Codex denuo vestitus 1819. Mense Decembri.

C. li. primus

De Novo Codice faciendo
Novo Codice Justiniano confirmando
Justiniani Codicis emendatione
De Summa trinitate et fide catholica
Sacrosanctis ecclesiis
Episcopis et clericis, orphanotrophis etc.
Episcopali audientia
Hereticis et Manicheis
Ne sanctum baptisma iteretur
Apostatis
Nemini licere signum salvatoris
Judeis et celicolis
Ne mancipium christianum hereticus
Paganis et templis et sacrificiis
His qui ad ecclesias confugiunt
His qui in ecclesiis manumittuntur
Legibus et constitutionibus principum
Mandatis principum et edictis
Senatusconsulto
Veteri iure enucleando
Iuris et facti ignorantia
Precibus imperatori offerendis
Quando libellus principi datus litis contestationem
Ut lite pendente vel post provocationem
Si contra ius vel utilitatem publicam
Diversis rescriptis et pragmaticis sanctionibus
Statuis et imaginibus
His qui ad statuas confugiunt
Officio prefecti pretorio orientis
Officio prefecti pretorio Affrice
Officio prefecti urbis
Officio magistri militum
Officio questoris
Officio magistri officiorum
Officio comitis sacrarum largitionum
Officio comitis rerum privatarum
Officio proconsulis et legati
Officio comitis sacri patrimonii
Officio comitis orientis
Officio comitis Augustalis
Officio vicarii
Officio pretorum
Officio rectoris provincie
Ut nulli patrie administratio
Officio prefecti vigilum
xlvi Officio civilium iudicum

Officio iudicum militarium
Ut comitibus et tribunis laterculum prebeant
Officio diversorum iudicum
Ut omnes iudices tam civiles quam militares post administrationem
Officio eius qui vicem alicuius iudicis obtinet
Assessoribus et domesticis
Annonis et capitu administrantium
Contractibus iudicum
Modo mulctarum que a iudicibus
Defensoribus civitatum
Magistratibus municipalibus
Officio iudicis Alexandrie

C. li. secundus

De Edendo
In ius vocando
Pactis
Transactionibus
Errore calculi
Postulando
Advocatis diversorum iudiciorum
Advocatis diversorum iudicum
Advocatis fisci
Errore advocatorum
Ut que desunt advocatis
Ex quibus causis infamia irrogatur
Procuratoribus
Ne liceat potentioribus patrocinium litigantibus
His qui potentiorum nomine titulos prediis
Ut nemo privatus titulos prediis suis
Ut nemini liceat sine iudicis auctoritate signa imprimere rebus
Ne fiscus vel respublica procurationem
Negotiis gestis
His que vi metusve causa fiunt
Dolo malo
In integrum restitutione minorum xxv
Filiofamilias minore
Fideiussoribus minorum
Si tutor vel curator non fuerit
Si in communi eademque causa in integrum restitutio postuletur
Si adversus rem iudicatam
Si adversus venditionem
Si adversus venditionem pignorum
Si adversus donationem
Si adversus libertatem
Si adversus transactionem vel divisionem minor

Si adversus solutionem a creditore
Si adversus dotem
Si adversus delictum
Si adversus usucapionem
Si adversus fiscum
Si adversus creditores
Ut qui se hereditate abstineat
Si ut omissam hereditatem adipiscatur vel
In quibus causis in integrum restitutio necessaria non est
Qui et adversus quos in integrum restitui non possunt
Si minor se maiorem dixerit vel probatus fuerit
Si saepius in integrum restitutio postuletur
His qui veniam aetatis impetraverunt
Si maior post factus ratum habuerit
Ubi et apud quem cognitio in integrum restitutionis agitanda sit
De reputationibus que fiunt in iudicio
Etiam per procuratorem in integrum restitutionem agi posse
In integrum restitutione postulata ne quid novi fiat
De restitutionibus in integrum et eorum qui rei publicae causa absunt
De uxoribus militum et eorum qui rei publicae causa absunt
De temporibus in integrum restitutionis tam
In quibus causis maiores in integrum restitutionem
De alienatione mutandi iudicii causa facta
De receptis et arbitris
De satisdando
De formulis et impetrationibus actionum sublatis
De iuramento calumniae

C. Li. Tertius

De iudiciis
De sportulis et sumptibus in diversis
De pedaneis iudicibus
Rem propria iurisdictione iudicaris
Qui legitimam personam standi in iudicio
Ne quis in sua causa iudicet vel ius sibi dicat
Ut nemo agere vel accusare cogatur invitus
De ordine iudiciorum
De litis contestatione
De plus petitionibus
De dilationibus
De feriis
De iurisdictione omnium iudicum
Quando imperator inter pupillos
Ubi de crimine agi oportet
Ubi de possessione agi oportet
Ubi de fideicommisso agi oportet
Ubi conveniatur qui certo loco promittit
Ubi in rem actio exerceri debeat
Ubi de hereditate agatur
Rationum tam publicarum quam privatarum
Ubi causa status agitur
Ubi quis de curiali vel cohortali conveniatur
Ubi senatores vel clarissimi criminaliter
In quibus causis militantes conveniuntur
Ubi causae fiscales et divinae domus
Ubi et quando liceat unicuique sine iudice
De inofficioso testamento
De inofficiosis donationibus
De inofficiosis dotibus
De petitione hereditatis
De rei vindicatione
De usufructu et habitatione et ministerio servorum
De servitutibus et aqua
De lege Aquilia
Familiae herciscundae
Communi dividundo
Communia utriusque iudicii
Finium regundorum
De consortibus eiusdem litis
De noxalibus actionibus
Ad exhibendum
De religiosis et sumptibus funerum

C. Li. Quartus

De rebus creditis et iureiurando
Si certum petatur
De suffragio
De prohibita sequestratione pecuniae
De condictione indebiti
De condictione ob causam datorum
De condictione ob turpem causam
De condictione furtiva
De condictione ex lege et sine causa
De actionibus et obligationibus
Ut actiones ab herede et contra heredes incipiant
Ne uxor pro marito
Ne filius pro patre
An servus pro suo facto
Quando fiscus vel privatus debitoris
De obligationibus hereditariis
In quantum heredes conveniantur
De constituta pecunia

[illegible]

[illegible]

Codex Justiniani Imperatoris

[illegible]

In nomine domini nostri Ihesu Christi incipit liber primus Codicis domini Iustiniani sacratissimi principis semper augusti repetite prelectionis. De novo codice faciendo. R.

Haec quae necessario corrigenda esse multis retro principibus visa sunt, interea tamen nullus eorum hoc ad effectum ducere ausus est, in presenti rebus donare communibus auxilio dei omnipotentis censuimus et prolixitatem litium amputare multitudine quidem constitutionum que tribus codicibus gregoriano et hermogeniano et theodosiano continebantur, illarum etiam que post eosdem codices a theodosio divine recordationis aliisque post eum retro principibus a nostra etiam clementia posite sunt resecanda, uno autem codice sub felici nostri nominis vocabulo componendo, in quem colligi tam memoratorum trium codicum quam novellas post eos positas constitutiones oportet. Quapropter ad hoc maximum et ad ipsius rei publice sustentationem respicientes opus efficiendum elegimus nos tanto fastigio laborum tantique sollicitudinis sufficientes: Iohannem virum excellentissimum et exquestorem sacri palatii nostri consularem atque patritium, Basilidem virum excellentissimum expraefecto pretorio orientis et patritium, Leontium virum eminentissimum consularem atque patritium, Phocam virum eminentissimum magistrum militum consularem atque patritium, Thomam virum gloriosissimum questorem sacri nostri palatii et exconsulem, Tribonianum virum magnificum magisteria dignitate inter agentes decoratum, Constantinum virum illustrissimum comitem largitionum inter agentes et magistrum scrinii libellorum sacrarumque cognitionum, et Theophilum virum clarissimum comitem nostri sacri consistorii et iuris in hac alma urbe doctorem, Dioscorum et Praesentinum disertissimos togatos fori amplissimi pretoriani. Quibus specialiter commisimus resecatis tam supervacuis quantum ad legum soliditatem pertinet prefationibus

dicat sacco. no. ff. omnem rei pu. sanctionem. clariorem .i. clarum vel clariorem quam olim inde esse tam pro rerum le-
gibus quod claritas ut magis tenea(tur). infra. e. .i. coll. nunc. ac ex adiectis. .s. si scripti erant dies et consules ac in primo loco .i. ut prima lex sit unius imperatoris et sequens eidem .t. sit sequentis imperatoris postilla et sic deinceps. non autem intelligas quo ad totum volumen. nam invenies postea in alius ti. leges ar(?) imperatorem teidem ti. iusti. l. i. invenies post eam postea positam et postea factam pre positam. ut pre .l. de mo. l. pretiam. ti. ut in fra. cum tempus. l. si .i. et no. hic de ordine ut no. in aute(ntica) de hered. et fal. .s. in ordinatim his ponendis .s. sine die et consule et naleant ut subic. s. cont. .i. de olim re. si qua. so. hic de his que iuris corpore cl(ausa) audiuntur vel no. ac prescriptio hic e cod. .i. de leg. et cons. l. ii. iusti. de iure. na. .s. sed go prin cipi iusti. so. hic de his que cum corpore sit. prima ut hic qui scripsit dicens quod iure certi ulla quere tendenda quod sit iure. sed ubi primi legum item intelligere hoc q. sed dicitur dicatur in lege expressum ceterum ut pre. ff. de cessi. l. ii. et. de certi. l. in toto cheir. et .i. de his qui ad cert. consu. l. fi. in princ. pragmatica. que

.i. iustiniani .i. certa pri. volumine s. tantum invenies

no. de pragmatica sanctione

quam simul vobiscum et ceteris prae(dictis) quaesituris aliqua divisione adinveniuntur: illas scilicet quae in desuetudinem abierunt constitutiones et brevi sermone conscriptas ex hisdem tribus codicibus novellisque constitutionibus leges componere et congruis subdere titulis et adicientes quidem et detrahentes, immo et mutantes verba earum ubi rei commoditas exigebat, colligentes vero in unam sanctionem quae variis constitutionibus dispersa sunt et sensum earum clariorem efficientes, ita tamen ut temporum ordo earundem constitutionum non solum ex adiectis diebus et consulibus, sed et ex ipsa compositione earum clarescat, primis quidem in primo loco, posterioribus vero in secundo loco ponendis; et si quae earum sine die et consule in veteribus codicibus vel in his in quibus novelle constitutiones receptae sunt inveniantur, ita his ponendis, ut nulla quaestio dubietate super generali earum robore ex hoc orienda, sicut et illas vim generalis constitutionis optinere palam est, quae ad certas personas rescriptae vel per pragmaticam sanctionem ab initio datae eidem novo codici propter utilitatem sanctionis indultae fuerint.

Hoc igitur ad vestram notitiam referre properavimus, ut sciatis quanta nos diuturna super rerum communium utilitate cura sollicitat, studentes certas et indubitatas in unum codicem collectas esse decreto constitutiones, ut ex eo tantummodo felici nostro nomine nuncupando codice recitatio constitutionum in omnibus ad certiores litium decisio

amputate pluralitate ... ad publicas utilitates

sit consilio procerum impune. ca. innovi .i. iuste et alias innovate fuerunt futuri temporis nec ei est fas sufficienti mandatum. per hanc constitutionem. Hoc igitur noticia ad senatores. la ... tando. et pa. ad ... prima intentio iustiniani hic pot(est)

sed non ... sed et bis non liceat acquisitiones .i. tractationes.

De iustiniano. C. confirmando. superior constitutio

De novo codice componendo.

Imperator. Ex praecepto dicti iustiniani confirmando.

nes fiat induitis.

Summa rei publicae tuitio de stirpe duarum rerum armorum atque legum veniens vimque suam exinde muniens felix Romanorum genus omnibus anteposuit nationibus omnibusque dominari tam praeteritis effecit temporibus quam deo propitio in aeternum efficiet. istorum etenim alterum alterius auxilio semper eguit, et tam militaris res in tuto legibus collocata est, quam ipsae leges armorum praesidio servatae sunt. merito igitur ad primam communium rerum sustentationem semet nostram et intentes nostros curasque labores referentes militaria quidem agmina multiplicibus omnem prudentiam continentibus modis correximus, tam veteribus ad meliorem statum brevi tempore reductis quam novis a nobis non solum exquisitis sed et recta dispositione numeris sui nominis novis expensis publicis constitutis, legum vero praesidia primo servando posita, deinde de nova ponendo firmissima subiectis effecimus.

Sed cum sit necessarium multitudinem constitutionum tam in tribus veteribus codicibus relatarum quam post eorum confectionem posterioribus temporibus adiectarum ad brevitatem reducendo caliginem earum rectis iudicum diffinitionibus insidiantem penitus extirpare, ad hoc commune bonum perficiendum deo propitio prono animo nos erigimus et electis viris gloriosissimis

sunt facta non dum fuit codice fco. hoc autem cum erat completus. ut .i. c. e. .s. eiusdem pertinentibus. Imperator. invictis .i. bene auguratis tecta ex pone ut ipro ... inpri. Ex praecepto. urbis. sb. conditoris et patet sic quod loquitur de nova roma cum eam fecit constantinus non de veteri cum eam condidit romulus et dicitur quod constantinus precepit ut hec duo .s. ut arma et leges cent ad tuicionem rei pu. et hoc si hec constantinus. sed aliud est constantinopolitanus ordinat dic ex precepto. s. omnino sui ma ... ne mens e stan tino et sic fuit datum causis. Imperator incipit constitutionem sumi a te et facit mystice. in prohemio impera. et sic dic quod an ti ... ius ti. summa. al. summa tui co et al. summe rei publice tuitio. et nota quod pr. h. summa te. in pluribus. sed alii dic ex precepto h. alme urbis constantini.

et no. quod prius hic incipit lex. pretorio. et submittit constitutionem hanc ex precepto h. alme urbis constantini quem pater ca. felix. accusativus casus et regitur a verbo effecit. rei ... dico. quia arma et leges simul fecerunt supradicta. non

ant. illi quod hoc per se facere potuisset. cum rursus sine alio. esse possit. et hoc probat auxilio. nam leges egent armis. ut ff. de rei. ueri.

silitudines ex qua. s. constitutiones. insuper aliis tollendis et cetera que que olim erant scri... pta ut ius repetatur a capite.

tam doctrina legum quam experientia rerum studiosorum rei p. indefessa et laudabili proposito pollentibus sub certis finibus magnum laborem commisimus per quos tam Gregorianum et hermogenianum et theodosianum codicem constitutiones quae alias plures per eosdem codices a theodosio diuine memorie ceteris que post eum retro principibus a nostra clementia dispositas in unum codicem felici nostro nomine nuncupandum colligi praecepimus tollendis tam praefationibus nullum suffragium sanctionum conferentibus quam et contrariis constitutionibus quae posteriorem promulgationem uacuate sunt similibus et praeter eas que eadem pene sciendo diuisionem iuris aliquid facere noscuntur ex qua diuidendo uetera nouum aliquid nasci uidetur multis aliis insuper ad rectam codicis expositionem pertinentibus hisdem prudentissimis uiris a nostro numine mandatis studiosorum nostro rei p. institutis suum presidium deus omnipotens annuit. Ad istum uero laborem et tanti operis consummationem electus uir excellentissimus ex questore nostri palatii consularis ac patricius leoncius uir eminentissimus magister militum consularis atque patricius phocas uir excellentissimus ex praefecto praetorio orientis et patricius et nunc prefectus pretorio pilliciani basilides et uir gloriosissimus questor nostri sacri palatii exconsularis thomas nunc et uir magnificus magistra dignitate inter agentes decoratus et tribunianus uirque illustris comes largitionum inter agentes decoratus et magister census libellorum et sacrarum cognitionum constantinus et uir illustris ex magistro et uiris doctor in hac alma urbe theofilus uiri disertissimi togati amplissimi fori tue sublimitatis dioscorus atque presentinus cum sedula omnia que eis mandauimus et peruigili industria moderata quod digestione cum dei auxilio ad perfectum tulerunt tenorem et eundem nouum codicem iustinianum nobis optulerunt ita compositum ut rebus profuturum esse communibus et nostro conueniens imperio.

Hunc igitur in medium ualiturum in iudicio tui culminis intimare prospeximus ut sciant omnes tam litigatores quam disertissimi aduocati nullatenus eis licere de cetero constitutiones ex ueteribus codicibus quorum iam emendatio facta est uel ex his que nouelle constitutiones ad presens tempus uocabantur in cognitionalibus recitare certaminibus sed solis eidem nostro codici insertis constitutionibus necesse uti esse falsi crimine subdendis his qui contra haec ausi facere fuerint cum sufficiat earundem constitutionum nostri codicis recitatio adiectis et ueteris iuris interpretatorum laboribus ad omnes dirimendas lites nulla quod dubitatione emergendi ut ex eo quod sine die et consule quedam composite sunt uel que ad certas personas rescripte sunt cum omnes generalium constitutionum uim optineant procul dubio est sique earundem constitutionum

com. pollentibus. i. pollentibus sententibus constringentibus. quam est consequens. ut patet. in ... de cadu. toll. in prin. et de rei. ux. ac. l. i. in prin. et ... isto ii constitutiones que constitutiones. ... tollendis eas. et

dis p... hanc legem ... infra ... digestorum que ad hunc non erant copulata ... ex super hoc et super ... dicere contraria que dicantur ... ad commendare. i. non allegare.

detractis vel adiectis vel permutatis certis verbis que et ipsum professis excellentissimis viris specialiter permisimus composite sunt nullis concedendis ex libris veterum iuris interpretatorum aliter eas habentibus recitare sed solam iuris interpretatorum sententiam commendare ut tunc teneat cum minime adversetur eiusdem nostri codicis constitutionibus. Si que vero non pragmatice sanctiones que minime in eodem nostro codice recepte sunt civitatibus forte vel corporibus vel scolis vel scriniis vel officiis vel alicui persone impertite sunt eas siquidem aliquod privilegium specialiter his indulgent omnimodo eas ratas manere sancimus. Sed si pro communi causa capitula fecte sunt tunc tenere cum nullis nostri codicis adversantur constitutionibus precipimus. Sed et si qua res gesta in tuo culminis iudicio vel in aliis civilibus vel militaribus vel a principibus numerorum pro publicis expensis vel quibusdam titulis ad publicum pertinentibus posita sunt ea prout communis rei commoditas exigit firma censemus etc.

Illustris igitur et magnifica auctoritas tua pro innata sibi circa rem publicam nostram dispositionis studio ad omnium populorum notitiam eundem codicem edictis ex more positis pervenire faciat ipso prae textu codicis in singulas provincias nostro subiectas imperio cum nostra divina subnotatione mittendo ut eodem modo ad omnium notitiam eiusdem nostri codicis constitutiones valeant pervenire et ut extantibus festis diebus idest ex sexto decimo kalendas maias presentis septime indictionis consulatu Decii viri clarissimi recitationes constitutionum ex eodem nostro codice solo fiant.

De iustiniani codicis emendatione.

Imperator. Cordi nobis est patres conscripti semper nostri animi curas rebus communibus avidissime impendere ut nichil a nobis ceptum imperfectum relinquatur. Igitur in primordio nostri imperii sacras constitutiones que in diversa volumina fluant posite et quam plurima similitudine nec non diversitate vacillabant in unum corpus colligere omnique vitio purgare proposuimus. Et hoc per viros excelsos et facundissimos perfectum est et a nobis prius confirmatum quod gemine constitutiones nostre que ei posite sunt ostendunt. Postea vero cum vetus ius considerandum recepimus tam L decisiones fecimus quam alias ad commodum propositi operis pertinentes plurimas constitutiones promulgavimus in quibus maximus antiquarum rerum articulus emendatus et coartatus est omneque ius antiquum supervacua prolixitate liberum atque enucleatum in nostris institutionibus et digestis reddidimus. Sed cum novelle nostre tam decisiones quam constitutiones que post nostri codicis confectionem late sunt extra corpus eiusdem codicis divagabantur et nostram providentiam nostrumque compositum exigere videbantur quippe cum earum quedam ex emersis postea factis aliquam meliorem consilio permutationem vel emendationem desiderabant necessarium nobis visum est per Tribonianum virum magnificum magistrum et exquestorem

et exconsulem legitimi operis nostri min
istrum nec non virum magnificum
questorem veritensium doctorem
et Dorotheum Menam insuper et Con
stantinum et Iohannem viros eloque
tissimos togatos fori amplissime
sedis easdem constitutiones nostras decerpere
et in singula divisas capitula ad per
fectarum constitutionum soliditatem
competentibus supponere titulis et prio
ribus constitutionibus eas aggregare. Su
pradictis itaque magnificis et prud
entissimis viris permisimus hec
omnia facere. Si qua emendatione opus
fuerit hanc facere non turbante a
nimo sed nostra auctoritate freti constitutiones
vel supervacuas vel expositionibus deci
sionibus nostris iam vacuatas vel si
que similes vel contrarie invenientur
circumducere et a priori codicis con
gregatione separare et tam imperfecta
replere quam noctis obscuritate
obductas nova elimationis luce
retegere ut undique non solum in
stitutionum et digestorum via dilu
cida et aperta pateat sed etiam constitutionum
nostri codicis iubar plenum omnibus
clareat nulla penitus nec simi
li nec diversa vel inusitata relicta cum
nemini venit in dubium quod re
petita lectio probabit hoc satis val
idum satisque esse formosum in an
tiquis etenim libris non solum pri
mas editiones sed etiam eas quas repe
tite prelectionis veteres nominab
ant subsecutas esse invenimus
et ex libris Ulpiani prudentissimi
ad Sabinum scriptis promptum e
rat querentibus reprehendere quibus igitur omni
bus ex nostra sententia confectis commemora
tus Iustinianus codex a predictis
gloriosissimis et facundissimis vi
ris purgatus et candidus factus
omnibus ex nostra iussione circum
ductis et additis et impletis nec
non transformatis nobis oblatus est.
Iussimus in secundo eum ex integro
conscribi non ex priori compositione vel e
ditione sed ex repetita prelectione
et eum nostri nominis auctoritate mit
tentem in omnibus iudiciis solum
quantum ad divales constitutiones perti
net frequentari ex die quarto kalendarum
ianuarum anni quarti nostri feli
cissimi consulatus et Paulini viri
clarissimi nulla alia extra corpus
eiusdem codicis constitutione legenda
nisi procedente rerum natura
aliquod novum emerserit quod nostra sanctio
ne indigeat. Hoc etenim nemini in
dubium est quod si quid in posterum melius
inveniatur et ad constitutionem necessario
sit redigendum hoc a nobis constitu
tuatur et in aliam aggregationem re
feratur que novellarum constitutionum
nomine significetur. Repetita itaque
iussione nemini in posterum conce
dimus vel ex decisionibus nostris vel
aliis constitutionibus quas antea fecimus vel
ex prima Iustiniani codicis editio
ne aliquid recitare sed quod in pre
senti purgato et renovato codi
ce nostro scriptum invenitur hoc tantum
in omnibus rebus et iudiciis opti
neat et recitetur. Cuius scripturam
ad similitudinem nostrarum in
stitutionum et digestorum sine ulla
signorum dubietate conscribi iussi
mus ut omne quod a nobis com
positum est hoc in scriptura et in
ipsa sanctione purum atque dilu
cidum clareat licet ex hac causa in
ampliorem numerum summa
huius codicis redacta est ut ig'

In nomine do
mine ...

Cunctos p[opulos]. prima pars precepit suam fidem quam sancti pa[tres] tradiderunt. secundo afficit premio servantes. tertio afficit pena triplici non servantes. quos. argu...

sanctissimi et florentissimi. C. procerum labores vobis manifesti fiant et per omne tempus optineant hanc presentem legem ad felicissimum ordinem vestrum direximus destinandam.

De summa trinitate et fide catholica et ut nemo audeat de ea publice contendere. Rubrica. IIII.

Cunctos populos quos clementie nostre regit imperium in tali volumus religione versari quam divinum Petrum apostolum tradidisse romanis religio usque adhuc ab ipso insinuata declarat quamque pontificem Damasum sequi claret et Petrum Alexandrie episcopum virum apostolice sanctitatis. Hoc est ut secundum apostolicam disciplinam evangelicamque doctrinam patris et filii et spiritus sancti unam deitatem sub pari maiestate et sub pia trinitate credamus. Hanc legem sequentes christianorum catholicorum nomen iubemus amplecti. Reliquos vero dementes vesanosque iudicantes heretici dogmatis infamiam sustinere divina primum vindicta post et motus nostri quem ex celesti arbitrio sumpserimus ultione plectendos.

Idem. Nullus hereticis misteriorum locus nulla ad exercendam animi obstinationis dementiam pateat occasio. Sciant omnes et si quid speciali quolibet rescripto per fraudem elicito ab huiusmodi hominum genere impetratum sit non valere. Arceantur cunctorum hereticorum ab illicitis congregationibus turbe. Unius et summi dei nomen ubique celebretur. Nicene fidei dudum a maioribus tradite et divine religionis testimonio atque assertione firmate observantia semper mansura teneatur. Is autem Nicene assertor fidei et catholice religionis verus cultor accipiendus est qui omnipotentem deum et Christum filium dei uno nomine confitetur. deum de deo lumen de lumine. qui et spiritum sanctum quem ex summo rerum parente speramus et accipimus negando non violat. apud quem intemerate fidei sensus viget et incorrupte trinitatis indivisa substantia que greco vocabulo usia recte credentibus dicitur. Hec profecto a nobis magis probata hec veneranda sunt. Qui

tio hisdem non infuerint, dedinant, et affectatis dolis alienum vere religionis nomen assumere et suis appellationibus denotentur, atque omnium submoti ecclesiarum liminibus penitus arceantur, cum omnes haereticos illicitas agere intra oppida congregationes vetuerimus. Et si quid eruptione factiosa temptaverint, ab ipsis urbium moenibus exterminato furore repelli iubemus, ut cunctis orthodoxis episcopis qui Nicenam fidem tenent catholicae ecclesiae toto orbe reddantur.

Imperator. Nemo clericus vel militans vel alterius cuiuslibet conditionis de christiana fide publice turbis coadunatis et audientibus tractare conetur in posterum, ex hoc tumultus et perfidiae occasionem requirens. Nam et iniuriam facit iudicio reverentissimae synodi, si quis semel iudicata et recte disposita revolvere et publice disputare contendit, cum ea quae nunc de christiana fide a sacerdotibus qui Calcedone convenerunt per nostra praecepta statuta sunt, iuxta apostolicas expositiones et instituta sanctorum patrum trecentorum decem et octo et centum quinquaginta in hac regia urbe diffinita esse noscuntur. Nam et in contemptores huius legis poena non deerit, quia non solum contra fidem vere expositam veniunt, sed et Iudeis et paganis ex huiusmodi certamine prophanant veneranda mysteria. Igitur si clericus erit qui publice tractare de religione ausus fuerit, a consortio clericorum removebitur. Si vero militia praeditus sit, cingulo spoliabitur. Ceteri vero huiusmodi criminis rei, si quidem liberi sunt, de hac sacratissima urbe pellantur, pro vigore iudiciario competentibus suppliciis subiugandi; si vero servi, severissimis animadversionibus plectentur.

Sublimiori dei sanctissimo filio nostro Iohanni, Iohannis episcopus urbis Romae.

Inter claras sapientiae mansuetudinis vestrae laudes, christianissime principum, puriore luce tamquam aliquod sidus irradiat, quod amore fidei et caritatis studio edocti ecclesiasticis disciplinis Romanae sedis reverentiam conservatis, et ei cuncta subicitis et ad eius deducitis unitatem, ad cuius auctorem, hoc est apostolorum primum, domino loquente praeceptum est: pasce oves meas. Quam esse omnium vere ecclesiarum caput et patrum regulae et principum statuta declarant et pietatis vestrae reverentissimi testantur affatus. Patet igitur in vobis impletum fore quod scripturae loquuntur: per me reges regnant et potentes scribunt iustitiam. Nihil enim est quod clariore praefulgeat luce quam recta fides in principe; nihil est quod ita nequeat occasui subiacere quam vera religio. Nam cum ad auctorem vitae vel luminis utraque respiciant, recte et tenebras respuunt et nesciunt subiacere defectui. Quam obrem, gloriosissime principum, votis omnibus exoratur divina potentia ut pietatem vestram in hoc ardore fidei, in hac devotione intentionis, in hoc integre religionis studio sine defectu suo in tempora longiora custodiat. Hoc etenim et sanctis credimus ecclesiis expedire. Scriptum enim est: labiis regis regitur, et iterum cor

delinquerit. ut ff. de pe[nis]. l. moris. l. moris. g. fi. & ar. c. ff. de statu. li. l. statu. ubi a certis. & ibi ff. minute delinq... ¶ Gloriosissimo et clementissimo quod ipse premittit

...litas ut epistolam confirmaret. hereticis. Victor. Iustinianus. Victor. s. ut expellantur mittit summo nomen imperii. epistole textum sic scribit imperator pape. primo reddens ho...

regis in manu dei est et quo uoluit
inclinabit. Illud enim quod nostrum
firmat imperium. hoc est quod nostra reg-
na fuat. nam pax ecclesie religio-
nis mutas auctorem fidei nisi
hime. preuectum gratia est tranquilli-
tate custodiunt. neque enim p-
ua ei uicissitudo a potentia di-
uina tribuitur per quam nullis fu-
gis ecclesia diuisa secedit nullis in-
certis maculis uariatur. Scriptum
est enim quod cum rex iustus sedit
in sedem non aduersabitur quicquam ma-
lignum. ¶ Dum serenitatis uestre
apices per pacium demetrium sci-
ssimos uiros fratres et coepiscopos meos
reuerentia consueta suscepimus quia
in re loci cognouimus quod fidelibus populis
proposuistis eodem amore fidei pro
submouenda hereticorum inten-
tione secundum apostolicam doctrinam fratrum
et coepiscoporum nostrorum intuentes
te consensu quod quia apostolice doctri-
ne conuenit nostra auctoritate confir-
mamus.

Textus autem epistole talis est.

Victor iustinianus pius felix in-
clitus triumphator semper au-
gustus Iohanni sanctissimo archiepiscopo
urbis rome patriarche. Reddentes
honorem apostolice sedi et uestre sancti-
tati quod semper uobis in uoto fuit et est
ut decet patrem honorantes uestram
beatitudinem omnia que ad ec-
clesiarum statum pertinent festi-
nauimus ad noticiam uestre sancti-
tatis deferre. quoniam semper nobis mag-
num studium fuit unitatem
uestre apostolice sedis et statum sancta-
rum dei ecclesiarum custodire qui hac-
tenus obtinet et incommote
permanet nulla interueniente con-

etate. Ideoque omnes sacerdotes uniuer-
si orientalis tractus et subicere et unire
sedi uestre sanctitatis properauimus. et
in presenti quoque que commota sunt quam-
uis manifesta et indubitata sint
et secundum apostolice uestre sedis doctrinam ab
omnibus semper sacerdotibus firmiter cus-
todita et predicata necessarium duximus
ut ad notitiam uestre sanctitatis per-
ueniant. nec enim patimur quic-
quam quod ad ecclesiarum statum pertin-
et quamuis manifestum et indu-
bitatum sit quod mouetur ut non
innotescat sanctitati uestre que caput est
omnium ecclesiarum sanctarum. per
omnia enim ut dictum est properamus et augere
tem onerem uestre sedis et honorem.

Manifestum igitur facimus uestre sancti-
tati quod pauci quidam infideles et alieni sancte
fidei ecclesie catholice atque apostolice con-
tra iudaice atque apostatice ausi
sunt aduersus ea que ab omnibus
sacerdotibus secundum uestram doctrinam rec-
te tenentur ac glorificantur atque pre-
dicantur. denegantes dominum nostrum
Ihesum Christum unigenitum filium
dei et deum dominum nostrum incarnatum
ex spiritu sancto et sancta atque gloriosa uir-
gine dei genitrice maria hominem
factum atque crucifixum unum esse
sancte consubstantialis que trinitatis coad-
orandum atque glorificandum
patri et spiritui sancto consubstantialem patri secundum
diuinitatem et consubstantialem ipsum nobis
eundem secundum humanitatem pas-
sibilem carne. eundem ipsum im-
passibilem deitate. recusantes enim
dominum nostrum Ihesum Christum unigenitum
filium dei et dominum nostrum fateri un-
um esse sancte et consubstantialis trinitatis ui-
dentur nestorii malam sequi doctri-
nam secundum greciam dicentes unum

mus uirum naturalem. c. p. ac. auctorem uite. l. te nunc uti a q. s. fides et religio. exorabitur. passim e. s. a nob. labys. s. senten-tiis. auctorem. l. principem sui esse faciat. ac. iugis. l. sanitatibus. ac. ¶ Promittimo commendat ambassatores apices. l.

et commendat legatos sibi missos a principe archiepiscopo. i. ipse. ac. ¶ Nos reddentes quia reuocat eos per quosdam malos monachos de quibus dicitur. l. dubitata. de fide. que caput romana ecclesia ait ut huius

ti in sui priori epistola apostatice. apostolica dicitur ratione gradus qui fit eam quam suscepit tertio reliquo. ut i. de apostat. et negantes. etc. illo in quo errabat filium dei etc.

vii. .ac. C. vii. in fin. hic certificat. scilicet in sequi. sequi. in inferiori. ita quod est. ac. int. iohes. epistola archiepiscopi. ac. C. Sequitur igitur. finita in prius quam interposuit recolit ad suam dominus. Ioannes accursius.

filium dei. dicentes et alium deum verbum et alium christum. Omnes vero sacerdotes sancte catholice atque apostolice ecclesie et reverentissimi archimandrite sanctorum monasteriorum sequentes sanctitatem vestram et custodientes statum et unitatem sanctarum dei ecclesiarum quem habent ab apostolica sede vestre sanctitatis in nihil penitus immutantes de ecclesiastico statu qui hactenus obtinuit et adhuc obtinet uno consensu confitentur et glorificant predicantes dominum nostrum ihesum christum unigenitum filium et verbum dei et dominum nostrum ante secula et sine tempore de patre natum in ultimis diebus descendisse de celis et incarnatum ex spiritu sancto et sancta atque gloriosa virgine et dei genitrice maria natum et hominem factum et crucifixum unum esse sancte et consubstantialis trinitatis coadorandum et glorificandum cum patre et spiritu sancto nec enim alium deum verbum et alium christum cognoscimus sed unum atque eundem ipsum consubstantialem patri secundum divinitatem et consubstantialem nobis eundem ipsum secundum humanitatem passibilem carne impassibilem deitate. ut enim in divinitate perfectus est ita et idem ipse in humanitate perfectus. in una enim substantia unitatem suscipimus et confitemur quod dicitur greca lingua. v.e.pa. et quoniam unigenitus filius dei et verbum dei ante secula et sine tempore de patre natus idem ipse in ultimis diebus descendens de celis ex spiritu sancto et sancta atque gloriosissima virgine semper dei genitrice maria et homo factus dominus noster ihesus christus proprie et vere deus est ideoque sanctam et gloriosam virginem mariam proprie et vere dei matrem dicimus non quia deus verbum principium ex ipsa sumpserit sed quia in ultimis diebus descendit de celis et ex ipsa incarnatus et homo factus et natus est quem confitemur et credimus sicut deum esse consubstantialem esse patri secundum divinitatem et consubstantialem nobis eundem ipsum secundum humanitatem eiusdem miracula et passiones quas sponte in carne sustinuit cognoscentes. Suscepimus autem sancta iiii. concilia id est trecentorum decem et octo sanctorum patrum qui in nicena synodo congregati sunt et centum et quinquaginta qui in hac regia urbe convenerunt et sanctorum patrum qui in epheso primo congregati sunt et sanctorum patrum qui in calcedonia convenerunt sicut vestra apostolica docet sedes atque predicationes. omnes ergo sacerdotes sequentes doctrinam apostolicam vestre sedis ita credunt et confitentur. vestri. properavimus hoc ad notitiam deferre vestre sanctitatis per ypatium et demetrium beatissimos episcopos ut nec vestram sanctitatem lateat que a quibusdam paucis monachis male et iudaice secundum nestorii perfidiam negata sunt. petimus ergo vestrum paternum affectum ut vestris ad nos destinatis litteris et ad sanctissimum episcopum huius alme urbis et patriarcham vestrum fratrem quoniam et ipse per eosdem scripsit ad vestram sanctitatem festinans in omnibus sequi sedem apostolicam beatitudinis vestre manifestum nobis faciatis quod omnes qui predicta recte confitentur suscipit

quia fuerunt duo concilia ubi extremum quorum male creditum et recitum fuit ut nec tenetur. supra primum et non consilia quorum primum et alterum in nicena constantinopoli ephesi et calcedonie.

ut necesse habentibus exhibitam tamquam quibus omnibus in rebus singulis et rerum acquisitione ius inpartitur singulare et terre. dicit. accursius.

pietas vestra sanctitas eorum iudaice qui ausi sunt rectam denegare fidem condempnat perfidiam. Plus enim Italia et ecclesia nos omnium amor vestre serenitatis excitat auctoritas et que ad nos est unitas sanctarum ecclesiarum inturbata sua habere quoniam per vos didicerunt omnes beatissimi episcopi eorum que ad vos relicta sunt sinceram vestre sanctitatis doctrinam. Petimus ergo vestram beatitudinem orare pro nobis et dei nobis acquirere providentiam. Item hec subscriptio talis fuit. Divinitas te servet per multos annos sancte ac religiosissime frater.

Liquet igitur gloriosissime fili pater imperator ut et lectionis tenor et legatorum vestrorum relatio patefecit, vos apostolicis eruditionibus studere cum de religione catholice fidei ea sapientes ea scripsistis, captum bistis ea populis fidelibus publicastis que sicut diximus et sedis apostolice doctrina et patrum veneranda decrevit auctoritas et nos confirmavimus omnibus. Oportunum est igitur voce proclamare prophetica: rendet celum desuper et effundant montes iocunditatem et colles letitiam letabuntur. Hec ergo in tabulis cordis fideles scribere, hec ut pupillam oculorum convenit observari. Nemo enim quisquam est in quo Christi caritas fervet qui tam recte tam vere confessionis vestre fidei refragator existat, cum impietatem eiusdem et Nestorii Euthicii que vel omnium hereticorum dampnantes unam veram catholicam fidem domini et dei nostri salvatoris Ihesu Christi magisterio institutam, propheticis apostolicis que predicationibus ubique diffusam et sanctorum per totum orbem confessionibus roboratam patrum atque doctorum sinceris ad unitatem et vestre doctrine consentaneam inconcussam atque inviolabiliter deo devota et pia mente servatis. Soli enim vestre professioni adversantur, de quibus divina scriptura loquitur dicens: posuerunt mendacium spem suam et in mendacium operis speraverunt. Item qui secundum prophetam dicunt domino: recede a nobis, vias tuas scire nolumus. Propter quod Salomon dicit: semitas proprie culture oraverunt, colligunt autem manibus infructuosa. Hec est igitur vera fides, hec est vera religio, hec beate recordationis ut diximus omnes patres presules et Romane ecclesie quos in omnibus sequimur, hec sedes apostolica predicavit hactenus et inconcusse custodivit. Huic confessioni huic fidei quisquis contradictor extiterit, alienum se a sua communione, alienum se ipse ab ecclesia iudicavit esse catholica. Nos enim in Romana Acemitarum cum sequacibus suis invenimus civitate qui de Acemitensi monasterio sunt, quos apostolicas suasionibus ad rectam fidem velud oves que perierant errantes ad ovile contendimus revocare, deum cum ut agnoscerent secundum prophetam lingue balbutientes loqui que ad pacem sunt domini credentes aiunt. Per vos primus apostolorum Ysaie prophete verba dicit: pergite in lumine ignis vestri et flamme quam accendistis. Sed obduratum est cor eorum ut scriptum est ut non intelligant, et pastoris vocem oves que mee non erant audire minime valuerunt. In quibus observantes ea que ab ipsorum sunt statuta pontifice eos minime in nostra communione recipimus et ab omni catholica ecclesia esse iussimus ali[enos]

eos in errore dampnato doctrinam uestram quam tocius sequitur ita in professione signauerunt. et qui perseuerant que nostris minime obedientiam accommodant, statuimus ab ecclesiis habere extorres. Sed qui a gremium suum numquam redeuntibus claudit ecclesia obsecro clementiam uestram ut si ipso errore deposito et praua intentione depulsa ad unitatem ecclesie uoluerint redire, communione recepti in ecclesiam indignationis uestre remoueatis aculeos, et nobis intercedentibus benigni animi gratiam condonate. Deum autem et saluatorem nostrum Iesum Christum exoramus, quatinus longeuus et pacificus uos dignetur custodire temporibus, imperia serenissime principum in hac uera religione et unitate et ueneratione apostolice sedis cuius principatum ut christianissimus et pius conseruatis in omnibus. Preterea serenissime principum laudamus legatorum uestrorum personas Ypatii et Demetrii fratrum et coepiscoporum nostrorum quos clementie uestre gratos fore ipsa manifestauit electio. Nam tante cause pondus non nisi perfectis in Christo potuissetis iniungere. tante uero pietatis et tante reuerentie plenos affatus nisi peramantes minime dignaremini destinare. Gratia domini nostri Iesu Christi et caritas dei patris et communicatio sit semper uobiscum. Amen. piissime fili. Item subscriptio. Omnipotens deus regnum uestrum et salutem uestram perpetua protectione custodiat gloriosissime et clementissime fili imperator auguste.

De sacrosanctis ecclesiis et de rebus et priuilegiis earum

Imperator. Habeat unusquisque licentiam sanctissimo catholico uenerabilique concilio decedens bonorum quod optauerit relinquere et non sint cassa iudicia mortuorum. Nichil est enim quod magis hominibus debeatur quam ut supreme uoluntatis, post quam aliud iam uelle non possunt, liber sit stilus et licitum quod iterum non redit arbitrium.

Imperator. Nemo apostolorum uel martyrum sedem humanis corporibus existimet esse concessam.

Idem. Nemo martyrem distrahat. nemo mercetur.

Imperator. Non plures quam nongenti i. decani sacrosancte huius amplissime urbis deputentur ecclesie, ut munus his attendendi uel mutandi uel indefinitum locum substituendi pateat copia, et nulli alii corporatorum preter predictum numerum per procinia in ciuitate concessa negata, quo omnino nouationis facultate similia uendicandi his que ad honorem uel necessaria obsequia sacrosancte ecclesie indulta sunt.

Idem. Placet rationabili consilio tenore repenso districta moderatione prescribere a quibus necessitatibus spiritales ecclesie urbium singularum habeantur immunes. Prima quippe illius usurpationis contumelia depellenda est, ne predia usibus celestium secretorum dedicata sordidorum munerum fece uexentur. Nulla extraordinariorum superindictio flagitetur. Nulla translationum sollicitudo gignetur, et postremo nichil preter canonicam illationem et preter quam aduenticie necessitatis sarcina repentina poposcerit eius functionibus ascribatur. Si quis contrauenerit post debite ultionis acrimoniam que erga sacrilegos iure promenda est exilio perpetue deportationis uretur.

Idem. Omni innouatione cessante

Cassa et irrita esse nuntiamus per totam Ytaliam omnia statuta et consuetudines seu libertates contra ecclesiarum personas inductas adversus canonicas vel imperiales constitutiones et eadem capitularis suis penitus aboleri mandat nova constitutio et decreto similia attemptari ipso iure decernit nulla esse et si factum fiat pene que statute sunt innuebunt. Si in per annum huius novelle constitutionis alii qui inventi fuerint contemptores bona eorum per totum nostrum imperium impune aboli...

...vetustatem et canones pristinos ecclesiasticos quos nunc usque tenuerunt in omnes illiricas provincias servari precipimus ut si quid dubietatis emerserit id oporteat non absque scientia viri reverentissimi sacrosancte legis antistitis urbis Constantinopolitane que Rome veteris prerogativa letatur conventui sacerdotali sanctoque iudicio reservari.

Idem. Ad instructionem itinerum pontiumque etiam divinas domos et venerabiles ecclesias tam laudabili titulo libenter adscribimus quia non est inter sordida munera numeratum.

Imperator. Sacrosancte Thessalonicensis ecclesie civitatis aperte sciat excellentia tua intra prefinitum capitationis modum beneficio nostri numinis sublevandum nec extraneorum gravamine tributorum rem publicam ecclesiastici nominis abusione ledendam.

Imperator. Qui sub pretextu decanorum seu collegiatorum cum id munus non impleant aliis se muneribus conantur subtrahere eorum fraudibus censuimus obviandum ne qui sub specie muneris quod minus exequuntur altioribus muneribus omnibus releventur ne argentariorum vel nummulariorum munia declinent ab his qui diserti sunt collegiati vel decani festinanter. Ideoque si quis eorum sub nomine appellationis vel anime collegiatum seu decanum se appellat sciat pro se alium subrogandum qui pro eo munus sufficiens agnoscatur subrogande videlicet facienda in locum memoratorum vel eorum qui moriuntur prelatum eius qui subrogatur admisso iudicio ab his disponere nemine excusante se sacre scrinii ecclesiarum reverentia.

Idem. Iubemus nullam navem ultra duorum milium modiorum quantitatem capacem ante felicem embolam vel publicarum specierum transvectionem aut privilegio dignitatis aut religionis intuitu aut prerogativa persone publicis utilitatibus excusari posse subtractam. Nec si celeste est preferatur oraculum sive adnotatio sit sive divina pragmatica sanctio prudentissime legis regulis excusare debebit quod in omnibus causis cupimus observari ut generaliter si quid huiusmodi vel utilitatem publicam in quolibet negotio preferatur non valeat. Quicquid enim in fraudem legis istius quolibet modo fuerit attemptatum id navigii quod excusatur publice corrigemus.

Imperator. Neminem angariis vel parangariis vel plaustris vel quolibet munere excusari precipimus cum ad felicissimam expeditionem numinis nostri omnium provincialium plaustra quibus utimur debeant solita nobis ministeria exhiberi et ad sacrosanctas ecclesias pertineant possessiones.

Imperator. Privilegia que generalibus constitutionibus universis sacrosanctis ecclesiis orthodoxe religionis retro principes prestiterunt firma et illibata in perpetuum decernimus custodiri.

Omnes sane pragmaticas sanctiones que contra canones ecclesiasticos interventu gratie et ambitionis elicite sunt robore suo et firmitate vacuatas cessare precipimus. Et quia humanitatis nostre est prospicere egenis ac dare operam ut pauperibus alimenta non desint et salaria que sacrosanctis ecclesiis in diversis speciebus de publi...

Nov. Hoc ius porrectum est ad omnem locum venerabilem et omne collegium cui actio pia constituitur, ut nec pignorentur si preciosa fuerint in his immobilibus que ab imperiali domo predictis locis applicantur. Inde excipitur si debitum urget quod ex mobilibus solvi non potest: tunc res immobilis specialiter detur pignori, cuius fructus creditor accipiat pro reputet tamen in sortem quantum in usuras usque ad certam centesime quartam. Si noluerit, tunc ordinator domus apud eum aequo ordinatur hinc gestis absque dispendio iuret maiore parte ibidem fungentium consentiente et debitum existere nec ex mobilibus solvi posse quo subsecuto pro parte dies item et venalem publice sit notum ut plus offerenti detur precio modis omnibus dando pro debito. Salvum enim res est. Non creditur si vilis habeat ut etiam firmum careat ad lesionem divine domus excepto tore si inventore extimata diste... detur creditori in solutum addita in suo decima parte ut usum eius tacens et accedente consensu ordinatoris et maioris partis sibi deinde fungentium. Sicut tum ea res immediate etiam ita etiam ei specta ipsius qualitate et quantitate et honestius creditori colligatur quique debidit, pro bet in utilitatem domus processisse.

Nov. Si qua mulier aut vir monasticam vitam elegerit et intraverit monasterium liberis non extantibus monasterio quod ingreditur res eius competere iubemus. Sed si persona liberos habens ante quam inter eos disponat monasterium intravit licet ei postea inter eos dividere. Ita nulli diminuta quod eis non dederit monasterio competet. Sed si omnino ea sibi inter eos dividere voluit sua persona filiis connumerata partem sibi retineat que competere monasterio debeat. Sed si post ingressum monasterii ante quam inter eos disponat filii legitimam percipiant reliqua substantia monasterio competente.

Nov. Ingressi monasteria ipso ingressu se et sua deo dedicant, nec ergo testantur ut pote nec domini rerum.

Nov. Multo magis prohibetur rerum ipsius monasterii alienatio quam redeat in antiquum et secularem usum statum.

eo hactenus in ministeria sunt. Iubemus nunc quod in concussa talia nulla praesumptione immutata praesenti sanctione hunc per imperpetuissime perpetuae tribuimus facultatem.

I.d. Generali lege sancimus sive vidua sive diaconissa vel virgo deo dedicata vel sanctimonialis mulier sive quocunque alio nomine religiosi honoris vel dignitatis femina nuncupata testamento vel codicillo suo quod tamen aliis omnibus iuris rationibus munitum sit ecclesie vel martyrio vel clerico vel monacho vel pauperibus aliquid vel ex integro vel ex parte in quacunque re vel specie crediderit seu censuerit relinquendum, id modis omnibus ratum firmumque consistat, sive hoc institutione sive substitutione seu legato aut fideicommisso per universitatem seu speciali sive scripta sive non scripta voluntate fuerit derelictum: omni in posterum in his negotiis ambiguitate submota.

Imperator Leo. Iubemus nulli posthac archiepiscopo in hac urbe regia sacrosancte ecclesie presidenti nulli yconomo cui res ecclesiastica gubernanda mandatur esse facultatem fundos vel predia urbana seu rustica postremo immobiles res aut in his prediis colonos vel mancipia constituta aut annonas civiles cuiuscunque super ma vel superstitis voluntate ad religiosam ecclesiam devoluta sub cuiuscunque alienationis specie ad quemcunque transferre personam. Sed ea predia diligenter que colere augere et ampliare, nec ulli hisdem predijs audere cedere. Verum si sive testamento quocunque iure facto seu codicillo vel sola nuncupatione legato seu fideicommisso aut mortis causa donatione vel alio quocunque ultimo arbitrio aut certe inter vivos habita largitate sive contractu venditionis sive donationis vel alio quocunque titulo quisquam ad prefatam venerabilem ecclesiam patrimonium suum partem vel etiam patrimonii in fundis prediis sive domibus et annonis mancipiis colonis quod eorum peculiis noluerit pertinere in concussa ea omnia sine ulla penitus diminutione conservent, scientes nullam se occasione vel pretio ad vicissitudinem beneficii colorati vel gratie referende donandi vel certe volentibus emere alienandi aliquam facultatem permissam, nec si omnes cum religioso episcopo et yconomo clerici in earum possessionum alienatione consentiant. Ea enim que ad beatissime ecclesie iura pertinent vel posthac forte pervenerint tanquam ipsam sacrosanctam religiosam ecclesiam intacta convenit venerabiliter custodiri, ut sicut ipsa religionis fideique mater perpetua est ita eius patrimonium iugiter servetur illesum. Sane si lex et prohibitionis nostre statuta audaci spiritu et mente sacrilega quisquam yconomorum vel hominum temerandum crediderit, ipse qui pretio ausu ecclesiastica predia donationis vel emptionis seu commutationis aut cuiuscunque contractus alterius nomine in eo quod nunc statuimus acquirere temptaverit vel habere omnem his fructum perpetuitatis amittat, et predia quoque et munera que eius rei gratia data fuerint yconomo seu aliis quibuscunque personis ecclesie lucris et commodis acquirantur, predia autem et in his omnibus

Qui res iam dictas non gratuito alienationis titulo contra formam legis accipiat rem quidem cum omni incremento medii temporis restituet. eius autem quod dedit nullam habet actionem contra venerabilem locum sed adversus eum qui alienavit. Donatarius autem rem cum omni causa restituet et aliud tantundem. Creditor autem restituta re pignorata contra eum actionem contra solum pignoris datorem habet. Emphyteosis acceptor et ab ea cadit et quod dedit non repetit. immo statim solvit quicquid soluturus esset in unoquoque anno si iure contraxisset. sed melius dicitur omnino denegandas esse actiones huiusmodi acceptori.

Qui rem huiusmodi conductam vel in emphyteosim olim acceptam fecit deteriorem aut canonem per biennium non solvit repelli potest ut tamen solvat totius temporis pensionem et id in quo rem lesit resarciat. non repetitur si quid impendit nomine meliorationis.

Sicut alienatio rerum ecclesie modo dicto prohibetur nec quod simile detur ei possessio aut alio domino sa velut nomine fiscalium. Item predium per honus fiscalium inutile alienatur gestis ut supra conficiendis et codex iuramento prestito. id est quod alia de causa non alienatur nisi ut immunitas eidem venerande domui fuerit. Quibuscumque modis alius permittitur modo dictis personis rem habere accipere ut yconomo et eius cognatis.

Si quas ruinas habent memorate domus quas reedificare non valeant, in emphyteosim dentur perpetuam emphyteota usuro materia deposite habitationis ut pensio minuatur in tertiam partem ab ea que stantibus adhuc habitationibus colligebatur aut prius eo reedificante ex additis illis pensionibus per estimationem detur medietas religiose domui. nam tempore causa ab initio emphyteosis prestanda est pensio.

omnia constituta ab ipsis clericis temporalibus yconomis cum fructibus seu pensionibus totius medii temporis vendicentur ut tanquam penitus empta vel vendita a nullo teneantur. quia ea que contra leges fiunt pro infectis habenda sunt. Yconomus autem qui hoc fecit immo qui sic passus fuit vel in qua cumque presbyter huiusmodi venditione seu donatione vel commutatione vel ea que presenti lege concedimus in quacumque alienatione consensit commissa sibi yconomatus administratione privetur. deque bonis eius quodcumque exinde incommodum ecclesie contigerit reformetur. heredes quoque eius et successores eius ac possessiones super hoc facto sive consensu competenti ab ecclesiasticis actione pulsentur. His tabellionibus qui huiusmodi contractuum vetitorum ausi fuerint instrumenta conscribere irrevocabili exilii animadversione plectendis. His quoque iudicibus vel viris gestorum habentibus qui huiusmodi donationum seu contractuum vetitorum gesta confecerint dignitatis proprie et bonorum omnium spoliatione condempnandis. Sane neque omnis religiosis yconomis provisionis via et occasio venerandis ecclesiis in profutura videatur exclusa ideo quod utile perinquo iudicatur sub cautele observatione necessario procedere concedimus. Si quando igitur religiosissimus yconomus huiusmodi regie urbis ecclesie prospexerit expedire ut desideranti cuiquam certarum possessionum atque prediorum urbanorum scilicet sive rusticorum ad ius ecclesiasticum pertinentium temporalis ususfructus possessio pro ipsius petitione prestetur: tunc

eius temporis quod inter utrumque convenerit sive in diem vite sive ab eo quem desiderat postulet pacta cum eo quem elegit ineat yconomus atque conscribat. per que et tempus inter quod prestari placuit statuatur. et manifestum fiat quod quisque prestitit ad invicem huius beneficii gratia prestando quod ecclesiastici predii pro tempore ususfructus. post statutum autem tempus et placitum temporum reditum proprietate ad ius et dominium ecclesiasticum recurrente fruitur. ita scilicet ut si completo spatio quod fuerit inter eos constitutum seu mortis sue tempore sub quo convenerint usque in possessionem ecclesiastica et eorum redituum usumfructum hendi gratia pacto intervenientem suscepit non minus quam alterius tante quantitatis quante acceperat redditus cum ipso predictorum dominio et rebus immobilibus eorum quoque colonis et mancipiis ecclesie derelinquat. Nemini hac conditione pacta inita fuerint ea que decernimus non valere sed possessionem ecclesiasticam tam quam nullo iure transcriptam in ipsius iure atque dominio permanere ab ecclesiasticis vel yconomis decernimus vendicari.

Item. Decernimus ut antiquatis ac infirmatis funditus que contra ipsam orthodoxe religionis dominum quodammodo facta sunt in integrum restituantur universa et ad suum ordinem revocentur que ante perfectionem nostre mansuetudinis de orthodoxe religionis fide et sanctissimarum ecclesiarum et martiriorum statuta fuerunt optinebant. His que contra hec tempore tyrannidis innovata sunt tam contra venerabiles ec

Perpetua quoque emphyteosis in his rebus permittitur si res in eorum gratia presentia quibus hoc assignatur lege iuvantibus his quorum interest ex eo contractu nihil ad lesionem divine domus efficiatur. Ita soluto redditu ipsius rei qui fuit cum divino iure dedicaretur non imminuendo nisi in sextam partem. Aut si ob cladem diminuta fuit tunc constante determinetur nunc pensione in emphyteosim. Igitur si res preciosa quidem sit parum tamen aut nihil pensionis prestet res subtilis estimanda

estimatione

ut ex hac iusta pensio constituatur. et tamen sola detur in emphyteosim que ad hoc congrua videntur yconomo et aliis gubernatoribus.

Sed et principe permittente principi possit prestari maiori vel equali si res publica hoc exposcit pragmatica forma super hoc precedente.

Item sibi invicem ecclesie permutant cum utriusque ecclesie competitate eorum scilicet consensu qui super ea fuerunt.

Hec usus prestatio locum habet in omni domo religiosa quo finito res utraque perveniat in domum iam dictam nec tributis quam maioribus gravata sit ea res que datur invicem.

pleno iure

fortis sors est centesima id est principalis quidam vel possessionis quia centesimis est perfecti ut sonat in ipsum substantivum. centesima ergo est qui equiparatur sorti in anno. [illegible]

se redditum [illegible] hoc et aliud quod totiens fructus reddat at quod an yconomus hoc facere possit et dicat quod sic et hoc faciat scribi. pro ipsius petitione exhibito suscipi [illegible] [illegible]

[illegible]

Quis res iam dictas etiam si quas ruinas et perpetua quoque [illegible]

[illegible]

[illegible]

clesias quarum sacerdocium gerit beatissimus ac religiosissimus episcopus patriarcha nostre pietatis prerogatus quamque ecclesie que per diversas provincias collocate sunt necnon et reverentissimos earum antistites seu de iure sacerdotalium canonum seu de expulsione cuiuscumque episcopi a quolibet illis temporibus facta seu de prerogativa in episcoporum concilio vel ecclesiarum consilium ante alios residendi vel de provincialio metropolitano vel patriarchico sub hiisdem imperiis temporibus penitus antiquatis ut cassatis et recissis que pluribus celebratas iussiones aut pragmaticas sanctiones aut constitutiones impias sine forma subsecuta sunt. que autem a divine recordationis retro principibus ante nostrum imperium et deinceps a nostra mansuetudine indulta vel constituta sunt super sacrosanctis ecclesiis et religiosis episcopis clericis aut monachis inviolata fuerint. sacrosanctam quoque huius religiosissime civitatis ecclesiam nostre pietatis et canonum orthodoxe religionis omnium et regie urbis eiusdem sanctissimam sedem privilegia et honores omnes super episcoporum creationibus et iure ante alios residendi et cetera omnia que ante nostrum imperium vel nobis imperantibus huiusmodi sacrosancte ecclesie imperatorum sunt regie urbis intuitu iudicamus et sancimus.

Imperator. Illud quod ex veteribus legibus licet obscure positis a quibusdam attemptabatur ut donationes super piis causis facte licet minime in actis intimate sunt tamen valeant certo et dilucido iure tacemus ut in aliis quam casibus veteri iura super intimandis donationibus intacta maneat. Si quis vero donationes usque ad quingentos aureos in quibuscumque rebus fecerit vel in sanctam ecclesiam vel in xenodochium vel in noscomium vel in orphanotrophium vel in brephotrophium vel in gerontocomium vel in ipsos pauperes vel in quamcumque civitatem iste donationes et citra actorum confectionem convalescant. Si enim vero ampliores quantitatis donatio sit excepta scilicet imperiali donatione non aliter valeat nisi actis intimata fuerit. nullis dandis quecumque alia circa quam pietatis iure subnixa preter eas quas specialiter exposuimus introducenda veterum scita super intimandis donationibus permutare.

Imperator. Sancimus neminem licere sacratissima atque archana vasa vel vestem ceteraque donaria que ad divinam religionem necessaria sunt cum etiam veteres leges ea que iuris divini sunt humanis nexibus non illigari sanxerunt vel ad venditionem vel ad ypothecam vel pignus trahere. Sed ab hiis qui hec suscipere ausi fuerint modis omnibus vendicari et tam per religiosos episcopos quam yconomos necnon et sacrorum custodes vasorum nulla eis actione relinquenda vel super recipiendo pretio vel fenore exigendo ex quo res pignorate sunt sed omnibus huiusmodi actionibus respuendis ad restitutionem earum modis omnibus coartari. Sin autem vel conflata sunt vel fiunt vel alio modo immutata aut dispersa nichilominus vel ad ipsa corpora vel ad ipsa pretia illorum exactionem competere sive per vindicationem sive per condictionem sive per in factum actionem

Quas actiones alias tricennalis, alias decennalis, alias vicennalis praescriptio secludit, si religioso loco competant, XL annorum spatio clauduntur, tenens usucapione quadriennii praescriptione summoventibus, sola Romana ecclesia gaudente spatio C annorum.

Praeterea si habuit superflua vasa cum debitrix sit nec aliunde solvere valeat, neque immobile alienetur vel distrahatur, ea gestis habitis coram eo cuius est loci ordinatio vel aliis locis venerabilibus vel conflati civilibus vendantur, quo magis debitum persolvatur. Qui autem accepit citra hanc observationem hisdem penis subiaceat que in immobilibus rebus sunt prodite.

[illegible]

cuius tenor in multis et in variis articulis sepe est admissus, excepta videlicet causa captivitatis et famis si in locis hiis in quibus hoc abhominamur contigerit. Nam si necessitas fuerit in redemptione captivorum, tunc et venditionem praefatarum rerum divinarum et ypothecam et pignorationem fieri concedimus, cum non absurdum est animas hominum quibuscumque causis et vestimentis preferri. Optinente hoc non solum in futuris negociis sed etiam in iudiciis pendentibus.

Item. Sancimus res ad venerabiles ecclesias vel xenones vel monasteria vel ptochotrophia vel brephotrophia vel gerontocomia vel si quod aliud tale consortium descendentes ex qualicumque curiali liberalitate sive inter vivos sive mortis causa donationes sive in ultimis voluntatibus habita lucrativorum inscriptionibus liberas et immunes esse lege scilicet que super hiis inscriptionibus posita est in aliis quidem personis suum robur optinente. In parte autem ecclesiastica et aliarum domuum que aliis piis consortiis deputate sunt suum vigorem pietatis intuitu mitigante. Cur enim non faciamus discrimen inter rem divinam et humanam, et quare non competens praerogativa celesti favori conservetur? Quod non solum in casibus quos futurum tempus continet, sed etiam in adhuc pendentibus iudiciali termino vel amicabili compositione necdum sopitis optinet.

Item. Ut inter divinum publicumque ius et privata commoda competens discretio fit, sancimus ut

Set nec curialem aut officialem clericum fieri permittimus, ne ex hoc venerabili clero iniuria fiat. Si vero tales persone in clero constituantur, tamquam nec ad ordinationem perducte proprie fortune restituantur, nisi forte monachicam vitam aliquis eorum non minus XV annis impleverit; tales enim ordinari percipimus, quarta proprie substantie parte retenta, reliquis partibus curie et fisco vendicandis. Si in clero constitutus monachicam vitam decentem impleverit. Sed si post dicatus honorem aliquis eorum uxorem aut concubinam habuerit, proprie fortune (i. curie) reddatur, licet tali ecclesiastico gradu tenebatur in quo constitutus uxorem ducere non prohibetur. Idem est et in omnibus aliis monachis licet nulli fortune prius subiecti fuerint. Generaliter qui cumque in ecclesiastico qualibet gradu constitutus ad secularem vitam redierit, honore nudatur, curiali fortune proprie civitatis reddatur alias traditur.

si quis aliquid reliquerit hereditatem vel legatum vel fideicommissum vel donationis titulo aliquid donaverit vel vendiderit vel sacrosanctis ecclesiis sive venerabilibus xenonibus vel ptochiis vel monasteriis masculorum vel virginum vel orphanotrophiis vel gerontocomiis nec non civitatum, relictorum donatorum vel venditorum sit eis longinqua exactio nulla temporis solita praescriptione coartanda. Sed et si in redemptione captivorum quedam pecunie vel res relicte vel alio modo donate sunt, et earum exactionem longissimam esse censemus.

Et nobis quidem cordi erat nullis temporum metis has actiones circumcludi, sed ne videamur in infinitum hanc extendere, longissimum vite hominum tempus elegimus, et non ultra eas actiones finiri concedimus nisi C annorum curricula excesserint. Tunc enim tantummodo hanc exactionem evanescere sinimus. Sive itaque memoratis religiosis locis vel civitatibus hereditas sive legatum sive fideicommissum fuerit derelictum vel donatio processerit vel venditio in quibuscumque rebus mobilibus vel immobilibus vel se moventibus sive pro redemptione captivorum quedam fuerint derelicta vel donata, sit eorum perpetua vendicatio et ad annos C tantum quod diximus extendatur, nulla alia exceptione temporis inhibenda, sive contra primas personas sive contra heredes vel successores eorum moveatur. In hiis autem casibus non solum damus personales actiones sed etiam in rem et ypothecariam secundum tenorem nostre constitutionis que legatariis et fideicommissariis et

Illud fi[illegible] l. dicebatur q. donatio facta in privatum non valeret ultra ducentos so[lidos] [illegible] plus [illegible] l. cum donatio [illegible] ultra ducentos solidos, ut l. de dona. l. sancimus [illegible] mobilibus immobilibus [illegible] xenodochium, locus in quo peregrini [illegible]

[illegible]

Auth. Sed novo iure per tali iniuria verberatur aut exilium mittitur. Sed si sacra ministeria turbaverit vel ministrantem prohibuerit, capite punitur. Idem et in letaniis iniuria verberatus exilio traditur. Si vero [illegible] occiderit, capite plectatur. Laicis interdicimus facere letanias sine clericis, quae sine orationibus et cruce fieri non debent.

Auth. Clericos autem non ordinari permittimus qui litteras nesciunt, sed rectam fidem tenentes et ut nec concubinam nec naturales liberos habuerint, uxorem habeant unam et primam, nec viduam nec a viro separatam nec aliis legibus aut sacris canonibus interdictam. Presbyterum non minorem xxx annis aut subdiaconum minorem xxv annis.

Auth. Diaconissam in sancta ecclesia non ordinari praecipimus quae minor sit xl annis aut ad secundas migraverit nuptias. Item nulla civitas vel persona publica vel privata collectas sive exactiones angarias vel parangarias ecclesiis vel aliis piis locis aut ecclesiasticis personis imponant aut in ea ecclesiastica bona praesumant. Quod si fecerint et requisiti ab ecclesia vel a pio emendare contempserint, triplum refundant et [illegible] banno imperiali subiaceant, quousque satisfactione debita nullatenus remittatur.

[illegible]

...hypothecariam donavit. His eadem omnibus unum tantummodo tironum iure imponimus, id est metatarum. Hanc autem omnia observari scimus in his casibus vel qui prea fuerint nati vel iam in iudicium deducti sunt.

De episcopis et clericis, orphanotrophis et brephotrophis et ptochotrophis et ascetriis eorum et monachis et xenodochiis et castrensi peculio clericorum et nuptiis vetitis.

Idem. Iuxta sanctionem quam dudum meruistis et nos clerici et mancipia vestra nullus novis collationibus nos sordidis et extraordinariis obligabit, sed vacatione gaudebitis. Praeterea neque hospites suscipietis.

Idem. Omnis clericis indebitae conventionis iniuria atque exactionis repellatur improbitas. Nulla conventio sit circa eos munerum sordidorum. Et cum negociatores ad aliquam praestationem competentem vocantur, ab his universis huiusmodi strepitus conquiescat. Si quid enim vel parsimonia vel provisione vel mercatura honestatis tamen conscia congesserunt, id in usum pauperum atque egenorum ministrari oporteat, aut id quod ex eorum ergasteriis vel tabernis conquiri potuit et colligi, collectum id religionis existiment lucrum. Fuerit in hominibus eorundem quo operam in mercimoniis habent divi principis genitoris statuta in ultimum oda observatione caverunt ut idem clerici privilegiis pluribus redundarent. Itaque extraordinariorum munerum a praedictis clericis necessitas atque omnis molestia conquiescat. Ad parangariam quoque praestationem non vocentur nec eorundem facultates atque substantiae omnibus clericis huiusmodi praerogativa succurrat, ut et coniugia clericorum ac liberi eorum quoque et ministeria, id est mares pariter et feminae quoque et filii, immunes semper ab his muneribus perseverent.

Idem. De his clericis qui praedia fiscalia possident, sublimis auctoritas tua non solum eos aliena iuga nequaquam statuat excusare, sed etiam his quae ab his possidentur eosdem ad pensitanda fiscalia perurgeri censemus. Namque clericos possessores dumtaxat provinciales pensitationes fiscalium transactiones agnoscere [illegible] tiendas recognoscere iubemus.

Imperator. Officiales Romanales si exhibitione cursus seu primipili necessitate neglecta [illegible] ratione fiscali ad clericatus honorem putaverint transeundum, ad priorem condicionem retrahantur. Si vero obnoxii ratiociniis vel necessitatibus non sint, sub notione iudicum officiis consentientibus suis, probabilis vitae postulavit studium transferantur, nec cessionem metuant facultatum. Quod si clandestinis artibus putaverint irrepere, duas partes concedant. Verum ubi aut simplices defuerint, prout quis ex propria substantia duas portiones, tertiam sibimet retineat. Si vero propinquorum necessitudo defuerit, geminae portiones officiis in quibus militaverint relinquitur, portione tertia tantummodo sibi retenta.

Idem. Si quis non dicam rapere sed attemptare tantum matrimonii iungendi causa sacratissimas virgines ausus fuerit, capitali poena feriatur.

Imperator. Presbyteros diaconos subdiaconos ac exorcistas et lectores ho-

[illegible]

Sed videri mutat ad eum quidem ex numeris suis ut propositis sacrosanctis evangeliis sic quod decet sacerdotes, dicat quod novit.

Sacerdotes et diaconi si falsum testimonium perhibuisse convincantur in causa pecuniaria, prohibitis per tres annos a sacro ministerio separentur monasteriis tradendi; sed si criminalis causa fuerit, clericatu spoliati legitimis afficiendi sunt penis. Eiusdem. Quod si omnis est diaconus, ceteri clerici communi officio ecclesiastico depulsi verberibus puniuntur.

Presbiterum minorem .xxxv. annis fieri non permittimus, sed nec diaconum aut subdiaconum minorem .xxv. annis, nec lectorem minorem .xviii. annis, nec episcopum minorem .xxx. annis.

Multo magis cessant eorum coniugia. Solent enim cantores et lectores permitti nuptias contrahere; aliis autem omnibus sunt interdicte, cum tamen si ad secundas nuptias pervenerint, nequaquam ad maiorem sacerdotii culmen ascendant.

Episcopo nullam mulierem secum habere permittitur; sed si habere probetur, ab episcopatu periciatur quo se fecit indignum. Et alias personas que omnem suspicionem effugiunt.

[illegible]

...tianos et personalium munerum expertes esse precipimus.

Imperator. Nec honore nec legibus episcopum ad testimonium flagitari. Item clericum vero episcopum ad testimonium dicendum admitti non decernimus, nam et persona honoratur et dignitas sacerdotis excepta confunditur.

Idem. Presbiteri citra iniuriam questionis testimonium dicant, ita tamen ut falsa non simulent. Ceteri vero clerici qui eorum gradum vel ordinem sequuntur, si ad testimonium dicendum petiti fuerint, prout leges precipiunt audiantur. Salva tamen sic litigatoribus accusatione si forte presbiteri qui suo nomine superioris loci testimonium dicere etiam aliquam corporalem iniuriam sint percepturi ipso quod metuant vim sumpserint, multo magis eternam penam sit dignum quibus cum plurimum honoris per nostram iussionem delatum est.

Idem. ...occulto inveniuntur crimine.

Imperator. Nulla nisi emensis .xl. annis secundum preceptum apostoli ad diaconissarum consortium transferatur.

Imperator. Si quis in hoc genus sacrilegii proruperit ut in ecclesias catholicas irruens sacerdotibus et ministris vel ipso cultui locoque aliquid importet iniurie, quod geritur a provincie rectoribus animadvertatur. Atque ita provincie moderator sacerdotum et catholice ecclesie ministrorum loci quoque ipsius et divini cultus iniuriam capitali in convictos sive confessos reos sententia noverit vindicandam, nec expectet ut episcopus iniurie proprie ultionem deposcat, cui sanctitas ignoscendi gloriam dereliquit, sitque cunctis laudabile factas atroces sacerdotibus aut ministris iniurias veluti publicum crimen persequi ac de talibus reis ultionem mereri. Et si multitudo violenta a civilis apparitionis executione ad iniuriam ordinum possessorumque defensione non potuit presentari, ut flagitant quod se armis aut locorum difficultate tueantur, presides provinciarum et militari auxilio per publicas litteras appetito perpetrantem vindictam tali excessui imponere non morentur.

Idem. In ecclesiis que in possessionibus ut assolet diversorum vicis vel quibuslibet locis sunt constitute, clerici non ex alia possessione vel vico sed ex eo ubi ecclesiam esse constitit ordinentur, ut proprie capitationis onus ac sarcinam recognoscant, ita ut pro magnitudine vel celebritate uniuscuiusque vici ecclesiis certus iudicio episcopi clericorum numerus ordinetur.

Idem. Si quis curialis clericus fuerit ordinatus nec statim contubernio permissa pristine condicioni reddatur vel vigore et solertia iudicantium ad pristinam sortem veluti mox manu iniecta revocetur. Clericis enim ultius legem prodere non patimur quem cessione patrimonii subsecuta decurionem esse clericos non vetabat.

Idem. Si rectore venerabilis provincie cuiuscumque fuerit temeritate violata vel dissimulatione neglecta, hic commissum .v. librarum auri condempnatione plectetur.

Idem. Quicumque residentibus sacerdotibus fuerit episcopali loco et nomine detrusus, si aliquid est custodia...

[illegible]

Interdicimus sanctissimis episcopis presbyteris diaconibus subdiaconibus et lectoribus et aliis omnibus cuiuslibet loci venerabilis aut scematis ad tabulam ludere aut aliis ludentibus participes aut inspectores fieri aut ad quodlibet spectaculum spectandi gratia venire. Si quis autem ex his deliquerit iubemus hunc tribus annis venerabili ministerio prohiberi et in monasterio redigi. Sed in medio tempore si se penitentem ostenderit liceat sacerdoti sub quo constitutus est tempus minuere et hunc rursus pro ministerio reddere.

Nunc autem cum monachus factus est hoc ipso res suas omnes optulisse videtur, si prius testatus non fit, exinde iudicio eius cessante lege disponente ut si liberos habeat in quo aut mechanicis aut minus legitima portione quoquo donandi titulo contulerit ea tenus substantie monasterio destinate detrahitur, ne quid iniquum contingat circa liberos.

vel qui rem publicam moliri fuerit deprehensus rursus qui sacerdocium petere a quo vi est expulsus procul ab ea urbe quam turbavit centum milibus vitam agat nec ... secta nec impetiere recepta spe et sibi impetiis careat defensoribus in eorum indignationem sublatis.

Idem. Conventiculum illicitam extra ecclesiam in privatis edibus celebrari prohibemus, proscriptionis domus periculo imminente si dominus eius in ea clericos nova ac tumultuosa conventicula extra ecclesiam celebrantes susceperit.

Imp. Quisquis censibus fuerit annotatus invito agri domino omnem temptet clericatum adeo ut etiam in vico eo in quo noscitur mansitare clericus fuerit sub hac lege assumat sacerdocium religiosum ut et capitationis sarcinam per eum domino agnoscere compellatur et ruralibus obsequiis quo maluerit subrogato fungatur, ea scilicet immunitate indulta que capitationis nomine certe venerandis ecclesiis relaxatur, nullo contra hanc legem umquam valituro rescripto.

Imp. Placet nostre clementie ut nihil commune clerici cum publicis actionibus vel ad curiam pertinentibus cuiuscumque corporis non sunt annexi habeant. Preterea eos qui parabolani vocantur neque ad publica spectacula neque ad curie locum neque ad iudicium accedendi licentiam permittimus nisi forte singuli ob causas proprias et necessitates iudicem adierint aliquam litem pulsantes vel ab alio ipsi pulsati vel in commune totius corporis causa syndico ordinato sub ea distinctione ut si quis eorum hoc violaverit et brevibus parabolanorum eximatur et competenti supplicio subiugetur nec umquam ad eandem sollicitudinem revertatur.

Idem. Parabolanos qui ad curanda debilium egra corpora deputantur sexcentos constitui precipimus, ita ut pro arbitrio viri reverentissimi antistitis Alexandrine urbis ex his qui ante fuerant et qui pro consuetudine curandi gerunt experientiam sexcenti parabolani ad huius sollicitudinem eligantur exceptis videlicet honoratis et curialibus. Si quis autem ex his naturali forte fuerit absumptus alter in eius locum pro voluntate eiusdem sacerdotis exceptis honoratis et curialibus subrogetur, ita ut sexcenti viri reverentissimi sacerdotis preceptis ac dispositionibus obsecundent et sub eius cura consistant, reliquis que dudum late legis forma complectitur super his parabolanis vel de spectaculis vel de iudiciis et ceteris sicut iam statutum est custodiendis.

Idem. Eum qui probabilem seculo disciplinam agit decolorari consortio sororis non decet. Quicumque igitur cuiuscumque gradus sacerdocio fulciuntur vel clericatus honore censentur extranearum mulierum interdicta consortia cognoscant, hac eis tantum facultate concessa ut matres filias atque germanas intra domorum suarum septa contineant. In his enim nihil sevi criminis existimari fedus naturale permittit. Eas etiam non relinqui castitatis hortatur affectio que ante sacerdocium maritorum legitimum meruere coniugium.

Nullus episcopus invitus ad civilem vel militarem iudicem, pro qualibet causa, producatur vel exhibeatur, nisi princeps iubeat. Iudex enim qui duci vel exhiberi imperaverit, per cinguli privationem XX lib. auri ecclesie cuius est episcopus persolvat, executore per cinguli privationem verberibus subdendo et in exilium deportando.

Generaliter autem iudex prius audeat libellum pulsato non porrigi, sportulas nec ab eo exigi, nisi prius actor in libello per se vel per tabularios conscribat et in actis fideiussorem periculo competentis officii prestet quod usque ad finem litis permaneat, eamque per se vel per procuratorem exerceat. Et si victus fuerit iniuste movisse litem, expensarum sumptuumque nomine decimam partem quantitatis in libello comprehense pulsato restituet. Aut si fideiussorem dare non valeat, super hijsdem iuratoriam exponat cautionem, pena X lib. auri iudici et eius officio imminente, executore quinquennali exilio dato et bonis eius confiscatis, si aliter versati fuerint, vica moveatur ex utriusque consensu.

... enim clericis incompetenti adunecte sunt que dignos sacerdocio viros sui conversatione fecerunt.

Imperator. Si quis presbyter aut diaconus aut diaconissa aut subdiaconus aut cuiuslibet alterius loci clericus aut monachus aut mulier que solitarie vite dedicata est nullo condito testamento decesserit, nec ei parentes utriusque sexus vel liberi vel si qui agnationis vel cognationis iure iunguntur, vel uxor extiterit, bona que ad eum pertinuerint vel ad ecclesiam sacrosancte ecclesie vel monasterio cui forte destinatus fuerit aut destinata omnifariam socientur, exceptis hijs facultatibus quas forte censibus ascripti vel iuri patronatus subiecti vel curiali conditioni obnoxii clerici vel monachi cuiuscumque sexus relinquunt. Non enim iustum est bona seu peculia que aut patrono legibus debentur aut domino possessionis cui quis eorum fuerat ascriptus aut ad curias, pertinore excludi, iam late constitutionis subiecta forma pertinere noscuntur, ab ecclesiis aut monasteriis detineri, actionibus iudicibus competentibus sacrosanctis ecclesiis vel monasteriis reservatis, si quis forte predictis conditionibus obnoxius aut ex gestis negociis aut ex cuiuslibet aliis ecclesiasticis obligatus actionibus obierit.

Idem. Ad similitudinem tamen episcoporum orthodoxe fidei, quam presbyterorum et diaconorum hij qui honorario titulo illustrem dignitatem consecuti sunt per substitutos periculo suarum facultatum curie muniibus satisfacere non vetentur.

Idem. Si qua per calumpniam positio super criminalibus causis apud competentem iudicem deposi-

Sed hodie nulla persona in ecclesiastico officio constituta in qualibet causa criminali vel pecuniaria cuiuslibet quantitatis, nec diaconissa vel monachus vel ascistria vel monastria amplius quatuor siliquas permittitur dare. Nec cum ex iussione principis ad alias provincias vocantur, ultra non ultra unum solidum executor accipiet. Episcopus vero nomine ecclesie sue nil prestat nomine sportularum; actores ecclesiarum hoc necessitas pro nomine suscipientibus vel illis qui in causa ordinati fuerint, et hoc exegit in duplum quod exactum est reddet, mutatus cingulo si miles est, si dicis a clero removebitur.

ta exhibitionis causa sunt, sacrosancte religionis antistiti XXX pondo auri condempnandi per nomine publici calculis inferenda, ut percellatur per ipius unusquisque omnia privilegia que sacrosanctis ecclesiis confugarum aut clericorum decanorum vel aliorum ecclesiasticorum causa legibus sunt prestita intacta atque inviolata fuari. Preterea iubemus ut omnes clerici atque monachi qui de suis civitatibus ad hanc almam urbem ecclesiastici negocii vel religionis causa proficiscuntur, litteris episcopi sui cum unusquisque eorum iter faciens obsequitur muniti adveniant, scituri quod si citra hanc fiduciam accesserint, sibimet imputabunt quod non clerici vel monachi esse putabuntur.

Imperator. Quoniam venerabilis recordationis Flavianus huius alme urbis episcopus cum venerabili synodo innumerabilium pene sacerdotum qui Calcedone convenerant tanto ac tali decoratus est testimonio, ut Eutichetes qui cum sensaverunt cum scelestis dogmatibus suis ab omnibus uno ore dampnaretur, aboleatur quoque Euthicetis dampnosa memoria. Flaviani autem laudabilis recordatio revelletur.

Idem. Id quod pauperibus testamento vel codicillo relinquitur non ut incertis personis relictum evanescat, sed modis omnibus ratum firmumque consistat.

Imperator. Cum clericis in iudicium vocatis pateat episcopalis audientia, nolentibus tamen auctoribus, si actor discepationi sanctissimi archiepiscopi noluerit experiri, eminentissime tue sedis examen, esse catholicos sub viro reverentissimo archiepiscopo huius urbis clericos constitutos vel esse reveren-

tissimum pro nomine

Si autem his que ad pias causas relicta sunt non impleuerit dentis relictam sed sibi non sufficit ad ista omni cessante falcidia cuncte perficiant cause cui relicte sunt

Et in rebus manibus eorum licet aliquam peruenire ecclesiasticum est a sacerdote. Licet testator uel donator ... ad hoc aliquid principium ... ut in yconomo. Si filii qui facere iussi sunt neglexerint semel uel bis ab episcopo uel yconomo commoniti per publicas personas amittant lucrum quod eis contingebat ex uoluntate defuncti et episcopus habeat potestatem uendicandi lucrum illud et aliud quod distribuit et debeat distribuere quod si non fecerit idem reddet deo uel hominibus

tissimum yconomum tam de suis quam de alienis ecclesiasticis semet nouint negociis expetendos quam in nullo alio foro uel apud quam quam altissimum iudicem eosdem clericos litibus irretire et ciuilibus uel criminalibus negociis temptet inectere. Memorati autem reuerentissimi clerici orthodoxarum ecclesiarum que sub religioso antistite huius incliite urbis sunt in causa in qua ipsi uel procuratores quos preseddint sinarum tuarum auctoritate pulsantur executoribus per quos ceperint conuenini fideiussorem scissime huius urbis ecclesie yconomum uel defensorem prebeant usque ad l. auri libras fideiussor existat ipse uero reuerentissimus yconomus huius alme urbis ecclesie lite pulsatus fideiussorem prestare non prebeat utpote qui et aliorum clericorum fideiussor futurus est sed fidei sue committatur quod si lis diuisorum excepto reuerentissimo yconomo clericorum que agitanda sit memoratam summam uero excedere clericus lite pulsatus det executori pro residua quantitate cautionem suam cum nullum tamen instrumentum est uisurandum quia ecclesiasticis regulis et canone a beatissimis episcopis antiquitus institutis clerici prohibentur iurare. Statuimus et ut executoribus idem reuerentissimus yconomus uel alii diuisi clerici sub beatissimo archiepiscopo huius splendidissime ciuitatis sinarum tuarum auctoritate commoniti duos solidos dent tamen pro commonitione sua et pro insinuatione procuratoris si per eum uoluerint litigare. quod et alios quod diuisos apparitores

eminentie tue in hiis que ex consuetudine prebentur officio obseruari in causis predictorum clericorum iubemus ut litis sumptus uel expense actores pauitores humaniores ue presentantur. *Sed hodie*

Imperator. Decernimus ut posthac neque monachi aut quicumque alterius cuiuslibet status atque fortune in edes publicas uel in quecumque loca publicis uoluptatibus fabricata uenerabilem crucem et sanctorum martirum reliquias illicite inferre conentur uel occupare audeant ea que ad publicas causas uel ad publicas delectationes constructa sunt. Cum enim religiose edes non desunt possunt ibi consultis prius uenerabilibus religiosissimis episcopis reliquias sanctorum martirum non quorundam usurpatione sed arbitrio reuerentissimorum antistitum collocare. Idque paciam et modestiam suam quam leges nostre expetunt et publica disciplina et ipsorum monachorum nomen exposcit studiose unusquisque qui tam monachatus quam cuiuslibet alterius professionis retineat et perpetuo obseruare.

Idem. Quisquis ex numeris militie sue stipendiis expletisque officiis suis ministeriis quacumque condicione uel consuetudine uel lege debebatur ad consortium se contulit clericorum et inter ministros uenerabiles orthodoxe fidei maluit et elegit militare nullus prorsus sine ac dubitatione reuocetur nec a dei templis cui se consecrauit importunis intentionibus abstrahatur sed in hiis sedibus beatissimis ministeriis securus permaneat inquietus ac pro longi laboris lassitudinem ob religiose uite requiem consilio sanctiore preposuit

Cum episcopus est eligendus, clerici et primates civitatis in qua est ordinandus in tribus personis decreta ponentes, propositis sanctis evangeliis, periculo animarum suarum dicant in ipsis decretis, quod neque propter aliquam donationem vel amicitiam vel promissionem vel aliam quamlibet causam eos elegerint, sed quia sciebant eos catholicos, honestos, litteratos esse, nec scientes eos habere vel habuisse uxores vel filios vel concubinam vel liberos naturales, vel si quis eorum uxorem prius habuit, ipsam unam et primam, neque viduam neque a viro disiunctam, neque legibus neque sacris constitutionibus interdictam; nec scientes eos esse officiales vel curiales, vel si sunt, sciunt eos non minus xv annis in monasterio vitam monachicam implesse, et xxxv annorum esse, ut ex tribus personis melior ordinetur electione et periculo ordinantis. Curiali vel officiali xv annis in monasterio conversato et ad episcopatum provecto, et a fortuna propria liberato, ut quartam partem sue retineat, reliquis curie et fisco vendicandis. Sed autem decreta facientibus si quemquam laicorum preter curialem et officialem dignum memorata electione putaverint, hunc cum duobus clericis vel monachis eligent, ut si laicus ad episcopatum diligatur, non statim ordinetur episcopus, sed prius ordinetur clericus tribus mensibus, cum sanctas scripturas et canonum ecclesie ministerium fuerit edoctus, quia cum alios docere debeat, ab aliis post ordinationem non est docendus. Sed si non inveniantur tres persone, ydonee ad talem electionem, saltem in duabus vel una decretum ponere predictas testationes habentibus. Sed si intra sex menses qui debent non elegerint, tunc periculo sue anime cui competit episcopum consecrare ordinet, omnibus aliis que prediximus preservandis. Si aliter episcopus ordinetur, repelletur ab episcopatu, et qui illum ordinare presumpserit uno anno cessabit ab officio, omni eius substantia propter talem culpam dominio eius ecclesie cuius est episcopus vendicanda. Si quis autem electum accuset in his que eius ordinationem possint impedire, differatur ordinatio, et is a quo est ordinandus accusationem examinet, accusatore presente, et accusationem implente vel non implente, sed per tres menses differente. Et si obnoxius inveniatur, non consecretur; sed si accusator non probaverit vel accusationem deseruerit, provincia in qua habitat pellatur. Sed qui ante examinationem consecraverint accusatum, et consecratus sacerdocio repellitur, et qui consecraverint predictis penis subicientur. Si quis pro predicta consecratione dedit vel accepit vel mediavit, sacerdocio vel clericatu removeatur, dato propter hanc causam ecclesie vendicando, in cuius lesione fuit datum. Sic quod laicus vel mediator accepit ecclesia vendicabit in duplum, sed si tantum cautum est, omnem cautionem reddet, et aliud tantum ecclesie quantum cautio continet.

...titus est his actionibus, si quae ecclesiae cuiusque patrimonium sinistra intentione competunt, pro iuris ordine pulsaturus. Exceptis principalibus, quos preceptis tui culminis et publicis utilitatibus in perpetuum esse subiectos sacratissime constitutiones statuta sanxerunt.

Nulli licere decernimus, sive testamento heres sit institutus, seu ab intestato succedat, sive fideicommissarius vel legatarius invenitur, dispositiones pii testatoris infringere vel improba mente violare, asserendo incertum esse legatum vel fideicommissum, quod ad redemptionem relinquitur captivorum, sed modis omnibus exactum pro voluntate testatoris pie rei in negotium proficere. Et siquidem testator significavit, per quem desiderat redemptionem fieri captivorum, is qui specialiter designatus est legati vel fideicommissi habeat exigendi licentiam, et pro sua conscientia votum adimpleat testatoris. Sin autem persona non designata testator absolute tantummodo summam legati vel fideicommissi taxaverit, que debeat memorate cause proficere, vir reverentissimus episcopus illius civitatis, ex qua testator oritur, facultatem habeat exigendi quod pro huiusmodi religiosa fuerit derelictum, propositum defuncti sine ulla cunctatione, ut convenit, impleturus. Cum autem vir religiosissimus episcopus huiusmodi pecunias pio relictas arbitrio fuerit consecutus, statim intervenientibus gestis earum quantitatem et tempus quo eas suscepit apud rectorem provincie publicare debebit, post unius vero anni spatium et numerum captivorum et data pro his precia eius manifestare precipimus, ut per omnia impleantur pie defunctorum voluntates, ita tamen, ut religiosissimi antistites ut gratis et sine ullo dispendio ei predicta gesta conficiantur, ne humanitatis obtentu relicte pecunie iudiciorum dispendiis erogentur. Quod si testator quibus legatum vel fideicommissum non designata persona reliquit barbaris sic nationibus, et de eius patria aliqua emerserit ambiguitas, vir reverentissimus episcopus civitatis eius in qua idem testator defunctus est, eiusdem habeat legati seu fideicommissi petitionem, defuncti propositum modis omnibus impleturus. Quod si in vico vel in territorio testator morte obierit, illius civitatis vir reverentissimus episcopus exactionem habebit, sub quo vicus vel territorium esse dinoscitur. Et ne piorum defunctorum propositum improba fraudatorum calliditate celaretur, quicquid pro his causis a testatore relictum fuerit, in his si quid eorum quocumque modo cognoverint, vel in viri clarissimi rectoris provincie vel in urbe episcopi notitiam deferendi habeant facultatem liberam, nec delatoris nominis suspitionem ne formident, cum fides atque industria eorum tam laude quam honestate non careat, ac pariter pietatem cum veritate in publicas aures in lucemque deduxerint.

Si quemquam vel in hac urbe regia vel in ceteris provinciis, que in toto orbe terrarum diffuse sunt, ad episcopatus gradum provehi Deo auctore contigerit, puris hominum mentibus et nuda electionis conscientia sincero hominum iudicio, pretium nemo gradum sacerdocii percipere venalem...

Qua nunc: Episcopi non pro omnibus causis apud suum metropolitanum vel patriarcham vel apud alios quoscumque iudices conveniantur, nullam cautionem vel fideiussionem pro lite exigant, ut tamen studeant illatis causis sibimet absolvere.

Qua nunc: Nisi litis contestatio prius negotio sit facta; tunc enim in provincia lis debet compleri. Si vero iudicium inchoatum est apud gloriosissimum praefectum praetorio vel apud eos qui a nobis fuerint deputati iudices, eos [illegible] praecipimus.

...litate inventur, immo ut tum quisque invitatur necessitatem dare sufficiat et timet. Profecto enim quis locus tutus et quae causa esse poterit excusata, si veneranda dei templa pecuniis expugnentur? Quem murum integritatis aut vallum fidei providebimus, si auri sacra fames penetralia veneranda perrepit? Quid denique cautum esse poterit aut securum, si sanctitas incorrupta corrumpitur? Cesset ab altaribus imminere profanus ardor et avaritiae ab sacris abditis repellatur piaculare flagitium. Ita castus et humilis nostris temporibus eligatur episcopus, ut locorum quocumque pervenerit omnia vitae propriae integritate purificet. Non pretio, sed precibus ordinetur antistes. Intantum ab ambitu debet esse sepositus, ut quaeratur cogendus, rogatus recedat, invitatus effugiat, sola illi suffragetur necessitas excusandi. Profecto enim indignus est sacerdotio, nisi fuerit ordinatus invitus. Cum sane quisquis hanc sacram et venerandam antistitis sedem pecuniae interventu subisse aut si quis ut alterum ordinaret vel eligeret aliquid accepisse detegitur, ad instar publici criminis et laesae maiestatis accusatione proposita a gradu sacerdotii retrahatur. Nec hoc solum deinceps honore privari, sed perpetuae quoque infamiae damnari decernimus, ut eos quos par facinus coinquinat et aequat, utrosque simul pena committetur.

Idem. Orphanotrophos huius inclitae urbis, nulla subtilitate iuris obsistente, eorum quidem qui pupillorum sunt quasi tutores, adolescentium vero quasi curatores, sine ullo fideiussionis gravamine in ingentibus causis tam in iudicio quam extra iudicium utpote exegit ad similitudinem tutoris vel curatoris personarum negotia eorum si qua possunt habere defendere et vindicare iubemus, ita videlicet ut praesentibus publicis personis, id est tabularius, aut intervenientibus gestis, in hac quidem inclita urbe apud virum perfectissimum magistrum census, in provinciis vero apud moderatores earum vel defensores locorum, res eorum eis tradantur a quibus sunt custodiendae, ut si quas earundem rerum propter fenus forsitan vel aliam urgentem causam vel eo quod servari non possint alienare perspexerint, prius habita aestimatione liceat eis alienationis inire contractum, ut pretia eorum quae exinde colliguntur ab hisdem personis custodiantur. Hunc autem pium atque religiosum officium pro tempore orphanotrophos ita peragere convenit, ut minime rationibus tutelaribus seu curationibus obnoxii sint. Grave enim atque iniquum est calliditatis quorundam, si ita contigerit, machinationibus eos vexari, qui propter timorem dei a parentibus atque rebus destitutos minores sustentare ac velut paterna affectione educare festinant.

Idem. Omnes qui ubicumque sunt vel postea fuerint orthodoxae fidei sacerdotes et clerici cuiuscumque gradus sint, monachi quoque, in causis civilibus ex nullius penitus maioris minorisve sententia iudicis ad extranea iudicia pertrahantur aut provinciam vel locum...

Causa que fit cum monacho vel muliere qualibet in monasterio existente, non apud iudicem eiusdem veniet, sed apud episcopum, qui de persone presentia conveniens statuens, sive per advocatum vel per alios hoc fieri debeat, rem secundum legem disponat et sacras regulas, salva persone debita reverentia. Si vero fiat, pene que statute sunt imminebunt. Iudex enim qui de his sententiam proferre presumpserit, administratione repulsus, tamquam in divinitati contumeliam faciens, pena x librarum auri una cum officio multabitur, sacratissimo nostro erario inferenda; executoribus qui ad monitionem offerre presumpserint ab his sanctissimis episcopis in locis decaneis, id est obscuris, detrudendis, nec de cetero ullam exactionem facere permittendis.

Clericus in lite quo pecuniaria prius apud episcopum proprium conveniatur, per quem sine dampno causa decidatur. Quod si natura cause vel alia ratio facit ut decidi negotium possibile non sit per eundem iudicem, procedat observandis clericorum privilegiis, neque mora ecclesie talia fiat, sed in civili eminentie sit iudex civilis; ut lis duos non egrediatur menses, nec tamen privatus sit inventus prius quam per episcopum spoliatus sacerdotio. Si crimen sit ecclesiasticum, episcopalis erit examinatio et castigatio.

aut regionem quam habitant exire cogantur, nullus eorum ecclesias vel monasteria propria, que religionis intuitu habitant, relinquere nisi aliqua necessitate iubeatur, sed apud suos iudices ordinarios, hoc est provinciarum rectores, locis in quibus degunt ecclesiarum ministeriis obsecundent, omnium quos esse agentium excipiant actiones, ut his bonis saltem atque temporibus quibus religiosos viros a turbulenta observatione preterorum vacare contingit, cum eos ad tempus petitorum intentio calumpniosa laxaverit, ad sua monasteria et venerabiles ecclesias se conferentes sapienti animo, peractione soluta, facultatemque de proximo sacrosanctis altaribus obsecundent in suis laribus et domiciliis constituti. In hac autem regia urbe, si quando cuiuscumque rei causa episcopos vel presbiteros ceteros vel clericos, qui sacrosanctis ecclesiis obsecuntur, sive monachos ex aliis quibuscumque provinciis contigit repperiri, quos tamen in lite quisquis vocare voluerit, in nullo alio sit licitum memoratos cuiquam pulsare iudicio, nisi in tue sublimitatis dumtaxat examine, ut eis et beatitudinis honor debitus reservetur, et oratorum affluens in defensionibus copia larga prestetur. Preterea cum in provinciis ex eius qui regit provinciam fuerit sententia vel interlocutione conventi, sive illi sacerdotes seu cuiuscumque gradus clerici monachi habeantur, dummodo approbantur orthodoxi, qui in propriis causis civilibus vel pulsantur, non alios quam ecclesie proprie defensores seu quos yconomos appellant fideiussores prebeant, nedum executoris pertinax et avara perversitas extraneos et ydoneos fideiussores efflagitat, multiplex innoxie paupertati infligat incommodum. In hac autem urbe inclita inventi ex quacumque provincia venientes, cum sui tue amplitudinis iudicio, quod eis solum delegavimus, lite pulsati fuerint, reverentissimi orthodoxe fidei sacerdotes, yconomi aut ecclesie defensores, seu clerici in causis civilibus suis sive ecclesiasticis, nulla prebendi fideiussoris molestentur iniuria, sed aut iuratoriis fideiussionibus credantur, quas stipulationum sollempnis cautela vallaverit, aut cautioni professioni proprie ac facultatum suarum obligationibus committantur. Hoc inchoaminus observando, ut in causis ecclesiasticis nullum alium conveniri fas sit nisi eum quem pauperum dispensatorem, id est yconomum, ecclesie episcopi tetatus elegit; hunc enim sine dubio a sacerdote convenit ordinari, quem tamen conventum defensoris ecclesie fidei committi precipimus. Executoribus in minoribus quidem litibus omnibus in ipsa conventione sacerdotum seu clericorum non amplius quam unum semissem aut separantibus aut attentibus percipere. Verum si apparitores tue magnitudinis ex sententia tue amplissime sedis in provincia degentes eos monuerint, iubemus non amplius eum quam duos solidos sportularum nomine percipere. In hac vero urbe magnifica idem apparitor tue magnitudinis uno aureo sportularum gratia a provincialibus clericis contentus sit, quamtelibet summe quis conventus

Cum qui desiderium habent ad acquirendam aliquam dignitatem indignum esse iudicamus, quia in ea ambitione turpis et mala temptatio minister; et si semel habent et si sua culpa perdiderit, non amplius audeat repetere; et si sua petitione iterum acquisierit, non valeat. Sed te

Statuimus autem ut nullus ne ac lege Iulia de ambitu.

Ecclesiasticam personam in criminali questione vel civili trahere ad iudicem secularem presumat, contra constitutiones imperiales et canonicas sanctiones. Quod si fecerit, auctor suo cadat actore, iudicatum non teneat, et iudex ex tunc iudicandi potestate expulsus existat. Sancimus ut si quis clericus personis ecclesiasticis iusticiam denegare presumpserit, tertio requisitus suam iurisdictionem amittat.

Et dignitas ep(iscop)al(is) soluit ius p(at)rie potestatis. sic enim (con)sul[at]us dignitas et p(re)fectura p(re)toriana 7 urbicaria 7 magis[terium] militum et omnis dignitas ualens liberare a curia ul' quoscumq(ue) sue potestatis cingulum p(ri)uatum honorati p(re)terita tamen ut filij eorum p(ost) mortem aliorum ul' auorum recidant in potestatem ac si contigisset eos morte parentum 7 non ex p(re)cedente lege sue potestatis fieri.

Prohibitum e(st) omnib(us) ep(iscop)is 7 ceteris ecc(lesi)arum rectoribus alienare ea que ipsi ac quirunt p(ost) ep(iscop)atum ul' administrationem susceptam. s(ed) eccl(esi)e relinque(re) iubent(ur) excepto siquid p(at)ri ex success(i)one p(ro)pinquorum eis obuenerunt ab intestato usq(ue) ad quartum gradum.

Dignitas ep(iscop)alis soluit ius potestatis.

Pat(ri)s ordo liberat a fortuna curiali ul' ascripticia s(ed) non a curiali ul' officiali na(m) post ordinationem durat.

Licenciam h(abe)at ep(iscopu)s quecumq(ue) ante ep(iscop)atum p(ro)batum fuit acquisiuisse 7 quecumq(ue) p(ost) ep(iscop)atum iure cogn ationis usq(ue) ad q(ua)rtum gradum ad eu(m) p(er)uenerint ad quos uoluerit ultima uoluntate transmittat. ceteris reb(us) alio modo quesitis domino eccl(esi)e ...

...sunt exponantur obnoxius. Postea nullus executor uexare con tumelijs cl(er)icos illos/ nullis im pulsionib(us) molestare/ nullis ex p(ro)bare conuitijs conet(ur)/ aut fatigare aut corporalib(us) iniurijs/ hijs q(ui) h(oc) aliquid aggressi fuerint p(er) amis sionem cinguli 7 p(at)rimoniorum ulti ma animaduersione plectendis. Priuilegijs sane singulis qui buscumq(ue) sacrosanctis eccl(es)ijs 7 ortho doxe fidei cl(er)icis senodochijs siue p(tochij)s tam generaliter q(ua)m specialiter attributis p(er)petuo obseruandis. Nullis eas eorumq(ue) sacerdotes aut cl(er)icos cuiuslibet g(ra)dus aut mona chos aut p(tochot)rophos aut senodochi os orthodoxe fidei deputatos ex traordinarijs munerib(us) p(er)pe(ti) p(er)mittimus/ p(ro)grauari. eas enim sarcinas hon(or)is q(ue)s plerisq(ue) p(er)sonis diuisa r(ati)one remittimus impositionem beatissimi imp(er)ij suo seculo inconueniens esse iudicamus. Preterea ne cu(m) temeritas sua luctuna concedatur s(ed) ut impudens calumpniantium refrenetur audatia/ iubem(us) quocienscumq(ue) qui sacerdotes seu cl(er)icos seu monachos ceterosq(ue) sup(er)ius designatos ul' in tue magnitudinis examine/ ul' in p(ro)uinciali iudicio p(ro)posita actione conuenerint si ca(lumniosa) cognita/ conuicti fuerint sine iusta ca(usa) 7 lima eos pulsasse petitione ste(rili) estimas expensas sumptusq(ue) quos ab exordio cepte contro uersie ipsorum uitio tolerasse eos constiterit reddere cogantur. ut hoc saltem censure recti iustissime formidine reuocati in p(er)petuis assidue con fluctuationib(us) acquiescant se iam sopitis clamorib(us) iurgiorum magis deinceps necessitate retinendo. Sacrosancte orthodoxe fidei ep(iscop)i

atq(ue) p(res)b(yte)ri diaconi ... qui semel pro batis morib(us), integritate castissi ma ad hunc gradum uenerunt p(ro) ueniente ea quecumq(ue) in eodem di catus gradu locoq(ue) uiuentes acq(ui) sierunt 7 habere poterunt 7 si imp(er)ij potesta te auiq(ue) 7 parentum constituti sunt 7 adhuc sup(er)stites habeantur tanq(uam) bona p(ro)pria uendicent et de hijs si q(ua)n(do) eis libitum fuerit testandi ut donandi uel quolibet alio titulo al ienandi libera facultate concessa. ut ea bona quoquo t(em)p(o)re eis cl(er)ici p(er)uenerint nunq(ua)m in diuisione ueniant. nunq(ua)m fratrib(us) uel soro rib(us) aut ex eis genitis consanguineis s(ed) ad eorum filios 7 posteros et quoscumq(ue) extraneos heredes p(er)uen(er)int. nec a parentib(us) auis aut patris s(ed) ab ipsorum liberis tanq(ua)m p(re)cipua uendicentur aut certe hijs lucro p(ro)cedant quib(us) ipsi ad pec culium ul' uiui uiuos alienatione habita ul' mortis t(em)p(o)re ultima et iam cognita uoluntate cesserint. Omnia p(ri)uilegia que a retro p(ri)ncipib(us) aut a n(ost)ra serenitate ul' in iudiciarijs dispositionib(us) aut lib eralitatib(us) p(ro) singul(ar)ib(us) quib(us)cumq(ue) t(em)p(o)rib(us) constitutione ul' consuetudine siue ceteris metatorum siue i(n) alijs quib(us)cumq(ue) reb(us) p(re)stita sunt or phanotropho siue assistijs siue eccl(es)ijs siue tochijs seu xenodochijs aut monasterijs atq(ue) ceteris hominib(us) 7 reb(us) iuris eorum ad curam p(ro)conomi uiri religiosissimi p(res)b(yte)ri 7 orphanotrophi uel ad eos q(ui) p(ost) eum loco eius successerint per tinentib(us) ad similitudinem zo tici beatissime memorie qui pri mus h(uius) pietatis officium inuenisse dicitur hanc p(ra)gmaticam sanction em firma illibataq(ue) imp(er)p(etu)u(m)...

Asceptitos in priuatis possessionibus in quibus sunt ascepti clericos preter uoluntatem dominorum fieri prohibemus, ita tamen ut clerici facti impositam sibi agriculturam adimpleant quo maluerint subrogantes fungentes.

Si seruus sciente domino et non contradicente ordinatus fuerit, ex hoc ipso liber et ingenuus erit. Si uero ignorante domino fiat ordinatio, liceat domino intra spacium unius anni et fidem fortunam probare et seruum accipere. Si uero seruus sciente uel nesciente domino sicut diximus eo quod modo constitutus est uel seruus existens ecclesiasticum ministerium reliquerit et ad secularem uitam transierit, suo domino ad seruitium tradatur.

Verum et si libero ex permisso probatus monachus efficiatur, euadit iugum seruitutis. Debent enim per triennium antequam monachi efficiantur in monasterio permanere; postea uero si monachi facti fuerint, liberi efficiuntur.

... custodiam decernimus. Valde enim huiusmodi necessarium, cum exinde sustentatio seu educatio orphanis atque egenis et usibus ecclesiasticis aut ptochiis uel asilis comparetur. Domus etiam alias que superius nominatas ad curam memorati uiri pertinentes uel pertinere quolibet modo ad eius sollicitudinem uel eorum qui post eum ad eiusdem orphanotrophii curam uocati fuerint peruenturas ad instar maioris uenerabilis ecclesie huius inclite urbis omnibus priuilegiis que ad eandem sanctam ecclesiam uel nunc adipiscitur uel postea mereb[i]tur potiri pietatis intuitu decernimus.

Idem. Iubemus adscriptorum canones (?) sine ueterem constitutionem in indominorum possessionum uel orundi sunt eiusdem concurrit consensus nullus esse momenti, sed hiisdem fundorum dominis qui faciende cautionem non sunt decinem (?) eiusdem assensit ius proprium in suos asceptitos ad similitudinem aliorum asceptitorum extendi tamquam si nulla cautio inter eos interessisset tribuimus facultatem. Circa hos super illis quoque agricolis decernimus obseruari qui cum essent asceptitie nexibus conditionis ascepti solitariam uitam uidelicet appetentes quibusdam sese monasteriis contra uoluntatem dominorum fundorum duxerunt offerendos. Cum suos sane clericorum sociari consortiis uolentibus quos et consentientibus dominis modis omnibus prohibemus, cum liceat eorum dominis data suis propriis libertate licitum eis ad suscipiendos honores clericorum iter, si sibi uoluntas aperire.

Omnes presbyteros uirorum clarissimorum prouinciarum moderantium sinus absque ulla priuilegii differentia tamen presidiali iurisdictioni subiecti sint, siue episcopalibus quibus clerici aut monachi aut cuiuslibet sint conditionis, pareant rendere (?) decernimus. Nulla in posterum iuris clarissimis prouinciarum rectoribus ad loca in quibus in causate persone consistunt puniendi necessitate penitus imponenda, cum non solum legibus uerum etiam naturali quod iuris uenia cognitione quos res exegerit iudicialibus ad auditum uocari sinunt, non ipsos iudices quod dici et inuitum eadem subiectos deducis et in prodatos ab hiis iudices cause examinationem in locis ubi incausati degunt procedere.

Idem. Seruus si dominorum suorum uoluntate inuitis solitariam uitam participandi licentiam denegetur, dum tamen eorum domini non ignorent, quod si seruus suis ad monasteriorum cultum ingrandi tribuunt facultatem, eorumdem suorum domino donec hii idem serui in eodem monachorum habitu durauerint esse spoliandos. Alioquin si relicta forte uita solitaria ad aliam sese quamlibet condicionem contulerint, etiam eos ad seruitutis iugum quam monastice professionis cultu euaserint reuersuros.

Imperator. Repetita promulgatione non solum iudices quorumlibet tribunalium, uerum etiam defensores ecclesiarum huius alme urbis, quos turpissimum insinuandi ultimas desitientium uoluntates genus irrepserat promouendos esse censemus, ne

[illegible]

rem attingant, que nemini prorsus omnium fundorum precepta, preterquam in censibus magistro competit. absurdum esse enim clericis existimo immo et obprobrium, si periti se velint disceptatorum esse forensium. ferendis determinatoribus huius sanctionis pena .l. librarum auri.

Si quis ad declinandam legem falcidiam cum desideret totam suam substantiam per redemptionem captivorum relinquere, ipsos captivos scripserit heredes, ne videatur quasi incertis personis heredibus institutis iudicium suum oppugnandum reliquisse, sancimus talem institutionem pietatis intuitu valere et non esse respuendam. Sed si pauperes quis scripserit heredes et non invenitur certum xenodochium vel certa ecclesia pauperes de quibus testator cogitavit, sed sic incerto vocabulo pauperes fuerint heredes instituti, similiter modo et huiusmodi institutionem valere decernimus. Et si quidem captivos scripserit heredes civitatis in qua testator larem fovere et degere noscitur, episcopus et yconomus hereditatem suscipiant et omnino in redemptionem captivorum procedat hereditas, sive per annuos redditus sive per venditionem mobilium rerum seu se moventium, nullo penitus ex hoc lucro vel yconomo vel episcopo vel sacrosancte ecclesie relinquendo. sciendum per hoc aperte specialiter herede recessum esse ut non falcidie ratio inducatur. quod ferendum est hoc quia in sacrum veniunt per falcidiam vel aliam occasionem minui. Ubi autem indiscrete pauperes scripti sunt heredes ibi xenodochium eius civitatis omnimodo hereditatem nanciscatur per xenodochium in egrotantes fiat per primnorum distributionem secundum quod in captivos constituimus vel predictarum annalium erogationem vel per venditionem rerum mobilium seu se moventium, ut ex his res immobiles comparentur et annuus victus egrotantibus accedat. quis enim pauperior est hominibus qui et in opia tenti sunt et in xenodochio repositi et suis corporibus laborantes necessarium victum sibi non possunt afferre. Ea via omnino danda et in potiore et in fas spe et actionem movere et debita exigere ut in captivos vel in egrotantes consumantur. sicut enim heredum eis et nomen et ius dedimus sine falcidie tamen legis emolumento, necesse est eos et debita exigere et creditoribus reddere.

Sin autem amplioris in civitate xenodochia vel ptochia sint ne incerta videantur pecuniarum datio, illi xenodochio vel ptochio quod pauperius esse dinoscitur easdem res vel pecunias assignari, hoc videlicet discutiendo a viro reverentissimo locorum antistite et sub eo constitutis clericis. Si autem nullum xenodochium in civitate invenitur tunc secundum de captivis sanctionem per se ipse yconomus sacrosancte ecclesie vel episcopus hereditatem accipiat et sine falcidie ratione pauperibus qui in civitate sunt vel perinde mendicantes vel alia sustentatione egentes hec eadem pecunie distribuant. Hec tamen omnia locum habere sancimus cum non certi xenodochii vel certi ptochii vel certe ecclesie nominatio a testatore subsecuta est sed incertus est eius sensus. Sin autem in personam certam vel incertam ve

[illegible]

Presbyteros et diaconos et subdiaconos cantores lectores quos omnes clericos appellamus res quolibet modo venientes ad eorum dominium habere sub sua potestate percipimus ad similitudinem castrensium peculiorum et donare secundum leges et in his testari licet sint sub parentum potestate sic tamen ut horum filii aut his non extantibus parentes eorum legitimam partem ferant.

Sed hodie novo iure nisi eorum filiis et parentibus legitimam reliquerint inutiliter testantur.

Presbyteros diaconos et subdiaconos iure cognationis tutelam vel curam suscipere permittimus ita tamen si infra iiii menses ex quo vocati sunt apud competentem iudicem in scriptis declaraverint talem administrationem propria voluntate suscepisse. Si quis hoc fecit nullum ex hac causa aliam tutelam vel curam preiudicium patiatur. Deo autem amabiles episcopi a tutela et cura abstinere debent sicut et monachi.

...venerabilem domum respexerit etiam tantummodo hereditatem competere sancimus nulla Falcidia in hac parte intercedente. Cum omnibus his et a sibi aut celestes iracundias sacrosanctarum rerum administratores exspectent si qualecumque lucrum ex his gubernationibus se acquisierint vel si hoc committi ab alio senserint et non gravissima pena et indignatione qui peccaverint ferire studuerint corrigere.

Idem. Cum lege Leoniana reverentissimis episcopis et presbyteris et diaconibus subdiaconibus peculium habere quasi castrense concessum est eo addito ut in ipso testari possint dubitabatur si hoc testamentum debet de inofficiosi querela impugnari cum de omnibus personis que hoc peculia invenerint eadem fuerat questio exorta. Sancimus itaque viris reverentissimis episcopis et presbyteris et diaconibus qui tale peculium id est quasi castrense possident super huiusmodi rebus que quasi castrensis peculii sunt non solum ultima condere secundum leges tam elogia licere que ex Leoniana constitutione descendunt sed et eorum ultimas voluntates super his tantummodo rebus de inofficiosi querele immunes fieri.

Idem. Si quis in conscribendo decreto initio sese confessus fuerit non usurum fori prescriptione propter sacerdotii prerogativam sancimus non licere ei adversus sua pacta venire et contrahentes decipere. Cum regula est antiqui iuris omnes licentiam habere his que pro se inducta sunt renuntiare quam in generalem legem in omnibus casibus optime sancimus qui necdum per iudicialem sententiam vel amicabilem compositionem ... sopita sunt.

Idem. Generaliter sancimus omnes viros reverentissimos episcopos necnon presbyteros seu diaconos et subdiaconos et precipue monachos licet non sint clerici immunitatem ipso iure omnes habere tutele sive testamentarie sive legitime sive dative et non solum tutele eos esse exceptos sed etiam cure non solum pupillorum et adultorum sed et furiosi et muti et surdi et aliarum personarum quibus tutores vel curatores a veteribus legibus dantur. Eos clericos tamen et monachos hoc habere beneficium sancimus qui ad sacrosanctas ecclesias vel monasteria permanent non devagantes et in ecclesia divina ministeria desiderantes cum propter hoc ipsum beneficium eis indulgemus ut aliis omnibus derelictis dei omnipotentis inhereant ministeriis. Et hoc non solum in veteri Roma vel in hac regia civitate sed in omni terra ubicumque christianorum nomen colitur optime sancimus.

Idem. Raptores virginum vel viduarum seu diaconissarum que deo fuerint dedicate pessima criminum peccantes capitis supplicio plectendos esse decernimus quod non solum ad iniuriam hominum sed ipsius omnipotentis dei reverentiam committitur. Hi itaque qui hoc crimen commiserint et qui eis auxilium tempore invasionis prebuerint ubi inventi fuerint in ipsa rapina et adhuc flagrante crimine comprehensi a parentibus sanctimonialium virginum vel viduarum vel diaconissarum aut earum consanguineis vel tutoribus seu curatoribus convicti interficiantur. Cum autem pro commisso tam detestabili crimine aut pote...

tatu raptor se defendere aut fuga evadere potuerit in hac quidem regia urbe tam viri excelsi praefecti praetorio quam viri gloriosissimi praefecti urbi, in provinciis autem tam viri eminentissimi praefecti praetorio per Illiricum et Affricam quam magistri militum per diversas nostri orbis regiones, nec non vir spectabilis Egypti praefectus et vicarii et proconsules et nichilominus viri spectabiles duces et viri clarissimi rectores provinciarum nec non alii cuiuslibet ordinis iudices qui in illis locis inventi fuerint simile studium cum magna sollicitudine adhibeant ut eos possint comprehendere et comprehensos in talibus criminibus post primas et vim cognitas probationes sine fori praescriptione durissimis poenis affligant et mortis condempnent supplicio. Bona autem eorum si hoc commissum fuerit vel in sanctimonialem virginem in quem assistio vel in monastio degit sive eadem virgo diaconissa constituta sit sive non, eidem monasterio vel assistio ubi consecrate esse dicebantur ut ex his rebus ipsa solatium habeat dum vivit sufficiens et res omnes sacrosancto assistium vel monasterium plenissimo habeat dominio. Si autem diaconissa cuiuscumque ecclesiae sit nullo autem monasterio vel assistio constituta est sed per se degit raptoris eius substantia ecclesiae cuius diaconissa est assignetur ut ex his facultatibus ipsa quoque usumfructum dum superest ab eadem ecclesia consequatur, ecclesia vero omnem proprietatem et plenam possessionem earumdem rerum in suo habeat beneficio, nemine vel iudice vel alia quacumque persona hoc audente contemptore. Poenas autem quas praediximus, id est mortis et bonorum amissionis, constituimus non tantum adversus raptores sed etiam eos qui eos comitati in ipsa invasione et rapina fuerint; ceteros autem omnes qui conscii et ministri huius criminis reperti et convicti fuerint vel eos susceperint vel quamcumque opem eis intulerint sive masculi sive feminae sint cuiuscumque condicionis vel gradus vel dignitatis poenae tantummodo capitali subicimus. Et huic poenae omnes subiaceant sive volentibus sive nolentibus sanctimonialibus virginibus seu aliis supradictis mulieribus tale facinus fuerit perpetratum.

Id. Deo nobis auxilium praebente omnia quae pro honore sanctae ecclesiae catholicae ad dei placitum fieri properamus legibus constituere et operibus adimplere desideramus. Et iam quam multa cum eius auxilio statuimus quae ecclesiasticae doctrinae et statui conveniunt. In praesenti autem et hoc pia deliberatione duximus corrigendum quod hactenus contra dei timorem fiebat. Cognitum enim nobis est quod si quis sponsus vel sponsa pro datas vel acceptas arras voluisset seculum deputare functionem et a seculari conversatione recedere ac sanctimoniali vita vivere atque in dei timore permanere, compellebatur vir quidem ea quae arrarum nomine dederat amittere, sponsa vero duplum id quod acceperat reddere. Nostrae mansuetudinis religioni satis est contrarium visum est. Unde per praesentem legem in perpetuum valituram iubemus ut si quis sponsus vel sponsa desideravit seculi istius vitam contemp

Ponsio nob. uirginitem sci monialem eligens vita. sponsalia .s. seculo renuncians duplum .i. dupplicatum accepisse. item est siqualis alia fuina causa dirimat sponsalia. ut .i. de spon. l. si. c. is qui cum et

Furius ... quod si ante ingressum ingratitudinis causam committit ... qui non possit ... talis ingressus omnem maculam abstergit ... de monachis ... in illo de pacto quo ad ...

neus in scimoniali conuersatione uiuere sponsus quidem omnia que arrarum nomine futuri causa coniugii dedisset sine ulla diminucione recipiat. Sponsa autem non duplum sicut hactenus sed hoc tantum sponso restituat quod arrarum nomine accepit et nichil amplius reddere compellatur nisi que probata fuerit accepisse. Quoniam in maritis et uxoribus qui seculo renunciant iam in anteriori lege a nobis prouisum est ut siue maritus siue uxor religionis causa a coniugio recesserit et solitariam uitam elegit unusquisque eorum res suas recipiat quas uel pro dote uel ante nupcias donacione prestiterit. et hoc tantummodo lucri nomine consequatur ab eo qui solitariam uitam elegit quod debuit similiter ex pacto per casum mortis exigere.

Hoc etiam nobis cognitum correctione nostra dignum esse iudicamus ut siquis uel siqua in parentum potestate constitutus uel constituta uel forsitan huiusmodi iure absolutus uel absoluta elegit uelle se monasterio uel clero sociare et per reliquum sue uite tempus scimonialiter degere uoluerit non liceat parentibus uel eas personas uel quocumque modo abstrahere uel propter hanc tantummodo causam quasi ingratum uel ingratam a sua hereditate uel successione repellere. sed necesse sit eis omnimodo cum ultimam uoluntatem suam siue per scriptum uel alio legitimo modo conficiant quartam quidem portionem secundum leges nostras eis relinquere. Sin autem et amplius uoluerit eis largiri hoc eius uoluntati concedimus. Sin uero ultimam uoluntatem parentes intestato

in alio ultimo elogio declarasse monstrati fuerint omnem parentum substanciam heredes quibus ab intestato competit secundum leges nostras sibi defendant nullo eis impedimento ex scimoniali conuersacione generando siue soli siue cum aliis ad successionem uocantur. Huius autem presentis nostre legis beneficia eos uolumus optinere qui in monasterio uel clericatu perseuerauerint. nam siqui eorum de quibus presentem legem posuimus scimonialem uitam elegerint ad secularem autem uitam remeauerint iubemus omnes eorum res ad iura ecclesie a qua recesserint pertinere. Hiis ita dispositis repetita lege iubemus ut nullus iudeus uel paganus uel hereticus christianos seruos habeat. Qui si inuenti fuerint in tali reatu sancimus omnes seruos liberos esse secundum anteriorem nostrarum legum tenorem. In presenti autem hoc amplius decernimus ut siquis de predictis iudeis uel paganis uel hereticis habuerit seruos non de catholice fidei sanctissimis ministeriis imbutos et predicti serui desiderauerint ad orthodoxam fidem uenire postquam catholice fidei sociati fuerint in libertatem modis omnibus ex presenti lege eripiantur. et eos tam iudices prouinciarum quam sacrosancte ecclesie defensores nec non beatissimi episcopi defendant nichil pro precio eorum ac penitus accipientibus dominis. Quod si forte post hac et ipsi domini eorum ad orthodoxam fidem conuersi fuerint non liceat eis ad seruitutem reducere illos qui eos ad orthodoxam fidem precesserint. Sed siquis talia usurpauerit penis

... de conditione ... item quid si ante ... ingredi ... uenit lucratur ut .i. auth. c. eodem. ... constante ... quid si uoluerint ex consensu ... non possunt ... castitatis concupiscentia ... ut maritus ... uel ... quia non ex consensu ... ante seculo ... ut maritus ... item non ... [illegible] ... non est possunt si uoluit ... ex consensu ... castitatis ... absolutus per emancipacionem ... ingressum ... quo ... monasterium ... non ... ut hic in auth. ...

ut ff. ... lib. ... Nam et siqui ... monachis ... non ualet ... Hiis ita ... de ... legum ... in presenti ... intelligendum est ... seruos ... non ... Quid ... ut ... [illegible] ... audiencia ... de ... episcopi ...

Negociatores … sub s. principis solebant ei negotia … quidam christianos captos ab hostibus redimere … [illegible]

giustinus subiacebit. Hec gloria eius pietatis intuitu nostra serenitas etiam cunctas omnes iudices et religiosissimi antistites sive affricane diocesos inquam maxime huiusmodi uitia frequentari cognouimus sive aliarum prouinciarum uanitatem et studiosissime obseruare perurgent. nam contemptores non solum pecuniaria multa sed et capitis supplicio feriantur. *De episcopali audientia et de diuersis capitulis que ad ius curamque et reuerentiam pontificalem pertinet.*

Imperator. Negociatores si qui ad domum nostram pertinent, nec in commodum mercandi uideantur excedentes, quos quibus uerus cultus est adiuuare pauperes et positos in necessitate prouideant episcopi.

Idem. Si clericus ante diffinitiuam sententiam frustratorie dilationis causa ad appellationis auxilium conuolauerit, multam .l. librarum argenti quam ecclesiarum appellatore sacerdotio generaliter imponit cogatur expendere. hanc autem non fisco nostro uolumus accedere sed pauperibus fideliter erogari.

Imperator. Nemo deinceps tardiores fortassis affatus nostre perhennitatis exspectet. exequantur iudices quod indulgere consueuimus ut ubi primum dies paschalis extiterit nullum teneat carcer inclusum omnium uincula dissoluantur. Sed ab hiis decernimus eos a quibus contaminari potius gaudia letitiamque communem si dimittantur animaduertimus. quis enim sacrilego diebus sanctis indulgeat. quis adultero uel stupri uel incesti eo tempore castitatis reo ignoscat. quis non raptorem uirginis in summa quiete et gaudio communi persequatur instantius. nullam accipiat requiem uinculorum qui quiescere sepultos quondam sceleris immanitate non sinit. patiatur tormenta ueneficii maleficii adulterii uiolator quoque monete homicida et parricida quod fecit semper exspectet. reus etiam maiestatis de domino aliusius quem talia molitus est ueniam sperare non debet. hiis quoque sub tali quoque astrictione damnationis indultum nostre serenitatis eo precepti fine concludimus ut remissionem ueniam crimina nisi semel commissa non habeant. nec in eis auguste liberalitatis referatur humanitas qui impunitatem ueteris admissi nec emendationi potius quam consuetudini deputauerunt.

Imperator. Nunc et que ludibrio sui corporis faciunt questum publico habitu earum uirginum que deo dedicate sunt minime utantur.

Imperator. Archiclerontes et diocesi ecclesiastica canonorum non in epistulam derigantur: quorum officium tamen sollicite obseruet excubias.

Imperator. Addictos supplicio pro criminis immanitate dampnatos nulli clericorum uel monachorum eorum et quos sinodicitas uocant per uim atque usurpationem uendicare liceat ac tenere sed reos ad locum penes iudicem persecutores pergentes nullus teneat aut defendat. sed sciat se contemptor .xxx. librarum auri multa et primates officii capitali esse sententia feriendos in usurpatione ista

[illegible]

Si quis litigantium intra .x. dies contradicat hys que iudicata sunt tunc locorum iudex causam examinet. et si invenerit iudicium recte factum et per sententiam propriam hoc confirmet. et executori provincie tradat que iudicata sunt. et non licet secundo in tali causa iniecto appellare. Si vero iudicis sententia contraria fiat tunc licet a sententia iudicis appellare. Sed tamen si ex imperiali iussione aut iudiciali precepto episcopus iudicat intra quascumque personas appellatio aut ad principem aut ad eum qui negocium transmisit transferatur.

Nova constitutio Federici

Statuimus in hoc edicto in perpetuum valituro ut potestates rectores seu consules quibuscumque fungantur officiis pro defensione fidei prestent publice iuramentum quod de terris sue iurisdictioni subiectis universos hereticos ab ecclesia denotatos bona fide pro viribus exterminare studebunt ita quod amodo quandocumque fuerit in potestatem sive perpetuam sive temporalem sumptus hoc teneantur capitulum iuramento firmare.

[gloss illegible]

...ptimus vindicetur aut si tantum clericorum aut monachorum audacia est ut bellum potius quam iudicium futurum esse existimetur ad clementiam nostram commissa referantur ut nostro arbitrio mox severior ultio procedat. et ad episcoporum sane culpam ut certa redundabit siquid forte in ea parte religionis in qua ipsi presules christiane religionis doctrine insinuatione moderantur ex hijs que fieri hac lege prohibuimus a monachis perpetratum esse cognoverint nec vindicaverint quibus in criminalem humanitatis consideratione supra suffragantur imponende provocationis copiam non denegamus.

Idem. Si qui ex consensu apud sacre legis antistitem litigare voluerint non vetabuntur. sed experientur illius in civili dumtaxat negocio arbitri more residentis sponte iudicium. quod obesse hijs non poterit nec debebit quos ad predicti cognitoris examen convento potius abfuisse quam sponte venisse constiterit.

Imperator. Episcopale iudicium sit ratum omnibus qui se audiri a sacerdotibus elegerint eamque illorum iudicationi adhibendam esse reverentiam quam vestris referre necesse est potestatibus a quibus non licet provocare. per iudicum quoque officia ne sit cassa episcopalis cognitio diffinitioni executio tribuatur.

Imperator. Iudices diebus dominicis productos reos de custodia carcerali videant et interrogent ne hijs humanitas clausis per corruptos carcerum custodes negetur. victualem substantiam non habentibus faciant ministrare libellis duo-

bus aut tribus diurnis vel quot existimaverint commentariensis decretis quorum sumptibus proficiant alimonie pauperum quos ad lavacrum sub fida custodia duci oportet multa iudicibus .xx. librarum auri et offitijs eorum eiusdem ponderis constituta ordinibus quoque trium librarum auri multa proposita si saluberrima statuta contempserint. nec deerit antistitis christiane religionis cura laudabilis que ad observationem constituti iudicis ingerat hanc admonitionem.

Idem. Mathematicos si non fuerint parati codicibus erroris proprij sub oculis episcoporum incendio concrematis catholice religionis cultui fidem tradere et numquam ad errorem pristinum redituri non solum urbe romana sed et omnibus civitatibus pelli decernimus. quod siquis hoc non fecerit et contra clementie nostre saluberrime constitutum in civitatibus comprehensi fuerint vel secta erroris sui et professionis insinuaverint deportationis penam excipiant.

Idem. Christianos locorum proximorum volumus sollicitudinem gerere ut romanos captivos qui reversi fuerint nemo teneat nemo dampnis vel iniurijs afficiat.

Imperator. Si lenones patres vel domini suis filiabus vel ancillis peccandi necessitatem imposuerint liceat filiabus vel ancillis episcoporum implorato suffragio omni miseriarum necessitate absolvi.

Imperator. Decernimus ut quarumque catholicarum ecclesiarum que sub viro reverentissimo archiepiscopo

[gloss illegible]

cogitur sententiam dicere licet certi arbitri cognitionem ... in secreto initio quia non cogitur recipere ... si res ad finissem ... tenetur sic

ditos. ut extra. patet in presenti ... subditos et plene dic ut ... non appellatur ab eodem litigare sic ...

huius almae urbis sunt religiosissimum defensorem yconomum sive de ecclesiasticis sive de privatis ad ipsum solum pertinentibus causis vel quemcumque alium earundem ecclesiarum clericum aliquis voluerit lite pulsare apud memoratum beatissimum archiepiscopum causam dicat in negotiis audiendis fidem ac sinceritatem germanam sacerdotis et iudicis volentibus tamen auctoribus pateat episcopale iudicium ac nullus qui huiusmodi tendit in sacrosanctas ecclesias huius vel in praedictos clericos actionem ad religiosissimum antistitem cognitorem ducatur invitus.

Idem. Si praesens quis sit qui pecuniam numerasse vel alias res dedisse scriptus est aliquem non in provinciis administrationem gerat ut difficile esse videatur denuntiationes eidem non numeratae pecuniae mittere licentiam damus ei qui memorata exceptione uti velit alios iudices adire et per eos manifestare qui exceptionem huiusmodi obicit se eam adversus super non numerata pecunia querelam esse. Quod si non sit alius administrator civilis vel militaris vel provinciam causam difficile sit ei qui memoratam querelam opponit adire eum et ea quae dicta sunt facere licentiam ei damus in provinciis reverentissimum episcopum eandem suam exceptionem creditori manifestare et ita tempus statutum interrumpere quod et in exceptione non numeratae dotis locum habere receptum est.

Idem. Iubemus eos tantummodo ad defensorum curam peragendam ordinari qui sacrosanctis ecclesiis orthodoxae religionis imbuti mysteriis hoc in primis sub gestorum testificatione praesente quoque religiosissimo fidei orthodoxae antistite per depositiones per sacramentum religione celebrandas patefecerint. Ita enim eos praecipimus ordinari ut reverentissimorum episcoporum nec non clericorum et honoratorum ac possessorum et curialium decreto constituantur.

Imperator. Nemo vel in foro magnitudinis tuae vel in provinciali iudicio ad quemquam iudicem accedat ad togatorum consortium nisi in sacrosanctis catholicae religionis fuerit imbutus mysteriis. Sin autem aliquid quocumque modo vel quadam machinatione factum vel attemptatum fuerit officium quidem tuae sublimitatis centum librarum auri iacturam pro condemnatione sustineat. Idem vero quicumque ausus fuerit contra prohibitionem nostrae serenitatis decretum officium advocationis per surreptionem arripere et prohibitum patrocinium praestiterit advocationis officio remotus stilum proscriptionis ac perpetui exilii poenam sustinebit. Sciant insuper provinciarum rectores quod si sub eorum administratione aliquid huiusmodi fuerit attemptatum partis bonorum dimidiae proscriptionem et exilii poenam per quinquennium sustinebunt.

Idem. Si vel legibus prohibitae non sunt paratae nuptiae et propter arras sponsalicias sponsa coniugium sponsi propter religionis diversitatem recusaverint si quod probatum fuerit ante datas easdem arras sponsalicias hoc idem mulierem vel parentes eius cognovisse sibi debeant imputare. Si vero horum ignari sponsa

... licet supplicari possit ut ... sententia ... lata a potestate ...

Si quis litigantium ... appellando a sententia episcopali ...

... custodes ut ... ad commentariensem ... assignatis ... alimonia que pauperibus ...

Mathematicos ... mathesis ... subiectus ...

Hodie in qualibet administratione constitutus ita iurat quod communicabor sancte catholice et apostolice ecclesie et nullo modo vel tempore adversabor ei nec alium quemcumque permittam quantum possibile

Quod nunc generale est in omni curatore ut iuret non tamen ita exceptis sunt ascendentes.

Presides gentium per unamquamque civitatem separatim ... habilitatem homines non illustrissimos sed mediocres civitatum quibus aliqua sit bone opinionis constitutos nominati fideiussores periculum ut eo expleto rursus ad eandem sollicitudinem revertantur. decreto facto cum iureiurando omnium possessorum in illa civitate consistentium electione facienda a deo amabili episcopo et venerabili clero et aliis in civitate optimum studentibus. et nulli liceat defensoris ordinationem declinare. alioquin .x. libras auri pena cohercebitur que in opera civitatis impendentur. et post penes solvendam nichilominus defensoris officium suscipere cogetur. ita defensor. Verbi omnia per leges et iura agere et continuabit ex precepto singulorum presidum et in biennio solo administrabit. et videre pocius quam defensor esse iubetur. ut testamenta et donationes apud hunc insinuentur et acta apud hunc componantur. et habeat ex provinciali officio unum exceptorum et gestorum scriptorem et duos officiales. et iudicet in causis pecuniariis usque ad trescentos aureos. preterea habeat defensor publicam habitationem in qua monumenta recondat et unum hominem qui acta conservet.

Ubi furiosi qui curam eius neglegunt et per hoc tamen exheredacione digni sunt quam penis luunt. nam si quis alius attestatione ad eos missa cum adhuc negligant in domo sua eum suscepe-rit et procuraverit ex hoc erit eius successor, luunt licet testatus est in illis bos forsitan manentibus tamen alias testi capitulo ea dem est pena pentum qui liberos negligunt.

licias arras susceperint vel pro arras datas talem causam prius esse mentioni cessit hiisdem tantummodo redituris super altius simplici pena libi custodiantur. quod simili modo et de sponsis super recipiendis nec ne arris prestitis custodiri censemus.

Item. Neminem licere volumus sive ab ingenuis genitoribus puer parvulus procreatur sive alibi tina progenie sive fulli condicione maculatus expositus sit eum pro suo dominium vendicare sive nomine domini sive ascripticie sive colonarie condicionis. sed neque hiis qui eos nutriendos sustulerint licentiam concedimus cum quadam distinctione eos tollere. sed nullo discrimine habito hii qui ab huiusmodi hominibus educati vel nutriti vel aucti sunt liberi et ingenui appareant et sibi acquirant et in posteritatem suam vel ad extraneos heredes omnia que habuerint quo modo voluerint transmittant. hoc observantibus non solum presidentibus sed et viris religiosissimis episcopis.

Item. De creationibus curatorum in quem furiosis utriusque sexus dantur necessarie nobis visum est constitutionem quam ad ineas celebrari oportet. si quando pater curatorem furioso vel furiose in ultimo elogio heredibus institutis vel exheredatis dederit et fideiussionem cessare necesse est pro ipso testatoris sacramento sufficiente ut ipse qui datus est ad curationem pervenerit tamen ut in provinciis apud presides earum presentes cum hiis tamen viro religiosissimo locorum antistite quam tribus primatibus actis intervenientibus tactis sacrosanctis scripturis deponat omnia se recte cum utilitate furiosi gerere neque pretermittere que utilia furioso esse putaverit nec admittere que inutilia esse existimaverit et inventario cum omni subtilitate publice conscripto res suscipiat et eas secundum suam opinionem disponat sub ypotheca rerum ad eum pertinentium ad similitudinem tutorum vel adulti curatoris sine autem testamentum quod parentes non confecit. lex autem curatorem utpote agnatum vocaverit vel eo cessante aut non ydoneo forsitan existente ex iudiciali electione curatorem ei dare necesse fuerit tunc sive in provinciis apud presides cuiuscumque provincie et virum religiosissimum episcopum civitatis nec non tres primates creatio procedat ita ut si quidem curator substantiam ydoneam possidet sufficientem ad fidem gubernationis et sine alia satisdatione nominatio eius procedat. si autem non talis eius census inveniatur tunc et fideicommissio in quantum possibile est ab eo exploratur creatione omnimodo sacrosanctis scripturis propositis iusiurandi causa celebranda ipso autem curatore cuiuscumque sive vel dignitatis est prestandum sacramentum pro utiliter rebus gerendis presentante inventarium publice conscribente et ypotheca rerum curatoris quatenus modis omnibus possint adhibenda undique res furiosi utiliter gubernari.

Item. Tam dementis quam furiosi liberi cuiuscumque sexus possunt legitimas contrahere nuptias tam dote quam ante nuptias donatione a cura

Item privilegium dotis quo mulieres creditoribus tempore prioribus anteponuntur nec non et tacitas hypothecas et alia omnia lege mulieribus data claudunt his qui catholicam non participant communionem. Item si [illegible] requisitus et ab ecclesia admonitus [illegible] tam suam purgare neglexerit ab heretica pravitate per annum a tempore admonitionis ipsius catholicis occupandam. qui eam exterminatis absque ulla condicione possideant et in fidei pietate conservent salvo iure principali domini dummodo super hoc nullum prestet obstaculum nec aliquod impedimentum opponat. Eadem nichilominus lege servata circa eos qui non habent dominos principales.

tore eorum procuranda existimo non tamen in hac quidem regia urbe excellentissimum prefectum urbis, in provinciis autem virorum clarissimorum earum presidum vel locorum antistitum tam opinione persone quam moderatione dotis et ante nuptias donationis statuenda presentibus tamen curatoribus dementis quam furiosi necnon hiis qui ex genere eorum nobiliores sunt. ita tamen ut nulla ex hac causa oriatur vel in hac regia urbe vel in provinciis iactura sed sive furiosi vel dementis vel mente capti sed gratis omnia procedant ne tale hominum infortunium et expensarum detrimento pregravetur.

Idem. Sancimus si quando absit is qui res alienas vel creditori obnoxias detinet et desiderat dominus vel creditor suam intentionem proponere et non ei licentia sit absente autem suo adversario qui detinet rem vel in infantia vel furore laborante et neminem eum tutorem vel curatorem habente vel in summa potestate constituto eandem rem sua auctoritate usurpare sed licentia ei detur adire presidem vel libellum porrigere et hoc inquietationem deducere intra constituta tempora et interruptionem temporis facere et sufficere hoc ad plenissimam interruptionem. Sin autem nullo potente modo presidem adire saltem ad episcopum locorum eat et suam manifestare voluntatem in scriptis depperet.

De hereticis et manicheis et samaritanis.

Imperator Gra[tianus].
Privilegia que contemplatione religionis indulta sunt catholice tantum legis observatoribus prodesse oportet. hereticos non solum his privilegiis alienos esse volumus sed adversis et diversis muneribus constringi ac subici.

Imperator. Omnes vetite legibus et constitutionibus divinis et imperialibus constitutionibus hereses in perpetuum conquiescant. nemo ulterius conetur que reperit prophana precepta vel docere vel discere. nec antistites eorundem audeant fidem insinuare quam non habent et ministros creare qui non sunt. nec per conniventiam iudicantium omniumque quibus per constitutiones priores super hac cura mandata est his audacia negligatur et crescat. Hereticorum autem vocabulo continentur et latis adversus eos sanctionibus debent succumbere qui vel levi argumento a iudicio catholice religionis et tramite detecti fuerint deviare.

Imperator. Cuncti heretici procul dubio noverint omnia sibi loca adimenda esse sive sub ecclesiarum nomine teneantur sive diaconica appellantur vel decanica sive in privatis edibus vel locis huiusmodi cetibus copiam prebere videantur: his edibus vel locis privatis ecclesie catholice vindicandis. Interdicatur his omnibus ad letaniam faciendam noctu vel die prophanis coire conventibus statuta vindicta decem librarum auri condempnatione contra officium sublimitatis tue vel presidale. si quid huius fieri vel in publicis vel in privatis edibus concedatur.

Imperator. Manicheos seu manicheas vel donatistas meritissima severitate persequimur. huic itaque hominum generi nichil ex mori[bus]

Sed decrevit. pot. ergo ex hereditatis part. ... nam et substituere eis potest magis ... non solum testo.

Item non dona... tria ergo facit ... sacramentum ... Tam dementis ...

bus nichil ex legibus sit commune cum ceteris. Ac primum quidem volumus esse publicum crimen, quia quod in religione divina committitur in omnium fertur iniuriam. Quos bonorum etiam publicatione persequimur, ipsos quoque volumus amoveri ab omni liberalitate et successione et quolibet titulo venientem. Preterea non donandi, non emendi, non vendendi, non postremo contrahendi cuiquam convicto relinquimus facultatem. In mortem quoque inquisitio extendatur: nam si in criminibus maiestatis licet memoriam accusare defuncti, non immerito et hic debet subire iudicium. Et suprema illius scriptura irrita sit, sive testamento sive codicillo sive epistola sive quolibet genere reliquerit voluntatem, qui manicheus fuisse convincitur. Nec filios heredes existentes adire permittimus, nisi a paterna pravitate discesserint: delicti enim veniam petentibus damus. Ineos autem avictis nostre aculei dirigantur, qui eos domibus suis dampnanda provisione defendunt. Servos insuper extra noxam esse volumus, si dominum sacrilegum evitantes ad ecclesiam catholicam fideliore servitio transierunt.

Imperator. Arrianam, macedonianam, pneumatici et apollinarianam et novacianam sive sabbatianam, eunomianam, rescinditem sive cesaris sede, canticatarum, valentinianam, papianistam, montanistam seu priscillianistam vel friges vel pepusite vel marcianistam, barbarianam, messaliam sive heuchitiste, donatiste, heutice, andiana, in ydroparastato, tiascodi, odi te bratitagite, hermeticiam et pochuinam, paulinianam, marcellianam, offitice, encratiste, apotactice, saccophore et que ad diversam usque ad scelerum nequitiam pervenerunt. Et manichei nusquam in romano loco conveniendi orandique habeant facultatem. Manicheis etiam de civitatibus expellendis et ultimo supplitio tradendis, quoniam nichil his relinquendum loci est in quo ipsis elementis fiat iniuria. Cunctisque legibus que contra hos ceterosque qui nostre fidei refragantur olim late sunt diversisque prolate sunt temporibus semper vigenti observantia valituris, de donationibus in hereticorum conventicula, que ipsi audacter ecclesias nuncupare conantur, factis sive ex voluntate ultima rebus qualitercumque relictis, seu de privatis edificiis in quo domino permittente vel conivente conveniunt, vel eandem nobis catholice iudicantis ecclesie, sive de procuratore qui hoc nesciente domino fecit, x librarum auri mulctam vel exilium, si fuerit ingenuus, subiturum; metallum vero pro verberibus si servilis conditionis sit; ita ut nec in publico convenire loco nec edificare sibi ecclesias nec ad inventionem legum quicquam meditari valeant, omni civili et militari curiarum et defensorum et iudicum sub xx lib. auri interminatione prohibente auxilio, et illis insinuationibus manentibus in firmitate que de milicia penis quoque variis diversis sunt hereticis promulgata, ita ut nec specialiter quibusdam adversus leges valeat impetrari.

ex. l. ut perfectius. ponit. et si est et inferior versus in / bunt. si non est et non habundat constitutio. repete si a / intentione non ponit et heresi habes .s. et si non habes nihil supple.

hoc quod pro delicto in levi [illegible] magna sequatur pena non / aut dico quod leve sit delictum [illegible] / primo [illegible] .l. xii. l. i. ut dicitur hereticus qui non [illegible]

Imp. Damnato portentuose superstitionis auctore nestorio non cogrui nominis eius inuri tur quibuscumque nec christianorum appellationibus abutantur. sed quemadmodum arrianos ab arrio lege dive memorie constantini ob similitudinem impietatis porfirianos a porfirio nuncupantur, sic ubique nestorianos participes nepharie secte nestorii vocentur, ut cuius delictus sunt in defendendo dominum unitati eius vocabuli munere videantur esse sortiti. nec vero impios libros nephandi et sacrilegi nestorii qui nestorianam vocantur adversus venerabilem orthodoxam sectam que sanctissimi cetus antistitum ephesi habiti scriptos habere aut legere aut describere quisquam audeat, quos diligenti studio requiri aut publice comburi decernimus, ita ut nemo in religionis disputatione alicuius [illegible] nominis faciat mentionem, ut quosdam eorum habendi consilii gratia in edibus aut in villa aut suburbano suo aut quolibet alio conventiculum clam aut aperte prebeat, quo omnino conventus celebrandi licentia privari statuimus, scientibus universis huius legis violatorem publicatione bonorum esse cohercendum.

Imp. Curiales omnium civitatum onerosis quoque et multe seu diversis officiis facultatum aut personalium munerum obligatos suis ordinibus cuiuscumque secte sunt inherere censemus, ne videamur hominibus execrandis contumelioso habitu immunitatis beneficium prestitisse, quos nolumus huius constitutionis auctoritate dampnari.

Imp. Omnis vetite legibus et divinis et imperialibus constitutionibus heresis perpetuo conquiescat. nemo ulterius conetur quod reperit prophana precepta vel docere vel discere, nec eorum audeant antistites fidem insinuare quam non habent.

Imp. Quicumque in hac sacra urbe vel alexandrie civitate vel in omni egyptiaca diocesi diversisque aliis provinciis eutichetis prophanam pravitatem secuntur et ita non credunt ut trecenti decem et octo sancti patres tradiderunt catholicam fidem in nicena civitate fundantes, cum quibus alii venerabiles episcopi qui in hac alma urbe constantinopoli postea convenerunt, et sicut anastasius et theosinus et cyrinus sancte recordationis episcopi alexandrine civitatis credebant, quos et ephesiana synodus cui beate memorie civitatis prefuit [illegible] nestorii error expulsus in universis secuta est, quos et nuper venerabilis calcedonensis synodus secuta prioribus conciliis sacerdotum ex omni parte consentiens, nichilque adimens sacrosancto symbolo nec adiciens, sed eutichetis declinata funesta condempnans sententia, esse omnes hereticos apolinaristas, apolinaris et facinorosissimam sectam eutices et dioscorus mente sacrilega sunt secuti. Ideoque hii homines qui apolinaris vel eutichetis pravitatem secuntur illis penis que duorum retro principum constitutionibus contra apolinaristas vel serenitatis nostre sanctione contra eutichianistas vel hac ipsa augustissima lege contra eosdem decrete sunt noverint se esse plecten

[illegible] l. i. imperium [illegible] .l. denegantur ac / Omnes discretere [illegible] nam culpa filiis est [illegible] / a the. l. culpa. qui non sunt qui non [illegible] / contere non [illegible] ut [illegible] denegatur qui alieni [illegible] / pen convenienda. l. consensum ut negligentiam / negligatur l. neglecta. crescat. et levi argumento / l. levi articulo. quod manifeste [illegible] quia a petitione / ullo asserit non aut si illo dicat causa disputationis ad

sectam noxam. l. liberi erant. aculei l. angoris. ac. Functio. / fructiorem ut [illegible] de episcopis et cl. l. si. e. si. [illegible] / l. sequitur. aut. similiter dominus ac. spiritualis puta aliquis com / Si non dominus temporalis non [illegible] tenet in feudum [illegible] / aliquo dominio tempore [illegible] hereticus quis catholi / [illegible] principalis. sed regis sunt qui tradit comiti in feudum / [illegible] possunt [illegible] / principalis. s. pater [illegible] civitatem acturus

Arriani ... hi diuidunt unitatem trinitatis sub eam partem et filium coeternum non negant. io. et macedoni ... et non hereticum esse qui non credit iiii. consilior. statuta s. niceni. constantinopolitani. ephesini. calcedon. ...

dos. id est apollinariste. hoc est eutichianiste. quibus in se nomen in appellatione diuersitas. una est in heresis prauitate coniunctio et dispar quidem nomen sed idem sacrilegium. siue hac alma urbe diuersisque prouinciis siue in alexandrina ciuitate siue in egiptiacam diocesim sunt. qui uel ita credunt. uel uiro reuerentissimo alexandrie urbis antistiti proterio urbi fidem orthodoxam tenenti conicant. episcopos uel presbyteros diaconos alios que clericos creare heretica prohibemus.

Scientibus tam hiis quam eutichianistis uel apollinaristis qua ausi fuerint contra quam episcopi uel presbyteri uel clerici nomen imponere quam hiis qui positi fuerint impositum sibi nomen sacerdotale retinere per eam exilii cum facultatum suarum amissione se subituros.

Omnis praeterea apolinariste uel euticianiste non ecclesias non monasteria sibi constituant parasinaxis et conuenticula tam nocturna quam diurnam exhibeant. uel ad domum uel ad possessionem cuiusquam nec ad monasterium uel ad quemcumque alium locum oparum secte simillime congregentur. quod si fecerint et hoc sciente fuisse domino uolente constiterit. postremo in examine iudicis approbatam domum uel possessionem in qua conuenerint uel monasterium eius ciuitatis orthodoxe ecclesie in cuius territorio est iubemus adici. Sin uero ignorante domino sciente uero qui pensionem domus exigit uel conductore parasinaxis conuenticula in tedeam co- llegerint conductor uel procurator siue actor uel quicumque eos in domum uel possessionem uel in monasterium receperint ac passi fuerint illicitas parasinaxis conuenticulaque celebrari simul et abiecte condicionis sunt fustibus publice et in penam suam et in aliorum coherceantur exemplum. Sin uero honeste persone sunt x. lib. auri mulcte nomine fisco nostro cogantur inferre.

Nullum praeterea apolinaristam uel eutichionistam ad aliquam iubemus aspirare miliciam. Siqui uero in quacumque milicia inuenti fuerint militari soluti cingulo uel honesto hominum et palatium conuentione prohibeantur. nec in aliqua nec in qua nati sunt ciuitate uel uico aut regione uersentur. sicut uero in hac alma urbe nati sunt tam sacratissimo conuentu quam in prouincias metropolitana ciuitate pellantur. Nulli insuper eutichianiste uel apolinariste publice uel priuatim aduocandi cetus et circulos exhibendi et de heretico errore disputandi ac peruersitatem facinorosi dogmatis asserendi tribuatur facultas. Nulli etiam contra uenerabilem calcedonensem synodum liceat aliquid uel dictare uel scribere uel edere atque emittere aut aliorum scripta super eandem rem proferre. Nec eorum libros et sacrilega scriptorum audeat monumenta seruare. Quod siqui in hiis criminibus fuerint deprehensi perpetua deportatione dampnentur. eos uero qui discendi studio audierint de infami

cetibus. hi. sic. s. ti. mathematicos. pro pena. sic. ... quamquam infi. Scientibus. neglexerunt ...

Quicumque. hi. nota. qui auctor ... legitur ...

que si fecerint et cetera. so. hic loquitur de illis prediis vel domibus in quibus erant constitute orthodoxe fidei ecclesie vel oratoria ... restituit. ut j. de iure. sperando ... et hic sequitur auth. nova. gazaros et cetera.

sta heresi disputantes .x. lib. auri que in fisco nostro sunt inferende iubemus sub one dispendium in ultimo supplitio coherceri qui illicita temptaverint docere. Omnes vero huius carte ac libri qui funeste euticetis heresis et apollinaris sunt doctrina complexi incendio concrementur ac facinorose pravitatis vestigia ita flammis combusta pereant. equum namque est ut iniquissima sacrilegia par pene nece magnitudo. prefectis [illegible] moderatoribus provinciarum earumque apparitoribus et defensoribus civitatum qui si ea que legis huius religiosissima sanctione custodienda decrevimus aut neglexerint aut aliquid per inpunitatem violare permiserint denarium librarum auri mulcta fisco cogantur inferre. insuper existimationis sue periculum sustinebunt.

Idem. Si qui orthodoxe religionis emptione vera vel fictitia vel quocumque alio iure vel predia vel possessiones rerumque inmobiles in quibus orthodoxe fidei ecclesie vel oratoria constituta sunt in hereticae secte et non orthodoxe fidei sentientem quamcumque personam transferre voluerint nullam huius vel venditionis vel in secreto iudicio compositam valere volumus voluntatem et si orthodoxe fidei venditorem vel quocumque modo alienatorem contentia sub qualibet occasione fuit assignata sint ita omnia huius documenta et tamquam penitus nec scripta esse censemus. hec enim predia et possessiones que in hereticas personas quocumque modo translate fuerint fisci nostri iuribus decernimus vindicari. sive enim apud dominos possessores que orthodoxorum ecclesiarum predia maneant seu ad fisci nostri iura pervenerint necesse est in his ecclesias et oratoria constituta diligentius et sollicitius instaurari. nostre enim serenitatis undique ad hunc exitum prudentia deducitur ut omnipotentis templa in quibus nostre fidei instituta perdurant cultu assiduo per omnia secula reverentiam fruentur. nec enim dubitari potest quod si in hereticos tales veniant possessiones in quibus vere fidei ecclesie vel oratoria constituta sunt et integras colitur omni modo vel ab his deseri atque destitui omni cultu vacare omnibus sacris et solitis inclinari indicium ministeriis omni splendore privari nullis apostolorum conventionibus nullis clericorum observationibus celebrari et ex hoc sine dubio easdem ecclesias penitus ruere et complanari. nec enim de earum instauratione heretici potuerunt aliquid cogitare quas penitus esse nolebant. que omnia resecantes ad presentem legem venimus.

Impr. Cognovimus multos esse orthodoxos liberos quibus nec pater nec mater orthodoxe sunt religionis et iubemus ut non tantum in casu vero orthodoxe religionis alter esset alter non sed et in his casibus in quibus uterque parens aliene secte sit, id est patris matrisve tantum liberi ad eorum successionem sive ex testamento sive ab intestato vocentur et donationes seu alias liberalitates ab his accipere possint qui orthodoxorum venerabili nomine sunt decorati. ceteris liberis eorum qui non

Idem est et a contrario ... quinquagesimo ... capitula prelati ... anno sic ergo ... ecclesie per annum. sic ergo in auth. de sanctis episcopis ... terminant. vel inveniuntur ut de confessionibus et testificationibus et inter locutoria aliqua vel diffinitiva ... ita lata ... iudicia alia ... agatur ... testes ... ita tamen huius quidem ... sicut in testibus.

Idem est de nestorianis et acephalis quia si quis ex his liberos habet eosque recte communicantes his solis hereditatem committere potest. Sed si permixti sunt et portio infidelium in eis residet, apud orthodoxos ipsis si commissi fuerint restituenda. Quod si absque ratione ... fructuum et administrationis permanebit autem apud orthodoxos si pubes perseverent in ea ... quia si liberi omnes sunt pupilli vocantur agnati quibus non inventis si dicitur fuerit ecclesia infra annum admittitur quo transacto aut si non fuerit clericus succedit fiscus.

Si hereticus contra hereticum.

Gazaros, patarinos, leonistas, speronistas, arnaldistas, circumcisos et omnes hereticos utriusque sexus quocumque nomine censeantur perpetua dampnamus infamia, diffidimus atque dampnamus, censentes ut bona talium confiscentur nec ad eos ulterius revertantur, ita quod filii ad successionem eorum pervenire non possint, cum longe sit gravius eternam quam temporalem offendere maiestatem. Si autem inventi fuerint sola suspicione notabiles, nisi ad mandatum ecclesie iuxta considerationem suspicionis qualitatemque persone propriam innocentiam purgatione congrua monstraverint, tanquam infames et banniti habeantur ab omnibus, ita quod si per annum permanserint extunc eos sicut hereticos condempnamus.

... Dei omnipotentis amorem sed terrenam vel mundanam vel impiam affectionem secuti sunt ab omni beneficio repellendum. Liberis autem orthodoxis non existentibus ad agnationem vel cognationem eorum orthodoxam tamen easdem res vel successiones pervenire. Quod si agnatio vel cognatio recta non inveniatur, tunc easdem res fisci iuribus vendicari. Sed ne videantur morientibus quidem genitoribus liberis providere, viventibus autem nullam inferre providentiam, quod et sic ex facto nobis cognitum est, necessitatem imponimus talibus genitoribus orthodoxos liberos suos secundum suam patrimonii quantitatem alere et omnia eis prebere que ad cotidianam vite conversationem sufficiant, sed et dotes pro filiabus vel neptibus dare et ante nuptias donationes pro filiis vel nepotibus prestare, secundum modum censuum viresque patrimonii bonis libertatibus estimandis, ne per dividui amoris electionem paterna vel materna fiunt liberi permissione defraudati. Omnibus videlicet que constitutiones nostre de penis paganorum et manicheorum et borboritarum et samaritanorum et ophitarum et montanistarum ceterorumque hereticorum continent constituunt ex hac nostra lege confirmandis et in perpetuum valituris.

Idem. Quoniam multi iudices in dirimendis litigiis nos interpellaverunt indigentes nostro oraculo ut eis reseretur quid de testibus hereticis statuendum sit, utrumne accipiantur testimonia eorum an respuantur, sancimus contra orthodoxos litigantes nemini heretico vel his qui iudaicam colunt superstitionem esse in testimonio communionem, sive utraque pars orthodoxa sit sive altera. Inter se autem hereticis vel iudeis ubi litigandum existimaverint concedimus fedus permixtum et dignos litigatoribus testes introduci, exceptis scilicet his quos vel manicheus furor, cuius partem et borboritas esse manifestissimum est, vel pagana superstitio detinet. Samaritis nichilominus et qui illis non sunt absimiles, id est montanistis et tascodrogis et ophitis, quibus pro reatus similitudine omnis legitimus actus interdictus est. Sed his quidem et manicheis et borboritis et paganis nec non samaritis et montanistis et tascodrogis et ophitis omne testimonium sicut et alias legitimas conversationes sancimus esse interdictum. Aliis vero hereticis tantummodo ad iudicialia testimonia contra orthodoxos, sicut constitutum est, volumus esse inhibita. Certa testamentaria testimonia eorum et que in ultimis elogiis vel contractibus consistunt propter utilitatem necessarii usus eis sine ulla discretione permittimus, ne probationum facultas angustetur.

Idem. Divinam nostram sanctionem per quam iussimus neminem errore constrictum hereticorum hereditatem vel legatum sive fideicommissum accipere in ultimis morientium voluntatibus locum habere precipimus, sive communiter sive militantes testentur.

Imperator. Ne sanctum baptisma iteretur.

... stitutem qui sanctitatem baptismatis illicita usurpatione geminaverit sacerdotio indignum esse censemus. Eorum enim condempnamus

... De apostatis qui ...

errorem qui apostolorum precepta calcantes christiani nominis sacramenta sortitos alio rursus baptismate non purificant, sed incestant lavacri nomine polluentes.

Imperator. Si quis rebaptizare quempiam de misteriis catholice secte fuerit detectus, una cum eo qui piaculare commisit crimen, si tamen capax criminis sit per etatem, cum persuasus fuerit, ultimo supplicio percellatur.

Imperator. Nulli hereticorum dandi vel emendi vel ingenuos vel servos proprios qui orthodoxorum sunt initiati misteriis ad suum iterum baptisma deducendi. Nec vero illos quos emerint vel qualitercumque habuerint, necdum sue superstitioni coniunctos, prohibendi catholice sequi religionem. Quod qui fecerint vel qui eum sic ingenuus in se fieri passus sit vel factum non detulerint, exilio ac decem librarum auri multa dampnabuntur, testamenti et donationis faciende utrique deneganda licentia. Que omnia custodiri ita decernimus ut nulli iudicum liceat delatum ad se crimen inultum vel cohibitatori mandare, nisi ipse pati id velit quod aliis dissimulando concesserit. De apostatis. Rubrica.

Imperator. Si quis lege venerabili constitutus in late atque de sorte religionis christiane ex christiano iudeus effectus sacrilegis cetibus aggregetur, cum accusatio fuerit approbata, facultates eiusdem dominio fisci iubemus vendicari.

Imperator. Si quis defunctum inviolatum atque christiane de sorte religionis accusat eumque ad sacrilegia templorum vel in ritus iudaicos transisse contendit, ea que gentium testari minime potuisse confirmat, intra quinquennium iuge quod de inofficiosis actionibus constitutum est, propositas egit actiones, finiti iudicii huius sortiatur exordium.

Imperator. Hii qui sanctam fidem prodiderunt et sanctum baptisma heretica superstitione prophanaverunt, a consortio hominum segregati sint, a testimoniis alieni, testamenti, ut ante iam sanximus, non habeant factionem, nulli in hereditate succedant, a nemine scribantur heredes. Quos etiam precepissemus procul abici ac longius amandari, nisi pene visum fuisset esse maioris versari inter homines et hominum carere suffragiis. Sed nec umquam in statum pristinum revertantur, non flagitium morum oblitterabitur penitentia neque umbra aliqua exquisita defensionis aut muniminis abducetur, quoniam quidem eos qui fidem quam dedicaverant deo polluerunt et prodentes divinum misterium in prophana migraverunt, tueri ea que sunt commenticia et concinnata non possunt. Et enim lapsis et errantibus subvenitur, perditis vero, hoc est sanctum baptisma prophanantibus, nullo remedio penitentie, quod solet aliis criminibus prodesse, succurritur.

Imperator. Apostatarum sacrilegum nomen singulorum vox continua accusationis incesset, et nullis finita temporibus huiusmodi criminis arceatur indago. Quibus quamvis preterita interdicta sufficiant, tamen et illud iteramus, ne postquam a fide deviaverint, testandi aut donandi quippiam habeant facultatem. Sed nec

quo ad eos opinionem religiosa. secundum eius. alias legis accur[sius]. ut. s. de episcopis et clericis. auth. l. i. ff. de off. ...

uendo omnis spe facere legi fraudem seruatur totum quod ab intestato christianitatem sectantibus prout quis potissimum defertur: in quantum autem etiam hiis sacrilega perpetuari [peculiari?] volumus actionem ut universis ab intestato venientibus post mortem vocantis absolutam vocem simulationis congrue non negamus. Nec illud patimur obstare si in eos contestatio a profano dicatur vivente productum, sed ne hiis impertatio criminis latius inovaget [?] errore eos presentibus insectamur oraculis qui nomine christianitatis induti sacrificia fecerunt vel facienda mandaverunt quorum etiam post mortem comprobata perfidia hac ratione plectenda est ut donationibus testamentis quoque rescissis hii quibus hoc defertur legitima successione hiis personarum hereditate potiantur.

Imperator. Eum quicumque servum vel ingenuum invitum seu suasione plectenda ex cultu christiane religionis in nephandam sectam ritumve transduxerit cum dispendio fortunarum capite puniendum esse censemus.

Imperator. Eos qui catholicarum ecclesiarum clerici vel orthodoxe fidei monachi orthodoxe relicto religionis cultu apolinaris vel euticetis heresim vel dogmata abhominanda secuti fuerint omnibus penis que prioribus legibus adversus hereticos constitute sunt iubemus teneri et extra omne romanum imperii solum repelli sicut de manicheis precedentium legum statuta sanxerunt.

Nemini licere signum salvatoris christi humo vel silice vel marmore sculpere vel pingere. Imperator.

Cum sit nobis cura diligens superni numinis religionem tueri signum salvatoris christi nemini licere vel in solo vel in silice vel in marmoribus humi positis insculpere vel pingere quocumque reperitur tolli gravissima pena multando eos si quis contrarium statutis nostris temptaverit specialiter imperamus.

De iudeis et celicolis. Rubrica.

Quod Cornelia salva immunitati iudeorum qui mancipio [?] censuum civitate constituti sunt legaliter peti non potest. Imperator.

Imperator. Iudeis et maioribus eorum patriarchis volumus intimari quod si quis post hanc legem aliquem qui eorum feralem fugerit sectam et ad dei cultum respexerit saxis aut alio furoris genere quod nunc cognovimus ausus fuerit attemptare mox flammis dandus est cum omnibus suis participatoribus concremandus.

Imperator. In sinagoga iudaica velut legis hospitio invito inventes iubeat emigrare quia privatorum domus non religionibus loca dicata non convenit attingere.

Imperator. Iussio quam sub iudee legis homines blandiuntur per quam eis curialium munerum debebatur immunitas rescindatur.

Imperator. Ne quis christianam mulierem in matrimonium iudeus accipiat neque iudee christianus coniugium sortiatur. Nam si quis aliquid huiusmodi admiserit adulterii vicem co[mmissi]

...l. i. ff. de leg. ... quod favore ...

Nullus iudeus ob hoc ipsum quod est iudeus ac...

quo inculpatur. obtinatur. i. uteretur. religio. obt... religioni quod hereticis habeat christianum mancipium. accursius

...missi huius criminum optinebit ...bertate in eius sanctum publicatisque uocibus rei accusati.

Id. Nemo iudeorum morem suum in contractionibus retinebit nec iuxta legem suam nuptias sortiatur nec in diversa sub uno tempore coniugia conveniat.

Impr. Iudei qui de romano communi iure viventes in his causis que tam ad superstitionem eorum quam ad forum et leges et iura pertinent adeant sollempni more iudicia omnesque romanis legibus conferant et excipiant actiones. Si qui vero ex his communi pactione ad similitudinem arbitrorum apud eos iudices in civili negotio duntaxat putaverint litigandum sortiri eorum iudicium iure publico non vetentur. eorum etiam sententias iudices exequantur tamquam ex sententia cognitoris arbitri fuerint.

Impr. Nemo ex ✠ attributis religionis vinculorum iudeis pretia statuet cum venalia proponentur. iustum enim est unicuique sua committere. itaque rectores provinciarum nobis nullum defensorem aut moderatorem esse concedant. Contra siquis sumere curaverit preter nos peccatoris iudeos audeant eum uelud aliena appetentem supplicio cohercere severo.

Id. Quicumque ex ✠ tenant. iudeis obnoxii curie comprobantur curie mancipantur.

Id. Celicolarum nomen inauditum quodammodo novum crimen superstitionis vendicavit. hii nisi ad dei cultum venerationemque christianam conversi fuerint his legibus quibus precipimus hereticos astringi se quoque noverint attingendos. edificia autem eorum que nescio cuius dogmatis novi conventus habent ecclesiis vendicentur. Certum enim est quicquid a fide christianorum discrepat legi christiane esse contrarium.

Impr. Iudeos quosdam festivitatis sue sollempnia colentes ad pene quondam recordationem incendere sancte crucis assimulatam speciem in contemptu christiane fidei sacrilega mente exurere provinciarum rectores prohibeant, ne locis suis fidei nostre signum immisceant, sed ritus suos citra contemptum christiane legis retineant, amissuri sine dubio permissa hactenus nisi ab illicitis abstinere temptaverint.

Id. Die sabbati ac reliquis sub tempore quo iudei cultus sui reverentiam servant neminem aut facere aliquid aut ulla ex parte conveniri debere eos precipimus. Ita tamen ut nec illis detur licentia eodem die christianos orthodoxos convenire ne christianum forte interpellatione iudeorum ab officialibus prefatis diebus aliquam sustineant molestiam cum fiscalibus commodis litigiis privatorum constat reliquos dies sufficere posse.

Impr. Nullus tamquam iudeus cum sit innocens obteratur nec expositum eum ad contumeliam religio qualiscumque perficiat. non passim eorum synagoge vel habitacula concrementur vel perperam sine ulla ratione ledantur. cum alioquin et si sit aliquis sceleribus implicitus idcirco tamen iudiciorum vigor iurisque publica tutela videantur in medio constituta ne quisquam sibi ipsi permittere valeat

uarent. aliqui hic finit et spiritus ... prima lectura est. Ne christianum mancipium etc. quia certum est ... legitur per nos. i. excantur ab ecclesia. accursius.

Arceant his qui ad ecclesiam confugiunt. rubrica.

P

...ant. item et si non silant. ff. ista uba denotat.

[illegible marginal gloss]

uitonem. Sz uel iudeorum p-
sonis uolumus esse punitam ita
illud q monendum esse cense-
mus ne iudei forsitam insoles-
cant elatiq sua securitate q̄c
qām ppiptes in xp̄ianam reuen
tiam ultionis emittant.

Id. Si qua int xp̄ianos ⁊ iudeos
sit contentio non a senioribus
iudeorum sz ab ordinariis iu-
dicibus dirimatur.

Id. Iudei ⁊ honorum pscptione
⁊ ppetuo exilio dampnabunt
si nr̄e fidei hominem circumci-
disse eos ul circumcidendum in
landasse ɔstiterit.

Impr. Iudeorum primates qui
utriusq palestine sinedriis
nominant ul in aliis puinciis
degunt piculo suo an innusa-
rium canonem de sinagogis
omnibus palatinis compellē-
tibus exigant ad eam formam
qām patriarche quondam corona-
ria auri nomine postulabant
⁊ hoc q de occidentalibus ptibus
patriarchi conferri consueuerant
nris largitionibus infratur.

Id. Hac ualitura in omne e-
uum lege scimus neminem
iudeum quibus omnes admini-
strationes ⁊ dignitates interdicte
sunt nec defensoris ciuitatis
fungi saltem officio nec patrie ho-
norem arripe concedimus ne
acquisiti sibi officii auctoritate muniti
aduersus xp̄ianos ⁊ ipsos plingq
sacre religionis antistites ue-
lut insultantes fidei nr̄e iudi-
candi ul pnuntiandi quamlibet
habeat potestatem. Illud etiam pari cō-
sideratione rationis arguentes pre-
cipimus ne qua iudaica sinago-
ga in nouam fabricam surgat

P. Enuntiam. fac. ⁊. de sedic. l. iiij. ⁊ si. et de episc. ⁊ cl. con...

fulciendi ueteres p missa sinagogarum
ruinam minantes. quisquis g
ul insulas cepit quis. clignit
atibus nō pociatur: ul si ad offici
a uetita subrepsitis penitus
repellitur: ut sinagogam ex
truxerit compendio esse catho-
lice nouerit laborasse. ⁊ qui ad
honores ⁊ dignitates irrepse-
rit habeatur ut antea condicionis ex-
treme. ⁊ si honorariam illicite
pmeruit dignitatem. Et q
sinagoge fabricam cepit isti-
dio repandi cum dampno a
uri .l. librarum fraudet usibus
suis. Cernat preterea bona sua p-
scripta mox pene sanguinis de-
tinandus qui fidem alterius ex-
pugnauit puersa doctrina. **Ne xp̄ianum mancipium hereticus ul paganus ul iudeus habeat ul possi-**
Impr. **deat uel circumcidat. Re**

Iudeus seruum xp̄ianum
non comparare debebit nec
largitatis ul alio quocumq
titulo consequatur. Quod
si aliquis iudeorum mancip-
ium xp̄ianum ue habuerit ul secte
alterius seu nationis circumciderit ex
quacumq causa possidendum
⁊ id circumciderit non solum ma-
cipii dampno mulcetur ue-
rum ⁊ capitali sentia punietur
ipso suo p premio libertati donan-
do. **De paganis ⁊ templis ⁊ sacrificiis.**

Placuit in Impr.
omnibus locis atq
urbibus uniuersis cla-
udi ptinus templa
⁊ accessu uetito omnibus licentiam
delinquendi perditis abnegari
uolumus ⁊ sacrificiis cunctos
abstinere. q si aliquid forte hu-
iusmodi pretrauerint gladio ultore ster-

[illegible marginal gloss]

...sicut pro libero. ita pro seruo uolentum habet lex cor. de sic. ...ut ff. ad l. aq. aquil. l. item ueniatur. s. an plt. etiam.

ut dixi. s. e. si ceh. a. c. cogitationum. ff. de penis. cogitationis ... h privilegio ... ul ad terrorem ... est. ...

...nantur facultates et perempti fisco decernimus uindicari et similiter puniri rectores prouinciarum si facinora uindicare neglexerint.

Imp. Nequis mortalium ita faciendi sacrificii sumat audaciam ut inspectione iecoris extorumque presagio uane spem promissionis accipiat uel quod est deterius futura sub execrabili consultatione cognoscat. Acerbioris etenim imminebit supplicii cruciatus eis qui contra uetitum uel futurorum explorare temptauerit.

Imp. Sicut sacrificia prohibemus ita uolumus publicorum operum ornamenta seruari. Ac ne sibi aliqua auctoritate blandiantur qui ea conantur euertere si quod rescriptum si qua lex forte pretenditur erepte huiusmodi carte ab eorum manibus ad nostram scientiam referantur.

Idem. Ut prophanos ritus salubri lege submouimus ita festos conuentus ciuium et communem omnium letitiam non patimur submoueri. unde absque ullo sacrificio atque ulla superstitione dampnabili exhiberi populo uoluptates secundum ueterem consuetudinem iniri etiam festa conuiuia si quando exigunt publica uota decernimus.

Impp. Omnia loca que sacris error ueterum deputauit nostre rei iubemus sociari. quod autem ex eo iure uel cuiuis ad singulas quasque personas uel precedentium principum largitas uel nostra maiestas uoluit peruenire id in eorum patrimonium etiam firmitate perduret. ea uero que multiplicibus constitutis ad uenerabilem ecclesiam uolumus pertinere christiana sibi merito religio uindicabit.

Idem. Christianis qui uere sunt uel esse dicuntur specialiter demandamus ut iudeis ac paganis in quiete degentibus nichilque temptantibus turbulentum legibusque contrarium non audeant manus inferre religionis auctoritate abusi. Nam si contra securos fuerint uiolenti uel eorum bona diripuerint non ea sola que abstulerint sed conuicti in duplum que rapuerint restituere compellantur. rectores etiam prouinciarum et officia et prouinciales cognoscant se si hec fieri permiserint ut eos qui fecerint puniendos.

Imp. Nemo uenerandis adorandisque animo delubra que olim iam clausa sunt reseret. absit a seculo nostro nephandis execrandisque simulacris honorem pristinum reddere redimiri ceteris templorum impios postes sertis uel prophanis aris accendi ignes oboleri in eis tura uictimas cedi pateras uino libari et religiosis loco existimari magis sacrilegium. Quisquis autem contra hanc serenitatis nostre sanctionem et contra interdicta sanctissima uetitorum conditorum sacrificia exercere temptauerit apud publicum iudicem reus tanti facinoris legitime accusetur et conuictus proscriptione omnium bonorum suorum et ultimum supplicium subeat. Consciis etiam et ministris sacrificiorum eandem penam que in illum fuit irrogata sustineant ut hac legis nostre seueritate perterriti metu pene desinant sacrificia interdicta celebrare. Quod si uir clarissimus rector prouincie post accusationem legitimam et probatum crimen in conuictum scelus dissimulauerit uindi...

[illegible]

cant. Clibrarium autem ipse iudex
vel officium eius confestim fisco nostro
inferre cogatur.

Imp. Nemo ea que sepius
pagane superstitionis hominibus
interdicta sunt audeat pertemp
tare sciens quod crimen publicum co
mittit qui hec ausus fuerit perpetrare.
Intentum autem huiusmodi facinora
volumus esse resecanda non tamen si
in aliquo predio vel domo perpetretur
aliquid tale scientibus iudeis do
minis predia que vel domus sacra
tissimum iubemus erario addicantur
dominum vero pro hoc solum quod scien
tes consenserint sua loca talibus
contaminari sceleribus. siquidem
militia vel dignitate quadam
decorantur amissione militie
vel dignitatis necnon rerum
suarum proscriptione plectentur. per
sone vero condicionis vel plebei consti
tuti per cruciatus corporis operi
bus metallorum perpetuo deput
entur exilio. De his qui ad ecclesias

Imp. confugiunt vel in ecclesia

Iudei qui reatu aliquo vel debitis fatigati sim
ulant se christiane legi velle con
iungi ut ad ecclesias confugien
tes evitare possint crimina
vel pondera debitorum arcean
tur. nec ante suscipiantur
quam debita universa reddiderint
vel fuerint innocentia demon
strata purgati.

Id. Si servus cuiusquam in ecclesiam
altaria ve armatus nullis hoc
suspicantibus inopinatus ir
ruerit exinde protinus abstraha
tur vel certe continuo domino vel
ei qui eum tam furiosa formi
dine perculit indicetur eique mox
abstrahendi copia non negetur.

Sed si armorum fiducia resisten
di animos insania impellen
te concepit expellendi eiciendi
que eum domino quibus potuerit ef
ficere viribus concedatur. Et si
illum in confligendi certamine pug
naque contigerit nulla erit eius
noxia nec conflandi criminis
relinquetur occasio: is qui ex statu
famuli in hostilis et homicide ordi
nem transiluit si occisus.

Imp. Denuntiamus vobis
omnibus ut in sacrosanctis ecclesiis et
in altaris que venerabilibus locis modestie
cum pace et quiete vota compe
tit celebrari abstineatis ab omni
seditione. nemo conclamationibus
utatur: nemo moveat tu
multum aut impetum com
mittat vel conventiculum co
llecta multitudine in qualibet par
te civitatis vel vici cuiuscumque
loci colligere aut celebrare conetur.
Nam siquis aliquid contra leges
a quibusdam existimet sibi perpetrari
liceat ei adire iudicem et ius suum
implorare presidium. Sciant sa
ne omnes quod siquis contra huiusce
dicti normam aut agere aliquid
aut seditiones movere temptaverit
ultimo supplicio subiacebit.

Imp. Fidei devotaque preceptione
sancimus neminem licere ad sacrosanctas
fugientes ecclesias abducere sub hac
videlicet dissimulatione ut siquis contra
hanc legem venire temptaverit
sciat se maiestatis crimine
esse retinendum vel iudicandum.

Imp. Presenti lege decernimus
per omnia loca valitura excepta
hac urbe regia in qua nos divi
nitate propitia degentes quoci
ens usus exegit invocati singulis
causis atque personis presentia ea

possit pacto ... coram iudice ... l. in posicione ... quas uolebat testimonium ... non sit testes ... immo totius populi sunt testes ... quia religiosi ... legitte ... ipse ... seruierant

dicas quod dico solus non excludit ... romanum ... et pone casum ... in iure scripto ... et equitate ... scripta ... ut ff. qui et a quibus ... et ff. ... inter causas ... non omnia ... et de his legibus est equitas non scripta in iure scripto et scripto ...

Q[uod] bene liber tatem teste in terpretem ... ut non sit ... libertatis ... coram iudice ... per iusiurandum ... senatus ... ius

constituta praesumimus nullos penitus cuiuslibet condicionis de sacrosanctis ecclesiis orthodoxae fidei expelli aut trahi aut pertrahi confugas, nec pro his venerabiles episcopos vel religiosos yconomos exigi que debebantur ab eis. Quisquis hoc moliri aut facere aut nuda saltem cogitatione atque tractatu ausi fuerint temptare, capitali ultimoque supplicio animadversione plectendis. Ex his igitur locis eorum que finibus quos anteriorum legum praescripta sanxerunt nullos penitus expelli aliquando patimur aut eici, nec in ipsis ecclesiis residendis ita cuiquam in quoquam detineri atque constringi ut ei aliquid aut victualium rerum aut vestis negetur aut requies. Sed siquidem ipsi refuge apparent publice et in sacris locis offerunt, convenientibus convenientes ipsis servata locorum reverentia iudicum quibus subiacent sententiis moneantur datum responsum quale se quis perspexerit convenire. Quodsi in finibus ecclesiasticis latitant, religiosus yconomus seu defensor ecclesie vel clerici qui in his negotiis commodiores auctoritas episcopalis elegerit reconditam latitantemque personam decenter sine ullo incommodo moneant intra fines ecclesie sumentes representent. Cum autem monitus fuerit in publico privatoque coetu actione civili, eius sit arbitrii sive per se seu magis elegerit instructo sollempniter procuratore directo meritis iudicis cuius pulsatur sinus examine respondere. Sed si hoc facere detrectat aut differt, iudiciorum legumque solutus ordo servetur. Itaque si res immobiles possideat, pro edictorum sollempnium citatione et sententia iudicantis usque ad modum debiti bonorum eius sive creditorum traditio sive venditio celebretur. Si res mobiles habet easque ecclesie terminos occultas esse sententia iudicantis et executoris sollicitudine perquisite quocumque modo occultantur eruantur pro equitatis serie modoque debiti publicis dominis privatisque proficiant. Sane si intra fines huius ecclesie vel apud quemlibet ex clericis abscondite vel deposite fuisse firmantur studio et prudentia viri reverentissimi yconomi sive defensoris ecclesie diligenter inquisite quolibet modo ad sacrosanctam ecclesiam pertinentes presententur, ut pari equitatis ordine ex eisdem bonis fisco vel rei publice sive creditoribus quibuscumque iustis petitoribus ad modum debiti consulatur. Si sic vero posite vel commodate dicantur, inquirendi tantam volumus esse cautelam ut sine ulla suspicione apud aliquem asserantur abscondite, de sua conscientia satisfacere autem venerabilis antistitis iubeat interpellati [illegible] ... eaque de principalibus personis decernimus in fideiussorum seu mandatorum seu rerum ad eos pertinentium vel familiarum et sociorum vel participum et omnino in hisdem causis obnoxiorum personis precipimus observari, scilicet in ipsos qui secum confugere in ecclesiarum terminos habere voluerint, ut ex eorum quoque bonis publica debita privataque solvantur, et per eos rerum que vel quo deposite sunt procedat inquisitio. Et hoc quidem de ingenuis ubicumque personis. Sane si servus aut co

De legibus et c. ... que ad fidem et c. ... pertinent ... Item equitatem cum ... in iure scripto ... equitas iuris ... non est ... equitate ... nobis ... solis ... non est

consuetudo potest interpretari ut ff. de leg. et const. l. si de interpretatione ... senatus potest interpretari distingue quedam est interpretatio generalis ... in scriptis redigenda que competit consuetudini ... soli imperatori competit ... generalis et necessaria et in scriptis non redigenda que competit consuetudini ... nec in scriptis redigenda ... neminem ligat ... senatus potest interpretari

tudo ... non possunt ... et l. si ... item ... non ambigitur ... principis ... in fine ... Q[uod] relatio ... in scriptis suggestio ... relatio simpliciter suggestio ... castrum quia tenere seruierat

Item quia ... equitas ... in iure scripto ... ut ... ad maced. ... equitate scripta ... Item ... in equitate scripta ... et in iure scripto ... interpretatio ... consuetudinis ... ut in iudicium ... causa ... in scriptis redigenda ... tantum ut consue

[illegible gloss]

lonus uel ascripticius famulus sive libertus et his aliqua persona domestica vel condicioni subdita contractis rebus alienis atque subtractis aut seipsum furatus ad sacrosancta loca se contulerit statim a religiosis yconomis sive defensoribus vel his qui primum scire potuerint per eos iudices ad quos causa pertinet ipsis presentibus pro ecclesiastica disciplina et qualitate commissi aut competenti ultione aut intercessione humanissima procedente et remissione venie et sacramenti intuentione secum ad locum pristinum statimque revocentur rebus quas secum habuerint reformandis. Diutius enim eos in ecclesiis commorari non convenit ne patronis seu dominis propriorum absentiam obsequia iusta denegentur et ipsi per incommodum ecclesie egentium et pauperum alantur expensis. Sciant hec autem que sedulo ad religiosis yconomis sive defensoribus ecclesie sollicitudinem curamque respiciunt etiam illud observandum ut singulorum inter ecclesias confugientium personas causasque incessanter conquirant, denique iudices vel eos ad quos cause et persone pertinent instancius instruantur ut equitatis convenientiam diligentius exequantur.

De his qui in ecclesiis manumittuntur.

Imperator. Iam dudum placuit ut in ecclesia catholica libertatem domini suis famulis prestare possint si sub aspectu plebis assistentibus christianorum antistitibus id faciant et ut propter facti memoriam vice actorum interponatur qualiscumque scriptura in qua ipsi vice testium signent. Unde a vobis quoque ipsis non immerito dande et relinquende sunt libertates quo quisque vestrum pacto voluerit dummodo vestre voluntatis evidens appareat testimonium.

Imperator. Qui religiosa mente in ecclesie gremio servulis suis meritam concesserit libertatem eandem eo iure donasse videantur quo civitas romana sollempnitatibus decursis dari consuevit. Sed hoc dumtaxat his qui sub aspectu plebis vel antistitum dederint placuit relaxari. Amplius autem concedimus clericis ut cum suis famulis tribuunt libertatem non solum in conspectu ecclesie ac religiosi populi plenum fructum libertatis concessisse dicantur verum etiam cum postremo iudicio dederint libertates seu quibuscumque verbis dari preceperint ita ut ex die publicate voluntatis sine aliquo iuris teste vel interprete competat directa libertas.

De legibus et constitutionibus principum et edictis.

Imperator. Inter equitatem et ius interpositam interpretationem nobis solis et oportet et licet inspicere.

Imperator. Que ex relationibus vel suggestionibus iudicantium vel per consultationem in commune florentissimorum sacri nostri palatii procerum auditorium introducto negotio statuimus vel quibuslibet corporibus aut legatis aut provincie vel civitati vel curie donavimus, nec generalia iura sunt sed leges fiant his dumtaxat negociis atque personis pro quibus fuerint promulgata nec ab aliquo retractentur

[illegible gloss]

Sancimus vicem legum optinere sacras ecclesiasticas regulas que a sanctis iiii conciliis exposite sunt.

notam infamie subituro eo qui tam astute ea interpretari voluerit vel impetrato impugnare rescripto, nec habituro fructum per subreptionem eliciti. Et iudices si dissimulaverint vel ulterius litigantem audierint vel aliquod allegandum admiserint vel sub quadam ambiguitatis colore ad nos retulerint, xxx lib. auri condempnatione plectendi sunt.

Id. Leges ut generales ab omnibus equaliter in posterum observentur, que vel misse ad venerabilem cetum oratione conduntur vel in greco edicti vocabulo nuncupantur, sive eas nobis spontaneus motus ingesserit sive precatio vel relatio vel lis mota legis occasionem postulaverit. Nam satis est edicti eas nuncupatione censeri vel per omnes populos iudicum programmate divulgari vel expressius contineri quod principes censuerunt ea que in certis negociis statuta sunt similium quoque causarum fata componere. Sed et generalis lex vocata est vel ad omnes iussa est pertinere, vim optineat edictalis. Interlocutionibus quas in uno negocio iudicantes protulimus vel postea proferemus non in commune preiudicantibus, nec his que specialiter quibusdam concessa sunt civitatibus vel provinciis vel corporibus ad generalitatis observantiam pertinentibus.

Id. Digna vox maiestate regnantis est legibus alligatum se principem profiteri; adeo de auctoritate iuris nostra pendet auctoritas. Et re vera maius imperio est submittere legibus principatum. Et oraculo presentis edicti quod nobis licere non patimur indicamus.

Id. Non dubium est in legem committere eum qui verba legis amplexus contra legis nititur voluntatem. Nec penas insertas legibus evitabit qui se contra iuris sententiam seva prerogativa verborum fraudulenter excusat. Nullum enim pactum, nullam conventionem, nullum contractum inter eos videri volumus subsecutum qui contrahunt lege contrahere prohibente. Quod ad omnes etiam legum interpretationes tam veteres quam novellas trahi generaliter imperamus, ut legislatori quod fieri non vult tantum prohibuisse sufficiat, cetera quasi expressa ex legis liceat voluntate colligere: hoc est ut ea que lege fieri prohibentur, si fuerint facta, non solum inutilia sed pro infectis etiam habeantur, licet legislator fieri prohibuerit tantum nec specialiter dixerit inutile esse debere quod factum est. Sed et si quid fuerit subsecutum ex eo vel ob id quod interdicente lege factum est, illud quoque cassum atque inutile esse precipimus. Secundum itaque predictam regulam qua ubicumque non servari factum lege prohibente censuimus, certum est nec stipulationem huiusmodi tenere nec mandatum ullius esse momenti nec sacramentum admitti.

Id. Quod favore quorundam constitutum est, quibusdam casibus ad lesionem eorum nolumus inventum videri.

Id. Leges et constitutiones futuris certum est dare formam negociis, non ad facta preterita revocari, nisi nominatim et de preterito tempore et adhuc pendentibus negociis cautum sit.

Id. Humanum esse probamus si quid de cetero in publica vel privata causa emerserit necdum formam generalem et antiquis legibus non insertam exposcat, id ab omnibus

[illegible]

an tam a nobis proceribus palatii quam gloriosissimo cetu vestro patres conscripti tractari et si universis tam iudicibus quam vobis placuit tunc legem dictari et sic eam denuo collectis omnibus recenseri et cum omnes consenserint tunc demum in sacro nostri numinis consistorio recitari ut universorum consensus nostre serenitatis auctoritate firmetur. Scitote igitur patres conscripti non aliter in posterum legem a nostra clementia promulgandam nisi supradicta forma fuerit observata. Bene enim cognoscimus quod cum vestro consilio fuerit ordinatum id ad beatitudinem nostri imperii et ad nostram gloriam redundare.

Impr. Leges sacratissime que constringunt hominum vitas intelligi ab omnibus debent ut universi prescripto earum manifestius cognito vel inhibita declinent vel permissa sectentur. Si quid vero in eisdem legibus latum fortassis obscurius fuerit oportet id imperatoria interpretatione patefieri duritiamque legum nostre humanitati incongruam emendari.

Impr. Cum de novo iure quod inveterato usu non adhuc stabilitum est dubitatio emergat necessaria est tam suggestio iudicantis quam sanctio principalis.

Impr. Si imperialis maiestas causam cognitionaliter examinaverit et partibus cominus constitutis sententiam dixerit omnes omnino iudices qui sub nostro imperio sunt sciant esse legem non solum illi cause pro qua producta est sed et omnibus similibus. Quid enim maius quid sanctius imperiali est maiestate vel quis tante superbie fastidio tumidus est ut regalem sensum contempnat cum et veteris iuris conditores constitutiones que ex imperiali decreto processerunt legis vicem optinere aperte dilucideque diffiniunt. Cum igitur et hoc in veteribus legibus invenimus dubitatum si imperialis sensus legem interpretatus est an non, eorum vanam subtilitatem tam risimus quam corrigendam esse censemus. Diffinimus autem omnem imperatorum legum interpretationem sive in precibus sive in iudiciis sive in alio quocumque modo factam ratam et indubitatam haberi. Si enim in presenti leges condere soli imperatori concessum est et leges interpretari solum dignum imperio esse oportet. Cur autem ex suggestionibus procerum si dubitatio in litibus oriatur et sese non esse ydoneos vel sufficientes ad decisionem litis illi estimaverint ad nos decurritur et quare omnes ambiguitates iudicum quas ex legibus oriri evenit aures accipiunt nostre si non a nobis interpretatio mera procedit vel quis legum enigmata solvere et omnibus aperire ydoneus videbitur nisi is cui soli legis latorem esse concessum est. Explosis itaque huiusmodi ridiculosis ambiguitatibus tam conditor quam interpres legum solus imperator iuste existimabitur. Nichil hac lege derogante veteris iuris conditoribus quia et eis hoc imperialis maiestas permisit.

De mandatis principum.

[illegible]

Imperator. [S]i quis assentit eum mandatis nisi se venisse sectis omnes sciant neminem quicquam nisi quod sceptis approbavit esse credendum nec ullius dignitate tenetur sum vel tribunum sive notarium suum commitis pro factum dignitatem set sacras nostras litteras esse querendas.

Imperator. de senatus consulto.

[V]olumus senatus consultum perpetua pro se optineant firmitatem tamen in nostris legibus idem prosequimur aliter tres ut si quis in spatiali supplicatione elicitendum aliquid receptum temptaverit ut transire ei formam liceat statutorum tertia primo in parte mulctatus et dampnatus ambitus crimine maneat infamis.

de veteri iure enucleando et auctoritate iuris prudentium qui in digestis referuntur. rubrica.

Imperator. [D]eo auctore nostrum gubernante imperium quod nobis a celesti maiestate traditum est et bella feliciter peragimus et pacem decoramus et statum rei publice sustentamus. Ita nostros animos ad dei omnipotentis erigimus adiutorium ut neque armis confidamus neque nostris militibus neque bellorum ducibus vel nostro ingenio sed omnem spem ad solam referamus summe providentiam trinitatis unde et mundi totius elementa processerunt et eorum dispositio in orbem terrarum producta est. Cum itaque nichil tam studiosum in omnibus rebus invenitur quam legum auctoritas que divinas et humanas res bene disponit et omnem iniquitatem expellit. repperimus autem omnem legum tramitem qui ab urbe condita et romuleis descendit temporibus ita esse confusum ut in infinitum extendatur et nullius humane nature capacitate concludatur: primum nobis studium fuit a sacratissimis retro principibus initium sumere et eorum constitutiones emendare et vie dilucide tradere quatenus in unum codicem congregate et omni supervacua similitudine et iniquissima discordia absolute universis omnibus promptum sue sinceritatis prebeant presidium. Et hoc opere consummato in uno volumine nostro nomine prefulgente coadunato cum ex paucis et tenuioribus relevati ad summam et plenissimam iuris emendationem pervenire properamus. Et omnem romanam sanctionem et colligere et emendare et tot auctorum dispersa volumina uno codici indita ostendere. Quod nemo alius neque sperare neque optare ausus est. res quidem difficillima immo magis impossibilis videbatur. sed manibus ad celum erectis et eterno auxilio invocato eam quoque curam nostris reposuimus animis deo freti qui et res penitus desperatas donare et consummare sue virtutis magnitudine potest. ad tue sinceritatis optimum respeximus ministerium et quod primo et hoc opus commisimus ingenii tui documentis ex nostri codicis ordinatione acceptis iussimusque quos probavimus tam ex facundissimis antecessoribus quam ex viris disertissimis togatis fori amplissime tue sedis assotiandum laborem

s. sanctionem etiam uocat tam imperatorum quam aliorum leges.

hic apparet quod leges principum et iurisconsultorum ... perfectus. s. lib.

eligere. His itaque collectis in nostrum palatium introductis nobisque tuo testimonio placitis totam rem faciendam permisimus, ita tamen ut tui uigilantissimi animi gubernatione res omnis celebretur.

Iubemus igitur nobis antiquorum prudentium quibus auctoritatem conscribendarum interpretandarumque legum sacratissimi principes prebuerunt libros ad ius romanum pertinentes et legere et elimare, ut ex his omnibus materia colligatur, nulla secundum quod possibile est neque similitudine neque discordia derelicta, sed ex his hoc colligi quod unum pro omnibus sufficiat. Quia autem et alios libros ad ius pertinentes scripserunt, quorum scripture a nullis auctoribus recepte nec usitate sunt, neque nos eorum uolumina nostram inquietare dignamur sanctionem.

Cum hec materia ad summam numinis liberalitatem collecta fuerit, oportet eam pulcherrimo opere extruere et quasi proprium et sanctissimum templum iustitie consecrare, et in libros quinquaginta et certos titulos totum ius digerere, tam secundum nostri codicis constitutionem quam edicti perpetui imitationem, prout nobis commodius esse patuit, ut nichil extra memoratam consummationem possit esse derelictum.

Et in his quinquaginta libris totum hoc ius antiquum per millesimum et quadringentesimum pene annum confusum et a nobis purgatum quasi quodam muro uallatum nichil extra se habeat, omnibus auctoribus iuris equa dignitate pollentibus et nemini quadam prerogatiua seruanda, quia non omnes in omnia sed certi per certa uel meliores uel deteriores inueniuntur.

Sed neque ex multitudine auctorum quod equius et melius est iudicatote, cum possit unius forsitan deterioris sententia et multos et maiores in aliqua parte superare. Et ideo ea que antea in notis Emilii Papiniani ex Ulpiano et Paulo et Marciano asscripta sunt, que antea nullam uim optinebant propter honorem splendidissimi Papiniani, constantiam respuentes, si quid ex his ad repletionem summi ingenii Papiniani laborum uel interpretationem esse necessarium perspexeritis, et hoc ponere legis uim optinens non moremini, ut omnes qui relati fiunt in hunc codicem prudentissimi uiri habeant auctoritatem tamquam si ad eorum studia ex principalibus constitutionibus profecta et a nostro diuino fuerint ore profusa. Omnia enim merito nostra facimus, quia ex nobis eis omnis impertietur auctoritas.

Nam qui non subtiliter factum emendat laudabilior est eo qui primus inuenit. Et hoc studiosum nobis esse uolumus, ut si quid in ueteribus libris non bene positum inueniatis uel aliquod superfluum uel minus perfectum, superuacua similitudine semota et quod imperfectum est repleamus et omne opus moderatum et quam pulcherrimum ostendatis.

Hoc etiam nichilominus obseruando, ut si aliquod in ueteribus legibus uel constitutionibus quas antiqui in suis libris posuerunt non recte scriptum inueniatis, et hoc reformetis et ordini moderato reddatis, ut hoc uideatur esse uerum et optimum et quasi ab initio scriptum quod a nobis electum et ibi positum fuerit, et nemo ex comparatione ueteris uoluminis quasi uitiosam scripturam arguere audeat.

Cum enim lege antiqua que regia nuncupabatur omne eius omnisque potestas populi

s. anctom / exceren / tem. repe / te. s. ancti / onem. ac. / Tanta / in con / trarium / neque iter / um simi / tudinem / adiunct. / ut. s. l. p. / Et nullam / et de nouo / co. e. fi. s. l. / presidii. / i. eum qui / est presidium / mortis. / omnia / centena. / milia uer / sum. i. sum / uersus p / pellat le / ges l. e. l. / [?]. tri / feret dig. / cos. r. suc. / actur. s. / natura. / et artem / constat. / eum ex di / uersis / partibus / partibus / s. tribus; / et sic ext / mitate. t / m. et sic / ex m. ele / mentis in / capit hic / libri. dig. / diuidere. / cis. ii. sib. / prouinc / ciam. i. di / gestorum / compila / tionem. de tu / telis conti / nentem. / s. ordina / tionem. qui / s. titulis / s. alii libri / eiadiaut. / narratio / s. adiun / gatur. te

tellianum. s. narratio adiungatur. respuentes. nos. monumentum. s. memoria. ius. repete. positum est. reg. s. ut.

Ouero omnia / extetente / i. docente / a cuius / Aliter scrip / tum est / dictum. i. / lex nota / ut. s. e. l. p. / et nomina / cunctis c / nunc ma / dat. instit / utiones. / fieri etc. / Quod op. / omnium / tibus. non. / tribus enim / factas le / ges quas fac / ad id quod non. / s. de insti. / to. c. insi. / Item non / quod iussa / pecunia / posse lib. / compara / ri quod fine / hodie. sic. / hic nota / duo uba / bona con / trarium / non codice. / i. dig. uit / to uti ins. / uo. ut. i. / aut. de re / ferenda. / et i. aut. / de tabul. / et. i. et in / tec. xxiii. / di. c. tale / sed quia / diuine. / nota hec / aute. mi / cipantur / s. i. p. [?] / contra. l. / dicit ibi. / confusa. / i. faceret / inequale / antique li / bri. nota / totum fa / lsum te / p. e. sic. ff. / de fur. tis

non sterit / nedum

uulgauit. et quod si totum ... siquis tabulas. uel dic ... de tri. sac. sic ex

flis. xii. i. dicomis. §. de no. C. co. in fi. cc. §o. ut ibi ... tam pro civitatibus quod temporibus ... resiudicata ...

romanam in imperatoriam translata sunt potestatem. Nos vero sectionem omnium duximus materias et materias conditorum partes sic totam nostram esse volumus ne quid possit antiquitas nostris legibus derogare et in tantum volumus eadem omnia cum reposita sunt optinere ut si aliter fuerant apud veteres scripta in contrarium autem in compositione inveniantur nullum crimen scripture imputetur sed nostre electioni hoc asscribatur.

Nulla itaque in omnibus predicti codicis membris antinomia sic enim a vetustate greco vocabulo nuncupatur aliquem sibi vendicet locum sed sit una concordia una consequentia adversario nemine constituto.

Sed et similitudinem fieri quidem in ea ab hac consummatione volumus exultare et ea que sacratissimis constitutionibus quasi in codicem nostrum redigimus cauta sint iterum ponere ex veteri iure non concedimus.

Cum enim divalium constitutionum sanctio sufficiat ad eorum auctoritatem nisi forte vel per repletionem vel per pleniorem indaginem hoc contigit. Istud tamen propria nostre continuationis lapsus oriatur aliquid in tali spatio spinosum.

Sed et si que leges in veteribus libris posite iam per desuetudinem abierint nullo modo vobis easdem ponere permittimus cum hec tantum modo optinere volumus que vel iudiciorum frequentissimus ordo exercuit vel longa consuetudo huius alme urbis approbavit secundum Salvii Iuliani scripturam que indicat debere omnes civitates consuetudinem Rome sequi vel legem que est caput orbis terrarum non ipsam alias civitates. Romam autem intelligendum est non solum veterem sed et regiam nostram que deo propitio cum melioribus condita est auguriis. Ideo quod iubemus a duobus istis codicibus omnia gubernari uno constitutionum altero iuris enucleati et in futuro codice componendi vel si quid aliud a nobis fuerit promulgatum institutionum vicem optinens ut rudis animus studiosus simplicibus enutritus facilius ad altiorem prudentie redigatur scientiam.

Nostram autem consummationem que a nobis deo annuente componitur digestorum vel pandectarum nomen habere sancimus nullis iuris peritis in posterum audentibus commentarios illi applicare et verbositate sua supradicti codicis compendium confundere quemadmodum et in antiquioribus temporibus factum est cum per contrarias interpretantium sententias totum ius pene conturbatum est sed sufficiat tantummodo per indices et titulorum subtilitates que paratitla nuncupantur quedam admonitoria eius facere nullo ex interpretatione eorum vitio oriundo.

Ne autem per scripturam aliqua in posterum fiat dubitatio iubemus non per signorum captiones et per compendiosa enigmata que per se et sua vitium antinomias in multis induxerunt eiusdem codicis textum conscribi et si numerus librorum significatur aut aliud quicquam nec enim hoc per specialia signa numerorum manifestari sed litterarum consequentiam explanari concedimus. Hec omnia igitur deo placito facere tua prudentia una cum aliis facundissimis viris studeat et tam subtiliter quam celerrimo fini tradere ut codex consummatus in .l. libris digestus nobis offeratur in maximam et eternam rei memoriam dei omnipotentis providentiam argumentum nostri im-

co aio ut imperpetuum eam non habat ut l. i. c. an dicat non adeo

quia magis dissente et e cutar. ff. vii. li. l. si. ut hic preterire rat annis .i. que .p. l. ista potat filius adire. et io dixit sera .p. tri. dicq. hic alius adi ueratibi non ar. ff. de mi. q si minor e. s secu .i. ff. de sucs. coic. l. i. e. si in tendum. t. cta. lex .i. de repu. h. l. si ec. no. tria fac contra istum. q minor q uis ignorant et q de lu cro certat. ac

[Glossa] Dilema. Incipit ta secais. sino emam capita. q tum tamen en minum au ditur ut .i. de repu. h. l. ult. que e casu nos in pretorio. Item non. q. tria fa ciunt contra ista. quia maior q de lucro cer tat et quia minor erra uit. ac tam illis omnibus. cum potius isti consule. periculores. al. secus. ff. de bo. pos. i bonorum. si ut q. uir ignorantia. non obstit minor principis

[I]psum nunc quoque ministerium gloriam.

Imperator. Tanta circa nos diuine humanitatis est prouidentia ut semper eternis liberalitatibus nos sustentare dignetur. Post bella enim parthica eterna uoce sopita postque wandalicam gentem ereptam et cartaginem immo magis omnem libiam romano imperio iterum sociatam et leges antiquas iam senio pregrauatas per nostram uigilantiam prebuit in nouam pulcritudinem et moderatum peruenire compendium quod nemo ante nostrum imperium umquam sperauit nec humano ingenio possibile esse penitus existimauit. Erat enim mirabile romanam sanctionem ab urbe condita usque ad nostri imperii tempora que pene in mille et quadringentos annos concurrunt intestinis prelijs uacillantem hocque in imperiales constitutiones extendere in unam reducere consonantiam ut nichil neque contrarium neque idem neque simile in ea inueniatur et ne gemine leges pro rebus singulis posite usquam appareant. Namque hoc celestis quidem prouidentie peculiare fuit. humane uero imbecillitati nullo modo possibile. Nos itaque more solito ad immortalitatis respeximus presidium et summo numine inuocato deum auctorem et totius operis presulem fieri optauimus et omne studium triboniano excelso magistro officiorum et exquestori sacri palatii nostri et exconsuli credidimus eique omne ministerium huiusmodi ordinationis imposuimus ut ipse una cum aliis illustribus et cum prudentissimis uiris nostrum desiderium inuestigando et perscrutando eaque ab his componebantur quicquid dubium et incertum inueniebatur

cum numine celesti recte emendabat et in competentem formam redigebat. ¶ Omnia igitur confecta sunt domino deo ihesu christo possibilitatem tam nobis quam nostris in hoc satellitibus prestante. Et principales quidem constitutiones .xii. libris digestas iam ante in nostro codice nostro nomine prefulgente constituimus. Postea uero aggressi sumus ipsa uetustatis studiosissima opera iam pene confusa et dissoluta eidem uiro excelso permisimus tam colligere quam certo moderamine tenere. Sed cum omnia percunctabantur a prefato uiro excelso suggestum nobis est duo pene milia librorum esse conscripta et plus quam tricies centena milia uersuum a ueteribus effusa que necesse esset omnia et legere et perscrutari et ex his si quid optimum fuisset eligere. Quod celesti fulgore et summe trinitatis fauore confectum est secundum nostra mandata que ab initio ad memoratum uirum excelsum fecimus et in .l. libros omne quod utilissimum erat collectum est et omnes ambiguitates decise nullo seditioso relicto. Nomenque libris imposuimus digestorum seu pandectarum quia omnes disputationes et decisiones in se habent legitimas et quod undique fuit collectum in sinus suos receperunt in .c.l. pene milia uersuum totum opus consummantes. Et in septem partes eos disensimus non perperam nec sine ratione sed in numerorum naturam et artem respicientes et consentaneam eis diuisionem partium conficientes. ¶ Igitur prima pars totius consummationis que greco uocabulo prota nuncupatur in .iiii. libros seposita est. ¶ Secundus autem articulus .vii. libros habet qui de iudiciis appellantur. ¶ In tertia uero congregauimus omnia

l. fi. e. plt. si ut non e debita. si quasi debita. ut .i. de cur. fu. l. fi. s. i. et sic non e uere cap minui. ite adimi potera li o capite putari cognati quia re nuntia cor no cettum ulla que sibi iste compete bat. s. vii libri. ut ff. de suc. edic. l. i. e. s. i. tendum uel dic q pretio po sita dire. te uir cam li. quia n repudia uit. ut .i. de inz. de lib. l. z. ac sine uoi de actar.

[Glossa] Si post diuisi one fac tam sine iudice .t. h. diuisti tuto i test ta me to. si sollep ni ca quo dam ext neo. igit o filii. fite ue ri. qa est falsum non posse quia nimi sollepne et sic no. q. statur testo et presunt sollepne connecta q. probet optinea. conte sit ff. fam. h. cium pu tatem u post sima n tetit diuisio etia sin

inta imprius uitandis. ut ff. e uir. i fac. ig. l. certo. hec aut e tam principi cum pris hereditas sit debita filie. ut .i. de codi. all.

ciat cohers. s. o. ubi cum iudice. h. sine iudice facta sunt di uisio. Item de .i. de testis. l. si dubium. e. fi. s. o. ut ibi .qst

victur nullo modo repeti condicione cum sit sollempne nil [illegible] p. aliam [illegible] ad [illegible] sine c. ut ff. de condic. sine c. l. [illegible]

que de rebus nominantur continuimus, septem libris ei deputatis. Quantus autem locus, qui totius compositionis quasi quoddam invenitur umbilicum, octo libros suscepit, in quibus omnia que ad ypothecam pertinent reposita sunt, ne utpote pigneraticia actione in libris de rebus posita multum distaret ab alio libro eidem incerto volumine, qui edilicium edictum et redhibitoriam actionem et duplam stipulationem, que de evictionibus proposita est, continet, quia hec omnia titulis emptionum et venditionum consentanea sunt et predicte actiones quasi pedissece illarum ab initio processerunt et in vetustioribus quidem edicti ordinatione in loca devia et multo distantia devagantes per nostram autem prudentiam eis coniugare cum oporteat ea que de eodem pene locuntur in confinio posuimus. Sequentibus itaque libris post duos primos nobis excogitatum est de usuris et de fenebri pecunia et de instrumentis et testibus et pactionibus nec non prescriptionibus memorati tres singulares libri in hac compositione de rebus positi sunt. Post hos si qua de sponsalibus vel nuptiis et dotibus legibus data sunt reposuimus tribus libris concludentes ea voluminibus. De tutelis autem et curationibus geminos libros conscripsimus et memoratam ordinationem octo librorum mediam totius corporis reposuimus omnia undique tam utilissima quam pulcherrima iura continentem. Quintus autem ex ordine liber digestorum articulus, in quo de testamentis vel codicillis tam privatorum quam militum omne quicquid antiquitus definitum invenimus, reposita que de testamentis appellantur; de legatis autem et fideicommissis .v. librorum numerus aggregatus est. Cumque nichil tam peculiare fuerat quam ut legatis quidem legis Falcidie remedium aggregetur, fideicommissis autem senatus consulti Trebelliani, singularibus utrisque eorum applicatis tota pars quinta in .ix. libros coadunata est. Solum autem senatus consultum Trebellianum ponendum esse existimavimus, capitulis enim in ipsis verbis otiosas Pegasiani senatus consulti ad se tam superfluas quam scrupulosas diversitates respuentes totum ius super hiis positum Trebelliano senatus consulto adiudicavimus. Sed in hiis nichil de caducis nobis memoratum est, ne causa que in rebus non prospere gestis et tristibus temporibus Romanis incidit calamitatibus et bello convalescens civili in nostris remaneat temporibus, que favor celestis et pacis vigor firmavit et super omnes gentes in bellicis victoriis posuit, nec luctuosum monumentum leta seculi vita inumbrare concedatur. Sexta deinde pars digestorum exoritur in quibus omnes possessiones bonorum posite sunt, que tam ad ingenuos quam ad libertinos respiciunt, et omne ius de gradibus et affinitatibus descendit, linea hereditatis et omnis ab intestato successio et Tertullianum et Orfitianum senatus consultum fuit, ex quibus invicem filii invicem heredes existunt; in geminos libros contulimus bonorum possessionis multitudinem in compendium et manifestissimum ordinem concludentes. Post hec ea que de operis novi nuntiationibus et damno infecto et pro edificiis diruptis et eorum insidiis et que de aqua pluvia arcenda veteribus auctoribus placita sunt necnon duplicationibus et donationibus

medietatis quod ei debet [illegible] credens esse accipientis [illegible] [illegible] non mutavit ut ff. de condic. ca. da. [illegible]

l. [illegible] et ad [illegible] q. civilis et naturalis [illegible] debitum vel naturaliter tantum sed sic naturaliter debitum naturaliter solutum

no repetitur ut ff. de edic. in tit. fit remissi. et. j. e. cum quis. resi[illegible]

[illegible marginal gloss]

confitendis tam inter vivos quam mortis causa legibus invenimus in librum singularem deduximus. De manumissionibus autem et de lubrica causa aliis liberalis (?) quam a dominii de acquisitione tam dominii quam possessionis et de titulis qui eam inducunt multe et varie electiones uni sunt in sexto volumine. Alio libro deputato huiusque iudicati vel in iure confessi sunt et de bonorum descensionibus aut ne quid in fraudem creditorum fiat. Post hec omnia in edicto causa glossata sunt et deinceps exceptiones sed de temporibus prescriptionibus (?) et obligationibus et actionibus libro item singularis extenditur ut prefata sexta pars totius digestorum voluminis octo libris diffinatur.

Septimus autem et novissimus articulus digestorum sex libris formatus est quo de stipulationibus seu verborum obligationibus et de fideiussoribus et mandatoribus necnon novationibus et solutionibus et acceptilationibus de pretoriis stipulationibus cautum est quod ius invenimus gemino volumine inceptum est quod in libris antiquis nec invenire possibile fuit. Post hec duo terribiles libri positi sunt pro delictis privatis et extraordinariis necnon publicis criminibus qui omnem continent severitatem penarumque atrocitatem quibus permixta sunt et que audacibus hominibus cauta sunt qui se celare conantur et contumaces existunt et de penis que condempnatis infliguntur vel conceduntur necnon de bonis eorum. Sub autem singularis pro appellationibus nobis excogitatus est ad omnes tam civiles quam criminales causas finientes. Cetera autem omnia iura que de municipalibus et decurionibus et muneribus vel publicis operibus vel nundinis et pollicitationibus atque diversis cognitionibus et censibus et significatione verborum a veteribus inventa sunt cohererent diffinita in se recepit quinquagesimus totius consummationis perfectus.

qui ex tunc sacre curie conveniebat acc. que extitit p[illegible]

Que omnia confecta sunt per virum excelsum nec non prudentissimum magistrum et exquestorem et consulem Tribunianum qui simul et eloquentie et iuris scientie artibus decoratus et in ipsis rerum experimentis eminuit. Nichilque maius nec carius nostris umquam iussionibus duxit. Nec non per alios viros magnificos et studiosissimos prefata sunt id est Constantinum virum illustrem comitem sacrarum largitionum et magistrum scrinii libellorum sacrarum cognitionum qui se nobis ex ipsa bona opinione et gloria sese commendavit. Nec non Theophilum virum illustrem iurisperitum in hac splendidissima civitate laudabiliter optimam legum gubernationem extendentem et Dorotheum virum illustrem et facundissimum questorem quem in Berytensium splendidissima civitate leges discipulis propter eius optimam opinionem et gloriam ad nos deduximus participemque huius operis fecimus. Sed et Anatolium virum illustrem magistrum qui ipse apud Berytenses iuris interpres constitutus ad hoc opus adiectus est vir ab antiqua stirpe legitima procedens cum et pater eius Leontius et avus eius Eudoxius qui post patricium incliti recordationis questorem et antecessorem et Leontium virum gloriosissimum prefectorum consularem atque patricium filium eius optimam sui memoriam in legibus reliquerunt. Nec non et Cratinum virum illustrem et comitem sacrarum largitionum et optimum antecessorem huius alme urbis constitutum qui omnes ad deum opus electi sunt una cum Stephano Menna Prosdocio Eutolmio Leonido Leontio Platone Iacobo Constantino Iohanne viris prudentissimis qui patroni causarum fuerunt apud maximam sedem prefecture orientalibus pretoriis omnis autem sue virtutis testimonium undique accipientes a nobis ad tanti operis consummationem electi sunt et cum omnes

[illegible marginal gloss]

ante lite est. item signat. ff. de confessis. l. si is a quo ... ibi dicit: qui ibi sint confessus extra sciat ... ibi speciale quia interetur ...

[illegible] alieni ... ut patet ... melius vincit qui ibi assistit quam ...

I

ligant aut l. illam aut tibi dicam et ... de fideic. l. ... de co ... tor aut sententiam predicat et tamen est ... ut ... pro co ...

in unum convenirent gubernatione
Triboniani viri excelsi sic tamen quod nobis
auctoribus possint confici et deo propitio
in .l. libros opus summatum est. Tanta autem
a nobis antiquitatis habita est reverentia ut
nomina prudentium taciturnitati tradere
de nullo patimur, immo sed unusquisque
eorum qui auctor legis fuit nostris digestis
inscriptus est: hoc tantummodo a nobis
effecto ut si quid in legibus eorum vel
supervacuum vel imperfectum aut mi-
nus idoneum visum est, adiectionem
vel diminutionem necessariam accipiat
et rectissimis tradatur regulis. Et ex mul-
tis similibus et contrariis quod rectius habere ap-
parebat, hoc pro aliis omnibus positum est.
Unaque omnibus auctoritas indulta est, ut
quicquid ibi scriptum est, hoc nostrum appareat
et ex nostra voluntate compositum: ne-
mine audiente comparare ea que
antiquitas habebat his que nostra auctoritas
introduxit, quia multa et maxima
sunt que propter utilitatem rerum que sunt
transformata, adeo ut si principalis constitutio
fuerat in veteribus libris relata, nec enim
perpeximus, sed in hanc corrigendam
esse putavimus et in melius instauran-
dam. Omnibus enim in veteribus rel-
ictis quicquid legum veritati decorum
aut necessarium fuit, hoc nostris emendationibus
servavimus. Et propter hanc tamen si quid inter eos
dubitabatur, hoc iam in tutissimam
pervenit quietem, nullo titubante relic-
to. Sed cum perspeximus quod ad por-
tandam tante sapientie molem non sunt
idonei homines rudes et qui in primis legum
vestibulis stantes et intrare ad archana
earum properantes, et aliam mediocrem
eruditionem preparandam esse censuimus,
ut sub ea collocati et quodammodo primitus
imbuti possint ad penetralia earum
intrare et formam legum pulcherrim-
am non coniventibus oculis accipere. Et
ideo Triboniano viro excelso qui ad totius
operis gubernationem electus est nec non
Theophilo et Dorotheo viris illustribus

et facundissimis antecessoribus accer-
sitis mandavimus ut ex his libris
quos veteres composuerunt, qui prima
legum argumenta continebant et insti-
tutiones vocabantur, separatim collectis que-
quid ex his utile et aptissimum et
undique sit elimatum et rebus que in pre-
senti evo in usum vertuntur consentane-
um invenitur. Hec capere studeant et
in .iiii. libris reponere et totius eruditio-
nis prima fundamenta atque elementa po-
nere, quibus iuvenes suffulti possint gravi-
ora et perfectiora legum scita sustentare.
Admonuimus autem non memores eos
fieri nostrarum constitutionum quas pro emen-
datione iuris promulgavimus, et in con-
fectione institutionum eique eandem emen-
dationem ponere non omiserunt, ut sit mani-
festum et quod antea vacillabat et quod ad
instabilitatem redactum est. Quod opus
ab his perfectum ut nobis oblatum et reli-
ctum est, et pro non suscepimus animo et
minis sensibus non indignum esse iu-
dicavimus, et predictos libros constitutionum
vicem habere iussimus, quod in oratione nostra
quam eisdem libris preposuimus decla-
ratur. Igitur omnis romani iuris
dispositio composita et in tribus volumi-
nibus, id est institutionum et digestorum seu
pandectarum nec non constitutionum per-
fecta et in tribus annis consummata,
que ut primum separari cepit vix in toto
decennium compleri sperabatur. Omnipoten-
ti deo et hanc operam ad hominum sus-
tentationem prebuimus, optulimus, ais u-
beres gratias maxime deitati reddimus
que nobis prestitit bella feliciter agere et ho-
nesta pace potiri et non tantum nostro sed omni
evo tam instanti quam in posterum le-
ges optimas ponere. Omnibus itaque
hominibus eandem sanctionem mani-
festam facere necessarium esse perspeximus
ut sit eis cognitum quadam confu-
sione et iniquitate absoluti in quanta
moderatione et in summam veritatem per-
venerint leges que in posterum habent tam

aut ne sanctum ... in non testamentum ad ... suis eius ... ad iussum ... quo quia ... ut dicitur ab orto. quia manumittitur ab eis qui tenent ad ortum vel ad mortem ipsius qui succedit ab intestato ...

i. uolitas. non potuerit, immo dicit quod etiam tibi heredis uolitas naturali erat debita. libertas ex uoluntate testatoris

directas quam compendiosas omnibus
que in promptu positas et ad possiden
dum libros earum felicitatis facultatem
ydoneas ut non mole diuitiarum
expensas possint homines supra acie
legum multi multitudinis ad ip
sius uolumina sed uilissima pecunia
facilis eorum comparatio pateat tam
ditioribus quam tenuioribus minimo
pretio magna prudentia reparanda.
Si quid autem in tanta legum compositione
que ab immenso librorum numero
collecta est simile forsitan raro inue
niatur nemo hoc uituperandum existi
met. sed primum quidem inbecillitati hum
ane que naturaliter inest hoc inscri
bit. Quia omnium habere memoriam
et penitus in nullo peccare diui
nitatis magis quam mortalitatis est et
a maioribus dictum est. deinde scientibus simili
tudo nec positio breuissimum assump
ta non utilitatis est nec cura nimia pro
positum hoc subsecutum. aut enim lex
ita necessaria erat in diuersis titulis propter eius
cognitionem applicari eam oporteat.
aut cum sit aliis diuersis permixta
impossibile erat eam per partes dese
cari ne totum confundatur. et in his par
tibus in quibus perfectissime diuisione
expositi ueterum fuerant que particula
tim in ea fuerat sparsum hoc diuideretur
separare penitus erat inculenter ca
sensus quam aures legentium ex hoc
perturbentur. Similitudinem si quid
principalibus constitutionibus cautum est
hoc in digestorum uolumine nu
llo modo poni concessimus in modo quasi
rescisione sufficiente nisi forte id ex
huiusdem causis quibus similitudo ass
umpta est. Contrarium autem aliquid
in hoc positum codice nullum sibi lo
cum uendicabit. nec inuenietur si quis
subtili animo diuersitates rationis
excutiet. sed est aliquid nouum inuentum
uel occulte positum quod dissonantiam
et querelam dissoluit et aliam natu(ram)
inducit discordie fines effugien
tem. sed et si quid forsitan pretermissum
est quod in tantis milibus quod in profundo
positum latitabat et cum fuerit
ydoneum poni obscuritate in
uolutum necessario derelictum est. Quis
sine hoc apprehenderet recto animo po
situs primum quidem propter ingenii morta
lis exiguitatem deinde propter ipsius rei
natiuum que multis inutilibus permi
xtum nullam sibi ad eruendam pro
buit copiam deinde quod multo utilius
est pauca ydonea effugere quam multum in
utilibus homines pregrauari. Cum
rabile autem aliquid ex his libris sem
sit que multitudo antiqua presente bre
uitate pauciora inuenietur. Homines
enim quando antea lites agebant licet mul
te leges fuerant posite tamen ex paucis
lites perferebant uel propter inopiam librorum
quos comparare eis impossibile erat
uel propter insciam et uoluntate iudicum
magis quam iura auctoritate lites dirim
ebantur in presenti autem consummatione
nostrorum digestorum et antique leges col
lecte sunt uoluminibus quorum no
mina et antiquiores homines non
dicimus nesciebant. sed nec umquam
audiebant. que omnia collecta sunt
tota amplissima et coaggregata indigen
a quod antiqua multitudo inueniatur
opulentissima et breuitas nostra effi
ciatur. Antiquorum autem sapientium cop
iam maxime tribunianus uir exc
ellentissimus probauit in quibus multa
fuerant ex his eruditissimis hominibus
incognita quibus omnibus perlectis si quid
quid ex his pulcherrimum erat hoc
semotum in optimam nostram co
positionem peruenit. Sed huius opus con
ditores non solum ea uolumina
perlegerunt ex quibus leges posite sunt
sed et alia multa que nichil uel inutile
uel nouum in eis inuenientes quod ex
ceptum in nostris digestis applicaret
optimo animo respuerunt. Sed

constitutionum

nam hec uerba non sunt ante libertatis. ut .i. de testamentis mil. l. ex his uerbis. sed pot. itaque etiam quod hic aliud quam ibi quia ibi

ut .i. ad l. fal. l. cetero iure dicit uolitate non sollempni debebat. heres hec legata distinguit quia ante eam ibi indebitum

tunt solū pignorā īm fā repetitur vel n̄ ō utrbz stā . lex ... repetitur secus si sū uz̄ ut ff. de cond. indeb. l. iudicium et ff.

quia divine quidem res perfectissime sunt, humani vero iuris condicio semper in infinitum decurrit et nichil est in ea quod stare perpetuo possit. Multas enim formas edere natura novas deproperat, non desperamus quedam postea emergi negotia que adhuc legum laqueis non sunt innodata. Si quid igitur tale contigerit, augustum imploretur remedium, quia ideo imperialem fortunam rebus humanis deus preposuit, ut possit omnia que noviter contingunt et emendare et componere et modis et regulis competentibus tradere. Et hoc non primum a nobis dictum est, sed ab antiqua descendit prosapia, cum et ipse Iulianus legum et edicti perpetui subtilissimus conditor in suis libris hoc retulit, ut si quid imperfectum inveniatur ab imperiali sanctione hoc repleatur. Et non ipse solus, sed et divus Adrianus in compositione edicti et senatus consulto quod eum secutum est hoc apertissime diffinivit, ut si quid in edicto positum non invenitur, hoc ad eius regulas eiusque coniecturas et imitationes possit nova instruere auctoritas.

Hec omnia igitur scientes, patres conscripti, omnes orbis terrarum homines gratias quam amplissimas agite summe divinitati, que vestris temporibus tam salubrem opus servavit. Quod enim antiquitas digna divino non est visa iudicio, hoc vestris temporibus indultum est. Veneremini itaque has leges et adorate et observate omnibus antiquioribus quiescentibus, nemoque vestrum audeat vel comparare eas prioribus vel si quid dissonans in utraque est requirere, quia omne quod hic positum est hoc unicum et solum servari censemus. Nec in iudicio nec in alio certamine ubi leges necessarie sunt ex aliis libris nisi ab eisdem institutionibus et nostris digestis et constitutionibus a nobis compositis vel promulgatis aliquid recitare vel ostendere conetur, nisi temerator velit falsitatis crimini subiectus una cum iudice qui eorum audientiam accommodaverit penis gravissimis laborare.

Ne autem incognitum nobis fiat ex quibus veterum libris hec consummatio ordinata est, iussimus hoc in primordiis digestorum nostrorum inscribi, ut manifestum sit ex quibus legislatoribus quibusque libris eorum et quot milibus hoc iustitie romane edificatum est.

Legislatores autem vel commentatores eos elegimus qui digni tanto opere fuerant et quos antiquiores piissimi principes admittere non sunt indignati, omnibus uno dignitatis apice impertito nec quodam illis quasi prerogativam vendicante.

Cum enim constitutionum vicem et has leges optinere sancimus quasi ex nobis promulgatas, quid amplius aut minus in quibusdam esse intelligatur, cum una dignitas una potestas omnibus est indulta?

Hoc autem quod ab initio nobis visum est, cum hoc opus fieri deo annuente mandavimus, tempestivum nobis videtur et in presenti sancire, ut nemo neque eorum qui in presenti iuris peritiam habent nec qui postea fuerint audeant commentarios hisdem legibus annectere, nisi tantum si velit eas in grecam vocem transformare sub eodem ordine eaque consequentia sub qua voces romane apposite sunt. Hoc quod greci dicunt catapoda, et si qui forsitan piculorum subtilitatem adnotare maluerint et ea que paratitla nuncupantur componere. Alias autem legum interpretationes, immo magis perversiones eos iactare non con-

inde. Et ff. sz fallit in casibus qui quem non ... notavi si aut est utroque iure debitum si quidem perpetua dilatoria solutum per errorem sed ope exceptionis indebitum ... sollempni voluntate ... et si est sollempnis et extra omnes legata ... quarta ...

cedimus nec verbositas eorum
aliquid legibus nostris afferat ex
confusione dedecus. quod et in an-
tiquis edicti perpetui commentato-
ribus factum est: qui opus moderate con-
fectum huc atque illuc in diver-
sas sententias producentes in infini-
tum detraxerunt ut pene omnem
romanam sanctionem esse confus-
am. quos si passi non sumus, quem-
admodum posteritatis admittatur va-
na discordia. Si quid autem
tale facere ausi fuerint ipsi quidem falsita-
tis rei constituantur. volumi-
na eorum omnimodo corrum-
pentur. Si quid vero ut supra
dictum est ambiguum fuerit visum
hoc ad imperialem cultum per
iudices referatur et ex auctoritate
augusta manifestetur cui so-
li concessum est leges condere et
interpretari. Eandem autem penam
falsitatis constituimus et adver-
sus eos qui in posterum leges
nostras per signorum obscuritatem
ausi fuerint conscribere. Omnia
enim id est nomina prudentium
et titulos et librorum numeros
per consequentias litterarum volu-
mus non per signa manifesta-
ri. ita ut qui talem librum sibi
paraverit in quo signa posita
sunt in qualem locum libri
vel voluminis sciat inutilis
esse se codicis dominum. neque enim
licentiam aperimus ex tali codice
in iudicium aliquid recitare
quod in quacumque sui parte signorum
habet maleficia. ipse autem librarius
qui ausus fuerit inscribere quietos
non solum criminali pena ut
predictum est plectetur sed et libri estima-
tionem in duplum domino
reddat si et ipse dominus ig-
norans talem librum vel com-
paraverit vel confici curaverit
quod et antea nobis dispositum est
in constitutione Graeca ad legum pro-
fessores permisimus. Leges
autem nostras que in his codici-
bus id est institutionum seu elementorum
et digestorum vel pandectarum
posuimus suum optinere ro-
bur ex tertio nostro felicissimo sanci-
mus consulatu presentis
duodecime indictionis tertio
kalendas ianuarias in omne evum
valituras et una cum nostris con-
stitutionibus pollentes et suum vi-
gorem in iudiciis extenden-
tes in omnibus causis sive que
postea emerserint sive in iudiciis ad-
huc pendent nec eas iudicia-
lis vel amicabilis forma com-
pescuit. Que enim iam ex
iudiciali sententia finita sunt vel
amicabili pacto sopita hec re-
suscitari nullo concedimus modo.
Unde autem et per eundem nostrum in tertio
nostro consulatu has edere leges
quia maxime dei et domini no-
stri ihesu christi auxilium felicissi-
mum eum inferri perdona-
vit cum in hoc et bella parthica
abolita sunt et quieti perpetue
tradita et tertia pars mundi nobis
accrevit. post europam enim et
asiam tota libia nostro imperio
adiuncta est et tanto operi legum
caput impositum est. omnia
celestia dona nostro tertio consu-
latui indulta sunt. itaque omnes
iudices nostri pro sua iurisdictione
easdem leges suscipiant et tam
in suis iudiciis quam in hac re-
gia urbe habeant et proponant et
precipue viri excelsi huius al-
me urbis prefectus. cure autem e-

Lex prima in libro privilegio militie ... post sententiam diffinitivam potest opponi ... h. d.

Lex cum ignorantia iuris non excusat in omissione matris hereditatis

si et si accusat ... l. ad. l. iul. ma. ... l. famosi ... l. actor.

Lex si emancipata ignorantia iuris non excusat in omissione patris hereditatis

tibus exceptis prefecti pretorii tam orientalibus quam illiricis nec non urbis prefectis auctores dominum qui sue iurisdictioni suppositi sunt eas manifestare. **De iuris et facti ignorantia.**

Constitutionum Impr. quidem ignorantiam a defensoribus gentes ignorantiam iuris pretextu simplicitatis et rusticitatis multe allegationes competentes omnes scis tamen si non dum satisfecisti per minutorem licet excepisti et ipsa convenire defensionibus. Idem. Cum ignorantis tuis utilia iuris exceptionem facile non possis si maior annis .xxv. hereditati matris tue renuntiasti frustra sera precem et subvenire desideras.

Impr. Si emancipata a patre intra annum bonorum possessionem petere cessasti pretendere iuris ignorantiam nullis rationibus potes.

Impr. Si post divisionem factam testamenti vinculum in lucem emersit ex his que per ignorantiam confecta sunt pretudicium tibi non comparabitur. Ostende igitur apud rectorem virum clarissimum nam iterum testamentum vel fideicommissum deficere usurus rationem stare non posse ut infirmata scriptura que testamenti vice prolata est solidam successionem optineas.

Idem. Cum falsa demonstratione mutari substantia veritatis minime possit reddendo id quod promissum erat ex matris esse bonis mihi.

Idem. Cum intestatam egisti nullo iure constitit ex eius que ab intestato successit professione sola velut ex testamento liberos per errorem profitentis, ostium proprium. Ubi si non ipsius accessit iudicium eum errantis voluntas nulla fit effica non potuerunt.

Idem. Si non transactionis causa sed indebitam errore facti olei materiam vos archiano constipulanti dare spopondisse rectoram provincie adiverit, provincie reddito quod debetis residui condicentes liberationem audiet.

Idem. Error facti nec dum negocio finito nemini nocet nam causa decisa vel animo tali non instauratur.

Idem. Non idcirco minus quod avo bis ueruit ab his debitam accepisse pecuniam famulus dicatur cum mulus sit errantis consensus movere status quod eum prohibentur eius heredes.

Idem. Cum quis ius ignorans indebitam pecuniam persolverit cessat repetitio. Per ignorantiam enim facti tantum repetitionem indebiti soluti competere tibi notum est.

Impr. Quamvis in lucro nec feminis ius ignorantibus subveniri solet tamen contra etatem adhuc impuberum locum hoc non habere retro principum statuta declarant.

Impr. Constitutiones principum nec ignorare quemquam nec dissimulare permittimus.

Impr. Ne passim liceat mulieribus omnes suos contractus retractare in his que pretermiserint vel ignoraverint statuimus si per ignorantiam iuris dampnum aliquod circa ius vel substantiam suam patiantur in his tantum casibus in quibus preteritarum legum auctoritas eis suffragatur subvenire. **De precibus imperatori offerendis et de quibus rebus supplicari liceat vel non.** Imperator. **Rubrica.**

retitat ... ff. b. ... et de ... appellat ... l. ... cos. ... consiliary ... princeps ... prefecti ... introducentibus ... referendarius ... ut. ma. aut. ut ...

Que supplicatio gloriosissimis prefectis vel consiliariis eorum vel causas ... infra x. dies post sententiam offendi ... quo subsecuto non alias sententia executioni mandabitur nisi victrix pars dignam fideiussionem prebuerit cum restituendi ... executio cause sine fideiussore procedet ... omnis iure ullo quando qui se gravatum putaverit

Licet sint condicionis defensionis de precibus facile capax non sit tamen ad nos si sceleris atrocitas et laudabilis fidei exemplum suppeditandi ... ut prefecto pretorio ... annotationis nostre demandaremus ... ut auditis his que in libello contulisti et reos investigaret et severissimam vindictam iuxta legum censuram exerceret.

Nec damnosa fisco nec iuri contraria postulari. ... Imp. Universa rescripta ... quem debitorum causis ... dilationibus promulgatur nec alias valeant nisi fideiussio ydonea super solutione debiti prebeatur.

Imp. Quotiens rescripto nostro moratoria prescriptio remittitur aditus supplicandi pandatur. Que autem totius negotii cognitionem tollit et intres principalis negotii exhaurit sine que ... dispendio convelli non potest nec prescriptionis ... relaxatio petatur.

Imp. Si quis adversus prefectorum pretorio sententias duxerit supplicandum ... nullam habebit licentiam iterum super eandem causam supplicandi.

Imp. Universis ... simul hanc observantiam remittimus ut si a quocumque ... conditionis constituto vel ... supplicante impetratum fuerit rescriptum minime requiratur ... preces oblate sunt.

Imp. Rescripta ... ab omnibus iudicibus ...

refutari ... forte aliquid tale est quod non ledat alium ... petentium vel etiam in supplicationibus indulgendo.

Imp. Iniuriorum exempla ... non prosint precibus adiunxisse secundum ... eorum in supplicatione ... ut ... principalis ... accipiat cognoscendam his solis cum necessitas exegit ... quorum de sensu inter partes dubitari contigit ut ... expectetur ...

Quando libellus principi datus

Imp. Litis contestationem

Dubium non est contestationem intelligi ... preces oblate ... adversus eius ... porrecte sunt vel ab ... exercere.

Imp. Temporales actiones que per oblationes precum ad eas ... diffinire ... nequis putet alias ... sciant ... oblationes precum ... ad eas rescripta ... annali tempore ... sunt.

ut lite pendente vel post provocationem ante diffinitivam sententiam nulli liceat imperatori supplicare

Imp. Licet ... supplicasti prius quam rescriptum impetrares preses provincie ... pronuntiavit ... provocaveris rescriptum quod ... secutum esse suggeris ad detrahenda ea que decreto ... sunt non patrocinatur.

Imp. Supplicare causa pendente non licet, nisi actorum vel provinciae omnis editio denegetur. qui autem condempnatam rescripto vel consultatione quidem exquisito suffragio resuscitare conabitur, nomine eius ultimi existimationem adversario suo prestet et condempnetur. omnium venia deneganda si quis contra hoc supplicare temptaverit.

Id. Quicumque provocationem omisit, precatio sibi debebit nec a nobis imprudens petere per supplicationem temptet auxilium. quod si fecerit, desidio suo carebit et ignominie pena notabitur.

Si contra ius vel utilitatem publicam vel per mendacium aliquid fuerit postulatum vel impetratum.

Imperator. Non ideo minus is cum nostra annotatione rescripto cognitionem delegatam iudicare precepit quod ex gestis quedam in precibus omissa proponis. ‧ ƒ. Bona

Id. Prescriptione mendaciorum opposita, sive in tuis narratione mendacium reperiatur, sive in silentio sive in tacendi fraude, pro tenore veritatis non deprecantis affirmatione datum iudicem cognoscere debere, et secundum hoc de ea causa convenit ferre sententiam.

Imp. Primum iubemus xl librarum auri multa iudices qui vetitum precum argui[illegible] tatem.

Id. Et si non cognitio sed executio mandatur de veritate precum inquiri oportet, ut si fraus intervenit, de omni negotio cognoscatur.

Imp. Et si legibus consentaneum sacrum oraculum mendax precator attulerit careat penitus impetratis, et si nimia mentientis inveniatur improbitas, etiam severitati subiaceat iudicantis.

Imp. Omnes cuiuscumque maioris vel minoris administrationis universe nostre rei publice iudices monemus ut nullum rescriptum, nullam pragmaticam sanctionem, nullam sacram adnotationem que generali iuri vel utilitati publice adversa esse videatur in disceptatione cuiuslibet litigii patiantur proferri, sed generales sacras constitutiones modis omnibus non dubitent observandas.

De diversis rescriptis et pragmaticis sanctionibus. Rubrica.

Imp. Si libellum de communi causa utique fratrum tuorum dedisti quamvis rescriptum ad unius personam directum sit, tamen utrique prospicere.

Id. Falso asseveratur auctoritatem rescriptorum devoluto spatio anni optinere firmitatem suam non oportere, cum ea que ad ius reservant perhennia esse debent, si modo tempore intra quod allegari vel uti debeant non sit comprehensum.

Imp. Scimus ut auctentica ipsa atque originalia rescripta et nostra manu subscripta non exempla eorum insinuentur.

Imp. Si qua beneficia personalia sine die et consule fuerint comprehensa auctoritate careant.

Imp. Sacrilegii instar est [illegible] super quibuscumque administrationibus promulgandis vel dignitatibus obviare beneficiis.

Imp. Sacri affatus quoscumque nostre mansuetudinis in quacumque parte paginarum scriptos non alio vultu penitus aut

colore in purpurea tinctionis infectione inlustrent, sed ut cocti muricis extincti concrementum ardore ignis [illegible]. Ea quoque tantummodo fas sit proferri vel dictari rescripta, quibus exemplum in iudiciis quae in cartis sive in membranis subnotatione nostrae subscriptionis impressit. Caveant autem sacri encausti confectionem nulli sit licitum aut concessum habere aut quaerere aut a quoquam comparare, eo videlicet qui hoc egisse fuerit tyrannico spiritu post proscriptionem bonorum omnium capitali non immerito pena plectendo. L. Leo

Imperator. Universa rescripta sive in personam precantium sive ad quemlibet iudicem manaverint, quae vel adnotatio vel quaevis pragmatica sanctio nominentur, sub ea condicione proferri praecipimus, si preces veritate nituntur, nec aliquem fructum precator oraculi percipiat impetrati, licet in iudicio adfirmet veritatem, nisi quaestio fidei precum imperiali beneficio monstretur innixa. Nam viri magnifici quaestores nostri et viri spectabiles magistri scriniorum, qui sine praefata adiectione qualecumque divinum responsum dictaverint, et iudices qui susceperint, reprehensionem subibunt; et qui illicite dictata scribere ausi fuerint cuiuscumque scrinii memoriales seu pragmaticarii vel adiutores, privatione cinguli feriantur. Pragmaticas praeterea sanctiones non ad singulorum preces super privatis negotiis proferri, sed si quando corpus aut schola vel officium vel curia vel civitas vel provincia vel quaedam universitas hominum ob causam publicam fuderit preces, manare decernimus, ut in his veritatis inquisitio reservetur.

Imperator. De statuis et imaginibus

Si quis iudicum acceperit aeneas vel argenteas vel marmoreas statuas ex imperiali beneficio in administratione positus, detegetur emolumenta quae accepit in ea posita dignitate, quam polluit, cum extortis titulis vel praesumptis in quadruplum fisco nostro inferat, simulque noverit existimationis suae penam se subiturum. Nec eos sane a periculo pudoris habere immunes volumus, qui adulandi studio aut metu magis trepidantis ignaviae [illegible] temptaverint.

Imperator. Si quando statuae nostrae vel imagines eriguntur seu diebus, ut assolet, festivis sive communibus, adsit iudex sine adorationis ambitioso fastigio, ut ornamentum diei vel loco nostrae recordationis sui probet accessisse praesentiam.

Imperator. In nostrae serenitatis imaginibus ac statuis erigendis privatae collationis iniuriam propulsari praecipimus, ne quid in eo suum collator agnoscat.

Idem. Et virtutum praemia tribui merentibus convenit, et aliorum honores aliis damnorum occasiones fieri non oportet. Ideoque quotiens vel iudicibus nostris vel civilibus aliis statuta fuerit a quocumque collegio seu officio vel in hac sacratissima civitate vel in provinciis postulatio, nequaquam ex descriptione sumptus colligi patimur, sed eius cuius ad honorem petitur expensis propriis statuam collocari praecipimus.

De statuis et imaginibus

Imp. **De his qui ad statuas confugiunt.**

Eos qui ad statuas vel vitandi metus vel causa de/invidie causa confugiunt si cautas habuerint causas quibus confugere ad imperatoria debuerint simulacra iure ac legibus vindicent. Si vero probati fuerint artibus suis invidiam inimicis creare voluisse ultrix in eos sententia proferatur.

De officio prefecti pretorio orientis et illirici.

Imp. Libellus prefecto pretorio datus potestatem de hoc non potest.

Idem. Formam a prefecto pretorio datam et si generalis sit minime legibus vel constitutionibus contrariam si nichil postea ex auctoritate mea innovatum est servari equum est.

Imp. Si quos iudices vel propter adversam longinquam corporis valetudinem vel propter negligentiam aut furtum vel aliquod simile vitium sublimitas tua inutiles esse reperiet, hiis ab administratione remotis et vice eorum aliis subrogatis, furibus poenis tamen subditis ad nostre mansuetudinis scientiam non crimina sed vindicta referatur.

Idem. De ordinario iudice semper illustris est cognitio prefecture licet militari viro ab eo fuerit facta iniuria.

Imp. Si qui posthac veluti indebitis honoribus gravati ad proceres crediderint convolandum sive de naviculariis honoribus sive de transvectionibus reputaque de omnibus hiis atque huiusmodi ordinationibus emitti contigit ad sedem sublimitatis tue rescribentes.

De officio prefecti pretorio Affrice et de omni eiusdem diocesios statu.

Imperator.

Quas gratias aut quas laudes domino deo nostro Ihesu Christo exhibere debeamus nec mens nostra potest concipere nec lingua proferre. Multas quidem et antea a deo meruimus largitates et innumerabilia circa nos eius beneficia confitemur pro quibus nichil dignum nos egisse agnoscimus. Pre omnibus tamen hoc quod nunc deus omnipotens per nos pro sua laude et pro suo nomine demonstrare dignatus est excedit omnia mirabilia opera que in seculo contigerunt ut Affrica per nos tam brevi tempore reciperet libertatem. Ante centum enim quinque annos a Wandalis captivata que animarum fuerunt simul hostes et corporum. Nam animas quidem diversa tormenta atque supplicia non ferentes rebaptizando ad suam perfidiam transferebant. Corpora vero liberis natalibus clara iugo barbarico durissime subiugabant. Ipsas quoque dei sacrosanctas ecclesias suis maculabant perfidiis. Aliquas vero ex eis stabulas fecerunt. Vidimus venerabiles viros qui abscissis radicitus linguis penas suas mirabiliter loquebantur. Alii vero post diversa tormenta per diversas dispersi provincias vitam in exilio peregerunt. Quo ergo sermone aut quibus operibus dignas deo gratias agere valeamus quod per me ultimum servum suum ecclesie sue iniurias vindicare dignatus est et tantarum provinciarum populos a iugo servitutis eripere. Quod beneficium dei antecessores nostri non meruerunt quibus non solum Africam liberare non licuit sed et ipsam Romam viderunt ab eisdem Wandalis captam et omnia imperialia ornamenta in Affricam exinde translata. Nunc vero deus per suam misericordiam non solum Affricam et omnes eius provincias tradidit sed et ipsa imperialia ornamenta que capta Roma fuerant ablata nobis restituit. Ergo post tanta beneficia que nobis divinitas contulit hoc de domini dei nostri misericordia postulamus ut provincias quas nobis restituere dignatus est firmas et illesas custodiat et faciat nos eas

q2 menbris alium eripiuntur. inpssserit. co. i. scripserit. co sesum puttu potest hic ee et alias erit sensus actur sius

ut dicodixit de p2ma cpe. nuc testatu. t ymag. que ad eius reuerentiam pertinet. accur sius

Vniuersa. in persona. ubi imperator alloquitur. ipos p2etantes ac adnotacio que fit spontaneo motu. pragmatica. q2 causa uenti latam audi torio. qstio fitei. i. aquisito. i. s iori adiecto sup tes iutate uitantur. § scan. v. ali et repti etiam sup uba non apponantur quia tacite i telligitur. ut. ex. d. rep. c. ii. et ad lex 8. x a. et sine cognito. § p. dixit. etiam si non ista ualere rept q. ecc. l. hinc. item dix q d si e in ista hec clausula. pre sumitur pro impetrante. ut uero dixit. si aut si exp sit. ff. ee cum presumitur q distinctio no pbatur. l. qs tor. i. cassella nus hodie. nota q. i ste rept. debere subscriptio questoris q continetur inter quos. ad que iudi cem tps qua fuerint directa. ut. maut. ut diuine iu sus subscrip. ha. glo. quest. coll. viii. pra gmaticas. et officialis sc. scione ei. res cripta que dantur consilio peerum. scola. i. vniuersitas hom. In hiis etiam ueritatis a. si p2etee ueritate inta ntur debet ei hec appoi. s. i. l. 3. p. dixerit. cc. ma ng2e. i. procedat ac.

fin suam uoluntatem ac placitu gu bnare et uniusa affrica dei miam sen tiat et ignoscant eius habitatores qm ad durissima captiuitate et iugo ba rbarico libati sunt et in qnta libtate sub felicissimo nro imperio degere meme runt. Hoc i deprecantes exoramus pcibus sce et gloriosissime semp uginis et dei genitricis marie ut quicqd mino est rei p. nre p nos ultimos suos suos restituat in suo nomine dei et dignos nos faciat suitium suum adimple. Deo itaq adiuuante p felicitate rei p. nre p hanc diuinam legem sciimus ut omnis affrica qm nob deus presti tit p ipsius miam optimam suscipi at ordinatonem et ppriam hat pfectu ram ut sicut oriens atq illiricum i et affrica ptoriana maxima pottate spalit a nra clemtia decoretur cuius se dem iubemus ee cartaginem et in pre factoem publicarum cartarum pre fecturis alijs eius nom adiungi qm nunc tuam excellentiam gubnare decernimus et ab ea adiuuante deo vij. puincie cum iudicijs disponantur. suis. quarum egipti et que pconsul arijs ante uocabat cartago et in byz antium ac tripol rectores hant con sulares. Reliquie uo i. numidia et mauritanea et sardinia a psidibus cu dei auxilio gubnentur et off quos mag nitudinis nec non p2e uiri magni fici pfecti affrice. ccc nonaginta ser uiros p uniusa scrinia et officia militare decernimus. In officijs uo consularium ac psidum. l. homines p singula offi tia ee sciimus. que uo emolumta siue magnificentia tua siue consulares et psides et qd unusqsq ex offo eorum de publico consequi debeat notitia sub ter annexa declarat. Optamus g ut omnes iudices nri s voluntatem et timorem dei et nram electoem atq ordinatoem sic suas administrtones studeant gubnare ut nullus eorum aut cupiditati sit deditus aut uiol entias aliqs ul ipse inferat ul iudicib

aut officijs eorum aut quibuscumq alijs collatoribus inferre pmittat. Nos enim pomis puincias nras deo iu uante festinemus ut illesas hant collatores maxime tm tributarij tam dyoceseos affricane consulimus q p temporum captiuitatem me ruerunt deo iuuante p nos lumen lib tatis aspice. Ergo iubemus omis uiolentias et omnem auariciam ces sare et iustitiam atq ueritatem ce omnes nros tributarios resuari. h enim deus placat et ipi possunt ce lerius sicut et collatores alij nre rei p. releuari atq florere. sportulas i ab offo tam uiri magnifici pfecti affricam qm reliquorum iudicum sic exigi iubemus qu o in nris legi bus e dispositum ut ab omni re p. nra custodiatur ut nullus audeat quocq pretextu mo earum excede qntitatem. Hoc i in psenti scione cedimus ordinandum et in multa dispendi p complectone cartarum ul codicellorum ul in mo laterculo ut mitamus pfecti ptoriorum ul affri icam iudices sustine iudeant qui p i dispendijs lesi non fiunt nulla hat necitatem eiusdem nre affrice tribu tarios pgrauandi. Iubemus g iu dices dyoceseos affricane tam ciui les qm militares in mo laterculo p codicellorum atq cartarum pm datonis sue nichil ultra qm sex sol. pre beant ac non in scrinio pfectorum non ultra. xij. sol. cogantur inferre. Quemadmodum si quis excessit ipse qde iudex. xxx. librarum auri dispendio subiacebit. offim uo eius non solum simile dispendium s capitale peri culum sustinebit. Nam si aliquis ex qua cq pte ausus fuit iussiones nras excede et non festinauit cum dei timore eas suare non solum dig nitatis aut sbe piclm sustinebit. s3 ultimo supplicio sbiacebit.

D. In nomine dni nri ihu xpi ad omnia osilia oms q actus semp

Si quis acceptisse. i. si pmisisse extra. i. spolliuit. viti pauit. ex tortis titulis im prialem i. sine sua principis tatis. vi. cum illi ti de extorsisse. i. ad p2essi dig nitate g modo p2e dit. subit ur um. na cuit in fa mis. nec cos. puta officialis. Si quis ig naui ei. p ignoran ciam et so cordiam. Si qndo oratois quia non debi adorari. ibi dii impr. pter fuit ex. p sma. p suam pre sentiam iuriam. i. que ess. iniuria. siue fier. Prime propu lsaria. p ana biati tremoiu et facit. i. i. p ex. accur. Eos ir ritu non fic ee. deniste. uir. i. i. in principio et. eleuit. et. si liberius et. s. de epi etc. quoniam uen abili eorum ut si aliqs uellet fa cere statu am no d2 facere colle ctam int amicos ad facien dam statu am. posi

De statu et ymag. quia p repra contendebant. fieri ymagines iussum ul alienum hono rem ideo de hijs ponit et est d2a. int statu. et ymag. q2 in statua n e q hois effigiem no designet. s3 in ymagine sic et est pictura a

lata a p2in tipe ut maneret. in diti tite. q p2emittat eum fieri statuas in iudie. i. blann. De hiis q ad statuas c ex trandi. dicebat ei se fugisse ad statua aq ina ti eius no lebat eum in efficere cum no eet uer th faciebat causa

infamandi ticiam. vindicent. nam puniuntur illi qui nole bant isti iniuriari. sed ad aliquem actum processissent. uel alias actis al' subiectis. actu r' suis nimi. S ordinario iudice. delinquente.

De officio p.p. affri

¶ Ostendit. maxime aut' ciuitates que p

agimur. p ip'm enim imperii uiras re cepimus p ip'm pacem cum superis meruimus confinia uinximus p ip'm ac deuictos hostes et fortissimos tyrannos p ip'm multas difficultates spa[ci]um p ip'm affricam defendere et sub n'ro imp io redigere nob concessum e. p ip'm q'o et n'ro modamine recte gubernetur et fi deli' custodia fer fine tur confidimus un' eius gr'am ciuilium administratio num iudices et officia singul' affricani prouinciis constituimus attribuentes q emolumentorum et q' unusquisque percipere debeat. atque ad eius g' prudentiam nunc animum n'rm referentes armatas militias et duces militum ordinare disponimus. ¶ Sancimus itaque ut dux militum in polytane prouincie in uec tu magnis ciuitates sedes item habeat. dux uero bizagene prouincie in capsa et telepte ciuitatis item sedeat. dux mori tanie prouincie in cesariense ciuitate ite rum sedeat. ¶ Iubemus et ut in traiectu qd est contra yspaniam q' septem dicitur quantos prouiderit tua magnitudo de militibus una cum tribuno suo homine pruden ter deuotionem seruante rei. p. n're per omnia constituatis q' possit et ip'm traiectum semper seruare et omnia quecumque in partibus yspanie seu gallie uel francorum agun tur uiro spectabili duci nuntiare ut ip'e tue magnitudini referat. in quo et traiec tu dromones quantos prudens ordina ri facias. ¶ In sardinia aut' iubemus duces ordinari et eos iuxta montes ubi barbaricini uidentur sedere milites per custodia locorum habitantes quantos tibi tua magnitudo prouiderit et omnis diligentia per commissis sue custodie p uinciis euigilauerit et ab omni hostium iniuriose subiectos n'ros tue auct' ill esos ut sustineant die noctuque dei suo cando auxilium et diligenter laborando usque ad illos fines prouincias affricanas extendere. ¶ Ubi quippe aut' inuasionem uandalorum et maurorum respublica ro mana fines habuerant et ubi custodes an tiqui seruabant sicut ex clusuris et burgis ostenditur. maxime aut' ciuitates que per clausuras et fines antiqua tenebantur et erant sub n'ro romano imperio constitute auxilia te diuina iterum cum hostes per partes expel lunt festinare comprehendere atque in mane rum in illis locis duces et milites per partes acce dant ubi antiqua fines et clausure prouinciarum erant quando integre affricane seruabantur sub n'ro imperio prouincie q' deo annuente cuius auxilio nob restitute sunt speram' cito n'ris prouidere temporibus et sine obscuritate et pace prouincie cum antiquis finibus in tegre refulgeantur et uigiliis ac laboribus deuotissimorum militum et cura specta bilium pertpre ducum custodiantur illese quando ita conueniunt ut superius custodes fines p uincie seruentur ne detur hostibus licentia incur rendi aut deuastandi ea quando n'ri sub iecti possident. quantos aut' milites siue pe destres siue equites per unumquemque locum item qui debeant ad custodiendas prouin cias et ciuitates ut tua magnitudo pro spexerit ordines et nob insinues si prouiderimus sufficientem esse ordinationem confirmemus eam. si uero aut' perspexerimus et aliquid am plius fieri ut ea augmentemus q' aut' duces stipendiorum nomine percipere suisque hominibus et q' eius officium consequitur breui subdita declaret notitia. sicut aut' predictum est ut item non duces ac milites sine n'ra dispositione in locis siue ciuitatibus quibus iussimus sedeant donec deo auxiliante nob ac rei. p. n're per labores n'ros in illis locis constitui possint in quibus in uniuscuiusque prouincie antiquitus limes con stitutus erat quando florente romana ac re. p. memorate prouincie integre tene bantur. ¶ Pro limitaneis uero ordinandi necessarium nob esse uidetur: ut extra comitatenses mi lites limitanei constituantur q possint et castra et ciuitates et limites de fendere et terras colere et ut alii prouinciales uidentes eos per partes ad illa loca se con ferant. et exemplum facimus in unius numeri limitaneorum ut sm exem plum q' nos iussimus per loca et castra que prouiderit tua magnitudo ad simi litudinem n'ri exempli ordinet. sic

perfectus urbis ... anno. potestas i. prefecti urbis ut ... sex excit. i. licet nomine vocatur eum prefectus ... ut nomine non bis dico.

subrogetur potest. nota ... pro prebenda vacante ...

Eos precipimus sub eo ... subiacere sententiis ...

tum ut si inveneris de provinciis idonea corpora aut de illis quos antea milites habebant limitaneorum constituas numero in quoque limite, ut si forsitan commotio facta fuerit, aliquam possint ipsi limitanei sine comitatensibus militibus una cum ducibus suis adiuvare loca ubi dispositi fuerint, non longe limitem exeuntes, nec ipsi limitanei nec duces eorum. Ut nullum dispendium ducibus vel ducianis predicti limitanei sustineant, nec aliquas sibi consuetudines de eorum stipendiis per fraudem ad suum lucrum convertant. Hoc autem non solum in limitaneos volumus observari, sed in comitatenses milites et unumquemque ducem et tribunos eorundem militum. Iubemus autem ut semper milites ad exercitationem armorum teneant et non concedant eos denegari, ut si quando necessitas contigerit possint inimicis resistere; et nullum audeant duces aut tribuni de ipsis coartalem dimittere, nec dum studeant lucrum conficere, sed commeatus relinquant provincias. Nam si fuerit approbatum memoratos duces vel officia eorum seu tribunum commeatalem de militibus relinquere aut aliquod lucrum de eorum emolumentis sibi acquirere, hoc non solum in quadruplum iubemus publico dependere, sed et dignitatibus eos privari. Cum magis enim debent duces privari. magis enim iudices sive tribuni sed deputata sibi emolumenta sine labores suos de nostra largitate remunerationem sperare et si de comitatensibus militibus aut eorum stipendiis lucrum sibi acquirere. quoniam in numeris ordinati sunt milites ut per ipsos provincie undique custodiantur, perspicue cum sufficientia et ipsis ducibus et officiis eorum emolumenta prestitimus et semper providimus unumquemque per labores suos ad meliores gradus et maiores dignitates producere. Propterea ergo iam non placuit deo ut per tuam magnitudinem limites omnes in antiquum statum pervenerint et bene ordinati fuerint, tunc ubicumque necessitas emerserit, in invicem spectabiles duces in invicem sicut ipsius exegit auxilium prebeant et provincie seu milites eorum vigiliis et laboribus eorum

deo iuvante illesi custodiantur. Sic autem iubemus audaces et feroces esse in inimicos iudices et milites nostros esse, sic volumus eos milites et benivolos esse collatoribus nostris existere et nullum damnum nullamque lesionem in eos efficere. Si autem est quando de militibus aliquis fuerit qui damnum aut lesionem tributariis nostris inferre, predicto viro spectabili duci sive tribuno et principis digna vindicta efficiatur et indemnes tributarii nostri custodiantur. Si vero pro quibusdam causis interpellatio apud nostros iudices facta fuerit, iubemus non amplius sportularum nomine quam nostris sensibus diffinitum est excipere, penam eius de legibus instantem ex transgressione formidantes. Cum autem deo iuvante Africane nostre provincie per tuam magnitudinem in finium dispositionem ordinare limites in antiquum statum reductionis Africa sic detenta fuerat sicut erat. Cum igitur hec omnia deo iuvante presente tua magnitudine disposita fuerint et perfecta, et laboribus nostris antiquos fines omnis Africa receperit et docuerit nos de omni ordinatione totius Africe dioceseos, id est quanti et quales milites in quibus locis vel civitatibus collocati sunt et quanti limitanei in quibus locis vel limitibus constituti sunt: tunc iubemus tuam magnitudinem ad nostram clementiam remeare. Interea vero si aliquas civitates seu castella per limitem constituta sunt, providerit tua magnitudo minime esse magnitudinis et propter hoc non posse bene custodiri, ad talem modum eam construi disponat ut possint per paucos bene servari. Cum autem tua magnitudo omnibus dispositis ad nos remeare iussa fuerit, nunc duces uniuscuiusque limitis quotiens pro componendis civitatibus aut castris aut pro stipendiis suis aut pro annonis suis aliquid opus habuerint, celerius ad virum magnificum prefectum per Africam significent, ut ipse que necessaria fuerint facere festinet, ne aliqua cessatio provinciis noceat. Illa vero que ipse fecerit usque adhuc necessaria sunt procuranda per ea memoratus vir magnificus

isti officiorum ... in lege nemo ... non similes. de offic. pref. p. afr. l. ... et semper ... facto. seu l. ...

Officia non contra petitum ... De officio quest. ... de cuius qui licet questus sine periculo ... militantes.

37

35

Sequestores per agentes in rebus sine iussione principis. ¶ De officio magistri officiorum. Sermo in dubitatum id est receptum amissi id est rescripti imperfecti. ¶ De officio comitis sacrarum largitionum. ¶ De officio comitis rerum privatarum. Si quid. alias si quid negotium privatae id est privatoris ...

praefectus Africae et viri spectabiles duces ... omnibus quae ibi aguntur frequenter ad nos referant ut bene facta confirmemus et quae oportunius debent fieri ex nostra dispositione paragantur. ¶ Hoc iterum decernimus ut duces qui ordinati sunt per affricanos limites nichil amplius in sacratissimo palatio ... persone aut dignitati vel praetorio per affricam praefecturae vel magistri civitatis potestatibus praebeant nisi quantum vel quantum subiecta adnexa declarat notitia. nam si quid amplius quam in subdita negotia taxatum est usurpaverint se accipere, .xxx. librarum auri mulcta dependat nomine cum periculo dignitati nostrae serenitatis subiacebit nulla alia quaelibet persona aut dignitate aut officio accipiente aliquid ab eis praeter illos quorum nomina in subiecta notitia continentur. ¶ Hoc iubemus ut deo annuente unusquisque dux seu eorum officia secundum quod notitia subter annexa detinet emolumenta sua ex tributis affricanae provinciae ex kalendis septembris instantis felicissime tertiae decimae indictionis percipiant et notitia. **De officio praefecti urbis. Rubrica.**

Gaudentibus nobis. Imperator. Urbis statum urbi et annonariam eandem aliquando affinitatem in animo subiit et eiusdem annonae curam nonnullis officiis potestatibus et ne praefecturae urbis abrogatum esse aliquid putet si totum ad officium annonarum redundasset eiusdem praefecturae sollicitudinis necessitatem mandavimus sed non ita ut liceat officii annonariae praefecturae sed ut ambae potestates in quantum sine negotio est tueantur civilem annonam sitque societas muneris ita ut inferior gradus in tantum superioris agnoscat atque ita superior potestas se exerceat ut sciat ex ipso nomine quid praefecto debeatur. ¶ Quod promulgatis ... annone omnibus scientibus tua sinceritas scriptae non nesciat et ex praecepto nostro competenter obsuerit nec quosdam personas de provinciis existimet advocandas sed tantummodo suos officiales et homines propria

Ires huius almae urbis sectiones obnoxios. Imperator. Praefectura urbis cunctis quae intra urbem sunt antecellat dignitatibus tamen ex omnium praedecessoris quantum sine iniuria ac detrimento alieni honoris.

Imperator. Omnia corpora ... suarum patronorum gentia quae in constantinopolitana civitate versantur universosque cives atque popularis praefecturae urbanae moderamine.

Imperator. Primiceriis ... regi cognoscas adiutorum tuae sedis officiis qui in eodem gradu sunt per biennium ex consuetudine praesedeo ordinis minuet cum omni super personarum usurpatione omni atque ambitione cessante suscipiat hoc adiecto ut si quis ex memorato ordine vel condicione humanae sive praeventus vel alia quacumque ratione militiae gradum proprie amiserit mons ... hoc soluta ambitionis iniuria vacante locum is qui post eum in eadem veritatem sequitur optineat. **De officio magistri militum.**

Viri illustres comites. Imperator. Comites et magistri peditum et equitum in provincias nullam habent potestatem nec amplissimam praefecturam in militares suis.

Imperator. Praeponentem apparitores statutos officii ad aliud iudicium minime trahi oportebit. Sciat igitur illustris magnificentia tua sub te sive civiliter sive criminaliter appetantur eorum litigare debere.

Imperator. Eos qui ultra statutos in officio magisteriae ponentem potestatis militant civilium quod iudicium subiisse sancimus quibus negotio subiacere quam in ipsis statuti in dilationibus tributariis civilium quod iudicium dispositionibus procul dubio pertinet.

Imperator. Per illyricum milites ... tirones de locis in quibus consistunt ad alia loca sine speciali nostrae serenitatis auctoritate nullatenus transferri praecipimus nec eorum expensae in locis in quibus consistunt inminuantur. sed si forte quaedam urgens causa et necessaria emerserit utilitati ac securitati rei publicae tam amplissimam praetoriam praefecturam quam tuam sedem sine ulla procrastinatione conspicere praecipimus ... ut

Pbe. d. i.

... articulo. id est statim largitiones. al. largitionales et ideo hic est. hic titulus a contrariis ... specialem ut hic sicut non habet ius gladii vel dicere non habet in hoc habet tamen malos. ¶ De officio vicarii non legitur.

De officio praefecti urbis. rubrica.

De officio magistri militum. rubrica.

...singulis necessitatum. cuius est hic uicarius. et ueteri... quae ab alio possidebatur suam esse dicebat qui cum de falso...

suggestiones ad nostras aures destin-
ate iudicantes tam loca de quibus
milites transferendi sunt quam ea ad quae
pervenire eos oportet nominatim quoque fortissimo-
rum numerorum in quibus milites
idem referuntur. necnon quantitatem
annonarum et annonas omnia causam ob
quam iidem milites transferendi sunt ut
per talem suggestionem annua auctoritate
te competentia procedant.

Imperator. Per Armeniam et Pontum Pol-
emoniacum et gentes cum pro pietatis
divinitate Romanorum nobis delatum
sit imperium sollicita cura tanta di-
ligentia pertractantes perspeximus o-
portere in partibus Armeniae et Ponto Poll-
emoniaco et gentibus proprium magistrum
militum per hanc legem constituere.
Tuam itaque magnitudinem quae no-
bis ex antea gestis optime commen-
data est idoneam ad talem dignitat-
em confidentes elegimus certas pro-
vincias id est magnam Armeniam quae
interior dicebatur et gentes Anzitenam
ingilenam Sophanenam in qua est
Martyropolis vel Asthianenam et primam
et secundam Armeniam et Pontum Polemo-
niacum tuae curae cum suis ducibus
commisimus, comite Armeniae pen-
itus sublato certosque subdidimus nu-
meros non quomodo quos in praesenti no-
vos constituimus sed et de praesentalibus
et orientalibus et aliis locis numeris sugg-
gatos non tamen quantitatem eorum an-
gentium minuentes sed et plures eis
addidimus sine rei publicae gravamine et
sine augmento sumptuum aliquantos
subtraximus ita tamen ut post hanc sanctionem
ampliores remanserint quam usque ad
nostra felicia fuerunt tempora. **De officio quaestoris**

Omnes **Imperator. Toris**
...minoris laterculi dignitatem
quae sub cura quaestoris ac sollicitu-
dine viri illustris quaesto-
ris esse antea videbantur praeterea non vel immu-
se vel mediae ad magistrum militum po-
testatem dispositionemque transtulerant placu-
it nunc clementiae meae vetusto tempori

more renovato ad pristina deinceps iu-
ra revocare.

Imperator. Totius minoris laterculi curam
scias ad tuae sollemnitatis sollicit-
udinem pertinere ita ut tuo arbitratu
sacro memoriae totius minoris la-
terculi dignitates hac expositio omnis tri-
bunatus et praefecturae castrorum iuxta
consuetudinem priscam clementiae
meae auctoritate deinceps mutantur.

Imperator. Officia et condiciones quae pertinent
ad viros devotos in sacro scrinio m-
emoriae militantes nemini liceat sub
quacumque occasione sine ulla divinae praescrip-
tionis liberalitate pagina eo quicumque
in hoc fuerit praeterea facinore convictus
publicatione bonorum suorum mul-
tando officio quoque rectoris provinciae in quo
non allegato super gerenda sollicitudine
sacro rescripto aliquis ausus fuerit eandem
curam sibimet usurpare trium librarum
auri dispendio feriendo. **De officio magistri**

Praeterea **Imperator. Officiorum.**
Dudum scolae nostrae indultum
integris reservatis ad duc-
enariam et centenariam et
biarchiam nemo suffragio in labore
unusquisque perveniat principatum
vero adipiscatur mensura decurrente ita
ut ad curas agendas et cursum illi exer-
ceant quos ordo militiae vocat eius
laborum adiutor praeterea quoque in quo to-
tius scolae status et magistri securitas
constituta est idoneus probitate tuorum
et bonis artibus praeditus nisi per magis-
trum optentibus officiatur ut in eo ordi-
netur arbitrio.

Imperator. Nemo agentium in rebus or-
dinem militiae ad stipendia putat
nisi non nominis per obreptionem detule-
rit indultum at si quis formam a-
missi huius decrevit optulisse in locum ex
quo indecenter eminet revocetur ut is
gradus certos antecedat quam stipendia
meliora vel labor plenior fecit antire.

Imperator. Scolarum nostrarum devoto
probata annis parentibus esse nostrae max-
imae serenitatis affectionem emicuit...

Et pone casum quidam fecerat scribi instrumentum rem... et tamen notabilia ad insolentiorem et modestiorem obediens...

De officio magistri officiorum

quos pro ut.

palacia principis. De officio prefecti vigilum. licet cepit

quicquid ad fovenda fulciendaque eorum privilegia postulatur statim censemus admittendum. Ideoque suggestionem tui culminis approbantes viris spectabilibus comitibus scolarum vel bandi re dintegrandi ut senatores ac duces eam licentiam denegamus. ea namque que tali commoditate digna sunt ad sublimitatis tue volumus referri notitiam.

Iꝺ. Cure prefecture tui culminis censuimus iniungendum, ut superiori limite sub tua iurisdictione constituto quemadmodum se muniti munus habeat castrorumque ac civitatum cura procedat. Item aim insigne nobis prefata suggestione perveniret.

Impr. Iubemus eos ad militiam devotissimorum scolarium de cetero pervenire qui nomen inveniunt iuditum nisi per tui culminis administrationem habitis sive habitus probatoriam amplius inc eos viros devotos scolares sius reffe per se(?) comitibus. Sciatis qui sine sacro rescripto ad eandem pervenire militiam ausus fuerit non solum eas se privandum et pena .xx. lb. auri subiaciendum. Illud in decreto observari volumus, ut si qui loca statutorum scolarium in quacumque scola vacaverit ille subrogetur quem nostra pietas per sacrum rescriptum vacantem subire locum preceperit.

Cadit quadrimestruos breves eorundem scolarium cure tue sublimitatis per tempore viri excellentissimi magistri officiorum conscribi volumus et eos sacro scrinio laterculi preterea ibidem ponendos, ut semper notitia eorumdem scolarium certa sit, neque publico dampnum aliquod infligatur.

De officio comitis sacrarum largitionum.

Imperator. Comitum.

Palatinis hec cura debet esse precipua, ut periculo proprio notariis destinatis sive per neglegentiam iudicum sibi ita res exegerit coinquietantur, ne eorum impunita sit desidia. iudices quos de eorumdem nominibus referre convenit, quos prius commodis magis quam utilitatibus publicis studere perviderint breves et quadrimestruos ad officium palatinum noverint dirigendos, aurumque exactum ad sacras largitiones sine ulla dilatione mittendum.

De officio comitis rerum privatarum. Rubrica.

Imperator. Si quid negotiorum fuerit actitatum in quibus aliquid commodi fiscalis appareat ab officio privatae rei tuae gravitas acta transmittat, ut instructione percepta quid semet viris auxilio debeat agnoscere.

Impr. Ad palatinorum oscat curam et rationalium officium omnium rerum privatarum et totius proprietatis habere emphyteuticarii iuris exactio revocatur.

Impr. Si quis iudicum vir illustris vel prefectus urbis cognitionem comitis rerum privatarum examini debitam semet vindicandam sensuerint, ultionem esse eiusdem sedis statuta proscriptionis ad .l. lb. auri multonem pene nomine eius officium teneatur, quem decet in articulo exigi mansuetudinis nostre erario sociandam.

De officio proconsulis et legati.

Legati non solum civiles sed et criminales causas audiant, ut sententiam in reos ferendam perviderint ad proconsules eos transmittere non morentur.

Impr. De officio comitis sacri patrimonii.

Officium elespoti consularis et sine recordationis patres serenitatis nostre advenit expositis suis incommodis quibus aucta maius apparitoribus urgebatur, oravit sub tue sublimitatis agere potestate cuius allegationis humane perspeximus prius principem commovit, cui nos optime censemus.

Impr. De officio comitis orientis. Rubrica.

Castulos qui alitharchia et simarchia muneribus in provincia Syria deputati fuerint possessa tam viri spectabilis comiti orientis quam viri clarissimi rectoris provincie flagitari precipimus alitharche et qui in lucidiori cura viri spectabilis comitis

Omnis solertia .l. officia alium sive apparitorum in obedientia

de officio prefecti annone.

De officio comitis sacrarum largitionum. Rubrica.

De officio comitis rerum privatarum. Rubrica. || De officio proconsulis et legati. Rubrica. || De officio com[itis]...

De officio comitis orientis. Rubrica.

Dyngm. dicitur in superiori rubrica accursius ...

tis orientis et eius officii. Synarchie vero sollicitudine viri clarissimi moderantis provinciam eiusque apparitores exerceant. nulli quoque penitus civili aliunde vel ... involuntarie idem munus vel honorem subeundi licentia permittatur.

Imperator. **De officio praefecti augustalis.**

Omnia tributa per egiptiacam dyocesim inlata et pro prudentia claritatis tue a moderatoribus provinciarum exigi iubemus. Si quis tamen ex possessoribus sive militaris sive non militaris ad inferenda que debent audaces extiterint eos super militari et appellatione si opus exegerit absolvi compelli censemus.

Imperator. Prefectus augustalis ordinariorum sub se iudicum examina adire flagitium et suppliciis referendi non admonendi seu puniendi habeat potestatem.

Imperator. **De officio vicarii. Rubrica.**

In civilibus causis vicarios comitis militum convenit antecedere. in militaribus negotiis comites vicariis. Ante pontem quotienscumque societas in iudicando contigerit, priore loco vicarius ponendus est, comes adiunctus accedit. Si quando praefecturae militum ceteris dignitatibus antistet vicaria dignitas in ponendo eius se tantum habet iudice et portionem et sacre cognitionis habeat potestatem et iudicationis nostre soleat representare reverentiam.

Idem. Relationes vicariorum ... tiam. Continuus usus attulit ad nostram mansuetudinem refferri. relationes enim iudicum libenter audivimus nec admittimus ... ut decisione videatur auctoritas sive eorum consulta velud a proprio ... horum presides a nobis aditis repellantur.

Imperator. **De officio prefectorum.**

Pretori deferetur hec iurisdictio presentibus nobis ut ubi alterius negotium disceptator examinat. sane in tempore ab eo decreta convenienter ut si in integrum restitutionem defendat et probationis duntaxat in causis ab eodem interpretatur decretum seu

tutoris dandi seu ordinandi curatoris impleatur ab eo interpretatio decretorum quippe cum apud eum quod adipisci debeat pro novorum iuditio sedula functionis libertatem. nec sane debita filiorum votis parum vota cessabunt ut parente copia liberos suos exuant potestatem magistratus propriis obsequiis emancipatos cum sese intelligant his obsequiis plus debere a quibus se meminerint vinculis factis exutos.

Imperator. Tres tantummodo pretores electeo provincionis in hac urbe per singulos annos iuditio senatus precipimus ordinari qui competentes causas ac debitos actus integre deceptare atque decertare debebunt ut hii tantum tres ex hiis qui proprium larem in hac alma urbe habent non ex provinciis eligantur nec si quis forte per alias causas ob hanc urbem de provinciis venerint ad prefecture munus vocentur sed hii tantum ut decuit quibus hoc domicilium fovent ita ut nec ipsis sumptus quosdam inferre cogantur inviti sed habent spontanee voluntatis arbitrium.

Imperator. **De officio rectoris provincie.**

Potest de suo causam cognoscens preses provincie inciden tem propter tempus ratis divinitate eo ...

Imperator. Presides provinciarum ... si quis potentiorum extiterit insolentior et ipsi iudicare non possint aut examinare aut pronuntiare nequeunt de eius nomine ad nos aut pretoriane prefecture scientiam referre quatenus provideatur qualiter publice discipline et lesis tenuioribus consulatur.

Idem. Iustissimos et vigilantissimos iudices publicis clamatoribus collaudandi damus omnibus potestatem ut honorem eius accusationes proferamus preessius et contrario iniustos et maleficos querelarum vocibus accusandi damus potestatem ut censure nostre vigor eos assumat. Nam si vere voces sunt nec ad libidinem per clientelas effusas diligenter investigabimus pre-

Dixerunt de officio rectoris provincie preceptoris et .l. pre tiales ... et Seiant principes maiores officiatores, honoratis, doctorum ... enim cum remisit p. p. ut ... l. copia ... toria auferre. Item velud serviis inhonestius capi potest.

ut. mand. ut. uto. sine quoque suff. s. necitatem etc. i. c. l. p̄s.

[F]ca rei publice ciuitatis aut etsi cui uto testi tutur

fectis p̄torio comitibus q p. prouincia constituti sunt prouincialium mox

[I]uoces ad m̄am sciam referentibus.

d. In officiales p̄fectorum c̄sur. publicum latentes ul' praua c̄c uti litatem rei. p. molientes. Cuindic andi t' declinus potestatem ita ut

[I]p̄fectos de eorum culpa facias c̄ti

Impr. Potioris gradus ores. iudicibus ab inferioribus competens reuerentia tribuatur. s. u publica t̄ctat' utilitas 7 si minor iudex uit atem inuestigauit nulla maiori irrogat' iniuria. Esane qui insigni ia dignitatis adhe c̄et ut nō dig nis iniuriis estimet afficiendos ex istimandos eos q officia cum pot tate modant' non declinat iure in

[I]dignationis aculeos

Impr. Quintas p̄ctiorum iniurias suam non tam decent' q̄m cero con questa ē. uni inuiolabili obseruatone scimus ut q̄m t̄pre yemis nauigatio sepe periculosa ē semp uicta in illis. v. urbibus que potiores ēe cetis asserunt' uicissim yemando iudices recogno tant. q si cuiusq̄m tale exultat ingenium ut p̄cepta n̄ra contempnat. l. ab eo argenti libre. c. ab eius officio

[I]si aut' uiribus fisci s̄cūm fuit i͂fanctur.

Impr. Quicumque romanam gessit pote statem exueti quicquid de legibus tit ulo p̄fugauit cum dispendio pud oris atque fortune. i. honoris i digni tatis de p̄priis facultatibus mit' pro

[I]uinciam positus inferre debebit.

d. Nequis uiditatum in prouincia s̄ua p̄fati anni ul' palatianum ul' mi litem ul' ex his i omnibus qui a n̄a in his officiis fuunt memorati in tercessorem. i. executorem cuiusq̄m litigatoris petitōem inuoluz seu p̄uat seu publico negō putat ēe tribuendum. nam peccantem c̄c 9sulta cel estia cum suo officio n̄ solum detr̄m tum fames 7 i p̄rimoniorum dap

[I]na comitetur.

d. Nullus prouincie moderator aug

tissimam urbem sine iussione n̄ra at ire audeat. nam si q̄m patiūt ēē decti

[I]n̄in p̄cepta uenisse i scōgnita gdē p̄noe

Impr. Nullum palati plectet' ius t' obsecundantibus cum prouincia libus uolumus ēē commixtum. B. iudi ces scire debebunt hoc s p̄cipue ēē co inissum ut ipsi a p̄uincialibus exigant 9suetam deposcant. palatinum uero possessor n̄ oreat q non s s. iudicibus at

[I]p offitiis p̄ceptus ē i munere.

Impr. Moderatores prouinciarum cur

[I]am gerere iubemus nequid potentum

[I]p̄etiam in cestem committatur.

d. Omnes qui prouincias p̄ agrarii to res p̄uinetata auc̄te ui x̄ modum iu dicis nudatos ubibus fiscales tulint subiacē p̄cipimus ut facil' executō re rum publicarum fit et offō rum inso lentia exp̄matur et uiditum securit

[I]ati competens reddatur aucctas.

Impr. Siquis cohortalibus adhuc ob sequiis obligatus regim̄ prouincie uel cingulum cuiuslibet militie dignitatis neq̄m i nuit c̄c lucrum usurpatis impe riis ne careat 7 si ul'. ne a n̄ra liberate ei' g'ende prouincie ul' militie seu dignita tis cuiuspiam s iactauit fuisse delat.

Impr. Ut nulli p̄rie administratio sine sp̄ali

[N]ullu iudi p̄sidis p̄cepto

cum q prouinciis p̄mittatur.

as regunt in ciuita tibus in quibus sacra palati

aut p̄toria sunt liceat relictis hys pri uatorum s domus ad habitandum ue luti p̄toria uendicare B. sacratissima mōis omnibus inhabitare palatia seu p̄toria aut hac nēcitate compellantur eorum reparatōe prouidē. u aut' et sacrum palatium 1 p̄torium palatium d hi tatōm p̄sidis. p̄torium aut' suplēdis obseruandisque sp̄ebus que publicis hor eorum uicem ul' alie nēcne rei deputent' q si quis aliq̄m dissimulare temptauit p̄tinus eum atque offīn. l. lib. auri mulctam ad repandum sacrum qd neglexerint palatium soluere scimus

Iam supra p̄fato modo. i. infra uiginti dies. De officio eius qui uicem alicuius etc.

in nulli p̄rie sue habitationis sine sp̄ali p̄mis

ut sit et off. ciuium n̄a. ē in ul'. l. mandata a. ff. de off. ius. omnia. de uicariis ordinariis a lege non delegatis iuliarius fi.

cienoi que dicit. s. tutores vitare p̄ter ultimum supplicium.

lisione principis priuatatur.

Imp. De off. p̄fecti uigilum. Rub.

Prefecti uigilum huius urbis mch de capitalibus cāusis sua auctē statuere debent. set si quid hiis euenit cuiuminetur potestatis referri ne de memoratis cāus celsiori sua iudicetur.

Imp. De officio ciuilium iudicum.

Honorati qui litem hēre noscuntur hiis horis quibus earum mutaul' facta pandiuntur residendi cā cum iudice non hēant facultatem.

Imp. Si quis p publicas sc̄iones ius que flagitant aliquo se defendere temptet minime adeat iudicem ipinat que ōpetit assenda q̄ sinidex q̄ nō arbitrimur minus audire maluit ipse q̄ administrator. xxx. lib. auri. appitor uno eius .l. fiatur dispendio.

De officio imperator. iudicum militarium.

Nunq̄m omnino in negociis priuatorum uel cuntio militaris uel executio tri.

Imp. Precipimus neq̄m buat curial ul' priuate condōnis homine ad militare exibeant iuditium ul' cē seagentium actōes accipiant ut uti garē in eo cogant in intimatōnem aut .l. lib. auri aduersus comiti anum officin ppom decernimus si quis ccl aliquando temptauit.

Imp. Nemo de hiis qui uirorum spectabilium ducum officiis militauit scole agentium in rebus q̄ cumq; subrepcōe pro pletam militiam sociatur. nec agendi uices clarissimi principis facultatem accipiat. si quis a adūsus nr̄e phemintatis decēta ueire conatur militia spoliatus p̄ sēpcō ims p pte bonorum tēia ōstingatur.

Id. Duces militum ⁊ p̄cipue quibus gentes que maxime cauende sunt appinq̄ntur in p̄is limitibus cōmoran milites ad pprium redire numerum insinuentibus magistris potestatibus diuitinsq; eorum ōcc tiōibus.

Quos et hodie nouo iure p fiscalibus ul' p̄uatis debitis nulla mulier debz includi s; ad iudicē ueniat p se ul' pcuratorē mittat uirum ul' alium q̄cumq; si nec exeq̄t neg̃m. si ac fecerint siut maiores iudices .xx. lib's auri. minores .x. lib's puniunt. obedientes aut eis ⁊ cingulo spoliabunt ⁊ penis corporalibus subiacebunt.

militare

inhere p̄cipimus castrorum quam refectōnis clausuram curā q̄ hēnt quibus cum p̄ncipibus castrorum eis appositis plaborum uicissitudine limitaneorum militum duodecimam nouarum ptem distribuendam uidelz inter eos magistrie potestatis arbitrio deputamus.

De comiti. Imp. bus rei militaris ł tribunū laticlauii.

Romam in q̄ uac̄ prenetudinem acturus tur. ⁊ ciuitatibus p̄cipimus phiberi nec ulla p̄uata ab hiis succedendi balnea tribunorū ul' ducum aliorum ul' militarium comitum usus nec ad rōem aliq̄ p hac cāp fugari. Illustribus eni tm̄ uiris comitibus ac magistris militum sit tn̄ id uolūmt hoc munisterium indulgemus dupli pena uiolatoribus huius sc̄ionis imminente.

Imp. De officio diuisor iudicum.

Nemo iudex officiale ad eam domum in q̄ matfa. agit cum aliquo p̄cepto extimet ēe mittendum ut eu dem in publicum ptrahat cum certum sit debita eius que int' domū consid'ato sexu semet contineat domus eius ul' cuiuscumq; rei hita districtōe publicis nēcitatibus possesseruari. q' si quis in publicā mittendam. p hac erechdeit ptrahendam int' maximos reos citra ullam indulgentiam capitali pēa plectetur.

Imp. Singuli q̄s iudices sciant si celsitudinibus nr̄is ⁊ hiis quorum non numq̄m iuditio pueburint honorificenciam debitam ēē p̄standam nec in subscripcōnibus suis fr̄es audeant nominare a ppitōe mulctanda tuius hec cura est.

Id. Sciant principes et cornicularii et p̄mates offitiorum iudices ⁊ tnas libras auri a suis facultatibus eruendas honoratis uiris quibus ⁊ cōsistorium nr̄m ingrediendi facultas p̄betur. secretarii iudicum n̄ patiunt

lā n prīnc. subtraxit. ut. ff. de acc. cū. l. iij. l. x. et s̄ ad fi ll.

testa tyen to. lege finali. accursius

Nullis secum ducere animo intelligitur quia debitum habet non potest aliquin contra ut s. e. l. neque ut supra vel male egit. primo anno.

ingressus aut reverentia non fuerit in salutatione delati aut sedendi cum iudice societas denegata. **Ut omnes tam civiles quam militares iudices post administrationem imperii depositam per l. dies in civitatibus**

Nemo ex iu**dicibus vel certis locis per**missis clarissimis provinciarum **maneat.** **Imperator Zeno.**

Nemo ex iudicibus provinciarum vel consularibus aut correctoribus neve eque administrationis maioris insulas invenit ydem vir spectabilis proconsulis vel prefectus augustalis aut comes orientis aut cuiuslibet tractus vicarius aut quicumque dux vel comes cuiuslibet limitis vel divinarum comes domorum vel proximi successionem fuerit audeat excedere de locis quos rexisse noscitur antequam l. dierum constitutis iuris firmatur. **S**ed provideri per presides quique consulares nec non correctores in metropoli spectabiles vero iudices tam civiles quam militares in civitatibus administrasse dyoceseos illustribus publice nec domi vel inter sacrosanctos terminos vel regiones aut potentes domus latitantes sed in celeberrimis locis ante omnium quos imperii gubernaviant ora versentur ut pateat omnibus facultas libera super furtis aut criminibus querimoniam commovendi ita ut ab omni defensione munita provisione per eum administrationis ac periculo officii nec minus curialium et defensoris civitatis curatoreque tam cautori commissus prefuerit in querimoniam devocatus pulsare volentibus ut dein est plegio non erendeat nec ullam ante prefinitum tempus de provincia discedendi excusationem ei tribuat vel divine vocis copia vel codicilli altius administrationis oblati vel preceptum amplissime tue sedis vel altius provincie moderatoris vices optineat aut preceptum prefate nullatenus civilis seu militaris cuiuscumque potestatis aut quamcumque sollicitudinem publicam gerat aut exibeatur vel educatur aut postmum cuiuslibet artis astucia excogitata calliditas excubdatur ut modis omnibus quae per universarum provinciarum salute sancimus sortiantur effectum. **C**eterum si quis de civitate provincie da saluberrimam legem circumscribendam aut violandam crediderit lex maiestatis reus non immerito iudicetur. **C**eterum l. lib. auri mulctam publicis calculis referre cogetur simili pena plectendo qui pro eum administratione suscepta imminente cum curaverit honeste retinendum aut super eius fuga protinus referendum. **A**dministrationem autem deponere nolumus decessorem antequam successor ad provincie fines pervenerit licteris ad eum seu programmate vel edicto ad officium provinciales usus fuerit. Ipse autem qui presentem fugiens non observaverit legem ubicumque repertus fuerit licet in hac florentissima civitate ad provinciam sine ullo penitus obstaculo preceptione tam culminis cura viri clarissimi rectoris provincie in qua repertus fuerit reducetur per sex mensium curricula idem moraturus quatenus interea nimium crimina possint vel furta celari. officium in quod eum debito tam honore fruato non prohibuerit ex legeslatorem discedere xxx lib. auri dispendio ficetur. quod si intra l. dierum numerum fuerit forte pulsatus et prefato elapso tempore nec dum finitus fuerit civilis quam super furtorum scelibus pulsatus dato procuratore instructo per l. dies protinus habeat licentiam discedendi accusatione vero super criminibus facta per miseptonum laqueos iniectus usque ad terminum cause ibidem necessario perdurabit. **S**ciant autem universi iudices ad quos vel administrationis vel ex precepto amplissime tue sedis huius controversie civilis vel criminalis eventilentur intra xxx dierum spatium debere prefata litigia proximum ordinata fuerint terminare nam si super sederint ipsos quidem x lib. auri condempnandi censemus subire accusationem vero seu civilem intentionem semel inauditum deductam prefato infra limine terminari.

trahi vo honor. et ff. ti. de adu. ex. divi. ant. l. si quis derogati · et in eo quasdam litteras. sic s. de leg. te. non dubium et ibi in fine. ... ina.

Ut omnes tam civiles quam militares iudices post administrationem depositam per l. dies in civitatibus vel certis locis permaneant. R.

l. i. legem aut si tu iudicas. ut ff. de iur. o. iu. l. p(re)tor. nec testis.

ut ff. de testibus l. si. a. c. in dicat. et de posita etiam aduoca(tione) co(n)ce. cor(ruptiam) ... de. ...

De officio eius qui uicem alic(uius) iudicis obtinet. Rubrica.

Imp(erator). [D]e ea que spectat ad utilitatem rei p(ublice) cum quis uice p(re)sidis p(ro)uintiam administ(ra)t potius se cognoscere in dubium non ue nit. sane si in aliquo captiue uis rei p(ublice) ux(ori)s scita diuisorum principum defensores rei p(ublice) si m(odo) ad e(a)e ficiutiam nego(tio) putau(er)it restitutionis auxilium poss(un)t flagi tare.

Id(em). [S]uggerente magnificen(tia) tua ita docta in p(er)petuum ea constitutione sanctimus debere eos qui pre(fecturam) p(re)t(orio) p(ro)cede p(ri)ncipali seu n(ost)re sedis amplissime tueri locum rectorum p(ro)uinciarum noscuntur auct(oritat)e h(ab)ere tutores seu curatores petentib(us) dare.

[D]ecernim(us) i(n)sup(er) p(er)mittere ad alienandas minorum similium q(ue) eis personarum seu curialium facultates emancipationes q(ue) legib(us) celebrare et omnia que ad iurisdictionem rectoru(m) p(ro)uincie p(er)tinent agitare p(ro)p(ter) dig na e(nim) ac p(ro) dispos(iti)o(n)ib(us) n(ost)re consuetudi nis p(re)fatas h(u)i(us) sollicitudines p(er) agendi h(ab)ere firmam.

De assessoribus et domesticis et cancellariis iudicum.

Imp(erator). [S]tudiorum labor meretur ut hi qui in publicas administrationib(us) constituti so tiam s(u)o s(u)o(rum) p(ar)ticipe(m) cupiunt s(e)p(e) p(ri)m(o)rum atq(ue) bono rificentia sua p(ro)uocent eos quorum prudentiam s(ib)i putant e(ss)e nec(essa)riam n(on) metu t(ame)n t(ri)buli et nec(essi)tate incongrua libertati.

Imp(erator). [P]resides non passessores s(e)d ip(s)i se subscribant libellos q(uod) si quis assessori subscr(i)p(ti)o(n)em in consultis nob(is) p(er)miserit mox assessor q(ui) subscrip serit exilio p(ro)priam p(re)sidis u(er)o nom(en) ad nos referri iubemus ut merum seu ius iudicetur.

Imp(erator). [C]onsiliarios iudicum et cancellarios et eos qui domesticorum funguntur officio post depositam administrationem .l. dies in p(ro)uintia resi dere p(re)cipimus. p(ro) confesso aut tenebi(tur) qui acc(us)atus h(u)i(us) p(er)sonam subtraxerit ea q(ue) in quadruplum restitui iube mus que desid(er)ant(ur) ablata aut dup lum spoliatus accipiat et duplum in(super) fiscus acquirat.

Imp(erator). [D]omesticus iudex a publicis actib(us) arceat(ur) q(ui) si nec(essi)tatib(us) publi cis sese conuictus fu(er)it miscuisse sta tim eum ad maioris pot(est)atis exa men deduci o(porte)t ut competens in eum iudicta promatur.

Imp(erator). [N]emo in p(ro)uintiis qui semel domestici ul' cancellarii munus gesserit ad eandem obs(er)uationem ali(qu)a ambitione iterum remeare conceda tur.

Id(em). [N]emo domesticis ducum comi tum militarum offitiis eorum co(m) mu(n)i(c)atus p(ro)pleturum sui t(em)p(o)ris act(us) ad eandem rursus sollicitudinem studeat aspirare. x. lib(ras) auri condep natione posita. [S]i quis hanc uiola(r)e uolu(er)it sc(i)tionem eadem p(e)na offi(ci)o q(uo)q(ue) coh(er)cendo si p(er) ambitionem ul' auariti am ex his aliquid temptare co(n)cesserit.

Id(em). [U]elut castrense peculium filii f(amilias) assessores i(n) p(ri)mo p(ri)us obitum uendicent q(uod) consiliis p(ro)p(ri)is administratores iu uare consueuerunt si quid licitis hone stis q(ue) lucris coadiuuare potuerint.

Id(em). [N]ullus iudicum ad p(ro)uintias s(ibi) commissas q(ua)m q(uo)m in secum ducere au deat cui domestici ul' cancellarii no men imponat nec p(er)fectum ad se uni c(uiqu)e suscipiat ne fame nota cum bo(n)or(um) publicatione plectetur. p(er)iculo enim p(ri)matum offitii cancellarios sub fide gestorum ex eodem offi(ci)o electos iudicib(us) applicari iubemus ita ut post depositam administrationem n(on) multi tiam desant et p(ro)uintialib(us) p(re)sentia sui exibeant quo uolentib(us) fita co(n) ueniendi eos facultas. sienim idonea c(aus)a exegit ad detegenda iudicis fla gitia etiam q(ua)m eos s(ibi) d(ari) o(porte)t.

Imp(erator). [S]i post depositam administrationem iudicum p(re)sentiam ul' exibi tionem domesticorum querimonia p(ro)uincialium aut curialium ul' ali q(ua) publica nec(essi)tas postulau(er)it p(er) eos dem administratores quorum dome(stici)

iudici(u)m ul' eor(um) qui sunt et a c(ur)ia. ...

ex offi(ci)o si alt(er) aut torte(m) t(ame)n et q(uod) si(c) sicut (et) do(mi)n(o)b(us) tutorib(us).

quorum uno auctore auctorante alter emitur ut ff. de auct. tu.

Ita fiunt iudicio legibus ex pertinendo ante.

ibidem. In consiliariis observari censemus ut in eum qui suam provinciam vel in mensibus moderatoribus accessit adversus leges antiquas et divorum retro principum scita persecutio bonorum et accusatio criminis publica immineant: nisi per celeste oraculum vel amplissime tue sedis preceptionem sese defendant.

ibidem. Non parum assessoribus maiorum magistratuum cum ipsis iudicibus nostre benivolentie liberalitas tribuenda est. Ideoque consiliarios virorum illustrium prefectorum tam pretorio quam huius inclite urbis eminentissimorum magistrorum militum nec non virorum illustrium magistri officiorum sive predicto officio functi sunt seu fungentur in posterum pro deposito in officio ab omni indictionis onere seu civilium seu militarium indictionum prestationum immunes esse precipimus ut nec amplissima quidem sedes tui culminis eis ulla molestia super suscipiendo quolibet gravamine penitus iniungatur. l. lib. auri officio tui culminis dampnatione multando si quid adversus statuta clementie tue innovari concesserit.

Imperator. Liceat omnibus iudicibus illustri preditis potestate consiliarios sibi eosdem secundo et tertio et sepius iniungere: quia qui semel recte cognitus est non debet ob hoc solum quia iam probatus est improbari.

Imperator. Nemo ex his qui advocationum constituti sunt vel fuerint et in hac regia urbe in quocumque iudicio deputati et in aliis locis omnibus per universas nostro imperio subiectis audeat in uno eodemque tempore tam advocatione uti quam consiliarii cuiuscumque magistratus quibus res publica gerenda committitur curam accipere cum satis habundeque sufficiat per advocationem causis perfectissime patrocinari vel assessoris officio fungi: ne cum in utrumque festinet neutrum bene peragat. Sed sive advocatus esse maluerit hoc eundem de

ceterum l. ii. et l. iii. quas leges lege ...

ultra campum. ex eorum iam ... et non potest cum eo de tempore patris bono

vita sollertia implere possit: vel si assessionem elegerit in ea videlicet permaneat ita tamen ut post consiliarii sollicitudinem depositam liceat ei ad munus advocationis reverti. Nec sit concessum cuidam duobus magistratibus afficere et utriusque iudicii curam peragere. Non enim facile credendum est duabus in ceteris rebus unum sufficere. Nam cum in iudicio assistunt alterius abstrahi necesse est. Sed quod nullum eorum ydoneum invenimus in tot inveniri secundum alteram assessione penitus se mota unius magistratus esse contentum iudicio nec callidis machinationibus huius legem putet quis esse circumscribendam: et si non consiliarii signum quod solitum est cartis imponat: sed alia quasdam litteras excogitatas assimulaverit: existimans ei licere fungi quidem memorato officio sub huiusmodi tamen umbra latere cum in legem committunt hii qui vigorem et excogitatis et scrupulosis artibus eludere festinant. Non enim sed blandi ... et presentis legis aculeos possit evadere quemadmodum et antiquiores leges super hac re positas deludebant. Si quis enim in tali commisso fuerit inventus sciat se de matriculis advocatorum penitus esse delendum et x. lib. auri multam nostris privatis largitionibus illaturum per virum illustrem comitem rerum privatarum exigendam et aliam maiorem regalis culminis subiturum offensam. Cum nec ipse iudex qui hoc fieri passus est et sciens prudens qui hoc commisit sine imperiali commotione remanebit eadem pena subiciendo et eo vel eis qui in hiis causis quarum patrocinium adepti sunt quibus per advocationem suam prestiterint assessionis cuiuscumque magistratus colore audeat vel audeant iudicare ne affectionis sue advocationis memores incorrupti iudicis non possit nomen preferre. De annonis et capitu in ministrandis assessoribus aliorumve sollicitudinem gerentium vel eorum qui aliquas

l. inter. fisco nostro ut et § t. l. de assessoribus consiliarios secretarii

Cuiusque ... Dignitatis · Ordine ... ministrantes ...

q. d. pdcus modus seruabitur in delinquentes n̄ reperiantur. commisse peculatus uel furtum ul' alia crimina que grauiter solent coherceri maior multa potest a predictis iudici. ipse auariis sic ponitur in auten. de triente et se. glo. hic a nobis

consecuti sunt dignitates. Impr.

Omnibus tam iuris specta bilibus quam iuris clarissi mis iudicibus qui prouincias siue militarem siue ciui lem administrationem gerunt nec non comiti commitiorum ma gistro aeris siue priuate rei per ponti cam romana atque asianam diocesi et assessoribus iudicum singulorum in prebendis solatiis annonarum hic fixus ac stabilis fuerit modus ut eas pannonas in capite dignitate debitas pecia consequuntur que pretia ribus de legationibus soleant prestari. De

edictis iudicum l. eorum qui sunt circa eos et in hibendis donationibus in eos faciendis et ne administrationis tempore proprias edes Impr. edificent sanctione pragmatica

Quicumque administratione in hac florentissima urbe gesserit emere quas mobiles uel immobiles res uel domus extruere non aliter possunt nisi specialem nostri numinis hoc eis permittentem diuinam pragmaticam meruerint. Donationes uero omnium recusent scientes nec ualidas eas in quo excumque rebus quamcumque extiterint post administrationem depositam uel specialiter inceptis donator eamdem donationem ratam habuerit uel tempore quinquennale preterierit in quo nulla querela super hisdem donationibus uel ab ipso donatore uel a successoribus eius facta sit. Prouincias uero moderantibus non solum donationes sed et emptiones quarumcumque mobilium uel immobilium rerum preter eas que ad alimonias uel uestem pertinent edificationes sacri apices aliquid eorum permiserint penitus interdicimus nec ratum sit quod his donatione uel uenditione datum sit licet quinquennale tempus post depositam administrationem excesserit uel consensus donatoris uel uenditoris post eamdem administrationem sit adiectus. Hoc autem ad domesticos et consiliarios eorum

Et i. exercebatur per sitem. cum defensor uolit fatere

Nullis liberalis ut C. de offi. pre. l. legatus. Hic titulus tractat de magistratibus castrorum in titulis notitiatis. De magistratibus municipalibus.

Hinc necessitudine iunctis. illud ad iciendum est ut nec per interpositam personam aliquid eorum sine periculo possit perpetrari quem ad predicta negocia referimus tam in transactionibus quam iudicatione sopita sunt. Impr. De in multa que a iudicibus i

Multa dampnum fiunt infamiam non irrogat.

Impr. Procuratores meos i. rationales mulcte indicende ius non habere sepe rescriptum est.

Impr. Curator rei publice qui greco uocabulo logista nuncupatur multandi ius non habet.

Impr. Illustres uiros prefectos pretorio usque ad l. libras auri multas cum precium grauissimum erit summi preuiere.

Impr. Multarum seueritas compendia erario nostro profuturis esse quidem nullus ignoret nisi ipse iudex id quod ad penam admissi criminis exculpitur uel operibus publicis uel cursui publico uel aliis necessariis causis specialiter deputauerit.

Impr. Eos qui ordinario iure prouincias moderantur erga eorum personas quos culpa reddiderit innoxios ultra duarum untiarum auri summam condempnare non patimur.

Proconsularem uero potestatem similiter tandi necessitas sustinebit senarum untiarum auri summa cohibebitur in forma et comes orientis atque prefectus augustalis erit. Ceteri ut spectabiles iudices in qui uice uiris admini strationis gubernacula susceperunt ultra tres auri untias sibi intelligant licentiam denegandam. Ideo que obseruandum a moderatore esse censemus ut in unius correctione personae si aliqua estimatio precii impulerit tunc tamen in annos condempnationis sub prestituta summa seueritas exerceat. Quod si quis modum excesserit preter eum huius auctor admissi condempnatur ad dupli restitutionem fisco uero nostro ad inferendam eam quantitatem quam multe nomine instruxerit retinebit nec tamen ad huius legis moderationem pertinere

exhibenda i. inserenda accursius. | sibi ut j. de spor. l. ij. plebem i.

Defensores multa... in ea | populum defendant. hic nomina

Desunt conuenientia de eis ut in statuta de dona. c. e. tali modo.

ar. j. de ferijs l. a nullo acc. | lescere i. nimis crescere accursius.

Peromes non legitur. ca | auturari i. perfida. accursius.

Defensores imbuti ut et s. de ep. au l. ybernus tiauturis

iurando c. preterea. | oportebit. h. pro ita co ualetur per libello

Hybernus non legitur | dato constiterit. s. acta tempore excepta

et uide per hic ... in rubrica

Edictione esse quam non subiunxit accusatiuum. dic ut dixi in ff. e. in rubrica. que sunt i. diuersis modis aspice omnem. Disce dispice | per baconem quemadmodum s. ut ea depositi uel ex alia causa cum ei multa sunt genera cere dicitur dic quia species probationis. hoc est per testes uel iustitia uel confessiones actiones i. codicem romanum in quo accepta et data solent describi. ut ff. e. si quis romani alii intelligunt in instrumento ut facia...

se credant qui in peculatibus aut in manubiis id est depredationibus aut concussionibus furtis atque aliis flagitiis que cohercent seculis convicti fuerint deprehensi sunt scripta pudicitiis memoratos incumbit fuerit eum(?) gerenda summa dispendium perferatur nec putent facile factum esse ut aut perperam persuasione condempnent quem culpa non inquinat aut erubescenda varietate iudicii pro arbitrio proprio immutandi esse qui iussit in paupertas condempnati hi persuafit.

Imp.

De defensoribus civitatum. Rubrica.

Si quis de tenuioribus ac minusculariis rebus interpellandum te esse crediderit in minoribus causis id est usque ad l. solidorum summam acta iudicia conficiat sive si quis vel debitum iustum vel servum qui per fugam fuerit lapsus vel quod ultra delegationem dedit postulaverit vel quod his huiusmodi tuas disceptationes restituas ceteras suo quae digne forensi magnitudine indebitum ordinario insinuato rectori.

Idem. Defensores civitatum non ex decurionum seu cohortalium corpore sed ex aliis idoneis personis huic officio

Idem. Valentiniano(?) perfectum ... deputentur ut innocens et quieta rusticitas peculiaris id est proximi id est defensoris locorum beneficio perfruatur ut a perceptum imperii(?) pecuniariis causis litigandi habeat facultatem.

Imp. In defensoribus universarum ... temporum provinciarum erit administrationis huius forma in tempore quinquennii spacii metiendum sive ut imprimis parentis vicem plebi exhibeas discriptionibus rusticos urbanosque non patiaris affligi officialium insolencie iudicum protervitate salva reverentia pudoris occurras ingrediendi cum voles ad iudicem liberam habeas facultatem superexibenda dampna vel spolia plus petentium ab hiis censitorum loco tueri debes excludas nec patiaris quicquam ultra delegationem solitam ab hiis exigi quod tenuium esse non tali remedio non posse reparari.

Imp. Defensores nichil sibi insolenter nichil indebitum vendicantes nominis sui tantum fungantur officio nullas infligant penas multas severiores non exerceant quoniam omnes plebes vel decuriones ab omni insolentia et temeritate tueantur ut id tantum quod esse dicuntur esse non desinant.

Idem. Per omnes regiones ... ant. in quibus fera et periculi sui nescia latronum fervet insania probatissimi quique et districtissimi defensores assint disciplinae et actibus cotidianis prosint qui non sinant crimina impunita coalescere removeant proxima que furorem reis et auxilium scelerosis impertiendo maturari scelera fecerunt.

Imp. Defensores civitatum oblatos sibi reos in ipso latrocinio vel aggressurae violentiae aut perpetrato homicidio stupro vel raptu vel adulterio deprehensos et actis publicis traditos sibi expresso crimine cum hiis a quibus fuerint accusati mox sub idonea prosecutione ad iudicium dirigant.

Imp. Defensores ita precipimus ordinari ut sacris orthodoxe religionis imbuti misteriis reverentissimorum episcoporum nec non clericorum et honoratorum et possessorum et curialium decreto constituantur de quorum ordinatione referendum est ad illustrissimam prefectorum potestatem ut litteris eiusdem magnifice sedis eorum solidetur auctoritas. Quod si quid a qualibet persona contra publicam disciplinam in lesionem possessorum fieri recognoverint defensores referendi habeant potestatem ad illustres et magnificos viros prefectos pretoriorum et illustres viros magistros equitum et peditum magistros officiorum et comites tam sacrarum largitionum quam privatarum.

Idem. Iubemus cura ac solertia defensorum minime possessores maioribus infundi ponderibus a susceptoribus preguvari sed eos deprehensos ad iudicium dirigi cum ipso commisso fraudis

iudicio. Quod si forte primitus ut si provincialibus nostris contestantibus iniurias seu lesiones suas cupientibus actorum confectio a defensoribus denegetur, in maceis tabulis quae vel ele(phantinis) per ea libellum conscriptum eo tempore quo fuerat contestatum in frequentioribus civitatum locis proponendi conveniendique scribas tabularios et cetera officia publice commonenda per quem libellum collig(en)dum atque conventis etiam memoratis personis sub actorum confectione ingenti quorum quidem fides possit in quantum approbata in eo quos gestorum petitam confectionem negasse constiterit vigor iudiciarius exerceatur.

Imp. Nulli defensorum liceat decem(?) minus si de publica sollicitudine liberari voluerit tuae sublimitatis iudicio .xxx. lb. auri penam tam moderatoribus provinciarum quam ceteris iudicibus vel terminatoribus sacri nostri oraculi subituris si neglecta fuerit auctoritas principalis. De magistratibus municipalibus. Rubrica.

Imperator.

Dationes ad magistratum vel exactores annonarum annuas mensuales vel amplius nominari debent ut si quem innominatorum iusta videatur sine impedimento in absolvendi locum alius subrogetur.

Imp. Magistratus conficiendorum actorum habeat potestatem.

Imp. De officio iuridici alexandrie.

Iubemus apud alexandrinae duntaxat clarissimae civitatis iuridicum licitum concessum esse singulis quibuscumque volentibus donationis conscripte sollempniter instrumenta reserare eidem obviura(?) dicique et gestorum series apud eundem iuridicum confectam meretur(?) si apud virum clarissimum vel magistratus vel defensorem plebis habita fuisse diceretur.

Codicis domini iustiniani sacratissimi principis repetite prelectionis. Lib. primus explicit. Incipit liber secundus. De edendo. Rubrica.

P S E
O I S P I
C E Q Tlem

admodum pecuniam quam te deposuisse dicis debent tibi probare, namque quod desideras ut rationes suas adversaria tua exhibeat id exigi cum ad iudicis officium pertineat solet.

Imp. Is apud quem res agitur acta publica tam criminalia quam civilia

exhibi inspiciendi

[illegible marginal gloss]

Authenticum. Si quis in aliquo documento alterius faciat mentionem documenti, nulla ex hoc eius memoria fiat exactio, nisi aliud documentum cuius memoria in eo facta est proferatur, aut alia quantitatis debite probatio exhibeatur: que in quantitas cuius memoria facta est pro veritate debeatur.

[illegible gloss]

...exhibitionem inspiciendam ad invicem (?) ligandam intentionis fidem iubebis.

Edita actio speciem future litis demonstrat, quam emendari vel mutari licet, prout edicti perpetui monet auctoritas vel ius reddentis decernit equitas.

Impp. Qui accusare volunt, probationes habere debent, cum neque iuris neque equitatis ratio hoc permittit, ut alienorum instrumentorum inspiciendorum potestas fieri debeat. Actore enim non probante qui convenitur, etsi nihil ipse prestat, obtineat.

Impp. Non est novum eum a quo petitur pecunia implorare rationes creditoris, ut fides constare possit.

Id. Iustum est desiderium eius a quo petitur nomine publico petatur, ut rationibus publicis exhibitis constet, an debitum sub nomine suo solutum sit.

Id. Procurator private rationis instrumentorum que communia tecum fisco esse dicis describendorum facultatem secundum morem fieri iubebit, et si quam res exegit ad fidem petitionis tue apud alium iudicem probandam, aliquid eorum proferri desideranti eo qui cognoscit iure instructio fieri precipiet.

Id. Et que a divo Antonino patre meo rescripta sunt cum iuris et equitatis rationibus congruunt. nec enim diversa sunt vel discrepantia que mihi institita(?) ne ex persona eius qui aliquid petit quamquam doli exceptione submoveri ab intentione petitionis sue potest, prius rationes reus desiderat quibus se posse instruere contendit edi, quod utique ipsa res et equitas suadet. Tamen in eo ab eo a quo aliquid petitur actor desiderat rationes exhiberi, cum hoc enim non oportet petitoris intentionem ex instrumentis eius qui convenitur fundari.

Impp. De in ius vocando. Rubrica.

Sicut bonis moribus convenit reverentiam manumissoribus exhiberi, ita re exigente in ius eos vocari sine permissu pretoris prohibitum est.

Impp. Venia edicti non petita patronum seu patronam eorumque parentes et liberos heredes insuper et si extranei sunt aut liberis seu liberis eorum non debemus vocari, ius certissimum est, nec enim necesse est rusticitati venia tribuatur, cum in naturali ratione his personis honor debeatur, cum igitur confitearis patronum filium sine permissu presidis in ius vocasse, de pena edicto perpetuo constitutam recepto (?) concedi tibi desideras.

Impp. Qui in potestate patris agunt adversus eum experiri non possunt. Si igitur emancipata es, venia edicti petita hoc facere non prohiberis, quod in minus persona ob fit (?) animadvertit.

De pactis. Rubrica.

Impp. Cum non omnis in certum inter fratres non simul quis rationibus conventione finitum est, cum igitur ubi fidei commissi petitum a patre tuo profiteatur, si in vita sine liberis decederet, hereditatem Licinio Frontoni restituere, et pactum eo tempore de sextante Licinio Frontoni dando cum libe...

[illegible gloss]

[illegible gloss]

[illegible gloss]

41

[illegible gloss]

sumus non sustulit. In posite non ideo potest iniquum videri quod factum sicut placuit, diem suum te eius superstite functus est.

Idem. Post venditionem hereditatis a te factam si creditores contra emptorem actiones suas movisse probare potes eosque eas sponte[an]ea suscepisse voluntate, exceptione taciti pacti non inutiliter defendens.

Idem. Servus creditoris meliorem causam domini facere potest, in deterius autem reformare novo pacto non potest obligationem constitutam.

Idem. Postquam liti de peculio mote renunciasti, causam finitam instaurari posse nulla ratio [permittit].

Imp. Credito[r] … permittit. In tuo sepe tempore pecunie exsolvisti de preterito non petenda inter eum et te convenit ob causam negociaque eius tuo procuratorio fideque defensa ea obligatione pretium iure civili pretium honorario liberatus; nam exceptio perpetua pacti conventi vel doli residuam petitionem repellit, et solutum pignorantiam repeti potuisset.

Idem. Pacta que contra leges constitutionesque vel contra bonos mores fiunt nullam vim habere indubitati iuris est.

Idem. Debitori tuo si heres extitisti, actio quam contra eum habuisti adita hereditate confusa est. Sed si eam hereditatem prius quam in debito optinuisti ei tradidisti quem summa superannuas ea conditione pactorum ut tam ceteris creditoribus quam tibi in eo quod tibi debetur satis, hereditatem non adisses satisfaceret, pacti conventionisque servanda est fides; que si non servatur, ex stipulatu si sit pacto subiecta actio dabitur.

Idem. Si pascenda pecora partiaria, id est ut fetus eorum pro portionibus quibus placuit inter dominum et pastorem dividantur, Apollinarem suscepisse probabitur, fidem pacto servare per iudicem compelletur.

Imp. Cum proca quam adversarius mariti tui evictus esset, inter eam tuam convenit ut ei caveret se nullam controversiam de suis moturum, id pactum mala fide factum irritum esse cum ex ea conventione cum in re agi cepit iudex ea [...]ubabit.

Idem. Legem quam dixisti cum dotem pro alumpna dares servare oportet, nec obesse potest quod solet dici ex pacto actionem non nasci; tunc enim hoc iure utimur cum pactum nudum est; alioquin cum pecunia datur et aliquid de reddenda ea convenit, utilis est condictio.

Idem. Ex conventione quam cum pacta noverca tua cum patre tuo dicis cum fundum in dotem daret ut creditoribus quibus fuerant obligata predia usuras solveret, actio tibi adversus eam competere non potest, et si pactum in stipulationem deductum probetur; sed si fundus estimatus ita ut pars mariti fiat in dotem datus est, ex vendito actio ut placitis stetur competit.

Idem. Pacta novissima servari …

[illegible gloss]

... oportet enim unius cuiusque rei equitas postulat quia pro his conventione que processit divisa post usuram sententie consensit. Et maxime si uti proponis id ita pacta precibus asseveras aut actionem que supprima conventione fiat excercere non prohiberis.

Impp. In bone fidei contractibus ita demum ex pacto actio competit si in continenti fiat: nam quod postea placuit id non petitionem sed exceptionem parit.

Impp. Si pacto quo penam adversarium tuum promisisse proponis si placito non stetisset stipulatio subiecta est ex stipulatu agens vel id quod in conventionem devenerat ut id fiat consequeris vel penam stipulatione comprehensam more iudiciorum exiges. Nam bona adversarii tui te transferri citra sollempnem ordinem iudiciorum frustra deprecaris.

Impp. Pactum quod dotali instrumento comprehensum est ut si pater vita fungeretur ex equa portione ea que nubebat cum fratribus heres patri suo esset neque ullam obligationem contrahere nec libertatem testamenti faciendi mulieris patri potuit auferre.

Impp. Cum proponas filios in testamento scriptos heredes rogatos esse ut qui primus rebus humanis eximeretur alteri portionem hereditatis restitueret quamvis precariam substitutionem fratrum consensu remisisse asseveris fideicommissi persecutio cessat.

Id. Pactum quod bona fide interpositum docebitur et si scriptura non existente tamen si aliis probationibus rei geste veritas comprobari potest presses provincie secundum ius custodiri efficiet.

Id. Si creditores vestros ex parte debiti admisisse quemquam vestrum pro sua persona solventem probaveritis aditus rector provincie pro sua gravitate ne alter pro altero exigatur providebit.

Id. Licet inter privatos huiusmodi scriptum comprehenditur ut is qui supervixerit alterius rebus potiatur nec donationis quam mortis causa gestum efficacem speciem ostendat tamen cum voluntas mutuumque super ultimo vite spatio deque familiaris rei decreto quodam modo contemplatione mortis in scripturam deducitur, tum postremum iudicium optineat. Proponas itaque de acquirendum tuum ad discrimen plurimi pergentes ob communem mortis fortunam invicem pactos esse ut ad eum qui supersites fuisset eius res cuius fine vite attulisset pertinerent existente condicione intelligitur ex sacris tamen iudicio quod principalium constitutionum perempto favore firmatur: tuere.

Id. Traditionibus et usucapionibus dominia rerum non nudis pactis transferuntur.

Id. Cum proponas inter vos sine scriptura placuisse fratrum tuorum successiones equis partibus dividi ea transactionis causa probari possit hanc intercessisse conventionem exceptione te tueri potes si possides quod si adversarius tuus tene...

at ex hoc placito nullam actionem esse natam. sit ex stipulatione non prospexisti debes intelligere nec adversario tuo transactione uti concedendum esse nisi eaque placita sunt paratus sit

Idem. Pactum cura[toris] ad implementum recipe minorem quantitatem paciscentis adulte etatis suffragium ne noceat efficiet. tutores enim et curatores exigentes pupillis et adultis debitum non remittentes prestant obligationis liberationem.

Idem. Filius paciscendo vel debitum accipiendo inde detrahit patris obligationem

Idem. Si actionem legati vel fideicommissi quam adversus heredes mariti quondam tui habuisti, tu affectione heredum alius remisisse probetur, exceptionem pacti et debitores instituenti actiones nocere minime posse in

Idem. Debitorum [...] tilliges pactionibus creditorum petitio nec tolli nec mutari potest.

Idem. Pacto successorum debitoris ex lege xii tabularum es alienum hereditarium pro portionibus quesitis singulis ipso iure divisum in solidum unum obligare creditori non potest quod in bonorum ario succedenti bonorum iure locum habebit. secundum rogatum plerisque itaque cum creditoribus cum coheredibus vel non perfectis in divisione placitis convenire quantitati mi[nime]

Idem. Petens etiam sti[pulationem] [...] est potestas ipsa que placiti firmandi causa secuta est seu antecessit pactum seu post statim interpositum sit

[...]recte. Si in se ferm postulat sua[...].

Idem. Si certis annis quod nudo pacto convenerat datum sit ad precandum imposterum in debitum solutum obligare non potuit eum qui pactum fecit. Nam placitis stipulatio non accessit.

Imperator. Siquis in conscribendo instrumento se confessus fuerit non usurum fori prescriptione propter cingulum militie sue vel dignitatis vel etiam sacerdotii prerogativam, licet antea dubitabatur sive oportet eandem scripturam tenere et eum qui hoc pactus est non debere adversus suam conventionem venire vel licentiam ei preterea discedere a sponsione sua aut iure uti. Sancimus neminem licere adversus sua pacta venire et contrahentes decipere. Si enim ipso edicto pretoris pacta conventa que neque contra leges neque dolo malo inita sunt omnimodo observanda sunt quare in hoc casu pacta non valeant cum alia regula est antiqui iuris omnes licentiam habere his que pro se introducta sunt renuntiare. Omnes itaque iudices nostri hoc in litibus observent et hec observatio et ad pedaneos iudices et ad compromissarios et arbitros electos perveniat scituros quod si neglexerint in litem suam facere intelligantur.

Idem. De questione tali a Cesariensi advocatione interrogati sumus. Si quis vel pluribus promississe aliene futurae hereditatis ex cognatione forte ad eos devolvende pactaque inter eos inita sunt

peruentura hereditate quibus specialiter declaratur si ille mortuus fuit et hereditas ad eos perueniret. eos in eos in hereditate eadem obseruari. uel si forte ad quendam ex his hereditatis commodum peruenerit. etas pactiones euenire dubitabatur si huiusmodi pacta seruari oportet. fatebatur autem eis quidem quod adhuc superstite eo de cuius hereditate sperabatur huiusmodi pactio processit quia non sunt ita confecta quasi omnimodo hereditate ad eos peruentura. sed cum duabus conditionibus composita est si ille fuerit mortuus et si ad hereditatem uocentur hi qui pactiones fecerunt. sed nobis omnes huiusmodi pactiones odiose uidentur et plene tristissimi et periculosi euentus. quare enim quodam uiuente et ignorante de rebus eius quidam paciscentes conueniunt. secundum ueteres itaque regulas sancimus omnimodo huiusmodi pacta que contra bonos mores inita sunt repelli et nichil ex his pactionibus obseruari nisi ipse forte de cuius hereditate pactum est uoluntatem suam eis accommodauerit et in ea usque ad extremum uite sue spatium perseuerauerit. tunc enim sublata acerbissima spe licebit eis illo sciente et iubente huiusmodi pactiones seruare. quod et anterioribus legibus et constitutionibus non est incognitum licet a nobis clarius est introductum. iubemus etenim neque donationes talium rerum neque hypothecas penitus esse admittendas neque alium quendam contractum

in alienis rebus contra domini uoluntatem aliquid fieri uel paciscentes secta temporum meorum non patiatur.

De transactionibus

Neque pac. Imper. Neque pacto neque transactione cum quibusdam ex curatoribus seu tutoribus facta auxilio ceteris est in his que separatim communiter ue gesserunt uel gerere debuerunt. Cum igitur tres curatores habueris et cum duobus ex his transegeris tertium conuenire non prohiberis.

Id. Cum te proponas cum sorore tua de hereditate transegisse nec etiam pecuniam te ei debere cauisse et si nulla fuisset questio hereditatis tamen propter timorem litis transactione interposita pecunia recte cauta intelligitur. ex qua causa si fisco soluisses repetere non posses et si non soluisses tamen iure conueniris.

Imper. Agrum cum Geminiano quod pater eius curator tibi datus negatur tua gessisse et si apud iudicem negauit se actione teneri quamuis tamen actio in aquiliana stipulatione interposita est iudex contemplatione iudicii quod est bone fidei queret de quantitate pecunie nominatim transactum sit et si apparuerit de minore transactum quantitatem pecuniam reliquam ex administratione cure debitam probatum fuerit soluere eum iubebit quia non istius per conuentionem aquilianam obligationis pure tamen deductum est quanta erat quantitas pecunie que debebatur.

Id. Actione administrationis debebatur instituta cure ab eo qui legitime etatis annos compleuerit in

[illegible]

acquilianam stipl'oem ded
uctam p acceptil'oem extinc
tam nullam aliam super ea n̄ de
dolo intra concessa tpra nō
ambigit n̄ spalr de dolo tns
actum sit.

Id. Quum te transegisse cum her
ede quondam tutoris tui p fite
aris sūo p legittimam eta
tem fecisti. frustra desidas ut
a placitis recedatur: Licet enim
ut p̄ponis nullum instrm̄ in
tercessit. tn̄ si de fide cetus conf
sione tua constet. scriptura q̄ p
batiōem rei geste solz continere
inceria non est.

Id. Quum mota inofficiosi q
rela inter uiuam cum diuisa
pte transegisse ita ut ptem bo
norum susciperet et aliter disce
deret. p̄ponatis instaurari q̄ se
mel omissam querelam puo
quum heredes extitistis uiua
ro non sinit. cum si fides placi
tis psita non ē in id qd̄ inter
diuisam ptem recte conuen
etis autem in si stipl'o conuen
tioi subdita ē ex stipulatu ac
tio competit aut si omissa u
borum obligo ē utilis actio q̄
p̄scriptis ūbis rem gestam de
monstrat danda est.

Impr. Transactōis pla
citum ab eo interpositum cui
actōem cāe non decisionem
litis mandasti nichil petiti
oni tue derogauit.

Id. De alimentis preteritis si q̄o
defertur transigi pot. De fu
turis aut sine p̄tore seu pre
side interposita transactio nulla
auctoritate iuris censetur.

Id. Si sup possessione que tibi
quita ē cum quondam pateris a
fine uxoris tue pactum con
uentum in stipl'o in uos ū
allegas interposita ē ut sumc̄
ctum diem aduersarius tuus
x. aureos t̄ numarū possōe
ei cedes uel si eam inferre q̄n
titatem non curasses ultius
quondam non pateris is qui ī
spopondit p̄misso sat n̄ fec
consequens ē te ad quem res pti
net inni ab eo pati non debe
cuius rei gr̄a uir clarissimus
pses prouincie interpellatus iu
ri p̄hibebit praipue cum ī finē
rem diuise pti actio competet
uobis pactōe p utilem excep
tōem possis submoueri.

Impr. Fratris tui filius de
patrui successiōe sub hereditate et
statu inuicē c̄ fidem sanguinis
ciuemq placitorum q̄dem in
ferre parum p̄be postulas.
nullus enim erit licitum si
inis sit transactōnibus bona fide
interpositis cepit facile discedi.

Impr. De fidei commisso a
patre inter te et fratrem tuum dato
uicissim si alter uirum sine li
bis decessisset uita interposita
transactio rata ē cum fratrum concor
dia remoto captande morti
alterius uoto improbabili re
tinet̄ et non pot eo casu rescin
di tanquam circumuentus sis.
cum pacto tali consentiens
cum iā etatem cuiā subueniri so
let etatem agere te p̄ponas n̄
si ages huiusdem illis de causis
in integrum restitutionis auxi
lium impetrare deberes.

[illegible]

Idem. Preses prouincie existimabit litium dubiarum transactio inter te et ciuitatis tue administratores facta sit an ambitiose id quod indubitate debitum posset remissum sit. nam priore casu ratam remanere transactionem iubebit, posteriore uero ciuitatis gratia non sinet.

Impp. Interpositas metus causa transactiones ratas non haberi edicto pretorio continetur. nec tamen quilibet metus ad rescindenda ea que consensu terminata sunt sufficit, sed talem metum probari oportet qui salutis periculum uel corporis cruciatum contineat. Cum uim tamen uel dolum arguendum qualitas cause principalis non sufficit. unde si nichil tale potest probari, consensu conuentionis firmitas minime instaurari oportet. Sed cum eum cum quo te transegisse commemoras ex ancilla tua natum fuisse tuum esse asseueras, si uera sunt que precibus complexa es, alia ratio pactum reformat. nec enim dubii iuris est dominos cum suis paciscentes ex placitis teneri atque obligari non posse.

Idem. Si diuersa pars contra placitum agere nititur, equitatis ratio suadet refusa pecunia cum in hoc dedisti causam ex integro agi.

Idem. Ut sensum congruum accipere possis, insere pacti exemplum. ita enim intelligemus utrum sola conuentio fuerit an et in aquilianam stipulationem nec non in acceptilationem secuta fuerit, que si subdita est, uniuersas lites nullas

aduersarie tue petitionem hereditatis uel rem specialem competere palam fit.

Idem. Causas uel lites transactionibus legitimis finitas imperiali rescripto resuscitari non oportet.

Impp. Cum proponas ab ea cuius supplicas nomine cum tecum habuit transactionem decisam, eamque acceptis his que negocii dirimendi causa placuit dari nunc de conuentione resiluisse, ac petas uel pacto stari uel restitui data, perspicis si quidem de his reddendis manente transactionis placito statim stipulatione sic ut fecit prospexisti xxv annis maior fiunt, quod exceptionem pacti et actionem datorum habeas. quod si nichil tale conueniat, exceptio tantum non et eorum que dedisti repetitio parata competit securitate.

Idem. Transigere uel pacisci de crimine capitali excepto adulterio non prohibitum est. In aliis autem publicis criminibus que sanguinis penam non ingerunt transigere non licet, preter falsi accusationem.

Idem. Non minorem auctoritatem transactionum quam rerum iudicatarum esse recta ratione placuit. si quidem nichil ita fidei congruit humane quam ea que placuerint custodiri. nec enim ad rescindendum pactum sufficit quod hoc secunda hora noctis intercessisse proponas, cum nullum tempus sane mentis maioris xxv annis consensum repudiet.

Idem. Sub pretextu instrumenti post reperti transactionem bona

fide rescindi vitia non patiuntur.

Sane si eam per se vel palam subtectis instrumentis in quibus veritas argui poterit decisionem litis extorsisse probetur, si quidem actio superest, replicationis auxilio doli mali pacti exceptio removetur; si vero iam perempta est, intra constitutum tempus tantum actionem de dolo potes [exercere].

Id. Quum ea que transegisse [...] exercere actionis causa dari vel retineri convenit, velut emptorem eum quem accipere placuit optinere perscribitur: hiis que simulate geruntur pro infectis habitis

instrumenta ficti precii postulatur.

Id. Si maior transegisse [...] minime adiuvato gesti ad rescindendam transactionem de dolo sola contestatio non sufficit.

Id. Nec intentio creditorum Artimedori qui ad eos successisse se profitens si obligatus pro eo non fuisti tenere te potest. Sed hoc iniungi negotio tamen conveniat. nam cum iam quondam transactione decisam inter eos placitam numeratam pecuniam proponas, hiis indebiti promissi soluti pretextu improbe petitionem decem in postulas, cum istiusmodi in simplicem fuisse deducta indebiti promissi velamento defendi non

Id. Si quidem ex causa transactionis possessionis acceptis hiis que in strumento continentur nichil amplius convenit petere adversariam tuam, exceptionis auxilio defendi prospicias. si vero etiam quantitatem quam solam ab ea debitam recte se debere sine litis decisione confessa est, tam eam quam in resi-

duam debiti partem petere minime

Id. Si maiores [...] viginti quinque annis cum privigno sive avunculo transegistis vel ei debita donationis causa sine aliqua condicione remisistis, non ideo quod hi hereditatis captande causa vel spe future successionis vos fecisse proponatis aliis eis succedentibus instaurari finita de[bent].

Id. Transactionem [...] volentes eius non posse suos si non iustissimum visum est.

Id. Sanum mente licet egrum corpore recte transegisse manifestum est, nec postulare debuerat improbo desiderio placita rescindi valetudinis corporis adverse velamento.

Id. Sive apud acta rectoris provincie sive sine actis scriptura intercedente vel non transactio interposita est, hanc servari convenit. Sed quum ut certum quid acciperes convenisse te sine scriptura proponis nec huius rei causa stipulationem secutam esse, quum nudo pacto non potuit nasci actio, tamen rerum vendicatione pendente si exceptio opposita fuerit pacti doli mali vel in factum replicatione usus potes ad obsequium placitorum adversarium tuum urgere.

Id. Si ipse fundum quem petebas precium certis finibus tibi in dari transactionis causa placuit, nec eo tempore minor viginti quinque annis fuisti, licet hunc precium obligatum pro alienum proprie fuit probatur, instaurari decisam litem prohibentium. Ex stipulatione

[illegible]

same si placita fuerant secuta est, vel si non intercessit, prescriptis verbis actione civili subdita apud rectorem provincie agere potes. Si tu ipsas res a patre constitutas ob quarum questionem litis intercessit decisio fiscus vel alius a te vendicavit, nichil petere potes.

Idem. Sub pretextu specierum post repertarum generali transactione finita rescindi prohibent iura. Errorem autem circa proprietatem rei apud alium ex personis transigentium transactionis tempore constitute nichil nocere potest.

Idem. Transactione finita cum exceptis tantum talibus magis dolum intercessisse quam eorum contra quos preces fundis confiteamini instaurari questionem nec non criminosum tibi est.

Idem. Si de certa re pacto transactionis interposito hoc comprehensum erat nichil amplius peti, si non aditum fuerat eo nomine de ceteris questionibus integra permanet.

Idem. Si causa cognita prolata sententia sicut iure traditum est appellationis vel in integrum restitutionis sollempnitate suspensa non est, super iudicato frustra transigi non est opinionis incerte. Proinde si stipulatione Aquiliana et acceptilatione subsecuta competentem tibi actionem peremisti, preses provincie usitato more legum rebus prudenter iudicatis effectum adhibere curabit.

Idem. Transactionem que dominii transitione vel actione pacta seu per emptionem finem accepit cum ea amicis intervenientibus renovata

ostenditur processisse metus vel dolo non interveniente rescindi postulantis prefessio detegit improbitatem.

Idem. Cum donationis seu transactionis causa administratione tutele debiti scientes vos obligationem fructuario remisisse proponatis, nec tamen cum volenti dolus inferatur, frustra de dolo queremoniam nec adimplendum promissum hereditatis proprie pollicitatione quisquam astringitur.

Idem. Si maior annis xxv transegisti, conventionis dari placita representata nec dum probentur, nec obstant hii qui convenerunt, ne quid amplius ab his exigi possit, exceptionis profuturae.

Idem. Promissis transactionis causa non impletis penam in stipulatione deductam sicut fieri solet exigi posse constat.

Idem. Transactio nullo dato vel retento seu promisso minime procedit.

Idem. Quamvis cum [illegible] predictum qui pactus est statim peniteat, transactio rescindi et lis instaurari non potest; qui te suasit intercedendum tempore rescindi falsum asseverant.

Imperator. Ubi pactum vel transactio scripta est atque Aquiliane stipulationis et acceptilationis vinculis firmitas iuris innexa est aut subsecutis secundum legem accommodandus est consensus, aut pena una cum his que data probentur, an cognitione causa si adversarius sui malitie inferendae est.

Imperator. Si quis maior annis xxv adversus sua pacta vel transactiones [illegible]

[illegible]

actiones nullo cogente imperio sed libero arbitrio et voluntate confectas putaverit esse veniendum vel interpellando iudicem vel supplicando principibus vel non implendo promissa, ea scilicet autem invocato dei omnipotentis nomine eo auctore solida esse convenit, non solum notetur infamia verum etiam actione privatus restituta pena que pactis probatur inserta rerum proprietate careat et emolumento quod ex pacto vel transactione illa consecutus fuerit. Itaque eorum omnia mox commoda deputabuntur eis qui intemerata pacti iura servaverint. Eos etiam huius legis munere vel iactura dignos esse iubemus, quorum nomina placita vel ineuntes salutem principum confirmationem interposuerint esse pactionum initarum.

Impr. Si lex filiis matris transactiones vel pactiones inite fuerint quamvis iusiurandum his interpositum sit, tamen cum lite filio revelato eas retractari precipimus. Ita demum ut si de pluribus causis vel capitulis hereditatis pactiones vel transactiones inite fuerant, illa tantum modo causa vel pars retractetur que ex filio inustio composita convicta fuerit, aliis capitulis firmis manentibus. Nisi forte in de eo quod filium dicitur controversia orta decisa sopiatur.

Impr. Iubemus in omnibus litigiis iam motis et pendentibus seu postea suscipiendis vel ascripticia condicione movendis transactionem

Transactio facta super causa status valet. h. d. et h. de favore libertatis et cetera quod non et tenet

celebratas si non alio iam cognito modo casu vacillare contigit, vires suas optinere nec ob hoc videri tenorem earum titubare quod pro condicione suasionis (?) vel ascripticia confecte sint.

Impr. De errore calculi. Rubrica.

Errorem calculi sive ex uno contractu sive ex pluribus emersisse videatur, non afferre preiudicium sepe constitutum est. Unde rationes et sepe computatas denuo retractari posse, si res iudicate non sunt vel transactio non intervenit, explorati iuris est. Sed si per errorem calculi velut debitam quantitatem cum esset indebita promisisti condictio liberationis tibi competit.

Impr. De postulando. Rubrica.

Cum in aprefecto Egypti precario causas agere prohibitus non appellaveris, placitis obtemperare

Impr. Decet orarum(?) pera libitum nec cum mei quisquam ita sinceritatis eruditi ut proximam desiderantibus prestare possint prohibentur hoc facere.

Impr. Si sub specie honorarii quod advocato usque ad certum modum debeti potius eam quantitatem quam desiderio complectis te daturum cavisti et quasi mutuam pecuniam accepisses eam te redditurum promisisti, nec temporis spatio negotio gesto consensum ac fidem accommodasti, competenti exceptione non numerate pecunie tutus es. Sed ex hac causa cautionem interposita

Si occasione salarii fiat promissio advocato ex causa mutui pot exceptio. q. legitima tempore obiit ob liberatio ... h. d.

[illegible gloss]

Iusitato more potes concedi.

Impr. Velamento absentie pa|trom caeturus ad simitas quod est

Irecitur quis frustra conatur.

Impr. Si qui advocatorum in|estimandum sue immensa atque|inlicita compendia pertulisse|sub nomine honorariorum|ex negociis que tuenda susce|perint et emolumentum sectep|tis cum gravi dampno litiga|toris et depredatione poscentes fu|erint inventi placuit ut omnis|qui in hac sevitate permanserit|ab hac penitus professione ar|[ceatur]

Impr. Quisquis vocant [...]|vult esse causidicus non idem|in eodem negotio sit advocatus|et iudex quoniam aliquem inter pronos|et arbitros oportet esse delectum. Cuncti|omnia aut universi advocati|ita prebeant procinia litigan|tibus ut non ultra quam litium|poscit utilitas in licentiam con|vicii andi et maledicendi te|meritate prorumpant. agant|quod causa desiderat. temperent se ab|iniuria. Nam si quis adeo pro|terax fuerit ut non ratione sed pro|briis putet esse certandum|opinionis sue imminutionem|patietur. nec enim conniven|tia accommodanda est ut quis|quam negotio derelicto in adversarii|sui contumeliam aut palam|pergat aut subdole. Preterea|nullum cum eo litigatore con|tractum quem in propria recepit fide|ineat advocatus nullam con|ferat pactionem. nemo ex hijs quos|licebit accipere vel decebit asper|natum habeat quod semel offi|[cium]...

fictu gratia arbitrio suo optinet|et litigator. nemo ex incluso|a periclitabatur iurgium. Capud|urbem aut romanam in bon|oratis qui hoc putaverint elig|endum eo usque liceat orare quo|usque maluerint. videlicet ut non ad|turpem compendium in super|et deformem sed amplietur|occasio sed laudis per eam augmen|ta querant. nam si lucro pecu|niaque capiantur veluti ab|iecti atque degeneres inter vilissi|mos connumerabuntur. Cos|cuius gratia ex hijs quos agere per|miserimus vult esse causidicus|eam pro [...] solam quam sum|it tempore agendi sciat se esse quo|usque causidicus est nec putet ei|quam honori suo aliquid esse de|tractum cum id ipse elegit necessit|atem standi et ipse contempserit.

Iit uis sedendi. [R. morales]

Providendum est ne hij quos|in foro tue magnitudinis|aut meritum nobilissimos fe|cit aut vetustas in una parte|consistant. aliam anuditam atque|tironibus necesse sit sustentari|atque ideo si in uno auditorio|duo tantum precetis fuerint vel plures|quorum fama sit vel clarior in|iudicantis officio sic ut causid|icorum par distributio fiat|exerceatur pertibus auxilium sin|gulorum equa lance divi|so procedat. Si quis vero mon|itus a iudice ea exceptione que|nequeat comprobari cuiquam p|ti procinium denegaverit ca|reat foro sciat in numarum se a|gendi copiam posse restitui.

[illegible gloss]

Si quis autem ex litigatoribus detectus fuerit separatim tantum (sic) se cum priore adversario suo tali fraude subvertisse partis defensionis copiam ostenderet, procul dubio ultionem iniquitatis a se factae ad nostram ... ...

Item iudicis a sectione separati? expiet.

Impr. Nemo vel in foro magnitudinis tuae vel in provinciali iuditio vel apud quemquam iudicem accedat ad togatorum consortium, nisi sacris catholicae religionis fuerit imbutus misteriis. Si autem aliquid quocumque modo vel quadam machinatione factum vel attemptatum fuerit, officium quidem sublimitatis tuae centum librarum auri iacturam pro eadem praesumptione sustineat.

Item. Si vero quicumque advocatus fuerit contra praeceptum serenitatis nostrae decretum officium advocationis praesumere praedictam animi perpetrare prohibitum praesumpserit, advocationis officio remotus stilum proscriptionis atque perpetui exilii poenam specialiter sustinebit. Sciant vero etiam provinciarum rectores quorum sub cura administratione aliquid huiusmodi fuerit attemptatum, partis bonorum dimidiae proscriptionem et poenam exilii per quinquennium se sustinebit.

De advocatis diversorum iudiciorum.

Imperator. Provinciae praevaricatum putas et in plebeius accusatorem non decrevit adversus eum pro temeritate sententia commissa est quoniam ita de principali causa denuo quaeretur. Cum non docuisti praevaricatum et calumpnia-

notabis et rebus iudicatis accepta sione provocatum instabitur.

Impr. Quinctio praesidi. Qui nec(essari)o praesidi sue deberent in municipio functiones eos decurionibus aggregatos volumus eva(n)gari permittentes ut in negotiis causidicorum fungantur officiis et in civitatibus propriis subeant munia curialium ita tamen ut necessitatem pro civitatum in qua honorem hunc consecuti sunt eis a te permittantur.

Impr. Nequis ex corpore togatorum minime curialibus nexibus illigatus provinciales suscipiat functiones ut ambientibus claudatur ingressus et invitis necessitas auferatur.

Impr. Non tamen cunctis insimul universorum iuditiorum advocati quicquid ex huiusmodi professione vel ipsius occasione quaesierint id in propriis obitum percipiunt veluti peculium castrense ad exemplum militum proprio commodo valeant vendicare.

Impr. Quicquid animi largitate in munificentia praestitum principali togatis pro sorem eminentissimae praefecturae reverentia studiorum id esse praescriptione praestitum esse cognoscant pro omni causarum illustris urbicariae praefecturae.

Item. Scimus ut advocatis qui apud tuam magnificentiam causas acturi sunt a nullo iudice nec ab ipsa eminentissima praefectura sollicitudo ulla penitus iniungatur. Sed nec advocatis provinciarum inspectabi-

uium iudicium quisquis exis
timet iniungendum aliquid
nulla quoque togatis inspectio ige
ratur: perceptio nulla instructio
operis nulla discussio nullum
documentum nullum demque ali
ud eis mandetur preter arbit
rium medetem dumtaxat loco
uel aduocationis exerceatur offi
cium. i. librarum auri pena of
ficio fiendo qui legis istius re
temerare temptauerit.

Idem. Hisdem priuilegiis eisdem
immunitatibus potiri togam
illustrissime prefecture illirici
cum quibus fruitur toga orien
talem pretoriane sedis excel
se decernimus.

Idem. Cum aduocatio pretoriana
cel. numero togatis minime uel
imminuendo uel addendo conclu
datur. Iubemus eos qui ex
his ad fisci patronatum peruene
rint cohortis uel alterius uilioris
condicionis nexibus cum liberis
uel gentis suos custodium po
tale officium depositum annum
quo completum aduocationis
consortio abscedere communem
consistorianam quoque togatis
fori celsitudinis tue quolibet ca
su acquiratur titulo ut castren
se sibimet uendicare nec parenti
bus uel aliis personis earum rerum
commodum acquirere legis
istius auctoritate decernimus his scili
cet ad urbicariam prefecture ad
uocationem trahendis.

Idem. Si quis de togatis fori cel
situdinis uel illiricianae seu ur
bicariae prefecture siue de his que
in prouincialibus iudiciis causarum
patrocinium confitentur et electio
nem tue sedis regende prouin
ciam unius potestatem quam susce
pit per pactum integre sine
ulla opinionis labe administra
tionem ad illud officium unde abstrac
tus est ac inde sine uite subsidia
comparabat remeandi habeant
facultatem nec causas orare deni
que quadam prohibeatur inuidia.

Imperator. Eos qui inueniuntur
priores fori tue sedis ad patron
atum fisci singulis quibusque annis ac
cedere per his que dignitatis et pri
uilegiorum insignibus ambigen
dos per cipimus quibus antea hac
iure batur fisci patronus.

Imperator. Neminem uero scimus a
liquem sub accedendi colore sta
tutis. c. l. aduocatis quos se
eminentissima prefectura incon
cultum assumpsit aggregare.

Non aliter uero consortio aduocatorum
tue sedis associetur nisi prius in
examine uiri clarissimi rector
is prouincie ex qua oriundus
est presentibus primatibus cohortalibus
gesta conficiat quibus aperte
pateat cohortalium eius siue status
ac fortune eundem minime
subiacere si presens uir clarissimus
rector prouincie fuerit in examine
eius siue eo absente apud defensio
nem sui oppidi gesta conficiat
iurisperitos et doctores eorum
iubemus iuratos sub gestorum
testificatione depromere eum
qui per ea subrogare maluerit pe
ritia iuris instructum. Filios
autem togatorum excellentissime
tue sedis qui uel nunc causas agunt
uel futuris temporibus accitauerint

h[oc] necesse si s[ente]ntia fuit q[uas]i a[bs]ta loco r[egu]l[e] q[uod] p[ro]cedit ... K

actio iudicii dicas data s[ente]nciam ut .l. de re iudicata ... stip. l. optimam. disceptaturus. quis iste ... de legatis ul' ordinarius sublato errore ... ut ... sententie oportet ... no[n] ... et s. de ... nostri ut iudicia. ut dixi s. de ... age ... p. ... ut ... l. si ... ex pone eam ut ibi ... publico ... l. ... dic legibus ul' ... ul' magistratibus qui tenentur in s publicum ... sistens ut.

[illegible]

...certis supernumerariis anteferri. Illud
insuper decernimus ut in his qui
iuncta sunt advocatis eminen-
tissime tue sedis reputentur, ne li-
ceat etiam per virum spectabi-
lem proconsulem vel prefectum
augustalem vel comitem or-
ientis aut per viros spectabiles
vicarios aut per rectores provin-
ciarum negocia perorare.

Impr. Sancimus patronos fisci
iudicio celsitudinis tue iam
non quotannis sed biennio pro
vetere consuetudine finem of-
ficii sortiri, salvis eisdem consor-
tio privilegiis omnibus que ante
a principibus indulta manent.

Impr. Petitionem virorum di-
sertissimorum advocato-
rum Alexandrine splendidis-
sime civitatis quam de fori sui
matricula fisci patronum optul-
erunt merito admittentes hanc
sanctionem decernimus, id est statu-
tos hactenus eorum que nomina
pro tempore matricule continendi
scribi eos advocationis auxi-
lium officium in iudicio tam vi-
ri spectabilis prefecti augustalis
quam viri spectabilis ducis Egip-
tiaci limitis aculiatimis peten-
tibus adhibere. Certos vero ultra me-
moratum numerum constitu-
tos apud alios iudices eiusdem
Alexandrine civitatis perorare
iussimus, scilicet statutorum in loco de-
ficientium supernumerariis ante-
ponendis. Exigentes autem pro
biennium fisci patronum contem-
platione laborum ex consulari
moderatoris provincie dignita-
te decorari. Ultima facultate

que tamen non denegandam cum
usus exegit tam per se quam pro
filiis parentibus et uxoribus nec
non in personis ex transverso late-
re usque ad quartum gradum con-
stitutis procinctum suum
adhibere. Cum autem fisci patronum
mori contigerit gradum eius
sequentem sine ulla dilatione in lo-
co eius subrogari, heredibus defu-
ncti mercedem exinde sibi commoda
acquiri posse, senatu spectat-
iis cunctis privilegiis que
hactenus habuisse noscuntur
nec non que suggestio magni-
tudinis tue continet et in pos-
terum intactis inviolatisque
servandis, quatinus hi devo-
ta eis libertatis honore possi-
nt in ocio et tranquillitate reli-
quum tempus sue vite peragere, nulla
eis finitum sollicitudine ingerenda.

Impr. Advocati qui dirimunt
ambigua facta causa-
rum sueque defensionis viri-
bus sepe publicis in rebus ac tam
privatis lapsa erigunt, fati-
gata reparant, non minus
provident humano generi quam
si preliis atque vulneribus patriam
parentesque salvarent. Nec enim
solos in nostro imperio militare cre-
dimus illos qui gladiis cli-
peis et thoracibus nituntur, sed et
advocatos. Militant namque
patroni causarum qui gloriose vocis
confisi munimine laborantium
spem vitam et posteros defendunt.

Impr. Post duos fisci pa-
tronos qui ex constitutionibus antio-
ribus hisdem beneficiis eximun-
tur, lxxiiii togatis qui in presen-

secus
Et similiter iudici ut per testes ac. ... hiis ut advocatis vel patronatu ... ibus ac supplere. cum nimis contineret ipse ferre cum preses omisit. Et dic ... minus ... nec utrique ut ff. de tribu. l. illud. ... minus sed non hic quod iudex supplet. Verum ut hic in ducendo legem ul' ar. ad causam sedendo non stando ut s. de postul. quisquis. ... corrigit cum non recipiendo si non potest convenire aliquo modo actor ... ut ff. de off. ass. l. ... ut ... privatus l. ii. infra ... amittit actor causam recipiendo. l. similiter recipiat tale intelligi ... actio que non potest convenire ... ut ff. ... nec ... mo. di. l. ... item in ducendo casum ... reducendo ad ... quociens ut ff. de l. iii. officio ... autem non ... aut ...

... ma autem etiam e illese dignitatis legibus statutis ac moribus ... dimittit ... estima ... significant ut e. l. ... estima ...
Nec furti, quia ex actore ... exigitur. Inter contre nolens ... ut ... rap. vel aliter ut infra ... l. divi. peculatus. q. ... natum ... quis in duplum ... alicuius civitatis ... ut ff. de fur. ... l. iiii. peculatus l. iiii. ... condempnatus est. suo ... actori ... libello ... publicarum ... furti ... l. etiam ... ut modo dixi. hic a volente ... exig.

ti sunt a primo usque ad sexagesimum quartum in imperialibus beneficiis perfrui censemus. Quod fisci patronum ubique eorum honorati sunt, hiis quod illud additum divinitus esse censemus, ut si quis patronus fisci adeptus gradum fatalem diem obierit, universa totius anni salaria ex quo hoc idem officium peragere cepit ad heredes seu successores suos, sive ubi sive extranei sunt, transmittenda, tam ex testamento quam ab intestato habeat facultatem.

Imperator. Ad similitudinem venerabilium advocatorum fori amplissime pretoriane prefecture vel quindecim tantum ex foro tue magnitudinis in presenti gradus primos optinent, post fisci scilicet patronum, hiis de privilegiis nostre mansuetudinis beneficio perfruantur, quibus fisci patronum ubique eorum muniuntur.

Idem. Iubemus advocationem fori tui culminis ... ita constitutum esse fuiat advocatos concludi eundem numerum qui certus vel professionis vel morte vel quocumque casu fuit imminutus electione tue sedis impleri, ita quod ut in presenti quam et usque ad biennium ad plenitudinem defuncti numerum subrogandi fine illa coartabuntur, aut cuiuslibet condicionis deterioris succedant, quam de salva inde ... adversus eos apparitoribus si qua competit actione, quamcumque tum etiam ex ... fisci patronatus officio impleto extiterit, evanescere post lapsum non biennium foro tue magnifice potestatis insertis postulantes non alii nisi sub gestorum confectione nominis eos coartabuntur condicionibus ... patefecimus fuit admittantur. Cuncta sane privilegia que pretoriane prefecture advocantibus ex divinis retro principum seu inclite recordationis Leonis vel nostris sanctionibus indulta sunt tue quoque gloriosissime sedis causidicis absque ulla disceptatione prebere nec minus ... sancimus.

Imperator. **De advocatis diversorum iudiciorum.**

Aggesti... Honem virum illustris comitis et proconsulis Asie duximus admittendam, per quam nostre serenitatis auribus intimavit fori sui advocationis depositum officium cum petitione magno opere postulasse, ut ... advocationis depositum officium dignitate quadam liberalitate ... iubemus eos itaque post depositum, ut deinceps prefatum officium universum quemque eorum qui in presenti sunt vel procedente tempore fuerint insti clarissimum primi ordinis comitis perfrui in dignitatem quamdiu et tempore quietis fructum pretitorum laborum consequi ... qua fide atque industria erga clientes suos comprobata pro ... te condicionis hominum multitudine segregati clarissimus ... to connumerarentur.

Idem. Advocatos amplissime tue sedis qui pro tempore ad fisci patronatus gradum in officio provenientur, ... cum iam nati vel procedente ... ab omni ...

Decurionis sustinentes pro quibus contingit aliquid in fami... [illegible]

animi non liberi ... contempnata in duplum proposita actione furti ... [illegible]

[illegible]

tali seu ciuilis altius condicionis
decurionis uinculo immunes
ac liberos cum primo modo suo
consuetam (?) percipimus. cum constat
dudum pridem tam aduocatis
amplissime praetorianae praefecturae orien-
tis quam magnifice urbicanae
praefecturae sacris constitutionibus esse
indultum et non est dubium non
tantum eas sed et sublimissime tue se-
dis germanas esse potestates.

Iubemus per tempore praeturae ad-
uocatorum fori uiri illustris
comitis orientis per biennium
officio et solatia sua communi consensu de-
putata pridem biennium con-
sequi hoc quod est in facto professionem
aduocationis deponere consortio
uidelicet eorundem aduocatorum
ad XL tantummodo uiros redigendo
itaque ut si qui superflui sunt
in eidem consortio sociande ad-
uocationis officio minime reici-
antur nemine alio eis adiciendo
nec XL uirorum numerum adu-
ocatorum consortium excedere
contingat. Ad eos qui pro-
ut statutum est fisci patroni de-
posuerint officium praedicta non prohibi-
singulos tam per se quam per coniuga-
li sua et socio et socero necnon et
genero et nuris et liberis eorum condicionis
fungi officio nec educulas eorum
memoratorum honorum mo-
lestari sinit munera tantummodo sua
quo domo singuli prerogatiuam
sibi uendicare maluerint per sporto-
lus praeterea. Documento notitia
nobis porrecta declarat tam pa-
tronis quam per colonis et suis eorum
custodium uerum ... licet
tam eundem modum cont...

sportularum exactionem certe eos ex-
cedendi nec decet eos quam in quam praesta-
tura ante quam in tempora legum erud-
itionem noscantur inhesisse super-
dicto modo consortio sociari filios
aduocatorum ut adhuc in tali
constitutorum officio uel eorumque
fisci patronatum deposuerint
super statu mortuorum extranei
ad idem officium accedentibus ante
pominem eiusque gradus et sine sumptibus
sociari. Sed ipsi prout dispositum est
solitum tempore legum doctrinam
intuunt his patronum officium adepti
sunt uel fuerint non tantum superstitibus
sed et in morte preuentis praestatur
tam ad heredes fisci patronum quam
semel ad unum gradum uoc-
atum sit solatia eius tamen fine
hysque suam quam ipsi qui fisci
patronatum iam deposuerunt
minime publica curiisue actus
sollicitudinem uolentes se sub-
ire compelli nec exhibitionis seu
deductionis honore sine speciali
auctoritate nostra molestari et impun-
tia incusandos per sententiam uiri
spectabilis comitis orientis uel
pote competentis iudicis con-
uentum atque litigare decernimus.

Laudabile uiteque hominum
necessarium aduocationis officium max-
ime principalibus praemiis ornamentis
remunerari. Ideoque iubemus uiros cla-
rissimos fisci per tempore patronos
fori tue celsitudinis sollempni
die festiuitatis kalendas ian. ipsi
tantummodo anni per quem tale peragunt
officium inter spectabiles sacri mi-
nisterii consistorii comites diuina serenitatis manu praestita consequi
solatium et postquam tale deposu...

[illegible]

erunt officii. sicque filios ingenu
os habent eo clarissimorum no
tariorum inseri consortio tri
bunorum sacras solitas epistolas
sine quadam suffragio solone p
cepturos. Et si quis praeter formam sub
limitatis tue monitus super ag
nito debito vel agnita causa que in
g̃itur confessione exponere paratus
fuerit arbitrio non delegato sed
tunc temporis fisci patronis vel alter
utri eorum si alter adesse non possit p
mere tamen solito sub actorum tes
tificatione intimari quociens
ea de nuptiis que sine dotalibus
instrumentis mutuo etc...
affectu celebrati sunt super affectu
suo liberis ex his coniugio tam
extantibus vel non dum procreatis
legitimis allegationibus uti ma
luerint eas apud easdem pro tempore
fisci patronos vel alterutrum ut
dicimus eorum gestis intervenien
tibus commodare ita videlicet ut
vim cognite allegationes absentibus
personis si que competunt fuan
tur intacte. Is insuper quicumque
apud viros gloriosos proconsules ma
cipia sua libertate donare volu
erint ammulatos fisci patronos su
cipiatur nos ad easdem liberta
tes peragendas proprias propriam ad
vocationis vocem commodare
aliis michilominus privilegiis que
iam pridem memoratis vel fisci
patronis vel adhuc advocationis
pro tempore peragentibus officium togati
diversis modis indulta sunt ex
hac nostra sanctione in sua stabilita
te duratur.

Idem. Peticiones virorum dertissi
morum fori presidialis nec simne p
...
unitie advocatorum compet
enti modo annuente censuimus
admittendas iubemus propter
primatem eorum per biennium
fisci patronum fungi officio et solaci
a tres qui communi consensu deputati
per idem biennium consequi hoc
tamen post professionem advocationis
deponere consortio videlicet eorundem
advocatorum ad .xxx. tantummodo
viros redigendo ita ut si qui
superflui sunt iam eidem consor
tio sociati de advocationis officio
minime reiciatur nemine a
lio eis addiciendo .xxx. virorum
numerum advocatorum con
sortium excedere contigit adeo
qui prout statutum est fisci patronum
deposuerint officium praeterea quos non pro
hibemus singulos tam per se quam per
iugalem suam et socero et socrum necnon
genero et nurum liberisque prius colo
nis et filiis ad se pertinentibus advo
cationis fungi officio nec edicu
culas eorum metatorum no
mine molestari sicuti nimia tam
modo sua quod domo singularitalem
prerogativam sibi vendicasse valu
erunt pro sportulis preterea modum quod
noticia nobis porrecta tam pro
bus quam pro colonis et filiis eorum
nemini quod prebentibus unam eundem
modum contra sportularum exac
tionem contra eos excedendi nec dece
to quamquam antiquitus prestituta tempora
legum eruditionem noscantur
inheruisse secundo consortio sociari
et filios advocatorum vel adhuc
in talium officio constitutorum vel
qui fisci patronatum deposuerint
superstitum vel mortuorum ex
neis ad idem officium accedentibus

annum potiri eique gratis et sine sumptibus sociari. Si vero perpetuitas idem postea in sortito tempore legum doctrinam viventium. Ut autem hi qui fisci patronatus officium adepti fuerint fruantur non tantum consistentibus sed etiam morte preventis prosperitate tam heredes fisci patronorum quam qui semel ad talem gradum vocatus sit in solatia eius transire. Hisque fulciantur quamdiu ipsos qui fisci patronatum iam deposuerunt immunes cuiuslibet actus publici sollicitudinem nolentes subire compelli nec exhibitionis seu deductionis onere in speciali auctoritate nostra molestari imperamus iam in meam degunt moderantis uti potentis iudicis conveniri atque litigare. Decimum imperator.

Restituende sunt clarissimis eloquentie hominibus sexaginta auri libre que sub impio Zenonis divine memorie pedaneis disputatas arbitris necnon fideicommissorum vires extimantibus tam auferentibus concedit pro portionis parte sublimitas principis iam in validitate minimi nominis virum clarissimum fisci patronum prefati auri summam sine fraude de annis singulis consequantur ab amplissima tua sede pari lance in utrumque dividendam. Nam universis recitatur quorum provocato primatibus indulgentie sacras insuper epistolas [?] omnium virorum clarissimorum tribunorum in pretorio tuo advocatorum numerum nomine et altius consurgere [?] preferandas perspicimus suos filios [illegible] illustrium ad hoc altiores vestro consistorio [?] quibus illustris honorata dignitas consequitur quos universis solius nominis eisdem viris facundissimis daturos nos pollicemur pro futuro scilicet alteri eorum alio concedente seu quos ex provinciis suis seu ex amicis voluerint in provinciis tamen degentibus licentiam eis facimus.

¶ Preterea hos omnes annis singulis idem offerendos ad nostram adoratoros purpuram statutis inserendos presentabis domesticis unum equitum alterum scole peditum in vacantem eorum locumque eorum diem functi sunt nullo dum superat militia veniunda pacto cum eis imposito quorum hi conventiones intersunt ita tamen ut idem viri facundissimi cum offerendos eosdem crediderint omnibus bina solidorum per singulos milia mediocri amplius noverint dispendiis gravificis comitibus dictatorum domesticorum equitum qui pro eo qui inter equites militaturus est, peditum autem pro eo qui inter pedites inserendus est solutis statim videlicet stipendiis necnon mortis solatiis idem temporibus deputandis sine quolibet alio dispendio aliis in privilegiis potiantur que divinis temporibus consecuti sunt sive per angustos apices seu dispositiones et sententias amplissime tue sedis. Nam qui nobis digni iudicati sunt hi multo magis in antioribus [?] ad iuvandi.

Idem. Per hanc legem decernimus ne amplius quam in octoginta tantum

[illegible]

rorum numerum fori tui cul
minis togatorum collegium
deductum sunt, ad singulare quis
qualibet arte concedatur aut possit.
Nullus eorum supra qui .xxx. po
rum optinent numerum facun
di studiis generis eruditi videlicet
sine ullo suffragio et fortasse exce
ri non ultra duos per annos sin
gulos facundia et ipsi conspicu
i sunt taxati nullo deinceps
praeterea in octoginta virorum
numerum redacti sunt super
qualibet rursus ambitione vel astuci
a cum civitate mansuro intenden
da quo cunctis linea proveniendi pro
gressus sibi erit in quam ipsius
temporis ordo suppeditat. Et ut im
tatorum coetibus loca permutandi
et adhuc tirones iam in ceteris ve
tibus huic pronuntiandum cense
mus ne quis ex his in aliis de
gant regionibus relicta obser
vatione gloriosissime tue sedis in
ominet enim quippe nomen impe
trum prorsum ultra trium
annorum spatium hac sacra
tissima urbe hac morandum
dixerat. nec municipatione toga
ti nec privilegia virorum huiusmodi con
cedenda sunt ut nec petitis et idoneis
causis per tue sedis auctoritatem trahatur
aut multiplicetur peregrinatio
nis excursus. quorum omnium
siquis numerum quocumque
tempore fuerit violatum .xx. primates
eiusdem ordinis et qui pro tempore
sollicitudinem abiecti in am
plitudinis tue generaliter officio adiu
tores et eorum decanis eorum li
bris auri feriantur quod adversus im
piabilia consulta serenitatis nostre
tendentibus a statim obiecerint
intercessionem legis presentaneam
non restituuntur et omni usu pro
hibebuntur nec quid huiusmodi temptet
cum nec iam administratores
sublimissime tue sedis si non
intente custodierint disposi
ta salutaria vel non tenuerint
prescripserint pena decem .x. lb. au
ri. sex. c. aut auri quibus pro tempore
fisci patronum fori tue celsitudinis
ad exemplum priorum temp
orum ex archa iudicii consu
latur ne per discursum celebrem
advocationis et laborum gloriosos
egenos ex ea non ut sepe
contigit incerto die prestetur. Sed
medium iter pervenimus patrocin
ii rerum fiscalium in kalendis octo
bris per annos singulos sine
cunctatione solvuntur quicquid
insuper privilegiorum retro prin
cipum sacris affatibus vel aucto
re tribunali is cuius interest huic
inde ordinatum ostendens invio
latum fuerit cumque lite quisquam
eorum pulsatus seu civilis cause
aut criminalis aut criminalis
questionis optentu hic vel in pro
vinciis cum per consensum ce
pe eorum ad esse eam quam
nullos executores sportulas
assequi contionibus moneri
dis inserimus aut ex concipien
do seu separando vel officio quolibet
alio quocumque nomine sup
primum exigendum esse censere.

I. Demum excepta in monachi
persona si patronum super decreto per
nuntiationem saltibus superiore
gradu captato functurum se
beneficiis que de patronis sentiant

[illegible]

seu dum officium exhibet causis fisc-
alibus aut post expletum agnita
impetrata monstratur.

Impr. De consistorio diue record-
ationis patris nostri iustitiam supto-
gatis amplissime tue sedis p-
lata illuc eam aduocati postu-
lauerunt a nobis eis clarum fieri
locum in quo eos possunt habere siue
cum comeatu siue sine comea-
tu iudicio sublimitatis eius
affuerint. Scimus itaque legem ta-
lem generali etiam personam eo-
rum tenere ut siquis sine come-
atu ultra continuum biennium
affuerit uel cum comeatu
ultra quinquennium de matri-
cula penitus aboleatur nulla
tamen ei danda gradum suum
uendicare nec etiam iuris dise-
tissimis togatis eiusdem sedis
assistere permittantur. Qui aduocati
eiusdem sublimitatis hac ge-
nerali sanctione.

De aduocatis fisci.

Cum te Impr. C.
causam fisci agitasse pro-
ponas quamuis de sa-
lariorum percepisse ne-
ges tamen placitis acquiesce. Eorum
enim qui causas fisci gesserunt
patrocinium prohibitum est aduersus
fiscum patrocinium prestare.

Impr. Post auctoritatis nobis ad-
uersus fiscum quod patrocinium
exhibe priuatis dum eam causam
quam tu cum fisci aduocatus fuisti
forte tractasti suscipere destines.

Impr. Fisci aduocatus penam
metuens caueas quod commo-
da fiscalia occultet neue ullo negocio
existente fisci nomine priuati
audiat calumpnias remoue.

Impr. Rationales priuatarum
rerum uel sacris erariis pre-
sidentes examen presente fisci ad-
uocato suscipiant.

De errore aduocatorum uel libellos seu preces concipientium.

Ea que aduocati presentibus
his intelligentibus hiis uel
quorum causa aguntur
allegant perinde habenda sunt ac si
ab ipsis dominis litium proferantur.

Impr. Errores eorum qui de-
sidia .i. preces scribunt ueritati pre-
iudicium afferre non posse ma-
nifestum est. Et ideo si eandem precem
cuius mentionem libello instar
est et ponis manifeste probare po-
tes non intercessisse allegationes tuas
ledi non oportet is qui super neg-
ocio disceptaturus est non ignorat.

Impr. Si minus sunt a negocia re-
ceptis reuocari non oportet enim
que constituta sunt. i. ut aduo-
catorum error litigatoribus non
noceat et in opitulari possint e-
te presentem ... palam ex
continenti .i. triduo proximo con-
dixisse neque postea in alia appellationis
remedio sit hoc displiceant usu
apponas.

Ut que desunt aduocatis partium iudex suppleat.

Non dubitandum est
iudicem si quid a litig-
atoribus uel ab his qui
negociis assistunt
minus fuerit dictum id supplere et pro-
ferre quod sciat legibus et iuri pu-
blico conuenire.

Ex quibus causis infamia irrogatur.

Impr. Famie detrimentum minime
tibi affert ob id solum quod in
carcerem coniectus es uel uincula

Carcer, l. uincula ex se non famant.

Itibi iussu vim iudicis inter
lo. Neque furti nec — ta sunt.
vi bonorum raptorum vel pecu
latus damnatus intelligi potest
qui cum plus debiti nomine
tributorum exegisset in duplum
a preside condempnatus est.
Id. Et si severior sententia dici debu
it tamen cum proconsul vir clarissi
mus motus certis rationibus mino
rem sententiam dixit et ordine
decurionum te biennio absti
nere iussit transacto tempore non esse
te in numero infamium palam
est quod post biennium remisisset.
Impp. Si ipso die — videbit.
tum in tempus annum relegatum
finium procedunt excessisse
probaveris damnis ex illo tem
pore damnandum inter
infames habent non quam sine le
vitatis cum certis damnatus sit.
Impp. Decuriones — figere vir.
quod item filios decurionum fus
tibus castigari prohibitum est in
siinisiam te fecisse consul vir
clarissimus pronuntiavit igno
minia notatus es.
Id. Furti si dampnata es etiam
liberata quod furtum fame dampn
subisti. Res furtiva quam maritus
subripuit a parte ignorantem
comparatione non lesit existimationem
tuam sententia curatoris.
Id. Ad tempus in opus publicum
dati post tantum conditionem reti
nent sed dampno infamie impleto
tempore subiciuntur.
Impp. Debitores qui bonis
cesserunt licet ex ea causa bona eorum ve
nierint infames non fiunt.

Impp. Nullam existimationis in
famiam avunculus tuus per
timescat ictibus fustium subiec
tus ob crimen habita questione si
sententia non processit ignominie
maculam irrogans.
Id. Neminem sequitur infa
mia ob non defensa negocia
publica patrie sue.
Id. Si te expilasse hereditatem
sententia presidis constiterit nec ex eo quod
non alia tibi pena irrogata est
furti improbioris infamiam ne
Id. Iniuriarum — vitasti.
ex persona quoque fui dampnatus
infamia notatur.
Id. Eaque pretexto suo filios
increpans scripsit infames quidem
filios non faciunt sed apud
bonos et graves opinionem eius
qui patri displicuit honerant.
Id. Decreto amplissimi ordinis
luctu feminarum diminuto
tristior habitus ceteraque huiusmodi
insignia mulieribus remittuntur
non etiam tempus quo elugere
maritum moris est nam et cetera exp
mittitur cum et si nuptias ali
as intra hoc tempus secuta est
tamen eam quamvis qui sciens uxorem
duxit eam et si miles sit perpetuo
edicto labem pudoris contrahat.
Impp. Nemo ob id quod bonis pro
missis se abstinuit infamis est.
Id. Fustibus cesum cum per preco
nem ita dictum est sic infamatis cal
umpniatorem videri vocari
locuples videri esse factum famosum
manifestum est.
Id. Verbum pro iis iustum po
tius verecundiam onerare quam
ullam existimationis maculam

vel absque eo: etenim cum non causa cognita datum est. Gordianus. Sed ad postulatum procuratoris interlocutione iudicis tensum sit neque in hoc infamiam irrogat.

Idem. Non dampnatos quidem dumtaxat iniuriis sed pactos quoque perpetuum infamat edictum. Cum eos pactos demum qui in illo adversariis nummos pro mala conscientia ex transactione numerasset in hoc casu placuit intelligi simpliciter eius rei gratia integri hominis pacti existimationem illibatam conservat. Cum iure iurando decisa contentio est neminem dubitavit quin religionem absoluto iudicatis sequatur.

Imp. Interlocutio presidis que in dicta est infamem eum de quo queris fecisse non videtur cum non specialiter ob iniuriam vel admissum aliquid condempnatus sit sed ita presidis gravatus est et admonitus ut ad meliorem vite frugem se informet.

Imp. Improbum fenus exercentibus et usuras usurarum illicite exigentibus infamie macula irroganda est.

Idem. Si fratres tui minores dumtaxat etate in ludicre artis ostentatione spectaculum sui prebuerunt publico inviolatam existimationem optinent.

Idem. Fidem rumpens societatis cum infamie periculo suo nomine pro socio conventus ad faciendum satis urgetur.

De procuratoribus.

Salutato. Divus Pius ... Satisdationis tunc exigitur a procuratore quotiens incertum est an ei negocium mandatum sit.

Divi fratres. Cum tem... pecuniam creditis potes per mandatum tuum sollempnibus impletis a possessori adversarie tue repetere cum a possessiones pecuniam ne per procuratores exterri ab invitis propter litigantium possit.

Imp. Cum qui res agit here dum ac ... tibi debi fidei commissum dicis evoca ad pretorem virum clarissimum qui aut tibi reddere coget vel administratio ei negociorum secundum formam iurisdictionis prebebit deliberabit autem pretor si non defendantur heredes utrum te debeat mittere in possessionem secutus iurisdictionem que exerceri adversus indefensos solet.

Idem. Quod absente te iudicatum dicis equum est restitui causam defensionem nec obvenit tibi quod uxor tua interfuit iudicio aut acquievit sine ... cum aliena negocia non aliter per mulieres agi possint nisi in rem suam et in proprium lucrum mandate sint eis actiones.

Imp. Actionem ei qui absenti nomine agere vult si non eum defendat denegari oportere iam edicto perpetuo expressum est.

Idem. Reum criminis constitutum defensionem cause recipere non posse antequam purget innocentiam suam incognitum non est.

Idem. Militem nec pro patre nec pro matre nec pro uxore nec ex sacro rescripto procuratorio nomine experiri ... in defensionem

[illegible]

M

alienam suscipere vel reddere negocium vel qui suffragatorem in civitate publica permittitur.

Idem. Quod si quis se debitum exigere mandavit, an volutis potest alii petendum mandare? non.

Idem. Qui stipendia potestatis merentur suis negociis superesse inoffensa disciplina possunt, nec potest dici eum qui honesta et necessaria procedente causa mandatas sibi actiones exequitur alieno negotio fungi, cum iudicatum contentio ex persona alterius bona fide sumatur. Huic etiam generi rem suam non ambigitur: quod militibus meis non modo absurdum verum etiam iniquum est.

Idem. Si procurator ad unam speciem constitutus officium mandati egressus est, id quod gessit nullum domino preiudicium facere potuit. Quod si plenam potestatem agendi habuit, rem iudicatam rescindi non oportet, cum si quid fraude vel dolo egit, convenire eum more iudiciorum non prohibeberis.

Idem. Neque tutores neque curatores ex sua persona vice pupilli vel adolescentis procuratorem facere possunt, sed actorem constituere debent. Pupillus autem vel pupilla vel adultus aut adulta tam ad agendum quam ad defendendum tutore seu curatore interveniente procuratorem ordinare possunt. Ipsi etiam tutores et curatores possunt constituere, secundum ad exemplum procuratorum qui litem contestati sunt prohibiti dare procuratores.

Idem. Exigendi a filio tuo mandati qui se defensioni tue offerebat duplici ratione necessitas non fuit, aut quod defendere quis sive ultro sive exceptus sine mandato potest, satisdatione tamen pro defensione prestita, alia procul dubio observatione subiecta, aut quod filius etiam cavet, si ultro actionem patris nomine dirigat, mandatum probare non cogitur. Sane quod nondum legitimam etatem idem filius tuus compleverat, ob hoc quidem depellere a procuratione eum videre non iniuste potuit, sed multo iustius fuit huius defensionem audire.

Iam absentem, qui contumacem impr[illegible]

Idem. Ita demum affici supplicio persequenda cum te mater mandavit actionem intendere possis, si eam primo litem contestantis non est, te eo nomine opposita prescriptione iniurie, quod nec ea apud illo agitur vel obviam potest, nam si integra res est, ratio procurationis editi acceptam non permittit et alieno nomine actionem intendere.

Idem. Non eo minus sententia lata adversus te iuris ratione subsistit, quod adversaria tua minor xxv annis constituta suam causam marito sine curatore agendam mandavit. In minoribus enim etas in damnis subvenire, non in rebus prospere gestis auxilio consuevit.

Idem. Litem te redemisse et bonorum pereuntium manifeste professus es, cum procuratorem quidem suscipere quod officium gratuitum esse debet non sit res illicita; huius autem officia non sunt re [illegible] suscipiunt.

Idem. Procuratorem vel actorem prescribi, si non specialiter constituti habeat [illegible]

[illegible]

mandatum accepit ius retinendi
domini vendendi ictum ac manifestum est. Unde si ex voluntate
domini vendentibus his fundum
comparasti, prudens in improbum
desiderium tuum esse dominum ex
hac praescriptione excludi desideras.

Idem. Invitus procuratorem suscipere nemo cogitur. Nec ius eandem
in provocationis causam extendere. Set
nec defensionem absentis subire
compelli: nec ultra eandem
in provocationis causam extendere, cum
litem inceptam implere sufficit.

Idem. Alienam suscipere defensionem virile officium est et
ultra sexum muliebrem esse
constat. Filio itaque tuo si pupillus est tutorem petere.

Idem. Si procuratorem quidem actoribus alienis fundum vel fundi
actum mandatum contrahere
quibus dedisti et non praecessisse nec
sequentem dominii declaravit voluntatem aut eius id pretium
cessisse, provinciae praeses causa cognita
perceptum hoc restitui iubebit.

Idem. Nichil arbitrium iudicis esse veterum
ab initio acceptam iam litem ad
personam procuratoris negotium transferri
licitum fecit.

Idem. Maritus citra mandatum
in rebus uxoris cum sollempni
satisdatione et alia observatione intercedendi ubi iam habeat facultatem,
ne feminae persequendae litis obtentu
in contumeliam matronali
pudori convenientem irruant vel
conventibus virorum vel iudiciis
interesse cogantur. Cum autem
mandatum susceperit maritus
sit, id solum exequi debet quod

Procurator eam missa praescriptione praesenti.

Idem. Procuratoribus institutis
a politioribus dominis effectis his
qui mandaverint non habent facultatem negocia prosequendi in
capitales inimicicias vel morbus
vel alia necessaria causa intercesserit: tunc
enim invitis etiam his transferri lis.

Imperator. Nulla dubitatio est post causam in iudicio agitatam
ut pote dominum litis procuratorem
effectum iam pro excessum eius
qui agendam vel defendendam
litem mandaverat posse in collatam causam vinculum [?] finire
aut secum procuratorem post
secum instituere venientis iuris
noluerunt conditores.

Imperator. Licet in principio quondam
persona dicitur in qua procuratoris
ad agendum negotium mandatum a domino videtur habetur
si falsus procurator inveniatur
nec dici controversie solent, nec
potest esse iudicium.

Imperator. Quicumque praetorianae
vel urbicariae praefecturae sublimissimae fastigium vel magisterium militare vel consistorianae
comitivae insignibus inieruit
dignitates vel proconsulare ius
dixit aut vicariam fuerit administratione suffultus, sive quod ab eo
vel infertur iurgium vel refertur, procuratoris personam in negocii sui iura substituant. Ceterum
si quis scientiam huius statuti
transgressus iudicium sese iurgatoriis
ingessit, careat eius litis sorte
cuius non procuratorem expectavit eventum, iudex in eius
omnibus quae fecit noverit [illegible]

xx. lb. auri ab offo qd' sub te est.

[Res]pondens exigentium.

Imp. In pecuniarys cetro- | uersys et similibus hoc preceptum uel sine | minime designat auctas pas- | sim unicuique sibi ita malunt | procuratorem reddendi ordinis | facultatem, ne forte quosdam | uictores non numquam ob causas | uel exsecutores maxime iudicantis | uocauit auctas. Ne liceat po- | tentioribus patrocinium liti- | [gantibus] prestare | [uel] actiones in | se transferre.

Imp. [D]um nec gratis prestare | [qu]admodum | [co]nstitutum diu[i] | [Cl]audius re. | [c]onsultissimus princeps pares | sunt ut iactura cause afficerentur hy | qui se potentiorum patrocinium | aduocassent ut hoc proposito me- | tu iudicatione lites potius suo | marte discuterent quam potentia- | orum domorum opibus inni- | terentur. Quem palam est intim- | puncialium commodis esse commo- | tum ut hiis actionis rectores | prouincie custodes, contempte | rei iudices fecit. scilicet ut in actore | seu procuratores in subsidia ne | gotiorum ut usurpatos gratia uel | redemptos seu a sententia uindica- | rent. quare cum meritis et uniuerse | omnium precipue tenuiorum | qui sepe inportunis potentio- | rum intercessionibus propositum | inter litigatores audiam tuaz | uinptum debebis. nec metuas | ne pudices clarissimus uiris | cum diuus claudius hiius | rei rectorem prouincie disceptia | torem et fires postulauerit | uitorem specialiter fecerit.

Imp. Sicunt quecumque modi | actiones ad potentium fuerint | delate personas debiti creditores | iactura mulctentur. apta enim | uoracitas uidetur esse credentium | qui alios actionum suarum | redimunt exactores. De hiis | qui potentiorum nomine titulos predys | Imp. affigunt uel eorum nomina in lite | pretendunt.

[Im]p. [Si]quem ad | [ad]uertimus plurimos in- | iustarum desperatione | causarum potentium tit- | ulos uel clarissime prouincia dig- | nitatis hiis a quibus in ius uo- | cantur opponere, ne in fraudem | legum aduersariorum in terro- | rem hiis nominibus abutantur | intitulentur qui hiis dolo scientes co- | niuent afficiendi sunt publi- | ce sine nota quare si minime hec | parte consensum prebuerint ut lib- | ellis aut titulis eorum nomina | hiis ectibus assignentur alienis seu | terris in eos qui fecerunt ue- | dicentur aut affecti plumbo per- | tius metallorum supplicio | deputentur. Quisquis gratia lite | pulsatus cum ipse rei sit pos- | sessor uiris titulum uel ante solle- | mnem inter pulsationis excepit contra | ditionis libellis aut titulis alteriu- | nomen credidit ingenduum eius | possessionis aut cause quam sub hac | fraude aut retinere aut euitare | temptauit amissione mulc- | tetur. nec repetende actionis | si fieri probabiliter negocii iniuta suf- | fragentur habeat facultatem. eos | sane qui sponte se litibus alie- | nis inseri patiuntur cum hiis | neque proprietas neque possessio compe-

tat uelut fame sue periculosos et
calumpniatorum redemptore
inotari oportebit.

Imp. Regie maiestatis est
ut ne etiam domus privatorum
titulorum inscriptione legantur
omnes quod intelligant publico
um esse deputandum id cum no
men dominicum proscribit. **Ut ne quis p
rivatis titulos prediis suis uel a
lienis imponat vel vela re**
gia suspendat.

Ne quis uela regalia **Dat. R.**
suspendere uel titulum
audeat sine precepto potestatis
iudicis competentis rebus ali
enis imponere quas quocumque
modo qualiscumque possideat
persona licet non dominus licet
iniustus possessor uel detentator
uniuersitas qui possidet doceat.
Eum autem qui hoc facere ausus
fuit si plebeius est ultimo sub
di supplicio si clarissimus uel
curialis uel miles uel clericus pro
scriptum deportatum quoque non
solum ciuitate romana sed
libertate eum priuari censemus.
Executores quoque huius legis omnes
iudices esse oportet. De ponendi
autem uel frangendi titulos uel
consentiendi uela non solum
eis ad quorum pertinet dictum
tale aliquid esse fas esse leges
committunt sed omnibus tam
ubis quam suis sine metu calu
mpnie uel accusatione criminis
... minimus decerne
tes iudices eorumque officia
... libras auri multam
fiscalem accusatorem uel admitt
ant uel depositam ...

**Idant. Ut nemini liceat signum impri
mere rebus que ab alio tenentur.**

Per rescriptum ... auc
...est an similiam signa
rebus quas aliquis ten
ebat imprimi ... non op
ortere non ea rebus aperte constitu
tis aut fructibus illicite imposi
ta potius ipse licite detrahebit a
motis his cumque ex officio tuo in
fertur timuerit.

Imp. Rebus quas alius detinet
imprimere signa nemini licet sed si
suas uel obligatas sibi eas esse as
affirmet. **Ne fiscus res pupillorum per
imp. tutorem alienum procuratorem ...**

Rei publice uim te pret
... aduocatum debeas ...
optentu quantitatis
quam eius rei publice debes esse
inuisitationem desideras.

Imp. Cum allegas ...
... inuidiam fisco quod
magistris eius pretegamus do
nare de uellet ... dono nemini
cuit admitti temporum me
orum disciplina non patitur
unde iustissimum quod est compet
inuidiam fisci mei tueri sollic
empiter cura.

Imp. Abhorret seculo nostro sub
pretextu debiti percatonem esse
priuatos fiscum proclamare.

Imp. Ad fraudem creditoribus
faciendam inuidiam fisca
lem esse seculi nostri tranquillitatem
implorari non decet. Redde igitur
quod fisco nostro quod debes ac si co
nuentus uelut a creditore fuis
quem et inuidiam ... pecuniam et
negas exceptione non ... per
... leges uti potes.

[illegible gloss]

Impr. De negotiis gestis. R[ubrica]

Cum tutores filiorum tuorum suspectos faceres, eisdemque tutores seu curatores petere, minime pietatis fungebaris officio: eam non amittit negotiorum gestorum actionem, ut sumptus quos in cautione fecisti repetere possis. Cum si quis pia affectione commotus alienos sumptus fecit, nulla ratione eos petere potest.

Idem. Cum impubes essent negotia eorum urgentibus necessitatibus rationibus utiliter geruntur: in quantum locupletiores facti sunt, dandam actionem ex utilitate ipsorum receptum est. Quod vero dicitur, quoniam sumptus in pupillos quam ratione tutorum petendorum gratia duxisti fecisse te allegas, si non materteram eius dotem fecisse paratam prius impleverit ostendere.

Idem. Si ut me pro te coherede tuo pecuniam solvisti, negotiorum gestorum actionem experiri potes; si vero pignoris liberandi gratia debitum universum solvere coactus es, actionem eandem habes vel iudicio familiae, si non est inter vos restituta.

Idem. Eam quantitatem consequens.

Idem. Qui pupille negotia tutoris mandato suscepit, pro tutore negari non videtur gessisse, sed negotiorum gestorum actione pupille tenetur.

Idem. Officio necessitudinis obsequio vel amicitie functus, liberis negotiorum gestorum actionem contra pupillas habere non potest.

Idem. Curatorem quem testamento patris datum dicis, quod non potuit...

... iure firmum, quod sunt ipsis omnis administrationi se immiscuit, negotiorum gestorum actio tam adversus eum quam heredes eius competit.

Impr. Si ab eo qui negotia tua gessit heres ex duabus unciis institutus es, in eadem hereditatem in reliquis decem unciis adversus coheredes competit petitio, si quam adversus defunctum habuisti actionem.

Idem. Adversus eos qui negotia tua gesserunt, negotiorum gestorum iudicio civiliter consistente, nec tibi obierit si per occupationes multas eam litem tardius fuisses executus, cum hoc genus temporis prescriptione non possit excludi.

Idem. Si pecuniam tuam a debitore tuo mater exegit eamque solutionem ratam habuisti, heres adversus eum negotiorum gestorum actionem.

Impr. Si servum alienum non inutilem domino constitutum egrum curavistis, negotiorum utiliter gestorum vobis competentem actionem ob sumptus recuperare.

Idem. Alimenta quae potestis filius tuus prestitisti, recte non iusta ratione postulas, cum id exigente materna pietate feceris.

Si quid autem in rebus eorum utiliter et probabili more impendisti, si non in ea materia liberalitatem sed recipiendi animo te fecisse ostendis, id negotiorum gestorum actione consequi potes.

Idem. Si filius pro patre suo debitum solvit, nullam actionem ob eam solutionem habet, sive in potestate patris cum solveret filius fuit sive sui iuris constitutus...

[illegible gloss]

mandati animo pecuniam dedit. Si igitur praetextu sui iuris constitutus pro pretio suo negotium gerens non praecedente mandato debitum eius solvit, negotiorum gestorum actione agere cum [illegible] potest.

Idem. Quod in uxorem tuam [et] res [eius] erogasti, non a socero repetere, sed affectionem tuam debes expendere. Continuus tamen eius si quid eo nomine negotiorum receptur[us] erogasti, pretium ad quem dos pervenit iure conveniens.

Idem. Sum mandatum mariti solius secutus tam ipsius quam uxoris eius negotia gessisti, tam eum quam mulierem negotiorum gestorum competit actio. Ipsi sane qui mandavit adversus te mandati actio est, sed et adversus eum contraria, si quid forte supra erogasti vel impendisti.

Imperator. Si pio affectu privignas tuas aluisti, seu mercedes pro his aliquas vel magistris expendisti, eius erogationis nulla repetitio est. Quod si ut repetiturus ea quae in sumptum misisti erogasti, negotiorum gestorum tibi intendenda est actio.

Imperator. Si negotium sororis tuae gerens pro ea tributa solvisti vel mandante ea vel rogante id fecisti, negotiorum gestorum actione vel mandati id quod solvisse te constiterit repetere potes.

Imperator. Curatoris et successores negotiorum gestorum utili conventos actione tam dolum quam latam culpam praestare debere, nec ad eos officium administrationis transire, ideoque nullam alienandi eorum

res adulte potestate hic quaerit.

Idem. Ob negotium alienum gestum sumptuum factorum usuras praestari bona fides suasit, quo iure et eos in quorum tenetur necessitate compulsum negotium gessisse proponis.

[illegible] negotiorum gestorum utens.

Idem. Ab uno coheredum pro solido re[s] velut communi venundata, de pretio coheredes venditoris negotiorum gestorum actione ratam faciens venditionem agere potest.

Idem. Tutor vel curator similis non habetur qui citra mandatum negotium alienum sponte gerit, quippe cum superioribus quidem muneris necessitas administrationis finem facit, huic autem propria voluntas facit. Ac satis abunde sufficit, sicut in pactis amicabili labore consultatur. Et sic cum igitur supra res quae nec tutor nec curator constitutus ultro eius administravit, eum nec tantum dolum vel latam culpam sed et levem praestare necessitatem convenit, potest ea quae ab eo debita patiuntur cum usuris competenter reddere. Nec enim tis vero quae ab aliis constituta tutoribus detenta exacta non sunt, ab hoc qui nec agendi quidem per exceptionis obstaculum facultatem habere potuit exigi non posse. Ideoque adversus eos quos res tuas tenere dicis detorquere tuas petitiones debes.

Idem. Si cognati tui filios suos manumiserunt hoc, et eos administrasse rem in manum contendis eorum impediendo ubi tantum non potuit quam aut exactu praecedenti per manumissionem

sustinuisse temporis administratione non connexa sed separata sit conveniri non posse procul dubio est.

Idem. Negotium gerentes alienum non interveniente speciali pacto casum fortuitum praestare non compelluntur.

Idem. Negotiorum gestorum non in rem sed in personam est actio.

Imperator. Si quis nolente et specialiter prohibente domino rerum administrationi earum sese immiscuit, apud magnos auctores dubitabatur, si pro expensis quae circa res factae sunt talis negotiorum gestor habeat aliquam adversus dominum actionem, quibusdam pollicentibus directam vel utilem, aliis negantibus, in quibus et Salvius Iulianus fuit. Haec decidentes sancimus, si contradixerit dominus et eum res suas administrare prohibuerit, nullam ei esse nec adversus eum vel directam vel utilem nec etiam actionem, sed post denuntiationem quam ei dominus transmiserit, ut non concedens ei res eius attingere, res quae ab eo gestae sunt. Quod enim si dominus perspexerit administrationem multas expensas sustinuit factas, si tunc dolosa simulatione habita eum prohibuerit ut nec anteriores expensas praestet, quod nullo patimur modo, sed ex quo die attestatio ad eum facta est vel in scriptis vel sine scriptis sub testificatione, anteriorum rerum pro iure ex eo die praestandis meliorationibus nullam actionem competere, super anterioribus autem si utiles factae sunt habere eum actionem contra dominum concedimus secundum naturam currentem.

Imperator. De his quae vi metusve causa gesta sunt.

Persecutionem eorum quae vi vel furto ablata sunt et si per errorem traditionem integre esse iure.

Idem. Quamvis te non solum promisisse sed etiam solvisse pecuniam confitearis, qua ratione tamen ut vim passus restitui quod illatum est possit, les personae non potest quin vis illa non sit ad solutionem te compulisse, omissa querela de chirographo ut potius extorto, sive in solvendo vim te passum dicis.

Imperator. Si vi vel metu fundum avus tuus distrahere coactus est, sin maxime emptorem eum alii vendidit, sive tu avo tuo heres exstitisti ut est restituto accepto pretio restituatur, praeses provinciae placuit in rem quoque actionem dari utilem, si non formam edicti perpetui adito praeside provinciae potius postulare, sive qui secundo loco comparavit longi possessionis praescriptione munitus non sit.

Idem. Si per vim vel metum mortis aut cruciatum corporis venditio a vobis extorta est, non postea consensu eam roborastis, iuxta perpetui formam edicti in quadruplum intra annum agentes, quo experiendi potestas fuit, si res non restituatur, conventi vel pretio referetis cum pretio non restituto a vobis, post annum vero causa cognita eadem actio in simplum permittitur; quae causa cognitio eo pertinet, ut ita decernatur si alia actio non sit.

Idem. Non interest a quo vis adhibita sit, patre an patrono tuo, utrum ab emptore an non sciente emptore ab alio, vel in metu ne possidem

...necessitate cogente. nam si ad divendendum compulsi sunt possessiones suas que maiore valebant precio minimo distrahere, precio venditionis tenore cui id quod impleri tecum est in priorem statum revolvatur. imp. Gordianus.

Imp. Ad minuendam alicuius ingenuitatem nullam dignitatem oportere unde intelligis quod ad metum arguendum per quem dicas initum esse contractum senatoria dignitas adversarii tui sola non est ydonea.

Idem. Si donationis vel transactionis vel stipulationis vel cuiuscumque alterius contractus obligationis confectum instrumentum metu mortis vel cruciatu corporis extortum vel capitales minas pertimescendo, adito preside provincie, probare potueris, secundum iuris lecti formam non patietur.

Idem. Cum te compulsione vendicionem fecisse sub specie recipiendi quod debitum eo fecerat instrumentum ultimo ne ad civilia munia nominaretur proponas, rescindi venditionem veluti metus causa factam desideras, intelligis ad rationem bundum contractum metum huius procedere non posse.

Idem. Metum non iactationibus tantum vel contestationibus, sed atrocitate facti probari convenit.

Idem. Accusationis institutae vel future metu alienationem seu promissionem factam rescindi postulantis improbum desiderium est.

Imp. Si pro impressionem quis aliquem metuens saltem

imminentem officio constitutum rei sue in eadem provincia vel loco vitale officium peragit sub venditionis titulo fecit cessionem, id quod emptum fuit reddatur, in actionem nummis in pecuniam retineat. Simul pena fu(n)anda siquis vel coniugis vel amicia nominibus abutentes per dampnatalem acquirunt.

Imp. Venditiones donationes transactiones que per potenciam extorte sunt precipimus infirmari.

Imp. De dolo malo. Rubrica.

Si fideiussor pignora creditore emit oblatam quantitatem sortis et usurarum, id dominium cum fructibus quos bona fide percepit consultus restituet, ne fidei fracte gratia de dolo possit de dolo actio exerceri.

Imp. De dolo actio cum nulla alia competit causa cognita permittitur.

Imp. Non possunt obiecta tempora que in actionem de dolo solent computari, quibus rei persecutionem allegas occupans, sed ex inde incipient tempus cedere ex quo munimentis liberatus facultatem agendi in integrum restituta precepis obtinere.

Imp. Cum proponas inter te et eum, qui in contubernio ancillam tuam sortem habere memorasti, placuisse ut pro eadem ancilla daret mancipium intelligis quod sui animi instinctu vel ei tradidisti et ille manumissit revocande libertatis potestatem non habes sed solum si necdum

statutum tempus excessit et fidem placiti rumpat, desiderare debes de dolo contra eum actionem. C. Si penes te dominium eius remansit, adito preside provincie cum natis potes eam recuperare, si nulla moveat status questio.

Idem. Si ius superstite patre emancipationem tui iuris effecta matri successisti, rebus quoque tuis patrem tutorem patrem eundemque manumissorem ad minimus tis per errorem tamen secuti cum eo bona fide perspicias, si pactum tum factum sit, petitio tua per exceptionem submovetur. C. Si nulla novatio animo novandi intercessit, et acceptilatio subsecuta est, nullam iam tibi contra eum competere actionem. C. Sane si les in medice liberatione sollempniter per novationem atque acceptilationem interventam non de dolo proponi secundum iam formam actio contribuenda est.

Impr. Dolum ex indiciis perspicuis probari convenit.

Idem. Si maior xxv annis hereditatem filii tui repudiasti, nulla tibi facultas eius adeundi relinquitur. C. Sane si eius uxoris tui substitute dolo factum est, actionem de dolo contra eam exerce.

Impr. Optimum duximus non ex eo die quo se quisque admissum dolum didicisse memoraverit, nec intra annum utilem tempus, sed potius ex eo die quo adsentitur commissus dolus, intra continuum biennium de dolo actionem moveri, sive absentes sive presentes fuerint qui dolum se passi esse conqueratur, omnis qui sciat incipiendo post biennium, annum completum biennium, ceptum post biennium doli actionis sumende concessam licentiam.

De in integrum restitutione minorum.

Impr. Illud inspiciendum est, inofficiosi querelam vel palam vel tacita dissimulatione renuntiatum sit, nec enim aut in personam tuam cedere posse auxilium quod etati impertitur ostendit.

Idem. Eo tempore quo soror tua auxilio iuvatur etatis, si prius integritati bonorum possessionem accipere debuit, licet v. filios superstites habuit, non tamen id minus ad edictum prorogativam pertinet, si nunc petatem huiusmodi restitutionis ei largitur.

Impr. Si curatorem habens minor xxv annis post pupillarem etatem res venundedisti, hunc contractum servari non oportet, cum non absimilis ei habeatur minor curatorem habens cui a pretore curatore dato bonis interdictum est. Si vero sine curatore constitutus contractum fecisti, implorare in integrum restitutionem, si necdum tempora prestituta excesserint, causa cognita non prohiberis.

Idem. Si minorem te xxv annis cum heres fuisse ostendis et tempora restitutionis prestituta excessisse ab adversario tuo comprobatum non fuerit, preses provincie in integrum restitutionis auxilium dare tibi debebit.

Idem. Minoribus in integrum restitutio

[illegible]

in quibus se eē captos, pbare po
sunt, i si dolus adūsarij non p
betur, competit añ impletū
xxv. annum, de his in quibus
se minores captos existimāt,
posse in integrum restōnem
implorare certissimi iuris ē.

Imp. Sunt etatem cui solet suc
curri in integrum restōis ius
incolbatū ē. necessitate renunciā
tum ē, mors eius ēē q̄m h fue
rant implorata fraudi ē ēē n p.

Imp. De tutela auunculi eius de
q̄ tutoris cum flō etate pbata
pstituisti ubi actōem q̄m ignarū
etatis tue non fuisse tam offi
tium tutele q̄m sanguinis px
imitas arguit, sinec dum statū
tum tpe excessit, in integrum
restōnis heredes eius conuenire.

Imp. Minoribus potes
tatibus que uī pterimisit ul ig
norauerint in minimis auctib
constat eē consultum.

Imp. Non uī ē eum sceptus eē
minor cum ui re sit usus cōi.

Imp. De filio fam. minore.

Filius familias minor
xxv. annis, p extraneo
fideiussit in integrū
restōem postulare n
pōt. Si si p pre suo fideiussor
extitit et ait diem suum fūc
to non succedit, in integrum re
stōem postulare potest.

Imp. Si filius tuus cum mutuā
pecuniam accipet in ptās fuit
potestate, nec uī filius eius nec eē se
n[illegible]is ōsultum eē tu me ppt
[illegible] cum etatis adūsis eam
act[illegible] ōem in integrum restōe
postulare potuit.

Imp. De fideiussoribus minor.

Postquam in integrū
etatis b'nfō restitutus
es, piculum euictōis
emptori aut pēlium
ex bonis p̄ms uendidisti pr
tare non cogis. Sz eās fideis
sores q̄ pro te interuenī[illegible]unt
excusare non pōt. Quare mā
dati iudicio si pecuniam sol
uerint aut condempnati fuerint
conuenientis, mō si eo q̄ nōie
restōnis auxilio nō iuuaris.

Imp. Si ea que tu uendidit po
ssōnes interposito decreto pridis e
tatis tīmō auxilio adiuuat
non ē dubium fideiussorē ex
psona sua obnoxium eē certū.
Verum si dolo malo apparue
rit decretum interpositum fuisse
manifestum ē utrāq psonē tā
uenditricis q̄m fideiussoris
consulendum eē. Si tutor l'

Imp. Curator interueniat. R

Si iam pubes uiuis
q̄s sexus parentū
heditatem aduistis
sz tunc minori etate
estis ut in eo q pmē heditati
uos obligastis in integrū res
titutōnis auxilium accipe de
beatis adite p pcuratorē uel
uos psidem puincie. Quis
binam etatem impletis id
q tpe quo in integrum resti
tui pōstis excessit curatores
uos si adūsus eos nondum
experti estis iudicio finium
formam conuenite.

Imp. Minoribus annis xxv.
tam his que psentibus tutori
bus uel curatoribus in iudicio ul

[illegible]

... esse uideri cum gesta fuerint in integrum restitutionis auxilium si lesi circumuenti sunt placuit.

Imp. Etiam in his que minorum tutores uel curatores male gessisse probantur, possunt licet personali actione a tutore uel curatore suum consequi possint, in integrum restitutionis auxilium eisdem minoribus dari iam pridem placuit.

Imp. Si creditor non uestram personam sed curatorum secutus cum ipsis contractum habuit et ab ipsis stipulatus est, nullam ei propriam aduersus uos actionem competere manifestum est.

Imp. Etiam tutoribus uel curatoribus distrahentibus uel aliis contrahentibus minores tam restitutionem rerum propriarum quam tutorum uel curatorum dampna sequi, nullo eis preiudicio per electionem generando placuit.

Si in communi eademque causa in integrum restitutio imperatori postuletur. Rubrica.

Nec si maior xxv annis soror uestra fuit, uobis non mandantibus nec ratam transactionem habentibus de iure uestro quicquam minuere potuit. nam si cognitis que gessit ius consensum post xxv annos etatis accommodastis, quamuis illa minor proportione propria restitutionis auxilium implorare possit, uobis tamen ad communicandum eodem perfectu beneficium eius etas procurare non potest.

Si aduersus rem iudicatam.

Imp. Minus ex tutele iudicio conuicti de suo habere actionem ita potestis, si per iudicium annis minores fuistis, nunc beneficium etatis uobis largitur de suo. Ceterum si post legitimam etatem sententia prolata est, ratio eandem actionem desiderantibus inferre non potestis.

Imp. Si ipse tu uis de in sententia esse potestate minime qui emancipationem a se factam ualere dicet proconsul in sententia eam cognosces eius potestati te subiectam pronunciauit, cum aduersus eam sententiam in integrum restitutionem postules, is qui prouinciam regit in impertienda cognitione singulas partes secundum leges exhibebit.

Imp. Aduersus sententiam eius qui uice principis iudicauit in integrum restitutionis auxilium apud pretorem seu presidem prouincie clarissimum uirum flagitare non potes. nam aduersus eius sententiam qui uice principis cognouit solus princeps restituit.

Imp. Cum et minores uos affinem esse et indefensos nullum nobis preiudicium, si preses prouincie pro sua grauitate curabit. Tam si iusta defensione tutorum uel curatorum uobis assistente aliquid statutum esse intelligitur, in integrum restitutionis auxilium nobis esse necessarium. Eodem optinente et si procuratorem uestrum minime ordinatum lis agitata est.

Imp. Minorem pupilli uel adulti esse tutores uel curatores a preside lata sententia restitutionis auxilium non minus quam si quid aduersus eos fuisset statutum implorare posse constat minores.

[illegible]

Impr. **Si adversus venditionem**

Si minor annis .xxv. emptori predii cavisti nullam te deceto te esse facturum controversiam idque iureiurando prestito corporaliter servare confirmasti, neque perfidie neque periurii me auctorem futurum sperare debuisti.

Impr. In integrum restitutionem minoribus adversus contractus venditionis et adversus tutorum seu curatorum insidias restitutionem presidio cautum esse non dubium est.

Impr. **Si adversus venditionem pignorum.** **R.**

Etiam adversus venditiones pignorum que a creditoribus fiunt minoribus, si in eis magno detrimento affecti sunt, iam pridem placuit. Si igitur pignoribus captis prediorum ac distractis enorme dampnum ex huius venditione passos vos ostenditis, preses provincie cum vos adhuc minores esse affirmetis auxilium restitutionis vobis impertietur.

Impr. Rem quam a patre vestro creditor eius obligatam sibi distraxit, per etatem vestram postulantium revocare desiderium non habet rationem. Cuius enim est in ea re successionis. Nam si creditor non bona fide usus est, ipsi magis vel tutores seu curatores vestros qui hanc venditionem passi sunt convenire.

Imperator. **Si adversus donationem.**

Si que res ante nuptias congruenti modo donate a minore annis marito sponsa … horum tempore in curatore presente et donante sunt, optentu etatis non revocabuntur.

Impr. Si in te ac fratrem tuum emancipatos pater vester fecit donationem ad alium proxima consentiendo, portionem eius mihi vobis derogavit, nec sic tamen, quasi pro domo nihil partem donanti patri consensit, dominium ab eo discedere potuit. Preses provincie consulti … nec auxilium in integrum restitutionis in hac re necessarium est. Qualibus vero rebus que sine decreti interpositione alienari possunt si proxima quamvis donate sunt alii donanti eadem patri voluntatem in minore etate accommodavit, nec prestituta contra restitutionem excesserit, hoc auxilium implorare potest.

Impr. **Si adversus libertatem.** **R.**

Post decretum pretoris virum clarissimum quasi fideicommissi libertatem debiti pronunciavit secundum quem condicioni non paruisse conquerens manumissionis, non est etiam talis litis instaurationem admittit. Quod si libertatem quam minus indebitam dedisti non posse eam revocari intelligis. Sed dampnum quod ob eam causam illatum est in iuditio negotiorum gestorum a curatoribus tuis sarciendum est.

Impr. Etsi minor .xx. annis, ut allegas, constituta servum tuum causa inscripta ab eo coram proconsule in consilio manumisisti, tamen unde concessa quam libertas minime iusta nec optentu …

[illegible]

quod etatis rescindi potest. ¶ Unde perpetuitati uero tue a manumisso sarciende ab eo cuius iurisdictio est quatenus iuris ratio permittit consulitur. D.

Imperator. Quos restitui in integrum postulatis si non in consilio cognita causa cum minores xx annis fuissetis manumisistis non per in integrum restitutionem sed ipso iure persequi potestis. ¶ Certe servata causa libertas prestita est restitutio in integrum contra libertatem locum habere non potest. Sed tamen mea re culpa seu fraude liberti eiusdemque curatoris vestri rursus lesa sit sarcin dampnum ab eo qui hoc intulit preses provincie curabit. Non dubitatur enim rigiorem executionem adhibendam si quid tam aperta fraude commissum erit puniendum in liberto crimen deprehendatur.

Imperator. In iudicio de liberali causa sententiam post pubertatem latam nec quod prerogativa minoris etatis sine appellatione posse rescindi ambigi non potest.

Si adversus transactionem vel divisionem minor in integrum restitui voluerit. Rubrica.

Imperator. Cum in integrum pupilla restituta rescissionem transactionem vel divisionem placuit tunc actiones quas prius habuerit utiles.

Imperator. Si ex persona minorum in integrum restitutio adversus transactionem pro etatis auxilium imploretur, cum agendi ex integro vel replicatione contra exceptionem pacti vel si pretermissum

constet pristinam obligationem ex instauratione negocii tributa actione consulendum est.

Si adversus solutionem a debitore factam. Rubrica.

Imperator. [D]ebitorum ceterorum tutores, qui ex administratione tutele debent, curatoribus solventes liberantur. ¶ Sed an tempore in integrum restitutionem prestite eadem propter non permissum est beneficium implorari, an sit tribuendum per cause cognitionem extimari potest.

Imperator. In indebito legato per errorem iuris a minore soluto repetitionem ei decerni, si necdum tempus quo restitutionis tribuatur auxilium excessit, rationis est.

Si adversus dotem. Rubrica.

[D]omnam eccinue tam dicis sororem tuam omnia bona in dotem dedisse annis allegationi tue existat. Si ad te hereditas sororis tue vel bonorum possessio pertinuit, item tempora nondum preterierunt intra que legibus conceditur restitutionis auxilium implorare ex persona defuncte, preses provincie diversa parte presente examinabit.

Imperator. Si adversus delictum. Rubrica.

In criminibus quidem etatis suffragio minores non iuvantur, etenim malorum mores infirmitas animi non excusat. ¶ Sed cum delictum non ex animo sed ex iure veniat noxa non committitur, et si pene causa pecunie dampnum irrogetur, ideo minori

Si omnes creditores presentes sunt ubi restitutio postulatur a iudice noscentur ut intersint cum minor abstinet. Sed si omnes absunt vel quidam sollempniter a iudice citentur, quibus infra tres menses non apparentibus minor sine periculo ab hereditate discedit. Iudice providente ubi debeant res hereditarie custodiri, quantitate earum in actis manifestanda.

b⁹ in integrum restitutionis auxilium ea competit.

Imperator. Licet in delictis etatem neminem excusari constet, tamen nisi fuisses tutorem etatis lubrico lapsa non petieris, eorum minime denegari successionem convenit, cum hoc in maioribus annis tantum optinerat.

Si adversus usucapionem

Contra eos. Imperator. Qui res minoris temporis usucapione dominium acquisierint restitutionis auxilium eidem solet.

Si adversus fiscum

Si probo minime. Imperator. Minori etate constitutus circumventus a rufino dispensatore predium vendidisti rei proprietatem periculo longe minore certe festinavit iuris publici fiscus minime restitutionis sequetur auctoritatem.

Imperator. Si adversus privatum in integrum restitutionem tam tu quam fratres tuis desideratis presidis provincie vel clarissimi rationalis cognitionem exercitum adversus auxilium quod imploratis in vos conferri debeat. Quod si adversus fiscum id postulatis intelligitis procuratorem meum una cum preside provincie presente fisci patrono adire vos.

Imperator. Edicto divi ... debetis partem pendentis ... res minoris excepte ... desiderium sicut debiti causa patris minoris ... vel fiscalia venundata sint cum nec ... prescriptionis nullam admittit cognitionem. Sed quia in preconsultationem ... fraudem tunc temporis procuratoris nostri nomine exiguo precio fundum tuum cum mancipiis venumdatum asseveras, si aditus rationalis noster tuis allegationibus adhibere fidem nec fraudatam sollempnitatem hastarum animadvertit et fisco de satisfaciente revocata venditione fundum te restitui iubebit.

Si adversus creditores

Imperator. Cum in tempore profitearis te cum genodora minore .xxv. annis contraxisse nec potuisse docere pretor vivo clarissimo excedente locupletiorem factam esse intelligis eam merito in integrum restitutam.

Imperator. Si ut allegas minor annis pecuniam fenori accepisti nec ea in rem tuam versa est adversus cautionem per quam eo nomine te obligasti in integrum restitutionis auxilium potes sollempniter postulare.

Ut ab hereditate abstineat

Imperator. Quos paterne hereditati non immiscuistis ob eam rem testificatio necessaria non fuit cum fides veritatis uberrimum adminicula non desideret. Quod si pro herede gessistis vel bonorum possessionem accepistis pro etatem cui subveniri solet in integrum restitutionis auxilium recipere debetis.

Imperator. Si eum avium testo te heredem reliquissent hereditate eorum non adita, ubi in te repudiata hereditate prima succedunt ...

per in integrum restitutionis auxilium quo ce etatis iure dicis esse munitam hereditatem parentum tuorum barbaria nondum nunc optinere

Si ut omissam hereditatem vel bonorum possessionem vel quid aliud adquirat minor. Rubrica.

Imperator. Minores xxv. annis non tantum in his que de bonis propriis amiserunt, verum etiam in hereditatem seu delatam non adierunt posse in integrum restitutionem postulare iam dudum placuit.

Imperator. Ad bonorum possessionem in paternis bonis rebus omissam minores in integrum restitutionis auxilio admitti iam pridem placuit. restituti aut decreto bonorum que habuerunt mortis tempore patris debent conferre.

In quibus causis in integrum restitutio non est necessaria. Rubrica.

Minoribus xxv. annis [i. maxime] pro tam qui per tutores vel curatores non defenduntur non obesse mortem defuncti parentis non ulciscantur in numeros diversorum parentum meorum ac meis rescriptis continetur.

Imperator. Adolescentie tempore non imputari tibi, quod quinquennium libis cuius prescriptionem seram moventibus inofficiosi questionem opponi solet, manifeste anni rescripsimus. impleta igitur tam etate non est in integrum restitutio necessaria quia non integratio amisse: actio huius datur, sed integra causa ipsa servatur.

Imperator. In minorum persona re ipsa et ex solo tempore tarde per[...] = prces vel

solonis iure recepto moram accidisse fieri in his videlicet que in moram deducantur. i. in bone fidei contractibus et in fideicommissis et legatis.

Imperator. Si tutor tuus qui pro tutela in officio non cessavit iudicio expertus est et contra eum lata sententia in tuo officio non potuit, nec ea que ab eo gesta sunt ullam firmitatem optinent. frustra igitur in integrum restitutionis auxilium desideras circa que ab eo gesta sunt quia nullam administrationis personam sustinere potuit ipso iure infirmata.

Imperator. Scimus favore imperfecte etatis exceptionem minoritatis per ab initio minoribus non occurrere, ne cum in integrum restitutionem expectamus aliquod emergat obstaculum per quod his beneficio minor uti non potest, ne subsidiis ipsius subveniatur. Et ideo sancimus esse latius eandem legis extendere interpretationem in omnibus casibus in quibus vetera iura currere quidem temporales prescriptiones adversus minores censuerunt, per in integrum autem restitutionem eis subveniebant, easdem ipso iure non currere. melius etenim est intacta eorum iura servare quam post causam vulneratam remedium querere, videlicet exceptionibus xxx. vel xl. annorum in suo statu remanentibus.

Imperator. **Qui et adversus quos restitui in integrum non possunt. Rubrica.**

Nec consuetudo cognoscentis de restitutione in integrum recedet. eorum ignotis qui minorem annis se esse lesum diligens presidis sunt actibus publicis industrium se docuit ut lapsum eum

per etatem ... sive non sit. tantum si causa cognita circumventus esse comprehendatur. per hoc solum vero quod perfecte a solito auxilio removeri non debet. si quis urgentibus pure necessitatibus decimo minor annis creatus sit vel circa de sobolis liberorum educatione prospexit.

Imp. Cum apud veteres dubitabatur an liberi parentes suos vel liberti patronos in querimoniam deducere possint qui non intra metas usitatos, et quidam existimabant nullam esse contra has personas in integrum restitutionem pondere naturali vel patronali reverentia huiusmodi petulantie refragante, nisi vel ex magna causa vel adversus tertiam eorum personam, alii autem personarum quidem vel cause distinctionem repellendam esse censuerunt, tunc autem tantummodo dandam restitutionem putaverunt cum minor ex sua simplicitate se deceptum non ex dolo patris vel patroni esse circumscriptum esse dicat. sancimus ut maneat omnibus honor parentibus patrono vel patrone illibatus atque intactus. sciant nullo modo neque adversus parentes utriusque sexus neque adversus patronum vel patronam dari restitutionem. nam personarum reverentia omnem eis excludit restitutionem, cum procul dubio est in ipsas personas cavere ne quid sue opinionis contrarium excitetur.

Si minor se maiorem dixerit.

Imp. Si cum minor esses probaberis fuit annis XXV esse tabulis vel que sunt tuarum professionum oblatis etatem quasi maior XXV annis decepta probasti, in integrum restitutionem intra statutum tempus legibus impleta etatem de omnibus que contra eam adversus te gesta sunt postulare apud eum cuius de ea re iurisdictio est potes.

Imp. Eius qui minorem se asseverat et fallaci maioris etatis mendacio te decepit iuxta statuta iuris, cum errantibus non fallentibus minoribus publica iura subveniunt, in integrum restitutio non est.

Imp. Si alterius circumveniendi causa minor etate maiorem se probavit aspectu, laboravit cum malitia suppleat etatem, restitutionis auxilium tam sacris constitutionibus quam rescriptorum auctoritate denegari statutum est. quod si propinquam vel circumvenientem adversarii ... fuit sententiam, durat beneficium quo minoribus causa cognita subveniri solet aditus. ita quod presens prudentie probationis etatis causa examinata sit etiam dolum non reperit intercessisse et te minorem fuisse probaveris, causa cognita in integrum restitutionem postulare debebis. Si tamen initio per sacramenti religionem maiorem te esse asseverasti, non ignorare debes exclusum te esse in integrum restitutionis auxilium, nisi palam et evidenter ex instrumentorum prolatione non per testium depositiones te fuisse minorem ostenderis. iureiurando sacramento corporaliter prestito nullum tibi superesse auxilium perspicui iuris est.

[illegible gloss]

Idem. Cum in ea probandum in animo [habeas] tuum minorem a rectore provinciae circumventum esse, personis etiam his causis interfuisse, minorem vero ad missum sit, ea quae in precem contulisti presidem provinciae examinare convenit. Cum si estimata etate tua maiorem annis sua opinione te presidi probasse, probationum luce cognoverit erga minoris personam fidem vero non sequetur.

Si saepius in integrum restitutio postuletur.

Post sententias proconsulis, quas latas desideras, si ab eo in integrum restitui nec optinuistis, frustra ut rursus eadem questio restitutionis in integrum agitetur desideratis. Appellare enim debuistis, si vobis displicebat sententia. Sed si adhuc in ea etate estis, cum subveniri solet appellantibus, vobis restituimus.

Impr. Quamquam tutores pupille victi sint cum in integrum restitui pupillam desiderabant, cum tamen novis defensionibus causam instrui posse dicant, curatores uxoris tue adeant iudicem et petant ut causam in integrum restitutionis agant.

Impr. In una eademque causa itaque in integrum restitutionis auxilium iure non nisi nove defensiones alique pretendantur posci posse sepe rescriptum est.

De his qui veniam etatis impetraverunt.

Impr. Eos qui veniam etatis a principali clementia impetraverunt, etsi minus idonee res suas administrare videantur, in integrum restitutionis auxilium impetrare non posse manifestum est, ne qui cum eis contraxerunt principali auctoritate circumscripti esse videantur.

Impr. Omnes adolescentes qui honestate morum preediti paternam frugem vel avorum patrimonia gubernare cupiunt et super hoc imperiali auxilio indigere ceperint, ita demum etatis veniam impetrare audeant, cum vicesimi anni metas impleverint, ita ut post impetratam etatis veniam idem ipsi per se principale beneficium allegantes non solum preceptorum annorum numerum probent, sed testibus idoneis advocatis morum suorum instituta probitatem animi et testimonium vite honestioris edoceant. C. Feminas quas morum honestas mentisque solertia commendat, cum octavum et decimum annum egresse fuerint, veniam etatis impetrare sancimus, sed eas propter pudorem et verecundiam feminarum in cetu publico demonstrationem cogimus, sed percepta etatis venia annos tantum probare testibus vel instrumentis, misso procuratore, concedimus, ut eandem ipse in omnibus negotiis talem habeant qualem mares habere sancimus, ita tamen ut predia sine decreto non alienent. Sed senatores quidem clarissimi viri in hac regia urbe morantes apud sublimitatem tuam, ceteri vero apud pretores in provinciis, et omnes apud earum rectores de suis moribus et honestate doceant. His vero cum certe memoratam dispositionem veniam etatis impetr[averint] ...

[illegible gloss]

[I]llum tunc sciant eam nullas vires habere. Imp. [E]os qui veniam [etatis] optinuerunt [I]mp. [E]os qui veniam etatis principali clementia impetraverunt non solum alienandi sed et ypothecam inmittere posse sine decreti interpositione suarum rerum immobilium facultatem habere minus in quarum alienatione vel ypotheca decretum illis necessarium est qui necdum veniam etatis meruerunt ut similis sit in ea parte condicio minorum omnium si venia etatis sit petita sive non.

[I]mp. [S]i quis aliquid dari vel fieri voluerit et sine etatis fecerit mentionem vel sic absolute dixerit perfecte etatis tamen modo etatem intellectam esse videri volumus que ex xxv. annorum curriculo completur et non que ab imperiali beneficio suppletur. Quod in institutionibus substitutionibus et restitutionibus hoc intelligi sancimus nichilominus autem in aliis in speciali quisquis in actu dixerit ex venia etatis velle aliquid procedere.

Si maior factus post imperatorum ratum habuerit. Rubrica.

[S]i maiores xxv annis vel septuram interpositam vel sine septura transactionem sine dolo divisionem fecerint post legitimam etatem ratam fecerint mane in integrum debi con[illegible].

[I]mp. [Q]ui post xxv. [annum] venit annum etatis ea que in minori etate gesta sunt rata habuerit frustra restitutionem eorum postulant.

Ubi et apud quem cognitio restitutionis agenda sit.

[I]mp. [S]i quid a procuratore in eo iudicatum est in integrum restitutionem ista presidis rescindi non potest. Princeps enim solus contra sententiam procuratorum suorum in integrum restitutionem solet.

[I]mp. [Q]ui in ea que in contractione dari placuit decepti dicuntur propter aetatis consequentiam et fideiussoribus repetendis per in integrum restitutionem aut quamcumque aliam causam puta ius agendum eius adire presidem provincie in qua domicilium habent quos convenis.

[I]mp. [C]um scimus esse dubitatum de restitutionibus que in integrum postulantur sive tamen modo apud iudicem cui aliqua iurisdictio est examinari eas oportet sive apud pedaneos iudices sive eas minores xxv. annis pecierint sive maiores forsitan quantioribus[?] suis vel vetis iuris vel in [illegible] declaratum est scimus non solum apud iudices pro tribunali huius cause cognitiones propositas sed et apud eos iudices quos augusta decrevit maiestas aut nostre rei publice administratores vel in hac regia civitate vel in provinciis ut videatur ipse qui iudicem destinavit ut potestatem pro tribunali cognoscens in integrum dare restitutionem et causam examinare. Sic enim non difficilis erit earum examinatio sed nequis ita effuse intellectu nostre constitutionis audeat esse extendendum et apud compromissarios iudices vel arbitros ex consensu electos vel apud eos qui dantur a iudicibus qui propriam iurisdictionem non habent sed tamen iudicandi facultatem putet huius extendi sanctionem cum hos generali volumus

tales casus contingere qui vel certe
administrationem earum et iuris-
dictio adhereret suppositi sunt vel
ablatis sunt dati. et multo ma-
gis si a nostra maiestate delega-
ta eis earum sit audientia. Sed
ne quid penitus dubitandum
relinquatur et hoc addendum
esse censemus ut eis tantum quos
nominavimus liceat de in in-
tegrum restitutione disceptare. sive
specialiter eis sint mandata, in qui-
bus causis tamen non fuerat incognitum.
sive generaliter dati sunt iudices
vel in aliis speciebus inciderit que-
stio.

Idem quod restitutionis. **De reputationibus que fiunt in iudicio in integrum restitutionis.**

Imperator.

Quum restitutionis in integrum
ostenditur in integrum
sicut in dampno mi-
norum non debita nec
in lucro. id quicquid ad eum
pervenit vel ex emptione vel ex ven-
ditione vel ex alio contractu hoc debet resti-
tuere. Sed si sint heredes minoris xxv.
annis sunt inventi in veterem deb-
itorem debet restitui actio. Sed
cum adiit minor hereditatem
et restituitur mox quicquid ad
eum ex hereditate pervenit pra-
estare debet. item et si quidem dolo eius
factum est hoc eum prestare convenit.

Imperator. **Etiam per procuratorem in integrum restitutionem agi posse.**

Etiam in
integrum restitutionis
si qua competit et per
procuratorem agi pos-
se placet.

Imperator. **De in integrum restitutione postulata.**

Postulatam in integrum
restitutionem omnia in suo
statu esse debere convenit.

Si Valerianus miles qui operam militiae in alpibus exercitibus ...

... firmatur perspicui iuris est idque
curabit is ad cuius partes ea
res pertinet. **De restitutionibus militum et eorum qui rei publice causa absunt.**

Imperator.

Si Valerianus centu-
rio cohortis duodeci-
mae alpinorum an-
tequam decessit quin-
quennium post acceperit heres eius ex per-
sona defuncti restitutionis auxi-
lium intra annum utilem in-
tegre implorabit si Valerianus
post exactos dies quibus hoc po-
terat in militia defunctus.

Imperator. Si quid de bonis
eorum qui rei publice causa absentes
sunt diminutum fuit in in-
tegrum restitutio perpetua inhibi-
tione intra annum utilem pro-
ditur.

Item. Quod tempore militiae de bonis alicuius
possessum ab aliquo est pro qui-
bus rei publice causa abesse desiit intra an-
num utilem et amota prescrip-
tione medii temporis posses-
sionem vendicare permissum est.
ultra autem res possessionis lecti-
fecerunt institutum non oportet.

Imperator. Ignorare non debes
eorum qui causa rei publice sine dolo
malo absunt si absentes bo-
num arbitratu non defendunt
bona tamen possidere suffecerint,
aut in id tempus differri quo rei
publice causa abesse desierint.

Item. Nec rei publice causa absentibus
nec aliis maioribus ad titu-
lum in integrum restitutionis
pertinentibus prescriptionem que dorum
cum possessam a fisco vendi-
tionem obesse manifestum est.

Imperator. Si cum militaribus ...

laboribus operam dares, ceterum heredes possessiones obligatas distraxerunt, potes adito preside provincie in integrum restitutionem impetrare, retractataque venditione recipies possessionem oblato ante debito vel pretio si minus debito fuisset.

Imp. Que a patre geruntur non sunt per militarem disciplinam a filiis ad irritum devocanda, cum nec parentem in rebus humanis agentem affirmes conquestum fuisse sed hoc certum.

Imp. Scimus his solis qui in expeditionibus occupati sunt certatim modo tempora que in eadem expeditione perierunt tam in exceptionibus declinandis quam in petendis in integrum restitutionibus eis opitulari. Illis temporibus per que citra expeditionis necessitatem in aliis locis degunt vel in suis edibus imminent eos ad vendicanda predicta lulia memorata adiuvantibus.

De uxoribus militum et eorum qui rei publice causa absunt. Rubrica.

Imp. Temporalibus actionibus exclusis mulieribus que cum maritis rei publice causa absentibus peregrinate sunt ad exemplum militum subveniri solere non est incognitum.

Imp. Eaque diutissime absuit cum marito qui militie operam dabat non officit prescriptio longi temporis sed quia hoc diuti ne absentie gesta callide adinventa atque composita obesse omnino non debet. Decernimus ut si talis mulier dominium ad se pertinere monstraverit, que in absentia eius vendita est, refuso pretio quod creditori solutum est, eandem recipiat.

De temporibus in integrum restitutionis tam minorum quam aliorum personarum que restitui possunt. Rubrica.

Imp. Annus in quibus lesus es cum minor annis XXV esses, toto militantis expeditionis tempore auxilium restitutionis postulare potes. Tempus enim post impletam minorem etatem prestitutum ex die missionis iusta ratione annis computari debet.

Imp. Si intra legitimam etatem vel ea etate impleta nondum exacto tempore prestituto pater tuus in fata concessit cuique ei heres extitisti, intra XXV vel post eam etatem in eo tempore quod ad in integrum restitutionem defuncto superat nomine militie declusti, preses provincie causa cognita per in integrum restitutionem ex persona defuncti subvenire tibi providebit.

Id. Si intra annos quibus in integrum restitutionis auxilium indulgetur constitutus es vel eo tempore nomine militie declusti expeditione occupatus es, continuatum biennium restitutionis per usucapionem licet in militia suppleta sit non pateris te dispendio rei familiaris affligi.

Id. Ex persona fratris sui eorum quorum successio est potes esse quem agere supplicas non ignoras

[illegible]

[illegible gloss] ... die xxv. anni minorem excessisse ...

quod si minores xxv. annis militaverint fratres tui atque in militia defuncti sunt in integrum restitutionis auxilium eis tempore non excessit, set omne ius ad successorem tuum transmiserunt.

Imperator. Ea que de temporibus in integrum restitutionis cauta sunt custodiri convenit. Et si forte quis beneficio nostro etatis veniam fuerit consecutus ex die quo indulgencia nostra in iudicio competenti fuerit intimata eique administracio rei proprie permissa ut ad rescindendas in integrum restitutione fulciendas, usque eas intra tempus habeat prescriptum, ita tamen ut numquam in minoribus xxv. annis constitutis de hiis que ante impetratam veniam etatis gesserint auxilium in integrum restitutionis denegetur. Et si quis sane in minorum iura successerit minor minime prohibeatur cum quantum vicesimum etatis sue annum transierit in integrum restitutionis beneficio uti tempore illibato. Quod si maioris fuerint minorum iura nacti quantum ad eas pertinet causas quas ex persona maioris fuerint consecuti tantum temporis ad exponendas in integrum restitutiones decidendasque causas accipere debebit quantum defuncto eius heres aut bonorum possessor docebitur extitisse reliquum fuisse. Cum vero minor successor fuerit adeptus minoris si quidem civili iure ab intestato vel ex testamento successerit, mox cum fuerit adita hereditas, si vero honorario iure ex quo bonorum possessio fuerit accepta examinando actione in integrum restitutionis negocio solida sine ulla diminutione tempora supputentur.

Id. Petende in integrum restitutionis temporibus obviatis si dilatio ab actore queratur que intra metas restitutionis valeat artari eandem eo flagitante causa cognitis tribui oportebit. Et si vero huiusmodi postulent curricula que intra spacium recepturum augustam nequeunt quin pensum continuo legitimum temporis petant et eius terminos progabunt dilationem petitori denegari convenit. In eius enim arbitrio fuerat tunc inferre litigium cum petite dilationis mora spatio superstite possit includi. Quod si defensio rei dilationis suffragium postulaverint eandem dilationem asserta causa citra obstaculum temporis deferri sancimus quia nequaquam in prioribus fuerat potestatem quando litigio prius careretur dari. Igitur et si impetrata dimissio sese ultra temporis diffinitionem prestat qua dilatione si a reo impetretur etiam actorum requirendis probationibus uti minime prohibetur.

Imperator. Supervacuam differentiam utilis anni in integrum restitutionis a nostra re publica separantes sancimus et in antiqua Roma et in hac alma urbe et in Ytalia et in aliis provinciis quadriennium continuum tantummodo numerari ex die ex quo annus utilis currebat et id tempore tocius loci esse commune. Ex differentia enim locorum aliquod iudicii discrimen satis nobis absurdum esse

[illegible]

usitum est: non solum in minorum restitutionibus, quibus utilis annus initium capit currere ex quo vicesimi sexti anni dies illuxerit, sed et in maiorum hoc idem adhibuimus, ut et hic post utilem annum memorata continuatio temporis obtineret ad inponendam contestationem finiendamque litem. Et quemadmodum omnis minor etas excipitur in minorum restitutionibus, ita et in maiorum tempus in quo rei publice causa absunt vel aliis licitis causis que veteribus legibus numerate sunt occupati sunt excipiatur, ut sit non absimilis in hac parte minorum et maiorum restitutio.

Quibus ex causis maiores in integrum restituuntur.

Imp. Propter officium legationis ad me bona fide fuiste absens et indefensus condemnatus es, instaurationem iudicii uti desideras et ex integro defensionibus tuis utaris. Nam eos qui legationis officio funguntur in eo privilegio esse quo sunt qui rei publice causa absunt receptum est.

Idem. Si iudicio apud arbitrum presentiam tuam facere non potuisti quia sub custodia militari vel sub presidis detinebaris, id quod in veritate esse presidi provincie probaveris accipies cause instaurationem.

Imp. In causis qui bone fidei sunt in maioribus officio iudicis causa cognita publica iura subveniunt.

Idem. Res publica minorum iure uti solet ideoque auxilium restitutionis implorare potest.

Idem. Si ab hostibus cum pater

iure captus probus ibi defunctus, legis Cornelie beneficio restitutus successiones eorum quesiti exemplo utilis actionis que in integrum restitutis datur cum exceptionis annue que huic obicitur solum obiectu res vendicare non prohibens.

De alienatione iudicii mutandi causa facta.

Imp. Cum in rem actionem possessio pariat adversario non avenione in iudicium mutandi causa celebrata in integrum restitutio edicto perpetuo permittatur, intelligis quod si remanere secum agat qui possidebat vendiderit et emptori tradiderit, eam legis conveniendi tibi tamen esse iure facultatem.

De receptis arbitris.

Imperator. Ex sententia arbitri ex compromisso iure perfecto aditi appellari non posse sepe rescriptum est, quia nec iudicati actio inde preberi potest et ob hoc invicem pena promittitur ut metu eius a placitis non recedatur. Et si ultra diem compromisso comprehensum iudicatum est, sententia nulla est nec ullam penam committit qui ei non paruit.

Imp. Si ex compromisso adversarius tuus apud electum arbitrum presentiam suam facere detrectavit, placite pene iure debitor obnoxius.

Imp. Arbitrorum ex compromisso sententie non obtemperans si sordes vel evidens gratia eorum qui arbitri sunt intercessit adversus filiam tuam agentem

ex stipulatu actione vel ex precede doli mali vel potius ex doli clausula que compromissi stipulationi subici solet filiam tuam convenire non vetabis.

Imperator. Ne in arbitris cum sacramenti religione eligendis periurium committatur et decursa per stipulationes hominibus passim diffinitiones iudicum eludere, sancimus arbitrio eiusmodi rem censemus esse componendam. Si quidem inter actorem et reum convenerit nec non et ipsum iudicem fuerit consensum ut cum sacramenti religione lis procedat et ipsique litigatores scriptis suis manibus vel per publicas personas scriptis fuerint vel apud arbitrum in actis propria voce deposuerint quod sacramenti prestitis arbiter electus est, hoc in addito quod et ipse arbiter iuramentum prestitit super lite cum omni veritate dirimenda eius diffinitionem validam omni modo custodiri et neque reum neque actorem posse discedere, sed tenere omnimodo eam. Quatenus ei obedire compellantur.

Sin autem de arbitrio quidem tale fuit vel compositum vel scriptum ipse autem partes litis hoc manifestaverint quod iuramentum ipsi vel litigaverint ut arbitri sententie stetur. In presenti casu omnimodo diffinitionem arbitri firmitatem suam sortitis iudicibus eorum similem vim optinentibus sive ab initio hoc fuit ab his scriptum vel per prefectionem modo depositum dum arbiter eligebatur sive post diffinitivam sententiam hoc scriptis invenimus quod cum sacramenti religione eius audiam amplexi sunt vel quod ea que statuta sunt adimplere iuraverint.

Sed et si ipse solus arbiter hoc litigatoribus poscentibus vel scriptis vel depositionibus ut dictum est manifestum facientibus prestiterit iuramentum quod cum omni veritate litis livramenta imponat similem esse in presenti casu (?) vigoribus eius diffinitionem et eam omnimodo legibus esse vallatam quemadmodum omnibus casibus vocat vel infamiam vel condemnationem ex lege vel inrem utilem institui se sive quod fieri qualitas postulaverit.

Sin autem in scriptura quidem autem depositione mentionis tale apparuerit una aut partes dicat iuramentum esse prestitum quatenus arbitrii sententie stetur sive ab hiis litigatoribus vel solius arbitri sermones minime esse credendos, cum id si quidem iuramentum datum esse non iudice supposito nec hoc scriptum peritum testante concessit merito etenim nimis compositio que inter homines improbos sepe accedit non aliquod robur iudicatis inferat, sed in his casibus hoc optineat que veteres super arbitris eligendis sanxerunt.

Si quis autem post arbitri diffinitionem subscripsit, hic est grecum cuius interpretatio est non contradico. Et seu his vocabulis hec enarrare pro consuetudine melius visum est, si non adiecerit. Et id sic omnimodo per actionem in factum eum compelli ea facere quibus consensit. Qualem enim differentia est sibi tantum verbis adi

ciatur vel fideiussoribus vocabulum tantum mutatur: sic enim verba constitutionis et stipulationum in subtilitatem magis supervacua observatio ab aula concessa est. Nos igitur legibus a nobis scriptis vitia inter stipulationum multasque ambages inextricabiles scrupulosasque cautiones correximus. Cur non his scriptura totam formidinem veteris iuris amputemus ut siquis hoc scripserit vel unum ex his acquiescere eis compellatur et etiam ad effectum omni modo perducetur. Cum non est verisimile hoc pro lege scripsisse sententiam non contradicat sed ut impleat id adversus quod obviare iure non potest.

Idem. Cum antea sancitum fuerat in arbitris eligendis quos neque poena compromissi vallabat neque iudex dederat, sed nulla precedente sententia communis electio ut illorum sententie stetur procreabat. Si quidem pro parte pulsata forma arbitralis procederet exceptionem ei veluti pacti generari: si autem pro actore calculus poneretur nihil ex eo procedere ei presidii. Sancimus in eos arbitros quos prediximus et quos taliter consensus elegit sub eo pacto in scriptis vel sine scriptis habito ut eorum diffinitioni stetur: siquidem subscripserint partes diffinitionem predictam quod non displicet ambabus partibus eorum sententia non solum reo exceptionem veluti pacti generari sed et actori ex nostro nomine in factum actionem quatenus possit sententia eius executioni mandari. Sed in hac quidem regia urbe ab officio eminentissime prefecture urbis eius cuius forum pars sequitur fugientis: in provinciis autem tam per moderatores quam per apparitores eorum vel per iudices quorum regimini pars pertinescat pulsata. Si autem minime quidem post sententiam scripserint arbitri formam amplecti sed silentio eam roboraverint et non intra x. dies proximos attestatio missa fuerit vel iudici vel adversariis ab altera parte per quam manifestum fiat diffinitionem non esse amplectandam: tunc silentio partium sententiam roboratam esse et fugienti exceptionem et agenti memoratam actionem competere. Sed alia autem parte recusante secundum prefatum modum impleri statuta minime cupiente nihil fieri penitus neque dari vel exceptionem reo vel actori actionem exceptis videlicet arbitris qui cum sacramenti religione electi sunt secundum novellam nostri numinis constitutionem: tunc enim ea omnia fiant que lege nostra super huiusmodi arbitris disposita sunt. Licet non ignoramus Ulpiani et Pauli opinionem et aliorum prudentium veterum quod etiam tetigimus in his quidem quam in presenti aggredimur: non autem perfectissime peregerunt sed eam usque ad quasdam temporales actiones standum esse existimaverunt. Plenius tamen

[I]n generali tamen dissinimus conventi in scriptis apud conpromissarium iudicem factum ita temporis inter ruptionem inducere cum in ordinario iudicio lis fuisset incohata. Sed hoc generaliter sancimus in huiusmodi apud conpromissarios acta sunt si auctoritatem iudicis respiciens vel professionem cum litis attestatum possit cum ordinariis iudiciis uti.

Id. Sancimus mulieres suae pudicitiae memores et operum quae eis natura permisit et a quibus eas iussit abstinere licet summae atque optimae opinionis constitutae sunt arbitrium in se susceperint, vel si fuerint patronae inter libertos suam interposuerint audientiam, ab omni iudiciali agmine separari, ut ex earum electione nulla poena, nulla pacti exceptio adversus iustos earum contemptores habeatur.

De satisdando. Rubrica.

Nonne vivis Imperator. Inmeritum quia a pacto facto teneris agentis procurator non compelli ratam rem dominum habiturum satisdare. Hoc enim casu veluti praesentis procuratorem intervenire intelligendum est. Et ita quod si praesentata voluntate procuratorem esse noluit tamen iudicium quod cum procurator exceptus est iudicatum solvi habere debebit. Et si marci ab adversario suo opposita fuit in ipso litis exordio defensionis allegatio ipse quia absentis in hac parte procurator satisdationem super excipienda iure praestare cogitur, qua non praecedente usque ei mandata cultius

[P]rocedere iudicii non conceditur.

Creaturi autem procuratorem vel defensorem sub gestorum testificatione factus in ipso litis limine iudicatum solvi satisdationem in omnibus causis praestare cogitur.

De formulis et inpetratione actionum sublatis. Rubrica.

Imperator. Iuris formulae aucupatione syllabarum insidiantes cunctorum actibus radicitus amputentur.

Imperator. Nulli prorsus non inpetrate actionis in maiore vel minore iudicio agenti opponatur exceptio si aptam rei et proposito negotio competentem eam esse constiterit.

De iureiurando propter calumpniam. Rubrica.

Imperator. Omnibus causis sive prorogatae lites fuerint et initium sui perceperint sive postea inchoandae sunt in quo necessitas probationis incumbit sancimus non aliter easdem personas praestare compelli nisi quas exposcit prius iuramentum de calumpnia praestare quod non causa differendi vel ut postea allegationem suam sacramenti timore contentiosa litigantium instantia compescatur.

Esse autem personam in quorum quidam vehementer sui animi crudelitatem exercent non aliter concedi eisque quorum suorum exposcunt ad hoc venire vel a iudicibus audiri nisi prius tactis sacrosanctis scripturis deponant quod non odio suorum vel propter offensas eorum ad hoc veniunt sed quia aliter veritatem hereditariam veritatem exequi vel ostendere non possunt.

Iusiurandum. Cum iudices non aliter causas dirimere concessimus nisi sacrosanctis evangeliis propositis, et patronos causarum in omni orbe terrarum qui romano imperio subiectus est prius iurare etiam praeferre causam disposuimus, necessarium duximus et praesentem legem ponere per quam sancimus in omnibus litibus quae fiunt post praesentem legem in ea parte non aliter vel actorem vel fugientem in primordio litis exercere certamina nisi post narrationem et responsionem antequam utrisque partibus advocati sacramentum limus praestent ipsae principales personae subeant iusiurandum. Et actor quidem iuret non calumpniandi animo litem movisse sed existimando bonam causam habere. Reus autem non aliter suis allegationibus utatur nisi prius ipse iuraverit quod putans se bona instantia uti ad reluctandum pervenerit. Et prae utriusque partis iuros disertissimos advocatos secundum quod iam dispositum est a nobis iusiurandum praestare sacrosanctis videlicet evangeliis ante iudicem positis. Sin autem vel dignitas vel sexus personae non concesserit eum ad iudicem pervenire in domo litigantis sacramentum praestetur, videlicet altera parte vel procuratore eius praesente. Cum autem tutores et curatores vel aliae quaedam sint personae quae administrationem alienarum rerum auctoritate legitima gerunt, conveniet enim ipsos iure iurando affici qui ipsi causam scientes in eam pervenerunt, neque enim

pupillus sed adultus vel alie hominis persona sed ipsi qui per leges tutelam vel curam vel aliam legitimam gerunt administrationem scire possunt causam ita ad iudicium pervenire eo quod examinum sui singula fuerint, sed vere causae naturalia forsitan est tamen quod quisque credit et extimat hoc est iurando. Omnibus iuramentis quae vel ex partis descendunt in legibus vel a nobis disposita sunt in sua firmitate duraturis. Sin autem absunt alterutra partes et per procuratorem causa eius agatur non aliter legitimam habeat actor litem exercendam suo procuratori mandare nisi prius actis intervenientibus in provincia qua degit sacramentum calumpniae subeat. Similique modo si reus affuerit et forsitan vel per iudicium solum sit per eodem procuratorem ordinaverit vel defensor pro eo intervenerit et ipse vel praesente actore per se vel per instructum procuratorem vel in absente eo si hoc iudex perspexerit in acta iuramentum praestiterit quod reum dare iam dispositum est. Sed quia veremur ne forsitan quadam collusione aliqui utentes remittere videantur sibi sacramentum et ex praedicta dissimulatione nostram sanctionem deludant, sancimus omnes iudices sed ex compromisso cognoscant rigorem suum exercentes qua non pro commodo privatorum sed pro communi utilitate praesentem legem posuimus minime pati tale sacramentum remitti, sed omnimodo hoc et ab actore et a fugiente exigi ne paulatim videatur hoc

[illegible gloss]

res defraudari sacramentum vel principalium personarum vel advocatorum ex qua calumnia evitari. Hoc etiam huic legi addendum esse censemus ut si qui per alium litem movere voluerint nullo mandato porrecto sed per fideiussionem ratam rem dominum habiturum suam personam firmaverint ne vel ex hac machinatione lex eludatur censemus si quid tale in posterum evenerit sine periculo personam eius qui litem movere voluerit sine prolixo corpore vel in eodem vel alia civitate fideiussione sollicitam praesentem aut ultimum minime procedere initia tamen causae audire statuendum faciat personas principales sacramentum subire vel presente adversario si hoc maluerit vel alio pro eo agente vel penitus altera parte cessante mittenda acta apud defensorem locorum huiusmodi sacramentum vel ab ipso procuratore agenti vel plurima parte vel idonea universitatis procedat. Quod si actor noluerit sacramentum subire calumniae hoc legitime fuerit approbatum non liceat ei penitus ad litem pervenire sed cadat ab instituta actione cum improbus litigator et iusticia iudicium ei cum summa indignatione occurrat et auditio eius quam longissime expellatur. Sin autem reus hoc sacramentum subire recusaverit his capitulis que narratione comprehensa sunt pro confesso habeatur et iudici sententiam proferre quam ad eum ipsa rei qualitas suggesserit. Sic enim non lites solum sed calumpniatores minuentur sic et per iudicibus putabunt se se omnes in sacrariis sisti. Ipse principales litigantium partes pro iure iurandum lites exerceant et causarum patronum proveant sacramentis et ipsi iudices propositis sacrosanctis scripturis tamen causae totius faciant examinationem quam suum praesentant arbitrium. Quid aliud nisi pro omnibus deum esse iudicem omnibus credendum est. Antiqua enim calumpnia quiescente et eius ambagibus consilio nostro dilucidari compendio sanctionis clarerat omnibus sic maximum causarum remedium. Sed predictum sacramentum in litibus que necdum sunt inchoate prestari volumus in ipso litis primordio. Sin autem causae pendentes adhuc inveniantur vel post litem contestatam post solitas iudiciales cautelas iam prestitas si quidem praesto fuerit utraque persona in eadem civitate vel in territorio eius moratur et in huiusmodi litibus sacramentum locum habere in primo post hanc legem ingressu eum compelli iusiurandum prestare. Sin autem pars una affuerit ne videatur propter absentiam persone lis differri et aliquod detrimentum eveniat in proposito nostro pro compendio litium introducto in adversam figuram transformetur iubemus presentem quidem personam omnimodo dare sacramentum absenti autem impendentibus dumtaxat litibus sin quod predictum est hoc concedi. Sin autem utraque principalis persona absunt ne diutius lites protellari

[illegible gloss]

tur: et sine datione sacramenti lite pendente suo decurrant tramite. Explicit liber secundus.

Incipit lib. tertius de iudicis.

[…] usurarum stipulatio non est perempta. superest ut debitores eius temporis quo non est in iudicium deducta convenire possis.

Id. Licet iudice accepto cum tutore tuo egisti. ipso iure actio tutele sublata non est. ideo si rursus eundem iudicem petiens est utilem exceptionem rei iudicate si de fide de qua agis in iudicio pro re tractatum nec allegans non inutiliter replicatione doli mali uteris.

Impp. Quotiens questio status bonorum disceptationi concurrit. nichil prohibet quo magis apud eum quoque qui alioquin super causa status cognoscere non possit disceptatio terminetur.

Id. Si tamen per calumpniam [...] latoribus vis [...] compertum reputaverint et iustitiam emptoris tradentis quoniam omni se evictionis non movisti. intelligis semel finitam litem instaurari non posse.

Impp. A iudice iudex delegatus iudicis dandi non habet potestatem cum ipse munere fungatur iudiciario nisi a principe iudex datus fuerit.

Id. Servus in iudicio intervenire non potest. nec si condempnatio in aliqua in persona eius facta sit id quod statutum est subsistit.

Impp. Cum debitoris tui fundum et pignoris iure obligatum bona domini sui quidam rebus humanis exempti tenere profiteantur adversus eum dantur actiones certis [...] sicut cum inter [...] nomen consistere nullum posse iudicium ad possessionem igitur pignorum magis officio iudicis venire te convenit quam illicita postulare.

Impp. Placuit in omnibus rebus precipuam esse iustitie equitatisque quam stricti iuris rationem.

Impp. Iudices oportet imprimis rei qualitatem plena inquisitione […]

toe discutie et tunc utramque
ptem sepius interrogare neque
nouam adde desiderent. cum h ip
sum ad altitudinem ptem pficia
sine diffinienda causa p iudicem
sine ad maiorem potestatem
referenda sit.

Nulli prius audientia pbea
tur qui causae continentiam
diuidit et ex beneficii prog
atiua id quod in uno eodemque
iudicio poterat terminari diuer
sos iudices uoluit uentilare
pena ei officio iudicis imminen
te qui contra hanc supplicauerit
scionem. aliud atque sup pos
sessione aliud sup principali questione
iudicem postulauit. Imp.

hic constitutiones due recepte s.

Properandum nobis uisum est ne
lites fiant pene immortales et
uite hominum excedant terminum
criminales quidem causas iam nostra lex
biennio conclusit et pecunia
rie causae frequentiores sunt et ipse
sepe materiam criminibus cre
are noscuntur. presentem legem
super his in orbe terrarum pon
endam nullis locorum uel
temporum angustiis coar
tandam ponere. Censemus
itaque omnes lites super pecu
niis quantecumque quantitatis
siue super condicionibus siue sup
iure ciuitatum seu priuato
sunt uel a te sup possessione uel
dominio uel ypotheca seu seruituti
bus uel alijs quibusdam causis
bus pro quibus omnibus necesse liti
gandum est exceptis tantum
causis que ad ius pertinent fis
cale uel que ad publicas res
pertinent functiones non ultra
triennii metas post litem contestatam p
trahendas. Sed omnes iudices
siue in hac alma urbe siue in
prouinciis maiorem seu mino
rem peragunt administrationem
siue in magistratibus positi sunt
aut ex aula nostra dati uel a nostris
proceribus delegati non esse eis con
cedendum ulterius lites quam p
triennii spatium extendere. hoc
enim iudicialis magis esse potesta
tis nemo est qui ignoret. nam
si ipsi noluerint nullus tam au
dax inuenitur qui possit inuito
iudice litem protellare. Et
siquidem pars actoris cessauerit
quatenus multiplici dilatione
reus fatigetur et triennii metae
prolixitas iam prope finem ueniat
ut semestre tempus tantum supersit ma
neat iudici per executores nego
cii actorem requirere parte fug
iente ex una parte actoris ab
sentiam incusante iudicibus
omnimodo suas aures his questioni
resultantibus et si per tres uices h
fuit subsecutum. x. dierum
spatio per unumquemque introitum
destinato et si nec ita ac
toris pars fuit inuenta uel p
se uel p procuratorem instruc
tum peruenerit tunc iudicem
negocii acta apud se confecta
conspicere censemus et siquidem
iudex sufficiens attitatum est
ex quo possit terminum causae cer
ta fieri coniectura non solum
ptem fugientem ab obserua
tione iudicii relaxare sed et
in omnes expensas que con
sueto modo circa lites expenduntur

reum condempnare. uel eum quantitate earum sacramento fugientis manifestando, et omni cautela quam superius exposuimus reddenda, que et si remansit in dubio vacuabitur. ¶ Sin autem ex gestis apparuerit presentis partis actoris intentionem munitam posse invenire, viam examinationis manifestum ei fiat quid statuendum sit, et absente actore, si eum meliorem causam habere perspexerit, proferre sententiam non moretur, et presentem reum absenti actori condempnare in expensis tantummodo litis, quas reus iure se expendisse iuraverit, condempnatione excipiendis, quia hanc penam actori et meliorem causam habenti propter solam absentie contumaciam imponimus, nullo penitus regressu ei ad eandem litem commovendam dando. Sed si actor contumax cadat omnimodo de lite, et sic reus absolvetur. ¶ Sed si aliqua forsitan condempnatio contra reum pro absente actore proferatur, quam forsitan non sufficientem esse actor putaverit, fugitivus nullo modo iterum eandem litem resuscitare concedimus, sed hoc quasi pena actori fiat imposita. ¶ Sin autem reus afuerit et similiter eius processit requisitio, quam ad instar pro persona actoris edicimus, et absente reo heremodicium contrahatur, et iudex, sicut que veteribus legibus cautum est, examinata parte cum omni subtilitate causam requirat, et si obnoxius fuerit inventus, et contra absentem proferre condempnationem non cesset, que ad effectum perducatur, et per res et facultates fugientis victori satisfiat. ¶ Sive ipse fiat iudex ex sua iurisdictione hoc facere potest, sive per relationem ad maiorem iudicem refertur, et ex eo sententia in accusationes contumacis applicatur: nulla sententia ei vel alii personam eius solam pretendenti concedenda contradicendi eum in possessione ex hac causa actor mittatur: nec si reversus fuerit et voluerit fideiussionem dare et possessionem recuperare audiatur. In huiusmodi enim casibus omnem reis contradictionem excludimus. ¶ Cum autem heremodicium ventilatur sive pro actore sive pro reo, examinatio cause sine ullo obstaculo celebretur: cum enim tamquam dei praesentia (?) ... bilis in medio proponuntur scripture, litigatoris absentia dei presentia repleatur: nec pertimescat iudex appellationis obstaculum, cum ei qui contumax est et abesse noscitur nulla est provocationis licentia, quod et in veteribus legibus esse statutum manifestissimi iuris est. ¶ Quod autem sententia post finem triennii proferatur, pro quo et presentem legem induximus, sic enim in antiquiore tempore, pro quo larga temporis superest dilatio et spes absenti relicta fuerit revertendi, cessavit aut alterutra pars in sola expensarum datione et absolutione forsitan precipitur penalis sententia, non autem totius litis mors et condempnatio in absentem introducatur, quemadmodum his tantummodo casibus accidunt in quibus triennii effluentis sum

net formido. Sin autem altera pars absente sive contumace presentibus fuerit decisa, omnes iudices qui sub imperio nostro sunt constituti sciant expensarum nomine victum victori esse condempnandum quantum pro solitis expensis victum iuraverit, non ignorantes quod si hoc praetermiserint, ipsi de proprio huiusmodi pene subiacebunt et reddere eam per relevare coartabuntur. Et hoc de altera parte litigantium contumaciter absente nobis statuere visum est ad equitatis rationem omnia corrigentibus. Sin autem utraque parte imminente in lite pacisci cupiente iudex eam accipere noluerit vel propter amiciciam vel inimiciciam vel turpissimi gratia lucri vel aliud quicquam vitium quod in fraudem nimis animis huius iudicium innasci post litem preacausus fuerit protellare et propter hoc triennium fuerit elapsum transactum, iudex siquidem in magistratu positus est vel in maiore dignitate usque ad illustratus gradum, x. librarum auri privatis nostris largitionibus inferre per scolam palatinorum compelletur. Sin autem iudex minor fuerit trium librarum auri multa plectetur per eandem scolam exigenda et nostro erario applicanda, et eo remonendo alter iudex in locum eius subrogetur sub similis pene formidine, his omnibus locum habentibus cum unus iudex omnem causam ab initio peragat. Sin autem in medio triennii vel morte iudicis vel alia inexcusabili occasione iudicium fuerit mutatum, tunc siquidem extremo annale tempus vel amplius residet, in quo alius iudex cause imponitur, intra reliquum tempus finiatur causa. Sin autem minus quam annale sit, tunc omne quod deest repleatur, ut non in minore perfecti anni tempore litem postquam sit subrogatus iudex tam discutere quam terminare. Illo procul dubio observando, ut si in partem litigantium vel per iudicem steterit quominus lis suo marte decurrat, sed per patronos causarum, tunc detur iudici et eos duarum librarum auri pena afficere per scolam palatinam exigenda et similiter publicis rationibus aggreganda, ipso videlicet iudice in sua sententia hoc ipsum manifestante, quod per patronos cause vel fugientis vel agentis dilatio facta est vel per omnes vel per quosdam ex his. Necessitate advocatis imponenda, ex quo litem peragendam susceperint, eam usque ad terminum, nisi lex vel iusta causa impediat, implere, ne ex eius recusatione fiat cause dilatio. Honorariis facientibus qui dare possunt disertissimis togatis omni modo prebendis, et si cessaverint per executores negociorum exigendis, ne per huiusmodi machinationem cause in infinitum protrahantur, nisi forte litigator alium patronum eligere maluerit. Hec autem omnia in omnibus huius

cautum sit, quod perfecte et constitutis arbitrium suum per omnibus causis sufficit. ¶ Si vero cause vel pupillorum vel adultorum sunt vel aliorum sub cura agentium masculorum vel feminarum, ut per tutores vel actores vel curatores vel procuratores agantur, et eorum desidia triennium fuerit elapsum et causa cecidit, litem quidem in eodem omnimodo suum habere vigorem. Omnem autem iacturam que ex ea causa oritur ad tutores et curatores et fideiussores eorum heredesque et res eorum et omnes quorum interest in hac causa legitime redundare. ¶ Sin autem non sufficiat pupillis vel minoribus eorum substantia, tunc in id in quo detrimentum passi sunt in integrum restitutionis auxilium eis suppeditetur.

Id. Rem non novam neque insolitam aggredimur, sed antiquis quidem legumlatoribus placitam, cum non contempta sit, non leve detrimentum causis inferentem. Cum enim non est cognitum aliquos iudices non aliter iudicialem calculum accipere nisi prius sacramentum prestitissent, omnimodo secundum veritatem et legum observationem iudicium esse disposituros. ¶ Cum igitur et viam non inusitatam invenimus ambulandam et antiquiores leges nostre que de iuramentis posite sunt non minimam sue utilitatis experientiam litigantibus prebuerunt et ideo ab omnibus collaudantur, ad hanc imperpetuum valituram legem pervenimus, per quam sancimus omnes iudices sive maiores sive minores sive qui in administrationibus positi sunt vel in hac regia civitate vel in orbe terrarum qui nostris gubernaculis reguntur, sive eos quibus nos audientiam committimus vel qui a maioribus iudicibus dantur vel qui ex iurisdictione sua iudicandi habent facultatem vel qui ex recepto, id est compromisso, quod iudicium imitatur, causas dirimendas suscipiunt vel qui arbitrium peragunt vel ex auctoritate sanctionum vel partium consensu electi sunt, et generaliter omnes omnino iudices Romani iuris disceptatores non aliter litium primordium accipere nisi prius ante iudicialem sedem sacrosancte deponantur scripture, et hoc permaneat non solum in principio litis sed et in omnibus cognitionibus usque ad ipsum terminum, id est diffinitive sententie recitationem. Sic enim attendentes ad sacrosanctas scripturas et dei presentia consecrati ex maiori presidio lites dirimerent, scientes quod non magis alios iudicant quam ipsi iudicabuntur, cum et ipsis magis quam partibus iudicium terribile est, si litigatores quidem sub hominibus, ipsi autem deo inspectore adhibito causas perferunt examinandas. Et hoc quidem iusiurandum sit iudiciale omnibus notum et Romanis legibus optimum et a nobis accedat incrementum et ab omnibus iudicibus observandum, et si preter

[illegible]

Sed hodie si post ... iudex ... [illegible] ... iudex ... si iudex noverit ... litigatori ... subdi ... per suppremum ... negotii ... hoc sua sententia declaret.

Auth. Hodie iurat unusquisque eorum quod eis visum fuit iustum, exceptis defensoribus civitatum qui iurant omnia secundum leges et iura se facturos.

Auth. Post iusiurandum delatum et praestitum non liceat iudici amplius vel minus taxare.

Auth. Si contigit quendam ... proximum subiectorum indubitationem habere iudicem iubemus sanctissimum episcopum adesse cum clarissimo iudice aut ambo aut per amicabilem conventionem dissolvant que dubia sunt aut per annotationem inscriptis faciant aut cognitionaliter iudicent inter litigantes.

si hodie ... superior ... iudex ... suspectus ... aliquem iudicem ... expensis ...

...eatur contemptoribus sit periculosum. Patroni autem causarum qui utrique parti suum praestantes ingrediuntur auxilium cum lis fuerit contestata post narrationem propositam et contradictionem obiectam in qualicumque iudicio maiore vel minore vel apud arbitros sive ex compromisso vel aliter datos sacrosanctis evangeliis tactis iuramentum praestent quod omni quidem virtute sua omnique ope quod iustum et verum existimaverint clientibus suis inferre procurent nichil studii relinquentes quod sibi possibile est. Non autem credita sibi causa cognita quod improba sit vel penitus desperata et ex mendacibus allegationibus composita ipsi scientes prudentesque cum mala conscientia liti patrocinabuntur. Sed si certamine procedente aliquid tale cognitum fuerit a causa recedant ab huiusmodi communione sese penitus separantes. Hocque subsecuto nulla licentia concedatur spreto litigatori ad alterius advocati patrocinium convolare ne melioribus contemptis improba advocatio subrogetur. Sin autem pluribus patronis adhibitis iuramento ab omnibus praestito quidam ex his causae procedenti patrocinandum esse crediderint quidam recusaverint excedant recusantes quidem nolentes autem remaneant causae et eam continuus manifestare poterit tam idoneis quam que mandatus in dicium vel reliquerit vel protulit nec in hac parte litigatoribus danda licentia alios pro recusantibus subrogare.

Id. A. Sancimus omnes iudices sive in hac florentissima civitate sive in provinciis si quando absens persona citata per edicta apparuerit non aliter ei iudicialem aditum revelare sed omnem claudere ei auditoriorum copiam nisi prius omnia dispendia restituat ex hoc initio adversariis eius inflicta sive circa ingressus litis sive circa honoraria advocatorum vel alias causas que in iudicio vertuntur sacramento iudicis quantitate eorum diffinienda post iusiurandum ab eo factum qui fecit expensas. Executoribus negotiorum modis omnibus dispositiones eorum adimplentibus. Sed etiam iudicibus nostris et executoribus qui sibi parentes sunt ex sua substantia incrementum lesis resarcire compellantur. Quae in pedaneis iudicibus observari censemus licet non citati sed requisiti litigatores mala conscientia absunt.

Id. A. Apertissimi iuris est licere litigatoribus iudices antequam lis inchoetur recusare cum ex generalibus formis sublimissime tue sedis statutum est necessitatem imponi iudici recusato partibus ad eligendos venire arbitros et sub audientia eorum sua iura proponere. Licet enim ab imperiali numine iudex delegatus est tamen quia sine suspicione omnes lites procedere nobis cordi est liceat ei qui suspectum iudicem putat antequam lis inchoetur eum recusare ut ad...

[illegible]

aliam civitatem libello recusationis ei porrecto eum po|litem [?] esse neque appellare posse ante diffinitivam sententiam statuimus neque recusare, ne lites in infinitum extendantur. ¶ Eodem scilicet executore necessitatem partibus per ordinarium iudicem et omne civile auxilium imponente et arbitros eligere et apud eos venire et sic litem apparante, qui arbitri sunt ab imperiali culmine delegati. ¶ Quod si ab imperiali maiestate iudex delegatus non sit, sed ab alio culmine, optinere censemus.

Idem. ¶ Certi iuris est quod concessa est militantibus hominibus iudicandi facultas. Quid enim obstaculi est hominibus qui cuiusdam rei peritiam habent de ea iudicare, cum sciamus et militares magistratus et omnes tales homines per usum cotidianum iam esse approbatos et ut audiant lites et eas dirimant et per suam legis scientiam hiis altercationibus fines imponant.

Idem. ¶ Cum specialis iudex sive ab augusta fortuna sive a iudiciali culmine in aliqua provincia ubi reus degit datus sit et una pars suspectum eum esse dicit et ne forsitan absente persona iudicis in una vel alia civitate eiusdem provincie commorante compellatur longo itinere emenso recusationis libellum ei reus offerre, sancimus. Si quidem presto est preses provincie in ea civitate ubi esse causam contigerit, licere ei qui suspectum iudicem sibi esse dicit ipsum presidem adire et hoc facere in actis manifestum. ¶ Sin autem non est moderator provincie in prefato loco, habeat eandem apud defensores locorum vel civium in eos municipales gestis apud nos habitis celebrare et iudicem quidem eum recusare. ¶ Illico autem, id est intra triduum proximum, sine ulla dilatione compelli arbitrium vel arbitros eligere et apud eos litigare, ne et datus iudex removeatur et alter non eligatur. ¶ Electione iudicum vel arbitrii si variatum fuerit inter partes, simili modo vel presidis provincie suadeat vel defensoris locorum vel magistratuum municipalium arbitrio dirimenda. ¶ Et executore negotii cui mandata est huiusmodi cause exactio imminente et statuta ab arbitris effectui mancipante, nisi fuerit provocatum. Tunc enim ipse qui antea iudicem dedit qui suspectus visus est, appellatione trutinata formam cause imponat legitimam.

De sportulis et sumptibus in diversis iudiciis faciendis et de executoribus.

Quisquis exsecutor negotii fuerit, ab eo apparitore cui primum traditum fuit observari eum decernimus. Si qua presumptione fiunt hec mansuetudinis nostre prohibita preceptio, primum sermo qui iussa temeravit v. lb. auri co

III

Interpretatione multandos.

Idem A. Omnibus iudicibus litteris patefacimus sive his qui a nostro numine lites mandantur sive illustribus vel spectabilibus vel clarissimis vel togatis fori cuiuscumque praefecture vel aliis quibusdam vel his qui ex nostris iudicibus delegandas lites accipiunt executores si necessarium in causis eis instructas offerre et removere eos ab executione et alios ydoneos supponere vel multis afficere. Sed siquidem illustres sunt iudices usque ad solidorum sex summam sin autem alii usque ad tres tantummodo aureos. Sed ad iudices quorum interest referri quatenus militia exuti penas luant corporales. Cunctis autem amplissimis iudicibus licentia sit et maiores penas et corporales maculas executoribus imponere si male fuerint circa litem versati ut sciant non esse causas eludendas nec lucri gratia aliquid eis iniuste imponendum.

Imp. De pedaneis iudicibus.

Procuratori nostro non procuranti praesidis agenti dandi iudices nec privatas personas non competere facultatem manifestum est sed sicut allegatis inter privatas personas is cuius meministis arbitros dandos putavit sententia ab eis prolata nullo iure subsistit.

Imp. Placet nobis praesides de his causis in quibus quod ipsi non possunt cognoscere antehac pedaneos iudices dabant notionis sue examen adhibere ita tamen ut si vel propter occupationes publicas vel propter causarum multitudinem huiusmodi omnia negocia non poterint cognoscere iudices dandi habeant potestatem. Quod non ita accipi convenit ut in his causis in quibus solebant ex officio suo cognoscere dandi iudices licentia permissa credatur. Quod usque adeo in praesidum cognitione retinendum est ut eorum iudicia non diminuta videantur dummodo de ingenuitate super qua poterant et ante cognoscere vel de libertinitate praesides ipsi diiudicent. Exemplum eorundem augustorum ad sacra pi[...]

Placet ut iudicibus [illegible] quos gravitas tua disceptatores dedit insinues ut delegata sibi negocia lata sententia determinent nec in his causis in quibus pronuntiare debent et possunt facultatem sibi remittendi patere ad auditorium praesidale cognoscant maxime cum in iudicatio alicui litigatorum putatio multa videatur imponenda de provocationis poenas a sententia ex omni causa prolata libera litigatoribus tribuatur.

Idem. Placuit quotiens pedanei iudices dati post litem contestatam vel ad aliud iudicium necessario dirigantur vel publice utilitatis ratione in alias provincias profi[ciscuntur]

usicantur, ut etiam suum obierint, atque his omnibus negociis ceptis finis non possit adhiberi, alium in loco eorum iudicem tribui qui negotium examinet, nec ex eiusmodi casibus intuementibus impedimentum aliquod in persequendis litibus afferatur.

Imp. Quedam sunt negotia in quibus superfluum est moderatorem provincie exspectare, ideoque pedaneos iudices, hoc est qui negocia humiliora disceptent, constituendi damus presidibus potestatem. Quam p.

Imp. Sua iurisdictione iudices dare. Necessarium dari ne posse.

In delegationibus illud consultissime precipimus observari, ut ita valeant si ad iurisdictionem pertineant delegantis. Et si quis alienae iurisdictionis causam receperit delegandam, nec ex precepto cognitorem dati spaciam accommodare censemus; sed si ei legem obtemperaverint delegantis, omnia que ab ea delegatione geruntur ita pro infectis haberi precipimus, ac si ipsi qui delegaverant alienae iurisdictionis iudices resedissent, ut nec appellandi quidem necessitas victis adversus eas sententias imponatur. Hoc nisi iudices a nobis specialiter delegantibus data causas aliis delegaverint iudicandas. Nam his delegan-

tibus nullo personarum causarum ne sancito tractatu a pedaneis ad eos iure iudicia remeabunt.

Qui legitimam personam standi in iudicio habent vel non.

Imp. Si cum esses pupillae aetatis sine tutoris auctoritate cum adversario consistens preses provincie adversus te pronuntiavit, minime auctoritate iudicati teneris quod statutum est.

Imp. In rebus que privati iuditii quoem habent sicut pupillus tutore auctore et agere et conveniri potest, ita et adultus curatore consentiente litem intendere et excipere debet.

Imp. Momentanee possessionis actio exerceri potest per quamcumque personam. Sub colore autem adipiscende possessionis obreptitia petitio alteri obesse non debet, cum absque conventione persone legittime initiatum iurgium videatur. Nichil autem opitulatur conventio contra minorem habita, cum id rectius circa curatores debuerit custodiri.

Ne quis in sua causa iudicet. Imp. vel ius sibi dicat. Rx.

Generali lege decernimus neminem sibi esse iudicem vel ius sibi dicere debere. In re enim propria iniquum admodum est alicui licentiam tribuere sententie.

Ut nemo agere vel accusare cogatur. Imp. Invitus agere vel accusare nemo cogitur.

Imp(erator) **De ordine iudiciorum.**

Ante presidem provincie et ruptum esse testamentum iam tum Fabii presentis agnatione filii docere. Neque enim impedit notionem eius quod status questio incidit cognitioni eius; et si super castitatis cognoscere non possit; pertinet enim ad officium iudicis qui de hereditate cognoscit universam incidentem questionem que in iudicium devocatur examinare; quoniam non de ea sed de hereditate pronuntiat.

Imp(erator). Si quod tibi genus ab his quos fratres patrueles esse dicis non fit, adito preside et accepto iudice facultas hec experiri.

Qui fidei earum questio erit prius de nativitatis veritate secundum iuris formam querit idem vir clarissimus curare debebit.

Imp(erator). Cum civili disceptationi principaliter mote questio criminis incidit vel criminum post institutionem civilem causam adiungitur potest iudex eodem tempore utramque questionem sua sententia dirimere.

Imp(erator). Quoniam civilis quod (crimina)le intermissa sepe fit ut decernere iudicet prius quod ut potest maius minori preferatur ex quo criminali questio quocumque tam cessavit civilem causam velut ex integro in iudicium deductam distingui, ut finis criminalis negotii ex eo die quo inter partes lata fuit sententia initium civili tribuat questioni.

De litis contestatione

Imperator.

Res in iudicium deducta non videtur si tantum postulatio simplex celebrata sit vel actionis species ante iudicium reo cognita. Inter litem enim contestatam et editam actionem permultum interest. Lis enim tunc videtur contestata cum iudex per narrationem negotii et responsionem causam audire ceperit.

Imp(erator). **De pluris petitionibus**

Omnes odiosas excludentes calliditates ampu‑tare properantes censemus ut si quis citra quantitatem sine debita super amplore pecunia per dolum in machinationem cautionem exegit et ad iudicium debitorem vocaverit (siquidem ante inchoatam litem calliditatis eum peniteat et veritatem debiti confessus fuerit nullo eum dispendio pregravari.

Sin autem etiam ubi prebuit exordium in ceteris membris negotii permanens arguatur de adiecta falsa quantitate non solum ea sed et toto debito eum fraudari.

Et in actionibus scilicet ex sectis confessionibus sive in sinuate sunt sive non in ius vocatum suam optinentibus firmitatem, talibus et cautionibus hoc obice nonoxiis.

Imperator. **De dilationibus**

Cum omnem plenque (sic) evenient ut iudex in strumentorum vel personarum gratia dilationem dare rerum necessitate

spatium instructionis exhi|bende postulatur dari conveniet.
Ex hac ratione arbitramur esse
moderandum ut si ex eadem pro|vincia unde agitur vel persone vel
instrumenta poscentur non amp|lius quam tres menses indulge|antur; si vero ex continenti|bus provinciis sex menses custo|diri iustitia censuit; si transmarin|a autem dilatione ix menses com|putari oportebit. Ex ita
iudicantes constitutum scire debebunt ut hac ratione non
semper eis concessum intelli|gant dande dilationis arbitri|um, sed eandem dilationem si
rerum urgentissima ratio fla|gitaverit et necessitas desiderate
instructionis exegerit et non
facile amplius quam semel et
nulla trahendi arte sciant esse
tribuendam.

Impr. Si ignorans quis rescriptum
ad extraordinarium iudicem
reportaverit dilatio ei penitus de|neganda est. Cui autem qui in
iudicio vocatur danda est ad
probanda precum mendacia ut suspendatur aliqua instantia vel testes
quibus instructus esse non potu|it qui preter spem ad alienum
iudicium trahitur.

Idem. Sive pars sive integra dilatio
fuit data eousque iudicis offi|cium conquiescat donec petiti
temporis defluxerint curricula.
Certe autem sive repentine sive
sollempnes sint dilationum tempori|bus non excipiantur sed hiis con|numerentur.

Idem. Cum a nobis fuit ad appe|llationem consultationem vel rescriptum
sive sit primo iudicio petita di|latio sive ea tributa non sit sive
nec petita quia eam dari cuiquam
non licebit eadem ratione quia
nec in iudiciis quidem cognitionum
inanium dilatio tribui solet.

Idem. A precedente iudice dilationem
non convenit postulari nisi
utraque parte presente tribuatur et
non aliter nisi causa cognita indul|geri queat et cognitio cause non
interpellatione planaria sed conse|dente magistratu iudice legitime
colligatur, ut si forte dilationis
petitio fuerit improbata suscep|ta quoque personam iudicis dirim.

Impr. Inter privatos et ... ac
fiscum si aliqua lis mota fu|erit utique parti petente dilationis
per defensores suos copia non
est deneganda, sibi commoditatis
ratio postulaverit.

Impr. Nec de statu ac primo|mo litigantibus in transmarina
dilatione viiij mensium spatia
egrech concedatur.

Imperator. De feriis. Rubrica.

Solemnem consult|ationem simul observantia
nobis aditiendarum
feriarum que rebus feliciter ges|tis proveniunt ad appellationum
quod tempora porrigenda sit seu ve|rime Kalende rescribi placuit ex|perientie tue ut mensis iugiter
provocationum et sine ullo adi|tamento huiusmodi dierum
tempora scias observari debere. Sup|ra eorum dierum in appellationum
causis minime fieri adiectionem.

Impr. Ut in die dominico ma...

Impr. Omnes iudices urbaneque plebes et artium officia cunctarum venerabili die solis quiescant. Ruri tamen positi agrorum culture libere licenterque inserviant, quoniam frequenter evenit ut non alio aptius die frumenta sulcis aut vinee scrobibus commendentur, ne occasione momenti pereat commoditas celesti provisione concessa.

Idem A. Nullo iudice penitus debet ex auctoritate sua ferias aliquas concedat. Nec enim imperiales ferias vocari oportet quas ad imminutionem criminum dederit ac pro hoc sine nomine reciniuntur et fructu carebunt.

Impr. Publicas ac fiscales causas tua sinceritas in feriatis germinis mensibus absque aliqua intermissione distinguat. Ceteroruim quoque causas hisdem diebus ratum in futurum examen habebit.

Impr. Omnes dies iubemus esse iuridicos. Illos tantum manere feriarum dies fas erit quos geminis mensibus ad requiem laboris indulgentior annus accepit, estivos quidem fervoribus mitigandis et autumnos fetibus decerpendis. Kalendarum quoque ianuarium consuetos dies otio mancipamus. Hiis adicimus natalitios dies urbium maximarum civitatis romane atque constantinopolitane, in quibus debent iura differri, quia et ab ipsis nata sunt. Sacros quoque pasche dies qui septeno vel precedunt numero vel secuntur. Dies in natalis

atque epiphaniorum christi et quo tempore commemoratio apostolice passionis totius christianitatis magistre a cunctis iure celebratur. In quibus in predictis sanctissimis diebus neque spectaculorum copiam relaxamus. In eadem observatione numeramus et dies solis quos dominicos rite dixere maiores, qui repetito in se calculo revolvuntur. Parem necesse est habere reverentiam ut nec apud ipsos arbitros vel a iudicibus flagitatos vel sponte electos ulla sit agnitio iurgiorum. Venerabiles in diebus quibus vel lucis auspicia vel ortus imperii protulerunt. In .xv. autem paschalibus diebus compulsio et annonarie functionis et omnium publicorum privatorumque debitorum differatur exactio.

Idem A. Actus omnes publici seu privati diebus .xv. paschalibus conquiescant. In hiis tamen emancipandi atque manumittendi cunctis licentiam habeant, et super hiis acta non prohibeantur officia.

Impr. Provinciarum presides moneantur ut in quorundam latronum et maxime isaurorum nullum quadragesime vel venerabilem paschalium dierum existiment excipiendum, nec differatur sceleratorum consiliorum proditio, que querenda est per latronum tormenta, cum facillime in hoc summi numinis speretur venia per quod multorum salus et incolumitas procuratur.

Impr. Quadraginta diebus

quia auspicio cerimoniarum paschale tempus anticipat omnis cognitio criminalium questionum inhibeatur.

Imp. Dies festos dies maiestati altissime dedicatos nullis volumus voluptatibus occupari nec ullis exactionum vexationibus profanari. Dominicum itaque diem semper honorabilem ita decernimus venerandum ut a cunctis executionibus excusetur. nulla quemquam urgeat admonitio, nulla fideiussionis flagitetur exactio, taceat apparitio, advocatio delitescat, sit idem dies a cognitionibus alienus, preconis horrida vox sileat, respirent a controversiis litigantes et habeant federis intervallum, similiter ad se veniant adversarii non timentes, subeat animos vicaria penitudo, pacta conferant, transactiones loquantur. nec tamen huius religiose diei ocio relaxantes obscenis quemquam patimur voluptatibus detineri. nichil eodem die sibi vendicet scena theatralis aut circense certamen aut ferarum lacrimosa spectacula. et si in nostrum ortum aut natalem celebranda sollempnitas inciderit differatur. amissionem militie proscriptionemque patrimonii sustinebit si quis unquam hoc die festo spectaculis interesse vel cuiuscumque iudicis apparitor pretextu publici vel privati negocii que lege hac statuta sunt crediderit temeranda.

Imp. De iurisdictione omnium iudicum.

Si non fuit iudex procurator noster in lite privatorum, sed cum ipsum iudicem elegistis et consentientibus adversariis sententiam tulit, intelligitis vos acquiescere debere rei ex consensu vestro iudicate. cum procurator iudicandi potestatem inter certas habeat personas, et vos incongruum eum esse vobis iudicem scientes tamen audientiam eius elegistis.

Cum in aliis similibus tam in actionem proponentis quam in exceptionem opponentis persona locum habebit.

Idem. Iuris ordinem converti postulas ut non actor rei forum sed reus actoris sequatur. nam ubi domicilium habet reus vel tempore contractus habuit, licet hoc postea transtulerit, ibi tantum eum conveniri oportet.

Idem. Privatorum consensus iudicem non facit eum qui nulli prest iudicio, nec quod is statuit rei iudicate continet auctoritatem.

Imp. Nemo post litem contestatam ordinarie sedis declinet examen, nec prius prefecti pretorio aut comitis orientis vel alterius spectabilis iudicis imploret auxilium, sed appellatione legibus facta ad sacrum veniat auditorium.

Imp. In criminali negocio forum rei accusator sequitur.

Cum suo qui causam suam sive criminalem sive civilem sine celesti oraculo invicto vocavit examine aut executionem po[...]

Qua in provincia quis deliquerit sive de terra aut in qua pecuniarium seu criminum sive de hereditate sive de possessione vel ypotheca vel qualibet alia re reus sit sive civilis sive criminalis illic etiam iure subiaceat. quod ius peritum est. Si igitur ambo illi sunt in provincia illic omni privilegio cessante res expediatur. Quod si defuerit accusator vel actor cum reus venerit sive misit absolvendus est ut et dampna ei resarciantur. Eo autem absente ex cuius domo iniquum quid pacior ipsum quod admisit vel curatorem convenienti cui datis induciis licet denunciare domino causa qui si nec veniat nec mittat is qui primo conventus representatus condempnatur in quo sit obnoxius. Insuper et is qui mittere noluit si omnino appareat obnoxius. nam et de rebus eius satisfiet si is qui presens est solvendo non fit. Sed si nec ipse qui presentare dominum debuit compareat preconia voce vocatus condempnetur ...

possit militarem actor qui de negocii positi actione inuletet reus vero pro condempnato habetur. Et tribunum sive vicarii capitalem animadversionem subeundam esse cognoscant si vel suam vel in limitum

Impr. Magistrie potestati militares viros vel privato actore in civilium questionum audiendi concedimus facultatem prestitucium id ipsum more esse litigantium videatur. Constet quoque militarem reum non a suo iudice exhiberi posse nec si in culpa fuit cohercere.

Impr. Per iniquum et temerarium esse perspicimus eos qui professiones aliquas seu negociationes exercere noscuntur iudicium ad quos earundem professionum seu negociationum cura pertinet iurisdictionem et preceptionem declinare conantur. Quapropter iubemus his hominibus nec cuiusquam milicie seu cinguli vel dignitatis prerogativam in hac parte suppetere. Sed eos quicumque statutis in quacumque milicia constituti sunt vel fuerint seu dignitatem aliquam pretendunt sine quadam prescriptione fori his iudicibus tam in publicis quam in privatis causis obedire compelli ad quorum sollicitudinem professionis seu negociationis quam preter miliciam ut dictum est exercent gubernatio videtur respicere. Ita tamen ut ipsis nichilominus iudicibus sub quorum iurisdictione milicia sive dignitas eorum constituta est periculo dubio reddeant. Hiis videlicet qui contra legis eius tenorem venire temptaverint militie cingulo seu dignitatis honore pretali conamine spoliandis.

Quando imperator inter pupillos vel viduas vel miserabiles personas cognoscat. ne exhibeantur.

Impr. Si contra pupillos vel viduas vel diuturno morbo fatigatos et debiles impetitum fuerit diuinitatis nostre iudicium. memorati a nullo nostrorum iudicum compellantur comitatum nostrum copiam facere. quinimmo intra provinciam in qua litigator et testes et instrumenta sunt experiantur iurgandi fortunam atque omnis cautela servetur ne terminos provinciarum suarum cogantur excedere. Quod si pupilli vel vidue aliique fortune iniuria miserabiles iudicium nostre serenitatis oraverint presertim cum alicuius potentiam perhorrescunt cogantur eorum adversarii examini nostro sui copiam facere.

Impr. Ubi de criminibus agi oportet. Rubrica.

Questiones eorum criminum que legibus aut extra ordinem coherceri unt vel commisse vel inchoate sunt vel ubi reperiuntur qui rei esse perhibentur criminis perfici debere satis notum est.

Impr. Sciens liberum venim ...

dando plagii crimen committit. ab eo utique qui super hoc quin potest aditus competens iudex sius quem prius ingenuum vendidisse et pro servis sibi degit, ubi causam cognoscere debet. R. De possessione agi oporteat. R.

Imp. Ubi autem iussu ... aut momentaria possessio postulanda est ibi loci iudicem adversus eum qui possessionem turbavit convenit iudicare. R. De fideicommisso agi oporteat. R. ca.

Imp. Fideicommissum ibi petendum esse ubi hereditas relicta est dubitari non oportet. R. Convenia[n]tur qui certo loco promittit.

Qui certo loco se soluturum pecuniam obligat si solutionem non fecit arbitraria actione et in alio loco potest conveniri. In qua venit extimatio eius quod alterius interfuit suo loco potius quam in eo quo petitur solvi. Ubi in rem actio exerceri debeat. R. ca. I

Imperator. In rem actio non contra venditorem sed contra possidentem competit. frustra itaque desideras non tecum in congredi sed auctorem tuo dominium vendicantem cum te possidere contendas. nam si denuntiasti ei qui tibi vendidit in te litigis evictionis periculum ad eum spectare, non enim iurisdictionis forma in eadem provincia constitutis tam petitore quam possessore ob actoris personam quem in alia dioecesis provincia consistere dominum mutari.

Imp. Si quis alterius nomine quolibet modo possidens immobilem rem litem ab alio perpessus fuerit actionem sustineat debet statim in iudicio dominum nominare ut sive in eadem civitate degat sive in agro sive in alia provincia sit certo dierum spatio a iudice finiendo eoque ad notionem eius producendo vel ipse in locis in quibus praedium situm est perveniens vel per procuratorem mittens actoris intentiones excipiet. Si vero post huiusmodi indultum tempus minime hoc quod dispositum est facere maluerit tamquam lite que ei ingeritur ex die quo possessor ad iudicium vocatus est ad initium pendam longi temporis prescriptionem contestata in detrimentum ... possessionis domino nec post huiusmodi humanitatem sui presentiam facientem edictis legitimis proponendis eum citare curabit et tunc in eadem voluntate in eodem permanente negotium summatim discutiens in possessionem rerum actorem mittere non differet omni allegatione absenti de principali questione servata.

Imp. Actor rei forum sive in rem sive in personam sit actio sequitur. Sed et in locis quibus res propter quas contenditur constitute sunt iubemus in rem actionem adversus possidentem moveri.

Ubi de hereditate agatur vel ubi scripti heredes in possessionem mitti postulare debent.

Imp. Ubi res hereditarias esse proponis, heredem in possessionem rerum hereditariarum mitti postulandum est. Ubi autem domicilium habet qui convenitur, vel sibi ubi res hereditariae sitae sunt, sibi de hereditatis erit controversia terminanda.

De ratiociniis tam privatis quam publicis etc.

Imperator. Cum quis aliena negotia sive ex tutela sive ex quocumque alio titulo administravit, ubi gessit rationem oportet reddere.

Imp. Nemo pro deposito singulorum privatae utilitatis reddendis ob negligentiam quod militiae causa ei excerptum privandi rationem gratia eius numerum in quo militavit vel apud quem ipse gessit, a quocumque pulsatus fori praescriptionibus utatur: unumquemque enim super his causis, id est publicis, quas dum militaret exercuit, super provinciis militantibus per quos suos contubernales afflixisse asseritur, in militari oportet iudicio respondere in quo et instructio sufficiens et nota testimonia et verissima possint documenta praestari.

Ubi causa status agitur.

Imp. Ea quae a te cum esset fugit in aliam provinciam se contulit, libertatem suam vendicans non invita eo loco litigare compellenda est unde cum fugitiva recessit. Ideoque remitte eam in qua fuerat praeses provinciae, qui eo loco ius repraesentat curare debebit, sed non ut de praesentia et audiendus.

Imp. Procuratores nostros status causam examinare non posse omnibus notum est.

Imp. Si in possessione libertatis constituta est, cum in status quaestionem actor forum rei sequi debeat, ubi causam liberalem agi oporteat ubi consistit quae ancilla dicitur, licet senatoria dignitate actor decoretur.

Idem. Si ex possessione servitutis in libertatem quis proclamat, ubi agi oporteat status causam, ubi domicilium constitutum habet qui se dominum dicit, non est ambigui iuris.

Idem. Iamdudum a nobis statutum est ut si quae causae libertatis et servitutis in provinciis inter fiscum et privatos exorirentur, ad rationalem vel magistrum privatae rei hoc est unam motam est quod retinent. Et si quae vero ingenuitatis essent, a rectore provinciae examinarentur.

Imp. In litibus in quibus utrum ingenuus an libertinus sit aliquis, certum quemcumque per superiorem procedebant divino auditorio opus esse dum nec leges percipiebant in posterum cessare sancimus et huiusmodi lites in praememoratum tempus ad exemplum ceterarum vel in provinciis apud earum moderatores vel in hac alma urbe apud competentia maxima iudicia examinari, quod et si fiscalis in una persona super tali condicione vel in servili quaestionem patiatur tenere

[illegible]

ergo queritur qui pronunciat de possessorio petitorio seruatur in loco ... an fugit. Et sic domini causae continentia ... debet. i. in petitorio.

i. et C. q. corrigit ut hic scribitur ... l. si. Item uel corrigi totus titulus ... ne de statu ... per istam l. si ille sequitur de defuncti statu hic in uerbis.

[illegible]

Incensemus ut qui ex curiali uel cohortali alia ue condicione

Imperator. Quisquis curiae uel officio iudicum aut aliis quibuscumque corporibus obnoxius intra prouinciam ab his sentit quos aufugiat comprehensus non exspectata eius iudicis notione sub quo per ambitum de patria militare peruenit, usque emendicati honoris praescriptione submota, a iudice qui in locis aditus fuit audiatur: manifestaque rerum probatione conuictus eorum societati quos declinauerat aggregetur.

Imperator. Hac perpetua lege sancimus in prouincialibus iudiciis non posse fori praescriptionem opponi eos qui ad curias uocantur uel cohortalibus debiti dicuntur officiis uel aliis corporibus obnoxii sunt, eos etiam qui super exactionibus uel concussionibus perpetrasse firmantur, exceptis uidelicet his qui armata militia praediti sunt uel aliis qui speciali beneficio principali se defendant. Ita tamen ut cum ex militaribus uiris curiae nomine uel cohortalis officii quid ingeratur rector prouinciae super eius nomine tam ad sedem tuae magnificentiae quam ad magisteriam uel ad competentem referat potestatem, ut hi qui uel ut debiti postulentur prouinciali iudicio destinati ibi euentum iudicii exspectent. Si uero in posterum praecipiunt huiusmodi quaestiones super publicis aut functionibus et debitis nemini licere fori praescriptionem opponere praeter eos qui speciali excepti sunt, certos excelsae tuae sedis et rectorum prouinciarum in quibus negotio declinare minime posse iudicium. Decernimus itaque ut qui tam salubrem legem pertinaciter uiolare temptauerit sciat a moderatoribus prouinciae aduersus se tamquam in contumacem sententiam proferendam.

Imperator. Ut senatores uel clarissimi de curiali

Quicumque, quem non illustris, ceterum tamen clarissima dignitate praeditus, uirginem rapuerit uel fines aliquos inuaserit uel in aliqua culpa seu crimine fuerit deprehensus, intra prouinciam in qua facinus perpetrauit publicis subiugetur legibus nec fori praescriptione utatur: omnibus enim omnem in his honorem reatus excludit.

Imperator. Quotiens uiro forte pr[a]efectorio uel expraefectorio uel ei quem praetorianae uel urbicanae praefecturae amplissimae sedis ad ministratio illustrat uel consulari uiro quem tam ordinaria professio quam sacra nostrae pietatis parant sublimauit oratio, qui ue magisteriae potestatis sudoribus clarus factus est uel ei qui magisterio officiorum uel quaestoris officio functus aut sacrae nostrae pietatis cubiculo praepositus post depositam administrationem senatorio ordini sociatus est, aut cui nostra serenitas domesticorum scholam regendam mandauit

libertinitatis. hic agebat inter praesidis uel a ... liter. ut modo dixi in lege ... de si. fructus ... puta quia fiscus prouocabat ... ad seruitutem ... uel libertate ... in seruo ... dicebat se ingenuum cum ad seruitutem ... libertate ... uocatur ... cognoscere ... ingenuitatis ... de statu ... fiscus ... i. placet ... rescripto concesso ... Aliud ... praecipiunt ... omnino ei ingenuus de seruo manumissus ... non poterat ingenuitatem proclamare ... auxilio principis ... in principe ...

an est ... armata ... quia hic aufugit in sequenti non aufugit. Sed ... debere esse de curia uel cohorte uel corpore ... qui ordinatus est ... comprehensus ... et ... in ... at sub quo militabat ... cognoscere ... praesidi ... persona ... officio ... Item quia actione petitur ... audiatur ... expediatur ... ad tres menses ... causa ... de decurio ... generali ... cohortales magis ... uocantur ... reuocantur ... Accursius.

[illegible]

cui vel sacros nostri nominis affatus vel sacros aut res privatas nostre pietatis vel serenissime auguste nostre coniugis gubernandas iniunxit predepositam videlicet administrationem civilem publicam vel privatam, quod cuncti non per procuratorem respondere liceat: hac in beatissima urbe vel in provinciis commoranti ingeratur nullius iudicis alterius nisi nostre pietatis huius cause cognitionem vel sacri tantummodo cognitoris, cui nostra serenitas huiusmodi negotii audiendam vicem sua sacris apicibus mittendam mandaverit, ita tamen ut apud talem iudicem nullius officii vel scole intercedente ministerio moreatur, quod huiusmodi sacrarum consultationum nimirum absque ulla videlicet observatione dierum fatalium introducte esse iuris devotissimis sacris nostri scrinii libellensibus sollempnia implentibus audiatur, eo qui in crimine vocatus erat nec quasi ante per omnes iniurias patiatur sedendi, quod in aliqua secretarii parte iudicibus inferior alteri tantum vel non superior esse videatur. Huiusmodi viro sinam adeo autem tantarum honores dignitatum dirperi augendos ut nec sacro quidem cognitori nostro nec presenti tamen fuerit patefactum esse huiusmodi viros vel sententiam statuendi concedimus aliquid facultatem, sed hos solummodo viros vice quod principi auditori licebit ut intentatum apud se crimen sic patefactum fuisse ad principalem referant vel totam ultionis aut tantis inferende dignitatibus moderamen principis residebit arbitrio, scilicet cum oporteat accusatoris calumpniam reo videlicet absolvendo penitus inconsulta quoque nostra serenitate, prout leges sciunt, coherceri: si forte accusator quoque non minoris quam reus sit dignitatis. Sin hoc namque casu super cohercenda huiusmodi accusatoris calumpnia non minimo consulenda est principalis auctoritas. ¶ Viros autem illustres in hac inclita urbe degentes qui sine administratione decorati fuerint honorariis codicillis, licet talem prerogativam nostre iussionis meruerunt ut quod non egerint videantur egisse, in criminalibus causis magnifice tue sedis illustrissime iudicante prefecture necnon et viri magnifici magistri officiorum, quotiens tamen ad eius auditorium specialis nostre pietatis emanaverit iussio, sententiis respondere decernimus, ita ut huiusmodi viri sedendi quoque in cognitionibus dicendis minime sibi vendicent facultatem. ¶ Sciant autem ipsi quoque non de se nec de suis facultatibus iudicationis aliquando nec probatis criminibus quam si prius ad nostram pietatem retulerint posse statuere. ¶ Quotiens autem viri illustres in provinciis constituti non habentes tamen quorum cognitio ad nostram pietatem vel ad vicem nostri nominis auditorum pertineat in querimoniam fuerint criminalem vocati, et sedendi cum celebratur cognitio in secre

tariis uindicantur ius con
sequntur et iudices quod pate
factis criminibus ferendis sen
tentiis uiros facultates eorum
suis abstineant donec nostre
pietatis ad suas peruenerint
relationes rescriptum suppliciumque
uidelicet quod accusatoribus patefacta
eorum calumpnia ingerendum
est a provinciales iudices sine
sicut superius dictum est similem
habent dignitatem

Imperator. Senatores in peculia
riis causis sive in hac urbe sive
in suburbanis degunt muni
tione tam pretoriane quam urb
icane prefecture necnon mag
istri officiorum quotiens tamen ad
eum nostre pietatis emanaverit
iussio. In provinciis vero vel lares
fovent aut vel maiorem bono
rum partem possident et assid
ue commorantur respondebunt.

Imperator. In quibus causis militantes fori prescriptione uti non possunt.

Omnes
omnino do
mesticos et a
gentes in rebus et quecumque
alia pretenditur militia vel dig
nitas sub moderatoribus provin
cie pro functionibus publicis
respondere nulla fori prescriptione uali
tura scimus si hoc quod exiguntur
publica debita uti temptaverint
immo in aliis privatis
actionibus occupatos uolumus
respondere quamuis vero per provincias alias
sociantur vel conductorum uo
cabulis cum non armatam
militiam perditi sunt defectum
tur sive domorum divinarum
sive virorum potentium vel
curiis sed conductionis sunt con
ductores vel forte commeatum
ad rem propriam componendam
unius anni inducias osten
dunt se accepisse eadem forma
servanda in his et qui in scrinio
vel militandi sacra beneficia meru
erunt ut in ipsis rectoribus provinc
iarum respondeant.

Ut cause fiscales et divine domus hominumque eius agantur.

Imperator. Non defense mortis
questionem apud procura
tores nostros non oportere
tractari quis ignorat. Nec bo
na fisco peti posse quam si de cri
mine constiterit apud eum cui
convictis penam irrogare licet
plane defunctis homicidii
reis apud procuratores causam quod
agendam esse non permittit.

Idem. Non animaduertimus cur
causam ad officium procuratorum n
ostrorum pertinentem ad pro
consulis notionem advocare ve
lis. Nam cum hoc queratur an
pater tuus mortem sibi consciuer
it metu alicuius pene ac propterea
bona fisco vendicari debeant
iam non de crimine aut pena
mortui sed de bonis querendum est.

Imperator. Procurator meus qui
vice presidis provincie non fung
itur sicut exigere penam deserte
accusationis non potuit nec iu
dicare ut ea inferatur sententia sua non

Imperator. Cum vendente pot.
procuratore nostro emisse te predia
dicas precium eorum necessario sol
vere debes cum his quibus man
dantibus eadem predia emisse et tra
didisse dicas agente te procura

[illegible]

tor meus sicut ius audiam e lege
gis cognoscet ut pecuniam que
precii nomine debetur et us
uras que fisco solvende sunt
consequi possis.

Impr. Ad fiscum pertinentes
causas rationalis decidat omnibus con
cussionibus prohibendis.

Idem. Si quis adversus conducto
rem vestrum aliquid agendum
crediderit viro illustri comiti
rerum privatarum referri opor
ne et iudici estimationis et officio
eius salutis discrimen immineat.

Idem. Dominicis colonis et pa
trimonialibus gravitatem tuam
censuimus disceptatorem esse debe
re. Duces enim et prepositos militum
et castrorum et rectores provinci
arum a vocandis et arcendis
colonis abstinere oportet.

Idem. Cum aliquid colonus an
fiuus rei privatae nostre contra disci
plinam publicam admiserit ipse
tra[h]i se ad iudicium rectoris pro
vincie venire cogendus est sic
videlicet ut presente rationali vel pro
curatore domus nostre inter eum et
accusatorem causa tractetur et si facinus
fuerit ad probatum iuris severitas
exerceatur.

Impr. Vinuisi fiduciam gerit
ut si quis eorum ab actore re
rum privatarum vel a pro
curatore fuerit vexatus iniuriis
super eius contumeliis vel depre
dationibus deferre querimoni
am sinceritati tue vel rectori pro
vincie non dubitet et ad pu
blicam suam vindicte sine
aliqua trepidatione convolare

querere cum fuerit probationibus decl
arata scimus et edicimus ut si
in provincialem hanc audiam
quisquam in olim ausus fuerit pu
blice vivus concremetur.

Impr. Nullum ex officio rationa
lis qui exactor vel cartis inser
viat alio iudicio adduci opor
tet nisi forte cuiuspiam accu
satio legibus diffinita pulsaverit.

Impr. Hac lege scimus ut si
agat domorum nostrarum co
lonus aut inquilinus aut ser
vus seu pulsatur ab aliquo
super criminali vel civili negotio non
alibi quam quod tunc culminis
ac vir spectabilis comitis do
morum petetur examen null
ius allegatione super fori prescrip
tione penitus admittenda.

Ut quando liceat unicuique sine iudice
iudicare se vel publicam devotionem
defendendo.

Impr. Liberam resistendi cunctis tri
buimus facultatem
ut quicumque militum vel
privatorum ad agros nocturnus
populator intraverit aut iti
nera frequentata insidiis aggressio
nis obsederit permissa cuicumque
licentia digno illico supplicio sub
iungetur ac mortem quam mi
nabatur accipiat et id quod in
tendebat incurrat. Melius est
enim occurrere in tempore quam post
exitum vindicare. Vobis itaque
vobis permittimus ultionem
et quod serum est punire iudicio sub
iungamus edicto ut nullus par
cat militi cui obviare telo o
portet ut latroni.

Bona lex … off.

[illegible]

Novissima lege si quatuor sunt vel pauciores ex substantia deficientis triens, si plures semis debetur eis quoquo relicti titulo ex equo, scilicet inter eos dividenda, scimus portionis nec in usufructu quod fraudari possunt a parente.

Et si parens in quendam liberorum seu quosdam immensam fecit donationem, quisque tamen ex hereditate tantum feret nomine falcidie quantum debitum potest ante donationem. Hec autem ei qui largitate immunis abstinet ab hereditate dummodo suppleat ex donatione aliorum portionem si opus sit.

Imperator. Opprimendorum deserto rum facultatem provincialibus iure permittimus. Qui si resistere ausi fuerint in hiis velox ubicunque esse iubemus supplicium. Cuncti enim adversus latrones publicos desertoresque militie ius sciant pro quiete communi exercende publice ultionis indultum.

De inofficioso testamento.

Cum de inofficioso matris sue testamento filius contendit adversus eum qui ex causa fideicommissi hereditatem tenet, non est iniquum hoc ei accommodari ut perinde fideicommissarius teneatur ac si pro herede aut pro possessore possideret.

Quamvis de inofficioso testamento acturum te bonorum possessionem accepisse proponas, tamen scriptis heredibus auferri possessionem inciviile est.

Si mater filiis duobus institutis heredibus tertio filio post testamentum suscepto commutare idem testamentum potuisset, hoc facere neglexisset, merito ut potentibus non iustis rationibus neglectus de inofficioso querelam instituere poterat. Sed cum eam in puerperio vita cessisse proponas, repentinum casum iniquitas per coniecturam materne pietatis emendanda est. Quare filio tuo cum mecum preter maternum fatum imputari non possit, virilem portionem tribuendam esse censemus, actionibus filios heredes institutis. Si autem heredes scripti extranei erant, tunc de inofficioso testamento actionem instituere non prohibetur.

Cum ex causa fideicommissi feminam decurionum patronus in libertate morati sitis filios in suscepistis quamvis postea dominum vestrum inofficiosum testamentum sit pronunciatum agente filio, non est equum filios libertatis conditionem.

Cum queratur an filii de inofficioso testamento prius possint dicere, si quartam bonorum mortis tempore testator reliquit inspicitur.

Neptem defuncti actionem de inofficioso testamento quamvis pater eius emancipatus defunctus fuerit instituere posse ignorare non debes.

Parentibus dividende hereditatis inter liberos arbitrium adimendum non esse cum nemini nisi is qui pietatis est conscius et partisque intestato defuncto potuit ad eum pertinere quartam ex iudicio parentis optineat. Qui autem agnovit iudicium defuncti eo quod premium debitum pro hereditaria parte persolvit vel alio modo in satisfecit si minus quam ei debeatur relictum est si is maior xxv. annis est accusare inofficiosam patris voluntatem quam probavit non potest.

De inofficioso testamento militis vel munere immunitari vel civili sive vel centurionis vel tribunum militum nec filios posse conveniri certum est.

Si hereditatem Quintilianum quem patrem tuum dicis esse adversus

Imperator. Si paternis ponte contumax vel proximum proposito viris inofficiosum fratris testamentum diceretur herede relicto decessit cum ceptam vel quamquam non placitam illi exequi non prohibens.

quos de inofficioso testamento acturus eras iure successionis bona ad fiscum pertinent usque quintum annum bona utpote vacantia fiscus teneat causam apud procuratorem meum agere potes.

Idem. In arenam non dampnato set sua sponte arenario constituto legittime successores integre sunt sicuti civitas et libertas manet. Si testamentum parentis eius fecit nec de inofficioso testamento accusatio neque bonorum possessio ei competit. nam talem filium merito quis indignum sua successione iudicat. nisi ipse similis condicionis est.

Idem. Si pater puelle cuius curatores esse dicitis filio ex semisse. ipsam autem ex triente et uxore ex reliquo sextante scriptis heredibus fidei filiorum commisit ut si quis eorum intra xxv. annos etatis decessisset superstitibus portionem suam restitueret. et per uxorem ut id quod ex causa hereditatis ad eam pertinuisset filiis post mortem suam restitueret fideicommisit calumpniosam inofficiosi actionem adversus iustum iudicium testatoris institui non debetis cum ex his fideicommissam a restitutione tam matris quam fratris eius portio ad eam potuit pervenire.

Imperator. Cum duobus heredibus institutis uno ex v. altero ex vii. unciis adversus eum qui ex vii. unciis heres institutus fuerat iusta querela contenderis se ab altero autem victum te fuisse allegas. pro ea parte qua solutum est testamentum cum iure intestati qui optinuit succedat. neque legata neque fideicommissa debentur quamvis libertates et directe competant et fideicommissarie prestari debeant.

Imperator. Cum qui inofficiosi querelam delatam non tenuit a sua accusatione non submoveri placuit. Idem observatur et si ex crimine fuerit crimine instituto victus pro ea de inofficioso actionem exercere voluit.

Imperator. Filiam preteritam ad successionem eius contra inofficiosi querelam aspirare non posse explorati iuris est.

Imperator. Contra maiores xxv. annis duplicem actionem inferentes primam quasi testamentum non iure sit perfectum. alteram quasi inofficiosum licet iure perfectum prescriptio ex persona iudicii mora quinquennalis temporis non nascitur que officere non cessantibus non potest.

Imperator. Cum filium tuum te preterita sororem heredem instituisse proponas inofficiosi querelam apud presidem provincie persequi potes.

Imperator. Cum te pietatis religionem non violasse sed mariti coniugium quod filias suetas sortita distrahere noluisse ac propterea offensum atque iratum patrem ad exheredationis notam prolapsum esse dicas si inofficiosi testamenti querelam inferre non vetabis.

Idem. Filia morbitate patris re

dicta cum marito tuo invito te nupta colens concordiam iustam offensionis pro eiusdem matrimonii perseverantiam causam non praestat, nec ex moribus tuis voluntatibus nupta atque vidua esse compellitur.

Idem. Si filia tua eo quod turpiter et flagitiosa foeditate vivit a successione tua eam excludendam putas, si non inconsulto calore sed ex meritis eius ad odium incitatus es, postremum iudicii liberum arbitrium habebis.

Idem. Fratris vel sororis filium patrui vel avunculi amitae et materterae testamentum inofficiosum frustra dicere, cum nemo eorum qui ex transversa linea veniunt exceptis fratre et sorore ad inofficiosi querelam admittatur. Sane de falso paccationem criminis quaeri non prohibentur.

Idem. Si maritus tuus facto testamento te quidem ex asse toto scripsit heredem, filiam autem quam habuit in potestate exheredatam fecit, minime probatur nec ei quicquam relictum est, neque iustam causam offensae praestitisse convincatur, eam de inofficioso testamento patris querentem totam hereditatem optinere posse non ambigitur. Cum si iam optinuit vel postea vincat, quod cum maritus mortis suae tempore debuisse est probatur id ab ea reddi oportet.

Idem. Testamenti factionem per attestationem vos intellexisse minus profitentes iustitiam offensae manifeste testamenti.

Idem. Testamentum militis filii familias in castrensi peculio factum neque a patre vel ab his eius per inofficiosi querelam potest rescindi.

Idem. Filiis matrem quae de mariti moribus secus suspicatur ita posse consulere iure competenti, ut eos sub hac condicione instituat heredes si a patre emancipati fuerint, atque eo pacto sententiam vobis postremum cum recte accipientem videri qui condicioni minime optemperavit, neque enim nomine filiorum inofficiosi eorum actionem posse competere, cum nullam iniuriam fecit matris, sed potius putavit providendum. Restituere ergo debet.

Idem. Ex tribus unciis heredem instituto filio intra pubertatis annos directam non mutilatam a patre factam substitutionem constat esse.

Imperator. Fratres vel sorores uterini ab inofficiosi actione contra testamentum fratris vel sororis penitus arceantur. Consanguinei autem durante vel non agnatione contra testamentum fratris vel sororis de inofficioso querelam movere ita possunt si scripti heredes infamiae vel turpitudinis vel levis notae macula aspergantur, vel liberti qui perperam et non bene merentes maximisque beneficiis suum patronum adsecuti instituti sunt, excepto servo necessario herede instituto.

Idem. Liberi de inofficioso querelam contra testamentum parentum moventes probationem debent praestare quod obsequium debitum iugiter prout ipsius naturae religio flagitabat parentibus adhibuerunt, nisi scripti heredes ostenderint

[illegible]

Ut ibi. Sex sta[tim] ut ibi non...

De inofficioso liberi debet...

[illegible]

malunt ingratos liberos suos parentes extitisse. ¶ Sin autem neque filii testamentum inofficiosi accusatorem instituat, in quem diligentiam iubemus utrum filius nulla exquisita calumnia in item novissima lesit voluntate eo quod nec victualiosam ei legitimam reliquit portionem ut testatorem omnino successio deficiat. ¶ Si tamen minus honestis sectis atque indecentibus machinationibus filium forte obsedit insidiis que eum vel clam vel testimonii sui insultans appetiit vel cum inimicis suis amicitiam suam copulaverit aut malis sic usus est ut inimicus eius potius quam filius crederetur, ut hoc probato invita in filii acquiescat voluntati.

Imp. ¶ Quoniam novella constitutio divi Leonis ante nuptias donationem a filio conferri ad similitudinem dotis que a filia confertur precepit in ante nuptias donationem filio in quartam precipimus imputari. ¶ Eodemque modo in casu ubi pro filia dotem vel pro filio ante nuptias donationem vel avus paternus aut maternus vel avia paterna vel materna pro sua nepte vel nepote vel proavus itidem paternus vel maternus vel proavia paterna vel materna pro sua pronepte vel pro suo pronepote dederint, itidem eandem dotem vel donationem conferri et imputari in quartam partem ad excludendam inofficiosi querelam tam dotem datam quam ante nuptias donationem prefato modo volumus imputari si ex substantia eius profecta sit cuius

...de hereditate agitur.

Imp. ¶ Omnimodo testatorum voluntatibus prospicientes magnam et innumerabilem occasionem subvertende eorum dispositionis amputare censemus et in casibus in quibus de inofficiosis defunctorum testamentis vel alio modo subvertendis moveri solebat actio certa statuta legitima mortuis censemus consulere quam liberis eorum vel aliis personis quibus eadem actio competere poterat, ut sive adiciatur in testamento de adimplenda legitima portione sive non, sit firmum quod testamentum. Liceat vero his personis que testamentum quasi inofficiosum vel alio modo subvertendum queri poterant id quod minus portione legitima est relictum eis adimplendam eam sine ullo gravamine vel mora exigere, si tamen ingratitudinis morbis non arguantur cum eos scilicet ingratos circa se fuisse testator dixerit. Nam si nullam eorum quasi ingratorum fecit mentionem non licebit eius heredibus ingratos eos nominare et huiusmodi questionem introducere. Et hec quidem de his personis statuimus quarum mentionem testator fecerit et aliquam eis quantitatem in hereditate vel legato vel fideicommisso licet minorem legitima portione reliquerint. ¶ Sin vero preterierint aliquam earum personarum iam natam vel ante testamentum conceptam adhuc in ventre constitutam vel exheredatione vel alia eorum mentione facta in hereditate penitus reliquerint tunc ve

[illegible]

post luci testatoris. puta erat statutum. ut succederet militans et post xx. an. dantur x. heredi. eius a domino mi[litie] [illegible] et militia redeat ad dominum si post xx. an. et quinque.

herede vel dic quod totum occupavit. legitimam quia legitima habet appellat. minus clam. in hereditate. puta partem capitula restitutione tamen sibi per fideicommissum. a fine vel in universali hereditatem [illegible]

optinet. s. et cederet et militans quantum ad heredem suis mittet et tamen nec quantum imputabit. silentiarie quibus imputatur sua in minima sub secreto continetur. ex aplis. ut i. silentiarii. l. xii. l. xii. computetur et est ei qua hic existente scilicet quem eis vel quantum. o. s. ille ... l. si. ii.

Quoniam scimus s. et ceteros. ac. Quoniam in prioribus sanctionibus. l. omnes. omnimodo. per censentem. at vel habentur sine aliquo gravamine. gravamen. velut in. ut s. et sic est et ut infra. l. l. ut infra. s. illa corrigitur diu. s. e. i. novissima. tollatur. ut supra. s. et quod. patet. sine scriptis dicitur ut fecit perficiens si non. n. s. e. l. filii. l. si ... fiet in vulgaribus. ascribitur. nec nisi voluerit et facere testamenti subsitiendo in testamento non positum. ut s. e. l. ex titulo. l. s. et ... si. ii. et ipsi. talis sub. l. humanitatis. et alii dicunt. l. preterea. s. e. corrigi per istam. item non licuit le [illegible] nutile.

tantum locum habere scimus. nullam ex presenti promulgatione novationem accepturam. Imputari vero filiis et aliis personis que dudum ad inofficiosi querelam vocabantur in minimam portionem et illa volumus que occasione militie ex pecuniis mortui eisdem personis acquisite posse vicia in eas personas manifestum est eo quod talis sit militia ut vendi possit vel mortuo militante certa pecunia ad eius heredes perveniat ita tamen ut ille gradus eiusdem militie inspiciatur quem in morte testatoris militans optinet ut tanta pecunia eius in minimam portionem computetur quantam dari statutum est si in eo gradu mortuus esset is qui militiam ex pecuniis testatoris eius adeptus est. Exceptis vero solis viris spectabilibus silentiariis sacri nostri palatii quibus iam per statuta specialia beneficia tam de aliis capitulis quam de aliis pecuniis supra memorata militia a parentibus eorum datis ne in minimam portionem eis computentur statutam esse percipimus cuncti vero personis predictam observationem tenere volumus.

Id. Que mihi ad testamenta conservanda nec facile rescindenda scimus ut rite facta die mune illis personis delicta que ad inofficiosi testamenti querelam ex prioribus vocabantur legibus non pertinent testamentum sed quod deest legitime portioni id est quarte parti ab intestato successionis tamen repleatur exceptis illis quibus nichil in testamento relictum est in quibus prisca iura illibata servamus et ad testamenta sine scriptis facienda locum habere scimus. l. singularis

Id. Quoniam in prioribus sanctionibus illud statuimus ut si quid minus legitima portione hiis derelictum sit qui ex antiquis legibus de inofficioso testamento actionem movere poterant hoc repleatur ne occasione minoris quantitatis testamentum rescindatur. hoc in presenti additiendum esse scimus ut si conditionibus vel dilationibus quibusdam aut aliqua dispositione vel moram vel modum vel aliud gravamen introducente ut eorum iura qui ad memoratam actionem vocabantur imminuta esse videantur ipsa conditio vel dilatio vel alia dispositio moram vel quodcumque onus introducens tollatur et ita res procedat quasi nichil eorum testamento additum esset. l. allegabilis

Id. Si quis suo testamento in parva quantitate portionem in vobis derelinquit minusculam aut aliis vel aliis de sua stirpe progenitis ipsa tamen legitimam suam hereditatem vel in legato vel in fideicommisso vel non possit locus inofficiosi testamenti querele fieri. Ille quoque qui ex pupillo genitoris sui consequitur substitutionem eam suscipere maluit quam aut ex maiore parte eam impletus est sive unus vel si plures sint non statim et sine contentioso proposito vel ulla mora eam restitui voluerunt sed expectato vi

lecum sequentia. et quod sub conditione de legato dicunt heredem in substitutionis. ut in auctenticis. ut cum de ap. co. s. illud. aliud vel ambo sive restitutionis. s. aliter totum occupavit. et sequitur. s. et si quantitatis illius minus. aliter atque quantitatis et non me large. et ff. de legatis. l. si. ii. quisque. s. sed ut infra totum. am. ut cetere. ut. s. fideic. l. si. ii. s. et ... natur. s. et s. de plus petitionibus. l. testamentum sine scriptis. et f. ex eo. sine scriptis repelli. aliud bene. et hoc a ... male. et s. gravetur. non. ut. s. et ... l. si. ... et s. de penis l. et ... et s. de hiis qui ... l. ... filius non ... ut ... fallit. et s. ... si ... et s. ... l. et ... quos tamen ... intelli[gitur] ... sequitur de ... ex ... fillo ... fallit. et ... l. observa ... magistri ... propriam ... tenetur ... fallit. et

non vivari. sic. i. de testamentis. l. testium. et ff. de hereditate. instituendis. hereditatis modicum et ff. quando ap. sit. l. i. et. vidi. ut si ar. et ff. de arb. pedum. Si quis libero in plan[illegible] vero tamen conveniunt declinari. ut ff. de v. sig. l. non est. minusculam certam ab universali

dimisit. l. si et si pupillo. et de testamentis instituendis. et ff. quis. quisque. ... sed sit sibi potest coterminorum ... sub conditione ut. s. e. filius in [illegible]. existimari. et sic exheredari non potest. ut hic. et i. de lib. p. l. si. et. si. diximus.

In [illegible] relinquit [illegible] pater relinquit aliquid filie [illegible] Queritur an filia possit petere legitimam [illegible]

Sed negat [illegible] relicto [illegible]

Siquis constitutum. si ei in uno anno nō sit acceptus nullo iure ad hereditatem eius admittitur. ut. ff. de iniusto. t. siquis filio. ff. lib. xxvi. i. de suis et le. l. titius. §. si. s. inofficioso. inui ex sua persona. ut ff. e. si is qui. q est. de cõ. tutel. de succ. ii. §. si ñō testim. pr. h. ex persona patris uolebat admitti. ibi ex sua ut dic q h etiam ex sua persona. nō admittit. quia hic ne preciat p titulus

it querelam t pet. hr. ee ite q est falsum ut diximus. e. l. qui de inof ficioso t h expe quia age do querela. pat. at pe. hr. omne admittorum. ff. um ali pr. em pterea ex ute no debuit ex heredari. nā subuit t sup uixit. t ff. de inuisto. t. testā. l. siqs filio. e. l. item hereditatum tu subitit. m. ti. t e. nepos p. l. qui filius est respectu. nu. nepoti. de funti. aui. relinquit si cū fuit. quia ipso iure facti sic sed imparatae. ut sparatae si potuit. ut. t. e. l. p. ff. si. e. l. at. no admisseri. ne pos sic etc. ut sinis. ff. lib. l. seruo. u. uellei. ao. dix. ff. inxit. quia lex uel lelia dicit ne potem eo cā. loco patris succedere cum primo decer sernit. ut. ff. de lib. t post. l. gallus. nup. in e ti. ne lege si. l. qui anus. cāma. querelā ipso aut inre recindere si potuit. ff. ex inuist. t. te. testā. si ex bi. l. ff. t de liber. t post. si quis postumos. e. si filius. item nō hic querela

ditiorum strepitu et multis uariisque certaminibus habitus per longum tempus ex fratrys iudicas uix tandem recludit crudelitatem eius pena competenti aggredimur ut sibi fuimit subsecuta nō tamen in eo quod testator uoluit eum res titue condempnaret. sed et aliam tamen partem quantitatis que fuit derelicta testo modis omnibus reddere ut auaritia eius innis ictibus feriatur. alys omnibus que in eodem testo uel elogio scripta sunt, proprio tenore ad effectum perducendis. Elegis autem uetis iniquitatem tollentes ut non diutius erubescat lex posita quam iulius paulus in suis scripsit questionibus hanc pessimam aggredimur sanctionem cum enim infantem suum non posse ingratum ante sua uocari scripsit neque propter hoc ab ultima sue matris hereditate repelli nisi hoc odio fecit sui mariti ex quo infans progenitus est hoc iniquum iudicantes uel alieno odio alius pergrauetur penitus delendum esse censemus et hoc etiam illis nostram infantibus sed et quamcumque agentibus etate opponi minime concedimus cum possit sub condicione emancipationis hereditatem suam in filio derelinquere et prius odium punire et non filii sui minime nocere nec suam naturam fallere sat enim nobis crudele esse uidetur eum qui non sentit ingratum existimari.

Id. Siquis filium suum exheredatum fecit alio scripto herede reliquerit aut ex eo nepote uel nunnum ut in uentre nurus sue constitutum deinde ante uel scripto herede filius exheredatus cessit nulla hereditatis petitio ex nomine de inofficioso constituta uel preparata omne adiutorium nepotem dereliquit. nec enim patre nepoti aliquod ius cum decessit ex patris sui testamento dereliquerit. quia et postea adita est ab extraneo hereditas et si superuixit pater auo eius ut nec ex lege uelleia possit in locum patris sui succedere et rescindere testamentum. Et non nulli iurisconsulti hoc in medio proponentes inhumane reliquerunt. Sed nos qui omnes subiectos nostros filios et nepotes here existimauimus affectione paterna et imitatione in quantum quod possibile est de eis omnium commoda prospicientes uidemus in tali specie eadem uiam nepoti dari que filius habebat et si non preparato facta est ad inofficiosi querelam instituendam tamen posse nepotem eamdem causam proponere et si non his aptissimis probationibus ostendit ingratum patrem nepotis circa testatorem fuisse testo remoto ab intestato eum uocari nisi certa quantitas patri eius minor parte legittima relicta est tunc enim secundum nouellam nostri nominis constitutionem repletio quantitate partis nepoti superest. et si qua patri eius competebat et firmatur nostro beneficio a uetustate que neglecta omnino uigore autem recatus si pater adhuc superstes uel repudi

tpsito nō dat querela sicut s. fuisset exheredatus hic nepos ut in lege etiam. quum quem nu. ad hoc s. quibus. e. aut. testi. nō ē ue. l. ad uolescentie. here ditatem. h. refer tas adonitam q̄ ii ne ante ad ditam hereditatem repudiare querele ualere ut pe. l. potest. cum hereditate adita nascatur ad id. ut. ff. e. l. pr. si contra matre agit quis. h. i. si qui his. in princ. pe. quique neum t apud te omnē non admittitur te ut hereditatem testi. s. p. aff. ac.

Siqui cotrem. Si quia ar non poterat testari. ut ff. de testi. l. e. eam. l. de statu. si aut ab potat testari i sollemnitas remissa. interim ne nichil operetur concessio ut ff. ad min. capitulo. l. i. t ff. telu. si qui. t ff. de consi. pri. l. fi. siq dicit testamenti facto. in amatiua accipe significatione. ut in institut. tehi. q. ua. t dist. testis in uerbis uice ceteri. ut ff. de bo. h. l. f. si. q est ceteri. ab i. sa ciens p in receps alienum liberti testi. consentit factum h ne sa eatur hec libertate ut ubi dirit non obstante. l. aliq. hic uero nō dixit ul mag. iubente deletur hereditas quia patronis. ite

nō spreatam tamen si mittit quia spem pater habuit. t. ut. t in codicillis ali obligat cõe. ut in inst. de v. ob. et ff. ex condicionali plu conub. ut. t 13. e. omnino remota. per querelam ingratitudinem nepotem. sed si ponamus filium ingratum an repellitur nepos

e. ff. de inuisto. t. t. l. siquis. ex. e. sed si quis fuit. so. cui quidem conceditur. primum in militi. uidetur ei concedi quia militi. t io iur militari testari potest. ar. ff. de testam. l. ex militari. si set uitii. cui aut pagano conceditur facere testamentum. uidetur ei concedi.

[…]gnit querelam in quemquam ta[…]

Licet et praeditam hereditatem […]

Quoniam talis concessio imperialis processit per quam ultima testamenti factio conceditur, nihil aliud videri principem concedere nisi ut habeat consuetam et legitimam testamenti factionem. neque enim credendum est romanum principem qui iura tuetur huiusmodi totam observationem testamentorum multis vigiliis excogitatam atque inventam velle everti.

Illud constituimus ut si quis a patre certas res vel pecuniam acceperit et pactus fuerit quatenus de inofficiosi querela adversus testamentum patrium minime ab eo moveatur, et post obitum patris filius cognito paterno testamento non agnoverit eius iudicium sed obpugnandum putaverit, veteri iurgio expulso huiusmodi pacto filium minime gravari secundum Papiniani responsum in quo diffinivit meritis filios ad paterna obsequia provocandos magis quam pactionibus astringendos, sed hoc ita admittimus si nullas satisfactiones ad heredes patris nostri filius celebraverit in quibus apertissime iudicium patris agnovit.

Et generaliter diffinimus quando pater minus legitima portione filio reliquerit vel aliquid dederit vel mortis causa donatione vel inter vivos sub ea condicione ut haec inter vivos donatio in quartam ei computetur, si filius post obitum patris hoc quod relictum vel donatum est simpliciter agnovit, forte et securitatem heredibus fecerit quod relictum est ei accepisse non adiciens nullam sibi superesse de repletione questionem, nullum sibi facere filium preiudicium sed legitimam partem repleri, nisi hoc specialiter sive in apocha sive in transactione scripserit vel pactus fuerit quod contentus relicto vel data parte de eo quod deest nullam habet questionem: tunc enim omni exclusa querela paternum amplecti compellitur iudicium.

Que omnis sanctio suas radices extendit non solum ad filium filiam vel ceteros sed ad omnes personas que de inofficioso querelam contra mortuorum ultima elogia movere possunt.

Scimus antea constitutionem fuisse relatam quia cautum est si pater minorem debita portione filio suo reliquisset, omnimodo et si non adiciatur boni viri arbitratu repleri in filio attamen ipso iure inesse eandem repletionem.

Querebatur itaque si quis rem donatam vel inter vivos vel mortis causa vel in testamento relictam agnovit et pro parte sibi habuit, deinde eadem res evicta vel tota vel pro parte fuerit, an debeat ex nostra constitutione pro sua legitima portione eius evictionem suppleri, sive ex lege Falcidia minuantur legata vel fideicommissa vel mortis causa donationes. debet tamen ex hoc casu supplementum introduci ne dum totam Falcidiam accipere heres meruerit totum commodum hereditatis amittat.

Sancimus itaque in omnibus istis casibus sive in totum evictio subsequatur sive in partem et eandem imminutam vel aliam rem vel pec-

amittat. relicto testo per querela inofficiosi et ad leges […]

tum a se restitui et repletionem, si vitio falcidia interveniente vel sive a beneficio minus fuerit derelictum sive extrinsecus qualiscumque causa interveniens aliquod gravamen imponat vel inequalitate vel in tempore hoc modis omnibus repleri et [illegible] purum filiis inferri repletionem aut si ex ipsa substantia patris. Non si quid ex aliis causis lucratus est filius vel ex substitutione vel ex iure accrescendi utputa usufructus: humanitatis enim gratia sancimus ea que omnia que iure ei adventitio inveniuntur repletionem aut ex rebus patris sibi fieri. Cum autem quis extraneo herede instituto filio suo restituere eum hereditatem suam cum moriatur disposuit vel in tempus certum restitutionem distulit: quia iam constitutio que iam constituta est omnem dilationem omnem moram censuit esse abstrahendam, ut quarta pars pura (?) ex filio restituatur, in hiis speciebus quid faciendum sit dubitabatur. Sancimus itaque quartam de qua patris est restitutionem iam nunc celebrari non expectata nec morte heredis nec temporis intervallo. Reliquum autem quod plenum (?) in portione restat tunc restitui quando testator disposuit. Sic enim et filius suam habebit portionem integram et qualem leges et nostra constitutio diffinivit, et scriptus heres commodum quod testator ei reliquit cum suo modo minime sentiet. Quod potiora sancimus ut tempora de inofficiosi querela ab adita hereditate secundum Ulpiani opinionem currant. Herennii (?) in odiosum sententia recusata qui a morte testatoris illico cursum de inofficioso querele temporibus dabat.

Ut non liceat heredi quando voluit adire, ne per huiusmodi machinationem filius defraudetur debito naturali. Sancimus itaque si testator decessit alio scripto herede et speratur de inofficioso querela necessitatem heredi scriptum heredem si quidem presto est in eadem provincia commanens intra sex mensium spatium, si autem seorsum utraque persona in diversis provinciis degit tunc intra annale tantummodo spatium similiter modo per continuum a morte testatoris numerandum omnimodo adire huiusmodi hereditatem vel manifestare suam sententiam quod hereditatem minime admittit expeditius et enim ita tentatus indicetur filio memoratam querelam movere eodem. Et si minus scriptus heres intra statuta tempora minime adierit possit quidem iudicis scriptum heredem compelli hoc facere. In medio tamen id est a morte quidem testatoris ante aditam hereditatem et si decessit filius huiusmodi querelam non preparavit ad suam posteritatem transmittet ad extraneos vero heredes tunc tantummodo quando et iudicibus iustam faciat preparationem.

Quoniam in antiquis legibus declaratum est ut militaria testamenta de inofficioso querelam evadant multi alii casus emergunt in quibus dubitationes exorte sopiri necesse est. Castrensibus enim pe[...]

[illegible]

culus introducta et alia sup divisio peculii triplex inveniatur. aliud enim paganum est peculium, vel castrense, vel quod medietatem inter utrumque optinet quod quasi castrense nuncupatur. et in tali quidem peculio quod quasi castrense appellatur quibusdam personis tantum concedit conditor quod testarentur, non omnibus militibus quo voluerint. nos autem communi et licito eorum ordine observando quemadmodum constitutum fuerat in consulibus et prefectis legionum et presidibus provinciarum et omnibus generaliter qui in diversis dignitatibus et administrationibus positi a nostra consequuntur manu vel ex propriis salariis quasdam largitates sibi habere, quod personae testamenti faciendi habent facultatem in ipsis tantummodo peculiis que iam munita sunt. Si autem veterani qui tempore quo militie eius peculium acquisierunt et militiam deposuerunt testamentum licito tamen modo non probarent. In his igitur omnibus qui castrensibus peculiis dubitabatur si ab eis testamentum de inofficioso querelam ostendi oportet. Cum eius quod erat nominis qui quasi castrense peculium habent testari non possunt quia non omnibus passim sicut de personis hoc privilegii loco concessum est quia militibus quidem etiam veteranis testamenta facere in peculio castrensi undique concessum fuerat, sed militibus quidem in expeditione constitutis iure suo, veteranis autem iure communi. De aliis autem personis omnibus quam

personale privilegium hoc acceperunt si possunt testamentum dubitatum fuerat ut puta viris disertissimis personis causarum undique devotissimis memorialibus et agentibus in rebus nec non magistris studiorum liberalium artium medicis principum archiatris et omnibus omnino qui stipendia perceperunt provincialibus. his itaque scimus omnibus quod ad imitationem peculii castrensis quasi castrense peculium meruerunt super omnibus qui tale peculium possident super his tantummodo rebus que quasi castrensis peculii sunt ultima conditione secundum leges tantum posse elogia. hoc in eis omnibus addito privilegio ut in eorum testamento de inofficioso querela expugnentur. Si enim patronus adversus res quas libertus eius ex castris quesierit indubitanter constitutus patronus fuerit ab ingrato liberto tamen et ex his peculium et tabulas bonorum possessionem non habet secundum veterem legis sanctionem quemadmodum oportet prefata peculia que ad instar castrensis peculii introducta sunt de inofficioso querele esse supposita. Si hoc tamen ero donec in sacris parentum suorum constituti sunt hi qui quasi castrense peculium possident. Si enim sui iuris effecti fuerint procul dubio est eorum testamenta et pro ipsis rebus quas ante a quasi ex castrensi peculio habebant posse de inofficioso querelam sustinere cum iam nomen peculii permanet sed aliis rebus confirm

[illegible]

[illegible gloss]

dituret similem fortunam accipit quemadmodum et cetere res eorum in ad unum congregantur ex omnibus patrimonium.

Impr. De inoffic. donac. querela. R.

Si tutrix vel curatrix vel... ipsa ... [illegible]

Sicut alie querela... gatis inter vivos ad dejudicandam inofficiosi querelam pene universas facultates suas dum ageret in rebus humanis factis donationibus filii in quosdam liberos sive in extraneos exhausit ac postea vos in duabus unciis fecit heredes eaque legatis vel fideicommissis exinanire gestivit non iniuria vix forma de inofficioso testamento constitutorum subveniri vobis utpote querelam patre non habentibus desideratis.

Impr. Si pro omne patrimonium suum impetu quodam immense liberalitatis in filium effudit aut in potestate eius is permansit et arbitrium familie herciscunde officio congruit ut ei quarta debite ab intestato portionis pretet incolumem aut si antea emancipatus fuit quia donatio non indiget alieno adminiculo sed suis viribus nititur vix constitutiones is qui providentiam regit ad similitudinem inofficiosi querele auxilium equitatis impertiet.

Idem Precibus quas tuis proposita receptaeos parentes denotantur qui cum testamento facto universum patrimonium suum immensis donationibus exinanissent et inane nomen heredum liberis reliquissent sed ad intestatos quoque eadem ratio equitatis extendit.

Impr. Si filius tuus immoderate liberalitatis effusione patrimonium suum exhausit preses provincie arbitrio vel eius qui discussa fide veri sum integrum restitutionem ex filii persona competere ob improbabilem donationis enormitatem animadvertit in removendis his que perperam gesta sunt ei subveniet sicque non est necessarium adversus immodicas donationes auxilium ad instar inofficiosi testamenti.

Idem Si totas facultates tuas per donationes vacuas fecisti quas in emancipatos filios contulisti id quod ad submovendas inofficiosi testamenti querelas non ingratis liberis relinqui necesse est ex factis donationibus detractum ut filii vel nepotes qui postea ex quocumque legitimo matrimonio nati sint debitum bonorum subsidium consequantur ad patrimonium tuum revertitur.

Idem Cum donationibus in fratrem tuum collatis facultates patrem tuum exhaustas esse eundemque patrem nostrum ea que superfuerant codicillis inter vos divisisse proponas si voluntatem eius non agnovisti nec beneficio etatis aliquam... ...pensus sub veniam potius nec tantum dos a patre data et fideicommissum continet quantum ad submovendam querelam sufficit de enormitate donationum ad exemplum inofficiosi testamenti pre...

[illegible]

[illegible gloss]

[illegible]

... preses prouincie iurisdictionis sue partes exhibebit.

Idem. Si mater tua ita patrimonium suum profunda liberalitate in te et fratrem tuum euisceratis opibus suis exhausit ut quarta partis dimidium quae ad excludendam inofficiosi testamenti querelam aduersus te sufficiet in hiis donationibus quas largita est non habeas, quod inmoderate gestum est reuocabitur.

Idem. Si liquet infirmandi tuam intuende questionis inofficiosi causa patrimonium suum donationibus in unicum filium collatis exhausisse, cum aduersus eorum cogitationes qui consiliis suis supremum iudicium anticipare contendunt et actiones filiorum exhauriunt, aditum querele non deposcat quod datum est per rem que ad instar inofficiosi testamenti conuicti diminuitur. Nam quod uxor a marito in se mutuum tempore donationis causa collatum emancipato filio eodem consentiente domino donauit uel ut ex bonis patris de cuius substantia prohibente minime non potuit exire datum accipi non est, tamen bonis fidem consilium et euentum comprehendit lex quam de patrimonio minus edixit.

Idem. Imp. Non conuenit dubitari quin in modicarum donationum omnibus querela ad similitudinem inofficiosi testamenti legibus fuerat introducta, sic in hoc actionis utriusque uel una causa uel simul extimanda uel idem ius temporibus in moribus.

[illegible]

Imp. De inofficiosis dotibus.

Cum omnia bona [illegible] tua in dotem dicant exhausta concordare legibus permittitur ut ad exemplum inofficiosi testamenti aduersus dotem inmodicam exercende actionis copia tribuatur et filiis conquerentibus emolumenta debita defeniuntur.

De petitione hereditatis.

Senatus. Imp. Senatusconsultum auctore diuo Adriano auo nostro factum quo cautum est quid et ex quo tempore cuncta hereditate restitui debeat non solum ad fisci causas sed et ad priuatos hereditatis petitores pertinet.

Usuras non pecuniarum ante litem contestatam ex die uenditionis hereditariarum rerum ab eo facte qui animo possidebat collectas nec non et fructus bone fidei possessores reddere cogendi non sunt, nisi ex hiis locupletiores extiterint. Post litem autem contestatam fructus non uenditarum rerum non solum quos perceperunt sed et quos percipere potuerant, quin usuras pretii rerum ante litem contestatam uenditarum ex die contestationis prestandas omnium iura compellant.

Imp. Si post motam controuersiam mente gratis bonorum partem dimidiam inuisceris ab herede scripto questionis illate non ignarus comparauit, tam ipse quam male fidei possessor quam heredes eius fructus restituere coguntur. Et si nundum uenditionem lite...

[illegible]

antiquiorem esse liquido probaretur ex eo die fructus restituantur ex quo lis in iudicium deducta est. Fructibus autem augetur hereditas cum ab eo possidetur a quo peti potest. Emptor autem qui pro titulo possessionis in intus est in singularum rerum iure convenitur.

Idem. Hereditatis mattere petitam infringi talius hereditatis petitionem que venit ex alia successione. Sed et si quominus titulus prior inofficiosi testamenti causa huiusmodi iudicate rei praescriptione non obstaret eandem hereditatem ex alia causa vendicementi.

Imperator. In restituenda hereditate compensatio eius habebitur quod te in mortem infirmitatem in sumptum quoque funeris bona fide de proprio patrimonio erogasse probavis.

Idem. De hereditate quam bona fide possidebas si contra te pronuntiatum est in restitutione eius detrahitur quod creditoribus eiusdem hereditatis exsolvisse te bona fide probavis nam repeti a creditoribus qui suum receperunt non potest.

Imperator. Si putas non iure tutores datos nepotibus tuis quos dicas in potestate tua esse petere ab his hereditatem filii tui emancipati in morientis eius commodum ad te pertinere dicis iudice statuturo an a preside alibi actis discedendum sit qui eis tutores dedit cum in tua potestate negarent esse.

Imperator. Hereditatis petitionem que adversus pro herede vel pro possessore possidentes exerceri potest praescriptione longi temporis non submoveri nemini incognitum est cum mixte personalis actionis ratio hereditatis compellat. Ceterum autem tum specialibus in rem actionibus vendicari posse manifestum est si non agentis intentio per usucapionem vel longum tempus explosa sit.

Idem. Liberis nec ne fuit testator an omnia discutienda dum hereditas petatur.

Idem. Si suscepti heredes delatam successionem cognati repudiaverunt et hanc honorario vel civili iure quesisti res hereditarias que in eadem causa durant hereditatis petitione vendicare potes.

Idem. Si filius familias delatam sibi hereditatem per longum tempus detinuit eo ipso utpote agnita hereditate patri suo eius commodum acquisisse videtur.

Imperator. Cogi possessorem ab eo qui expetit titulum sue possessionis dicere incivile est. Preter eum qui dicere cogitur utrum pro possessore an pro herede possideat.

Imperator. Cum hereditatis petitioni locus fuerat exceptio assumebatur que tuebatur hereditatis petitionem ne fieret ei preiudicium. magnitudo enim et auctoritas centumviralis iudicii non patiebatur per alios tramites viam hereditatis petitionis infringi. Cumque multe varietates et controversie exorte sunt eas certo fine concludentes scimus si quis hereditatis petitionem vel suscipere sperat vel movere alius aut supervenies

ul' ex deposito ul' commodato
ul' ex legato ul' ex fideicommisso
ul' ex aliis causis inquietare ul'
reum ul' agentem ex persona
defuncti credidit se esse necessarium.
Sed quod p legato ul p fideicommis-
so hoc faciat rem expedite quo-
niam esse cum possit scriptus heres
cautione interposita non differre
hanc petitionem sed recte exigi l'
legatum ul fideicommissum
sub ea cautela ul satisdatione p
qualitate personarum ut si in
optinuerint eius iura restituet
legatarius ul fideicommissar-
ius ei datam peccuniam cum
usuris ex quarta centesime parte
occurrentibus ul agrum cum
fructibus quos percepit ul domi-
num cum pensionibus s. minus
cau eorum expensis ana nec-
essariis et utilibus deductis ul supe-
rinaluit litem quam contestari ex-
spectare aut petitionis heredit-
atis eventum hoc ei liceat fa-
cere ut testo si competet cum le-
gitimis augmentis legatar-
io ul fideicommissario acced-
at. Sin autem ex creditoribus defuncti
agatur contra possessorem hereditatis
uel eius rei de qua agitur sed quid res
sint ul deposite ul commodate
ul pignori date ul alie que ex-
tant non differri sub pretextu
hereditatis petitionis memoratum
iudicium. Quemadmodum si p
servata peccunia ul alia persona-
li actione agatur contra possessorem ul
petitorem non debet iudicium
differri sed exitum suum acci-
pere proximum tenuit hereditatis pe-
titionis iudicium finem acci-
piet tunc inter petitorem here-
ditatis et possessorem omnibus contractis in
alii possessor convictus fuit heredita-
tem restituere compelli nisi pro
omnibus que in re ab eo gesta sunt
petitor ei satisfaciat. Quod si petit-
or victus fuit simili modo a pos-
sessore iudicis officio ei satisfaciat
ul si hoc fuit permissum nego-
tium gestorum ul ex legis condicione.
Sin autem libertates a possessore
ul a petitore fideicommissar-
ie petantur ul directe ipso iure
dicantur competere annale tan-
tummodo spatium expectet a mor-
te testatoris numerandum et
siquidem hereditatis petitionis
iudicium intra id spatium
terminum accipiat secundum eventum
iudicii et libertates ul effectum
habeant ul evanescant. Sin at
tempus annale emanavit tunc
favore libertatis et humanitatis
intuitu competant quod directe
libertates et ex fideicommissariis
aut in libertatem fuerint perductum
ita tamen si non falsum testamentum
apparetur. Sub ea scilicet condicione
ut si actores sint ul alii ratiociniis
suppositi ut proximum pervenerint in
libertatem necessitas eis impon-
atur res hereditarias et rationes red-
dere viro pro natus iudice com-
petente ei qui ex legibus ad id
possit vocari. Nulloque in poste-
rum dubitetur ob suando ut et
ipsa hereditatis petitio omnino in
bone fidei iudiciis connumeretur.

Imp. De rei uendicatione.

Etiam p alienum ser-
uum bona fide posse-
ssum ex re eius q eum

[illegible]

possidet ul' ex opib; suis acquiri dominium ul' obligationem placuit. Cum sit qd bona fide possedisti eundem fundum et ex nu(m)mis tuis mancipia eo tempore comparauit potes sm iuris formam uti defensionib; tuis.

Mancipium aut' alienum mala fide possidenti nich' pot' acquire. S; qui tenet n' tam ip(s)i m(ancipium) (set) i opas eius. nec non ancillaru(m) ptum. 7 animalium fetus redere cogitur.

Id. S. i inferiorem ptem edificij que solum contingit. ad te ptine pbare potes. eam q(ua)m uicinus tuus imposuit accessisse dominio tuo non ambigitur. S; id qd in solo tuo edificatu(m) e quoad in eadem ca(usa) manet ex iure ad te ptinet. Si u(er)o fuit dissolutum. materia eius ad p(ri)stinum dominium redit. siue bona fide siue mala fide edificium i(n)structum e. si non donandi a(n)i(m)o edificia alieno solo imposita.

Imp. Mater tua ul' [illegible] sunt. maritus fundum tuum inuita ul' ignorante te uendere iure n' potuit. S; rem tuam a possessore uendicare i(n) non oblato precio potes. Cu(m) aut' p(ro)xa de eadem uenditione consensisti ul' alio m(odo) p(ro)prietatem eius amisisti. aduersus emptorem q(ui)d nullam hes actionem. aduersus uenditricem u(er)o de p(re)cio actionem exercere negotiorum g(estorum) non p(ro)hibens.

Imp. Aduersus eos qui male fidei possessorib; fundum bona fide compararunt ita t(ibi) hac actio competit ut si prius q(ua)m usucapionem implerent ul' lo(n)gi t(em)p(or)is p(re)scriptionem possessionis adipiscerent(ur) dominium ad te p(er)uenit.

Id. Domum q(ua)m ex nu(m)mis succ(essi)one ad te ptine pbauis. 7 ab aduersa pte iniuria occupatam ee ostendis p(re)ses p(ro)uintie cu(m) pens(ion)ib; quas p(er)cepit aut p(er)cipe potuit et omni ca(usa) da(m)pni dati restitui iubebit. Cultus at' qd impendit r(ati)o(n)em h(abe)re n' posse i(n)cito rep(er)tum e. Cum male fidei possessores eius q(uod) in rem alienam impendunt non eorum negotium gerentes quorum res e nullam h(abe)ant repetitionem n(isi) necc(essari)os sumptus fecerint. Si m aut' utiles l(icen)tia eis p(er)mittit(ur) sine lesione p(ri)oris status eis eos auferre.

Id. Si ex pecunia q(ua)m deposueras is apud quem collata fuerat s(ib)i possessiones comparauit ip(s)i q(ue) tradite sunt. t(ibi) ul' omnes tradi ul' quasdam ex his compensationis ca(usa) ab inuito eo in te conferri iniquu(m) est.

Id. Partum ancille matris sequi conditionem nec statum in hac sp(eci)e p(at)ris considerari placet explorati iuris est.

Id. Si ut p(ro)ponis pars diuisa pecunia tua quedam nomine suo comparauit p(re)ses p(ro)uintie utilem uendicationem optentu(m) i(n)ttie t(ibi) eo nomine imptiri desid(er)anti p(ar)tes equitatis non negabit. Eidem mandati q(uo)q(ue) ul' negotiorum g(estorum) actionem i(n)ferenti t(ibi) iurisdictionem prebebit.

Imp. Dote ancillam de qua

[illegible]

[illegible]

supplicas dotalem fuisse innocationem predictis quo patefacto indubium non erit vendicantem neque se ab uxore tua.

Imp. Cum super iuris mancipiis nulla instrumenta te habere asseveres, in iudicio quo negocium ceptum esse proponitis id quod in presentem contulisti postulare debuisti. Si dominium non ignorat suorum dominia in certa instrumentorum exhibitione aliis probationibus vel ipsorum interrogatione posse ostendi.

Idem. Si quis sciens agrum alienum serit vel plantat vel imposuit, postquam hec radicibus terram fuerint amplexa solo cedere rationis est. domino enim magis segetem vel plantas quam per huiusmodi factum solum suum facit. Et sane eum qui bona fide possidens fecerit hoc per doli mali exceptionem contra vendicantem dominum servare sumptus iuris auctoritate significatum est.

Idem. Incivile est atque iniustum quod postulas ut mancipium quod tradidisti et hoc modo dominium eius transtulisti invito eo ex intervallo temporis tibi assignetur. unde intelligis semel ancille emptoris facte filios ipse agnatos dominium eius esse qui cuius in ventre eorum eo tempore fuit. Et sane de pretio si non hoc te probatum fuerit recepisse convenire adversarium tuum.

Idem. Ordinarium iuris est ut mancipiorum orta questione prius exhibitis mancipiis de possessione iudicetur. ac tunc demum proprietatis causa ab eodem iudice decidatur.

Idem. Cum a matre domum filii te sciente comparasse proponas adversus eum dominium vendicantem, si matri non successit, nulla te exceptione potes tueri. Quod si venditricis optinet hereditatem, doli mali exceptione pro qua portione ad eum hereditas pertinet uti non prohiberis.

Idem. Quotiens duobus in solidum predium iure distrahitur, manifesti iuris est eum cui priori traditum est in detinendo dominio esse potiorem. Et si igitur antecedente tempore te possessionem emisse ac pretium exsolvisse apud presidem provincie probaveris, optentu non datorum instrumentorum expelli te de possessione non patietur. Erit sane in arbitrio tuo pretium quod dedisti cum usuris recipere ita ut pro receptorum fructuum et sumptuum ratio habeatur. Cum et si erga donationis utrique dominium rei vendicetis eo cui priori possessio tradita est solidi potiorem convenit.

Idem. Si in area communi domum aliquis extruxerit, hanc vobis communem iuris fecit ratio. Clarius portionem ab eo qui bona fide possidens edificavit si velis vendicare, sumptus offerre debere, ne doli mali possis exceptione submoveri.

Idem. Si fundum vestrum vobis precedente denuntiatione ammonentibus volentem ad emptionem accedere quasi distrahentis non fuit

[illegible]

non recte is, quem possessorem fundi dicitis, comparavit ab alio mala fide emerit, tam fundum vim constitutum probantur, quam fructus quos eum mala fide percepisse fuerit probatum, additus praeses provinciae restitui iubebit.

Item. Retia apud aliquem inventa proprietatis errore mechanice potuit non alia causa esse teneri intervenerint.

Item. Iudicia acta quae iure non respuuntur non minorem probationis quam instrumenta continent fidem. quo iure si de proprietate domus ambigis negotium integrum est uti non prohiberis.

Item. A possidentibus vendicata mancipia quorum dominium ad vos pertinere intenditis si probatione quam impleveritis item eadem si non restituantur iurandi sollempnitate secuta condempnato procedet.

Item. Non suum quam res tuas detinere asseveras sed eius dominum de rebus repetendis conveniendum esse perspicis.

Item. Certum est male fidei possessores omnes fructus solere cum ipsa re praestare. bone vero fidei extantes. post litis autem contestationem universos.

Item. Si mancipium tuum per vim vel furtum ablatum alii ex nulla iusta causa distrahi probaveris vendicanti tibi dominium solvendi pretii nulla necessitas irrogatur.

Item. Nullo iusto titulo p... cedente possidentes rei eius qui recte prohibet dominium. ideoque cum in usucapio cessat intento dominium non absumitur. unde cum possessionem iure soluto actore ubi finitae actionis rescissione directa permanet integra vendicatio.

Item. Sollempnibus pensionibus rei publicae per alium satisfaciente non interveniente venditione solutionis causa minime dominium facit.

Item. More litis causam possessionis non instruunt ad inducendam longe possessionis praescriptionem quae post litem contestatam in preteritum extimatur.

Item. Servum emptor non traditum sed praesentem vendicare non potest.

Item. Res alienas possidens licet nullam iustam causam habeat tenendi non nisi suam intentionem implenti restituere cogitur.

De usufructu et habitatione et ministeriorum servorum. Rubrica.

Imperator. Ususfructu constituto consequens est ut satisdatio boni viri arbitrio praebeatur ab eo apud quem id commodum pervenit quod nullam lesionem ex usu proprietati inferat nec interest sive ex testamento sive ex voluntario contractu ususfructus constitutus est.

Imperator. Si ususfructus omnium bonorum testamento uxoris marito relictus est quamvis cautionem ante prohibuerat exigi testator tamen non aliter a debitoribus solutam pecuniam accipere potes quam oblata secundum formam senatus consulti cautione.

illa regula fallit ... [illegible] ... quod se voluntatem ... [illegible] ... quod potest ... [illegible]

... si leges locum non habeant ... [illegible] ... ibi usumfructum tibi lego ... [illegible] ... legat ... precibus imperatori oblatis. fallit ... ususfructus non tollitur ... [illegible]

[illegible]

Id. Verbis testi que patribus inse|ruisti usumfructum legat|tamen ad ultimus que rem n|impedit, proprietatis dominium|obligare creditori proprietatem|manente scilicet integro usufruc|tu tui iuris.

Imp. Si patri tuo ususfructus|legatus est defuncto eo inchoatus|ad te pertinet. cum morte eius|cui fuerat legatus ususfruc|tus vel alio modo acquisitus|ad proprietatem regredi solet.

Cum ususfructuario autem superstite|usque dominus proprietatis rebus|humanis eximatur, ius uten|di fruendi tamen non tollitur.

Imp. Si pater usumfructum|prediorum in tempore vite pubertatis|minori vite reliquit, finito u|susfructu proprium vos adolescen|tis portionis temporis fructus per|ceptos ab ea repetere potestis|quos nulla ratione sciens de ali|eno percepit.

Id. Interest an usumfructum|solum maritus tuus in dot|em accepit an proprietas que doti|data sit. Nam pactum inter|sit ut moriente eo vel eadem po|so redderetur; nam usufructu|arius que proprietatem impign|orare non potuit. Qui autem|proprietatem estimatam in do|tem accepit non ideo minus|obligare eam potuit quia so|luto matrimonio restituenda esset es|timatio eius fuit.

Imp. Cum ad quem ususfructus|pertinet sarta tecta suis sump|tibus prestare debere exploratum|[est] ... [illegible]

... nis est, proinde si quid ultra quam|impendi debeat erogatum|potes docere sollempniter repos|cere.

Imp. Neque ususfructuarii ces|tuarium ad optinendam|proprietatem rerum quarum|usumfructum habent neque|successores eius ulla temporis ex|ceptione tenentes prescriptio mu|nit.

Id. Ususfructu mihi inter|vivos prediorum et mancipio|rum relicto tam alienatio|quam manumissio interdic|ta est. Sane mancipia que|testamento ministerium mihi relic|tum est, cum in his non habet do|minium nec tradendo cui|quam nec manumittendo ad|eundem pertinentia quoque fecit.

Id. Si domina proprietatis ux|ori tue usumfructum loca|vit sub certa annua pensione|morte conductricis ei qui lo|cavit et utendi fruendi causa|non est deneganda.

Id. Habitatio morte finitur|nec proprietatem qui habitationem|habet legando dominium vendi|cationem excludit.

Imp. Ambiguitatem an|tiqui iuris decidentes sancimus|sive quis uxori sue sive alii|cuicumque usumfructum|reliquerit sub certo tempore in quo|vel filius eius vel quisquam|alius pervenerit stare usum|fructum in annos in quos|testator statuit sive persona|de cuius etate compositum|est ad eam pervenerit sive non; neque|enim ad vitam hominis ...

[illegible]

... impossibilitas est ... ullam ... ususfructus ... ex testo quantum ad satisfa... [illegible]

... quia suo nomine non possit ... fructuarius ... [illegible]

... Ususfructus ... [illegible] ... fructuaria locavit ... [illegible]

p(ro)sp(ex)erit, s(ed) ad c(er)ta curricula
in ip(s)e cui usufructus legat(us)
sit ab hac luce fuit subtract(us)
tunc enim ad positivitatem us-
umfructum t(ame)n si minui non
e(st) penitus possibile cum mo-
rte usufructuarii penitus extingu-
untur in dubitati e(st). ¶ Si aut(em)
fuit tal(is) cond(iti)o incerta donec
in furore filius u(e)l alius q(ui)sq(ue)
remanserit u(e)l in aliis similib(us)
casib(us) quorum eventus in i(n)c(er)-
to sit. si q(ui)dem resipuit filius u(e)l
alius p(er) quo(d) hoc dem(u)m e(st) u(e)l con-
di(tio) extitit usufructu(arius) fini(tur). ¶ Si
aut(em) adhuc in furore is (con)stit-
utus decessit, tunc q(uia) in usu-
fructuarii vitam eo relicto
mane(t) usumfructum apud e-
um. cum enim possibile erat us-
que ad omne vite temp(us) usufr-
uctuarii n(on) ad suam mente(m) ve-
nire furentem u(e)l cond(iti)onem
non implen(dam) humanissim-
um e(st) ad vitam eorum usu-
fructum extendi. sicut a(u)t(em) ad mo-
dum si decessit usufructua-
rius an(te) completam cond(iti)o(n)e(m)
u(e)l furorem finitum exting-
uitur usufructus, ita hum-
anum e(st) extendi eum in usu-
fructuarii vitam et si an(te) de-
cessit furiosus u(e)l alia cond(iti)o
defecerit.

¶ Id. ¶ Cum antiquitas dubi-
tabat usufructu habitat(i)o(n)is
legato, et primo q(ui)d(em) cui simil(is)
e(st) utrum vel usui vel usufruc-
tui an neutri eorum, s(ed) ius
p(ro)prium et sp(eci)alem naturam
sortita e(st) habitatio. ¶ P(ost)ea aut(em)
si possit is cui habitatio legata

[e]st eandem rem locare. ¶ Vel
dominium sibi vendicare, act-
orum virgulam decidentes (con)-
pendioso remedio omnem h(uius)
dubitationem resecamus. et si
q(ui)s habitationem reliquerit ad huma-
niorem declinare sententiam nob(is)
visum e(st) et dare legatario et lo-
cationis licentiam. ¶ Quid enim
distat sive ip(s)e legatarius ma-
neat sive alii cedat aut merce-
dem accipiat. et multo mag(is)
si habitationis usumfructum
reliquerit. cum et nimie subti-
litati satis fieri videatur et nomine
usufructus addito. in t(ame)n et
enim vale habitationem volum(us)
et non ancellat usumfructu(m).
¶ Nec dominium habitationis p(ro)-
speret legatarius n(on) sp(eci)alit(er) eui-
dentib(us) p(ro)bationib(us) ip(s)e legatari(us)
possit ostendere et dominium
eius domus ei e(ss)e relictum. tunc
enim voluntati testatoris p(ar)e(n)-
di obediendum e(st). quam deci-
sionem locum h(abe)re censemus
in omnib(us) modis quib(us) ha-
bitatio constitui pot(est).

¶ Id. ¶ Antiquitas dubitabat
si quis fundum u(e)l aliam re(m)
cuidam testamento reliquerit qua-
tenus usufructus apud here-
dem maneat. sibi(que) constat le-
gatum. et cum quidam inuti-
le legatum e(ss)e existimabant
quia usufructus nunq(uam)
ad suam redit p(ro)prietatem s(ed) s(em)p(er)
apud heredem remaneat. et forsita(n)
hoc existimabant quia et sec(un)d(u)s
h(ere)s et deinceps succ(ess)ores viv(us)
e(ss)e videntur. et n(on) pot(est) h(ui)us fructus
sine certam distinctionem solui.

modis extingui. alii autem huiusmodi legatum non esse respuendum existimaverunt. tales altercationes decidentes censemus et huiusmodi legatum firmum esse, et talem usumfructum cum herede firmum et illo moriente vel aliis huiusmodi modis eum admittente exspirare. quare enim iste usufructus tale vendicat privilegium ut generali intentione usufructus ille solus excipiatur? quod ex nulla inducitur rationabili sententia, manifestum est: et ipso heredi usumfructum firmum et ad suam proprietatem redire et utile esse legatum scientes, his paucissimis verbis totam eorum ambiguitatem delevimus.

Imperator. Inter antiquam prudentiam dissentio incidit: si per servum usufructus domino fuit acquisitus et ex quibusdam casibus (multi enim rebus incidunt mortalibus) postea huiusmodi servus in alium pervenerit, utrum omnis usufructus qui antea per servum ad aliquem pervenerit apud eum remaneat, an totus tollatur, vel ex parte minuatur et ex parte apud eum residat. et super huiusmodi dubitatione tres sententie utebantur: una que dicebat ex predicta alienatione servi totum usumfructum deminui; alia in tantum usumfructum deminui in quantum et servus alienatus est; tertia que distinguebat partem quidem servi posse alienari, usumfructum autem totum apud eum remanere quia antea servum in solidum habebat. in novissima sententia et summum auctorem iuris scientie Iulianum Salvium esse invenimus. Nos autem hec decidentes placuit Salvii Iuliani admitti sententiam et aliorum qui eadem fuerunt opinione, quibus humanum visum est non interemptionem usufructus studiosam esse sed magis retentionem, quatenus et si ipse servus alienetur, tamen non propterea usufructus depereat sed maneat secundum suam naturam integer atque incorruptus: et quemadmodum ab initio fixus est ita conservetur, ab huiusmodi casu nullo deteriorato modo.

Imperator. Corruptionem usufructus multiplicem esse veteribus placuit: vel morte usufructuarii vel capitis deminutione vel non utendo per modum et tempus et aliis quibusdam non ignotis modis. sed de usufructu quidem hoc indubitatum fuerat. De personali autem actione que super usufructu nascitur, sive in stipulationem sit usufructus deductus sive ex testamento relictus est, dubitabatur: et morte quidem usufructuarii et capitis deminutione eam tolli omnibus concedentibus; non utendo autem, si per annum vel biennium forsitan eundem usumfructum non perceperit usufructuarius, si personalis actio tollatur, altercantibus. Sed hoc nos decidentes sancimus non solum nec actionem que per usufructu nascitur sed nec ipsum usumfructum non utendo cadere nisi tantummodo morte usufructuarii et ipsius rei interitu. sed usumfructum

Sicut in diuina scriptura dicitur ... Si quas actiones. Ponit casum tribus modis ... domus mea debebat seruitutem domui mee ... tollere ... que acquisita erat domui mee ...

ego agam contra te ita temporis ... non possit ... domum tuam eo tempore quo scripsi ... nam tunc sicut non posses in mea ... constitutione seruitutem

quem aliquis acquisiuit, hunc habet cum uiuit intactum. Cum multe et innumerabiles casus rebus incidunt mortalibus per quas homines ingiter certi nec habent nec possunt satis durum est plus difficultates amittere quod semel possessum est. Nec talis exceptio usufructuario opponatur que si dominus uendicaret potest eum presentem uel absentem excludere.

Sed nec per mediam capitis diminutionem huius incrementi iniurie nisi patimur subiectis quoniam etenim si filius fa. fuit is qui usumfructum habet forte ex castrensi peculio uel nec usufructus patri acquiritur ei possessum permanet patronem eum admittat; sed sin et difficultatem tunc etiam sic modo desinit eam usufructuarius uel res parent et tunc modo eum cum anima uel rei substantie spirare non perdere exceptionis uigor reclamauit excepta uidelicet tali capitis diminutione que libertatem uel ciuitatem romanam possit adimere. Tunc enim usufructus omnimodo ereptus ad suam reuertatur proprietatem.

Imp. De seruitutibus et aqua.

Si quas actiones aduersus eum qui edificium contra ueterem formam extruxit ut luminibus tuis officeret competere tibi existimas more solito exercere non prohiberis. Is qui in tertium locum ... gi temporis consuetudinem uitam seruitutis optinere sciet ... fius qui pulsatur nec ui nec clam nec precario ab aduersario possidet.

Imp. Ex libris sabinianis questionem nobis relatam esse perspeximus. Dubitabatur si usufructus per seruum acquisitus uel filium familias capitis diminutione filii uel magna uel media uel morte uel emancipatione uel seruo quaque alienatione uel morte uel manumissione potest adhuc remanere.

Et ideo scimus in huiusmodi casibus neque si seruus uel filius fam. in potestate casus incidit interrumpi patri uel domino usumfructum qui per eos acquisitus fuerit sed intactum manere. Neque si per capitis diminutionem magnam uel mediam passus fuerit uel morte ab hac luce fuerit exemptus usumfructum patrem sed apud eum remanere. Et filius apud eum relinquatur usumfructum ei per eum acquisitum apud eum remanere et proprius calamitatem ob eum plurimus usumfructum contemplatione magis filius quam patris usumfructum acquisiuisse.

Imp. Si aquam per possessionem Martialis eo sciente duxisti seruitutem exemplo rerum immobilium tempore quesisti. Quod si ante id spatium eius usus tibi interdictus est frustra sumptus in ea re factos prestari tibi postulas cum in aliena possessione operis facti dominium quod ad eam manet ad eum pertinet cuius ...

Idem Posso.

Et in provinciali praedio constitui servitus aquae ductus vel aliae servitutes possunt, si ea praecesserint quae servitutem constituunt. Tueri enim placita inter contrahentes debent. Quare non ignorabis, si priores possessores aquam duci per praedia prohiberi iure non potuerunt, cum eodem onere perferendae servitutis transire ad emptores eadem praedia posse.

Idem. Aquam quae in alieno loco oritur sine voluntate eius, ad quem usus eiusdem aquae pertinet, praetoris edictum non permittit ducere.

Imp. Si quidam per se adversa contra servitutem aedibus tuis debitam nimiose extruxit, praeses provinciae revocare ad pristinam formam damni in ratione habita pro sua gravitate curabit.

Imp. Praeses provinciae usu aquae, quam ex fonte iuris tui profluere allegas, contra statutam consuetudinis formam carere te non permittet, cum sit durum et crudelitati proximum ex tuis praediis aquae agmen ortum sitientibus agris tuis ad aliorum vicinorum usum iniuria propagari.

Imp. Si manifeste doceri possit ius aquae ex veteri more atque observatione per certa loca profluentis utilitatem certis fundis irrigandi causa exhibere, procurator noster, ne quid contra veterem formam atque sollemnem morem innovetur, providebit.

Imp. Altius quidem aedificia tollere, si domus servitutem non debeat, dominus eius minime prohibetur. Contra parietem vero tuo sive fenestram invitam vel vi vel clam fecisse convincatur, sumptibus suis opus tollere et integrum parietem compelletur restituere.

Idem. Si in aedibus vicinum tuum debita servitute parietem altius aedificavit, heredem eius novum opus suis sumptibus per praesidem provinciae tollere compelle. Etenim si te servitutem habuisse non probetur, tollendi altius aedificium vicino non est interdictum.

Idem. Si ut servitutem aquae debitam praeses animadvertit, nec hactenus te non utente spatio temporis amisisse perspexerit, uti itin ui reppo providebit. Nam sibi minime prohibetur loco proprio suo opere dominus fundi continere aquam et facere quo minus alterius irrigari possit, non prohibetur.

Idem. Per agrum quidem alienum, qui servitutem non debet, invito vicino non licet. Cum autem via publica nemo recte prohibetur.

Idem. Non modus praediorum, sed servitutis aquae ducendae tenorem facit.

Idem. Sicut usumfructum qui non utendo per biennium in soli rebus, per annale autem spatium in mobilibus vel se moventibus diminuebatur, non passi sumus huiusmodi sustinere compendiosum interitum, sed ei decem vel viginti annorum dedimus spati[um] [illegible]

-uum ita et in ceteris servitutibus optinendum esse censemus ut omnes servitutes non utendo amittantur non biennio quia tantummodo soli rebus annexe sunt sed decennio contra presentes vel xx. annorum spatio contra absentes ut sit in omnibus huiusmodi causa similis differentiis explosis.

Idem. Cum talis quod in libris sabinianis vertebatur: quidam pactus est cum suo vicino ut liceat ei vel per se vel per suos homines per agrum vicini transitum facere iterque habere uno tantum per quinquennium die quatenus ei una sit in suam silvam transire arbores excidere vel facere quicquid necessarium erat, querebatur an huiusmodi servitus non utendo amittitur. Et quidam putaverunt si in primo vel secundo quinquennio per eam viam non itum esset eandem servitutem penitus tolli quasi per biennium ea non utendo deperdita singulo die quinquennii pro anno numerando. Talis autem sententiam eligentibus nobis placuit ita causam dirimere ut quia iam per legem nostram a nobis prospectum est ne servitutes per biennium non utendo pereant sed per x. vel xx. annorum curricula imposita, ob hoc et in specie proposita quinquennium nec uno die vel ipse vel homines eius eadem servitute usi sunt tunc eam penitus amittant xx. annorum desidia: qui enim in tam longo prolixoque spatio suum ius minime consecutus est, sed ea prima ad pristinam servitutem revertatur desidia.

Cum autem aptissimum ius est fructus arandos conculcatosque in area sua ad suam naturam utilitatem ostendere, aliquis vicinum suum vetabat ita edificium suum extollere iuxta suam aream ut ventus excluderetur et palee ex huiusmodi obstaculo secerni a frugibus non possent, quia ventus suam vim per omnem locum inferre ex huiusmodi edificatione vetito, cum secundum situm regionis auxilium venti ad aream accedat: sancimus itaque neminem licere sic edificare vel alio modo versari ut idoneum ventum et sufficientem ad prefatum opus infringat et inutilem domino aream et fructuum utilitatem faciat.

De lege aquilia. R.

Imp. Dampnum per iniuriam datum in silvam igne vel excisa ea superare potes actione legis aquilie utere.

Imp. Legis aquilie actione exceptus es adversus eum qui domum tuam deposuisset incendio concremasse dampno te afflixisse proponis ut id dampnum sarciat competentis iudicis auctoritate consequens.

Cum in via qua per iniuriam alio derivata est ut in priorem statum restituatur eiusdem iudicis cura impetrabis.

Idem. Ex morte ancille quam cesam conquestus es tam

legis aquilie dampni sarciendi gratia actionem quam criminalem accusationem adversus obnoxium competere posse non ambigitur.

Imp. Contra negantem ex lege aquilia id dampnum per iniuriam dedisse probetur duplici precedit condempnatio.

Idem. Ex pecoribus tuis que per iniuriam inclusa fame necata sunt vel interfecta legis aquilie actione in duplum agere potes.

Idem. De his que per iniuriam depasta contendis ex sententia legis aquilie agere minime prohiberis.

De famil. hercisc. R.

Si non omnem Imp. propriam hereditatem ex consensu divisistis nec in ipsa re summa dicta vel transactio subsecuta est iudicio familie herciscunde potes experiri.

Imp. Uxor tua si mortuo patre tuo cum dotem nondum accepit cum heres ei extitisses adhuc in matrimonio tuo fuit familie herciscunde actionem ad exequendam dotem suam iuris prudentium placitum adversus coheredes tuos nactus es eamque retines si postea durante [illegible] nupta e decessit.

Imp. Adversus coheredes tuos dividende hereditatis iudicio familie herciscunde experire. iudex datus si quid a coherede in tue portionis ex hereditate sublatum fuerit probatum adiudicationibus factis familie herciscunde eum condempnabit. Expilate enim hereditatis crimen frustra coheredi intenditur cum in iudicio familie herciscunde indempn

nitati eius prospicietur specialiter.

Imp. Si filius familias fuisti res mobiles vel se moventes que castrensis peculii esse possunt donate tibi a patre sunt easque in eodem peculio castrensi non cedes cum fratribus tuis heres. Predia autem vel rez [illegible] in castra filio pater donavit peculii castrensis non sunt. Quisquis vero ea predia habuit que occasione militie filiusfamilias obvenerint hec enim castrensi peculio cedunt.

Idem. In tempus mariti tui fuit potestate mutare quod in filios suos iratus testamento cavit ut unus quidem in perpetuis vinculis moraretur alter vero exportandus venundaretur: pridem non offensa istam clementia flexit quod licet scriptura non proceteur vel aliis tamen rationibus doceri possit nichil impedit prestari si positione eorum talia vincta deprehenderentur ut ira postea communi mitigari novissimam eius voluntatem arbitrio familie herciscunde sequetur.

Imp. Ea que in nominibus sunt non recipiunt divisionem cum ipso iure in portione hereditaria ex lege xii tabularum divisa.

Idem. Si qua fideicommissa sunt missorum petitio inter coheredes consistat pretor vel preses provincie eius rei disceptator constitutus vel iudex familie herciscunde iudicio additus ut voluntas testatoris fuerit suas partes debent accommodare.

Idem. Bona quecumque communia sunt tecum fratri tuo ex hereditaria successione patris vel matris tuum

eodem fam. herc. iudicio experiens ut diuidatur impetrabis.

Id. Non est ambiguum eius familie herc. titulus inter bone fidei iudicia numeretur portionem hereditatis si qua ad te pertinet incremento fructuum augeri.

Id. Quotiens inter omnes heredes testator diuidit successionem ac singulos certis possessionibus cum mancipiis que in hisdem sunt constituta iubet esse contentos uoluntati eius salua legis falcidie auctoritate obtemperandum esse manifestum est. Nec mutat quod in sequentibus uerbis mancipia sua uniuersa nulla facta eorum discretione commendanda putauit heredibus cum utique his ea uideatur insinuasse quibus in testamento relinquenda esse decreuit.

Impp. Inter filios et filias bona intestatorum parentum pro uirilibus portionibus equo iure diuidi oportere exploratissimum est.

Impp. Non ideo diuisio inter se te ac fratrem tuum uel sororem tuam facta infirmanda est quod eam scriptura secuta non est cum fides rei geste ratam diuisionem satis affirmet.

Impp. Certum est bonorum peculia post mortem patris in hereditatem diuidendam ad collationem esse reuocanda. Ere autem et coheredis tui obiectis quibus uiuente patre et ignorante ipso obligatus fuit conuenire te et alium fratrem tuum coheredem uestrum ultra non potest quam ut de peculio suo recipiat tantam quantitatem in quam condempnatur.

Id. Si familie herc. iudicio quo bona paterna inter te ac fratrem tuum equo iure diuisa sunt minus de super euictione rerum singulis adiudicatarum specialiter inter uos conuenit id est ut unusquisque euentum rei susciperet recte possessionis euicte detrimentum fratrem tuum et coheredem pro parte agnoscere preses prouincie pactionem prescriptis uerbis compellet.

Id. Si diuisionem conuentione facta et possessione secuta consensu dominium pro solido rerum quas pro parte ad fratrem tuum placuit eius confirmauit earum uendicationem habere potes si pro parte tuo successisti. Cessionis placitum diuisionis usque ad pactum stetit arbitrium fam. herc. iudicio uobis datum communionem inter uos finiri prouidebit.

Id. Auus paternus testamentum rescindi si hoc inofficiosum probare non possunt nullam habent facultatem. Eius si tamen etiam testamentum quam in codicillos iudicium eius defitiat. Unum quibuscumque uerbis uoluntas eius declarata fit licet intestato fuit successum et ex senatus consulto retentionis modo fiat famil. herc. iudicio ad diuisionem iudicem sequi uoluntatem oportere iuris auctoritate significatur.

Id. Coheredibus diuisionem inter se facientibus iuri absentis et ignorantis minime derogari ac pro indiuiso portionem eam que

initō ipsius fuit in omnibus coh(eredi)b(us) reb(us) retinere existimatur. un(de) portionem tuam cum re dentib(us) arbitrio fam(iliae) h(erciscundae) percipe potes. si autem coh(ere)des tua divi sione nullum preiudicium times.

Imp(erator) A(ntoninus). Aurelius nomine res comparavit si non pro certa eius iudicium prebet. paravit um dividende hereditatis principium adiudicari. sepe rep tum est. hiis itaque si pri succes sisti. quem nomine tuo quedam compasse dicis adversus sororem tuam apud presidem provincie sires integra est uti potes. Cum com(m)uni aut hereditate quin sump tus ab uno facti bona fide fam(iliae) h(erciscundae) iuditio vel negotiorum g(estorum) actione fuerit possint non est ambiguum.

Idem. Incerti iuris est in familie h(erciscundae) iuditio in earum rerum questionem ex coheredibus quidam de com(m)unibus assumserunt vel deteriores fe cerunt rationem esse hendam eius quod rei certis prestandam indep natam.

Idem. Infirmi. h(erciscundae) iuditio ab uno pro solido rei veluti com(m)unis ve nundate pretium non venit sed mandati si precessit coh(ere)s venditoris agere potest vel negotiorum g(estorum) si ratam fecit vendendi. nam si venditio pro parte unius distraxit ac pretium po sideat hereditatis ab eo petenda.

Idem. Si cogitatione future suc cessionis officium arbitri divid ende hereditatis pervenendo pro com(m)unis in iuditio suo quali cumque iuditio suam declar avit voluntatem inter eos qui ei successerunt. exemplo falcidie retentionis hereditariae fam(iliae) h(erciscundae). hec causa datus arbiter pro unum preterea portione eorum que filium specialiter vel generaliter assignavit facta divisione in adiudicando patris sequetur voluntatem.

Idem. Servum communem non con sentientibus coheredibus sed per errorem ad eum qui possidet partie credentibus. teneris si omnis titulus verus defi ciat. suum non facitis sed ideo portiones hereditarias assign atas penes singulos succe ssores remanere manifestum est.

Idem. Licet pacto divisionis ad versus singulos actio pro he reditariis portionibus creditori parata. mutari non possit. tamen ad exibendam fidem hiis que conveniant stipulationis iuris adhibito remedio quod placitum excedit. urgeri potest cum in homisso si non certi conveniens esse prebet. prescriptis verbis expiri potuisset.

Idem. Filium quem heredem fine certum portionem heredita tis sibi et quibusdam aliis sub condicionibus piarijs resti tuere sanxit testator. pro eius eventum hereditaria parte p(ro)dij inequalitate retenta. com pensato preterea quod a coheredi bus vice mutua percepit. si quid deest in supplemento deducto a ceteris in eo fundo solvetur supra quartam hiis reddere compellitur.

Si modo huic scripture subiciatur vel ipsius parentis
vel omnium inter quos partitio fit liberorum subscriptio

Id ex causa donationis vel alium habet quesita si aut successionem respuens conferre fratribus compelli non potes.

Imp. Ant. Omnes quidem ... heredes suos qui ex quolibet venientes gradu pares videantur esse vel emancipatos quos pretor ad successionem vocat sive ceptum neque impletum testamentum vel codicillus seu epistola parentis esse memorie defuncti sive quocumque alio modo si modo subiciatur huic scripture vel ipsius parentis vel omnium inter quos partitio fit subscriptio scripture quibuscumque verbis vel indiciis inveniantur relicte iudicio fam. herc. licet ab intestato ad successionem vocentur salvo tamen senatus consulti auxilio defuncti dispositio custodiatur si sollempnitate legibus dispositio fuerit destituta. Et si non omnibus voluntate designatis liberis alia sit mixta persona extranea cum eam voluntatem quantum ad illam duntaxat permixtam personam pro nulla haberi.

De communi dividundo.

[F]rater tuus Imp. si solam portionem predii ad se pertinentem distraxit venditorem revocari non oportet adversus eum cum quo tu idem predium commune esse cepit communi dividundo iudicio consistere actione aut universum predium si licitatione viceris exsoluta socio parte pretii optinebis aut pretii portionem si alius meliorem conditionem attulit consequeris.

Cum sic divisio predii sine cuiusquam iniuria commode fieri potest portionem eius fratribus tuis adiudicatam possidebis. Et videlicet custodiendo ut possit et nemo partem suam ceteris eiusdem rei dominis non consentientibus alienare possit.

Imp. Si probatum presidi provincie fuerit fratrem tuum communes res pignori dedisse cum partem tuam quam in iisdem rebus creditori obligare non poterat preses provincie restitui eam tibi iubebit cum fructibus quos creditor de parte tua percepit. Cum preses provincie de divisione iumentorum inter te et creditorem fratris tui cognoscet et iubebit eum accepta pecunia quam statuit partem fratris tui valere eam partem quam de fratre tuo accepit tibi restitui aut estimata tua parte ad creditorem fratris tui data pecunia quanti estimatum sit eam transferre.

Imp. Ad officium arbitri qui inter te et fratrem tuum in dividendis bonis datus fuerit ea sola pertinent que in communione erant tibi et illi. Nam ea quorum partem is vendidit cum emptoribus tibi communia sunt et adversus singulos arbitrium petere debes si ab illorum quoque societate discedi placeat. Cum autem regionibus dividi aliquis ager inter socios non potest vel ex pluribus singuli estimatione iusta facta unicuique sociorum adiudicantur compensatione

inuicem pretii facta eo qui cum maioris res pretii peruenerit ceteris contempnato ad licitationem non ueniunt cum in extraneo emptore admisso maior esse non sufficeret ad iusta pretia alter ex sociis sua pecunia uincere uilianus licitantem profiteatur.

Imperator. Si maior xxv. annis soror tua tecum res communes diuisit quamuis non interuenientibus aliis preter eos earum direptam esse diuisionem preterea stare finitis conuenit. Quod si minor fuit nec huc excessit tempus integri restitutionis prefinitum adhuc excessit an in integrum propter diuisionem restitui debeat causa cognita preses prouincie existimabit. Idem eorum que inter uobis permanent communia si diuisionem prouidebit tam sumptuum si quis de uobis in res communes fecit quam fructuum. Item doli et culpe cum in communi diuidundo iudicio hec omnia uenire non ambigitur. Rationem ut in omnibus equalitas seruetur habiturus.

Idem. In communionem uel societatem nemo compelli inuitus detinetur. Quapropter aditus preses prouincie ea que communia tibi cum sorore perspexerit diuidi prouidebit.

Imperator. Communia utriusque iud. tam famil. herc. quam com. diuid.

Diuisionem prediorum uicem emptionis optinere placuit.

Imperator. Etiam sine diuisionis arbitrium dedit cui ius dandi non fuit tamen si socii quondam diuisioni consensum dederunt quod quisque eorum ex placito possedit pro parte socii dominium nactus est.

Imperator. Maioribus in fraudem uel dolum uel per uim sine iudicio factis diuisionibus solet subueniri. quia in bone fidei iudiciis et quod inequaliter factum esse constiterit in melius reformabitur.

Idem. Si pupillus tuus ex communibus bonis res comparauit negotium gerens non omnium bonorum socius constitutus pro competentium portionum modo indempnitati tue consulitur. sio rem emptam cum communicare esse formam iuris postulas.

Idem. De estiuis que communia fratrum tuorum erant preses prouincie rector aditus prouincie apud quem hec collocari debeant estimabit.

Idem. Si cum patruo uestro hac conditione diuisionem fecistis ut se nullum dolum malum adhibuisse iuraret nec fide placitis exhibuit quoniam res indiuisas requiratis eorum placitum qui in diuisionem uenerunt nichil uobis nocere potest.

Idem. Si fratres uestri pro indiuiso communem predium citra uestram uoluntatem obligauerunt et hec ad uos secundum pactum diuisionis nulla pignoris facta mentione peruenerunt cunctis partibus que ante diuisionem sociorum fuerunt in quibus obligatio constitit ex stipulatu si inter[illegible]

agendo com(muni) di(vidundo) licet negetur, secus cum non obiciatur quod praestatione ut ff. de evic. l. si mancipium § i. ac. Item p(raescri)p(ti)s pro iure cognitio(n)e (?) cet. s. postmodum cum s. creditorem a. ualet s. cum inter creditorem et dominum alterius partis agitur ut hic et ff. com(muni) di(vidundo) l. com(muni) di(vidundo) § si. secus si inter creditores quia tunc debitum tantum estimatur ut ff. com(muni) di(vidundo) l. com(muni) di(vidundo) § iiii. et item ibi estimat partem vicesimam cum totum ut s.

secuta possessio a uno domino diversi vel eam usucapiendi praestat ut ff. de usucap. l. pro emptorem. de quoque evicta utrobique praestatur evicta, c. l. si fines. bone fidei contractus est utrumque ut insti. de actio(ni)b(us) § actionum. sed differunt quia in emptione non est locus condictioni ob causam, secus in divisione ut ff. de rer. permu. l. i. in fi. cum divisio appelletur permutatio ut dixi. Item ex nudo pacto divisionis non nascitur actio. ut ff. de pactis l. divisionis, secus in emptione.

Etiam divisione facta ab illo delegato arbitri vel iudice. etiam ut quidem minor interdum non sint. ...

[illegible]

...cessit, alioquin quanti interest pro sortis vobis eam fines agere potestis. Etiam si fundi scientes obligationem dominium suscepistis, evictionis promissionem sollempnitate verborum vel pacto promissam probantes eos conveniendi facultatem habetis.

Idem. Si inter vos maiores xxv annis rerum communium divisio relicta vel translata possessione finem accepit, instaurari mutuo bona fide terminata consensu minime possunt.

Idem. Scriptura testamenti qua specialiter omnia divisa continentur, quominus res quarum testator non fecit mentionem heredes inquirere possint, nichil impedit.

Idem. Familie herciscunde vel communi dividundo iudicio ita demum si corpora maneant communia agi potest.

Imperator. Possessionum divisiones sic fieri oportet ut integra apud successorem unumquemque servorum vel colonorum vel adscripticie condicionis seu inquilinorum proximorum agnatio vel affinitas permaneat. Quis enim ferat liberos a parentibus aut a fratribus sorores aut viris coniuges segregari? Igitur si quis dissociata in ius diversum mancipia vel colonos traxerit, in unum eadem redire cogantur.

Imperator. Illud equitatis ratione nobis apparuit sanciendum ut si quis pro filio suo ante nuptias donationem conscripserit vel dederit vel pro filia sua dotem, et hoc quod dedit iterum in eundem reverta-tur vel stipulatione vel lege hoc faciente, vel si alio dotem vel donationem ante nuptias dante et stipulationis praesenti tenore vel forte legis hoc inducente ille aut testamento condito filios suos vel quoscumque scripserit heredes et nichil de his rebus que ad eum reverse sunt vel pervenerunt disposuit, immemoratur autem alii liberi eius, res a patrina substantia lucrati, id est pro ante nuptias donationem vel dotem vel in lucrum earum quas utpote testamento existente non coguntur conferre, tunc filius vel filia easdem res que ad patrem reverse sunt vel pervenerunt habeant precipuas ad similem tamen lucrum computandas ut in presenti causa tantum habeat ipsa vel ipse quantum eius fratres ex patre sunt consecuti secundum eos modos quos scripsimus et quos conferre propter testamentum non coguntur. Sin autem nichil tale penitus in fratres eorum collatum est, nec ipsos oportet precipue hanc partem vendicare, sed cum paterna facta substantia sit inter omnes secundum institutionis tenorem dividi, hoc quod sunt fratres prius elogium scriptum sit. Sin autem extranei sunt scripti heredes et nichil in testamento neque in hac parte testator dixerit, tunc omnimodo precipuum habeat filius in hac parte vel filia quod ad patrem revertitur vel pervenit. Et si tantum in fratres minus collatum est amplius autem ex his causis ad patrem pervenit illo quod ad similem quantitatem concurrit excepto cetera quidem paterna facta substantia secundum modum institutionis...

[illegible]

dividant. Nullo procul dubio observando quod summus sit quod prorsus ex his causa huiusmodi quantitate que fratribus collata est tota his portio ad eas personas perveniat quarum occurrere ad partem revocatur. Et ea que in prima persona diximus optime volumus et in avum vel avum primum vel minimum, et in matrem et in aviam vel aviam primam vel minimam.

Finium regundorum

Regionem. Idem. Certam fundi proprietas finibus eius mutationis eius distrahe ac residuum retinere non prohibetur. Nec amplius emptor quam ratione quod fuit fide venditionis ad se pervenit vendicare potest, pretextu terminorum temporis antecedentis venditionem.

Idem. Successionum varietas terminorum novi consensus additis vel detractis agris alterutro determinationis veteris monumenta sepe permutant.

Imperator. Si quis super iuris finibus locis prior de finibus detulit querimoniam que cum proprietatis controversia coheret, prius super possessione quod fuerit, tunc agri mensor ire precipiatur ad loca ut patefacta veritate huius litigium terminetur. Quod si alteram partem neglegens quod terminetur se subtraxerit, nichilominus agri mensor in ipsis locis iussione rectoris, provincie una cum observante parte hoc ipsum faciens perveniet.

Idem. Si constiterit eum qui finalem detulit quod eam prius ceperit aliquid sua detinuisse rem sibi alienam usurpare voluisse, non solum id quod male petebat amittat, sed et quo magis unusquisque suo contentus rem non expectat iuris alienam, qui invaserit agrorum in lite fuit superatus, tantum agri modum quantum adimere temptavit amittat.

Imperator. Quinque pedum prescriptione submota finalis iurgii vel locorum libera pagatur intentio.

Idem. Cunctis molitionibus et machinationibus amputatis decernimus in finali quod et non longi temporis sed .xxx. annorum prescriptionem locum habere.

De consortibus eiusdem litis

Imperator. Explosis atque reiectis prescriptionibus, quas litigatores sub optentu consortium studio protrahende disceptationis excogitate consueverunt, sive unus sive omnes sint sub indivisis prediis consentientur, nec adiuncta presentia consortis vel consortum agendi et respondendi litigantibus sua propter pandatur.

Imperator. Commune negotium, et litem sine ordinatam, et quibusdam absentibus in solidum agi sine mandato potest, si presentes ratam rem dominum habiturum cavere pati sunt, vel si quid ab his petitur iudicatum solvi satisdatione firmaverint.

De noxalibus actionibus

pscriptōne .i. exceptōne. nam olim si controversia erat de v. pedibus tantum vel minus agebatur hec vidō repellebat agens pscriptōne quod erat propter eius utilitatem sed hodie agitur quantumque unus de alterius finibus occupavit per hanc l. sed petrus bariardus qui se iactavit quod ex quinquaginta lege quantitatis diffi... alii sanum intellectum hic dixit nescio. final.

...exstat liberum .s. iussum in testō superstitis. servus ei erat servus al... qui extraneus: eo esset servum furtum teneatur ut. insti. de nox. act. ... nomes competit ut. ff. de furt. l. furti. sed hodi sic ut insti. de p... actionem competit. ... committat: res fiat furtiva. ut. insti. de obli. ex delic... nata. ut. j. an servus ex suo facto. l. si. adversus eum. nec contra adversus heredem ... quem tempore tasti agere contitet. que nasceretur ex presenti ...

[P]excitat **Imp.**

Corpora nummorum quos ablatos ex patris tui hereditate ab eo quem liberum esse constitit allegas vendicare eos vel ad exhibendum agere non prohiberis. [N]am cum ius alienorum caput sequatur et manumissus furti actione teneatur que in heredem non competit, cum tamen servus aliquid a domino auferat quamvis furtum committat, furti tamen actio non est nata neque adversus ipsum si postea manumissus est locum habet nisi furtivas res post manumissionem contrectat.

Imp. [S]i servi vestri inscientibus vobis vel prohibentibus furtim arbores ceciderunt quibus ipsa pena iuxta legem saltuum data fuit prescripta iustitia veterum nec ex persona eorum ultra noxe deditionem sitis obstricti cum ex delictis suorum domini ignorantes vel prohibentes si noxali actione conveniantur ita condempnari debent ut noxe dedant aut condempnationem sufferre habent in sua potestate.

Imp. [S]i servum plagii placeat sollempniter presidem provincie adire non prohiberis sive dominum eius sollicitati servi noxali iudicio vel furti malueris convenire suam tibi notionem preses provincie commodabit. Non ignoras quod si dominum elegeris rea non consentiente commissum quem intendis probaveris quod vel noxe dedende vel dampni sarciendi ac pene prestande habet facultatem.

Idem [S]i tibi per furtum nec manifestum ancillam servus ope consilioque domini cum aliis rebus subtraxerit cum inter servum et liberum civile iudicium consistere non possit eum ob hoc delictum dupli pena actione et de rebus propriis vendicatione vel condictione convenire.

Idem [S]i servus ignorante potestate domino vel sciente et prohibere nequeunte res tuas vi rapuit dominum eius apud presidem provincie si necdum utilis annus excessit quadrupli quod si hoc effluxit tempore simpli noxali iudicio convenire potes. [Q]ui si noxe maluit servum dedere in eodem cum ipso in quantum ad eum pervenit experiri non prohibeberis. [N]am si eo conscio et prohibere valente dedita noxe deditione conventus ad summam condempnationis solvendam omnino compellendus est. [C]asa enim si criminis publici accusationem super ipso servum tuum a suo raptam contendendam putavis non est dominum sed eum quem facinus commisisse proponis hac institutione debes.

ad exibend.

Imp. [S]i dominium ancille de qua agis ad matrem tuam pervenit nec iure a patre tuo vendita est eiusque proprietatem te vendicare paratus es preses provincie exhiberi eam iubebit.

coi. di. repellebant ea ratione quia quidem eorum quod ... si eo vincebant simul se excepte tuebantur quod nos adcent. tio generali removet in omnibus. ... veus. nos. ... tibi vi. tui. vel mei

[E]xplosis consortum dic consortes adsint. agendi. post litis cont. ab aliis ut. j. l. per. sed hic tene ... pot. tam post ... si ... non ... parte. ut ff. ... pandatur .i. ptea. ...

[D]ominum ordinata .i. inchoata. ut ff. de petr. l. pop. si hic loquitur post lit. cont. illa an ordinatam. nam an si ... non hic ... pet. ... .i. pot. imo vincetur quod si ut ff. de ... si petitor ... ... invitis non pot. vel ibi sed ignorantibus sic. ut h ... petr. l. pop. si. cavere .i. satisdare cum petitor ... sint ... lit. ... cautiones non prestari. ut. ff. de petr. pop. ... ubi ... procurator ... lit. ... interat quod ... ad ... hic ... postea. ut. s. de petr. l. nich. Item dici pot in ca suspiciosis. ut ff. de arb. l. non disting. ... cum quidam. [C]De noxalibus actionibus dixit de dampno dato alienis personis. ut. s. ad l. aquil. ... de dato a servis et de maleficio ab eis commisso. acc.

non prohibetis. ut ff. de ... ar. l. i. ... hic ... de pecul. licet. ... ac compellendus. ut ff. e. l. ii. ... alii: pervenerit. ut. j. ad l. iul. de vi. l. si cum ... alienus. servum .s. illum ... liberum .s. te.

[S]i tibi ancillam .s. tuam. servus a civile. sectis. ut. s. l. pr. item hoc ... regulariter. ut. j. s. de vindic. servus. sed fallit ... si ... de ... dominum ... rebus furti sive ... noxe de ... dictione agere noxali ... ex maleficio servi ... ut ff. de condic. furt. ... alteram elige ... ff. de reg. iur. nemo. ... quia ... potes si ... pervenit ad eum.

[A]d exhibendum. quia ... dixit ... aliis multis ... opus ... actione ... ut ff. e. l. i. ii. ... est aut. ... servus in ... dominum pertinuit. per quod ... ad te ... ut. j. de ... sive ... tibi ... hic ... actio preambula. ut ff. e. l. i. nec ... quia ... tibi pro iudicium. sed ... ad ... sic ut. j. de ... ff. de ... emp. l. ... nec ... tuo successis. paratus est ... patri non successisse ... audientur. ut. s. de rei ven. ... iubebit. ... venditione ... ut ff. e. l. ii. ... ibidem. ... dominium. queratur ... directa ... queratur. ... plenarie ... testium ... directo forsan ... antique.

[illegible]

Iulia, ut apud iudicem de rei ueritate

Idem. Si ciminis a [illegible] querat.

Filius uester suus postulat ad exhibendum actionem pro

pucia a domino non celari debet

Idem. Neque ad exhibendum actio neque proprietatis uendicatio simul competit, propter emptam quam ad uos pertinere ad exhibendum actionem aliter pronuntiatum est quam commutato

Helius Salia res eemancipit.

Idem. Non ignorabit iudex in litera tua uiris que penes dominum sam partem fuisse probauerit si ab eisdem non exibeantur, uim sui iandi in litem facultatem deferri tibi oportere.

Impr. Ad exhibendum actione non tantum qui possidet sed etiam eum qui dolo fecit quominus exhibet possit exhibere, minoto tamen ano condempnante auctoritas iuris consulto modestino responsum est.

Impr. Instrumenta ad ius tuum pertinentia partem diuisam uiua fuisse asseueras. Siquidem tamen intendis sollempnibus actationibus impletis fidem asseruari tue facere, sin uero ad exhibendum intendis iudicis officio monire expense.

Impr. Exhibitionis necessitate tenetur qui facultatem habens culpam uel dolum in exceptiendo precepto committit, ita ut qui rem deteriorem exhibuit equitas exhibitionis perficiatur quominus ad exhibendum agi non potest, in factum tamen actio contra eum datur.

Idem. Si res tuas commodauit aut deposuisti scilicet eius precibus meminisse, ad uos fuisse tenentem ad exhibendum uel uendicatione uti potes. Cum si pactus sit ubi restituam, si quis ei successisti, qui deposuit uiuit hereditario depositi actione uti non prohiberis. Si uero necdum in bonorum uiuere adhuc hereditas eius pertinet, intelligis nullam te ex eius pacto cum quem supplicas actionem sed ad utile hereditatis autem pro equitatis ratione in probabitur depositi actio.

Idem. Si ex quocumque contractu apud presidem prouincie uite debitum eum oportuerat te reddidisse probaueris cyrographa tua ex quibus in eo iam peti pot et instrumenta ad eum contractum pertinentia tamen naturali liberatione consecuto exhiberi ac reddi iubebit.

De religiosis et sumptibus funerum. Rubrica.

Impr. Si fluminis religionis fiat tui contingit ut post illam uiuat uel necessaria cum intue aut ex tuo nomine rectoris prouincie transferre eas manuum locum.

Idem. Inuito uel ignorante te potestate te ab alio illatum corpus in purum possidentem tuam uel lapidem locum religiosum facere potest. Cum autem uoluntate tua aliquis mortuum in locum tuum intulit, religiosus iste efficitur. Quod monumentum neque uenum neque obligari ad quam prohibente iuris religione posse in dubium non uenit.

Impr. Legatum a defuncto relictum et quod in funus in mor[illegible]

[illegible]

26

luctus gaudia occupant qn̄z sic eo iuso. io subicit de alee fu. t. c. de quo mich' dicat h. c. t. de sic. t. l. nam ibi dicit. mich' de reb' creditis quidam tñ hnt unam. l. gñam p uiciā hi. ti. que tractat de ista matia. ac. ui sta causa exigeretur aug.

S. Ui rectoris si non ē cet. ut. i. c. l. si ̄ste item hec si erat dāt ppetue sepulture. ar. c. i. c. l. s; nec etei si ti tis atis desi nit por locus ce religiosus ut. ff. c. l. cum in diuisis. ac.

V. Ēdi to non pot. ut. insti. de re. di. s. reli giosum mon umēta. sep ulcrū. appre cia capitulū. ... sepulcrū ... monum ... locus ... religiosus ...

bum eius erogasse de bonis ei n arbitriu p bau s pses pui ce solu tioni iubebit.

Id. Si sepulcrum monumēti appellatione significas scire de bes iure dominij id nullum uendicare posse. sz si familiare fuit ius eius ad omnes heredes ptinē nec diuisione ad unum heredem redigi potuisse. pphana tñ loca que circa id sunt si semp uicinis edificijs usui hominum destinatis cesserunt eius sunt cui illa quorum p tes uisse sunt ex diuisione ob tigerunt.

Id. Multis uoluntatem testam ēta monumentum faciendū testo expssit. i pater et mat heredes eius neglige non deb ent. nam et si delatio h nomi ne ptitis contō m b a mota ē iudiciam tñ. i osciam. ē ea omissam supprem um offi n heret contentum iuditum defuncti euitare nō possunt.

Impr. Monumētorum uiscp tōes neq; sepulcrorum iura neq; dominium loci puri ad hibitos tñ sūnt/ p̄scriptio autē longi tpis ciuitatem inutī habuit uobis pstiat.

Impr. Statuas sepulcro sup imponi ui monumēto q̄ de ex structurum psitens ornam ta que putas sup adde non p hibibis cum in iure suo eorum que minus phita sunt uincēd facultas uba ñ deneget.

Impr. Ius familiarium sepl crorum ad affines seu pxios cognatos heredes non ostituto

Alearum usus antiqua res ē extra opam pugnatorib; uerum p tpre p dite in lacrimas multa cruciarum nomina cōmun suscipientes quidem ne laudentes ñ sa cerdotes ludum s; nomina de tm̄ ... substātias p diderunt die noctuq; ludendo in ar gento apparatu lapidum t auro ... stant aut ex hac inordinatōe deum blasphe mare conant. Commodis subiectorum puidē cupientes hac generali lege decer nim' ut in puatis nulli liceat domib' uel publicis locis ludere nec ingerere i si cōtra fue rit. nulla sequat̄ condēpnatio s; solutum reddatur t opetentib; actoib; repetat̄ ab hijs qui dederunt aut eor heredib; aut hijs neglige ntib; aut defensoribus eor. non obstante lege pscripta epis locor hoc puidentib; t p̄sidum auxi lio utentib; deinde uo ordinet v. ludos canomouolon. monodonon. nouolon. remdalum. kepon. rei pu sum. s; neminem pmittimus i ijs lude ultra unum solidum. t si multū diues sit. ut si quem uinci otigerit grauem casum non sustineat. no ei solum bella bene ordinamus. s; et res sacras. Sz t ista timmantes pea tisg'ssorib; pea potitatem dando epi auxilio p̄sidum sedandi phuis t ne sint equi lignei. s; si quis ex hac occōe uincatur hic pe recipiet. domib' eorum quib; ludi fiunt publicatis Si aut̄ recipe is qui dedit noluit p curator ipi hoc inquirat t in opus publicum ... multa pinde aut iudices. que phibitōis debeant operam homines penitus conquiescant.

imminet ptinet.

Id. Locum q religiosum distra hi ñ posse manifestum ē. ueru agrum purum monumēto co herentem pphani iuris ēē id q efficacit' uenundari non ē opinionis incerte.

Impr. Sine ectum ppetue sepl ture corpo traditum ē tñ locū eius facere non phibens.

Id. Obnoxios criminū digno supplitio subiectos sepulture tradi non uetamus.

Id. Mortuorum reliquias ne scorum municipiorum ius polluatur intra ciuitatem co di iam p̄dem uetitum est.

Id. Ius sepulcri tam hereditari quā familiaris ad extraneos i heredes ptinet. familiaris aut̄ sepulcri ius ad familiam. i si nullus ex ea heres sit non i ada lium extraneum qui non est heres pertinere potest.

Id. Nemo humanum corpus ad alterum locum sine aug' ti affatibus transferat

S. Satiata phitas sic ff. si seruitus uendicetur. c. aristo t ar. ff. quib' ex ma. uel cono. ...

Vs familiar dicit familiarie sepulcrū t affine. ut. s. c. l. sepulcrū affine. ...

Uedi manifestum ē. ut. s. c. si sepulc ...

Sine ectum tradit. ut. ff. de sepul. uiol. l. iii. c. no ppetue. al' sec. ut. s. c. l. i. ct c. l. si. ar. contra. ...

Obnoxios uetamus. immo hodie petitō ē ista si uel intra lecum re legatus est. uel capitali: dampnatus ut. ff. de cap. di. l. a. iiii. al. ff. de cadau. pu. l. a. iiii. Municipior. ut. instit. de rer. diui. ē scē. polluatur Mortuorum. uidetur ergo q reliquie pollute sint. t dia potest. Mu dicit q mortuor scor. non t plinq; euenit. ut decem polluta pse. alii uitia polluat aliam ut de sauro sic t hic. uetitum ē. ut. s. de sepul. uiol. l. ... Ius sepulcri heredes. ptinet. familiarie sepulc ius. ad fam iliam agnatorum nō cognator. ut. s. c. l. ... accursius. al' ct. s. c. l. s; nec diuin Nec corpus. ppetue sepulture. traditū augusti. l. ppe. ar. ff. de mor. in fe. c. l. si. t ff. c. l. ossa. accursius ...

Incipit lib. iiii. de rebus creditis t iure iur. de actoib; in rem dirēt. o psonalib; sequitur de rebus que ex contētib; de quib; toto s' lib' tractant. t trāuc tibi quii i hec tr. tractat de hec s. de reb' creditis. sz tñ de iur. iur. sic t ff. q cū eo nā nō tractatur ibi de rebus de quib' dicit. ... sequi ti lib. ... in lib' de peculio. sic t s. t. ...

91

Incipit liber q'rtus de rebꝫ creditis ⁊ iureiurando. Rꝫ.

C[illegible] an-

do ex consensu utriusq; ptis ul' adu'sario inferente delato ul' prestito ul' remisso decisa n̄ piurii ptextu retractari potest nisi spalr' hoc lege excipiatur.

Imp. Iurisiurandi contempta religio satis deum ultorem h't. periculum aut' corporis ul' maiestatis crimen s'm constituta diuorum parentum meorum ⁊ si p principis uenerationem quodam colore fuit piuratum inferri n̄ placet.

Imp. In bone fidei cōtrꝫ nec non ⁊ in ceteris causis inopia pbationum p iudicem iureiurando cā cognita res decidi oꝫ.

Imp. Si ad excludendam tutele actionem pupillus iusiurandum tutori detulit p̄ter eandem litem exercere non prohibetur.

Idē. Cum ⁊ a pupillorum tutoribus uelut ab ipsis pupillis relicta fideicommissa uideant' sup fideicommisso preses puincie cognoscet et si id relictum ēē constitit recte t' eiꝫ si infitietur ad iusiurandum ut desidas tutorem

Idē. Cum pponas adiget[illegible] pactiōibꝫ placuisse iurisiurandi religione generis ⁊ ingenuitatis q̄stionem decidi. p̄ses puincie iuxta decretum arbitri ad uoluntatis u're placitum annitetur consulet.

Idē. Nec filius nec quisq'm alius neq; litigando neq; paciscendo neq; iusiurandum ēē uoluntatem domini rei defendo preiudicium ei face possunt. nec mandatum tuum erga rem tuam tuus filius gessit nec h'itatum h'uisti nichil tibi obert.

Idē. Actori delato ul' relato iureiurando si iurauit ul' ei remissum fuit sacramentum ad similitudinem iudicati in f'cm actio competit.

Idē. Delata condicione iurisiurandi reus si non factorem c'mum de calumpnia p'ma iuret si reddit p iudicem soluere ul' iurare ni si refat iusiurandum necesse h't.

Idē. In actione ⁊ depositi ques'ʒ rebꝫ q' sine sc'ptis datis mouetur iusiurandum ad exemplum cetōrum bone fidei iudiciorum deferri potest.

Idē. Si quis iusiurandum intulit et nec dum eo pstito pea utpote s' allegōnibꝫ h'im

[illegible gloss, upper left: "Si ego credentiam ... ff. de iureiurando ... Cum illi solventi ..."]

[illegible gloss, upper right: "... tela cum approbante referent ... ff. de iureiurando ... ff. e. l. manifeste ..."]

dantibus hoc revocaverint, sancimus neminem licere penitus iterum ad sacramentum recurrere. Satis enim absurdum est redire ad hoc, cui renuntiandum putaverit, et cum desperaverit aliam probationem, tunc denuo ad religionem convolare, et iterum iudicem et nullo modo eos audire ad tales iniquitates venientes. Si quis autem sacramentum intulerit et hoc revocare maluerit, liceat quidem ei hoc facere et alias probationes si voluerit praestare, ita tamen ut haec licentia usque ad litis tantummodo terminum ei praestetur: post diffinitivam autem sententiam quae provocatione suspensa non sit vel quae per iam fuerit appellatione corroborata fuerit, nullo modo iuramentum revocare et iterum ad probationem venire cuidam concedimus, ne repetita lite finis negocii alterius causae fiat exordium.

Generaliter de omnibus iuramentis quae in litibus offeruntur vel a iudice vel a partibus diffinientes dum enim iam decrevit iudices in plenissima diffinitione sacramentum imponere, evenit ut provocatione lite suspensa hi quidem qui iusiurandum praestare iussi sunt ab hac luce forte subtraherentur, probationes autem rerum cadant, cum multum discrepet iuramentum hereditarium a principali sacramento. Necessitate itaque rerum coacti probationibus pinguius subvenientes ad hoc venimus sanctionem. Omne igitur iuramentum sive a partibus iudicibus illatum sit vel in principio litis vel in medio vel in ipsa diffinitiva sententia sub ipso iudice detur, non exspectata vel ultima diffinitione vel provocationis formidine. Iuramento illato cum hoc a partibus fuerit factum et a iudice approbatum vel ex auctoritate iudicis cuicumque parti illatum, si quidem is cui imponit sacramentum iudex ad hoc fuerit relictatus et hoc praestiterit vel relatum necessitate ei imponenda cui refertur religionis subire sacramentum, vel si hoc recusaverit cui illato sacramento praestito causa vel capitulum decidatur, nullo loco provocationi relinquendo. Cuius enim sententiae est ad appellationis venire auxilium in his quae ipse facienda procuravit? Sin autem is cui sacramentum est illatum vel a parte vel a iudice hoc subire minime voluerit, sententiam quae hoc sacramentum recusare. Iudex autem si hoc omnimodo praeferendum esse aestimaverit, sic causam dirimat quasi nolente eo sacramentum sit recusatum, et ita cetera sive capitula sive totius negocii causa examine et lis suo marte procurrat, nullo obstaculo obviante. Si perat qui sacramentum sibi illatum dare recusavit vel hoc attestetur vel si forte non audeat hoc sed in ultima provocatione repositum auxilium. Si iudex appellationi praesidens bene quidem illatum iusiurandum et rite aut recusatum pronunciaverit, res firma quasi iudicatum est permanebit. Sin autem non rite quidem illatum est recte aut recusatum sacramentum pronunciaverit

[illegible gloss, lower left: "... Nescitur ... Actori delato ... Delata ..."]

[illegible gloss, lower right: "... lege si scius sibi iuravit deberi ... l. cum intertitem in reo absoluto provocatione ..."]

clamaverit: tunc ei licebit emendare sententiam iudicis que quidem ex sacramento recusato processit, et iudex peremptus nec pravitatem nec iniusti dispendium evicium quod incurret: sed causae cursus ab initio usque ad novissimum terminum non impediatur: et lis equali lance trutinatur. Sive autem illatum iusiurandum fuerit prestitum, sive recusatum ipsi parti que hoc intulit, nullum provocationis remedium in hoc servabitur: cum nimis crudele est parti que hoc detulit propter hoc ipsum quod iudex eius petitionem secutus est, superesse provocationem. Omnis de presentibus personis statutis nec absentes nos fugiunt: sed et eos huic legi subiugamus. Et si persona non presens inveniatur cui sacramentum illatum est vel forte per procuratorem ventilatur, necesse est vel ipsam principalem personam datis certis induciis ad iudicem venire, ut ea que de sacramentis statuta sunt impleat: vel si iudex existimaverit in provinciam ubi degit sub actorum testificatione iusiurandum ab eo dari vel referri vel recusari, hoc procedente singulis casibus eventus iam diffinitus imponatur. Ultima concedenda parti alteri vel per se vel per procuratorem super hoc ipso ordinatum adesse his que de iureiurando aguntur: vel si neutrum facere maluerit ex una parte sub fide tamen gestorum iusiurandum prestari vel referri vel recusari. Expensis his pro causa prestandis officio iudicis trutinandis an ab utraque parte vel alterutra

eas dependi[illegible] nullo tamen ex hoc litibus impedimento generando: sed donec ea procedunt aliis capitulis vel litis membris audiendis examinandisque. Si proximi fuerint ei intimata gesta super iuramento subsecuta, tunc iterum ad hoc capitulum iudice redeunte et eo adimpleto ad cetera perveniente: omnibus aliis que de presentibus sancita sunt et in absentium parte observandis. In omnibus autem casibus vel causis in quibus sacramenta prestantur observationem iudicialem permanere censemus secundum personarum qualitatem: sive sub ipso iudice prestari iuramentum oporteat, sive in domibus, sive sacrosanctis scripturis tactis, sive in sacrosanctis oratoriis. Simul [illegible] in sua firmitate manente que de calumnie iureiurando vel relato sacramento legibus cauta sunt vel a nobis vel a retro divis principibus inducta. Non enim ut aliquid derogetur antiquioribus legibus hec probata sunt: sed si quid deesse eis videbatur hoc repleretur.

I. Cum quis legatum vel fideicommissum utpote sibi relictum exigebat et testamento forte non apparente per consilium ei ab herede relatum est: et is religionem suam prestavit affirmans sibi legatum vel fideicommissum derelictum esse et ex huiusmodi testamento id quod petebat consecutus est, postea autem manifestum est in ei penitus

tus fuisse relictum. apud antiquos querebatur utrum iurisiurandi stricti illum e[st] an restitue[re] d[ebe]t hoc q[uo]d accepit. c[on]s[tan]ter [Fal]sissima[?] Mobilitatq[ue] uisum ē melius repeti ab eo legatum ul' fidei commissum nullumq[ue] ex his puris lucrum ei accede[re]. ul' si re uera ei relictum fuit legatum ul' fideicommissum si de minus lingam h[er]edi falcidiam si competat ex hoc retine[re]. Qu[od] si uerum fuit inuentum quarte retentionem inducat si tu locum h[ab]eat nequis ex h[oc] delicto lucrum impunium au[fe]rre nis[i] legibus concedat.

Imperator. Si certum petatur.

Nec eq[ui]tum neq[ue] iust[um] ... hereditatem rem desidas ut es alienum pro p[ar]te tua non p[ro] portionib[us] hereditarijs exsoluatis tu et frater tuus coh[er]edes. s[ed] p[ro]testimone rerum p[re]legatarum cum sit explorati iuris hereditaria honera ad scriptos h[er]edes p[ro] portionibus hereditarijs non p[ro] modo emolumenti p[er]tine[re]. q[uo]d nec tu ignorare uideris cum creditori b[us] s[ecundu]m formam iuris p[ro] portione tua caueris.

Imperator. Quamuis pecuniam tuam Asclepiades suo no[m]i[n]e credidit stipulando tu s[ed] iuris obligationis quesiuit. Eius tamen pecuniam ut possis petere mandatis t[ibi] ab eo actionibus consequeris.

Imperator. Eos qui officium administrant neq[ue] p[er] se neq[ue] per suppositas p[er]sonas ip[s]i ... suis fenus in p[ro]uincia agitare posse sepe rescriptum est.

Imperator. Si absentis pecuniam nomine eius fenori dedisti ac reprobato nomine mandatis actionibus ex p[er]sona presidis p[ro]uincie iurisdictionem suam prebebit. Eidem si cessare mandatum animaduertit utilem aduersus debitorem eo nomine actionem competere n[on] negabit.

Imperator. Et eo q[uo]d a multis p[er] eos debiti singulorum obligationis uno tamen instrumento p[ro]bo continetur exactio non impellatur. Cum si p[ro]pecunia q[ua]m mutuo dedisti tu unum stipulanti qui debuerunt spoponderunt negocij gesti p[ro]nia certum h[ab]ituri recte non constituit uicium.

Imperator. Si non singuli in solidum acceptam mutuam q[uan]titatem ut stipulanti creditori sponte uos obligastis. s[ed] cum numerata sit pecunia sui intercessionis nomine hanc p[ro] reo suscepistis obligationem. frustra ueremini ne eius pecunie nomine uos in solidum conuenire possit q[ua]m alij mutuo dedit si intra p[re]stitutum tempus rei geste q[uo]de[m] detulistis. Hec multo magis manet timorem g[er]itis si pecunia numerata oleum susceptum in strumento sit collatum cum si reddendi stipulo nulla subiecta ē ... rei ē h[ab]ita sollempnis contestatio in suo statu remanente eo q[uo]d uere fieri intercessit ex olei accepti scriptura me[t]ū debere manifestum est.

Imperator. Si ex p[re]cio debite q[uan]titatis

[illegible]

fieri novationem per stipulationem usu-
ras licitas ab eo exegerim supp-
licas. Stipulatus es falsa mu-
tue quantitatis demonstratio-
ne promissa, cum obligationis non
defecerit substantia, quominus usque
ad modum placitum usure
possint exigi, nichil nocet. Si
non est iunctum vinculum stipulationis,
tamen mutuam pecuniam da-
tam scriptum et eius praestari fe-
nus convenit, simulatis pro
infectis habitis, hoc placitum
nichil de precedenti mutavit ob-
ligatione.

Idem. Si pro mutua pecunia quam
a creditore poscebas, argentum
vel vestimenta vel alias species utriusque
consensu extimatas accep-
isti, dato auro pignori, licet ultra
unam centesimam usuras
stipulanti spopondisti, tamen
sors que extimatione placito
partium diffinita est et usurarum
titulo licita tantum recte petitur.
Summam necque quamquam tibi prodesse
potest quod minoris esse pretii pignus
quod dedisti proponis quo minus
huius quantitatis solutioni parea[s].

Idem. Non unde originem pec-
unia que mutuo datur habet,
sed qui creditor proprium numma-
vit, in his obligationibus requiritur.

Idem. Cum te in Gallia cum Sin-
tropho certum auri pondus ita,
ut ei numeratam pecuniam mu-
tuo dedisse, ut Rome solveret,
profiteris, adversus eas aditus compe-
tens iudex, si duos reos sti-
pulandi vel te pro solido tibi quesi-
tam actionem sine ab heredibus
Sintrophi procuratorem te
factum animadvertit, totum de-
bitum, alioquin quod dedisti
solum restitui tibi iubebit.

Idem. Si unicam cum Iove
summam professi mutuo pecuni-
am nec te nec sollempnita-
te verborum vos obligastis
in solidum et eam postea inte-
gram solvisti, de restituenda
tibi parte eius Iovem expriment ut
debitum posceres, iudice cog-
noscente potes.

Idem. Mutue pecunie quam alii
dedit creditor citra sollempni-
tatem verborum subscriben-
tem instrumento non habet obligatum.

Idem. Non adversus te creditores,
qui mutuam pecuniam sump-
sisti, sed eius cui hanc credidisti
heredes experiri, evenit e[v]iden-
ter postulas formam.

Imperator. Quisquis iudici feni-
lebrem pecuniam mutuam
vel si in provincia fuit versatu-
s contemptor legum atque pru-
dentie vel siquis collectaneus ho-
noris pretium dedit, ambien-
tis exilii pena una cum ipso
iudice plectetur.

Idem. Eum qui mutuam sump-
sit pecuniam, licet in res aliena
creditore non contemplacione
dominii rerum eam fenori dan-
te, principali obligatione
obnoxium remanere.

Imperator. Super cyrographariis
instrumentis hec pro communi utilitate
sciendam duximus, ut si quis
pecunias credere supra dictis libris,
aut voluit vel super reddito
debito securitatem accipere et
amplius sit memorata quod

[illegible]

Sed et novo iure quinque testes adhibendi sunt si fiat creditum ab imperito litterarum in scriptis et in civitate excedentis unam libram auri. Nam siquis facere qualibet creditum ex non scripto voluerit, manifestum est aut per testes aut per iusiurandum fidem percipiat: actore quidem testes deducente, pulsato autem iurante aut referente, sicut iudex disposuerit. In agris autem que hactenus valuerunt apud eos et nunc sunt firma.

siquidem imperitus litterarum contrahat et scriptis et quantitate exigunt .v. testes. interquos exquirit tabellio omnes subscribere debent ...

...titate sciat non aliter debere chyrographum a debitore vel creditore percipere quam si testimonium trium testium probate opinionis per eorum subscriptiones idem chyrographum capiat. Nam si citra huius observationem chyrographum pro pecuniis memoratam auri quantitatem excedentibus prolatum fuerit, minime hoc admitti a iudicantibus oportet. Quod in futuris creditis vel debitorum solummodo locum habere oportet.

Imperator. De suffragio. Rubrica.

Si qui desideria sua explicare cupientes ferri se a quoquam suffragium postulaverint et ob referendam vicem se sponsione constrinxerint, promissa restituant cum ea que optaverint consequuntur. Sed si artibus moras nectent, ad solutionem debiti coartandi sunt. Sed si quid eo nomine in auro vel argento vel ceteris rebus mobilibus datum fuerit, traditio sola sufficiet, et contractus habebit perpetuam firmitatem, quoniam collatio rei mobilis mutua integra fide ac ratione cumulatur. Sed si predia rustica vel urbana placitum continebit, scriptura que in alium transferat emittatur, sequatur quoque traditio corporalis, et rem fuisse completam gesta testentur. Aliter enim ad novum dominum transire non possunt, neque de veteri iure discedere. Sed si quis de solo contorio suffragio mittit bona duxerit occupanda, temeritatis ac violentie retinebit atque in statum pristinum possessio reducetur, eo a petitione excluso qui non dubitavit invadere quod petere debuisset.

De prohibita sequestratione pecunie. Rubrica.

Imperator. Prociens ex quolibet contractu pecunia postulatur, sequestrationis necessitas conquiescat. Oportet enim debitorem primo convinci et sic ad solutionem pulsari, quam rem non tantum ius nostrum sed et ipsa equitas persuadet, ut probationes secum afferat debitorque convincat pecuniam petitur.

Imperator. De condictione indebiti.

Pecunie indebite per errorem non ex causa iudicati solute esse repetitionem iure condictionis non ambigitur. Si quid igitur probare potueris patrem tuum, cui heres extitisti, amplius debito creditori suo persolvisse, repetere potes. Usuras autem eius summe praestari frustra desideras. Actione enim condictionis ea sola quantitas repetitur que indebita soluta est.

Imperator. Si citra ullam transactionem pecuniam indebitam alieno creditori per errorem delegata es, adversus eam que te delegavit condictionem habere potes.

Imperator. Cum et soluta indebita quantitas ab ignorante repeti possit, multo facilius quantitas indebite imposite scripture condictio competit vel doli exceptio agenti opponitur.

[illegible]

Id. Ea que per infitiationem in lite crescunt ab ignorante indebita soluta repeti non posse certissimi iuris est. Cum sicut in indebite pecunie ex eadem causa inponatur condictioni locum non esse constat.

Id. Si patre eius in cuius potestate es rei non intra tempora prestituta iure honorario successisti quamquam indebitum pro ea per errorem utpote pro heres successor dedisti eius redem te competente actione iuris.

Id. Si per ignorantiam facti solutam pro alio non debitam quantitatem solvisti hoc adito rectore provincie fuerit probatum hac eidem cuius nomine soluta est restitui eo agente providebit.

Id. Fideicommissum vel legatum indebitum per errorem facti solutum repeti posse exploratum iuris est.

Id. Creditoris falso procuratori solventi adversus eum indebiti repetitio non obligationis liberatio competit.

Id. Indebitum solutum sciens non repetit. Cum contra mandatum aut ab alio re distracta dominus evictare vel ob precedens vicium satis emptori faciens non indebitum prestitit de post. sed plus factum ratum contentum habuisse probans a se debitum ostendit solutum.

Impr. Si quis suum certi nominis aut quandam solidorum quantitatem aut aliam rem promiserit et cum liceat ei unum ex his solvendo liberari utrumque per ignorantiam solvit dubitabatur cuius rei datur ei a legibus repetitio utrum ne fundi an pecunie et utrum stipulator an promissor habeat huius rei facultatem. Ulpianus quidem electionem ipsi prestat qui utrumque accepit ut hoc reddat quod sibi placuerit et tam Marcellum quam Celsum sibi consonantes refert. Papinianus autem ipsi qui utrumque persolvit electionem donat quia et antequam dependat ipse habet electionem quod velit prestare. Sed huius sive sublimissimum testem adducit Salvium Iulianum summe auctoritatis hominem et pretorii edicti ordinatorem. Nobis hoc decidentibus Iuliani et Papiniani placet sententia ut ipse habeat electionem recipiendi qui et dandi habuit.

De condictione ob causam dator[um]

Impr. Pecuniam quam te ob dotem accepisse pactum quod interpositum ut si cum viro matrimonium dirimitur assolet pro omnis impediente quocumque modo in votis auctore te nuptias constare nullam de dote actionem habeas pro ea pecuniam quam eo nomine accepisti iure condictionis restituere debes et pactum quod ita interpositum est proinde ac si interpositum non esset haberi oportet.

Id. Pro dubietate eorum qui in mente titubante indebitam solvunt pecuniam etiam in legislatoribus incidit utrum ne id quod ancipiti animo persolvunt possunt repetere an non quod

[illegible]

nos decedentes sancimus omnibus qui incerto animo indebitam pecuniam dederunt vel aliam quandam speciem persolverunt repeticionem non denegari: et presumpcionem transactionis non contra eos induci nisi hoc specialiter ab altera parte approbetur.

Impp. Ea lege in vos collata donatio ut neutri alienandae suae portionis facultas ulla competeret, id efficit ne alteruter eorum dominium prorsus alienaret vel ut donatori vel heredi eius condictio si non fuit condicio servata quaeratur.

Impp. Si ut proponis pater tuus ea lege sorori tuae praedia dedit atque quorum meministi donavit ut creditoribus ipsa satisfaciat ac si placitum observatum non est donatio resolvetur: eaque contra fidem negotii gesti versata est. non est iniquum actionem condictionis ad repeticionem rerum donatarum tibi qui patri successisti decerni.

Impp. Si cum exiguam pecuniam tenuiter suscipiens longe maiorem te accepisse cavisti eo quod tibi proximum adversarius tuus repromitteret cum dicas fidem promissi non secutam ut liberis obligatione eius quod non acceptum est post spatium proximum spopondisti per condictionem consequeris.

Impp. Si militem ad negocium tuum procuratorem fecisti cum hoc legibus interdictum sit ac propter hoc pecuniam ei numerasti, quicquid ob causam datum est causa non secuta restitui tibi competens iudex curare debebit.

Idem. Cum ancillam precium ut eam manumitteres supplicatis dedisse proponatis interest multum utrumne donandi animo dedit an ob manumittendam filiam quam ancillam existimabat: cum perfecta quidem donatio revocari non possit, causa vero dandi non secuta repetitio competit.

Idem. Si repetendi quod donaveras uxori eius quem ad proficiscendum tecum hac liberalitate provocare posse speras nullam addidisti condicionem remanet integra donatio cum levitati perfectam donationem revocare cupientium iure occurratur.

Idem. Dictam legem donationi si non impossibilem continebat causam ab eo qui hanc suscepit non impletam condicioni facere locum iuris dictat disciplina. Quapropter si titulo liberalitatis res tuas in sponsam conferendo certam dixisti legem nec haec illa cum posset paruit successores ipsius de repetendis quae dederas si hoc tibi placuit convenire non prohiberis.

Idem. Sub condicione ut filii tui manumittantur aliquid dedisti causa non secuta de hoc tibi restituendo condictio competit.

Etiam si quid servus de peculio domino dedit, certe nullam actionem habere potest, sed dominum qui semel accepit pecuniam pro libertate passus est, aditus rector provinciae hortabitur salva reverentia famae et libertatis placito suo stare.

[illegible]

Idem. Pecuniam a te datam licet causa pro qua data est non culpa accipientis sed fortuito casu non est secuta minime repeti posse certum est.

Idem. Advocationis causa datam pecuniam si per eos qui acceperant quo minus susceptam fidem implerent stetisse probetur restituendam esse convenit.

Imperator. **De condictione ob turpem causam.**

Si ex cautione tua conveniri ceperis, nullam te accepisse pecuniam sed ob turpem causam et quam fieri prohibitum est interpositam esse, ei qui scire recognitionis est probandum, ex eo impleto absolutio sequetur.

Idem. Cum te propter turpem causam contra disciplinam temporum meorum domum adversarie dedisse profitearis, frustra eam restitui tibi desideras, cum in pari causa melior possessoris conditio habeatur.

Imperator. Quod evitandi tyrocinii causa dedisse te apud competentem iudicem eidem quo queris in dubia probationis luce constiterit, instantia eius recipies, si memor censure publice post redditionem pecunie et concussionis crimen multum esse non patietur.

Idem. Meretricem te habuisse uxorem proponis, unde intelligis confessionem tuam lenocinii preces tuas continere et caute quantitatis ob turpem causam exactioni locum non esse. Nam etsi utriusque turpitudo versatur ac soluta quantitate cessat repetitio, tamen ex his stipulatione contra bonos mores interposita denegandas esse actiones iuris

auctoritate demonstratur.

Idem. Quotiens accipientis non dantis turpis invenitur causa, et hec secuta sit, datum condici tamen non in usure peti possunt.

Idem. Ob restituenda que subtraxerat accipientem pecuniam cum eius tamen intervenerat turpitudo, condictione convenienti et hanc restitui debere convenit.

Idem. Eum qui ob restituenda ea que abegerat pecora pecuniam accepit, tam hanc quam quam pro hoc commissum tenuit restitui debere convenit, sive mortua vel alio fortuito casu perisse dicantur, cum in hoc casu in re mora fiat. **De furtiva condictione.**

Res expuncti. Idem. Inficiens furti quidem actione singulos quosque in solidum teneri. Condictionis vero nummorum furti subtractorum electionem esse actione teneri, si ab uno satisfactum fuerit ceteros liberari iure proferre sententiam curabit.

Imperator. Ante oblationem rei mancipi pro furtive dampnum ad furem pertinere certissimum est.

De condictione ex lege et sine causa vel iniusta causa.

Imperator. Licet ante tempus debita exigi non possit, tamen si te ex primipilo debitorem fisci constitutum ac patrimonium tuum exhaustum presens procurator compererit, ut ad solutionis securitatem solum fenebris pecunie subsidium supersedendum, commovebit debitorem tuum si sal

[illegible]

tem ipse solvendo sit. ut nisi dif-
finitum tempore debita vel repraesentet
ut fisco cuius ob necessitates pu-
blicas causam potiorem esse op-
ortet debita vel pecunia exsolvatur.

Idem. Dissolutae quantitatis reten-
tum initium in mensa et penes
creditorem remanere et ideo pro dote
recepti oportere non est iuris ambiguum.

Idem. Mala fide possidens de proprie-
tate victus, per exstantibus fruc-
tibus vindicatione, consumptis vero
condictione conventus horum resti-
tutioni parere compellitur.

Idem. Si non est numeratum quod ve-
lud acceptum te assumpsisse mutuo scripsisti et necdum
tempus transisse statutum vel intra
hanc diem litem contestatione
monstrando recte cau-
tionem per sidali notione postulare
potes.

De actionibus et obligationibus. Rubrica.

Imperator. Delegata etiam pecuniae quan-
titate ei cuius memi-
nisti invicem debiti
actiones vel adversus debitorem
per quo solvisti dicis esse manda-
tas, antequam eo nomine litem
contestaretis sine herede creditorem
fati munus implesse proponis.

Idem. Quae si ita sunt utilis actio vel competit.

Imperator. Nominibus in dotem da-
tis quamvis nec delegatio praecesserit
nec litis contestatio sit subsecu-
ta, utilem tamen actionem ad simi-
litudinem eius qui nomen eme-
rit marito dari oportere saepe re-
scriptum est.

Idem. Ob causam proprii debiti locatori
conventi colonos pensionibus
ex placito satisfacientes p(er)...

...iniuriosum est.

Idem. Bonam fidem in contractibus con-
siderari aequum est.

Idem. Sicut libera potestas unicuique
est in initio vendendi vel non vendendi
contractus, ita renuntiare semel con-
stitutae obligationi adversario non
consentiente minime potest. Proinde
intellegere debetis voluntariae
obligationi semel vos nexos ab
hac non consentiente altera
parte cuius precibus fecistis men-
tionem minime posse discedere.

Idem. Si a creditore nomen comp-
arasti ea pignora quae creditor
venditor nominis persequi pos-
set apud praesidem provinciae vendi-
cabis, si debitum ex cuius per-
sona res obligatas tenentes
non transferant, iure communi pign-
ora distrahere non prohibens, sa-
ne si a creditoribus in ordine pig-
norum antecedentibus venunda-
tis qui possident comparaverunt
vel longi temporis praescriptione muni-
ti esse perhibentur, pignorum distra-
hendorum te non habere faculta-
tem perspicis.

Idem. Siquidem donationis causa ei quem
affectione patris te dilexisse pro-
ponis tuam accepi pecuniam per-
misisti et hanc liberalitatem re-
nuntians te a procuratore suo a-
liam pecuniam suis me percepit
rebus humanis ante perceptionem
fuit exemptus, nec quod de domo as
recuperare cum perfectam habuit do-
nationem, nec quod vel dare manda-
verat necdum vel traditum a pro-
curatore petere potes. Si ... in-
vito decedisti nec a delegato dari
novandi causa stipulatus es sic ...

cessores eius soluti parere compelluntur.

Idem. Si in solutum nomen debitoris tuus sive debitor tuus dedit tibi quod in rem tuam procuratorem fecit, pignora que specialiter vel generaliter res obligata persequeris ab his quibus fuerant obligata cum potiores erant distracta preventur ab emptoribus revocari non posse perspicis.

Idem. Negantes debitores non oratione vitiosa, sed petitore quidem non implente suam intentionem vel exceptione submoto absolutos seu convictos aut condempnatos actionis remediis ad solutionem urgeri convenit.

Idem. Adversus debitorem electis pignoribus personalis actio non tollitur, sed eo quod de pretio servari non potuit in debitum computato de residuo manet integra actio.

Imperator. Nimia credulitate circumventa es, quia quod colonis si rem suam mutuo dedisti a domino predii te postulare posse credidisti, nec ad eum obligandum actorum ipsius adiuvat te presentia.

Idem. Ob aes alienum servire liberos creditoribus iura compelli non patiuntur.

Idem. Cum eum mutuam dedisse pecuniam ad solutionem non urgere competenti debes actione. Nam adversus negotiatores quos ex mercibus pecuniam abstulisse tuo debitori proponis nullam habes actionem.

Idem. Est in arbitrio tuo personali debitoris heredes actione convenire eum qui ab his distracta sibi condita pignora tenet in rem persequi, si non longi temporis prescriptione munitus sit, an utroque convenias.

Ut actiones ab herede et contra heredem incipiant.

Imperator. Cum et stipulationes et legata et alios contractus post mortem compositos antiquitas quidem respuebat, nos autem pro communi utilitate hominum recepimus. Consentaneum enim erat et illam regulam qua vetustas utebatur more humano emendare: ab heredibus enim incipere actiones vel contra heredes veteres non concedebant, contemplatione stipulationum ceterarumque causarum post mortem conceptarum. Sed nobis necesse est ne prioris vitii materiam relinquamus et ipsam regulam de medio tollere, ut liceat et ab heredibus et contra heredes incipere actiones et obligationes, ne propter nimiam subtilitatem verborum latitudo voluntatis contrahentium impediatur.

Ne uxor pro marito vel maritus pro uxore vel mater pro filio conveniatur.

Imperator. Frustra disputas de contractibus cum marito tuo habitis utrum necne iure steterint an minime, cum tibi sufficiat, si proprio nomine nullum contractum habuisti, quo minus pro marito tuo conveniri possis, quia nec si sponte pro eo intercessisses

Id. quaecumque ante per senatus consultum exigi iure potuisset.

Id. Ob maritorum culpam uxores inquietari leges vetant. Cum igitur rationalis noster res que a fisco occupate sunt dominii tui esse probaveris, ius publicum sequetur.

Id. Cum te possessiones non in dotem pro filia tua dedisse, sed ad sustentandam eam ex causa dotis filie tue praedia assignasse proponis, civilium munerum vel onerum municipalium optentu ex persona mariti eius quominus res ex persona filiorum interpellari non possunt, cum neque maritum ex uxoris obligatione conveniri posse constat nisi ipse pro ea se obnoxium fecit. Certissimum enim est ex alterius contractu neminem obligari.

Id. Cum de eo ex persona filii tui commemores conveniri, quod pro debitis eius aliquid intulisse videaris, defensionibus tuis uti apud eum cuius super ea re notio est minime prohiberis, ut is ad solutionem alieni debiti urgeri te non patiatur.

Ne filius pro patre vel pater pro filio emancipato vel libertus pro patrono teneatur.

Imp. Neque ex eius filii persona qui cum sui iuris esset mutuam pecuniam accepit, pater eius si non fidem suam obstrinxit conveniri potest, neque ex eius quem in potestate habet si sine iussu eius contractum est, neque senatus consultum macedonianum mutua data pecunia amplius duntaxat quam de peculio actionem sustinere cogitur. Quamquam pater tuus quod si ei pecunia a creditore filii tui extorta est ob quam reddendam non tenebatur, praesidis provincie auctoritate eam recuperabis.

Imp. Nec contra iuris auctoritatem ab eo qui patrem virum a quo emancipatos vos dicatis ad munus civile devocaverat, indebitum praeses provincie providebit.

Id. Si filii familias mutuo [...] vivo patre decuriones creati sunt, pro patre inquietari non posse iuris manifestissimi cautum est.

Id. Patris nomine superstitis filium nec munerum civilium nec debiti causa personali posse conveniri constat actione.

Id. Ex persona vel dominium contractu liberti vel filii conveniri non possunt.

Imp. **An servus pro ex suo facto in manumissione teneatur.**

Damnus cum statu [...] hibo ceteris tamen ex [...]angelo te non habere cum eo post impletam condicionem libertatis actionem scire debes.

Imp. Creditoribus tuis qui te in servitute pecuniam crediderunt nulla adversus te actio competit, maxime cum in peculium tibi non esse legatum proponas.

Imp. Promisisse tibi pecuniam a servo tuo ut eum manumitteres, si post ea quam manumisisti stipulatus ab eo non es, adversus eum petitionem pro in factum actionem habes.

abbati

Habita sup hoc diligenti epor. ducum marchionu z omnium aliorum procerum sacri nri palacii examinatione omnibus qui causa studiorum peregrinantur scolaribus et maxime diuinarum atque sacrarum legum pfessoribus hoc nre pietatis bnfitium indulgemus ut ad loca in quibus exercentur litterarum studia tam ipsi quam eorum nuncii ueniant et habitent cum eis secure. dignum namque existimamus ut cum bona facientes nram meantur laudem et tuicionem. quorum scientia mundus illuminatur ad obedientiam dei et nos eius ministris informandam quadam spali dilectione de fendamus. ...

[illegible]

Impr. Licet fiuitutis tpre q pecuniam mris tue subrip uisse dr ob hr manumissum con ueniri non potuerat adubita tem tn pducta nam caput noxa sequitur furti actione.

Id. Si ut allegas an qm te. a dna manumittens fuidos eius coluisti pxea qd a dempto peculio libtati donatus es ob reliqua siqua pridem co tcta sunt res bonorum qs pxea ppriys laboribus quesisti inquietari minime posst.

Impr. Si ue fui sunt hy quo rum pcibus fecisti mentonem domi eos conueniri. quia in ter dominos z fuos iudiciu nullum constare pot. siue post delictum manumissi sunt ex antecedentibus post datam libtatem eos nulla rone iuris a domino quonda conueniri patitur. Same si p manumissionem quid illicite commiserunt hoc a pside puincie argue accept turus ex iure sinasti.

Qn fiscus ul priuatus debitores debitoris sui exigere possit

Impr. Ropt es rca. Alienum pupilli res tutoris qui in ciuil ex bonis eius tenet pig nori capi non oportet.

Impr. Si in eam iudicati ua lentis quem t iudicatum ex ponis inche qd sine q pignoris loco capi z distrahi possit. debitores eius conue niri ad solonem auctore pside prouintie compellintur.

Impr. Si debitum n insicia tur hy quos obnoxios deb itoribus fisci ee ppoms no pot uidi ee iniquum qd desidas ut ad solonem possim pcur atoris compellantur. nam si qd aliqua resitur id concedi non oportere et ipe pspicis.

Impr. Non prius ad eos qui debitoribus fisci nri sunt obli gati actionem fiscalem exten di oportet nisi patiuerit pnci pales reos ydoneos non ee. Iectissimi iuris est.

Id. Insolutum nomine da to non aut nisi mandatis actionibus ex psona sui debito ris aduersus eius debitores creditor expiri pot. suo aut no mine utili actione recte utet.

Impr. **De obligationibus hereditariys.**

Pecuniam qm tra mre debitam fuisse dicis ab heredibus eius coheredibus tuis p parte compe tenti pete debes. Si z res sique ob idem debitum obligate sunt psequi non phiberis.

Impr. Heredem tui mariti qm dam de dote reddenda t conue ni. Psonalem enim actionem ee debitores hereditarios dec in t frustra postulas.

Impr. Pro hereditariis ptibus heredes onera hereditaria agnoscere z in fisci ronibus placuit nisi tcedat pignus ul ypothexa. tunc enim possor obligate rei conueniendus e.

Impr. Ut debitum an adita hereditate t soluat actio si ad te per tinet hereditas quen iubeam.

H. Set ita demum si in constituendo personaliter de se promittat; alioquin impersonaliter loquendo non obligatur.

N. Si quando aliquis pro se vel alia persona pecuniam spopondit vel constituit sic dicens: satisfaciam tibi de pecunia quantitate quam promisit. Si autem sic: satisfiet a me et ab illo, aliis quoque non consentientibus, quos nominavit, pro rata tantum portione persolvet. Casum autem sic: fiet tibi satis aut a me aut ab illo et illo quoque nunc nominato non consentiente, solus in solidum tenebitur.

Et si dixit: ita soli bene erit satisfactum, solus tenebitur in solidum.

si quis de l. ecclesia ff. l. i. § cont. ff. de dolo. l. eleganter § servus vel de dolo datur. sed ubi non promisit servus domino... cet. de nox. l. i. § non enim quia hic non dicimus quod servus ...

... posteriora tua petitio est. Etenim cum te socerii successionem quaesitam pariter debiti petitionem per confusionem extinguit, non ambigitur.

Idem. Sub praetextu aetatis pupilli debitoris hereditarii creditorum exactionem differri non posse, minus evidens est. Unde cum te tutorem proponas, quemadmodum a pupillis creditoribus satisfaciat, tu intelligere debes.

Idem. Si adulta cuius curam gerens, praetermisso priuo suo quem in tutelam eius administrasse proponis, heres extitit, nec ab eo quicquam exigere prohibita est, debitum a coheredibus eius pro te esse petere non prohibetur, secundum ultra eam portionem qua successit petitio non confunditur. Nam adversus adultam tuam rescindi postulas testamentum. Sed quia coheredes eius adeuntes hereditatem se obligantur, et si non solvendo constitutum probentur, postulata separatione nullum damnum ei fieri patietur.

Idem. Creditores hereditarios salvis legatariis non habere personalem conveniendi actionem, quippe cum evidentissime lex XII. tabularum heredes huic rei faciat obnoxios.

In quantum heredes conveniantur pro delicto.

Constitutis defunctis ... contestationem. De eo qui vim fecit vel concussionem intulit vel aliquid deliquit defuncto, successores eius in solidum alioquin in quantum ad eos pervenit conveniri iuris absolutissimi est, ne alieno scelere ditentur.

Imperator. De constituta pecunia.

Si pro alieno debitore te soluturum constituisti, pecuniae constitutae actio non solum adversus te sed et adversus heredes tuos perpetuo competit.

Imperator. Recepticia actione cessante, quae sollemnibus verbis composita inusitato recessit vestigio, necessarium nobis visum est magis pecuniae constitutae naturam ampliare. Cum igitur praefata actio, id est pecuniae constitutae, in his tantummodo casibus vetitis conclusa est, ut exigeret res quae in pondere numero mensura vel sunt, in aliis autem rebus nullam haberet communionem; et neque in omnibus casibus longeva sit constituta, sed in speciebus certis annali spatio concluderetur; et dubitaretur si pro debito sub conditione vel in diem constituto eam possibile esset fieri, si pure constituta pecunia certa valet: hac apertissima lege definimus, ut liceat omnibus constituere non solum res quae pondere numero mensura vel sunt, sed et omnes alias res sive mobiles sive immobiles sive se moventes sive instrumenta vel alias quascumque res quas in stipulationes possunt homines deducere; et neque sit in quocumque casu annalis, sed sive pro se quis constituat sive pro alio, sit et ...

ipsa in tali vice mensura in qua omnes actiones personales posite sunt, id est in annorum metis XXX. Et liceat pro debito puro vel in diem vel sub conditione constitui. Et non absimilem penitus stipulationi habeat dignitatem, suis tamen naturalibus privilegiis minime defraudata sit, sed et heredibus et contra heredes competat, ut neque recepticie actionis neque alio indigeat remedio, pro huiusmodi casibus adminiculo, sed sit pecunie constitute actio per nostram constitutionem sic omnino sufficiens, sic tamen ut hoc ei inhereat, ut pro debito fiat constitutum, secundum antiquam recepticiam actionem exigebatur, et si quid non fuerat debitum, cum satis absurdum est tam nostris temporibus quam iustis legibus contrarium est permittere per actionem recepticiam res indebitas consequi, et tam multas ponere conditiones, que et pecunias indebitas et promissiones corrupti restitui diffiniunt. Et ut non erubescat quod tale legum iurgium, hoc tantummodo constituatur quod debitum est: omnia que de recepticia actione in diversis libris legislatorum posita sunt aboleantur. Et sit pecunia constituta omnes casus complectens, qui per stipulationem possunt explicari, ne quemquam moveat quod sub nomine pecunie et omnes res exigi diffinimus, cum in antiquis libris prudentium licet

pecunia constituta nominabatur, tamen non pecunie tantum per eam exigebantur, sed omnes res que pondere numero mensura constitute sunt. Sed et possibile est omnes res in pecuniam converti. Si enim certa domus vel certus ager vel certus homo vel alia res que expressa est in constituendis rebus ponatur, quid distat a nomine ipsius pecunie? Sed ut et subtilitati eorum satisfiat qui non sensum sed vana nominis vocabula amplecti desiderant, ita omnes res veniant in constitutum tamquam si fuisset pecunia constituta, cum et veteres pecunie appellatione omnes res diffiniunt, et huiusmodi vocabulum et in libris iuris auctorum et in alia antiqua prudentia manifestissime inventum est. Hiis videlicet que argenti distractores vel alii negociatores indefense constituerunt, in sua firmitate secundum morem usque adhuc obtinentem durantibus.

In divi Adriani epistolam que de periculo dividendo inter mandatores fideiussores loquitur, locum habere in hiis qui pecunias pariter simul constituunt necessarium est. Equitatis enim ratio diversas species actionis excludere nullo modo debet.

De probationibus. Imperator.

Ut creditor qui pecuniam petit numeratam implere cogitur, ita rursum debitor qui solutam affirmat eius rei probationem prestare debet.

Imperator. Possessiones quas ad te pertinere dicis more iudiciorum persequere. Nec enim possessori incumbit necessitas probandi eas ad se pertinere, cum te in probatione cessante dominium apud eum remaneat.

Imperator. Ex persona collegae autem conveniri non debetis, si eundem collegam tempore depositi officii solvendo fuisse ostenderetis.

Idem. Proprietatis dominium non tantum instrumento emptionis sed ex quibuscumque aliis legitimis probationibus ostenditur.

Imperator. Instrumenta domestica seu privata testatio seu annotatio, si non aliis quoque adminiculis adiuventur, ad probationem sola non sufficiunt.

Idem. Rationes defuncti, quae in bonis eius inveniuntur, ad probationem sibi debitae quantitatis solas sufficere non posse saepe rescriptum est. Eiusdem iuris est, et si in ultima voluntate defunctus certam pecuniae quantitatem aut etiam res certas sibi deberi significaverit.

Imperator. Exemplo perniciosum est, ut ei scripturae credatur, qua unusquisque sibi annotatione propria debitorem constituit. Unde neque fiscum neque alium quemlibet ex suis subnotationibus debiti probationem praebere posse oportet.

Imperator. Frustra vereris, ne ab eo, qui in lite pulsatur, probatio exigatur.

Idem. Cum te minorem viginti quinque annis esse adseveras, praesidem provinciae adire debes et de aetate probare.

Idem. Neque natales tui, licet ingenuum te probare possis, neque honores quibus te functum esse commemoras, idoneam probationem filiae tuae pro ingenuitate continent, cum nihil prohibeat te ingenuum et eam ancillam esse.

Idem. Cum res non instrumentis gerantur, sed in hoc gestae rei testimonium conficiatur, factam emptionem et in vacuam possessionem inductum patrem tuum pretiumque numeratum quibus potes iure petitis probationibus docere debes.

Idem. Non epistulis necessitudo consanguinitatis, sed natalibus vel adoptionis sollemnitate coniungitur. Nec adversus absentem hereditatis dividendae gratia velut contra fratrem per ancillam petitus arbiter sententia premit veritatem. Sive itaque quasi ad sororem quam ancillam te posse probare confidis epistulam misisti, sive familiae herciscundae quasi coherede petitus arbiter doceat, ingenuitatis quod per hoc tolli non potuit.

Idem. Non nudis adseverationibus nec ementita professione, licet utrique consentiant, sed matrimonio legitimo concepti vel adoptione sollemni filii civili iure patri constituuntur. Si itaque hunc esse quem supplicas alienum filium esse confidis, parte vel procuratorem ad confirmationem eius filiam detegere.

Idem. Vis eius qui se dominum contendit ad imponendum onus probationis suo nomine minime procedit. Cum ergo aufugisse te de domo senem profitearis, nec ab illo iusto initio sed per violentiam adseveres esse detentum, inquisito prius

Qui semel produxit testes aut bis et testificationes vitavit aut adversario hoc faciente disputationem accepit et hec testificata didiscit non habebit licentiam ultius testimoniis uti, productione et ex divina iussione. Cum vero hoc non exegit tunc non didiscit testificata eorum testium. tunc danda est ei ita productio testium sacramento prius ab eo dando quod neque subtraxit neque percunctatus est testationes ipse vel aliquis advocator eius vel alius pro eo agens nec per dolum aut machinationem vel artem quartam productionem fieri petit.

Et sic duo erant peccata. emisti. nec est aliquo facti amplius. ... a procuratore antille quasi ipsi esset coheres ... hic erat in possessione sororitatis. ... probat. ...

Non filius. petebat paterna beneficia ... dis asseverationibus. asseverare est sine interrogatione aliquid verum falsum. ne affirmare aliquid sine interrogatione ... testis hoc profiteatur. vel professio. professione i. falsa. consentiat.

an in possessione libertatis sine dolo malo constitutus fis- tinctionus probationis qui debe- at subire per hos eventum de- clarabitur.

Idem A. Rescriptum heredem ab amita tua vel testamenti vitio vel quacumque alia ratione non posse optinere hereditatem, probare te posse confidis de hac hereditate apud rectorem provincie age.

Idem A. Si ne vos possessi[...] potes- tatis predia que a patre communis donata fuisse emancipati contendentes vendicant ipsis incumbit fieri probationis necessitas. Cum vero ipsis ea predia que a patre vestro donata tenentibus vos heredes constituti patris petatis ut intentionem vestram non constitisse detegant, vestri dominii facti sunt.

Idem A. Matrem tuam consecutam libertatem ac te procreatam ut ingenuam probari possis ostendi convenit. quod enim fratribus tuis nulla movetur questio ad defensionem tuam nichil prodesse potest.

Idem A. Cum proponatis significes ignorante te predium eum cuius meministi venditum a te donationis instrumentis inseri fecisse suum, a sunt que indidisti nec ad nomen perfecte donationis fundus iste pervenit. unde adito iudice competenti probare te oportet tuam voluntatem hunc fundum istum adversarium tuum subscribi laborasse ut secundum tenorem rescripti nostri possis consequi sententiam.

Idem A. Exceptionem dilatoriam opponi quidem initio, probari vero postquam actor monstraverit quod asseverat oportet. A.

Idem A. Ad probationem uti dominium aliena subtrahentes instrumentis hi minime possunt quippe cum lectio horum non recitantes sed quem tenor scripture designat adiuvat. cum itaque nec certa probationum iudicia representet iure competenti prediorum que in questionem veniunt dominium ad te ostende pertinere. Nam res vendicantem ab emptore suos numeratos nummos asseverantem erga probationem laborare non convenit. sed quod hinc vel prebetur fieri intentionem nullum prestet adminiculum.

Idem A. Ad probationem servitutis genitoris matrem eius ac fratrem servilia fecisse ministeria non sufficit. cum neque ingenuorum coniunctis necessitudine prejudicet neque de fratribus eadem matre natis unus libertatem adipisci prohibeatur.

Idem A. Actor quod asseverat se probare non posse profitendo reum necessitati monstrandi contrarium non astringit, cum per rerum naturam factum negantis probatio nulla sit.

Imperator Iubemus omnes qui scripturas suspectas conminiscantur, cum quid in iudicio proferunt nisi ipsi astruxerint veritatem nec probaverint scripture eos qui fallaces esse detinendos.

Imperator Sciant cuncti accusatores eam rem se deferre debere in publicam notionem que munita sit testibus ydoneis vel instructa

[illegible]

Si dicatur testis esse filius conditoris ... (gloss, partly legible) ... plecatur eius testimonium et subita disputatio ... Si vero libertum se dixit prius instrumentum ostendat ... Item alibi probationes habere. quo facto testatio quae scribatur ... dicatur odiosus et mota lite criminis inter eos ... iudicetur. Si vero ex lite pecuniaria vel alia odiosus est ... disputationum fuerint ...

[illegible]

... aptissimis documentis vel iudiciis ad probationem indubitatis et luce clarioribus expedita.

Imp. Si de possessione servitutis in possessionem libertatis proclamat Eutychia, cum petitori probationis onus incumbat, intentione sua defecta ... minime potest. Sin in servitutem petatur, ad eum probationis non est iudicis, alias ... instrumentum ingenuitatis monstrare sufficiat.

De testibus.

Imp. Si contumacia ingenuitatis fiet, defende causam tuam instrumentis et argumentis quibus potes. Soli etenim testes ad ingenuitatis probationem non sufficiunt.

Imp. Etiam iure civili domestici testimonii fides improbatur.

Imp. Solam testationem prolatam nec aliis legitimis adminiculis causam approbatam nullius esse momenti certum est.

Imp. Eos testes ad veritatem adiuvandam adhiberi oportet qui omni gratiae et potentatui fidem religioni iudiciariae debitam possint praeponere.

Imp. Parentes et liberi invicem adversus se nec volentes ad testimonium admittendi sunt.

Imp. Nimis grave est quod petitis ingenuitatem ad celebritatem pertinentem ... adversariorum per quos status negetur fiat. Unde intelligitis quod intentionem vestram per alias afferre debetis probationes, non adversus se ab adversariis adduci.

Imp. Servos pro domino quem adversus eum interrogari non posse non ambigitur.

pro facto aut suo interrogari posse

Imp. Iurisiurandi religione testes priusquam perhibeant testimonium iam dudum artari praecepimus. Et ut honestioribus potius fides testibus adhibeatur. Simili modo sancimus ut unius testimonium nemo iudicum in quacumque causa facile patiatur admitti. Et nunc manifeste sancimus ut unius omnino testis responsio non audiatur, etiam si praeclarae curiae honore praefulgeat.

Imp. Omnibus in re propria dicendi testimonii facultatem iura submoverunt.

Imp. Quoniam ubi testes ad causas postulantur alienas, si socii et participes criminis non dicantur, sed fides ab his notitiae proferetur. In exhibitione necessariarum personarum, hoc est testium, talis esse debet cautio iudicantis ut his venientibus ad iudicium per accusatorem aut ab his per quos fuerant postulati sumptus competentes dari praecipiat. Quod iure et si in pecuniaria causa testes ab alterutra parte producendi sunt.

Imp. Adversus pronos ad illicitas atque improbas voces libitorum penitus obiectorem praecludimus, atque ita ut non modo sponte prodire audeant, sed nec vocati quidem in iudicium venire cogantur.

Imp. Nullum penitus cum semel ad iudicem quamvis licet non suum dicendi gratia testimonii fuit ingressus armatam forte militiam vel quamlibet aliam fori praescriptionem ad evadendum iudicis motum quem vel testi...

[illegible]

Rogati ut in testamentis non fortuiti vel transeuntes. Idem est si pro solutione rogati intersint confessioni creditoris dicentis pecuniam sibi solutam fuisse.

Si quis aliquid ab aliquo ex lege petat et velit testes producere et eorum testimonium publicare, adversarius ammoneatur a iudice, et sic eo presente attestationes recipiat. Et si adesse noluerit, et eo absente iudex attestationes eorum recipiat, et perinde valebunt ac si eo presente recepte fuissent, nec opponi potest id quod ex una parte date sunt.

monium iuvorum improbitas vel rei qualitas flagitaverit, posse impendere perpetimus. Sed omnes qui in cuiuslibet causa suum perhibeant testimonium et separato tanquam annuditum intimi deposito, exceptionis fori privilegio huius presidio denudato, sitque iudicantis intrare secretum, ut quicumque autem eius offenderit, non dubitet sibimet formidandum, data cunctis iudicibus absque ullo prescriptionis obstaculo sicut sepedictum est testes quorum voces falsitate et fraude non carere perspexerit, pro qualitate videlicet delicti animadvertendi licentia.

Imperator. Si quis testibus usus fuerit, idemque testes adversus eum in alia lite producantur, non liceat ei personas eorum excipere, nisi ostenderit inimicitias inter se et illos postea emersas fuisse, ex quibus testes repelli leges precipiunt.

Non admonenda scilicet ei licentia exceptionis de personis testimonium arguere. Sed et si liquidis probationibus datione vel promissione pecuniarum eos corruptos esse ostenderit, eam allegationem integram ei servari precipimus.

Idem. Testium facilitatem per quam multa commenta veritati preferuntur, prout possibile est resecantes, omnibus predicimus qui in scriptis a se debita retulerunt, quod non facile audientur si dicant omnis debiti vel partis solutionem sine scriptis fecisse, velint quo viles et forsitan redemptos testes super huius solutione producere, nisi quinque testes ydonei et summe atque integre opinionis presto fuerint solutionem celebratam, hi quoque cum sacramenti religione deposuerint sub presencia sua debitum esse solutum, ut scientes omnes ita ea statuta esse, non aliter debitum vel partem eius persolvant, nisi vel securitatem in scriptis capiant vel observaverint prefatam testium probationem. Eius scilicet qui sine scriptis debitum vel partem iam ei solverint presentis sanctione minime excipiendis. Et si non facta quidem securitas sit fortuito non casu vel incendii vel naufragii vel altius infortunii perempta, tunc liceat huius qui perpessi sunt casum per in propositis probantibus et debiti solutionem per testes probare dampnum quoque examinatione iusti effugere.

Idem. Si quis indutos testes in pecuniariis causis ex nostra lege aliquis tradere maluerit, sique sua sponte fideiussionem sue persone sine dampno prestare, volumus hoc fieri. Sin autem noluerint, non carcerali custodia retrudi, sed sacramento eos committi censemus. Si enim pro toto litis examine vinculum iurando edendum esse testium putaverint hi qui eos produxerint, multo magis suam presentiam testibus in sacramento eorum esse debent. Sed cum oportet minime testes in huiusmodi causis protellari et pro alienis commodis sua imminuere facultates, disponimus non amplius testes observare iudices compelli preter in fine certaminis, nisi tamen .xv. dies intra quos iudices provideant quatenus cognitionem suscipiant

in qua testes nominati fuerunt vel omnino licencia eis iudicibus concedatur, altera tamen parte cessante tunc [iudices] eos observare volentes si per executores ammoniti venire noluerint testes accipere, per alteram partem presente que eos in testimonium ducit testimonia capere eorum.

Hiis autem diebus effluentibus licet a quo testibus discedere a iudice nullam habente licentiam eos quia absunt iterum recitare. Cum prima iudicem super eum steterit quominus testimonium preberetur parti lese omnem iacturam probabiliter causa illatam ex suis facultatibus resarcire disponimus.

Idem. Cum apud compromissarios iudices testes fuissent producti variatum erat utrum dictorum depositionibus in iudicio litigatori uti an non esset audiendus. Et si nisi quid in compromissis aliquid plenius cautum statutum non est hoc observandum. Sin autem inde conventum in huius causis est siquidem supersint testes memoriam huiusmodi esse quam depositiones eorum perfuncti si eas recitaverint concedere testes iterum adduci non opponi eis quoniam testimonium suum dederunt vel si hoc concedere minime malunt depositiones eorum quas fecerant accipere omni iure salvo quod ei competit adversus eas servato. Si autem omnes ab hac luce subtracti sunt tunc necessitatem imponi ei fide scripture approbata in qua depositiones eorum resumunt eas quas fecerat accipere. Si autem res permixte fuerint et quidam ex hiis mortui alii viventes sunt tunc in superstitum quoque testimonio eandem electionem litigatori fuisse adversus quem testimonia proferuntur. Circa morientium autem personas depositiones eorum non esse respuendas omnimodo firmiter quam iam perduximus adversus eas et teste iure suo quod ei competit adversus quem proferuntur integro reservato.

De fide instrumentorum et amissione eorum et factis faciendis et debitorum que sine scriptura fieri possunt.

Debitores tuos quibus cum numerationibus debere te pecuniam si probavimus ad solvendum compellet aditus nec obest tam missio presidis provincie nec obest te amissio instrumentorum si non manifestis probationibus eos debitores esse apparuit.

Idem. Si cautio de qua alius accusatus convictus est et patitur esse sibi tamen usurum fuerit ei a quo pecuniam petis eiusdem criminis reum facere et discrimen periculi pene legis Cornelie subire non obest sententia a qua nec is esse quam data est appellavit nec tu qui tunc criminis non eras subiectus appellare debuisti.

Idem. Si adversarius tuus apud acta presidis provincie cum fides instrumenti quod proferebat in dubium revocaretur non se usurum contestatus est vereri non debes ne ex ea scriptura quam non esse veram in professione eius constitit negotium denuo repetatur.

Idem. Illate dispensator pecunie si ob instrumentorum amissionem casum probatione defeci suspecto

rōnum fiscalium fidem de
monstrabit.

Id. Sicut iniquum ē instrumentis
ingnis extinctis debitores
quantitatum debitarum re
nuere solutionem ita n̄ statim
casum conquerentibus facile c̄
dendum ē. Intellige itaque de
bitis non existentibus instrumentis
vel aliis argumentis probare fide
precibus adesse.

Id. Statum tuum natali p
fessione pdita mutilatum n̄
esse certi iuris est.

Id. Si sollempnibus stipēdiis
honeste sacramento solutus es
licz sup hiis instrumenta ut dicis
fca pdita sunt tamen si aliis eui
dentibus probationibus veritas ostendi
pot veteranorum priuilegia te
usurpare posse dubium n̄ ē.

Id. Si constiterit pprietatem
possessionis de qua agitur apud
uos ēē. pruidebit iudex ex p
sona fluctuantium instrumentorum pre
iudicium dominio compa
rari. p amissione instrumentorum

Id. Instrumentis ī non intuementi
bus semel diuisio recte fca nō
habeatur irrita.

Id. Cum instrumentis ī non intue
mentibus uendicio fca rata m
aneat. sequitur amissis ī que
intercesserant non tolli sbam
veritatis placuit.

Id. Emancipacione fca si
n̄ actorum tenor existat si
tamen aliis inditiis pbationibus
vel ex psonis vel ex fide instrumento
rum incorrupta fcam esse
emancipacionem pbari possit
actorum interitu veritas cōvel
li non solet.

Id. Non ideo minus in ua
cuam inductus pcū donati
onis possessionem q̄ eius fēi pret
missum instrumentum asseuatur
hanc optinere pot.

Id. Apud eos qui rem ges
tam ignorarunt amisso
instrumentorum hita testacō in
chul ad pbōem veritatis pdēē

Id. Sceptuṙe diuise et pot
fidem sibi inuicem derogante
ab una eademque pte plate.
inchoandi firmitatis hiere potuerit.

Impr. In excendis litibus ea
dem uim optinent tam fi
des instrumentorum quam depone
testium.

Impr. Contractus uendonum
vel pmutacōnum vel donaci
onum quas intimari nō ē
necessarium dacōnis ī arrarum
vel alterius cuiuscumque cause
illos tantum quos in scripturis fieri
placuit transactionum ī qua
instro recipi conuenit n̄ ali
ures hre sancimus nisi instrume
ta in mundum recepta subscrip
tionibusque partium confirmata
ī sup tabellionem conscribat̄
ī ab ipso completa ī postremo
ptibus absoluta sint ut nulli
liceat prius q̄ hec ita pcesserint vel
a sceda conscripta licz litteras v
nius ptis vel ambarum hēt
vel ab ipso mundo qd n̄ dum
ē impletum ī absolutum ali
qd ius ē ex eodem contractu vel transac
tione uendicare. Adeo ut n̄
illud in his uendonibus liceat
dicere quia pcio statuto necessitas ue
ditori imponatur vel contractum uen

Apud eloquentissimum iudicem vel defensorem civitatis vel in provinciis sive in urbe sive ab urbe in provinciam hec prestite ... sed hoc in causis civilibus. nam in criminalibus apud iudicem testes sunt presentandi et cum res exegit tormentis subiciuntur ... non inficiente stipulatione vel traditione ut ff. de pactis.

[illegible marginal gloss]

ditionis perficere vel id quod emptoris interest ei persolvere. ¶ Que tamen in preteritis confitiendis instrumentis que in hiis que iam scripta sunt nondum autem absoluta locum habere precipimus nisi iam super hiis transactum sit vel iudicatum que retractari non possunt exceptis emptionalibus instrumentis iam in sceda conscriptis vel in mundo ad que presentem sanctionem non extendimus sed prisca iura hiis tenere concedimus. ¶ Illud etiam adicientes ut et in posterum si que arre super facienda emptione cuiuscumque rei date sunt sive in scriptis sive sine scriptis licet non sit specialiter adiectum quid super hiisdem arris non procedente contractu fieri oporteat tamen et qui vendere pollicitus est vendere eandem recusans in duplum eas reddere cogatur: et qui emere pactus est ab emptione recedens datis a se arris cadat exactione earum scilicet deneganda.

L. Iudices sive in hac inclita urbe sive in provinciis sint ea que disposuimus ut possint si hoc perspexerint occasione testium in aliis locis degentium litigantes vel eorum procuratores ibi destinare ut depositionibus sub utriusque partis presentia factis res ad eos referatur. ¶ Hoc etiam in aliis fieri volumus qui in [com]platis instrumentis fidem adhibere exiguntur ut si poposcerint in aliis locis id eis facere permittatur et si hoc iuste peti iudex invenerit sumptus prestatur similiter ut proxime in locis oportunis fide instrumento data vel minus data fuerit referatur negotium ad priorem iudicem.

L. Plures apochas ... dicem vel reditum vel usurarum perceptis si quando super hiis fuerit dubitatio exorta eas habere negando ius agentium faciunt vacillare cum coloni ad usus dominorum extantes et si umquam forte libertatem vendicantes vel debitores creditoribus suis temporalem prescriptionem opponere cupientes ad easdem infitiationes pervenerant quod resecantes iubemus ut prefatis casibus vel aliis privatis similibus si voluerit is qui apocham conscripsit vel exemplar cum subscriptione eius qui apocham suscepit ab eo accipere vel eum apocham suscipere omnis ei licentia hoc facere concedatur necessitate imponenda apoche susceptori antapocham reddere. ¶ Ita tamen ut si his qui apocham conscribit facere neglexerit vel non curaverit nullum preiudicium ex eo quod antapocham non recepit generetur cum hoc quod pro quibusdam introductum est inferre eis iacturam minime conveniet.

L. Equitatis

In compactionibus litterarum ex cyrographis et aliis instrumentis que non sunt publice confecta satis habundeque occasionem criminis falsitatis dare et in iudiciis et in contractibus manifestum est. ¶ Ideoque sancimus non licere compactiones litterarum ex cyrographis fieri nisi

[illegible gloss]

Ad hec ex hijs litteris quibus adversarius tuus utitur et profert recte petis examinationem fieri. Item ex carta que profertur ex archivio publico testimonium quod publicum habet.

Et si contractus fiat in civitate et ultra unam libram auri omnino collationi assit argumentum non credatur ei soli.

Licet ab emptore ... [illegible] ... vel volumus quod est ... urbe romana ... et nova.

[illegible]

tium testium habuerint sub-
scriptiones et prius litteris eorum
fides imponatur. vel ex ipsis
deponentibus sive cunctis sive
omnino duobus ex hijs sive
comparatione litterarum testium
procedente et tunc ex huiusmodi cartu-
la iam comprobata comparatio
fiat. Nam aliter eam fieri compa-
rationem nullo concedimus modo. Li-
cet in semetipsum aliquis car-
tam conscriptam confitetur. Set
tamen omnino vel ex forensibus vel pub-
licis instrumentis vel ex huiusmodi cyrograp-
his que enumeravimus compara-
tionem fieri mandamus. Omnes
autem comparationes non aliter fieri conce-
dimus nisi iuramento antea prestito
ab hijs qui comparationem faci-
unt fuerit affirmatum quod neque
lucri causa neque inimicicijs neque
gratia tenti huiusmodi faciunt compar-
ationem. Et hoc observari tam
in omnibus iudicijs nostris cum
appellatione omnium sublimissime pre-
fecture nec non magisterie
potestatis ceterisque omnibus iu-
dicijs qui in orbe terrarum constitu-
ti sunt constitutum hijs omnibus
in posterum observandis. Compa-
rationes enim iam ante factas re-
tractari ex periculum imminere.

Sed cum quidam instrumentum pro-
tulit vel aliam cartulam eique
fidem imposuit per se aut per per-
sonam cum ista persona vel instrumentum est
prolatum contra quem hoc instrumentum red-
arguere nititur, ne dubium
videtur utrum necessitatem ei qui
protulit imponi oportet repeti-
ta iterum vice hoc proferre in iudicio

at ei fides iam pridem appro-
bata. Sancimus si aliquid tale
evenerit eum qui petit iterum car-
tam proferri prius sacramentum
prestare quod existimans se posse fal-
sum redarguere quod prolatum est ad
huiusmodi venit petitionem. Quid enim
si eum noscit deperditam esse cartam
vel concrematam vel alio modo
diminutam hanc requiret
assimulans et ad difficultatem
productionis respiciens huiusmodi fecit
petitionem. Et post quam hoc ab ac-
tore vel petitore fuerit iuratum
tunc inscriptionum pagina apud eum
petentem iudicem depositam esse
necessitatem imponi ei qui protu-
lit cartam de qua questio vertitur eam
apud iudicem eminus proferre
quatenus possit apud eum examinatio
falsitatis ventilari. Sin autem non
dicat non esse possibile eam ostende-
re quia per fortuitos casus huiusmodi co-
pia ei abrepta est. tunc subeat sa-
cramentum quod neque habet eandem car-
tulam neque alij eam dedit neque
apud alium voluntate eius
constituta est nec dolo malo fecit quo
minus ea appareat. Sed re vera ipsa
cartula sine omni dolo deperdita
est et productio eius est impossibi-
lis esset. Si tale subeat sacramentum
ab huiusmodi necessitate eum relaxari.

Sin autem predictum iusiurandum sub-
ire minime maluit tunc eius
ista cartula nullas habeat vires
adversus eum contra quem prolata est. Sed
penitus vaciata sit neque ei
ulterius penam producere contra eos
non iuraverint volumus cum
forsitan quidam tam subtil-

[illegible]

[p]revenientia tenti nec vim sacramenti praestare patiuntur. [C]andem aut copiam ei praestamus donec causa apud iudicem ventilatur. Si ei iam plenissimum finem acceperit neque per appellationem suspensa est neque per solitam retractationem adhuc lis vivere speratur, tunc satis durum est his qui clam indulgentia in infinitum causae retractentur, sopita iam negotia per huiusmodi iterum recipiantur et certum aliquid innovetur.

Impr. **Plus valere quod agitur quam quod simulate concipitur.**

[I]n contractibus rei veritas potius quam scriptura perspici debet.

Impr. [A]cta simulata velut non ipse sed uxor eius comparavit veritatis substantiam mutare non possunt. Questio itaque facti per presidem provinciae examinabitur.

Idem. [E]mptione pignoris causa facta non quod scriptum est sed quod gestum est inspicitur.

Impr. [S]i quis gestum a se fecerit alium egisse scribi plus actum quam scriptum valet.

Idem. [S]i falsum instrumentum emptionis conscriptum tibi velut locationis quam fuerat mandaveras subscribere te non relecto sed fidem habente suasit, neutrum contractum in utroque alterutrius consensu deficiente constitisse procul dubio est.

Imperator. **De commodato. R.**

[E]a quidem que vi maiori auferuntur detrimento eorum quibus res commodantur imputari non solet. [S]ed cum is qui a te commodari sibi postulabat bove hostilis incursionis contemplatione periculum amissionis ac fortunam futuri dampni in se suscepisse proponatur, praeses provinciae si probaveris eum indemnitatem tibi promisisse placitum conventionis implere eum compellet.

Idem. [Q]uum eum qui temporali ministij causa suscepit ancillam ad restituendum eius bona fides urgeat, consequens est socerum tuum huius rei causa tradidisse ancillam adito preside provinciae probare ut fidem susceptam is adversus quem supplicas compellatur agnoscere.

Idem. [D]e restituendis rebus quas obligandas per se dedisti pro qua debitum fuit extenuatum, commodati actionem in adversus heredem eius exercere potes.

Idem. [P]raetextu debiti restitutio commodati non probabiliter recusatur.

Impr. **De pigneraticia actione. R.**

[Q]uod ex operis ancille quam ex pensionibus domus quam pignori detinueris perceptum est debiti quantitatem relevavit.

Idem. [C]reditorem qui pretium pignoris sine nexum detinuit fructus quos percepit vel percipere debuit in rationem exonerandi debiti computare necesse habet. [E]t si agitur creditorem constituit eo quo nomine pigneraticia actione obligatur.

Idem. [P]actum vulgare quod proposuistis ut si intra certum tempus pecunia soluta non fuisset praedia pignori vel hypothecae data vendere liceret non adimit debitori actionem pigneraticiam adversus

Ipsius creditorem.

Idem. Si creditor sine vicio suo argentum pignori datum perdidit, restituere id non cogitur. Sed si culpa reus deprehenditur vel non probat manifestis rationibus se perdidisse, quanti debitoris interest condempnari debet.

Idem. Que fortuitis casibus accidunt, cum previderi non potuerint, in quibus etiam aggressura latronum est, nullo bone fidei iudicio prestantur: et ideo creditor pignora que huiusmodi casu interierunt prestare non compellitur, nec a debiti peticione submovetur, nisi inter contrahentes placuit ut amissio pignorum liberet debitorem.

Idem. Creditor qui fundos vel domos pignori vel ypothece accepit, dampnum in decidendis arboribus et in domibus destruendis ab eo datum in rationem debiti deducere cogitur, et si dolo vel culpa rem suppositam deteriorem fecit, eo quoque nomine pignoraticia actione tenebitur, ut talem restituat qualis fuit tempore obligationis. Creditori autem necessarios sumptus quos circa res pignoraticias fecit exigere non prohibetur.

Imperator. Pignus in bonis debitoris permanere ideoque ipsi perire in dubium non venit. Cum igitur asseveres in horreis pignora deposita, consequens est secundum ius perditum pignoribus debitori, pereuntibus, si tamen in horreis quibus alii solebant publice uti res deposite sunt, personalem actionem debiti reposcendi causa integram te habere.

Idem. Nec creditores nec qui his successerunt adversus debitores pignori quondam res nexas petentes, reddita iure debita quantitate vel his non accipientibus oblata consignata et deposita, longi temporis prescriptione munitum possunt. Cum intelligis quod si originem rei probare potes adversario non tenente, dominium vendicare debeas.

Ut autem creditor pignoris defensione se tueri possit, extorque rei necessitas probandi debiti. Cum si tu teneas pro vendicatore eiusdem pignoris lex eadem inducitur, si sic non erit difficilis solutione vel oblatione atque sollempni depositione pignoris liberatio.

Imperator. Si nulla culpa seu segnitia creditoris imputari potest, pignorum amissorum dispendium ad periculum eius minime pertinet. Sane simulata amissione si nunc eadem pignora, ut asseveras, a parte diversa possidentur, adversus eum experiri potes.

Idem. Pignoris causa rem obligatam soluto debito restitui debere pignoraticie actionis natura declarat, quo iure si titulo pignoris obligati mancipia per eandem actionem uti potes. Nec creditor citra conventionem vel presidalem debiti causa visionem res debitoris arbitrio suo auferre.

Idem. Quominus fructus pot tuum quos creditor ex rebus obligatis accepit habita ratione ac de residuo debito soluto vel si per creditorem stetit quominus solvetur, pignora que in eadem causa

durante restituat debitori in ullo spatio longi temporis defecit.

Imp. De institoria et exercitoria actione.

Servus tuus si pecuniam mutuam accipiendo ita demum de institoria actione obligavit, si eum eum officio alicui vel negotiationi exercende preposueris, ut id faceret, vel permissum a te probetur. Quod si ea actio locum non habet, si quid in rem tuam versum probabitur, actione in eam rem preposita cogeris exsolvere.

Imp. Exercitoribus suorum, quamvis de peculio duntaxat domini teneantur, de eo tamen quod in rem eorum versum est, vel cum institore ex causa preposititus fuit, certum est in solidum conveniri posse dubium non est.

Institoria tamen adversus eum actio competit, a quo fuerit preppositum dicis, si eius negotii causa, quod per eum exercebatur, deposita pecunia nec reddita potest probari.

Imp. Et si a muliere magistratus prepositus fuit exercitoribus eius ea exercitoria actione ad similitudinem institorie tenetur.

Si mutuam pecuniam de institore accipere domicianus mandavit et hoc posse probare confidis, ad exemplum institorie eundem domicianum apud competentem iudicem potes convenire.

Quod cum eo qui in aliena potestate est negotium gestum esse dicitur vel de peculio et quod iussu.

Imp. Et de in rem verso. R.

Consecutus domini voluntatem cum servo ipsius habuit certum contractus actionis institorie de solido dominum convenit.

Imp. Cum filiusfamilias tutor aut curator datur, pro tutele actione vel negotiorum gestorum iudicio de peculio et de in rem verso est conveniendus. Quod si voluntate eius filius decurio sit creatus et a magistratibus tutor constitutus, pater in solidum satisfacere cogitur, idonus exemplo ceterorum munerum civilium inductum intelligatur.

Imp. Etiam si non mandante neque subscribente domina neque volente pecuniam mutuo suo preside dedisti, si tamen quantitas in rem domine eius versa est, ergo omnibus versa est de in rem verso apud suum iudicem eam convenire consecuturus secundum iuris formam id quod tibi debitum apparuit.

Imp. Eius sive nomine quecumque filiosfamilias certum est sine sua voluntate sive eius in cuius potestate fuit sive in peculium ipsius sive in rem patris ea pecunia redacta esset, si prima hereditate abstinuit, actionem nisi in id quod facere possit non dari perpetuo edicto interpretatione declaratum.

Si exercitu patris iussu eius pecuniam accepisti, teque eius hereditate abstinens frustra veteris ne creditoribus eius inquietaris.

Imp. Nulla res prohibet filiosfamilias, si patres maiores xxv annis fideiussi in ea actione adversus eos

competenti tenearis. ¶ Si filius tuus aut
de peculio tecum agatur defen-
sionibus si quae tibi competunt uteris.

Impp. Si filius tuus sine permis-
su tuo accepta pecunia mutua
in usurarum vicem habitandi
facultatem concessit, nullo iu-
re adversarius tuus hospicium
ex hac causa sibi vendicat, cum te ad
eum factum non obligaverit. Et ingre-
diens rem tuam contra voluntatem tuam
auctoritate competentis iudicis pro-
tegeris.

Impp. Si quis filio alieno dat
mutuam pecuniam, quam-
diu superest filius, item post mor-
tem eius intra annum de pe-
culio contra dominum competere
actionem, vel si in rem domini haec
versa sit quantitas post annum etiam ho-
norariam actionem non est am-
bigui iuris. ¶ Quapropter si quidem
in rem domini versa pecunia est,
heredes eius convenire potes
de ea summa quae in rem proces-
sit. ¶ Si vero hoc probari non potest, conse-
quens est ut superstite quidem filio dominum
de peculio convenias vel si iam
filius rebus humanis exemptus
est vel distractus est seu manumis-
sus nec annus excessit, de pe-
culio quondam adversus eum ex-
periri possis. ¶ Alioquin si cum
libero rem agente eius cuius pre-
cibus meministi contractum habuisti
et eius personam elegisti, pervides
contra dominum nullam te habuisse actio-
nem nisi vel in rem eius pecunia
processit vel hunc contractum ratum habuit.

Idem. Si mandatore pro filio tuo ex-
titisti vel iussu tuo cum eo contractum
in potestate tunc habuisti contractum
est, intelligis in sortem et usuris te pa-
ti oportere. Si te his omnibus obli-
gasti, ut res quae pignoris iure
detinentur liberari possint. ¶ Quod
si fideiussor contracte pecunie inter-
cessisti, teneri te ex ea obligatione ex-
plorati iuris est.

Idem. Si ex alio contractu non ex illicita
mutui datione debitor extit-
isti vel quod patrem tuum in fidem sus-
cepisti, tam in patris positus po-
testate iure teneris quam in morte
genitoris tui iuris effectus. Et
si quidem patris heres extitisti in solidum,
alioquin in quantum facere potes
secundum edicti formam. Sed si eman-
cipatione tui iuris factus es, subi-
re te posse conventionem debes intelligere.

Idem. Si liberam peculii administra-
tionem habentes equas de peculio
cum fetu suo venum dederunt, re-
probandi contractum dominus nul-
lam habet facultatem. ¶ Quod si
non habentes liberam peculii ad-
ministrationem rem domini-
cam ignorante eo distraxerunt,
neque dominium quod non habent in
alium transferre possunt neque con-
dicionem eorum vel in scien-
tibus possessionis vitium afferunt
in causam suam non immutato nec tempori
praescriptionem his possessoribus prodesse
manifestum est, quoque res mobi-
les a servo ementes in furti actione
tenentur.

Idem. Cum ancilla contrahenti quam
iure non obligari constat, ad-
versus dominum in quantum lo-
cupletius eius peculium factum
est ea superstite ac post mortem eius

intra utilem annum dandam actionem non ambigitur.

Imp. Dominum per servum obligari non posse actione de peculio deducto, scilicet quod naturaliter servus domino debet, eius creditoribus dandam actionem vel siquid in rem eius versum probetur de in rem verso edicto perpetuo declaratur.

Imp. Dominos ita constringi manifestum est actione pretoria que appellatur quod iussu, si certam numinam perceperint suo actori vel peccuniam. Item perpetuum edictali lege scimus ut qui suo colono creditori actori vel possessionum peccuniam mutuam det sciat dominos possessionum cultores vel etiam eorum obligari non posse, neque familiares epistolas quibus homines plerumque commendant absentem in id trahi convenit ut peccuniam quam non fuerat rogatus impendisse per predominentiatur, cum non specialiter ut peccuniam prestaret a domino fuit postulatus, idem dominus teneri non possit, et credita quantitate multari volumus credentes creditores huiusmodi personis non iubente domino nec fideiussoribus specialiter acceptis fuit credita peccunia. Sane creditori licentiam damus ut fructibus arborum quas gerebat fuit inventus actor fructus procurator vel prediorum utilis actio pateat de peculio.

Per quas personas nobis acquiritur.

Imperator. Excepta possessionis causa per liberam personam que alterius iuri non est subdita nihil acquiri posse indubitati iuris est. Si igitur procurator non sibi sed ei cuius negotia administrabat re integra rei vendicationem pactus est, idque pactum in stipulatione subsecuta est, nulla domino obligatio acquisita est. Eius autem res tradite dominium acquirunt.

Imp. Si duo vel plures communem servum habent et unus ex his iussit ut nomine suo servus ab aliquo stipuletur, decem puta aureos vel aliam rem, ipse autem servus nominatim non eius qui iussit sed alicuius ex dominis suis mentionem fecit et nomine illius stipulatus est, inter antiquos in sapientiam quiebat cui acquiratur actio, iudicium quod ex hac accidit causa utrum ne ei qui iussit an ei cuius servus mentionem fecit an ambobus. Cumque ex omni latere magna pars auctorum multum effudit tractatum, nobis in uxorem eorum sententia videtur qui domino qui iussit assumunt stipulationem et ei tantummodo acquiri dixerunt quam aliorum qui in alias opiniones defluxerunt. Neque enim malignitati servorum indulgendum est ut liceat eis domini iussione contempta sua libidine facere stipulationem et ad alium dominum qui eum forsitan corrupit alienum lucrum transferre, quod neque ferendum est servus impius domino quod qui iussit minime obediendum estimavit, ad alium autem qui forsitan ignorat et nescit repentinum attulerit solatium. Cum enim et apud antiquos dicebatur domini iussionem non esse ad silentium nominatori, tunc dominum optinere causam

servus iussus ab uno ex dominis stipulationem faceret sine stipulatione nomine stipulatus est, tunc enim ei soli adquirit qui iussit. Sin autem expressit alium dominum, soli illi necesse est adquisitionem celebrari. Multo enim amplius operatur valere domini nominis mentionem quam herilem iussionem.

Idem. Cum pubertam si pecuniam per se dam alterius nomine fuit numerata, adquiritur ei cuius nomine pecunia credita est personalis actionem condictionis, non autem ypotheca vel pignus que creditori data sive supposita sunt domino creditus adquiruntur. Talem differentiam expellentes sancimus et condictionem et ypothecariam actionem vel pignus ipso iure et sine aliqua cessione ad dominum creditus pervenire. Si enim creditori necessitas legibus imposita est domino creditus cedere actionem, quare non ab initio quemadmodum in personali actione cessio videbatur supervacua, non autem in ypothecis et pignoribus videatur supervacua, ut simul modo dominus creditus habeat ypothecariam actionem seu pignoris vinculum vel retentionem sibi adquisitam.

Ad senatusconsultum Macedonianum.

Imperator. Si filius cum in potestate patris esset mutuam a te pecuniam accepit cum se patremfamilias diceret eiusque affirmationi credidisse te iusta ratione edocere potes, exceptio ei denegabitur.

Imperator. Zenodorus cum filium sui iuris esse publico videbatur aut patris voluntate exercitat aut in eam rem pecuniam accepit que patris honoribus incumbentibus vel sive potestatis constitutus nova actione fecit fidem suam obligavit vel aliter debitum agnovit, non esse locum rescripto amplissimi ordinis notum est.

Idem. Si filiusfamilias aliquid mercatus pretium stipulanti venditori cum accessione usurarum spondeat, non esse locum senatusconsulto quo feneratoribus filiorumfamilias prohibitum est nemini dubium est. Origo enim potius obligationis quam titulus actionis considerandus est.

Idem. Si permittente patre filiofamilias pecuniam mutuam dedisti, senatusconsulti potestas non intervenit, ideo persecutio pignoris quod in bonis patris fuit non negabitur. Pactum cum eodem filio habens extinctum est, modo nullus alius iure conventionis ratione temporis et ordinis potior apparuerit.

Idem. Macedoniani senatusconsulti auctoritas petitionem eius pecunie non impedit que filiofamilias studiorum vel legationis causa alibi degenti ad necessarios sumptus quos patris pietas non recusaret credita est. Sed et ex contractu filii post mortem eius de peculio actio in patrem competere ita demum potest si anni utilis spacium petitionem non impedit. Sane si iussu patris datum mutuum probetur, nec in quos usus versa sit pecunia disquiri necesse est, sed petitio in patrem et mortuo filio actio est.

Imperator. Si filius tuus in potestate

[illegible]

tua agens contra senatus consultum Macedonianum mutuam sumpsit pecuniam, actio de peculio adversus te eo nomine efficaciter dirigi nequaquam potest.

Senatus consulti auxilium liberis filii familias memini ad nepotes et pronepotes porrigitur.

Imperator. Si filius familias citra patris iussionem vel mandatum vel voluntatem pecunias creditas acceperit, postea autem pater ratum habuerit contractum, veterem ambiguitatem decidentes sancimus, quemadmodum si ab initio voluntate patris vel mandato filius familias pecuniam creditam accepisset obnoxius firmiter constituebatur, ita et si postea pater ratum habuerit contractum, validum esse huiusmodi contractum, cum testimonium paternum respuere satis iniquum esse videtur. Est enim ratihabitionem patri principali patris mandato vel consensui non absimilem secundum nostra novella lege in generali omnis ratihabitionis prorsus tractavit et confirmat, eaque ab initio subsecuta sunt. Et haec quidem de privatis hominibus sancienda sunt. Cum autem miles filius familias pecuniam creditam acceperit sive sine mandato sive consensu et voluntate vel ratihabitione patris, stare eorum contractum nulla differentia introducenda, ob quam causam pecuniae creditae vel ubi consumptae sunt. In plurimis enim iuris articulis filii familias milites non absimiles videntur hominibus qui sui iuris sunt, et ex praesumptione omnis miles non creditur in aliud quicquam accipere pecunias et expendere nisi in causa castrensi.

Imperator. Ad senatus consultum Velleianum.

Mulieribus que mu. alienam obligationem suscipiunt aut in se transferunt, si id scientes non ignorant, senatus consulto subvenitur. Sed si pro aliis earum obligate non essent, pecuniam exsolverunt, intercessione cessante repetitio nulla est.

Idem. Frustra senatus consulti exceptione, que de intercessionibus feminarum facta est, intemptas, cum principali tu ipsa debitrix fuisti. Eius enim senatus consulti exceptio tunc mulieri danda est, cum principali ipsa nichil debens pro alio debitore apud creditorem eius intercessit. Cum autem pro creditore suo aliis se obligaverunt vel ab eo se vel debitorem suum delegari passe sunt, huius senatus consulti auxilium non habent.

Idem. Sicut tu ipse pecuniam mutuam accipiens, mater tua clarissimi ordinis contra senatus consultum fidem suam interposuit, exceptione tueri se potest.

Imperator. Senatus consultum locum habet, sive eam obligationem que in alterius personam consistit in se transtulit vel participavit, sive cum aliis pecuniam acciperet ipsa se constituit ab initio ream. Et inter earum pro aliis obligationibus admissum est. Sed si pro debitrice tua maior annis xxv vendidisti, pro marito pecuniam solvisti, deficit auxilium senatus consulti.

Idem. Si sine voluntate tua res tue a marito tuo pignori da

[illegible]

de sunt non tenentur. C. Vos si consensisti obligationi sciente creditore de auxilio senatus consulti uti potes. C. Et si pacta iam prestitisti ut ea quae suas res maritus obligaret decipere voluisti mutuam pecuniam dantem, in eo non succurretur senatus consulto, quo infirmitati non calliditati mulierum consultum est.

I. Idem. Si mater cum filiorum suorum gereret patrimonium tutoribus eorum securitatem promisit et fideiussorem prestitit vel pignora dedit, quamquam dampno suum negotium gessisse videtur, senatus consulti auxilio neque ipsa neque fideiussor ab ea prestitus neque res eius pignorate adiuvantur. C. Si maritum tutorem se excusare volentem se ipsa interposuit indempnitatem ei repromittens, auxilio senatus consulti uti minime prohibetur. C. Si vero tutores petiit et sponte periculum suscepit quominus teneatur, auctoritate iuris tuetur.

I. Impr. Si sciens creditor a marito pro debito proprium fundum mulieris licet ea consentiente pignori accepit, per senatus consulti auxilium vendendo eum dominium mulieris auferre nequivit. nec tibi necesse est prestito pretio emptori vendicare si minor xxv annis extitisti.

I. Idem. Si pro aliena obligatione in tuum masculum sexus virum in filie emancipate in se receperint, quamvis filie vinculis obligationis per exceptionem eximantur per exceptionem que ex senatus consulto velleiano descendit, tamen filios in id quod se obligaverunt teneri. C. Futurarum quoque subducta persona patrem in id convenire posse in quo conveniretur si filie non intercessissent dubium non est. C. Pignora tamen prius si in posteriore obligatione accepta sunt sine dubio tenentur. C. Sed et si in priore fuit obligatione quatenus ad patrem per restitutoriam actionem redit hactenus tenentur.

I. Idem. Quamvis pro alio debitum solvere possit mulier, tamen si precedente obligatione quam senatus consultum de intercessionibus efficacem esse sinit solutionem fecit, eius senatus consulti beneficio munitam se ignorans locum habet repetitio.

I. Impr. Si adversarius tuus non cum marito tuo sed tecum negocium gessit aliqua conductionis quae dicis esse contracta optentu huius obligationem non potes recusare. C. Enim vero si cum eo sicum eos fundos non tuos sed marito tuo locaret personam tuam ut reo neram secutus est beneficio amplissimi ordinis quod est factum de intercessionibus feminarum tueri potes.

I. Idem. Etiam constante matrimonio ius ypothecarum seu pignorum marito remitti posse exploratum est.

I. Impr. Si dotare filiam volens genero res tuas obligasti, pertinere ad te beneficium senatus consulti frustra putas. hanc enim causam ab eo beneficio esse removendam prudentes viri putaverunt.

I. Impr. Si feneb(r)is pecuniam acc...

[Glossa:] Quamvis ignorans intercessissent ... [illegible]

... Siue a me siue ab alio pro me propter nuptias donatio fiat ... [illegible]

fidem tuam creditori eius data est et tota quantitas fenoris siue per eius in usum mariti processisse proponatur, decepto pactum non adiuvans sed creditorem cum interventus non ignoraverit.

Idem. Imp. Mulierem contra senatus consulti Velleiani auctoritatem non posse intercedere eademque exceptione fideiussorem eius uti posse iuris auctoritas probat. Unde si maternus marito quondam suo heres non extitit, satis idonee exceptionis remedio tuta est.

Idem. Si uxor pro marito contra senatus consultum intercessura te rogavit mandatorio nomine ut pro ea fidem tuam astringeres, munitio contra te exceptionis auxilium obligationi tuae cohesit (al' adhesit) securitas que convenientius defendi potest.

Idem. Si mulier alienam suscepit obligationem, cum ei per exceptionem Velleiani senatus consulti succurritur, creditori contra priores debitores rescissoria actio datur.

Idem. Si cum prius contra Calistrato mutuam sumpsisses pecuniam, velud hanc eius uxor accepisset, instrumentum conscriptum est, nec ad exceptionis tractatum ex senatus consulto venientem pervenire convenit, cum eam veritatis substantia constituta potior quam simulata gesta tueantur.

Idem. Feminis alienas novas vel veteres obligationes aliqua ratione suscipientibus subveniemus, non creditor aliqua ratione per mulierem deceptus sit; nam tunc replicatione doli senatus consulti exceptionem removeri constitutum est.

Idem. Cum ad eas obligationes que ex muliebris persona calliditate creditoris sumpserint primordium, decretum primum quod de intercessione feminarum factum est pertinere, eo quo petuo declaratur. Si tamen creditor qui contrahere cum alio potuisset mulieris personam elegit, exceptione contra petitores sine ea que asseveras defendi potes.

Idem. Heredes quoque mulieris adversus creditores eandem exceptionem que ex senatus consulto introducta est uti posse non dubium est.

Imp. Iubemus licere mulieribus pro uno contractu vel certis contractibus seu pro una persona vel certis personis seu rebus vel ypothecarum nomine competenti per consensum proprium renunciare, et quod ita gestum sit hac auctoritate nostra firmum illibatumque custodiri. Ita tamen ut et si generalis sit talis renunciatio pro uno vel certo contractu seu certis contractibus vel ad unam vel certas res seu personas consensum proprium accommodantes vise sunt vel fiunt, eadem renunciatio in illos contractus et illas res seu personas quibus consensum proprium accommodaverint coartentur; nec aliis speciebus contractibus quibus minime mulieres consenserant pretendentibus eam opponendi licentia prohibeatur. His scilicet omnibus que in presenti per hanc legem consultissimam statuimus ad preteritos nichil omnino contractus pertinentibus vel negociis controversiis necdum transactionibus vel diffinitivis sententiis vel alio licito modo sopitis locum habituris.

Imp. Si mulier perfecte etatis pro intercessionem vel cautionem co…

[illegible]

Si qua mulier conficiat instrumento consentiat in re propria cum intercessit pro marito aut scribat aut se aut rem propriam obligaverit, licet frequenter consentiat, tamen non valet, sed ita est ac si non esset scriptum, nisi manifeste probetur in propriam utilitatem mulieris processisse.

Set hodie non tenetur nisi manifeste probetur pecuniam in utilitatem mulieris conversam esse.

consensus ut C. e. l. si mulier ...

scriptis vel pignus aut intercessionem prestiterit. Scimus antiqua legum varietate cessante. Si quis intra biennale vige tempus post primam cautionem numerandum pro eadem causa fecerit cautionem vel pignus aut intercessorem dederit, mulier sibi preiudicare, que adhuc ex consequentia sue largitatis et fragilitatis in suam iacturam incidit. Sin autem post biennium hoc fecerit, sibi imputet, si quod sepius cogitare potuit et evitare non fecit, sed ultro firmavit. Videtur enim ex huiusmodi temporis prolixitate non pro aliena obligatione se illigare, sed pro sua causa aliquid agere, et tam ex secunda cautione se obnoxiam facere, in quantum hoc fecerat, quam pignus aut intercessionem utiliter dare.

Idem. Veterum ambiguitatem decidentes scimus si quis servo suo manumissionem imponat, ut mulierem accepit obnoxiam sub certa quantitate faciente, si in libertatem eum perduxerit, sive principali mulier se obligavit, sive pro eo hoc fecit, tenere eam recte omnimodo senatus consulto Velleiano in hoc casu tacente, nec imputantes. Satis enim acerbum est et pietatis rationi contrarium dominum servi qui credidit mulieri sive pro suo manumissionem et libertatem suo imponere, et suum famulum perdere, et ea minime accipere quibus fretus ad huius venit libertatem.

Idem Senatui. Scimus ut si quis maior xxv annis sive masculus sive femina dotem pollicitus sit vel spoponderit pro qualibet muliere, cum qua nimirum licitum sit, omnimodo compellatur suam confessionem adimplere. Neque enim ferendum est quasi casu fortuito intuemente mulierem sui dotatam et sic auro forsitan repelli distrahi minime. Sicut enim scimus favore dotium et antiquos iuris conditores severitatem legis sepius mollire, ita et nos ad hoc pervenimus sanctionem. Nam si spontanea voluntate ab initio liberalitatem suam ostendit, necesse est eum vel eam suis promissionibus satisfacere, ut quod ab initio sponte scriptum aut in pollicitationem deductum est, hoc ab invitis postea compleatur, omnimodo auctoritate Velleiani senatus consulti in hac causa cessante.

Idem. Antique iurisdictionis retia et difficillimos nodos resolventes et supervacuas distinctiones exulare cupientes, scimus mulierem si intercessit sive ab initio sive postea aliquid accipiens ut sese interponat, omnimodo teneri et non posse senatus consulti Velleiani uti auxilio, sive sine scriptis sive per scripturam sese interposuit. Et si quidem in ipso instrumento intercessionis dixerit se aliquid accepisse et sic ad intercessionem venisse, et hoc instrumentum publice confectum inveniatur et a tribus testibus consignatum, omnimodo esse credendum eam pecuniam vel res accepisse et non esse ei ad senatus consultum Velleianum regressum. Sin autem sine scriptis intercessit vel instrumento non sic confecto, tunc si possit stipulator ostendere eam accepisse pecuniam

non requiritur quibus cessat velleianum

Veterum. Imp. inter favore libertatis ut ...

Generaliter mollire ...

ulteris si hic fuisse obligationem, repelli eam a senatus consulti Velleiani munimine. Et si uero hoc minime fuerit approbatum, tunc mulieri sed esse auxilium, et antiquam actionem aduersus eum fuerit, per quo mulier intercessit, aut ei actionem praestari. Sed si inuentus idonea muliere constituta aliquis pecunias uel res dedit, ut pro eo se obligaret mulier, quod quere re uera haec accepit, nullus pateat aditus ad senatus consulti auxilium creditori aut uice actione aduersus eam uenire, et quod potuit ab ea exigere, et in reliquum debitorem antiquum aggredi, uel in partem si aliquid a muliere possit accipere, uel in toto si ea penitus inopia fatigatur. Sed autem mulieres perperam sese pro aliis interponant, sancimus non aliter eas in tali contractu posse se pro aliis obligare, nisi instrumento publice confecto et a tribus testibus subsignato accipiant homines a muliere pro aliis confessionem: tunc etenim tantummodo eas obligari et sic omnia tractari, quae de intercessionibus feminarum ueteribus legibus cauta uel ab imperiali auctoritate introducta sunt. Si autem ex eadem obseruationem mulieres fuerint obligationem intercedentes pro aliis, habeatur huiusmodi scriptura uel sine scriptis obligatio tamquam nec confecta nec penitus scripta, ut nec senatus consulti auxilium imploretur, sed sit libera et absoluta, quasi penitus nullo in eadem causa subsecuto.

De non numerata pecunia.

Imp.

S[i] pecuniam ant. non esse numeratam atque non frustra cautionem emissam a te, si pignus datum probaturus es, in rem experiri potes. Nam intercessio dati pignoris neque numeratae pecuniae non aliter tenebit quam si de fide debiti constitit. Eadem ratione ueritas consuetur sit te possidente pignus aduersarius tuus agere coepit.

Imp. Minorem pecuniam te accepisse et maioris cautionem interposuisse si apud eum qui super ea re cogniturus est constiterit, nihil ultra quam accepisti cum usuris in stipulatum deductis te restituere iubebit.

Idem. Si ex cautione tua, licet hypotheca data, conueniri coeperis, exceptione opposita seu doli seu non numeratae pecuniae compelletur petitor probare pecuniam tibi esse numeratam: quo non impleto absolutio sequitur.

Idem. Cum fidem cautionis agnoscens te solidam portionem debiti uel usurarum fecisse intelligi, de non numerata pecunia minime tam de quaestionem deferre.

Imp. Aduersus petitiones aduersarii siquid iuris habes, uti eo potes. Ignorare autem non debes non numeratae pecuniae exceptionem ibi locum habere ubi quasi credita pecunia petitur. Cum autem ex praecedenti causa debiti in chirographum quantitas redigitur, non requiritur an tunc cum cauebatur numerata sit, sed an iusta causa debiti praecesserit.

Idem. Frustra opinaris exceptione non numeratae pecuniae esse te munitum, cum uelut fateris in eius

[illegible]

iuvenem qui erat obligatus substitutus te debitorem.

Idem. Si quasi acceptam mutuam pecuniam adversario cavistis que numerata non est, per condictionem obligationem repetere, et si actor petat, vel exceptione non numeratae pecuniae adversus agentem uti potestis.

Idem. Si intra legibus diffinitum tempus qui cautionem exposuit nulla querimonia usus defunctus est, residuum eius temporis heres habebit tam adversus creditorem quam adversus heredes eius. Sin autem questus est, exceptio non numeratae pecuniae heredi et adversus heredes eius perpetuo competit.

Cum novissimum tempus excessit in querimoniam creditore minime deducto, omnimodo heres eius et si pupillus sit debitum solvere compelletur.

Imp. Cum ultra hoc quod accepit re obligari minime posse constat, et stipulatione interposita placita creditor non dedit, in factum dandam exceptionem convenit. Sane cum tempus infra quod huius rei querela deferri debet transierit, si intra hoc testando minime paratum sit, mensis ultra hoc quod accepisti sortis a te nomine rectorum provincie exigi patietur.

Idem. Asseveratio debitum solutum contendentis temporis diuturnitate non extenditur, nec huic obloquitur quod exceptio non numeratae pecuniae certa die non delata querela penitus evanescat, cum in eum qui factum asseverans onus subiit probationis, et negantem numerationem, cuius naturali ratione probatio nulla est, et ob hoc ad petitorem eius rei necessitatem transferentem, magna sit differentia.

Idem. Si vice transactionis causa dare pecuniam stipulanti spopondisti, exceptione non numeratae pecuniae defendi non potes.

Idem. Tam mandatori quam fideiussori non numeratae pecuniae exceptio exemplo rei principalis competit.

Imp. Generaliter sancimus, si quid scriptis cautum fuerit pro quibuscumque pecuniis ex antecedente causa descendentibus, eamque causam specialiter promissor edixerit, non iam ei licentia sit causae probationes stipulatorem exigere, cum suis confessionibus acquiescere debeat, nisi certe apertissimis rerum argumentis scriptis inserta religionem iudicis possit instruere quod in alium quemquam modum et non in eum quem cautio perhibet negocium subsecutum est. Nimis enim indignum esse iudicamus ut quod quisque sua voce dilucide protestatus est, id in eundem casum infirmare testimonioque proprio resistere.

Idem. Sicut non numeratae pecuniae competere possit exceptio in eos, qui sedente tali auxilio uti vel presente vel absente creditores eius possint exceptionem opponere, sive ipsi conveniantur utpote res eius detinentes ab his qui debita eius exigunt, cui competit haec exceptio vel dotis vel alterius causae nomine, sive etiam alios possidentes aliquam actionem moveant, ipsi possint in examinando

[illegible]

nego ad summam tandem non numeratae pecuniae exceptionem opponere nec eo privilegio gaudeant quod principali debitori ea nunc quamvis in usu est. Ita tamen ut neque principali debitori neque fideiussori eius aliquid praeiudicium generetur si is qui eam exceptionem opposuit victus fuerit, sed possint illi pro ea si conveniantur intra statuta scilicet tempora ea se exceptione tueri.

Indubitati iuris est non numeratae pecuniae exceptionem locum habere in talibus nominibus vel feneraticiis vel aliis cautionibus quae et sacramenti habent mentionem. Quae enim differentia est in hac exceptione sive iusiurandum positum est sive non tam in feneraticiis cautionibus quam in aliis instrumentis quae talem exceptionem recipiunt.

In contractibus in quibus pecuniae vel aliae res numeratae vel datae esse conscribuntur non intra quinquennium quod antea constitutum erat non numeratae pecuniae exceptionem obicere possit qui accepisse pecunias vel alias res scriptus sit sed intra solum biennium continuum ut eo lapso nullo modo querela non numeratae pecuniae introduci possit. His scilicet qui per aliquas causas specialiter legibus expressas etiam lapso quinquennio in temporibus praefinitis adiuvabantur et in posterum licet biennium pro quinquennio statutum est eodem auxilio potituris.

Sed cum in securitatibus et instrumentis depositarum rerum vel pecuniarum talem exceptionem opponere litigatores conantur, iustum esse perspeximus huiusmodi potestatem in certis quidem casibus prorsus amputare, in aliis vero brevi tempore concludere. Ideoque sancimus in instrumentis quidem depositionis certarum rerum vel certae pecuniae securitatibus publicarum functionum sive in solidum sive ex parte solutae esse conscribantur, nullis in securitatibus quae pro confectione dotalium instrumentorum de soluta dote ex parte vel in solidum exponuntur nullam exceptionem non numeratae pecuniae penitus opponi. In ceteris vero securitatibus quae super privatis debitis a creditoribus conscribuntur partem debiti sortis vel usurarum nomine solutam esse significantes vel adhuc feneraticia actione cautione apud creditorem manente solidi tamen debiti solutionem factam esse demonstrantes vel futuram redhibitionem instrumenti feneraticii promittentes vel si qua alterius cuiuscumque contractus gratia in qua numeratio pecuniarum vel datio certarum rerum scripta est securitas similiter data sit dependas esse pecunias vel alias res vel partem earum significans intra xxx. tantummodo dies post huiusmodi securitatis expositionem numerandos exceptionem non numeratae pecuniae posse obicere his quibus transactae fuerint eaedem securitates a iudicantibus omnibus modis admittatur. Nec licere ei qui securitatem exposuit post excessum memoratorum dierum non esse solutas pecunias vel alias res dicere. Videlicet illo observando ut

quibus non permittitur exceptionem non numeratae pecuniae opponere vel ab initio vel post taxatum tempus elapsum, in his nec usu suam dum offerri liceat. Cum autem praevio quod memoratae exceptioni taxatum est, licebit ei cui talis exceptio competit vel denuntiationem scriptis missis querellam non numeratae pecuniae manifestare ei qui numerasse eam vel alias res dedisse in scripto scriptus est. Vel si abest eum his locis in quibus contractus factus est, contigit in hac quidem alma urbe apud quemlibet ordinarium iudicem, in provinciis vero apud viros clarissimos rectores earum vel defensores locorum eandem querelam manifestare, eoque modo perpetuam sibi exceptionem efficere. Cum autem si quis praesens sit qui pecunias numerasse vel alias res dedisse scriptus est, aliquis autem non ad administrationem aut in hac alma urbe vel in provinciis gerat, ut difficile esse videatur denunciationem ei mittere, licentiam damus ei qui memorata exceptione uti velit alios iudices adire vel in hac alma urbe vel in provinciis, et per eos ei manifestare tamen exceptionem huiusmodi obiectam a se super non numerata pecunia querelam esse. Cum si in provinciis vel non sit alius administrator civilis vel militaris, vel per aliquam causam difficile sit ei qui memoratam querelam opponit adire eum, eas quae dicta sunt facere licentiam ei damus per virum reverentissimum episcopum eandem suam exceptionem creditori manifestare, ita tamen ut statutum tempus interrumpatur. Quae etiam in exceptione non numeratae pecuniae dotis locum habere censitum est.

De compensationibus

Imperator. Senatus censuit et saepe rescriptum est compensationi in causa fiscali ita demum locum esse, si eadem statio quid debeat quae petit. Hoc iuris propter confusionem diversorum officiorum tenaciter servandum est. Si quid autem ex ea statione cuius mentionem fecisti debitum constiterit, quam primum recipies.

Idem. Si constat pecuniam invicem deberi, ipso iure pro soluto compensationem haberi oportet ex eo tempore ex quo ab utraque parte debetur, utique quoad concurrentes quantitates, eiusque solius quod amplius apud alterum est usurae debentur, si modo petitio earum subsistit.

Idem. Si ex causa iudicati solutum repeti non potest, eapropter nec compensatio eius admitti potest. Cum vero qui iudicati convenitur compensationem pecuniae sibi debitae implorare posse minime dubium est.

Imperator. In ea quae reipublicae te debere fateris compensari ea quae invicem ab eadem tibi debentur is cuius de ea re notio est iubebit, si neque ex kalendario neque ex vectigalibus neque ex frumenti vel olei publici pecunia neque tributorum neque alimentorum neque eius quae statutis sumptibus servit neque fideicommissi civitatis debitor sis.

Idem. Etiam si fidei commissum tibi ex eius bonis debitum constat, cui debuisse te minorem quantitatem dicis, equitas compensationis usurarum excludit computationem. Petitio autem eius quod amplius tibi debetur probatus sola relinquitur.

Imp. Nec ex scriptura qua cautum est accepta que negas tradita obligari te certum est, si fidem veritatis potuit; et compensationis equitatem iure postulas, non enim prius exsolvi quod debere constiterit equum est quam petitioni mutue responsum fuerit, eo magis quia ea te persequi dicis que amiserit curatori eam amota queris.

Idem. Si ex venditione pretium venditori debetur, compensationis ratio opponitur. Caducas fiscum enim solum emptores peticioni pretii compensationem obicere prohibentur.

Idem. Si pro fructus ex possessione tua perceptos victus causa es debitor constitutus, cum id quod a matre tua legatum est a te petere cepit fiduciario debite quantitatis, apud eum qui super ea re iudicaturus est compensationem non immerito obicies.

Idem. Eius quod ei non debetur qui convenitur sed alii, compensatio fieri non potest.

Imp. Quamvis fundum distractum a te, pro non veluti precedente obligatione, emptor ex obligatione certum quid solvisse, si debitum a te apud presidem provincie petatur, compensationem eius quod indebite solvisti potes opponere.

Idem. Si tutores pupilli officio magistratus urgente nominastis ac plus proponitis, pupilli pecuniam solvistis, suspicionem agitis sollicitudine ne ab ipsis conventi haberetis imputare minime possitis, vel a vobis quicquam amplius exigatur, si tamen quantum contutores debuerunt vel vos nomine ipsorum maiorem quantitatem dedisse probetur.

Idem. Invicem debiti compensatione habita, si quid amplius solvere debeas, vel accipere creditore nolente offensis et consignatum deponens de pignoribus agere potes.

Idem. Si includ in id debitum quod sollempnium publicarum pensionum debitas nomine compensaturum te inchoas petiturum pro ea Muciano sepe fisti rectutis que veniant in compensationem, non indebiti soluti repetitio, sed eius debiti competit exactio.

Imp. Compensationes ex omnibus actionibus ipso iure fieri sancimus, nulla differentia in rem vel personalibus actionibus inter se observanda. Ita tamen compensationes obici iubemus, si causa ex qua compensatur liquida sit et non multis ambagibus innodata, sed possit iudici facilem exitum sui prestare. Satis enim miserabile est post multa varia que forte certamina, cum res iam fuerit approbata, tunc ex altera parte que iam pene convicta est opponi compensationem iam certo et indubitato debito, et moratoriis am

bagib; spem 9dēp nōis exclu
dit. Hoc itaq; iudices obser
uent 7 non p(er)duciores in adin
uendas compensatōes excis
tant. nec molli animo eas s(us)
cipiant s; iure stricto utētes
si inuenerint eas maiorem et
ampliorem exposcē indagiē
eas q̄ alij iudicio refuent. litē
aut̄ pristinam iam pene exp
editam s(ente)n(ti)a t(er)minali compo
nant. Excepta actōne dep
ositi s(ecundu)m n(ost)ram sc(ri)p)cionem in q(ua)
nec compensatōi locum eēdi
posuimus. Possessiones aut̄
alienas p(er)peram occupantib;
compensacio non datur.

Imperator. De usuris. Rubrica.

Si ex interrogatione p(re)cedente
p(ro)missio usurarum
fc̄a p(ro)betur licet instrū(men)to
conscripta non sit iure optimo
debentur.

Impr. Usuras emptor cui po(ssessi)
o rei tradita ē si p(re)cium uen
ditori non optulit q(uam)uis pe
cuniam obsignatam in depo
sito cām habuit equitatis rō
ne p(re)stare cogitur.

Impr. Si creditrici que ex cā pig
noris obligatam s(ib)i rem tenet
pecuniam debitam cum usu
ris testib; p(re)sentib; optulisti
7 ea non accipiente eam obsi
gnatam deposuisti usuras ex
eo t(em)p(o)re quo optulisti p(re)stare
non cogis. absente u(er)o c(re)ditrice
p(re)sidem s(ib)i h(oc) interpellarē debu(er)as.

Impr. Quamuis usure fenebris
pecunie citra uinculum stipulā
tionis peti non possunt tñ ex pac
ti conuentione solute neq; u(e)l
ut indebite repetuntur neq; in sor
tem accepte ferende sunt.

Impr. Per retencōem pignoris
usuras s(er)uari posse de quibus
conuenit licet stipulatio interposita
non sit iure constitutum ē
7 rōem h(abe)t cum pignora 9dōe
pacti in usuris obstricta sint.
Cum enim incertā de qua agis ex
actio cessat. si q(ui)d t(em)p(o)re certus de
minorib; usuris petendis cō
uenit. p(ro) ea aut̄ cum se debitor
p(ro)stiturum maiores repromi
sit ip(s)o uideri nata retentiō pi
gnoris q(ua)n(do) eo t(em)p(o)re quo instrū
m(en)ta (con)fitebantur non conuenit u(t)
pignus in ad hanc actionem teneat(ur).

Impr. Aduersus creditorem usuras ma
iores ex stipulatu petentem si
p(ro)betur p(er) c(er)tos annos minores
p(ro) ea consecutus utilis ē pacti eō
exceptio. sicut nequ(e) tueri eām potes
tis in aduersus defensores ciuita
tis maiores petentes ex cauciō
ne si p(ro)baueritis semp(er) quincūte
pupillorum uestrorum annuitates
que maiores cauat repēdisse.

Impr. Creditor instrūis suis p(ro)ba
re debz quid intendit et usuras se
stipulatum si pot(est) nec enim si
aliq(ua)n(do) ex consensu p(re)stite sint
obligationem constituunt.

Impr. Quamuis lassa cum pecu
niam mutuam accepiss(et) mi
nores usuras menophano spo
pondit et n(isi) intra c(er)tum tēp(us)
eas solu(er)it ampliores licita
p(ro)misit. si p(ost) tempus cautionis
p(re)finitum c(re)ditor easdem acce
pit nec maiores dari ē postu
lauit ac p(ro) hoc n(on) recessisse a mio
rum p(re)stacōe cum p(ro)bari pot(er)it.

usuras computari oportet quatenus

Imp. In exactione creditor preseruauit.

Si ipse non stat quominus intra praestituta tempora pecuniam minorum usurarum solueres, sed curatores filiorum creditoris qui eam accipere noluerunt, id quod apud iudicem datum probaueris eius temporis quo per te non stetisse apparuerit usure maiores non exigentur. Quia si ea que sortem depositam excipi excqui(?)

Id fenus apparuit non conueniens.

Usure per tempora solute non proficiunt reo ad dupli computationem: tunc enim ultra sortis summam non exiguntur usure quociens tempore solutionis summa usurarum excedit eam computationem.

Imp. Frumenti uel ordei mutuo dati excessio in ex nudo pacto prestanda est.

Exceptio pignori obligato creditor pro oblatam iure sibi pecuniam quam non suscepit si fructus accepit ex omnium sortis debitum est.

In bone fidei iudiciis que le(gem) etiam negotiorum gestorum usurarum rationem habere cautum est, sed si finitum est iudicium, sententia quamuis minoris condempnatio facta est non adiectis usuris neque prouocatione secuta est, finita retractanda non sunt, nec eius temporis quo post rem iudicatam fluxit usure illo iure postulantur nisi ex causa iudicati.

Si ea pactione uxor tua pecuniam mutuam dedit ut uice usurarum domum inhabitaret pactoque ita ut conuenit usa est, non in locando domum pensionem redegit, referri quod nemo qui plus domus redigeret si locaret, quam usurarum legitimarum ratio colligit, minime oportet. Licet enim uberiore sorte potuit contrahi, locatio non nudo tamen illicitum fenus esse contractum, sed uilius conducta habitatio uidetur.

Imp. Cum allegas uxorem tuam ea condicione mille aureorum numero quantitatem suscepisse ut si intra diem certum debito non satisfecisset cum pena quadrupli redderet quod accepit, iuris forma non patitur legem contractus ultra penam legitimarum usurarum posse procedere.

Cum non frumentum sed pecuniam fenori te accepisse allegas, ut certa modi, acto tritici, praeretur, ac his modus suo die sit fuisset oblatus, in usurarum additamentis in fraudem legitimarum usurarum grauatum te esse contendis. Potes aduersus improbam petitionem competenti uti defensione.

Imp. Si ea lege possessionem mater tua apud creditorem suum obligauit ut fructus in uicem usurarum consequeretur, obtentu maioris precepti emolumenti propter incertum fructuum euentum rescindi placita non possunt.

Acceptam mutuo sortem cum usuris licitis creditori potestatem offeras; si non suscipiat, consignatam in publico depone, ut cursus legitimarum usurarum inhibeatur. In hoc autem casu publicum intelligi oportet, uel sacratissimas edes uel ubi competens iudex super ea re aditus deponi eas disposuerit.

sunt. Creditori subsecuto in periculo debitor liberabitur. et ius pignorum tollitur cum suvana in actio manifeste declarat pignoris in bibendi prosecutionem. vel solutis pecuniis vel si per creditorem stetit quominus solvantur. Creditor in tiectiis pecuniis suam orum creditori. scilicet actione utili ad exactionem eorum non adversus debitorem. non forte eas susceperit, sed vel certe depositarum nullas competentes pecunias.

Idem. Indebitas usuras et si ante sortem solute non sunt ac pro pena minime eam non potuerunt licet post sortem redditam creditori fuerunt date exclusa iuris varietate repeti posse perpensa ratione firmatum est.

Idem. Constitutionibus sacris que ultra certum modum usuras fenebris exigi pecunie prohibent mandatoribus et vel fideiussoribus subventum est quibus cum mandator vel fideiussor uti potest conventus.

Imperator. Pignoribus quidem intervenientibus usure que sine stipulatione peti non poterant pacto retineri possunt fuerunt hoc iure constituto cum his nullo interposito pacto tamen certe summe penam praeter convenisse proponas nec peti nec retineri quicquam amplius et ad pignoris solutionem urgente disciplina iuris perspicis.

Idem. Oleo quidem vel quibuscumque fructibus mutuo datis incerti precii ratio additamenta usurarum eiusdem materie suasit admitti. [etiam si sic ultra legitimas usuras]

Idem. Si minor tua maior xxv annis constituta negocia que ad te pertinent gessit cum omnem diligentiam prestare debeat usuras pecunie tue quam administrasse sunt comprobata prestare compelli potest.

Idem. Si usuras prestari pignore dato conveniat et incontinenti nummi actione facta prorsus vel ante per quod debitum solidum feceris non designasti habuit creditor in usuras accepto ferende solute quantitatis facultatem.

Imperator. Pro auro et argento et veste facto cyrographo licitas solvi vel promitti usuras iussimus.

Imperator. Eos qui principali actione per exceptionem xxx vel xl annorum sive personali sive ypothecaria ceciderunt non posse super usuris vel fructibus preteriti temporis aliquam movere questionem dicendo ex his temporibus eas velle solvi que non ad xxx vel xl preteritos annos referuntur. et adtendo singulis annis earum actiones nasci. principali enim actione non subsistente satis supervacuum est de usuris vel fructibus adhuc iudicem cognoscere. Cum usurarum vero quantitate et generalem sanctionem facere necessarium esse duximus veterem duram et gravissimam earum molem ad mediocritatem deducentes. Ideo iubemus illustribus quidem personis sive eas precedentibus minime licere ultra tertiam partem centesime usurarum nomine in quocumque contractu vili vel maximo stipulari. Illos vero qui ergasteriis presunt vel aliam licitam negociationem gerunt usque ad bessem centesime suam stipulationem moderari. In traiecticiis autem contractibus vel in

sperium fenori dantibus usque ad centesimam tantummodo licere stipulari nec eam excedere licet veteribus legibus hoc erat concessum. Ceteros autem omnes homines dimidiam tantummodo centesime usurarum et in omnibus aliis casibus nullo modo ampliari. In quibus etiam stipulationem usure exigi solent. Nec liceat iudici memoratam augere taxationem occasione consuetudinis in regione optinentis. Si quis autem aliquid contra modum huius fecerit, cognoscens nullam penitus de superfluo habeat actionem, sed si acceperit in sortem hoc imputare compelli. Interdicta autem tam creditoribus ex pecuniis fenori datis aliquid detrahere vel retinere siliquarum vel sportularum vel alterius cuiuscumque gratia. Nam si quid huiusmodi factum fuerit, principale debitum ab initio ea quantitate minuetur, ut tamen ipsa minuenda pars quam usure exigi prohibeantur. Machinationes etiam creditorum qui ex hac lege prohibiti sunt maiores usuras stipulari alios medios subiciunt quibus non ita interdictum est resecantes iubemus, si quid tale fuerit attemptatum, ita computari usuras ut necesse esset si ipse qui eum interposuit fuisset stipulatus. In quo casu sacramenti etiam illatorem locum habere sancimus.

Idem. De usuris quidem modum iam statuimus, priorem quorundam interpretationem penitus removentes. Iubemus etiam eos qui ante eandem sanctionem ampliores quam statute sunt usuras stipulati sunt ad modum per eandem sanctionem taxatum ex tempore lationis eius suas moderari actiones, scilicet illius temporis quod ante eandem fluxit legem pro tenore stipulationis usuras exacturos. Cursum insuper usurarum ultra duplum minime procedere concedimus, nec si pignora quedam pro debito data sunt, quorum occasione quedam veteres leges et ultra duplum usuras exigi permittebant. Quod et in bone fidei iudiciis et ceteris omnibus causis quibus usure exiguntur servari censemus.

Idem. Ut nullo modo usure usurarum a debitoribus exigantur et veteribus quidem legibus constitutum fuerat, sed non perfectissime cautum. Si enim usuras in sortem redigere fuerat concessum et totius summe usuras stipulari, que differentia erat debitoribus qui re vera usurarum usuras exigebantur? Hoc certe erat non rebus sed verbis tantummodo leges imponere. Quapropter hac apertissima lege diffinimus nullo modo licere cuidam usuras preteriti vel futuri temporis in sortem redigere et earum iterum usuras stipulari. Sed si hoc fuerit subsecutum, usuras quidem semper usuras manere et nullum alienarum usurarum sentire incrementum, sortis autem antique tantummodo usurarum incrementum facere.

Imperator

De nautico fenore. Rubrica

Traiectitiam pecuniam que periculo creditoris datur manifestum est tamdiu liberam esse ab observatione communium usurarum quamdiu navis appulit ad portum.

Idem. Cum dicas pecuniam te ea lege dedisse ut in sacra urbe tibi restitueretur nec incertum periculum quod ex navigatione maris metui solet ad te pertinuisse profiteris, non dubium est pecunie credite ultra licitum modum te usuras exigere non posse.

Idem. Cum proponas te nauticum fenus ea condicione dedisse ut post navigium quod in Affricam dirigi debitor asseverabat in Salonitanorum portum nave delata fenebris pecunia tibi redderetur ita ut navigii dumtaxat quod in Affricam destinabatur susceperis periculum, quod vitium debitoris nec loco quidem navigii servato illicitis comparatis mercibus que navis optinebat fiscum occupavisse amissarum rerum detrimentum seu incertum quod non ex marine tempestatis discrimine sed ex precipiti avaricia et incivilis debitoris audacia accidisse asseveratur ascribi tibi iuris ratio publica non permittit.

Idem. Traiecticie quod pecunie que periculo creditoris mutuo datur casus antequam ad destinatum locum perveniat ad debitorem non pertinet. Sine huiusmodi vero conventione infortunio naufragii non liberatur.

Imperator. Depositi vel contra.

Si incursu latronum vel alio fortuito casu ornamenta deposita apud interfectum perierunt, detrimentum ad heredem eius qui depositum accepit qui dolum solum et latam culpam, si non aliud specialiter convenit, prestare debuit non pertinet.

Quod si pretextu latrocinii commissi vel alterius fortuiti casus res que in potestate heredis sunt vel quas dolo desiit possidere non restituit, tam depositi quam ad exhibendum actio, sed et in rem vindicatio competit.

Imperator. Usure in depositi actione sicut in ceteris bone fidei iudiciis ex mora venire solent.

Imperator. Si depositi experiris non immerito et usuras tibi restitui flagitabis, cum tibi debeat gratulari quod furti eum actione non facis obnoxium, siquidem qui rem depositam invito domino sciens prudensque in usus suos convertit etiam furti delicto succedit.

Idem. Si depositam pecuniam is qui eam suscepit usus est, non dubium est etiam usuras eum prestare debere. Sed si cum depositi actione expertus es, tantummodo sortis facta condempnatio est, ultra non potes propter usuras experiri. Non enim due sunt actiones, alia sortis alia usurarum, sed una, ex qua condempnatione facta iterata actio rei iudicate exceptione non repellitur.

Imperator. Propter instrumenta que quiete deposuisse cum adversario tuo dicis ut residua pecunia que ex conductione debebatur ei soluta ea reciperes, si id quod placuerat impletum est, sequestrem potes convenire. Sin nimirum aut hec reddita non sunt, tamen adversus eum a quo fundum conduxeras, si omne quod ex hoc contractu reddidisse ipsis solutionibus [?] tutus es.

Imperator. Si penes quem utrasque partes tuas actiones vel alia instrumenta commendasse dicis legem que

---

quod allegant ... depositi ... ; hoc respondet ; de furti ... furtum ... ; ... non solum ... depositi ... etiam furti ...

[illegible]

Novella. Set iam cautum est ne quis extrinsecus depositario depositi interdicat restitutionem quod subsecuto depositore possidens pulsari potest. Si autem factum fuit dampnum siquod accidit ei qui passus est prestabit. nec non et etiam centesime usurarum nomine ex quo facta est huius contestatio. Quibus penis subiaceat qui vel inquilinis pensionum dationem vel publice persone pactis interdicit administratorem.

III

...hoc suscepit fuare necesse habet.

Idem. Desidium tuum cum ratione iuris non congruit. nam si custodiam pecunie suscepisti quam alijs a te datam mutuo in quo bancte reddi conceptum profiteris arguit solutionem eius competentem tibi recusas.

Idem. Is qui depositam a te pecuniam accepit eam suo nomine vel cuiuslibet alterius mutuo dedit tam ipsum de implenda suscepta fide quam eius successores teneri certissimum est. Adversus autem qui accepit nulla tibi actio competit nisi nummi extant. tunc enim contra possidentem uti vendicatione.

Idem. Cum hereditas patris tui potestas in eam dominium sustineat ab herditario suo patrui sui patrui uiro successionis res commendatas sibi eandem fidem ab eius successoribus qui susceperat a procuratorem patrui tui petere potestis.

Idem. Qui depositum non restituit suo nomine conuentus et condempnatus ad eius restitutionem cum infamie periculo arguetur.

Idem. Si quis vel pecunias vel res quasdam per depositionis acceptit titulum volenti ei qui deposuit reddere illico modis omnibus compellatur nullamque compensationem vel deductionem vel doli exceptionem opponat quasi et ipse quasdam contra eum qui deposuit actiones personales vel in rem vel hypothecariam pretendens cum quam non sub hoc modo depositum accepit non ut concessa ei retentio generetur et contractus qui ex bona fide oritur ad perfidiam retrahatur. Set si ex utraque parte aliquid fuit depositum nec in hoc casu compensationis impeditio oriatur. sed deposite quidem res vel pecunie ab utraque parte quam celerrime sine aliquo obstaculo restituantur. ei videlicet primum qui primus hoc voluerit et postea lunc actiones integre quidem ei reseruentur. Quod optime sicut iam dictum est et si ex una parte depositio celebrata est. exaltata autem compensatio fuit opposita ut integra omnium ratione servata deposite res vel pecunie primo a fronte restituantur. Nisi in scriptis attestatio non per dolum vel fraudem fuit ei qui depositum suscepit ab alio transmissa ut minime depositum restituat. hocque per iusiurandum affirmaverit. liceat ei qui deposuit sub defensionis cautela ydonea prestita res depositas quas dicit eius recuperare.

Idem. Si super vacuam veterum dubitationem de medio tollentes si quis certum pondus auri vel confecti vel in massam constituti deposuerit et plures scripsit heredes et unus ex his contingentem sibi portionem a depositario non accepit. alter supersedit vel alio fortuito casu impeditus hoc facere non potuit et postea depositarius in adversam reciderit fortunam vel sine dolo depositum perdiderit scimus non esse coheredi eius licentiam venire contra coheredem suum et ex parte eius evellere quod ipse ex parte sua consequi minime potuit. quamvis ex eo quod coheres accepit communi constituto.... cum ubi certe pecunie deposite fuerant et...

suam ptem unus ex heredibus ac
cepit ne enim venire in dubium
eum bn accepisse ptem suam
non debe aliam ptem attingere
nob enim n ur homo e cob no
xius neque in massam neque in
speciem neque in pecuniam nu
meratam quia suam ptem sus
cepit ne industria penas desi
die solvat. sic enim in alius heres
suam fortunam quemadmodum co
heres eius obsuasit et suum ut
quod acciperet et sequenti vel alteratori
bus minime locus relinqueret.

Impr. **Mandati. Rca.**

Adversus eum cuius ne
gocia gesta sunt de pe
cunia quam de propriis
opibus vel ab aliis mutuo accep
tam erogasti mandati actione
pro sorte et usuris potes experiri.

De salario quod promisit apud pre
sidem provincie cognitio prebebit.

Id. Salarium incerte pollicit
ationis peti non potest.

Impr. Cum ex causa fideiussionis
pecuniam pro te in tuum exsol
visse proponas heres mandati ac
tionem qua non solum pecuniam
set et pignora in obligationem eam
deducta potes consequi.

Id. Si procurator est suum iuris consti
tuto actionem adversus debitores
suos mandavit potuit ipse
presens adversus eos re integra ex
periri. si quid itaque ab eo apud
iudicem actum est rescindi
nulla ratio patitur.

Impr. Etiam si contrariam sententiam
reportaverunt qui te ad exercen
das causas appellationis procurato
rem constituerunt sibi michil
culpa tua factum est sumptus quos
in lite probabili fecisti contra man
dati actione petere potes.

Id. Si maritus sororis tue tibi
procurans petere bonorum possessionem
noluit cum ipso tibi cognitum
est quam querelam ita cum effectum heres
si mandasse te ut peteretur bono
rum possessio eumque neglexisse
arguas.

Id. Si vitantis eius secutus qui
pecunie auctor fuit et cui ut tra
dicit pecunias tradidisti
tam adversus eum qui a te stip
sit quam adversus eum cuius man
datum secutus es mandati
actio tibi competit.

Impr. Si fideiussor pro reo paci
ente fidem suam astrinxerit man
dati cum eo post exsolutam pec
cuniam vel sententiam condempnatio
nem potest exercere actionem

Id. Si tutor pupillorum pater ut pec
cuniam in rem suam fuiseret
codices mandavit et in hanc rem,
eque ipso percipiente pignora sibi
obligata mandati actione pu
pillos post patris mortem conveni
ret consequi ius obligationis
pignorum potes. si in solutio
nem cessabitur.

Impr. Cum procuratorem causam
tuam lesam esse dicas manda
ti actio adversus eum tibi competit.

Id. Si precario etiam supplicas fide
iussor seu mandator intercessi
ti neque condempnatus neque
bona eam dilapidare pro accep
isse comprobari possis ut iustam
metuendi causam prebeat. Neque
ab initio ita te obligationem susce
pisse ut eam possis ante solutionem

convenire. Nulla iuris ratione antequam satis creditori pro ea feceris, eam ad solutionem urgeri certum est. Fideiussorem vel mandatorem exceptione munitum et iniuria iudicis condempnatum, appellatione contra bonam fidem minime usum, non posse mandati agere manifestum est.

Id. Procuratorem non tantum pro his que gessit, sed et pro his que gerenda suscepit, et tam propter exactam ex mandato pecuniam quam non exactam tam dolum quam culpam sumptuum ratione bona fide habita prestare necesse est.

Id. Cum mandati negocii contractum etiam accepisse legem asseveras, eam integram secundum bonam fidem custodiri convenit. Unde si contra tenorem mandati procurator tuus ad te pertinentem fundum vendidit, nec venditionem postea ratam habuisti, transferre non potuit dominium.

Id. A procuratore dolum et omnem culpam, non etiam improvisum casum prestandum esse iuris auctoritate manifeste declaratur.

Id. Mandatum re integra domini morte finitur.

Id. Si fratris mandatum tui patris ac felicis equos tua pecunia comparatos vel in solutum a proprio debitore tuo creditori suo de his utriusque voluntate dedisti, ad parendum placitis eos mandati iudicio conventos bona fides urget.

Id. Ad comparandas merces data pecunia qui mandatum suscepit fide rupta quantum interest mandatoris tenetur.

Id. Precii rerum distractarum quas venales mandato precedente acceperas, ultra locum iudicatum usuras ex stipulatione vel mora prestare, licet pignora data proponantur, compelli non potes.

Id. Post solutionem a se factam contemplatione dati mandati vel ab eo pro quo intercessit vel successoribus eius quod solutum est cum usuris post moram recte reddi postulas.

Id. Si collicitum litis [..] tulat. meritum redemisti, contra conventionis fidem impleri frustra petis.

Cod. Si gratuitum mandatum suscepisti, secundum bonam fidem sumptus recte postulas.

Impr. In re mandata non pecunie solum, cuius est mandati certissimum iudicium, verum etiam existimationis periculum est. Nam sue quisque rei moderator atque arbiter non omnia negocia, sed pleraque ex proprio animo facit; aliena vero exacto officio geruntur, nec quicquam in eorum administratione neglectum atque declinatum vacuum est culpa.

Impr. Per diversas interpellationes ad nos factas comperimus quosdam alienis rebus fortunisque inhiantes cessiones aliis competentium actionum in semet ipsos exponi properare, hocque modo diversas personas litigatorum vexationibus afficere, cum sit certum pro indubitatis obligationibus eos magis quibus antea suppetebant sua vindicare quam ad alios ea transferre velle. Per hanc itaque legem iubemus in posterum huiusmodi conatum inhiberi. Nec enim dubium

esse redemptores litium alienarum videri eos esse qui cessiones in se confici cupiunt. Ita tamen ut si quis datis pecuniis huiusmodi subierit cessionem, usque ad ipsam tantummodo solutarum pecuniarum quantitatem et usurarum eius actiones exercere permittatur, licet instrumento cessionis venditionis nomen insertum sit. Exceptis scilicet cessionibus quas inter coheredes pro actionibus hereditariis fieri contingit, et his quascumque vel creditor vel is qui res aliquas possidet et pro debito seu rerum apud se constitutarum munimine ac tuitione accepit, nec non his quas inter legatarios seu fideicommissarios quibus debita vel actiones seu res alie relicte sunt pro his fieri necesse est. Nulla enim tali ratione intercedente redemptor sicuti superius declaratum est magis existit quam alienarum prestitis pecuniis subit actiones. Si autem per donationes cessio facta est, sciant omnes huic legi locum non esse, sed antiqua iura esse servanda, ut cessiones tam pro exceptis et specialiter enumeratis quam aliis factas seu faciendas secundum actionum quecumque cesse sunt vel fuerint tenorem sine quadam diminutione optineant.

Imperator. Ab Anastasio dive memorie principe iustissima constitutio conscripta est tam humanitatis quam benivolentie plena, ut ne quis alienum subeat debitum cessione in eum facta amplius consequatur a debitore his que prestavit cessionis auctori, exceptis quibusdam casibus qui specialiter illi sanctioni continentur. Sed cum hi qui circa lites morantur eandem piam dispositionem in sua natura remanere minime concesserunt, invenientes machinationem ut partem quidem debiti venditionis titulo transferant in alium creditorem, reliquam autem partem per coloratam cedant donationem. Generaliter Anastasiane constitutioni subvenientes sancimus nulli licere partem quidem debiti cedere pecuniis acceptis et venditione actionum habita, partem autem donationis titulo videri transferre, sed si voluerint purum debitum donare totum vel per donationem actiones transferre, hoc non occulte nec per partes pecunias clandestinas suscipere, publice autem simulatam donationem celebrare, sed undique puram et non dissimulatam donationem facere. Huiusmodi enim cessionibus non adversamur. Si quis autem occulte aliud quidem agere conatur et pecunias propter ea accepit et vendidit particulatim actiones, partem autem donare simulat, vel ipsi qui actionis exceptionem subiit vel forsitan alii per suppositam personam, quia et hoc sepius perpetratum esse didicimus, huiusmodi machinationem penitus amputamus, ut nihil amplius accipiat quam ipse vero contractu re ipsa persolvit. Sed omne quod superfluum est et per figuratam donationem translatum inutile esse ex utraque parte censemus, ut neque ei qui cessit actiones neque ei qui eas suscipere curavit aliquid lucri vel fieri vel remanere, vel aliquam contra debitorem vel contra res

ad eum pertinentes esse utique eorum actionem. Sed si quis donationem quidem omnis debiti facere assimulaverit ut videatur esse tota donatio, aliquid autem occulte susceperit, et hoc casu actionem in exactionem sortium quod datum esse comprobetur: et si hoc a debitore persolvatur, nullam esse eum vel substantiam eius ex simulata donatione oriatur molestia. Et iustum fuit hoc quidem remedium debitoribus ab Anastasiana constitutione iam prius impertiri ex quibus in lex data est quoniam omnes astute lacerandam esse estimaverunt. Sed ne videmur in tanta temporum nostrorum benivolentia aliquid acerbi admittere in futurum per presentem legem censibus hoc observari censemus et omne quod contra legem Anastasianam excogitatum est hoc in posterum nostro privatur remedio. **Si filius extero emere se mandaverit.** Rubrica.

Si extero filius se mandaverit emendum quoniam filius nec ex persona sui qui alibi mandare non potest nec ex domini persona. Quoniam qui mandat ut a se res comparetur inutiliter mandat consistere debebat actio sed ad interesse mandati actione. Certum optima ratione quia non id agitur nec ex ipso mandato sed per mandatum ex alio contractu nascatur actio placuit domino quem actionem servitutem domino ignorante emi te mandasti ac te nummos subministrante peculiares solvisti sunt minime liberato plebiscitum potuit pervenire. Nec tamen si tacita nec manumissa esset mandati de ancilla in empti de pretio consequendo tamen contrarias actiones ei exercere concedi placuit. Sane in illius domini arbitrio relictum est utrum ne mancipium an pretium consequi velit. Cum ex peculio quod fuit eius solo celebrata obligationis vinculo emptorem liberare non potuit.

Pro socio. Rubrica.

Societatem uno pecuniam conferente alio operam dante posse contrahi magis optinuit. Idem. Cum proponas te predium coniuncto dominio cum patruo tuo comparasse in possessionem quam tantum te quoniam ipsum inductum nunquam id efficit ut dominium fundi ad utrumque pertineat. Certum sane quia pretium a te solo numeratum est et sollempnibus pensitationibus cessante socio satisfactum esse dicis iudicio societatis id quod eo nomine prestari oportuerat consequeris. Idem. Cum in societatis contractibus fides exuberet conveniatque equitatis rationibus et compendia equaliter inter socios dividi et dispendia per partes si pretium salinarum societatem participasse et non recepta communis compendii portione rebus humanis exemptum esse reperitur commodum societatis quod debitum iuxta fidem iure constitit restitui tibi percipiet. Idem. Si societatis iure vel tantum factionis stipulatione subdita bonorum omnium equis partibus inter te et fratrem divisionem recte fieri placuit quoniam minus liberata fuerit nichil interest utrum testatus qui fuerat obligatus an intestatus re

Ibi sit humanus exemptus.

Id Tamdiu societas durat quamdiu consensus partium integer perseverat. Proinde si tamen pro socio nata est actio eam inferre apud eum cuius super ea re notio est non prohiberis.

Impr. De societate apud veteres dubitatum est si sub condicione contrahi potest. ut puta si ille consul fuerit societatem esse contractam. Sed ne simili modo apud posteritatem sicut apud antiquitatem huiusmodi causa ventiletur sancimus societatem contrahi posse non solum pure sed et sub condicione. voluntates enim contrahentium legitime conservande sunt omni modo.

Id Scimus veterum dubitatione remota liceat heredi furiosi curatorem dissolvere si maluerit societatem furiosi et recedere renunciare et quemadmodum in omnibus aliis contractibus licentiam autem ei dedimus ita in hac parte eum permittimus competentem furiosi commodis providere. De rescindenda

Impr. De rescindenda venditione

Venditiones et similiter in quolibet quoniam in quo personas constitute sunt fiant minorite esse cedantur.

Impr. Emptionem et venditionem consensum desiderare nec furiosi ullum esse consensum manifestum est. Intermissionis autem tempore furiosos maiores .xxv. annis venditiones et alios quoslibet contractus posse facere non ambigitur.

Id Si donationis causa venditionis simulatus est contractus emptio sui deficit substantia. Sane si in possessionem rei sub specie venditionis causa donationis ut alleges te induxisti sicut perfecta donatio rescindi non potest. ita legi quoque tuis rebus donatis dixisti parere convenit.

Impr. Cum te donatas ab herede donatricis distractas esse proponas intelligere debueras duplicari tantum venditionis possessionis non potuisse sed ex donatione et traditione dominium factum frustra emisse. cum rei proprie emptio non possit consistere ac tunc demum tu pretium fieri si ex donatione te non fuisse dominum demonstretur. Sane quoniam omnia bona tibi ab ea donata et tradita dicis ad heredem a filio facta venditio rerum maternarum afferre donationi perfecte poterit defensionem nec vel exemplo inofficiosi testamenti possit hoc avocare.

Id Cum ipse tutor nec ex bonis pupilli quidem distrahi possunt comparare palam et bona fide prohibetur: multo magis uxor eius hoc facere potest.

Id Si gaudentius iniustum tuam titulo venditionis sine quadam fraude dominium mancipiorum transtulit non ideo quod post mortem eos minus et civiliorum secutum dominium eius quicquam derogatur et quo vendicare te minime tue successisse probans minime prohiberis.

Id Si ancillam ex emptione sed quasi tam mater tua donatione a secundo marito precia se simulavit accepisse tituli falsi figmentum dominium ei duplicare vel auferre ei non potuit.

Id Si non donationis causa sed vere mancipias distraxisti nec pretium numinatum est actio tibi pretii non eorum que

Indebiti repetitio competit.

Idem. Empti fides ac venditi sine quantitate nulla est. Placito autem pretio non numerato sed solum tradita possessione huiusmodi contractus non habetur irritus, nec ideo qui comparavit minus recte possidet quod soluta esse summa quam dari convenerat negatur. Sed donationis gratia pretii facta venditio, si traditio sequatur, actione pretii nulla competente perficitur donatio.

Idem. Si mater tua velut ex bonis tuis praedium suum comparavit, cum rei propriae non consistat emptio, et hanc simulatam proponas, huiusmodi placitum mutare substantiam veritatis rei nocere non potuit.

Idem. Invitum comparare vel distrahere postulantis causam iustam non continet desiderium.

Imperator. Non ideo minus emptio perfecta est quod emptor fideiussorem non accepit vel instrumentum testationis vacuae possessionis amissum est, nam si in consensum auctoris in possessionem ingressus recte possidet. Pretium sane si eo nomine satisfactum non probetur peti potest. Nec enim lege in continenti facta pretii contestatio consensu finita rescindi.

Idem. In vendentis vel ementis voluntate collata condicione comparandi, quia non astringit necessitate contrahentes, obligatio nulla est. Ideo dominus invitus ex conventione rem propriam vel quilibet alius distrahere non compellitur.

Imperator. Dudum prioribus constitutionibus concessum erat ut extraneos ab emptione removerent neque homines suo arbitrio vendenda distraherent. Sed quia haec gravis videtur iniuria quae nomine colore honestatis velatur, ut homines de rebus suis aliquid facere cogantur inviti, superiore lege cassata unusquisque suo arbitrio quaerere vel probare possit emptorem, nisi lex specialiter quasdam personas hoc facere prohibuit.

Imperator. Super rebus vendendis si quis ita rem comparavit ut res vendita esset quanti Titius aestimaverit, magna dubitatio exorta est multis antiquae prudentiae cultoribus. Quam decidentes censemus, cum huiusmodi venditionis conventio procedat quanti ille aestimaverit, sub hac condicione stare venditionem, ut et si quidem ipse qui nominatus est pretium definierit, omnimodo secundum eius aestimationem et pretium solvi et venditionem ad effectum pervenire, sive in scriptis sive sine scriptis contractus celebretur, scilicet si huiusmodi pactum in scriptis fuerit redactum secundum nostrae legis definitionem per omnia completum et absolutum sit. Sin autem ille vel noluerit vel non potuerit pretium definire, tunc pro nihilo esse venditionem quasi nullo pretio statuto, nulla coniectura immo magis divinatione in posterum servanda, utrum in personam certam aut in viri boni arbitrium respicientes contrahentes ad ea pacta venerunt, quia hoc penitus impossibile esse credentes per huiusmodi sanctionem expellimus. Quod in huiusmodi locatione locum habere censemus.

De hereditate vel actione vendita.

Imperator.

De hereditate vel actione vendita.

Aes alienum hereditatis nomine fisci vendita ad onus emptoris bonorum pertinere nec fiscum creditoribus hereditariis respondere certum et absolutum est.

Id. Ratio iuris postulat ut creditoribus hereditariis et legatariis seu fideicommissariis te convenire volentibus tu respondeas et cum eo cui hereditatem venumdedisti tu experiaris suo ordine. Nam ut satis tibi fieret sero desideras eo tempore quo venumdata est hereditas hoc non est comprehensum. Quamvis enim lege emptionis creditoribus hereditariis satisfacere, at tamen accipere hereditarias actiones invitus cogi non potest.

Imp. Nominis venditio et ignorante vel invito eo adversus quem actiones mandantur contrahi solet.

Id. Qui nondum certus de quantitate hereditatis persuadente emptore quandam quantitatem eam vendidit bonae fidei iudicio convenitur ut res tradat vel actiones mandet et non compellitur suo quoque iure eorum persecutionem habere.

Id. Emptor hereditatis actionibus mandatis eo iure uti debet quo is cuius in persona fungitur. Quamvis et utiles adversus debitores hereditarios actiones emptori tribui placuit.

Id. Qui tibi hereditatem vendidit antequam res hereditarias traderet dominus earum perseveravit et ideo vendendo eas aliis dominium transferre potuit. Sed quoniam contractus fidem fregit ex empto actione conventus quanti tua interest praestare cogetur.

Imp. Postquam eo decursum est ut cautiones quoque debitorum pignori darentur ordinarium visum est post nominis venditionem utiles emptori sicut responsum est vel ipsi creditori postulanti dari actiones.

Id. Ex nominis emptione dominium rerum obligatarum ad emptorem non transit sed vel in rem suam procuratori facto vel utilis eadem quae pridem constituta sunt exemplo creditoris persecutio tribuitur.

Imp. Certi et indubitati iuris est ad similitudinem eius qui personalem redemit actionem et utiliter eam movere suo nomine conceditur et eum qui in rem actionem comparavit eadem uti posse facultate. Cum enim actionis nomen generale omnium sive in rem sive in personam actionum et apud veteres omnes iuris conditores sit nominatum in omnibus pateat indicatum talem quandam in his utilibus actionibus positum introducere.

Quae res venditi non possunt. et qui vendere vel emere vetantur.

Imp. Fucandae atque distrahendae purpurae vel in serico vel in lana quae blatta vel oxyblatta atque hyacinthina dicitur facultatem nullus possit habere privatus. Sin autem aliquis supradicti velleris muricis vendiderit fortunarum se suarum et capitis sciat subiturum esse discrimen.

Id. Comparandi serica a barbaris facultatem omnibus sicuti iam praeceptum est praeter comites commerciorum nunc iubemus auferri.

Quia non minus fisci indistinctis uendendi publici canonis frumenta dominum uendentes et emptores sciant capitali pena se esse subdendos, in fraudem publicam commissa fraude.

Imp. Ne frumentum. Nam quod deuotissimo exercitui mittitur in predam uicumque uertatur hac sanctione decernimus ut quicumque hoc fuerint forte inuenti, honestiores quidem stilum proscriptionis incurrant, inferiores aut humiliores quique persone capitali supplicio subiaceant.

Imp. Res exportari non debeant.

Ad barbaricum transferendi uini et olei et liquaminis quicumque sint nullam habeat facultatem nec gustus quidem causa aut usus commerciorum.

Imp. Nemo alienigenis barbaris cuiuscumque gentis ad hanc urbem sacratissimam sub legationis specie uel sub quocumque legationis colore uenientibus uel in diuersis aliis ciuitatibus uel locis loricas et scuta et arcus sagittas et spatas et gladios uel alterius cuiuscumque generis arma audeat uenundare. nulla prorsus hisdem tela, nulla deuile penitus ferri uel facti uel adhuc infecti ab aliquo distrahatur. Periculosum namque romano imperio et prodicioni proximum est barbaros quos indigere conuenit telis eos ut ualidiores reddantur instruere. Siquis autem aliquod armorum genus quocumque barbaris cuiuscumque nationum alienigenis contra pietatis nostre interdicta uendiderit bona eius uniuersa ad fiscum primus adduci ipsum quoque capitalem subire penam decernimus.

Imperator De eunuchis. Rx.

Siquis post hanc sanctionem in orbe romano eunuchos fecerit capite puniatur. mancipio tali necnon loco ubi hoc commissum fuit domino sciente et dissimulante confiscando.

Imp. Romane gentis homine siue in barbaro siue in romano solo eunuchos factos nullatenus quolibet modo ad dominium cuiusdam transferri iubemus. penas grauissimas statuentes aduersus eos qui hoc perpetrare ausi fuerint tabellionem uidelicet qui huiusmodi emptionis siue cuiuslibet alterius alienationis instrumentum conscripsit et eo qui octauam uel aliud uectigal causa pro his susceperit eidem pene subiciendo. barbare autem gentis eunuchos extra loca imperio nostro subiecta factos cunctis negociatoribus uel quibuscumque aliis emendi in commerciis et uendendi ubi uoluerint tribuimus facultatem.

Imp. De patribus qui filios distraxerunt.

Liberos a parentibus neque uenditionis neque donationis titulo neque pignoris iure aut quolibet alio modo nec sub pretextu ignorantie accipientis in alium transferri posse manifestissimi iuris est.

Imp. Siquis propter nimiam paupertatem egestatemque uictus causa filium filiam ue san

gnum volentibus vendidit vel vendidere in hoc casu valente emptore optinendi eius fructus habeat facultatem. Liceat autem ei qui vendidit vel qui alienatus est aut cuius alii ad ingenuitatem propriam eum repetere modo si autem pretium offerat quod potest valere aut mancipium aliud pro his prestet.

De rescindenda emptione et venditione. Rubrica.

Imperator. Si pater tuus per vim coactus domum vendidit, ratum non habebitur quod non bona fide gestum est. Mala enim fide emptio irrita est. Aditus itaque nomine tuo preses provincie auctoritatem suam interponet maxime cum paratum te proponas id quod pretii nomine illatum est emptori refundere.

Imperator. Rem maioris pretii si tu vel pater tuus minoris pretii distraxit, humanum est ut vel pretium te restituente emptoribus fundum venditum recipias auctoritate iudicis intercedente, vel si emptor elegerit quod deest iusto pretio recipias. Minus autem pretium esse videtur si nec dimidia pars veri pretii fuit soluta.

Idem. Decreti venditionis et emptionis iure perfecto alterutro invito nullo recedi tempore bona fides patitur. Nec ex rescripto nostro quo iure fiscum uti sepe constitutum est.

Idem. Ad rescindendam venditionem et male fidei probationem hoc solum non sufficit, quod magno pretio fundum comparatum minoris distractum esse commemoras.

Idem. Si dolo adversarii deceptum venditionem predii te fecisse preses provincie aditus animadvertit sciens contrarium esse dolum bone fidei que in huiusmodi maxime contractibus maxime exigitur, rescindi venditionem iubebit. Modo si iure perfecta venditio est a maiore xxv annis, intelligere debes consensu mutuo perfectam venditionem resolvi non posse.

Idem. Non est probabilis causa propter quam rescindi consensu factam venditionem desideras. Quamvis enim duplum offeras emptori pretium tamen invitus ad rescindendam venditionem urgeri non debet.

Idem. Ratas manere semper perfectas iure venditiones nostra interest. Nam si oblato pretio rescindi venditionem facile permittatur, evenit ut si quid vos laboribus vestris a fisco nostro vel a privato comparaveritis eadem lege convellamini quam vobis tribui postulatis.

Idem. Si voluntate tua fundum tuum filius tuus venumdedit, dolus ex calliditate atque insidiis emptoris argui debet vel metus mortis vel cruciatus corporis imminens detegi, ne habeatur rata venditio. Hoc enim solum quod paulo minori pretio fundum venumdatum significas ad rescindendam venditionem invalidum est. Quod videlicet si contractus emptionis atque venditionis cogitasses substantiam et quod emptor viliori comparandi et quod venditor cariori distrahendi votum gerentes ad hunc contractum accedant vixque post mul[tas]

tas commentationes paulatim venditore de eo quod petierat detrahente, emptore autem de hoc quod optulerat addente, ad certum consentiant pretium, profecto conspicis neque bonam fidem quae emptionis atque venditionis conventionem tuetur pati, neque ullam rationem concedere rescindi propter hoc consensu finitum contractum vel statim vel post pretii quantitatis disceptationem, nisi minus dimidia iusti pretii quod fuerat tempore venditionis datum est, electione iam emptori praestita servanda.

Idem. Pretii causa non pecunia numerata, sed pro eo pecoribus in solutum consentienti datis contractus non constituitur irritus.

Idem. Dolus emptoris qualitate facti, non quantitate pretii estimatur. Quem si fuit intercessisse probatum, non adversus eum in quem emptor dominium transtulit rei vendicatio venditori, sed contra eum cum quo contraxerat in integrum restitutio competit.

Idem. Venditor fundi emptoris quaerelam tempore contractus latuit pravigendo non quod eo tempore scierit quod agebatur et consensit de dolo queri potest. Sed cum priorem tuam ut maius comprehendat istud pretium quam rei quae distrahebatur esse conveniat consensisse profitearis, propter hoc solum de subscriptione frustra queritur. Sane si placitum pretium non prebetur solutum vel in quantitate debiti per errorem facta compensatione cautum fuit, hoc reddi recte postulatur.

Idem. Non ideo minus venditionis fundi, quod hunc fundum ad minus sumptibus necessariis urgentibus non uberiore pretio urgente debito distraxisse contendis, rata manet. Dissimulatis itaque petitionibus abstinendo, ac pretium si non in integrum solutum repetendo facies consultius.

Idem. Si maior annis xxv fundum distraxisti, propter hoc solum quod venienti ne compareret socer tuus denunciabat, emptionem atque rescindi bona fides non patitur.

Idem. Ea conditione distractis praediis ut quod rei publicae debebatur qui comparavit restitueret, venditor a se celebrata venditione solutionem quantitatis tantum exigere non potest, nec ex eo quod emptor non satis conventioni fecit contractus irritus constituitur.

Imperator. Quisquis maior aetate praedia in pretio posita distraxerit paulo vel minoris pretii nomine repetitionis rei venditae copiam minime consequatur, neque in ambo innovari sinatur obiectis viribus sermet locorum causetur incognitas, qui familiaris rei scire vires sui iuris atque emolumenta debuerat.

Idem. Si quos debitorum in mole fisci deprensos necessitas publice ?? attingit, per has distrahere facultates rei qualitas et reditum estimet quantitas, ne sub nomine subhastationis publice locus fraudibus relinquatur, ut possessionibus viliore distractis plus exactor exigat quam debitor ex pretio consequatur. Hi postremo sub empti titulo pretio dominium iure possideant qui tamen numeraverint.

fisco quantum exegit utilitas privatorum. Etenim pro iniquum est ut alienis bonis sub gratiosa actione distractis parum accedat publico nomini cum totum pereat debitori.

Imp. Hi qui imposita munia civitatum fuga destituunt et in eundos furtum existimari esse certus intelligant se nichil super futura commentari pro eo emptorem fuge conscium inlectandum esse quod dedit.

Imp. Vestium auri et argenti seu mancipiorum emendorum signa a privatis nisi ea contigit venundari palatium sciant se copiam denegatam pena in eos amissionis pretii exercenda.

Quando liceat ab emptione discedere.

Imp. Rem que integra ab emptione et venditione recedi potest utriusque partis consensu. Etenim quod consensu contractum est contrarie voluntatis adminiculo dissolvitur. Certum enim post traditionem interpositam nuda voluntas non resolvit emptionem si non actus quoque priori similis retro agens venditionem intercessit.

Imp. Perfectam emptionem atque venditionem re integra tantum pacto et consensu posse dissolvi constat. Quod si quidem arre nomine aurum datum sit potes id solum sub fidem placiti recuperare. Cum si ob pretium pretii soluti ad eaque venditorem oportet ex venditione prestare magis actionem quam ad repetendam quantitatem pretii quam te dedisse significas habes.

Imp. Si propter publicas pensitationes venditio fuerit celebrata.

Venditionem cum fuit celebrata ob tributorum vestra cessationem factam revocari non oportet neque pro eo domino precium offerente neque creditore eius iure ypothece sive pignoris. Potior enim causa tributorum quibus priore loco omnia cessantis obligata sunt.

Imp. Si defecta predia ob cessationem collationum vel reliqua tributorum ex permissu presidis ab his quibus periculum exactionis tributorum imminet distracta sincera fide iusto precio sollempniter comparasti venditionem ob sollempnes preconationes necessitate facta convelli non debet. Cum si at venditio nulla iusta auctoritate presidis precedente facta est hanc ratam iura non concedunt. Id itaque quod frustra gestum est revocari oportet ita ut indempnitati tributorum omnibus modis consulatur. Cum omnia tractari convenit presente eo quem emptorem esse proponis.

Imp. Si quis fundum aut mancipium aliam ve rem ob cessationem tributorum vel in ob vestium auri argentique debitum que annua exactione solvuntur occupata conuento debitore et apud iudicem interpellatione celebrata cum solvere cessavit sub hasta distracta comparavit perpetuam emptionis accipiat firmitatem. Cum autem nunc onus forte persona fuerit infra necesse sit hinc defensionis adesse venditori personam inchoare intersit utrum ne offitium summe rei procuratoris

Iam certe rectoris prouincie id q̄ debitum fuit posuit. Si certum

Imp. Reliquis fidū cō p̄ti nō

Ea conuentiōe posse q̄ qua pactam nou[i] emptionem tuam cum p̄re[diorum] fundum in dotem daret ut tributa ipsa agnosceret actio t̄ aduersus eam cōpetere non pot. Si pactum in instrumento dotis deductum probetur: s; et si fundus estimatus sit aut ps insti[tutionis] fuerit in dotem datus ex uendito actio ut placitis stetur non competit.

Imp. Rei annone munia uolentes cognouimus hanc esse causam maxime reliquorum q non nulli captantes aliquas momentaneas necessitates sub hac condicione fundos comparant ut nec reliqua eorum fisco inferant et immunes eos possideant. Ideoq placuit ut si quem constiterit huiusmodi habuisse contractum atq; hac lege possessiones esse mercatum tam pro solidis censibus fundi comparati q̄m pro reliquis uniuersis eius dem possessionis obnoxius teneatur cum necesse sit eum qui comparat censum rei comparate agnoscere nec liceat cuidam rem sine censu comparare uel uendere.

Imp. Omnes per hunc agros qui possident publicas pensitationes agnoscant nec pactionibus contrariis adiuuentur. Si uenditor aut donator apud se collationis sarcinam pactione illicita uoluit retinere et si necdum translata sit professio censualis sed apud priorem fundi dominum forte permanserit dissimulantibus ipsis ut non possidentes pro possidentibus exigantur.

DE PERICULO ET COMMODO REI UENDITE.

Post perfectam uenditionem omne commodum et incommodum quod rei uendite contingit ad emptorem pertinet. Factorem enim ex his tantum causis suo ordine tenet que ex precedenti tempore causam eiectionis parant et ita fieri denuntiatum est ut causa agende adesset et non absente emptore esse eum pronunciatum est.

Id. Cum conuenit ut singule amphore uini mutati certo pretio ueneant antequam tradantur imperfecta tunc uenditione periculum uini mutati emptoris quem moram mensure faciende non interposuit non fuit. Cum autem uini usus quod in horreis erat positum uenisse sine mensura et claues emptoribus traditas alleges per perfectam uenditionem quod uino mutato dampnum accidit ad emptorem pertinet. Hec commune locum habent non solum si uinum sed et si oleum frumentum et his similia uenierint et ea aut deteriora aut penitus corrupta fuerint.

Id. Dolum auctoris [...] bone fidei emptori non nocere certissimi iuris est.

Imp. Cum inter emptorem et uenditorem contractu sine scriptis inito de pretio conuenit moraque uenditoris in traditione non intercessit periculo emptoris rem distractam esse indubitati iuris est.

Imp. Cum speciem uenditam

per violentiam ignis absumptam dicas, si venditionem nulla condicio suspendebat, amissae rei periculum te non astringit.

Idem. Mortis causa ancille distracte in aliam traditionem sine mora venditoris dilatam non ad venditorem, sed ad emptorem pertinet, et hac non ex precedenti vitio rebus humanis exempta, solidum emptor precii non recte recusat.

De actionibus empti et venditi. Rubrica.

Imperator. Dolus eum cui agrum vendidisti venditi iudicio consiste. nec enim tenetur actione cum emptore qui personali tenetur sibi obligatus competit.

Imperator. Venditi actionem ad recipiendum residuum precium intende adversario tuo potens, nec compensationem venire, quod tu invicem debes, id est obvenire potuit, si in bone fidei contractu in quo maiores in .xxv. an. officio iudicis in hys que dolo commissa sunt adiuvantur. vitio errore te ductum vel fraude adversarii te captum quod debitum id esset quod re vera non debebat pepigisse monstraveris. Fructus quos post perceptos ante venditionem contractam quos cum venditioni non accessissent eundem emptorem invasisse proponis eodem iudicio reposces.

Imperator. Ex cartali pacto personalis duntaxat paciscentibus actio preparatur.

Idem. Si traditio rei vendite iuxtra emptionis contractum procacia venditoris non fiat, quanti interest comparari emptorem fuit arbitrius presses provincie tantum in eodem preparationis taxationem deducere curabit.

Idem. Curabit preses provincie compellere emptorem qui nactus possessionem fructus percepit partem precii quam penes se habet cum usuris restituere quas et perceptorum fructuum ratio, immo minoris etatis et favor licet nulla mora intercessit generavit.

Idem. Venditi actio si non ab initio aliud convenit non facile ad rescindendam perfectam venditionem, sed ad precium exigendum competit.

Idem. Si servos distraxisti in precium de peculio eorum quod ad te pertinebat nesciens unde solveretur accepisti, consequens est integrum te precii actionem habere cum propter venditoris nummum soluti non transeunt emptori ubi actionem.

Idem. Si pater tuus vendidit portionem suam nec induxit in vacuam possessionem precii vel omne penes se eum retinuisse constitue. Nec enim vel ut traditionis sive vectigal exsolutum si simulatum factum intercessit veritatem mutare potuit, quod propter aditus preses provincie si animadvertit in vacuam possessionem neque patrem tuum neque successores eius emptorem vel heredes ipsius quoque loco factos induxisse, non dubitabit inchoatum translatum pronunciare, et si te ex empto ad inducendum eum in vacuam possessionem precii perspexerit conveniri.

extimabit an pretium sit exsolutum ac si repetit non esse satis de pretio factum habebis restitui ei pro unde debit.

Idem. Si minor a venditore sive sciente sive ignorante dicebatur capitatio venditi predii maior inventa sit, in tantum convenitur in quantum si scisset emptor a vinculo minus daret pretii. Si vero bis onus et quam functionis cognovisset nullam adversus venditorem habes actionem.

Idem. Cum venditorem carnis fide conventionis rupta tempore placito hanc non exhibuisse proponas empti actione eum quanti tua interest, si tunc tradita fuisset. Iam pridem perveniente convenire.

Idem. Si ancillam [illegible] potes. venditionis traditam venditor manumisit libertatem aliene fore praestare non potuit. Quod si post venditionem ante traditionem manumisit pleno iure dominus constitutus civem romanam facere non prohibitus, personali pro fide rupta contra venditorem actione tibi competente.

Idem. Sicut periculum vini mutati gustum fiat comparatori ad emptorem, ita commodum aucti pretii pertinet. Quod utique hoc tum est si certe qualitatis ac mensure distracto vino fidem placitis servandam esse conveniat, quo non restituto non pretii quantitatis, sed quanti interest empti competit actio.

Idem. Fructus post perfectum iure contractum emptoris spectare personam convenit ad quem functionum gravamen pertinet. Sed venditor quod pretium tamen accepit mora in[...]cessisse probetur usuras officio iudicis exigere potest.

Idem. Emptor fugitivorum recte de his tradendis et de eorum fuga item quod sanitate erronesque non esse aut noxa solutos esse repromitti is postulat.

Idem. Ultra modum tricia dis[illegible]ta citra pactum in solutione mora non facta nichil emptor exigere potest.

Idem. Post perfectam venditionem fetus pecorum emptori venditori vero sumptus siquos bona fide fecit restitui debere notissimum est.

Idem. Expulsos vos de fundo per violentiam a nerone quem habere in eo negatis profitentes nullam vobis adversus eum ex causa venditionis fundum possidentis actionem competere probatis. Quod ad instar interdicti seu actionis permisse expiendum esse perspicitis.

Si quis alteri vel sibi sub alterius nomine vel aliena pecunia rem emerit.

Impp. Ex pecunia filiis fundi mancipiaque comparata sunt, cum in emptionibus matris tue nomine facta esse proponis, ignorare non debes traditionem in eam tuam dominam esse constitutam fuisse. Plane si pecunie portionem competentem pro numeratione pretii existimas civiliter consule.

Impp. Si emancipatis vobis fundos quos nomine vestro cum in potestate agetis pater emerat tradidit vel in possessionem eorum voluntate patris fuistis dominium acquisistis.

Idem. Mancipia quorum meministi sicut proponis nomine tuo

[illegible]

idem in quod filius tuus cui successisti empta vobis tradita sunt licet instrumento emptionis nomen tuam pecuniam numerasse contineatur, persequi ea morte venditorum non prohiberis.

Imp. Alexander. Quamvis instrumento emptionis socius nomen inscripserit, tamen si possessionem tenens dominus effectus es, eam rem frustra calumpniam multis quoniam ipsa contractus tabulas habet reformari.

Imp. Alexander. Cum praedia per ... idas cum a tua te comparante possessionem quidam uxoris tuae nomini non accommodasse dicas eandemque occasione custodiae suae commissorum instrumentorum contra bonam fidem proprietatem eiusdem fundi usurpasse, rector provinciae persuasa veritate cognitionem habens dominationem a non domina uxore tua in filiam suam collatam nullum preiudicium domino tuo attulisse docenti tibi veritatem partibus tuis assistere restitutionem eandem possessionem habita fructuum taxatione curabit.

Idem. Multum interest utrum ne uxore tua comparante pecuniam numerasti eique possessio tradita est, an contractu emptionis a te nomine tuo habito tamen uxoris nomine instrumentum scribi feceris. Nam si quidem uxor tua nomine suo emit eique res tradita fuit nec inter quaesitum ex his poterit, non ipsa de pretio adversus eam ... tu pauperior illa locupletior facta est, habes actionem. Constitutus quidem enim tibi tradita est possessio, tamen autem uxoris quondam tuae nomen scriptum est instrumento res gesta potior quam scriptura habetur. Ex eo autem initio negotium uxoris gerens comparasti nomine ipsius, empti actionem nec tibi nec illi quaesisti, dum tibi non vis nec illi potes. Quare in dominium quidem ille potior habetur cui possessio tradita est a domino.

Idem. Cum per eos qui negocia tua gerebant olei materiam te comparasse contractusque fidem pretio suscepto rupisse venditorem proponas, si quidem ex empto his qui manu tuo subiecti fuerint contrahentibus tibi quaesita est actio, per te vel eum cui mandaveris experiri potes. Si vero sui iuris constituti per tuum mandatum hunc contractum habuerint ac sibi empti quaesierint actionem, per eos vel quibus mandaverint mandatum adi competentem iudicem, qui fidem bonam quae in hys contractibus observari solet satisfieri providebit.

Idem. Quae ex aliena pecunia comparat non ei cuius fuerant nummi, sed tamen actionem empti quam dominium si ei tradita fuerat possessio quaerit. Cum itaque de rebus communibus fratrem patruelem tuum quaedam comparasse contendas de tua pecunia, hunc conveniendo facies consultius, nam in rem de rebus ab eo comparatis tibi contra eum petitio non competit.

Idem. Nihil prohibet alio pecuniam numerante in alium vel utriusque contrahentis consensu vel certe venditore tamen volente dominium transferri. Cum igitur manifeste constituto ut inter absentes per mediam personam veluti per nuntium vel per epistolam talis contractus

[illegible]

ipsi facti possit. **De rebus alienis alienandis vel non alienandis.**

Imp. ... P(re)sidi p(ro)uincie **dis. re**

Si filiam tuam nullo iure munitam fuos tuos scientibus uendidisse restitui et emptores suos iubebit. Cum pignori acciperint et eorum scit fuit iniuste pretium eorum ... soluere iubebit.

Imp. Distrahente marito res sui iuris si consensum ei non accommodas nolens sigillo tuo uenditionis instrumentum in fraude conquisita significaueris hoc tibi committitur emptori usucapione non subsecuta vel longi temporis prescriptione non munito nullam prestitisse potest securitatem.

Imp. Venditi succedenti hereditario iure perfectam recte uenditionem rescindere dominium reuocare non licet. Et si hoc ex persona uendicet vel exceptione doli mali si hanc uiam elegis tueri vel euicta re si defensione monstrata nolueris uti questio tua interest potens exprimi.

Idem. Mancipia prius qui fundum a philippo comparaverat successione tibi quesita domino fundi pro debitis in solutum inuita dando michi auferre potuit. nisi ... an effectus ab ea negotium gestum non fecisti ratum oblato libello si non hec iure pignoris esse obligata uendidit petere potuisses.

Idem. Si fundum tuum pater tuus post emancipationem te non consentiente uenum dedit neque ei successisti neque possidens longi temporis prescriptione munitus esse eum tibi agenti rectori prouincie reddi efficiet.

Idem. Nemo res ad te pertinentes non obligatas sibi nec ex officio uendendi potestatem habens distrahendo quicquid tibi nocere potuit.

Imp. Sancimus siue lex alienationem inhibuerit siue testator hoc fecit siue pactio contrahentium hoc admiserit non solum dominii alienationem vel mancipiorum manumissionem esse prohibitam sed etiam usus fructus dationem vel ypothecam pignoris nexum penitus prohiberi. Similique modo et servitutem minime imponi nec emphyteoseos contractum nisi in his tantummodo casibus in quibus constitutionum auctoritas vel testatoris voluntas vel pactionum tenor qui alienationem interdixerit aliquid tale fieri permisit.

De communium rerum alienatione.

Imperator. Si nulla usucapionis prerogatiua vel diutini silentii prescriptione emptores possessionis quam a coheredibus patrui tui distractis suggeris pro portione munitam rem actio incolumis perseuerat aut si receptum ius securitatem emptori prestiterit tibi in arbitrium conueniendi eos qui pro portione tua illicitam celebrauerint uenditionem.

Idem. Multum interest utrum coheredes tui possessionem communem distraxerint an uero fiscus cum partis dominus esset soliditatem ... proprium ... uendidit ... a fisco facta uenditione fidem eius infringi minime rationis est. Si uero coheredes soliditatem uendiderunt licet ...

[gloss: illegible]

emptor ab his delegatus pre[tium]
pretii fisco solvit, altamen quam in cau-
tionem deduxit tantum portionem tuae
alienatio non potest obsistere.

Imp. A. Falso tibi persuasum est com-
munis praedii portionem pro indiviso ante
communi dividundo iudicium dic-
tetur tantum socio non etiam extraneo pos-
se distrahi.

Idem. Portionem quidem tuam invitatus
alienare frater tuus non potuit. Ei-
us autem partem pretio soluto tibi postul-
are nec invitam quantitati convenit.

Idem. Si maior annis xxv. velut
propria nescienti communia cum fratribus
tuis praedia distraxisti, licet nullum
ministerium intercessit, nec quicquam
spatii convenientia alienae portionis
evictione secuta quanti interest emp-
tori solves.

De re aliena gentibus non alienanda

Imp. Iustinianus ... actionem

Non enim eidem tuto-
ribus vel curatoribus
et si ex eo titulo iudi-
cati debitores sunt constituti
cum sua quidem res suas alienare
potuit, quod curator tuus fundum
suum cum suo onere obligare fi-
sco nostro. nam in privato potuisset.

De pactis inter emptorem et venditorem

Imp. Nea lege fundum praedium
vendidisti ut nisi intra
certum tempus pretium fuisset
exsolutum emptio rescinderetur, p-
...det et dominium ad te pertinet si
des contractus servanda est.

Imp. Si fundum parentes tui
ea lege vendiderunt ut sive ipsi
sive heredes eorum emptori pretium
quandocumque vel intra certa tempora
obtulissent restitueretur, teque
parato satisfacere condicioni dictae heres
emptoris non paret, ut contractus
fides servetur, actio praescriptis verbis
vel ex vendito tibi dabitur habita ratio-
ne eorum quae post oblatam ex
pacto quantitatem ex eo fundo ad
adversarium pervenerunt.

Idem. Qui ea lege praedium vendi-
dit ut nisi reliquum pretium in-
fra certum tempus restitutum esset ad
se reverteretur, si non precariam pos-
sessionem tradidit rei vindicatio-
nem non habet sed actionem ex vendito.

Idem. Commissoriae venditionis legem exercere non potest qui
post praestitutum solvendi pretii
diem non vindicationem rei e-
ligere sed usurarum pretii solutionem
petitionem sequi maluit.

Imp. In initio venditionis si pa-
ctus es ut is cui vendidisti pos-
sessionem pretii tardius exsoluti tibi
usuras praestaret, non in infinitum ex-
istimas in te eas adito praeside ab
emptore praestari debere. nam si in
initio contractus non es pactus si
cepisti expectare debitor ex mora duntaxat
usuras tam ab ipso debi-
tore quam ab eo qui nomine
causam emptori suam fidem astrix-
it de iure postulabis.

Imp. Cum te fundum tuum
certe contemplatione rei inter vos
habita exiguo pretio maluimus tra-
didisse memores post ea res
non esse fraudulentam non imple-
ta promissi fide dominium tuum ius
in suam causam revocari conveniat
et ideo aditus iudex competens
fundum cuius instructionem fac-
restitui cum fructibus suis sine
ulla ludificatione sua auctoritate pr-
...

[gloss: illegible]

[illegible]

ceptis nummis suis nullam passa videri possit iniuriam.

Imp. S. Si ita te comparavit is cuius meministi et convenit ut sumpta certum tempus soluta fuerit data quantitas sit res inempta, remitti hanc conventionem rescripto nostro in iure petis. Quod si se subtrahat ut iure dominii eandem retineat, denunciationis et obsignationis depositionisque remedio securitatem potes iuri tuo consulere.

Idem. Tempore certus inter emptorem et venditorem habitam conventionem integram suam si habeant, recedat posteriori pacto certum.

Imp. Si quis ita paciscatur in venditionis vel alienationis contractu ut novo domino nullo modo liceat in loco vendito vel alio modo sibi concesso monumentum construere vel alio modo humano iuri eum eximere, sancimus licet hoc dubitabatur tale pactum ex nostra lege esse servandum et inviolatum permanere; forsitan enim multum eius interest ne ei vicinus non solum quem nollet aggregetur, sed et ille pro quo interdictum est spatium. Cum enim venditor vel alienator alia lege suum ius transferre passus est, nisi talis fuerit conventio, nequaquam sentiendum est aliqua captione exuviana pati eum interpretatione.

Imp. **Si servus exportandus veniat.**

Lege venditionis exportata mancipia sub denunciatione manumittende libertatem ab emptore vel qui successit in locum eius antequam fides rumpatur accipere possint. Quae etiam fisco per manumissionem vendicantur et in perpetuam servitutem eadem lege veniunt, cum in his civitatibus conversantur quas exceptas habentes exceperant. Ante vero manumissionem manus iniciende manus facultas non denegatur atque ideo non petuntur in publico.

Idem. Si ut manus iniectionem haberes cavisti, iure tuo uti potes. Quod si hoc omisisti et penam stipulatus es, homo quidem fisco commissus est, tu vero nactus es ex stipulatu actionem. Quod in omnibus tamen quod sine domini voluntate in locum prohibitum venerit.

Imp. Ancilla quae exportanda venerit nec exportata est, sed ab emptore in eadem civitate morante empta esset et manumissa adversus legem venditionis libera fieri non potuit. Ideo adversus eam procurator meus partibus suis fungetur.

Idem. Moveor quod te asseveras tuus dominium eorum venisse affirmes sub ea lege ne in propriam morentur et ab eo civitate per emptorem venditam manumissionem esse dicas, quibus aditus competens iudex adversus eum quem praesentem dicis esse cognitionem suam praebebit et servitutis a creatori adeuntes execrabile delictum in exemplum capitali pena vindicabit. Sed quod adversus probavis quae intendis status tuus esse videtur qui in te per manumissionem deprehenditur.

Idem. Qui exportandus de civitate sua venit nec in urbe Romana morandi. Qui autem de provin

... cum certa nec in prouincia seruis deportandis lege constitutum fuerit, probare potes ut revertendi tibi facultas competat.

Si mancipium ita venierit ne prostituatur.

Imperator. Profectus in Britanniam Fabius Antiochus, ut eam quae ita venierit ut si prostituta fuisset abducendi potestas esset ei cui secundum constitutionem divi Hadriani id competit, abducendi faciat facultatem. Cum si eam paciam accommodasse dicis legem quam species habeat, cum in tempore quaestui in ... libertatem competente secundum interpretationem eiusdem principis producas eam ad praetorem cuius de liberalibus causis iurisdictio est, ut eius ordinetur iudicio. Cum enim tenor legis quae semel comprehenditur, intimetur, quod commune per plures emptorum personas ad primum qui prostituit sine lege simul pervenit.

Idem. Mulierem quam ita venisse alleges ne prostitueretur, aut si prostituta fuerit libera esset, postmodum mutato ex iure ... tribunal ... ut si contra ista retractatur pacto, quod tamen si verum est libertas mulieri existente condicione competit, agatur causa apud eum cuius de ea re notio est. Haec autem lex tam tabulis venditionis inserta sit, quam vis epistula, vel sine scriptis facta ostenditur valet.

Idem. Eam quae ita venit ne corpore quaestum faceret nec in caupona sub specie ministrandi prostituatur ne fraus legi dicta fiat oportet.

Imperator. Si mancipium alienum ita fuerit venditum ne manumittatur.

Si Patroclus mancipia quae de heriune donationis causa dedit lege dedit ut si intra xv annos continentes fuisses ad libertatem perducentis ita ut civis Romanus esses tempore pacto si modo Patroclus non esset voluntatis suae, aut si ante decessisset ad libertatem pervenisti. Quoniam placuit non solum ad venditos sed et ad donatos ea lege ut manumitterentur pertinere, nec te potuit semel translato dominio in heredem suam quae ea aut Patrocli venderet. Et ideo non debes praeiudicari libertate quam ex constitutione divi Marci iam fuisti deceptus litigare debuisti sed libertatem quam optimum defendere.

Idem. Si ea lege creditor suum naturalem filium venundedit ut emptor eum manumitteret, et quamvis non est manumissus tamen ex constitutione divorum Marci et Commodi aut aut fidium victorinum liber est.

Idem. Si iusta Saturnino puellam nomine Firmam agentem circa annos vii hac lege vendidit ut cum annos xxv haberet libera esset, quamvis secundum ab emptore praeiudicium libertatis pacto non sit iustum, sed ut libera esset expressum tamen constitutio divorum Marci et Commodi in semestribus scriptae locus est, itaque impleto xxv anno Firma libera facta est, nec obest ei quod xxvii annis manumissa est, quae iam ex constitutione libera erat. Is quem post xxv annos concepit ex ea ingenuus est.

Imperator. Si is qui pecuniam pro te acceperat ut statuto tempore te libertate donaret moram repromisse ...

libertati pstitit ex eo tempore li
bam te ee effectam manifest
e. ex quo cum posset dari libtas
pstita non e. id e. et e natos i
genuos uideri procreatos non
incerte opinionis.

Id. Ea q mancipia quorum
uenditio eam legem accepit
ne ad libtatem producantur
et si manumittentur nancisci
libtatem non possunt. neq
enim condo que psone eius co
hesit immutari fco eius qui hac
lege comparauit pot. nec tamen
pene exactio si qua exacta est
non fuit a te condoi uistam exi
gendi tribuit cam. si qua grote
te potit uocare ad procuratoris
offm qui eam legem uendoi
dedit. psipici non pot. cum nec
in priuatorum cctibo si fiscus
se interponere debeat et lie ad te
nuisse psone fcm si non ipse
manumiseris continent.

Impr. Si puellam ea lege ue
didisti ut manumitteretur. et
si manumissa non eet. cauret
pararent non fuit a fide incho
eam raptam e uestigio fuit
tis ad libtatem que prari pot
uit constitit. nec pecunia q
rupta fide suscepta recte petit
cum non mutata uenditoris
uoluntate condoinis posita
tem ps manumittentis neegl
ecta fcm repsentari optima io
ne placuit. De edilicio et accoibus.

Impr. Si non simplr
sz consilio fraudis s
uum fugitiuum t
nescienti ul alio mo uitiosum
quis uendidit. usq fugitiuus

abest non solum in pretium uen
ditorem conueniri sz i damnum
qd per eum t accidit competens
iudex uti etiam prudem placu
it iubebit prestari.

Impr. Cum proponas suum q
prorem compasti. p annum temp
fugisse. qua rone eo nomine cu
uenditore eiusdem congredi
queras non possum animadu
tere. fem in redibitoriam actoez
sex mensium temporibus cui qdo
minoris anno concludi mani
festissimi iuris est.

Impr. Si apd priorem dominu
fugisse mancipium non doce
atur. fuga ps uendoem intuen
ens ad dampnum emptoris
ptinet. si auc uenditor no uici
osum et in posterum si fuum
terne pmisit q nimus hoc impo
sibile ee uidet fm fidem tn ance
dentis ul in continenti secuti
pacti ex pm posse non ambigi
t. posteriores enim casus non uen
ditoris sz emptoris periculum ex
spectant. si uitu cum suum q in
comparas ad eum qui distraxit
redisse contendis. iudex compe
tens pspectis omnibz pro repte
rei qualitate psie curabit sim i

Id. Si ptium quis sub ea lege co
parauit ut si displicuit inemptu
erit. id utpote sub condone uen
ditum resolui redibitoriam al
i usus uenditorem to inspecto pi
lam e. Eos obs fuerit e ri pesti
bulis siue ulis ... pestibulum ul
letifam hes ... ignoran
te emptore sit contractus sa
in hoc i casu p eandem actoem
eum eo redibendum esse.

principe non dicunas aut celebretur generale forum alicui

Imp. Habito semel bona fide contractu mancipioque suscepto et pretio soluto ita demum repetendi pretii potestas esse ei qui comparavit mancipium largienda si illud quod comparavit fugitivum potuit exhibere. hoc enim non solum in barbaris sed in provincialibus suis iure preceptum est.

De monopol. et de conventu negociatorum illicito vel artificum ergo laborum nec balneatorum prohibitis.

Imp. Iubemus ne quis illo cuiuscumque vestis aut piscis vel pectinum forte vel echinorum vel cuiuslibet alterius ad victum vel ad quemcumque usum pertinentis speciei vel cuiuslibet materie pro sua auctoritate vel sacro elicito aut in posterum eliciendo rescripto aut pragmatica sanctione vel sacra nostre pietatis annotatione monopolium audeat exercere. Neque quis illicitis habitis cum venditoribus coniurare aut pacisci ut species diversorum corporum negociationis non minoris quam inter se statuerint vendantur. Edificiorum quoque artifices vel ergolabi aliorumque diversorum operum professores et balneatores penitus arceantur pacta inter se componere ut ne quis quod alteri commissum sit opus compleat aut iniunctam alteri sollicitudinem alter intercipiat: data licentia unicuique ab altero inchoatum et derelictum opus per alterum sine aliquo timore dispendii implere omniaque huiusmodi facinora denunciandi sine ulla formidine et sine iudiciariis sumptibus. Si quis autem monopolium ausus fuerit exercere bonis propriis spoliatus perpetuitate exilii dampnetur. Ceterarum preterea professionum primates si in posterum super taxandis rerum preciis aut super quibuslibet illicitis placitis ausi fuerint convenientes huiusmodi sese pactis astringere .l. librarum auri solutione percelli decernimus. Officio tue sedis .xl. lib. auri condempnatione multando si in prohibitis monopoliis et interdictis corporum pactionibus commissas forte sub hoc evenerint saluberrime nostre dispositionis condempnationes venalitate interdum aut dissimulatione vel quolibet vicio minus fuerit executum.

Imp. De nundinis. rubrica.

Qui exercendorum mercatuum aut nundinarum licentiam vel veterum indultu aut nostra auctoritate meruerint ita beneficio rescripti potiantur ut nullum in mercatibus atque nundinis ex negociatorum mercibus conveniant vel in venaliciis aut locorum temporali questu et commodo privata exactione sectentur vel sub pretextu privati debiti aliquam ibidem concurrentibus molestiam possint inferre.

Imp. De vectigalibus et commissis.

Sive manumissus es an non, quem commissi nota statum tuum vectigalis nomine convelli non est equum.

Id. Neque commissum quod ante quinquennium factum dicitur si lite res

Item expones professiones .i. scripturas quibus continetur: secundum

anticipata non est vendicari pre-
ter eam per eas res que in commissi cau-
sam ceciderit si ipsa non extat nec dolo
suppressa iatur precium peti potest.

Idem. Omnibus innotescimus pro-
spexerimus ne ob omissas professiones
pena commissi teneantur, pro
ut de deposito hoc metu si qua
portoria debere te comparuit ex
Imperator. Penes illum solvere
vectigalia manere oportet qui super-
ior licitatione extitit. Ita ut
non minus quam triennii fine
locatio concludatur. nec ullo modo
intervalla patiatur tempus exigendis
vectigalibus prestitutum. Quo
pacto tempore licitationum inter-
ra conductionum que recari oportet ac
simili modo aliis collocari.

Imperator. Universi provinciales pro
his rebus quas ad usum proprium
vel ad fiscum inferunt vel exercendi
ruris gratia revehunt nullum
vectigal a stationariis exig-
antur. Ea vero que extra predictas causas
vel negociationis gratia portantur
solite prestationi subiugamus. Ca-
pitali pena proposita stationariis
et curiosis militibus et ceteris per-
sonis quarum avaricia id temp-
tari sinatur.

Imperator. Omnium rerum ac per-
sonarum que privatam degit
vitam in publicis functionibus
equa debet esse inspectio. hoc ideo dici-
mus quia non nulli privato-
rum vilitas suffragio profe-
runt sciones quibus vectigali-
a vel certa his que inferri fisco
mores est asseverant esse conces-
sa. si quis igitur privatorum his rep-
tione utatur cassa eadem sit.

Usurpationem tuem quia cum liceat attipe vectigal.

si vectigalium enim non privata est
functio que debet ab omnibus qui
negociationis vel transferendarum
mercium habent curam equa ratione
dependi exceptis naviculariis
Idem. Cum sub tempore exercitatione probabuntur:

Imperator. Ex prestatione vectigalium
nullius omnino nomine quic-
quam muniantur quin octavas
more solito constitutas omne
hominum genus quod commer-
ciis voluerit interesse dependat nulla
super hoc militarium personarum
exceptione facienda.

Imperator. Allegatis gentium de-
votarum et his stantibus quam
de locis propriis inde convenerit
hunc deportant octuarii vec-
tigal accipiant. quas vero ex ro-
mano solo quum sunt tamen lege con-
cesse ad propria deferunt has habeant
a prestatione liberas ac immunes.

Idem. Usurpationem tocius licencie
submovemus circa vectigal ara-
barchie per egyptum atque per au-
gustamicam constitutum in qua
quod super traductione animalium
que sine prohibicione soluta immune
permittenda est et regularitate plurimam
vendicari concedimus.

Idem. Vectigalia quecumque quibus
civitates sibi ac suis curiis ad
angustiarum suarum solacia
quesierunt si non ulla functioni-
bus curialium ordinum profutura
seu quibuscumque aliis earundem
civitatum usibus firmatis his ac
quod ad exhibendum propria manere
precipimus. neque ulla contra ius sup-
plicantium super his moles-
tia formidare.

Idem. Si quis sine persona manci-

mercium ut ff de v ob. lib. rom. o. ti. ti. q. l. ii. tl. in mercatores.
ff. de metallariis. l. i. xv. l. xi. octavarii. l. hiis qui ad hec
constituti sunt ut octavas accipiant. accursius

de consti. princ. l. in rebus s. t. i. l. quicquid. in fisco
publico l. licitatio. s. quilibet. ti. de furt. l. i. s. ex quibus
ro. l. i. ti. l. x. i. de ff. extrao ti. de exc. nu. l. placet. ti. de cens.

[Gloss:] Si publicanum consuetudine est sic s. de pri(vilegiis) ... (top gloss lines partly legible) ... pertinentibus ad domum principis de quibus loquitur ... gratiarum quia de eo collegio vel corpore eorum erat ...

privatum vel salinarum conductorum sal emere vel vendere temptaverit, sive privata audacia sive nostro munitus oraculo, sales ipsi una cum eorum pretio mancipibus adiudicentur.

Imperator. Quicquid ex vectigalium largitionalium titulo vel pragmaticis sacris vel adnotationibus fuerit elicitum, effectu volumus carere censemus.

Imperator. Exceptis vectigalibus que ad sacrum patrimonium nostrum quocumque tempore pervenerunt, certarum rei publice civitatum atque ordinum extimatis dispendiis, que publicis necessitatibus tolerare non desinunt, refuentur, cum duas portiones erario nostro conferri precipimus, iusto depositi commodi cautiones urbium municipumque consistere, ut tertiam compendiis eorum non in alienam potius sed in suo arbitrio noverint constitutam. Designate vero consortium portionis eatenus vim ordinum civitatumque obnoxium maneat, ut si locandi quanti sua interest in eam noverint contributam.

Imperator. Nova vectigalia constitui non posse.

Non temere permittenda est novorum vectigalium exactio. Sed si adeo tenuis est patria tua ut extraordinario auxilio iuvanda videatur, allega presidi provincie que in libellum contulisti, qui re diligenter inspecta utilitatem communem intuitus scribet nobis que compererit, et an habenda sit ratio vestri et quatenus extimamus.

Idem. Vectigalia nova nec decreto civitatum institui possunt.

Idem. Non solent vectigalia nova inconsultis principibus institui. Igitur et exigi aliquid quod illicite postulatur competens iudex vetabit, et id quod exactum videtur sic rationem iuris extortum esse restitui iubebit.

Imperator. Si provincialium nostrorum querela de conductorum aviditate extitit et probatum fuerit ultra antiquam consuetudinem [illegible] iussionis aliquid eos perfligasse, rei tanti criminis perpetuo exilio puniantur. Sub conspectibus autem tuis vel eorum qui tue integritati succedunt licitationis cura servetur.

De commerciis et mercatoribus. Rubrica.

Imperator. Negociatores sequi ad domum nostram pertinentes et potentiorum quos hominum necessitatem debitarum pensitationum exhibere ut honestas postulat agnoscere moneantur, ut per eos qui emolumentum negociationibus captant tolerabiles fiant agnoscende devotionis effectus.

Idem. Non solum barbaris aurum minime prebeatur, sed et si apud eos inventum fuerit subtili auferatur ingenio. Si ulterius aurum pro mancipiis vel quibuscumque speciebus ad barbaricum fuerit translatum a mercatoribus, non iam damnis sed suppliciis subiugentur, et si id iudex repertum non vindicat, tegere ut conscius criminosa festinat.

Imperator. Nobiliores natalibus et honorum luce conspicuos et patrimonio ditiores perniciosum urbibus mercimonium exercere prohibemus, ut inter plebeios facilius

[illegible]

sit emendi vendendique commercium et negociatores.

Idem. Mercatores tam imperio nostro quam Persarum regi subiectos ultra ea loca in quibus foederis tempore cum memorata natione nobis convenit nundinas exercere minime oportet, ne alieni regni quod non convenit scrutentur arcana. Nullus igitur posthac imperio nostro subiectus ultra Nisibin Callinicum et Artaxata emendi sive vendendi species causa proficisci audeat, nec praeter memoratas civitates cum Persa merces existimet commutandas: sciente utroque contrahente et species que praeter haec loca fuerint venundatae vel comparatae sacro aerario nostro vindicandas, et praeter earum rerum ac pretii amissionem quod fuerit numeratum vel commutatum, exilii se poenae perpetuae subdendum. Non defutura contra iudices eorumque apparitores per singulos qui contra hoc fecerint ad memorata loca fieri (?) triginta librarum auri condemnatione, per quorum limitem ad vetita loca Romanus vel Persa commeaverit: exceptis videlicet his qui legatorum Persarum quolibet tempore ad nostram clementiam mittendorum comites fuerint merces duxerint commutandas, quibus humanitatis et legationis intuitu extra praefinita etiam loca mercandi copiam non denegamus, nisi sub specie legationis diutius in qualibet provincia residentes nec legatum ad propria comitentur: hos enim qui mercaturae insistentes non una cum his cum quibus venerunt sese reddiderint (?) poena huius sanctionis persequetur.

Idem. Cessante omni ambitione et libra (?) quingentorum (?) collegiatorum numerus maneat, nullique (?) his addendi mutandi vel in defuncti locum substituendi pateat copia, ita ut iudicio tuae sedis sub ipsorum presentia corporatorum in eorum locum qui humanis fuerint casibus exempti idem quo ubi fiant corpore subrogetur. Nullus aliorum corporatorum praeter hos praecipuum (?) numerum proxima immunitate concessa.

Si qui indictas nominatim vetustis legibus civitates transgredientes ipsi peregrinos negotiatores sine comite commerciorum susceperint, nec proscriptionem bonorum nec poenam perennis exilii ultra evadant. Ergo omnes pariter sive privati sive cuiuspiam dignitatis sive militiam constituti sciant se aut ab hac temeritate penitus abstinendum aut supradicta supplicia subeunda.

Imperator. De rerum permutatione.

Si cum patruus tuus venalem possessionem haberet, pater tuus pretii nomine non certam quantitatem sed aliam possessionem dedit, idque quod comparavit non iniuria iudicis nec patrui tui culpa evictum est, ad exemplum ex empto actionis non immerito id quod interest tuum patrem cui successisti consequi desideras. Cum si nec ita venalis possessio non esset permutatio facta eidemque quod ab adversario possidetur evictum est, quod datum est si hoc elegis cum ratione restitui postulabis.

Imp. Permutationem rerum ipsa utpote bone fidei constitutam, sicut commemoras, vicem emptionis optinere non incognitum iuris est.

De praescriptis verbis

Ex placito permutationis re nulla secuta constat nemini actionem competere, nisi stipulatione subiecta ex verborum obligatione quesierit partibus actionem.

Imp. Cum precibus tuis expressis placitum inter te et alium permutationis intercessisse, eumque fundum ad te datum vendidisse, et emptorem, quem nullam te habere actionem perspicis, cum ab eo susceperit dominium, cui te tradidisse titulo permutationis non negas. Sicut autem si in fidem placiti stipulatio subiecta est, successores eius, eidemque cum quo contractum habuisti convenire non prohiberis. Si vero nulla stipulatio intercessit, prescriptis verbis actione, ut vel fides placiti fulciatur vel quod accipiendi alterius fundi gratia dedisti, causa non secuta restituatur.

Idem. Cum asseverias predium tuum vel certe quem preses fundis hac condicione dedisse fundum, ut invicem dominium etiam acciperet, aditus preses provincie placitis eum parere compellet, vel si etiam pro quo fundus datus est sequi non potuerit, condictionis ratione datum restitui, sicut postulas, iubebit.

Idem. Rebus certa lege traditis si huic non pareatur, prescriptis verbis incertam civilem dandam actionem iuris auctoritas demonstrat.

Idem. Emptionem rebus fieri non posse pridem placuit. Sed cum frumenti certam modiationem calumachori acamachore dedisse ut tibi representet olei designatum pondus asseveres, si placitis tota stipulationis sollempnitatem non exibeant, fidem contractum dedisti causa non secuta condicere pro desiderio tuo potes.

Imp. Ea lege rebus donatis Candido, ut quae placuit menstruum seu annuum ei prestaret, cum huius conventio non iure pacti nomine censeatur, sed rebus propter dote legis dicta munita ad implendum placitum, sicut postulas, prescriptis verbis competit actio.

Imp. De locato et conducto. Rx.

Dominus horreorum periculum vis maioris vel effracturam latronum conductori prestare non cogitur. His cessantibus si quid extrinsecus ex depositis rebus horreis illesis perierit, dampnum depositarum rerum resarcire ei debet.

Idem. Adversus eos a quibus extruenda edificia conduxisti, ex conducto actione consiste, ut quod iudicio quae est bone fidei debitum cum usuris solutis consequeris.

Idem. Eadem quam te conductam habere dicis, si pensionem domino in solidum solvisti, invitum te expelli non oportet, nisi propriis usibus dominus esse necessariam eam probaverit aut corrigere domum maluerit aut tu male in re locata versatus es.

Imp. Ex divi Pii Antonini litteris certa forma est, ut domini horreorum

effractorum horreorum querelas defendi
bus custodes exhibere necesse habent: nec
ultra periculo subiecti sint. Quos
quoque adito preside provincie in preteritis
videtis. Quod si maiorem animadversione
visionem exigere rem deprehende
rit ad dominum Ulpianum pre
fectum pretorio parentem meum
rem remittere curabit. Sed qui
a dominis horreorum nomina
tim etiam custodiam repromiserunt
id exhibere debent.

Idem. Certi iuris est ea que voluntate
te dominorum coloni in fundum
conductum induxerint pignoris
iure dominis prediorum teneri.
Quando autem domus locatur: non est
necessaria in rebus inductis vel illatis
scientia domini. nam ea quoque pigno
ris iure tenentur.

Idem. Nemo prohibetur rem quam
conduxit fruendam alii loca
re si nichil aliud convenit.

Idem. Si eum heres vectigal octa
vanum in quinquennium condu
cit et fidem tuam obligasti: preterea
quod spatio eius temporis expleto eum
idem heres in conductione ut
ydoneus detinetur non consen
sisti. sed cautionem tibi recte postula
ti non oportere te de posterioris temporis
periculo astringi competens iu
dex non ignorabit.

Idem. Licet certis annis quantitati
bus fundum conduxeris si tamen ex
pressum non est in locatione sumptum
regionis postulat ut si qua labe
vel lue tempestatis aut alio celi
vitio dampna accidissent ad
onus tuum pertinerent et que eve
nerunt sterilitates ubertate aliorum
annorum repensate non probabun

tur: rationem tuam iure bona fi
dem habere recte postulabis eamque
formam qui ex appellatione cog
noscet sequetur.

Idem. Emptori quidem fundi
necesse non est stare colonum cui prior
dominus locavit nisi ea lege
emit. Verum si comprobetur
aliquo pacto consensisse ut in
eadem conductione maneat quam
vis sine scripto bone fidei iudicio
ei quod placuit parere cogitur.

Imperator. Viam veritatis ignoras
conductionibus non succedere heredes
conductoris existimans cum
si perpetua conductio est etiam ad here
des transmittatur: si vero temporalis
intra tempora locationis heredi quoque o
nus contractus incumbat.

Imperator. Invitos conductores
seu heredes eorum post tempora loca
tionis impleta non esse retinen
dos sepe rescriptum est.

Idem. Dampnum quod per aggressuram la
tronum in possessionibus locatis
rei tue illatum est pensionis a do
mino earundem possessionum
quem nullius criminis reum
facere te dicis resarciri nulla ra
tione desideras.

Imperator. Si diversa conductio fue
rit et in singulis partibus fundi alie
no nomine conveniri vos non
oportet. Sin autem omnes qui condu
cebant in solidum locatori se
obligaverunt ius ei competens con
veniendi quem velit non debet au
ferri. Habetis vos sane facultatem
ei locatori offerendi debitum
et ut transferantur in vos ea que
ob hanc conductionem ab his
quorum nomine inquietamini

[illegible gloss]

Imp. Gordianus. Aug. Valerio.

Si hi qui a vobis redemerant frumentum et ordeum annone inferendum accepta pecunia fidem fefellerunt, ex locato agere cum his potestis.

Imp. idem. Si de fundo a locatore expulsus es, agere ex conducto potes, sed ne penam quam in pacto rupta conventionis fide placuit exigere ac retinere potes.

Imp. idem. Lege, quam conductionis fundi a maiore nec pensionum nomine amplius quam convenit reposci sinat, aut tempore in quo locatus fundus fuit si exactum in eadem locatione conductor permansit, tacito consensu eandem locationem una cum vinculo pignoris renovare videtur.

Impp. Presses provincie ea que ex locatione debentur exsolvi sine mora curabit, non ignarus ex locato et conducto actionem cum sit bone fidei usuras legitimas admittere.

Imp. idem. Excepto tempore quo edaci locustarum pernicie sterilitatis vicium intercessit, sequentis temporis fructus quos contra consuetudinem debiti contendis reddi preses provincie iubebit.

Imp. idem. Circa locationes atque conductiones maxime fides contractus servanda est, si nihil specialiter exprimatur contra consuetudinem regionis. Quod si alii rei intersunt contra legem contractus atque regionis consuetudinem pensiones locatis preiudicium afferre non possit.

Imp. idem. Qui rem propriam conducit estimans alienam dominium non transfert sed inefficacem conductionis contractum facit.

Imp. idem. Si olei certa ponderatione fructus annui locasti, de contractu bone fidei habito propter hoc quod evenit minorem solum optulit ponderationem recedi non oportet.

Imp. idem. Si hi contra quos supplicas fructa locatione temporis contra locationem suas operas quatenus bona fides patitur causa cognita competens iudex conventionem fieri iubebit.

Imp. idem. Ad probationem rei proprie vel sue defensionem non sufficit locatio ei facta qui prius de dominio contendere cepit, cum inscia domini proprietatis etenim actis nullum habet consensum, sed exeuntis fructus fuerit contractus locationis non constitisse magis declaratur. Nemo enim sui iure possessionem mutare potest.

Imp. idem. Contractus locationis conductionisque non intervenientibus instrumentis ratus habetur. Et ideo cum quod heredes conductoris etsi non invenerint iustam non uxorem convenire debes. Sane de posteriore tempore quo conductionem ipsa iure prorogationis fuisse adeo fidem probabuntis probans pensiones integras habeas petere.

Imp. idem. Si conductoris fidem implet licet eius gratia fuerint, invitum enim cum sit quod si quis vinum in fundo fuit vel in direptum est, hoc restitui vobis preses provincie iubebit.

Imp. idem. Si quis conductionis titulo dominium vel aliam quamcumque rem accepit, possessionem dominii prius restituere et tunc de proprietate litigare.

Imp. idem. Si ut quereris colonus titulo conducti pro eius prorogasti, dominus fundi stipulanti dare spopon

[illegible gloss]

dit· competens iudex resti
tui iubebit. Nam si conuento
placiti fine stetit· ex nudo pac
to pspicis actionem iure nō
nasci non potuisse.

Id. In iudicio tam locati q̄
conducti dolum et custodi
am non ī casum cui resisti n̄
potest uenire constat.

Id. Cum conductorem edi
ficia que suscepit integ̃ deest
tuisse pponas· hec hr̄des ei
pses puincie instaurare edi
ficiorum int̃ uos hita rōne
iubebit.

Impr. Qualis neq3 procura
tor neq3 conductor alienar
rerum nec fideiussor ul' mā
dator conductorum existat.
alioquin nullam obligōem
neq3 locatori neq3 conducto
ri ex hr' cētu cpete scimus.

Impr. Milites nr̄os alienar
rerum conductores seu procur
atores aut fideiussores uel
mandatores conductorum
fi. phibemus ne omissa ar
morum usu et ad opus rure
stre se conferant uicinis graue
psumpcōe cingulum militaris
existant armis aut non pri
uatis negociis occupentur
ut numinis et signis suis iugi
ter inherentes· rem· pu· a q̄ a
luntur ab omni bellorum ne
cessitate defendant.

Impr. Nemini liceat quāliq̄
domum alienam ul' locum ul'
ergasterium nomine cōduc
tionis accepit alti qm pro eū
domini uoluntate ad eandē
conductōem accessit litem i

inferre cū rem illicitam aut
agenti dampnosam tēpta
uit· s; patere facultatem dn̄s
domos suas ul' ergasteria uel
loca cui uoluūt locandi. Cu
ius inde hominibus qui conduxe
runt a domini sup hoc moles
tia libis confinandis nisi for
te p sc̄ptuiam pacta spālit'
inita cum dominis ul' hys q
p ea conduxerunt legibus iu
deb; cognita· agentis intencio
nibus suffragantur. Qui sic
hys controuersiam sacris iussi
sionibus interdictam ēcūdit cō
mouendam si puatus est
acri' cesus exulii subeat penam
si militat· x. lb. aur dispend
io feriatur.

Id. Conductores rerum alie
narum seu alienam cuiuis;
rei possōnem p̄ca io detinen
tes seu hr̄des eorum si non eā
dominis uolentibus restitue
rint s; litem usq3 ad diffiniti
uam snīam expectauint nō
solum rem locatam s; ī estiā
tōem eius metria pti ad sum
litudinem inuasoris aliene
possōnis pr̄e compellantur.

Impr. Licet retro principes
multa de militibus qui aliena
possōnes ul' domos conduc
tionis titulo procurandas sus
cipiunt sanxisse manifestū
ēēt quia res sic ē contempta
ut neq3 intimnacōnis facte
sine consīonis milites me
mores ad hy' sordida audeāt
uenire ministra et relictis
publicis studiys signis q3 ine
rentibus ad conductōes aliena

num rerum possidere et armorum atrocitatem non in hostes ostendere sed contra nos et forsitan adversus ipsos colonos missos quos curandos susceperant committere. Necessarium duximus ad hanc sacratissimam venire sanctionem aliquos et plenius hoc tantum corrigentes. Iubemus itaque eos omnimodo qui sub armis militant sive maiores sive minores milites autem appellamus eos qui tam sub excelsis magistris militum tolerare noscuntur militiam quam qui in undecim scolis devotissimis taxati sunt nec non eos qui sub diversis optionibus foederatorum nomine decorati saltem in posterum ab omni conductione alienarum rerum temperare. Et sciant se ipsos quod ex ipso tantum ab initio sine aliquo facto vel aliqua sententia cadent a militia et non sit regressus eis ad pristinum gradum neque a beneficio imperiali neque consensu vel permissu iudicis sub quo tolerandam sortiti sunt militiam, nec tamen alienas rei conductionis titulo esse gubernandas existimant, sed a militia secundum quam opinionem amittant et ex militibus pagani et ex decoratis infames constituti. Et quod prohibemus conductorem nec quando penitus in tali publico susceperint et hoc sine aliqua mora vel procrastinatione reddere compellantur. Et sciant et ipsi qui suas facultates per hanc legem eis ad conductionem prohibuerunt in ea lege eorum conamine violata quod nulla eis exactio esse eos concedatur, ut qui alienam appetens constitutus militem procuratorem elegit et a suis cadat redditibus. Pateat autem omnibus hominibus copia apud competentes iudices accusationis, ut qui libet causa delator existat, laudandus magis quam vituperandus intelligatur. Nam quoniam esse invitemorum preceptorum contemptores et ipsos qui eis conductionem rerum ad se pertinentium permiserunt statuimus in futuris casibus optinente.

De iure emphyteotico. Rubrica.

Imperator.

Ius emphyteoticarium neque alienationis neque conductionis titulis adiciendum, sed hoc ius tertium constitutum ab utriusque memoratorum contractuum societate seu similitudine separatum, conceptionem definitionemque habere propriam et iustum esse validumque contractum, in quo cuncta que inter utrasque contrahentium partes super omnibus vel etiam fortuitis casibus pactionibus scriptura interveniente habitis placuerint, firma illibataque perpetua firmitate modis omnibus debeant custodiri: ita ut si interdum ea que fortuitis casibus sicut eveniunt pactorum non fuerint conventione concepta, si quidem tanta emerserit clades que prorsus ipsius rei que in emphyteosim data est faciat interitum

hoc non emphyteotecario cui nichil reliquum mansit, sed rei domino qui ex fatalitate ingruebat, et nullo intercedente eius facto hoc eveniat, imputetur. Si uero particulare uel aliud leue dampnum contigit, ex quo non ipsa rei penitus ledatur substantia, hoc emphyteotecarius suis partibus non dubitet ascribendum.

Imp. In emphyteotecarijs contractibus sancimus, si quidem alie pactiones in emphyteoticis instrumentis fuerint conscripte, easdem et in alijs omnibus capitulis observari et de deiectione eius qui emphyteosim suscepit si solitam pensionem uel publicarum functionum apochas non prestitit. Sin autem nichil super hoc capitulo fuerit pactum, sed per totum triennium neque pecunias soluerit neque apochas domino tributorum reddiderit, uolenti licere ei eum a predijs emphyteotecarijs repellere: nulla ei allegatione in posterum nomine meliorationis uel eorum que emponemata dicuntur, uel pene opponenda, sed omni modo si dominus uoluerit repellendo, nec pretendente quod non est super hac causa inquietatus, cum neminem oportet conuentionem uel admonitionem expectare, set ultro sese offerre et debitum spontanea uoluntate persoluere, secundum quod et antiquiori lege nostri numinis generaliter cautum est.

Ne autem ex hac causa dominis facultas oriatur emphyteotas suos repellere et reditum minime uelle suscipere, ut ex huius machinatione triennio elapso suo iure is qui emphyteosim suscepit cadat, licentiam ei concedimus attestatione premissa pecunias offerre, hisque consignatis et secundum legem depositis minime deiectionis timere periculum.

Id. Cum dubitabatur utrum emphyteota debeat cum domini uoluntate suas meliorationes que greco uocabulo est emponemata dicuntur alienare uel ius emphyteoticum in alium transferre an eius expectare consensum, sancimus, si quidem emphyteoticum instrumentum super hoc casu aliquas pactiones habeat, eas obseruari. Sin autem nullo modo huiusmodi pactio posita est uel forte instrumentum emphyteoticum perditum est, minime licere emphyteote sine consensu domini suas meliorationes alijs uendere uel ius emphyteoticum transferre. Sed ne hac occasione accepta domini minime concedant emphyteotas suos accipere pretia meliorationum que inuenerunt, sed eos deludant et ex hoc commodum emphyteote depereat, disponimus attestationem domino transmitti et predicere quantum pretium ab alio re uera accipi potest. Et siquidem hoc dominus dare maluerit et tantam prestare quantitatem quantam ipsa ueritate emphyteota ab alio accipere potest, ipsum dominum omnimodo hoc comparare. Sin autem duorum mensium spatium fuerit emensum et dominus hoc facere noluerit, licentia emphyteote detur ubi uoluerit sine consensu domini

suas melioratões uendē ℞ huiꝰ tīn psonis que non solent in emphyteoticis cōtrib; uetam ad hoc uenire emptōem sufficit ate(m) aut hre dominos si alius meliorātio sim pfatum mod uendita sit accipe emphyteotam ulius emphyteoticum ad psonas non phitas ſ; concessas et ydoneas ad soluend emphyteoticum canonem trāspone si emphyteota malūit non cōdūce ſ; nouum emphyteotam in possōem suscipe non pdūctorem ul peruratorem ꝫ et ipos dominos p se ul pluttās suas ul si non potuunt ul nolūnt p depōnem in hac q̄ ciuitate apō uirum clarissimum magrm censꝰ ul p̄sentib; tabulariis pat testatōem in puinciis antē apō p̄sides ul defensores celebrandam. Et ne auaricia tenti domini magnam molem pecuniarum ꝓ hoc efflagitent qꝰ usq; ad presens tēpꝰ ꝑpetrari cognouimus nō amplius liceat p subscpcōe ul depōne ñ quinquagesimam ptem pcij ul estimōis loci qui ad aliq̄m psonam trāsfertur accipe. Sin aut nouum emphyteotam ul emptorem melioratōmis suscipe dominus minime malūit et attestatōe fc̄a intra duos mēses hoc face supsedit lic̄e emphyteote ⁊ non consentientib; dominis ad alios ius suum ul emponemata transferre. Sin aut alit fuit usatus q̄m n̄ra constō disposuit iure emphyteotico cadat.

Incipit lib quintꝰ de sponsalib; ⁊ arris sponsaliciis et p sonectiis. Rca.

SPONSALIA

Impr. D. et M. AA. AA. SA. T. Ga

Alii desponsata renunciare condōi ac nubere alii non prohibetur.

Impr. S. ius qui puellam sui nuptiis pactus ē intra biennium exsequi nuptias in eadem puincia degens supersedit eiusq; spatij fine decurso in altius pxea comunctōe puella pueīnt nil fraudis ei sit que nuptias maturando uota sua diucius ludi ñ passa ē.

Impr. A. rris sponsaliorum nomine datis si intea sponsꝰ ul sponsa decessit que data sunt iubemus restitui ñ i cā ꝫ ut nupcie non celebrentur defuncta psona pꝰ uenit.

Alii desponsata desponsata ⁊ ...

Imperator. Si pater pactum de filie nuptiis inierit et forte humana consumptus ad vota non potuerit pervenire, ad interpositos sponsos firmum ratumque permaneat quod a patre docebitur diffinitum. Cum etiam hoc permittatur heredi, nisi forte constiterit quod cum defensore ad quem minoris commoda pertinebant docebitur fuisse transactum. Per iniquum enim nimis est ut esse privatam voluntatem redempti forsitan tutoris ad imitatur arbitrium, cum plerumque et ipsius femine adversus propria commoda invenimatur laborare consilium.

Imperator. Mulier iuris sui constituta arrarum sponsaliarum nomine usque ad duplum teneatur, id est in id quod accepit et aliud tantundem, nec amplius, si post completum vicesimum et quintum annum vel post impetratam veniam etatis atque in competenti iudicio comprobatam huiusmodi arras susceperit. In simplum autem, id est in id tantummodo quod accepit, si minoris etatis est, sive virgo sive vidua sit, sive per se aut per tutorem vel curatorem vel alias personas easdem arras susceperit. Patrem vero vel matrem legitime videlicet etatis constitutos sive simul sive separatim arras pro filia susceperint, avum vero vel proavum pro nepote vel pronepte, in duplum vero tantummodo teneri convenit. Que ita custodiri censemus si non propter personam vel conditionem aut aliam causam legibus vel generalibus constitutionibus interdictam futurum matrimonium constare prohibetur. Tunc enim nullo quidem modo utpote sine causa easdem arras prestitas tantummodo non recte consequens esse perspicimus. Illis hoc adicimus ut, si in legibus prohibite non sint separate nuptie, prestitas arras aut sponsalitias sponsa coniugium sponsi propter turpem vel perditam vel impudicam conversationem aut religionis aut secte diversitatem recusaverit, vel eo quod coitum ex quo spes sobolis oritur facere non potuerit, vel ob aliam iustam causam excusationis, si quidem probatum fuerit ante datas easdem arras sponsalitias hoc idem mulierem vel parentes eius cognovisse, sibi debeant imputare. Sin vero horum ignari sponsalitias arras susceperint, vel post datas arras aliqua iusta causa penitentie intercesserit, eedem tantummodo restitutis super alterius simplici pena liberi custodiantur. Que omnia simul modo in desponsis super recipiendis necnon arris prestitis custodiri censemus. Cum dudum pluribus videlicet pena que antiquioribus legibus diffinita erat in quadruplum arrarum quantitas imputabatur cessante, nisi specialiter aliud ex communi consensu inter contrahentes quadrupli de eadem re placuit. Certa diffinitionem aut legis stipulatio penam in triploris continens fuerit imposita, ex utraque parte nullas vires habebit, cum in contrahendis nuptiis libera potestas esse debeat.

Si rector provincie vel ad eum pertinentes sponsalia dederint. Rubrica.

Imperator. Si quis in potestate publica positus atque honore

administrandarum provinciarum qui parentibus aut tutoribus aut curatoribus aut ipsis que matrimonium contracture sint potestate fruentibus arras sponsalicias dederint iubemus ut deinceps si sui parentes sive heredes mutaverint voluntatem non modo iuris laqueis liberentur peneque statute exceptione sint sed extrinsecus data pignora lucrativa habeant si ea non putaverint esse reddenda. Quod ita pati volumus ut non solum eos administrantes sed etiam administrantium filios nepotes ac propinquos ac participes id est consiliarios domesticos qui locum habent quibus tamen administratorum patrimonium dedit. Implendi autem ideo predicta matrimonii non vetamus quod tempore potestatis ob eas personas de quibus locuti sumus arris fuerit obligatum si sponsarum consensus accedat.

Imperator. De donationibus ante nuptias vel propter.

Multum nupte id est sponsa interest si ea que licitis donatur futurus tradidit uxori et postea in dotem accepit an non donavit sed dotem auxit ut videatur accepisse quod non accepit. Priore enim casu donatio non impeditur, reliqua vero in eo casu sunt dotis efficacie, ut iudicio de dote peti possint; posteriore autem casu inchoatum est donationem, et quod in dotem datum non est non potest repeti.

Idem. Cum te sponse filii tui eodem presidi provincie probaveris ut Eutychiam uxorem ducens munera parentibus eius dedisse nec Teuchria nupserit, restitui tibi quod dedisti iubebit.

Idem. Pollicitatione a fratre tuo sponsalicium causa facta et stipulatione sit deducta, id postulanda non fuit quia in dotem uxor maritum fefellit; exceptionem adversus actionem ex stipulatu recte obicies.

Imperator. Quociens sponse ea lege donatur ut tunc dominium eius adipiscatur cum nuptie fuerint subsecute, sine effectu est.

Imperator. Si aliquet ut sponse dat rerum se repromisit si qui te ficto celibatu cum aliam in matrimonium familie domi reliquisses sollicitat autem ad nuptias petere cum effectu non potes cum tu sponsa uxore domi posita non fuisti.

Imperator. Cum in te simpliciter donationem dicas factam esse die nuptiarum et in ambiguo possit venire utrum a sponso an a marito donatum sit, sic distinguendum est ut si in tua domo donum acceptum est ante nuptias videatur esse facta donatio. Quod si penes se dedit sponsus retrahi possit, uxor enim fuisti.

Imperator. Si cum ante nuptias instrumenta darentur ita conventum est atque huiusmodi conscripta pactio ut si qua sors extitisset contra voluntatem eius et matrimonium distraxisset, tunc que data erant apud eum qui dedisset heredesque eius remanerent. Post quem eius hereditatem accepit cum pacta puella minima supradicta lege susceperat eadem iure postulare.

Id. Si ante tempus maior xxv annis constitutus sponse sue vel etiam ante sponsalia fundum donavit eamque in vacuam induxit possessionem, postea nullo titulo superstite vel testamento eundem relinquente alienare potuisse certi ac manifesti iuris est.

Id. Cum te sponse filii tui quedam donasse confitearis, perfectam donationem rescindi nec mortuo contra te proposito, quoniam tua voluntas iuris quoque auctoritas ratam fecit.

Id. Si sive tue sponsus ei mancipium donavit ac tu metum frequentata libalitatis ratione contulisti, nec nuptiis secutis contra iuris rationem quod dederat abstulit, non invicem datarum restitutionem, sed eius quod violenter rapuit repetitionem competit.

Id. Si res per aras libalitatis causa sponsus tuus tradidit, eo quod ab hostibus postea interfectus est, irrita donatio fieri non potest.

Id. Si mater vestra filie sue sponsori marito pecunia sine ulla repetendi lege donavit et eum in vacuam induxit possessionem, nuptiis divortio solutis perfecta non dissolvitur donatio.

Id. De rebus in sponsam donationis gratia donatis creditores mariti sui, si non prius obligatas sibi probent, eam convenire minime possunt.

Id. Si consentiente matre sponsus filie sue mancipia donavit et his acceptis in dotem non extimatis in matrimonio post decessit mater eademque heres eius facta, offerens restitutionem eorum improbe recusat.

Id. Cum veterum sententia displiceat que donationes in sponsam nuptiis non secutis decrevit valere, eaque largiendi animo inter sponsos et sponsas iure celebrantur redigi ad hus conditiones iubemus, ut sive affinitatis coeunde causa non ita vel in potestate patris degentes vel ullo modo proprii iuris constituti tamquam in futurum causa matrimonii aliquid sibi ipsi vel consensu parentum mutuo largiantur, si quidem sponsus vel parentes eius sortiri filium noluit uxorem, id quod ab eo donatum fuit nec repetatur traditum, et si quid apud donatorem resedit ad sponsam et heredes eius submotis ambagibus transferatur; quod si sponsa vel is in cuius degit potestate causam non contrahendi matrimonii prebuit, tunc et sponso et eius heredibus sine cuiusquam diminutione aliqua per condictionem aut per utilem actionem in rem reddantur, que simili observamus et si ex parte sponse in sponsum donatio facta sit.

Id. Si a sponso rebus sponse donatis interveniente osculo ante nuptias hunc vel illam mori contigit, dimidiam partem rerum donatarum ad superstitem pertinere precipimus, dimidiam ad defuncti vel defuncte heredes cuiuslibet gradus sint et quocumque iure successerint, ut donatio pro parte dimidia stare et solvi pro parte dimidia videatur; osculo vero non interveniente sive sponsus sive sponsa obierit, totam infirmari donationem et donatori sponso vel eius heredibus restitui. Cod. si

Sed etiam necesse est si alia pars augmentum praestat aliam quoque partem incrementum celebrare. Et sic viri alieno aere non impediantur in rebus quibuslibet praedictum augmentum. Aut si debitor sit sic ut fraudis suspicio subesse possit erga creditores omnino res immobiles incremento praestitiant. Si enim mulier immobilibus sibi dominia res mobiles dedit in augmentum, in hac parte dotis nullo utetur privilegio adversus alios creditores.

sponsa interveniente vel non interveniente osculo donationis titulo quod raro accidit fuerit aliquid sponso largita et ante nuptias hunc vel illam mori contigerit, omni donatione infirmata ad donatricem sponsam sive eius successores donatarum rerum dominium transferatur.

Imp. Minoribus aetate feminis et actorum testificatione in ante nuptias donatione ad eas facta omissa si patris auxilio destitutae sint iuste consuletur ut firma donatio sit.

Imp. Si vobis ex priore matrimonio superstitis pater ad secundas nuptias migravit vel non migravit, nullo omnino filiis prioris coniugii ex donatione ante nuptias quam ipse vel alius pro eo uxori quondam eius matri communium liberorum donaverat fuerit cogatur: quoniam in liberis ex priore matrimonio extantibus post secundas nuptias multoque fortius si non fuerint alio marito sociata nullo omnino eisdem filiis ex dote quam pater eorum ipsa vel alius pro ea optulit fuerit compellitur.

Imp. Si constante matrimonio consilium augendae dotis inierit vel uxor forte vel eius nomine quilibet alius in eo dominus marito quod licet seu pro marito cuivis alii tanto donationem ante nuptias a marito maiorem facere quanto dotis augetur titulus. nec obsit in huiusmodi munificentiis interdictas esse liberalitates tempore nuptiarum. Inclinandum enim consensum communi petitum nec unum augendae potestas donationis negetur: dotis in pignus augmentum constituat. Ideoque licet praecipimus in illis matrimoniis in quibus interdum accidit ante nuptias quidem donationem nullam esse solam vero dotem maritum mulierem optulisse, ut in tunc muliere dotem augente liceat marito quoque donationem in uxorem suam eiusdem quantitatis facere quantum aucta dos esse dinoscitur. Pactis videlicet de redhibitione vel retentione auctae dotis vel donationis prout partes consenserint, pari statuto modo ineundis sive in augendis veteribus pactis quae in initio nuptiarum de ante nuptias donatione et dote principali constituenda inita sunt. Iura hypothecarum quae in augenda dote vel donatione fiunt ex eo tempore initium accipiant ex quo eedem hypothecae contractae sunt et non ad prioris dotis vel ante nuptias donationis tempora referantur. Sed et si necessario maritus et uxor ad diminuendam dotem in ante nuptias donationem consenserint liceat eis ad similitudinem diminutionis quae in dote fit in ante nuptias minuere donationem ut pacta de amborum diminutionibus ineunda similia et una esse intelligantur. Exceptis videlicet his casibus in quibus aut maritus ex priore matrimonio liberos habens ad secundas nuptias migravit aut uxor similiter ex priore matrimonio liberis extantibus secundo marito se iunxerit. In hoc enim secundo matrimonio vel a parte mariti

Dos data donationem propter nuptias minuitur. Preterea si propter mulieris solius sit pacta cum ex adverso recuset ur et hoc tes tetur cum sit mobilis signaculo imposito recondat an in grediens iudicium petat hoc fieri ut et parti utrique denunciet nequaquam declinanda est denunciationis exactio. Quod si per dilationem dos non datur et donatio prius denegatur et detinetur mulieri ante nuptias donationis actionem

Permissa est et mirem actio mulieri pro tali donatione.

Eo decursum est ut sponsalicia largitas specialis sit cetus nec insinuationem desideret et si ab alio detur licet in utriusque personam donatio fiat quatenus ipse qui dedit in huncce cetum conscribat hoc quantum ad mulierem. Et si vir vel alius qui dedit eam non insinuat cum ea sit quantitas et pacta dotalium instrumentum cedant parti utrique nullam habet super eis actionem.

vel mulieris vel ab utroque sibi evenerint interdictam esse diminutionem dotis et ante nuptias donationem ne aliquid adversus filios posterius minime machinari videatur censemus.

Imperator. Cum multe nobis interpellationes facte sunt adversus maritos qui decipiendo uxores suas faciebant donationes quas ante nuptias nominavit antiquitas insinuare autem eas factis intuementibus supersedebant ut ineffecte maneant et ipsi que commoda lucrentur dotis uxores aut sine nuptiali remedio relinquerentur. Prius enim scimus emendato nomine ita rem corrigi et non ante nuptias donationem eam vocari sed propter nuptias donationem. Quare enim dotem quidem constante matrimonio mulier dare marito conceditur donationem aut marito non ante nuptias facere non permittitur et que huius rei dicta rationabilis potest inveniri cum insuluserat mulieribus propter fragilitatem sexus quam maribus subvenire? Sicut enim dos propter nuptias fit et sine nuptiis nulla dos intelligitur sine dote aut nuptie possunt celebrari ita et in donationibus quas fatiunt mariti usque plurimis aliis dicere aptatum est et constante matrimonio talem donationem facere quia quemadmodum anti quod est et ferma quod est dos quidem est dotem data antiferna hec possunt intelligi non simpliciter donationis. Ideo enim et antiquitas inius mitte donationes in dotes conditores communicant. Si igitur et nomine et substantia nichil differat a dote ante nuptias donatio quare non et ei similiter matrimonio contracto dabitur? Scimus itaque omnes liceri hec sive prius quam matrimonium contrahatur sive postea donationes mulieribus dare propter dotis donationem ut non simplices donationes intelligantur sed propter dotem et propter nuptias facte. Simplices etenim donationes non propter nuptias fiunt sed propter nuptias venire sunt et propter alias causas in hubidinem forsitan et unius partis egestatem non propter ipsam nuptiarum affectionem efficiuntur. Si igitur dote iam prestita marito nulla ante nuptias facta donatione donare mulieri res maluerit itatamen ut dotis quantitatem non excedant et hoc ipsum significavit quod non simplicem donationem faciat sed propter dotem iam perceptam et ipse ad donationes venerit licebit ei hoc facere. Et supponatur pactis dotalibus huiusmodi donatio. Et si quod hoc fuerit specialiter expressum pacta conventa fuerint. Si autem donatio talis facta sit utpote aut dotali instrumento antecedente nulla pacta tali donatione post nuptias infante re ipsa videatur esse hoc pactum, in fine dotales conventiones intelligatur et in tali donatione pacta fuisse conventa ut equis passibus utraque tam dos quam donatio ambulet. Ita tamen ut leoniana constitutio que super exactione pactionum loquitur non in quantitate sed in partibus maneat in hiis casibus intacta non solum ea immutilata custodienda.

atur. Sed iam cum de incertitate eius fecimus ambiguitatem eius tollentes. Dispensauimus enim factis pactionibus maiorem lucri partem ad minorem deducendam esse censemus ut eodem modo utrique in minorem partem lucretur. Similique modo si facta fuerit talis donatio que antea quidem ante nuptias uocabatur nunc autem propter nuptias non autem fuerit actis interuenientibus insinuata, licebit et constante matrimonio eam insinuare nullo obstaculo pertemporis ex nuptiarum interuentu faciendo. Sicut enim eas post nuptias fieri concedatur, multo magis insinuari. Cum autem quis et ea consideratione quam pro augendis tam dotibus quam ante nuptias donationibus fecimus intacta illibataque obseruetur. Omnibus uidelicet que de simplicibus donationibus inter maritum et uxorem constante matrimonio uel a ueteribus uel a nobis statuta sunt in suo robore duraturis.

Imperator. De nuptiis. Rubrica.

Cum de nuptiis futuris puelle queritur nec inter tutorem et matrem et propinquos de eligendo futuro marito conuenit, arbitrium presidis prouincie necessarium est.

Idem. Si nuptiis pater tuus consensit, nihil obest quod instrumento ad matrimonium pertinente non subscripsit.

Idem. Libertum qui patronam seu filiam patroni uel coniugem uel neptem uel proneptem ducere ausus fuerit, apud competentem iudicem accusare poteris

moribus ipsorum in eorum congruentem finem daturum quibus hii coniunctiones odiosas esse merito duxerunt.

Imperator. Ubi concubinas parentum suorum uxores ducere non possunt, quia minus religiosam et probabilem rem facere uidentur, qui si hoc esse fecerint crimen stupri committunt.

Idem. Si uitricus pater quondam mariti tui maritus fuit postea te cognitis nuptiis uiris non decessit [?] uereri non debes ne nepotem suum non agnoscat.

Imperator. Et si contra mandatum principum contractum sit in prouincia a consentiente muliere matrimonium tamen post depositum officium si in eadem uoluntate perseuerauerint iuste nuptie efficiuntur, et ideo postea liberos susceptos natos ex iusto matrimonio legitimos esse. Iuris prudentissimi Pauli decl

Idem. Si uit. pomis po[...] arat. querelam de marito a filia ad te delatam dissolutum est matrimonium non te consentiente ad eundem regressa est, minus legitima coniunctio est. Potestate atque ideo non petente te filia petitionem dotis repetere non prohibeberis.

Idem. In copulandis nuptiis nec curatoris qui solam rei familiaris sustinet administrationem nec cognatorum uel affinium ulla auctoritas potest interuenire, sed spectanda est eius uoluntas de cuius coniunctione tractatur.

Idem. Si uicinis uel aliis scientibus uxorem liberorum procreandorum [...]

[illegible gloss]

Sed et novo iure nulla dignitas prohibet cum liberta nuptias celebrare dotalibus instrumentis confectis.

[illegible gloss]

candorum eam domi habuisti et ex eo matrimonio filiam suscepisti quamvis neque nuptiales tabule neque ad natam filiam pertinentes facte sunt, non ideo minus veritas matrimonii aut suscepte filie suam habet potestatem.

Imp. Cum non ex senatore patre procreatam cetu clarissime femine nomen adeptam dicas, claritas que beneficio mariti parata est, si posterioris mariti per ea sortita es, redacta ad prioris dignitatis statum deposita est.

Idem. Simulata detinet uxorem tuam a parentibus suis interpellatus rector provincie amicus noster exhibita muliere voluntatem eius secutus desiderio tuo medebitur.

Idem. Nec filium quidem familias invitum ad ducendam uxorem cogi legum disciplina permittit. Igitur sicut desideras observatis iuris preceptis sociari coniugio tuo quam volueris ita tamen ut in contrahendis nuptiis patris tui consensus accedat.

Idem. Neque sine nuptiis instrumenta facta ad probationem matrimonii sunt idonea diversum veritate continente, neque non interpositis instrumentis iure contractum matrimonium irritum est, cum omissa quoque scriptura cetera nuptiarum indicia non sunt irrita.

Idem. Neque ab initio matrimonium contrahere neque dissociatum reconciliare quisquam cogi potest. Unde intelligis liberam facultatem contrahendi atque distrahendi matrimonii transferri ad necessitatem non oportere.

Idem. Uxorem libertam suam manumissor si non sit ex his personis que specialiter prohibentur ducere nec interdictum, ex eo matrimonio iusto susceptos filios nasci certissimum est.

Idem. Patrem qui filiam exposuit ac nunc adultam sumptibus et labore tuo factam matrimonio coniungi filio desiderantis favere voti convenit, qui si remittat alimentorum solutionem in hoc solum ... non debet parere.

Idem. Nemini liceat contrahere matrimonium cum filia nepte pronepte, itemque matre avia proavia et ex latere amita ac matertera, sorore sororis filia et ex ea nepte, preterea fratris filia et ex ea nepte, itemque ex affinibus privigna noverca nuru socru ceterisque que iure antiquo prohibentur, a quibus cunctos volumus abstinere.

Imp. Ubi enim incestas iuris desit, ibi nullum matrimonium esse evidenter sepe scriptum est.

Imp. Vidue intra quintum et vicesimum annum degentes, etiamsi emancipationis libertate gaudent, tamen sine patris sententia nuptias non conveniant. Quod si in coniunctionis delectu mulieris voluntas patris repugnet, finem et propinquorum placet admodum ut in virginum coniunctionibus sanctum est, hoc ex animi auctoritate quoque iudiciarie cognitionis adiungi, ut si pares genere ac moribus competitores sint, is potior estimetur quem sibi consulens mulier approbaverit. Sed ne forte hi qui gradu proximo ad viduarum successionem vocantur honestas nuptias impediant,

[illegible gloss]

Item si servus hereditatis. R. non concedo ut C. l. in charta, convalescat. set de novo incipit. hic futura. ad iniusta conc[...] si ... non obstat. ff. de leg. i. const. l. non dubium. in. Rn. intent[...] illi. l. que loquitur in prohibitis que hic non est contrarium. [...] sunt huic l. i. si qua autem ... ff. de ... l. ... nuptie qui ipso ... ff. de dona. ... inter vir. et ux. l. ... ff. de don. inter vir. et ux. l. donationes.

Ut fieret ferat ad titulum leges. immo sub quo posita est. l. iter quam ... Ne filium ... ut ff. ... si cogitur. l. si patre. In preceptis. que sunt iuris. c. per totum. et ... xxxii. q. ii. ... domino dicitur. ... q. iii. ... xxvii. q. ii. c. i. ... Et quod continet plus valet quam dicitur ...

Si superponis ... [illegible]

si huius rei suspitio processit eorum nolumus autem iudicium succedere ad quos in sistatur sors intercessit tamen hereditatis commodum pervenire non possit.

Imp. Celebrandis inter consobrinos matrimoniis licentia huius legis salubritate indulta est, ut renovata prisci iuris auctoritate restrictisque calumniarum fomitibus matrimonium inter consobrinos habeatur legitimum, sive ex duobus fratribus sive ex duabus sororibus sive ex fratre et sorore nati sunt, et ex eo matrimonio editi legitimi et patribus successores habeantur.

Imp. In coniunctione filiarum in sacris positarum patris expectetur arbitrium. Si sui iuris puella sit intra quintum et vicesimum annum constituta, ipsius quoque exploretur assensus. Si patris auxilio destituta matris et propinquorum et ipsius quoque requiratur adulte iudicium. Si vero utroque orbata parente sub curatoris defensione consistat, et inter honestos competitores mutuum oriatur forte certamen et queratur cui potissimum puella iungenda sit, si puella cultu verecundie propriam noluit deprimere voluntatem, coram positis propinquis iudici deliberare permissum sit cui melius adulta societur.

Imp. A caligato milite usque ad protectoris personam et sine aliqua sollempnitate matrimoniorum liberam cum ingenuis dumtaxat mulieribus contrahendi coniugii permittimus facultatem.

Imp. Si donationum ante nuptias vel dotis instrumenta defuerint, pompa etiam alia quoque nuptiarum celebratione omittatur, nullus existimet ob id deesse recte alias inito matrimonio firmitatem vel ex eo natis liberis iura posse legitimorum auferri, et inter pares honestate personas nulla lege impediente consortium quod eorum [i. naturalium] consensu atque amicorum fide firmatur.

Imp. Imperialis benivolentie proprium hoc esse iudicantes ut omni tempore subiectorum commoda tam investigare quam eis mederi pervenimus, lapsus quoque mulierum per quos indignam honore conversationem imbecillitate sexus elegerint cum competenti moderatione sublevandos esse censuimus, minimeque eis spem melioris condicionis adimere ut ad eam respicientes improvidam et minus honestam electionem facilius derelinquant. Quam enim ita credimus dei benivolentiam et circa genus humanum divinam clementiam quantum nostre nature possibile est imitari, qui cotidianis hominum peccatis semper ignoscere dignatur et penitentiam suscipere nostram et ad meliorem statum reducere, quod si et nos in imperio subiectos nostros facere distulerimus nulla venia digni esse videbimur. Itaque cum iniustum sit servos libertate donatos posse per clementiam indulgentiam suis natalibus restitui, per quam hoc principale beneficium ita degere quasi numquam defuerint, sed ingenui nati essent, mulieres autem que scenicis sese ludis immiscuerunt, postea vero spreta mala condicione ad meliorem migravere sententiam et inhonestam

Ex hac l. ... [illegible] ... doctoratus non faciat ... dignitas.

Cum te diffitia est inter eam que sortita est nomen femine clarissime per premisse senatorem et ea que postea nupta est. ... dignitatem si sit nupta viro ordinis inferioris ... uxor retinet dignitatem si est vidua aut non nubat ... viro inferioris ordinis ... consulalem dignitatem impetret a principe. ut ff. de senat. ... l. si nupta. l. ... dig. l. mulieres. in aut. de nupt. ... ff. ad municip. filii ... vidua. i. clarissime. illustris. ... ordinis ... plebeius ... simpliciter. i. inferioris dignitatis. ...

Si iuncta maritus ... Que habebat exhibita permittitur ... lib. x. cxi. ut ff. de lib. ... cxlvi. l. imo.

Si et novo iure alibi ... ut liberis cum filia senatoris. dotalibus. i. nuptialibus et est speciale ... neque sine ac ... ponit. puta ad aliquid speciale c. filio. tuo. de ...

Patre ex ... subaudit ... testificantis ... qui. s. pater. Permittitur consentire ... quod patria potestas sit soluta ... ff. de infanti. ex l. ii. ... ff. de infanti. ex l. ii. ... consensum. eius mulieris pater potest eam dare filio suo quod ... concedunt vel dic aliud in servo et liberto quam filio ut ... l. ... solum. regulariter. ut ff. de negg. l. i. ... ff. de condic. l. ... Accursius

[illegible]

Quod eis permittitur et firmatur in tali professione sed cessaturas. quia legibus expressum est illicite vel iniuriam dum fieri non oportere. et pena puniri si qua est in eum iusiurandum dare qui exegit.

Maximus decorati dignitatibus usque ad illustres non insi dotalibus instrumentis conscriptis recte celebrant nuptias licet autem dignitatem celsitas retineant excepto barbaris. reliqui omnes affectu solo recte copulantur nuptiis.

Nemini permittatur etc. Imperialibus ad eam meliorem condicionem respicientes etc.

professionem effugiunt nullam spem principalis huius beneficii quae eas ad illum statum reducet in quo si nichil inhonesti peccatum esset commorari poterant presenti devinctissima sanctione principale beneficium eis sub ea lege condonamus ut si delicta mala et inhonesta conversatione commodiorem vitam amplexe fuerint et honestati sese dederint liceat eis nostro supplicare numini ut dignos affatus sine dubio mereantur ad nostram eas veniam permittentes liminibus quibus eis coniungendi sunt. nullo timore tenendis ne sanctitati preteritarum legum infirmum esse videatur tale coniugium. Sed ita validum huiusmodi permanere nostrum confidentibus qui nulla precedenti inhonesta vita eas uxores duxerint sive dignitate preditis sint sive alio modo foeminas in nostro ducere prohibeantur. dum tamen dotalibus omnimodo instrumentis non sine scriptis tale peragetur coniugium: nam omni macula penitus direpta et quasi natalibus suis huiusmodi mulieribus redditis neque vocabulum inhonestum inherere eis decreto volumus neque differentiam eas habere cum his que nil simile peccaverunt. Sed et liberos ex tali matrimonio procreatos suos et legitimos esse patri. et si alios ex priori matrimonio legitimos habet bona eius tam ab intestato quam ex testamento isti quod sine impedimento percipere possint. Sed et si tales mulieres postumum reputatum ad preces earundem datum ad nostram venire distulerint salvam eis nichilominus existimationem fieri pre-

cipimus tamen in aliis omnibus quam ad eam mittendam quibus voluerint suam substantiam et suscipiendam competentem secundum leges ab aliis relictam vel ab intestato delatam hereditatem. Similiter non tale meritis ab imperatore beneficium mulieribus illas esse volumus que dignitatem aliquam habent et si non serenissimo principi supplicaverunt ultroneam tamen donationem a nostro numine meruerunt. ex qua dignitate aliam omnem maculam penitus earum honoribus legitime coniungi mulieres prohibentur abolere penitus. Cuius illud adiungimus ut et filie huiusmodi mulierum si quas post expurgationem prioris vite nostris fuerint nate non videantur scenicarum esse filie nec subiaceant legibus que prohibuerunt filias scenicarum certos homines in matrimonio deducere. Sin vero nostra potestate sive liceat precis offerentibus invictissimo principi sacrum sine ullo obstaculo matrimonium reputatum per quod ita nubere eis permittatur quasi non sint scenice immatris filie. nec iam prohibeantur illis copulari quibus scenice filias vel dignitate vel altius causa est gratia uxores ducere interdicitur. ut tamen omnimodo dotalia inter eos instrumenta conficiantur. Sed et si qua scenica in morte periclitata que usque ad mortem suam in eadem professione duraverit post obitum eius preces imperatorie clementie optulit et divinam indulgentiam invenerit liberationem inpie munere et iuvencula liminis condonata esse istam quod posse sine metu priorum legum matrimonio

Nemini permittatur etc.

Nemini permittatur etc. Nuptie consiste[illegible] ... [illegible]

Caligato. qui est caligatis dicitur qui habet acreas ferreas. pretectionis. i. peditis. qui tegit et protegit armatos milites vel caligati vocati in finitum et obscurum. ut in auth. quibus mo. na. ef. sui. l. e. §. quisquis protector ergo erit maior q. d. amiorem usque ad maiorem vel tertio est. milicia pedestris et equestris pedestres milites. dicuntur qui habent caligas de corio. et hinc dicuntur caligati milites equestres qui in equis vadunt. vel mo. q. hodie est usus generalem q. hec lex dicit. ut sine sollempnitate scripture et aliorum quo dicitur. s. l. pr. celebratur. matrimonium c. l. neque sine. et i. de repu. aut.

Sidonia cum instrumentis. sic. ff. mus. ii. aut. ut lite ma. ta. §. quia vero dud. po. i. communi familie. accursius.

ff. de ritu nupt. l. palam. §. non solum. et penitencia quo ad deum non quo ad mundum non solum principem valeat. vocabulum. sic. ff. de feriis. l. a nullo. de stu. lenit. idem si qui numquam venerunt sic. ff. de eo ob t. c. si repetendi. sic ergo late interpretatur concessio sic. ff. de const. princ. l. fi. et ff. de re. iu. quidam consulebat. ii. de bo. ua. l. si quis. p. ceteram aut inceptu compleret facere sumavit. ceterum vide sequitur. aut. quod eis etc. que est ex cor. scenicis etc. titur. sic tal. ex permissione. l.

Quod eis. al. eis et alibus. permit. deseritur sacramentum ratione pietatis ut. ff. de obsequiis. l. ulti. tal. ratione tacite conditionis. ut. s. de non nu. pec. l. fi. et tal. quia cum l. fiat. ut. s. tel. et consti. indubitum.

Illis copulari qui dudum scenicae filiam uxorem ducere prohibebantur.

In hoc etiam illud renovandum esse censemus, quod in prioribus legibus obscurius constitutum est, ut matrimonia inter impares honestate celebranda non aliter valeant quam si nuptialia dotalia instrumenta confecta fuerint. His vero intercedentibus omnimodo firma sint sine aliqua distinctione personarum, si modo liberae sint et ingenuae mulieres, nulla quoque nefariarum vel incestarum coniunctionum subeunt suspicio. Nam nefarios et incestos coitus omnibus modis amputamus, sicut et illos qui priscarum legum sanctione specialiter vetiti sunt, exceptis videlicet his quos praesenti lege permisimus legitimo iure communiri praecipimus. Cuius itaque per hanc legem generalem ita constitutis et decreto confirmandis pariter in his coniunctionibus ex subiecto tempore factas secundum praedictam distinctionem iudicium praecipimus, ut si quis talem uxorem ab initio non nuptiis, postea autem etiam duxerit et liberos ab ea procreaverit, iustos et liberos eos, itaque tam ab intestato quam ex testamento successores habere, et legitima in posterum ea uxore in eodem matrimonio manente et praecedentes quoque sibi liberi sint.

Idem. Sancimus si quis nuptiarum fecerit mentionem in qualicumque pacto, quod ad dandum vel faciendum vel non dandum vel non faciendum concipitur, et si nuptiarum tempus dixerit, sive nuptias nominaverit, non aliter intelligi esse condicionem adimpletam, nisi ipsa nuptiarum accedat festivitas, et non esse tempus inspiciendum in quo nuptiarum aetas vel feminis post duodecimum annum completum vel maribus post quartum decimum completum accesserit, sed ex quo vota nuptiarum re ipsa processerint. Sic enim et antiqui iuris contentio dirimetur et immensa librorum volumina ad mediocrem modum pervenient.

Idem. Si furiosi parentis liberi in eius potestate constituti sint, nuptias posse contrahere apud veteres dubitabatur; et filiam quidem furiosi marito posse copulari omnes paene iuris antiqui conditores admiserunt. Sufficere enim putaverunt si pater non contradicat. In filio autem furiosi dubitabatur, et Ulpianus quidem retulit constitutionem imperatoris Marci, quae non de furioso loquitur, sed generaliter de filiis mente captis, sive masculi seu feminae sint, qui nuptias contrahunt, ut hoc facere possint et non adito principe, et talia dubitatione exorta ex hoc exigente, si hoc quod in dementiae introducit constitutio, in furiosis optinendum est quasi exemplo mente capti et furiosi filios adiuvantes. Cuius itaque dubitationis tales ambiguitates decidentes, sancimus hoc repleri quod divi Marci constitutionem decet, ut non solum dementis sed etiam furiosi liberi cuiuscumque sexus possint legitimas contrahere nuptias, tam dote quam ante nuptias donatione a curatore eorum praestanda, existimatione tamen [...]

quod regia urbe excellentissimum prefecti urbis, in provinciis autem virorum clarissimorum earum presidum vel locorum antistitum opinione personeque cum modo ac dotis et ante nuptias donationis constituenda a presentibus tamen curatoribus dementis vel furiosi quam his qui ex genere eorum nobiliores sunt; ita tamen ut nulla ex hoc expensa causa oriatur vel in hac regia urbe vel in provinciis iactura substantie furiosi vel mente capti, sed gratis omnia procedant, ne tale hominum infortunium et expensarum detrimento pregravetur.

Idem. Si quis alumpnam suam libertati donavit et matrimonio suo collocavit, dubitabatur apud antiquos utrum huiusmodi nuptie legitime esse videantur an non. Nos itaque vetustam ambiguitatem decidentes scimus non esse vetitum huiusmodi matrimonium censemus. Si enim ex affectu omnes introducant nuptie et nichil impium neque legibus contrarium in tali copulatione expectamus, quare per quas nuptias inhibendas existimamus? Si enim sic impius invenietur homo qui unquam a vitiato loco filie habuit eam pro ea in suo collocavit matrimonio, sed et credendum est quod eam et ab initio non ut filiam educavit et libertati donavit et dignam esse pro ea suo putavit matrimonio. Ea videlicet persona omnimodo ad nuptias veniente prohibenda quam aliquis sive alumpna sit sive non a sacrosancto baptismate suscepit, cum nichil aliud sic inducere potest paternam affectionem et

vinctarum nuptiarum per hoc donationem quoniam hos nexus per quem mediante deo animi eorum copulate sunt.

Idem. Scimus nuptias que inter masculos et feminas maiores vel minores sexagenariis vel quinquagenariis lege Iulia vel Papia prohibite sunt homines volentes contrahere ex nullo modo vel ex nulla parte tales nuptias impediri.

Idem. Si vivente quis uxorem habeat deinde inter senatores scribatur dignitate illustratus, an solvatur matrimonium apud Iulianum querebatur, quia lex Papia inter senatores et libertas stare connubia non patitur. Nos gratias dei sequentes iudicium non patimur in uno eodemque connubio mariti felicitatem uxori fieri infortunium, ut quantum viro maltum tollatur tamen et coniunx eiusdem decrescat, immo magis penitus depereat. Absit itaque a nostro tempore huiusmodi asperitas et firmum maneat huiusmodi matrimonium et uxor concrescat marito et sentiat eius fulgorem stabileque maneat matrimonium, et ex huiusmodi superveniente minime diminutum. Censemus quomodo et si privati hominis filia ad libertatem venerit connubium et pater pro ea mulieris ad senatoris dignitatem fuerit elatus, taceat Papie legis crudelissima sanctio, et neque per hunc modum solvatur matrimonium inter filium senatoris filiam et libertum, ne soceri prosperitas sine genero inveniatur, sed minus esse enim legis Papie severitatem in utroque casu compescere.

Incestas nuptias contrahentis pena est confiscatio tam ceterorum quam dotis, exilium, cingulum si quo potitur spoliatio, verberatio si vilis est. Et femina quoque scienter talia peccante similis pena subiungenda. Substantia sic commissa liberis habitis ex priori sive iustis filiis si quos habet legitimos applicatur, ut tamen pars ab eis alatur; quibus non extantibus fisco defertur.

Ex complexu nefario aut incesto seu dampnato liberi nec naturales sunt nominandi, omni successione parentis (?) nec non ... indigni beneficio ut nec alantur a parentibus.

Licet quidem enim secundum hominum ... diversa (?) non ex vitio mulieris et mariti secundum ex praedicta altius perforatum causam; cum enim ex una parte vitium nascitur, consequens est ut nulla lege tollatur.

De incestis et inutilibus nuptiis. Rubrica.

Imp. Sublata eadem prior uxore (?) a te multo discessit, conubium cum alio non habet, si modo uxorem eam habere velis.

Imp. Neminem qui sub dicione sit Romani nominis binas uxores habere posse vulgo patet, cum et in edicto praetoris huiusmodi viri infamia notati sunt. Quam rem competens iudex inultam esse non patietur.

Imp. Cum ancillis non potest esse conubium; nam ex huiusmodi contubernio servi nascuntur. Edicto praecipimus ne decuriones in gremia potentissimarum domorum libidine servarum deducente confugiant. Si enim decurio clam actoribus et procuratoribus nescientibus alienae fuerit servae coniunctus, et mulierem in metallum trudi per sententiam iubemus et ipsum decurionem in insulam deportari, omnibus bonis eius civitatis cuius curialis fuerat mancipandis, si propria potestate fuerit liberatus nullosque habeat liberos vel parentes vel etiam proximos qui secundum legum ordinem ad eius successionem vocantur. Et si actores vel procuratores loci in quo flagitium admissum est fuerint conscii vel compertum facinus prodere noluerint, metallo eos convenit implicari. Edicto dominus h[...] si permisit vel postea cognitum celaverit, si quidem in agro id facinus est, rebus quae cultum cum mancipiis et pecoribus ceterisque rebus quae cultu rustico sustinentur fisci iuribus vendicentur. Edicto in civitate id facinus est, dimidiam bonorum omnium partem praecipimus confiscari, penam augentes, quanto intra domesticos parietes scelus admissum est quod noluit mox cognitum publicare.

Imp. Quicumque legum praecepta vel constitutiones principum nuptias forte contraxerint, nihil ex eodem matrimonio sive ante nuptias donatum sive deinceps quoquo modo datum fuerit consequantur, idque totum quod ab alterius liberalitate in alterum processit, ut ab indigno indignave sublatum fisco vendicari sancimus. Exceptis tamen feminis quae iuris quidem errore facti sunt (?) simplici et non affectato insimulatove neque ex causa ulli decepti sunt aut aetatis lubrico lapsi, quos tamen ita demum legis nostrae laqueis eximi placuit si aut errore comperto aut ubi ad legitimos pervenerint annos coniunctionem huiusmodi sine ulla procrastinatione diremerint.

Imp. Fratris uxorem ducendi vel duabus sororibus coniungendi cunctis penitus licentiam submovemus, nec dissoluto quocumque modo matrimonio.

Imp. Si quis incesti vetitique coniugii sese nuptiis funestaverit, proprias quidem, dum vixerit, teneat facultates. Sed neque uxorem neque filios ex ea editos habere credatur. Nihil prorsus penitus ... per interpositam personam vel dom[...]

superstes vel mortuus relinquat. Nos siquidem forte sollemniter aut data aut promissa fuerint, iure antiquum fisci nostri commodis accedat. Testato suo extraneis nihil relinquant, sed sive testato sive intestato legibus eis etiam invitis succedant. Si qui forte ex iusto matrimonio editi fuerint, hoc est de descendentibus filius filia nepos neptis pronepos proneptis, de ascendentibus autem pater mater avus avia, de latere frater soror patruus amita. Testamenti sane eis demum habeant facultatem, ut his tantummodo personis pro iuris ac legum quod voluerint relinquant arbitrio, quas succedere imperialis rescripti tenore mandavimus. Ita tamen ut ab hereditate defuncti penitus arceatur, si quis ex his quos memoravimus in contrahendis incestis nuptiis consilium inisse monstrabitur, successuro autem in locum ipsius qui proximum gradum proximus invenietur. Ea sane que de viris cavimus, et de feminis que predictorum sese consortiis commaculaverint custodiantur, memoratis vero personis non extantibus fisco locus pateat.

Imp. Humilem vel abiectam minime iudicamus eam intelligi que licet pauper, ab ingenuis tamen parentibus nata sit. Unde licere statuimus senatoribus et quibuscumque amplissimis dignitatibus preditis ex ingenuis tamen parentibus natas, quamvis pauperrimas, in matrimonium accipere, nullam quippe inter ingenuas ex divitiis et opulentiore fortuna esse distantiam. Humiles vero subiectas quas personas esse tantummodo mulieres censemus: ancillam, ancille filiam, vel libertam, liberte filiam, scenicam vel scenice filiam, tabernariam vel tabernarii aut lenonis aut arenarii filiam, aut eam que mercimoniis publicis prefuit. Idem quod his nuptias inhibuisse senatoribus harum feminarum quas nunc enumeravimus equum est.

Imp. Licet quidam Egyptiorum ideo mortuorum fratrum suorum coniuges matrimonio copulaverint, quod post illorum mortem mansisse virgines dicebantur, arbitrati videlicet, quod certis legum conditoribus placuit, cum corpore non convenerint, nuptias contracte non videri, et huiusmodi connubia tunc temporis celebrata firmata sunt, tamen presenti lege sancimus, si que huiusmodi nuptie contracte fuerint, eas et ex his progenitos antiquarum legum tenori subiacere, nec ad exemplum Egyptiorum de quibus superius dictum est easdem fuisse firmatas vel firmandas.

Imp. Ab incestis nuptiis universi qui nostro reguntur imperio noverint temperandum. Nam rescripta quoque omnia vel pragmaticas formas aut constitutiones impias que quibusdam personis tyrannidis tempore permiserunt scelesto contubernio matrimonii nomen imponere, ut fratris filiam vel sororis vel eam que cum fratre quondam nuptiali iure habitaverat uxorem legitimam turpissimo consortio liceret amplecti aut ut alii

V

ieodem gradu . cu qui excluditur est ad l. istam . xxxv . q . vii.
quindem ti . de minoribus que sunt . ff . l . unica . tj . de his sedis.

in toti in mares nec dum feias . ß . dicesimale . ß . cau . ur . b . da . vnte
anne p sistitur scia . ut . ff . de ritu . nupt . l . si . ff . de cor . ß . l . s . dum

abr committentur nimis certe
decimus nec dissimulone ecl
pabili nefanda lima robore tur.

De interdicto matrimonio inter pupillam et tutorem seu curatorem liberosque eorum.

Senatus consulti auctem quo matrimonium pupillam et tutoris filium connubium celebrare sublatum est cum unum iusti-
tatis a impietie uelamentis [illegible]

Impr. Cum proponas ei quam in matrimonio tuo iunctam fuggis-
tis ab his uos susceptos curatorem
prem tuum datum quem co-
tendis nec te in potestate habuisse
cum inte esset nulli . ex post
facto uiciari non potuit iustam
matrimonii ptatem metuere non debes
ne ubiquos habetis non ex ius-
to matrimonio suscepti uideantur . ut
aut omnis scrupulus auferatur
insistere praetoris dz nec non et
uxor tua ut alius loco eius de-
tur . habebit enim facultatem re-
petendae rationis negociorum . gestorum ab
eo qui fuit substitutus.

Impr. Matrem pupille cum tuto-
re filie sue uel filio tutoris nu-
ptias contrahere non prohibetur.

Impr. Libertinum qui filio suo naturali quem in seruitute
susceperat post ea manumisso pupillam suam eandemque pro-
priam sui filiam in matrimonio collocauit ad summam amplissimi or-
dinis etiam ex his nuptiis incidi cendum putauit pertinere dubi-
tari non oportet.

Impr. Curatorem adulto suo filiam nuptiis collocare non
posse fictio tibi persuasum est.

Fili tutoris collocans sibi in matrimonio pupillam patris sui facit contra senatus consultum et ideo puniri debet.

Impr. Si ipse tu tui pupillam nondum reddita tutele ratione
uel post redditam nondum expleto uicesimo et quinto anno nec in
integrum anno uxorem duxisti infamiam cum ea habuisse nec filium
ex hoc coniunctione procreasse in-
deri potes. Sane si hoc pater puelle cum decederet postulauit
et nupcie inter eos celebrate et filius inde natus uice susceptus.

Impr. Si tutor uel curator pupillam uel adultam quondam suam
sibi uel filio suo nullo diuino impetrato beneficio in matrimonio colloca-
uit maneat infamia certum uelut confessum de tutela . quia
hoc coniunctione fraudem administrationis tegere laborauit et dos data per condictionem
repeti potest. *ubi est eadem ratio non est idem ius.*

Impr. Si quis tutoris uel cura-
toris nomine usurpato . i . pro
tutore uel pro curatore uel negotiorum
gestore res pupille administrauit eamque sibi uel filio suo co-
pulauit tales nuptias stare
et non ad exemplum tutorum
scimus infirmari . nec ex hoc
fidutia uel maligno certum mina-
scuples ex his progenita uel dos
suprahis data uel permissam aliquam
lesionem uel calumpniam pa-
tiatur. **Si quis qui pro dicit potestate
imp. ad eum pertinentes ad suppo**

Si quis **sit uir uir dicto si** siue ordinaria uel **nuptias a sponte** nua[l]iz preditus potestate **tempent**
contra nuptias inuitis ipsis uel
parentibus contrahendas siue pupil-
le sue a pro pres uirgines siue
uidue erunt siue eius suum

Senatus cum nomino nostri beneficiis prohibet matrimonium inter tutorem
uel eius filium et pupillam ut hic et ff . de ritu nupt . senat.
[illegible]

lius ab uxore et libertate tutoris reposcere rationem quam esset . ar . ff . [illegible]
nup . si quis offi . in principio [illegible]
S . [illegible] . ff . de lib . [illegible]
non tutor . i . [illegible] . tutor . ti . e . l . pr . susceptus.

Quod errat per nuptias non [illegible]

hic cadit . [illegible]

noua [illegible] inpedimentum [illegible]

de medio [illegible] mo [illegible] pupilla [illegible]

[illegible] si quis pro dicit potestate [illegible] ad [illegible]

due et deinceps cuiuscumque ordinis occasione potestatis utatur: et minacem feruorem suum in uiduis huius quorum utilitas agitur exhibeat aut exhibuisse detegetur: huiuscemodi perpetuitas nuptias non pegit attamen pro tali coniunctione multe lb. auri decem obnoxium statuimus. Et cum honore adhuc pactam dignitatem usurpare prohibemus: tali scilicet pena ut si ea bonorum eum quo male usus est uendicandum statutis nostris parare noluit: extra eam prouinciam quam sustinuit aut habitare per biennium non sinatur. Quo uidelicet adiciendo ut in potestate adhuc constituto liceat persone que huius ambitu uim inferre temptauit confestim attestatione proposita cum sua suorumque domo iurisdic(?)tionem eius euitare. Curatur hoc iminus cuiuscumque ciuitatis defensoribus et eiusdem iudicis apparitoribus. et quod si hec prauitas ordinarii iudicis erit uniuersa domus eius iato atque omnia uel ciuilia uel criminalia negotia quamdiu idem in administratione fuit uicario competant. Si uero aut uicarius uel similis potestatis uiri in his excedendo iniurio mouetur uicissim ordinarius iudex intercessor existat. Si uero aut fuerint uel eque suspecti ad illustrem prefecturam specialiter talium domorum quamdiu ibidem administrauit tuitio pertineat.

Si nuptie ex rescripto petantur. Rubrica.

Imperator. Romanam uetusti iuris ordinem pertimis subreptione precum nuptias quas sibi interdictas non merito deuouerit(?) extimant postulandas esse per puelle consensum confingentes. Quapropter tale sponsalium genus presentis legis diffinitione prohibemus. Si quis igitur contra hanc diffinitionem nuptias precum subreptione inuenerit, amissionem bonorum et penam deportationis subiturum se esse non ambigat, et amisso iure omnium que prohibita usurpatione inuenerit, filios se ex hac coniunctione susceptos iustos non habiturum. Nec unquam postulate indulgentie aduocatione inducto efficaciam se uenire effectum inuisse(?), exceptis his qui pretium sponsionem de nuptiis filiarum implendi de fidantur uel sponsalia hoc est arrarum data nomine recti secundum preceptum legum cum statuta pena deposcunt.

Imperator. Nefandissimum scelus fratris sororisue fiue nuptiarum quod sacris constitutionibus sub graui sine pene intimatione dampnatum est, itaque presentis diuine sanctionis tenore modis omnibus prohibemus. Peccandi quoque in posterum sub tali coniugio immo potius contagio cunctis licentiam denegamus ut unusquisque cognoscat impetrationem rei cui est petitio denegata, nec si per subreptionem post hunc diem optinuit sibimet profuturam.

Imperator. De his nuptiis. Rubrica.

Qn. Eisdem penis subiacet et ea que parit intra luctus tempus, si non indubitatum sit sobolem hanc ex defuncto non existere. nam et usufructu nuptialium donationis privatur. Item et ea que suscepta liberorum tutela et sacramento facto nubit.

Qn. In hoc ius nuptiarum donatione et singulis pro virili portione dedicatum desecit enim proprietas.

Qn. Ex testamento quis succedit liberis suis sicut institutus quibus. Institutus ab intestato quis vocatur sive ante mortem filii sive postea. Pater si meat nuptias sed eorum solum usumfructum percipit que ex paterna substantia ad filium pervenerunt.

Qn. Si quis ex his premoritur absque progenie redit ad matrem dominium quantum acquiritur ex peccato non existentium liberorum residuum conceditur quibuslibet defuncti heredibus. Si quid igitur ex his alienavit ipsa superscripta confinatur portione alienatio. Quod si sola heres extitit in solidum vel ad ipsam redit vel alienationem sequitur.

Qn. Lucrum hoc equaliter inter liberos distribuitur, id est non arbitrio parentis permittitur.

Qn. Uxore mortua quod vir ex dote lucratur filiis communibus omnino reservandum est quantum ad proprietatem, usufructu patri concesso. Idem est a parte mulieris si lucratur ex sponsalicia largitate. Item si alii mortui solvatur. Super hisdem lucris loquitur eadem constitutio.

Si qua mulier neque luctus religionem priori viro nuptiarum festinatione permittit, ex iure quidem notissimo fit infamis. Praeterea secundo viro ultra tertiam partem bonorum in dotem nec dare nec testamento plus quam tertiam partem derelinquat. Omnium praeterea hereditatum legatorum mortis causa donationum fit expers. Hec namque ab heredibus vel coheredibus aut ab intestato succedentibus vendicari iubemus, ne in his quibus correctionem morum inducimus fisci videamur here〈di〉tatem. Ab his tamen intelligendis que prior maritus ei supprema reliquerit voluntate. Quamquam hec que mulieri a priore marito relinquuntur in prematura nuptia vacuata esse ceperint. Primo decem personis secundo prioris enumeratis, id est ascendentibus et descendentibus et ex latere usque ad secundum gradum, id est gradibus fratris. Deinde postremo a fisco iubemus. Eandem quoque mulierem infamem recitatam hereditates ab intestato vel tantas vel honorarias non ultra tertium gradum sinimus vendicare.

Impr. Si qua ex feminis priori marito intra anni spacium alteri festinaverit nubere, parvum enim temporis post decem menses furandum adicimus, tamen si id ipsum exiguum penitus putemus pro his iniusta notis honestioris nobilisque personae et decore iure privetur atque omnia que de prioris mariti bonis iure sponsalium vel iudicio defuncti coniugis consecuta fuit amittat.

Impr. Feminae quae suscepta (?) ... prioris ex priore matrimonio filiis ad secundas post tempus luctus statutum transierint nuptias quicquid de facultatibus priorum maritorum sponsalium iure quicquid in nuptiarum sollemnitate perceperint aut quicquid mortis causa donationibus factis aut testamento iure directo aut fideicommissi vel legati titulo vel cuiuslibet munificentie liberalitatis premio ex bonis ut dictum est priorum maritorum fuerint assecute id totum ita ut perceperint integrum ad filios quos ex priore coniugio habuerunt transmittant vel ad quemlibet ex filiis dummodo ex his tamen modo quos tali successione dignissimos iudicamus in quem contemplatione meritorum liberalitatis sue iudicium intenderit dirigendum. Nec quicquam in hec eadem feminae ex hisdem facultatibus alienandi in quemlibet extraneam personam vel succedentem ex alterius matrimonii coniunctione susceptam presumant atque habeant potestatem possidendi tantum ac fruendi in diem vite sue, non etiam alienandi facultate concessam. Nam si quid ex hisdem rebus malum quemlibet fuerit translatum ex maternis reclinteg...bitur bonis quo illibata ad hos quos statuimus liberos bona et incorrupta pervenant. Illud etiam addimus legi ut si aliquis ex hisdem filiis quos ex priore matrimonio susceptos esse constituit

Qn. Si tamen abstinet a secundis nuptiis mater habebit et ipsa proprietatis portionem pro numero liberorum. Idem in patre obtinet et in omnibus ascendentibus.

[illegible]

decesserit matre iam secundis nuptiis
funestata aliis ex priore matrimonio
progenitis liberis superstitibus id quod per
eandem successionem ab intestato
vel ex testamento sive posteritatis mater
iure debeat consecuta in diem vite
sue pro debita portione solatium
possessionis delata omne his qui
supererunt ex priore susceptis matrimonio
filiis relinquat nec super istius
modi facultatibus testamendi in
quamlibet extraneam personam vel quocumque
alienandi habeat potestatem. Quod
si nullam ex priore matrimonio habeat
successionem vel natus nata ve sine
liberis decesserit omne quod mater
perceperit pleno proprietatis iure possideat
teneat atque ex his nanciscendi
dominium et testamenti faciendi quem
voluerit heredem habeat potestatem.

Imperator. Cum aliis sanctionibus iussimus
materna bona ad liberos inte-
gra pervenire quae tamen mulier mari-
ti largitate perceperat ex eo tantum liberi
coniugio procreati sunt sub speciali
tamquam primum noverint vendi-
candum. Itaque si liberis filiis sive
fratribus nuptias forte tantum fient sponsa-
liciam largitatem quam vir suus
contulit in uxorem tunc matrimonio filii
qui ex eo matrimonio suscepti fuerint
pro soliditate possideant nec pro-
sit liberis ex priore susceptis mar-
ito quod mulier iniqua vota in im-
me ingravavit quod si posterior vir
sine liberis ex eodem matrimonio sus-
ceptis decessit quicquid ab eo
ex sponsalium largitate uxor
fuit consecuta id sibi in quo suo
sciat esse collatum licet ex priore
matrimonio donator filios reliquisse
doceatur. Ad matrimonias sane

vel ex hoc vel ex quolibet alio titulo
venientes facultates omnis
positas ex quocumque suscep-
ta viro pro debita sibi portione vita
matre vel spontanea largitate vel
prestitum eius fuit collata possi-
deat. Nos enim hac lege id pre-
cipue custodiendum esse decer-
nimus ut ex quocumque conju-
gio filii suscepti patrum suorum
sponsalicias retineant faculta-
tes.

Imperator. Generaliter censemus ¶ tes.
quotiens constitutione ante hanc le-
gem mulierem liberis communi-
bus morte mariti matrimonio
dissoluto que de bonis mariti
ad eandem devoluta sunt serva-
re sancitum est hisdem casibus mari-
tum quoque que de bonis mulieris ad
eundem devoluta sunt morte
mulieris matrimonio dissoluto communibus
liberis servare. Nec interest sive ante pro ma-
rito donationem ante nuptias vel pro
muliere dotem crediderit offeren-
dam hoc observari precipimus licet
res ante nuptias donate ut assolet
in dotem a muliere redigantur.

Dominium autem rerum que
liberis predictis legis vel predictarum
constitutionum auctoritate servantur
ad liberos pertinere decernimus. Itaque
defuncto eo qui eas liberis reser-
vabat extantes ab omni pos-
sessore liberi vendicabunt con-
sumptas ab heredibus eius exi-
gent qui res eius servare debu-
erant. Alienandi sane vel obli-
gandi suo nomine res que libe-
ris servari precepte sunt eis qui ser-
vaturi sunt adempta licentia ne-
gocia liberorum pro utilitate admi-
nistrare concedimus dum dicti

Hec res lucro cedunt liberis licet heredes non sint patris aut matris aut utriusque, repudiata hereditate defuncti parentis favore eorum inductum est ut liceat eis res quas mater accepit a patre ut paternas vel quas pater accepit a matre ut maternas vendicare. Licet ad eorum lesionem non posset retorqueri quia si non adeant hereditatem patris morientis ut videtur quod non possent vendicare res suas ut paternas.

quod hic removet. nam hic obmissio non efficit quominus hic admittatur ...

dividi et pono quod mulier que tres habet filios ... tantum ... dat secundo viro ... totum revocabit ... et quod sic eam appellatione ... totum comprehendantur ... sicut ... dicere videtur quod nil ... ut ff. de tribut. illo ...

quod res inter eos ipsos liberos pro suo arbitrio vel eligendi quem voluerint liniam non negamus. In his autem casibus in quibus res ut paternas maternis liberis communibus servare precepta est, id est cum morte mariti matrimonio dissoluto mulier ad alias nuptias venit, vel viri ad maternas pertinentes liberis communibus servare censuimus, id est cum morte mulieris matrimonio dissoluto vir ad aliam venit nuptias, si hereditatem eius parentis qui prior mortuus est eius liberi non adierint, licebit eis tamen quando eius res tibi servantur qui posterior moritur sibimet vendicare, scilicet si vel eius qui posterior moritur hereditatem crediderit adeundam. Neque favore liberorum inductum est quibusdam casibus ad lesionem eorum videatur inventum.

Illud etiam humanitatis censu huic legi credimus inferendum, ut eo quod casu quo vetatur vel mulier res que ad eam a marito pervenerunt, vel maritus eas que ex bonis mulieris ad eum transierunt, hoc est cum primum matrimonium alterius morte dissolvitur, nec superstes ad secundas nuptias venit, sed res vel maritus vel uxor, hoc est qui superstes est, non consumpserit vel alienaverit, que eis ad secundas nuptias non venientibus quasi rerum dominis concessum est, non dubium est liceat liberis res a patre perfectas ut paternas a matre vel maternas accipere.

Imperator. Hac edictali lege in perpetuum valitura sancimus, si ex priore matrimonio procreatis liberis pater vel mater ad secunda vel tertia aut ulterius repetierit vota migraverint, non sit ei licitum noverce seu vitrico testamento seu sine scriptura seu codicillis hereditatis iure sive legati vel fideicommissi titulo plus relinquere, nec dotis aut ante nuptias donationis nomine seu mortis causa habita donatione conferre, nec inter vivos conscribendis donationibus, que etiam constante matrimonio civili iure interdicte sunt, morte tamen donatoris ex certis causis confirmari solent, quam filio vel filie si unus vel una extiterit. Quod si plures liberi fuerint, singulis equas partes habentibus minime plus quam ad unumquemque eorum pervenerit ad eorum liceat vitricum novercamve transferre. Sin vero non equis portionibus ad eosdem liberos memorate transierint facultates, tunc quoque non liceat plus eorum noverce vel vitrico testamento relinquere vel donare vel dotis vel ante nuptias donationis titulo conferre quam filius vel filia habet cui minor portio ultima voluntate derelicta vel data fuerit aut donata, ita tamen ut quarta pars que hisdem liberis debetur ex legibus nullo modo minuatur, nisi ex his causis que de inofficioso excludunt querelas. Quam observationem in personis etiam avie et avi, proavi et proavie, nepotum vel neptium, item pronepotum vel proneptium, sive in potestate sive emancipati emancipatave sint, ex paterna vel materna linea venientium custodiri censemus. Sin vero

Hac edictali. generali. Et nota quod Bulgarus dixit qualiter ... filiorum liberis pervenientibus a defuncto coniuge inequaliter ... ex testamento scripta ... exceptis causis que sunt ... de don. inter vir. et ux. l. donationes ... de don. ante nupt. l. si liberis ... donata ob causam ut dotis et donationis ante nuptias ... tempore mortis ... quasi novum ... intellige ... reducitur ad ...

l. uxori contingent. s. ... legum ... ut ... existimet et omnes eos. Item ... in casum non existentium filiorum ... hic quidem nobis ... tanto minus ... restituentur ... ex lege ... ex stipulatione que ... sic ergo est aliquis ... de hereditate ... quia ab ea ... filiis dare ... Sin autem manebunt. sed quod si ambo parati sunt ... Item potest dici meliorem ...

plus quam statutum est aliquid no
uerce uel uitrico relictum uel dona
tum uel datum fuerit: id quod plus
donatum aut datum fuerit aut
relictum tanquam non scriptum
neque derelictum uel donatum aut
datum ad ipsorum personas de
ferri ut inter eas diuidi iubemus
omni circumscriptione si qua per in
terpositam personam uel alio quocumque
modo excogitata fuerit cessante.
Hiis illud adiungimus ut mulier
in hiis casibus in quibus ante nuptias
donationem certas atque res marito
ad se deuolutas secundum priorum leg
um statuta liberis communibus ut pater
nas seruare compellitur hoc est ubi
morte mariti matrimonio dissolu
to ad alias nuptias peruenerint im
mobilium rerum et mancip
iorum annonarum quoque ciuili
um usumfructum dumtaxat uite
sue temporibus post interdictam alienationem earum
penitus interdicta. Mobi
lium uero rerum iusti precii ex
timatione habita per eos quos u
traque pars elegerit arbitros
iudicaturos interposito sacra
mento similiter usumfru
ctum habeat si ydoneam fideius
sionem prebuerit quod eedem res
mobiles uel earum precium
filiis et filiabus ex eodem matrimonio
progenitis uel post mortem eo
rum nepotibus et neptibus
ex hiisdem liberis procreatis siue
omnibus uel uno ultima sup
stite eam mori contigerit
secundum legum modum restitu
antur: uel certe si fideiussione
ydoneas prestare distulerit aut
nequiuerit predicte res mobiles

nec dum matrimonii aliis trach
te apud eosdem manebunt
soluto uero eidem matrimonio uel ab ea
dem decedente restituantur liberis.
Sin autem ab hiis fideiussio ydonea
mulieri fuerit oblata qua cautum debet
quod ei superstiti pro usufructu earun
dem rerum mobilium uel pre
tio quo taxate sunt usurarum
nomine centesime partem ter
ciam annuis quibuscumque
temporibus prestare non differant ita
ut in eadem fideiussione hoc
quoque caueatur quod a filiis filiabusque
et ex hiis genitis liberis si ante
eandem mulierem omnes eos ob
ire contigit omnes res predicte
mobiles secundum legum modum ad eo
rem mulierem ut ad eandem lucri
redeat luctuosum restituantur.
Erit itaque licitum utrique parti
fideiussionem prebuit si suum com
modum esse perspexerit hiis rebus
mobilibus uti frui easdemque da
re uel mutuo obligare uel uen
dere ut ex hiis maxime liberi ac
quirentes possint matrimonio affe
ctui sine suo incommodo deser
uire. Sin autem utraque pars pre
dictam fideiussionem dissimu
lauerint aut forte offerre nequi
uerint eedem res apud mulierem
usque in diem uite sue mane
bunt. Omnibus uidelicet hiisdem
maritalibus facultatibus hiis
quas habet ...a est tanquam si
iure pignoris uel ypothece
supposite sint super eadem ante
nuptias donatione uel rebus aliis
ad eandem ex mariti substantia de
uolutis ex eo die quo eedem
res ad eam peruenerint liberis

obligatis, ut si quis potiundi
tas sumi vel detentas ab ea res
si ita contigit, ceterum aliquem
cum eadem muliere invenerit
qui se repetitis nuptiis copula
vit, in vendicandis hisdem
suppositis rebus potiores habeantur
liberis qui ex eodem matrimonio pro
creati sunt et nepotibus nep
tibus ve qui ex hiis liberis geniti
sunt sine dubio preponendis.

Sin vero liberorum suorum affec
tione fulta pater mater ve ad ali
as nuptias migrare noluerint,
in vir hiisque de bonis uxoris
ad se transierunt, in mulier rebus que
ex substantia mariti ad se pervenerint
pro suo arbitrio uti vel eas ven
dere aut quocumque iure vel modo
eas alienare vel pignoris iure
seu ypothece si voluerint obliga
re utpote domini earum prohi
bebuntur. Extantes autem predicte
res si non fuerint alienate sive
consumpte vel supposite licebit
liberis vendicare etiam non adeun
tibus hereditatem parentum.

Imperator. In quibus casibus propter dotem
maternam ante nuptias donationem
vel alias res ad se ex altera parte de
volutas filiis utriusque sexus
servare precepti sunt, si quem ex
filiis vel filiabus ante patris vel m
atris obitum mori contigit
sine ante fas nuptias sive procrea
to filio vel filia vel nepote vel nep
te vel pluribus patre suo adhuc vivo
vel matre superstite delictis porcio
nem que defuncto filio vel filie
debebatur vel ex ea non ad fratres
vel sorores mortui sed ad filios eius
vel filias vel nepotes utriusque
sexus aut pronepotes avus vel
proavus superstitibus pervenire decer
nimus, eligendi videlicet quos
voluerint ex liberis superstitibus
non adepta licencia.

Imperator. Si quis parentis matrimonii fi
liorum ante fas nuptias prius
vel nimis mortuus fuerit filiis
a se vel nepotibus vel pronepotibus
relictis partem eius non ad fratres
eius vel si nullus alius frater vel
soror sit ad patrem vel ad matrem
eius non pervenire sed ad filios
vel nepotes eiusdem mortue
persone scimus, ut sive unus sive
plures sint eam tantummodo partem ven
dicare possint que mortuo com
petit. Illud etiam certa scientia scimus
diffinimus censemus ut si quis vel
si qua ex alio matrimonio filiis procre
atis minime ad fas venerint
nuptias, ut eo modo liceat quod geni
tores ex priore coniugio sibi ac
quisitas quo modo voluerint alie
nare vel administrare. Si quem
vero earum minime sint aliena
te possint liberi etiam non adeuntes
paternam vel maternam hereditatem
eas vendicare. Certum enim sci
mus quod etiam illa decreto videbitur
earundem rerum fuisse alien
atio que in testamento genitoris vel
specialiter relinquendo vel generaliter he
redem instituendo facta sit. Tale
vero liberam filiis ut etiam non adeun
tes paternam vel maternam heredita
tem lucra vendicarent que
parens eorum ex matrimonio quod se
cundo thoro minime mutavit
sibi acquisita non alienavit nul
lo modo eis concedimus si pater
nam vel maternam hereditatem

Ad eos solos et nunc pertinet et si quis ex his premoritur relicta sobole porcio eius ad eam defertur.

ab intestato ex parte, si alii forte ex antiore matrimonio morienti parenti filii sint, acquisierit.

[I] In illo videlicet et in hac sanctione adimplentes, quod praecipimus exemplo mulieris, cuius res post secundas nuptias filiis ex priore matrimonio natis suppositae sunt ad conservanda eis lucra quae ex priore matrimonio ad eam pervenerunt, praecipimus quod bona quae habiturus sit pater filiis ex priore matrimonio natis post secundas eius nuptias ad ea conservanda quae ex matrimonio lucratus est supposita esse, illius quoque patris qui in sua potestate liberum vel liberos habens maternam substantiam vel ex materna linea ad eos devolutam servare compellitur, bona hisdem liberis esse supposita ad conservandas easdem res maternas decernimus. Ita tamen, quod occasione tacitae huiusmodi hypothecarum neque parentes neque matres filii valeant administrationem perturbare vel aliquam eis movere super hoc quaestionem, cum perspicuum vis sit, et si alienata fuerint eorum bona quae ex tunc memorata lucra vel maternas res fecerunt, ius hypothecae integrum hisdem manere filiis.

[II] Id quoque, cum praeteritae leges omnia quae liberis ex priore matrimonio procreatis mulier quae secundo marito, vir autem secundae uxori dotis aut ante nuptias donationis nomine vel alio quocumque modo dedit vel reliquerit ampliora his quae uni filio vel filiae ex antiore matrimonio progenitis danda vel relinquenda sunt, revocata ad solos filios ex priore matrimonio natos pervenire constituerunt, nullaque in hac parte filiorum ex secundo matrimonio natorum mentio facta est, hoc quoque corrigentes omnia quae memorato modo revocantur non solum ad filios prioris sed etiam ad eos qui ex secundis nuptiis nati fuerint pertinere et in capita omnes dividenda sancimus.

[III] Ad haec autem lucra quae marito vel uxori ex dote vel ante nuptias donatione occasione repudii accedunt, indistincte post secundas eorum nuptias liberis ex priore coniugio natis ad similitudinem illius morte dissoluti servari, nec decreto repudii causam requiri vel aliam in ea re exquisitionem fieri.

[IV] Id quoque cum aptissime legibus caveatur ingratos liberos etiam maiorum suorum hereditate merito esse repellendos, si hoc idem in suis elogiis conscripserint et re ipsa fuerit revelatum, reclamare videbitur constitutio sacratissimi divalis constitutionis Leonis inclitae recordationis quae super filiis ex priore matrimonio procreatis conscripta est. Nam cum necessitas esset patri vel matri qui ad secunda vota migraverit tantum pariter quantumcumque tam secundo marito vel novercae quantum filio vel filiae ex antioribus nuptiis procreatis qui pro minimum portionem heres habiturus esset reliquerit, maxima iniquitas ex hac sanctione contra genitores efficiebatur. Liberi enim scientes quod omnimodo aliquid sibi a genitoribus suis et nolentibus relinquendum esset, et tantum quantum secundus maritus vel noverca accepit, cum omni licentia et lascivia suos genitores iniuriis afficiebant. Quapropter sancimus ingratos revera liberos neque hoc beneficium quod divalis constitutio Leonis augustae memoriae eis praestitit in posterum sibi posse vin[dicare]

Hoc locum hz si datus seu relictus fuit ea lege ut fis nupcias interet. aliud quam si pseuat siue relictus siue donatus eet. quibus casibus licencias. sz usufructuc tu in dotem ut in pp nupt. dotem lege permissus ho pot a testore derogari.

... agit . vel . ob . e . intt . s . ad uell . l . genali t . accurs .

... tio de glo l

dicantur. sz qui ingratos ab his luce repelli. Quam ob rem in psonis aui . auie . patrui . et patrue nepotum ul neptum . Item pronepotum ul pneptum siue in potestate siue emancipati emancipate ue sint ex pana ul mrna linea uenientibus custodiri censemus. Sz qm ad modum genitoribus puidimus ita et innocuam posteritatem nullis affici iniuriis patimur ut non genitores qui sese sis nupcijs deuoluerunt irronabile odium ad pores libos forsitan hntes sine iusta rone eos uocare ingratos concedantur: eos tamen libos hoc benefitio defraudari nolumus qui re ipa ingti circa sua maiestatem . quitatem ab his reddibus genitoribus liquidis et indubitatis pbationibus conuicti fuerint ex his casibus qui an pscis legibus enumeratis.

Impr. Si sco nupsit muli. cum marito usufi ... primari ... tus usum ... reliquent fructum reru ... r. ca. ... suarum decedens uxori reliquerit. eaqz in sas nupcias consortium qz conuenit usum fructuum quem ex pore marito consecuta fuit amittat. atqz eum filiis ex eo die quo nupsit pmature restituat. Cum filios ex pore n minimo adhuc inbecillitas hebetet infancie nec inuitat eos tutoris auxilium ac p hoc occonem intr ea que relicta fuerunt usurpauit omnia cum lime repetant cum competentibus fructibus aliquidum deducta rone restituat. Hoc de usufructu quem iure extremam constitues uolb

... gius . raz . c . ff . d . con . then . ep . ca que . ac . De ... Uita pollitacio. sine interrogone. ... dacoin . ut . ff . de poll . l . iij . pmissio . ... tdie de dote danda tam h quam ...

tatem de rebus ppris uxori reliquit. de usufructu uo rerum an nupcias donatarum fuam antiores constones decuerunt scimus. De dotis pmissione et nuda pollicitatione.

Impr. ba. a nuda pollicitatione. Rustra existimas actoem tibi competere qm pmissa dos tibi nec prestita sit. cum neqz spes illa nec quantitas pmissa sit. sz hactenus nupciali instro asscriptum sit qz ea que nubebat dotem dare pmisserit.

Impr. Si p dote pmissa usuras dare socer tuus spopondit. id qd debi ostendis competens iudex tibi solui pcipiet.

Id. Si cum ea que tibi in mo copulata sit nubet. is cuius in emunisti dotem tibi non adiecta quantitate. sz qualicumqz arbitratus suis p eadaturum se pmisit et inposite stipulonis fidem non exibet competentibus actonibus usus ad pmissi emolumentum more iudiciorum pueniens. uir enim boni uiri arbitratum stipulonem instuum ee.

Impr. Si uoluntate dotantis in dotali instro pla tibi tradita scp fisti qm suscepisti. intelligas de his que desunt pactum esse concessum.

Id. Si pro te pr marito tuo tibi stipulanti pmisit dotem non tibi sz marito cui succores soci competit actio.

Impr. Ad exactoem dotis qm semel pstari placuit. qualiacumqz sufficere uerba censemus. siue scripta fuerint siue non. et si stipl. in pollicitacoe rerum dotalium

... tem ex qua potat como d hnc dote pfilia ... tare et accipere comode et dignitatem et facultate sua . ut . ff . d . v . ... ex . do . quero . sz casu sui ori in dotitte tene ... pliz pmisit sz tibi puto q sin misuram ...

dotem constituetem non aut q mulierem ut sibi ... ut . j . rez amota . l . d . more . cu . i fittu . noie doli ... tsic intellige cu datur q c . ff . e . ci post . ... res ... scelcis collige cu datur res i dote aut extimata ...

[gloss, illegible] ... ut modo diximus ...

In summa fuit subsecuta.

Imperator. Si pater dotem pro filia simpliciter dederit vel pro filio ante nuptias donationem, habeat autem filius vel in potestate constitutus vel forte emancipatus res maternas vel ex alio modo tales que acquisitionem effugiunt, quarum usus fructus solus apud patrem remanet, vel quocumque alio modo poterat quasdam actiones contra patrem habere, dubitabatur apud veteres utrum videatur pater ex ipso debito dotis vel ante nuptias donationis fecisse promissionem vel donationem, ut sese ab huiusmodi nexu liberet, an debitum quidem remanet in sua natura, liberalitas autem paterna dotem vel ante nuptias donationem dare suggessit. Et in tali dubitatione multa pars legislatorum sese divisit. Cum alio incremento huiusmodi casui addicto, si forte dixerit in instrumento dotali ex rebus paternis et maternis dotem vel ante nuptias donationem dare, utrum pro dimidia parte videbitur donatio vel promissio esse facta, an pro rata portione utriusque substantie. Cum igitur dubietatem ex tanto fine tradentes scimus, sic nichil addendum existimavimus, sed simpliciter dotem vel ante nuptias donationem dederit vel promiserit, ex sua liberalitate hoc fecisse intelligi, debito in sua figura remanente. Neque enim leges incognite sunt, quibus cautum est omnino paternum esse officium dotes vel ante nuptias donationes pro sua dare progenie. Et liberalitas itaque talis maneat firma et irrevocabilis, et patri non minime liberalitas et debitum suam sequatur fortunam. Ubi autem ex rebus tam suis quam maternis vel aliis que non acquiruntur, vel ex suis debitis dixerit se fecisse huiusmodi liberalitates, tunc siquidem in memorata contentus est ex illis rebus videri dotem vel ante nuptias donationem esse datas que ad filios vel filias pertinent. Si non ipse substantiam idoneam possidet, et in hoc casu de suo patrimonio dotem vel ante nuptias donationem dedisse intelligatur. Poterit enim si minus res suas dotem pro filia vel ante nuptias donationem pro filio dare et consentire filii sui cum voluerint partem vel forte totam suam substantiam quam habent paterne liberalitati pro dote et ante nuptias donatione aggregare, ut rei veritas appareat quid ipse vult dare et quid de substantia filiorum proficiscitur, nedum effuso sermone sese iactet in perniciem sui incidat periculum.

Imperator. De iure dotium. Rubrica.

Ea vero que fuerint in dotem data si pollicitatio vel promissio fuerit interposita, generi contra socerum vel mulierem seu heredes eorum condictione vel ex stipulatu agere potest. Si autem nulla pollicitatio vel promissio intercessit, post evictionem eius, siquidem res extimata fuerat, ex empto competit actio. Si vero non extimata, licet bona fide eadem res in dotem data est, nulla marito competit actio. Dolo autem dantis interposito de dolo actio adversus eum locum habebit. Et si a muliere dolus interpositus sit, tunc enim ne famosa

[illegible]

actio aduersus eam detur infac tum actio competit.

Imp. Stipulo util de restituen da portione dotis date subiecta e condicio eius existit. habet ex ea actionem in cuius personam utilit concepta commissa q est. quasi polla soror tua de restituen da sibi parte dotis habet actionem. eo quod mater uestra donandi animo passa est partem dimidiam dotis post obitum mariti filiam stipulari. metue non debes doli exceptionem quamuis sine que pactum interpo suit heres ex minore quamuis dimi dia portione existit nisi liquido probatum fuerit mentem eius mutasse dotis uoluntatem. contentam que uoluisse esse filiam sua proportione hereditatis pleg[?] bus maritum quod suum exactio ne liberari uoluisse.

Imp. Si dotis exactio defuncta in matrimonio filia potuisset ad presumptione dotalibus tamen fuis maritus testamento delictam directam et fideicommissariam libertatem iure dedit et prestitam reuocare non debuit. et cum in rem suos manumittendi mancipia dotalia constante matrimonio liberam maritus habet facultatem.

Imp. Nulla lege prohibitum est uniuersa bona in dotem marito feminam dare.

Idem. Quotiens res estimate in dotem dantur maritus dominium consecutus summe uelut pretii debitor efficitur. si ita tamen non conuenit ut soluto matrimonio res restituentur et iure estimate sunt retinebit eas si pecuniam offerat.

Idem. Auiatica eorum que pro filia tua in dotem dedit et si liberorum obligatio non intercessit actionem ex fide conuentionis filie sue et ex titulo tibi transmittere potuit. sic enim eadem causa est patris et matris paciscencium. quin pre matris pactum actionem prescriptis uerbis constituit patris dotis actionem profecticie nomine competente conuentione simpli ci minime creditur innouare.

Imp. Cum a socero tuo pro uxore dos tibi daretur. si ea in stipulatione deducta non est sub tempore dationis sed postea socer tuus tecum paciscendo suo non ex uoluntate filie sue fecit condicionem eius ledere non potuit. quamquam enim sola filia de dote experiens id pactum non debeat ad suum dispendium operam de iure defendit.

Idem. Etiam si non dotem recturi sunt sed ea que in dotem data sunt ut eam sequentur uel ad se pertineant in matrimonio filia defuncta stipulata sit durante matrimonio filia decedente actionem ex stipulatu uideri quesitam equissimum esse iudicamus. Cuius sequens est ut et quod ad litem tibi causa in dotem datum est eadem actione repetatur.

Imp. Dotis tue potiorem causam magis esse conuenit quam rei publice cui postea idem maritus obnoxius factus est.

Imp. Cum dotem te extimatam accepisse profitearis apparet iure communi pro pacto quod doti inserimus formato certum exceptio actionem esse. quis enim dubi

tat ex tuo in dotem ante mulier de
bi cum piculo tuo res dotiones
fiant vel augmenta lucro tuo re
cipiantur.

Idem. De his que in dotem data
ac extra accepta commemoras ma
riti tui esse actionem nulla est du
bitatio.

Idem. Ex pecunia dotali fundus
a marito tuo comparatus non
tibi querit cum neque maritus uxo
ri actionem empti possit acqui
rere. ac dotis tamen actio tibi competit.

Idem. Si aditus preses provincie si non
tamen segnisse reperit. Hec ex maiore
dotem parte consecutam. residu
um tibi restitui providebit.

Idem. Si amite vestra superstite aliqua
ad vos pertinens in dotem scien
ti vitrico vestro datum esse intelli
gis nullam firmitatem donatio
nem iuris habere si neque pollicita
tio neque stipulatio intercessit.

Idem. Mater pro filia dotem dare non
cogitur: nisi ex magna vel proba
bili causa et lege specialiter expressa. non
pater de bonis uxoris sue invite
nullam dandi habet facultatem.

Idem. Cum contra fidem instrumentorum
datam dotem aliunde probanti
pro divortium quondam uxoris
sue bonam fidem restitui debe
re constet. amissis instrumentis sine du
bio certa probationum iudicia iure
perdita vincta non habentur.

Idem. Ante divisionem soror tua
intestato patri in ipsa succedens
pro indiviso portionem fundi co[m]mu[ni]s
in dotem dare non prohibetur.

Idem. Res quarum usufructus
deducto socrus in dotem dedit
veniundando auferre invito marito non pot[est].

Idem. Si socrus tua fundum dedu
cto usufructu uxori tue dona
vit. et ipsa in dotem uxor eandem proprieta
tem. socrus autem usumfructum
dedit. uxore tua rebus humanis
in minimo exempta fundum
apud te remansisse. secundum placiti in
ter vos fidem non ambigitur.
Etiam si acceptum eum quidam
nummum filie sue usumfructum
locavit mortua conductrice us
usfructus extingui minime
potuit.

Idem. Cum patrem pro filia dotem in
dantem. si post suam mortem in
minimo constituta rebus humanis
eximatur dimidiam partem do
tis anime recti pactum proponas
pro vivo facto testo cum aliis in anna
heredem scripsisse. nec anniam quo
que ex stipulatu petere velle scis
se. si quidem hanc sui recti secundum fidem pac
ti stipulatam anniam non probare
ex alieno pacto non prius ei ul
la competit actio. Cum vero ex verbo
rum conceptione quesivit ob
ligationem actionem testatorem prosper
isse probetur eam ex stipulatu
provenientem conditionis petentem
quatenus accepit ex defuncti vo
luntate que fuit stipulata ex
ceptione salva falcidia capituli potest.

Idem. Pro omnibus minimis mariti lu
cro fructus dotis totius esse quod
ipse percepit. vel si uxori cape do no
mis causa permisit eum in quantum
locupletior facta est agere posse ma
nifestissimi iuris est.

Idem. Si inter virum et uxorem
pactum sit interpositum ut si
minimum intra quinquennium tempora for
te quoquo modo esset dissolutum

species extimate dotis date pretiis quibus extimate sunt redderentur manifestum est non periculo specierum dandarum sed pretiis species debere restitui cum in placitis specierum reddendarum dicto pretiorum nomine videatur annexum, nisi species diminuta fuisset aut perdita. alio pretio quam quo taxata fuit poscere.

Idem. **R**em quam pater in dotem genero pro filia dedit et non recepit alienare non potest.

Idem. **S**i mancipium uxor tua dotale venundedit sponte nec ne ratum habuit mecum in testamento cum rei tue que fuit dominium auferre nolenti minime potuit.

Idem. **S**i dotem marito liberte vestre dedistis nec eam reddi soluto matrimonio vobis incontinenti pacto vel stipulatione cavistis, hanc matrimonio culpa mulieris dissoluto penes maritum remansisse constitit, licet ingratam eam circa vos fuisse ostenderitis.

Idem. **S**i mulier dotem a viro dari stipuletur ut de ea testari possit, cum ordinationis testamenti cogitatio mortis antecedens tempus significat non condicionem sed causam continet. intestata quoque muliere defuncta stipulationem committi perficiet.

Idem. **S**i genero dotem dando pro filia pater communis eam reddi extraneo constituto stipulatus est, nec superstite cessante voluntate nec eo prohibente vir querere potuit actionem.

Idem. **L**icet dos iure penes maritum remanserit pro rebus tamen hereditariis successores non mulieris non mulieris maritus quondam sollempnibus pensitationibus parere debent.

Imperator. **M**ulier in minori etate constituta dotem marito consenciente generali vel speciali curatore recte dare et exigere potest. licet ipse tempore curationis fideiussorem minorem cum dos exigitur eam dicitur prestitisse. hoc idem observatur et si minor ante nuptias donationem consenciente ut dictum est curatore fecerit.

Imperator. **U**bi adhuc matrimonio constituto maritus sit ad inopiam deductus et mulier sibi prospicere velit resque sibi suppositas pro dote et ante nuptias donatione rebusque extra dotem constitutis tenere, non tantum mariti res ei tenenti et super his ad iudicium vocate exceptionis presidium ad expellendum ypothecariam secundum creditorem prestamus, sed et si ipsa contra detentatores rerum ad maritum suum pertinencium super hisdem ypothecis antiquam actionem secundum legum distinctionem moveat, non obesse matrimonium adhuc constitutum sancimus. Sic itaque eam posse easdem res vendicare vel a creditoribus posterioribus vel ab aliis qui non potiora iura legibus habere noscuntur, ut potuisset si matrimonium eo modo esset dissolutum quo dotis et ante nuptias donationis exactio ei competere poterat. **I**ta tamen ut eadem mulier nullam habeat licentiam eas res alienandi vivente marito et matrimonio inter eos constituto, sed fructibus earum ad sustentationem tam sui quam mariti filiorumque si quos habet abuta

seruiunt sic dotis iuro ...

tur. Creditoribus s. mariti ceterorum cuiuscumque res si quas pro ea forte acquisierint integra sua iura habentibus. Cum si in marito vel uxore pro matrimonium dissolutum etiam super dote et donatione ante nuptias pro dotalium instrumentorum tenore integro suo iure potitus.

In rebus dotalibus sive mobilibus seu se moventibus si tamen extant sive extimate sive inextimate sint mulierem in his vindicandis omnem habere post dissolutum matrimonium prerogativam et neminem creditorum mariti qui anteriores sunt posse sibi potiorem causam in his per ypothecam vendicare cum eedem res et ab initio uxoris fuerant et naturaliter in eius remanserunt dominio. Non enim quod legum subtilitate transitus earum in mariti patrimonium videtur fieri, ideo rei veritas deleta vel confusa est. Volumus itaque eam in rem actionem in his rebus quasi propriis habere et ypothecariam omnibus anteriorem possidere, ut sive ex naturali iure eiusdem mulieris res esse intelligantur vel secundum legum subtilitatem ad mariti substantiam pervenisse putentur, per utramque viam sive in rem sive ypothecariam ei plenissime consulatur. Omnis autem temporalis exceptio sive per usucapionem inducta sive per x sive per xx annorum curricula seu per xxx vel xl annorum metas sive ex alio quocumque tempore minore vel maiore introducta eam mulieribus ex eo tempore opponatur ex quo actiones movere possunt, id est opu

lentis quidem maritis constitutis post dissolutum matrimonium, minus autem ydoneis ex quo hoc eis infortunium inlatum esse claruit, cum constante matrimonio posse mulieres ceterorum maritorum parum ydoneorum bona ypothecas suas exercere iam nostra lege humanitatis intuitu diffinitum est. Sicut dudum creditorum fraudi dissimulatione in his casibus quibus nostra lex amplexa est strepitus eruenda.

Quum quidam dotes pro mulieribus dabant sive mares sive alii cognati vel extranei recte quidem eas mariti sine monumentorum observatione suscipiebant, cum autem mulieri redhibitionem casus stipulabatur et huius fortuitus casus evenerit, ipsa mulier utpote a se non facta donatione propter hoc quod monumenta deerant necessitatem habebat actiones huiuscemodi casus ad eum qui dotem dedit per cessionem transferre vel ipsas res reddere et ita universa tur forsitan perplexa nimium curricula et libros forte editos infelix mulier indotata. Sancimus itaque in his omnibus casibus nullis monumentis rem indigere, sed omni persona ratas esse huiusmodi donationes et mulierem dotem suam ipsam habere cum fortuitus casus huiusmodi lucrum ei attulerit et firmiter habere eam permanere, nisi ipse qui ab initio dotem dedit sibi dari huiusmodi casu stipulatus est. Tunc enim cum ab initio suspicio aliqua liberorum concurrit. Sed omnem ille qui dotem dedit pepigit huiusmodi tuitus locum habere non potest qui in omnibus casibus aliis ...

ipse non stipulatus est, iustitie et sive mulier hoc proprium habeat solacium pactionem dotis. Similique modo si quis extraneorum, id est qui eum pro quo dat non in potestate habeat, pro alio ante nuptias donationem nupture dedit mulieri et necessaria monumenta adhibuerit, cum excedat summam legitimam donatio vel cum non minori insinuatione nuptura sit, non solum ad eam cui ante nuptias donatio datur monumenta suam habeant firmitatem, sed et ad illum pro quo dedit, ut si ei lucrum ex dotalibus pactis accesserit, non hoc cedat donatori, sed ipsum lucrum hoc maritus consequatur firmumque et irrevocabile habeat, nisi habeat donator et hoc sibi reddi his casibus fuerit stipulatus. Nec in prefato casu simile antiori vindicatur. Sin autem in minori quantitate usitata res gesta sit, ut monumentorum ex omni parte nulla sit utilitas, et tunc donatio ad utramque personam valeat et maritus casum lucretur, nisi et hic donator eum stipulatus sit. Preterea scimus si quis in dotem vel predia vel certum redditum vel edes vel panes civiles spopondit vel promisit, si ex eo tempore intra biennium transactum sit, illico redituum vel pensionum nec non panis civilis questum eum prestare, et si non fuerint ad hoc res principales tradite. Si tota dos in auro sit, itidem post biennium usuras usque ad tertiam partem centesime prestari. Si autem alie res preter immobiles vel aurum fuerint in dotem sive in argento sive in muliebribus ornamentis sive in veste sive in aliis quibuscumque, si quidem extimate fuerint, similiter modo post biennium et earum usuras ex tertia parte centesime currere. Extimationem earum, quia ex hoc apertius declaratur, oportet ea intelligenda que per singulas species facta est vel per unoquoque genere dotalium specierum, id est per argento vel ornamentis vel veste vel aliis speciebus, et non esse expectandam post singulas extimationes unam coadunationem totius calculi, quod satis scrupulosum et per nimiam subtilitatem perniciosum est. Sin autem immo res mobiles fuerint extimate, ea post biennium observari que leges posuerunt, que pro omnibus his rebus diffiniunt. Sin vero res permixte fuerint et partim in auro partim in aliis rebus mobilibus et immobilibus, per iam factam divisionem omnia procedere. Cum minime deneganda marito cum voluerit dotem petere, ne is qui dat putet se liberari esse redditus vel pensiones vel usuras vel alias accessiones solventi dotis solutionem protellare, sed sive ante biennium fuerit prestita, voluerit dotem post mariti petere queat, et sine leges eam exigere.

De rei uxorie actione in ex stipulatu actionem transfusa et de natura dotibus prestita.

Rem in rebus presenti non minimam aggredimur, sed in omni pene corpore iuris effusam, tam super rei uxorie actione quam ex stipulatu, earum communiones et differentias resecantes et in unum titulum

[gloss illegible]

initem ex stipulatu actionis totum rei uxorie eius quod dignum esse ualere censemus concludentes. Rei itaque uxorie actione sublata sancimus omnes dotes per ex stipulatu actionem exigi, siue scripta fuerit stipulatio siue non, ut intelligatur re ipsa stipulatio esse secuta. Eodem quoque modo et si inutilis facta est stipulatio, ad uiuam eam magis conuenit euanescere oportet. Sicut enim cum una in stipulatione ualida inueniatur, et in aliis inutilibus suam noscatur preparare fortitudinem, quare non ex nostra lege huiusmodi stipulationibus robur accedat? Unum enim consentaneum nobis quod censemus: ubi supposita stipulatio non est, intelligi eam fuisse adhibitam; multo magis et si inutilis sit, ualidam eam efficiat. Ut et plenius dotibus subueniatur, quemadmodum in administratione pupillarium rerum et in aliis multis iuris articulis tacitas hypothecas inesse accipimus, ita et in huiusmodi actione damus ex utroque latere hypothecam, siue ex parte mariti pro restitutione dotis, siue ex parte mulieris pro ipsa dote prestanda uel rebus dotalibus euictis, siue ipse principales persone dotes dederint uel promiserint uel susceperint, siue alie pro his persone, et dos siue aduenticia siue profecticia sit, secundum ueteris iuris nominationem. Ita enim et imperitia hominum et rusticitas mulierum eis possit afferre periculum, cum nos illis et ignorantibus et nescientibus in hoc casu nostram indulgemus prouidentiam. Si autem in et stipulatione et hypothece mentio dotibus in illis et inutiles stipulationes emendantur, sic in posterum cum inueniatur ualida et perfecta, quod in omnibus dotalibus instrumentis a prudentissimis uiris confectis. Et nemo putet nos hoc scire in hystricum dotibus que in instrumentis recepte sunt. In his enim pluribus, et si sine scriptis dos uel detur uel promittatur uel suscipiatur, simili modo intelligi factam stipulationem et hypothecam ex utraque parte cum fuerit scripta. Et natura quidem ex stipulatu actionis hec intelligatur, rei uxoria in posterum cessante. Sed et si non ignoramus ex stipulatu actionem stricto iure esse uallatam et non ex bona fide descendere, tamen quia nouam naturam de dote stipulatio sibi inuenit, accommodetur ei a natura rei uxorie et bone fidei beneficium. Et omnes quidem euentus quos dos habet ex stipulatu actio maneat, pro sua natura exercens. Siquid autem optimum ex rei uxorie actione inuenimus, hoc in presenti specialiter ei attribuimus, ut sit et noua ista ex stipulatu quam composuimus, et non propria tantum, sed et ueteris actionis pulchritudine decorata. Primum itaque quod naturale sit ex stipulatu actionis exponatur, et tunc siquid ex actione rei uxorie superinductum datur. Sciendum itaque est edictum pretoris quod de alterutro introductum est in ex stipulatu actione cessare, ut uxor a marito rem recipiat relictam

[gloss illegible]

et dotem consequatur, nisi specialiter pro dote ei maritus eam dereliquerit, cum manifestissimum est testatorem, qui non hoc addidit, voluisse eam utramque consequi. § Maneat ex stipulatu actionis ius ad successores et sine mora transmissionis incorruptum. § Taceat in ea retentionis verbositas. Quid enim opus est inducere ob mores retentionem, alio auxilio ex constitutionibus introducto? § Vel ex qua causa ob res donatas retentio introducatur, cum sit donatori facultas per actionem in rem directam vel per utilem vel condictionem suo iuri mederi? § Sed nec retentio ob res amotas necessaria est, cum pateat omnibus maritis rerum amotarum iudicium. § Sileat ob liberos retentio, cum ipse naturalis stimulus parentes ad liberorum suorum educationem hortatur: ne variam generis culpae mariti vel uxores excogitent, ut possint eadem retentione uti, cum iam in imperialibus constitutionibus statutum sit, si culpa mulieris dissolutum fuerit matrimonium, quid fieri oporteat. § Sed nec ob impensas in res dotis factas retentio satis nobis videtur idonea. Cum enim necessariae expensae dotis minuunt quantitates, utiles enim expensae non aliter in rei uxoriae actione detinebantur nisi ex voluntate mulieris, non ab re est, si quidem voluntas mulieris intercedat, mandati actionem adversus mulierem a marito vel uxorem indulgeri, quatenus possit consequi

hoc quod utiliter impensum est ob fructus vel si non intercedat mulieris voluntas, utiliter tamen res gesta est, negotiorum gestorum adversus eam sufficit actio, quod si voluptariae sunt, licet voluntate eius expensae, deductio operis quod fecit sine laesione tamen prioris speciei marito relinquatur, ut sit omnium retentionum expeditus tractatus, et ex stipulatu actio secundum suam naturam in nullo accipiat retentionem. § Illo procul dubio in ex stipulatu actione observando, ut si decesserit mulier constante matrimonio, dos non in lucrum mariti cedat nisi ex quibusdam pactionibus, sed ad heredes mulieris ex stipulatu actio secundum suam naturam transmittatur, sive expressa fuerit stipulatio sive hac lege inesse intellegatur. § Cum autem in exactione dotis ex stipulatu quidem actio naturaliter restitutionem dotis a parte mariti vel uxoris illico et in solidum fieri iubebat, rei uxoriae actio autem annua bima trima die in his quae pondere numero mensura ve consistunt exactionem pollicebatur, et non in solidum sed quantum maritus facere potest, si non dolo malo suam diminuit substantiam, in hac parte eandem figuram ex stipulatu damus actioni, ut si matrimonium fuerit dissolutum nullo pacto adhibito, maritus condemnetur in quantum facere potest, quia hoc aequissimum est et reverentiae debitum maritali, si non dolo malo est versatus, sed cautione videlicet ab eo exponenda, quod si ad meliorem fortunam

[illegible gloss]

pervenerint et quod nimius solutionis hoc restitutione procuraret. § Exactio autem dotis celebretur: non annua bima trima die, sed omnimodo intra annum in rebus mobilibus vel se moventibus vel incorporalibus: ceteris videlicet rebus que solo continentur illico restituendis, quod commune utriusque fiat actionis. § Sin autem supersedit res mobiles vel se moventes vel incorporales praeannale tempore restituere, vel ceteras res statim post dissolutum matrimonium, et usuras estimationis omnium rerum que extra immobiles sunt usque ad tertiam partem centesime ex bona fide introducendas maritus praestet. § Fructibus videlicet immobilium rerum pro mulieris ex tempore dissoluti matrimonii praestandis, similique modo pensionibus vel vecturis navium sive iumentorum vel operis suorum vel questu civilium annonarum et aliis que sunt eis similia pro mulieris restituendis. § Et in sequenti capitulo sua ex stipulatu actio utatur natura, ut si mulier a marito fuerit heres instituta, et legis Falcidie idem esse et oppositis debitum liceat ei sicuti alia debita ex substantia mariti subtrahere, et sic quartam partem deducere. § Cumque ex stipulatu actio in his casibus quos enumeravimus propriam habeat naturam, necessarium est in sequenti tractatu ea exponere que vel communia sunt utriusque actionis, vel que in solam ex stipulatu actionem colligimus vel propria natura que rei uxorie actionis exinde aut ex stipulatu actionem accommodanda. Itaque partus dotalium ancillarum, id est que extimate non sunt, vel que fundi dotales quacumque ex causa nisi ex re mariti vel operis suis acquisierint, ad mulierem pertinere utraque actio simul volumus. Fetus autem iumentorum et omnia que fructuum nomine continentur ad lucrum mariti pertineant pro tempore matrimonii, sive extimata sint sive non. Sed et novissimi anni in quo matrimonium solvitur fructus pro rata temporis portione utrique parti debere assignari commune utriusque actionis est in rebus scilicet non extimatis. Extimatarum enim rerum maritus quasi emptor et commodum sentiat et dispendium subeat et periculum exspectet. § Cautione videlicet defensionis in speciem iniqua dotem uxoris sive vel minus in familia heres iudicio percipiat filius defuncti detrahit. Propriam naturam ex stipulatu actionis conservandam fuisse praecipimus.

§ Videamus quod quasi incremento ei de rei uxorie actione accedente formare decet ex stipulatu actionem, cum quo iuris certi et indubitati est, si parens per tradendam secum ascendens dote pro filia vel pro nepte prestita emancipaverit eam, et ipse decesserit, in rei uxorie actione dotem omnimodo ad mulierem pertinere, et si filia et ea exheredata quod non erat in ex stipulatu actione, ubi tamen veluti alie actiones in omnes heredes hec actio dividebatur: equissimum nobis visum est et in ex stipulatu actione mulierem dotem suam precipuam accipere et si emancipata vel exheredata sit, vel cum aliis

[illegible gloss]

[S]et quoniam dos postea tractatis seu pactionibus interpositis ad patrem redeat: non tamen licet et filia denuo nubente diminuere pondus dotis instrumenti: nisi forte sua filia decreverit aliqua fortuita clade: tunc enim non amplius in dotem redi compare cogitur: nisi quantum facultates eius patiuntur.

heredibus scripta. Quinimmo recepto et alie multe spes proprie accipiunt exitum cum dos profecticia et de inofficioso actionem excludere maxime si sufficiat ad quartam: et in collationem ferri: et si intestatus pater decesserit: et testamento facto quibus testator dixit. que omnia ex stipulatu actio a rei uxorie actione accepit. Accedit ei et alia spes a rei uxorie actione. siquidem enim extraneus dotem dabat nulla stipulatione vel pacto pro restitutione eius in sua persona facto quisquis is fuerat mulier habebat rei uxorie actionem. quam antea in ex stipulatu actione non erat. stipulatione autem vel pacto interposito stipulator vel is qui paciscebatur habebat vel ex stipulatu vel prescriptis verbis eandem actionem. In presenti autem non sic esse volumus. Sed si non specialiter extraneus dotem dando in suam personam dotem stipulatus est vel pactum fecerit: tunc presumatur mulierem ipsam stipulationem fecisse ut ei dos exhibita accedat. Neque enim in hac specie volumus videri extraneum tacitam stipulationem fecisse: neque primum quod in primordio diximus hoc adversus mulieres constituentes: cum magis in his dotibus que ab extraneis dantur vel promittuntur ipsa mulier fecisse videtur stipulationem tacitam: nisi expressim extraneus sibi dotem reddi pactus fuerit vel stipulatus: cum donasse extraneus non stipulatum videtur. Extraneum autem intelligimus omnem citra parentem per virilem sexum ascendentem et in potestate dotatam personam habentem. parenti enim tacitam ex stipulatu actionem donamus. Et hoc ex rei uxorie actione simul in ex stipulatu actione accommodandum est. Si quando enim pro soluto matrimonio dos a patre eius petebatur: si quidem rei uxorie fuerat actio non poterat solus pater sine consensu filie sue agere: et si necdum actione mota ab hac luce fuerat subtractus: et filius contra emancipatus ad filiam quidem pro primordium dos revertebatur: quod non erat in ex stipulatu actione. ibi enim pater solus exactionem habebat consensu filie sue non spectato: et si decedebat ad suos heredes transmittebat. Sed rei uxorie ius et in ex stipulatu actionem transponere satis humanum satis pium satis utile: minimeque invisum. Et cum lex Iulia fundi dotalis ytalici alienationem prohibebat fieri a marito non consentiente muliere: ypothecam nec autem si mulier consentiebat: interrogati sumus si oportet huiusmodi sanctionem non super ytalicas tantummodo fundis: sed pro omnibus locum habere. Placet itaque nobis eandem observationem non tantum in ytalicis fundis: sed in provincialibus extendi. Cum autem ypothecam et ex hac lege donavimus: sufficiens habet remedium mulier et si maritus fundum alienare voluerit: sed ne ex consensu mulieris ypothece eius minuantur: necessarium est et in hac parte mulieribus subvenire hoc modo addito: ut fundum dotalem non solum ypothece titulo dare nec consentiente muliere maritus possit: sed nec alienare: ne fragilitate nature in repentinam deducatur.

quia non quantum diminuitur promissa aut dotem viro. licet ei diminuere.

tur inopiam. Licet etenim Anastasiana lex de consentientibus mulieribus vel suo iuri renuntiantibus loquitur, tamen intelligimus et in rebus mariti vel dotis quae aestimatae sunt, in quibus dominium vel periculum mariti est. In fundo autem inaestimato qui et dotalis proprie nuncupatur maneat ius intactum ex lege Iulia imperfectum, ex nostra autem auctoritate plenum atque in omnibus effusum et non tantum hypothecas et sola hypotheca conclusum. Illud etiam generaliter praesenti addere sanctioni necessarium esse duximus, ut si qua pacta inita fuerint vel pro restitutione dotis vel pro tempore vel pro usuris vel pro alia quacumque causa, quae nec contra leges nec contra constitutiones sunt, ea observentur. Sin autem repudio matrimonium dissolutum fuerit, omnia iura quae ex Theodosiana vel nostra lege descendunt inviolata custodiantur: simul modo ea quae Anastasiana lege pro his quae bona gratia separantur enumerata sunt firma illibataque permaneant, et generaliter quicquid sacratissimis constitutionibus vel libris prudentium cautum est quod non contrarium huic legi invenitur, et hoc in sua maneat firmitate et ex stipulatu actioni aggregetur quae iure uxoria cautum est. Quae omnia in his tantummodo dotibus locum habere censemus quae post hanc legem datae fuerint vel promissae vel iam sine scriptis intercesserint; iam enim confectis nullius suis casibus non patimur, sed suum exspectare eventum.

De pactis conventis tam super dote quam super donatione ante nuptias et paraphernis.

Hac. Imp. Legem quam dixisti cum dotem pro alumna dares, si iam mortua nec obiecta tibi conditione dici solet actionem ex pacto non nasci. Tunc enim hoc dicimus cum pactum nudum est; alioquin cum pecunia datur et aliquid de reddenda ea convenit, utilis est condictio.

Imp. Fructus praediorum in dotem datorum, si secundum pacti stipulationis tenorem percepti fuerunt, repeti non posse ambigere non debes.

Imp. Quamvis pater tuus cum te nuptiis collocaret pactus sit ut si maritus tuus superstitibus filiis communibus in matrimonio decesserit pars dotis liberorum nomine detineatur, huiusmodi tamen conventio quominus actionem in rem gratia dotis habens perficere non potest.

Imp. Pactum dotale quo matrem convenisse cum patre tuo proponis, ut si in matrimonio decessisset tibi et fratribus tuis dos restitueretur, si stipulatio ex persona vestra cum in potestate patris constituti non essetis minime intercessit, defuncta ea in matrimonio actionem vobis quaerere non potuit. Sed si obligatione liberorum interveniente dotis repetitionem habere potuisti, maxime vinculo potestatis patriae non attingens, repetitionem exequi non prohiberis.

Imp. Hereditas extraneis testamento datur. Cum igitur affirmes dotali instrumento pactum interpositum esse vice testamenti, ut post mortem mulieris bona eius ad te pertinerent, quae dotis titulo tibi non sunt obligata, intelligis te nulla actione posse convenire.

De pactis conventis tam super dote quam super donatione ante nuptias et paraphernis.

Equalitas ōīo fuanda ē in dote et in donōne nuptiali non tm̄ in lucris ex
inde puenturis s̄ et in pactione utriusq; et constōne.

Augmentum qd ul' prius non fiat ul' ab utroq; pte celebret pari s. qūtitate

Nec ullo modo subuertatur equalitas.

Set que mer ex dote ascripta psticit. medi ōīo uiro mortuo percipit ex donōe

Item que minus qūtitatem pfessa ē dedit pro qūtitate pstituta lucrum sentiat.

...inut h'des seu succ̄ores eius fue
rit restituant. que nullo m̄ debeb
Impr. Si conuenerit ... ante.
ut in matrimonio uxore defuncta
dos penes maritum remane
ret; p fectitie dotis repeticōem
h' pactum in h'ibuisse cuius
exploratie ē. cum de tiorem cām
dotis in qua eam cām pn̄ solute
peticio competit. pacto posse
fi au'ctē uiris sepissime fit res
ponsum.

Id. Pater p filia dotem datam
genero ea prius in matrimonio defunc
ta nepotibus pactus restitui lz.
is actionem quere non potu
it. tn̄ util' eis ex equitate accom
modabitur actio.

Impr. Hac lege decernimus ut
in his rebus quas ex dotes mu
lier hēt quas greci parafarna
dīt. nullam uxore phibente
uir hat cōmōnem. nec aliquam
rei necessitatem imponat. q'uis
enim bonum erat mulierem q̄
se ipsam marito committit. res
ei eiusdem pati arbitrio guber
nari. attn̄ qm̄ cōditores legū
equitatis conuenit ēē fautores.
nullo m̄ ut dīm ē muliere proh
ibente uirum in parafernis se
uolumus inmiscere.

Impr. Ex morte cuiuscumque
psone siue mariti siue mulie
ris eandem ptem non pecune
qūtitatem tam uirum ex do
te qm̄ mulierem ex donōne an
nuptias. ueluti si maritus mi
lle aureorum ante nuptias do
nōnem confecit. licebit mulie
ri et minoris et amplioris do
tem offerre et marito similiter

an nupc. donōnem. hoc tn̄ ob
seruandum ē ut qūtam ptem
stipuletur s' lucro cede ex an
nupc. donōne si forte eum mari
tum mori contigit tantam
et maritus ex dote ptem nō
pecunie qūtitatem stipule
t' s' si constante matrimonio forte m
ulier in fata collapsa fuit. Cet
si pactum ēē uetitum fuit s'b
secutum infirmum atque in
ualidum hoc ēē ut nulla ex
eo possit pcede exactio percipi.

Eadem custodiri censemus si
ue pat p filio siue mr siue ipse
ducturus uxorem sui iuris cō
stitutus siue quilz alius p eo
ante nupc. donōem nuptiale
dedit. similique mō siue pater
p filia siue mr siue ipa p se sui
iuris uidelicz constituta siue
quilz alius p ea uxorem duc
turo dotem dedit. seu pmisit
qm̄ et alio p ea offerente dotē
ipa eam p se ui' offerre. Cet
adeo iūm ē ut ipa ab alio pro
se oblatam dotem in lucrum
suum reposcat nisi forte is q
eam optulit statim. i. tpe ob
ligōnis seu pmissionis stipu
latus sit ul pactus ut s' dos p
dicta reddatur.

Impr. Lege leonis diue mem
orie pacta lucrorum dotis et
ante nupc. donōnis paria ēē
sciente nec adiciente quid fi
oporteat si hoc minime obser
uatum sit. nos omnia clara
ēē cupientes percipimus disp
aribus eis factis maiorem lucri
ptem ad minorem deduci. ut
eo modo utique minorem par

...ul' maiore ei mulier mille optulit. q sint iā ab utro. augmenta. ...facieda equalia debent esse ut. s. de don. an nupc. ...

Equalitas in lucris ... ex pto lucretur ... pstitutione. i. donatione quae ab ... fit constōne ... ...

...alijs rebus mulieris quas apud se detinuit ... ibi in alijs rebus ... hic constabat ... de marito ...

Item lucretur.

Idem. Si mulier marito suo nomina i. feneraticias cautiones que extra dotem sunt dedit, ut loco parafnarum apud maritum maneant, ex hoc dotali instrumento fuit ascriptum utrum ne habeat aliquas actiones ex his maritus sive directas sive utiles an penes uxorem omnes remaneant, et in quem eventum dande sunt marito actiones querebatur. Sancimus itaque si quid tale evenerit actiones quidem omnes apud uxorem manere, licentiam autem marito dari easdem actiones movere apud competentes iudices nulla rati habitione ab eo exigenda; usuras quidem eorum circa se et uxorem expendere, pecunias autem sortis quas exegit servare mulieri vel in causas ad quas ipsa voluerit distribuere. Et si quidem in dotali instrumento ypothece pro his nominatim a marito scripte sunt, habeat eas mulier item ad cautelam suam contenta. Sin autem minime hoc scriptum invenitur, ex presenti lege habeat ypothecam esse res mariti ex quo pecunias ille exegit. Cautela etenim habet ipsa mulier facultatem sive voluerit sive per maritum sive per alias personas easdem movere actiones et suas pecunias percipere et ipsas cautiones a marito recipere, securitate ei competente facienda. Dum autem apud maritum remanent hee eadem cautiones, et dolum et diligentiam maritus circa eas prestare debet qualem et circa suas res habere invenitur, ne ex eius malignitate vel desidia aliqua inchoari accedat iactura. Quod si evenerit, ipse eandem resarcire de proprio compellatur.

De dote cauta et non numerata. Rubrica.

Imperator. Dotem numeratio non scriptura dotalis instrumenti facit. Et ideo non ignoras ita demum ad petitionem dotis admitti te posse si dotem a te ipsa datam probaturus es.

Imperator. Quod de suo maritus constante matrimonio donandi animo in dotem ascriptum fuit, si eandem donationem legitime confectam non revocavit quod incrementum doti dedit et durante matrimonio mortem obiit, ab heredibus mariti quatenus instrumento insita liberalitas munita est peti potest.

Imperator. In dotibus quas datas esse dotalibus instrumentis conscribi moris est, cum adhuc nulla datio sed pollicitatio tantum subsecuta sit, liceat non numerate pecunie exceptionem opponere, non solum contra uxorem marito vel heredes eius morte mulieris vel repudio dissoluto matrimonio, sed et heredibus mariti cuius morte dissolutum est matrimonium; socero etiam vel eius heredibus si cum filio suo dotem suscepisse dotalibus instrumentis scriptum sit, vel omni persone quam dotem suscepisse una cum marito conscribitur, et eius similiter heredibus; ita tamen ut intra annum tantum continuum a morte mariti vel mulieris vel post missionem repudii computandum ea licentia detur.

De donationibus inter virum et uxorem et a parente in liberos factis et de ratihabitione. Rubrica.

Imperator.

Dona quondam mariti tui fiscus si nemine ei successore existente ut vacantia occupavit, donationes ab eo factas si usque ad finem vitae in eadem voluntate permansit revocare non possunt.

Idem. Si ancillam nummis tuis comparatam esse praesidi provinciae probaveris, donationis specie eam socerie tue nomine instrumentum emptionis esse conscriptum, eam tibi restitui iubebit. Nam licet cessante iure matrimonialis donatio perfici potuit, milites tamen in eos affectus suos hac ratione fictis specie adulationibus spoliari nolo.

Idem. Donatio mancipiorum aliarumque rerum quas tibi ab uxore tua donatas dicis, si non sue potestatis cum donaret fuit vel patris voluntate hoc fecit et in eadem voluntate donationis usque ad ultimum diem vitae perseveravit, et ex mea et divorum parentum meorum constitutione confirmata est. Si autem post mortem filiae facta est donatio a quondam socero tuo et inter vivos ea perfici potuit.

Imperator. Nec inter eas quoque personas quarum una subiecti sunt viri et uxoris vel que in eorum potestate sunt donationes iure civili subsistunt.

Idem. Si uti proponis pater tuus cuius in potestate fuisti marito tuo genero suo instrumentum debitoris donationis causa dedit, usque in hunc diem matrimonio durante subiectus est ac per hoc a marito tuo dictis quod gestum est non valet.

Idem. Etiam si uxoris tue nomine res que tui iuris fuerunt deposite sunt, cum proprietatis ea ratione mutari non potuit. Et si donasse te uxori res tuas ex hoc quis intelligat, cum donatio in matrimonio facta, prius mortua ea que liberalitatem accepit, irrita sit. Nec est ignotum quod cum probari non possit unde uxor in matrimonii tempore honeste quesierit, de mariti bonis eam habuisse veteris iuris auctores merito credidissent.

Idem. Si ex voluntate patris tui filio tutoris nupta es, collata in maritum donatio ipso iure irrita est. Sed si in matrimonio non valuit, licet ipso iure donatio tenuit, quia cum indigna persona eius fuit qui nec maritus potest, tibi utiles actiones super revocandis his competunt.

Imperator. Si fructus eorum praediorum que in dotem accepisti in matrimonii tempore uxorem tuam percipere passus es eosque uxor tua consumpsit, nullo modo restitui tibi pro divortio eum oportere nulla ratione contendis. Si nam autem ab his locupletior facta est, in tantum potest conveniri.

Imperator. Et si de pecunia tua mancipia uxori tue comparata sunt, tamen si ei sunt tradita eorum dominium non ad te sed ad eam pertinet. Pecunie autem tantummodo repetitionem habes, sive negotium eius gerens numerationem fecisti sive in eam donationem conferens quantitatem precii largitus es, tamen vel in solidum vel quatenus locupletior facta est actione cum ea competenti potes experiri.

Idem. Si maritus quondam uxoris tue cum sui iuris esset, res praedia vel cetera donationis titulo

tulit et in ea voluntate usque ad mortem suam duravit ex oratione divi Severi confirmata est donatio. Quod si eas res pater defuncti invitum omne abstulit, propterea presidem provincie eas restitui iubebit. Nec enim cum maleficium eius sit in maritus extinctus, crimen intendens sub pretextu accusationis que donata sunt auferre debuit, cum a liberalitatis actione criminis actio sit separata.

Idem. Sicut cessat petitio quantitatis eam de suo maritus uxori in menses singulos vel annos pro usus eius gratia permittit, ita ex ea causa nummis solutis et erogatis non dari repetitionem manifestum est.

Idem. Si maritus tuus creditores sortitus post factam donationem in te fundum quem ex donatione eius iure tuo vendicas hisdem specialiter obligavit, eandem obligationem defensionis tue firmitatem rumpere intelligere debes. Cum sit manifestum non solum ex huiusmodi obligatione, sed et ex donatione vel venditione vel alio quolibet modo rebus alienatis revocatam esse.

Iauro in mulierem factam donatione.

Impp. Si quam ante donationem [illegible] necessitatis possessionis intervenit, ut dicis, a marito collatam, perductum ab eodem creditori obligatum fuisse, venditionem eius salvo iure debiti factam iuris vestri actionem eius non excludit factam esse dubium non est. Et si donatione inter celebrata eo quod vel ante nuptias facta

vel in hisdem casibus in quibus constante matrimonio donatio precedente potius obligatio secuta est. Cum maritum quondam suum diem obisse memorasti iure tuo officere non posse certum est.

Idem. Ex verbis que in postremis iudiciis inseruntur, licet ad fideicommissum vel legatum utilia sint, non omnimodo legati vel fideicommissi persecutio datur. Sed itidem si relinquendi institutio huiusmodi verba fuerint accepta. Unde voluntatis non iuris eidem in personas tuas contulisse palam est. Cum igitur lecto testamento animadvertimus maritum tuum ex precedente donatione omnium te consuluisse securitati, quam tu ea ad optinendam eam proprietatem cavisse in decem liberorum excepto fideicommissum relictum non ostendit, sed ex senatus consulti auctoritate liberalitatem mariti tui custodiendo et moriens perseverit quatenus firmare potuit dominium mortis tempore te esse adlictum.

Idem. Si non unum creditum pro urgeret sit sed sub spe venditionis donationem possessionis in maritum ut alimenta contulit ut nec ex bonis que in persona patris vestri permansisse videbantur ob pupillum indempnitati fisci satisfieri potuit, licet in eadem donandi voluntate perseveravit, etiam ex eadem possessione ad supplendam pecuniam que ex bonis ab eo relictis colligi nequit consentaneum est. Cum sub ea liberalitati tenorem mutata voluntate pater tuus intercipit in hereditatem eius dominium residisse nulla dubitatio est.

Id. Si filii tui emancipati hereditatem matris sue acquisierunt probabaque apud presidem provincie non donandi animo de nomine uxoris tue predia comparasse, sed non is duntaxat eius titulo usum possessionem rerum a venditoribus et traditarum dominium esse effectum, ut comprehensa filiorum tuorum munia pietatis tue incolume perseveret. Nam si largiendi proposito id te fecisse constiterit, pecunie tibi persecutio competit.

Id. Debitis que ex dotem in dominium illata marito erogata commemoras, si quidem te donante consumpta sunt, intelligis adversus heredes non nisi in quantum locupletior fuit heres actionem. Sin vero contra voluntatem tuam omnia tibi restitui oportere intelligis.

Id. A marito in uxorem donatione collata matrimonii tempore nec iure quidem dominium potest transferri, nec post divortium in eam cessit. Sed si prior persona que liberalitatem accepit rebus humanis fuerit exempta vel si ab eo qui donavit fuerit revocata, post convalescit.

Id. Si constante matrimonio maritus tua domum tradidit, hanc in tuis fecit bonis.

Id. Creditor debito soluto de pignore liberato michi ad uxorem debitoris quondam transferre potuit. Sed nec consensus eiusdem debitoris accedens per eum qui creditor fuit ymaginarie facte venditionis ad dominium transferendum prodesse quicquam potuit.

cum tamen ea que simulate aguntur quasi que in uxorem a marito donationis causa tempore matrimonii procedunt per iuris civilis interdictum, cum proponas uxorem superstite marito rebus humanis exemptam pro infectis habentur.

Id. Si propriis hiis creditoribus quam accepas mutuam pecuniam pro marito donationis causa erogasti, hec ad dignitatem profuit nec locupletior sit factus, intelligis nullam tibi contra eum competere actionem.

Id. Maritus manumissionis causa servum mulieri constante matrimonio donare potest.

Id. Si te in vacuam possessionem predii socrus tua titulo donationis ante matrimonium vel post induxerit, ad rescindendam donationem penitentia nichil profuit.

Imperator. Res uxoris que vel successione qualibet vel proprio vel largitione viri in eam ante reatum viri pervenerant, damnato vel mortuo ex pena marito vel in similem conditionem ex pene qualitate deducto illibatas esse precipimus, nec aliquem criminis infortunio astringi uxorem, cum pro omnis mariti sue bonis ac propriis suis eam integro legum statu religiosum sit et donatio maritalis ante tempus criminis ac reatus collata in uxorem, quia pudicicie premio cessit ob suam dote tamquam si maritum eius natura non pena subduxerit.

Sin autem aqua et igni ei interdictum erit vel deportatio illata non

tum ex parte mors subsecuta donatio-
nes a viro in uxorem collatae ad-
huc in pendenti manent. quia
nec matrimonium his casibus dissolvitur
ita ut si usque ad vitae suae tempus ma-
riti eas non revocaverint ex eo-
rum morte firmantur. fisco nostro ad ea-
dem res nullam in posterum com-
petitionem habituro.

Imp. Donationes quas parentes in
liberos cuiuscumque sexus in po-
testate sua constitutos conferunt,
vel uxor in suum maritum vel
maritus in suam uxorem, vel
alter eorum in aliam personam
cum constante matrimonio donare
licet, vel ipsa alie persone in eam cum
donare non potuerint, ita firmas
esse per silentium donatoris vel do-
natricis sancimus, si usque ad quanti-
tatem legitimam vel eam exce-
dentes actis fuerint intimate, si non
amplioris quantitatis donationem
minime intimatam nec per silen-
tium eius qui donavit confirma-
ri concedimus. Cum sermo specialiter eas
vel suprema voluntate donator
vel donatrix confirmaverit sine ulla
distinctione rate habentur. Ista
tamen ut si quidem ultra lege finitam quanti-
tatem exposite minime in actis
insinuate fuerint specialis eorum con-
firmatio ex eo tempore vim habet ex quo
eedem donationes confirmate fuerint
sermone vel non amplior sit donatio
vel cum amplior esset in actis in-
sinuata sit. tunc et silentium do-
natoris vel donatricis et specialis con-
firmatio ad illud tempus referatur quo
donatio perscripta est sicut et alia-
rum hiis omnes negotiorum ad illa re-
ducuntur tempora quibus contracta fuerunt.

nec decreto subtilem divisionem
istam vel viris introducta posse.

Idem. Donationes quas divus Iustinus pater noster
in piissimam reginam suam
[illegible] serenissimum mari-
tum contulit, ilico valescere
et plenissimam habere firmit-
atem, utpote imperialibus even-
tibus legis vicem optinentibus
minime opitulatione quadam
extrinsecus egentibus.

Idem. Si unus ex hiis qui in
matrimonio fuerant copulati in
alium donatione facta ab hosti-
bus captus est et in servitutem
deductus et postea ibi peremp-
tus est, querebatur an huiusmodi liberal-
itas quam alia fecit ex hoc ro-
boraretur an vacillaret.
et econtrario si donator quidem in civita-
te romana constitutus de-
cessit, mortis autem eius tempore
is qui donationem accepit in
captivitate degebat et postea
reversus est, an tunc videatur do-
natio rata. hiis cum multum cap-
cum oportet augusti remedio causam
dirimi, cum nichil aliud tam
peculiare est imperialis maiesta-
tis quam humanitas per quam
sola dei servatur imitatio. in
ambobus casibus donationem fir-
mam esse censemus.

De repudiis et iudicio de moribus sublato. Rubrica.

Imp. Matrimonium quidem deportatione vel aque et ignis in-
terdictione non solvitur si casus
in quem maritus incidit non
mutet uxoris affectionem. Ideo
quod dotis exactio ipso iure non
competit. In eodem tamen ca-

Hodie quantiscumque annis maritus in expeditione manserit mulier sustinere debet licet nec litteras neque responsum ab eo acceperit. Sed et si mortuum audierit non prius nubet quam per se vel per alium illum sub quo militabat adiens interrogaverit si pro veritate mortuus est, ut apud gesta deponatur cum iureiurando duas que mortuus sit; quo subsecuto post annum nubet. Si aliter nupserit tam ipsa quam qui eam duxerit velut adulteri puniantur. Si qui vero iurasse invenitur milicia exutus x lb. auri solvet illi quem mortuum dixerit, et hoc mulier si voluerit suam uxorem recipere.

Contra si filii familias distrahant parente nolente parente quidem; sit expressum nova constitutione de nuptiis id est ne matrimonia distrahant in lesionem parentum qui dotes vel ante nuptias donationes optulerunt soli vel cum filiis, quia sicut in contrahendo matrimonio consensus parentis exigitur ita et in dissolvendo.

Nunc autem novo iure si vir sine iusta causa hoc fecerit ex alia sibi constante matrimonio tantum dabit uxori quantum ...

esse cuius laudandum propositum est, nec ratio equitatis nec exempla permittunt.

Impr. Libum esse filie tue si sponsum suum post tres peregrinacionis annos spectandus est vel non putet omissa spe huius coniunctionis matrimonium facere, ne opportunum nubendi tempus amittat, cum possit nuncium remittere et si presente illo consilium mutare voluisset.

Impr. Dubium non est omnia que consilio recte geruntur iure matrimonii effectum et firmitatem. Cum igitur dotem pro muliere dedisti et ex morte eius repetitionem stipulatus es, cum interveniente autem tua causa ficto repudio matrimonium brevi tempore recisum, res dotales quas ante nuptias optulisti preses provincie recipere te non dubitabit. Cum enim ea datarum operam moderatorem provincie ut que contra fas gesta sunt fructum calliditatis optinere non possint, cum nobis hec commenta displiceant, per magnam os... nuntios id est repudia nullius esse momenti sive nuptiis fingant se recusasse sive sponsalibus, et veteris iuris auctoribus placuit.

Impr. Filie divortium in potestate patris non est.

Idem. Dissentientis patris qui initio consensit matrimonio cum marito concordante uxore filiafamilias ratam non haberi voluntatem divus Marcus pater noster religiosissimus imperator constituit, nisi magna et iusta causa interveniente hoc pater fecerit. Quamvis autem ad maritum redire nulla iuris constitutione vetetur. Emancipate vero filie pater divortium in arbitrio suo non habet.

Idem. Licet repudii libellus non fuit traditus vel cognitus marito, dissolvitur matrimonium.

Impr. Uxor que in militiam profecto marito post interventum annorum iiii nullum sospitatis eius potuit habere indicium atque ideo de nuptiis aliis cogitavit, nec tamen ante nupsit quam libello ducem super hoc suo voto conveniret, non videtur nuptias inisse furtivas nec dotis amissionem sustinere nec capitali pena esse obnoxia, que post tam magni temporis iugitatem non temere nec clanculo sed publice contestatione deposita nupsisse firmatur. Ideoque est observandum ut si adulterii suspicio nulla sit nec coniunctio furtiva detegitur, nullum periculum hi quorum coniugio erat copulata vereantur, cum si conscientia maritalis thori furtim esset violata, disciplina ratio penam congruam flagitaret.

Impr. Consensu licita matrimonia posse contrahi, contracta non nisi repudio misso dissolvi precipimus. Solutionem enim matrimonii difficiliorem debere esse favor imperat liberorum. Nuptialium facit consortium. Causas autem repudii hac saluberrima lege apertius designamus. Sicut enim sine iusta causa dissolvi matrimonia iusto limite prohibemus, ita adversa necessitate pressum vel pressam quamvis infausto attamen necessario auxi...

Dubium non est ... quod qui ... in causa ... stipulata sit et ...

Consensu licita matrimonia posse contrahi, contracta non nisi misso repudio dissolvi praecipimus. Solutionem etenim matrimonii difficiliorem debere esse favor imperat liberorum. Causas autem repudii hac saluberrima lege apertius designamus. Sicut enim sine iusta causa dissolvi matrimonia iusto limite prohibemus, ita adversa necessitate pressum vel pressam, quamvis infausto, attamen necessario auxilio cupimus liberari. Si qua igitur maritum suum adulterum aut homicidam vel veneficum vel certe contra nostrum imperium aliquid molientem vel falsitatis crimine condemnatum invenerit, si sepulcrorum dissolutorem, si sacris aedibus aliquid subtrahentem, si latronem vel latronum susceptorem vel abactorem vel plagiarium vel ad contemptum sui domusve suae ipsa inspiciente cum impudicis mulieribus (quod maxime etiam castas exasperat) coeuntem, si suae vitae veneno aut si se verberibus aut gladio vel alio simili modo insidiantem, quae ingenuis aliena sunt, afficientem probaverit, tunc repudii auxilio uti necessario ei permittimus libertatem et causas dissidii legibus comprobare. Vir quoque pari fine claudetur nec licebit ei sine causis apertius designatis propriam repudiare iugalem, nec ullo modo expellat nisi adulteram vel veneficam aut homicidam aut plagiariam aut sepulcrorum dissolutricem aut ex sacris aedibus aliquid subtrahentem aut latronum fautricem aut extraneorum virorum se ignorante vel nolente convivia appetentem aut ipso invito sine iusta atque probabili causa foris scilicet pernoctantem vel circensibus vel theatralibus ludis vel arenarum spectaculis in ipsis locis in quibus haec assolent celebrari se prohibente gaudentem vel sibi veneno vel gladio vel alio simili modo insidiantem vel contra nostrum imperium aliquid machinantibus consciam seu falsitatis se crimini immiscentem invenerit aut manus audaces sibi probaverit ingerentem: tunc enim necessario ei discedendi permittimus facultatem et causas dissidii legibus comprobare. Haec nisi vir et mulier observaverint, ultrice providentissimae legis poena plectentur. Nam mulier si contempta lege repudium mittendum esse temptaverit, suam dotem et ante nuptias donationem amittat nec intra quinquennium nubendi habeat denuo potestatem: aequum est enim eam interim carere connubio quo se monstravit indignam. Si praeter haec nupserit, erit ipsa quidem infamis, connubium vero illud nolumus nominari, insuper etiam arguendi hoc ipsum volenti concedimus libertatem. Sin vero causam probaverit intentatam, tunc eam et dotem recuperare et ante nuptias donationem lucro habere aut legibus vindicare censemus et nubendi post annum ei, ne quis de prole dubitet, permittimus facultatem. Virum etiam si mulierem interdictam arguit attemptantem, tam dotem quam ante nuptias donationem sibi habere seu vindicare et uxorem, si velit, statim ducere hac iustissima diffinitione sancimus. Sin autem aliter uxori suae renuntiare voluerit, dotem reddibeat et ante nuptias donationem amittat. Servis sane seu ancillis pupillis fiet vina ad ultionem vel maiestatis ingeritur tam viri quam mulieris ad examinandam causam repudii quo veritas aut facultas e...

C. eodem. Quod hodie non licet nisi castitatis concupiscentia hoc fiat, tam dote quam ante nuptias donatione filiis conservanda. Cor. Si alias nuptias praeter causam vel luxuriose vivere inveniantur, filiis tradende sunt delinquentibus eorum proprietate amittentibus; filiis non extantibus tradatur fisco.

C. eodem. Hodie autem tenuium a tempore matrimonii computandum non licet.

...nuatur aut liquidius detegatur. Si tamen alia documenta defecerit, quaestionibus subdendis. Supplagis et pudore dicimus illatis ab alterutro commovendis easdem probationes, quoniam non facile quae domi geruntur per alienos potuerint confiteri, volumus observari. Si uno filio seu filiis filia seu filiabus extantibus repudium missum est, filio seu filiis filiae seu filiabus post mortem accipientis servari. Idem est si per te repudium miserit donationem ante nuptias amittere; refusam si mater dotem ipsam eidem vel eisdem filio seu filiae praemoriente dimitti censemus. Patri videlicet vel matri in conscribendis filiis heredibus unum seu unam vel omnes scribere vel unum ex his donare sive electione servata, nec ullam alienandi seu supponendi memoratas res permittimus facultatem. Sed si aliquid ex hisdem rebus defuerit ab heredibus seu earum detentoribus, si tamen non ipsos heredes scripserit aut scripti filii non adierint, praecipimus resarciri, ut etiam homines inconsulti animi ad repudium mittendum detrimento retrahantur. Pactiones sane si quae adversus praesentia sancta nostrae maiestatis fuerint attemptatae, tamquam legum contrarias nullam habere volumus firmitatem.

Impp. Si constante matrimonio communi consensu tamen quam mulieris repudium sit missum, quod nulla causa continetur quae constitutione divae memoriae Theodosii et Valentiniani inserta est, licebit mulieri non quinquennium exspectare, sed post annum ad secundas nuptias convolare.

Impp. In causis iam dudum specialiter diffinitis ex quibus recte mittuntur repudia, illam addimus, ut si maritus uxori ab initio matrimonii usque ad duos continuos annos computandos coire minime propter naturalem imbecillitatem valeat, possit mulier vel eius parentes sine periculo dotis amittendae repudium marito mittere, ita tamen ut ante nuptias donatio eidem marito servetur.

Id. Iubemus ut quicumque mulierem cum voluntate parentum aut si parentes non habuerit sua voluntate maritali affectu in matrimonium accepit, etsi dotalia instrumenta non intercesserint nec dos data sit, tamquam si cum dotalibus instrumentis tale matrimonium processisset firmum esse eorum coniugium habeatur; non enim dotibus sed affectu matrimonia contrahuntur. Si quis autem eam quam sine dote uxorem acceperat a coniugio suo repellere voluerit, non aliter ei hoc facere licebit nisi talis culpa intercesserit quae a nostris legibus condemnetur. Si autem sine culpa eam reiecerit vel si ipse talem culpam contra innocentem mulierem commiserit, compellatur ei quartam partem substantiae suae propriae pro rata portione persolvere, ut si forte quadringentarum librarum auri vel amplius sit substantia, habeat centum libras auri mulier percipere et nihil amplius, et si quantamcumque substantiam possideat. Si vero minus quadringentis libris...

ptiū hic sic obligauit. ad istam estimacōm si sua culpa nō extarent non autē de fortuito. casu. s. io. sic̄ ibi fuerit estimata. ut eodem p̄cio retinerentur licet deteriorentur. s̄ autem restitui. debebant ipsi qualitercumque essent al' si non extarent.

creditoribus. nō aut̄ dn̄o. ut ff. c. l. sicut dote. c. si. tt. l. s. i. ff. de pe culio ex fcō. l. iba. matre & fr̄atri. insti. de inge. & illum tutorio hijs qui in fuigo altius sedederint. l. p. s; ultia ē contra. ac in ēto. quia nlls est infecto uxe cauli. ut ff. de reg. iur. l.

aut puta s̄ba eius fuit. tunc q̄rta ps computacōe fc̄a pure s̄ be eius usq; ad minimam q̄ntitatem mulieri detur. Eodē mō fuando et in mulieribus que in do te constitute sine culpa mariti constitōnibus cognita eos repu diauint. ul' ip̄e culpam innocen ti marito p̄buint ut ex utraq; p̄te equa lance et equitatis pe na fueetur. Hoc uero q̄d tē p̄ti filijs q̄ non extantibus ipsis uiro & mulieri competente et ab hijs quomō uoluint disponendo.

Filijs aut̄ et deinceps p̄sonis ex eodem m̄rimonio int̄uenienti bus eis suato ad similitudinem dotis & ante nupcias donōnis p̄onima que sunt hijs statu ta. Ante culpas aut̄ uxoris cō stitōnibus enumatas & has addi mus si forte uxor suo ope ul' ex industria abortum fecit. ul' ita luxuriosa ē ut cōe lauacrū cū uiris libidinis cā h're audeat. ul' dum ē in m̄rimonio alium maritum ē si conata fuit. in hijs enim cāis constitōes locum h're scimus que de culpa tam mariti q̄m uxoris locuntur. sic̄ q̄madmodum dos et donō ante nup̄c. perit. ita et mulieres indotate in q̄rtam p̄tem que et uiris et mulieribus diffinimus ex hac lege amis sionis p̄iculum sustineant. Iu dicio de moribus. Q̄ amadmodum exā ti quis legibus positum erat nō aut̄ frequentabatur penitus ab olito. Omnibus enim cāis re quisitis & plectis quas antiq tas introducebat inch ualidis p̄ter eas quas constitōes antio

Res et p̄sens constitō introduxit inuenimus. **Soluto m̄rimonio q̄madmodum dos petatur.**

Dubium non ē p̄ existi matōem dotis pactōe ul' stipulatōe interposita. ul' ip̄e res si dissoluto m̄rimonio exta rent. uxori reddantur. et ancilla cum p̄tu ex stipulatu iudicio restitui oportere.

Iō Secundum rōnem iuris existi mas t' restitui debe dotem a fis co qui bona dampnati p̄ris tui suscepit. licet enim uiro quondam tuo pat' tuus h'res extitit. attamen iuri tuo hoc derogare non potē ip̄e pater sine uoluntate tua n̄ exigē nec accipe dotem poterat.

Impr Si ignorans statum he rotis ut libm̄ duxisti et dotem dedisti. usq; fiuus p̄xa iudicat ē dotem ex peculio recipies si quid preterea t' debuisse appariē rit. Cum aut̄ tu ut ex liba nati mēto tū p̄re spurij ingenui itel ligunt.

Iō Dos a p̄re p̄fecta si in m̄rimonio decessit mulier filia fam. ad p̄rem recurre debet.

Impr Siquidō uiuit a p̄ hostes uxor tua nondum fr̄ eius q̄n h'e res dotem repete potē. Cū si uero diem functa ē et hereditatem eius possit uendicare. dotis eō repe ticio ei iure competit cum isti pulatum deducta sit.

Impr. Circumscepta mi. unā. uiliore precio res dotales exti mate sunt quid sup hijs cūctiu' uicio statutum sit uulgo patz. Proinde si dolosis artibus mari ti circumuentam m̄rem uiām

cuiui p̄re dotis erat. ut ff. so. ma. l. a. cū ripe benedicto tati tam ex accōm nō p̄ iudicari filie. qui a nec ex p̄ssa z uti. ff. so. ma. l. nō solum. tt. l. sa. ē. l. tt. ff. de sol. qui hoiem ē. si gē. tt. ff. ō iur. doc. post nup̄c. et ad l. sal. pater filiam & l. ō filie. nisi in casibus. ut ff. so. ma. sicut do. ē. eo tempore. tt. dotem. & s. tenui p̄. sint p̄ponis est aut̄ tacita ex accō. cū aliquis suo debitori. succedit. ut & fr̄atri hic g'no. v. ff. de eiucc. si clau necodici. ē. his qui fundū accipis suis

Si ignorans. secus si sciens. ut. no. s. ō cond. ob. c. l. i. l. q. e. ē stuex in sibi casu. licet alij dē. dotem quo ad tuam opiniom recipies & si quidē res extant. ul' aliter ex hijs ē p' te p̄ferretur ipsi domino si nō extāt p̄ferret dotis

p'tinet. ay. aut. dix' dē. & hanc talias p̄tās intelligebat. l. hic nō ex stantibus p' eo. insti. de h'e. qua & diff. ē. fu. & ff. de libis. & post. l. in fuis. item et. i. ō coll. illam. s; ubi redi. s. q. op. r. fu. p̄ualet. set qui q' dicatur h'ē ex consuetudie suatur. op. q. quia h' lex i telligitur si decederat sine liberis p̄bat eam defunctā ancerit.

Siquidō anum functa esset quod nō tertius testis qui mortē a uiderit ul' sepellierit. Dico s. h. famam solam ad h'c sufficē si ergo aliqui testificet. q' sic de publica. h't fama i ciuitate sua. q' ipsa mortua sic suffit. nam aliquo p̄baret hul. ul. io. mortuū eē et sic itellige. i. de cap. nec na. p̄ tit. s. r. a p̄te diuit. de bere p̄bari. cū in stipulatu. maxie. nā io si nō fuit stipulat. ip̄e fiat ul' illa quia tantia ei queritur q' ad ē stem h'edem p'uenit

solūto m̄rio q̄madm̄ dos petat̄

... numquam extimatione cum in scriptum ad presidem provincie evidentibus probationibus ostenditis quin possidentibus vobis ad optinenda predia in doli mali excepcionis potestas opponetur sciet quatenus religionem iudicationis sue debeat temperare. Hec tunc locum habent cum res in natura sunt. Si tamen extincte sint precium quod dotali instrumento iudicium est id consideratione abitur generaliter. Si maritus in estimatione gravatum se alleget utilitate examinata non amplius quam precium iustum restitutione prestabit.

Idem. Filie pecuniam adimere quam heres in tua potestate minime prohiberis. Etiam si per ea dotem declarasti hanc constante matrimonio nec consentiente quidquid ipsa matrimonio autem dissoluto eadem filia invita repetere non potes.

Idem. Nec maritus heres per divorcium in quantum facere possit condempnandus est per ydoneus qui non recusabat in integrum residua probabiliter solonem recusat. Ceterum eius heredes conveniendos in solidum non ambigitur. Nec eis his solvendo fratris expuri non possis superstitionem sam generis sollicitu...

Idem. Dotis actione successoris divinem heres mariti super eo quod nomine dotis ei fuit datum conveniendi des secundum gredientibus enim in possessionem rerum dotalium heredibus mariti non consencientibus sine auctoritate competentis iudicis nullam habes facultatem.

Idem. Si socero filie tue dotem dedisti vir in eius potestate positus gener tuus rebus humanis ex...

...ceptus sit tamen non de peculio sed in solidum ante consenciente filia convenientium eum satisfacere oportet.

Imperator. Si constante matrimonio maritus fatali sorte fuit consumptus dos que data dicitur vel promissa ex eius uxoris facultatibus ad eandem revertatur: nec hoc quis secundum heredis defuncti heres audeat vendicare quod ad mulierem recurrere fecit obitus maritalis.

Si dos constante matrimonio soluta sit. Rubrica.

Imperator. Si constante matrimonio a marito uxori dos sine causa legitima refusa est quod legibus stare non potest quia donationis instar perspicitur optinere eadem uxore defuncta ab eius heredibus ex die confuse dotis marito restituatur: ita ut perpetuas competentes eiusdem dotis sibi refuata fuisse exceptis alienari ex leges a marito non possit.

Ne fideiussores sive mandatores. Rubrica.

Imperator. Si venie ex iure sive ex consuetudine lex perficiscitur ut vir uxori fideiussorem suam de dotis exibeat eam iubemus abolen.

Imperator. Generali diffinicione constitucionem pristinam ampliantes sancimus nullam esse satisdacionem vel mandatum pro dote exigendum vel a marito vel a patre eius vel ab omnibus qui dotem suscipiunt. Si enim credendam mulier quoque suam dotem pertinere marito existimavit quare fideiussor vel alius intercessor exigitur ut causa perfidie in connubio eorum generetur.

Rerum amotarum.

Imperator. Compensacionis equitatem iure postulante ...

Si ipse eam diuorcii postea iterum ap(ud) matrem ad suas nuptias non remeant / mentem tenere sibi nutriant p(ro)priis expensis ... eam ap(ud) patrem ... locupletis expensis nisi pater minus ydone(us) ... ap(ud) matrem locupletem nutriant. nam et locupletes filii matrem egentem debent alere ... de matre alenda et de filiis ege(ntibus) ... idem de omnibus ascendentibus et descendentibus.

Ut ... pater sine lima ... relinquit ... suam ... te tm parentibus relicta reliquum in n(atura)les distribui p(er)mittit. Ab intestato uero cum de sic soboles ... nec superstit ... si n(atura)les extent ex concubina que sola fuit indubitato affectu coniuncta in duas partes ... superest uncia porcio detur. Ubi enim n(atura)les pasci ... gittim extant et succedunt.

Quemadmodum filii locupletes cogu(n)tur matrem egentem alere ita uis tum doceturet ... filios pasci. hoc ... in omnibus ascendentibus et descendentibus utri(usque) sexus locum habet. Papinianus.

non enim prius exsolui(n)g(u)s de be constitit quum e(ss)et in peti tioni tue ... sit eo mag(is) quia ea te p(er)sequi dicas que di uorcii c(aus)a amota q(ue)rens. eum g(ene)r(um) ap(ud) competentem iudicem ex stipulatu conuenias ap(ud) eum

Item doce tu iuris res esse ablatas

Imp. D. Diuorcii gratia rebus uxoris amotis a marito uel ab uxore mariti rerum amotarum edicto p(er)petuo p(ro)ditur actio. constante enim matrimonio neutri eorum neque penal(is) neque famosa competit actio sed de dampno in factum datur actio.

Id. De rebus quas diuorcii causa quondam uxorem tuam abstulisse p(ro)ponis rerum amotarum actione contra successores eius non in solidum sed in quantum ad eos peruenit. quod si res extent dominium uendicatione uti non prohibens. **Ne pro dote**

Imp. **mulieri bona mariti ab dicantur.**

Ut uxori p(ro) dote bona addicantur q(uon)dam mariti iure p(ro)hibitum est. Cum sane si nullo relicto successore non ydoneus decesserit fisci iuris forma quatenus successionis modus patitur indempnitati tue consule(re) n(on) p(ro)hibens.

Imp. **De fundo dotali. Rca.**

Si extimata predia data sunt in dotem et conuenit ut electio mulieri fuerit: nichilominus lex iulia locum h(abe)t. Est autem alienatio omnis actus per quem dominium transfertur

Imp. Mariti qui fundum communem cum alio in dotem inestimatum acceperunt ad com(m)uni diuidundo iu

dicium p(ro)uocare non possunt. lic(et) ip(s)i p(ro)uocari possint. **Diuorcio**

Imp. **facto apud quem liberi mora ri uel educari de beant**

Licet neque diuorcium neque parentum moribus ulla con stitutione caueatur ut p(er)sonarum liberorum int(er) parentes diuisio celebretur. competens tamen iudex extimabit utrum apud patrem an apud matrem separato matrimonio filii morari debeant ac nutriri.

Imp. Parentium necessitatibus lib(er)os succurrere iustum est. **De alendis**

Imp. **liberis uel parentibus. Rc.**

Competens iudex a filio te ali iubebit. si in ea facultate est ut tibi alimenta prestare possit.

Id. Si competenti iudici eum qui te ex claudio eam te e(ss)e dicis filium eius e(ss)e probaueris alimenta ei pro modo facultatum p(re)stari iubebit. idem an apud eum educari debeat extimabit.

Id. Si patrem tuum officio debito p(ro)mueris paternam pietatem tibi non denegabit. Quod si sponte non fecerit aditus competens iudex alimenta pro modo facultatum p(re)stari iubebit. Quod si patrem se negabit quod e(xe)cutionem in p(ri)mis idem iudex examinabit **De concubinis. Rc.**

Nemini licentia con(ce)datur constante matrimonio concubinam penes se habere **De naturalibus liberis uel**

Imp. **matribus eorum et ex quibus**

Imp. **causis iusti efficiuntur.**

Senatores seu perfectos(?) uel quos in ciuitatibus duum uiralitas uel sac

to excepto ... actio ... potest ... dote ... ita ... dote ... quod ... uxore ... alimentis ... ex stipulatu ... uxore ... ab intestato ... liberos ... successione ... concubinam ... naturales ... legitimi ...

... qui non tenentur ... ob errorem inductu ... consuetudine ... in primis ... dote ... [illegible]

probabil(ite)r si cetentur in ciuitate ista. Sed azo dicit ... Non dubium ... ex stipulatu ... in primis ... uxori ... [illegible]

Generali constitutione ... [illegible]

Nouo iure his mulieres ecclesie nuptias cum omnibus possunt in ceteris precedentibus magnis dignitatibus, dum tamen dotalia instrumenta conficiant, ab illustribus reliqui non etiam eos qui maioribus decorati sunt dignitatibus solo affectu nuptias ecclesie possunt dum tamen libere sint hee et cum quibus licet nuptias celebrare.

Nunc liberi soli naturales ad hunc modum coartantur non et matres.

... docy uel quos pentarchie uel synarchie ornamenta decorant placet et maculam subire infamie et alienos a romanis legibus fieri, si ex ancilla uel ancille filia uel liberta uel liberte filia uel scenica uel scenice filia uel ex tabernaria uel tabernarie filia uel humili uel abiecta uel lenonis uel arenarii filia uel que mercimoniis publice prefuit susceptos filios in numero legitimorum habere uoluerint aut proprio iudicio aut nostri prerogatiua rescripti. Ita ut quicquid talibus liberis pater donauerit siue illos emptos sibi naturales dixerit totum retractatum legitime soboli reddatur aut fratri uel sorori aut patri aut matri. Set et uxori talis quecumque datum quolibet genere fuerit uel emptione collatum et hoc retractatum reddi precipimus. Ipsas in quarum uenenis inficiuntur animi perditorum, si quid quesitum uel commodatum dicetur quibus hisce reddendum est quibus iussimus aut fisco nostro tortis subici iubemus. Siue itaque per ipsum donatum est, qui pater dicitur uel per aliam siue per interpositam personam siue ab eo emptum uel ab alio siue ipsorum nomine comparatum, statim retractatum reddatur quibus iussimus. Aut si non existunt fisci uiribus uendicetur. Quod si existentes et in presentia rerum constituti agere noluerint pacto uel iureiurando exclusi, totum sine mora fiscus inuadat. Et tacentibus et dissimulantibus a defensione fiscali duorum mensium tempora limitentur, intra que si non retraxerint uel repetita habendum rectorem prouincie non inte...

...pellauerint, uel quicquid talibus filiis uel uxoribus liberalitas imperiua contulit fiscus inuadat donatas res uel commodatas sub pena quadrupli seua actione perquirens.

Imperator. Matre uel liberis filiis uel nepotibus aut pronepotibus cuiuscumque sexus uno pluribusue extantibus bonorum suorum unam tantum unciam pater naturalibus filiis seu filiabus eorumque genitrici uel si sola sit concubina semunciam largiendi uel relinquendi habeat facultatem. Quicquid uero ultra modum concessum relictum est legitimis liberis uel ceteris successoribus iure reddatur.

Imperator. Si quis seu libertus est ipse seu curie sit nexibus obligatus tradendi filios naturales uel omnes uel quos eorum uelit uel maluerit eius ciuitatis curie unde ipse oritur et in solidum heredes scribendi liberam ei concedimus facultatem. Quod si etiam non ex urbe sed uico uel possessione qualibet oriundo natales ubi contigerint eosque uelit sub diffinitione predicta curie splendore honestate et hereditatis opibus adiuuare eius ciuitatis asscribendi sunt ordini uel sub qua uicus ille uel possessio censeatur. Quod si alterutram regalium ciuitatum patriam sortiatur, si et liberum susceptam ex inequali coniugio sobolem curiisque ciuitatis decurionibus immiscere dummodo ciuitas que eligitur totius prouincie teneat principatum. Indignum enim est ne qui sacratissime urbis ubere glatiatur na...

[illegible]

curiales suos non illustris ordinis civitatis invenimus. Et hoc sive postrema dispositione sive donatione sive cuiuslibet contractus modo donationes filios pater confirmaverit et qui se subeunda sorte curiali seu testamento seu actorum fide constituat, ita ratum esse stabilitatemque volumus observari ut sive abstinendo hereditatibus sive abiciendo donationes naturales liberi curialem voluerint evitare fortunam, ea que patriarum opum vel in solidum vel ex parte recepti fuerint possessores, licet eas alienaverint, omnimodo ad condicionem in qua pater eos amplificatis opibus esse voluit et inviti cogantur accedere. Et si filiam naturalem vel filias habuerit et eam vel eas curiali vel curialibus civitatis ex qua oriundus est vel sub qua vicus vel possessio eius oritur constituit vel eius civitatis que principatum totius civitatis tenet in matrimonio collocaverit, hec eadem in persona eius vel earum ad maritorum exemplum optinebunt. Quid enim interest utrum per filios aut per generos commoditatibus civitatum consulatur et utrum novos lex faciat curiales an foveat quos invenit.

Imp. Zeno. Quoniam desidia moventium et ex arbitrio viventium non sine iusta ratione colligimus et is qui naturalem filium habens honoratis ab legibus ultro ad instar legitimi municipalibus eum voluit aggregare muneribus et donare patrimonium principale manifestavit, non tantum quod fecit sine dubio professione certissima facultatum suarum omnium elegisse se affectione de vita successorem, cum ceteris personis adeo sacratissima constitutione subventum sit ut nec renuntiandi eis vel alienandi vel repudiandi paternas hereditates vel donationes in fraudem curie concedatur facultas, sed muneribus patrie suscepti patrimonia subire cogantur, nullam ex diviso calumpniantium vocem penitus percemur admitti, sed ipsum Philocalum et propriorum bonorum omnium ab intestato herede et nostre civitatis curie principalem invicta vel immungenda sic munia subire, ex eo quoque genitos vel nascendos filios similiter patris condicioni subiacere precipimus, iis tamen omnibus casibus que similiter in curiis cuiuscumque civitatis ordine curia quod contigit in posterum decernimus observari.

Imp. Zeno. Divi Constantini qui veneranda christianorum fide romanum munivit imperium super ingenuis concubinis ducendis uxoribus filiis quin etiam ex hisdem vel ante matrimonium vel postea progenitis suis ac legitimis habendis sacratissimam constitutionem renovantes iubemus eos qui ante hanc legem ingenuarum mulierum matrimonio minime intercedentibus electo contubernio cuiuslibet sexus filios procreaverunt quibus nulla videlicet uxor est nulla que ex iusto matrimonio legitima prole suscepta, si voluerint eas uxores ducere que antea fuerant concubine, tam coniugium legitimum cum his mulieribus ingenuis ut dictum est posse contrahere quam filios utriusque sexus ex earumdem mulierum priore contubernio procreatos et proprii

[illegible]

Quando licet pater sine legitima prole seu parente decesserit, cui relinquitur necesse decedenti naturalibus totam substantiam suam vel inter vivos largiri vel testamento dimittere. quod si parentes ei dumtaxat supersint, legitima parte eis parentibus relicta reliquum in naturales distribui permittitur. ¶ Ab intestato vero cum desit soboles civilis vel uxor, si sit concubina legitima, si naturales extent, ex concubina quae sola fuerit et indubitato affectu coniuncta in duas partes substantiae uncias succedunt, ut inter eos si superest vivus porcio detur. ¶ Heres ei naturales passa bonorum arbitrio necesse est si vel legitimi extant et succedunt...

concubine ut filius, pena talibus filiis et concubinis inferentur ... contineri tales res ... l. decurii. ff. l. in tertiis.

...nuptie cum mulieribus earum fuerint celebrate filios prius in potestate fieri et cum hiis qui postea ex eodem matrimonio suscepti fuerint vel solos si nullus alius deinde nascatur tam ex testamento volentibus parentibus et ex integro succedere quam ab intestato petere hereditatem paternam pactisque et matrimonii tempore super dotalibus vel ante nuptias donationis rebus subsecuta fuerint et ad eorum personas pertinentibus ut una cum fratribus suis post eam ex hiisdem fortè parentibus progenitis aut solis si nullus alius sit procreatus dotis et ante nuptias donationis pro tenore legum nec minus pactorum emolumenta recipiant. Hiis vero qui tempore huius sacratissime iussionis nec dum prolem aliquam ex ingenuarum concubinarum consortio meruerunt minime huius legis beneficio perfruantur cum liceat easdem mulieres sibi iure prius matrimonii copulare has non extantibus legitimis liberis aut uxoribus aut legitimos filios utpote nuptiis precedentibus procreare nec debebant quos ex ingenua concubina dilato post hanc legem matrimonio nasci voluerint ut legitimi ac iusti postea videantur magnopere postulare.

Imperator. Iubemus eos quibus nullis extantibus legitimis liberis in presenti aliquem mulieres uxoris loco habentur ex hiis sibi progenitos seu progeniandos suos et in potestate sua legitimosque eos habere et paternam substantiam ad eos vel per ultimas voluntates vel donationes seu per alios legitimos titulos si voluerint transferre. ab intestato quoque ad eorum hereditatem vocandos nec aliquarum questionum seu altercationis excende sub qualibet astucia subtilitateque legum vel constitutionum occasione super hiis vel agnatis vel cognatis genitoris eorum vel quibusdam aliis super facultatum in posterum movendis. omnibus quisquis hi mulierem uxoris loco dotalibus instrumentis confectis habuerint per eius sobolem similem eandemque formam custodiri nec adimatur ei legitima secundum quodammodo pro libidos habitos suum patrimonium acquirendi filios insuper vel filias iam per divinos afflatus a patribus suis in arrogationem susceptos vel suscepturis huius providentissime nostre legis beneficio et vivam minime potius censemus

Imperator. Legem Anastasii dive recordationis que super naturalibus filiis emissa est in hiis tantummodo casibus concedimus que nunc usque subsecuti sunt per eiusdem legis tenore in omnibus tunc constantibus vel postea certis ita tamen ut non aliud de progenitis credatur sub venisse quam non ex nefario nec incesto coniugio. Naturalibus insuper filiis seu filiabus ex civilibus nuptiis cupidine non incesta non nefaria procreatis et in patria per arrogationem seu per adoptionem sacra susceptis ex divinis iussionibus suffragante quam eadem lex incepit seu per eandem legem usque ad presentem diem vel legem non sine ratione duximus suffragandum ut adoptio seu arrogatio firma permaneat nullis prorsus improbanda questionibus. quicumque impetraverunt lege quadam

Marginal gloss (left): concubine ut filius... vel si pupillaris substitutio ... Matre autem que pupilli habuerit filios ... Naturales liberi ... Si quis seu sub. ... naturales vel ... ut in aut. quibus mo. na. ef. sui. ... ex ancilla quia

Marginal gloss (right): naturales passa bonorum in vivi arbitrio necesse est si vel legitimi extant et succedunt vel eos ... Quibus mo. nat. ef. sui ... Quoniam ... ut in aut. c. ¶ primus ...

Bottom gloss: et non potest si habet fratres legitimos ... quis se offert non potest si habet fratres legitimos ut in aut. c. ¶ ... ¶ si quis igitur fuerit censeatur sic ff. ad municipalem l. qui ex vico ... igitur ex qualibet ex vi equali coniugio i. concubinatu ... in metropolitana ut in coll. ¶ si quis igitur ex qualibet conferat ... ab intestato decedat hic pater succedunt sic ... si non alius agnatis patris nec alii cognati isti sicut ut i. aut.

referuntur ac ... hic fuit primus imperator christianus et non legitimus ... Quia quidem lex tit. l. ... si iam tempora loquentur ... sit hoc casu ... ut in c. cum quis ac. non valet quia ... tempora loquitur ut in aut. c. ¶ tribus sed sequens sic que est iusti patris ... ut i. aut. c. ¶ ad optionis cassatur ergo ... per consequentem ... valet ... nupt. l. ante uxoris loco habent puta concubine que tenentur ac si essent uxores ...

Quod locum habet et si non habeat concubinatus consorcium liberorum sit pater ... ex aliqua coniuge aqua sit separatus legitime ... constitutio de tenere et semisse ... coll. iii. non permittit habere ancillam nisi ei qui sine liberis aliis reperiatur ... constitutio vi. in coll. vi. ubi decreto ... et hoc generaliter inducetur ... ut ex ipsa dotis inspectione simul et libertatem tri... buit et ius suorum ...

Item sine legitimis in testamento scribens velle se naturales filios fore legitimos successores ... ex sentenciam habet pater ut post mortem eius filii supplicent testamentum ostendentes et principis legis dono fiant heredes si tamen filii voluntatem patris amplectantur ... Preterea qui legitimam non habent plenam sed ex hiis consuetudine dumtaxat naturales potest pater ... principi datis legitimos constituere et sine minimo si mulier iam defuncta sit vel deliquid occultetur vel alterum prohibeatur vel quoquo modo uxori impediatur ad sacerdocio.

inductum sit. Quoniam et si qua prius talis emergebat dubitatio remittenda fuit monente iam quia indigni sunt qui alieno labore aut vicio fruuntur. Itaque per eandem arrogationem seu adoptionem seu in potestate patrum successionem scilicet tam ab intestato quam ex testamento sapiant, prout in arrogatis seu adoptatis constitutum sit. Cui postmodum vero sciant omnes legitimis minime legitimam sub potestatem querendam ac si predicta constitutio lata non esset. Iniusta namque libidinum desideria nulla decreto vetera defendet nullum sublevabit novum adminiculum preter antiquorum dispositionum ordinem non autem latam scio quam ex hoc die resecandam pia suggestio non arrogationum vel adoptionum pretextus que ulterius minime ferende sunt non astucie sive divinis affectandum litteris seu quibusdam inlicitis ambiende machinationibus cum minus indignum minus sit impium flagiciis presidia querere ut et peculancie furere liceat et ius nominque patris quod eis denegatum est id alto legis colore presumatur.

Inpr. Humanitatis intuitu naturalibus patribus hoc indulgemus ut liceat eis nulla legitima sobole vel matre subsistente naturalem vel naturales filios matremque eorum non tantum ex tribus unciis quod priores leges permittebant sed et ex dupli portione id est ex sex unciis heredes scribere ut licet ab intestato nullam communionem ad patris naturalis bonis successionem habent ex supre-

matrimonii eius voluntate permittatur eis usque ad predictas sex uncias si naturales patri voluerint hereditatem capere. Ita tamen ut memoratam sex unciarum quantitatem omnibus naturalibus filiis et matri eorum minime testator accedat. Quod et in legatis et in fideicommissis eis relinquendis et dotibus et donationibus tam aliis quam ante nuptias usque ad extinctionem sex unciarum liberam similiter naturalibus eorum patribus damus potestatem. Hec autem in futuris tantummodo testamentis vel ultimis voluntatibus vel dotibus vel donationibus locum habebunt.

Iđ Communium rerum esse utilitatem recte iudicantes legis et omnem ambiguitatem segregatis legibus uti iure nostro subiectos imperio ad presentem venimus sanctionem praxi omnium dubitatione remota que usque adhuc optinebat certissimum facimus ut quoque naturales filii curiali fortune patre sui genitoris assignantur vel adhuc vivente patre vel post obitum eius per dispositionem testamenti ab eo dispositi et eo modo legitima ut in paterna successione adipiscuntur. Quod recte fieri minime dubium est licet illustrem dignitatem ex qua curialis fortune liberatio competere non potest naturales filii autem invenerunt non permittatur eis successionem ab eodem suo patre descendentium vel ascendentium vel ex latere cognationis vel agnationis iure eidem patri coniunctorum licet ipsi legitimi successores eidem naturali patri per memoratam fortunam efficiantur

Quod ius sibi constitutione noua a. j. aut. tertii tit. § quum. constitutio sexti. que est ut liberti de cetero. § si quis a. sequitur ... ut dixi qualiter uiuens pater consulat filio in ... alento. nunc qualiter uiuens moriens in tutela ...

antur aliquod ius sibi uendicare ualentibus. Sed si quidem iste naturalis filius siue per quem legitimus successor prius factus sit siue in antecedenti tempore filios ex legitimo matrimonio uel alios descendentes liberos habeat eos modis omnibus ad eius successionem sine testamento morientis uocari nec eidem curie locum esse preterquam si certa porcio bonorum eius curie debeatur. Quia nullus forte ex mortui liberis curialia munia pagere cogitur uel quia dignitate polleat curiali administratione uel quia ante decurionatus eductus sit illo uidelicet obseruando quod illi quos iste naturalis filius post ea quam fortune curiali datus est procreauit decuriones sine dubio sint et curialia pagere munia compellantur. Sin uero sine liberis cuiuscumque gradus decesserit, si quidem matre superstite tertiam partem bonorum eius matrem habere. Duas uero alias partes curiam cui a patre datus est. Sin autem mater quidem defuncti non sit et alii uero cognati ex transuersa linea descendentes uel ascendentes uel ex latere uenientes ad eius uocantur successionem, tunc quidem ea que a patre naturali ad eum peruenerunt eidem curie competere. Quando uero filio per eam legitimo quoque successore effecto uel a matre sua uel aliunde quocumque legitimo modo acquisitum sit habere ad proximos cognatos minores eius peruenire illo uidelicet obseruando ut siue matre eius superstite siue ea ante filium mortua aliquis ex eius genere eidem curie fortunam subire paratus sit liceat ei se offerenti eidem curie bona mortui que de substancia patris ad eum peruenerunt capere muniaque pagere curialia. Quo accedente matre defuncti si adhuc superstes sit non solum tertiam partem eorum que ex paterna substantia filius eius aliunde acquisiuit. Sed omnia ea uel ipsa sola uel cum heredibus suis coheredibus capiet. Ea uero que de successione naturalis filii per curialem condicionem morientis constituimus non tantum in his locum habere debent qui per eam a patre suo filii curie dati fuerint. Sed et in illis qui iam dati sunt si tamen adhuc supersint. Quia si ante presentem sanctionem mortui sunt minime ad eorum successionem eandem nostram sanctionem extendimus. Et quia omni modo fauendum est curiis ciuitatum illud etiam in hac parte attendendum esse censemus ut liceat patribus naturales filios curie patrie sue tradere non solum eis nulla legitima sobole existente sed etiam si filios uel alios liberos ex legitimis matrimoniis procreatos habeant et eo modo naturales quoque filios etiam legitimos successores efficere. Ita tamen ut minime eisdem patribus liceat per donationem uel ultimam uoluntatem amplius eidem naturali filio dare uel relinquere quam uni filio ex matrimonio legitimo procreato dederit uel reliquerit cui minima porcio data uel relicta sit.

Item. Quicumque a muliere libera et cuius matrimonium non est legibus interdictum cuiuscumque consuetudine gaudeb at aliquos liberos habuerit minime dotalibus instrumentis compositis procreauit autem ex eadem affectione ad

... legitimam sobolem uel non et facit ... ad ... ricianum l. plt. ¶ De testamentaria tutela. dixit de ceteribus ... pater testamento in scripto coram quattuor testibus ... quia potest testari ...

nuptialia pervenit instrumenta, et alios iterum ex eodem matrimonio liberos procreaverit, ne posteriores liberi, qui post dotem editi sunt, omne paternum patrimonium vendicaverint, quasi iusti et in potestate effecti heredes suos, qui autem ante dotem fuerant nati, ab hereditate paterna repellentes: huiusmodi iniquitatem non esse ferendam censemus. cum enim affectio prioris sobolis et ad dotalia instrumenta efficienda et ad posteriorem filiorum edendam progeniem praestitit occasionem, quomodo non est iniquissimum ipsam stirpem secundae posteritatis quasi iniustam excludere, cum gratias agere fratribus suis posteriores debeant, quorum beneficio ipsi sunt iusti filii et nomen et ordinem consecuti? neque enim simile est, qui prius vel donationem vel dotem conscripsit et ab initio talem affectionem circa mulierem non habuisse, que eam dignam esse uxoris nomine faciebat. Quia igitur sancimus in huiusmodi casibus omnes liberos sive ante dotalia instrumenta editi sunt sive postea, una eademque lance trutinari et omnes in potestate suis existere genitoribus, ut nec prior nec iunior nullo habeantur discrimine, sed qui eisdem maioribus procreati sunt et similiter perfruantur fortuna.

Idem. In nuptiis legem conscripsimus, per quam iussimus si quis mulierem in contubernio suo collocaverit non ab initio affectione maritali, eam tamen cum qua poterat habere coniugium, et ex ea liberos sustulit, postea vero affectione procedente etiam nuptialia instrumenta cum ea fecerit filiosque vel filias habuerit, non solum secundos liberos qui post dotem editi sunt iustos et in potestate esse patribus, sed etiam anteriores qui his qui postea nati sunt occasionem legitimi nominis praestiterunt. quam legem quidam putaverunt sic interpretandam ut si non progeniti fuerint post dotem conscriptam liberi sive ab hac luce subtracti, non anteriores iustos filios heri, nisi in utroque tempore invenientes et superstites liberi inveniantur. quorum supervacuam subtilitatem penitus inhibendam censemus. sufficiat enim talem affectionem habuisse ut postea liberorum editionem et dotalia instrumenta efficiant et spem tollende sobolis habeant. licet enim hoc quod speratum est ad effectum non pervenerit, nihil anterioribus liberis fortuitus casus derogare concedatur. et multo magis si quis mulierem quam in contubernio suo habuit pregnantem fecit, postea autem adhuc gravida muliere constituta dotalia fecit instrumenta et puer vel puella editus vel edita iusta patri soboles nascatur et in potestate efficiatur et heres existat morienti sive ab intestato sive ex testamento. satis enim absurdum est si filii post dotem progeniti et anterioribus liberis adiutorium inferant, et ipsum puerum vel puellam sibi opitulari non posse. et generaliter diffinimus et quod super huiusmodi casibus diffiniebatur, certa diffinitione concludimus ut semper in huiusmodi questionibus in quibus

[illegible gloss, top margin]

[illegible gloss, left margin]

Item adhuc dubitabatur posteriorem an priorem remouere ... [illegible interlinear gloss]

egeat sine firmitate ... [illegible interlinear gloss]

de statu liberorum est dubitatio non conceptionis sed partus tempore inspiciatur: et hoc fauore facimus liberorum et edicimus tempus statum eorum esse inspiciendum exceptis his tantummodo casibus in quibus conceptionem magis approbari infantium conditionis utilitas expostulat.

Idem. Quidam qui iustum filium non habebat nepos accessit naturalis sine potis nomine huius suboli legibus accommodandum esse querebatur: uolebat enim naturalitati nepoti ex iusto filio iam defuncto progenito totam suam substantiam relinquere cum sacris constitutionibus tantummodo in filiis naturalibus prohibentibus totum patrimonium sine quantum uoluerint patrem ei relinquere et tanto sine partes eorum concludentibus. Huius autem dubitatio et maliciam spem uentilata est. Quando enim si ex naturali filio nepotem habeat ius ultimum patris suo et naturalem. In omnibus itaque talibus dubitationibus cum nulla ultima consequentia in his personis custoditur: sed in tuentur sobolis naturalis in eo ultimum esse potest ut necessitas relinquendi aliquid eis ex legibus immineat liceat eis quantum uoluerint substantie sue in eos conferre. Si nulla legitima sobole consistente filiis autem naturalibus relinqui constitutiones quantum uoluerint. Ideo prohibuerunt quia uitium patrum refrenandum esse existimauerunt. In nepotibus autem non eadem obseruatio in praefatis speciebus custodienda est. Ultima minime soboles facit impedimentum. Eam enim subsistente uetitum constitutionum tenorem in naturalibus filiis statutum in nepotes extendimus. Sed hoc in his tantummodo scimus in quibus uoluntate aliquid consecuti sunt. Iura enim ab intestato in auita successione neminem eorum penitus aperimus: et hoc non solum in eis accedere scimus a substantia patris naturalis sed et patris uel eius cognationis. Si qui saltem huius uocabulum in tam degeneres homines extendere maluerint.

De testamentaria tutela. Rubrica.

Imperator. Quem dicis tutorem testamento parentis datum si administratione se non immiscuit nulla actione teneri. Neque enim iure datus tutor fuit. Con. Si administrauit sponte res tuas ex parte aduersus eum actione negotiorum gestorum potes.

Imperator. Si tutores testamento uobis dati sunt quamquam unum unius sue etatis sic fratrus .i. pupillarem etatem excessit tutela tamen uestra ad eum non pertinet.

Imperator. Et si a patre tuo testamento iure tutor datus eo tempore quo heres extitit in rebus humanis fuit: tamen codicillis alius tutor recte datus est et uterque pro uoluntate testatoris tutor erit. Nisi testamento datum per alium codicillis dando reprobauit: tunc enim posterior solus tutor erit.

Imperator. Si pupillorum pater alienum filium de quo postulas tutorem esse uoluit et liberum manente tamen alio pupillis tutore dato rectum et manumittenti apud presidem et curatorem ad

[illegible gloss, right margin]

[illegible gloss, bottom of page]

Sicut hereditas agnatorum non inspecta [...] defertur, ita et tutele onus cum ita et emolumentum si perfecte etatis sint. Quod si plures eiusdem gradus sint, magis idoneo vel idoneis committatur, periculo omnibus imminente qui ad tutelam vocantur [...] tacentibus pro tali gubernatione.

Iungi oportet.

§ Mater testamento filiis tutorem dare non potest, nisi eos heredes instituit. Quando autem eos heredes non instituit, solet ex voluntate defuncte datis tutoribus a presidibus confirmari. Et nullo modo ex hiis in eventu fines pupillares qui dati sunt administraverint per tutele actionem tenentur.

Imperator. Si te pater avunculum testamento recte tutorem dedit, nisi excusatus es cum tutele iudicio tam de administratis quam de neglectis cum administratione debet apud competentem iudicem conveniri secundum bonam fidem et satisfacere iussurum.

§ Tutele actione contra tutores data mota quam in testamento patris inofficiosi posita, aut datum heredis secundi et si quid debetur competens iudex traditis iubebit. Curatorem enim inutiliter in testamento dari non ambigitur.

Imperator. Tutores in grecis verbis licet intestatis relinqui, ut ita tutores dati videantur, ac si minus verbis eos testator dedisset.

Imperator. De confirmando tutore. Rubrica.

Testamento instituto tutores dati excusare se necesse non habent nisi decreto secundum voluntatem defuncte et quod datis inquisitione habita dati fuerint.

§ Neque per plam neque contra exceptio testamento tutorem recte dari in dubitati iuris est. Voluntas patris in constituendis tutoribus vel curatoribus in hiis casibus a iudice ad cuius officium hec res pertinet firmari solet, sin que veteri non debes ne per

Iamque iam confirmanus et cessent.

§ Sicut heredis pupillo cuius inventum est pater inutiliter testamento tutores dedit et provincie in hiis confirmarent, alii ab eo cuius interest dati sunt, id quod quod iure gestum est revocari non potest. Autem qui iudicium prius habent tutores eidem pupillo constitui debeant ad ictus competens iudex perspectis utilitatibus eius estimabit.

Imperator. Naturalibus liberis providentes damnus [...] plurimis eorum in hiis rebus quas quocumque modo eis dederint vel reliquerint, contra profuturum nisi legibus modum tutorem eis relinquere, qui debet apud competentem se confirmare et ita res gerere pupilla.

Imperator. De legitima tutela. Rubrica.

Fratres avunculos nec masculorum tutele ex lege xii tabularum defunguntur, cum solum prius si non se excusaverint id ius tributum sit.

§ Ad agnatos pupilli iure legitimo sollicitudinem tutele pertinere nisi capitis diminutionem sustinuerunt manifestum est.

Imperator. Ex constitutione dive memorie Constantini lege Claudia sublata pars antiqui iuris auctoritate salvo manente agnationis iure tam consanguineus id est frater quam patruus ceterique similiter ad pupillarem feminarum tutelam vocantur.

Imperator. Frater emancipatus qui virginem suam vel sororis successores omnes inferiores seu pluriores gradus non tantum cognatorum sed etiam agnatorum antecedere a nobis prima dispositione iussus est et ad legi

tunas fratrum et sororum nec non liberorum fratrum tutelas qui minime patris potestate prius emancipationis relaxatus si non alia iuri cognita excusatione muniatur, suscipere vocari. nec sub pretextu capitis diminutionis alienum hoc onus a se met ipsum contendere sancimus.

Imp. Nemo neque frater neque alius alumnus in tutelam sive ingenui sive liberti vocetur antequam quintum vicesimum sue etatis annum impleverit. immineat enim ei pro sua tantummodo administratione periculum nec alieno onere alius pergravetur. sic enim et pupillis et adultis competens gubernatio inducetur et iustus ordo pro omnia conservabitur. cum enim sit absurdum eum esse tutorem et sub tutela constitui itemque eundem curatorem et sub cura agere. lex certe in omnium rerum feda confusio est. discretis itaque omnibus vel datiui vel testamentarii fiant tutores vel curatores hii qui talis etatis sunt cui suarum rerum administratio committitur: quique possint plenissimo iure ypothecarum tenere. Omnibus ex successionibus tam ingenuorum quam libertorum a prioribus legibus disposita sunt in suo robore duraturis nec aliquam imminutionem ex presentis legis sanctione accepturis et maxime in libertorum successionibus ne videantur ex eo quod ad tutele gubernationem non venerint successionis emolumentum amittere.

Imp. Qui petant tutores vel cur.

Admone adolescentem adversus quem consistere vis ut curatores sibi dari postulet cum quibus secundum iuris formam consistas. quod si in petendis his cessabit potes tu competentem adire iudicem ut in dandis curatoribus officio suo fungatur.

Idem. Patroni tui filii si eius etatis sunt ut res eorum per curatores administrari debeant curatorem adire et nomina eorum ex quibus tutores constituantur ne si cessaveris obsequii destitutionis periculum subeas.

Idem. In locum tutoris defuncti vel in perpetuum delegati alium dare tutorem filiis tuis virum idoneum ex eadem provincia a iudice competenti postula qui per officium suum utilitatibus eorum providebit.

Imp. Si filiis debitoris tui non sunt necessarii qui tutores petant potes et ipse curare ut accipiant per quos legitime defendantur.

Imp. Amita tutores petere filiis fratris sui non prohibetur.

Idem. Matris pietas instruere te potuit quos tutores filio tuo petere debes sed observare debes ne quos secus quam oportet minorem filii pupilli agatur. petendi autem filiis curatores minoribus necessitas imposita non est cum puberes minores anno xxv ipsi sibi curatores si res eorum exigit petere debeant.

Imp. Admone eam que quondam pupilla tua fuit cum eam in tantum impotentem esse non supersis se proponas ut sibi petat curatorem. quod si ea petere neglexerit quo maturius possis rationes reddere administrationis adito eo cuius

ea re notio est petere curatorem non vetaberis.

Imp. Cum amicis seculum petendi tutoris officium exigatur non fortuiti casus impedimentis ascribantur, proponasque procuratorem qui ad petendum pupillo tutorem a matre fuerat constitutus, ab alationibus in effectum petitionem quam ex necessitate demonstratam esse ab hereditatis successionem repelli, cuius nullum vicium intercessisse asseris, per legem durum est.

Idem. Cum iure cerni tutorem tutor dari non possit intelligis matrem non officium pietatis in petendo tutores defuisse, sed iure minime iuncto filio suo tutorem non postulare.

Idem. Nepotibus filiis tuis si eorum mater in petendis tutoribus non debito fungatur officio petere tutores sollempniter potes.

Impp. Matres naturalibus filiis ad similitudinem eorum qui ex iustis nuptiis ac liminis fuit procreati petendorum tutorum necessitati subiaceant, nulla eis ignorancia iuris ad evitandam legibus vel sacris constitutionibus diffinita si petitionem tutorum minime curaverint pro futura. **Ubi tutores vel curatores petantur.**

Impp.

Magistratus eiusdem civitatis unde filii tui originem proprium patrem ducunt vel ubi eorum sunt facultates tutores vel curatores his cum primum secundum formam perpetuam dare curabunt. Quod si filii tui neque possident quod ex provincia vel morantur neque originem ducunt restitutam apud patriam suam et vel patrimonium sunt morabuntur ut ibi defensores idoneos sortiantur. **De tutoribus vel curatoribus illustrium vel clarissimarum personarum.**

Imp.

Iusti**n**. Clarissima**bus** prefectus urbis **vel personarum** adhibitis decem viris senatus amplissimi et pretore clarissimo viro qui tutelaribus cognitionibus presidet tutores curatoresve ex quolibet ordine ydoneos faciat representari. Et sane id tibi iudicio expressoque damus promovere statuentes iudicantes. Et si regendis pupillaribus sub his singuli candidorum pares esse non possint plures ad hoc simul veteres leges conveniunt ad vocari, ut cum cetus ille administrandis negociis pupillorum dignissimum iudicabit, illa sola sententia optineat perfecturus si cuius nomine sollempnitate fuata precario procuratorem imponatur decretum. Itaque hoc modo remotis a metu qui consilio affuerint permanebunt et pupillus adultusque clarissimis iusta defensio sub hac prudentum deliberatione pervenietur. Quod tamen certa personas eorum censuisse nos palam esse quibus sane neque testamentarii defensores neque limini iusta etate facultatibus suppetunt: nam vel forte huiusmodi homines offitiorum summa ad defensionem suis privilegiis comparabuntur ut eam possint iure prescribimus. Cetera

Minoris debitor uel eis cum minor esse aut res minoris prohibetur a curatore. Nam et a curatore si minoris creditor efficiatur non sine aduentu curatore ministrabit. Cum autem ab eo non uel puberem uel mulierem se credere se minore obligatum uel res eius habere. nam si taceat actionis sustinebit iactam. Sed si debitor taceat nec reddi[...] uel alia tempore curatori minoris solue. Sed et si cessionem aduersus minorem accipiat nec per curam quod depositam ea permittitur uti sine [...] is qui cessit agere.

terium aliaque in causis minorum antiquis legibus cauta sunt inanime interminata decernimus. In prouinciis autem curiales in nominandis tutoribus et curatoribus clarissimarum personarum exhibeant debitam cautionem et discriminis sui memores idemptitati minorum sciant obnoxias substantias suas deinceps esse facultates.

Idem. Generali lege prospectum est ne qui ad illustrium senatorum tutelam cum aliis occupati necessitatibus uocarentur.

Qui dari tutores uel curatores et qui dari non possunt. Rx.

Cum in ea etate constituto tibi si de statu tuo contra te pro tutores uel curatores negocia tua administrare deberent libertatis controuersiam si alleges non oportuit impediri quominus magistratibus ei ordinata quia in tempus litis bonis curator tibi daretur per quem defendi causa tua potest.

Imperator. Liuinius captum curatorem habere debet filio tuo persuasum est.

Idem. Mulieres armate militibus occupatis neque filiis suis si non testamento datus fuit nec alio modo in suo uoluit tutor aut curator fieri potest. Sed si errore ductus res administrauit negociorum gestorum actione conuenitur.

Imperator. Neque a preside altius prouincie neque magistratibus minimum a paulo tutorem foraneum ex alia ciuitate nec domicilium uel nominat habentem uiri dampnose ab eo cuius iurisdictioni subiectus non est certissimi iuris est. neque cessatio in iniunctum reperitur officium ad periculum eius pertinet.

Idem. Quod dicis mulierem filiis tutores nolle petere sibi hac re ad presidem prouincie qui si eam neglexisse perspexerit ipse magistratus dare tutores uel nomina mittere ut ab ipso decreto tribui possint iubere non prohibetur.

Idem. In filium condicione constitutum tutorem uel curatorem a preside dari non posse nullam habet iuris dubitationem.

Idem. Si sororis tue filiis tutore testamento primo constituto nec ullo excusato periculo tutor datus es cum heredes tutorem alium dari iure prohibeant necessitatem administrationis ad eum pertinere nec te dationem teneri non ambigitur.

Idem. Creditorem debitoribus tutorem datum non tantum petitorem non admittere sed et ipsum se posse soluere non ambigitur.

Idem. Curatorem heredis non adulti in causa cognita nec in loco eius alium substitutum non ante priore remoto ambigui iuris non est. Neque ad futurum dampnum quod in medio tempore negociis pupillaribus contigit esse succedaneum cum auctorem periculo tuo constitui debuisse nec uero magistratum in absencia tua alium creasse certum est.

Imperator. Uniuersis litibus complacet non prius puberem uisitam habere personam nisi interposito decreto aut administrandi patrimonii gratia aut in litem fuit curator datus ut uere prudencia nostre pietatis statuta hinc litis inchoate agitata in iudiciis consummata firmantur.

Sacramentum quod non exigitur, sed actis factis nuptiis expelli eam a tutela conveniet, salva minoribus per omnia iuris communi alia tutela vel cautela.

Adhuc et si debitum mater ipsam et filios quoque modo invenit tutela materna non ideo minus admittatur, debito in sua natura durante.

Mater autem secundum ordinem tutelam etiam ante agnatos subire permittimus, si mater gesta nuptiis aliis et auxilio senatus consulti Velleiani renunciaverit, solis testamentariis tutoribus eas precedentibus.

Imperator. Curator adolescenti ordinatus prius inchoatam litem non potest sub pretextu specialis curatoris a se nominati ante litem contestatam deserere aut se ab administratione eius subtrahere.

Imperator. Ne magistratuum ulterius procedat licentia, plenius designamus ne per nominationem colonorum sive eorum qui privilegio ab hac nuncupatione defenditur, tutele muneris astringat officium.

Imperator. Quando mulier officio tutele fungi potest. Rubrica.

Tutelam administrare munus virile est et ultra femineum infirmitatis sexum tale officium est.

Imperator. Matres que administrationis tutelam administrandorum negotiorum in liberos postulant, priusquam confirmatio officii talis in eas iure eveniat, fateantur actis sacramento prestito ad alias se nuptias non venire, sane in optione huiusmodi nulla cogetur, sed libera in condiciones quas prestiterit sua voluntate descendat. Nam si maluerit alia optare, minime tutelas filiorum administrare non debent. Sed ne sit facilis eas post tutelam iure susceptam in nuptias obviam ire, bona eius primitus qui tutelam gesserit affectaverit nuptias in obligationem venire et teneri, ne quid incurie per gentium obnoxia rationibus pupillorum precipimus, ne quid incuriose, ne quid fraude depereat. His illud adiungimus ut mulier si etate maior est tunc demum petendi tutele ius habeat, cum tutores testamentarii vel legitimi defuerint vel privilegio a tutela excusabitur vel suspecti crimine submoveatur vel nec suis quidem paribus aut corporis valitudinem administrandis facultatibus ydoneus invenitur. Quod si femine tutelam refugerint et prooptaverint nuptias, tunc demum vir illustris prefectus urbis accito pretore qui in petendis tutoribus presidet sive iudices qui in provinciis versantur tutorem et de alio ordine per inquisitionem dare minoribus defensores iubebunt.

Imperator. Si parat secundum constitutionem nostram nullus liberis in hiis rebus que ab eo in eos perfecte sunt tutorem non reliquerit, mater autem voluerit eorum sive masculi sive femine subire tutelam, ad exemplum legittime sobolis liceat ei hoc facere, quatenus actis sub competenti iudice intervenientibus iuramentum autem prestet quod ad nuptias non perveniat, sed pudiciciam suam intactam conservet, et renunciet senatus consulti Velleiani beneficio omnique alio legittimo auxilio, suamque substantiam supponat, et ita filiorum suorum vel filiarum naturalium tutricem eam existere scimus. Omnibus que minoribus et liberis eorum ex legittimo matrimonio progenitis divalibus constitutionibus cauta sunt in huiusmodi minoribus conservandis, sicut enim in filiis iustis in quibus et testamentarie et legitime tutele sunt, tamen hiis deficientibus matri ad prudenciam filiorum suorum venire conceditur, multo magis in huiusmodi casibus ubi ultima tutela evanescat saltem

Ialias dari eis humanissimum est. In quibus causis tutores habenti tutor vel curator dari possit.

Impr. Si in locum eius tutoris ad tempus dati estis qui rei publice causa aberat, is quoque iam functo munere qui in munere tunc erat, ac rebus humanis exemptus est, ad eius officium curamque pertineant negocia pupille ambigere non debetis. Sed consulentius facietis si presidem provincie virum clarissimum adieritis ut is ad administrationem tutele compellatur.

Impr. Potuit quidem et debuit competens iudex in locum excusati tutoris, licet pupillus alios quoque habet tutorem dare. Quamvis autem curatorem cum aliis in locum eius substitutus sis, tamen periculo administrationis ultra pubertatis tempora non astringeris.

Idem. Propter late diffusum Iuliani . . . . . . in diversis locis constitutum patrimonium usque solus administrationi non sufficias, ante tutelam administranti adiungi aliquos curatores oportere preses provincie site non sufficientem deprehenderit estimabit.

Impr. Licet tutorem habenti tutor dari non possit, tamen certis ex causis alius ydoneus substitui sententia competentis iudicis solet, id est in locum suspecti qui convictus ac remotus est et in locum excusati vel defuncti vel relegati tutoris.

Impr. Cum ob augmentum facultatum curatores adiungi solent non prius tutores ab administratione eorum liberantur; sane si is qui administravit

tempore finite tutele fuit solvendo secuti temporis periculum ad te pertinere non potuisse manifestum est.

De administratione tutorum vel curatorum et pecunia pupillari feneranda.

Impr. Frustra times administrare res adolescentis cuius curator es, ne ex hoc anxius es, cum et eo periculum prioris temporis te recepisse, sed ea que agenda putas age et quod magis interest omnium rerum iustarum iudex inter te et tutores datus quam primum patronus suus fugat.

Idem. Adversus curatorem adolescentis cum collega dati estis quamdiu administratio communis durat exercere iudicium non potestis.

Impr. Sumptus in pupillum tantum necessario et honestis iustisque causis iudici qui super ea re cogniturus est si fieri probabuntur accepto ferentur et si a pretoris decretum de dandis eis non sit interpositum. Nam id quod a tutoribus sive curatoribus bona fide erogatur potius iusticia quam aliena auctoritate firmatur.

Idem. Nisi eam pecuniam quam constitit habitam patrimonium tutorem fuisse vel rationi eius debere vel deposuerit vel in prediorum comparatione converterit, remittetur ad prefectum urbis, sin ea que statuta sunt arbitrio eius puniendis.

Idem. Frustra tutores quondam adolescentium quorum curam administras iudicatum facere detrectant cum exacta pecunia possit auctoritate presidis in depositi causam haberi.

Impr. Non est ignotum tutores vel curatores si non ipse pu

Novissime cautum est a curatore pecuniam minorum non esse feneandam. Quod si fecit mutuum, sibi iacebit periculo nisi sit mobilis eius substantia cuius cura administrationis. Tunc enim solum curator mutuare cogatur quod ad dispensationem sufficiat adolescentis eiusque rebus. Quod vero plus est caute recondatur.

[illegible]

[gloss illegible]

pillorum uel adultorum scien-
tes calumpniosas instituerit
actiones eo nomine condemp-
nari oportere. ne sub pretextu nōis
eorum propter suas simultates secu-
re lites suas exercere posse existi-
ment.

Id. Tutelam pupillorum tu-
orum sic administrare debes ne
edificium quod hys relictum est contra
formam alienandi testō datā
uendas.

Id. Et si scisses te curatorem
datum nec administrasses cer-
tis curatoribus in administracō-
nem pagentibus et sufficientibus
de dampno prestando contra te actio
dari non potest. Similiter si nescius
fuisses te curatorem datum et sol-
uendo certi non sunt dampni
periculum ad te nō redundabit.

Id. Si curatores culpa seu frau-
de hes hys quod dare dotare te debo-
ins tuis cessant adito preside im-
impetrabis ut quomodo datum est
honeste persone prestare cogantur.

Id. Si uobis eiusdem curatoris
culpa seu fraude id uestra lesa sit
sarcem dampnum ab eo qui
dedit preses prouincie curabit nō
dubitaturus in grauiorem execu-
cōnem adire si quid tam aper-
ta fraude commissum est ut pu-
niendum uindictam crimen de-
prehendatur.

Impr. Si uos nam cām eacuius
tutores habuit et aduersus latam
sniam non appellasti seu post
appellacōem puocacōnis sollēp-
nia implere cessaius tutele iu-
dicio indempnitatem pupil-
le prestare debes.

Id. De hys que in fraudem ad-
ministracōnis a tutore gesta
uel negligenter acta a curatoribus
eorum quibus successisti allegas
agere debes si in xxv annos legitime eta-
tis implesti. Ne enim ignoras
non multum proximari secun-
ditatem liberorum feminis ad
rerum suarum administra-
cōnem si intra etatem legitimam
sunt constitute.

Id. Tutores debita pupillaria
seu deposita reposcentes ad sa-
tisdacōem compelli non posse
manifestum est.

Impr. Si non subscripsisti cum fi-
deiussor frustra ueneris nec ex
ea intercessione quam signasti ut
curator olim liberatus ut affir-
mas sententia presidis ex officio cura-
toris conueniri possis.

Impr. Non omni titulo res pu-
pilli potestatem alienandi tuto-
res habent. Sed administracōnis ti-
cā distrahentes que uenundare
eis licet iustam cām possidendi
comparatoribus prestant. Cum itaque
donandi nulla rōe res eorum
quorum administrant nego-
cia potestatem habent uendicare
dominium a possidentibus non
prohiberis.

Id. De successione sua tutores
frustra timent cum hys qui
tutelam administrauerunt
testi factio non denegetur. nec
de bonis suis donare aliquid pro-
hibentur.

Id. Debitoribus pupille ex officio
tuo tutorem te constitutum ad-
seuerant ad te nominum periculo
pertinente parere solui denuncia

Idem. Racōnes administr[ati]-
ue tutele ante impletum xxv.
annum durante officio
posca uiue non posse ma-
nifestum est.

[gloss illegible]

qui si satisdationem non fecerint in uendicatione pignorum uti communi iure potes.

Idem. Tutor uel curator absens decreto datus si sciens se sollempniter non excusauit administrationi constitutus obnoxius.

Imperator. Pro officio administrationis tutoris uel curatoris bona si debitores extant tamquam pignoris titulo obligata minores sibimet uendicare minime prohibentur. Idem est si tutor uel curator quis constitutus res minorum non administrauit.

Idem. Pupillorum seu minorum defensores si per eos donatarum rerum condicio neglecta est etiam ipsi periculum prestent.

Idem. Lex que tutores curatoresque necessitate astringit ut aurum argentum gemmas uestes ceteraque mobilia preciosa urbana etiam mancipia domos balnea horrea atque omnia que intra ciuitatem sunt uendant omniaque ad nummos redigant preter predia et mancipia rustica multum minorum utilitati aduersa est. Precipimus itaque ut hec omnia nulli tutorum curatorumue liceat uendere nisi forte hac necessitate et lege qua rusticum predium atque mancipium rusticum uendere uel pignorare uel in donationes propter nuptias uel in dotem dare in preterito licebat. s. per inquisitionem iudicis et preceptum eius et interpositionem decreti. ut fraudi locus non sit. Ante omnia igitur urbana mancipia quia cotidiani suplectus noticiam gerunt sp et in hereditate et in domo retineantur. nam boni sui fraude si prohibebunt. in mali fures exegerint sub custode positi poterunt. perdere integritatem atque omnia ita obseruabunt ut nec inuentarium minuere nec mutare uel subtrahere aliquid tutor ualeat. Cur uero de margaritis gemmis et uasculis ceterisque suplectilibus est necessarium? Et tolerabilius est furta contingere suos morum suis dominis quam fuere ex eis quorum fuga potius tutori ascribitur siue negligentia dissolutam patiatur esse disciplinam siue crudelitas siue media atque uerberibus eos afficiat. nec enim dominos execrantur sed magis diligunt. ita ut hec lex pro hac melior quam antiqua sit. tunc enim remota suorum custodia in uita minorum semper probabatur. Nec uero domum uendere liceat in qua defecit pater minor creuit in qua maiorum imagines aut uidere fixas aut auulsas non uidere satis lugubre est. que domus et cetera mobilia in pupillo minorum permaneant. nullum quoque genus edificii quod integrum hereditas dabit collapsum tutoris fraude depereat. sed et si parentes uel cuiuslibet quod heres est minor reliquerint formatum edificium tutor testificatione operis ipsius et multorum fide id reficere cogetur. Ita enim annui redditus plus minoribus consumuntur quam per fraudes predia diminuta. Et si uero aliqua sunt arte periti opus sua commoda minoris inferrent et reliqui qui in usum minoris domini esse non possunt quibus ars nulla est preter labore suo preter alimoniarum taxatione pascantur.

Lex enim non solum esse tutores sed et esse feminas innodatas atque intemperantes prospexerit minoribus qui per simplicem novus maritus non solum res filiorum sed et vitam attulerit. Huc accedit quod ipsius pecunie in qua robur esse debet pro minoribus veteres posuerunt fenerandi usus lex diuturnus continuus instabilis est. Quo facto sepe intercidente pecunia ad mendicitatem minorum patrimonia deducuntur. Clam igitur vendo tutoris nulla sit sine interpositione decreti exceptis dumtaxat vestibus que detrite usu aut corrupte servando servari non potuerint. Animalia vero superuacua que minus minorum veneant non vetamus.

Id. Si tutoris culpa vel curatoris vel dolo eo quod vectigal predio emphyteotico impositum minime dependere voluissent minoris fuit quid amissum dampnum quod ei contingit ex substantia eorum resarciri necesse est.

Imp. Tutores vel curatores mox quam fuerint ordinati sub presentia publicarum personarum inventarium sollempniter rerum omnium et instrumentorum facere curabunt. Aurum argentum que et quicquid vetustate temporis non mutatur si pupilli substantia inveniatur in tutissima collocent custodia ita tamen ut ex mobilibus aut predia ydonea comparentur aut si forte ut assolet ydonea non potuerint inveniri iuxta antiquam formam iuris usurarum cessat acceptio quarum exactio ad periculum tutorum pertinet.

Imp. Scimus creatione tutorum et curatorum cum omni precedente cautela licere debitoribus pupillorum vel adultorum ad eos solutionem facere ita tamen ut prius sententia iudicialis sine omni dampno celebrata hoc permisit. Quo subsecuto si et iudex pronunciaverit et debitor persolverit sequatur huiusmodi casum plenissima securitas ut nemo in postea inquietetur. Non enim dicimus quod iuste et secundum legem actum est ab initio ex alio eventu resuscitari. Non autem hanc legem extendimus in his solutionibus que vel ex reditibus vel ex pensionibus vel ex aliis huiusmodi causis pupillo vel adulto accedunt. Sed si exteneus debitor forsitan ex feneraticia cautione vel aliis similibus causis solutionem facere et se liberare desiderat tunc enim eandem subtilitatem observari censemus.

Id. Cum quedam mulier testamento conditio filium suum pretiisset idem autem filius qui pretitus erat vel fratris vel consanguinei esset tutor vel curator qui scriptus a matre tutoris fuisset heres in presenti specie manifestissimum erat stare tutorem vel curatorem in percipiendo cessione enim auctoritatem suam vel consensum dedit ad eundam hereditatem prestare pupillo vel adulto minime voluit ne ex hac causa sua iura aliquod patiantur preiudicium. Satis enim imminet periculum tutele vel utilis negotiorum gestorum actionis ne pupillus vel adultus utpote ex illius tarditate lesus litem ei ingerat sive huiusmodi timore pertinuit auctor fuit pupillo vel adulto a

[gloss illegible]

illud periculum eminebat. dum enim alii consentit ipse sua uiria pellit: uidebatur hoc confirmare, siue nimis iudicium quod obpugnandum esse existimabat. et multe alie insuper species oriuntur ex quibus ueniendum est tutori uel curatori contra suas res preiudicium: puta in ypothecis et aliis uariis casibus, si inuenimus autem generaliter diffinitum pro officium depositum omnes actiones quas tutor uel curator ex necessitate officii subierint in quemdam pupillum uel adultum cum sufficiat tam optimo exemplo argumentati necnon et in omnibus aliis casibus in quibus uetetur tutor uel curator ne preiudicium aliquod ei fiat timorem eius remouentes. sancimus quia eis cum summa fiducia res pupillorum uel adultorum gubernare sanctiuntur quod lex nostra eis sua iura inmutilata reseruat nichil ex his aliquid in re uel in consensu preiudicium subituris.

In prior[e] constitutionem quam nuper fecimus disponentes quemadmodum debent solides in certibus minorum casis siue ex redditibus siue ex pensionibus siue ex aliis similibus causis in usuras extendimus que tamen non summatim neque ex multis annis collecte iam debentur biennales metas et centum solidorum quantitatem minime excedentes.

Id sancimus neminem tutorum uel curatorum pupilli uel adulti uel furiosi aliarumque personarum quibus tam ex ueteribus quam ex nostris constitutionibus curatores creantur defensionem quam plures susceperint recusare sed ab initio uti modis omnibus memoratas personas defendere et litem preparatam secundum leges instruere scientes quod et hoc munus necessarium est tam tutele quam curationis. Si hoc recusauerint uel subire distulerint non solum utpote suspecti remoueantur amissa estimatione sed et ex substantia sua omne detrimentum quod ante late persone ex recusatione defensionis sustineant resarcire cogantur.

Sed et si quis ex quadam interpellatione admonitus pro litis instructionem consuetam cautelam exposuerit uel prohibuit, et quam persecutionem non procuratorem suscepit uel detinens uel furiosus factus fuerit, sancimus continuo curatorem ei in competenti iudicio ordinari cura et prouisione tam iudicis sub quo uertitur quam cognatorum et propinquorum et actoris si uoluerit ut non ab eo institutalis diuicius protrahatur necessitatem habeat creando curatore defensionem subire et certa litis implere.

Personis autem que pro se proprio uel seu bene siue tutores uel curatores petierint siue inuentes quos sumunt uel quidam alii compellendis eos quos ordinauerint tutores uel curatores preparare talem subire defensionem. Sed si uel noluerint hoc facere et propter huius defensionis recusationem a tutela uel curatione remouebuntur necessitatem imponimus memoratis personis alios tutores uel curatores ordinare in ipsis gestis in quibus tutores uel curatores cre[antur]

[gloss illegible]

antur ex sua defensione declarantes talem subire defensionem. Et si tales personae aliquando relinquuntur, vel certe eos a gerendis una clientelis propellentur, sciant continuo periculo defensionis recusationem in casibus videlicet quibus sic decernimus hoc fieri possit, excusationem aliorum tutorum vel curatorum celebrari, cognatis aliisque propinquis et affinibus vel creditoribus vel aliis quorum interest adeuntibus vel admonentibus eos qui secundum leges habent tutores vel curatores constituere. Defensionem autem et nomen eius in hoc casu apertius declarantes, ne forte putaverint tutores vel curatores gravamen sibi met imponi, illam decernimus defensionem inter eos subire quae non satisdatione pendentis litis constituitur, sed tantum litem secundum legum ordinem pro pupillo vel adulto aliisque personis mitti vel antestinam ex hac nostra auctoritate habentes sine decreto res quarum gubernationem gerunt per cautelam iustis subsignare. Omnem autem dubitationem pro defensione pupillorum et adultorum et aliarum personarum penitus amputantes sancimus omnes tutores vel curatores non aliter cream nisi prius cum aliis solvere ipsis vobis quae pro gubernatione rerum tam in gestis quam in cautionibus ab his conscribuntur et hoc specialiter exprimant, quod omnimodo sine ulla dilatione defensionem pupillis et adultis aliisque supra memoratis personis subire eos necesse est. Aliisque autem nullam in hoc capitulo ambiguitatem relinquentes tutoribus et omnibus curatoribus licere fructus sive qui ex reditibus praediorum colliguntur sive ex substantia personarum quarum gubernationem habent inventi fuerint, id est vinum frumentum oleum vel cuiuscumque speciei sunt, sine decreto distrahere iusto pretio quod in his locis in quibus venditio celebratur tunc temporis noscitur obtinere, et quae ex venditione eorundem fructuum colliguntur pecuniae cum alia pupillorum vel adultorum aliarumque personarum substantia administrentur.

De periculo tutorum et curatorum.

Et qui notitiae causa liberis tutores dantur, quamvis soli administrandorum negotiorum pupillorum vel adultorum facultatem in eodem non accipiant propter tenuitatem sui patrimonii, periculo tamen omnes sunt obligati, sive ea quae scire debent ex utilitate eorum tutores vel curatores dissimulaverunt, aut fraudem aliquam adhibuerunt cum aliis participaverunt, aut cum suspectos facere debent in officio muneris vel obsequio debito cessaverunt.

Ad eos qui in alia provincia tutelam administrant, periculum administrationis ex persona tutorum qui in alia provincia res pupilli gerunt non porrigitur.

Imperator. Si res pupillares quas horreo reconditas habere debuisti aut in venundare in hospicio tuo ut asseveras vi ignis absumptae sunt culpam seu segniciem tu

cum non ad tuum dampnum sed pupilli tui spectare dispendium minus probabili ratione deposcis.

Id. Tutoribus seu curatoribus fortuitos casus adversus quos caveri non potuit imputari non oportere sepe rescriptum est.

Impp. Si tutor petitus vel testamento datus tutorem te constitutum esse non ex remissionis negligentie vitio sed iuste ignorationis ratione non didicisti, idque liquidis probationibus ostenderis, periculo eius temporis quo ignorante te transmissum est non tenebiris.

Id. Temporis illius quod insequitur post tutele transmissionem administrationis officio finito ad eos qui fuerunt tutores gerendeve non pertinere periculum rationis est.

Quando ex facto tutoris vel curatoris minor agere
Impp. vel conveniri possit. Rubrica.

Volumnia cur. Rubrica.

[T]utores et curatores condempnati sunt, si xxv. an. etatis egressa est actio iudicati utilis adversus personam bona quorum eius exercenda est. Nam tutores et curatores finito officio non esse conveniendos ex administratione pupillorum adolescentium quorum sepe rescriptum est.

Id. Et si tutores tui cum pecuniam pupillarem credentes sibi stipulati sunt, utilis actio tibi dabitur.

Id. Si autem minoris pecunia prestita sit que tutori vel curatori eius nomine data est, in mutuo personalis in eundem minorem actio est danda.

Impp. Si hii qui te in pupillari etate constituta fuerunt tutores et postea in administratione perseverantes vel curatores constituti tua predia locaverunt, eos competenter conveniendos sed ex eorum contractu vel tutelae contra quem potuit esse successores conductoris actio.

Id. Per tutorem pupillo actio in incertis casibus dari non potest.

Si ex pluribus tutoribus vel curatoribus unus agere
Impp. pro minore vel conveniri
non possit. Rubrica.

[U]num ex tutoribus vel curatoribus posse causam minoris defendi cum alii tutores vel curatores eum defendere nolunt ignorare non debes.

Impp. Si divisam administrationis periculum per provincias sit, hiis tamen omnibus insinuari convenit et ab ipsis inferri litem qui in ea provincia tutele vel cure officium sustinent, nec de aliis provinciis defensores minorum ad iudicia producantur.

Ne tutor vel curator
Impp. vectigal indicant.

[C]ompetens iudex non ignorat non esse admittendos ad vectigalia conducenda eos qui pupillorum vel adolescentium tutelam seu curam administrant vel eius administrationis rationem nondum reddiderunt. Sed quoniam esse interdictum ad vectigal conducendum accessens tamen contumulto me adisti, si tamen vectigali quoniam pupillis satisfeceris sine crimine carebis. Cum autem fisco te iam obstrictum postea tutorem esse dicas, periculo te excusare potes.

De tutore vel curatore
Impp. qui satis non dedit.

[S]i nondum vobis etas lima est completa satisdacione

ab hys quos minus ydoneos cu
ratores vob[is] ab adu[er]sario cum
fugeretur magi[strat]u datos dicatis
postulare. p[ro]hibent[ur] enim ab ad
ministrac[i]o[n]e nisi securitati uir[ilit]e[r]
satisdac[i]one p[ro]spex[er]int.

Id[em]. Et eum tutorem qui sup[er]est
si f[or]ma p[ro]sidis p[re]ceptum et uiuus for
mam sat[isdandi] non dat remouit a tut
ela si inopia hoc faciat sine infa
mia si fraude cum nota aditus
p[ro]uincie rector iubebit et in locu[m]
defunctorum alios ydoneos sub
stitui p[re]cipiet. p[re]sertim cum p[ro]ximo
nium pupilli noua hereditate au
ctum e[ss]e p[ro]ponas tutores aut[em] da
ti ab heredib[us] eorum quos decessis
se dicis ronem tutele reposcent.

Imp[erator]. Indubitum non uenit tu
tores qui non test[ament]o dati sunt ad
ministrandi potestatem n[on] satis
dac[i]o[n]e emissa saluam tutelam
fore non h[abe]re. s[i] ig[itur] tutor qui p[ro] tu
tela in off[ici]o non cauat iudic[i]o exp
tus e[st] adu[er]sus e[um] lata s[ente]n[ti]a iuri
tuo officere non potuit nec ea que
ab eo gesta sunt ullam firmita
tem optinent. frustra ig[itur] in inte
grum restit[uti]onis auxilium deside
ras cu[m] ea que ab eo gesta sunt ip
so iure irrita sunt.

Id[em]. Non omnium tutorum par
simulq[ue] ca[us]a e[st] cu[m] eni[m] ex emplo te
stamentary confirmatum a p[re]
side ul datum ab inquisit[i]o[n]e no[n]
o[mn]i[n]o sat[is]dac[i]o[n]e rem saluam fo
re pupillorum manifestum sit
p[ro]lib[us] aut[em] datis ex inquisic[i]o[n]e tu
torib[us] illum qui satis s[ecundu]m fo[r]m[am]
edicti rem pupilli saluam fore de
dit in administrac[i]o[n]e p[re]ferri iam
dudum optinuit.

Imp[erator]. Tutor qui sat[is]dac[i]o[n]em cu[m]
dare debuit minime int[er]posuit.
nich[il] omnino ex bonis pupilli
alienare pot[est]. p[ro]x[i]m[us] aut[em] ad tutele
administrac[i]o[n]em electus e[st] bon
orum possess[i]o[n]em pupilli nomine
agnosc[er]e eum potuisse et cetera que
t[em]p[o]re artarentur p[ro]sequi debuisse
ap[er]te declarat.

De suspectis tutoribus.

Libertum tuum. Imp[erator].
tutorem filij tui si fraud
ulent[er] res eius administ
rare existimas suspectum face[re]
potes. immo si offic[iu]m eum pubertate
pupilli finitum non e[st]. nam si eo
iure tutor e[ss]e desijt is iudicio tut
ele conueniendus est.

Id[em]. Curatores q[ui] suo periculo c[ess]ando
tardius ad eos tutela tra[n]sfertur
cessant. q[uo]s si in fraudem fec[is]se exis
timas suspectos postula. q[uo]d si sub
mot[i] fuerint in loco eorum a
lios accipies.

Imp[erator]. Preses p[ro]uincie tutores fi
liorum tuorum successorib[us] striccio
rib[us] remedijs adibitis omni
mo[d]o administrac[i]o[n]is off[ici]u[m] com
pellet agnosc[er]e. q[uo]d si in eadem con
tumacia p[er]seu[er]auerint suspectos eos
postulare ut alij in locum eoru[m]
petantur non p[ro]hibis.

Id[em]. Etiam test[ament]o p[at]ris tutore[m] dat[um]
suspectum postulare potes si fra
udem tutoris argueris.

Imp[erator]. In postulandis suspectis
tutorib[us] seu curatorib[us] no[n] iure[s]
p[ri]mo more[m] p[ro]ncipal[ite]r s[ed] tam
me[n] s[e]q[ui]tur me[n]s fraudulent[er] ge
ratur p[er]pendi oportet.

Imp[erator]. Pietatis fungis nomine
qui fr[atr]is tui filios ut necessitudo
sanguinis suadet p[ro]tege conari[s]

utibi que nō placet cum hic dicatur postulari. alii dicunt sic dolo cessat ... adm[ini]stret ... [illegible]

... in dolo ... dic ergo q[uod] nō pōt directo ex ubi si lex xij. ta. ut ibi ... exint

Si q[ui] tutores uel curatores eorum non recte administrant suspec tis eis postulatis atque ostensis ut alii loco eorum constituantur facile impetrabis. Cor[r]um si meth in fraudem egerunt tum ita egerunt ut in eorum administratione fr[atr]is tui filiorum s[u]b[st]a[nti]a p[er]ic[l]itetur an eis iungendus sit curator qui ydoneus facultatibus sit p[re]ses p[ro]uincie estimabit. Cremouendi aut[em] s[un]t non solum parentibus uirilis sexus s[ed] [et] cognatis [et] extr[an]eis et af finibus et ipsi cuius res admini stratur si nō impubes sit arbitrio cognatorum bone opinionis [et] institutorum conceditur.

Id. Eum q[ue]m ut suspectum tu torem uel curatorem accusas pete de causa cognitionis abstine ab ad ministratione rerum tuarum donec causa finiatur preses prouin cie iubebit alius tamen interea loco ei in administratione rerum ordin andus est.

Impr. Si non suspectum tuto rem tuum postulare ac remo ueri ab administratione bonorum pupilli curatoris admitti necesse pot[est] ideo deficii tui iam nunc pos tulantis tutelam tibi nomine eiusdem pupilli restitui.

Impr. Suspectos tutores ex dolo non [et] eos qui ob negligentiam remoti sunt infames fieri manifestum est. DE IN LITEM DANDO

Impr. TUTORE UEL CURATORE. R[ubrica].

Si quas petitiones aduersus pupillos tuos habes domi ne eas potes a[s]sistenti bus eam q[ue] defendenti bus tutori bus tuis si alios tutores nō habent ad hoc genus litis defendende cu ratores accipere debent

Impr. An tibi partis fundi pat[er]n[i] uendicatio competat is cuius de ea re notio est estimabit respi ciens aut[em] debes officium in quo te tut orem esse dicis ne ob hanc petitionem euictione secuta ultra p[re]cii quanti tatem auctoritas h[er]edem pupil lum tuum omnes qui laudati[us] p[ro] te defendi debeat cum aut[em] co[m]pensationis rationem habere aut certo tutele iudicio exp[er]iri possis. set ne tuum ius si q[uo]d habes impedia tur ad eam rem defendendam que ad rursus te uendicantem a genda erit curatores pupillo petantur.

Impr. Ad prosequendam causam tutor siue curator datus conue niri non pot[est] administrationis periculo cum sola suscepti nego cii tutela mandata est. si in eo nihil g[est]i ut allegas preter negocium gessis ti frustra conuenimus.

Id. Ad litem datus tutor si quid bona fide erogasti a contutoribus more solito exigere potes

Impr. Si uiue ex testamento siue iure le gittimo fr[atr]is tui filiorum tute le onus ad te p[er]tineat uereri nō debes de his q[ue]stionibus quas ad uersus fr[atr]em quondam tuum fuisse dicis cum si qua lis ei mota sit per curatore dato illis curatore ad litem co[n] stituto et sollempnitati iuris uel tutor exigitur et indemp nitati utriusque p[ro]spici debet.

Impr. DE EO QUI P[RO] TUTORE NEGOCIA GESSIT.

Etiam mulieres q[ue] res pupillares p[ro] tuto re administrauerunt ad

[illegible]

Iuxta quandam rationem tenentur.

Imp. Non utiliter nominatus tutor pupillorum agendo nomine eorum per sollicitudinem muneris implet intentiones. Excepta cautione si tutor non est submouebitur.

Imp. Si mater indempnitatem promiserit.

Si periculo suo magistratus tutores quos petisti dederunt quamvis contrectus condicionem alicuius ex ea obligatione obstricta es quod tuo periculo tutores filiis tuis dari postulasti.

Imp. Quedam pupillorum uiro rum itemque ab auo paterno administratam eorumque nomine indempnitatem uobis promissam esse asseueratis que si ita sunt et id pupilli sine etatis effecti non aliusue suam intentionem itemque auum si contra uos concedi malunt non inique indempnitatem ab his prestari desideratis quos ad administrationem suo periculo predem suscepisse proponitis.

Imp. Ob tutorem non ydoneum a matre petitum frustra uobis eam tenere contenditis cum non nisi sponte periculo dari decreto suo iussum comprehensum ex ea obligatione obstricta est. Si ex mutua uoluntatem tutor datus sit. R.

Imp. Si ex ultimam matris uoluntatem fulcinium filio communi tutorem datum probaris eum sine dampno existimationis a tutela remouendum preses decernet. Que res spectato si in fraudem conuictus fuerit non sufficiat.

Imp. Ut causam post pubertatem adsit tutor. R.

Tutores qui nondum administrationis rationes aut curatores transtulerint defensionem causarum pupillarum assistere oportere sepe rescriptum est et ideo si fuit propositis instrumenta quibus asserere possunt causae prouocationis et munere his quorum meministi apud se detinent aditus preses prouincie periculo suo eos a nomine percipiet.

Imperator. Ubi pupilli educantur.

Educatio pupillorum tuorum nulli magis quam matri eorum si non uitricum eis induxerit committenda est. Quando autem inter eam et cognatos et tutores super hoc orta fuerit dubitatio aditus preses prouincie inspecta personarum qualitate et coniunctione perpendet ubi puer educari debeat. Sin autem existimauerit apud quem educari debeat is necessitatem habebit hoc facere quod preses iusserit.

Imp. Utrum nepos tuus ex filia apud te an apud patruum suum morari debeat ex singulorum affectione et qui magis ad suspectionem ex spe successionis prior sit existimabitur.

Imp. De alimentis pupillo prestandis. R.

Pupillus si ei alimenta a tutore suo non prestantur presidem prouincie adeat qui ne alimentorum prestatione mora fiat partibus suis fungetur. Idem est et si de statu pupilli seu adulti et de bonis eius controuersia pendeat.

Imp. Quod plerumque postulat ut arbitrio preteris alimenta pro modo facultatum pupillis uel iuuenibus constituantur possessio suo hi

qui aliena negocia gerunt ne
apud iudicem controversiam habeant
faciunt. ¶ Ceterum si bonus vir et
innocens tutor arbitrio suo ali
it pupillos quod indecorum iudice est
si ne secta patrimonii et suspectus
es alienum quam melius est intim
tacere quoniam cum de modo bonorum
quis ultro proferri et a pacta iuris di
centis esse utilitatem pupillorum
designari. non dubie accepto fer
ri debebunt ea que vir bonus
arbitrabitur in victu ac digne ad
exhibitionem educationis ministe
ria studia que erogata esse. nec fer
endus est iuvenis qui cum pre
sens esset studiisque eruditus at
que alitus est si ea patrimonium se conse
cutum non probet. sumptusque re
cuset quasi vento vixerit aut nullo
liberalis hominis studio imbui me
ruerit.

Arbitrium tutele. R.

Cum tutele Imper.
administrande accep
te peti ceperit neque voluntati
neque iussis patronis efficitur quod
dicit testator medium patrimonii non
in suis verbis testamenti ampliavit
vel imminuit.

Id. Nomina paternorum debitorum
si ydonea fuerunt in initio suscepte
tutele et per latam culpam tuto
rum minus ydonea a tempore tute
le esse ceperunt iudex qui super ea re
datus fuerit dispiciet et si palam
dolo tutoris vel negligentia manifes
ta cessatum est tutele iudicio da
mpnum quod ex cessatione accidit tu
tores pupillo prestandum esse statuere
curabit.

Id. Curator qui pro dedectum pre
sidis sublata pecunia que ad
comparationem possessionis sublata
fuerat pretium suum comparavit elige
utrum malis in emptionem tibi
negotium eum gessisse an quia in
usus suos converse pecunie sunt
legitimas usuras ab eo accipere. Sin quis
iudex tutele officio recditus (?) partem
religionis implebit.

Id. Eum qui bonis paternis sin
edicti formam abstentus est
hereditariis actionibus conveniri
nulla ratio suadet. nec ad rem facit
gradus suus tutores vel curatores
si non consulte abstentus sit ac
tiones ei competat. Iudicio quippe
in ea que ex officio gesta sunt vel
geri debebant veniet. sed culpa so
lummodo quantitatisque inde fuit non fu
isse abstentum existimatur. Con
sequens est ut si per eam causam trans
egisti cum tutoribus vel curato
ribus nulla actio suis de creditoribus
paternis tibi petito competat.

Imper. Omnes tutores seu here
des eorum qui tutelam admin
istraverunt ad eundem iudicem
ire debere iam pridem constitutum
est. cum igitur patrem tuum cum alio
tutelam administrasse allegas
preses provincie eundem iudicem
adversus te atque heredes contuto
rum patris tui dare debebit qua
tenus quisque condempnare de
beat examinaturum.

Imper. Cum intellecte vendicionis
officium et per fraudem tutor vi
cumulasse proponatur. non dubi
tabit preses provincie quin vendicio
nem confirmare volueritis resi
duum pretium cum usuris ven
dite a tutore possessionis celebrate vobis (?)
restitui iubere. ¶ Quod autem petitis

ab heredibus eius qui vendidit pretium vobis exsolvi supplicantibus a nobis desideratis, quia nec praesidis experientiam possit latere tutores qui gesserint sive heredes eorum ob ea negotia quae per eos administrata sunt principali loco conveniri debere, ceteris ob culpae rationem non fugientibus detrimenti periculo substitutis. Et vel si pariter administrasse docentur et adversus unum heredem experiundi arbitrium competere, ita ut actiones quas adversus alios habetis ad electum transferatis.

Item. Quicquid tutoris dolo vel lata culpa aut levi sive curatoris minores amiserint vel cum possint non acquisierint, hoc in tutelae seu negotiorum gestorum utile iudicium venire non est incerti iuris.

Item. Tutores tutelae conveniri longi temporis praescriptio non prohibet. Vim suis transactione aut novatione aut acceptilatione liberationem non praestitisti, apud praesidem provinciae quae tibi debentur repetere non prohiberis.

Item. Tutorem quondam vitricum tuum nomine quem si quid reliquorum nomine debet recte apud praetorem convenire potes. Quamvis enim tuam in rem susceptis bonis vestris indemnitatem pro hac administratione tutoris se praestituram promisisse proponatur, tamen adversus tutorem eius tutelae non adversus matris successores ex stipulatu competat actio.

Item. Si defunctus tutelam vestram administravit, non rerum eius dominium vindicare vel tenere potestis, sed tutelae contra eius successores competit actio. Debitum aut aliis in-

dicüs probari oportet. Nam quod neque ipse neque uxor eius quicquam in administrationem habuerunt, non idoneitatem huius continet indicium. Nec enim pauperibus industria vel augmentum patrimonii quod laboribus et multis casibus quaeritur interdicendum est.

Item. Tutor post pubertatem puellae si in administratione connexa perseveravit, tutelae actione totius temporis rationem praestare cogitur. Et si autem post finitam administrationem in hisdem rebus minime se immiscuit, temporis quod insequitur periculum ad eum non pertinet.

Item. Tutelae actio tam heredibus quam in ceteros successores competit.

Imperator. Veteris iuris dubitationem decidentes sancimus, sive tutor vel curator per substantiam pupilli vel adulti aliquid venerit neque dixerit ad maiorem quantitatem eam reducens sive pro utilitate pupilli vel adulti sive propriam simplicitatem sive per aliam quamcumque causam, minime iuxta id iudicare, sed quod ipsius rei iudicat natura optime et mensura pupillaris vel adulti ostendit substantiae. Et si autem inventario publice facto res pupillares vel adulti conscripserit et ipse per huiusmodi scripturam confessus fuerit ampliorem quantitatem substantiae, non esse inspiciendum nisi hoc quod scripsit et secundum vires eius scripturae patrimonium tunc pupilli vel adulti exigi. Nec enim sic homo simplex immo magis stultus invenitur ut et in publico inventario se scribi aliquid patiatur. Illo procul dubio observando ut non audeat tutor vel curator res pupillares vel adulti aliter attingere

pupillarum administrationem ad eas vendicare nisi prius inventario publice facto secundum morem solitum res eis tradantur nisi testatores quibusdam transmittunt specialiter inventarium conscribi vetuerint. Scituris tutoribus et curatoribus quod si inventarium facere neglexerint quasi suspecti ab officio removeantur et penis legitimis quae contra eos in criminate sunt subiacebunt et perpetua macula infamie notabuntur. neque ab imperiali absolutione huius note fruituri.

Imp. Si ipso initium administrationis officii collegae tui idem pernitati pariande ydonei fuerunt postea quam dictum non convenimur minus ydonei facti sunt

De dividenda tutela et pro qua parte quisque tutor conveniatur

alienae cessationis ad dispendium tuum pertinere iuris ratio non patitur.

Imp. Si divisio administrationis inter tutores sive curatores in eodem loco seu provincia constitutos necdum facta fuerit, licentiam habet adolescens et unum eorum eligere et totum ab eo exigere cessione videlicet ab eo adversus ceteros tutores seu curatores actionum ei competentium facienda. In divisionem autem administratione deducta sive a preside sive a testatoris voluntate unusquisque pro sua administratione conveniri potest. periculum invicem tutoribus seu curatoribus non sustinentibus nisi per dolum aut culpam suspectum non removerunt. Cum alter eorum non solvendo factus sit vel suspicionis causa agendo sua sponte iura pupilli perdiderunt. nec prodest eis dicentibus contutorem suum non administrasse res pupillares. Si vero ipsi inter se res administrandas diviserunt non prohibetur adolescens et unum ex his in solidum convenire ita ut actiones quas adversus alios habet ad electum transferat.

Imp. Licet tutorum conventione mutuum periculum minime firmatur tamen eum qui administravit si solvendo sit in primo loco eiusque successores conveniendos esse non ambigitur.

Imp. De in litem iurando. Rubrica.

Adversus heredem tutoris ob transferendam tutelam iudicem accipientes et prestitis ad pubem instrumenta pertinentia restitui desideratis que si dolo non exhibeantur in litem iurandi tibi contra tutori facultas erit modo secundum pupillo debitam affectionem ad vincula contra religionis extendere volueris.

Imp. Is qui rationes tutele seu cure reposcit invitus in litem iurare compelli non potest sed nolens ita demum audiendus est si heres per longam successionem tutoris instrumenta pupillaria dolo circumveniendi pupilli gratia exhibere non vult. Cum vero neque dolus neque lata culpa neque fraus heredis convincetur omissa iurisiurandi facultate iudex de veritate cognoscet que etiam argumentis liquidis investigari potest.

Idem. Summa sua complexa est in cessantibus curatoribus tutoribus

V

quondam iudex secutus iurisiurandi religionem in condempnationem deduxit in minus pacto non potuit.

Impr. Alio iure est tutor, alio eius heres. Tutor enim inventarium ceteraque instrumenta si non presentat in litem iurandum adversus sese potest admittere; at enim heres eius ita demum si repperta in hereditate dolo malo non exhibeat. Ergo cum adversus ipsum tutorem litem contestatam esse dicatis, tamen si sentences vos in heredes eius actionem persecuturi partes suas adhibebit non ignorans non exhiberi instrumenta quatenus iuxta formam constitutionum partes suas debeat moderari.

Impr. Licet adversus heredes ob non factum inventarium iurisiurandum in actione tutele pretermitti placuit, iudicem tamen velut ex dolo tutoris aliis iudiciis instructum adversus eos ferre sententiam convenit.

Impr. Heres tutoris ob negligentiam que non late culpe comparari possit condempnari non oportet, si non contra tutorem lis inchoata est, neque ex dampno pupilli lucrum captatum aut gratia prestitum sit.

Impr. Pater vester tutor vel curator datus si se non excusavit, non idcirco vos minus heredes eius tutele vel utili iudicio convenire potestis, quod enim curam seu tutelam non administrasse dicatis, nam et cessationis ratio reddenda est. Prius enim periculum suum eos convenire dos esse qui administraverunt sepe rescriptum est.

Id. Adversus heredes quondam tutoris tui tutele iudicio consistere in iudicium aut venire in id quod et tutor ex causa fideiussionis debuit.

Impr. De heredibus tutorum. R.

Heredes eorum qui tutelam vel curam administraverunt si quid ad eos ex re pupilli vel adulti pervenit restituere coguntur, et in eo autem quod tutor vel curator administrare debuit nec administravit idem reddere eos debere non est ambiguum.

Impr. Si tutor non gessit. R.

Certum est non solum eos qui gesserunt sed et qui gerere debuerunt tutelam et in ea que a contutoribus fieri non potuerunt, si modo cum suspectos eos facere deberent id officium omiserunt. Tu autem et si contra tutorum tuorum famosam actionem instituere potuisti, prudenter tamen ne quid tutele deesset necessariis postulationibus apud eum cuius de ea re iurisdictio fuit potuisti.

Id. Qui se non immiscuerunt tutele vel cure ex persona eorum qui gesserunt et ydonei sunt non onerantur. Si qua vero sunt que cum gerere debuerint omissa sunt, late culpe eorum omnes equaliter tenentur.

Impr. De usuris pupillaribus.

Tutorem vel curatorem pecunie quam in usus suos convertit legitimas usuras prestare debere olim placuit.

Impr. Quis quod ex causa tutele debetur usuras prestari oportere dubium non est, quamvis aliis pro parte minime necessitas solutionis irrogetur, quia non id alias contingit quam si cessatio contutoris in suspecto faciendo imputari possit.

Idem. Si pecuniam pupillarem neque ydoneis hominibus credere neque in emptionem possessionum convertere potuisti, non ignorabit iudex usuras a te exigi non oportere.

Imperator. Pupillus agere adversus eum actione tutele compelli non potest, verum curatorem adversus futuram eam accipere, ut siquid ei debetis, curator eius inhibeatur usurarum dentis uncia commodis frequentius impositis ad iudicium eum provocare ac si rem dissimulet, perficere actis apud presidem provincie factis voluntatis vestre rationem declarare, quo facto tam vobis ipsis quam securitati filiorum vestrorum consultis. Quod et in curatoribus locum habet.

De fideiussoribus tutorum vel curatorum.

Imperator. Cogere debes utrum cum ipsis tutoribus vel curatoribus seu heredibus eorum an cum hiis qui pro hiis se obligaverunt agere debeas, vel si ita malis dividere actionem. Nam in solidum et cum reo et cum fideiussoribus agi iure non potest.

Idem. Non est ambiguum iure electo reo et solvente fideiussorem liberari, et ideo si simpliciter acceptus est fideiussor in id quod tutor seu curator debiturus esset, cum proponas tutorem seu curatorem condempnatum solvisse, quod dubium est fideiussorem liberatum esse. Plane si stipulationi rem salvam fore interposita est vel cautum est in id quod a tutore seu curatore servari non posset, manet fideiussor obligatus ad supplendam indempnitatem.

De contrario iudicio tutele.

Imperator. Pro iudicato contutore pecuniam solvisti, nullum iudicium tibi contra pupillum competit, ut delegetur tibi adversus eum liberatum actio. Quod si nomine eius misisti in rem suam procurator datus heredes iudicati potens convenire.

Imperator. Si non ex propria culpa solvisti pupille condempnatus esset absens et indefensus acquievit, cum ex causa iudicati satisfacere te pis, adversus contutores tuos actiones mandari tibi a pupilla desiderabis vel utili actione uteris.

Idem. Si pater tuus quidem pupillum sui tutelam administrasse proponis, testatore recte facto, pupillo in quandam suo herede instituto decessit, quam non nisi pro portione hereditaria tutele per rationem confusione constat extingui, pro residua parte succedentem patri tutele te conveniri apud competentem iudicem reddere rationem, qui secundum bonam fidem eorum in que patrem tuum in rem eius erogasse dicis admissa compensatione reliqui siquid amplius debetur faciet condempnationem. Quod si sciens amplius in rem suam erogatum agendum propterea tutele non putavit eum contrario iudicio convenire potes.

Imperator. Neque tutoris neque curatoris absencia quicquam in stipulationi pro pupillo habite nocet.

Imperator. De auctoritate prestanda.

Nec actiones sine auctoritate tutoris in etate pupillari constituta remittendo quicquam amittere potens.

Idem. Eum qui a pupillo sine tutoris auctoritate distrahente comparavit longi temporis spacium non defendit.

Imp. Clarum possit tantum facientes scimus omnimodo debere agentibus et pulsatis in criminalibus causis minoribus xxv an. adesse curatores vel tutores in quibus casibus adultos et pupillos leges accusare concedunt. cum cautius et melius est cum suasione perfectissima defensa facere minores et inferre. nec ex sua imperitia vel iuvenili calore aliquid vel dicant vel taceant quod si fuisset prolatum vel non expressum prodesse eis poterat et a decoriore calculo eos excipere.

Idem. Ut etiam dubitationem amputantes per omnia testamentarii quidem vel per inquisitionem dati tutoris auctoritas sufficiebat licet plures fuerant non tamen in diversis regionibus destinati. legitimi autem vel ex inquisitione vel simpliciter dati omnes consentire compellebantur. scimus si plures tutores fuerint ordinati sive in testamento parentis sive ex lege vocati sive a iudice vel inquisitione vel simpliciter dati et unius tutoris auctoritatem pro omnibus tutoribus sufficere ubi non divisa est administratio pro regionibus vel per se partibus. ubi enim necesse est singulos pro suis partibus vel regionibus auctoritatem pupillo praestare. quare in hoc casu non absimiles esse testamentarios et per inquisitionem legitimos et simpliciter datos iubemus eo quod fideiussionis onere praegravantur et subsidiariae actionis adminiculum speratur. sed hec omnia ita accipienda sunt si non res que agitur solutionem faciat ipsi tutele utputa si pupillus in arrogationem se dare desiderat. etenim hoc absurdum est solvi tutelam nec consentiente sed forsitan et ignorante eo qui tutor fuerat ordinatus. tunc enim sive testamentarii sive per inquisitionem dati sive legitimi sive simpliciter creati sunt necesse est omnes suam auctoritatem praestare ut quod omnes similiter tangit ab omnibus comprobetur. que omnia in curatore fieri oportet.

Imp. Si curatores tutoribus adiuncti sunt pubertate pupilli tam tutorum quam curatorum adiunctorum officium finitur. idcirco alios per etatis infirmitatem curatores esse dandos manifestum est.

Quando tutores vel curatores esse desinant.

Imp. Tutoris officium ex sola voluntate pupilli non finiri certissimum est.

Imp. Indecoram observationem in examinanda marum pubertate resecantes iubemus quemadmodum feminae post completos xii annos omnimodo pubescere iudicantur ita et mares post excessum xiiii an. puberes existimentur indagatione corporis inhonesta cessante.

De auctoritate tutoris seu curatoris praestanda.

Imp. S[illegible] instituti filii tui iure successerunt licet te tutorem eorum esse praetendatur tamen non per procuratorem sed actorem decreto constitutum a te res eorum te absente peti convenit.

De excusationibus et temporibus earum.

Imp. Falsa suasione circumventus es te propterea quod spado sis immunitatem a tutela vel cura [illegible]

Idem. Si curatores dati [illegible] a heredes [illegible] festis generaliter nec decreto significatum est Italicarum tironum

uobis munus adlectum (al. adiunctum) agere debetis competentem iudicem ut uos a provinciali administratione liberet. quod si factum fuerit petentes in provincia curatores adolescentes.

I. Idem. Excusationis quidem tue fingende studio tutor datus es (al. excusationem praetendens) et tamen cum tempore presides provincie audiendum non esse putaverint propter prescriptionem temporis quod tardius adires (al. excusationem), nec a decreto provocasti, intelligis parendum esse sine

I. Imperator. Amplissimi ordinis consulto qui pupillam suam uxorem ducit nuptias esse non intelligitur etiam in filiis constitutum. Sed sicut de mente eam in minimo heres absens et ignorans curator institutus es potes esse securus dum tamen alium substituat. non enim debet ignorantia maritorum amplissimi ordinis consulto fraus fieri.

I. Imperator. Liberos a tutela vel cura liberorum patronum seu patrone nullam excusationem impetrare amplissimus ordo auctore divo Marco censuit. id nec illud prodesse eis debet quo minus curatores sint liberi patronum seu patrone liberis dentur qui eorundem tutelam administraverunt.

I. Idem. Quinquaginta dies qui prefiniti sunt ad professionem excusationis his qui tutores vel curatores dati sunt, ex eo die cedere ex quo decretum pretoris an testamentum parentis nostri factum erit ei qui ad munus vocatus fuerit ipsa constitutione que hoc induxit sancitur. Sed siquis in eius temporis computatione ab eo cuius de ea notio est fuit iniuriam passus non provocavit adquiescere rebus iudicatis debet.

I. Idem. Neque a tutela neque a cura idcirco quis excusatur quod creditor sive debitor eius est cui tutor seu curator datus est, sed principem immunem habere debet ut si res exegit is qui alieno auxilio eget defendatur.

I. Idem. Colonos id est conductores predioorum ad fiscum pertinentium hoc nomine excusationem a muneribus civilibus non habere. idcirco invicte tutele munere fungi debent.

I. Idem. Frater tuus non idcirco prohibetur a tutela vel cura excusari debet quod oculum amisit, proinde intelligit munus susceptum eum deserere non posse.

I. Idem. Exactores tributorum in tanto tempore quanto rem tributoriam tractaverint non solum ab omnibus sed et a tutela vocationem habere dubitare non debuisti.

I. Idem. Testamento tutor datus ut ab omnibus his excusareris que pupilli tui in alia provincia quam vos estis morantes possident intra quinquagesimum diem postulare debuisti. Sed si facere cessasti excusatio quidem temporis prescriptione submovetur. sicut autem per late diffusum patrimonium an tamen aliud gravius quos curatores oporteat preses provincie sive insufficientem deprehenderit estimabit.

I. Imperator. Voluntarie tutele munera privilegiis nichil derogant.

I. Idem. Nec senatorum quidem liberti neque

cetorum ipsa quia pronorum
negant gerunt a muneribus civili
bus habent immunitatem. tamen
et minimi unius senatoris libertis
qui pronum negant git a tutela si
ue cura vacationem habet.

Idem. Si eiuter p(rae)ses exequetur si
animadvertit avunculum tuum
ipsa nominari tutorem ut me
tu huius vacationis a magistratibus
mulier reclamat quam in speciali
qua excusatio ei competit et non
alia causa nominatus est quod ut lite
fatigetur quod in ea re assumptus
fuit is qui eum nominavit iu
xta formam constitutionum ei re
sidere cogetur.

Idem. Quamquam in tutelam detentus eo quod excusatio causam obiciebas
non est admissa provocationis auxilium flagitares et in medio
tempore hi quorum meministi
in adulta etate agere ceperunt tamen
non eo minus causa interposite pro
vocationis eius temporis iudicio
iurium more examinanda est.

Imperator. Si ut allegas tutor his
datus es cum quibus disceptationem hereditatis tibi esse proponis
in tempora anticipatus excusationibus
prestituta non opitularis ad
ire presidem provincie potes for
me super ea re statutorum prin
cipalium obtemperari pro sua gra
vitate iussurum.

Imperator. Licet orationis sub divo
Marcho habite verba deficiant is
tamen qui post excusationes nuptias mariti
sue curator datus est excusare se debet
ne manifestam infamiam eius
offendat et labem pudoris
contrahat.

Imperator. Tutores nominatos
ad pupillorum institutione necesse non habere
certissimi iuris est. quapropter licet non appe
llasti siquidem te excusationem habere
confidis intra tempus quod divi Mar
chi constitutione prescriptum est hac apud
presidem provincie uti non prohibe
ris. nam quod omnium bonorum
patrem pupilli usumfructum
dereliquisse quondam uxori tue pro
ponis ad excusandos vos a tute
la non est ydoneum.

Idem. Inusitatam rem desideras te
de tutela filii dimitti postulas
quod te posse terrio tutele iudicio
inimicum eius quem esse contendis.

Idem. Curator adultis nominatus
quorum tutor antea fuerat muneris
in administratione tem non potest.
pro inde sicut his excusationibus prestitutis
tutus nondum excessit uti competenti defensione potes.

Idem. Quod tres cum ut inmis filios
te cores esse profitearis ad excusationem
tutele non est ydoneum cum harum divisio curatore dato fieri
possit.

Idem. Si tutor nominatus decreto
presidis habens excusationem absolutus
es alte non pertinere periculum ad
ministrationis manifestum est.

Idem. Humanitatis ac religionis
non permittit ut adultus sororem
vel filias sororis actionum necessi
tates tutele occasione suscipias cum
ipsius et pupilli cui tutor da
tus es alind exigere videatur utili
tas ut eum tutorem potius
habeat cui ad defensionem eius
non iubeatur affectu. iuxta formam
quam consulti decrevimus pro
rem actum oz ut et iusto tuo de

fideiio et pupilli ipsius commodo consulatur.

Imp. Excusationem naviculariis tutele seu cure hactenus ipsis tribuimus ut muneribus officiis minoribus sui tantum corporis obligentur.

Imp. Viros clarissimos sacri palacii silentiarios excusatos a tutelis seu curationibus excusatione scimus.

Imp. si falsis allegationibus excusatus sit. R.

Si absentibus necessariis personis vel his qui sua sponte vos defendere volebant non competentibus allegationibus qui vobis tutores aut curatores dati erant liberati ea munere iussi fuerunt, nec eis decernenisse iudicis religionem prosit. Preses provincie audiet vos et si iniustum decretum eos extorsisse apparuerit exinde ad eos periculum administrationis pertinere pronuntiabit ex quo dati sunt.

Imp. Tutores quos pretextu bona pupillorum administrasse non a preside provincie cum re integra excusationem impetrasse asseveras periculum administrationis evitare minime posse manifestum est.

Imp. Si ut proponis per clausulam ab administratione tutele seu cure tue iacturam fratris tui ambitione potius quam iuris ratione se excusavit periculo muneris iniuncti minime liberatus est.

Imp. si tutor rei publice causa abierit. Rca.

Si vel tutores vel curatores dati cum rei p. absentes fuerint ad tempus se excusare debent a tutela ne in medio tempore periculo astringantur. C.

Si quidem et tu fecisti eius initium alii periculum quo abfuisti pertinere esse non debes. C. sed ad pertinuisti ut prior eo loco is conveniatur qui administravit de iure postulabis.

Imp. Certum est eos qui rei p. causa absentes fuerunt ab omni tutela nova anno vacare debere. De excusatione veteranorum.

Imperator.

Hi causariam missionem sacramento per .xx. stipendia soluuntur integram famam retinent et ad publica privilegia veteranis concessa pertinent.

Imp. Quod placuit veteranos tantum convenientium filiorum seu militum et quod tutelam unam seu curam eo tempore administrare compelli eo pertinet ut si aliis dati fuerint intra sollempnia tempora causas excusationis apud competentem iudicem deferant.

Imp. qui numero liberorum se excusat.

Hi ad tutelam vel curam vocantur Rome quidem trium liberorum incolumium numero quorum in statu non ambigitur in Ytalia vero quattuor in provincia autem quinque habent excusationem.

Imp. Neque filia amissa in numero prodest ad declinanda municipalia munera neque nepotes numerantur quorum pater superstes cum suo nomine patri prosunt.

Imperator. qui morbo. R.

Liminibus captus aut surdus aut mutus aut furiosus aut perpetua va-

[V]alitudine tentus tutele exequi ... sacerdotium habent. **Qui etate &c.**

Pater tutius(?) Impr. Si maior es annis [septuaginta] ad tutelam seu curam devocatus excusare te sollempniter potest. **Qui numero tutelarum.**

Si tres tutelas Impr. eodem tempore non defunctorie susceptas administras onere quarte tutele seu curationis pupillorum vel adolescentium non gubernans. Finito autem officio pubertate pupillorum vel etate adolescentium alie subsititui possunt. nec licet numerum trium tutelarum sive curarum administrate relicta sit. Sed imperfecte divise spes vacationis licet plurime sit ad excusationem non proficiunt. Scire igitur debes eum qui duos filios habet et quatuor tutelas administrat excusationem non promereri. **De curatore furiosi vel prodigi &c.**

Curatores impleta legitima etate prodigis et furiosis solent tribui.

Impr. Ordinis divi Severi in quo possessiones rusticas sine decreto presidis pupillorum vel adolescentium distrahi vel obligari prohibitum est non minus et ad agnatum furiosi porrigitur. Si igitur citra decretum presidis furiosi mente capti ab agnato eius tibi pignori nexus est vinculum pignoris in eo non consistit utilem tamen actionem sive personalem actionem sive eius utilitatem pecunia mutua accepta est potes

Id. Si perpetuus mentis ... hre compos non est petere ei curatorem per quos si quid gestum est quod revocari oporteat possis causa cognita in pristinum statum restitui.

Impr. Cum repudiante furiosa iure suo constituta marito qui solus repudiare potuit quondam in rem furiose marito quondam eius iustitia confecisse significas intelligis nec eam que furiosam detentione potius secum eius ad eandem iure non pertinuisse defensio.

Impr. Nec dubium quod anima (?) inde vite successionis emancipato vel emancipatis deputasse nec de omnibus tutele prescripsisse videamur curatores nec omnium eos per xij tabularum lege furiosis filiis et sororibus utpote limos excusare hac legis sanctione decernimus.

Impr. Cum aliis quidem hominibus continuum furoris infortunium accidit alios autem morbus non semel recurrendo aggreditur sed in quibusdam temporibus quedam eis intermissio pervenit ut in hoc ipso multa esset differentia ut quibusdam breves inducie aliis maiores ab hoc vicio inducantur antiquitas disputabat utrum in medius furoris intervallis permaneat eis curatoris intercessio an cum furore quiescente finiatur et iterum morbo adveniente reintegretur. Nos itaque eius ambiguitatem decidentes sancimus cum incertum est in his furiosis hominibus qui vel remittunt sive ex longo sive ex proprio quo spatio et impossibile est incognitum furoris et sanitatis eum conscripsit(?) sepius constitui et per longum tempus sub eadem esse varietate

[gloss: illegible]

ut quibusdam videatur in penetralibus furor esse remissus, curatoris dationem non esse finiendam, sed manere eum donec talis furiosus vivit: quia non est penitus tempus in quo huiusmodi morbus desperatur. Sed per intervalla que perfectissima sunt nichil curatorem agere, sed ipsum posse furiosum dum sapit et hereditatem adire et omnia alia facere que sanis hominibus competunt. Sin autem furor stimulis suis iterum eum accenderit, curatorem in contractu suo vocari, ut nomen curatoris in omni tempore habeat, officium autem quociens morbus redierit: ne crebra vel quodammodo ridiculosa fiat curatoris creatio et tam frequenter nascatur quam desinere videatur.

Id. Cum furiosus quem morbus detinet in sacris parentis sui constitutus est, in dubitatione curatorem habere non poterat, cum sufficit ei ad gubernationem rerum que ex castrensi peculio vel aliter ad eum pervenerunt et vel ante furorem ei acquisite sunt vel in furore obvenerunt vel in bonis quorum proprietas ei modo competit, patria vel certa diligentia? Quis enim talis affectus extraneus invenietur ut vincat paternum? vel cui alii credendum est res liberorum gubernandas esse parentibus derelictis? Sed Tertullianus vir antiquissimus prespes libro singulari quem de castrensi peculio conscripsit, tali tractatu proposito videtur obscure eandem attingere sententiam. Tamen nos hoc aptissime intelleximus.

Sin autem parentes ab hac luce decedere contigit, nostra constitutio quam promulgavimus de his que in testamento furioso relinquenda sunt vel substitutione eorum in suo robore maneat.

Sin autem parentis furiosus sui iuris sit, tunc in propriam hereditatem que cum debita ad potestatem suam devolvitur nulla est iuris veterum dubitatio, cum illico appareat et suus heres existat suis parentibus.

Sin autem ex alia quacumque causa hereditas ad eum vel successio pervenerat, tunc magna et inextricabilis vetustissimis viris dubitatio exorta est, sive adire hereditatem vel bonorum possessionem petere furiosus possit sive non, et si curator eius ad bonorum possessionem petendam admitti debeat, et iuris auctores exercuerunt late magnum habuerunt certamen. Nos itaque utrimque acies auctorum certo fine compescentes scimus furiosum nullo modo posse vel hereditatem adire vel bonorum possessionem agnoscere; curatori eius autem licentiam damus, immo magis necessitatem imponimus, si utilem esse successionem existimaverit, eam bonorum possessionem cognoscere que antea ex decreto dabatur, et ad similitudinem bonorum possessionis heredem cum petitio bonorum possessionis constantiniana lege sublata est et ab ea introducta observatione pro antiqua sufficit petitione.

Sed cum antiquitas in curatore furiosi multas ambages constituit, quemadmodum ab eo cautio vel satisdatio vel quibus rebus vel quibus personis, et si omnis curator talem prestabat cautelam, necessarium nobis

[gloss: illegible]

visum est ut humano generi consulentes omnem huiusmodi obscuritatem inextricabilem et circuitum tollamus. compendioso autem et dilucido remedio totum complectamur. et prius de creatione curatoris qui furiosis utriusque sexus datur scientes tunc talium causarum finem imponimus. Si quidem parens curatorem furioso vel furiose in ultimo elogio heredibus institutis vel exheredatis dederit. sine satisdatione et fideiussionem cessare necesse est. pro non testamento per satisdationem sufficientem ipse qui datus est ad curationem perveniat. ita tamen ut in hac florentissima civitate apud urbicariam prefecturam deducatur. In provintia autem apud presidem eiusdem provincie presente et tam viro religiosissimo locorum antistite quam tribus primatibus et actis intervenientibus tactis sacrosanctis scripturis dicat omnia se recte et cum utilitate furiosi gerere et neque pretermittere ea que utilia furioso esse putaverit neque admittere ea que inutilia extimaverit et inventarium cum omni subtilitate publice conscripto res suscipiat et eas secundum suam opinionem disponat. sub ypotheca rerum ad eum pertinencium et ad similitudinem tutorum et aliorum curatorum. Sin autem testamentum quidem parens non confecit. lex autem curatorem utpote agnatum vocaverit. vel eo cessante aut non forsan existente ex iudiciali electione curatorem ei dari necesse fuerit. tunc secundum prefatam divisionem in hac quidem florentissima civitate vel gloriosissimam urbicariam prefecturam creatio procedat. sed si quidem nobilis sit furiosi persona et florentissimo senatu convocando ut ex inquisitione curator optime atque opinionis integre nominetur. Sin vero talis persona sit et solo viro gloriosissimo prefecto urbis presidente hoc procedat. Et si curator quidem substantiam ydoneam possidet et sufficientem ad fidem gubernationis et sine aliqua satisdatione nominationem eius procedere. Si autem non talis sensus eius inveniatur tunc et fideiussio in quantum possibile est ab eo imploretur. curatorem quidem omnimodo sacris scripturis propositis in omnium causa celebranda. ipso autem curatore cuiuscumque vel substantie vel dignitatis est prefatum sacramentum prestante et rebus gerendis preante et inventarium publice conscribente quatenus possit undique res furiosi gubernari. In aliis vero provinciis vero huiusmodi omnibus observandis ut apud presidem provincie cuiuscumque et virum religiosissimum episcopum civitatis necnon tres primates memorata creatio procedat. Eadem observatione in inventario et iureiurando et satisdatione et ypotheca rerum curatoris modis omnibus adhibenda. Tali itaque ordinatione in curatore furiosi disposita. si quid preterea ad furiosum pervenerit sive ex hereditate sive ex successione vel legato vel fideicommisso vel alio quocumque modo hoc furioso accedat et hoc cum alia eius substantia manibus curatoris tradatur inventario super hiis rebus facto

endo in sub eius cura constituatur: quatenus si quid resipuerit furiosus, iterum eadem administratio ipsi restituatur. § Sin autem in furore diem suum obierit vel in suam sanitatem perveniens eam repudiaverit, si quidem successio est ad eos res redit volentes tamen vel substitutione vel ab intestato heredes vel alii in ordinem eorum, eo scilicet observando ut hi veniant ad successionem qui mortis tempore furiosi propinquiores existant ei ad cuius res vocabantur, si non in medio erat furiosus. Omni satisdatione vel cautione qua per inextricabilem circuitum veteris iuris auctores induxerunt radicitus excisa. Legatis autem procul dubio vel fideicommissis ceterisque acquisitionibus furioso acquirendis et substantiam eius aggravandis. § Sin autem ipse resipuerit et noluerit ea admittere et aperte hec respuerit vel heres eius hoc fecerit, a substantia eius illico separandis quasi nec fuissent ab initio ad eum devoluta et per omnium tramitem ambulantibus substantiam furiosi neque pergravantibus neque adiuvantibus. § Sin autem curator furiosi secundum legem nostram nominatus decesserit sub eodem modo eademque observatione alius creabitur, quemadmodum et si suspectus reperiatur alter subrogatur, quod et veteribus legibus placuit. § Hec autem omnia que de creationibus curatorum cum per novam dispositionem introducta sunt futuris casibus imponantur et neque antea facti curatores removeantur neque aliquod novum eis accedat, sed antiquo ordine statuti in antiquos quidem tum ad curationem permaneant, tam in nos cautione videlicet vel satisdatione que antiquitus fuerat introducta super praedictis convenientibus ad furiosos successionibus minime perturbanda.

De praediis et aliis rebus minorum non alienandis vel obligandis [sine decreto]

Imp. Venditio vel obligatio praedii quod iure pignoris vel in causam iudicati captum vel distractum est ad senatus consultum quod de non alienandis praediis pupillorum vel adolescentium non auctore praetore vel praeside provinciae factum est non pertinet. Sed si in minore etate es, cui subvenire solet auxilium competens, videre an tibi in integrum restitutio debeatur presente diversa parte causa cognita dispiciet.

Imp. Non est vobis necessaria in integrum restitutio, si tutores vel curatores vestri possessionem licet pignori nexam vendiderunt. § Creditores id fecerunt, ita demum iuxta formam edicti beneficium tibi impertietur, si fraudulenta venditione participante consilium emptore damnum tibi inflictum esse docetur.

Imp. Cum emancipatis vobis peculium acquisitum foret alienari a patre eodemque curatore sine presidis auctoritate non potuit, maxime si tamquam suum et non tamquam pupillare vendidit. Vindicataque eius persecutio vobis maneat.

Id. Non solum per venditionem rus-

rustica praedia vel suburbana pupilli vel adolescentis alienari prohibetur: sed neque transactionis ratione neque permutatione et multo magis donatione vel alio quo modo ea transferri sine decreto a dominio suo possunt. Igitur et tu si fratribus tuis per transactionem fundum dedisti, vendicare eum potes. Sed et si quid invicem ab eis ex eodem pacto consecutus es, id mutuo restituere debebis.

Idem. Et si praeses decreverit alienandum vel obligandum pupilli suburbanum vel rusticum praedium, tamen actionem pupillo si falsis allegationibus circumventam religionem eius probari possit, senatus reservavit. Quam exercere tu quoque non vetaris.

Imperator. Minorum possessionis venditio per curatorem delata ad praetorem vel praesidem provinciae libello si non potuit celebrari, ea res confici recte non aliter potest nisi apud acta causis probatis quae venditionis necessitatem consistant, decretum sollemniter interponatur.

Idem. Si ad resolvendam donationem quam in emancipatum te pater contulit minor annis cavillationem eam fingit, cum huiusmodi scriptura ex senatus consulti auctoritate data sit, non oberit tibi.

Imperator. Praedia rustica quae contra senatus consultum donata esse ante nuptias sponsaliorum nomine proponis, earum confessio ostendit cum proprietas ad te proprio iure minime transire non potuit, in dominio mariti permansisse palam est.

Idem. Et si usque quem praedium rusticum minoris distraxisse affirmas curatoris officio id sumere fecit, venditionem tamen esse civium secundum orationem factam sine praesidis non infinito recisa est. Pignora sane quae ob evictionis periculum idem curator ex rebus propriis obligavit, prohibens persequi.

Imperator. Praediorum quae sine decreto alienata sunt dominium tibi persequenti praeses opem feret, apud quem si illuxerit non universa praedia quae curatori tuo data sunt in patrimonium tuum pervenisse, per ea duntaxat pecuniae tuae parte convenire te permittet quam in facultates tuas erogatam esse constiterit.

Idem. Si quod sine decreto minor annis patronus tuus rusticum praedium venundedit, supervacuum est de vili pretio tractare, cum senatus consulti auctoritas retento dominio alienandi viam obstruxerit. Et si vero interposito iure decreto vendidit eum vili pretio eius possessionis cuius summa res ignorabat, fecit usque petitum decreti auctoritatem in integrum restitutionem causa cognita ei praebetur.

Idem. Ob aes alienum tamen causa cognita praesidali decreto praedium rusticum minoris provinciale distrahi permittitur.

Idem. Etiam vectigale vel patrimoniale sive emphyteoticum praedium sine decreto praesidis distrahi non licet.

Idem. Utere viri prudentissimi patrui tui censo ceterorumque quorum creditoribus fuisti, merito eam fisci actori mali exceptionem opponere petitum ob eorum debitum probans solutum si sortem cum usuris quae fisco de-

dentur pupilli non offendente fiscos, provinciales sine decreto presidis venum dantes cum fructibus petant.

I. Si minor an. xxv. rusticum predium cum aliud debebas sine decreto dedisti in solutum dominium a te discedere non permisit senatusconsulti auctoritas.

I. Si predium rusticum vel suburbanum non loco sed qualitate fecerint in pupillari etate constituta pupillo auctore vel adulta sine decreto presidis provincie in qua situm est vendidisti secundum formam senatusconsulti dominium eius sive ius a te discedere non potuit sed vendicationem eius et fructuum vel hys non existentibus condictionem competere constitit. Emptor autem si probare potuerit creditis facultatibus obedire te minoribus vel honoribus non potuisse et ad utilitates prefata tua cessisse pecuniam quam pretii nomine susceperas doli exceptionis auxilio precium cum usuris quas prestitura esses et sumptus meliorati predii servare tamen modo potest.

I. Inter omnes minores nec commune predium sine decreto presidis forma senatusconsulti distrahi patitur. Nam ad divisionis causam provocante tamen maiore socio eius alienationem et sine decreto fieri iam pridem optinuit.

Impr. Si minores vel ex propriis nomine vel ex suo debitis dumtaxat fiscalibus ingruentibus vel privatis creditoribus repellantur ob noxiam in tempore decreti a constantiniano pretore celebranda est probatis ac examinatis causis ut pate facta rerum fide firma venditori perseveret.

Quando decreto opus non est.

Si probari potest pa. Impr. trem pupilli cuius tutores convenisti consensisse ut redditio tibi pretio precium recuperaret id quod convenerit servabitur. Neque enim in ea re auctoritas presidis necessaria est ut tutorum sollicitudini consulatur si voluntati defuncti pareatur.

Impr. Illud requirendum an a divo principe Saturninus vir clarissimus spatrius venditionis acceperat. Ad instar enim presidalis decreti concessio principalis accedit.

Impr. Predium rusticum vel suburbanum a minore xxv. annis alienari sine decreto presidis non pendentis voluntas seu testatoris excutere bonis ad minorem pervenit super alienando eo aliquid mandasse deprehendatur nulla ratione potest.

Impr. Et sine interpositione decreti tutores vel curatores quarumcumque personarum vestes detritas et supervacua animalia vendere permittimus.

Si quis ignorans rem minoris esse sine decreto comparaverit.

Impr. Si ea que in iura tutoris hereditario titulo vel honorario successit possessionem tuam vendidit sive ut pupillarem distraxit emptor qui sciens a tutoris herede mercatus est cum officium morte finiatur alienam rem comparando de tempore intervallo nullam potuit acquirere defensionem. Eo minus ut suam distraxit heres tutoris ignorans quia rem alienam emptor

comparavit neque statim per traditionem possessionis dominus effectus est sed tantummodo actu usus de statuti temporis cum te lime etatis esse non diffitearis, potes uti prescriptione.

Idem. Si decreto amplissimi ordinis decretum possessiones tue distracte sunt, convenientem earum possessorem ut si ita gestum probaveris et possessio reddatur et fructus universi revocentur, si non bona fide emptorem fuisse qui emit constiterit.

Imperator. Possessiones rustice vel suburbane sine cause cognitione et interpositione decreti et senatus consulto alienate nec a secundo emptore recte tenentur nisi statutum temporis spacium intercesserit.

Idem. Quamvis a tuis emptorem ad quem ex persona eius cui est secundo donata res est iusto titulo minime mente ea res de qua lis est transire fecit, requiri oportebit an presente procuratore domino et maiore effecto sine controversia bona fide decennio vel absente viginti annorum continuationem patitur possessor fuisse monstretur. Quod si ad perfectam etatem tuam manifeste constitit sine ulla cunctatione habita longi temporis prescriptione petitorem oportebit excludi.

Si maior factus sine decreto factam alienationem ratam habuerit.

Imperator. Cum proponas curatorem presidum non interposito decreto presidis predium rusticum heredi creditoris seu tutori eius destinasse vendendum, eamque venditionem decretum presentium ratam habuisse, si in minore precio predium distractum est et inconsulto errore lapsum presentium tuum per etiam venditioni consensum dedisse constiterit, non ab hac re erit superfluum precii in compensationem deduci quod presidis provisione fieri convenit. Cuius solercie congruum est si diversa pars bonam fidem non amplectitur in arbitrio eius ponere an velit possessionem cum fructibus restaurare ita ut feneberis pecunia cum competentibus usuris restituatur.

Idem. Si sine decreto presidis predia tua a tutore tuo alienata sunt nec speciali confirmatione vel si bona fide possessor fuisset statuti temporis excursu id quod per etiam fieri fuerat stabilitum est, preses provincie possessionem in ius tuum revocabit.

Imperator. Si quis sine decreto minorum vel adhuc sub curatoribus constitutorum vel puerilem etatis eorum curam excedentium res alienaverit vel supposuerit et ad perfectam etatem idem minores longo silencio quievere habita traxerint, non inutilis alienatio vel suppositio diuturno silencio roboretur. Tempus autem ad talem confirmationem prefinitum esse censemus, id est per quinque annos post impletam minorum etatem, id est viginti quinque annos connumerandos. Nichil congestus est super tali alienatione vel suppositione is qui eam fecit vel heres eius minime recetaverint eam occasione pretermissionis decreti, sed si tempore causa ab initio sine decreto fuisset alienata vel supposita. Cum autem donationes a minoribus nec cum

Explicit prima pars apparatus Codicis.

decreto celebrari possint. Si minor vel provectae aetatis rem immobilem donationis titulo maluit, excepto propter nuptias donatione, tamen sepe fit, non aliter hoc firmitatem habebit nisi per XXV annos completos inter praesentes quidem decennium, inter absentes autem vicennium donatore acquiescente effluxerit. Ut tamen in heredis persona continuo tempore accedat quod post heredem eiusdem heredis minoris aetatem silencio tamen factum sit.

Imp. DE MAGISTRATIBUS CONVENIENDIS.

Si magistratus a tutoribus seu curatoribus quos praefecerunt seu nominaverunt stipulati sunt, eo nomine indempnes futuros, et si quid praestitissent repetituros, in earum rem fideiussores acceperint extrem salvam fore satisdationem, actio quam adversus tutores seu curatores tuos instituisti alienam obligationem non resolvit. Si autem adversus magistratus qui curatorem dederunt actio utilis ita demum competit, si universis bonis excussis revocatisque eorum in fraudem alienasse constitit, indempnitati tuae in solidum satisfieri non potuit. Quamvis si exercitis mandatis tibi ab eis actionibus adversus fideiussores quos acceperunt consistere potes, licet utilem actionem sine cessione habeas.

Imp. In heredes magistratus, nisi lata culpa, ydonee cautum pupillo non est, non solum actio da[tur].

Imp. Si tibi collega tuus cum magistratu fungeremini minus ydoneum tutorem decrevistis cautionemque ydoneam non exegistis nec alias fuerit pupillo indempnitas, post etiam tutores solvendo estis, pro virili parte in vos actionem dari non iniuria postulabitis.

Imp. Adversus nominatorem tutoris vel curatoris minus ydonei non ante puerum posse quam fideiussoris nominati itemque fideiussoris eius nec non collegarum quorum ad periculum consortium administrationis spectat excussis non fit indempnitati pupilli vel adulti satisfactum.

Imp. In magistratus municipales tutorum nominatores, si administrationis finito tempore non fuerint tutores solvendo nec ex cautione fideiussionis solidum exigi possit, pupillis quidam in defensionem nomine in subsidium actionem utilem competere ex senatus consulto quod auctore divo [illegible] parente nostro factum constitit.

Imp. Cum sit adiecta praetoris lingua generalem curatoris administrationem mandantis, id est eam, pro more sequitur decretum pariter sit compositum, manifestum est non curatoris dationem fuisse invalidam, sed in estimanda aequalitate sententia scribe vitium qui tamen non amplius ducentis libris auri patrimonium valet fideiussionem accepit intercessisse; in quo casu non curatoris erit id deprehendenda, si qua lesio in rebus minoris illata fuisse, adversus legum ordinem comprobetur, sed super negligentia vel dolo scribe qui tamen

Et hodie nouo iure sic inuenimus qualitas membri abscisionem ex[...]

Potest sic etiam ex parte subiecti [...]

sive taxationem passus est occultatori legibus erat agendum.

Incipit liber sextus. De servis fugitivis et libertis mancipiis civitatum artificibus ad diversa opera deputatis et ad rem privatam vel dominicam pertinentibus. Rubrica.

Servum fugitivum sui furtum facere et ideo non habere locum nec usucapionem nec longi temporis praescriptionem manifestum est, ne fuga servorum dominis suis ex quacumque causa fiat damnosa.

Idem. Requirendi fugitivos potestatem fieri dominis praesidalis officii est.

Imp. Constantinus. Si fugitivi servi deprehendantur ad barbaricum transeuntes, aut pede amputato debilitentur aut metallo dentur aut qualibet alia poena afficiantur.

Imp. Quicumque fugitivum servum in domo vel in agro inscio domino eius susceperit, eum cum pari alio vel viginti solidis reddat. Si vero eum secundo vel tertio susceperit, praeter eum duos vel tres alios vel praedictam aestimationem pro unoquoque suo domino repraesentet. Circa minorum personam tutoribus vel curatoribus poena similis imminente. Quod si ad praedictam poenam solvendam is qui suscepit minime sufficiat, ex tunc competentis iudicis castigatio in eum procedat. Quod si servus ingenuum se esse mentitus sub mercede apud aliquem fuit, mercedis quam eum habuit potest incursam. Tamen mancipium torqueri oportet ut manifestetur utrum per vinctum capiendum callide a domino ad domum vel agrum eius qui susceperat immissus est an non. Quod si maligne factum esse ex sua interrogatione patuerit, suo eum in suo qui hoc fecit privandum et ad fiscum pertinere mancipium.

Idem. Mancipia diversis artibus perdita quae ad rem publicam pertinent in hisdem civitatibus placuit permanere, ita ut si quis tale mancipium sollicitaverit vel celaverit, [...] cum suo alio sollicitatum restituat duodecim solidorum summa inferenda rei publicae illius civitatis cuius mancipium attentaverit. Libertis quoque artificibus si sollicitati fuerint, eadem forma civitati restituendis, ita ut pro fugitivo suo si sollicitudine defensoris non fuerint requisiti revocatus idem defensor

duo uicaria mancipia exigatur. nec beneficio principali nec iuuando ne in eius persona iam de cetero ualituro.

Id. Seruum suum cuiuspiam repertum fugitiuum talis sit uindice legis gratia quae in occultantes mancipia etiam poenam statuit proprietatem opponet uel in uocem libertatis eum animauerit illico nequissimus uel sub quodam uigitur tormentis subiciatur ut a proprietate disceptationum tantummodo fiat non solum ut eis urgentibus prodeerit sed eorum seruorum animos a fuga poterit deterrere.

Imp. Si quis seruum fiscalem putauerit occultandum non solum eum restituere sed et in duodecim libras argenti poenae nomine fisci uiribus deprehendere compellatur.

Imp. Si qui publicorum seruorum fabricis seu aliis operibus publicis deputati tanquam propriae conditionis immemores domus se alienis et priuatarum ancillarum consortiis adiunxerint tam ipsi quam uxores eorum et ubi confestim conditioni pristinae laborique restituantur.

Imp. De furtis et seruo corrupto. Rubrica.

Si ex pecunia tua mandantibus seruis quidam praedia comparauerunt eligere debes utrum furti actionem et condictionem an mandati potius actionem inferre debeas. neque enim aequitas patitur ut criminis causam persequaris et bonae fidei contractum impleri postules.

Id. Inciuilem rem desideratis ut agnitas res furtiuas non prius reddatis quam pretium fuerit solutum a dominis. curate igitur cautius negociari ne non tantum in damna huiusmodi sed et in criminis suspicionem incidatis.

Imp. Si monilium rem templo diuino dedicatam uicinus tuus furto abstulit heres aduersus eum furti actionem.

Imp. Aduersus eum dumtaxat qui seruum tuum sollicitasse dicitur siue in deteriorem animi fecit serui corrupti agere potes. qui si sollicitatum occultauit etiam furti cum eo agere potes quas actiones in perpetuum latorem exercere minime prohibetur.

Id. Quum lege certe aduersarius tuus exigit ut rei quam apud te fuisse fateris exhibeas uenditorem. nam a transeunte et ignoto emisse dicere non conuenit uolenti euitare alienam boni uiri suspicionem.

Id. Alienum seruum sine uoluntate domini qui sciens uendidit uel donauit seu alio modo alienauit mecum domino de iure eum minime potest et si celeret uel apud se detinuerit furtum faciet.

Id. Seruus cui te pecuniam ad amicum tuum perferendam dedisse proponis parua quantitate numerata aliquam in usus suos conuertit furtum fecit.

Id. Etiam furti actionem tributorum exactor teneris si te non necessitate in tributoria exactione sciens quod mihi debetur ancillam tunc uinis abduxit aut uendidit quae res facit ut nec emptor usucapere et uendicationem competere tibi ipsius competit.

Navigia si quocumque loco pervenerint, si quocumque casu contingente rupta fuerint vel aliter ad terram pervenerint, tam navigia ipsa quam naufragantium bona integre restituantur ad quos spectabant antequam huiusmodi periculum incurrissent, sublata penitus omnium locorum consuetudine que huic adversatur. Scituris quod si talia sint navigia que pyraticam exerceant aut nobis aut christiano nomini inimica, eorum rectores aut iure consortes bonorum omnium publicatione mulctentur, et si res exegerit eorum audacia iuxta mandatum nostrum omnibus modis compescatur.

Impp. Subtracto furto vel in arrepto mancipio quamvis hoc humanis rebus non oblatum fuerit exemptum, tam ad raptorem quam ad furem periculum redundabit et utrique eorum pena legitima coercebitur.

Id. Si abducta mancipia furto vel plagio venundata preses provincie persecutus eum nec ab emptore prope coherens vicarium antequam ad dominum possessio revertatur, hec usucapi possunt et de ei cuius fuerint successisse reperit restituit.

Id. De his que sub [illegible] debitricisse novercam pupilli tui precibus significas rectorem adi provincie qui si eam probaverit quam dominus rerum is pro quo supplicas fuisse aliquid furatam cognoverit non ignorat in quadruplum manifesti, nec manifesti vero dupli actione furti constituta condempnationem formare.

Id. Ancille subtracte partus apud furem editi priusquam a domino possideantur usucapi nequeunt. Contra eius furem in heredem eius tamen furti te convenient actione. Contra eum furti actione et condictione vel actione sua possidentem vendicatione de mancipiis uti non prohibebis, cum alteram continens alterius electione minime tolli possit. Nam extra penam rei persecutionem esse nulla iuris questio est, cum in heredes quia aliena mancipia comparaverunt, si hac causam non ignorent, furti actione tenentur.

Id. Post decisionem furti lege agere prohibent, quia si non tamen [illegible] usi sed de sublatis partem tamen accepisti residuam vendicare vel condicere et actione furti apud presidem provincie agere potes.

Id. Eos qui a servo furtum ablata scientes susceperunt non tamen de susceptis convenire sed et penali furti actione potes.

Id. Furti actione minime te in successores ignorare non debuisti. De instrumentis autem ablatis in rem actione convenire potes tenentem.

Id. Si servum vestrum inutendum quis susceperat venundedit, furtum commisit.

Id. Quamvis hereditatis expilate crimine proprium scilicet [illegible] usus sed exemplum actionis furti retro uxorem si non patiatur, tamen heredes idemque filii super his que de bonis patris possidet adversus eam in rem actione experiri non prohibentur.

Id. In eum qui ex naufragio vel incendio cepisse vel in hereditatibus dampno quid dedisse dicitur intra annum utilem ei cum res abest quadrupli, post annum in simplum actionem prodit, tamen preter penam olim statutam edicti forma perpetuum declarat.

Id. Falsus procurator depositum recipiendo vel es alienum exigendo contra domini voluntatem furtum facit ac preter rei restitutionem actione dupli non manifesti furti convenitur.

Impp. Si quis alieno servo suaserit ut aliquam rem domini sui surripiat et ad se deducat, furtum aut hoc domino manifestaverit et domino concedente res eius ad inquirendum huius suasioni

[illegible]

auctorem pertulit et ipse inventus fuerit rem detinere qualiter teneatur actione is qui res suscepit utrumne pro actione furti an pro servo corrupto quia eum corrumpere voluit ut non furti solum sed et servi corrupti is obligetur veteres dubitaverunt. Nobis itaque eorum altercationes decidentibus placuit non solum furti actionem sed et servi corrupti contra eum dari. licet enim is servus deterior minime factus est tamen consilium corruptoris ad perniciem probitatis servi introductum est, ut sit ad (?) eum universum furtum quod non est commissum quia is solum furtum committit qui contra domini voluntatem res eius contrectat: ipse tamen furti actione propter dolum suum teneatur et servi corrupti contra eum actio propter suum iniquum non absurde extendatur ut sit ei penalis actio imposita tamquam re ipsa fuisset servus corruptus ne ex huiusmodi impunitate et malum servum qui possit corrumpi hoc facere pertemptet.

Apud antiquos querebatur si servus cum aliquis bona fide possidebat furtum commisit alienarum rerum vel ipsius a quo constitutus est super eum bona fide detinet noxalem furti actionem adversus verum dominum habet vel ipse ab eo qui furtum passus est propter eam conveniatur actione. cumque generalis regula ab antiqua prudentia exposita est in hominibus gratia per quo noxalem furti actionem suscipere aliquis compellitur adversus alium furti actionem habere non concedens, quidam ita eam per coniecturam interpretati sunt adversus bone fidei quidem possessores nullo modo furti actionem extendi. ipsi autem si furtum fuerit passus adversus verum dominum furti actionem noxalem recte decernunt. tunc autem bone fidei possessorem furti nomine quod passus est noxalem actionem contra dominum habere posse quando servus sub dominium suum fuerit consecutus possessionem et pro his rebus posse eum adversus dominum habere actionem non solum pro his quas servus subtraxerat iam apud eum constitutus sed et pro his quas furatus est quando fugit quod a bone fidei possessore abducatur nondum sub dominium sui manibus fuit constitutus. quam interpretationem prisca quidem iura per coniecturam introducebant. Nos autem altius iura ad eam respicientes generalem iam sic ab initio esse placitum accipimus. cum igitur bone fidei possessor dominum cogitatione furem possidet initio donec apud eum constitutus est et aliis tenetur noxali actione si extranei furtum a suo fuerint passi et ipse adversus eum verum dominum non habeat actionem sed iam dicentem quod habeat adversus alium furti actionem ipse eatenus non potest. Si autem desinat in sui retentione et ille apud verum dominum fuerit inventus tunc ipse quidem noxali furti actione minime potest teneri. adversus autem verum dominum habet ipse furti noxalem actionem pro rebus quas vel nunc furatus est cum esset apud verum dominum vel etiam prius in bona fide possessoris retentionem excessit. nec cum apud verum dominum factus est sic etiam regule generalis casus eveniet

et consentaneus. Qui enim habet furti actionem adversus dominum ipse rei in aliis furti actionem non potest. Sic ex parte omnibus discretis vetustissima dubitatio modo sedere conquiescat et bona fide possessor in praetecita temporis habet actionem et non teneatur. et ipse dominus in alio tempore et non teneat actionem et in alia sub actione constituatur.

De eo autem qui ubi constitutus ab alio bona fide tenetur si furtum commisit recte et sine aliqua dubitatione censemus posse eum quia ubi est cognitus et ab ipso qui bona fide eum detinet pro furto conveniri et bona fide possessorem si ab extraneo furtum ubi commiserit non posse conveniri sed ipsum pro furto suo reddere. quia generalis regula de suo prolata est et pro eo qui non suus est sed ubi et sive potestatis est noxalem movere actionem impossibile iuris conditoribus legibus incognitum est.

Manifestissimi quoniam iuris est furto perpetrato ei competere furti actionem cuius interest ne furtum committatur. Sed quaerebatur apud antiquos legum interpretes si quis accommodaverit alii rem ad se pertinentem et ipsa res subtracta est an furti actio adversus furem institui possit ab eo qui rem utendam accepit ydoneo scilicet constituto. quia et ipse commodati actione a domino pro ea re conveniri potest. et hoc quidem pene iam fuerat concessum ut habeat ipse actionem. nam in inopia deposcitur laborare. tunc enim furti actionem domino competere dicebant.

Sed ea sat increbuit dubitatio si tempore quo furtum committebatur ydoneus erat is qui rem commodatam accepit. postea autem ad inopiam pervenit antequam movebatur actio quae ei semel acquisita fuerat apud eum maneret vel ad dominum reverteretur. Et hoc quaerebatur an in hoc casu furti actio ambulatoria sit nec ne. Set omnem talem certatum alia se subclusio. si ex parte solvendo fit is qui rem utendam accepit ut possit non in totum sed particulariter rem solidam ei facere an habeat actionem furti vel non.

Tales igitur ambiguitates veterum immo magis quod melius dicendum est ambages nobis decidentibus et in tantarum difficultate simpliciorem sententiam placuit ut in domini sit voluntate sive commodati actionem adversus rem accipientem movere desiderat sive furti adversus eum qui rem surripuit et earum alterutra electa dominum non posse ex poenitentia ad alteram venire.

Set siquidem furem elegit illum qui rem utendam accepit penitus liberari. Sin autem commodator veniat adversus eum qui rem utendam accepit ipsi quidem nullatenus posse adversus furem furti actionem. eum autem qui pro re commodata convenitur posse adversus furem furti actionem habere. ita tamen si dominus sciens rem esse subreptam adversus eum cui res commodata fuit pervenerit. Si autem nescius et dubitans rem non esse subreptam apud eum commodati actionem instituit. postea autem re comp

ta voluit remittere quam commodati actionem contra furem aut pervenire, tunc ei licentia concedatur et adversus furem venire, nullo obstaculo ei opponendo, quoniam incerto constitutus movit adversus eum qui rem utendam accepit commodati actionem, nisi domino ab eo satisfactum est; tunc enim omnimodo furem a domino quidem furti actione liberari, suppositum autem esse ei qui pro re sua commodata domino satisfecit, cum manifestissimum est, si dominus ab initio actionem instituit commodati ignarus rem esse subreptam, postea autem hoc ei cognito adversus furem transivit, omnimodo liberari eum qui rem commodatam suscepit, quemcumque causae exitum dominus adversus furem habuit; eadem definitione optinente, sive in solidum sive in partem solvendo sit is qui rem commodatam accepit. ¶ Sed et aliam dubitationem incidebant, quid statuendum sit, si quis rem commodatam habuit quam aliquis furto subtraxerat et lite pulsatus condemnationem passus fuerit non tantum in rem furtivam sed in poenam furti, et postea dominus rei venit et omnem condemnationem accipere desideraverit utpote ex sue rei occasione ortam. Alia dubitatio incidit veteribus utrumne rem tantummodo suam vel eius estimationem consequatur aut in summam poenalem. Et hic ab antiquis variatum est et ab ipso Papiniano in contrarias declinante sententias. Tamen hoc nobis decidentibus Papinianus autem eligendus est non in

prima sed in secunda definitione eius in qua lucrum statuit minime ad dominum rei pervenire. Ubi enim periculum et ibi lucrum collocetur, nec sit damno tantummodo deditus qui rem commodatam accepit, sed et lucrum ei spectare. ¶ Cum autem in consimili earum dubitatio in dotalia exorta est quam non eam decidimus. Cum enim aptissimi iuris est non posse maritum constante matrimonio furti actionem contra uxorem habere, quia lex ita atrocem dare actionem in personas sic coniunctas erubuit, et hoc incidit veterum sensibus quaestio. ¶ Quidam enim res commodatas habens a sua muliere furtum passus est, et dubitabatur utrumne domino rei furti actio contra mulierem pareretur an propter necessitatem causae et maritus eius utpote commodati actioni suppositus potest habere furti actionem. Et auctores quidem iuris satis et in hac specie sese invicem excesserunt. Ex presenti autem lege et antioribus nostris decisionibus quae in ista posite sunt constitutione post haec species dirimitur. ¶ Si enim domino dedimus electionem, adversus quem voluit pervenire, sive ad eum qui rem commodatam accepit sive contra eum qui furtum commisit, et in hac specie maritus quidem nimium pudore non furti sed rerum amotarum actionem habeat. ¶ Sed si quidem dominus elegit... Dominus autem omnem licentiam possideat sive adversus maritum commodati sive adversus mulierem furti actionem extendere, ita tamen

ut si ille soluendo sit cui accepit rem commodatam nullo modo aduersus mulierem furti actio extendatur. nec ex hoc occasionem inter maritum et uxorem qui non bene secum uiuunt aliqua machinatio oriatur et forsitan marito uolente uxor eius extrahatur et furti paciatur penalem condempnacionem.

Imperator. De operis libertorum

Si tempore manumissionis opere tibi imposite non sunt, scis te eas prestare non debere. Solet autem inter patronos et libertos conueniri ut pro operis aliquid prestetur. Licet petitum non possit peti nisi quando per inopiam patrimonii id ex ordine peti necessitas suaserit, cum et si opere non erant imposite, defectis tamen facultatibus patronum alere eum cogebaris.

Idem. Manumissionis causa traditus nec in seruitutem deduci a manumissore potest nec impositas opas prestare cogitur.

Idem. Qui nummis acceptis ab extraneo seruum suum manumisit et pro operis pecuniam ab eo accepit, siue fuerint opere imposite siue non fuerint, ut indebitas solutas reddere cogitur.

Imperator. Si ei summam pecuniam talibus liberto tuo ex uenditione operarum debere probaris, restitui tibi a liberto tuo preses iubebit. Ex hoc enim liberam testi factionem libertus habet et nonnisi non omnimodo libertatis gratia esse remissam cautionem probabitur.

Idem. Mater tua ab eo quem ex causa fideicommissi manumisit opas impositas petere non potest nec eius tamen tempus quo ante eum manumisit quam dies fideicommisse libertatis existeret sed nec ei honorem patronis debitum exhibuerit ad competentem iudicem pro modo admissi uindicaturum.

Imperator. Liberti liberteque defunctorum opas neque heredibus extraneis patronorum neque maritis patronarum debent.

Idem. Neque patronis pro operis inceden accipere licet, quamuis si indicte opere prestite non sint ad pecunie exactionem obsequium non prestiti extimatio comitatur. Qui autem duos filios in potestate habet uel ichi[?] uersis temporibus habuit lege iulia de maritandis ordinibus obligatione operarum liberatur.

Idem. Si tuis nummis emptus es ab eo a quo manumissus es, nec opas ei debes nec premium ab eo utpote ingratus debes. Patronus tamen tuus esse negari non potest, igitur tum ad opas obsequiales.

Idem. Liberte tue ducendo eam uxorem libertatem ei prestitisti, ideo non est cogenda tibi opas prestare, cum possis legis beneficio contentus esse quo inuito te uiuente non possit alii nubere.

Idem. Ticius cum testamentum faceret gaio seruo suo libertatem cum condicione hac dedit: gaium seruum meum a die mortis mee annis tribus peractis manumitti uolo ita ut prestet heredibus meis sicut me uiuo prestabat, et cum idem seruus testatori diurnum quendam prestaret et post mortem eius usque ad diem prestande libertatis in heredibus perstiterat manifestum est quod adeptus libertatem

ad eandem praestationem compelli non possit.

Imp. Quod ex liberta muliere nascitur ingenuum est. Is autem qui libertae suae nubendi commodavit assensum, eiusmodi operas artificiales ab ea exigere non possit; iura patronatus non amittit.

Imp. Qui manumittuntur liberum ubi voluerint commorandi arbitrium habent, nec a patronorum filiis, quibus solam reverentiam debent, ad famulandi necessitatem redigi possunt, nisi ingrati probentur; cum neque cum patrono habitare invitos iura compellant.

Id. Incredibile est operarum maneat poena in eum qui alienum libertum recipiendum esse duxerit.

Imp. De bonis libertorum et iure patronatus.

Multum interest natus utrum civis suus nummis emptus ac manumissus sit ab emptore an domino suo data pecunia mercatus libertatem. Priore casu ad bona eius contra tabulas admitti patronum non licet; posteriore omnia iura patronatus retinet. Et ideo cum Sabiam patronum filii, qui plenum ius habuit, ut hostis publici bona fisco sint vendicata, firma ea quae divo Pertinaci placuerunt et nos secuti sumus, in iura libertorum eius fiscus noster successit.

Id. Si liberti convivientibus patronis suorum cum ancillis colonis venientis elegerint, sciant illi sese deinceps iura patronatus commoda amissuros.

Imp. Si quis in posterum patronorum hanc narrationem acceperit vel in libertatibus quae inter vivos accitantur vel in his quae ex testamento vel codicillis scriptis vel sine scriptis habitis perficiuntur, ut liberti eorum iure patronatus ex sola tali verborum conceptione liberentur, antiqua interpretatione semota non dubitet ius patronatus ex sola tali verborum conceptione libertis esse remittendum, nec successionibus eorum quae ab intestato descendunt, quas veteres et post hos actus fuerant in libertorum bonis decreverunt, a nobis patronis integris reservandis. Sed etiam ad ius natalium restitutionem omne ius tolli patronatus et ita huiusmodi iubemus esse eandem vim observandam omnes non ignorant. Idemque iuris est si inter vivos manumissione interposita vel in ultimis voluntatibus concessio data fuerit patronatus, ita tamen ut in omnibus natalium restitutionibus ex quibus pene solis ingenuitas mera libertis competit, tamen optineant quam in nostra publica re polleant, cum nobis cordi est ingenuus magis hominibus quam libertis eam frequentare. Reverentia tamen quae a libertis debetur et iure quod adversus ingratos libertos patronis competit integris reservandis, et si per verborum conceptionem firma a nobis inductum modum ius patronatus fuerit amissum. Cum enim et hanc ingenuitatis primo tollunt, quam pene sola natalium restitutio inducit. His videlicet casibus per quos penalibus modis ius patronatus quam ab indignis patronis eripitur in suo robore durantibus.

Si in fraudem patroni a libertis alienatio facta est. Rubrica

Imperator. Si in fraudem patroni libertus aliquid alienavit, quatenus Fabiana pars diminuta fuit, revocandi potestatem tributam convenit esse.

Idem. Defuncto quidem liberto patronus intestato succedens per actionem Calvisianam in eius fraudem alienatam potest revocare. Unicuique patronum pro liberti sui mortem ab eo fundi collatam donationem habuisse ratam asseveras, manumissoris filium infirmare successores eius minime possunt.

De obsequiis patrono praestandis. Rubrica

Imperator. Contra patronum filium eius famosam actionem instituere non potes.

Idem. Libertae que voluntate patroni aut vivi nuptae sunt non coguntur patronis officium praestare.

Idem. Etiam qui pactione data dominis manumittuntur, munere omne obsequium patronis debent.

Idem. Si manumissori tuo iniuriam audaciam obiecisti, qui beneficio suo ex servitute liberando ut civium te haberet fecit, praeses provinciae quatenus coercere eiusmodi temerariam licentiam debeat aestimabit. Etiam si qua tibi pecunia debebatur sive de rebus aliis versus patronum disceptatio fuerat, non prius ad litigandum eum evocare debueras, maxime autem si hoc facere audebas sine atrocitate convicii, quam verborum aequitatem petitionis tuae commendare iudici potuisti, omni honore patrono debito reservato.

Imperator. Etiam ubi damnatorum consuetum obsequium libertos patronos praestare debere in dubium non venit, proinde si non agnoscant reverentiae debitae munus, non immerito videntur ipsi adversus se provocare severitatem.

Idem. Libertos sive libertas maxime quibus impositae operae non sunt consuetum potius obsequium quam servile ministerium manumissoribus exhibere debere neque vincula perpetui non esse opinionis incerte.

Imperator. Nec quod libertis non licere infendere muneribus privignis eius libera facultas esse debet patronos et libertos sicuti dicis iniuriosos esse fuisse fendum non esse praeses provinciae vindictam in personarum condicionem congruentem impetrari non dubitabit.

Idem. Nec patrone tue obsequiis refragari te fas est.

Imperator. **De libertis et eorum liberis. Rubrica**

Nonne ignotum quod eadem mercatu fidei commissi manumissum sicut ingratum libertum accusare non potest, cum id iudicium extra ordinem praebeatur ei qui ex voluntate suo sua libertatem gratuitam praestitit, non qui debitam restituit.

Imperator. Si manumissus ingratus circa patronum suum extitit et quadam iactantia vel contumacia cervices adversus eum erexerit aut levis offensae convicium culpam in patronis rursus subiit, pro decisione quod imitatur sine iudicio vel apud pedaneos iudices patroni querela exorta ingratum eum esse ostendat. Filius etiam qui postea nati fue-

runt sunt ius. Cum illis delicta parentum non nocent. quos tamen ortos esse constiterit cum libertate iam potirentur. Item eius quem nostro consilio in dedicatione libertatis est pro collatione ex pecunia dignum se esse prestiterit ut ei civitas romana reddatur. non prius fruetur beneficio libertatis quam si hoc patronus eius oblatis precibus a nobis impetraverit.

Imperator. Ubi nec modo aditus patronos non audietur. iam et eandem quam patronis ipsis reverentiam prebent heredibus patronorum quibus ingratis actio sicut ipsis manumissoribus defertur filii dantes libertatis immemores nequicquam receperint filius ingenui.

Imperator. Libertine conditionis homines vel eorum filii simulantes se ducuntur ingrati ad furtum nec rerum pauldubio producentur.

Imperator. **De iure anulorum aureorum.**

Natales antiquorum. R.

Nisi quos et ius ingenuitatis non ordo patrare decurionum sed an ob peti potest.

Idem. Aureorum usus et anulorum beneficio principali tributus libertinitatis quoad vivunt imaginem non statum ingenuitatis prestant. Natalibus autem antiquis restitutum libertum ingenuum ipso beneficio constituit.

Quis admitti ad bonorum possessionem possit.

Imperator. **Et intra quod tempus.**

Bonorum possessio filio tamen delata cum ignorante eo pater possit petere et sic volunt tamen et pater allatura fuerit tam petitionem pater huic annuitur.

Transacto tempore.

Idem. Si bonorum possessio diuturnitate ... competit proximitatis nomine huiusmodi spacium .c. dierum utilium ex quo defunctum eum scisti ad bonorum possessionem amplectendam.

Imperator. Infantis nomine agnitam bonorum possessionem antequam loquetur defuncti recte competere nulla dubitatio est.

Idem. Emancipata si non agnovit intra annum unde ubi possessionem bonorum nullam ad hereditatem vendicationem successionis transmittere potuit.

Idem. Quamdiu petitionem incertum est utrum ne secundum tabulas an ab intestato et ex quo capite possessio sit delata nec tempus agnoscende bonorum possessionis prefinitum cedat suspiciosam gerens sollicitudinem.

Idem. Iuris ignorantiam nec minoribus prodesse medii per petitionem cursum de agnoscenda bonorum possessione manifestum est.

Pars epistole constancii in ... am aa i sen. ... non. ue.

Bonorum quidem possessionem nomine pupilli agnoscere tutorem potuisse aperte declaratur. Ipse autem pupillus bonorum possessionem sine tutoris auctoritate amplecti non potest nisi infanti pubi sine tutoris auctoritate hoc postulanti sciens hoc competens iudex dedit bonorum possessionem. tunc enim emolumentum successionis videtur pretorio iure quesitum esse.

Imperator. Quicumque res ex parentum vel proximorum successione iure s

competere conficiat sciat se non ob esse si per rusticitatem vel ignorantiam facti vel absentiam vel quamcumque aliam rationem intra prefinitum tempus bonorum possessionem minime petisse noscatur. quum hec tantum codicis huius consuetudinis necessitatem immutavit.

Imperator. Ut cum bonorum manumissi exclusimus captiones ita hoc observari decrevimus ut apud quem iudicem vel in apostolatum divinum iudicium qualicumque contestatione amplectende hereditatis ostendat statutis spacio iure temporibus coartanda, scilicet eo arbitrio adhibito ut in suum alienam vicem, id est prioris gradus, praepositus excepto a(d)ditur; in eisdem omnibus tamen efficaciam parem quam in suis sitam curiculis consequatur.

Quando petentium partes parentibus accrescant.

Imperator. Quotiens pluribus liberis cessante lima successione bonorum possessio defertur beneficium edicti petitum quibusdam omittentibus his solusque bonorum possessionem agnoverunt petentium portionem non accrescere in dubium non venit.

De bonorum possessione secundum tabulas.

Imperator. Pendente appellatione a sententia qua secundum testium pronunciatum est in dicto albucan defunctus intestatus decessit proximitatis nomine bonorum possessioni locus non est.

Imperator. Bonorum quidem possessionem ex edicto pretoris et in secundum eas tabulas que septem testium signis signate sunt peti posse in dubium non venit. cum si eius nimium affuisse sine scriptis testamento conditio docere potes iure civili testium secundum videri ac secundum nuncupationem bonorum possessionem deferri explorati iuris est.

De bonorum possessione contra tabulas quam pretor liberis pollicetur. Rubrica.

Imperator. Sibi contra tabulas parentum bonorum possessio admissa solis parentibus et his legata prestare sine edicti debent.

Imperator. Postumo nato qui neque heres institutus a patre neque nominatim exheredatus est testium rumpitur et sic contra tabulas bonorum possessio nomine infantis a curatore petita est. secundum tabulas possessio bonorum locum habere non potest.

De bonorum possessione contra tabulas liberti quae patronis vel liberis eorum datur.

Imperator. Licet ex causa fideicommissi manumissus sit is quem ex voluntate patris cum sorore te manumisisse proponis tamen si exstet neos scripsit heredes pro tuis legitime contra tabulas eius bonorum possessionem petendo vel contra nuncupationem si testium sine scriptis conditum non est intra tempora edicto prestitutam eam partem potes optinere.

Imperator. Patronus liberti inmunibus electis et operis a contra tabulas bonorum possessione repellitur.

Unde liberi. Rubrica.

Imperator. Si avus tuus relictis tibi et emancipatis filiis decessit hi neque bonorum possessionem unde liberi acceperunt paterna portione heredes eos extitisse palam est.

Imperator. Ex testamento vel ab intestato excellente filio vel nepote suo herede ne…

[illegible]

Inso pot ab intestato heres existe[re].

Impr. Qui se patris p[er] auum iure latum defuncti heredem negat mortuum patri suscipe facultates non pot maxime emancipatus nisi p bonorum poss.

Iam huius beneficii puenit.

Impr. Unde liberi et unde cognati.

Consobrinorum tuorum intestatorum bona si ad priores necessitudines neminem iure ptinuerunt tu quoque eorum possessionem agnovisti psequi non phibis.

Id. Cum priorem sobrinum i natum consobrina tuo huius annis intestatum defunctum ponas indigis sine auxilio bonorum possessionis eius successionem uendicare non posse.

Id. Nepotibus auunculi pruuli porcione et iure honorario successio defertur.

Id. Non idem antenuit quis res hereditarias nec ne sine uoluntate acquirende hereditatis querendum est. Iam admisit hereditatem uel bonorum possessionem.

Id. Certum est cognationis iure citra admissionem bonorum possessionis neminem posse succedere. Defuncti uero cognati succedere nolentes petere bonorum poss. non urgentur. De successorio edicto.

Imperator. Edicto. Reca.

Si mater tua p furorem suum patris sui bonorum possessionem non accepit tu filius eius ad eorundem bonorum possessionem ex edicto quo non petentibus prioribus sequentibus permittitur admissus es.

Id. Si iam nec frater eorum de quorum successione agitur uelut ex testamento adiit hereditatem quos intestato decessisse ac sui in testium platum contendis et ab intestato non petita bonorum possessione uita functus est actu uero quinto gradu constitutus ex successorio capite petita bonorum possessionem uel nondum exclusus petas eorum successionem potes uendicare. Nam sius quarto gradu constitutum non amplius.

Igitur ex edicto pecijt nec hoc te latuit frustra nobis supplicasti.

Impr. De carboniano edicto.

Si tibi ac fratri tuo status ab his ex quos supplicamus mouetur quod p[er]spicis premature rerum quas uelud de patris successione filius tuus uendicat restitutionem postulari cum in sui pupillari pmaneat etate secundum formam edicti carboniani data bonorum possessione satisdacione impleta tunc demum in possessionem eum constitui conueniat uel hac non oblata possessionem ab omnibus quem uendicat possideri seruitutis uero questionem in tempus differri pubertatis.

Impr. Carbonianum edictum sub psonis liberis indubitato iure et custodito partu ppbatam in successione defertur. scilicet ut in possessione nouus heres constitutus usque ad pubertatis annos sine inquietudine rebus utatur interdum alienis. Unde uir et uxor.

Maritus et uxor. Impr.

Mortui ab intestato inuicem in solidum pantiquo iure succedant quociens deficit

[illegible]

Preterea si nuptiis sit absque dote vivente uxore vel moriens vel divitiis sit locuples ex. superstes uxor laboret inopia succedet una cum liberis ... altius vel nimis in quartam si tres sint vel pauciores. quod si plures sint in virilem porcionem ut sit eiusdem ... ex tenet ... pietatem fuerit ... non extantibus porcio ... tatur et legatum in talem porcionem.

Quod locum habet sine persona uni sit predonica sine mulieri possit imputari quia marito ad inopiam vergente ex lege iustiniani ... constante matrimonio non exegit dotem quod ei licet ... cum matri optulit dotem ... consen sit agenti hoc observantur cum dos prima est ... dotem magnam que conferri ... to patre filia exigere potest ... solam actionem ... conferens ... ex hereditate ferret hoc observabit ... collationis exigit. et si aucta sit successio.

Ex testamento vel ab intestato cessat collacio dotis et aliorum datorum ita demum si parens hoc designavit expresse. sin omnibus aliis que de collationibus dicta sunt in suo robore duraturis.

... omnis parentum vel liberorum seu propinquorum linea vel natalium successio fisco excluso. De repudianda vel abstinenda bonorum possessione.

Imp. Emancipatis repudiata bonorum possessione absentie pro mea re vel a minore rursum ad eam de reducere quidem frustra conatur.

Idem. A filio delatam bonorum possessionem patrem ante fraudem filii repudiare non licet. De collationibus.

Imp. Emancipatos liberos testamento heredes scriptos et ex eo successionem optinentes a patre donata conferre fratribus non oportere si pater ut hoc fiat supremis iudiciis non cavit manifesti iuris est.

Idem. Si pater intestatus decessit relictis duobus filiis et filia cuius nomine dotem promisit porciones hereditatis eque sunt et dos nichilominus ita conferenda est ut pro porcionibus fratres eius a necessitate promissionis eius dotis liberentur.

Idem. Pactum dotali instrumento comprehensum ut contenta dote quod ei matrimonio collocabatur nullum ad bona paterna regressum haberet iuris auctoritate improbatur nec intestato patri succedere filia ea ratione prohibetur. dotem sane quam acceperit fratribus qui in potestate manserunt conferre debet.

Imp. Si filie dotem in medium ita demum conferre coguntur si vel ab intestato succedant vel contra tabulas petant nec citra hunc profecticiam vel adventiciam dotem a patre datam vel constitutam fratribus qui in potestate fuerunt conferendam esse.

Eius enim qui familia defuncti non sunt profecticiam tantummodo dotem per varias prudentium opiniones conferri placuit.

Idem. Dotis quam petere presumante matrimonio ibi non competebat quoniam enim ei intestato patre defuncto fratri conferre debuisse non tamen eo nomine adversus maritum tua actio potuit esse cum eo minus in partem tibi delate successionis paternis auferre potius.

Idem. Ea demum ab emancipatis fratribus hiis qui mansunt in potestate conferri consueverunt que in bonis eorum fuerunt eo tempore quo prefati munus implevit exceptis videlicet hiis que ab ipsis aliis debentur.

Imp. Filiam testamento patris institutam heredem fratribus hiis dem coheredibus dotem conferre non oportere nisi pater hoc ipsum specialiter designavit exploratum iuris est.

Imp. Si soror tua in paternorum bonorum divisione te fefellit nec dotem quam accepit a patre suo intestato diem functo contulit preses provincie examinatis precum allegationibus dotem conferri iubebit cum bonis. et quod deducta rerum plus apud eam esse animadvertit restitui tibi iubebit. idem est et si arbitrio dato divisio celebrata est.

Idem. Si emancipati vel ingenui filius a patre collocatus est. Si autem frater tuus in potestate mortis tempore fuit nec ullum testamentum relictum est vel novissimum iudicium corporis te cum emancipatum probat ...

fuit ab intestato et ad successionem paternam venientem ad collationem forma edicti perpetui esse iure provo[illegible]

Id. A patre vobis praelegatis in codicillis relictum ex testamento iure capiens filia ad collationem dotis urgeri non potest.

Id. Postumo praeterito patris testamentum rumpenti atque intestato succedenti emancipatum petita bonorum possessione conferre debere bona sua perpetuo edicto cavetur. Cum his enim qui sui futuri essent si vivo patre nati essent conferri manifeste significatur et emancipatis si legi datae collationi non pareant denegandas actiones non esse ambigui iuris.

Id. Filiae licet maneat in sacris si dotem non conferat quam mortis tempore communis patris habent fratribus in eadem familia constitutis actiones hereditarias negari non ambigitur. Unde consulte ac pro iuris ratione collationem fratribus tuis quos in patris communis mortis tempore fuisse potestate proponis offer[illegible]

Cum autem fratres tui durantes in familia patris tui peculium sibi neque castrense neque relictum eis doceatur proprium habere non possint sed in divisionem veniant partem hereditatis nec quicquam mutet penes quem res ex his proficiscentes in eadem causa durantes constitutae reperiantur absoluti manifestique iuris est.

Id. Idoneo[illegible] et post mortem patris quaesiti fundum soror tua portionem eius vindicare non potest.

Cum iam sui iuris familiae constitutus a patre donatus est cum so-

rore patris communis succedens eius proprium habere cum ea patris[illegible]

Id. Si maritus quondam tuus ab intestato patri suo heres exstiterit et ei postumus editus a te successit actiones hereditarias a nomine filii tui quam habent patris sui mortis tempore dotem non conferenti denegare praeses non dubitabit.

Id. Nec emancipati post mortem communis patris quaesita conferre coguntur sed heredes tenentes eius bona hereditaria dividunt portione.

Id. Filiam cum fratribus suis legitimis intestato patri succedentem iusta relictum codicillis non conferentem dotem iudicio familiae herciscundae consequi summa cum ratione placuit.

Imperator. Ut liberis tam masculini quam feminini sexus sui iuris vel in potestate constitutis quocumque iure intestato successionis vel testamento penitus non condito vel si factum fuerit contra tabulas bonorum possessione petita vel inofficiosi querela mota rescisso aequa lance parique modo prospici possit hoc aequitatis studio praesenti legi credimus inserendum ut in dividendis rebus ab intestato defunctorum parentum tam dos quam ante nuptias donatio conferatur quam pater vel mater avus vel avia proavus vel proavia paternus vel maternus dederit vel promiserit pro filio vel filia vel nepote vel nepte aut pronepote sive pronepte nulla discretione interveniente utrum in ipsas sponsas pubes sive memorati parentes donationem contulerint an in ipsos sponsos earum ut per eos eadem

Que circa portionis diminutionem correctionem nouo iure capit ad equalitatis iustitiam redacta in omnibus talibus personis . talesque persone equaliter succedere debent.

ut nullo alteri ob eam rem emergat inequalitas sit collatio ... secundum quando pater hoc expressit ut s. de inoff. t.

in sponsalia donatio celebretur: iure diuidendis rebus ab intestato parentis eius de hereditate agitur eadem dos uel ante nuptias donatio ex substantia eius profecta conferantur. Emancipatis uidelicet liberis utriusque sexus pro tenore precedentium legum que in ipsa emancipatione a parentibus suis ut assolet consecuntur. uel post emancipationem ab hisdem acquisierint collaturis.

Impp. Liberos qui per nostre legis auctoritatem post oblationem precum imperiale beneficium sui iuris effecti fuerint ad similitudinem ceterorum qui emancipati ex antiquo iure sunt collationes facere iubemus compellimus in ea que super certis emancipatis statuta sunt.

Impp. Illam nimio dubitationem amputare duximus que super collatione dotis uel ante nuptias donationis inter certas personas satis iam uentilata est. nam si intestatus quis defunctus esset filio uel filiis filia uel filiabus relictis heredibus et ex mortua filia cuiuscumque sexus aut numeri nepotibus uel si qua intestata defuncta esset filio quidem uel filiis similiter relictis ex mortuo uero filio uel filia itidem nepotibus cuiuscumque sexus de eo quidem successionis minime dubitabatur sed palam erat quod hi nepotes duas partes patris uel matris portionis tantummodo haberent tertiam partem patruis suis uel auunculis uel amitis uel materteris pro rata portione concedentes. De collatione uero dotis uel ante nuptias donationis quam defuncta persona pro filia uel pro filio superstitibus quidem in prima morte uel mortua filio uel filia dederit multa dubitatio exorta est. Et superstitibus quidem filiis defuncte persone non debere se dotem et ante nuptias donationem pro se datam a suo patre uel matre conferre filiis mortui fratris sui uel mortue sororis sue contendentibus eo quod nulla constitutio super huiusmodi collatione posita est. Nepotibus uero iam mortue persone non tantum huic resistentibus sed etiam illud asserentibus quod omnis collationis constitutione Archadii et Honorii diuine memorie est impositum in personis tantummodo suorum auunculorum non in patruorum uel amitarum uel materterarum locum habere potest. Et talem igitur subtilem dubitationem amputantes precipimus tam filios uel filias defuncte persone dotem uel ante nuptias donationem a parentibus suis sibi datam conferre nepotibus uel neptibus mortue persone quam eosdem nepotes uel neptes patris sui aut auunculis aut amitis et materteris dotem uel ante nuptias donationem patris sui uel matris sue quam pro ea uel eo mortua persona dedit similiter conferre ut commixtis huiusmodi collationibus cum bonis mortue persone duas quidem nepotes uel neptes partes habeant illius portionis que patri uel matri eorum si superesset deferebantur. tertiam uero eiusdem portionis partem una cum sua competentibus portionibus filii uel filie defuncte persone cuius de hereditate agitur capiant.

Illud sine re de a quibusdam

[illegible]

in dubietatem deductum plana sanctione revelamus, ut omnia que in quartam portionem ab intestato successionis computantur hiis qui ad actionem de inofficioso testamento vocantur, si intestatus is decessit, ad cuius hereditatem veniunt, omnimodo coheredibus suis conferant. Ceterum in hiis quidem in aliis que occasione militie unius heredum ex defuncti pecuniis acquisite vindicantur, is qui militiam invitus locum habebit ut licet quod tempore mortis defuncti ad eum pervenire potuit, non solum testamento condito pro quarta ab intestato successionis computetur, sed et ab intestato conferatur. Hec autem omnia regula ut omnia que portionis quarte computantur et ab intestato conferuntur, minime excedere nos tenebit, ut possit quis dicere in illa que conferuntur omnimodo in portionem quartam hiis computari qui ad inofficiosi querelam vocantur. Ea enim tantummodo ex hiis causis que conferuntur in memorate portioni computabuntur, pro quibus specialiter legibus ut hoc fieret expressum est. Ad hec autem cum ante nuptias tantummodo donatio vel dos a predicta vel iure vel parentibus pro filio vel pro filia nepote vel nepte ceterisque descendentibus conficitur. Cum sumus quod vel una liberorum ante nuptias tantummodo donationem vel dotem non autem simplicem donationem accepit vel accepit, alter vero vel altera neque dotem neque donationem ante nuptias a predicto parente suo suscepit vel suscepit sed simplicem tantummodo donationem, nec ex eo iniustum ad oriatur, ea que persona que ante nuptias donationem vel dotem suscepit conferre eam cogenda, illa vero que simplicem tantummodo donationem invitus ad collationem eius minime coartanda. Si quid huiusmodi accidet vel accidit, iubemus ad similitudinem eius qui ante nuptias donationem vel dotem conferre cogitur, et illam personam que nullam dotem vel ante nuptias donationem dat sed solam simplicem donationem a parentibus suis accepit conferre eam, nec recusare collationem eo quod simplex donatio non aliter confertur nisi huiusmodi legem donator tempore donationis sue indulgentie imposuit.

Idem. Ut nemini decreto super collatione dubietas oriatur, necessarium duximus constitutioni quam iam favore liberorum fecimus hoc addere, ut res quas parentibus acquirendas esse prohibuimus, nec collationi post obitum eorum inter liberos subiaceant. Ut enim castrense peculium in commune conferre in hereditate dividenda et ex prisci iuris auctoritate minime cogebantur, ita et alias res que minime parentibus acquiruntur propriis liberis manere censemus.

De testamento militis.

Imperatores. Frater tuus si te specialiter in bonis que in paganico habebat heredem fecit, que in castris reliquid petere non potes, si is qui eorum heres institutus est adire ea noluit, sed ab intestato succedentes venerunt, sed nec eius loco substitutus non es, aliquid probatur fratrem tuum cas

[illegible]

trensia bona, alteri patrimonium se uoluisse. nam uoluntas militis in expeditione occupati pro iure seruatur.

Idem. Miles si castrensium tantum bonorum commilitonem suum instituit heredem, cetera bona eius ut intestati defuncti mater eius possedit, quaero si extraneum scripsit heredem, usque ad aliam hereditatem bona eius sint, de iure tamen suum desideras.

Idem. Quamquam militum testamenta iuris uinculis non subiciantur, cum propter simplicitatem militarem quomodo uelint et quomodo possint ea facere his concedatur, tamen in Valeriam quandam centurionis testamento institutio iure communi auctorem accepit. nam cum pater familias ex duabus unciis filiam, uxorem ex uncia una heredem scripsit, nec de residuis portionibus quicquam significauit, in tres partes diuisisse eum apparet hereditatem, ut duas habeat quae sextantem accepit, tertiam quae in uncia heres instituta.

Impp. Seuerus et Antoninus. Si, ut proponis, clarissimus tribunus laticlauius in maiore annis lege destitutis faciens testamentum te manumisit, iustam tibi libertatem competisse scire debes; quod si minor annis ex lege constitutis fuit cum faceret testamentum, lege impediente nullam libertatem adeptus es, quae in hac parte nec militibus remissa est. quod si idem testator causam manumittendi te habuit, quae probabilis manumittente uiuo consilio futura esset, quia per fideicommissum data libertas a quolibet minore annis uiginti cuius causa probari potuit, praestanda est, et ex testamento militis heres suis liberta

Item iustam competere constitit, sed.

Idem. Ex testamento militis, siue et hic in militia siue intra annum missionis honeste decessit, hereditas legata omnibus quibus relicta sunt debentur, quia in ceteris quae militibus concessa sunt liberum arbitrium quibus uelint relinquendi supremis suis iudiciis concessum est, nec lex specialis eos prohibuit.

Idem. In testamento quidem eius qui non miles fuit, si duobus heredibus institutis, alteri cum potuit usque ad tempus pubertatis parens facere testamentum, alteri cum proximus extitit heres substitui non potuit, inuicem substitutio, idem uulgaris facta esset, in eum solum casum eum locum habere ex sententia prudentium uirorum et constitutione diuorum parentium meorum placet, quo utrique pari ratione potuit substitui. sed cum ex testamento militis condicionem suam esse proponas, defuncta eius paruula filia, proximus heres extitit patri, cum qua simul equis partibus heres institutus eras sub condicione inuicem facta, et mater quidem intestatae filiae successionem defendit: tu autem ex substitutione acceptam contendas, uincis, quod ideo manifestum est, quia militibus pro priuilegio heredibus extraneis praestare quam heredes extiterint morituris substitui licet, sed tibi probandum est eam ita fratri tuo fuisse.

Idem. Ex his uerbis: Fortunato liberto meo do lego, uindicare te libertatem non potes, si paganum te tantum proponatur facere cum testatorem militem fuisse proponas, si non errore ductus libertati tuae decedit, sed dande libertatis animum habuit, libertatem equidem

constitutum dic. ff. ad l. fal. ad veteranum. et l. similes. honeste. secus si ignominiose. tenuitatem ut ff. ea. l. preterea dicunt eos s. milites. vel eos qui testamento capiunt ut heredis exemplum ut ff. e. neque. § ii. et l. miles. § militi. et ff. de his que pro non scrip. habetur. l. iii. et s. de lege. et l. fi. ac. | sunt necessaria ut de libe. ut pupillis ut in potestate ut insti. de pu. sub.

V[..] testo testamentum qui ut facere possit tria impuberi non potuit quia alter pro eorum desunt. eis tamen. i. vel imitem substituto prudentem ut ff. de vulg. et pu. substi. l. iam hoc iure. et sic alter constitutionibus ut j. o. impuberibus sub. l. ii. et § ii. substitutum s. vulgare militis. qui non substituit filiam pupillam [illegible]

[N]ota testamento. s. iure militari facto secus [illegible] Item secus in veterano testamento ut ff. ad l. falc. l. in veterano testamento et l. in veterani. in legatis ut j. ad l. falc. l. in testamento. ff. ad l. fal. l. si post. et l. miles. et l. fi. ff. e. Si ceterarum [illegible]. In fideicommissis generalibus et specialibus ut ff. ad trebell. l. i. § possit contra ff. e. l. i. § in filiis. set ubi dicat heredem locum [illegible] in testamento militis quo ad aliam medietatem quo ad quartam postulatam a legatariis nam a creditoribus ultra potest peti. ut j. o. iu. [illegible]

directam competere. sed et legati uendicationem eadem habere prerogativa.

Imutans pruush priat.

Imp. Certi iuris est militem ad tempus heredes instituere posse.

D. Sicut certi iuris est militem qui sciens se filium habere alios quos scripsit heredes tacite eum exheredare intelligi, ita si ignorans se filium habere alios scribat heredes non esse filio ademptam hereditatem sed nihilominus valere testamentum si sit in potestate eum ad successionem venire in dubium non habetur.

Imp. Si cum ultimum diem obiret filia inscio patre milite ab eo preterita sic, vel cum in rebus humanis eam non esse falso rumore placato putavit, nullam eius in testamento fecit mentionem, silentium huius exheredationis notam nequaquam infligit. Si is autem miles qui testamento filiam appellavit eique legatum dedit non instituendo eam exheredavit.

D. Captatorias institutiones in militis testamento nullius esse momenti manifestum est.

D. In testamento militis legem Falcidiam in legatis et fideicommissis cessare exploratis iuris est. Causa ne si quid ultra vires patrimonii postulatur competenti defensione tueri te potes.

Imp. Et militibus nisi centurionibus ob flagitium militare damnatis non aliarum quam castrensium rerum testamenta facere permittit. et intestatis iure proprio succeditur a fisco.

Imp. Si a patre filio militante mi[...]

nisi scripta heres successionem eius sed quamvis testi scriptura non contineat iuris observationem, hanc hereditatem secundum testatoris voluntatem vel eius filios ab intestato eunte non potuisse iure constitit.

Imp. Milites in expeditione degentes si uxores aut filios aut amicos aut commilitones suos postremo cuiuslibet generis homines amplecti volunt supreme voluntatis affectu, quoquo modo possint ac velint testentur, nec uxorum aut filiorum eorum voluntatem prius reportaverint initium aut libertatis dignitatisve queratur. Proinde sicut iuris romani ratio licuit ac semper licebit, si quid in vagina aut in clipeo sanguine suo litteris rutilantibus adnotaverint aut in pulvere inscripserint gladio suo ipso tempore quo in prelio vite sortem derelinquunt, huiusmodi voluntatem stabilem esse oportet.

Imp. Scriniarios vel apparitores qui virorum magnificorum magistrorum militum iussionibus vel actibus obtemperant, si in omnia eorum matricula militantibus referri videamus, nullatenus in ultimis a se conficiendis voluntatibus iuris militaris habere facultatem decernimus.

Imp. Ne quidam putarent in omni tempore licere militibus testamenta quomodo voluerint componere, sancimus his solis qui in expeditionibus occupati sunt memoratum indulgeri circa ultimas voluntates conficiendas beneficium.

D. Licet antiquis legibus permissum [...]

[illegible]

...tebatur pupillus si tribunatus testamentum ultimum elogium conficere posse. Atqui indignum nisi temporibus et iure eum qui stabilem mentem nondum adeptus est per privilegia multum sapientium hominum iura praestare et in tenera aetate ex tali sententia pendentibus forte suis vel aliis propinquis voce propria in substantiam extraneis relinquentem, idque sub hoc nullo modo concedimus.

Qui testamenta facere possunt vel non.

Imperator. Eam quidem omnium bonorum societatem socer tuus itemque frater eius socii fuerunt, tamen non eo minus idem frater eius cum fati munus impleret testamento suo potuit heredem instituere quem vellet. Item quod non ideo minus testamenti factionem habet, quod indivisam successionem cum sorore sua dicatur habuisse.

Imperator. Eius qui te cum uxore tua heredem scripsit, quando testamentum ordinabat, sane mentis fuerit, an vero alicuius sceleris conscientia obstrictus, sed aut impatiens doloris aut aliqua furoris rabie constrictus se praecipitem dederit eiusque innocentia liquidis probationibus ante commendari potest, adsistente mortis optentu, postremum eius iudicium convelli non debet. Quod si futurae poenae metu voluntaria morte supplicium antevertit, irritam voluntatem eius constitui leges voluerunt.

Idem. Senium quidem aetatis vel aegritudinem corporis sinceritatem mentis tenentibus testamenti factionem certum est non auferre.

[E]tiam ... aliquem in potestate esse testamentum facere non posse indubitati iuris est.

Idem. Si frater vester quartum decimum aetatis suae annum decessit, eum facere non potuisse testamentum, minime ex eius posterioribus recte postulatur in iudicio. Etiam si hanc aetatem egressus, sed vigorem nondum ei insistent vestigia sui ordinavit sollemniter iudicium, hoc evertere frustra conaris.

Imperator. Caecis non ut liceat facere testamentum tantum componere extremas exemplo omnium voluntates, conscribere codicillos, salva testamentorum observantia.

Idem. Si quis in prima forte heredem instituit, habeat mutandi iudicii facultatem et quaecumque volunt secundum leges in testamento heredem inscribendi.

Imperator. Cum heredes instituit imperator sive augusta, ius commune cum ceteris habeant, quod et in codicillis vel fideicommissariis epistulis iure scriptis observandum erit. Et sicuti praecisis legibus cautum est imperatori vel augustae testamentum facere liceat et mutare.

Imperator. Hac consultissima lege sancimus ut carentes oculis seu morbo vitiove nati per nuncupationem suae moderamina condicionis voluntatis praesentibus septem testibus, quos aliis quoque testamentis interesse iuris est, tabulario etiam, ut cuncti videntes convocatos omnes ut sine scriptis testentur edoceat, deinde exprimat nomina specialiter heredum et dignitates singulorum et indicia, ne sola nominum commemoratio...

moratio quae testamenti ambiguitatis pariat, et ex quibus praetextibus ex quot ineptiis inscriptio totum evacuari debeant, et quemadmodum legatarius seu fideicommissarius assequi velit. Demumque omnia palam edicat quae ultima cupit dispositionum series lege concessa, quibus ordine peractis uno eodemque loco et tempore, sed et tabularii manu conscriptis sub optentu ut deinde et testium et eorundem testium manu subscriptis, deinde consignatis tam ab his quam testibus quam a tabulario, plenum optinebit robur testantis arbitrium. Que vero in eodem modo erunt observanda, quando non heredes instituere, sed legata solum vel fideicommissa et in summa quae in codicillis habitur congrua duxerit ordinanda. Et cum humana fragilitas mortis precipue cogitatione turbata minus memoria possit plures res consequentes, patebit licentia voluntatem suam sive in testamento vel in codicilli tenore composita, cui velint servandam credere, ut in eodem pariterque collocatis testibus et tabulario, et ut deinde patefacta cuiusque convocati sunt et cartula proferetur quam susceptam testatori recitabit tabularius simul et testibus ut tenor eorum cunctis innotuerit, elogium ipse suum profiteatur agnoscere, examinum suum quae lecta sunt disposuisse suum, et in fine subscriptio sequatur testium, nec non omnium signacula tam testium, prout deinde et quam tabularii. Sed quia tabulariorum copia non omnibus locis datur, quem tenribus (sic) iubemus ut ubi tabularius reperiri non possit, octavum adhibere testem, ut quod a tabulario superdicto commisimus, id per octavum testem effectum accipiat, ita ut sub potestate concedenda suas voluntates in predictum modum ordinantibus cartulam ita conscriptam itidemque consignatam vel cancellate forme declarant, quibus velint testibus custodiendam mandare. Sic si namque confidimus ut non recipiat se tamen in ceteris hoc testamenti ultima sed nec locum quo ullum relinquant insidiis, tot oculis spectata, tot insinuata sensibus, tot insuper intuito locata manibus.

Imperator. Furiosum in suis induciis ultimum condere elogium posse licet ab antiquis dubitabatur, tamen et retro principibus et nobis placuit. Nunc autem hoc decidendum est quod simili modo antiquos animos movit, si cepto testamento furor eum invasit. Sancimus itaque tale testamentum hominis qui in ipso actu testamenti adversa valitudine tentus est, pro nihilo esse. Si vero voluerit in dilucidis intervallis aliquod testamentum condere vel ultimam voluntatem, et hoc sana mente et inceperit facere et consummaverit, nullo tali morbo interveniente, stare testamentum sive quamcumque ultimam voluntatem censemus, et si alia omnia accesserint quae in huiusmodi actibus legitima observatio sequitur.

Idem. Discretis surdo et muto, quia non semper huiusmodi vicia sese concurrunt, sancimus si quis utroque morbo simul laborat, id est ut neque audire

neque loqui possit et hoc ex ipsa natura habeat, neque testamentum facere neque codicillos neque fideicommissum relinquere neque mortis causa donationem celebrare concedatur: nec libertatem sive vindicta sive alio modo imponere, eidem legi tam masculos quam feminas obedire imperantes. Ubi autem et huiusmodi vitii non naturalis sive masculo sive feminae accidit calamitas, sed morbus postea superveniens et vocem abstulit et aures conclusit, si ponamus huiusmodi personam litteras scientem, omnia quae priori interdiximus, haec ei sua manu scribenti permittimus. Sin autem infortunium discretum est, quod ita raro contingit, et surdis licet naturaliter huiusmodi sensus variatus est, tamen omnia facere et in testamentis et in codicillis et in mortis causa donationibus et in libertatibus et in omnibus aliis permittimus. Si enim vox articulata ei a natura concessa est, nihil prohibet eum omnia quae voluerit facere, quia scimus quosdam iuris peritos et hoc subtilius cogitasse et nullum esse exposuisse qui penitus non exaudiat, si quis supra cerebrum illius loquatur, secundum quod Iuventio Celso placuit. In eo autem cui morbus superveniens auditum tantummodo abstulit, nec dubitari potest quin possit omnia sine aliquo obstaculo facere. Si vero aures quidem apertae sint et vocem recipientes, lingua autem penitus impedita, licet a veteribus auctoribus saepius de hoc variatum est, attamen et hunc peritum litterarum esse proponamus, nihil prohibet et eum scribentem omnia facere, sive naturaliter sive per interventum morbi huiusmodi infortunium ei accessit, nullo discrimine neque in masculis neque in feminis in omni ista constitutione conservando.

Idem. Nemo ex lege quam nuper promulgavimus in rebus quae parentibus acquiri non possunt existimet aliquid esse innovandum et permissum fuisse filiisfamilias cuiuscumque gradus vel sexus testamenta facere, sive sine parentis consensu bona possideant secundum nostrae legis distinctionem, sive cum eorum voluntate. Nullo enim modo hoc eis permittimus, sed antiqua lex per omnia conservetur, quae filiisfamilias nisi in certis casibus testamenta facere nullo modo concedit, et in his personis quibus huiusmodi facultatem habere concessa sunt.

Idem. Omnes omnino quibus quasi castrensia peculia habere ex legibus concessum est, hanc licentiam [illegible] modo ultimas voluntates condere secundum nostrae constitutionis tenorem, quae talibus testamentis de inofficioso querelae immunitatem praestitit.

De testamentis et quemadmodum testamenta ordinentur.

Imperator. Testes servi an liberi fuerint, non in hac causa tractari [convenit] cum eo tempore quo testamentum signabatur omnium consensu liberorum loco habiti sint, nec quisquam eis usque adhuc status controversiam movit.

Imperator. Publicati semel testamenti fides [illegible] ipsa materia in qua primum a testatore scriptum relictum fuit, casu quo probatur interciderit, nihilominus valet.

Omnium. sic construe totum: testamentum quod tenet ad principi illud dico in testamento facto scriptis, id est de quo fit mentio in illo verbo precum porrectarum principi, ut ipse intueatur si pariter tibi ac ego aliter construo omnium testatorum sollempnitate servata subaudi ut testamentum quod tenet ... consiliarum principis subscriptis ut totum in testamento scriptis ... [illegible]

Idem. Ex imperfecto testamento nec imperatorem hereditatem vindicare saepe constitutum est. Licet enim lex imperii sollempnitatibus iuris imperatorem solverit, nichil tamen tam proprium imperii est, quam legibus vivere.

Imperator. Si in nomine vel prenomine seu cognomine testator erravit, nec tamen de quo senserit incertum sit, error huiusmodi nichil officit veritati.

Imperator. Neque professio neque asseveratio nuncupantium filios qui non sunt veritati preiudicat, et que ut filiis testatoris relinquuntur, iuxta ea que a principibus statuta sunt non deberi etiam iuris est.

Imperator. Verba testamenti quibus mater tua decedens nepotes suos eiusque in domanos significat, si res aliter se habet, fidem veritati non infringunt.

Idem. Errore scribentis testamentum iuris sollempnitas mutilari nequaquam potest, quo minus scriptum, plus nuncupatum videtur. Et ideo recte testamento facto, quamquam desit heredis constitutio, consequens est existente herede legata sive fideicommissa iuxta voluntatem testatoris dari oportere.

Idem. Casus maioris ac novi contingentis ratione adversus timorem contagionis que testes deterret aliquid de iure laxatum est, non tamen prorsus reliqua testamentorum sollempnitas perempta est. Testes enim huiusmodi morbo oppressos eo tempore iungi atque sociari remissum est, non etiam conveniendi numeri eorum observatio sublata est.

Idem. Si non speciali privilegio patrie tue iuris observatio relaxata est, et testes non in conspectu testatoris testimoniorum officio functi sunt, nullo iure testamentum valet.

Idem. Si testamentum iure factum sit et heres sit capax, auctoritate rescripti nostri rescindi non potest.

Idem. Non ideo minus iure factum testamentum suas optinet vires, quod post mortem testatoris subtractum comprobatur.

Idem. Si unus de vii testibus defuerit vel coram testatore omnes eodem loco testes suo vel alieno anulo non signaverint, iure deficit testamentum. Deleta autem que interleta sive superscripta dicis non ad iuris sollempnitatem, sed ad fidei pertinent questionem, ut appareat utrum testatoris voluntate emendationem meruerunt vel ab alio inconsulte deleta an ab aliquo scelere sunt commissa.

Idem. Testandi causa de pecunia sua legibus certis facultas est, nec iurisdictionis mutare formam vel iuri publico derogare cuiquam permissum est.

Idem. Non codicillum sed testamentum aviam vestram facere voluisse institutio et exheredatio facta probant evidenter.

Imperator. Quoniam indignum est ob inanem observationem irritas fieri tabulas et iudicia mortuorum, placuit ademptis hiis quorum imaginarius usus est in institutionibus heredis verborum non esse necessariam observantiam, utrum imperativis et directis verbis fiat an inflexis. Nec enim interest si dicatur heredem facio vel instituo vel volo vel mando vel cupio vel esto vel erit, sed quibuslibet confecta sententiis pro quolibet loquendi genere formata i[nstitutio valeat] ...

... heredem ... publicato ut s. ei. l. ult. sic g. tu ordinaria si celebretur non bona ut ibi notatur. Sed non valet tibi loquitur in originali vii. licet amittit. ea modo potest ad ipsum hereditas ex eo ... acte esset publicatum coram magistro census quod non est ... tollat ... tripliciter ... quia non valet ... licet sit tantus ... quia ... non admittat ... sine ea ... in ... posthumi ... si ... non possit nec querela ... ut testamentum ... capax ...

Nolumus scriptum ... solempne alibi esset solle[mpne] ... scriptum ... voluntas non sollempne ...

Hec consultis ... tertia ... ergo ... scripta ...

... carpicum involutam. s. i. lin. theo. ut ... ad testamentum sufficit ... dicunt involutam, i. valde obscuram, quod obscuris dictatam, conscriptam. Hic quo ad nomen heredis corrigitur, quia testator debet illud sua manu scribere si potest ut. i. eo...

... sola eius sufficit ... tibi quidem nobis ... obstat quia non exigitur ... testibus pariter si preces principi porrectas testamenti voluntatem ... ergo ... quia testamentum ...

stitutio valeat, si modo per eam liquebit voluntatis intentio. Nec necessaria sint momenta verborum, quae forte seminecis vel balbutiens lingua profudit. Et in postremis quoque iudiciis ordinandis amota erit sollempnium verborum necessitas, ut qui facultates proprias cupiunt ordinare, in quacumque instituti materia conscribere, et quibuscumque verbis uti liberam habeant facultatem.

Imp. Non dubium neque incertum est, sicut imperatoribus, ita quoque his qui dignitate vel potestate decorati videntur, tam hereditatem quam legatum seu fideicommissum relinqui posse. Illud etiam adiciendum est, ut qui testato vel ab intestato heres extiterit, et si voluntas defuncti circa legata seu fideicommissa seu libertates legibus non sit subnixa, tamen si sua sponte agnovit, implendi eam necessitatem habeat.

Imp. Testamentum non ideo infirmari debebit, quod diversis hoc deficientis nominibus appellavit, cum superflua non noceant, namque necessaria praetermissa imminuunt contractum et testatoris officiunt voluntati, non habundans cautela.

Idem. Testamenta omnia ceteraque quae apud officium censuale publicari solent, in eodem reserventur, nec usquam permittatur fieri ulla translatio. Mos namque retinendus est fidelissimae vetustatis, quem si quis in hac urbe voluerit immutare, irritam mortuorum videri faciat voluntatem.

Imp. Omnium testamentorum sollemnitatem superare videatur, quod in ministerium merita fide precibus iter tot nobiles probatasque personas in conscientiam principis tenet. Sic igitur securus erit, qui actis iudicis cuiuscumque aut municipum aut auribus privatorum mentis suae postremum publicavit iudicium, ita nec de eius umquam successione tractabitur, qui nobis mediis et toto iure quo nostri scrinii constitutum est teste succedit. Nec sane illud heredibus nocere permittimus, si scripta intra metas de eadem voluntate reddendi non sint. Voluntates etenim hominum audire volumus, non iubere, ne postremam nostram inhibitum videatur commutationis arbitrium, cum hi qui per supplicationem nostris auribus intimaverit, ita demum firmum sit, si ultimum comprobatur, nec esse iudicium suum defunctus postea venisse detegetur. Nec quidquam sane permisisse credamus heredibus institutionibus vel successionibus designatis: omnia quae scriptis heredibus competunt, iubemus eos habere, nec super bonorum possessionis petitione ullam controversiam nasci, cum pro herede nasci agere cuncta sufficiat et ius omne ipsa complere aditio videatur.

Omnibus etenim patrandum esse censemus, ut libero arbitrio cui testamenti facultas suppetit successorem suum oblatis possit precibus declarare, et stabile sciat esse omne quod fecit, nec institutus heres pertimescat cum obla-

Quod sine subscriptione ita procedit si parens litteras doctus manu propria non signis sed consequentia litterarum declaret tempus et liberorum nomina, item numerum unciarum seu signa uerum specialium in quo et aliis legata et fideicommissa et libertas relinqui poterit placetur sic se fuisse factum nuncupatum testamentum ac audierit ut insti. e. § fi. et ar. s. t. i. l. hac consul. non aut dico. quod licet uerba ha beat testator necesse dicere ita. c. de testamentis uel si ita uelat p. l. istam corrigit p illam.

Hoc inter liberos testamentum ita infirmatur si parens septem testibus adhibitis declaret se nolle tale testamentum ualere et aliam disponat uoluntatem uel in testamento perfecto uel in non scripta perfecta uoluntate.

...tas praesentes sunt uoluntatem defuncti ydoneis possit testibus approbare fieri alia nota non possint.

Nolumus conuelli deficientium scriptas iure ac sollempniter uoluntates dum quidam in orientis suppremum et non ad scriptum processisse confirmatur arbitrium tamquam primordium suum ad nos deficiens malu erit pertinere.

Omnibus enim priuatis et militantibus indicimus ut non huius prohibeant testamenta et si cuiusque crimine eorum reos teneri percipimus si eam scripte iure ac sollempniter deficientium extiterint uoluntates non scriptum aliquid suo maiorum nominum mentione fisco asscribere moliantur.

Nemo ita quod relictus heres uel legibus ad successionem uocatus minimum uel potentium nomine horrescat neque offerre testimonia in hunc modum uel suscipere gestis huius uoces audeat uel in priuatorum potentium nomine.

Hac consultissima lege sancimus licere per scripturam conficientibus testamentum si nullum scire uolunt que in eo scripta sunt signatam uel ligatam uel tantum inuolutam clausamque proferre scripturam uel ipsius testatoris uel cuiuslibet alterius manu scriptam eamque rogatis testibus septem numero ciuibus romanis puberibus simul omnibus offerre signandam et subscribendam dummodo testibus praesentibus testator suum esse testamentum dixerit quod offertur eique coram testibus sua manu in reliqua parte testamenti subscripserit quo facto et testibus uno eodemque die ac tempore subscribentibus et consignantibus ualere testamentum nec ideo infirmari quod testes nesciant que in eo scripta sunt testamento.

Quod si litteras testator ignoret uel subscribere nequeat octauo subscriptore pro eo adhibito eadem obseruari decernimus.

In omnibus autem testamentis que praesentibus uel absentibus testibus dicantur superfluum est uno eodemque tempore exigere testatorem et testes adhibere et dictare suum arbitrium et finire testamentum. Sed licet alio tempore dictatum scriptumue proferatur testamentum sufficit uno eodemque die nullo actu interueniente testes omnes uidelicet simul nec diuersis temporibus subscribere signareque testamentum. Finem autem testamenti subscriptiones et signacula testium esse decernimus. Non subscriptum namque a testibus nec signatum testamentum pro infecto haberi conuenit.

Ex imperfecto autem testamento uoluntatem tenere defuncti nisi inter solos liberos a parentibus utriusque sexus habeatur non uolumus.

Si uero in huius uoluntate liberis alia sit mixta persona extranea certum est eam uoluntatem quantum ad illam duntaxat permixtam personam pro nullo haberi sed liberis accrescere.

Per nuncupationem quoque hoc est sine scriptura testamenta non alias ualere sancimus nisi septem testes ut supra dictum est simul uno eodemque tempore collecti testatoris uoluntatem ut testamentum sine scriptura facientis audierint.

Si quis autem testamento iure perfecto ad aliud postea uenerit testamentum non alias quod ante factum est infirmari decernimus quam si id quod secundo facere testator instituit iure fuerit consummatum nisi forte in priore testamento scriptis hiis qui ab intestato ...

...testator contemporaneitatem quia non impleta dicit auferri hereditatem ... ut ff. de arq. her. l. claudius sed ibi primum sollempne non ualet quia prius decessit testator ... dicant tabellionum ita testatus est ut sit instrumentum testamentum ...

In auth. de testa. § si illud q. coll. iii.

Si modo subiciatur huic scripture vel ipsius parentis vel omnium inter quos partitio fit subscriptio.

VI

[illegible gloss]

intestato ad testatoris hereditatem vel successionem venire non potuit, in sua voluntate testator eos scribe instituit qui ab intestato ad eius hereditatem vocantur: eo enim casu licet imperfecta videatur scriptura posterior, infirmato priore testamento, secundam eius voluntatem non quasi testamentum sed quasi voluntatem intestati valere sancimus, in qua voluntate quinque testium iuratorum sufficient. quo non facto valebit primum testamentum, licet in eo scripti videantur extranei. Illud enim huic legi perspeximus inferendum

ut et grece liceat omnibus testari.

Imperator. Dictantibus testamentum vel aliam quamlibet ultimam voluntatem legatum vel fideicommissum vel quodcumque aliud quolibet alio licito titulo testatorem posse relinquere minime dubitandum est, testibus et ad efficiendam voluntatem adhibitis pro suo libito quod voluerit testator relinquere non prohibetur.

Imperator. Consulta diualia quibus confidentes perspectum est ne voluntates ultime deficientium in hac regia urbe confecte a palatii apparitoribus possint quam virum clarissimum pro tempore census magistrum monumentis intimentibus pro virtute ordine nec ne in hereditatem cuius summa c aureorum pro non excedit preterium in cedis que quam aut sumptuum censualium administrantes aut censualis apparitio super intimandis hisdem elogiis audeant assequi. firma que nunc dicimus ac repetita promulgatione non solum iudices quorumlibet tribunalium verum et defensores ecclesiarum quos turpissimum intimationis genus irrepserat premonendos esse censemus, ne rem attingant que nemini prorsus hominum secundum constitutionum precepta quam census magistro competit. absurdum est namque supremis actibus rerum tum veniri officia palatinis concessum aliis subtrahatur ac precipue clericis quibus obprobrium est si peritos se velint disceptationum forensium esse, pena in fiendis terminatoribus presentis sanctionis l. librarum auri. nec enim concedendum est ut suprema vota deficientium reprehensionis que tamen ex incongrua insinuatione esse debeant dum hec res ab incongruis audacter usurpatur.

Imperator. Ambiguitates que vel imperitia vel desidia testamenta conscribentium oriuntur resecandas esse censemus, ut si vel institutio heredum post legatorum dationem scripta sit vel alia pretermissa sit observatio non ex mente testatoris sed vitio tabellionis vel alterius qui testamentum scripsit, nulli licentiam concedimus per eam occasionem testatoris voluntatem subvertere vel minuere.

Idem. Prepostere reprehensionem quam novella constitutio divi Leonis in dotalibus instrumentis sustulisse noscitur in aliis quoque omnibus tam contractibus quam testamentis tollimus, ut tali exceptione cessante et stipulationis (?) et contractus et testatoris voluntas indubitatione valeat ex actione videlicet post conditionem vel diem competentem.

Idem. In testamentis sine scriptis faciendis omnem formalem ob

[illegible marginal gloss]

Dictantibus testamentum testibus pot relinqui in testamento.

ut. § e. bitteas. si in expressa tanta passive. fen. c. i. ... interim moriebantur testator que nichil valebat ... singulari numero dixerimus. s. de sacro. sa. ecc. l. ...

[illegible]

suacionem penitus amputamus ut postquam .vii. testes conuenerint satis sit uoluntatem testatoris uel testatricis simul omnibus manifestam significantis ad quos substantiam suam peruenire uellet uel quibus legata dare uel fideicommissa uel libertates donare. et si non omnibus his dispositionem proderit testator uel testatrix ulla forma alia uerba. Ideo eosdem testes conuenisse quod sine scriptis suam uoluntatem uel testamentum disponere censuit.

Idem. Scimus si quis semel modo condidit testamentum et post eius confectionem decennium profluxit siquidem nulla innouacio uel contraria uoluntas testatoris apparuit hoc esse firmum. Quod enim non mutatur quare stare prohibetur. Quemadmodum enim testamentum qui fecit et nichil uoluit contrarium intestatus efficitur. Si autem in medio tempore contrariam uoluntatem ostendit siquidem perfectissima est secundi testamenti confectio ipso iure priorem tolli testamentum. Si autem testator tantummodo dixerit non uoluisse priorem testamentum stare uel aliis uerbis utendo contrariam aperuit uoluntatem et hoc uel per testes ydoneos non minus tribus uel inter acta manifestauit et decennium fiat emensum tunc irritum esse testamentum tam ex contraria uoluntate quam ex cursu temporis. Alioquin enim testamenta mortuorum per decennii transcursionem euanescere nullo patimur modo. Ponimus constitucionibus que super hiis testamentis euacuandis late fuerant penitus

Idem. Iam antiquandis. Cum antiquitas testamenta fieri uoluit nullo actu interueniente et hoc compositum uerborum non inte interpretata pene in perniciem testancium et testatorum procedet. Scimus in tempore quo testamentum conditur uel codicillus nascitur uel ultima quedam dispositio secundum pristinam celebretur obseruacionem nichil et ea penitus immutandum esse censemus. Ea quoque que minime necessaria sunt nullo procedere modo. Quippe cum subtilissima posita ea que superflua sunt minime debent intercedere. Si quid autem necessarium euenit in ipsum corpus laborantis respiciens contigit id est uel uictus necessarii uel pocionis oblacio uel medicaminis dacio uel impositio quibus relictis ipsa sanitas testatoris periclitatur. uel si quis necessarius nec usus ad deposicionem superflui ponderis immineat. uel testatori uel testibus non esse ex hac causa testamentum subuertendum. licet morbo comicialis quod et fieri esse comprimorum ex testibus contigit. Ideo quod urget immineat repleto uel deposito itum solida perfectione testamenti adimpleri. Et si quid a testatore aliquid fiat testibus paulisper separatis cum coram hiis facere aliquid nolle testator erubescat. et iterum introductis testibus consequenciam factionis testamenti procedere. Si tamen in quendam uel quosdam testium aliquid tale contingat siquidem breui temporis interuallo necessitas potest transire. et eorundem testium reuersum

Jsta aut porrigit ista le. iubem cum d. quod testator debet scribere nomen heredis

In aut. ut spon. lar. § quia uo. coll. ix.

Et non obseruato eo subuertitur testamentis siue per se siue per alium quis inscribat nomen heredis. § quod testator scribat manu sua nomen heredis uel uoce sua nuncupet coram testibus ut in lege iubemus.

VI. Habantiquis institutum ut patet per alias leges. ff. ad silla. l. an. § si quis ignorans et de iur. fis. l. aut. § si et de lie. fite in spi. l. a. § si et de inr. dic. o. inoffi. l. si quis to. § secundo.

s. efficaci ut ff. e. l. ad testium. § si signa turbata. nam si agant heredes obstat exceptio ut ff. de bonor. pos. sec. tab. l. si ei. l. qui ex libertis. § ex testo. et ff. e. heredes et de his qui in te.

expectari et sollemnia pagi[nae]. Si autem longiori spatio res effecto fortuitu casus indigeat et maxime si salus testatoris periclitantis immineat, tunc illo uel illis testibus circa quos aliquid tale euenit separatis alios subrogari, et ab eo uel aliis tam testatorem quam alios testes sciscitari si ea que eorum presentiam antecedunt omnia coram his processissent, et si hoc fuerit undique manifestum, tunc eum uel eos una cum aliis testibus ea que oportet facere, et si in medio subscriptiones testium iam fuerint subsecute. Sic enim et nature medemur et mortuorum elogia in suo statu facimus permanere. Cum autem constitutio que de testamentis ordinandis processit caueatur quatenus vii. testium presentia in testis requiratur et subscriptio a testatore fiat uel ab alio pro eo, et constitutio sic edicit, octauo subscriptore adhibito, et quis testamentum suum omne manu propria conscripsit, et post eius litteras testes adhibiti suas subscriptiones supposuerunt aliaque omnia sollemniter in testamento acta sunt, et testamentum ex hoc de quo dubitabatur irritum fieri non esse, eandem constitutionem corrigentes sancimus: si quis sua manu totum testamentum uel codicillum conscripserit et hoc specialiter in scriptura reposuerit quod sua manu hoc confecit, sufficiat ei totius testamenti scriptura et non alia subscriptio requiratur neque ab eo neque pro eo ab alio, sed subsequatur huiusmodi scripturam et reliqua testium

et omnis que expectatur obseruatio, et sit testamentum ualidum et codicillum v. testium, littere testatoris scripture coadimentur et in sua firmitate remaneat, et nemo calliditatis machinator huiusmodi iniquitatis in posterum inueniatur. Iubemus omnimodo testatorem siue ipse subscribendo habeat nomen heredis uel heredum in sua subscriptione uel in quacumque parte testamenti ponere, ut sit manifestum in illius uoluntatem hereditatem esse transmissam. Si autem forsitan ex morbi acerbitate uel litterarum imperitia hoc facere minime potuerit, testibus testamenti presentibus nomen uel nomina heredis uel heredum ab eo nuncupari, ut omnimodo sciant testes, si non ipse subscribere potuerit, qui sunt scripti heredes, et ita certo heredis nomine successio procedat. Si enim talis est testator qui neque scribere neque articulate potest loqui, mortuo similis est, et falsitas in elogiis committitur, quam ut excludi fiat a re publica, maxime in testamentorum confectione cupientes, hanc edictalem legem in orbem terrarum ponimus. Quod si non fuerit obseruatum et nomen heredis uel heredum non fuerit manu testatoris scriptum uel uoce coram testibus nuncupatum, est hoc testamentum stare minime patimur, uel in totum si tota heredum nomina fuerint pretermissa, uel in eius heredis institutionem cuius nomen nec lingua nec manus testatoris signauit. Sed ne alia forsitan obliuio testium animis incumbat, pluribus inclusum no[men]

n. de bonor. pos. sec. ta. ut ff. de bo. po. heredi litate ut s. e. si unus. latet pos. sec. ta. l. i. § semel. et c. summum et § si rose. et hoc si uiuo testatore et nondum prolatis tabulis coram iudice. alias contra sec. ta. ut ff. si ta. te. ex la. ac. maxime. maxime dico heredes iuuari hoc casu quia et superiori lege iuuantur. in lege iubemus. licet testatori eos non scripsit et hoc subiicit.

ut diximus s. e. iubemus. § quemadmodum subscriptor interponere fit per alium subscriptio. ut in aut. de fide instru. § oportet. uero sed etiam contra s. de asser. l. ii. iuratiue. s. de consul. § pe.

De heredibus instituendis et que persone certe.

nominibus heredum expressis ipsi testes in suis subscriptionibus, cum testator non hec scripserit, sed nuncupaverit eorum nomina, subscribere non cunctentur ad eternam rei memoriam. Si vero ipse testator in quacumque parte testamenti nomina heredum sicut decens est scripserit, supervacuum est testes in subscriptione sua hoc exprimere, cum forsitan nec scire eos testator suos heredes voluit, et semel tamen ex ipsius testatoris scriptura appareat. Oportet enim omnino vel ex litteris testatoris vel ex voce quidem testatoris, litteris autem testium qui ad elogium conficiendum fuerint convocati, nomina manifestari heredum. Quemadmodum enim in elogio quod sine scriptura conficitur necesse est testatorem voce exprimere nomen vel nomina heredum, ita oportet et in testamentis per scripturam conficiendis, cum ipse testator sua manu scribere heredes vel noluerit vel minime potuerit, voce tamen eos eius manifestari.

Que in postremum tamen non observari censemus, ut que testamenta post hanc novellam nostram nimirum legem efficiuntur, hec cum tali observatione procedant. Quid enim antiquitas peccavit, que presentis legis inscia pristinam secuta est observationem? Scimus etiam tabellionibus et hiis qui conficienda testamenta procurant, quod si aliter facere ausi fuerint, penam falsitatis non evitabunt, qui dolose ita incertitudinem contra veritatem...

Inscriptio. In nostram provisionem maxime eam ultima elogia defunctorum nunc extendi properamus. Unde cum invenimus quasdam controversias a veteribus iuris interpretationibus exortas propter testamentum quod ultimo modo conditum est, vii. per testium signa habens, preterea fortuito casu vel per ipsius testatoris operam uno toto vel plurima eius parte incisa in ambiguitatem incidit, et solutum ei prebemus remedium: scientes siquidem testatorem linum vel signacula incidit vel abstulit, utpote voluntate eius mutata testamentum non valere. Si autem aliqua quacumque hoc contigit durante testatoris scriptos heredes ad hereditatem vocari, maxime cum nostra constitutione quam super tuitione testamentorum promulgavimus testatorem disposuit vel sua manu nomen heredis scribere vel si imperitia litterarum vel adversa valitudine seu alio modo hoc facere non potest, testes ipsos audito nomine heredis sub presentia ipsius testatoris nomen heredis suis subscriptionibus declarare.

Item. Et ab antiquis legibus et divinis retro principibus semper rusticitati consultum est, et in multis subtilitatibus legum stricta observatio eis remissa est. Quod ex ipsis rerum invenimus documentis. Cum enim testamentorum ordinatio sub certa diffinitione legum statuta est, homines rustici et quibus non est litterarum scientia quomodo possunt tantam legis subtilitatem custodire in ultimis suis voluntatibus? Ideoque ad dei humanitatem respicientes necessarium duximus per hanc legem eorum simplicitati...

...ti subvenire. Censemus itaque in omnibus civitatibus et in castris orbis romani, in quibus et leges nostrae manifestae sunt et litteratorum vigent studia, omnia quae ex libris nostris digestorum seu institutionum et imperialibus sanctionibus, nisi specialiter disponimus, in condendis testamentis cauta sunt, observari, nullamque ex praesenti lege fieri innovationem. In illis vero locis, in quibus raro homines litterati inveniuntur, per praesentem legem rusticanis concedimus antiquam eorum consuetudinem legis vicem optinere, ita tamen ut, ubi scientes litteras inveniuntur, septem testes, quos ad testimonium vocari necesse est, adhibeantur, et unusquisque pro sua persona subscribat; ubi autem non inveniuntur litterati, septem testes et sine scriptura testimonium adhibentes admitti. Si vero unus aut duo vel plures inveniuntur litteras scientes, liceat his pro ignorantibus litteras praesentibus testibus subscriptionem suam imponere, sic tamen ut ipsi testes cognoscant testatoris voluntatem et maxime quem vel quos heredes sibi relinquere voluerit, et hoc post mortem testatoris iurati deponant. Si autem in illo loco minime inveniuntur septem testes, usque ad quinque modis omnibus testes adhiberi iubemus, minus autem nullo modo concedimus. Quod generaliter rusticorum, sicut praediximus, eorum pro suis rebus disposuit, hoc communi modo legum subtilitate remissa firmum validumque consistat.

De heredibus instituendis et qui institui possunt et non possunt

Qui deportantur si heredes scribantur, tamquam peregrini capere non possunt, sed hereditas in ea causa est in qua esset, si scripti heredes non fuissent.

Impr. Pater tuus si ex residua parte heres scriptus est, quia alter scriptus heres capere non potest, usque ad nullam partem hereditatis per condicionem suam admitti potuit, ut ex asse heres extitit; namque residui commemoratio in totum admittit.

Impr. Cum proponas Alexandrum equitem testamento primo loco Iulianum ut libertum heredem suum instituisse, alium quoque substituisse his verbis: quod si ex aliqua causa primus hereditatem meam adire noluerit vel non potuerit, tunc in loco eius fiat heres substitutus, vitalem post mortem autem testatoris Iulianum suum eundem fuisse defuncti multis indiciis eius apparuit, an tu ex substitutione admitteris voluntatis est quaestio. Nam si credens eum suum et proprium libertum heredem instituit, nec per eum ad alium quam quem hereditatem pertinere voluit, extitit condicio substitutionis, et tibi hereditas delata est. Quod si verba substitutionis scriptae ad eius rettulit, ut si non ipsemet ipsum alium fecisset heredem, potuit enim quamvis iubente domino nolle adire, ita demum substitutus vocaretur, cum tamen paruit domino, locus substitutionis non est.

Impr. Si pater tuus eum quem filium heredem instituit quasi falsa opinione ductus filium suum esse credebat, non instituturus si eum nosset, isque postea subditus esse ostensus est, auferenda...

l. certum. Dic ergo quod ubi non erant alii instituti. et ut ei ea ... patremfamilias decessisse pro parte testatus datur eis totum hoc ca... functi alii. ...

ff. ad l. Aquil. l. inter uerba ... ff. d. ... et de fi. ti. ... si autem solummodo non fit interfector exequitate post dici hunc admitti ad ... quod sibi relictum erat ...

Iei succedem diui Seueri i Antonini placitis continet.

Id. Non ideo minus uxor uiri heres uidetur instituta quod non uxori sed affini testamento nominata est.

Imperator. Si compensandi debiti gratia uxor maritum fecit heredem desiderio tuo pro portionem hereditatis debitum quod restitui postulantium tibi uniuers seueritas iuris et uoluntas defuncte refragatur.

Imperator. Nec apud peregrinos fratres quis suum patrono per heredem facere potuit. cum igitur quem praeteritum tuum uoluisse facere dicis initum sit pro portionem hereditatis quam is alumnus suus quem supplicas uel adoptatus fecit heres institutus tenet. restitui tibi cure habebit preses prouincie.

Id. Collegium si nullo speciali priuilegio subnixum sit hereditatem capere non posse dubium non est.

Id. Extraneum in cum quis moriatur heredem scribi placuit.

Id. Neque ipse heredes instituto quibus hoc concessum non est. neque per suos per eos hereditatem posse querere dictat ius romanum.

Imperator. Extraneum et penitus ignotum heredem quis instituere potest.

Imperator. Hereditatis uel legati seu fideicommissi aut donationis titulo domus aut annone ciuiles aut quelibet edificia uel mancipia ad ius inclite urbis uel alterius cuiuslibet ciuitatis peruenire possunt.

Imperator. Quotiens quidem certi ex certa re scripti sunt heredes uel certis rebus contenti esse iussi sunt pro sua institutione quos legatariorum loco haberi certum est. alii uero ex certa parte uel sine parte qui pro ueterum legum tenore ad certam unciarum institutionem referuntur. eos tantum omnibus hereditariis actionibus uti uel conueniri decernimus qui ex certa parte uel sine parte scripti fuerint. nec aliquam diminutionem earundem actionum occasione heredum ex certa re scriptorum.

Id. Quoniam in libris Ulpiani ... fi. in quos ad Massurium Sabinum scripsit talis species relata est hanc aperius expedire nobis iustum est. quidam testamentum faciens ita instituit. Sempronius Plocii heres esto. ueteres quidem existimabant errorem nominis esse et sic institutionem ualere cum testator Plocius nominare et in Sempronium scripsisset heredem. Sed nos siniam grossiorem existimamus esse. neque enim sic homo supinus imo magis stultus inuenitur ut nomen suum ignoret. Sed si quidem ipse testator Plocio cuidam quondam heres extitit manifestissimum esse heredem se instituisse Sempronium ut per mediam personam ipsius Plocii heres efficiatur. et hoc argumentatur ex antiqua regula que uolunt heredem heredis testatoris esse heredem. Si autem nichil tale factum est superuacuam esse et inanem talem institutionem nisi prius heredem Plocio se instituto sic adiecit. Sempronius Plocio heres esto. tunc enim existimandum est eum dixisse si non Plocius heres sit tunc Sempronium in locum partem uel Plocii ex substitutione uocari. ut ita

teli[c]tum. ut ff. de cond. inst. l. qui sub condicione. § que conditio fuit in mora manu. ut ff. de cond. inst. l. ... si ... faceret alium puta quia alius interfecit ... et aget lege Aquil. contra interfectorem ad estimationem eius quod sibi relictum erat. ut.

impr. quia non potest sub condicione institui potestatiua ... ut ff. de her. inst. l. ... ut. t. s. de inp. l. celebrandis ... indigeat. ut ff. de condi. et demon. l. ...

Si testator aliquem ... heredem ... disposuit ualet dispositio ... heres fuit ... heredem ... ali... .

ex consequentia verborum Plocius, qui institutus, Sempronius autem substitutus invenitur. Et si autem neque ipse testator Plocio heres extitit neque Plocium heredem animo suscepit et sic Sempronium Plocio heredem voluit esse, nullius esse momenti talem institutionem, cum non est verisimile eum suum nomen ignorasse.

De institutionibus et substitutionibus seu restitutionibus sub condicione factis. Rubrica.

Imperator. Cum avunculum mater tuam ea condicione filiam tuam heredem instituisse proponas, si Antullio filio nupsisset, non prius eam heredem extitisse quam condicioni paruit, aut Antullio filio recusante nuptias impeditum fuit, manifestum est.

Imperator. Condicioni sub qua testamento mariti sui heres instituta, si non paruisti, locum habet substitutio. Si enim videri potest sub specie temporis nuptiarum inclitatem intercepisse cum te filio sororis sue consobrino tuo probabili consilio iungere voluit, nec extraordinario auxilio indiges cum hys que libello es complexa declararet non per eum stetisse quominus supreme voluntati mariti tue testatricis satisfieret.

Idem. Si minores heredes sub condicione emancipationis instituit et, priusquam voluntati defuncte pareretur, filium pater vivit vel alter defunctus est morte eius vel alio modo patria potestate liberati, ius adeunde hereditatis cum sua causa quesistis.

Imperator. Si pater filium quem in potestate habebat sub condicione que in ipsius potestate non erat heredem scripsit, nec in defunctum defectum eius exheredavit, nec videtur testatus. Cum autem transmare et longe te agentem sub hac condicione heredem scriptum esse dicas, si in patriam que in provincia Mauritanie erat regressus fuisses, nec exheredatum te alleges si in eum locum non rediisses, manifestum est non multis casibus non voluntariis sed fortuitis evenire potuisse ut eam implere non posses, et ideo non prohiberis adire hereditatem.

Imperator. Reprehendenda tamen magis est quam in re tua. Illa enim si heredes esse vellet, id quod est inutile, in matrimonio cum viro non iuberet; tu porro voluntatem eius divortio comprobasti. Oportuerat enim si condicio licita admitteretur praeferre lucro concordiam maritalem. Enim vero cum boni mores hoc observari vetent, sine ullo damno coniunctionem retinere potuisti. Recipi igitur maritum sciens hereditatem mariti sui rediens retenturam, quippe cum retineres licet prius ab eo non recessisses.

Idem. Generaliter sancimus si quis ita iubens rei sua composuit ut dicat si filius vel filia intestatus vel intestata vel sine liberis aut sine nuptiis vel sine testamento decesserit, et ipse vel ipsa vivos sustulit sive nuptias contraxerint sive testamentum fecit, firmiter res possideri et non esse locum substitutioni eorum vel restitutioni. Sicut enim ex hys in dubium fuit subsecutum, tunc valeat…

ditõem et res sm ũba testi res
titui ut mẽtus succõnis mor
ientis exitus uideatur certo
substõis ul restõis fine ɔ
cludi. cuius enim ferendus
ẽ intellectus si forsitan testr̃
q̃ non fecit. postitatem aut
h̃uit p̃ h9 ũborum angust
ias libos eius omni pene fr̃
tu patrio defraudari. uiam iq̃3
impiam obstruentes ut nec
alius de ũa ũit h9 facimus sc̃i
onem et hanc legem in ppetu
um ualituram inducimus tã
pnb9 q̃m libis g̃tam. Quo
exemplo ĩ alijs psonis licz ex̃
nee sunt de quib9 h9 aliquid
sc̃ptum fũit me demur. Cũ ã
inuenimus excelsi ingenij
papinianum in h9 cãu i q̃uo
pr̃ filio suo substituit nulla lib
orum ex hijs pereandorum a
iectõe h̃ita ex optimo intellec
tu disposuisse euanesc̃e substõ
nem sus qui substõe p̃g̃uatur
ẽ pacefficiat et libos sustulerit
i intelligentem non ẽẽ ũisimile
prẽm si de nepotib9 cogitasset
talem fecisse substõem huma
nitatis intuitu. hoc et latius i
pinguius interp̃tandum ẽẽ cre
didimus ut si quis naturales
h̃uit filios et ptem eis reliq̃rit
ul dedit usq3 ad modum que
statuimus et substõi eos sub
iugauit nulla liborum eoruz
mẽncõe fc̃a et hic intelligi eua
nesc̃e substõnem libis eam ex
cludentib9 et intellectu optim
hijs qui ad substõnem uocan
tur obsistente et non concedẽ
te ad eos eam ptem uenire. s3

ad filios ul filias nepotes uel
neptes p nepotes ul p neptes
morientis trãsmittente i non
alr̃ locum substõe accipiente
nisi ipi libi sine iusta sobole de
cesserint ut q̃d int̃ iustos libos
scitum ẽ hoc et inter naturale
filios extendat. que omnia
in legatis et in fideicõmissis
spalib9 locum h̃re scimus.

Idem. Si quis h̃redem sc̃psent
sub tali condõe si meuius ɔsul
fc̃us fũit ul pretor. ul ita. filiã
suam h̃redem instituit si nupta
erit. uiuo aut testõre ul ip̃e cõ
sul p̃cessit ul p̃tor fc̃us fũit ul
filia eius nupta fũit et adhuc
uiuo testõre consulatum q̃d ẽ
ul p̃turam ille deposũit ul fi
lia diũtit omni dubitacõne
ueterum explosa scimus q̃m ẽ
q3 impleta fũit condõ siue uiuo
eo siue tp̃re mortis siue p9 mor
tem condõnem uideri ẽẽ cõple
tam. Quod et in legatis et in fi
deicommissis et in lib̃tatibus
optinendum ẽẽ censemus ne
dum nimia utimur c̃ca h9 sen
sus subtilitate iudicia testãcium
defraudentur.

Idem. Si testm̃ ita sc̃ptum inuem
t ille h̃res esto sm condõnes inf̃
sc̃ptas. sed nichil ẽ a lectum n̈
aliqua condõ in testõ posita ẽ
sup uacuam ẽẽ condõnũ poll
icata cõem scimus et testm̃ pu
ram h̃re instõem. h argumto
utimur q̃d papinianus ren
dit. tucos rei. p. relictos qui p̃p
os fines h̃ebant non i o ex fidi
commisso minus debi q̃d tes
tator fines eorum ul c̃tam m̃

formam quam celebrari singulis annis voluntatem alia scriptura declaraturum promisit, ac proxima morte preventus non fecit, sive autem condiciones quasdam in quibusvis testamenti partibus proposuit, tunc in dubio ab initio condicionalem esse institutionem, et sic omnia compleri, tamquam si testator ipsas institutiones eisdem condicionibus copulasset, que infra scripte sunt.

Imperator. Cum quidam pregnantem habens coniugem scripsisset heredem ipsam quidem uxorem suam ex parte, ventrem vero ex alia parte, et adiecit: si mihi non postumus natus fuerit, alium substitui esse heredem; postumus autem natus impubes decessit: dubitabatur quid iuris sit, tam Ulpiano quam Papiniano viris discretissimis voluntatis esse questionem scribentibus. Cum opinabatur Papinianus ideo testatorem voluisse postumo nato impubere defuncto matrem ad eius successionem magis venire quam substitutum, sive enim et suos heredes pertem uxori dereliquid, in multo magis et luctuosam hereditatem ad matrem venire curavit. Nos itaque in hac specie Papiniani dubitationem resecantes, substitutionem in huiusmodi casu, ubi postumus natus adhuc impubes vivente matre decessit, respuendam esse censemus, tunc autem tantummodo substitutionem admittimus, cum postumus minime editus fuerit, vel post eius partum eius mater decessit.

De impuberum et aliis substitutionibus

Imperator. Coheredes ex disparibus partibus instituti et invicem substituti sunt, nec in substitutione facta est ullarum partium mentio, in eandem non alias partes testatorem substitutionibus tacite inseruisse quam que manifeste in institutione expresse sunt.

Imperator. Hereditatem quam intestato defuncti delatam tibi dubitas non oportet substitutionem testamento patris factam ad pubertatis tempora porrigi non potest, quia ipso iure aliis non eiusdem condicionis heredibus institutis et invicem substitutis per eorum personas quibus in uno casum duntaxat substitui potest; et in filio idem debere fieri et ratio suadet et divus Marcus pater noster constituit.

Imperator. Heres instituta matris testamento si successionem ex testamento omisisti, ab intestato bonorum possessionis ius habere voluisti, substitutioni locum quam fecit is in dubium non venit, proinde si substitutus hereditatem amplexus fuerit, actionibus que tibi adversus prefatum competebant ipsum convenire non successionem ab intestato potes vendicare.

Imperator. Quamvis placuit substitutorem impuberi qui in potestate testatoris fuit, a parente factam ita "si heres non erit" porrigi ad eum casum quo prius quam heres extitit impubes decessit, si modo non contrariam voluntatem defuncti extitisse probetur, cum tamen proponas ita substitutionem factam esse: si modo filius meus et Elpia uxor mea quam volo annorum heredes non erunt, in locum eorum Publius heres esto, manifestum est in eum casum factam

substitutionem quo utrique heredum substitui potuit.

Imperator. Post aditam hereditatem directe substitutiones non impuberibus filiis facte exspirare solent.

Idem. Testamento iure facto multis institutis heredibus et invicem substitutis adeuntibus suam portionem coheredum in multis repudiantium accrescit portio.

Idem. Si testamento facto intra pupillarem etatem in sua potestate constitute filie si intra pubertatem decessit directis verbis pater substituit heredem, te suum ex testamento preventum conditionis intestati successionem exclusisse constitit.

Idem. Precibus tuis manifestius exprimere debueras maritus tuus quondam miles defunctus pro quem testamento facto heredem communem vestrum filium instituisse proponis et ei secundos heredes scripsisse utrumne in primum casum an filio suo quem habuit in potestate mortis tempore si intra quartum decimum etatis sue annum an post ea decessit. Nam non est incertum quod si quidem in parentis militis positus potestate primo casu tantum habuit substitutum et patri heres extitit, eo defuncto ad te omnem mortui eius pertineat successio. Si vero substituit vel in secundum casum vel expressim vel si quidem intra pubertatem decesserit eos fore heredes quos parens constituit et quam adierit hereditatem vel compendiose non usque ad certam etatem facta repetatur. Si vero post pubertatem eius te successionem mariti obtinente veluti ex causa fideicommissi bona que cum moreretur

parens eius fuit ita ut possint petere substituti.

Imperator. Humanitatis intuitu parentibus indulgemus ut si filium vel nepotem vel pronepotem cuiuscumque sexus habeant nec alia proles descendentium eis sit, iste tamen filius vel filia vel nepos vel neptis vel pronepos vel proneptis mente captus vel mente capta perpetuo sit, vel si duo vel plures isti fuerint nullus vero eorum sapit, liceat hisdem parentibus legitima portione ei vel eis relicta quos voluerint his substituere, ut occasione huiusmodi substitutionis ad exemplum pupillaris nulla querela contra testamentum eorum oriatur, ita tamen ut si postea resipuerint talis substitutio cesset. Cur si filii aut alii descendentes ex his fuerint capta persona sapientes sint, non liceat parenti qui vel que testatur alios quam ex eo descendentes unum vel certos vel omnes substituere. Si vero et alii testatoris liberi vel testatricis sint sapientes ex his vero personis que mente capte sint nullus descendat, ad fratres eorum unum vel certos vel omnes eandem fieri substitutionem oportet.

Idem. Cum quidam duobus impuberibus filiis heredibus institutis adiecit si uterque impubes decesserit illum sibi esse heredem instituto, et dubitabatur apud antiquos legum auctores utrum ne tunc voluit substitutum admitti dum uterque filius eius in prima etate decessit an altutro decedente unico substitutus in eius partem succedet, et placuit Sabino substitutionem tunc locum habere cum

VI

utique decessit. cogitasse enim patrem decedente primo fratrem suum in eius portionem succedere nos eiusdem Sabini morem filiam existimantes non aliter substitutionem admittendam esse censemus nisi uterque eorum impuberi etate decessit. § bona

Idem Si quis duobus heredibus institutis filio suo impuberi eos una cum alio tercio substituit et verba testamenti ita composuit. quisquis mihi heres erit et ticius filio meo heres esto. Sed quia apud Ulpianum invenimus mortuo filio impubere querebatur quomodo ad substitutionem vocentur tres substituti utrum ne duo priores qui et patri heredes fuerant scripti in dimidiam vocentur et ticius in reliquam dimidiam an tres substituti unusquisque ex triente ad substitutionem vocetur. Nobis autem in prima quidem specie videtur tres substitutos unumquemque in triente vocari. Talia applicata dubitatione si quis ita heredem scripserit ticius una cum suis filiis et sempronius heres mihi sunto. et in presenti etenim specie querebatur secundum Ulpianum voluntas testantis utrum ne ticium una cum suis filiis in dimidiam vocat et sempronium in aliam dimidiam. an omnes in virilem portionem. Sin secunda autem specie cum et natura pater et filius eadem esse persona pene intelligitur dimidiam quidem partem ticio cum filiis et alteram partem sempronio assignari. De necessariis heredibus r.

Imperator Si quis solvendo non esset heredem necessarium et in fraudem creditorum relinquere potest. Sed et si servus institutus est vel substitutus ed.

pignori datus fuisti et in eadem causa permansisti nec ab eo qui debitore qui solvendo non fuit liber heres necessarius existere potuisti.

Imperator Cum fuisti constitutus sub appellatione liberorum heredes scripti essetis ea scriptura benigna interpretatione pro liberis habenda est ac si liberi et heredes instituti fuissetis. quod in legato locum non habet.

Idem Si tutor ancillam tuam cum tubino suo coniunxit ac postea heredem eam instituit in dubium ex hoc facto auferri potuit et ut eius alienatione iussu tuo vel per hanc successionem queratur iure concessam habes facultatem.

Imperator Cum quidam suum pupillum heredem instituit et servo directis verbis libertatem reliquid et in secundo gradu in quo pupillarem institutionem faciebat ipsum servum sine libertate pupillo suo substituit. querebatur inter prudentes si ex hac substitutione heres necessarius pupillo existat. causa ei altercationis ex veteri regula orta est. quia omnibus placuit hunc servum necessarium heredem domino fieri cum in eodem gradu et hereditas et libertas relinquebatur. in presenti autem non in unum tamen hereditas quidem substitutio congregata est sed in alium et alterum gradum. Nobis itaque eandem altercationem decidentibus mirabile visum est si quis putet ex hac scrupulositate impediri testatoris voluntatem et maxime domini et exprimet non si servum heredem necessarium sed etiam per se libertatem consequi et hereditatem respuere

et dominum voluntati reclamare qui si hoc differre temptaverit et punendus est. sicuti et mortuo pupillo liber quia testator hoc voluit. et mortuo pupillo necessarius heres quia et hoc testator voluit.

Quidam cum testamentum conderet duobus heredibus scriptis unum quidem ex parte instituit. servum autem suum cuius et nomen adiecit ex reliqua parte sine libertate scripsit heredem et postea eundem servum alii legavit. vel post institutionem heredis servum per legatum alii assignavit et tunc heredem eum sine libertate instituit. et dubitabatur si vel legatum vel institutio aliquas vires post haec etiam acquireret legatum vel institutio. dubitationis autem materia erat quia adhuc servum suum constitutum heredem sine libertate scripsit et tanta inter veteres exorta est contentio ut vix possibile sit invenire eandem decidere antiquitatem quam vacillantem relictum est. Nos autem altius in eius decisionis inventus est. quia semper vestigia voluntatis sequimur testatorum. Cum igitur invenimus a nostro iure hoc esse inductum ut si quis servum suum tutorem filiis reliquerit sine libertate ex ipsa tutele datione presumatur et libertatem ei favore pupillorum imposuisse quia non habet in hereditate humanum et favore libertatis inducimus ut si quis servum suum scripsit heredem sine libertate omnimodo civis romanus efficiatur: quo inducto nostra acquisitio non tam effusius veterum atque inextricabilis tractatus locum habeat. in eminenciam est suppone quosdam ita esse supinos ut eundem servum et heredem instituant sine libertate et item alii per legatum eundem servum assignent. Sed cum veteres et aliam proposuerunt ambiguitatem dicentes si quis servum suum in testamento quidem heredem et ex parte sine libertate scripsit. in codicillis autem libertatem ei reliquit. si possit institutio valere et ille tamquam heres quasi in libertatem fieri. ne videatur per codicillos hereditas confirmari. in quos hereditatis dari secundum veterem regulam non potest. Illos in tali dispositione in codicillis fuit scripta libertatem hereditatem quoque simul servis propter nostram liberalitatem benigna interpretatione indulgemus ut gratulentur cum non servi remaneant. sed et liberi et heredes efficiantur cum tanta in eos nostri numinis benivolencia effusa est ut et si libertas eis in testamento neque codicillis data est tamen hereditate servis relicta quasi inmixtam libertatem esse videri. Illo videlicet observando ut si legatum vel fideicommissum eis sine libertate relinquatur maneant in servitute. non tamen imperii ita heredes existant ut liberalitatem testatoris suis fidelibus laboribus debitam remuneratione defraudare conentur et non de [illegible] vel adhuc suis constitutis donent. Quae enim nostra distinctio est ad aliam speciem dubitationis benigne extendatur: si quis enim in principali testamento servum suum cuidam legaverit. in pupillari autem substitutione

eundem servum filio suo sine libertate substituit. quaerebatur sive utilis esset talis substitutio et per servum legatum substituto post mortem pupilli legatario acquiritur: sive inutilis est heres substitutus quia sine libertate in servum proprium facta est. Cumque nobis itaque videtur legatario eum non statim acquiri sed expectandum esse substitutionis eventum. et siquidem pupillo mortuo locus fuerit substitutioni et liber et heres efficiatur. sin autem substitutio minime locum habuit forsitan pupillo iam ad pubertatem perveniente tunc ad legatarii dominium transeat. quemadmodum enim veteres sicuti libertate substituto servum heredem inducebant quatenus in suspenso fiat libertas et statu liber intelligatur: ita et ex nostra interpretatione et sine adiectione libertatis in substitutione et liber et heres pupillo existat.

Idem. Decisione nostra quam fecimus scientes eum qui a domino suo sine libertate heres instituitur videri libertatem accepisse in sua propria firmitate durante. si quis servum suum pure quidem heredem instituit libertatem autem sub conditione ei donavit. siquidem conditio talis sit que in potestate servi posita est. ille autem eam neglexerit minimeque compleverit et libertate eum et hereditate sua culpa defraudari. Cum autem casualis est conditio et ex fortune insidiis defecerit tunc humanitatis intuitu libertatem quidem ei omnimodo competere. Hereditatem autem siquidem sit solvendo ad alios venire quos leges vocabant si non aliquis fuerit substitutus. si autem solvendo non sit ut necessarius heres constitutus simul et libertatem et hereditatem optineat. tunc enim secundum diffinitionem tam veteris quam nostre decisionis liber et heres existat necessarius.

De liberis preteritis vel exheredatis. Rubrica.

Imperator. Cum pro omnibus heredum gradibus exheredatio sanciatur si adiciat testator ab omnibus se gradibus exheredare non dubitatur vim suam eam esse. et si secundo non adiciatur, appareat tamen eum cum eo consilio scripsisse ut ab omnibus exheredaret recte factum testamentum videri. proinde cum patre filiis institutis et nepotem substitutis filiam exheredavit in isto gradu intelligendum est exheredationem ab utroque gradu fecisse. nam cum iidem heredes instituti sunt nulla ratio recti potest quare videatur in posteriore tamen casu exheredare voluisse.

Imperator. Si avus tuus qui praetextatum et novicium equis portionibus heredes instituit cum te quem haberet in potestate testator nominatim non exheredavit mortuo patre tuo vivo avo sine impedimento legis velleie succedendo in patris tui locum rupisti avi testamentum et ad te hereditatis eius tota pertinuit.

Imperator. Si quis filium suum ita exheredavit ille filius meus alienus mee substantie fiat. talis filius ab huiusmodi verborum conceptione non preteritus sed exheredatus intelligatur. cum enim manifestissimus est sensus testatoris verborum interpretatio nusquam tantum valeat ut melior sensus existat.

quare intra gradus ut inter institutus et substituti et hic idem

Imp. Maximum vicium antique subtilitatis presenti lege corrigimus. que putavit aliam esse viam observandam in successione parentum si ex testamento veniant in masculis et in feminis cum ab intestato similes eos utriusque sexus fuisse voluerint. Ceteris quidem liberis exheredandum filium debere sanxerunt, aliis filiam. Et inter nepotes exheredandos aliam viam civilia, aliam iura pretoris introduxerunt. Et si preteritus fuiat filius vel ipso iure testamentum evertebat vel contra tabulas bonorum possessionem in totum accipiebat. filia autem preterita ius accrescendi ex iure veteri accipiebat ut eodem modo et testamentum penitus quodammodo expugnaret iure accrescendi et tamen ipsa quidem scripta legatis supponetur. ex pretore autem habebat contra tabulas bonorum possessionem in totum. constitutio autem magni Antonini eam in tantum coartabat in quantum ius accrescendi competebat. Quia enim tales differentias inducimus qui nature accusatores existunt. Cur non totos masculos genuerunt ut qui generentur non fiant. Nam hec corrigentes et maiorum nostrorum sequimur vestigia qui eandem observationem tollere manifestissimi sunt. Scimus enim antiquam similiter modo et filium et filiam et alios omnes inter ceteros exheredatos scribere esse concessum. Cum et centumviri aliam differentiam introduxerunt et ex hac iniquitate vicium emersit

quale ex libris Ulpiani quos ad edictum fecit pretoris invenitur a Triboniano viro magnifico gloriosissimo questore ceterisque viris facundissimis compositoribus nostris enucleatum ad nostras aures relatum est. Etiam cum ultimum adiutorium de inofficioso querela positum est et nemo ex alio ortus presidio ad hanc decurrere possit invenitur filia preterita minus habens quam filia exheredata. cum enim per contra tabulas bonorum possessionem vel ius accrescendi semissem sibi filia preterita accipiebat et omnibus legata prestare compellatur scilicet usque ad dodrantem sue portionis remanebat sextuncia ei tantummodo in sua successione quia si fuisset exheredata quarta pars omnimodo totius sibi ei relinqui debeat. Sed quoniam iniuria dignam preexistimabat amplius habebat ea que taciturnitate in institutione preteriti. Sed secundum nostre constitutionis diffinitionem quam de supplemento quadrantis imposuimus repletio fiat introducta similiter modo exheredatam quarta repletio accedebat et ita vicium permansit ut nisi ex nostra constitutione emendatum aliquando sentiret. Scimus itaque quemadmodum in successionibus parentum que ab intestato deferuntur equa lance mares et femine vocantur ita et in scriptura testamentorum eas honorari et similiter liberis exheredationes nominatim procedere et contra tabulas bonorum possessionem talem habere qualem filius suus et emancipatus

In aut. ut cum de app. cog. § illud quoque.

Non licet parenti si quem ex liberis voluit exheredare vel preterire nisi is probetur ingratus et ingratitudinis causam nominatim inserat testamento. cause autem comprehense sunt nona constitutione xiiii sub titulo de inofficioso testamento.

Ex causa preteritionis vel exheredationis irritum est testamentum quo ad institutionem. cetera namque firma permanent.

In aut. ut cum de ap. cog. § sine g.

Ex causa preteritionis vel exheredationis irritum est testamentum quo ad institutionem: cetera namque firma permanent.

heret. ut et ipsa si fuit preterita ad instar filii emancipati vel sui testamentum ipso iure evitat vel per edicta bulas bonorum possessionem. Sed hoc non patiatur et hoc non solum in filiis et filiabus optime sancimus sed etiam in nepotibus et neptibus et deinceps observari censemus si tamen ex masculis progeniti sunt. Sed quia et aliud vitium filiae sub obtentu differentie introductum et alia via exheredationis in postumis alia in iam natis observabantur, cum necesse fuit postumam inter ceteros exheredatam in legato honorari, filiam autem iam progenitam et sine datione, et hoc brevissimo incremento liberorum ad plenissimam differentiam deduximus, scientes eadem iura optime et in postumis exheredatis sive masculini sive feminini sexus sint que in filiis et filiabus iam statuimus ut et ipsi vel ipse nominatim exheredentur, id est postumi vel postume facta mentione.

De postumis heredibus instituendis vel exheredandis

Imp. Si pro testamentum fecerit in quo postumorum suorum nullam mentionem testator fecit, filiam filiumve suscepit, intestato vita functus est, cum agnatione postumi eius non heredum testamentum ruptum sit, ex rupto autem testamento nichil tibi impetrari posse explorati iuris est.

Imp. Uxoris abortu testamentum mariti non solvi. Postumo vero preterito quamvis natus illico decesserit non restitui ruptum evidentissimi iuris est.

Imp. Quod dictatum est apud veteres nos decidimus. Cum igitur is qui in ventre portabatur preteritus fuerit, qui si ad lucem fuisset redactus suus heres patri existeret, si non eum alius antecederet, et nascendo ruptum testamentum faciebat. Si postumus in hunc quidem orbem devolutus est voce autem non emissa ab hac luce subtractus est, dubitabatur si is postumus ruptum facere testamentum potest. Veteres animi turbati sunt quid de paterno elogio statuendum sit. Cumque Sabiniani existimabant si vivus natus est et si vocem non emisit ruptum testamentum apparet, quod etsi mutus fuerat hoc ipsum faciebat, eorum etiam nos laudamus sententiam, et sancimus si vivus perfecte natus est, licet illico postquam in terram cecidit vel in manibus obstetricis decessit, nichilominus testamentum corrumpi, hoc tantummodo requirendo si vivus ad orbem totus processit ad nullum declinans monstrum vel prodigium.

Imp. Quidam cum testamentum faciebat huiusmodi verbis usus est: si filius vel filia intra decem mensium spacium post mortem meam fuerint editi, heredes sunto, vel ita dixit: filius vel filia qui intra x menses proximos morti mee nascentur heredes sunto. Iurgium antiquis interpretatoribus legum exortum est an videantur non contineri testamento et hoc ruptum facere. Nobis itaque eorum

[illegible]

filias decedentibus cum frequentius sinas leges posuimus testatorum voluntates adiuvantes ex neutra lege vero bonorum possessionem ruptum sit testamentum videatur, sed sive uno testatore sive primo infra x. menses a morte testatoris numerandos filius vel filia fuerit progenitus maneat testatoris voluntas immutilata ne penitus patiatur praeteritionis qui suos filios non praeterit.

De iure deliberandi et de adeunda vel acquirenda hereditate.

Si a patre emancipatus hereditate patris eo defuncto bonorum possessionem non agnovisti frustra vereris ne hereditati paterne sis obligatus cum nullo iure ea miscueris res, sed et mancipia que de iure proprio tuis impensis distraxisti.

Impr. Cum debitum paternum te exsolvisse allegas pro portione hereditatem agnovisse te hereditatem defuncti non ambigitur.

Impr. Si filius tuus mortis tempore in potestate sua fuit post tamen ... heres institutus et de clausis tabulis heres potuit existere sive ex parte ... ut apertum est testamentum suus eius heres extitit necessarius pro quod intra paucos dies mortis patris sui concessit infantium tuum ad eundem filium tuum potes accedere successionem. Q. sicut enim suum ... ante aditam hereditatem decessit tuque filio tuo solus heres extitisti seu intra tempora edicto praefinita bonorum possessionem agnovisti que facultatum fuerunt usque ab alio invicem detinentur.

[interlinear note: cuius filius in potestate patris post ... hereditatem ... non aditam transmittit ... filius vero emancipatus non.]

... ipsius diligentia restituentur.

Impr. Filio familias delata hereditate si pater pro herede voluntate filii gessit sollemnitati iuris satisfactum videri saepe rescriptum est.

Impr. Pupillus pro herede tutore auctore gerendo consequi potuit successionem, sed ipsius pupilli actus et voluntas fuit necessaria. nam si quid nesciente eo tutor egit illi hereditatem non potuit acquirere. [interlinear note: hereditas solo ...]

Impr. Si iam ... patrem tuum ex duabus unciis scripsit heredem sola animi destinatione pro ... heres fieri potuit. Sed si testamento suo easdem uncias alteri pro ... decedunt apud rectorem provincie duarum unciarum ius persequi potes.

Idem. Quum sororem tuam prius defunctam ... cognoscet an a te aliquid hereditatis fuisse relictum manifestum. At exponens eam quondam pro herede gessisse vel bonorum possessionem admisisse defunctam successionem eam non potuisse ad heredes suos transmittere.

Idem. Licet in continenti sui heredes paternis se non miscuerint bonis tamen ignorantes delatam sibi esse hereditatem longi temporis praescriptione quominus hanc recte vendicent excludi non possunt.

Idem. Si curatoris quondam tui testamento iure facto vel ab intestato ... delata successio est, hoc casu ei qui non repudiavit hereditatem eam licet adire. rector igitur aditus provincie si hereditati nondum sint obligati eos an heredes sint interrogare debebit ac si tempus ad deliberandum petierint moderatum statuet.

[illegible]

Id. Si ex bonis pris maior v.
et xx. annis miscuisti in inopia
pris extitit in ius suis istius porcō
nem tuam ul testiti en pientis
arcere de actione creditorum qui
iure ciuili de hereditaria porcōe
te conueniunt pot.
Id. Remittente te pr tuus inco-
fusti potestate n' spe delate le-
time querende successionis assume
in hereditarios manumitten
dos suos heres pstare libertatem
potuit.
Id. Pubem agnoscentem bo
norum possessionem pre a qua me de
lata fuit p herede gerere nã ambigitur.
Id. Suum heredem
omissa bonorum possessione p iura
successionem optinere potuisse certi
iuris est.
Id. Si sororis sue fr tuus ciuili ul'
honorario iure successit licet res
ex eius bonis descendentes nō
prohibentur tenuisse heres tñ effec-
tus nec possidentes expm pot.
Impr. Non est dubium si prius
quam filius iussu pris adiret he-
reditatem, patre potestatis effectus
est arbitrio suo eum hanc es pot
uisse querere.
Impr. Nec emere nec donatum co-
sequi nec dampnosam quisquam
hereditatem cōpellitur.
Id. Creationum scrupulosam
sollempnitatem hac lege peni
tus amputari decernimus.
Impr. Si infanti .i. minori .vii.
annis in potestate pris ul' aui ul'
proaui constituto ul' constitute
hereditas sit delata de licita ul ab
intestato delata a matre ul linea
ex qua mat' descenderit ul' a'lis

quibuscumque personis licebit
parentibus eius sub quorum po
testate est adire eius nomine he
reditatem ul bonorum possessionem
petere. Sed si hoc parens negle
xerit et in memorata etate inf
ans decesserit tunc parentem quē
sistatem omnia ex qua cumque
successione ad eundem infantem
deuoluta iure pristino quasi iam infan
ti quesita capere. Ea uero que de infan
te in potestate constituto statui
mus locum habet et si quum
ea sui iuris idem infans inue
niatur. Parente uero non sub
sistente siquidem pro eius obi
tum tutor infanti sit ul datus
fuit posse eum in infante adhuc
pupillo constituto nomine e
ius adire hereditatem siue uiuo
parente siue post mortem eius
ad eum deuolutam ul bonorum
possessionem petere et eodem modo
eidem infanti hereditatē querere.
Sin uero non sit tutor uel cum sit
ea facere neglexerit tunc eodem in
fante in eadem etate defuncto
omnes hereditates ad eum de
uolutas et non agnitas ita in
telligi quasi ab initio non essent ad e
um delate et eodem modo ad illas
personas perueniant que uocabantur
si minime hereditates infanti
fuissent delate. Sin aut .vii. an
nos etatis pupillus excesserit
et postea parente mortuo in pupil
lari etate fati munus impleu
erit ea optime preciperimus que ue
teribus legibus continentur. Nulla
dubietate relicta quin pupillus
post impletos .vii. annos sue eta
tis ipse adire hereditatem ul bono

num possessionem petere consenciē
te parente si sub eius potestate
sit. uel etiam tutoris auctē si sui
iuris sit potius. Vel si non hat
tutorem adire ptorem et eius
decreto hoc ius consequi.

Imp. Quum antiquioribus le
gibus et pcipue constitutionibus ulpi
pauli inuenimus filios fam
paternam hereditatem deliberātes
posse et in suam potestatem hāc
transmittere et alijs quibusdam
adiectis que in hijs psonis pci
pua sunt eandem deliberacionem
et in omnes successores siue
cognatos siue extraneos duximus
esse ptellandam. ideoque sancimus
si quis uel ex testamento uel ab intest
ato uocatus deliberacionem mer
uerit. uel hoc quidem non fecit non tamen
successioni renunciauit. nec aliquid
gessit quod adicionem uel pro herede ge
stionem inducit ut ex hac causa
deliberare uideatur. sed predictum ar
bitrium in successionem suam trans
mittat. ita tamen ut unius anni
spacio eadem transmissio sit con
clusa. Et siquidem is qui sciens
hereditatem sibi uel ab intestato
uel ex testamento esse delatam delibe
racione minime petita intra an
nale tempus decesserit hoc ius ad su
am successionem intra annale tempus
extendat. Si enim ipse postquam
testamentum fuerit insinuatum uel ab
intestato uel ex testamento uel aliter
ei cognitum sit heredem eum
uocatum fuisse annali tempore
translapso nichil fecit ex quo ade
undam uel renunciandam
hereditatem manifestauit is
cum successione sua ab huius beneficio

excludatur. Si autem intra an
nali tempore decesserit reliquum tempus
pro adeunda hereditate suis suc
cessoribus sine aliqua dubieta
te relinquatur. quo completo
nec heredibus eius alius regressus

in hereditatem habendam fiat.

Idem. Quidam elogio edicto here
dem scripsit in certas uncias et po
stea uerba testi eundem in alias
uncias uel tantas uel quantascumque
que et tercio uel in aliam partem he
reditatis uel in quandam unciarum
modum. ille autem institucionem unā
uel duas admittendas unam
aut uel duas uel quantascumque
respuendas esse censuit. querebatur
a prudentibus si hoc ei permi
ttitur. Et similique modo dubita
batur si impuberem quis filium
heredem ex parte instituit et quendam
extraneum in aliam partem
quem pupillariter substituit. et postquam
testator decessit pupillus
qui patri heres extitit. extraneus autem
hereditatem adijt. et postea adhuc
in prima etate pupillus consti
tutus ab hac luce subtractus est
et pupillaris substitutio locum sibi
uendicauit. cum quis substitutus
eandem partem admittere noluit
querebatur si potest iam heres ex princi
pali testamento factus pupillarem sub
stitucionem repudiare. Utrique igitur
dubitacionem simul decidendam
censemus. placuit etenim no
bis siue in institucionibus siue in pu
pillari substitucione ut uel omnia ad
mittantur uel omnia repudi
entur et necessitas imponatur
heredi particularem factum uel aliam aut
alias partes hereditatis admittere

Casus. Testator suo qui mitigat instituitur ut servus cogitur invitus illius adire, non alias. sed potest differre donec determinetur iudicium deliberante.

Iuli[anus] scribit[ ]idem pupillarem.

Idem. Cum aliquis scripsit heredem eum qui de sua condicione ei qui dominium vendicabat iudicio adversabatur. Is autem qui dominum sese dicebat adire eum hereditatem imperabat ut acquisicio hereditatis per eum celebretur. Indignatus est enim domino ei parere. Dubitatio veteribus exorta est si qua pena ei imponitur huius insolencie et veteres in multas retrahuntur sententias. Sed nos eorum discordiam sic esse decidendam censemus ut distinctio subtilis causae imponatur. Et si quidem ita scripta est institucio. illum filium heredem nullius institucio. quia aptissimum est in tutu dominum esse in idem conscriptam necesse est omnimodo per competentem iudicem compelli adire quidem hereditatem et eam acquirere. Nulli autem ex posito subici gravamini sive pronunciet(ur). Sed omne sive lucrum sive dampnum ad eum redundare qui in servitutem eum trahebat. Et denegari ei etiam adversus eum omnes hereditarias actiones nullo ex hoc ei preiudicio generato. Sin autem quasi liber institutus est nulla domini vel fili mencione in institucione habita tunc nullo compelli modo eum adire hereditatem nec denegari ei liberale iudicium. Sed hereditatem per suum ius decurrere et liberale iudicium suam expectare finem sive agente eo sive pulsato ut si quidem servus pronunciet(ur) tunc domino suo hereditatem acquirat. Si autem liber eam adipiscatur si adire maluerit.

Idem. Scimus iam duas esse promulgatas a nostra clemencia constitutiones unam quidem de his qui deliberandum pro hereditatibus delatas existimaverunt. Aliam autem de improvisis debitis et incerto exitu pro diversas species eis imposito. Sed et veterem constitutionem non ignoramus quam divus Gordianus ad Platonem scripsit de militibus qui per ignoranciam hereditatem adierint quatenus pro his tantummodo rebus conveniantur quas in hereditate defuncti invenerint. Ipsorum autem bona a creditoribus hereditariis non inquietentur. Cuius sensus ad unam prefatarum constitutionum a nobis redactus est. Arma etenim magis quam iura scire milites sacratissimus legislator existimavit. Ex omnibus itaque istis unam legem colligere nobis apparuit esse humanum et non solum milites adiuvare huius legis beneficio. Sed etiam ad omnes hoc extendere non tantum si impubium emisit debitum. Sed et si subhonoriosam quis inveniat esse quam adierit hereditatem. Ita enim nec satis necessarium deliberacionis erit auxilium nisi hominibus forsitan dolosis qui et ea timent que nulla digna sunt suspicione.

Cum igitur hereditas alicui quidam sive ex testamento sive ab intestato sint delata sive ex asse sive ex parte si quidem recta via adire maluerint hereditatem et spe certissima hoc fecerint vel sese immiscuerint ut non postea eam repudient nullo indiget inventario cum omnibus creditoribus suppositus est utpote

Casus. heres ille qui est certus de viribus hereditatis potest libere adire vel repudiare. ille non qui de viribus hereditatis incertus est dubius de inventario faciet. et cum eo qui per hanc legem tenetur non daretur ...

[illegible]

hereditate ei ex sua voluntate infixa. ¶ Summatim modo sin autem titubante animo respuendam vel abstinendam esse crediderit hereditatem, ei aptissime intra trium mensium spatium ex quo ei cognitum fuit scriptum se esse vel vocatum heredem renunciet, nullo sibi inventario faciendo vel alio circuitu expectando, et sit alienus ab hereditate sive onerosa sive lucrosa sit. ¶ Sin autem dubius est utrum necne admittenda sit sibi necne defuncti hereditas, non putet sibi esse necessariam deliberationem, sed adeat hereditatem vel sese immisceat, omnino tamen modo inventarium ab eo conficiatur, ut intra xxx dies post apertas tabulas vel postquam nota ei fuerit apertura tabularum vel delatam sibi ab intestato hereditatem cognoverit numerandos exordium capiat inventarium super his rebus quas defunctus mortis tempore habebat, et hoc inventarium intra alios lx dies modis omnibus impleatur sub presentia tabulariorum ceterorumque qui ad huiusmodi confectionem necessarii sunt. ¶ Subscriptionem tamen supponere heredem necesse est significantem et quantitatem rerum et quod nulla malignitate circa eas facta vel facienda ab eo res apud eum remaneant. quod si ignarus sit litterarum vel scribere prepediatur, speciali tabulario ad hoc solum adhibendo, ut pro eo litteras supponat, venerabili signo antea manu heredis preposito, testibus videlicet assumendis qui heredem cognoscunt et iubenti ei tabularium pro se subscribere intersint. ¶ Sin

+ ubi plus fuit alimentis

[illegible]

[illegible]

aut a locis in quibus res hereditarie vel maxima pars earum sit posita, heredes abesse contigit, tunc eis unius anni spatium a morte testatoris numerandum damus ad huiusmodi inventarii consummationem. sufficit enim prefatum tempus et si longissimis spatiis distant, tamen dare eis facultatem inventarii conscribendi vel per se vel per instructos procuratores in locis ubi res posite sunt mittendos. ¶ Et si prefatam observationem inventarii faciendi solidaverint, et hereditatem sine periculo creditorum habeant et legis falcidie adversus legatarios utantur beneficio, ut in tantum hereditariis creditoribus teneantur in quantum res substantie ad eos devolute valeant, et eis satisfaciant qui primi veniant creditores, et si nihil reliquum est posteriores venientes repellantur, et nihil ex sua substantia penitus heredes amittant, ne dum lucrum facere sperant in damnum incidant. ¶ Sed si legatarii interea venerint et eis satisfaciant ex hereditate defuncti vel ex ipsis rebus vel earum forsitan venditione. ¶ Sin vero creditores qui post emensum patrimonium necdum completi sunt supervenerint, neque ipsum heredem inquietare concedantur, neque eos qui ab eo comparaverunt res quarum pretia in legata vel fideicommissa vel alios creditores pervenerunt. ¶ Licentia creditoribus non deneganda adversus legatarios venire vel hypothecaria vel indebiti condictione uti et hec que receperint recuperare, cum satis absurdum est creditoribus quidem

[illegible]

[illegible]

suum ius persequentibus volumus. Auxilium denegari legatariis vel fideicommissariis, qui pro lucro certant, suas partes legem accommodare. § Si vero heredes res hereditarias creditoribus hereditariis pro debito dederint in solutum, vel per dationem pecuniarum satis eis fecerint, liceat aliis creditoribus qui ex anterioribus hypothecis veniunt, vel adversus eos venire et a posterioribus creditoribus secundum leges eas abstrahere, vel per hypothecariam actionem vel condictionem ex lege, nisi voluerint debitum eis offerre. § Ipsum tamen heredem, sive quod sepulturae causa, sive quod in quantitatem rerum hereditariarum expendit, nulla actio extendatur. § Sed nec adversus emptores rerum hereditariarum, quas ipse vendidit pro solvendis debitis vel legatis, venire aliquem concedatur: cum satis anterioribus creditoribus a nobis provisum est vel adversus posteriores creditores vel adversus legatarios pervenientibus, et suum ius persequentibus. § In computatione autem patrimonii damus ei excipere et retinere quicquid in funus expendit, vel in testamenti insinuationem, vel in inventarii confectionem, vel in alias necessarias causas hereditatis approbaverit sese persolvisse. § Si vero et ipse aliquas contra defunctum habebat actiones, non hae confundantur, sed similem aliis creditoribus per omnia habeant fortunam, temporum tamen praerogativa inter creditores servanda. § Licentia danda creditoribus seu legatariis vel fideicommissariis, si maiorem esse putaverint substantiam a defuncto derelictam quam inventario obscripsit, quibus voluerint legitimis modis quod superfluum est approbare, vel per tormenta forsitan servorum hereditariorum secundum anteriorem nostram legem quae de quaestione servorum loquitur, vel per sacramentum illius, si alie probationes defecerint, ut undique veritate inquisita nullum lucrum nec damnum aliquod heres ex hereditate sentiat hereditate. § Illo videlicet observando, ut si ex hereditate aliquid heredes subripuerint vel celaverint, convicti in duplum hoc restituere vel in hereditatis quantitatem computare compellantur. § Donec tamen inventarium conscribitur, vel si res praesto sint intra tres menses, vel si absunt intra annale spatium secundum anteriorem distinctionem, nulla erit licentia neque creditoribus neque legatariis vel fideicommissariis eos inquietare vel ad iudicium vocare vel res hereditarias quasi ex hypothecarum auctoritate vendicare; sed sit hoc spatium ipso iure pro deliberatione heredibus concessum, nullo scilicet ex hoc intervallo creditoribus hereditariis circa temporalem praescriptionem praeiudicio generando. § Si vero praefati heredes adierint vel sese immiscuerint, praesentes vel absentes, inventarium facere distulerint, et datum iam a nobis tempus ad inventarii confectionem effluxerit, tunc ex eo ipso quod inventarium secundum formam praesentis constitutionis non fecerit, et heres esse omnimodo intelligatur, et debitis hereditariis in solidum teneantur, nec legis nostrae beneficio perfruantur, quam temptare (contemnendam) esse censuerunt. § Et hoc

debitis scimus qui deliberacionem nullam petendam curaverunt quem putamus quod penitus per hanc legem esse supervacuam et debere ei derogari. cum enim liceat et adire hereditatem et sine dampno ab ea discedere ex presentis legis auctoritate quis locus deliberacioni relinquitur. Sed quia quidam vel vana formidine vel callida machinacione per deliberandum nobis supplicandum necessarium esse existimant quatenus eis liceat annale tempus tergiversari et hereditatem inspicere et alias circa eam machinaciones excogitare et eandem deliberacionem flebilibus affeccionibus repetita prece sepius accipere. ne quis nos putaverit antiquitatis penitus esse contemptores sic indulgemus quod eis petere deliberacionem vel a nobis vel a iudicibus non tamen amplius ab imperiali clementia uno anno, a iudicibus suo (?) novem mensibus ut nec ex imperiali largitate aliud tempus eis indulgeatur. sed et si fuerit datum pro nichilo habeatur. semel enim et non sepius eam peti concedimus. Si autem hoc aliquis fecerit et inventarium conscripserit. necesse enim est omnimodo deliberantes inventarium cum omni subtilitate facere non liceat ei post tempus prestitutum si non recusaverit hereditatem sed adire maluerit iure legis uti beneficio sed in solidum secundum antiquam legem una omnibus creditoribus teneatur. Cum enim geminum tramites inventi sunt unus quidem ex antiquioribus legibus qui deliberacionem dederunt alter autem iudicis et novus a nobis nunc repertus per quem et adeuntes sine dampno conservantur electionem damus unicuique quam condicionem eligere et beneficium eius sentire vel si eam aspernendam existimaverit et ad deliberacionis auxilium convolaverit eius effectum habere et si non intra datum tempus recusaverit hereditatem omnibus in solidum debitis hereditariis teneri et non solum secundum modum patrimonii sed et si exiguus sit census hereditatis tamen quasi heredem eum in totum obligari et sibi imputet qui pro novo beneficio vetus elegit gravamen. et in ipsam deliberacionis dacionem et divinum rescriptum super hoc promulgandum hoc adici volumus ut sciant omnes quod omnimodo post petitam deliberacionem si adierint vel pro herede gesserint vel non recusaverint hereditatem omnibus in solidum hereditariis omnibus teneantur. Si quis autem temerario proposito deliberacionem quidem petierit inventarium autem minime conscripserit et vel adierit hereditatem vel minime repudiaverit non solum creditoribus in solidum teneatur sed et legis falcidie beneficio minime utatur. Quod si post deliberandum recusaverit inventario minime conscripto tunc res hereditatis creditoribus vel his qui ad hereditatem vocantur legibus reddere

compellatur: quantitate eorum sacramento rerum accipientium manifestanda cum taxatione tamen a iudice statuenda. Cognitissimum autem est ex hac constitutione, que omnes casus continet, nostris constitutionibus iam per eisdem capitulis promulgatis esse derogatum, quarum in alia et Gordiane constitutionis sensus continebatur. Cum enim ampliore tractatu habito melior exitus inventus est, et duobus constitutionibus in unum coagatis, unus apparet et in milites et in alios omnes iuris probavit articulus, qua per examinationibus inquietari nostros subiectos in proprio non patimur: scilicet ut milites et supra simplicitatem presentis legis subtilitatem non observaverint, in tantum teneantur quantum in hereditate invenerint, quam presentis constitutionis scripti in his casibus in posterum optime sancimus.

De repudianda vel abstinenda hereditate.

Imp. Si paterna hereditate abstinuisse te constiterit et non ut heredem in domo sive in quantum vel custodem vel ex alia iusta ratione hereditati se liquido fuit probatum, ex persona patris conveniri te pretor meus prohibebit.

Id. Si paterna hereditate abstinuisti, non ideo quod a creditoribus fundos comparasti, si modo id bona fide fecisti, a possessionibus qui sub hisdem obligationibus pecuniam patri crediderint iure convenieris.

Imp. Si suus heres exceptione pacti qui testamentum mutuum asseverat, nihil pacta sed de paterna successione petiturum non ex causa donationis sed tu fugiendi animo in iure professus est, cum respondere negaret quesitam hereditatem et transactio nullo dato vel retento sive promisso minime precedat, is ab invito minime potest.

Id. Sicut maior .v. et .xx. annis semel quesitam adeundo delatam repudians successionem per se querere non potest, ita quesitam repudiando nihil agit, sed ius quod habuit retinet. Nec quod confessos in iure pro iudicatis haberi placuit, ad vocem repudiantis hereditatem, sed ad quantitatem certam debiti confitentem pertinet.

Id. Pupillorum repudiatio delate hereditatis sine tutore auctore facta nihil eis nocet.

Imp. Si quis suus heres existens paternam hereditatem declinaverit, dein maluerit eam adire, cum fiat ei indistincte permissum, donec res paterne in eodem statu permaneant, hoc facere et per multum tempus licebat ei ad eandem hereditatem redire. Hoc corrigentes sancimus, si quidem iam res vendite sunt, ut nullus aditus ei ad hereditatem reservetur, quod et antiquitas observabat, nisi forte adhuc in minore etate eo constituto res vendite sunt. Tunc enim per in integrum restitutionem non denegatur ei adire hereditatem et res recuperare et creditoribus paternis satisfacere. Si autem res alienate non sint, si quidem maior annis constitutus est et tempora restitutionis

[illegible — marginal gloss, top of left column]

Testium dicit in principio ... conferri et recitari ad preceptum iudicis competentis ...

nulla ei supersunt vitia trium annorum tantummodo spacium ei detur et tantum. ¶ Sin autem minor est vel in utilitate constitutus tunc post completum quadriennium quod spacium puberi anno qui restitutioni dabatur prestitutum est aliud triennium ei indulgemus intra quod potest rebus in suo statu manentibus adire hereditatem et suam abstinendi rationem revocare quo tempore transacto nullus aditus penitus ad primam eius hereditatem referetur. Quemadmodum

testamenta aperiantur inspiciantur et describantur.

Imp. Ut testamentum quod dicitis factum proferatur et publice recitetur competens iudex iubebit.

Imp. Testamenti tabulas ab his apud quem datas ut in patriam proferantur affines potes illic proferre ut secundum leges moresque locorum insinuentur ita scilicet ut testibus non presentibus adire prius vel preside vel publicum rectorem provincie debeas ac permittente eo honestos viros adesse facias quibus presentibus aperiantur et ab his rursus obsignentur.

Imp. Eius quod ad eum nominatim in presentis nostri iudicii pertinet de calumpnia vel iuranti post patrem quod apud defunctus relictum vel alicuius nominatim alicuius pertinet de inspiciendi ac describendi potestatem et consilium vel rector provincie facultatem ei iubebit.

Imp. Codicillos seu scripturam quorum tenore formatum exemplar oportebit obsignatione in publicum

Ipsum quia testamentum pandentur. De

edicto divi Adriani tollendo et quemadmodum

Imp. scriptus heres in possessionem mittatur.

Quamvis sestium defuncti petitum est allegetur aut falsum vel inofficiosum testamentum seu alio vitio subiectum vel filius defuncti esse dicatur tamen scriptus heres in possessionem mitti solet.

Imp. Edicto divi Adriani quod sub occasione vicesime hereditatis introductum est cum multis ambagibus et difficultatibus et indiscretis narrationibus penitus quiescente quia et vicesima hereditatis ex nostra recessit republica antiquatis in eo omnibus et aliis omnibus que circa repletionem vel interpretationem eiusdem edicti promulgata sunt. ¶ Sancimus ut si quis ex asse vel ex parte scriptus heres competenti iudici testamentum ostenderit non cancellatum neque abolitum neque ex qualicumque forme sue parte vitiatum sed quod prima figura sine omni vituperatione appareat et depositionibus testium legitimo numero vallatum sit mittatur quidem in possessionem earum rerum que testatoris mortis tempore fuerunt non autem earum que legitimo modo aliano detinentur et eam cum testificatione publicarum personarum accipiat. ¶ Sin autem aliquis contradictor extiterit tunc in iudicio competenti causa in possessionem missionis et sibi secundum edicto quondam ventilentur et ei possessio acquiratur qui potiora ex legitimis modis iura ostenderit sive qui missus est sive qui aliena detinens

[illegible — marginal gloss, bottom and right margins]

[illegible]

...dicendum putaverunt. Cum nullis angustiis temporum huiusmodi missio sit coartanda, sed sive tardius sive praematurius aliquis missus est legis tamen non arbitrium requiratur: et tamen unde vel missio vel edicto ex quo: sive enim post annale tempus sive post maiorem seu curriculum aliquis fuerit missus, si tamen ex legitimo formato testamento missio procedat nullum ei temporis obiciatur obstaculum. Non tamen temporis sufficit, ut possit vel possessor plenissime securitatem et super dominio praesentare vel ipsi qui missus est omnem intentionem excludere. Si enim vel ex una parte vel ex utraque lapse temporis prolixitas occurrit, manifestum est non solum missionem sed et ipsam principalem causam esse sopitam.

Si quis aliquem testari prohibuit vel coegit.

Imperator. Civili disceptationi crimen adiungitur, si testator non sua sponte testamentum fecit, sed compulsus ab eo qui heres est institutus vel a quolibet alio quos noluit scripsit.

Imperator. Eos qui ne testamentum ordinetur impedimento fuisse monstrantur, velut indignas personas a successionis compendio removeri celeberrimi iuris est.

Item. Iudicium uxoris postremum in se provocavit maritali sermone non est criminosum.

De his quae ut indignis auferuntur hereditatis.

Imperator et ad se .9. Gallianum.

Heredes quos necem testatoris inultam omisisse constiterit fructus integros cogantur reddere: neque enim bonae fidei possessores ante controversiam illatam videntur fuisse, qui debitum officium pietatis scientes omiserunt. Ex hereditate autem rerum distractarum vel a debitoribus acceptae pecuniae post motam litem bonorum usuras inferant: quia in fructus eorum locum heredes quos in praedictis hereditatis invenientes aut exinde perceptos vendiderint procul dubio est. Usuras autem semisses dependere satis est.

Item. Polla quae libertam habuit, cum instrumenti patrimonii sui potestatem, nec ideo quod pupillus illi heres extitit ea quae ab ipsa fraudata sunt revocari in dubitationem placet: sed si pupilli nomine falsum dicere ius testamentum de quo per Pollam tu actum est potes experiundum in eum, si tamen non optinueris et portionem quam ex eo testamento pupillus habet, decessisse aliam futurumque adimi pupillo necesse fuit iuris forma. Et de calumpnia tua praesidem deliberaturum, quamvis pupilli nomine agere videaris, cum retentas ea quae fraudata sunt per eorum heredem.

Imperator. Si ea quod intestatus filius eius quam in consobrinam tuam necedit, easque tabulae testamenti prius eorum qui a summa inconfectus dicebatur prius quam quod de suis heredibus capte et recitate sunt, per amplissimum ordinis consultum hereditas a fisco vendicatur. Non agi causam per procuratorem meum dicas, nec eo tempore pupilli fuerunt.

[illegible]

Idem. Hereditas in testamento data per epistulam vel codicillos adimi non potuit. Quamvis tamen testatrix voluntatem suam non mereri unum ex heredibus declaraverit, mutato eius portio non videtur ad alium translata, fisco vendicata est. Libertates autem in eadem epistula date peti potuerunt.

Idem. Honor ut indignis heredibus successiones auferri eo pretextu quod in sepultura supremis defunctorum obtemperatum non fuisset.

Idem. Minoribus xxv annis heredibus non obesse crimen inulte mortis placuit. Cum autem vos in accusationes pertulisset et quosdam ex reis punitos proponatis, licet is qui mandasse cedem dicitur provocaverit, vereri non debetis neque in hereditatis gestione pena a meo fisco faciamini. Convenit enim pietati vestre rendere causam appellationis recitenti. Et si maioris etatis fuissetis, et iam ex necessitate provocationis etiam en impleri debetis et possetis adire hereditatem.

Idem. Si vero ultio necis testatoris non est desiderata quia cedis auctores reperiri non potuerunt, obesse heredibus in quo nulla culpa eorum detegitur non oportet.

Idem. Alia causa est eius qui filii instituta accusatione ad finem usque quam insimulabat pervenit et certam sententiam invenit, alia eius qui inchoatam accusationem non pertulit, cum in illius quidem parte succedat fiscus, his autem qui iudicii sententiam certam non sustinuerunt sue partis non prodat persecucionem.

Imperator. Cum fratrem tuum veneno peremptum esse asseveras, ut effectus successionis eius tibi non auferatur, mortem eius inultam tenere cesse. Licet enim hereditatem eorum qui clandestinis insidiis perimuntur hii qui iure vocantur adire non vetantur, tamen si ulti non fuerint successionem optinere non possunt.

Idem. Sororem fratris necem iure licito vindicantem eum cetere ab uxore scripta recte successionem non convenit. Sin que si fiducia innocencie gerens neque dolo malo tuo maritum necatum nec alias indignam te successionem eius posse probari confidis, adversus omnem calumpniam maximam habes securitatem.

Imperator. Cum Silvanianum senatus consultum et a nobis tam laudandum quam corroborandum sit, nec non divi Marci oratio que circa id facta est, invenimus autem in ea nullam mentionem libertatis factam, et veteres movit quedam de libertatibus relictis in testamento necati testatoris quod non certum nobis visum est etiam hanc curiam ... Hii enim qui libertate fruantur in hoc testamento donati et si eam accepissent lucrum quod eis in medio accidit potuerant se acquirere, inter ea autem per astinacionem proprie necis vindictam fruita hoc minime ... ceperint et propter eam libertatem de

dubitabant ne medium rem profuturis eis damnosum et maxime si ancille in medio reperirentur et prava suspicionis. Aliud sit benignissimum nobis visum divi Marci prudentissimi principis orationem et in libertatibus producere, ne princeps phylosofie plenus aliquid videatur imperfectum sanxisse: sed ita in hereditatibus et in legatis et in fideicommissis et maxime in libertatibus, quas semper philosophia amplectitur extendatur eius oratio, ut et lucrum quod in medio accidit eis post libertatem acceptam restituatur, et preceptus liber et ingenuus esse intelligatur: nulla quadam machinatione heredibus pro expeditio dampnum aliquod irrogare concedatur et liberi eorum, si positi tamen sint in medio, sint ab hac luce subtracti, suorum genitorum commodum consequantur. Iuncto enim nobis scissimum divi Marci per omnia constitutionem replere placuit. Michi enim acte esse credimus, dum aliquod superest addendum.

Id. Talis de antiquo iure dubietas nostre serenitati suggesta est per senatusconsultum Silenianum et suos qui supplicio afficiuntur sub eodem tecto commorantes et non solum auxilium domino prestitisse occiso presentes. Nescientes enim dominum non faciunt quibus intellectus de verbis sub eodem tecto significatur sive in eodem cubiculo sive in triclinio vel porticu vel in aula hec appellatio accipi debeat: dicientes si dominus in via vel in agro fuit interfectus eos suos puniri qui presto erant et non auxilium ad prohibendum periculum prebuerunt. Nulla distinctione sive qualitate presencie utentes. Nos igitur omnem eis occasionem ad declinanda supplicia super negligentia salutis dominorum suorum amputantes sancimus omnes servos ex quocumque loco sive in domo sive in via sive in agro positis clamorem exaudierint insidias sentire et non auxilium tulerint supplicio senatusconsulti subiacere. Oportet enim eos si necesse sit dominorum pietatem ad prohibendas insidias exercere.

De codicillis. Rubrica.

Rupto testamento quod postumi agnatione codicillos quoque ad testamentum pertinentes non valere in dubium non venit. Sed cum per ruptum testamentum patrem pupillorum vestrorum heredes eius emisisse proponatis quibus precedens iudicium confirmavit pretor vel qui eius fecit si novissimam eius voluntatem secutus relictum testamento rei publice fideicommissum velut ex codicillis relictum prestandum esse pronuntiavit.

Imperator. Hereditatem quidem neque dari neque adimi codicillis posse manifestum est. Verbis tamen precariis pro huiusmodi in novissimi iudicii ordinatione iura non faciunt, unius voluntates. Unde inefficiter de codicillis rogatam esse ut quibusdam rebus contenta portionem quam testamento filias consecuta aliis resti-

Si idcirco tibi persuasum est.

Imp. Cum proponatis pupillorum vestrorum matrem diversis temporibus et dissonis voluntatibus duos codicillos ordinasse, in dubium non est id quod posteriori codicillo conscripserat, priorum quae secreta voluntatis sue continuat, si a prioris tenore discrepat et certam voluntatem continet, revocatum esse.

Item. Non ideo minus que ab intestato de absente codicillos mittat fecit, in quibus presentis verbis fideicommissa sunt relicta, capiunt.

Item. Nec codicillos quod fuerit ... posse facere certissimi iuris est. Sed si scriptura vetustate codicillorum patris tamen fuit prolata, ut aliter excepti non possit, asseveratori tuae mentis eum compotem fuisse negantis fidem adesse probare convenit.

Item. Si in eius initio quis fiat codicillis relicturus generaliter sive novissime relicta suam mandaverit confirmatione, minime tamen nullam iustam gerere sollicitudinem potes.

Imp. Si idem codicilli que testamenta possent continere diversis nostris vocabulum mandaretur, que ius et potestate simul sociata sunt, generaliter codicillis instituendi ac substituendi potestas iuris auctoritate data non est.

Imp. Si quis agere ex testamento quocumque modo sine scriptura sive scriptura confecto de hereditate voluerit vel fideicommissi persecutionem aspirare cupiens minime prohibeatur. Tantum enim abest ut aliquid cuiquam presidio inguinanti desiderio concedamus, ut et illud sancte sciamus, si testator faciens testamentum in eodem per codicillum individuale complexus sit, qui hereditatem petit ab ipsis intentionis exordiis utrum velit eligendi habeat potestatem, sciens se unius electione alterius sibi aditum preclusisse, ita ut si bonorum possessionem secundum tabulas aut secundum nuncupationem testatoris postulaverit aut certe mitti se in possessionem ex more petierit, statim inter ipsa huius auspicia propositum sue intentionis explanet. Illud quoque pari ratione servandum est ut testator qui decreverit facere testamentum, si id implere nequiverit, intestatus videatur esse defunctus, nec transducere liceat ad fideicommissi species eandem velut ex codicillis ultimam voluntatem, licet ille complexus sit ut vim etiam codicillorum scriptura debeat optinere, nullo iure electionis iudex per lumina te ut quod ex testamento agere voluit ad fideicommissum migrare non possit. Si quis vero ex parentibus utriusque sexus ac liberis usque ad quartum gradum agnationis vinculis illigatus vel cognationis vero nexu constrictus ad usque alterum scriptus heres fuit vel nuncupatus in corporei testo quod testator vicem quoque codicillorum voluit optinere, licebit ei si de hereditate ex testamento sive mortui voluntatem agens fuerit forte superatus vel certe ipse sponte voluerit ad fideicommissum subsidium convolare. Non enim par eademque ratio vi...

[illegible]

Hamit̃e debita ꝛ lucra non cape-
sin oı̃. aut ultima uoluntate ex-
cepto testõ. q̃n q̃ testes ul roga-
ti ul qui fortuito uenint ĩ uno
eodem q̃ tp̃re debent adhiben-
sive in sc̃ptis sive sine sc̃ptis uo-
luntas ↄfitiatur: testib; uideł
q̃n in sc̃ptura uoluntas ↄpon-
tur subnotat̃oem suam accõ-

De legatis. ℭmodanti buis

Impr. anton̄. pius libti cecilie.

Quamvis ũbis hys ut q̃uo
ad cum claudio iusto morati
ẽẽtis al[illegible]ita uob; ꝛ uestiarium
legatum sit tñ hanc fuisse de-
functi cogitat̃oem intp̃tor ut
ꝑ post mortem iusti eadem uo-
bis p̄stari uoluent.

Impr. seuer. ꝛ ant. aa. sabiniano

Quamvis hr̃s institutus h̃rdita-
tem uendidit tñ legata ꝛ fidei-
cõmissa ab eo peti possunt. ꝫ q̃d
eo nomine datum fuit uendi-
tor ab emptore ul̃ fideiussorib;

Jd aa. uictorino. ℭ ei pete potit.

Qui post testm̃ fcm̃ p̃dia que
legauit pignori ul̃ ypothece
dedit. mutasse uoluntatem
circa legatorum p̃sonam non
uĩ. ꝛ ideo ꝛ sm p̃soãm actõ elec-
ta ẽ recte placuit ab h̃rde p̃dia.

Impr. aa. sulpicio. ℭ liban.

Servus testõ dominorum nõ
data libtate legatum seu fidei-
commissum relictum nõ ualꝫ
nec conualesc̃e pot̃ licꝫ p; mor-
tem testõris libtatem aliqua

Jd aa. donato. ℭ r̃oe ↄsecuti s.

Non ẽ dubium denegare ac-
t̃oem legatorum ei p̃ porc̃oe
ↄpetente in hys reb; quas sb
traxisse eum apparuent.

Jd. a. iulio. Si legata relicta pri-
mus legatarius agnouit sb
stitutio eorum in p̃sonam p̃o
tentiane f̃tã euanuit.

Jd. a. fausto. Si fortidianum
fundum primo p̃r tuus frat̃-
b; p p̃ceptõem ac mox t̃ lega-
uit ↄcursu dominium eius ti-
bi c̃s querittur: ℭetior aut̃ nõis
in sc̃ptura f̃cus si modo de mã
cip̃ys ul̃ de possõib; legatꝰ
non ambigitur. iusl egati
pati non minuit.

Jd. a. demetrio. Ab administra-
t̃oe tutele religio saciamti ma-
rcellum q̃m uob a p̃re tutorẽ
datum testõ. ꝓpomtis excipit.
que res quominus legatum ↄ-
seq̃tur. non enim iuste ab ea
petitõne repellitur cum ẽ si ue-
llet tutelam administ̃re p̃hibe-

Impr. alex. a. antiocho. ℭatur.

Sin fraudem eorum qui in
testamto relicta sunt admis-
sus ẽ acceator qui testamtum
f̃lm dicet p̃ses p̃uintie sm ui-
dcõmis formam solui legata
iubebit imposita cautõne si
euicta fuit h̃rditas ea restit-
uturum q̃minus al tunc locuꝰ
cautiom sit. cum sine ↄtione
irrita legata soluantur.

Jd. a. ingenue. Cum alienam
rem quis reliquerit. siquidem
sciens tam ex legato q̃m ex fi-
deicommissõ ab eo cui legatꝰ
ul fideicõmissum meruit pe-
ti pot̃. q̃. si suam ẽe putauit ñ
aliť ualet relictum nisi p̃xime
p̃sone ul uxori ul alij tali p̃sõe
datum sit. cui legaturus eẽt ꝛ
si sciss; rem alienam esse.

[illegible]

Quamvis p̃no [illegible]

[illegible]

N

Id. a. albiniano. Filia legatorum non heredi actionem sicut que pater testamento reliquit uiuus praecepta pre

Id. a. mutiano. Si dote dedit.

Cum Senso uiri prudentissimi Papinianum qui pro ob insertum est preceptionis legatum et omnis partem hereditatis uendicari posse declaratur: intelligas desiderio tuo iuris formam esse consultam. Ubi autem Senti heres sunt filie matris pro uiri ita legauit pater pro suo ita excepto partem hereditatis cum hereditati matris filia renunciasset nichilominus eam recte legatum uendicare uisum est.

Imp. Proprias tuas legari uel fideicommitti tibi non potuisse manifestum est.

Id. a. tadiano. Monumenta quidem legari non posse manifestum est. Ius autem mortuum inferendi legare nemo prohibetur.

Idem. Si uniuerse facultates eius pro uiri reliquit debito fiscali aut priuato absumuntur: nichil ex hiis que testamento eius asscripta sunt ualere potest. Quod si deducto debito in relictis bonis sufficiens est libertates impedimentum non permittitur. Tunc etiam legata nec non fideicommissa salua lege falcidia prestanda

Idem. Creditor si a debitore suo rem quam pignoris nomine susceperat legatam

Is contendit etiam debito ab heredibus eius oblato quo minus

Imp. restituat defendi potest.

Datum legatum alumni tam pure quam sub condicione non liberis tamen sed et ingenuis placuit.

Idem. Ex legato nominis actionibus ab hiis qui successerunt non mandatis directas quod actiones legatarius habere non potest: utilibus autem suo nomine experietur.

Idem. Non tamen duorum mensium sed etiam minoris temporis maritus uxori testamento scriptus succedit nec legata uel fideicommissa seu donationes temporis huius angustia capi prohibentur.

Imp. Uxor patrui si intestata decessit res tuas tamen usum fructum earum habens legare non potuit.

Idem. In legatis uel fideicommissis uerborum necessitas non sit obseruanda. Ita ut nichil prosit mutasse quis talem uoluntatem uerborum casus exceperit aut eloquendi usus effuderit.

Imp. In annalibus legatis uel fideicommissis que testator non solum certe persone sed et eius heredibus prestari uoluit eorum exactionem omnibus heredibus et heredum heredibus conseruari pro uoluntate testatoris placuit.

Idem. Capitulus. Cum qui de talibus designet uerborum animos ueterum mouit: si quis quendam agrum puta cornelianum uel alium quendam in solidum legauit deinde partem eius alii dimidiam quantam portionem primus quantam secundus legatarius consequitur: similis dubitatio et in hereditate et in fideicommissis habita cum quedam computationes multe introducebantur et multis ratiocinationibus digne.

nos his computationes qui su-
perfluas et contrarias voluntati tes-
tatoris omnes esse sopiendas
censemus. Cum enim manifestissimum esset eum qui ab in-
itio duodecim unciarum [illegible] candã
reliquit, alias autem post ea sex,
recessisse quidem a priore v-
oluntate, voluisse autem ea
minui sex unciis cum alias ei
obtulit et presens casus exitum
aptissimum inveniet. Cum
itaque vel agrum vel hereditatem
reliquerit primo quidem in totum,
secundo autem in partem dimidiam vel
triens quod in sex unciis esse vel dimi-
dii legato vel hereditatis et si post
tota relicta tertiam partem secundo re-
liquerit secundum priorem modum: ac-
to quidem nunc vel agri vel here-
ditatis apud primum reman-
ere, tertiam autem partem vel quartu-
or nunc ad secundum migrare, et sic in
omnibus statuendum esse eidem in
hereditatibus vel legatis seu fidei-
commissis. Vestigia enim vo-
luntatis testatoris non aliter
nisi per hanc viam extimanda sunt.
Sed et aliam disceptationem iuris
antiqui non absimilem consti-
tutam decidere nobis humanum
esse apparuit. Agitabatur enim
si quis agrum Cornelianum
vel forte alium vel quandam rem
candam legaverit et post ea iterum vel
sepius ei eandem per legatum
vel fideicommissum dederit post
alia autem verba testamenti semper
mo eundem agrum vel aliam
rem legaverit, ut sepius quidem
eius fuisset mentio, semel autem
semper [illegible]. Quid statuendum est

in eadem re relicta plurie[s] novat[ur] [illegible] aliis vel divisis orationibus non plus consequitur [illegible] qui semel novatur [illegible]

et utrum quod unius sit si coniunctim
an separatim eis relinquatur, si-
ve in legato hoc consistat sive in
hereditate. His igitur decidentes
antiquam controversiam, sancimus
quicumque fuerit vel hereditas vel
ager in memoratis casibus si-
ve coniunctim sive soli sive sepius
eidem relictus, equa lance et
hereditatem et agrum et aliam
quamcumque rem dividi et ad di-
midiam partem unum quemque
vocari nisi specialiter expresserit et dix-
erit testator tantas quidem
partes velle unum, tantas autem
alterum habere. In omnibus enim
testatoris voluntatem que
legitima est dominam censemus.
Idem. Cum quidam suum fi-
lium familias impuberem ex-
heredatum fecit, aliis heredibus
scriptis, eidem autem pupillo alium
substitutum reliquit, maxim-
am scilicet ostendens ad suum
filium affectionem cum nichil quidem
emolumenti reliquit, sed pro exhe-
redationis iniuriam et substitutionem
ei attribuit et a substituto legatum
reliquit vel fideicommissum,
querebatur si hoc legatum vel
fideicommissum potest valere.
Sed et si legatum eidem exhere-
dato filio pater reliquerit et substi-
tuit ei exheredato filio aliquem
extraneum. Item dubitabatur si sal-
tem per eundem modum fidei-
commissum potest relinquere. Cum
igitur antiquitas quidem
diverse tractare maluit, nobis autem
hec iurgia supervacua esse viden-
tur. Sancimus nullo legato nullo
fideicommisso hoc substituto

a substituto exheredati non [illegible] legat[um] vel fideicommissum relictum.

qui exheredato pupillo datus est pigraverit, nec si ipsam rem quam pupillo legavit a substituto eius vel legare vel fideicommittere noluit.

Idem. Si legatarius celavit testamentum et postea hoc in lucem emerserit, an possit legatum ob delictum is qui celavit ex eo testamento vendicare dubitatur. Quod omnimodo inhibendum esse censemus, ut non accipiat fructum sue calliditatis qui heredem voluit hereditate defraudare. Sed huiusmodi legatum illi quidem auferatur, maneat autem pro non scripto quasi apud heredem, ut qui alii nocendum esse existimavit ipse suam sentiat iacturam. Quemadmodum si legatarius cui propter tutelam gerendam aliquid relictum sit non subierit tutelam, ei quidem legatum aufertur, pupillo autem assignatur, cui ille utilis esse noluit.

Idem. Illud quod de legatis vel fideicommissis temporalibus utpote inutilibus a legum conditoribus definitum est emendare prospeximus, scientes et talem legatorum vel fideicommissorum speciem valere et firmitatem habere. Cum enim iam constitutum est fieri posse temporales donationes et contractus, consequens est etiam legata vel fideicommissa que ad tempus relicta sunt ad eandem similitudinem confirmari, post completum videlicet tempus ad heredem hisdem legatis vel fideicommissis remeantibus, necessitatem habente legatario vel fideicommissario et cautionem in personam heredis exponere, ut post transactum tempus res non culpa eius deterior facta restituatur.

De verborum et rerum significatione. Rubrica.

Imperator. Prediis instructis legatis, quamvis ex fructibus oleum et vinum in eodem fundo fiunt, tamen si id venale fuit, item ea que ad tempus propter mansionem latronum tutele causa in predium translata sunt, legato non cedere iuris auctoribus placuit. Vinum vero quod in apothecis fuit, si id ideo illic fuit ut cum in predium venisset materfamilias eo uteretur, legato cedere ignorare non debes.

Idem. Fundo sic instructus legato vel per fideicommissum relicto, villicum hominesque et omnia que veluti ipse paterfamilias cum ibi ageret, vel ut fundus esset instructus, non temporis causa eo habuit, relicta esse iuris auctoritate definitum est, ea etiam que tam fructuum colligendorum quam servandorum, item pecora stercorandi vel pascendi causa ibi constituta ut fructus de his capiantur vel ut fundus sit instructior, fideicommisso cedere certi iuris est.

Imperator. Scimus cautionis nomine et quod non esse et fideiussoris dationem interpretandam, nisi hoc specialiter vel in grecis vel in latinis verbis scriptum fuerit. In sientem vel generaliter de satisdatione vel de fideiussione speciali sit nominatum, cautione vel cautela vel ac... minime fideiussionem

Idem Imp. A. Iuliano pp.

Cum quidam sicut in testamento vel legatum vel fideicommissum vel libertatem vel tutelam scripsisset, ille aut ille heres esto, vel illi aut illi do lego vel dari volo, vel illum aut illum liberum vel tutorem esse volo vel iubeo, dubitabatur utrum inutilis sit huiusmodi institutio et legatum et fideicommissum et libertas et tutoris datio, an occupantis melior sit condicio, an ambo in huiusmodi lucra vel munia vocentur, et an secundum aliquem ordinem admittantur, an uterque omni modo, cum alii primum, alii medium, alii ultimum in institutionibus, quem substitutum, alii in fideicommissis posteriorem solum acceptum iri fideicommissum existimabant, cum recentiore voluntate testatoris utentes. Et si quis eorum altercationes singillatim exponere maluerit, nihil prohibet non leve libri volumen extendere, ut sic explicari possit tanta auctorum varietas, cum non solum iuris auctores, sed etiam ipsae principales constitutiones, quas ipsi auctores retulerunt, in se variasse videntur. Melius itaque nobis visum est omni huiusmodi verbositate explosa coniunctionem aut pro et accipi, ut videatur copulativo modo esse prolata, et magis sit ita pacta, ut et primam personam inducat et secundam non repellat. Cum enim ubi gratia invenitur dictio aut vel etiam coniunctio, pro et aptissime posita est, ita omnibus huiusmodi casibus sive in institutionibus sive legatorum sive fideicommissorum sive libertatum seu tutelarum hoc esse intellegendum, ut ambo veniant et aequa lance ad hereditatem ambo, legata si accipiant, fideicommissum in utrumque dividatur, libertas utrumque capiat, tutoris ambo fungantur officio. Sic nemo defraudetur a commodo testatoris, sic maior providentia pupillis infertur, nec dum dubitatur a quo eorum esse tutela, in medio res pupillorum depereant. Sed hoc quidem sancimus, cum in personas huiusmodi prosecutio fiat sermonis. Sin autem una quidem est persona, res autem ita derelictae, illam aut illam rem illi do lego vel per fideicommissum relinquo, tunc secundum veteres regulas et antiquas definitiones vetustati una maneant incorrupta nulla innovatione eis ex hac constitutione introducenda. Quod etiam in certis locum habere censemus.

Idem A. Iuliano pp.

Suggestioni vestrae advocationis reddentes decernimus, si quis in nomen talem huiusmodi rigorem parentes et liberos omnes ex quibus propinquos et servos liberos etiam et pronepotes nec non suos per hanc appellationem significari, et si quis per suum elogium fideicommissum familiae sive reliquerit nulla speciali adiectione super quibus dictis personis facta non solum propinquos sed etiam huiusmodi deficientibus generum et nurus

In auth. de nupt. § quia non

Cum relictum fuerit quid a coniuge vel a quibus persona nefas meat nupti ad infantium quidem non petat nisi spes nuptiarum deficiat post capiat prestita cautione vel cum fructibus restituendi. si et fecerit pro immobili re iuratoria sit cautio cum ypothecis pro mobili si persona sit ydonea eadem sit cautio aliquin et fideiussorem exigitur prestare si pot. ... nuptiis res data vel dicantur pot. quod si amittitur sic est ac si eum relictum non esset. [illegible]

et hos enim nobis humanum esse videtur advocari ad fideicommissum ita videlicet si mortem filii vel sine filiis dissolutum. nullo enim modo possit gener vel nurus filiis viventibus ad tale fideicommissum vocari cum hii procul dubio eos non antecedant. et hoc videlicet gradatim sit ut post eos ulteriores perveniant. et hoc eodem valente si quis rem immobilem cuidam legaverit vel fideicommiserit eamque alienari prohibuerit adiciens ut si hic fideicommissarius perierit familie sue res acquiratur. in aliis autem casibus nomine familie personas eorum intelligi. quia et eorum tales res in patrimonio uniuscuiusque esse putantur.

Si omissa sit causa testamenti. Rubrica.

Tantum impr. Si in fraudem legatorum transmissam hereditatem ad substitutum probatum est, utilis actio adversus eum cum quo fraudis consilium participatum est competit. plane si pecunia accepta omisit aditionem legata et fideicommissa prestare cogitur.

Impr. Eum qui cum ex testamento possit obtinere hereditatem ab intestato ius successionis voluit amplecti libertatibus eodem testamento datis obesse non posse iampridem placuit. quid si cum neque adiri ex testamento hereditas neque bonorum possessio peti possit et iudicium defuncti non usurpabitur sed ad initium iuris ratione vocatum est petitio relictorum nullo iure procedit. sin vero iure scripto testamento cessante herede scripto aliter ab intestato adiit hereditatem, neque libertates nec legata ex testamento posse peti denique manifestum est.

Impr. Si pecuniam pro uno cuius est heres testamento quid reliquid et scripti iure secundum eius videtur vel omissa causa testamenti successerit ab intestato aditus competens iudex quatenus legis falcidie modus patitur vobis relicta restitui iubebit.

De indicta viduitate et de lege Iulia Miscella tollenda.

Impr. Legatum. Rubrica. alii sub conditione si relictum sit uxori nuptam se post mortem mariti non collocaverit certis nuptiis conditio defecit ideoque petita legatum nequaquam potest.

Impr. Ambiguitates legis Iulie Miscelle generali lege tollentes mulieris concedimus si virum maritum secundum predictam legem. sed penitus ea una cum muciana cautione super hac causa quiescente licere mulieribus et maritorum suorum interminatione spreta que viduitatem eis indicat non dato sacramento procreande sobolis gratia tamen ad secundas migrare nuptias pena huius cessante sive habeat liberos sive non. et percipere ea que maritus dereliquit quorum omnium manifestissimum est communi immineat liberis existentibus heres usufructu tantummodo apud eas

[illegible]

manente et ad liberos posteriores thori proveniente eorum defendenda sit ea que de his nuptiis et lucris que ex his mulieribus statuta sunt nec ex necessitate legis et sacramento colorato periurium committatur. cum enim mulieres ad hoc natura progenuit ut partus ederent et maxima eis cupiditas in hoc constituta est quare scientes prudentesque periurium committi patimur. tale igitur iusiurandum acquiescat et lex Iulia miscella cedat cum Muciana cautione super hoc introducta a republica separata. augentes enim magis nostram rem publicam et multis hominibus legitimis progenitis frequentari quam impiis periuriis affici volumus. cum satis esse inhumanum videtur per leges que periurium puniunt viam periuriis aperire.

Imp. Legem Iuliam miscellam quemadmodum in feminis sustulimus ita et in masculis esse sublatam. pertinere quidem ad sensum nostre legis quam super hoc promulgavimus non est incertum, ne tamen quedam ambiguitas simplices animos moveat, etiam expressim sancimus legem Iuliam miscellam et senatus consulta que circa eam facta sunt nec non Mucianam cautionem que super talibus nuptiis introducta est non solum in feminis sed etiam in masculis cessare. sed quia apud Ulpianum in libris Sabinianis invenimus quedam verba que effugiunt legis miscelle observationem. ne quis ea sublata esse putaverit sancimus. cum huiusmodi verbis mulieribus aliquid relinquatur: si vidua erit vel cum vidua erit vel quotiens vidua erit vel e contrario maribus si a mulieribus sint uxores vel quando ad celibatum pervenerint non vetari ea vendicare vel legitimo modo sumere que eis relicta sunt. neque enim ut permaneant vel femine in viduitate vel masculi in celibatu videtur esse relictum. ut locum vel ante nostram legem haberet lex Iulia miscella que iam perempta est, sed cum primum hoc evenerit illico competat talibus personis eius quod relictum est persecutio. quia sub conditione relictum esse videtur sive semel sive in annos singulos hec liberalitas sint conscripta quasi pro solatio sue tristicie.

De his que pene nomine in testamentis vel codicillis relinquuntur.

Imp. [...]pua[...] veterum observationem [...] veterum legum penam voluntates testatorum ad effectum duci impediebant amputamus, percipientes nullum valere dicendo pene nomine quedam esse relicta vel adempta vel in supremis testantium voluntatibus ea infirmare, sed licere testanti per implenda sua voluntate vel pecunias dare per penam vel ali[illegible]

[illegible] istam glo. [illegible] quod glo. dicit quod in patroni succedit liberte pro equalibus portionibus [illegible]
[illegible] heredes ita pro portionibus hereditariis [illegible] ee patroni. tu potes glo. salvare [illegible]
[illegible] suam hereditatem si aut testatoris glo. non recedet [illegible] recedet [illegible]

[illegible] l. in libro § non est: secus nisi ab uno libertas et ab alio fideicommissum sic relictum
[illegible] testatoris ut ff. ad treb. l. si res aliena § fi. et l. se pertinet. l. ad liberos
[illegible] qui eam manumissores et dic per omnia ut ex lege papia ut insti. de suc
cess. lib. § postea autem confusis i. confusa actione s. ex testamento cum debitor succes
sit creditori ut C. de pactis debitor [illegible] ad fal. imponenda. nam non
possunt sibi [illegible]
pone unum institutum in dod
rantem et alium in quadr
antem tunc succedent liberte
equaliter et sic institutus in
dodrantem tenebitur aliis res
tituere etiam partem sive por
tionis i. dodrantis nam i
[illegible]

[illegible]

am pecuniariam penam in
ferre quibus voluit tam in
adimendis hereditatibus vel
legatis vel fideicommissis vel
libertatibus quam in percipiendo
ad alias personas ea transferri
ab eo cui relicta adimendo sunt
vel aliquid aliis ab eo dari si
minus dispositionibus suis heres
legatarius vel libertati dona
tus paruit quod si aliquid fa
cere vel legibus interdictum vel
alias probrosum vel etiam impos
sibile iussus aliquis eorum
fuit tunc sine ullo damno pro
neglecto testatoris precepto
Imperator. [illegible]

De fideicommissis.

Si probaris demetrium
petisse de matre herede
eius sua ut alimenta
menstrua et vestiarium an
nuum praestaret eam consecutam
voluntatem filii sui per mul
tum temporis idem non immu
tatam esse tamen ea praestari
sive in futurum quam ea prae
terita si qua in praeteritum
praestita non sunt exsolvantur.
Imperator. Impetrabis.

Et si minus fideicommiss
um relictum sit tamen si heredes
comperta voluntate defunc
ti pecunia ex causa fideicommissi
anno tuo praestiterunt frustra
ab heredibus eiusdem defuncti
quod tibi movetur cum non
ex ea sola scriptura hec consista
relicti fideicommissi satis
defuncti voluntati fieri
Imperator. [illegible]

Cum secundum voluntatem de
functe chrysidem puellam
ab heredibus manumissam
eam quo prius quam ei restitu
eretur hereditas intestatam
vita functam proponas ad
manumissores eius succes
sio pertinet quoniam si adierint eius
hereditatem confusis actio
nibus fideicommisso sunt liberati
Imperator. [illegible]

Voluntas patris prohibentis
vobis fundos extra familiam ali
enare vel pignori dare si
sorori dare prohibuisse non
Imperator. Videtur.

Si filius prius quam patri
heres extitit pubes iam sine
liberis decessit ex pupillari
substitutione et hereditas eius de
lata non est contra substitutionibus fideico
missi aliqua parte testamenti con
firmata est fideicommissum
ab heredibus peti non prohibent.

Idem. Praedia obligata per legatum
vel fideicommissum relicta he
res luere debet maxime cum tes
tator conditionem eorum non igno
raverit aut si scisset legaturus
et aliud quod non minus esset fu
isset. Sin vero a creditore distracta sunt
pretium heres exsolvere cogetur
nisi contraria defuncti voluntas
ab herede ostendatur.

Idem. Voluntatis defuncti
quaestio in aestimatione iudicis est.

Idem. Qui fideicommissariam
libertatem nisi legata seu fide
icommissa a defuncto sibi
tacito iure persequetur.

Imperator. Ab eo qui neque legatum
neque fideicommissum neque
hereditatem vel mortis causa do

[illegible]

hereditatis adoptate quae legitime fuit adoptata quem ad rem est. Casus dicit casum: frater tuus filiam in duodecimum annum adoptionis instituit, et eam instituit heredem et fideicommisso totius hereditatis ... restituere eidem, rogavit tamen ipsam quam quem ... heredem futurum et ab intestato ...

VI ... quod ex causa ... testamenti ... pre autem ex causa ... ex quibus personis petita ... ubi ... ad omnes heredes ... testamento ... ubi causa ...

natem accepit, nichil per fidei commissum relinquere potest.

Idem. Verbum volo, licet desit, tamen quia attinctum perfectum sensum facit, per adiecto habendum.

Imperator. Quotiens ab omnibus qui alienatione facta ad fideicommissi petitionem aspirare possunt venditio celebratur, aut quodam vendentibus alii consenserint, auctoritas cetus convelli

Idem. Nequaquam potest. Post mortem suam rogata restituere hereditatem defuncti vidua, et ante quam fati munus impleat, posse satisfacere vel restituere hereditatem, et iam quesita parte vel retenta vel omissa, si voluit, exploratum iuris est.

Idem. Quotiens principali loco heres institutus testatori succedit, legata vel fideicommissa a substituto data posci [illegible]

Imperator. Possunt. Eam quam filius tuus instituat, sive quesita sive non quesita, a hereditate decessit, cum tamen simpliciter ante quam duodecimum annum etatis impleret, vel vis pertinens testamento facto non ullos ei voluit substitutos, nichil prohibet fideicommissum peti vel ab ipsius heredibus qui bona intestati tenent. Tunc enim locum habet quod regulariter traditur, ea que testamento relinquuntur, si ex testamento non adeatur hereditas, non valere; verbis relicta directis adiri potuit hereditas, non cum illa ipsa sic data est ut esset ab intestato successoribus postulanda. Quod rescripsimus sequentes assertionem tuam, cum suscepta heres non fuerit iure adoptata; alioquin si in familia relicta heres facta decessit, consequenter ipsi heredes petitionem fideicommissi reddere.

Imperator. Cogimur. Omnius simpliciter ac fratres tuos aliquis instituit heredes, eiusque hereditatis commodum preter ex tua fratrisque tui persona pro portionibus iuris potestatis ratione quesierit, tamen quia maioribus verbis testamenti vos suis viris facere testator curavit, intelligi potest restituende hereditatis commodi fideicommisso patrem obstrictum esse.

Idem. Cum virum prudentissimum Papinianum rescripsisse non ignoramus, et legata heres fideicommisso continentem, idem ubi heres rogatus fuerat quicquid ex hereditate pervenerit post mortem restituere, annuum aditis a perceptionis compendium testoris non videri comprehensum esse. Cum autem in fideicommissis voluntas magis quam verba plerumque intuenda sint, si quis per rei veritate perceptiones heredes ad commendandam hanc prius voluntatem quam fuisse ut asseveras ad presidem ex p... non vetamus.

Idem. Si creditoris voluntas iure subnixa liberante debito volentis doceri potest, et ante quam solvem pervenit tibi liberatio a successore peteretur, exceptionem ex voluntate descendentem oppone

Exceptio liberationis parat exceptionem ad liberationem ...

Item manifestum est.

Impr. Cum necessitatem restituende omnis defunctus remittendam tibi esse peteret, manifesti iuris est voluntatem defuncti immutatam esse debere.

Idem. Clam captivis esse in fideicommissis posteriores voluntates esse firmiores.

Idem. Etiam a pupillorum tutoribus vel ab ipsis relicta fideicommissa debentur.

Idem. Si in persona patris tui, cui te successisse proponis, fideicommissi dies venit (cessit), licet tempore quo fuerat datum necdum te natum proponatur, uxorem patrui quem contendis patrui tuo rogatum, si sine liberis decessisset, ab avo relicta restituere, fieri successit, de fideicommisso convenire debes. Nam si patrui etiam hereditas tibi quesita est, non de fideicommisso querendum, sed hereditas ab ea vindicanda est.

Impr. Et in epistola vel brevi libello vel sine scriptura immo et nutu fideicommissum relinqui posse adhibitis testibus nulla dubitatio est.

Idem. Si voluntas vel sollempnitas iuris deest nec amplecteris parentis voluntatem relicta dedisti vel transactionis causa stipulantibus promisisti, negotium quod integrum est ad solutionem urgeri non potes.

Idem. Instrumenta prediorum per fideicommissum relictorum, que ad probationem originis eorum pertinent, heredes prestare necesse non habent, tamen eum eidem prestare debent.

…sio sunt legatario seu fideicommissario ipsa si habent prestant.

Idem. Heredum etiam res proprie per fideicommissum relinqui posse non ambigitur.

Impr. Ex repudiatione fideicommissi doli mali exceptio iusta causa intercedente tunc opponitur, quando rem cuius fideicommissum relictum est repudiatione usus fuit. Unde cum hoc non te, sed patrem fecisse asseveras, quin tibi nocere non potuit, nichil obesse potest.

Idem. Fideicommissum eius qui reliquiat prima probata successores numquam in parte compellunt.

Idem. Ex fideicommisso sub conditione sine libertate filius proprius mutilis dato libertas peti non

Impr. potest.

Ex testamento quod iure non valet nec fideicommissum quidem sive intestato quoque succedentes rogati probentur peti potest.

Idem. Cum acutissimi ingenii vir et merito ante alios excellens Papinianus in suis statuit responsis, si quis filium suum heredem instituit et restitutionis post mortem oneri subiecerit, non aliter hoc videri disposuisse nisi eum filius eius sine sobole vitam suam reliquerit. Nos hoc ipsum merito immutari plenissimum ei donamus eventum, ut si quis hec disposuit non tantum filium heredem instituens, sed filiam vel abnepotem nepotem vel neptem, pronepotem vel proneptem vel alium deinceps posteriorem et eam restitutionis post obitum gravamen subiunga…

...venit. Non autem hoc sensisse testatorem: nisi hi qui testamento onerati sunt sine liberis vel filiabus vel nepotibus vel pronepotibus vel neptibus vel proneptibus fuerint defuncti, ne videatur testator alienas successiones suis preponere.

Item. Quidam filium suum a sacris patriis remisit, et post ea testamento condito eum preteriit nullo ei penitus relicto, aliis heredibus derelictis; ipsum autem quem neque heredem neque exheredatum fecit fideicommisso pregravavit. Querebatur si utile sit huiusmodi fideicommissum. Tota igitur antiqua dubietate super hoc explosa nobis in hoc casu placuit, ut emancipatus utpote iniuria a patre afflictus non compellatur fideicommissum a sua persona relictum prestare. Quod etiam et in aliis personis que sine exheredatione necesse locum habere censemus.

Item. Questionem ex facto emergentem resecantes et voluntati mortuorum prospicientes sancimus, si sine scriptura et presentia testium fideicommisso derelicto fideicommissarius elegerit heredis iusiurandum vel forsitan legatarii vel fideicommissarii, quotiens ab eo relictum est fideicommissum sive universitatis sive speciale, necesse heredem vel legatarium vel fideicommissarium prius iureiurando de calumpnia prestito vel sacramentum subire et omni inquietudine sese relaxare, vel si recusandum existimaverit sacramentum, aut totam quantitatem manifestare fideicommissario derelictam noluerit, si forsitan maiorem fideicommissarius expectat, omni modo exactioni fideicommissi subiacere et eum ad satisfactionem compelli, cum ipse sit iudex et testis inveniatur: cuius religio et fides a fideicommissario electa est, nullis testibus nullisque aliis adventiciis probationibus requisitis. Sed sive V. sint testes vel minus vel nemo, tamen per illius sacramentum vel dandum vel recusandum suam habeat firmitatem, quoniam exactionem sive pater sit qui fideicommissum dedit sive extraneus, sit ut equitatis ratio omnes modos precedat. **Cum enim** res per testium sollempnitatem ostenditur, et numerus testium et nimia subtilitas requirenda est. Lex etenim ne quid falsitatis incurrat, per duos forte testes compositum testamentum maiorem numerum testium exposulat ut per ampliores perfectissima veritas revelletur. Cum autem is qui ex voluntate defuncti vocatur, et maxime ipse heres, cui summa auctoritas totius cause commissa est, directo compellitur veritatem per sacramenti religionem qualis locus testibus relinquatur: vel quemadmodum extraneam fidem desideratur propria et indubitata relicta: cum et in leges respeximus que in his dispositionibus testatorum...

Questionem, ista lex habet duas leges, per unam hoc intendit negantis relictum legatarius prius de calumpnia iuranti et iuramentum referatis defendere tenetur: iurare aut solvere: confessus nec sollempnitatis defectu potest obicere et ...

Secundum aliam lex hoc intendit ubi testator confidit de herede non est necessaria sollempnitas testium et in hoc ...

Nota ... de ... non ... testamento ... legatorum et ...

In auth(entica) quae pene nove intestata vel codicillis relinquitur.

Hoc amplius qui defuncti iudicium lege repraesentatum monitus a iudice infra annum non implet excluditur eo quod propter debitum naturale percepit ex eodem iudicio. Hoc igitur cum omne suo danda super hoc cautione defertur primo substitutis, mox ordine servato coheredibus adeuntibus vel generali fideicommissario solis vel ex pluribus in parte portionis vel speciali fideicommissario sive legatario maioris emolumenti vel omnibus vel nolentibus vel libertate in testamento donatis prout quisque eorum prius nominatur, ex heredatis nec hoc quidem respectis. Postremo defertur extraneo vel fisco.

Quod hic admittitur etiam ex substitutionis secundum verbum legis. Nam et legatarii et extranei admittantur quos constat non fuisse substitutos. Porro si hereditas non fuisset adita nec heres et extraneus non admitteret causa libertati consulatur, unde similiter libertates essent relictae nullo modo admitteretur, ut institutio(?) ... C. de his qui(?) ad(?) ... fiat(?) ... de donationibus ... secundum(?) ... Sed autem omnibus ... vel in(?) nolentibus ... quidam ... (?)

Cum ambages et circuitus sint tollendi, immo et equalitas est amplectenda, ut ob hoc(?) et pro legatis competit actio personalis in rem et ypothecaria et argumentum ...

... omni modo heredes obedire compellunt et sic strictius causam exigunt ut etiam amittere lucrum hereditatis sciant eos qui testatoribus minime paruerunt.

Communia de legatis et fideicommissis. Et de in rem missione tollenda. Rubrica.

Omnibus qui legatis vel fideicommissis honorati sunt personalem plerumque actionem habere noscuntur, quod vindicationis vel similiter modo aliorum genera legatorum subtilitatem prisco animo admittitur. Quam posteritas optimis rationibus usi nec facile suscepit, nec inextricabiles circuitus laudavit, quibus in rem missionis scrupulosius utatur ambagibus. Et nec eius igitur esse censemus in rem quidem missionem penitus abolendam, omnibus vero tam legatariis quam fideicommissariis unam naturam imponere, et non solum personalem actionem praestare, sed etiam in rem, quatenus eis liceat easdem res vel quocumque genus legati vel fideicommissi fuerint derelicte vindicare in rem actione instituenda, et insuper utilem Servianam, id est ypothecariam, super his quae fuerint derelicta in res mortui praestare. Cum enim hoc iam iure nostro increbuit licere testatori ypothecam rerum suarum in testamento quibus voluerit dare, et iterum novelle constitutiones in multis casibus et tacitas ypothecas induxerunt, non absurde etiam nos in praesenti tacitam ypothecariam donare, et nullo verbo precedente possit ab ipsa lege induci. Si enim testator ideo legata vel fideicommissa dereliquit ut omnimodo persone ab eo honorate ea percipiant, apparet ex eius voluntate etiam prestatas actiones esse res testatoris esse instituendas ut omnibus modis voluntati eius satisfiat, et precipue cum talia sint legata vel fideicommissa quae piis actibus sunt deputata. Et hoc disponimus non tantum si ab herede fuerit legatum derelictum vel fideicommissum, sed et si a legatario vel fideicommissario vel ab alia persona quam gravare fideicommisso possumus. Fideicommissum eundem reliquerunt; cum enim non aliter valeat nisi aliquid lucri afferat ei a quo derelictum est, incongruum est etiam adversus eum non tantum personalem, sed etiam in rem et ypothecariam extendere actionem in rebus quas a testatore consecutus est. In omnibus autem his casibus in tantum et ypothecaria in eum quem ipse conveniendum volumus, in quantum personalis actio adversus eum competit, et ypothecam esse non ipsius heredis vel alterius persone quae gravata est fideicommisso rerum, sed tantummodo earum quae a testatore ad eum pervenerunt.

Idem. Omne verbum significans ...

Idem lex hoc intendit: omnia verba directa vel obliqua sint ad legem dum ... et legata et fideicommissa, ex eodem sunt nomina exequata et de pluribus hiis casibus dignior est eligenda, hoc dicit.

33

In aut. de testi. et ea q̄ parit. in p̄n. coll. iiii. § q̄m obrem.

Res que subiacent restõi p̄hibent quidem alienari uł obligari. s; liberis si porcõ legittima non sufficiat ad dotis seu donacõnis p̄p nupcias oblacõnem permittitur res p̄dcãs in eam cãm alienare et obligare p modo psõnarum honestati congruo. et enim que cōit omnibus psunt hys que spālit necne sunt p̄ponuntur.

VI

cans testatoris legittimum sensum legare uel fideicommittere uolentis utile atque naturalium ē. siue directis ūbis quale ē iubeo forte siue p̄carijs utetur testator. qualia ē rogo. uolo mando. fideicommitto. siue iuramentum imposuit cum et hoc nob audientibus uentilatum ē. testatore quidem dicente, p̄tib autem hi ūbum huncat; uinc lacantib. sic ḡ scdm qd diximus ex omni parte ūborum non inefficax uoluntas scdm ūba legantis uł fideicommittentis. et omnia que naturalit insunt legatis et fideicommissis inherere intelligantur. et e cõnuerso quicq̄ fideicommittatur hoc intelligatur ēē legatum. et siquidē tale ē qd non ht natura legatorum hoc ei ex fideicommissis accommodetur. et fit oīb perfectus euentus ex omnib nascantur in rem actõnes ex omnib ypothecarie. ex omnib psonales. ubi aut aliquid ĉtrarium in legatis et fideicommissis euenat. hoc fideicommisso q̄i humaniori aggregetur. et s̄m eius dirigetur naturam. et nemo moriens putet suam legittimam uoluntatem reprobari. s; mō semp utatur aduitorio. et q̄madm uiuentib prudimus ita et morientib pspiciatur. et si spāliter tm̄mō faciat testator mencõnem. hoc legatum et fideicõmissum intelligatur. et fidei hr̄dis et legatarij aliquid committatur. hoc et legatum ēē uideatur. nos enim non ūbis s; ip̄is reb legem imponimus. Idem.

Si duob uł trib hominib uł plurib forte optio sui uel alterius rei fuit relicta uel si unii quidem legatario optio sui uel alterius rei relicta est. ipse autem moriens ples s̄ reliquerit hr̄des dubitabatur int ueteres si int legatarios uł hr̄des legatarij sint ĉtrarium et alt. alt. suum & rem aliam elige uelit. quid sit statuendum. Scĩmus ita. q in omnib hi casib rei iudicem fortunam ēē. sortem. et enim int altercantes adhibendam. ut quem sors p̄tulit is quidem hat potestatem eligendi. discetis aut estimatõr p̄ter ꝯtingencium eis parcium. Idem. in suis quidem et ancillis maiorib decem annis si sine arte sint uiginti solidis estimandis. minorib uidel; decem annis n̄ amplius q̄m decem solidos computandis. sin aut artifices usq ad triginta solidos estimatõe eorum procedente siue masculi siue femine sint. exceptis notarijs et medicis utriusq sexus. cum notarios quinq̄ginta solidos estimari uolumus. medicos aut et obstetrices sexaginta. eth. iuchis minorib quidem decem annis usq ad trigin

Electione collata in tempore statuto non eligente electio transit in legatarium, cum in mediocrem eligit. hoc dicit.

...tis solidos manentibus, maioribus non usque ad quinquaginta. Sin autem artifices fuerint, usque ad septuaginta. Sed et si quis optionem servi vel alterius rei reliquit non ipsi legatario sed quemcumque cuius forte elegit, ille autem vel noluit eligere vel forte morte fuerit preventus, et in hac specie dubitabatur apud veteres quid statuendum sit, utrumne legatum exspiraret an aliquid ei indulgeatur adiutorium, ut viri boni arbitrio procedat electio. Censemus itaque si intra annale tempus ille qui eligere iussus est hoc facere supersedit vel minime potuit vel quandocumque decesserit, ipsi legatario videri esse datam electionem, ita tamen ut non optimum ex servis vel aliis quicquid eligat, sed mediae aestimationis, ne dum legatarium satis esse fovendum existimamus, heredis commoda defraudentur. Sed quia nostra maiestas per multos casus legatariis et fideicommissariis prospexit et actiones tam personales quam in rem et hypothecarias dedimus, et in rem missionis tenebrosissimus error abolitus est, et ad hanc legem pervenimus. Nemo itaque eas res quae per legatum vel pure vel sub certo die relicta sunt vel quae restitui aliis disposita sunt vel substitutione posita secundum veterem dispositionem putet esse in posterum alienanda vel pignoris vel hypothecae titulo assignanda vel mancipia manumittenda,

Rem legatam pure vel in diem certum heres non potest alienare vel manumittere. hoc dicit.

Relicta sub condicione vel in diem incertum alienata medio tempore impleta condicione finguntur retro alienata non esse, et contra eam nulla praescriptione obstante. hoc dicit.

sed sciat hoc quod alienum est non ei liceat, utpote sui patrimonii existens, alieno iuri applicare, quia satis absurdum est et irrationabile rem quam in suis bonis pure non possidet eam ad alios posse transferre vel hypothecae vel pignoris nomine obligare vel manumittere et alienas spes decipere. Sin autem vel sub condicione vel sub incerta die fuerat relictum legatum vel fideicommissum universitatis vel speciale vel substitutione vel restitutione, melius quidem faciat et si in huiusmodi casibus caveat ab omni vel venditione vel hypotheca, ne se gravioribus oneribus et evictionis nomine supponat. Sin autem avaritiae cupidine per spem condicionis minime implendae ad venditionem vel hypothecam prosilierit, sciat quod condicione impleta ab initio causa in irritum devocetur, et sic intelligenda est quasi nec scripta nec penitus fuerat celebrata, ut nec usucapio nec longi temporis praescriptio contra legatarium vel fideicommissarium procedat. Quod similiter censemus in his legatis quae sive pure sive sub condicione sive sub die certo sive sub incerta die relicta sunt, sed in his omnibus casibus legatario quidem vel fideicommissario omnis licentia pateat rem vindicare et sibi assignare nullo obstaculo a detentoribus ei opponendo. Emptor autem si sciens rei gravamen emit adversus

cuius emptor qui emit sciens rem subiacentem restitutioni vel incerta habet actionem ad pretium non ad duplum, qui si fuit duplum stipulatus.

venditorem actionem habet tantummodo ad restitutionem pretii, neque dupli stipulatione neque meliorationem locum habente, cum sufficiat ei saltem pretio carere, quod sciens dedit pro aliena re quasi sua. Creditori inde hominem pignoraticia contraria actione adversus debitorem competente, ut ex omni parte omni compendio id quod semper probamus ad effectum perducatur, ut ultima elogia defunctorum legitimum finem sortiantur, bone fidei procul dubio emptoribus integra iura et nullo modo ex hac constitutione diminuta contra venditores habentibus.

De falsa causa adiecta legato vel fideicommisso. Rubrica.

Imperator. Verba testamenti quibus adscripsisti aut solutam pecuniam debitam testatori declarant aut voluntatem eius liberare nolentis debitorem manifeste ostendunt, et ideo quod solutum est aut peti non potest aut ex causa fideicommissi ut debitor habetur agendum est, nisi liquido probari possit eum non liberari voluisse debitorem, sed errore lapsum solutam sibi pecuniam existimasse.

Idem. Etiam si veritas debiti non subest, falsa demonstratio non perimit legatum a testamento eius quo nomine competit actio.

Idem. Si non designata certa quantitate dotem tibi legavit in artius, sed quamcumque ad eum dotis nomine pervenisse vel perventurum esse, non ex testamento petis necessaria probatio est minime pecunie. Quod si quantitatem expressit, debetur. Et si in dotem datum non est, quia aliud legatum non eo iure quo dos fungitur.

Idem. Si dotem ut proponis defuncta in matrimonio uxore tua a patre eius reddidisti vel etiam ea non reddita testamenti verbis ut asseveras munitus es quibus recepisse dotem, uxoris tue quondam socer tuus significavit, ne hoc nomine conveniaris sollicite agere non debes, cum aut soluta dote nulla supersit actio aut non reddita adversus petentem uxoris defuncti voluntatem parata sit exceptio.

Imperator. Pcio. Refert largiter dotem reddidi maritus, an que in isto dotali conscripta sunt legati seu precariis verbis statuit: quippe superiore quidem casu datum probanti repeti tantum, posteriore vero nihil nocente falsa demonstratione significatum instrumento postulari possit.

De his que sub modo legata vel fideicommissa relinquuntur. Rubrica.

Imperator. In legatis quidem et fideicommissis etiam modus adscriptus pro condicione observatur. Sed si per te non stat quo minus voluntati testatoris pareas, sed per eum cui iubere iussa es, quo minus id quod tibi relictum est retine

non datur actio nisi extiterit conditio ... tamen nam aut si caverit ...

Cum patrem ... sub condicione ... non tantum legatum sed et legatarium ... tabit legatum ut ff. ut le. no. ca. l. i. nisi testator ... dominum remisit ...

casus. pro legato relicto sub modo ... isto non antiquitus competebat actio quod ius antiquum ... in libertatibus hoc dicit.

Ias non oberit.

Idem. Ex his verbis Titio decem milia aut insulam relinquo ita ut quinque milia ex his vel eandem insulam Maevio restituat licet antea neque legati neque fideicommissi petitio nascebatur, tamen in libertate a divo Severo hoc admissum est, sed in pecuniariis causis voluntatis tuende gratia non immerito recipiendum est, ut etiam ex his verbis sive ad condicionem sive ad modum rescripserunt sive ad causam ut faciendum aliquid, fideicommissi actio omnimodo nascatur, videlicet in condicionibus post exitum earum. Si vero legato aut fideicommisso relicto testator legatarium seu fideicommissarium prohibuerit heredem suum vel alium quendam debitum exigere, heres debitor adversus legatarium seu fideicommissarium agentem usque ad quantitatem relicti fideicommissi sive legati exceptione

De condicionibus institutionum tam in legatis quam in fideicommissis et libertatibus. Rubrica.

Cum testatorem fideicommissum in Italia, nam ab eo quem propter heredem instituat ita reliquisse proponas: si sine liberis institutus diem obierit, usque nepotem quem ex filia suscepit heredem instituat, condicionem ascriptam fideicommisso defecisse manifestum est in Italia defuncti voluntas evidenter probabit.

casus. conditio si sine liberis decesserit deficit uno liberorum existente quod nepote ex filia.

casus. sensus contrarius non ... quod ... sed obmissus relinquitur ...

Idem. Cum patrem familias fideicommissi nomine quod in dietam reliquid ita cavisse percepisse proponas: si a marito non diverterit, haec condicionis origine pendens fuerit equum est ac si inhibi super ea rescriptum fuisset, nec exemplum legati vel hereditatis in quibus condicio viduitatis non numquam remitti solet huic rei comparandum est, cum absurdum sit ideo propterea ... negligi formam quia patris sui voluntati non obtemperatur.

casus. defectus conditionis per implere debentem facit legatum deficere.

Idem. Si ea condicione aut heres ... vivus legata testamento patrem voluit ... focaria sua matrem que eius moraretur et per eum stetit quominus voluntati testatoris pareret, cum sponte scripture testamenti non obtemperaverit ad petitionem non admittatur.

Idem. Cittatur.

casus. defectus conditionis per ipsum contingentem in personam eius cuius persona debebat adimpleri conditio facit deficere legatum.

Legatum sive fideicommissi a patruo tuo relictum tibi sub condicione si filio eius nupsisses, cum mortuo filio prius quam ei nubere posses condicio defecit, nulla ratione debitum exigis.

Idem. Timinas.

casus. legatum relictum filio acquiritur patri si existente conditione reperiatur in patris potestate, alias non.

Sororem tuam tempore nuptiarum in patria potestate fuisse monstretur, fideicommissi commodum ei relictum cum nupsit nullo alio die ei cedere prohibente patri quesitum non ambigitur, quod si a patre ante nuptias emancipata fuit ac postea decessit superstite patre ac marito et vobis actionem fideicommissi competentem

... tuta. sic intro. quod si ... legetur vel instituatur heres ... condicione si diverterit a marito suo ...

In aut. de epis. et cle. § sz hoc in presenti. coll. ix.

Nisi rogati restituere datam causa dotis vel propter nuptias donationem vel relictum sub conditione nuptiarum vel liberorum vel alium venerabilem locum monasterium

Contra rogatus quis ut sine liberis decedens quod ex hereditate superest restituat vel alius heres fideicommissi liberis gravatus certam institutionis fideicommissario cogitur reservare. super hanc causam tamen in ... ingredientium cautionem nisi a defuncto remissa sit exponit. Quod si contingat eam aut ex ipsius substantia suppletur aut ea deficiente in rem vel ypothecaria fideicommissario permittitur adversus rerum acceptores. Ex causa tamen dotis seu donationis propter nuptias seu captivorum redemptionis vel si non habet unde faciat expensas permittitur heredi quarte diminucio.

cuius rogatus restituere hereditatem non simpliciter, sed illud quod superest si sine liberis decesserit tenetur tamen quartam partem fideicommissario

si x. dederit nec partem fiton consequi potest nisi tota x. det secus si duobus esset relictus. si decem dederit. ut ff. de cond. et de. l. cum fundo. et ad l. fal. l. siquis legata in fi. et C. ad l. fal. l. si pluribus una summa per totum. accur. ... heriti. l. dum.

Cum quidam. ut ff. ad l. aquil. item mela. § leg. in medio. a. l. in tunc. casum non de fortuito casu. ... habetur non dabitur ei estimatio ... tres casus nota. quia aut stat per heredem et tunc est liber. dummodo postea prestet. secundum quosdam. Jo. contra sentit. qui per fortuitum casum et tunc idem ut hic et ff. de manumiss. test. l. libertate. et de re. iu. l. in re civili. et test. mu. quare fortuitus casus eum non liberat. sed credo forte quia libertas est res favorabilis. ut inst. qui man. non pos. ... autem tertius est. si stetit per ipsum servum tunc non est liber. ut hic et C. de tercia ... si ac condicionem quod ... si solvit implere conditionem. sed pecuniam non habuit tunc non est liber. ut ff. de condic. et de. l. cum ita libertas datur. § i. ac ipse heres vel alius cuius est dare ac ab eo postea tamen datum fuit et admissum ut non obsit. ff. de statu li. l. si peculium in princ. secundum quosdam quod non est nam ibi non heredi. sed alii erat dandum et pecunia erat penes heredem. unde ... fatit. ad l. ista. ac ... accom. aud ... non ... offerat. non liberat.

cum sub condicione libertatis adiecta debeat dari vel pro eo cui dari debet heres per impletam sed per fortuitum ... tamen ad dandum remansit obligatus quam cui debeat dari ... dicto.

Iam heredes suos tamen simulet.

Idem. Cum quidam testamento condito libertatem suo servo reliquit sub condicione si suo heredi certum numerum solidorum prestet vel aliam quandam speciem vel vicarium servum: ille autem servus non in eodem loco constitutus ubi etiam heres fuerat: hereditate testatoris cognita properabat ad heredem cum ipso quod iussus erat dare heredi: sed in medio latronum vel hostium incursione peremptum est quod portabat: querebatur inter antiquos si perficitur libertas quia hoc dare servus non potuit propter memoratum fortuitum casum. Itaque veterum dubietate quiescente nobis placuit ut et libertas omni modo competat et commodum quod heredi vel extraneo relinquitur non abstrahatur: ex quacumque enim causa impediatur: sive per heredem sive per eum cui dare aliquid iussus est: sive per fortuitos casus: libertatem quidem ipso omnimodo perveniat. Nisi ipse servus noluit adimplere conditionem. ob noxius tamen constituatur post libertatem heredi vel ei cui dare iussus est. nisi et ipse oblatas pecunias non suscepit. Quod enim semel repudiatum est ab eo redintegrare minime concedimus: quatenus hoc quod dare iussus est omnimodo adimplere compellatur: vel in ipso mancipio si extat vel in estimatione eius non amplius quam in quindecim solidis imputanda: vel in alia re

vel alio fortuito casu.

si et ipsa apparet: ut si non extat vera eius estimatione

Idem. Prestanda

Si plures persone unam condicionem implere iussi fuerint ... apud Ulpianum dubitabatur: utrumne omnes simul eandem facere debent an singuli quasi solum implere eam compelluntur: videtur autem nobis unumquemque necessitatem habere condicionem implere: et pro portiones contingente accipere quicquid ex hoc commodum est: ut hi quidem qui compleverint iussa ad lucrum vocentur: qui autem neglexerint sibi imputent si ab hoc commodo repellentur.

cuius qui pluribus relinquit ad ... non in dimidia quilibet totam conditionem adimplere compellitur et per unum sine alio impletur ... per ... non implentis non obest implenti

De usuris et fructibus legatorum et fideicommissorum.

Legatorum seu fideicommissorum usuras ex eo tempore quo lis contestata est exigi posse manifestum est: sed et fructus rerum et mercedes servorum que ex testamento debentur similiter prestari solent.

Idem. Adversus eos qui sub obtentu legis falcidie legata morantur: notissimum est iuris auxilium. Si igitur proposita stipulatione cum satisdatione potestis vos restituturos quanto amplius quam per eam legem licet acceperitis: iudex cui de fideicommissis ius dicit: solida vobis legata prestari iubebit. quod si satisdationem implere non potueritis arbitrio dato diem vobis prestituet intra quem alia parte cessante partibus suis fungetur: et si constiterit legi falcidie locum non esse et usuras et

ut ff. de sol. l. qui x. in princ. et l. si debitor. in princ. et de except. doli. l. si opera. sed Jo. sentit contrarium idem secundum alios. nam ibi re admissa post moram creditoris non tenetur debitor amplius solvere ut in precedenti dicitur. in hac tamen est aliud. quia hic de casu fortuito et licet non precessit mora vel culpa vel pactum et licet heres non fuit in mora vel respiciendi solucionem ... aliud observantur. ut ff. de v. ob. l. sed ex legati causa. et ff. ad l. ante impletam condicionem nullus consequitur relictum. ut ff. de cond. et de. l. qui heredi. § fi. et ff. ... hic ... ex quo ... non tenetur liber servus. ut s. ... ex suo ... ex suo ... quatenus ... tantum ... sol. ... estimatur ... inst. qui man. non pos. ... si ... § si ac.

De usu fructu legatorum et de rebus principaliter ... in ... accessionibus ... stata non mora non precessit nam si precessit ex tunc. Legatorum ... computantur licet ... omnes fere leges ... faciant in ... dicas ... et l. ... usuras ... de cond. ... sicut ... bellissime ... idem quod ... usuris idem in fructibus ... ut hic et ff. de usu. l. eum qui ... a bone fidei iudiciis ...

insti. ad trebell. § i. an si ... quo ad debitum ... etiam quo ad operandum. ut ff. de op. li. l. si non illo modo alio. quia pater est capax testator potuit testari competentem. quia et cedit dies legati cum iam est ... ut ff. de pig. si legati ... quando dies legati cedit si post diem. § fi. secus in conditionibus ... ut ff. de v. ob. l. si filius et de sti. servorum l. si ... que legata testatoris quia in legatis ... attus filii in potestate manentis ... sic.

Si plures es. lego fundo ticio et seio si fecerit domum quilibet ... heredi meo ... vel ascenderit capitolium que est dividua ... ac debent ... quia sic verba testatoris ... implente ex toto ... ipse non videbatur partem suam legatis ... sed ... quia illa pluralis oratio resolvitur in multas singularitates. ut ff. de cond. et de. falsa. § fi. condicione ... est indiviua quia ... sufficit ei quod per partem adimpleatur. ut ff. de ... siquis legata. § fi. ... in princ. et ... testamento. § fi. ita fiut ... ff. de v. ob. l. in executionibus ... si peculium. § plt. item non quod servum ... relictus fuit.

205

I. fructus post litem contestatam percipien

Idem. Ktis.

Si homines etiam per fideicommis- sum tibi relicti fuerint post mo ram periculo debitoris fideicom- missi fuerint

Idem. In legatis et fideicommis- sis fructus post litem contestatam non ex die mortis sequuntur: sive in rem sive in personam agitur

AD SENATUS CONSULTUM TREBELLIANUM. RUBRICA.

Imperator.

Si ex senatus consulto partem quartam hereditatis retinuisti et do- drantem fideicommissario restituisti, eos creditoribus heredi- tariis pro novem unciis pro parte iuris a fideicommissario petere po-

Idem. Ktis.

Ad eum qui ex trebelliano se- natus consulto quarta pars he- reditatis restituitur successio- onis seu legatorum praestandorum pro competenti portione spectare indubitati iuris est.

Idem. Si per fideicommissum hereditas rei publice relicta est ex trebelliano senatus consul- to quod ab intestato eius locum habet quartae deceptis et fructus eius vobis restituto competit.

Idem. Non iustam te gerere sollicitudinem per fideicommis- sum relicte portionis heredita- tis perspicimus verentem ne fructum amittas relicti fidei- commissi. quoniam amita testatoris ex parte scripta heres et te rogata restituere calliditate ac fraude repudiavit ut ad alium ne potem eundemque coheredem devolvatur portio a quo tibi nominatim non fuerat fidei- commissum relictum. et eo acta suspectam hereditatem adire prius quam pro herede gere- ret rebus sit humanis excep- ta cum divo antonino par- enti nostro deberi etiam a subs- titutis fideicommissum con- templatione iudicii testato- ris tacite ab his repetitum iam dudum placuit. neque enim quartae retentionem quam illa que repudiavit heredita- tem adire coacta suspectam retinere non potuit timere debes.

Idem. Et sine scriptura per fidei- commissum hereditas recte relinquitur. ergo si te uxor tua et privignum suum in dis- crimine mortis constituta designavit velle successionem obtinere usque ad dodrantem eius voluntatem ratam fi- eri convenit. cum ab intestato ei succedentes de restituendo fideicommisso convenitos ultra quartam ere alieno de- ducto quam penes eos sinat se- natus consulti relinqui pre- cepit tamen obtinere posse constitit.

Imperator. Iubemus quotiens pater vel mater filio seu filiis sive seu filiabus ex equis partibus vel inequis heredibus institutis et invicem substitutis seu sim- pliciter quosdam ex his aut quendam rogavit qui prior sine liberis decesserit portionem he- reditatis sue superstiti seu sup- stitibus restituere ut modis om- nibus retenta quarta pa... tre

bellianum senatus consultum non pro imputatione redditum, licet hoc testator rogaverit vel iusserit, sed in ipsis rebus hereditariis dodrans restituatur. Eodem quoque in retinenda legis falcidie portione iubemus. Et si pater vel mater filio vel filia institutis sicut supradictum est heredibus rogaverit eos cavere nepotibus vel neptibus pronepotibus vel proneptibus suis ac deinceps restituere hereditatem. In supradictis autem casibus fideicommissorum servandorum satisdationem cessare iubemus, si non specialiter eandem satisdationem cessare testator exigi disposuerit. Et cum patres vel matres secundis estimant nuptiis non abstinendum, in his etiam duobus casibus idem, cum testator specialiter satisdare voluerit vel cum secundis se patres vel matres minime iunxerint, necesse est ut eadem satisdatio per legum ordinem prebeatur. Sin autem is qui fideicommissaria restitutione gravatus est uno filio superstite vel nepote ex filio seu ex filia nato vel pronepote vel postumo relicto decesserit, non videtur extitisse conditio et ideo deficit fideicommissi petitio. ¶ Illud etiam admonemus, ea que de falcidie portione non prediximus, sed per ipsas res hereditarias retinenda, et de satisdatione fideicommissorum sicut supradictum est sic concedenda diximus, non ultius quam in his personis et casibus quorum superius mentio facta est.

Oportere per iudicem. ¶ Scimus licentiam esse etiam soli tutori recte si fideicommissi nomine universitatis restitutionem quod pupillo relictum est et sine onere fideiussionis, ubi tamen pupillus fari non possit vel abesse noscatur. Nec dum nimia subtilitate circa res utimur pupillares, ipsa subtilitas ad perniciem eorum revertatur. Eadem quoque iuris esse oportet et si furioso fideicommissaria debeatur hereditas, ut restitutio curatori eius soli nomine scilicet furiosi celebretur. Quis enim sensus que vox circa furioso esse intelligitur? Cum in utroque casu restituentes plenissimam sequuntur ex nostra lege securitatem, hec eadem observando et si ipsi pupilli vel furiosi restitutione gravati sunt. ¶ Cum autem aliquis hereditatem restituere iussus est et dolo malo vel per latitationem vel antea sese contumaciter celaverit, ut fideicommissarius fideicommissi ante restitutionem ante quam restituerit et hereditatem ab hac luce subtractus est nullo herede vel successore existente, vel fideicommissarius cui restituta est ex trebelliano hereditas aliis per fideicommissum restituere iussus fuerit res hereditarias, quemadmodum actionum translatio celebretur: in tribus istis casibus apud veteres dubitabatur, et dominus ulpianus constituendum esse putavit super his. Scimus itaque ut si per contumaciam absit is cui restitutio imposita est sive morte p

In aut. de her. et fal. § hinc nobis

Sed cum testator hoc expressim vetuit non ignarus qui modus sit in primonum falcidia cessat. ¶ Si heres in hoc defuncto non pareat defertur hereditas per formam enunciatis sub titulo de legatis. ¶ Item si quedam legata sub mensuram subtilit agnoscens prestat in solidum. neque ex his repetitio competit nec ex aliis permittitur retencio in inopinatum quod emigat. his cessantibus locus est falcidie et si fiat inventarium secundum modum quemque statutum in ad ... hac adibita observacione et presencia hominum ipsius civitatis ... [illegible]

In aut. ut ec. ti. § siquis aut

Similiter falcidia cessat in his que ad pias causas relicta sunt. et etiam in ea re falcidia cessat que ita relicta est ne aliene... sed permaneat apud successores eius cui relicta est. xlv. di. c. hinc cor. § pupillorum inutiliter. de pupillo et furioso pupilli. infantes ut possint ipsi tutores restituere ... [illegible]

...uentus nullo relicto successore fuit sive a primo fidei commissario in secundum translato celebrari iussa est ipso iure utiles actiones transferuntur.

Idem. Quidam testamento conscripto iussit heredem omnem hereditatem quam ei dereliquit alii restituere. speciale autem fideicommissum alii ascripsit et querebatur: specialis fideicommissarius id quod relictum est a quo consequi debeat. utrum ne ab herede ut post retentionem eius aliasque res universitatis fideicommissarius accipiat. an una cum aliis rebus oporteat eas generali fideicommissario aggregari ut ipse speciali fideicommissario hoc tradat sive in rebus sive in pecuniis sit fideicommissum. scimus itaque totam quidem secundum senatus consulti trebelliani auctem restitui generali fideicommissario. et ultimum speciali fideicommissario id quod ei derelictum est dependere.

Ad legem falcidiam. Rubrica

Imperator Seve. et Anton. Si scire ... quit debes omissa falcidia quo pleniorem fidem restituende portionis exhibes non videri plus debito solutum esse.

Idem. Falcidie rationem admissis omnes pro modo legatorum et fideicommissorum locum habere dici et exploratum iuris est.

Imperator. Etiam si tacitam fideicommissum heredem admissit ... [illegible]

...sse apparuit legatarii fidei commissa que testamento relicta sunt prestanda esse ambigi non oportet ad eum videlicet modum quem lex falcidia patitur cum ... que auferuntur heredi qui contra legem fidem suam optulit legatariis perficere non.

Idem. Placuit.

Et in legatis principi datis legem falcidiam locum habere divo Adriano placuit.

Imperator. Si mortis causa immodicas donationes in sororem tuam in fratrem contulisse probare potes legis falcidie ratione.

Idem. Constitutionem divi Severi avi mi...

Idem. Uti potes.

In ponenda ratione legis falcidie omne es alienum deducitur. etiam quod ipsi heredi mortis tempore debitum fuit quamvis adicione hereditatis confuse sint actiones. et omnia autem legata quamvis in operibus publicis conficiendis statuisque ponendis data sint ad contributionem dodrantis pro rata sive civitatis quantitatis revocantur. nec siquidem ultro solidum heres prestitit aut perfecit legitime computationem prejudi...

Imperator. ... catur.

In testamento quidem militis ius legis falcidie cessat. sed ea que ad nos pertinencia defunctus tenuit bona eius videri minime possunt et ideo recte rationem eorum ut eris alieni heredi desiderati.

[illegible]

Idem. Irritum quidem ipsum testamentum fratris tui esse non potest quod ex causa fideicommissi obligatus fuit ut si sine liberis prior decederet partem tibi hereditatis redderet. Sed licet te heredem scripsit imponenda tamen legatorum ratione quibus te oneratum esse suggeris fideicommissum debitum eius alterius loco deducitur et insuper in residuo legis falcidie beneficium vendicabis.

Idem. Impr. [illegible] cabis. Errore si quarte ex causa fideicommissi non retente repetitionem non impedit. Is autem qui sciens se posse retinere universum restituit condictionem non habet. Quin etiam si ius ignoravit cessat.

Idem. Repetitio. Quamquam pater tuus fratrem tuum rogaverit ut si sine liberis diem suum fungeretur portionem hereditatis tibi restitueret tamen in testamento eodem diem suum functo id quod beneficio legis falcidie heres potuit ad successores intestati pertinere. Ideoque non immerito sororem tuam que simul tecum ab intestato ei successit emolumenti quod retinere potuit portionem vendicare manifestum est.

Idem. Si ut allegas pater tuus eam portionem ex qua te fecit heredem filiis tuis restituere iussit et cetera usque pro falcidia percepta esse contentam auxilium legis falcidie quod imploras apud suum iudicem non prohiberis flagitare.

Idem. In donationibus inter virum et uxorem factis legem falcidiam habere locum quam in fideicommissis [illegible]missi partibus funguntur non immerito in multis iuris placitis comprobatum est.

Idem. C. [illegible] est. Si ea cuius filium tuum servum significas ex iudicio defuncti quem dicis fideicommissariam libertatem ei reliquisse aliquid consecuta est ad restituendam fideicommissariam libertatem non immerito obnoxia constituta adurgeri. Nam fideicommissum ei relictum usque ad eum modum potest petere quem deducto pretio servorum quos fuerat rogata manumittere relictorum summa patitur.

Idem. Licet adiens patris hereditatem et confusione propterea eidem successeris extinguatur actio quam tibi competere eo quod ex administratione tutele in te [illegible] eum debuisse contendis pro residuis tamen partibus coheredes convenire non prohiberis et fundum a te relictum eatenus quoad deducta quarta residuum summa patitur petere non vetaberis.

Idem. Si procuratorum dotis a patre iure remanentis institutis liberis pater tuus in testamento vel codicillis uxori tue dari mandavit eius invicem successores implere compelluntur. Cum in servitutis procuratorum dominio relictis falcidie nulla potest tibi venire questio.

Idem. Successores legatarii vel fideicommissarii si res alienum hereditarium defuncti sive fines occupaverit falcidie legis nomine [illegible] peti iure trebelliani senatusconsulti preceptum exigi non [illegible]

Idem [...] cedit.

Idem. Ad heredes relicta legata catenus modus legis falcidie constitutus patitur posse peti certissimi iuris est.

Idem. Si quis quadringentorum forte solidorum bonis suam iussit heredem non aliter adire hereditatem nisi prius trecentos octoginta solidos cuidam persolvat vel aliam quantitatem que diminueret falcidie quantitatem potest. Scimus heredem si adierit legis falcidie beneficio sustentatum, repleri quidem quod ad falcidiam deest. et prius eo dato vel retento sive una datio est que celebratur disposita fuerit sive in multas dividitur personas propter satis legis immutilatum heres beneficium habeat. Si enim cum mortis causa donatio precedat et hec modum legis falcidie excedat heres post aditionem repetit eam pecuniam que ultra modum falcidie corporaliter quidem data est legatum in primo modo testatoris permansit quare non in presenti casu tam viventibus et morientibus plurimis et eorum ultima elogia conservantes et communium hereditatum non immemores

Idem. Sancimus [?] ... Cum enim sit heredem qui plenam fidem testatoris exhiberi solidum legata dependentem non posse postea eodem legis pretendentem falcidie repetere. ubi quia videtur voluntatem testatoris sequi. Iubemus h[...]

[...] simul ius firmum habet et si cautionem super integra legatorum solutione fecit quod veteribus legibus in ambiguitatem ductum est. in utroque eorundem cautionem sive solvit sive super hoc cautionem fecit equitatis ratio similia suadere videtur.

De caducis tollendis. Rubrica.

Imperator Iustinianus A. senatui.

Cum nomen et materiam caducorum ex bellis ortam et auctam civilibus que in se populus romanus movebat necessarium duximus patres conscripti pacis eis nimius priscis temporibus ab urbe romana reducere ut quod belli calamitas introduxit hoc pacis lenitas sopiret. et quemadmodum in multis capitulis lex papia ab antioribus principibus emendata est et per desuetudinem abolita ita et a nobis circa caducorum observationem invidiosum suum amittat vigorem. quod et ipsis prudentissimis iuris conspiciant multas fuere mentibus vias per quas caduca ne fieret. et ipsis testatorum conditoribus sic quamvis infesta caducorum observatio visa est. ut et sanctiones introducerent ne fiant caduca et fixa sint apud certas personas recurrere disponentes in eas redundantes quas lex papia posuit in caducis quod et nos sic concedimus. Et cum lex papia ius antiquum quod ante eam in omnibus simpliciter versabatur suis machinationibus et angustiis circumcludens solv[...]

parentibus et liberis testatoris usque ad tertium gradum si scripti fuerint heredes suum imponere iugum erubuit ius antiquum intactum eis conservans. nos omnibus nostris subiectis sine differentia personarum concedimus.

Cum igitur materiam et exordium caducorum lex papia ab aditionibus que circa defunctorum hereditates procedebant sumpsit et ideo non a morte testatoris sed ab apertura tabularum dies cedere legatorum senatusconsulta que circa legem papiam introducta sunt censuerunt ut quod in medio deficiat hoc caducum fiat. primum hoc corrigentes et antiquum statum renovantes sancimus omnibus heredibus licentiam a morte testatoris adire hereditatem similique modo legatorum vel fideicommissorum pure vel in diem relictorum diem a morte testatoris cedere.

Et cum triplici modo ea que in ultimis elogiis relinquuntur contingebat deficere consentaneum est et tempora eorum et nomina manifeste exponere ut quod vel tollitur vel reformatur non sit incognitum. ea enim que vel his relinquebantur cum in rerum natura tunc temporis cum condebantur extrema elogia non fuerant forte his ignorantibus testatoribus et ea pro non scripto esse leges existimabant vel vivo testatore is qui aliquid ex testamento habuit post testamentum autem ab hac luce subtrahebatur vel ipsum relictum exspirabat forte quadam condicione sub qua relictum erat deficiente quod veteres appellabant in causa caduci vel mortuo iam testatore hoc quod relictum est deficiebat quod aperta voce caducum nuncupabatur.

In primo itaque ordine ubi pro non scriptis efficiebantur ea que personis iam ante testamentum mortuis testator donasset statutum fuerat ut omnia maneant apud eos a quibus fuerant derelicta nisi vacuatis vel substitutus supponitur vel coniunctus fuerat aggregatus. tunc enim non deficiebant sed ad illos perveniebant nullo gravamine in superiore in hoc pro non scripto superveniente quod et nostra maiestas quasi antique benivolentie consentaneum et naturali ratione subnixum intactum atque illibatum precipit custodiri in omne evum valiturum.

Pro secundo vero ordine in quo ea ventilantur que in causa caduci contingebant veteris ius corrigentes sancimus ea que ita evenerint similiquodam modo maneant apud eos a quibus derelicta sunt heredes forte vel legatarios vel alios qui pro fideicommisso gravari possunt sin in hunc casum vel substitutus vel coniunctus eos antecedat scilicet omnes personas quibus lucrum per huiusmodi ordinem defertur eas etiam gravamen quod ab initio fuerat eo

plexum omnino sentire: siue in dando sit constitutum siue in quibusdam faciendis uel in modo uel condicionis implende gratia uel alia quacumque uia excogitatum. neque enim ferendus est is qui lucrum quidem amplectitur, onus autem ei annexum contempnit.

In nouissimo autem articulo ubi proprie caduca fiebant secundum quod prediximus et clausis tabulis tam existentibus heredes quam posse adire siue ex parte sint siue ex asse instituti censemus et dies legatorum seu fideicommissorum secundum quod prediximus a morte defuncti cedere hereditatem. Que enim non fuit adita transmitti nec ueteres concedebant nec nos patimur: exceptis uidelicet liberorum personis de quibus theodosiana lex super huiusmodi casibus iam cuncta loquitur. huius in eo omnimus que super his qui deliberantes ab hac luce migrauerint a nobis constituta sunt in suo robore remanentibus. Sub tantibus paulo dubio et post presentem sanctionem propter sui naturam que aditionem hereditatis expectat ab adita hereditate una cum aliis que sunt in testamento manumissis uel aliis legatis relicta sunt operantibus. excepto etiam usufructu qui sui natura ad heredes legatarii transmitti non patitur et neque a morte testatoris neque ab adita hereditate quantum ad transmissionem dies eius cedit.

Sed hec quidem omnia in his obseruari sancimus secundum prefatam dispositionem que pure uel in diem certum relicta fuerint.

Si autem aliquid sub condicione relinquatur uel casuali uel potestatiua uel mixta quarum euentus ex fortuna uel ex honorate persone uoluntate uel utroque pendeat uel sub incerta die expectare oportet condicionis euentum sub qua fuerit relictum uel diem ut tunc cedatur uel condicio impleatur uel dies incertus extiterit. quod si uiuendo is qui ex testamento lucrum sortitus est decedat uel eo superstite condicio defecerit hoc quod ideo non preualuit manente dispositionis firmitate modo apud eos a quibus relictum est nisi et hic uel substitutus relictum accipiat uel coniunctus siue heres siue legatarius hoc sibi acquirat cum tam iuris sit et in institutionibus et legatis et fideicommissis et mortis causa donationibus posse substitui.

Sed ut manifestetur per quam partem manere oportet hoc quod fuit defectum apud eos a quibus fit derelictum: sancimus si quidem ad heredes lucrum perueniat pro parte hereditaria secundum eius distributionem. cum et ab ipsis simili modo si ualuisset prestaretur: nisi nominatim ab uno uel exceptis heredibus fuerat relictum. tunc enim quod ad eum solus uel soli prestabant ita et lucrum senciant.

Sin autem legatarii uel fideicommissarii sint uel mortis causa donatione honorati uel alia forte persona que fideicommisso pregrauari potest et hoc etiam nescit manere apud

enumeratas personas. Scimus pro numero omnino modo portionem et pro numero personarum. Sed et hoc quod non ineleganter summum ingenium Ulpianus in hac parte cum omni subtilitate disposuit, pretereatur nostra sanctione apertius hoc inducamus. Cum enim iam statuimus heredum suis oneribus ad eum qui lucretur pervenire, scimus siquidem condicionem vel aliud gravamen in dando sit constitutum, hoc omni modo lucrantes pro modo lucri agnoscere. Sin autem in faciendo aliquid impositum est, siquidem hoc et per alium impleri possit, simili modo et a lucrante agnosci, puta si honorata persona iubeatur insulam vel monumentum vel aliud tale suis sumptibus facere vel heredi vel legatario vel alii forte quem testator voluit, vel rem ad heredem testatoris emere vel locatorem vel fideiussionem subire. Et siquidem huius facti simile sit inchoatum et restet, sive per eum de quo testator locutus est sive per alium eiusdem lucri successorem adimpleatur. Sin vero talis est verborum conceptio ex facti natura ut quod relictum est ab alio adimpleri non possit, tunc et si lucrum ad aliquem pervenerit, non tamen et gravamen sequitur, quia hoc neque ipsa natura concedit neque testator voluit. Quid enim si iusserit eum in locum certum abire vel liberalibus studiis imbui vel domum suis manibus extruere vel pingere vel uxorem ducere, que omnia testatoris voluntas in ipsius solius persona intellexit conclusisse, cui et suam munificentiam relinquebat. In omnibus videlicet hoc obtinente ut pro sua parte et lucrum sentiant et gravamen, ubi hoc possit procedere. Subeant et hoc locum habere omnimodo in his que in caducum vel caduca secundum quod superdictum est fiebant. In pro non scriptis autem non in omnibus sed quibusdam, quia eorum quedam et sitalia sunt tamen cum suo onere veniebant, que et nos in novi iuris compositione servari censuimus, ne quis veteris iuris prolixitatem cum rebus necessariam vel pro eorum renovat scientiam.

His itaque definitis, cum in superiore parte nostre sanctionis in plurimis locis coniunctim fecimus mentionem, necessarium esse duximus omnia inspectione huius articuli lacius et cum subtiliore tractatu dirimere, ut sit omnibus notum et hoc aptissime constitutum. Non enim tantum coniunctio omnimodo quedam relinquuntur, sed etiam disiunctio. In his itaque siquidem coheredes sunt omnes coniuncti vel omnes disiunctim et vel instituti vel substituti, hoc quod fuerit quocumque modo vacuatum, si in parte hereditatis vel partibus consistat, aliis coheredibus cum suo gravamine pro hereditaria parte, etiam si iam defuncti sunt, acquiratur, et hoc et nolentibus ipso iure accrescat, si suas portiones iam agnoverint, cum sit absurdum eiusdem hereditatis partem quidem agnoscere, partem vero respuere secundum quod et in divinis

[illegible]

nium nominis decisionibus statutum est. Sin vero quidam ex heredibus institutis vel substitutis permixti sunt, et alii coniunctim, alii disiunctim nuncupati sunt: tunc si quidem ex coniunctis aliquis deficiat, hoc omnimodo ad solos coniunctos cum suo veniat onere, id est pro parte hereditatis que ad eos pervenit. Sin autem ex his qui disiunctim scripti sunt aliquid evanescat, hoc non ad solos disiunctos, sed ad omnes tam coniunctos quam disiunctos similiter cum suo onere pro portione hereditatis perveniat. Hoc ita tamen variatum, quia coniuncti quidem propter unitatem sermonis quasi in unum corpus redacti sunt et partem coniunctorum sibi heredum quasi suam praeoccupant, disiuncti vero ab ipso testatoris sermone aptissime sunt discreti et suum quidem habent, alienum autem non solum non appetunt, sed cum omnibus suis coheredibus accipiunt. Et hec in heredibus tantummodo statuenda sunt.

Ubi autem legatarii vel fideicommissarii duo forte vel plures sunt quibus aliquid relictum sit, si quidem coniunctim hoc relinquatur et omnes veniant ad legatum, et pro sua portione quisque habeat. Sin vero pars quedam ex his deficiat, eam omnibus, si habere voluerint, pro virili portione cum omni suo onere accrescere, vel si omnes noluerint, tunc apud eos remanere a quibus derelictum est. Sin vero quidam voluerint, quidam noluerint, volentibus solummodo totum accedere. Sin autem disiunctim fuerit relictum, si quidem omnes hoc accipere potuerint et maluerint, suam quisque partem pro virili portione accipiant, et non sibi blandiantur ut unus quidem rem, alii autem singuli solidam eius rei estimationem accipere desiderent, cum huiusmodi legatariorum avaritiam antiquitas varia mente suscepit, in uno tantummodo genere legatorum eam accipiens, in aliis respuendam esse existimans: nos autem omnimodo repellimus, unam omnibus naturam legatis et fideicommissis imponentes et antiquam dissonantiam in unam trahentes concordiam. Nec autem ita, si scimus, nisi testator aptissime et expressim disposuerit ut uni quidem res solida, aliis autem estimatio rei singulis in solidum prestetur. Sin vero non omnes legatarii quibus separatim res derelicta sit in eius acquisitionem concurrant, sed unus forte eam accipiat, hec solida eius sit, quia sermo testatoris omnibus prima facie solidum assignare videtur, aliis supervenientibus partem a priore abstrahentibus, ut ex aliorum quidem concursu prioris legatum minuatur. Sin vero nemo alius veniat vel venire potuerit, tunc non vacuatur pars que defecit, nec aliis accedit vel accrescit, ut eius qui primus accepit legatum augeri videatur, sed apud ipsum qui habet solida res maneat nullius mansura diminuta. Et

[illegible]

340

de le. ii. l. in solidum. ut ff. de le. i. l. si pluribus. § si rfiti. s. de le. i. cum quis suo se partim ... ut tamen a pro re et ab eo qui pro ag... noluit legatum ... ff. de re v. si usufr. ac de l. i. ... minuat. heres cum omnes voluit sin non onere accrescit pro agnoscenti.

ut in di. e. sin quas sunt. § cogitatio. De his qui an. aptas ta. Per hanc sanctionem. Hereditatem transmittunt et pro sequens loquitur theodosius. filios qui erant in potestate aliud in emancipatis. Antequam adeunt ... si quos ...

ideo si onus fuit in personam eius apud quem remanet legatum ascriptum, heres omnimodo adimpleat ut voluntati testatoris pareatur. Sin autem ad deficientis personam onus fuit collatum, hoc non sentiat is qui non alienum sed suum legatum imminutum habet, et vanitatis non in occulto sit ratio, cum ideo videtur testator onere defunctum heredem reliquisse ut unusquisque suum onus non alienum agnoscat. Nam si certum volebat, nulla erat difficultas coniunctim ea disponere.

Quae autem antiquis legibus dicta sunt de his quae ut indignis auferuntur, et nos similiter intacta servamus, sive in nostrum fiscum sive in alias personas perveniant.

Cum autem in superiore parte legis non aditam hereditatem minime, exceptis quibusdam personis, ad heredes transmitti disposuimus, necesse est, si quis solidam hereditatem non adierit, hanc siquidem habeat substitutum, ad eum si voluerit et potuerit pervenire; sin autem hoc non sit, vel ab intestato successores eam suscipiant, vel si nulli sint vel accipere noluerint vel aliquo modo non capiant, tunc ad nostrum aerarium devolvatur.

Haec autem omnia locum habere censemus tam in testamentis sive scriptis sive sine scriptis habitis quam in codicillis et omni ultimo elogio vel siquid ab intestato fuit debitum, nec non in mortis causa donationibus, tamen et ...

cuius sententia in hac lege huius locum in testis codicillis et donationibus causa mortis.

[F]nobis superest clementiae quod scientes etiam fiscum nostrum ultimum ad caducorum vindicationem vocari, tamen nec illi pepercimus nec augustum privilegium exercemus, sed quod communiter omnibus prodest, hoc rei privatae nostrae utilitati praeferendum esse censemus, nostrum esse proprium subiectorum commodum imperialiter existimantes.

Locum autem huic legi constituimus in his defunctorum elogiis quae post hanc composita sunt. Antiores enim casus suo marte discurrere concedimus.

Haec omnia ad vos praesens conscripti duximus esse scienda, ut nemini maneat incognitus nostrae benevolentiae labor, sed edictis ex sollemnitate amplissimis magistratibus propositis omnibus innotescat.

De his qui ante apertas tabulas hereditates transmittunt.

Imp.

Per hanc iubemus sanctionem in posterum filios seu filias, nepotes aut neptes, pronepotes aut proneptes a patre vel matre, avo vel avia, proavo vel proavia scriptos heredes, licet non sint invicem substituti, seu cum extraneis seu soli sint instituti, et ante apertas tabulas defuncti, sive noverint scriptos heredes sive ignoraverint, in solos liberos suos cuiuscumque sint sexus vel gradus derelictam eis hereditariam portionem posse transmittere, memoratasque personas, si tamen hereditatem non recusant, nulla hi...

...sius. § si quis rogatus ac. ... re tribus. ul. l. in tantum persona assignare bonus ... s. de in off. t. si mater. de he. insti. l. quidam. ... aut ut indignus ut s. de his quibus ut indig. per totum. et ee. l. plt. ... ad uxorem ... ut s. ante ... l. Haec aut omnia affectimus qui cum suo ... ad eum redeant. ut ff. de condic. et de. l. an fundo. ... casus. censemus. non ut ff. pro socio. actione. § labeo ... quia ... existimantes. sic ... de he. ... [illegible]

Item non q. ar. hi. l. dixerunt quidam quod si aliqua talium personarum scribatur heres sub condicione et decedat antequam condicio existat, transmittit ad suam potestatem posteritatem. Item dicunt in questione qua queritur si duo filii instituantur heredes sub condicione et rogentur ad invicem restituere si alter decesserit sine liberis, extat transmittit ad filios et sic existente condicione quia alter decedit sine liberis petere possunt fideicommissum non placet, ar. ff. de le. ii. cum pater § hereditatem et l. ... § rogo. et s. de fidei. l. si in personam ... tamen quod fuerit instituti sub condicione et non pure, sed non cedebat dies nisi ab apertura tabularum, in aliis sed ...

+ unus relictis filiis an quia condicto alius decedentis sine liberis

In auth. de her. ab intest. § consequens et § si vero

Defuncto sine liberis parentes si soli sint succedant salva gradus praerogativa si pari gradu sint pariter vocantur patris quidem dimidia matris quoque dimidia delata licet dispar sit eorum numerus. Si cum parentibus et fratres et sorores utrimque defuncto coniuncti supersint vocantur cum ascendentibus et gradu proximis ut viriles sint portiones. Exclusa prorsus omni differentia sexus et potestatis patriae vel nulla secundarum nuptiarum fit mentio.

In auth. ut cum de ap. cog. § scimus et § et hoc quidem. coll. viii.

In testamento quo non licet parentem excludere nisi iusta inferatur exheredationis causa que numero septenario nova constitutione distribuitur alioquin rescinditur testamentum circa institutionem nam in ceteris perseverat.

...praesumptione obstante et tamquam debitam vendicare. Quod scilicet etiam super legatis seu fideicommissis a patre vel matre avo vel avia proavo vel proavia delictis locum habet: siquidem praeter indignum est fortunatos ob casus vel casus humanos nepotes aut neptes aut pronepotes aut proneptes a vita vel patre vita successione fraudari aliosque adversus antiquum vel parentum defectum vel institutum in spatio legati commodo vel hereditatis gaudere habentque solatium tristitiae suae quibus iure merito consulendum.

Quando dies legati vel fidei commissi cedit.

Si competenti iudicio annua legata vel fideicommissa tibi relicta probavis ab initio cuiusque anni eligendi ea habebis facultatem. Item. Ratem.

Agrum pater huic relictum nomine animae adiunctum esse certum tum ut ad eum cum super viveret res pertinet quicumque igitur is fuit ad heredem suum dimittens transmisit nec tali fideicommissi. Item. Ipso astringitur.

Si ponamus ut puer veniat ad eam etatem cui legatum aut fideicommissum de re gatum erat petitionem ad heredes transmisit licet ante decessit quam consequeretur legatum vel fideicommissum. Item. Cum uxori ususfructus fundi legatur et eius proprietas cum liberos habuerit nato filio statim proprietatis legati dies cedit nec quicquam obest si is de...

In auth. de her. ab intest. § si quis. coll. ix.

In successione mortui prius tamen sive filii liberi eius si sint omnibus aliis praelati succedunt primi quidem gradus et aliter nepotes et ulteriores in stirpes non distinguendo sexu vel iure potestatis sed naturali cum sola inspectione.

Cedat. Item. Ex hiis libris do lego ... seiune filie et secunde decem. que legata accipere debebit cum ad legitimum statum pervenerit. non conditio fideicommisso vel legato inserta sed petitio in tempus legitime etatis dilata videtur. et ideo si elia seiuna filia testatoris cui legatum relictum est die legati cedente vita functa est ad heredem suum actionem transmisit. scilicet ut eo tempore solutio fiat quo seiuna si rebus humanis subtracta non fuisset vicesimum quintum annum etatis implesset non ceptum enim annum sed impletum si decem olim vito relicti vel fideicommissi tenetur exspectandum esse prudenti. Item. Ex his placuit.

Si fideicommissum ab intestato fuit sorori tue relictum codicillis. et postea quam dies fideicommissi cessit rebus humanis licet ignorans fidei commissum decessit actionem hic acquiri potuisse constitutionis non potius salva scilicet ab intestato succedenti quarta portione.

Ut in possessionem legatorum et fidei commissorum servandorum causa mittatur. et quando satis. Item. dari non debet. Rubrica.

Romam in ea actor amplius postulat quam ut fideicommissi nomine satisdetur. non dubius quin iure dicendo presit subtiliter cognoscere debetur nec res fideicommissum sed tantum decernere ut satisdetur.

quomodo ... mutatur et quando satisdari debet. Rubrica. ... Quoniam subtiliter ... in continenti probare non debent ... aquiro imprimendo ... stipulatio ... satisdare

Impp. Ipsis rerum experimentis cognovimus ad publicam utilitatem pertinere ut satisdationes que voluntatis defunctorum tuende gratia in legatis item fideicommissis inducte sunt eorum voluntate remitti possint. Neque enim invito voluntatis cautio legati seu fideicommissi remitti potest, si palam disposuit.

Idem. Si postquam in fraudandi legati seu fideicommissi gratia in possessionem inductus es pignoris obligatio aut venditio ab herede intervenerit, procede causam tuam quam iure pretorio vel ut pignus iussu manifestum est.

Idem. Cum autem in dotem praedia pupillorum tuorum heredes extitisse proponas quamvis ut fideicommissariam hereditatem hijs cum moreretur restituere petita sit, nullam tamen adversus debitores hereditarios habent pupilli tui actionem. Plane ut satis fideicommissorum autem idoneam det, si modo testator id fieri prohibuit, apud suum iudicem.

Idem. [I]tem convenimus (?).

Qui legati sive fideicommissi causa in possessionem mittuntur non proprietatem nanciscuntur sed ius pignoris, ut autem post acceptum pignus satisfiat voluntati defuncti competens iudex te adeunte providebit.

Idem. Certa est forma iurisdictionis que fideicommissi servandi causa in possessionem rerum que in hereditaria sunt aut dolo malo esse desierit is cui legati vel fideicommissi nomine satis non datur mittitur, vel in proprias res hereditatis si fideicommisso satis non fit post sex menses quam peti cepit secundum divi Antonini.

Ipsius mei constitutiones (?).

Idem. Scire debetis fideicommissi siquidem et legati satisdationem remitti posse divum Marcum et civium commodum constitutione sanxisse. Aut iuri boni arbitratu is cui ususfructus relictus est utatur fruatur minime satisdationem testamento remitti posse.

Impp. Contra eos sive successores eorum qui rem publicam administrantes pro officii necessitate civitati sub condicione relicti fideicommissi satis accipere debuerunt, quoniam rei publice interest satis acceptum esse, dirigendam actionem.

De suis et legitimis liberis et ex filia nepotibus ab intestato venientibus. Rubrica.

Idem. Si fratri tuo legitima hereditas, potes centum dierum praefinitione non excludens ad quirendam hereditatem.

Idem. Item. Nepotes exclusis filiis ... avos succedentes ab intestato non ... successionibus succedunt.

Idem. Ut intestato defuncti filius ac nepos ex alio quam mortis eius tempore rebus humanis non inveniuntur manentes in ... partem succedant eiusdem lege duodecim tabularum cavetur, que et honorarii iuris observatio sequitur.

reliquum ... testo eius ... defuncti ... cavetur ... Viri ... quitur dando unde liberi bonorum possessio ...

Filium prohibetur. ut. ff. de ritu nup. l. libertas. nuptiis post manumissionem contractis quod si ante et postea filius est paratus. item. ar. s. de nup. et sic con. ff. de ritu nup. siquis in senatorio. ar. con. ff. mand si procuratorem.

An filius filii emancipati succedat aviae paternae ... diminuitio. s. minima. ut in emancipato tractat. sed mulier non potuit potestatem habere familiae. ut insti. de adop. s. feminae.

Si iure succedant. exclusa matre quia prima causa est in successione filiorum.

Apud hostes. a nobis legitimam postulasse fuerit ut insti. de her. ab intes. s. postumi. sed succedit quod fuit captus quia tunc presumitur mortuus successionem. ff. de suis et legi. l. iustus. tunc mittitur ergo hereditas etiam ad superiores. hoc alia sic ad inferiores. ut s. de his qui an. ap. ta. l. i. et ar. ff. de inoffi. l. nam et si parentibus et filia tunc ad hoc quod non. ff. de acqui. her. l. ueniente.

Si testimitur aliquis in aliquo ascendentibus parentibus accessat ut insti. de h. ab intes. s. item uetustas. et s. de coll. l. illam. sed hodie contra. ut ... pater equitate. siue nepotes ex filio siue ex filia relinquat. ... distinguitur ex filio uel ex filia relinquat ut ... elogia. et testam. in quo institutam nepotes fecit de legi ... ex iusta causa preteriatur uel exheredatur. ... age querelam ... sine causa ... eadem ... hereditatis petitione proponenda. licet i. de querela inofficiosi testi. supplicent exheredati. ut s. de inoff. tes. l. omnimodo. l. siquis. legis. huius. s. medium. quod supplendam quantitatem dicitur. ut s. dicit. de inoff. t. l. omnimodo. l. siquis quod est falsum cum illi sint post istam de se ipso quod dicitur uel de aliis cessantibus inofficiosis. ac

Idem. Intestato defuncto postumum suum heredem quamuis minorem licet consanguineam heredi potiorem ordo successionis lege duodecim tabularum institutis nimis euidenter demonstrat.

Idem. Si te parens in ciuilis iusti potestate sollempniter in adoptionem dedit cum filiis naturalibus adoptiuum prius ante uel post quesitis defuncto intestato succedere potes.

Idem. Ex uxore conceptus et suo uelut spurius habetur: nec ut decurionis filius quamuis preter eius naturalis manumissus et natalibus suis restitutus hunc fuit adeptus honorem.

Idem. Defendi potest.

Filium heredem suum uiuentis potestate non prohibetur: cum ob preteritum statim ex iustis nuptiis ingenuorum exemplo filios here libero non sit interdictum.

Idem. Apud hostes patre defuncto filia communis uobis quo casu scia mortis non postulatur heres extitit sua tradente ius in sit successionem.

Idem. Si defunctus cuiuscumque sexus aut numeri relinquit filios et ex filia die functa cuiuscumque sexus aut numeri nepotes eius patris quam defuncta filia superstites primum fratres suos siue sorores heriditatis duas partes consequuntur. nepotes ex eadem filia tertiam partem fratribus sororibus ue eius que defuncta est. Filiis filiabus quam eius de cuius bonis agitur

auunculis scilicet siue matris eorum quorum commodo legem scimus accessat. hec eadem que de aui materni bonis constituimus de auie paterne siue materne similli equitate scimus. Si forte auia elogia inferenda iniquis nepotibus iusta semotus ratione duxerit. et hoc fuerit legibus approbatum. Non solum autem si intestatus auus uel auia ne decesserit hec nepotibus uindicantur. sed et si auus uel auia quibus hi nepotes erunt testati obierint et preterierint nepotes aut exheredauerint. eadem de iniusto auorum testamento et si que filie potuerant uel de re uelut de repletione uel de iure competentes actiones nepotibus defunctis misit iustum iure legis modum que de parentum inofficiosis testamentis competunt filiis.

Idem. Ubi auiarum successio morte interueniente discutitur capitis diminutio preterita quendam non est. tunc enim in his hereditatibus filiorum status aut persona spectatur. quociens de eius bonis qui potestatem familie potuit habere tractatur.

Impr. Si iure superstite filio uel filia qui que ue mortuus filios dereliquit omni modo patri suo uiri ue sue ipso iure succedant quod sine dubio et de pronepotibus obseruandum.

Idem. C. et censemus.

Quociens aliquis uel aliqua testatus uel intestata mortuus uel mortua fuerit nepotibus uel pronepotibus cuiuscumque sexus

Ubi auiarum successio tractatur. cum

... ibum sola hic positum differentiam patrie potestatis sexus et cognationis tantum tollit. sic. s. de ... l. ii. puta tamen quod probat uerba sibi tamen etiam coniugatorum emancipatorum l. si item uel ad quem gradum admittitur cognatus. ... intes. uel ut olim. ut insti. de succ. cogna. s. sic ...

quia sic differt cognatus a cognatis permittam in omnibus successionem usque ad .x. gradum. item nunc quoque omnis cognato prius sui succedat. non quia nec hoc per pretorem fiebat qui tamen naturalem cognationem inducebatur. ut ff. unde cog. l. ii. a

pete uolentem. item si filius habet alium tutorem puta limitem. item si mater esset minor uel aliquoque cause nuantur. ut ff. e. l. ii. et confestim. ts. si mater. ts. si ad nuptias deuen. de lib. l. ii. et ff. qui pe. tu. l. ii. impr. mot. ex ac. p scribi. i. extipi.

uel deinceps ab aliis descendenti|bus deletis quibus unde liberi bo|norum posse minime compe|tit: et insuper ex lata e quibus tui|tum quod agnatis minime po|sint iidem agnati quartam pte|hereditatis mortue persone sibi|uendicare. sed soli descendentes|ad mortui successionem uoc|entur: quod tamen in futuris non in|preteritis negociis seruari decernimus.

Ad senatus consultum ter|tullianum. xv. ca.

Imp. Licet liberi matribus ab in|testato ita demum|ipse heredes existant si|stan possint: tamen matres liberis|etiam si infantes natura con|cessit posse succedere nulla du|bitatio est.

Idem. In successionem filii uel filie|communis sine liberis et fratribus|uel sororibus morientis patrem|animum(?) ... quia ei sit uel|ius seruatum matri preferetur.

Idem. Matres que puberes|iam sunt filios licet impuberi|bus eis tutores non petierint p|scriptione non petiti tutoris ad|excludendam eorum success|ionem minime debere prescribi.

Idem. Certum est. Si qua mulier nequaquam relig|ionem priori uiro ex quo filios|uel filias non habet nuptiarum|festinatione prestitit ex iure qui|dem nouissimo sic infamis|nisi huius maculam imperiale be|neficium ei remittat. Si autem fil|ii erunt uel filie et impetrauerint|indulgentiam infamie ab|itionem permittimus et ceterum

penarum antiquitatem si facul|tatum omnium que fuerint ei|tempore nuptiarum medieta|tem filio filieue filiis ue seu fili|abus donauerit quos habebat ex|uiro priore susceptos pure scilicet|et omni donationis sollempni|tate completa nec retento quod|usufructu: quem quidem sem|issem si uel ab his filiis seu filiabus|pluribus ue donauerit et forte fatali|unius ultima seu alius uel alia|ex hiisdem intestatus uel intest|ata obierit semper ad superstites|fratres et sorores uolumus pertin|ere. Si omnes autem uel unius uel unius e in|testati diem obierint dure for|tune ad matrem solacia ex integro|reuertantur: ita scilicet ut hunc sem|issem quem filiis seu filiabus|donauerat intestato diem obeun|tibus rursus ipsa separatim ab ulti|mi filii uel filie hereditate percipi|at.

Idem. Mater que defuncto filio fil|ie ue sine liberis ex testamento siue|ab intestato succedit si minimum ... post mortem filii uel filie non|exercent omnia filii seu filie mor|te delata uel deuicta pleno iure co|quirat. Cum si uero alterius elegit|coniugium mariti extrinsecus|quidem quesita filio filieue fir|mitate possideat rerum uero|paternarum defuncti solo usufruc|tu humanitatis contemplati|one potiatur proprietate sororibus|fratribus defuncti tamen in futura.

Imp. Omnem matri siue ab in|testato siue iure substitutionis si fi|lius impubes moritur denega|dam uolumus successionem.

Matres que puberes s. existentes ipse matres quod non placet dic ergo ad filios referri secus ergo si impubes decesserunt. ut s. e. ti. l. omnem et insti. e. ts. si au. de le. hr. sciant seruari satis ergo matri si factum est pubes ut his item si mater esset fil uniuerat non petere tutorem item si alius puenit eam

techi. abint. et consequens. quia nulla sit mentio parum nuptias sed hoc non placet. sed intellige eam secundum distinctionem istius precedentis aut. de nupt. ut hic est. i. e. ti. l. si. insti. potiatur filii mater leg|atis erat grauata an minuantur. quia sua portio minuit|ur non non. ff. de le. ii. l. ult. circa finem quia filio delicto e ei

Et cum solis sororibus et cum solis fratribus sed cum permixtis vocatur mater in virili portione.

si ea legitimam liberorum tutelam susceptam ad fratres etiam sacramentum praestitum aspiraverit in nuptias antequam eis tutorem alium fecit ordinari et ei quod debetur ex ratione tutele geste solvit.

Idem. Si quis vel si qua matre superstite et fratre vel sorore legitimo vel sola cognationis iura habente intestatus vel intestata decesserit non excludi a filii successione matrem sed una cum fratre mortui vel mortue si superstes vel filius vel privignus ipsius sit ad eam pervenire ad similitudinem sororum mortui vel mortue. Ita tamen ut siquidem sole sorores vel agnate vel cognate et mater defuncti vel defuncte supersint pro veterum legum tenore dimidiam quidem mater alteram vero dimidiam partem omnes sorores habeant. Sin vero matre superstite et fratre vel fratribus solis vel etiam cum sororibus intestatus quis vel intestata moriatur in capita distribuatur eius hereditas nec liceat matri occasione sororum mortui vel mortue ampliorem partem sibi vendicare quam rata portio capitum exigit. Patruo scilicet mortui vel mortue et eius filio vel nepote nullum ius ad eius hereditatem matre eius herede existente habentibus nec ex veteribus legibus vel ex constitutionibus partem intestati in minimis. Sin autem defuncta persona non solum matrem et fratres et sorores superstites habet sed etiam patrem siquidem sui iuris decesserit quia patris persona intuemes matris iura superare videtur omnibus pio animo providentes scimus fratres quidem et sorores mortue persone ad successionem proprietatis solos pro virili parte vocari patrem autem et matrem usufructus totius successionis bessem competere equa lance inter patrem matremque dividendo reliqua parte ususfructus apud fratres et sorores remanente. Sin vero defuncta persona in sacris patris constituta decesserit pater quidem usumfructum quem et vivente filio habebat teneat donec vivat incorruptum. Similiter autem cum hunc usumfructum habere vivente patre non potest totum a patre constitutum una cum fratribus defuncte persone ad proprietatem vocetur scilicet cum sororibus sola in dimidiam cum fratribus vel permixtim generis secundum susceptam distributionem in virilem portionem omnibus videlicet que de mulieribus ad secundas nuptias migrantibus scita sunt in suo statu duraturis.

Ad senatus consultum Orfitianum. Rubrica.

Imperator. Si intestate mulieris consanguinei existant et mater et filia ad solam filiam ex senatus consulto Orficiano hereditas

Idem. pertinet.

Non prius minimo superstitum minus mortis tempore succedentium minima scinditur hereditas. Quippe si mi-

In aut. ut fr̄s fi. l. ⁊ aut. de h. ab intest. § si uo cū filiis.

Cessante successione linee descendentis et eius que sola sit ascendentis uocatur primo fr̄ ... cum primis gradu ascendentibus ... [illegible]

[illegible marginal gloss]

...uiatae et uno fratre emancipatis duobus autem aliis in patria positis potestate superstitibus diem functa est et hii quidem in potestate patris fuerant prius quam in maternam hereditatem successerent rebus humanis exempta sunt inter duos tamen utiles non ambigitur fratres portiones.

Idem. Matri intestate defuncte secundum Orficianum senatusconsultum citra bonorum possessionem filia pro herede gerendo succedere non prohibetur.

Idem. Quociens de emancipati filii filieue successione tractatur: filiis ex his genitis deficitur intacta per solido successio. neque ulla defuncti defunctaeue patri minuitur cedatur intestate successio.

Idem. ... ms hereditas.

Si qua illustris mulier filium ex iustis nuptiis procreauerit et alterum spurium habuerit cuius pater incertus sit quemadmodum res maternae ad eos perueniant siue tantummodo ad liberos iustos siue ad spurios dubitabatur. Sancimus itaque ut neque ex testamento neque ab intestato nec a liberalitate inter uiuos habita iustis liberis existentibus aliquid penitus ab illustribus matribus ad spurios perueniat. cum in mulieribus ingenuis et illustribus quibus castitatis obseruatio praecipuum debitum est et nominari spurios satis iniuriosum satisque est acerbum et nostris temporibus indignum esse iudicauimus. Et hanc legem ipsi pudicitiae quam semper colendam censemus merito dedicamus. Cum autem concubina libere conditionis constituta filium uel filiam ex licita consuetudine ab homine libero habita procreauit eos etiam cum iustis liberis ad materna uenire bona que a iure legitimo et suo primo modo possidet nulla

Idem. ... inuidia est.

Quidam ancille sue per fideicommissum libertatem reliquit. eo autem a quo libertas relicta est moram in libertate prestandam faciente peperit ancilla et esse quidem ingenuum puerum uel puellam qui post moram nati sunt omnes ueteris iuris auctores consentiunt. dubitabatur autem inter eos si matre moriente potest succedere. Huius itaque dubitationem eorum decidentes ultius eam procedere non patimur: sed sancimus eandem matris progeniem heredem ab intestato posse ei existere saluo iure legitimo ex auctoritate senatusconsulti Orficiani amplificando et tam matre ex senatusconsulto Tertulliano quam prole ex Orficiano senatusconsulto inuicem ad suas hereditates uenientibus.

Idem. **De legitimis heredibus.**

De successione et titulo consanguinitatis uel in bonorum possessione que proximitatis nomine competit tam fratres quam sorores pari iure esse

de hys que sunt ex linea inferiori et superiori non est supra de tutela sat.
...a successione consanguinitatis et agnationis non admittebatur

...ser et sorores agnate sunt et hi ad successionem vel...

ues non eadem iure suscepti sunt. ius etiam eius hec hinc derogatur quod amitas vestras ab avo vestro dotatas esse proponitis.

Idem. Si vetus quem vos heredes instituit patri non quesitis hereditatem: preterea quod mortuo patre ac repudiata eius hereditate defuncte persone successionem agnovistis: ea que bonorum sunt defuncte persone ab hys separari que patris vestri fuerunt presses prudentie non ignorabit.

Idem. Consanguinitatis iure etiam feminas ad intestatorum successiones admitti posse exploratissimi iuris est. proinde cum fratris tui intestati mortui ad te consanguinitatis iure hereditas pertineat nulla ratione altius fratris tui filii ad eandem successionem aspirare desiderant. nam et cessante iure agnationis in persona omnium prorsus iuris beneficio ad te potius que fratrem gradum obtines hereditas pertinet. quam ad fratris tui filios qui tertio gradu constituti sunt.

Idem. Si autem nullum testamentum nepos patrui tui ordinavit aut intra quattuordecim annos constitutus fecit: et agnationis iure successio eius tibi delata est etiam citra bonorum possessionis subsidium legittimo iure sub nexus es.

Idem. Ad intestati successionem agnationis iure quam proximitatis nomine venientes heredes potiores esse certum est.

In autentica ut fratrum filii succedant § si vero neque fratres

Post fratres fratrumque filios vocantur quicumque gradu sunt proximiores. ut pares in gradu pariter admittantur: sublata differentia masculorum et feminarum. sola namque cognatio spectatur in talibus.

Idem. Defuncti filius extantibus heredibus et abstinentibus vel repudiantibus hereditatem fratri vel consanguinitatis iure succedere potest.

Idem. Patruo ac matertere de tertio constitutis gradu non pariter intestatis successio defertur. sed prius fratri agnationis iure sororis nomine anteponitur.

Idem. Si is de quorum successione agitur apud hostes defuncti secundum legis cornelie beneficium iure agnationis adita hereditate vel petita bonorum possessione successisti: substantiam eorum vendicare non prohiberis.

Idem. In successione intestate sororem quam avunculum minimum heredi potiorem non ambigitur.

Idem. Sciant omnes qui ad successionem vocantur pupilli mortui si defuncto eius patre tutorem ei secundum legem non petierint: intra annum omnem eis sive ab intestato sive iure substitutionis successionem eius si impubes moritur.

Idem. Denegandam.

Si ab eo qui ex sacro rescripto imperatoris constitutionem si postulaverint emancipationem liberorum petitum sit quatenus ei qui emancipandus emancipandave est nullum legittima iura per emancipationem extinguantur. eadem iura tam emancipato vel emancipate contra personas alias hoc modo coniunctas quam alyis itidem contra eum vel eam in hereditatibus vel successionibus et tutelis sint

[Gloss, left column:] ...ser et sorores agnate sunt et hi ad successionem tertie causa. vel pater. vel agnati qui sunt ex eodem patre. idem tunc si de iure pretorio pro bonorum possessione vel cog. qui ex eadem matre tantum ut si bitat. tamquam dicit parum. unde si sit successione mortui fratris tamquam absistit. licet non eadem dicte hodie est. ut. i. co. de succ. aut. itaque amitas vestras. loquitur filiis alterius fratris mortui. querentibus nos cum patris. ne suo etiam in ... preferat huius ut. i. l. consanguinitatis hodie enim non autem cessante. dotatas quia in vita hic tanto minus de hereditate. i. quod deb. cant conferre. ut. s. de coll. aut. quod loco. set illo optinet cum agi de hereditate patris non fratris vel sororis ut hic erat. quesitis quia. Si eius nudo aditiatis cum ignorabitis ut. s. si ab here. sc. absti. l. y. et s. de siti. l. f. Consanguinitatis i. agnationis. vel dic sororitatis quia est ex eodem patre admitti posse. de iure civili. ad te sororem. que est agnata nichilominus agnata ac omnes qui erant hinc nati ex eadem matre tantum. constituti sunt hodie contra lege h. aut. cessante que est enim. ab intestato et reliquum. tam aut. fra. si. l. i. ac. Cessante sola. Hic casus que est in te non est in cor. in. et si igitur defunct. explanatis legitur sine consul dic cessante repete. i. repudi ante linea ascendentium. que fit sola. i. sine liberis et bu. ergo semper positum iterum subauditum. diversos sensus habet. ut. s. de pet. he. nec illam. et omnibus in stirpem. h. cum succedunt cum patruus si aut non sunt patrui. sed soli filii duorum fratrum in capita succedunt sed. ut. in aut. et sin autem. defuncto ex eadem aut. ut. i. et. si non videtur et te vocari in stirpes quia ita dicit neque filios fratrum. et cum vivere videtur quod illi vocarentur in stirpes si si essent persone. i. fratres utrimque coniuncti. ut dic. i. et filii fratrum seq. alia aut. ex eodem et post fratres te. certum graduum. h. h. n

[Gloss, right column:] ... sola namque non est ex h. concede. admittatur et filios et filius sed ex illo ut filii filii. minimi. Post fratres. Post ex uno latere. ut si unus est consanguineus alter uterinus ab eo admittuntur. vel defuncto aquitis et hi dicit ac eorum siti relinquit quosdam aliquis fratres quosdam consanguineos tamquam quosdam uterinos ut. vel. matris proferuntur. patrius preferuntur. consanguinei. ut. i. l. e. l. idem antipatrias qui relinquat quosdam ex eodem patre. intret aliquos ex patre tamen. patruus preferuntur. fratres eius eodem matrimonio. utrique coniuncti. tamen inter se si quos secundum ex quodam patre tantum et alios ex matre tantum relinquit. et quaerat de iure intestati ut. i. co. de succ. l. si. at. itaque ac cum filius s. avunculus et matertera amitas vel ei pares esse fratribus defuncti non preferuntur patruo et amite. tamen in eodem gradu cum eis ut. i. e. f. id illo. sequi. alia aut. post fratres te. ex eod. cor. et si non fratres. Post fratres filius et filio tum filios sed proximiores sunt...

spectat. quete hic que diximus. s. de suis et le. her. aut. in successione. Sola nepotes qui erant tibi proprior sobrini ut. inst. de gra. cog. ... et quinto item si patruel est. ut. s. qui te. fi. po. l. si frater ... proximitatis. i. cognationis. aut. et. l. patruo. Ab intestato. sed contra hodie pa. aut. post fratres in loco legitimo. A patruo hic corrigitur pa. aut. post fratres. In successione intestate ut frater seu soror excludit avum a successione fratris seu sororis intestate quia ei a patre admittitur ex presertim aut. eo quod succ...

iura non ceteris fuerunt intacta.

Idem. Si maior quingenaria partum edidit, sed huius soboles suo partu sua constituit, et hereditatem eius nancisci a caesariana advocatione interrogati sumus. Perscrutantes licet in tabulis huius partus invenimus, et raro contingit, tamen medicorum que probabilia a natura noscuntur esse perducta respicientes omne ius quod ex quacumque lege vobis prostitutum est hoc meritum atque immutilatum huiusmodi filiis vel filiabus servari in omnibus successionibus sive ex testamento sive ab intestato, et summatim non absimiles aliis fiant quod similis natura efficit, maxime cum et antiquiore nostra lege huiusmodi nuptias permisimus impares eas iudicari minime concedentes.

Idem. De emancipatis filiis qui sacro rescripto principum in praetorio loca suis genitoribus meruerunt dubitatum est, cum ei anastasiana lex iura fratribus legitima noscitur servare, si quis ex his sine testamento et liberis decesserit, utrum ne ad fratrem vel sororem eius successio devolvatur, an ad superstitem patrem dubitabatur. Hanc dubitationem compendioso remedio duximus esse finiendam. Ideoque sancimus ad similitudinem maternarum rerum aliarumque de quibus iam a nobis lex imposita est huiusmodi hereditatem iure quidem dominii ad fratres vel sorores in totum pervenire, usumfructum autem eius patri in totum sive per eorum tradi... sive ad eas ingrediuntur nuptias acquirit sive per sacrum oraculum emancipato procedat sive alio legitimo modo a sacris paternis fuerint absoluti. Cum enim et pater utitur usufructu et totum eius est ad alios filios suos fratres pervenire, quod et cum ex lege anastasiana maximum articulum fratribus prospectum est, nunc a nobis in hac specie plenius eis subvenitur, ut pater habeat usumfructum, fratres autem vel sorores dominium rerum relictarum, exceptis maternis rebus in quibus si eadem mater suos fratres vel sorores reliquerit eos solos vocamus. Sin autem non supersint, tunc ad similitudinem aliarum rerum in totam substantiam dominium earum cedere, ut sit aptissimus in omnibus tractatus et non paternarum personarum vel rerum vacillans nostrum.

Idem. ...catur.

Lege duodecim tabularum bene Romano generi prospectum est, quae unam consonantiam tam in maribus quam in feminis legitimis et eorum successionibus nec non in libertis observandam esse existimavit, nullo discrimine in successionibus habito, cum natura utrumque corpus edidit ut maneat suis vicibus immortale, et alterum alterius auxilio egeat, ut uno semoto et alterum corrumpatur. Sed posteritas dum nimia utitur

non agnouit sed pretor eis subuenit hodie est una omnibus consonancia posteritas .i. media inter prudentia et rech

placet quod de illa faciet mencionem hic sed de qua adam grecca qui dicebatur cum cum illis qui remanserant in potestate

omnia insti. de leg. ag. suc. § ceterum. usque ad § si plures. successionibus sub audi exempti sunt ac germanas .i. sorores ex quo tamen patre tamen nate. nam hec prerogatiua germane prerogatiuam in successione patris defuncti. legitimas .i. agnatas consanguinitatis .i. sororitatis ut sic dicam. et nouitatis auctoris prudencie. germane sororis consanguinee. sanguinis agnationis. Incorrupta. quam in agnato uiciatum est .i. ab aliquo uicium dicatur sic .s. de los. et si matri. item non esse pena ubi delictum non est. ut .ff. de penis l. sanccimus. et ne quis constat. ut agnatarum nec in .l. pro .ff. nec eo h potest referri ad patruum et sic ad inferiora et ad nepotem et sic ad inferiora superiora in capita. uel in stirpes non ut .s. e. aut per fres. et diximus insti. de leg. agna. succe. § hoc etiam.

subtilitate non per eam induxit decretum sicut Iulius Paulus in ipso principio libri singularis quem ad senatus consultum Tertullianum fecit apertissime docuit. Cum enim conferendum esset ab intestato successionibus suas quidem filias ad similitudinem masculine sobolis in parentis uocari successionem et iterum germanas iure consanguinitatis eandem conuenit habere prerogatiuam. Deinceps autem legitimas feminarum personas siue iura consanguinitatis non possident a successione legitima repelli. cum maribus eadem successio pateat. Quare germana patris soror non ad successionem filii fratris sui una cum masculis admittitur uocatur. sed aliud ius in amita aliud in patruis obseruatur. ut quemadmodum ratione fratris filius ad successionem patrui uocatur. germana autem eius ab eadem successione recluditur. Huius itaque legis antique reuerentiam et nos antepositam nouitati legum censemus et sancimus omnes legitimas personas idest per uirilem sexum descendentes siue masculini siue feminini generis sint simili modo ad iura successionis legitime ab intestato uocari secundum gradus sui prerogatiuam non ideo excludendas. quia consanguinitatis iura secundum germane obseruationem non habent. cum enim

unius sanguinis iura remanent per uirilem sexum incorrupta. quare nature offendimus et legitimo iuri derogamus. cum et aliam maximam iniuriam res in se continet. plenisque quam uiuunt intestatum incognitum. Cum enim ad earum mulierum successionem masculi iure agnationis uocantur. quibus paciatur earum quidem hereditatem ad eos legitimo iure deferri. ipsas uero neque inuicem sed neque cum masculis posse eodem iure succedere. propter hoc solum per uirum quod femine nate sunt. et pro nomine uicio si hoc uitiosum est plenum innocentem grauari. Cum huius igitur cause legem .xii. tabularum sequentes et nouum ius nouissimo iure corrigentes et iam unum gradum pietatis introitum tamen sistem ab iure cognationis in legitimam uolumus successionem patrui sui uocentur non solum fratris filius et filia secundum quam iam diffiniuimus. sed etiam germane consanguinee uel sororis ut in e filius et filia soli et non deinceps persone una cum his ad iura auunculi sui perueniant et mortuo eo qui patruus quidem est fratris sui filiis auunculus autem sororis sue sobolis simili modo ab utroque latere succedant tamquam si omnes legitimo iure ueniant. scilicet ubi frater et soror superstites non sunt. his etenim personis precedentibus et hereditatem adeuntibus ceteri gradus remanent

quadam diminui conexi eorum filii ac nullo modo ut insti. de suc. cog. § .i. h aut non corrigitur de filia filii emancipati. sed hodie .l. per .C. ac uerum. Secundi gradus. nam fratres et sorores secundo gradu sunt. ut insti. de gra. cog. § .i. et filius fratris .i. in tercio gradu sunt. ut insti. de gradu. § .iii. ultra ut .i. § ceteris. ac legitimam .i. legi. agnatorum scilicet ut .s. .i. pro .C. ita si succedant qui proquam succesori. ut etiam capite hec hodie in stirpes. ut .s. ante post fres. si io. sed al. contra ut ex .s. insti. de l. ag. suc. § .i. successionibus. s. ahoz cognatorum qui sunt ultra tau gradum tenente ut succedant per agnatos. similiter ac .s. de ss. q. hec .s. de li. .l. si .s. ubi contra .l. .i. si de ecmo no esse. sed illa corrigit pauci post itam.

Cetera uis detentar his legitimis successoribus que tamen omnium cognato dicet si ..... del. § .u. ac quo

[Pr]eterea Nemmimus constitutio .r. ut supra .l. pro ta et breuiter rememorat eam huius constitutionibus. ut insti. de l. agn. suc. ceterum ius § ad § si plures manifestum. ut inst. de ss. emancipati. hec ut frater fratri succedat. insti. de ... dixi ei illa tamen de iure tutela ut .s. de l. tu .l. certa. ut saluum sit eis quod

[P]enitus debuissetis eam .s. sororem ac patruit quo ad utrumque ci desunt de agnatus et tam ad alteri emancipati quam ad eam que in potestate remansit sed hodie contra ut .s. de l. .iii. C. .l. .iii. sollempni et hodie tamen non cogi.

VI

sollempnitas in bo. pos. petenda ut s. qui admit. ad mitt. ad bo. pos. l. fi. et plt.

anno patre nati. i. alio viro quam an vel post habuit. non ex eo ex quo privigni nati sunt. non solum ex alia matre ...

[S]i patri tuo sobrino scilicet filio patruelis ...

penitus semoti, illo scilicet duobus observando ut successio non in stirpes sed in capita dividatur, et is gradus in ordinem legitimum transferatur, ceteris omnibus successionibus secundum ius usque ad praesens tempus observatum in suo statu manentibus, sive iam aut causis iam evenerunt secundum quod pristina iura volebant eorum fiat divisio.

Idem. A. Tribucio.

Memini nos antea divinam promulgasse constitutionem per quam ad vestigia legis duodecim tabularum totam progeniem ex legittima subole descendentem sive masculinam sive femininam legittimo iure hereditatem adipisci sancimus, ut quemadmodum ipsis a legittimis succeditur, ita et ipsi legittimarum personarum amplectantur successionem. In qua constitutione unum gradum ex cognatis in ius legittimum reduximus, id est germanae filios et filias et sororis uterinae filios et filias, quam constitutionem in suo robore permanere censemus. Cum autem in nostris nominibus tenor eius a nobis relatus esset et subtiliore tractatu habito necessarium duximus ut si quid ex persona uniuscuiusque frugi inventum est, hoc cum perfectissima diffinitione disposito nostras leges ampliare: ex persona filiorum emancipati patris, licet subtili iure capite fuerat deminutus, attamen in praesens successionem sine ulla deminutione vocare manifestissimum est,

non eodem autem iure etiam ad fratrum suorum successionem ab eo vocabatur, sed nec filii eius iure legittimo suis patruis succedebant. Necessarium duximus hoc primum corrigere et legem Anastasianam iusto incremento perfectam ostendere, ut emancipati filii et filiae non solum in primis hominis ad suorum similitudinem succedant, sed etiam in fratrum vel sororum suorum successiones, sive omnes sui sive omnes emancipati sunt sive permixti, cum emancipatis integro iure invicem succedant, et non secundum legem Anastasianam per aliqua diminutam. Hoc quidem de filiis emancipatis sancire bellissimum nobis visum est. Sed nec fratrem vel sororem uterinos concedimus in cognationis loco relinqui, cum enim tam proximo gradu sunt, merito eos sine ulla differentia tamquam si consanguinei sunt cum legittimis fratribus et sororibus vocandos esse censemus, ut secundo gradu constituti legittimam successionem eligant, repulsis aliis omnibus qui sunt ulterioris gradus, licet legittimi sint appellati. Et hoc quidem de secundo gradus successione satis abunde quod nobis cum summa utilitate disposita sunt. Cum autem tertio gradu ex transversa linea fuit locus, ubi prius et filiis fratrum et sororum locum antiquitas dedicavit, una cum illis tam emancipati fratris quam emancipati patre lo

habuit ex alia precedenti uxore. ac consanguinei putant nati ex eodem patre ex alia tamen matre. ambigitur. ut ff. ti. l. i. ac nam si. constitutionem si privigni matris eorum ... amatior ... numquam sunt ... non accideret ...

heres repudiet volens quaerente hereditatis ... tus succedat quod dixi ergo ... ut ff. de suis tabul. l. a. ... l. ii. ff. de acquir. her. quamquam ... fallit in casu ut instituto de herede in filium mens voluit ut ff. de her. insti. l. si quis ita.

hrs institu. aut iuste m aliovt sftv. l. l. p. lt. q est contra ss. ubi fuit filius institutus sb condone emanci

roris filium tm mo et filias siue emancipatos siue suis ptibo constitutos. et neminem alium ultius nec non fris utim et sororis gmane ul consanguinee ul utine filium et filiam tm mo ex legittima linea inuicem uocari censemus sicut iam sanximus ut omnes qui ul ab antiquo iure ul a nra liballitate in legittimorum quidem positi sunt proga tiua. eodem tcio gdu sunt simul iure uocenti n. successionis uidel3 iure et in hac pte suando ut si qui ex scdo gdu uocati renunciaũint hditati et noluint eam adire nullus qa alius sit in so gdu qui succede pot et uult tunc hij quos psenti lege e numauimus ex tcio gradu in locum recnicum succedant. Ju[s] quo etiam obsuando ut successio non in stirpem s3 in capita diuidatur. ceteris oibo successionibo sm ius usq ad psens tempo obsuatum. pcedentibo et nullo ex cognatis sup memoratos gdus ad iuris agnati formam redigendo s3 suum ordinem suamq pximitatem tenentem incorruptam. qs aute psonas ex iure agnatois i legittimas scciones succone tinsuerimus eas et tutele gnamum uicissim suppoim3 scil3 si et masculi sint et pfecte etatis sm iuris consitionis tenorem ut non solum lucri

Scimus maritalem aut et filiaciatus patto ul donae pp nupc. mulier filii ex

suatur. s3 etiam gnamin sbiungentis si qui aut causis iam euenerint. et p iudicialem sententiam ul amicabilem tns accoem sopiti sunt nullam senciant ex hac lege retcta cos.

Communia de successionibus Rcr.

Impator.

Scire debuisti si te emancipato pacorem eam que in familia mansit in altius emancipati bonis non hri s3 eos pariter si sollempnit pecierint bonorum possoem succede.

Idem. Si p2 tuus, ppon consobrino tuo agnato constituto et intestato defuncto iure cum hditate ul hbitino non inttuemente sine capitis diminutoe pemp to sollempnit bonorum possone admissa successit ac tibi pris tuj quesita hditas est adire psidem. puincie debes ac tutorem eius de tutela conuenire.

Idem. Uictrico, priuigni successionem intestati ciuili ul honorario iure non deberi etissim

Idem. Cum est.

Seruus successores hre non potest.

Impr. Amite cuj successisse filios suos ppoinis hditatem tuo nomine non recte petis s3 qm eos etiam intestatos diem functos asseuas sicq hij quos priuignos eius sic amite dicis eorum consanguinei fuint fres tam agnatois qm cognatois fuint

Constitutio Friderici

Omnes peregrini et advene libere hospitentur et si voluerint hospitati si testari voluerint de rebus suis ordinandi liberam habeant facultatem. quorum ordinatio firma et inconcussa sit. Si vero intestati decesserint ad hospitem nichil perveniat sed bona ipsorum per manus episcopi tradantur si potest fieri heredibus vel in pias causas erogentur. Hospes vero si aliquid de bonis talium contra hanc nostram constitutionem habuit triplum episcopo restituat quibus in suum fuit assignandum non obstante statuto aliquo vel consuetudine que hactenus contrarium inducebat. Si quis autem contra presumpserit eidem de rebus suis testandi interdicimus facultatem et in eo puniatur in quo deliquit alias puniendus prout delicti quantitas exegit puniendus.

In aut. de consanguineis et uterinis.

Itaque mortuo quoque patre si decedat intestatus sine liberis relictis fratribus aliis consanguineis aliis uterinis quibusdam ex utroque parente coniunctis in eos transmittit hereditatem qui ex utroque parente coniuncti sunt.

secundo gradu constitutos tam per feminam quam per masculum? non ambigitur. nam si amitinis tuis alio etiam patre natis nunc quoniam eorum matris privigni sunt admissi fuissent ad bonorum possessionem parentis eorum venire dicas. Sub.

Idem. Successionem. Avunculo potior qui est tercio gradu quam consobrino qui sequentem occupat deferri successionem intestati certi iuris est.

Idem. Affinitatis iure nulla successio permittitur.

Idem. Antequam scriptus civis cum quo portionis capax repudiet hereditatem vel alia ratione querende facultatem amittat ei qui testamentum reliquit intestato nemo succedit. Igitur perspicias quod testamenta nec successionis spectare ante intestati bona defuncti non

Idem. recte vendicentur. Ancille dominus liberi hominis cum quo contubernium habuit per hanc communionem successiones vendicare non

Idem. potest. Nutritoribus hoc nomine civili nec honorario iure defertur hereditas.

Idem. Scimus quemadmodum de hiis rebus quelibet in sacris constitutionibus ex occasione maritali acquisite sunt certus ordo destinatus est ut si quis ex hiis ab hac luce fuit subtractus post eius quoniam victus est ad eius liberos vel nepotes vel pronepotes concedatur quibus non existentibus ad fratres suos ex eodem matrimonio progenitos. vel si etiam non supersint ad fratres ex aliis nuptiis procreatos. Cumque nemo eorum fuit relictus tunc ad patrem perveniat. ita et de hiis que ex materna linea pervenitur cumque occasionem sunt vel inter vivos vel per ultimas dispositiones vel ab intestato decedunt. Similis ordo fuerit: primo in filii vel filie successione eius posita te vocanda ea que non mutata sint consorcio eiusdem vel alienum minime secundum predictum ordinem accersito tunc ad ultimum locum pater a legibus conclametur. et sin filii non certam hereditatem relictam sed triste lucrum sibi lugeat acquisitum. In omnibus videlicet casibus in superstite sobole heredum et fratribus adhuc viventibus qui ad hereditatem defuncti patrem antecedunt usufructu rerum earum dominium ad eos perveniat apud parentes remansuro.

De bonis paternis vel maternis et materni generis. Rubrica.

Res que ex matris successione sive ex testamento sive ab intestato fuerint ad filios devolute ita sint in parentum potestate ut fruendi dumtaxat habeant facultatem. dominio videlicet earum ad liberos pertinente. parentes autem penes quos in earum rerum retinendi fruendique tantum potestas est omnem debent tue[ri]

Cum sublibus ex omnis. ius antiquum omnia acquisita per filium fam. preter castrense vel quasi dabat patribus sed lex statuto constantini novum ius in omnibus que venita [illegible] lequitur de rebus filii fa. ex maritali occasione quesitis sequens lex ostendit ad omnia que ex materno genere acquisiti. ad omnia advenientia ut. j. ti. l. cum oportet ac. final

Nisi tricennale tempus transierit a detentatio dominos accipientes faciat incipientes in filiis currere quo sine potestatis appareant existentes nisi aliquem impubes tempus adiuuet.

Nisi tricennalis sit praescriptio quod possessor dominus sit.

Nisi sit dominus non per opinionem quem fiendum directum praescriptionem xxx. [illegible]

[illegible]

de rei diligentiam adhibere quod iure filiis debetur in examine per se uel per procuratorem poscere et sumptus ex fructibus impigre facere et litem inferentibus resistere atque ita omnia agere tamquam solidum perfectus quod dominium eis fuisset acquisitum et personam gerant legitimam. Ita ut si eam rem alienare uoluerit: emptor uel is cui res donatur obseruet ne umquam partem earum rerum quas alienari prohibitum est sciens accipiat uel ignorans doceat enim pater dotem prius uiris eam rem esse quam donat aut distrahit et emptori si uelit fideiussorem licebit accipere quia nullam potest praescriptionem opponere filiis quandoque rem suam petentibus. Item uendicantibus.

Quicquid auus auia proauus proauia ex materna linea uenientes nepoti nepti pronepoti pronepti testamento fideicommisso legato donatione uel alio quolibet titulo largitionis uel etiam intestati successione contulerint: pater filio filie ue integrum uindicat custodiat ut uendere donare relinquere alii obligare sicut nec materna bona non possit usufructu dumtaxat ad eum pertinente. Ita ut si quando ad eum ipse super huius limitem totius potestatis amittit defuncto eo filio filie ue proprio computentur, nec ab ullis eque pre sunt coheredes uendicentur. Item. Si uero in materne emancipati sunt filii et post ea mater decessit quam omnium commodo destituitur pater nec retinet usumfructum, utiles ei materni filios sine uiro sine plures sunt usufructus tribuimus portiones. Si uero mulier moriens alios ex filiis emancipatos a patre alios in patria potestate dimisit in hoc casu dispari utetur maritus defuncte beneficio quod casu utrique praescripsimus. Id est circa eorum quidem portiones quos adhuc in sacris retinet usumfructum ex legum auctoritate retinebit et premium delatae cum uolet emancipationis accipiet, in eorum uero parte quos exisse de potestate uiua matre constituit usumfructus inter eos portionis simpliciter percipiet. Quin nepotibus etiam uel neptibus hoc obseruandum esse censemus, ut maritus qui uxore mortua non extantibus filiis cum solis nepotibus uel neptibus ex hac lege ad emolumentum uocandus est. Si uero unus uel una plures ue nepotes ex filio uno uel pluribus qui in potestate decesserint, peruenti sunt, hoc iure utatur quod de filiis constitutum est. Nam licet hoc nouum est quod praesens lex constituit in nepotes, non est tamen abre ut in hoc casu deteriores esse nepotibus filii non sinantur. Hac quia auus ueniens cum nepotibus in potestate dimittentibus usum fructum bonorum omnium que ex defuncte aut e successione delata sunt [illegible]

[illegible]

Quicquid per nepotem [illegible]

[illegible]

In aut. ut lice. ma. et avie. § quia vero et. § si qis aut. et in aut. ut nulli iudi. § quia vero. coll. ix.
Idem est in his que ex lege deferuntur liberis parentibus presumentibus solvere matrimonium casibus diffinitis. In aut. de her. que ab intes. § si vero. coll. ix.
Idem hereditas fratris sororis ne ad quam una cum patre

VI In aut. ut lice. mat. et avie. coll. viii. in princ.
Excipitur quod eis datur aut relinquitur ab aliquo parentium condicione hac adiecta ne patri pervenia[t] ususfructus admittitur. Et forsan si aliunde querit lege predicta.

non is qui libertatem eam mancipatione largitur: simul et ab ipsis sicut de filiis constitutum est premium manumissionis accipiat. vel si ex pluribus alteros manumittat alteros retinet: ex parte manumissorum legitimum premium, ex parte vero in potestate manentium retineat usumfructum. § Sed si nepotes sint neptesve aut ex emancipato filio aut ex filia procreati aut ab ipso avo avia vivente facti sui iuris, idem avus vivus cum ipsis portionis habeat usumfructum. Si vero ex nepotibus neptibusve tempore constitutionis in avi successionem vocantur alii in aliena sunt potestate id est mariti defuncte, alii sui iuris sunt: circa personam quidem eorum qui in potestate consistunt et in usufructu consequendo et in emancipationis premio consequendo idem servetur: filiis vero qui sui iuris sunt facultas capiendi usufructum inter eos portionis habeatur. Eadem autem et de pronepotibus sexus utriusque sancimus manente discrimine, que de singulis sancita est si filii sint pariter ac nepotes.

Idem. Omnem ambiguitatis confusionem amputantes hac liquida et compendiosa lege sancimus circa usumfructum maternarum rerum nullam esse differentiam sive in primo matrimonio pater ex quo filios habuit permanere voluit sive non venerit cum filiis super duobus vel legibus que de maternis bonis late sunt suam habentibus firmitatem. Parentes igitur usumfructum maternarum rerum etiam si ad secundas migraverint nuptias sine dubio habere debebunt, nec ullam filiis vel quibuslibet ex persona eorum contra parentes improbam vocem causationemque posse competere.

De bonis que liberis in potestate constitutis ex matrimonio vel aliter acquiruntur et eorum administratione. Rubrica.

Imperator. Cum venerande leges vetuerint patribus iure potestatis acquiri quicquid eorum filiis avus avia proavus proavia a linea materna venientes quocumque titulo contulissent: hoc quoque convenit observari, ut quicquid uxor marito non emancipato vel maritus uxori in potestate posite quocumque titulo vel iure contulerit seu transmiserit hoc patri nullatenus acquiratur: atque ideo in eius tantum cui delatum est iure dicione permaneat.

Idem. A. Ablavio. Constitutionis nove capitulum clariore interpretatione sancimus ut que vel quia per filios nepotes et pronepotes item per filias neptes proneptes quamvis in potestate sint minime acquiri decrevimus a marito vel uxore quocumque titulo collata sive ultima voluntate transmissa nullus ad id quod pertinere extimet quod ab ipso parente datur dotis vel ante

quidam vero a parentibus nominatur nepotum vero immutilata ... accipiat quod est hodie dimidia usufr. ... acquiri ... si nepotes dixit de nepotibus filii q

voluntate illata ... in quo ad usufr. ... confirmamus ... constitutionis ... marito uxor collata in se retrotraheretur ... si constante circa principem maritus ut liberi ... ad patrem retrahat et liberis ex

[illegible]

nuptias donatonis cā pro
una ex memoratis psonis
pstitum fuīat ut minime
ad eum sicut iustum est revertat͡ᵉ
psipiciendum ē enim ne
hac invecta formidine par
entum c̄ca libos munificē
cia retardetur. Sz ut hyus
potestatis iure ad pentes re
usis ceta que ex sba sp̄ali
coniugis ad supstitem de
uen̄ant. q̄m ius ydem in sa
cris sint fructu tm̄ solo atq̄
usu pentibꝫ deputato domi
ei qui a coniuge ul̄ que me
ruit refuetur. parente pro
emancipatōnis etiam bn̄
fitio si uolūit sicut in mat͡ᵉ
nis rebꝫ ul̄ que p eandem
lineam venerint p̄mium
ᴵdem. 𝔈. hituro.

Quod scitis porbꝫ contin
etur. neq̄ a filia que in pot
tate ē donatōem an̄ nupcias
pr̄a neca filio dotem acqui
ri. eo addito confirmamus
ut defunctis hiis adhuc in
potestate p̄ris si libis extanti
bꝫ moriantur. ad libos eorū
cedere res iure hreditatis non
ad p̄res iure peculij tm̄ sim
tantur. nec p nepotes avo
videlicet acquirende. Sin autem
nepos supstitibꝫ tam p̄re
q̄m avo p̄rno diem suum fi
ne libis obierit. eorum dom̄
ium que ad ipm ex ma͡tre vel
ab eius linea pvenerint non
ad avum sz ad p̄rem eius pe
veniat. usufructu videlicet
in his casibꝫ avo dum super
erit servando.

ᴵdem. Quecumq̄ res ad fili
um ul̄ ad filiam nepotes si
ue pnepotes utriusq̄ sexu
in potestate constitutos. ex p
ore ul̄ scdo aut t̄cio seu coniu
gio nuptiosiore puenīunt ex
dote ul̄ q̄cumq̄ donatōne
seu hreditate legato ul̄ fidei
misso earum rerum usq̄ in
diem vite sue pat͡ᵉ ul̄ avus ul̄ p
avus usumfructum hant.
easdem res quocumq̄ mō a
lienandi ul̄ pignoris seu yp
othece iure obligandi facul
tate eis penitus interdicta. Sc̄do
mīmo videlz earundem ad
filios [intestati] ↄ nepotes siue pnepo
tes utriusq̄ sexus pmanen
te etiam si ex eo mīmo pcrea
ti non sint ex quo eedem res
ad pentes eorum. qui que ve
in potestate sunt fuīant devol
ute. Eo videlz obsuando ut
morientium f̄rm sororū ve
porcōnes qui que ve ex eod
m̄rimonio pgeniti ul̄ pgeni
te sunt. primo quidem ad lib
os eorum ut dictum ē si tam
fuīnt. deīn hiis non extanti
bꝫ ad supstites tm̄modo fr̄es
ul̄ sorores eorum pueniant.
aut ad supstitem si ex hisd̄
fr̄ibꝫ siue sororibꝫ unus una
ue remanse͡it. Omnibꝫ aut q
ex eodem coniugio fuīnt pc͡e
ati defunctis tunc demum
ad eos qui ex alio sunt m̄im
o editi eas res puenire p̄cipe
re statuimus. nullo autem
ex memoratis psonis existe
nte pentibꝫ non quorum sub po

[illegible]

[illegible] 48

patri succedens petitis coi aliqui in solidum patri quesitum ... [illegible]

tiate sunt usumfructum dumtaxat habituris memoratas res iure potestatis alienandi vel obligandi licentiam denegamus. Non prohibendis hisdem liberis quandoque sui iuris fiunt nulla temporali prescriptione obstante easdem res omnibus modis vendicare nisi forte post eorum potestate parentum eos contigit habere tamen temporis effluxerit ut ex continua et inconcussa tenentis possessione eorum excludatur intentio.

Idem. Non sine ratione de negocio quidem incumbit multas civis vestra suggestio meminit. Germanum eius utitur magnitudo tua dum si legibus ex utraque parte platinam eis cedit consulendam esse clementiam. cum mulier diversis iuris lectionibus idem intelligi maritum et sponsum mereatur. probare germanus autem mariti nomen vel solum quam nuptias exegit recitatione constitutionum divorum retro principum Theodosiani et Valentiniani quod cavetur quicquid maritus uxori in potestate constituti mulierem sive quesierint non patri acquiri sed ad eorum iure proprie imponi. Censemus ergo significatione nominis maritus tutor per ceptum minime intelligatur. ex quo videlicet in civitate est dubietas. at tamen quia consequens est in ambiguis atque legum diversis interpretationibus titubantes causas benigne atque naturali sui iuris moderamine temperare. non piget nos in presenti quoque quod negocio de quo sublimitas tua suggessit equitati convenientem videri atque tante existimationis virum atque disertissimum iurisperiti optimonem sequi. qui cum de dotali predio tractatu proposito idem tam de uxore quam de sponsa observare arbitratus sit licet lex Iulia de uxore tamen loquitur. quare ratione tam sponsaliciam donationem quam hereditatem quam memoratus sponsus suam sponsam lucri voluit non acquiri patri sed ad eam pervenire benignum esse prospicimus.

Idem. Dicimus.

Cum oporteat similem providentiam tam patribus quam liberis deferri. invenimus autem in veteris iuris observatione multas esse res que extrinsecus ad filios familias veniunt et minime patribus acquiruntur. quemadmodum in maternis bonis vel que ex maritali lucro ad eos pervenerunt. ita et in hiis que ex aliis causis filiisfamilias acquiruntur etiam indulgimus diffinitionem. Cum igitur si quis itaque filius familias vel pater suus vel avus vel proavus in potestate constitutus aliquid sibi acquisierit non ex eius substantia cuius in potestate sit sed ab aliis quibuscumque causis que ex liberalitate fortune vel laboribus suis ad eum pervenerant. ea suis parenti

hic est adventicium de quo modo dixit. accesserunt castrensia ergo quasi non quesierit patribus etiam quo ad usumfructum. Sunt et alii casus in quibus similiter pater non habet usumfructum ... [illegible]

Excipitur pervenerant ... [illegible]

[illegible]

administrator ut in cor. et est ad hoc ut lex possit apponi...

bus non in plenum sicut antea erat, sed usque ad solum usumfructum acquirat. et ususfructus quidem eorum ususfructus quidem ad patrem vel avum vel proavum, quorum in sacris sit constitutus, permaneat; dominium autem filiis familias inhaereat ad exemplum tam maternarum quam ex nuptialibus causis filiis familias acquisitarum rerum; sic etenim a parentibus nihil derogabitur usumfructum rerum possidentibus, et filii non lugebunt quae ex suis laboribus possessa sunt ad alios transferenda, aspicientes vel ad extraneos vel ad fratres suos quod etiam gravius multis esse videtur. exceptis castrensibus peculiis, quorum nec usumfructum patrem vel avum vel proavum habere veteres leges concedunt. in his enim nihil innovamus, sed vetera iura intacta servamus, eodem observando etiam in his peculiis quae quasi castrensia peculia ad instar castrensis peculii accesserunt.

Sub hac etiam distinctione huic legis articulum inducimus, ut in successione quidem earum rerum quae extrinsecus filiis familias acquiruntur, vetera eadem observentur, quae in maternis et nuptialibus rebus statuta sunt. non autem hypothecam filii familias adversus eos sive parentes viventes adhuc seu iam mortuos sperare audeant, nec ... eis super administratione vel alienatione vel

hypotheca suo nomine parentibus denegata, rerum habeat parens plenissimam potestatem uti frui his rebus quae per filios familias secundum praedictum modum acquiruntur, et gubernatio earum sit penitus impunita, et nullo modo audeat filius familias vel filia vel deinceps persone vetare eum cuius in potestate sunt easdem res tenere aut quo modo voluerit gubernare. vel si hoc fecit, pro ... potestas in eos extendenda esse. sed habeat pater vel aliae personae quae supra enumeratae sunt plenissimam potestatem uti frui gubernare quas res praedicto modo acquisitas. siquidem ex usu earum pater avus vel proavus collegit habeat licentiam quemadmodum cupit haec disponere et in alios heredes transmittere. vel si ex earum rerum fructibus res mobiles vel immobiles vel se moventes comparaverit, eas etiam quomodo voluerit habeat et transmittat et in alios transferat sive extraneos sive liberos suos seu quamlibet personam.

Cum autem res eo memorato modo acquisitas parens noluerit tenere, sed apud filium vel filiam vel deinceps personas reliquerit, nullam post obitum eius licentiam habeant heredes alii parentis, sed eundem usumfructum vel quod ex hoc ad filios familias pervenit, utpote parenti debitum, sibi vindicare. sed quasi donationem in filium celebrandam qui usumfructum

subsidium

detinuit. quem patrem liberi oportuerat: ita cum eo pro morigeratione intelligatur: et eundem usumfructum post obitum patris ipse lucretur: parente vero exactionis quae debitae a filio qui usumfructum consensus possidebat: suae potestati vel successioni minime transmittente. quatenus in omni parte intacta successio eius permaneat: nec altercationis cuiusdam maxime inter fratres oriatur occasio. Cum autem constantiniana lege cautum erat: si filiusfamilias ab his qui eos in potestate habent nexu patrio per emancipationem liberentur debere patrem etiam partem bonorum quae acquiri non solent quasi remunerationis gratia a filio accipere vel retinere: ex hac causa iterum pars non minima substantiae eorum adimebatur: sancimus huiusmodi casum intuitu emancipationis liberis imposita non tertiam partem dominii rerum minime acquisitarum: sed dimidiam ususfructus apud maiores qui emancipationem donant reside. exceptis et in hoc casu castrensibus et quasi castrensibus tantummodo peculiis quibus nihil in hac causa diminuitur: sic enim nec ubiis cuiusquam secus aliquid dominii auferetur: et patribus amplioris praemii ususfructus assignabitur: hoc obtinente et si in emancipatione specialiter hoc minime fuerint. Sed nisi specialiter vel in emancipatione huic praemio renunciaverint vel donatione facta sese ab huiusmodi beneficio alienaverint: et in iis hoc constituerint: maneat ad eos etiam hoc tacentes ius beneficium ususfructus retinendi: ut post obitum eorum et ususfructus in omnibus memoratis casibus ad eos perveniat quorum dominium est: scilicet secundum quod iam disposuimus: in successionibus eorum omnibus servandis quae de maternis et nuptialibus bonis consultissimis legibus definita sunt. Sed cum tacitas hypothecas tacentes leges in quibusdam certis casibus introduxerint: quemadmodum et nos in maternis ceterisque quas servare necesse est. et dubitabatur ex quo hypothecas competere oporteret: utrum ve ab initio an ex eo tempore ex quo male aliquid gestum est: compendiosa narratione interpretationem incrementi generande vel defendendae administrationis vel observationis esse spectandum: et non tempus ex quo aliquid male fuit idem vel gestum.

Cum multa privilegia imperialibus donationibus iam praestita sunt: dignum meremur in his offerre nostra dignata est clementia. si quis igitur a serenissimo principe vel a piissima augusta sive masculus sive femina donationes fit consecutus vel consecuta sive immobilium sive mobilium seu se moventium rerum filiusfamilias tamen constitutus

uel constituta habet his res omnimodo acquisitione absolutam et nemini eas acquirat: neque eorum usumfructum pater avus vel proavus sibi vendicet: sed ad similitudinem castrensis peculii omnem facultatem in eas filii vel filie familias habeant. Sicut enim imperialis fortuna omnes superemineat alias. ita oportet principales liberalitates culmen habere precipuum.

Idem. Cum non solum in maternis rebus que filiisfamilias deferuntur: sed etiam de aliis omnibus que acquisitionem effugiunt. et maxime post novellam nostri nominis legem. que omnia que extrinsecus ad filiosfamilias pervenerint et non ex paterna substantia non esse acquirenda patribus statuit nisi tantummodo ad usumfructum: varie altercationes exorte sunt et varius eventus variis quibus continetur casibus exortus. et semper in iudiciis versatur: necesse erat et apertissime omnia dirimere.

Sancimus itaque in omnibus rebus que fugiunt quidem acquisitionem: usufructus tantummodo patri offertur vel aliis parentibus a filiofamilias cuiuscumque gradus vel sexus sive pater adire filiumfamilias integre etatis compellit et ille reclamandum existimat: sive filiusfamilias adire cupit et pater in contrarium inclinat. habeat licentiam et patrem ipsum invito adire hereditatem recusante filio. et omne sive dampnum sive lucrum in suam habere fortunam. nullo ex hoc preiudicio filio generando: sive e contrario patre recusante filius adire hereditatem voluerit. nullam acquisitionem nec usumfructum patri offerri. sed ipsum filium sibi imputare si quid ex hoc contigerit: nulla actione neque contra patrem danda ubi adversus eius voluntatem filius hereditatem vel legatum vel fideicommissum vel aliud aliquid ex quocumque titulo sive donationis sive alterius cause sibi acquirere maluerit: neque adversus filium simili modo actione extendenda. ubi recusante eo pater sua auctoritate hoc evenire dicet. his ad actiones pertinentibus ex presenti lege patri competentibus. sed habeat pater omnem licentiam et actionem movere et ab aliis pulsari. ubi ad eum totum commodum advenit. et filius simili modo in agendo et pulsando solus habeat et detrimentum et commodum.

Necessitate possibilitate iudicibus patri imponenda tantummodo filio consentire vel agenti vel fugienti. ne in iudicium sine patris voluntate videatur consistere: quod si plene etatis filius est qui paternam voluntatem sequi non patitur.

Sin autem in secunda etate adhuc filius est hereditate ei delata. pater consentire adeunti hereditatem noluerit vel patre volente ipse reclamaverit. siquidem recurrit

VI

filius, licentiam damus patri solummodo hereditatem adire et eam pleno iure heres habere, his omnibus que superius diximus locum habentibus. Sin autem patre recusante filius adire maluerit, damus quidem licentiam ei hoc facere. Patre autem nolente res filii gubernare, propter eandem necessitatem habeat facultatem filius adire competentem iudicem et ab eo petere curatorem hereditati dari per quem rerum gubernatio in eum delatarum procedat, sin utroque casu in integrum restitutionis auxilio minime ei denegando. Similique modo in filio familias milite qui recusaverit aditionem hereditatis que ei ex castrensibus occasionibus pervenerat, patri danda licentia adire hereditatem ut ad ipsum perveniat pleno iure tam per usumfructum quam per dominium eandem hereditatem possessurum, quasi ipse pater ab initio fuisset heres institutus, eo videlicet subiacente omnibus oneribus hereditariis et omnia commoda habituro et ad filium nullo periculo redundante. Et hec quidem in his casibus observanda sunt quibus discordia inter patrem et filium vertitur. Ubi autem in unum voluntas eorum concurrit, et patrem usumfructum et filius habeat proprietatem, et in agentibus et fugientibus pater quidem suscipiat actiones et eas moveat cuiuscumque etatis filius inveniatur ad

hibeatur etiam filiorum consensus, nisi adhuc in prima sint etate constituti vel longe absint, sumptibus videlicet a patre pro rerum incrementis faciendis. Cum enim nuda proprietas apud filium invenitur, ex qua substantia possibile est eum sumptus litis dependere? Sin autem es alienum ex defuncti persona descendit, cum etiam apud veteres hoc esset sancitum ut qui pro debitum es alienum supersederit, habeat pater licentiam ex rebus hereditariis primum quidem mobilibus, sin autem non sufficiunt et ex immobilibus sufficientem partem filii nomine venundare et illico reddatur es alienum et non usurarum onere pregravetur. Quod si pater hoc facere supersedit, ipse usuras vel ex redditibus vel ex sua substantia omnimodo dare compelletur. Sin autem legata vel fideicommissa sive annalia sive semel relicta inveniuntur his personis, siquidem tales redditus sunt qui sufficiunt ad annalia legata, pater ex his redditibus hoc dependere compelletur. Si autem non habet substantiam sufficientem redituum ad legatorum vel fideicommissorum prestationem, vel minime redditus vel alias accessiones contineat, sint tamen res mobiles vel immobiles, utiles quidem non tamen inutiles, veluti domus in provinciis preciose sint vel ubicumque posite vel suburbane, ex quibus his legata possunt

coll. aut. q̄d locum ꝗ cum hic dicit ptem actom mouere an satisdabit u. ol. fol. ul' ꝺcrato uidetur q̄ non cum agitur

omnib; quia nō finitur ul' mochs omnib' ut l. ai. ab audi ferr. quasi dicat morte finiri. acc.

uinus adom inistrator. s. de admi. tu. l. si. ꝗ. defensi onem si ecais suit defensione cum defen datur ꝗ. qui satisda. cogi. si filius. ubi de hec diri. ꝗ. reuum ꝗ satisf. tad. quia fru ctus pcepit. ut supra usufructu si. ꝗ. usufr. l. ha tenus. super sedentur ꝗ. deuu. doc. l. multi. ipn. ꝗ. de x. sig. sub signatu ꝗ bona. l. he ditatie. appe llacō. ꝗ. de coll. bo. cum emancipati in prime. si. ar. cont. ꝗ. ad tre. l. cogi. in prim. de pente. q. d. nulla. com pellatur. hic ergo exigit filius i conti nua. a prec. est in prime. ꝗ. s. cū optet ꝗ nō a pp̄ca. ul. pt. ꝗ. set ler si satisd. ubi noie filii. nō causam alie nandi. si oꝗ. de usc. inpos. mut. l. si. ꝗ. di minucōe ꝗ. de pos. hedi nis. cōtine at. l. stam al ere. s. in dig nitate man cipiorum. ut ꝗ. de usu fr. ꝗ. set r si quid. ꝗ mancipiorum. deteriore facē sic de quol; fructuario ut ꝗ. d. u. sufr. l. sic ꝗ. fructuarius. reuerentia. secus ergo in in pre. ut. s. de s. is. nupt. hac eedali. ꝗ. hus illos si nō casu ibi fruc tuarius nō satisdat. s. de utendo fruendo arbitrio boni uiri sunt raliq. ut ꝗ. q. r. a dom usufr. amitt. si r. sufruct. ꝗ plano. ꝗ de ꝺcimus nō reddendis nō. ut. s. e. ti. cum optet. ꝗ. nō autem. r. s. de s. is. nupt. siquis prioris. ꝗ. si.

explicari. si ma dabitur pri sufficientem ptem earum similiter filiis nomine uender satisfacere legatis. si hoc periculum dio obseruando ut et manci pia ipse usufructuarius al ere debeat et omnia ē causufi fructum facere que nullo mō ꝓprietatem possint deteriorem facere. p̄ria reuerencia eum exc ante a ꝺcimis seu a cautio nib; et ab omnib; aliis q̄ usufructuariis exteris legi b; exiguntur. secundum nostre con stitutionis tenorem quam iam su p̄ius cāib; tulimus. Cum p̄ria filium ul' filios ul' filias et deinceps alere pri necesse est nō ꝓp hereditates s; ꝓp ipsam natu ram et leges que et a parenti b; alendos eē liberos imperaue runt et ab ipsis liberis parentes si inopia exercitatur pte utriumq; p̄r quidem in p̄tictis tinmo cās habeat licenciam rite res fi liorum familias uendere filio rum nomine ul' si emptorem non inuenerit supponere nullo modo licencia concedenda filiis easdem uendiciones ul' ypothecas retractare. Cum non aut licencia parentib; data ea exc memoratas cās res q̄ rum dominium apud eorum post uatem ē alienare ul' pignori ul' ypothece titulo dare. si fecerint scituris eiusdem necesse ē eos in legum laqueos inci dere. quib; hui' uendiciones uel ypothece sunt interdicte. exce ptis uidelicet reb; mobilib; ul' inmobilib; illis que onerose

hereditatis ul' quocumq; modo dampnose. q̄s sine periculo ue dere pri cum p̄ria pietate licet ut preium earum ul' in res et cās hereditarias procedat. ul' fili o fuerint. Cum filiis aut familias in hiis duntaxat cāib; in q̄ b; usufructus apud parentes constitutus ē donec parentes ui uunt nec testari de hiis re b; permittimus neq; eciā uolun tatem eorum quorum in po testate sunt ulla sinimus concedē da. dominium rei ad eos pti nentis alienare ul' ypothece titulo dare ul' pignori assig nare. melius enim ē coarta re iuueniles calores ne cup iditati dediti tristium exitum senciant qui eos post dispen sum expectant pri nominis. Cum enim sicut dictum est parentes alere eos secundum legum naturam compelluntur q̄ re ad uendicionem rerum sua rum p̄silire desiderant. Cum ubi autem puerilis etas pri lice ciam prebeat. etiam sine consen su filii hereditatem nomine ei adire. si hoc fecit quidem dat' filio in integrum restitutionem p; q̄m pria potestate fuerit liberatus ul' adoleuerit. prem aut omnib; hereditariis licet nomine filii adierit modis omnib; illig amus. q̄re enim talem heredi tatem adierit. q̄lem nec ipse nec nec filius ydoneam se ee existi maurit. Non autem filio dat' licenciam si in integrum restitutionem petat respuendam ē eidem hereditatem adhuc minorib'

fa. de eo. circa prin. c. r. s. qui fa. de po. l. nō est set de hiis apud illum pub ticis testari nō possunt quia testamenti factio pub licium ee est nō priuati. nō ē consensu patris. de hiis testari non pot. ut ꝗ. de testamen. ti. l. u. donare ei causa mortis potest si ē expressum ei concedatur a patre. ut i. stitu. de do. cā. mor. tam s. ꝗ. filium fa. uoluntatem.

Enug. cum uoluntate patris uel t. si iuramento confir[matum] … nec timent ut ff. de usufr. sed si quid e. si.

VI. … l. iii. t. si uero pretere. ubi infante filio … quia … dixit … ea etate ab illo …

curriculis instantibus, iterum per aliam restitutionem adire praefatam hereditatem, ne ludibrio leges ei fiant, saepius eandem et amplecti et respuere hereditatem cupienti. Si enim quod pater fecerat ratum non habuit, et per hoc restitutus est, quomodo offendus videatur iterum iudicium amplectens, quod et post patris voluntatem certa affectione aspernandum esse existimavit. Cum vero pater quidem hereditatem repudiavit infante filio constituto, ipse autem filius postea vel adhuc in sacris constitutus vel patria potestate liberatus adeundam esse credidit eandem hereditatem, licentiam damus ei vel si sui iuris efficiatur, tutoribus vel curatoribus eius hereditatem adire, nullo praeiudicio ex recusatione patria ei generando. Simili modo et in hac parte nulla ei vel tutoribus vel curatoribus eius licentia concedenda est per eorum suam voluntatem in integrum restitutionem petere. Quae et in legatis et fideicommissis tam specialibus quam pro universitate relictis et in aliis causis quas supra memoravimus similibus per omnia eis servanda sunt. Cum hius autem, qui filiis vel filiabus familias donantur, sive constante matrimonio sive ab extraneis sub ea condicione, ut statim eos in libertatem perducant, nullum impedimentum patria faciat auctoritas; usus enim usufructus potest ei acquiri, qui momentaneus esse ostenditur: si in talem hominem qualis usufructus patri potest acquiri.

De hereditate decurionum, naviculariorum, cohortalium, militum et fabricensium.

Imperator. Rubrica.

Si quis navicularius sine testamento et liberis vel successoribus defunctus sit, hereditatem eius non ad fiscum, sed ad corpus naviculariorum, ex quo fatali sorte subtractus est, deferri praecipimus.

Imperator.

Universis tam legibus quam vexillationibus comitatensibus seu cuneis insinuare debebis, ut cognoscant, cum aliquis fuerit rebus humanis exemptus atque intestatus sine legitimo herede decesserit, ad vexillationem in qua militaverit res eiusdem necessario pervenire.

Idem. Si quis cohortali condicione gravatus sine testamento vel quolibet successore ultimum diem obierit, successionem eius non ad fiscum, sed ad certos cohortales eiusdem provinciae pertinere iubemus.

Idem. Intestatorum curialium bona si sine herede moriantur, ordinibus patriis eorum adquiri sancimus.

Idem. Si quis fabricensis sine hominibus vel legitimo herede decesserit non condito testamento, eius bona curiae …

… utrum non quod est … de casibus non querit, prius usufr. … sed … Hic. De hereditate decurionum. ab intestato post … Si quis regulariter in successione uxore admittitur … fiscus in quacumque civitate quis decedat … sed fallit in casibus … ut in qualibus leges … unius item est in aliis … literali sensus sui.

patre. qui … patre. melius est enim in tempore … quibus … non est … si … quasi dicat non … pueritiis … infantia … quod … etas est illa que prestat patri licentiam … de l. si infanti. imprimis … patet ex eo quod …

cium qꝯ fiunt\[?\] ne sint ad eos
ptinẽ qui ul cãe ul cc̃ditorẽ
decedentium attinent. qui
fisco p intcepto rẽndẽ cog
untur. hoc enim fco ↄtin
git. ut et publica racõ sal
ua pmaneat et fabricen
ses collegarum suorum
solaciis pfruantur qui
dampnis ac detrimentis
tenentur obnoxii. Codicis
Iustĩ repete plectõis lib. vi. ex
plicit. Incipit. vii. de uindicta
libertate. et apud conci
lium manumissione. R.

Imperator.

apud concilium manum
ittuntur post eam a iudici
bꝯ approbatam et manumis
sionem secutam non solẽt
status in dubium uocari
etiam si dicantur falsa
demonstratione liberati.

Impr. Nich ciuitati roma
ne semel pstitute ul acte uel
detrahe scd᷑am manumissi
onem potuisse ↄstitutũ ẽ.

Idem. Nec mulierem per
maritum necalium p procu
ratorem uindĩca manumitt
tẽ posse non ẽ ambiguu iur.

Idem. Apõ concilium min
ul apd consules. ptores. p
sides magistratus uecarum
ciuitatum quibꝯ hꝯ iusẽ
adipisci potẽ prconorum in
ditio secula finitꝯ libtatẽ.

De testamentaria libtate. R.

Impr. Si codicillos maior
xx. annis fecisti cum infir
matõis tempꝯ non nocẽ
ctum ẽ. nec enim potestas
iuris s₃ iudicii consideratur.

Idem. Ex testamento defũc
ti libtates pstari non possĩt
hereditate non adita. ul si
rei memoria ipi ciuĩ quod
morte non intcidit dãp
nata est.

Idem. Libtas testamento da
ta adita hereditate contigit
et licz hs scptus p iniuite
gium restõnem abstinue
rit hereditate tñ inch ea res

Idem. Libtati obest.

Cum testamento directam
libtatem pt᷑ tuus sit conse
cutus q̃muis ei hs extite
rit frustra tñ rões q̃s temp
oꝛ suitutis gessit ut reddat
compellens. cum non ea ↄ
ditõne accepit libtatem.
quis autem cui libtas siue
fideicommissaria siue dire
cta sirõnes reddiss₃ relicta ẽ
ante reliq̃ uiata et ea q̃ ma
lo consilio amota sunt ad li
btatem non potẽ puenire
si autem non debitor extõ
mbꝯ fuit reptus post adi
tam hereditatem q̃ppuram
libtatem consequitur.

Idem. In fraudem cc̃ditorũ
testamento date libtates q̃m
uis debitori hs qui soluen
do ẽ exstitit p legem eleyest
tenciam non ualent.

Idem. Si hereditas eius a q̃
testamento dicis te ee manu

Ex testamento. in in ca. b. que non s. de fi. l. e. a. q. interdicti. l. non leretur. intestato q. evenit. in cti

h. l. si statu. liba. tenetur ad h. creditum . . . quosdam ante q. sit lib. q. non placet. sed dic quod si qua sunt reliqua sunt

...missum ob aes alienum sper-
nitur ab heredibus consu-
de libertatis gratia non iniust
a ratione creditoribus satis offer-
ens iudicium testatoris
postulabis fuerit tibi maxi-
me cum id etiam a divo
Marco consultissimo prin-
cipe sit constitutum quod in ex-
tranea quoque persona observari oportet.

Idem. Contra voluntatem
matris tue libertatem meum
conferre quem illa liberum fieri
prohibuit non debes. ne vide-
aris iura pietatis violare.

Imperator. Cum testator liberta-
tem tempore nuptiarum filii sui
vel filie suo dari iussit. non tempus
prestande libertatis prestituit sed
potius condicionem locum
fecit ut non secutis nuptiis
libertas iure posita non possit.

Idem. Servo tuo defuncto
licet te heredem scripsisse propo-
natur tamen directam libertatem
dare non potuit. Iure enim
directo libertatem servus alieni
dare nemo potest.

Idem. Directis verbis iure
data libertate non sola in pos-
sessione pilleus sed et adita heredita-
te si nulla iuris impediat con-
stitutio liberti constituuntur.

Imperator Gordianus.

Si iure non subsistit testa-
mentum in hoc nec libertates
cum non fuerit adiectum vel
per codicillos scriptum valet
proponas recte datas constabit.

Idem. Si heredes iure facto tes-
tamento sollempniter adierit
hereditatem ex testamento

quesita libertas post collud-
entibus tam scriptis heredibus
quam his ab intestato venientium
tibus successionem adimi non
potuit. quod si sponte repud-
iaverint et delatam successi-
onem omnia que testamen-
to fuerant scripta defecisse con-
venit. Si vero ut vos frau-
darent libertatem collusisse eos
presens animadvertit secundum
hec que divus pius Anton.
constituit libertatibus consu-
li providebit.

Idem. Statu liberis datam li-
bertatem adimi ab herede non
posse certum est. nec alienatio
nec usucapio statu liberorum quo-
minus existente condicione
libertatem consequatur nocere potest.

Idem. Directas libertates gre-
cis verbis liceat in testamentis
relinquere. ut ita libertates di-
recte date videantur ac si le-
gitimis verbis eas testator
dari iussisset.

Idem. Cum consto diui ...
arci declaret. si quis testamen-
to condito vel sine testamento
moriens ut locus fiat ab in-
testato successioni libertates
reliquerit. nemo autem ad-
ire vult defuncti hereditatem
eo quod suspecta esse videtur et fu-
erint libertates forsitan et sine
scriptis fideicommissarie rel-
icte licere vel cuilibet extraneo vel uni
ex servis qui et ipse libertati don-
atus est et pro sua precibus con-
dicione adire hereditatem sub
hac condicione et satisdatione
quod et creditoribus omnibus sat-

...ccunt seruus. ut s. eo. l. de suis t. fuus. quasi purus ... de cond. ... paulus. sed ... debitor ... ueniretur. non saltem ... ostendere ... duo eum ... uindi ... que ... reliqua. ut ff. de condi. ... quas in testatu

uis ab extraneo ut ff. de l. ij. unum ex fa. ... quinto ... ad h. pu. l. ij. ij. p emptore l. ij. ... ne ... ff. de ... l. ... tib. est obediendum ... statuit non possit non ... tatem ad diem sub condicione ut

Cum testator prestitit ... tar. s. de nupt. l. ... contra s. ... l. ... ex his.

fiat et libertates imponat hu
ic cui noluit testator. uarie
dubitationes ex hac constitutione
emerserunt. nam si heredes hereditarie
res herede minime inuento
uenierint. querebatur utrum
post uenditionem earundem
rerum possibile esset uel suum
uel quemlibet alium adire et recu
perare quidem ab emptori
bus restaurari facere aut creditori
bus et libertatibus. et licet diuus se
uerus rebus semel uenditis
hoc non admisit. nobis tamen ul
piam sententiam ad modum plac
uit maxime propter libertates ne
pereant. et post uenditionem
rerum annale remedium
dari diui marci constituti
onis quod et creditoribus omnibus
satisfiat et emptores nichil
noui patiantur. qui annale
sepe sentiebant rescissionem
et licet uel suo qui libertate do
natus est uel alii cuidam extra
neo uel ante uenditionem rerum
uel post uenditionem intra anna
le tempus adire hereditatem et
res recuperare prius satisfa
ctione danda. et tam creditori
bus quam libertatibus satisfaciat.

¶ Si autem libertatibus quidem
omnibus satisfacere quis polli
ceatur. creditoribus autem non
in solidum sed in partem solu
ere debitum. ubi autem hu
iusmodi pactionem admiserunt. scimus
et in huiusmodi casu consultissimi
principis locum habere constitu
tionem et eum omnibus modis
admittendum esse censemus
maxime cum ex uoluntate
creditorum hoc imponitur. no
lentibus enim creditoribus ad
mitti talem pactionem nullo
concedimus modo.

¶ Sin uero quidam ex seruis liberta
tem amplexi fuerint alii autem
censuerint esse respuendam
et in hunc casum extenden
da est diui marci oratio pro
cul dubio et in hac specie aud
iendus est petitor hereditatis
et maneat liberum arbitrium
seruorum siue ad libertatem
uenire nolunt siue in seru
itute remanere. licet enim rom
anam ciuitatem recusare
nemini suorum liceat. tamen
in hoc casu propter quorumdam
indeuotionem alii remaneant
in seruitute. remanere licet uolen
tibus quidem omnibus seruis
licere in libertatem peruenire. no
lentibus quidem uel recusanti
bus spontaneam seruitutem
minime eos. et quem patronum
noluerunt habere dominum sentire
uiuum forsitan et acerbum
sentiant.

¶ Sin uero non omnes
libertates adimplere pollicitus
fuit sed certum numerum seruorum
ex his qui ad libertatem ue
nire iussi sunt. melius est si
quidem res hereditarie sufficiunt
ad implendos creditores et
omnibus seruis dare libertatem
et si hoc non pollicitus est. sin
autem deest in exsoluendis
creditoribus humanius est ut
saltem pauci ueniant ad li
bertatem.

¶ Sed hoc quidem
antiquis dubitationibus re
medium inuenimus. bell

bi dicit sepe quia non sp[eci]ta aliquo non patiuntur lic[et] non toti... maxime cum te pleonasmos l. adiec

sorta lib[er]tas item secus e[st] in emancipatione q[uod] non datur in... ut in aut[hentica] quibus modis na[turales] effi[ciuntur] sui... spontaneam

issimam autem repletionem prestare constitutionem donantes scimus si non unus veniat hereditatis petitor sed plures qui uno momento utique vel amplius omnibus detur una conter hereditatem adire prius satisdatione ab omnibus danda ut creditoribus et libertatibus satisfaciant. Sin autem per intervalla temporum hoc fiat, qui primus veniat habeat prerogativam si etiam satisdationem prestare potest: illo enim cessante hoc faciant alii gradatim secundum tempora petitionis succedant et hoc intra annale tempus observetur. Sin autem uno pollicente quosdam libertos facere non autem totos alius emerserit satisdationem paratus ydoneam prestare quod omnibus creditoribus et omnibus libertatibus satisfaciat equissimum est eum admitti ut omnes libertates indistincte celebrentur quod privilegium damus non solum suo qui libertate donatus est sed etiam ei cui nulla libertas relicta est ut aliquid venustum eveniat et per eum cui libertas relicta non est aliis libertas imponatur. Sed si quidem antequam prior hereditarias res et libertatem accipiat hoc eveniat secundo petitori vel tertio vel deinceps ampliores libertates pollicentibus si locum censemus. Sin autem iam rebus suis qui primus petiit hereditatem datis et libertatibus ab eo quibusdam servis hereditariis vel ab extraneis hoc facere maluerit: licebit quidem ei hoc impetrare et sub maioribus pollicitationibus et satisdationibus hereditatem accipere. Sed prior in libertatem petitor maneat licet res ab eo distrahantur: hiis omnibus intra annum secundum quod dictum est celebrandis ex quo prior petitor iudicem adierit.

De lege fusia caninia tollenda. Imperator. Ru.

Servorum libertates in testamento relictas tam directas quam fideicommissarias ad exemplum inter vivos libertatum indistincte valere censemus lege fusia caninia de cetero cessante nec impediente testamentum pro suis suis clementes dispositiones effectui mancipari.

De fideicommissariis libertatibus. Ru.

Imperator. Cum proponas hereditatem eius adit[am] non esse a quo tibi fideicommissariam libertatem relictam dicis et ab intestato alium quam qui scriptus erat hereditatem possedisse: si non a legittimo herede cui fideicommissaria libertas petita est nullo iure prestari ab eo qui rogatus non est desiderans plane si pecunia accepta heredem institutum omisisse hereditatem docueris libertatem tibi prestare cogetur.

Idem. Quamvis codicillis quibus avunculo defuncte legatum esse videamus falsi pronunciati

qui hiis manumitteret s[ed] recte potius resistere d[omi]no ut non... accipiat legatum s[ed] eo accepto non potest resistere quin manumittatur ut ibi non recusavit libertatem s[ed] nolebat venditor qui non erat solvendo a quo relicta est fideicommis...

ut ff. de man[umissis] testa[mento] ex his... ff. de iur[e] pa[tronatus] l. p... si... contra hereditatem libertas... non petit libertas... sed non... ut ibi datur a lege libertas... hic ab homine que iudicem reddit ut illa corrigit istam

sunt: tamen si ante moram eri-
minus quo eam iustam libertatem
esse a legatario consecuturus:
posterior euentus non infir-
mat datam libertatem. Pla-
ne secundum eum actiam constitutionem
I datur heredi. xx. aureorum
Impr. repetita.
Cum libertatem mulieri
sub condicione datam proponas
quid dubium est eos qui ex
hiis ante impletam eam
eduntur suos nasci et perti-
nere ad heredes iure dominii.
Hiis enim iure succursum
est qui post moram prestande li-
bertatis progeniti sunt: ut liberi
et ingenui nati uideantur.
Idem. Si uoluntate domini
in libertate morata est cui fidei-
commissaria libertas relicta
fuit secundum senatusconsultum
et constitutiones ad id pertinentes
ciuis romana facta ingenu-
os peperit. Sed si numquam
ab ea libertas petita est non est in-
putare debet cum interea ex ea
progeniti serui sunt.
Idem. Minor annis lege
diffinitis nec per fideicommis-
sum libertatem supremis
suis relinquere potest nisi hiis
quorum causa probari potest.
Idem. Deberi etiam aliene
ancille fideicommissariam
libertatem placuit. nec hoc de-
bitum deficit si uictum domina
si modo nil ex iudicio eius
qui uel que reliquit libertatem
percepit noluit uendere quia
possit tempore procedente ue-
niendi occasio redimende

Si uoluntate domini

ancille fuit prestanda libertas.
Idem. Hii quibus per fideicom-
missum libertas supremis
iudiciis relinquitur: eorum
liberti efficiuntur a quibus
manumittuntur.
Idem. Cum proponas fidei-
commissariam libertatem itaque
datam si uxori testatoris
placuisset licet non adeunte
hereditatem ad filium solu-
da hereditas pertinere cepit non
refragante tamen uxore tes-
tatoris potes petere libertatem.
Idem. Fideicommissaria quoque
libertas ita tibi relicta cum tes-
tatoris filius ad annum
uicesimum quintum perue-
nisset non intercidit licet here-
dem intra prestitutam etatem
decessisse proponas. tempore
quippe quo si uiueret prefini-
tam etatem impleturus
foret spem libertatis non in-
tercidere uetus placitum est.
Impr. Et si non ascripta liber-
tate testator seruum suum
tutorem filiis suis dedit: re-
ceptum est et libertatis et pup-
illorum fauore ut per fideicom-
missum manumisisse eum
uideatur. Et si non suum
proprium sed alienum seruum con-
ditionem eius sciens tutorem
ascripsit eque fideicommissa-
riam libertatem datam non a-
liud euidenter defunctum sen-
sisse appareat prudentibus.
Idem. placuit.
Si seruus furti actione per fideicom-
missum libertas relicta fuit
prius des sine manumissione

re ad libertatem pervenire non
potuisse. Quapropter si verbis precariis
constitutus servus libertatem
accepisti, adire praesidem pro
vinciae oportet, ut causa cognita sit debere
libertatem praestari ad ma
numittendum eum qui
os urgeat. vel si latitet contra lat
itantem interposito decreto tibi
Idem. [ ] prospiciat.

Ex verbo commendo testamen
to vel codicillis non videri fi
deicommissariam libertatem
relictam esse auctore iuris decl
Idem. [ ] aratur.

Si te donatam ante nuptias uxor
ori suae, post ei legato relicto
manumitti testamento seu co
dicillis verbis precariis a succes
soribus voluit, tam hos ad red
emptionem et manumissionem
quam eam quae in capiendis
relictis defuncti concessit iu
dicio teneri, et quasi fideicommis
sariam libertatem deberi non
Idem. ambigitur.

Cum inter veteres dubit
abatur si fideicommissariam
libertatem possibile esset relinq
uo qui adhuc in ventre por
taretur et homo sperabatur,
nos veteris iurgium deciden
tes libertatis favore censemus
et fideicommissariam nec non
et directam libertatem suam
firmitatem habere sive in mas
culo sive in femina qui adhuc
in ventre vehitur, ut matrimonio
tamen libertatem solam respiciat,
et si mater sua adhuc in servitu
tem constans eum vel eam e
nixa est. Sin autem plures creati

vel creatae sint, si non unius se
xus in tota sive pluralitatem nuncup
averit, inchoantes omnes ad
libertatem a primis veniant
cunabulis, cum in ambiguis
sensibus et maxime libertatibus
favore eius melius humani
Idem. orem amplecti sanctionem.

Ancillam seu servum cui
fideicommissaria libertas eis
relicta sit scimus si mora lib
ertatis a debitore facta fuerit sine
praesidis expiatur in libertatem
et nullo facto aut voluntate
ab herede exspectanda. Sed talem
habere eos libertatem quam ab ipso
testatore directis verbis fuerint
libertatem consecuti, cum sat
impium atque absurdum est
heredem testatoris differre vo
luntatem. et maxime cum
Idem. ad libertatem respiciat.

Si quis in suo testamen
to rogaverit heredem suum ex li
beris ancillae suae quem nomina
verit unum, quem elegerit ad
libertatem perducere, cum ancilla
unum vel plures enixa est, neque
heres, dum superest, aliquem ad li
bertatem attraxerit, vel cum debe
bat quis ad libertatem perduce
re, ab hac luce fuerit subtrac
tus, dubitabatur ab antiquis
an omnes an quidam, aut
nemo ex his ad libertatem p
erveniat, et veteris iuris altercatio
multas et plurimas causas redu
dant. Nos autem heredis ma
lignitatem coercentes, si non
voluntatem testatoris ad
impleverit et mox cum pot
uit non elegit unum ex li

is ancillae et eum libertate donavit: sancimus compelli non solum eum sed etiam heredes vel successores eius omnes ancillae liberos in libertatem perducere. neque enim hoc certum est sine testatoris, cum omnimodo quendam ex his liberum esse disposuit et non ad certum corpus sed ad omnes respexit. si non pareatur eius voluntati, sine dubio ex sententia testatoris omnes ad libertatem pervenient. Et generaliter quod est difficillimum definitionem censemus: et si non omnes ab herede sua legatario vel fideicommissario testator rogaverit libertatem imponere, sic enim iusto timore heredes vel legatarii vel fideicommissarii perterriti et voluntatem testatoris adimplere properent, et si non ex omnium libertate quandam assem patiantur iacturam, quod si reclamaverint, sibi tale dispendium imputent, non ex nostra lege sed ex sua urgentes instantia.

Idem. Cum quidam servum suum ita legavit ut libertatem legatarius ei imponeret et heres ad huius legatum implere recusatus servum dedignatus est legatario dare, ut et lite pulsetur et iudex non in ipsum servum sed in extimationem litis et condemnationem proferat, veteris iuris interpretes dubitabant, neque obstaculum libertati ex hac causa procedat, et si placuit eandem deberi libertatem, a quo danda est, utrum ne ab herede an a legatario, et si heres imponat libertatem an legatarius qui ex pecuniaria manumissione condemnationem accepit, firmiter detinet, sive ex toto sive ex parte sive etiam mediante. Talem itaque altercationem resecantes iubemus, quia et iudex qui propositus est in predicta causa non omnimodo condemnationem in servum sed in extimationem eius fecerat, cum ipsius iudicium etiam huiusmodi altercationi prebuit occasionem. unde si talis casus emerserit, nullam quidem iudicem ita esse statutum putamus, ut huiusmodi proferat condemnationem. Sed si legatarius minime eat quatenus ei servus restituatur, et post litem contestatam duorum mensium spatium effluxerit, censemus illico ad libertatem eripi servum et ultimi quidem libertum esse, heredem autem pro sua in devotione omnes expensas quas legatarius in litem fecit in quadruplum ei condemnari, iure patronatus integro legatario servando.

De dediticia libertate tollenda

Imperator. Dat. Rubrica.

Dediticia condicio nullo modo in posterum nostram rem publicam molestare concedatur, sed sit penitus deleta, quia nec in usu esse reperimus, sed vanum nomen huiusmodi libertatis circumducitur. Nos enim qui veritatem colimus, ea tantummodo in nostris legibus esse volumus

In aut. de nupt. § si uo. coll. iiii.

Ad hec qui suam ancillam credenti tradidit in matrimonium tamquam liberam an sciens eam duci taceat ex studio domini eius amittit ea quod ad ingenuitatem rapitur. idem dicitur de servo.

VII

Imperator. De latina libertate tollenda. Rubrica.

Cum dediticia libertas iam sublata sit, quippe iam infecta latinorum libertas in certis vestigiis titubata, et quam per satiram inducta adhuc remanet, ei non multis quidem pars eius diminuitur. quod autem ex ipsa ratione abuteretur hoc in ius perfectum deducitur. cum enim latinam libertatem ad similitudinem antique latinitatis que in colonis emissa esse videantur esse introducti, ex qua in chaos aliud rei publice nisi rebellium accessit, cum esset satis absurdum esse ipsa rei origine sublata imaginem eius derelinqui. cum igitur multis modis et pene innumerabilibus latinorum introducta est condicio, et leges diverse et senatus consulta introducta sunt, ex hiis difficultates maxime emergebant, tam ex lege Iunia quam ex Largiano senatus consulto, nec non ex edicto divi Traiani quorum plene quidem fuerant nostre leges. Nos autem in rebus que fuerant eorum experimentis studiosissimum nobis visum est hec quidem omnia et latinam libertatem resecare. Eos autem modos eligere ex quibus antea competebat latina libertas. in presenti autem deffertur romana condicio, ut hiis presenti lege enumeratis et civibus romanis certi omnes modi per quos latinorum nomen inducebatur penitus conquiescat et non latinos pariant, sed nullus penitus habeatur. qui enim paciatur talem esse libertatem ex quo in ipso tempore mortis in eandem personam simul et libertas et fructum concurrant et qui quando liber moratur emittitur non tamen in mortem sed etiam in servitutem. Sancimus itaque si quis per epistolam servum suum in libertatem producere maluerit licebit ei hoc facere quinque testibus adhibitis qui post eius litteras sive in subscriptione positas sive per totum textum effusas suas litteras supponentes fidem perpetuam possint cartule prebere, et si hoc fecerit sive per se sive per tabularium scribendo libertas competat servo quam ex immutacione codicilli delata, ita tamen ut ipso patrono vivente et libertatem et civitatem habeat romanam. Sed et si quis inter amicos libertatem servo suo dare maluerit licebit ei quinque similiter testibus adhibitis suam explanare voluntatem et quod liberum eum esse voluit dicere, et hoc sive interacta fuerit testificatus sive testium voces ad testationem sint amplexe et litteras tam publicarum personarum quam testium habeant, simili modo servi ad civitatem perducantur romanam quasi ex codicillis similiter libertatem adipiscentes. Sed scimus etiam hoc esse in antiqua latinitate ex edicto

V

publicarum. Item sub scriptione patroni et testium ut ... patroni. si duo tamen testes interfuerunt. Et cum sequitur libertatem si non sit ultima voluntate servi suum absentem. salz ita demum si sub ... quia quis in codicill manumittunt nisi mortis testatore libertatem esse quitur ... sequitur ut dixit testibus primus modus antique latinitatis ... libertate deducit.

Et si quis suo servo presentinam superiori ... absente quod placet quia ... epistola dixit ... libertate ... servi ... testibus ... iudice ... libertatem ... scriptione ... manumittentis ... testium ... voces ... ut in testificatione ... servum suum manumissit presentibus eis et scriptura tam scripta ... tam patroni quam testium ... quatuor casus collige. quibus debetur libertas ... in presentes ... coram ... [illegible]

tamquam inter acta. Item coram iudice si non in forma iudicis dicant esse ... et sic sequitur quintus. ut quatuor modus ... habeant ... testium voces. Et ... si non sit ... ab initio ... non placet et aut ... languente dixit ... [illegible]

dum claudij introductum quod si quis suum servum egritudine periclitantem sua domo publice eiecit neque eum ipse procurans neque alii eum commendans cum erat ei libera facultas si non ipse ad eius curam sufficeret in xenonem eum mittere vel quo potuerat modo eum adiuvare. huiusmodi servus in libertate latina antea morabatur et quem ille morientem dereliquit ei bona eius cum moreretur accipiebat. talis itaque servus libertate necessaria a domino nolente re ipsa donatus fiat illico civis romanus nec aditus in iure patronatus quondam domino fiet. quem enim a sua domo suaque familia publice repulit neque ipse procurans eum neque alii commendans neque in venerabilem xenonem mittens neque consueta ei prebens salaria maneat ab eo eiusque suboles undique segregatus tam in omni tempore vite liberti quam cum morti natura nec non patronum iam sunt in fata sua concessus.

Similique modo si quis ancillam suam sub hac condicione alienaverit ne prostituatur. novus autem dominus impia mercatione eam prostituendam esse temptaverit vel si primus dominus manus iniectionem in tali alienatione servaverit et cum ad eum fuit reversa ipse ancillam prostituit: illico in libertatem romanam eripiatur et qui eam prostituit ab omni patronatus iure repellatur. quis enim ita demum denegeret et impie constitutus est talem esse ret mercatorem qui non dignus est vel ancillam vel libertatem eius habere.

Sed qui dominum suum funus pileati antecedunt vel in ipso lectulo stantes cadaver ventilare videntur si hoc ex voluntate fiat vel testatoris vel heredis fiant illico cives romani et ne quis vana libertate iactare se concedatur ut ipsi sibi quidem cum humanum respiciat multos in funus precedentes aspiciens omnibus autem deceptis maneant vel in pristina fortuna publico testimonio defraudati fiant itaque et hii cives romani iure tamen patronatus integro reservato.

Quo procul dubio observando ut si quis sive in testamento sive in alia quandam manumiserit vel hoc dixerit vel scripserit quod voluit esse latinum superaccta adiecto latinitatis aboleatur et fiat civis romanus nec modi qui ab antiquo observatione in civitatem romanam homines producebant per primatorum voluntates diminui videantur.

Sed et si sub condicione quidam libertatem suo servo reliquit et adhuc pendente condicione est ne eius heres libertatem ei imposuit non ut antea latinus sed civis romanus fiat. et siquidem c...

l. i. et fa. tit. s. de bo. lib. l. fi. Et hic intelligitur dicere quod si sanus esset ... si nullus donec ... ab alio ... ut ... [illegible]

Et similiter modo ... temptaverit ... ut ... libertatem ... ancillam ... prostituere ... ut ... [illegible]

nos mortuo ventilare ... portabantur qui ... potuerant ... ut ... l. directis ... postea ... obstabit ... ut ... datio ... creditoribus ... [illegible]

dicio defecit ipsius heredis qui libertatem imposuit maneat libertus. Sin autem fuerit adimpleta condicio nec eripiatur forsitan liberis et cognatis ius patronatus, civis Romanus libertus videatur et ad eum iura patronatus perveniant, quae leges concedunt. Illud etiam satis acerbum nobis visum est, quod putabat antiquitas, si in liberali iudicio superatus fuerat servus a domino, deinde suo pretio ab aliquo ei solutum est, in latinitate eum remorari. Quemadmodum enim rationale est eum pretio proprio et mortis liberti tempore denuo eum in servitutem reducere, cum non sint ambo casus consentanei? Et in praesenti igitur casu libertas Romana ei accedat, iure patronatus minime ei subtracto, quia ipse quodammodo suus libertus invenitur.

Sed et si quis hominum libero suam ancillam in matrimonio collocaverit et dotem pro ea conscripserit, quod solitum est in liberis personis solis procedere, ancilla non Latina sed civis efficiatur Romana. Si enim hoc quod frequentissime in cives Romanos et maxime in nobiles personas fieri solet, idem dotalis instrumenti conscriptio et in hac persona adhibita est, necessarium est consentaneum effectum huius scripturae observari. Sed si quo modo si dominus in actis quondam servum filium suum nominaverit, vocari eum constitutum ad liberam condicionem ducendum est. Si enim ipse tali affectione fuerit accensus ut etiam filium servum suum nominare non indignaretur, et hoc non secreto neque inter solos amicos sed etiam actis intervenientibus et quasi iudicii figuram nominaverit, quodammodo post eum servum iterum saltem morientem heres, sed producatur ipse in civitatem Romanam vera libertate et non solo nomine domini sui substentatus.

Ille autem novissimus antiquae latinitatis modus in civitatem Romanam transferendus est: si quis instrumenta ex quibus servus ostendebatur vel dedit servo vel corrupit, sed ne furandi occasio servus forsitan detur et sua malignitate in libertatem perveniat, talis modus etiam et indubitata probatione manifestetur, ut testibus praesentibus non minus quinque dominus instrumenta vel det famulo suo vel deleat vel alio modo corrumpat, et ex eo igitur modo civitatem Romanam ei competere censemus, salvo iure patronatus tam in hac specie quam in ceteris, nisi ubi specialiter hoc patronis denegavimus. His tantummodo casibus ex omni iure antiquae latinitatis electis, ceteri omnes modi qui in libris prudentium vel constitutionibus examinati sunt penitus conquiescant nec latini ab eis procedant, sed maneant ut dictum est servi sua

ut ibi manumissoris non nominatim exheredati extraneis. heredibus eorum in bonis latinorum preponerentur ut inst. de succ. lib. sed si. edictum divi traiani quod dictum fa ciebat ... manumissorem ... ignorante patrono ad a ... nisi ... de suis l. i. § fi. ...

communium. ff. ad l. fal. plautius. sacram. ut ibi. ubi competens initer disposuit ut s. de insuff. l. accepta ... tam. impu ... aliquis ...

condicione. nec tali remedio abuti concedantur: et ne in posterum aliquod ius latine libertatis nostris legibus inciat lex iunia taceat. largiano se natu consulto cessante fuerat eductum divi traiani quod eam sequebatur. et si qua alia lex vel senatus consultum vel constitutio loquitur de latinis ea inefficax et mutum in eam partem remaneat. et triplex antea via libertatis multiplices introducebat ambages uno ductu tamen discat ambulare. quia si antiqua lex vel constitutio libertatis faciat mentionem non autem latinitatis ea pro civitate romana loqui intelligatur. Et siquidem liberti iam mortui sunt et bona eorum quasi latinorum his quorum intererat aggregata sunt vel adhuc vivunt nichil ex hac lege innovetur. sed maneant apud eos iure antiquo firmiter detenta et vendicanda. in futuris autem libertis presens constitutio locum sibi vendicet.

De communi servo manumisso.

Imperator. [C]ommunes suos eorum qui libertatem et com pendiam domino pars libertatem imponentes accrescat nec ne et maxime inter milites qui his imponunt libertatem multa ambiguitas orta est apud veteres iuris auctores. Et inventa est constitutio apud marcianum in constitutionibus divi severi per quam idem imperator disposuit necessitatem imponi heredi militis comparare partem socii et suum libertate donare. Sed et alia constitutio divi severi et antonini in principum reperta est ex qua generalis necessitas imponebatur socio partem suam suo socio vendere quatenus libertas suo imponatur. licet nichil lucri ex substantia socii morientis alii socio accedat precio iudicis arbitrio pro portione constituendo secundum ea que vel plautius libro .iii. fidei commissorum et paulus libro .iii. fidei commissorum rettulerunt ubi et hoc relatum est quod sextus cecilius iuris antiqui conditor disserit socium pro portione rem compelli suam partem vendere quatenus libertas suus efficiatur. quod et marcellus apud iulianum in eius digestis notat. hoc et marcellum cum iuliano notare retulisse palam est. [H]iis itaque apud veteris iuris auctores inventis decidentes tales altercationes generaliter sancimus ut nulla inducatur differentia militis seu privati in iis communibus sed in omnibus communibus famulis sive inter vivos sive in ultima dispositione libertatem quis legittimam impendere suo communi voluerit hoc faciat necessitatem habente socio vendere partem suam quantam in suo possidet sive dimidiam sive tertiam sive quartam cum quod et si plures sint socii uno ex his libertatem imponere cupiente alios omnes necessitatem habere partes suas quas

... patronum ut si vivunt. ff. de act. emp. l. iul. § offerri. uno ex his no ergo statur iudicio eius maioris partis. ut ff. de fruct. ... pre. p ... moriturus. § qui vult eum esse liberum. ... a sociis. sic si heres non dixit. videtur instituendo suum ... voluisse hereditatem suis sociis p ... acquiri ut in legato dicitur. ut ff. p. soc. l. nec ... § servo

... manumittere et alteri pretium offerre potior est is qui ponit. sed si quis secundo venit. vult suam partem solam ... manumittere tamen utique compellet suam partem manumittere. et ad hanc legem facit. inst. de don. § fi. ... test. leg ... [C]um ap honerati. nam servo commun ... quiritur socio tunc legatum ut ibi. ff. pro socio. l. ...

De communi manumisso. ... Imperator. Communes ... communio ... compellit ... rem emere ... venire ...

... tibi ... collegit. ... ad ... quem cogi venire. s. de iure delib. l. nec emere. sed an prius dabitur libertas quam pretium solvatur. ... immo prius solvet

hoc ob. et ... 98

ẽ seruulo cõmuni · ss pprio nõ · ut · s · de · l · l · seruus · ex parte sui · hic factus erat ciuis quia nõ potest p parte ẽẽ lib · ul' propter — ca · p · l · ta · cõ · l · ij · effectum · et tum effectu nõ ... ut · ff · e · qui ta quibz · ss si fit eis ẽ · aristo.

in suo possident uendere ipi qui libertatem suo impone desiderat ul' heredi eius licz ei ipse communis suus institutus sit · et si hoc moriturus dixit · ita tamen ut omnimodo ipse qui partes alias comparauit ul' heredes eius libertatem imponant. ¶ Sin autem socius ul' socij recusauerint pretium accipere sin autem ei damus offerre hoc ad publicas personas et sigillo impresso in edem sacram deponere · et sic here facultatem suum donare libertati. eum here plenissimam libertatem et ciuitatem romanam psrui et nullum timere ex sociis · s · enim imputent sibi ẽ uicet uiciñ pretium hoc accipere diffisint. ¶ Sz nec circa peculium sui aliq fiet dubitatio eius peculium in omnes socios pro tanne iubemus ex partibz p quibus quisque et dominium sui possidet licencia concedenda ei qui libertatem moriens imponit et etiam eius peculium qd ei attingit liberto concedere. ¶ Iura autem patronatus per dubio p suo ordine ad eum uenire qui libertatem dederit. ¶ Sin autem suus r̃onis suppositus sit · ne r̃ocinia pereant et libertas impediatur p fidem prouincie uel competentem iudicem tempus statuere in f̃ qd debes r̃ocinijs ante finis et debitis que ex hijs appa ruerint recalitis · ita ad libertatem peruenire dz. ¶ Ipse autem q̃titas sui ul' precij sit mota · sz manifesta scimus sui siue ancelle pretium si nulla arte sunt imbuti · xx · sol' taxari hijs uidelz qui usque ad decimum annum sue etatis ueniunt · et modo in · x · sol' ponenchis. ¶ Sin autem aliq arte periti sunt exceptis notarijs et medicis usque ad · xxx · sol' pretium eorum redigi siue in masculis siue in feminis. ¶ Sin autem notarius sit ul' medicus siue masculus siue femina sit notarius usque ad · l · medicus autem usque ad · lx · sol' taxetur · si uo eunuchi sunt sui communes maiores · x · annis · siquidem sine arte sunt in · l · sol' computentur · sin autem artifices usque ad · lxx · minores et enim · x · annis eunuchi nõ amplius · xx · sol' existimari uolumus · et eorum partem competentem socij accipientes libertatem eis p competentem iudicem impone compelluntur. ¶ Sin autem uno ex socijs libertatem siue impone siue relinquere suo cupiente et pretium dante · alter ul' alij ex hijs se uelle dixerint libertatem impone et pretium dare · melior quidem cã est eius qui primum ad hanc r̃onem pietatis peruenit · si tn sub optentu libertatis et ipsi ad lucrum psiluerint · tunc iudicem competentem omnes compellere sine pretio ei libertatem impone · peculio quidem in omnes secundum partem dominij

in rem pupillus ut · s · ar · tu · l · curator et ff · q̃ndo ex facto tu · l · ij · item nõ hic magis priuilegiatum pupillũ ... ut · s · l · ij · ...

ẽ ... dixe · nam alt' non posset manumitti ut · l · t · ij · l · ... ppietatem ... pignorari res sua · ut · ff · pig · ...

¶ Sic tamen comparauit · ut · s · manumitti · ut · s · e · l · a ·

De seruis rei publice manumissis · rubrica · ...

Sicut ita est: non. Si ergo potest dari libertas, ut ff. de off. preto. Barbarius et de manu. qui fuis. ab unu. l. i. et ij.

pu. Item tullo iuuebatur eo iure quia gesserat actum publicum s. tabulariam et actum rei pu. nec libertus

distribuendo. Iura autem patronatus secundum sui naturam omnibus qui libertatem imposuerunt equaliter seruentur.

Eius enim accrescendi quod antiqua iura in communibus seruis manumittendis introducebant nullus esse momenti: nec in posterum frequentari penitus concedimus.

Idem. Cum apud veteres hoc placitum erat ut seruus communis apud unum quemque dominum partem sit, et prius partem alienemus ut ex causa possit et ipso legato onerari et ipsum legari. Ius incidit quod duo vel plures dominum communem seruum habent: sed unus ex his ipsi seruo suam partem quam in eo habebat legavit: et semel accepta dubitationis occasione hoc vetustas in suum magnum extollit certamen. Cum igitur nos sensum huius legati crebra indagatione aggredientes duplicem esse eum opinamur: aut enim putavit testator liberum fieri ex parte seruum qui huiusmodi legatum deliquit: aut sibi minime cogitavit affectu socii fecit ut ei acquiratur: heredes autem suos eundem seruum possidere minime voluit ut sit manifestum eum a suo patrimonio esse alienum. In tali itaque comparatione nos qui sumus fautores libertatis sic ambiguam testatoris interpretamur voluntatem: tanquam si voluit eum libertate donare in sua parte et eum iam de communibus seruis manumittendis statuimus quod etiam in huiusmodi casibus fiat ex illius sanctionis tenore et huiusmodi spes sit finita. Fiat itaque liber ex parte quidem testatoris secundum eius voluntatem. Ex alia autem parte ex nostra diffinitione precio secundum pretii diffinitionis tenorem vel sociis ab herede prestando. Vel si accipere noluerint tamen assignando et periculo eorum deponendo. Cum satis humanum

Idemque est humanam merito imperialem sententiam sequi parcimoniam

Imperator. Λ bus. *de seruo pignori dato manumisso*

Licet dotale mancipium vir quidem solummodo esse possit manumittere et non si pignori quod datum mulieri appareret mutat, ea non posse libertatem assequi non ambigitur.

Idem. Libertas a debitore fisci suo data qui pignori non est ex conventione speciali sed tamen privilegio fisci obligatus non aliter infirmatur quam si hoc fraudis consilio effectum detegatur.

Idem. Ab eo qui bona sua pignori obligavit que habebat queque habiturus esset posse seruis libertatem dari certum est. Non idem iuris est in hiis qui pignoris iure speciali traditi sunt vel obligati.

Idem. Si uit proponis consentiente creditore cum pignoris iure cum aliis mancipiis obligatus fuisti a debitore manumissus es: potuisti ad libertatem pervenire.

Idem. Si creditoribus satisfactum

alio est quia dicitur seruus quod non sit seruus quia tabellio seruus esse non potuit. J. de tabul. generali. Sed quia a seruitute

ralit. et spurios et s. de suis et l. ex liba. De his qui ante co. ma. cum manumittit sciens ac cum nullum preca.

.ß.

habeat non tenetur. quanti sua interest. sub audi tanti supple h(abe)... in his (?) pretium tanti esse est idem sic qua

(?) si eloquitur ff. de acquir. re. do. l. res ex mandato. l. res ex man-dato ... nec placet distinctio ... dicenti aliud

sunt ancille que pignori ob ligate a debitore manumis se erant libere sunt. nam si ipse manumissor fraudem sese fecisse creditoribus ut revocet libertates auderet dicere audiri non potest nec heredes eius.

Idem. Si tutor tuus de pecunia tua servos emptos manumisit. quamvis ius suum fecit certe res pupillaribus pecuniis empte iure pignoris ex constitutione divorum parentum meorum obligate sunt favore pupillorum liberi facti non sunt.

Idem. Sive cum nuptui esses mancipia in dotem dedisti sive post datam dotem de pecunia dotis maritus tuus quondam comparavit. invitis vobis dominia eorum ad eum pervenerunt. ideoque frustra questionem super statu manumissorum conaris inferre. cum eius facta, qui compara(vit) vel in dotem accepit, ab eo iure potuerint manumitti.

De servis rei publice manumittendis. Rubrica.

Ita ut lege municipali constitutionibus que principum comprehenditur: cum servus publicus esses ab ordine consentiente etiam preside provincie manumissus es, non ex eo quod istis desideras vicariorum fugam secondita (?) virgo vestitus eos manumissione eius facti fuit, ... irrito cogeris succedere.

Idem. Si decretum ordinis auctoritas rectoris provincie comprobavit decreto is quo libertatem acceperat cum postea fuerat ut proponis in municipio copulata, natam ex his in municipio civem romanam esse et in patris potestate non est incerte opinionis.

Titulo non precedente quamvis dominia suorum quem solent municipium libertus servus non efficitur. si itaque per legem veronibus (?) civitatis potestatem senatus consulto iuvencio celso iterum et neratio marcello consulibus factum ad provincias porrectam constitit manumissus civitatem romanam consecutus es. post non ut libertus tabularium (?) administrando libertatem quam servus consecutus non amisisti. Sed quod nec actus ... civis filio ex liberis ingenuo suscepto quo minus decurio esse possit obstitit.

De his qui a non domino manumissi sunt. Rubrica.

Cum eum suos alienos ac si suos manumittit ut pretium eorum dominis suis exolvere cogitur dependat: quod per ... est. eum sua mente (?) est sepe rescriptum est.

Item. Felicissima quam mandante te servos emisse dicis si dominium sua quam manumisit nondum a te transtulerat. frustra petis ut denegata libertate eius quem manumissum dicis possessionem tibi tradat.

Idem. Qui tibi hereditatem

...-toris fecer(?) ... in re acquir. por. l. a. ... de fur. (?) ... sine ut non statim si ea res datur domino. ff. de acquir. r. do.

.xx. an. ubi. ... si minor non potuit .xx. an. lex elia sentia ... dicit. ut ... qui ma. por. ... correctum est per ante.

manumittit spon. la. coll. ix. circa princ. quia dicit quod minor xvii potest facere testamentum ... ergo manumittere xx an. ut i. t. — ff. de fideicom. l. ergo. § in fraudem sic ... igitur ut ff. de his que in fraudem cre. l. si quis ...

uendiditur ante quam res hereditarias tradet dominus earum perseuerauit: et ideo manumittendo libertatem suo heredi prestitit.

Idem. Si non proprietatem donauisti, sed ministerium ancille dedisti, libertatem mancipio dando ea quod premio usui habebat domino tuo nichil preiudicauit. Nemo enim alienum seruum quominus ut proprium manumittat ad libertatem perducere potest.

Idem. Si tradita sunt ex donatione mancipia, ius manumittendi donatrix non ❧ habuit.

Idem. Si pater filium uestrum uel uobis minoribus xx annis consentientibus manumisit, ei libertatem prestare non potuit.

Imperator. Si non a dominis libertas detur mancipio alieno, si quis ab his iudicibus impetrauerit quibus dandi eius ius est, sine ulla trepidatione pene factus dissolutio est. Si non iubentibus nobis quicquam lege actum esse doceatur, et non dominus ut alienum mancipium manumitteret petisse probetur, tunc eodem qui in conspectu nostro libertatem monstrauerit a non domino consecutus, ei potius ad cuius proprietatem pertinet restituto, is qui mancipium alienum fallendo principis conscientiam manumisit mancipia duo cogatur domino eius dare, huius sexus etatis atque artis cuius constituit esse manumissum, et alia tantundem fisco eadem ratione. Simul usque multa non semper imponatur, sed potius conquiescat si forte manumissus in sententiam status obiecta legitima prescriptione potuerit excludere, cum sententia amissi mancipii dampna debeat imputare qui in perniciem suam gesta taciturnitate firmauerit.

Qui manumittere non possunt et ne in fraudem creditorum manumittantur.

Imperator. Rea.

Certum ius est non alias directas libertates per legem Eliam Sentiam que fiunt in fraudem creditorum manumissorum reuocari, nisi et consilium fraudis habuit animus manumittentis et euentus dampnum suum recipere uolentium sequitur. Creditores autem et eos numerandos esse quibus fideicommissum debetur olim placuit.

Idem. Seruos meos nec per interpositam personam ad libertatem perducere homines peculii sui posse mandatis comprehendit.

Idem. Diuo Marco auctore amplissimus ordo censuit ne quis spectaculo quod edatur auctorem suum alienum uel suum manumitteret, et si fecerit pro infecto habetur.

Idem. Si minor annis xx ad libertatem prestandam homines contendisti, senatusconsulto quod gestum est irritum constituitur.

Certum fraudi ... qui ma. pos. § in fraudem sequatur. Sunt ergo duo necessaria ... consilium et euentus ... sufficit solus euentus ...

... ubi non fuit lex ... ut manumittatur ... ergo nec olim ...

8

In aut. ut spon. lar. §. i. coll. ix.

Set hodie nouo iure ex quo testari possint et liber|tates derelinquunt antiqua lege cessante. hodie

VII

equiparantur illis qui damtur in furiosos. at ille exigunt hec duo. ut in isti. qui m. a. no pos. e. in fraudem ul directe petunt. stati

Idem. Qui in fraudem eorum que fisco debebantur probari potest libertas data non valet. sed si per annum is quem patrem tuum appellas emptori dedit ab eo redemptus ad libertatem perductus est in eius bonis videtur defuisse eius qui fisci debitor

Idem. dicitur.

Hec fidei commissariam libertatem a pupilla sua suis debitam tutorem tutorem posse prestare cum iuris est. unde filios quos rogata fuisti certo etatis tue tempore ad libertatem non perduxisti. set tutor manumisit. remanserunt in servitutem.

Idem. Si debitor ex administratione cuius dominus tuus non solummodo constitutam fideicommissariam reliquit libertatem cum in fideicommissariis libertatibus inspicia euentum tamen obtinuit. meliorum voluntas est prodesse pot.

Qui non possunt ad libertatem pervenire. R.

Imperator. Cum divus pater meus constituit a presidibus provinciarum vel qui coercendorum maleficiorum potestatem habent in perpetua vincula dampnatos ad libertatem perduci non posse. hii qui inter tempora pene liberi et heredes esse iussi sunt. aut legatum fidei commissum ve acceperunt neque libertatem nec quicquam eorum que hiis data sunt capere possint. Set si pene tempus compleuerint iam omni vinculo exsoluti et qui ad perpetuam vel simplicem servitutis condicionem redacti et libertatem et siquid testamentis dominorum illo tempore defunctorum acceperint sine ulla questione perite pene consequntur.

Idem. Is quidem qui testamento vetitus est manumitti ad libertatem non potest pervenire. set in proposito interest utrum ne eos quos cum filio educatos esse testator expressit propter familiare ministerium et usum filiorum necessarium et venire et manumitti vetuit. an qui in quale meritus penam irrogauit. nam priore casu morte eius cui consulebatur obsequii necessitate finita libertas potest pervenire. posteriore id quod pene causa eius statutum est. necesse est vires suas obtinere quia divis parentibus meis placuit eiusmodi testamentorum leges perpetuam servitutem male meritis servis irrogare. ut nec per suppositum emptorem ad libertatem produci possint.

Quibus ex causis servi accipiunt premium libertatis.

Imperator. Romanam religiosissima sollicitudo ad augendam provocandam quod fidei observanciam iuris primo affica dicitur si ad ulciscendam cedem dominum incorruptis probis ac strenuo iussit constituit libertatem quamvis is qui dominorum cedem vindicant iam pridem

placuit senatus consulto
et statutis principum p̄s
tam scitum ē etiam tu pro
tam ingentib; m̄itis non
ex ip̄o facto s; aditione ex
s̄nia p̄sidis reportabis.

Idem. Servi qui moneta
rios adulterinam monetā
clandestinis sceleribus exer
centes in publicum detul
erint civitate romana don
entur: ut eorum domini p̄
cium a fisco percipiant.

Imp. Si quis raptus vir
ginis facinus dissimula
pretium aut pactione trās
missum detulerit in publicū
libertati donetur.

Idem. Desertorem milicie s̄
uus si prodiderit libtati donet̄.

De ingenuis manumissis
Imperator. Rubrica. IIIIIIII

Si ingenuum testō
manumissum ēē di
cas apud suos iudicē
tam age de bes sitam iustū
contradictorem h̄es. id est eum
qui se patronum tuum ēē di
cit. esto memor senatum cē
suisse ut qui post manumis
sionem originem repecierit
ea que de domo manumis
oris h̄nt ibi relinquāt. m̄q̄
cā etiam legata ut libto da
ta ēē iuris prudentib; pla

Idem. ❧ cuit.
Ingenuam natam neq;
nutrimtorum sumptus
neq; servitutis obsequium
faciant ancillam neq; ma
numissio libtinam.

Idem. Si aviam tuam ma

manumissam p̄ea ingen
uam sollempnitē constitit
statum q; eius iuste sine tu
etur auc̄tas. filios eius q̄ īus
ante s̄nam susceptos inge
nuam libtatem non immī
to flagitare sicum p̄condib;
titatum h̄uisses facile cogn

Idem. ❧ osceres.
Cum in cognatum tuum i
genuum fr̄m redemptum
ex captivitate palmirene fa
ctionis dominatorem velut
captivum distrītum ēē dicas
p̄ses provincie ingenuitatis
sue effitiet rectū eum.

Idem. Diffamari statum in
genuorum seu errore seu m
alignitate quorundam pi
aculum ē p̄sertim cum affirmes
diu p̄sidem unum atq; alterum
interpellatum a te noctasse p
tem adu̇sam ut cōtradictorem
faceret si defensionib; suis cō
fidet. unde constat rectorem
provincie commotum allegatō
nib; tuis s̄nam dedisse ne
decetō inquietudinem sub
stinues. sig̃ adhuc adu̇sa p̄s
p̄seu̇at in eandem obstinaci
onem aditus p̄ses provincie
ab iniuria tempari p̄cipiet.

Idem. Scientis conditōem li
berum non posse fi̇ servum e
videntissimi iuris ē. cum g̃
p̄ponas patrem pupillorum
quorum p̄cib; fecisti m̄cōez
velud libm te penes se h̄ui̇s
se immistum. licz actu longi
temporis non p̄cedente. non
titulo quib; domina que n̄
solent immutare tuam cōdic̄ō

De ingenuis manumissis

ihem non potuit.

Idem. Si te ac filios tuos ingenuos esse constat natalium iuritas uos tuetur nam cum seruitutis mouat questionem apud acta cessare renunciando ad ingenuitatis probationem nec nocere quod non nec prodesse pot.

Idem. Ingenui nascuntur libertini manumissione tamen constituuntur pactum autem nec seruis nec libertinis ingenuitatem assignat nec hiis qui transactioni non consenserunt quicquam preiudicare pot.

Idem. Libertina matre procreatam ingenuam nasci natalibus euidentissimum ac manifestissimum iuris est. Cum igitur eam matrem libertinam editam deinde ab hostibus captam postliminio reuersam proponas et inter seruitutis mouere questionem consecutus eam per sidem puicie ciui de causa liberali cognosceret in relatiuus sinam scilicet sciens non hiis minus condicionem neque captiuitatem reuersis de statu pristino quicquam detrahere.

Idem. Ad recognoscendos singulos nomina compacta publica consensu ad celandos natales ingenuis sunt tenentur minime nocent natos quoque minister seruitutis libertinos non suos possidens.

Idem. Si iure in possidendo malis precesserit titulus seu ingenui constituti opus in cede placita locastis nec statum quicquam iure derogatum est.

nec ad conuentionis implendam fidem sollempniter agere prohibemus.

Idem. Ad mutandum libertatum commissum plagiii melius promouet sed obductas natales quibus nata es post hunc etiam eum obtinere.

Idem. Conuenit ingenuum se contendendo nec probando non amittit libertinitatem.

Idem. Status ingenue ex eo solo que uelud ancilla sponsaliorum nomine data fo mitur preiudicari nulla ratione.

Imperator. Iustinianus. Pot.

Communia de manumissionibus.

Scimus si proprietarius suo ciuius usumfructus ad alium pertinebat libertatem imposuit non sanam ante nisi obuiam clam et libertatem cadere eum sine domino esse intelligi. Sed nec iure mini personam cui res ad se uenientes acquirat sed si tam proprietarius quam usufructuarius libertatem ei consencientes imposuerint pleno iure liberum eum efficient. Si quidem postea sibi acquisierit his in bonis suis habere. Et si quidem proprietarius solus libertatem imposuit usufructuario minime consenciente si quid ille cui libertatem a proprietario accepit inter libertos proprietarii connumeratus et si quid in medio possedit hoc sibi acquirat sibi habeat sue possibilitati relinquat saluo personatus iure

Scimus etc.

[gloss, top:] ... tamen mitteret institutum, sub ab intestato ei succedentem ... agendum ... ad eum perveniret non ex te fructuarij ... ibi favor ... quantum ad ius. ... in casu ut s. de patribus qui fi. di. l. i. ...

per omnia custodienda. nisi et hoc ei legibus fuerit remissum. ipse tamen libertus etiam fu[...] apud usumfructuarium permaneat donec usufructuarius vivit vel ususfructus non legittimo modo peremptus est. et ei si finem ususfructus quocumque modo accipiat tunc facultas ei tribuitur quo maluerit degere modo. Si vero adhuc superstite usufructuario ab hac luce fuerit libertus exemptus hereditas eius legitimum tramitem sequatur. Sin autem usufructuarius tantummodo libertatem imposuerit siquidem hoc modo ut cedat usumfructum proprietario plenissimum ius habeat in suo proprietarius ut omnia ei servus acquirat secundum ea que generaliter in servos et dominos constituta sunt. Si vero gratias agendo usufructuarius eum ab usufructu liberaverit et libertatem donaverit tunc maneat quidem servus proprietario suo adnexus sed non necessitas ei imponatur donec vivit usufructuarius vel ususfructus constare potest obsequi proprietarium et que domini et ministeria adimplere sed videntes nostri eum in quiete tueantur. post usufructuarii autem mortem vel ususfructus quocumque modo interemptionem tunc fiat quidem domino et omnia que in medio ad eum pervenerant hec suo domino acquirat et sic ex nostra constitutione hec se

pe ro inter servos et libertos et non fuit ius antiquum idem servus remanet et nullum respiciat dominum. Illud quoque huic legi adicimus ut explosa antiqua personarum differentia liceat parentibus tam masculis quam feminis filiis filiabusve suis in sacris constitutis sive emancipatis cuiuscumque gradus mandatum imponere quatenus servos in libertatem perducant sive apud iudicem sive sacris ecclesiis sive secundum alium quem mandator voluerit legitimum modum. cum enim et in successionibus et in aliis pene omnibus nulla est inter liberos discretio oportet observari et in presenti casu maxime pro libertate quam et fovere et tueri Romanis legibus licet licentiam sive in testamento vel alio ultimo elogio directam vel fideicommissariam nullo observato modo eorum qui ad libertatem veniunt etatem requirere. nec enim eum tantummodo civitatem romanam adipisci volumus cui maior XXX annis extitit sed quemadmodum in ecclesiasticis libertatibus non est huiusmodi etatis differentia ita in omnibus libertatibus que a dominis imponuntur sive in extremis dispositionibus sive per iudices vel alio legittimo modo hoc observari sancimus ut sint omnes cives romani constituti. ampliandam enim civitatem nostram magis quam minuendam esse censemus.

[gloss, bottom:] De libertate ... quantum ad ius ... si potest ... ut s. de patribus qui filios di. l. ii. ... ad bonos mores ... ut s. de sac. s. ec. ... post mortem. ... Si liber non fiat ut ij. ... Si his que causa cognita ... ut ff. ... vincere.

Idem. Si quis sine uxore constitutus ancillam suam non habuerit concubinam et in eadem usque ad mortem consuetudine permanserit et forsitan ex eo liberos susceperit, sancimus omnimodo non concedi heredibus defuncti eandem vel liberos eius, si etiam liberos habuerit, in servitutem deducere, sed post mortem domini sub certo modo eripiatur in libertatem una cum sobole sua, si etiam eam forsitan habuerit. ipsi etenim domino dum superstes est damus licentiam quo modo voluerit uti tam ancilla sua quam etiam ex ea progenita sobole et in suo ultimo elogio quicquid voluerit esse eos disponere, id est qui servos eos aliis legare sive in servitutem heredum nominatim relinquere. Cum autem taciturnitate eos praeterierit, tunc post mortem eius ad libertatem eripiantur, ut sit domini mors libertatis eorum exordium. omnibus etenim uxores habentibus concubinas vel liberas vel ancillas habere nec antiqua iura nec nostra concedunt.

De liberali causa. Rubrica.

Imperator. Rem quidem illicitam et inhonestam admisisse te confitentis, qui a parentibus filios ingenuos a te venundatos. Sed quia factum tuum tuis filiis obesse non debet, adi competentem iudicem, si vis, ut causa agatur secundum ordinem iuris.

Idem. Si hi quos filios tuos esse dicis liberi esse a diversa parte dicuntur, de statu eorum more solito quaeri debet. nec enim res iudicata quae de proprietate eorum pronuntiata est, opponi causae liberali potest.

Idem. Si liber homo alienae ancillae contubernium sectatur, sed ei fuerit denuntiatum ut se abstineret, servus domini mulieris non fit.

Idem. Si is quem in servitutem petebas liber quondam absente te causa cognita pronuntiatus est, secunda in servitutem petitio ei dari tibi non debet. sed si postea quam cognovisti de sententia iudicis appellasti, an iure sententia lata sit in auditorio quaeretur.

Idem. Non ideo minus in libertatem proclamare potest ea quam ancillam tuam esse dicis, quod eam vendente fisco comparasti. sed nec longi temporis praescriptionem opponere potes, cum venditionis tempore maior viginti annis fuit. cum enim tantis allegatio non aliter possit praescriptionem adversus civem romanum accommodare, quam si participandi pretii gratia consensum furtum dedisse probetur. probationis sane onus cum ex servitute in libertatem asseritur ad se recepit, qui si affirmationem suam non impleat, in concussum possessionis ius sibi timebit.

Idem. Hoc si volens scripsisti servum te esse non liberum pro pecunia cum viro tuo aliquid comparasses, quanto nec magis cum eas scripturas dare compulsum te esse testaris.

in prima. s. de patr. qui filios l. ij. ac. ... de statu debent ut j. no. ... de statu ut petatur ... de statu defuncti l. quemuis. ij.

multis aliis. ar. alias ... non pot minor xx. an. ... nisi causa cognita ... nec efficacia pot ...

Idem. Si ab eo cuius filius fuisti manumissus es, frustra libertatis controversiam sustines, maxime ab herede eius qui manumisit, cum et si ingenuitas non processit, respectu tamen adite hereditatis voluntatem defuncti suo consensu firmare debuit.

Idem. Cum affirmes placuisse quondam domino tuo ut pretio et suffragatione dato numero certe quantitatis vos manumitteret, et tantummodo te liberavit, aditus rector provincie ordinabitur eum salva reverentia quam patrono liberti debent exhibere placito suo stare.

Idem. Cum patrem tuarum conceptione licet eum esse quem supplicas ex ancilla natum esse exposuisti, tamen nomine cognomine quo liberi dumtaxat nuncupantur attribuit et non servum esse sed filii macula aspersum complexus est, eum cuius filius non est supplicasse te intelligis.

Idem. Libertos privatis pactis vel actu quocumque administrationis non posse mutata conditione suos fieri certi iuris est.

Idem. Non mutant suum statum si ad civiles honores illicite atque improbe aspiraverint. Unde si status moveatur, quod intelligere vobis licet minime prodesse posse quod pater noster honores civiles gessit, solemniter itaque ordinatis apud presidem provincie

I de statu vivo cognoscetur.

Idem. Si ubi in te natum aliquis comparavit, statum retines quem ante habuisti. Si vero ex ancilla editum naturalis pater idemque dominus distraxit ac post emptori pretium solvisti, non ideo libertatem consecutus es.

Idem. Principaliter de statu defuncti agi non potest. Si vero ex peculio quondam eius quod tu bona fide tibi reliquisse commemoras res vendicentur, vel eius filiis moveatur status, quod hec omnia solemniter presidali notione decidi debent.

Idem. Lite ordinata in possessione libertatis is de cuius libertate queritur constituitur et interim pro libero habetur.

Idem. Neque omissa professio probationem generis excludit, nec falsa simulatio veritatem minuit. Cum itaque ad examinationem veri omnis iure prodita debeat admitti, probationibus actis preses provincie solemniter ordinatis prout iuris ratio patitur causam liberalem inter vos decidi providebit.

Impr. Si ministerium tuum quasi libera exhibuisti ac te nesciente quondam ancillam in dotem datam conscriptum instrumentum est, hec minime libertati tue nocere potuerunt, maxime cum te minorem etate fuisse commemores, et placuit minores xx. annis nulla ratione mutare statum ac pro his suos

de natalibus restituendis qui ab homo ... posse ... providebit. ... de statu ... si minus ... sciente ... esset tibi preiudicaret ... lib. ... miror ... simplex est ... ac.

... tibi lazarus ... servus ... ut sibi ... ostendat qualiter fiat manumissio ... possessionis ... libertatis ...

tormentis. ad hiis s. ē. ff. de q̄onib⁹. l. de minore. § si. ꝟ dicit non adiberi tormenta. so. hic possonis ibi ꝑ se [illegible]

t. s. si quis ult. ff. r. alius potit p eo tēdicere ut ff. de l. ai. l. ui. [illegible]

Sicut pot pater. ut. s. de side instru. cū in instic. [illegible]

si nec ante libertatem in cō̄stitute admittunt. qm̄ alijs ꝑ pertis rōem sine concilio ꝓbare non possunt.

Idem. Multis rōnib⁹ in na talib⁹ ingenuus fr̄ib⁹ natis post delictis ul' cāib⁹ intuenientib⁹ singulorum cāe status sepantur. inch itaq; p hiber eundem et t' non morū stat' q̄oem. et eos quos fr̄es tuos asseuas in suitutem uendicare seu retinē. g' ad demonstrandam fructuum tuorū libertatem alie sunt ꝓbones necne. non q̄ tibi non moueatur q̄o libertatis eorum nō ydoneam constat h̄re ꝓboez.

Idem. Ad ꝓboem ingenuitatis ab eo cēcinus successores postulas. fc̄a tibi locacō non sufficit. nec tam̄ hoc solum ad suitutis uinculum argumentum ē ydoneum.

Idem. Sicut semel ꝓ̄stitam libertatem reuocari non licet sic p ea que non manumittendi cā donum cum suis ꝑprijs agunt inch' ē dēt hunt.

Idem. Interrogatam et ꝓfessaz apd acta se esse ancillam h'scīn defensionem libertatis nō excludit.

Impr. Sicut instrumenta ꝓ̄missa manumissionis recte fc̄e nullum afferunt ꝓ̄stite libertati ꝑiudicium. ita si suui ad libertatem ꝑduxisti. instrorū amissio inch' ei nocē pot.

Idem. Sicut datam libertatez manumissis adime ꝑ̄ōm' non pot. ita manumissionis instrumentum ꝓ̄bare cogitur.

Impr. Arrianus si mota q̄oe a leo inde lib' fuit ꝓnunciatur in suitute a uicto iterum non recte petitus ē. cohr̄s etiam tibi ab arriano datus colludēs cum eo siue h'ed ib⁹ ipius qui status mouāt q̄oem inch' tibi obfuit. neq; in confessione t'eos consuerunt statum uītatis uel nomen s. h̄e defuncti mutare potuerunt.

Idem. Aui ꝑ̄ri magr̄atu functi dignitas ad libertatis ꝓboem inch' nepoti ꝓdest. siquidem in libali cā inris nō ꝑ̄us inspiciatur condicō. s; nec matrīn aui dignitas sola sufficiat. cum uez aūia quoq; libera ꝓbari possit. multis tam̄ ex cāis status mutari cōsue.

Idem. Iuit.

De ancilla mr̄e natam et ab eo redemptam in cuius fuit contubnio si non manumittitur in suitutem ꝑmanere non ambigitur.

Idem. Solo obsequij non ꝓ̄stiti uel amto data libertas reuocari non pot.

Impr. Si tibi suitutis ꝑprie moueatur q̄o sollemp mis ordinatis de calump mia ul' iniuria put uindicte uiam elegis h'ita cum uite tatōne postea qm̄ suus n̄ ēe fiens ꝓnunciatus ad ūs eam sinam postulare poteris tuis demum de hijs que directa ꝓbaūis restōem eum ꝓ libertate fuerit ꝓnunciatus petiturus.

Gloss (margins):

tatis questio erat uel fuit [illegible] ut s. l. [illegible] in precitā alij dicunt [illegible]

Parentes confessio. [illegible]

Utterogatam apud acta non nocet [illegible]

Si actio non ut s. de sicut semel. si ex ingratitu dine ē qualis est h' sullitudo. [illegible]

Arrianus q. suus dic [illegible]

Quaq; potest [illegible]

De ancilla. Dno manu [illegible]

no excluditur. ut. s. e. nec si uolens. ul. parentes ul. liberi [illegible]

dempto re ambigitur. s; post morte eius liba erit h'die ut s. [illegible]

Solo obsequij non ē̄cty. ul' sed ius si forte captus esset ꝓ [illegible]

Si tenuē pa. ingratus. nā cum nō fatit q' debet uitet fa cere q' nō deb; ut ff. de te. mu. l. nō omes § quia captus. [illegible]

Idem. Principali causa in eius de quo supplicas esse causam tuam perspicimus. nam cum te eum ad libertatem perduxisse profitearis. illius interest magis sollempniter suum tueri statum. et consequenter tua etiam agetur causa. nam si ab eo esse confundis procreatus servus dicatur eique libertas ex manumissione tua iudicetur: probatio servilitatis originis et beneficium manumissionis libertatem illi assignans. tuum etiam ius patronatus tuetur. sive vero consentiat servituti tunc iure concesso adito presidem provincie eum invitum etiam defendere potes.

Idem. Eam que in possessione libertatis non sine dolo malo repitur in servitutem constitute simile libere per iuditium edicto propositum cavetur: sed si controversia erit utrum ex servitute in libertatem petatur an ex libertate in servitutem sui conceptione manifeste probatur: nec quicquam ancille dolus iuris proprietatis domino impr. [?] aufert.

Si tibi testamento directa libertas a domino relicta est et ex eo successerunt scripture: non ideo quod sine eius voluntatem vel etiam de filiis iure patronatus obsequium exercere filie tue rescindere possunt libertatem.

Idem. Parentes natales non confessio assignatur: quamquam ipsi ex ancilla nata post ad libertatem manumissa venisti. et

tu velud ex alta natam ancillam suam professa quesitam manumissione libertatem huius simulatione vel errore amittere minime potuisti. cum servus nascatur ratione etiam non confessione constituitur.

Idem. Subscriptione filii domini manumittentis nec addere secuta nec omissa detrahere libertati quisquam potest.

Idem. Licet accepta pecunia te dominus manumisit tamen tributa libertas rescindi non potest.

Idem. Liberam concubinatus ratione non constituitur ancilla.

Idem. Non ideo minus quod pupilli res velud tutor administrasse dicitur ex eius persona servitutis pati commodo non potest.

Idem. Post certi temporis ministerium ancille liberam eam esse cum ea paciscendo convenciones obtemperandi legi dominia nullam habet necessitatem. utrumque hoc unum est ita e contrario si filios suos constituta cum hiis libera manumissio tibi tradere permisisse probetur pare placitis non compellitur.

Idem. Si filium tuum libere ingenuo vendidisti qui tam prima necessitudine coniunctionis conditionis vel ignorantiam dissimulare non potest utrisque sociis criminis accusatio deest.

Idem. Non ideo minus quod te liberi marchia creato nemo ecclesie rei publice nomine movere tibi status quo potest.

Idem. Liberos uel ut suos profitentes statum eorum mutare non posse constat.

Exemplum sacrarum litterarum ad Iunium. Iuxta edicti nostri continentiam in tribalibus causis negotiis siue de libertinitate siue de ingenuitate quo moueatur absente in ... dominus in a parte causam discuti et pro iustitiae ratione sententiam proferri iudicis prouidebit.

Idem. Iubemus omnes epistolas actitatas quas ad eum tanquam principalem fecit manere uacuas esse atque irritum reuocari. ac de ingenuitate eiusdem elii requiri. nec mulieri ideo obesse quod ad eum tanquam decurionem ac principalem scripserit: uel id quod idem se finxerit decurionem uel principalem. maxime cum non solum testium professionem et cognationis eius uirginum fuisse cognoscitur: uerum etiam uoce ipsa eiusdem elii apud alium iudicium patuerat quod conditionis seruilis uidetur.

Idem. Placuit eos qui nascuntur matrum conditionibus uti. quorum mox in scenicis exponuntur ante uero litem nati suo omnes nomine in quaestione uocentur: quoniam hos solos qui in lite nati erunt omnes nomine fortunam matris complecti oportet. et aut iustis tradi dominis aut libertatem cum iuris auctoribus sumi.

De assertione tollenda.

Imperator.

Lites super statu condicione mouendas ad clem... torem tam ad examinationem quam terminum transferimus. iubentes si quis uel adhuc seruiens liberum se esse dixerit. uel in libertate commorans ad seruitutem uocatus fuerit assertoris difficultatem in utroque casu cessare. ipsum quod per se ad intentionem quam dominium sese asserit reddere. et si ex possessione libertatis ad seruitutem deducitur etiam procuratorem dare in omni negotio possibili quod hiis qui ex seruitute in libertatem proclamant penitus interdicimus. Cum legibus quae ... et secundam tertiam uice assertoris lites examinari praecipiebant in posterum conquiescentibus. cum sit iustum primam dumtaxat sententiam in suis manere uiribus. cum prouocatione nulla oblata fuerit uel porrecta ad similitudinem aliorum negotiorum uideatur. ad quem res ex prouocatione ducitur eam examinabit cuius et ipsius iudicium ad sanam exquisitionem minime deducetur occasione legum quae super assertoribus latis expositae sunt. Cum super peculio etiam eorum uel aliis rebus aut aliis causis ueterem defensionis obseruationem tollimus praecipientes uiuorum tantummodo peculia quae ex possessione seruitutis super huiusmodi conditione litigant. alias quae res quae uendicantur in tuto per discussionem iudicis collocari. Omnes uero qui pro libertate proclamant ...

siquidem possint fideiussorem dare eum exigi. si vero re vera satisdatio eius impossibilis ei sit: tunc iudici manifeste ostendatur: iuratoriae cautioni committi. scientes quod si post huiusmodi expositionem abfuerint et edictis citati in absentia mediocriter omnimus per unum annum duraverint: omni modo furtu ti obnoxii erunt. et eius domino qui litem eis intulit sine ulla dubitatione assignabuntur. Scire vero eos volumus qui aliquem ad servitutem vocant quod si post primam accusationem in quocumque iudicio vel ex civili iussione factam et admonitionem ei oblatam qui servus esse dicitur in alio iudicio eum accusaverint. preter quam si etiam accusationem ipse qui servus esse dicitur prestiterit. et si domini sint suo iure privabuntur.

Idem. Expeditam antea quaestionem in presenti autem ex nostra lege quam de assertione tollenda possimus in quandam difficultatem incidere perspicientes tem compendioso remedio fulciendam esse censemus. cum enim per assertorem super libertate iudicium agitabatur: si in medio assertore litem agente assertus ab hac luce fuerit subtractus necessitas imponebatur mediocribus assertori litem implere. ut emptor si victus erat et libertate fuerat pronunciatus habebat regressum adversus venditorem. ut ei quasi libere persone venditio recitat id quod emptionali instrumento continebatur: vel natura certus exigebat. Cum in presenti autem quia vana nomina assertorum reiecta sunt: si persona pro cuius condicione agitur mortua fuerit quemadmodum iudicium potest impleri una tantummodo persona in iudicium veniente. Sancimus itaque in presenti causa licentiam emptori adversus suum auctorem venire quatenus vel ostendat venditor servum se vendidisse vel si non potuerit quare libera persona vendita evictionis periculum ad eum revertatur.

Quibus ad libertatem proclamare non licet. et de rebus eorum qui ad libertatem proclamare non prohibentur.

Impr. Dispar causa est eius qui dissimulata condicione sua distrahi se passus est et eius qui pretium participatus est. nam superiori quidem non denegatur libertatis defensio. posteriori autem et si civis romanus sit participatus est pretium libertas denegatur. Eam denique in eodem distinctionem adhibendam cum fideicommissaria libertas debetur prudentissimi iuris auctores responderunt.

Idem. De latronum familia descendentibus ex largitione principali vel auctoritate fiscali servis factis retro principes decreverunt libertatem denegari.

Idem. Si quis in libertatem proclamaverit. idque apud se esse eius

qui se dominum dicit, profitebatur quoniam de eo non dubitatur, reddi ac restitui iudex pronuntiabit. Quod vero petitur si fuerit negatione dubium, per cautionem conservabitur, ac petitio defertur ut, si fuerit approbata libertas, quoniam ipsi qui hominem commiserunt merendum est gestarum rerum ab eodem ratio atque omne quod debetur exposcatur, ut fruitione depulsa cuiusque domino quondam fiat hac quod ut suo dominii iure largitus est et quae ex earum rerum quaestu ac fructibus congregata sunt et quae de suis compendiis obscure capta ac parta, cum penes liberum esse non oporteat, quod apud suum dominus peculii nomine collocavit; ea vero quae testamento vel donatione quaesita sunt et quae ex earum rerum emolumentis empta confecta sunt eidem ingenuo deputentur. Quae tamen universa ex acto libertatis iudicio a se dictis rebus discernuntur, in sequestro esse oportet, ut his ab utroque deductis atque in medio iure collocatis ad eorum proprietatem uterque contendat.

De ordine cognitionum

Imperator. Rubrica.

Cum et ipse confessus es status controversiam te pati, quam ratione postulas prius quaestionem de condicione constaret tua accusationis? Cum ergo tu probari possessionem esse eum qui te esse suum contendit. Cum igitur sicut allegas status tui generis fretus es, iure vis ordinarium praesidem petere, qui cognita prius liberali causa ex eventu iudicii quod de crimine statuere debeat non dubitabit.

Idem. Si de hereditate et libertate controversia est, prius agi causa libertatis debet. Sed si de hereditate agitur, ordinanda quidem est causa libertatis, sed sufficit ei qui libertate utitur ad victoriam de hereditate secundum eum pronuntiatum esse.

Idem. Si tamen aliquid inferat ei quoniam ingenuam esse dicis, ante liberalis causa suo ordine agi debet, cognitionem suam praeside praebente, quoniam necesse est ante sciri si delictum probatum fuerit, utrum ut in liberam et ingenuam an in ancillam constituatur.

Idem. Si status controversiam patris lite prius liberali terminata, si pro te fuerit pronuntiatum, agere etiam adversus eum qui se dominum tuum esse contendit non prohibeberis, quod si non de te ab accusatione elidet, quia suum non proprium habentem liberale iudicium cessat causae autem examinatio apud eum qui iudicat ostendit utrum [illegible] accusatio in dubia debeat liberi status persone an evanescat.

Imperator. Cum status quidem tui movendi et te debita velle petere commemores, ordinariorum est praesidum sollemnibus interpositis, si hoc iuris admisit, ratio causam liberalem apud praesidem provinciae decidi, ut si bene suus vel suus non esse pronuntiatus, rem tibi iure debitam

restitui iubeat. cum hoc incertum ē utrum ne t' libo cōsti tuto an domino tuo si fuit te sniā declarauit debeatur ad solutionem debitorē tuū

Iurgem non oportet.

Idem. Si res tuas raptas t' ul' amotas ēē dicis ab hys quos suos tuos ēē contēdis hiis q̄ in libtatem pclamaūint cā libalis prius adū sūs eos ⁊ tunc dampni dati re rum q̄ amotarum iis apd̄ p̄sidem puincie contestan da ē. ut siquidem ul' sui nō ēē pnunciēt. tunc demum dampni dati et amotarū rerum pcede posit adhibita pbone condempnatō. si uo secus. q̄o rerum amotarū euanescat

Idem. Si qn̄ negocium status sūt exortum si ab eius pte q̄ dicitur suus aliquid dicatur ēē a domino acceptum prius considāri placet utrum de pos sōne suitutis in libtatem re clamandum putet. an uero ex possōne libtatis in suitutē uocatur. ac si eum de obseq is suilib; libtatem consti tit flagitare. ante decidi cōuenit status cām atq; ita p̄ben dir eptorum negōrum si res exe git audiam. Quod fieri q̄ ad suitutem uocatur quicq̄ directum ēē memoretur. uniū sa que constitit ablata ita de mum reddi conuenit ei quis uus ēē contenditur. si modo saluam rem futuram p ydo neos fideiussores pmisit. nā

sitales non potuit dare tunc ea conuenit de quib; de qb; in iudicio tractabatur sequest in eum diem in quo controū sia sopiatur. ut ex hysdem sia nq̄ facultas ēē non potit tā litis sumptus ⁊ alimonie h hominū subministrent. q̄ tū modato iudicis arbitrio fu erit estimatum. Cum aūt necdum lite de statu mota res ab aliquo directe sint. ⁊ snīa de restituenda possōne rerum lata. ille ne sine satis fiet de statu controūsiā mo uit. nēcitatem hebit et sine satisdatōne easdem res red dē. ⁊ tunc cām libalem secd̄ iuris ordinem exercere.

Idem

De collusione detegenda.

Imperator. Rubrica.

Cum suum matris tue et stupro uiolas se dominam suam ⁊ turpis coniunctōnis macu lam excogitande ingenuit atis collusione ac false capti uitatis uelamīto apd̄ compe tentem iudicem obtegē uo luisse pponas nec libtatem ei matrem tuam dedisse. s; so lam ingenuitatem cum iu de uoluntatis mendacio p duce cām asseueres. suum ēē palam ē. q̄n etiam diu pi reptum sup captiuitatem e missum. cūm non interesisse significas ingenuum fecisse non uideatur. nec asseūacio consensus tui ingenuitatis ius tribuē potuit

Idem. Ultime condicōis cō

stitutis privatis pactis mutare statum non licere. inuicem senatus consulto de collusore poena statuta, primo atque detegenti praemisso manifeste declaratur.

Ne de statu defunctorum post quinquennium quaeratur.

Imperator. agatur. Reca.

Quitis competens iudex causam praescriptionis examinabit. et si dominicae potestati pronum qui ut civis romanus in diem mortis vixit ante quinque annos quam ius bonorum mulieris inchoaretur vita decesse constiterit, libere status ex persona manumissoris non retractabitur.

Idem. Si is qui te heredem fecit per matris condicionem servus dicitur, et mater ante quinque annos litis motae vita decessit, praescriptionis locus erit, cum quaeri de statu non possit, ne de condicione matris retractaretur. Hoc ita si quamdiu vixit ut civis romana sine interpellatione ut civis romana egit.

Idem. Quamvis defunctus sit maritus quondam tuus, cuius status quaestio inferebatur, causa tamen etiam post obitum eius propter emolumentum successionis durat, eamque apud eum qui de hereditate vel de singulis rebus iudicaturus est decidi oportet.

Idem. Si is quem servum tuum fuisse et a fratre tuo manumissum atque heredem scriptum proponis ut civis romanus vixit nec intra quinquennium post mortem eius status quaestionem movere coepisti, intelligis neque heredibus ab eo scriptis neque his quos liberos esse voluit controversiam de senatus consulti formam facere posse. Quod si prius quam id temporis spatium excederet agere coepisti, et peculium eius more iudiciorum persequi et cum manumissis ordinata lite secundum formam edicti experiri non prohiberis.

Idem. Quod est constitutum post quinquennium de statu defunctorum quaestionem incipere non posse, ad speciem emancipationis iure nec ne perfecta sit minime pertinet.

Idem. Si maritus tua quasi ingenuus communi opinione vixit et quinquennium a die mortis eius excessit, potes rem publicam et pupillos si tibi status quaestionem movere temptaverint mota praescriptione repellere. An autem pro ingenua in diem mortis egit in iudicio requiretur: quod si varietatem invenerit, potiora tempora spectari convenit.

Idem. Si pater tuus velud ingenuus vixit nec status controversiam quasi fisci servus esset apud praesidem provinciae qui super huiusmodi quaestionibus iudicare solet, sed apud procuratorem rei publicae non competentem iudicem passus est, postque mortem eius quinquennium fluxit: status tuus ex praescriptione quae ex senatus consulto emanat protectus est.

Idem. Repetitio peculii rem

alii ut ancilla et alii ut libera vixit tempore civili tamen inspicitur ar. ut. ar. ff. de acquir. pos. si quis ante. et de alii. tri. l. Item mela. § si ei. si. iiii.

Si super eius ingenuitate ut s. de pedaneis iudi. l. ii. et s. ubi causa sta. l. ad vero status quaestioni ad bono res superiores quia non tantum in filius sed uxor. Et non s. de suis et leg. ult. tractatur. Hic quod contestatio non infirmat. Non sicut videtur ut ff. de re iud. l. am. § contemptatur. Si ex falsis instrumentis per totum ta[lis] contestatio et admittitur non potest sic nec ab alio facta ut ff. de edic. pro. l. in quatuor. Respectio nulla legatus decem viri ullo longissima sicut de prescripto. xxx. an. sic ut nulla omnino si hac legitur atque latitans. Item mala fide et sic iste titulus tantum bonefide. De prescriptione longi temporis. De prescriptione que vicetur status defuncti dicitur de ea qui statu in.

Nullas ... cedun. et ex a. ut s. i. per. prescriptio s. xx. a. l. nimius. ut s. § si. fu. l. l. si quid de xxx a. Et locum habeo per xxx. a. sic quod in asscriptitiis in cuius nullo tempore ut s. de agricolis et cum satis est ro. ne et de se. ... ut s. ....

fuit tum si nullo iusto titulo intercedente corpora ab aliquo possideantur: nulla temporis prescriptione munitabuntur. nec enim senatus consultum quod super non retractandis defunctorum statibus scitum est ad eum qui si defunctus in fugam conversus atque latitans decessit.

De longi temporis prescriptione que pro libertate et non adversus libertatem opponitur.

Imperator.

Mala fide morato in libertatem diu, propterea non potest longi temporis prescriptio. Unde cum confitearis fugam te ab eo cuius meministi recessisse, intelligis ex hoc solo sine dolo malo in possessione libertatis non esse.

Idem. Prestat firmam defensionem libertatis ex iusto initio longo tempore obtenta possessio. favor enim libertatis debitus et salubris iam pridem hoc suasit ut hi qui bona fide in possessione libertatis per xx annorum spacium sine interpellatione morati essent, prescriptione adversus inquietudinem status eorum, propterea debet ut liberi et cives fiant romani.

Exemplum sacrum litterarum constantini et licinii augustorum ad dyonisium vice prefectorum agentem. Solam temporis longinquitatem etiam si lx annorum curricula excesserunt libertatis iura minime mutilari oportere congruit.

De peculio eius qui meruit libertatem. Rubrica.

Imperator.

per xxx. inter absentes vel presentes. testatio quod maius tempus exigitur quia aliud per contra dicitur. s. quia sine titulo

Longe diversam causam eorum quia super statu manumittuntur. Item illorum quibus testamento libertas relinquitur esse dissimulare non debuisse cum superiore quidem casu concessum tacite peculium si non adimatur, posteriore vero nisi specialiter fuerit datum penes successorem remanere iuris evidentissimi.

De senatus consulto claudiano tollendo. Rubrica.

Imperator.

Cum inter nostri temporis in quibus multos labores pro libertate subditorum sustinuimus satis esse impium credimus quasdam mulieres libertate sua fraudari, et quod ab hostium ferocitate contra naturalem libertatem inductum est hoc ad invidiam nequissimorum hominum inferri, claudianum senatus consultum et omnem eius observationem circa denuntiationes et iudicium sententias conquiescere in posterum volumus, ne ea que libera constituta est vel semel decepta vel infelici cupidine capta vel alio quocumque modo natalium suorum ingenuitatem deducatur in servitutem et sic dedecus pessimum cognationis sue fulgori, ut si forsitan que decoratos dignitatibus habebat cognatos hoc malo eius cadat dominum et dominus patruelis forsitan cognatis suis inferiorem quod etiam in libertis observari oportet. semel enim libertate potitam per tale dedecus in servitutem deduci religio te-

l. i. § i. de agricolis et ce. censimus. § ult. non ee. ut. s. ubi causa sta. l. i. et de lib. ca. ca q. et sic non presumitur quam male fidei eo quod aliquando fuit. sic sup. t. i. l. si. et s. de servitut. l. altius ac. sicut ab aliquo bo-

Prestat iniciatum. a. iusta causa antecedente vel cum veluti nasciture fuerit et de suo ab eo manumittatur et in libertate moretur s. p. vel saltim ea opinione sicut putet se liberum. possessio. a. qui possidet non eo enim se possidere pot. ac bona fide et sine titulo ut causam doctores. s. sic s. de servit. l. i. sic et infra v. an. de qua loquitur superior titulus.

causa ubi vero libertas data inter vivos pro inde habetur ac si tacite relictus esset data ut s. de lat. lib. toll. § sancimus et § sed si quis tacite ut s. de contr. vel manu. l. ii. § sine causa. sed quare ergo diversitas. Re. qui testatur disponit in que vult bona testamenti et sic peculium cum sit de bonis et sic a libertate exceptatum sed inter vivos sibi nil excipit nec aliter et sic presumitur suo tacite indicatam voluntatem ostendere vel aliter s. p. quia in ultima voluntate non potest sic cogitare. Unde lex pro eo cogitat.

porum meorum nullo patitur modo. sed ne sui vel ascripticii putent se impunitum esse tale conamen quod maxime in ascripticios verendum est ne vel harum mulierum nuptiis ab his excogitatis paulatim hominum condicio decrescat: sancimus si quid tale fuerit vel a suo vel ascripticio perpetratum vel iam here potestatem dominium eius sive per se sive per presidem provincie talem suum vel ascripticium castigacione competenti corrigere a b stralare a tali muliere. quod si neglexerit sciat in suum dampnum hoc desidiam reversuram.

De nudo iure quiritium tollendo. Rubrica.

Imperator. Antique subtilitatis ludibrium per hanc decisionem expellentes nullam esse differentiam patimur inter dominos apud quos vel nudum ex iure quiritium vel tantummodo in bonis reperitur: quia nec huiusmodi volumus distinctionem nec ex iure quiritium nomen quod nihil ab enigmate discrepat neque umquam videtur neque in rebus apparet: sed est vacuum et superfluum verbum per quod animi iuvenum qui ad primam veniunt legum audientiam perterriti ex primis eorum cunabulis inutiles legis antique dispositiones accipiunt: sed sit plenissimus et legitimus quisque dominus sive servi sive aliarum rerum.

De usucapione pro emptore vel transactione.

Mancipia tua si ab eis distracta sunt qui ius vendendi non habuerunt vendicare ea potes si nec emptores usucapiabo emptoribus potuerunt cum in vicia venditione furtum certum sit.

Idem. Si contra defuncti voluntatem tutores puellam perfecte etatis pupillam heredibus suis defunctus fundum testamento precepit tutore vendiderunt usucapi non potuerunt.

Idem. Si matrem eius cuius nomine questionem pati dicis bona fide emptam eam possidente ipsa etiam si ipsa in causam furti non incidit tamen postea conceptum apud te partum usucapere potuisti.

Idem. Vendicionem ancille consensum dedisse dictam partem si pro omnis retinendo ceterum quin ipsa ratum huic non audiet. sed et hac, pro ne cessante si bona fide emptam ancillam vendi tore bona fide distrahente te porus spacio usucepis in te dominium proprietatem vendicantis tenere non potest.

Idem. Si partem possessionis male fidei possessor venumdedit id quod ab ipso tenetur omnino cum fructibus recipi potest. Porcio autem que distracta est tandem demum recte petitur a possidente si sciens rem alienam comparavit vel bone fidei emptor non dum compleuit usucapionem. Violenti autem possessione amissa prius quam in dominium potestatem pervenerit...

ar. s. qui testa. fa. pos. hac consul. § ac. cu. t mant. de ttie rse. sullo quoque. ubi aut. p tumultu mortis te et h placet tali ut. jo. etiam redimit quia ... ecam habebit ... ar. ff. ma. l. sui ... De senatusconsulto Claudiano etc. quia hoc senatusconsulto que nobat contra libertatem ... tollendo dicit. Communia ... quia per capti ... naturalem ... ventre ... exlibero ventre ...

... quia non constitutam erit idem est per scientia rei aliene ... vendicionis ... ff. de statu. l. statu. ... potuerunt ... quia contra defuncti voluntatem ... pupilli ... ff. de acquir. re. do. l. bone fidei ... aliena

Aliquem ... romanorum nam romanam sic dicuntur ... nomine ... esse hic necesse ... ut s. de servis ... De usucap. pro emptore vel transactione dixit ... ut de testam. ... Mancipia. habuit ... quibus ... vendi. licet non sint domini ... aliena vendere lex permittat ut ff. de contrahenda emp. l. rem alienam ... alienam ... ff. de furtis ... alienum ... fecerunt furtum

Usucapio emptori si bona fide initiatus est non competit.

Idem. Cum sit probatum rem pignori fuisse obligatam et postea a debitore distractam palam est non potuisse eam quasi furtivam usucapi.

Idem. Sciens furtum alienum contra domini voluntatem vendendo furtum committit et quod rei vitium priusquam ad dominum eius revertatur possessionem non permittit usucapi onem licet bona fide possidet.

Imperator. Ex causa transactionis habentes iustam causam possessionis usucapere

Idem. possunt.

Eum qui a pupillo sine tutoris auctoritate distrahente comparavit nullum longi temporis spacium defendit. Sed si locupletior emptoris pecunia factus post pubertatem dolo eum iniquum trahat contra pendentem doli mali submovetur exceptione.

De usucapione pro donato.

Imperator. Rescripsit.

Si quae fuit dominus quae tibi loca de quibus supplicasti donavit, sive a non domino bona fide donata suscepisti, ea quae usucepisti auferri tibi quod iure quesitum est non potest.

Idem. Donantem ancillam alienam nec dominio dimovere non est ambiguum. Unde si furtivam etiam esse contra voluntatem domini contendas, ita ut eius rei nec usucapio possit procedere.

Idem. Irritam facit donationem perfectam neminem licet. Unde quod hoc iure nomine efficit error si ea causa ratione fidei bone non defenditur quod in dominio per usucapionem querendo servatur.

De usucapione pro dote.

Imperator. Rescripsit.

Res mobiles in dote data quamvis aliene fuerint, marito tamen sciunta bona fide accipiente pro dote usucapiuntur.

De usucapione pro herede.

Imperator. Rescripsit.

Cum pro herede usucapioni locum non habet intelligis neque in rem tuam ius est intentio, neque te usu manucapta ex ea causa capere posse.

Idem. Opinione falsa mortis pro herede possessionem rerum absentis procedere non potest.

Imperator. Nichil pro herede posse usucapi suis existentibus heredibus

Idem. obtinuit.

Usucapio non precedente vero titulo procedere non potest nec prodest tenenti neque heredi eius potest neque obtentu velud ex hereditate quod alienum fuit domini intentio nullo longi temporis spatio prescriptio queritur.

Communia de usucapionibus.

Imperator. Rescripsit.

Qui conducto possidet quamvis corporaliter teneat non tamen sibi sed domino rei creditur possidere. Neque enim colono vel conductori predio rum longe possessionis prescriptio queritur.

Item. Iam pridem quidem in[?]capium de quo supplicas comparasse dicis. Sed si recogitamus fiscalem rem usucapi non posse eandem te actionibus fisci inter[?]ligis, nec alias posse rei proprietatem obtinere cum si non ex causa fiscali natam fuisse contendere existimes.

Item. Si mala fide fundum tuum[?] Antiochus tenuit, in heredem tuam et successorem eius, et bona fide possidet per mancipium usucapio non assumpsit.

De usucapione transformanda et de sublata differentia rerum mancipi et nec mancipi.

Imperator Iustinianus. Cum nostri animi vigilantia ex iure Quiritium nomen et substantiam sustulit et ut communes exceptiones in omni loco valeant, id est x. vel xx. vel xxx. annorum vel si que sunt alie maioris evi continentes prolixitatem, sancimus etiam usucapionem in Italicis quidem solis rebus admittentem, in provincialibus autem recludi.

Et si quis res alienas Italicas tamen bona fide possidebat per biennium, misera rerum domini excludebantur et nullus eis ad eas reservabatur regressus. Que et nescientibus dominis procedebant, quo nichil inhumanius erat, si absens et nesciens tam angusto tempore suis cadebat possessionibus. Ideo per presentem legem et in Italicis et in rebus que immobiles sunt vel esse intelliguntur, sicut annalem exceptionem ita et usucapionem transformandam esse censemus, ut tantummodo rebus x. vel xx. annorum vel xxx. et aliarum exceptionum tempora currant, huiusmodi angustiis penitus semotis.

Cum autem antiquitas et in rebus mobilibus vel se moventibus, que fuerant alienae, vel quocumque modo bona fide tamen detente, usucapionem extendebant non in Italico solo, sed in omnem orbem terrarum, et hanc annali tempore concludebant, et eam duximus esse corrigendam, ut si quis alienam rem mobilem seu se moventem in quacumque terra sive in Italica sive in provinciali bona fide per continuum triennium detinuerit, is firmo iure eam possideat quasi per usucapionem ea acquisitam.

Hoc tantummodo observando, ut in his omnibus casibus ab initio bona fide eam possideat, secundum quod exigit longi temporis prescriptio, et ut continuetur ei possessio et antecessoris iusta possessione, et communi et in decennium vel in xx. annorum spatium, vel triennium, quod in rebus mobilibus observandum esse censemus, ut in omnibus iusto titulo possessionis antecessoris iusta detentio, quam in re habuit, non interrumpatur ex posteriore forsitan alienae rei scientia, licet ex titulo lucrativo ea coepta est. Et ea tenuitas ampliatur quidem longi temporis materia, que ei subinde conferetur.

dicta est innuatur et usucapionum compendiosa divisio [illegible] iactura et eius vias nocentia cum etiam res divini mancipi et nec mancipi sane antiquum est in toto antiquiori, et sit in rebus et in locis omnibus similibus ordo in ullis ambiguitatibus et differentiis sublatis.

De acquirenda et retinenda possessione. Rubrica.

Imperator. Per liberam personam ignoranti quoque acquiri possessionem et postquam scientia intervenerit usucapionis condicionem inchoari posse tam ratione utilitatis quam iuris prudentiae receptum est.

Idem. Minus instructus est qui te sollicitum reddidit quasi in vacuam possessionem eius quod per procuratorem emisti non sis inductus. Cum enim ipse proponas diu te in possessione fuisse, omnia quae ut dominum gessisse licet enim initium quo non sit corporaliter ensum quod traditur sit possessio ipsa tamen rei veritate id consecutus es si sciente venditore in possessione fuisti.

Idem. Donatarum rerum a quacumque persona infanti vacua possessio tradita corpore quaeritur. Quamvis enim sint auctorum sententiae dissentientes, tamen consultius videtur interim, licet animi plenus non fuisset affectus, possessionem per traditionem esse quaesitam: alioquin, sicuti consultissimi viri Papiniani responso continetur, ne quidem per tutorem possessio infanti poterit adquiri.

Idem. Licet possessio nudo animo acquiri non possit, tamen solo animo retineri potest. Si ergo desertam praediorum possessionem non derelinquendi affectione transacto tempore non coluisti, sed ex metus necessitate culturam eorum distulisti, praeiudicium tibi ex transmissi temporis iniuria generari non potest.

Idem. Cum nemo causam sibi possessionis mutare possit, proponas autem colonum nulla extrinsecus accedente causa ex colendi occasione ad iniquae venditionis vitium esse prolapsum, praeses provinciae inquisita fide veri dominii tui ius convelli non sinet.

Idem. Si nulla vis facta est, cum in agrum tuum sive vineas, cum civis meministi, praeses repente nec ulla praescriptione vincitur in appellatur petitio restituere possessionem cum omni causa non dubitavit.

Idem. Nisi prava possessio firmius titulum possidenti nihil praestare potest. Unde ingredientem in vacuam possessionem alienam fundi non consentiente domino vel actore qui eius rei concedende potestatem habuit, causam iustam possessionis adipiscendae non potuisse tenuisse certum est.

Idem. Per procuratorem utilitatis causa possessionem et si proprietas ab ea ac separatim non possit dominium quaeri placuit.

Idem. Nec ex vera venditione possessionem quam non fuerat emptor adeptus amplius retinere potest, ac multo minus is qui assertione sua velud emptor est.

In auth. ut spon. lar. coll. ix. § Rursus.

Male fidei possessore alienante cessat longi temporis praescriptio si verus dominus ignorat ius suum et alienationem factam. Competit ergo xxx. annorum defensio.

sine obligatione pignoris mutuam pecuniam dedisse, fructuum impensas alienum retinendi iustam habet causam.

Idem. Nemo ambigit possessionis duplicem esse rationem, aliam quae iure consistit, aliam quae in corpore. Sed utramque ita demum esse legitimam, cum omnium adversariorum silentio ac taciturnitate firmetur. Interpellatione vero et controversia progressa non posse eum intellegi possessorem qui, licet corpore teneat, tamen ex interposita contestatione et causa in iudicio deducta super iure possessionis vacillet ac dubitet.

Idem. Vitia possessionum a maioribus concepta perdurant, et successorem auctoris sui culpa comitatur.

Idem. Ex libris Sabinianis iam nominis auctoris relatum tollentes definimus, ut sive servus sive procurator vel colonus vel inquilinus vel quispiam alius, per quem licentia est nobis possidere corporaliter, nactam possessionem cuiuscumque rei eam dereliquerit vel alii prodiderit, desidia forte vel dolo, ut locus aperiatur alii eandem possessionem detinere, nihil penitus domino praeiudicium generetur, ne ex aliena malignitate alienum damnum emergat, sed et ipse si liberae condicionis est competentibus actionibus subiungetur, omni iactura ab eo restituenda domino rei vel ei circa quem neglegenter vel dolose conversatus est. Sin autem nec eum sub manibus procuratoris vel coloni vel inquilini vel sui possessoris sciente est, sed ipse accipere defensionem vel otio supersedit, tunc ipse qui eum transmisit ex mala sua electione praeiudicium circa possessionem patiatur, ex memoratarum personarum vel machinatione vel neglegentia accedens. Sed hoc tantummodo sancimus, ut dominus nullo modo aliquod discrimen sustineat ab his quos transmisit, ut non lucrum nisi per eos acquirat aliquod. Cum enim antiqua regula quae diffinit ut deteriorem condicionem per servum domino nullo fieri modo, tunc locum habet cum de damno dominus periclitaretur, non enim circa lucrum per servum acquirendum. Fidat satis vero videtur et in hoc casu domino rei vel ei qui ad eam detinendam praefatas transmiserit personas adversus eas omnis actio, si qua ex legibus ei competit, observata.

De praescriptione longi temporis, id est decem vel viginti annorum.

Imperator. Cum post motam controversiam quidem res ad nova dominia bona fide transierunt et exinde novi viginti anni intercesserunt sine interpellatione, non est inquietanda quae nunc possidet persona, quae sicut accessione dominii prioris non utitur, quia est inquietatus, ita nec impedienda est quod ei mota controversia sit. Cum si prior possessor inquietatus est et si postea per longum tempus sine aliqua

interpellatione in possessionem rei mansit: tamen non potest uti longi temporis prescriptione: quod etiam in re publica fieri non oportet.

Idem. Longi temporis prescriptio his qui bona fide ceptam possessionem continuatam nec interruptam inquietudine litis tenuerunt: solet patrocinari.

Idem. Si vinee quas mater tua vitrico tuo in dotem dedit: tue proprietatis sunt: nec ulla prescriptio ex transacti temporis prolixitate adolevit: preses provincie restitui tibi eas efficiet.

Idem. Diutina possessio tantum iure successionis sine iusto titulo obtenta: prodesse ad prescriptionem hac sola ratione non potest.

Idem. Nec petentem dominium ab eo cum petentis solus error causam possessionis sine vero titulo prestitit: silentio longi temporis prescriptione depelli iuris evidentissimi est.

Idem. Si fraude et dolo vel maiores annis quinque viginti venditio est: hanc confirmare non potuit consequens tempus. cum longi temporis prescriptio in male fidei contractibus locum non habeat.

Idem. Longi temporis possessione munitis inquietudinem amissionem iuris auferri nec civitate possessionis paratam securitatem maleficium alterius immutare turbare potest.

Idem. Si ius dominii quem supplicas matris tue quondam mancipia cum filius ex causa adoptionis defendit affectio destinate voluntate adoptionis ad eorum dominium ei quaerendum sola non sufficit: quamvis propter mancipia petere non prohibens nullam timens temporis prescriptionem si hoc tantum initio precedente is quem supplicas horum possessionem adeptus est.

Idem. Emptor bona fide ex presentem decennii prescriptione eius initio contestationem litis sufficit postea quam in suam impleverit intentionem petitor adhibita probatione iuste possessionis defensor absolvi recte postulat.

Idem. Nec bona fide possessionem adeptis longi temporis prescriptio post moram litis contestate completa proficit: post motam controversiam in preteritum extimetur.

Sup. longi temporis prescriptione que ex decem et viginti annis introducitur: prescriptio iure scimus ut sive ex donatione sive ex alia lucrativa causa bona fide quis per x. et xx. annos rem tenuisse probetur: adiectio scilicet etiam temporis possessionis memorata longi temporis exceptio sine dubio ei competat. nec occasione lucrative cause repellatur.

Idem. Cum in longi temporis prescriptione tres emergebant veteribus ambiguitates: prima propter res ubi posite sunt: secunda propter personas sive utriusque sive alterutriusque presenciam exigimus: tertia si in eadem provincia vel si in eadem civitate debeat esse persona tam petentis quam possidentis et res pro quibus certatur: omnis presentis legis amplectimur diffinitionem. ut nichil

...tica eam relinquitur. Sciendum itaque debet in hac specie utriusque persone tam petentis quam possidentis spectari domicilium, ut tam is qui dominium vel ypothece questionem inducat quam is qui res possidet domicilium in uno habeat loco, id est in una provincia. hoc etenim nobis magis eligendum videtur ut non civitate concludatur domicilium sed magis provincia: et si utrique domicilium in eadem habent provincia causam inter presentes esse videri et decennii prescriptione agentem excludi. De rebus autem quibus dubitatio est nulla erit differentia sive in eadem provincia sint sive in vicina vel transmarine posite vel longo spacio seperate. Si vero autem non in eadem provincia uterque domicilium habeat sed alter in alia, alius in altera, tunc videri inter absentes causam disceptari et locum esse xx. annorum exceptioni. nichil enim prohibet sive in eadem provincia res constitute sunt sive in alia super his controversiam in iudicio provinciali moveri, et multo magis in hac florentissima civitate. quid enim prodest in ipsa provincia esse possessionem an in alia, cum ius vendicationis incorporale est et ubicumque res posite sunt et dominium earum et vinculum ad dominum vel creditorem possit restitui. Ideo enim nostri maiores subtilissimo animo et divino quodam motu ad actiones et earum vincula pervenerunt, ut incorporales constitute possint ubicumque ius suum et effectum corporalem extendere. sic igitur secundum hanc diffinitionem causa perfectissime composita, et nemo post hanc dubitet neque inter presentes neque inter absentes quid statuendum sit, ut bono initio possessionem tenentis et utriusque partis domicilio requisito sit expedita questio pro rebus ubicumque positis, nulla scientia vel ignorancia expectanda, ne altera dubitationis inextricabilis oriatur occasio. Eodem observando et si res non soli sint sed incorporales que in iure consistunt, veluti ususfructus et cetere servitutes.

In quibus causis cessat longi temporis prescriptio. Rubrica.

Si is cui fundum comparandum dedisti post instrumenta quibus dominium ad te pertinere probari poterat per novicam tuam subtraxit, hoc solo prescriptione temporis defendi non potest.

Idem. In furtivorum proprietatis negocio cum usucapio locum habeat, ad questionem longi temporis prescriptionis superfluo pervenitur.

Idem. Unus in dividuum commune pro solido possidens intervallo temporis quominus socius vendicare portionem vel eum communi dividundo iudicio provocare possit non defenditur, cum neque familie herciscunde iudicio neque communi dividundo actio excluditur longi temporis prescriptione.

Idem. Hereditatem quidem petentibus longi temporis p...

scripcio nocere non potuerunt hijs qui nec pro herede nec pro possessore sed pro emptore uel donato seu alio titulo res que hereditatis sunt uel fuerunt possident. cum ab hijs successio uendicari non possit. inde haec iuris diffinitio nocet.

Idem. Si puerum non pro delicto hostium sed ab hostibus uiolatum sumptibus tuis sicut asseueras ultro existimans curasti longi temporis prescriptione quo minus dominus eius offense rogata recte uendicet deffendi non potest.

Quibus non obiciatur longi temporis prescriptio. Rubrica

Tantum tempus expeditionis aduersus petitiones si quae competisse iuste probari possunt. et prescriptionem non parit.

Idem. Cum per absentiam tuam eos de quibus quereris in res iuris tui irruisse asseueres. teque ob medendi curam comitatum nostrum discedere non posse palam sit. preses prouincie nostro accessitus hijs quorum causa contingit te nos cognoscet. nec enim autem non petis ex longi temporis diuturnitate prescriptione tibi non opponi quoniam iuste absentie ratio et necessitatis publice obsequium ab huiusmodi iudicio te defendat.

Idem. Non est incognitum id temporis quod in minore etate transmissum est longi temporis prescriptioni non computari. ea enim tunc tantum currere incipit quando ad maiorem etatem dominus rei peruenit.

Idem. Si possessionem inconcussam sine controuersia perseuerauit. firmitatem suam teneat. obiecta prescriptio quoniam contra absentem uel rei publice causa uel maxime fortuito casu nec quoniam ualet decernimus.

Idem. Neque mutui neque commodati aut depositi seu legati uel fideicommissi uel tutele seu cuiuslibet personalem actionem longi temporis prescriptionem obici potuisse certi iuris est.

Idem. Ab hostibus captus ac postliminio reuersus actione in rem directa uel qualibet alia dominium uendicando temporis aduersarii possessionem fictam tamen. cum aduersus eos qui restitutionis auxilium quacumque ratione iuuant huiusmodi fictionem non opituletur.

Idem. Prescriptione bona fide tenentes aduersus presentes annorum decem. absentem autem .xx. munimine. quod tempus si ex alicuius persona de petitorum parte restitutionis pretendatur auxilium deducto eo quod succurri solet si quod fuit gestum residuum computari rationis est.

Idem. Scimus hijs solis militibus qui expeditionibus occupati sunt ea tantummodo tempora que in eadem expeditione perierunt in exceptionibus declinandis opitulari. illis temporibus per que cura expeditionum necessitatem in alijs locis uel in suis edibus degunt minime eos ad uendicandum hoc priuilegium adiuuantibus.

Si adversus creditorem. Imperator. Rubrica.

Diuturnum silentium longi temporis praescriptione corroboratum creditoribus pignora persequentibus inefficacem actionem constituit, praeterquam si debitores vel qui in iura eorum successerunt obligatae rei possessionem incumbant. Ubi autem creditori a possessore longi temporis praescriptio obicitur, personalis actio adversus debitorem salva ei competit.

Idem. Si debitori heres non extitisti, sed iuxta xx annorum spacium possessione collata in te donatio roborata est, neque personali actione, quia debitori non successisti, convenire te iuris ratio permittit, nec data pignori praedia post intervallum longi temporis tibi auferenda sunt, cum inter praesentibus creditoribus x annorum praescriptio opponi posse tam rescriptis nostris quam priorum principum statutis probatum sit.

De quadriennii praescriptione. Imperator Zeno. Rubrica.

Notum est a fisco eidem post quadriennium continuum super bonis suis cautionibus inchoandam non esse, sancitum etiam esse et eos qui nostra largitate nituntur nulla inquietudine lacessendos, nec hiis a fisco nostro controversiam commovendam, qui quocumque modo aut titulo easdem res possedit.

Idem. Omnes qui quascumque res mobiles vel immobiles seu se moventes vel in actionibus aut quocumque iure constitutas vel a sacratissimo aerario comparaverunt, eos quin etiam quibus quaecumque res mobiles seu immobiles seu se moventes aut in actionibus vel quocumque iure constitutae munificentiae principalis nomine datae sunt, omnibus pariter privilegiis quae ex divinis sanctionibus inclitae recordationis Leonis nostrae pietatis super ceteris patrimoniis antea emptores consecuti sunt, scimus potiri, et ita cunctos hiis beneficiis seu privilegiis perfrui tamquam si super singulis substantiis seu patrimoniis etiam nunc vel postea datae fuissent hiis dispositionibus; nec posse contra emptores praedictarum rerum factos iam vel futuros vel contra eos super quibus super hiis rebus largitas nostra delata est vel fuerit aliquas actiones iure dominii vel hypothecae et generaliter vel in personas civiles seu praetorias vel ex legibus aut sacratissimis constitutionibus descendentes vel quaslibet alias, licet nominatim praesenti sanctioni non sint comprehensae, moveri, data volentibus licentia intra quadriennium contra sacratissimum aerarium, si quas sibi competere actiones existimant, exercere, ita tamen quod post elapsum quadriennium nec sacratissimum fiscum liceat eis met quibuslibet actionibus pulsare cognoscant.

Ad hec fiscalium rerum emptoribus cum ratione iustitiae consulentes iubemus quotiens competens scrinium gestis

in titulis earum venditionibus distractarum rerum pretia sese disposuisse suscepisse: minime post hec solute pecunie dispositionem emptores quidem non numeratis pecuniis molestiam vel necessitatem hisdem emptoribus imponi. licet non sollemnem consecuti fuerint securitatem soluta fuisse pretia probare: sed cum sit in arbitrio pretia suscipientis minime deponere sese quod non accepit suscepisse: ita convenit nec emptores plenissimam ex hac dispositione super pretiis solutione securitatem consecutos ullum sicut dictum est ulterius petitionis gravamen penitus formidare.

Idem. Bene a Zenone dive memorie fiscalibus alienationibus prospectum est, ne homines qui ex nostro erario donationis vel emptionis vel cuiuslibet alterius alienationis titulo quecumque acceperint, si quid etiam certum certarum rerum emisit vel evictionis vel alterius inquietudinis gratia ad dominium vel ypothecam respicientes aliquid sustineant detrimentum, sed adversus emptorem quidem vel donatorem accipientes vel per alios titulos alienationis quecumque detinentes minime quecumque actiones moveantur, sed tantummodo certarum usque ad quadriennium tantum, quo tempore elapso neque adversus fiscum aliqua remaneat actio. sed scimus hoc quidem in fiscalibus alienationibus valde ignaviter observari, sed non similiter rem fuisse observatam etiam casu res que a sacratissimis imperatoribus non a fiscalibus rebus sed ex privata eorum substantia procedunt, quod satis irrationabile est. que enim differentia introducitur cum omnia principis esse intelligantur, sive a sua substantia sive ex fiscali aliquid fuerit alienatum? eodem quoque modo et si a serenissima augusta aliquid alienetur, quare non eadem utatur prerogativa? sed curatores nostri per quos solemus substantiam nostram gubernare necesse habent in venditionibus rerum et evictionem et alia que sunt private utilitatis pacta emptionalibus instrumentis addere vel quasdam tales obligationes in alienationum instrumentis agnoscere vel in permutationibus vel transactionibus si et hoc fuerit celebratum. hoc enim est eorum qui non maiestatem imperialem agnoscunt, et quantum inter privatam fortunam et regale culmen medium est et nostros curatores per quos res divinarum domuum reguntur aliquibus iniuriis vel dispendiis afficere conantur. que omnia resecantes per hanc generalem et in perpetuum valituram legem sancimus omnes alienationes de aula procedentes sive a nostra clementia sive a serenissima augusta coniuge nostra sive ab hiis qui postea digni fuerint nomine imperiali, sive iam alienatum quidem sive postea fuerit, sine omni inquietudine permanere, sive res eis per nosmet

ipsos sive privatores ex epista
vivate tam nostro sunt assignate.
Et nemo audeat eos qui res
acceperunt per quemcumque ti
tulum alienationis sive mob
iles sive immobiles seu se mo
ventes vel iura incorporalia vel
panes civiles iudiciis afficere
vel sperare aliquam contra eos esse viam
aptam. sed omnis aditus exc
ludatur: omnis motus et spe
cies petulancie. sed adversus do
mos nostras habeant vires quadrien
nii tamen secundum imitacionem fisci
quas existimant se posse competere
actiones in rem vel ypothecari
am. ut ex nostra iussione causa mo
veatur et competentem mo
veat effectum. quod si quadrienni
um finitum fuerit nec adversus
nostram domum habeat quis quam
cumque actionem. Quia igitur mult
a sancimus tam nosmetipsos
quam serenissimam augustam
coniugem nostram variis personis
iam donasse et vendidisse vel
et per alios titulos assignasse.
et maxime sacrosanctis ecclesiis et
xenonibus et ptochotrophiis et
episcopis et monachis et aliis veni
erabilibus personis et eandem
liberalitatem ex nostra substantia sive sere
nissime coniugis nostre esse con
fectam. Sancimus eos et firmo
iure habere quod consecuti sunt ita
ut contra illos quidem nulla mo
veatur actio. sint tamen quadriennium
autem ex presenti die nume
randum pateat omnibus
aditus contra nostras divinas do
mos suas actiones super his de
rebus movere. Scituri quod post facto

quadriennio finito neque adver
sus nostras domos aliquis eis
refuetur regressus. cum enim
multa privilegia augusta
fortuna meruit et in donationi
bus sine insinuacione gestorum
omnem firmitatem habentibus
et super rebus quas pro tempore sere
nissimus princeps divine
auguste Constantine memorie
donavit. vel ipse a serenissima
augusta per donacionis titulum
consequitur: ut maneat illic
o donacio plenaria nullo alio af
firmacionis tempore exspec
tando. ita et hoc videatur im
periale esse privilegium. Cum ei
sius consiliis suisque laboribus
pro toto orbe terrarum die noc
tuque laborant. quare non habeat
dignam suam prerogativam
fortunam. Que igitur per augusto
honore et cautela res accipi
endum nostra statuit et iunctas
hoc tam sublimitas tua quam
ceteri omnes iudices nostri obser
vare festinent ex eo tempo
re valitura ex quo nutu di
vino imperiales suscepimus
infulas.

Ne rei dominice vel templorum vindicatio temporis exceptione submoveatur. Rubrica.

Imperator.

Sepe numero perceptum est ut servi atque liberti co
lonique preterea rei nostre
non etiam eorum soboles ac
nepotes quicumque de nostris
possessionibus recessissent ac se ad
diversa militie genera contulissent
cingulo in quo obrepserant
fraudulenter exuti ... ad aliquos

fortassis tamen scendent dignitates omni temporis cursu communione submota nostro patrimonio reddentur.

Imperator. Universas terras que a colonis dominicis sive emphyteotecariis iuris rei publice vel iuris sacrorum templorum in qualibet provincia vendite vel ullo alio pacto alienate sunt: ab his qui preter iam atque contra leges detinent: nulla longi temporis prescriptione officiente iubemus restitui. ita ut nec pretium quidem in meritis comparatoribus reposcere liceat.

Idem. Si que tamen loca ad sacrum dominium pertinentia cuiuslibet temeritas occupavit: secundum veteris census fidem in sua iura revocentur. Scripta vero obreptionibus impetrata cum prescriptione longi temporis et novi census preiudicio submoveat auctoritas tua. atque ita omnia suo corpori que fuerant ammissa restituet. neque enim incubatio diuturna aut novella possessio proprietatis nostre privilegium abolere poterit.

De prescriptionibus XXX vel XL annorum. Rubrica.

Imperator. Cum assueveris te absente eos qui oculos precibus tuis imposuerant operam dedisse ut annonarie collationis pretextu vel procuratione ab officio presidali precia tua distraherentur: si legittimi temporis spacium ex venditionis die effluxerit: qui provinciam regit inter vos cognoscet. et quod publico iure scriptum est statuet. Sin autem nondum ex die publice contractionis legittimum tempus transmissum fuit: iudex examinatis allegationibus tuis quod rei qualitas dictaverit exequetur: non ignarus si in iustam emptionem perfecerit pretium quod pro vicioso contractu datum est secundum principalium statutorum tenorem male fidei emptoribus restitui non oportere.

Idem. Male agitur dominis prediorum si tanta precario possidentibus prerogativa defertur: ut eos post quadraginta annorum spacia qualibet ratione decursa inquietare non liceat: cum lex constantiniana iubeat ab his possessionis initium non requiri qui sibi potius quam aliis possederunt. eos autem possessores non convenit appellari qui ita tenent ut ob hoc ipso debeant prestare solitam mercedem. nemo ergo qui ad possessionem ut conductor accedit dum alienas res retinendo ius sibi proprietatis usurpet: et ne cogantur domini aut admittere quod locaverunt aut conductores utiles fortassis excludere: aut annis omnibus super domino suo publice protestari.

Idem. Omnes nocendi quibuslibet modis artes omnibus amputantes. cunctas quidem temporales exceptiones que ex veteri iure vel principalibus decretis descendunt: tamquam si per hanc legem specialiter ac nominatim fuissent enumerate cum suo robore duraturas et sine cunctis

quibus competunt vel in posterum competere valuerint, per huius divalis tenore praesidium imperii nostri deferre decernimus. Quemadmodum autem praeteritarum praescriptionum vel iuribus vel sensibus nimius continetur implentes per hanc imperii nostri venturam legem sancimus, ut si quis contractus si qua actio quae cum non esset expressim sepedictis temporalibus praescriptionibus concepta quorumdam tamen vel a fortuitu aut vel ex precogitata interpretatione sepedictarum exceptionum laqueos evadere posse videatur, huic saluberrime nostre sanctioni succumbat. Et quadraginta curriculis annorum procul dubio sopiatur. Nullumque ius privatum vel publicum in qualicumque causa in quacumque persona quod praedictorum quadraginta annorum extinctum est iugi silencio moveatur. Sed quicumque super quolibet iure quod praememoratum tempus in occulto fuit et sine ulla interpellatione illata iudiciaria conventione possedit, super sua conditione qua per idem tempus absque ulla iudiciali sententia fuit inquietatione petitus, esset liberum et praesentis saluberrime legis plenissima munitione securus.

Idem. Sicut in rem speciales, ita de universitate ac personales actiones ultra .xxx. annorum spatium minime protendantur. Sed si qua res vel ius aliquod postuletur vel persona qualicumque actione vel persecutione pulsetur, nihilominus erit agenti .xxx. annorum praescriptio metuenda. Eodem etiam in re iure valente, persona qui pignus vel ypothecam non a suo debito-

re sed ab alio per longum tempus possidente nititur vendicare. Quae ergo ante non mote sunt actiones .xxx. annorum iugi silentio ex quo competere iure ceperunt, vivendi ulterius non habeant facultatem, nec sufficiat precibus oblatis speciale quoddam licet per annotationem promeruisse responsum vel etiam in iudiciis allegasse, nisi allegato sacro rescripto aut in iudicio postulatione deposita fuerit subsecuta per executorem conventio. Ex hoc sexus fragilitate non absentia non militia contra hanc legem defenda, sed pupillari etate duntaxat, quamvis sub tutoris defensione consistat, huic eximenda sanctioni. Nam cum ad eos annos pervenerint qui ad sollicitudinem pertinent curatoris, necessario eis similiter ut aliis annorum .xxx. intervalla servanda sunt. Hec autem actiones annis .xxx. continuis extinguantur, que perpetue videbantur, non ille que antiquis temporibus limitabantur. Post hanc vero temporis diffinitionem nulli movendi ulterius facultatem patere censemus, etiam si se legis ignorantia excusare temptaverit.

Idem. Prescriptione .xl. annorum ab hiis qui ad curialem conditionem vocantur opponi non patimur, sed genitalem statum super eos agnoscere sancimus compelli. Sacratem enim nostre pietatis lex de aliis loquitur conditionibus, nec anterioribus constitutionibus

mibus per eandem novellam legem derogatur: quem manifestissime curiales et libros eorum explosis temporalibus prescriptionibus patriis suis recti proripiunt.

Idem. Comperit serenitas nostra quosdam sacratissime nostre pietatis constitutionem que de annorum .xl. loquitur prescriptione ad prejudicium etiam publicarum functionum solum trahere conari: et si quid per tantum amplioris temporis lapsum vel minime vel minus quam oportuit tributorum nomine solutum est, non posse requiri seu perfugam contendere: cuius conamen manifestissime sensum proposito nostre legis obviare noscitur. Ideoque iubemus eos qui rem aliquam per continuum annorum .xl. curriculum sine quadam legitima interpellatione possederunt, de possessione quidem rei seu dominio nequaquam removeri: functiones autem seu civilem canonem vel aliam quandam publicam collationem impositam eis dependere compelli. Nec huic parti civium cuiusquam temporis prescriptionem oppositam.

Idem. Ad Mennam.

Cum notissimi iuris sit actionem hypothecariam in extraneos quidem suppositae rei detentores annorum triginta finiri spatiis, si non interruptum erit silentium, ut lege cautum est, vel per solam conventionem, aut si etas excipienda impubes monstretur: in ipsos vero debitores aut heredes primos aut ulteriores nullis aspirante lustrorum cursibus nisi per prolixioris per spatium hoc emendare, ne possessores huius pene immortali timore teneantur. Et ideo iubemus hypothecariam persecutionem que rerum movetur gratia vel apud debitorem consistentium vel apud heredes debitorum non ultra .xl. annos ex quo competere cepit prorogari, nisi conventio aut etas sicut dictum est intercesserit. Sic enim civilitas utriusque rerum persecutionis que in debitorem aut heredes eius queque movetur in extraneos in solo sita annorum numerositatem in aliis omnibus ambe similes sint in actione personalibus custodiendis que prisci constitutionum sanxit iustitia. Sed cum illud etiam in contradictionibus forensibus ventilabatur an creditor antiquior vim pretendens potest posteriorem creditorem hypothecam tenentem et ultra .xxx. annos inquietare, utpote hypothecam debitoris obtinentem eique possidentem, necessarium duximus et hoc dirimere et sancimus donec communis debitor vivit non posse antiquiorem creditorem .xxx. annorum exceptionem opponi, sed locum esse .xl. annorum prescriptionem: quia dum ille vivit minime antiquior creditor confidit utpote apud debitorem eius possessionem per posteriorem creditorem constitutam. Ex quo autem in fata sua debitor decesserit, ex eo cum suo nomine possidentem posteriorem creditorem minime posse .xxx. annorum oppositione pre

scriptionem, sed etiam hanc distinctionem computationem temporum adhibendam, ut ex persona quidem posterior creditor XXX annos per quos ipse post mortem debitoris possedit opponat. ¶ Sin autem contigerit vivo debitore possessionem fuisse, quam post mortem debitoris huic etiam tempus quo vivente debitore vel ipse creditor vel communis debitor detinuit, cum XL annorum exceptionis vita tantummodo quantum deest ad XL annorum possessionem, per quam et ipse debitor creditorem repellere potuerat, hoc se possedisse ostendat. ¶ Eodem iure per temporum computationem observando, et si posterior creditor antiquiori creditori offerre debitum paratus esset, is creditor longevam possessionis praescriptionem opponere ei conatur. ¶ Illud autem plus quam manifestum est, quod in omnibus contractibus in quibus sub aliqua condicione vel sub die certa vel incerta stipulationes et promissiones vel pacta ponuntur, post conditionis exitum vel post institute diei certe vel incerte lapsum praescriptiones XXX vel XL annorum que personalibus vel ypothecariis actionibus opponuntur, initium accipiant. Unde evenit, ut in matrimoniis in quibus restitutio dotis vel ante nuptias donationis in diem incertum mortis vel repudii differri assolet, post coniugii dissolutionem eorundem curricula praescriptionum personalibus itidem actionibus vel ypothecariis opponendarum initium accipiant. ¶ Immo et illud procul dubio est, quod si quis eorum

quibus aliquid debetur, res sibi suppositas sine violentia tenuerit, per hanc detentionem interruptio fit praeteriti temporis, si minus effluxerit XXX vel XL annis, et multo magis quam si esset interruptio per conventionem introducta, cum litis contestationem imitatur ea detentio. ¶ Sed et si quis debitorum ad agnoscendum suum debitum secundam cautionem in creditorem exposuit, tempora memoratarum praescriptionum interrupta esse videbuntur, quantum ad priorem cautionem pertinet, que scilicet innovata permansit tam in personalibus quam in ypothecariis actionibus, namque improbum est debitorem hunc creditorem, qui ne sub accusatione more vel debitoris fiat secundam in eum super eo debito cautionem exposuit. ¶ In his etiam promissionibus vel legatis vel aliis obligationibus que dationem per singulos annos vel menses aut aliquod singulare tempus continent, tempora memoratarum praescriptionum non ab exordio talis obligationis, sed ab initio cuiusque anni vel mensis vel alterius singularis temporis computari manifestum est. ¶ Nulla scilicet danda licentia vel ei qui iure emphyteotico rem aliquam per XL vel quoscumque alios annos detinuerint dicendi ex transacto tempore dominium sibi in hisdem rebus quesitum esse, cum in eodem statu semper maneat data iure emphyteotico res o

porreat vel conductori seu precario rerum alienarum dicendi ex quocumque temporum curriculo non debere se domino volenti post completa conductionis tempora possessionem recipere et eam reddere.

Idem. Si quis emptionis vel donationis vel alterius cuiuscumque contractus titulo rem aliquam in bona fide per x vel xx annos possederit et longi temporis exceptionem contra dominos eius vel creditores ypothecam pretendentes sibi acquisierit posteaque fortuito casu possessionem eius rei perdiderit, posse eum etiam actionem ad vendicandam eandem rem habere sancimus. Hoc enim veteres leges si quis eas recte inspexerit sciebant. § Quod si quis eam rem desierit possidere cuius dominus vel is qui suppositam habebat exceptione xxx vel xl annorum expulsus est, predictum auxilium non indiscrete sed cum moderata divisione ei prestari censemus. § Ut siquidem bona fide ab initio eam rem tenuerit simili possit uti presidio. § Sin vero mala fide eam adeptus est indignus eo videatur. § Ita tamen ut novus possessor siquidem ipse rei dominus ab initio fuit vel suppositam eam habebat et memorate exceptionis necessitate expulsus est commodum detentionis sibi acquirat. § Sin vero nullum ius in eadem re quocumque tempore habuit, tunc licentia sit priori domino vel creditori cuius nomine ypothecae rem obligatam habuit et heredibus eorum ab iniusto detemptatore eam vendicare, non obsistente ei quod prior possessor xxx vel xl annorum exceptione eum removeat, nisi ipse iniustus possessor xxx vel xl annorum ex eo tempore computandorum ex quo prior possessor qui evicit eum possessione ea cecidit exceptione munitus sit. § Sed hoc super illis detentatoribus esse censemus qui sine violentia eandem rem nacti sunt; nam si quis violenter eam abstulit omnimodo licebit priori possessori sine ulla distinctione eam vendicare. § Sed et si quis non per vim sed per absentiam iudicis eandem obtinuit, ea tamen occasione quod absens prior possessor ad litem vocatus minime venerit, licebit ei ad similitudinem ceterorum qui rei dominium habent intra annum unum se offerenti cautionem de suscipiende litis danti eandem rem recipere, super qua cognitionalia subire certamina. § Exceptionem etiam xxx vel xl annorum in illis contractibus in quibus usure promisse sunt ex illo tempore initium capere sancimus ex quo debitor usuras minime persolvit.

Idem. Sepe quidam suos obnoxios in iudicium vocantes et iudiciariis conventionibus inquietantes non ad certum finem lites perducebant sed taciturnitate in medio tempore adhibita propter potentiam forte

fugientium, ut suam inbecillitatem vel alios quoscumque casus, cum sortes humane multe sint que nec dici nec enumerari possunt, deinde iure suo lapsi esse videbantur eo quod post cognitionem novissimam triginta annorum spacium effluxerit, et huiusmodi exceptione oppositi suas fortunas ad alios translatas videntes multo quidem sine remedio autem lugebant. Quod nos corrigentes eandem exceptionem que ex XXX annis oritur in huiusmodi casu opponi minime patiamur; sed licet personalis actio ab initio fuit instituta, eam tamen in quadragesimum annum extendimus, cum non similis sit qui penitus ab initio tacuit et qui et postulationem deposuit et in iudicium venit et subire certamina litem autem implere per quosdam casus impeditus est. Sed licet ipse actor defecerit sive postea litigare, huiusmodi cause cursum eum relinquere posse diffitemur, minimus ut eius heredibus vel successoribus liceat eam adimplere, nullo modo XXX annorum exceptione sublata, quod tempus XL annorum spacium ex eo enumerari decernimus ex quo novissima processit cognitio postquam utraque pars cessavit.

De annali exceptione Ytalici contractus tollenda et de diversis temporibus et exceptionibus et prescriptionibus et interruptionibus earum. Rubrica.

Imperator. Cum annali exceptione que ex Ytalicis contractibus oritur tante in olim altercationum in omnibus iudiciis exorte sunt quantitas et numerari difficile et explanari impossibile est, primum etenim nature eius obscuritas cum omni scrupulositate et difficultate composita est, cum multa concurrere debeant ut ea nascatur; deinde illud spacium annale alii quidem ita effuse interpretabantur ut possit usque ad decennium extendi, alii iudicantes usque ad quinquennium standum esse putaverunt, et in aliis temporibus sepius super huiusmodi calculo a iudicibus variatum est; unde nec facile suum effectum litigiis ostendere huiusmodi exceptio valuit. Cum itaque nobis alie temporales exceptiones vel prescriptiones sufficiant, huiusmodi difficultatibus alligari nostro subiectos imperio minime patimur. Ideoque memorata annali exceptione penitus quiescente, alie omnes legitime exceptiones vel prescriptiones in iudiciis suum vigorem extendant, sive que super decennio vel XX vel XL annis introducte sunt sive que minoribus spaciis concluduntur. Ad hec cum nichil prohibet etiam ea que antiquam in dubitationem acceperunt clarioribus et compendiosis sanctionibus renovantes, iubemus omnes personales

actiones quas in vobis a quorundam interpretatione iactare extra metas XXX annorum conabantur, XXX annorum spaciis concludi, nisi legitimus modus qui ex veteribus et nostris legibus enumeratus est interruptionem temporis introduxerit, sola ypothecaria actione XL annorum utente curriculis suis. Nemo itaque audeat neque actionis familie herciscunde neque communi dividundo neque finium regundorum neque pro socio neque furti neque vi bonorum raptorum neque alterius cuiuscumque personalis actionis vitam longiorem esse XXX annis interpretari, sed ex quo ab initio competit et semel nata est, et non iteratis fabulis sepe recreatam, quemadmodum in furti actione dicebatur, post memoratum tempus finiri. Exceptis omnibus actionibus, licet personales actiones sint, que in iudicium deducte sunt et cognicionalia acceperunt certamina et postea silencio tradite sunt, in quibus non XXX sed XL annos esse spectandos ex quo novissime litigatores tacuerunt, iam lex antea promulgavit. Ne autem imperfecta actio videatur: cum in maternis quidem rebus filiifamilias tempora exceptionum currere dispositum erat ex quo facti patres absoluti sunt, in aliis autem que patri acquiri minime possunt hoc non fuerat specialiter constitutum, aptissima diffinitione sancimus filiifamilias in omnibus casibus in quibus habent res minime parentibus suis acquisitas nullam temporalem exceptionem opponi eis nisi ex quo actiones movere potuerint, id est postquam manu patria vel eius in cuius potestate erant constituti fuerant liberati. Cuius enim incusare poterit eos si hoc non fecerint? quod si maluerint minime adimplere lege obviante non valebant.

Idem. Ut perfectius omnibus consulamus et neminem absencia vel potentia vel infantia penitus adversarii sui noceat, sed sit aliquid inter desides et vigilantes discrimen, sancimus: si quando affuerit is qui res alienas vel creditori obnoxias detinet, et desiderat dominus rei vel creditor suam intentionem proponere, et non ei licencia fit absente suo adversario qui rem detinet, vel infancia vel furore laborante, et neminem tutorem vel curatorem habente, vel in magna potestate constituto, eas res sua auctoritate usurpare, licencia ei detur adire presidem provincie vel libellum ei porrigere et hoc in querimoniam deducere intra constituta tempora, et interruptionem temporis facere, et sufficit et hoc ad plenissimam temporis interruptionem. Sin autem nullo potuerit modo presidem adire, saltem ad episcopum locorum eat vel defensorem civitatis, et suam manifestare voluntatem deberet. Sin autem absit

vel praeses vel episcopus vel defensor liceat ei etiam proponere publice ubi domicilium habet possessor, seu cum tabulariorum subscriptione. Vel si civitas tabularios non habeat, cum trium testium subscriptione. et hoc sufficere ad omnem temporalem praescriptionem sive triennii, sive longi temporis, sive xxx. sive xl. annorum sit. Omnibus aliis quae de longi temporis praescriptione vel xxx. vel xl. annorum curriculis statuta sunt, sive ab antiquis legum nostrarum conditoribus sive a nostra maiestate in suo robore duraturis.

Idem. Si ex multis causis quidam obnoxium habuit et maxime ex similibus quantitatibus, unius quidem causae summam libellum conventionis composuit, causam tamen non expresserit, apud veteres agitabatur an videatur omnes causas in iudicium deduxisse aut vetustissimam earum aut in qua fecisse cum eius sensus incertus esse apparebat. Sed et in iudiciis in multis casibus tales altercationes ventilatas invenimus et maxime pro longi temporis interruptione. Si enim personalis fuerat mota actio, hypothecariae autem actionis nulla mentio praecedebat, quidam putabant personalem quidem esse temporis interruptione praeventam, hypothecariam autem evanescere taciturnitate sopitam. Sed si quis generaliter dixit obnoxium sibi aliquem constitutum, aliae dubitationes emergebant, si omnes ei competentes actiones huius narratione continerentur an non, quasi silentio circa eos habito tempore exspirare, nullo ex incerta libelli confectione adminiculo eis acquisito. Sancimus itaque nullum in iudiciis in posterum locum habere talem confusionem, sed quemque obnoxium suum in iudicium clamaverit et libellum conventionis ei transmiserit, licet generaliter nullius causae mentionem habentem vel unius quidem specialiter, tantummodo autem personales actiones vel hypothecarias continentes, in hoc omnimodo videri eum ius suum omne in iudicium deduxisse et esse interrupta temporum curricula, cum et desides homines et sui iuris contemptores odiose exceptiones positae sunt.

De alluvionibus et pascuis et paludibus. Rubrica.

Imperator. Claminus fluminis naturalem cursum opere manu facto alio non licet avertere. Tamen ripam suam adversus rapidi amnis impetum munire prohibitum non est.

Et cum fluvius priore alveo derelicto alium sibi facit, ager quem circuit prioris domini manet.

Quod si paulatim ita auferat alii ut parti applicet, id alluvionis iure ei quaeritur cuius fundus crescit.

Idem. Hi quos inundatio fluminis reddidit ditiores, res pro rebus quas possident tribu

torum pstatiōem agnoscant.
et qui suum deplorant patrimonium diminutum alie-
no saltem funccōis oneri
ventur. et nre serenitatis lar-
gitate defensi locorum etiam
possessione contenti p agitacōi
census examine reddant de-
uocionem.

Idem. Ea que palludium nomine
sunt in egypto p nilum fluui
alias puincias pcursa flum-
ina possessorib3 acquiruntur. n3
ab erario uendi neque a quolibet
peti. nec separatim censeri uel fu-
nctiones exigi hac pperua lege
ualitura sancimus ne uel alium
omnium ignorare uicia uel rem
noxiam possessorib3 uideamur
inducere. Similiter nec ea que de-
que paludib3 antea uel pascu-
is uidebantur asscripta. si sum-
ptib3 possessorum nunc ad fru-
gum fertilitatem translata sunt
uel uendi uel peti uel qui fertilia se-
patim censeri uel functiones
exigi concedimus. ne doleant
diligentes operam suam agri
dedisse culture. nec diligentiam suam sentiant dampnosam intelligant sanccimus legis temera-
tores. l. librarum auri condempnatione cohercendos. inter
quos sciendum est officium quoque tue
sedis excelse. si aliquid eiusmodi suggesserit disponendum
uel si preces instruxerit petitoris.

De sentenciis prefectorum
pretorio. Rubrica.
Imperator.

Litigantibus in amplissimo pretoriane prefecture
iudicio si cum his se lesos
affirment non puocandi. sed
supplicandi licentiam ministramus. licet parua uel qualis utilitate publica seu alia causa dicatur plata sententia. nec enim publico deest singulis legum adminicula denegari. ita uidelicet
ut intra biennium tummodo
nostro nomini ex cognitionales
sedis pretoriane prefecture sententias
post successionem iudicis minimandum supplicandi facultas ei tribuatur.

Quomodo et quando iudex sententiam proferre debet presentibus partibus uel una absente.

Imperator.

Non semper compellendus est ut aduersus absentem
pronuncies presens subscriptionem prius mei qua siguitur etiam
contra absentes sententiam dari solere.
id enim eo ptinet ut etiam
absentem dampnare possis
non ut omnimodo necesse habeas.

Idem. Cessante quoque causa peremptorij edicti aduersus eos qui admoniti iudicio esse noluerunt
sententiam a iudice ferri posse certum est.

Idem. Ab eo iudicato recedi
non potest quod uobis absentibus
et ignorantibus atque indefensis
dicitis esse platum. si ubi primum
cognouistis non illico de statutis querelam detulistis. ita
enim firmitatem sententia que in
plata est non habebit si ei non fit
commodatus assensus.

Idem. Si ut proponis pars aduersa te absente et ignorante te a iudice dare sententiam
ptib3 suis cum contumaciter deest

ses impetravit non immerito preses denuo negotium altius iudicii sui notione terminandum commisit.

Idem. Si ut proponis preses provincie cum certum locum cause cognoscende dedisset alibi per obreptionem aditus sententiam adversus te absentem protulit quod ita gestum est ad effectum iuris pervenire minime oportet.

Idem. Si preses cum de statu ab adultis tuis causam appellationis que ab adiutore suo facta fuit cum dixit eo tempore quo adulti curatores non habebant repetitis notionem suam exhibebit. Neque enim debet adultis nocere quicquid eo tempore statutum est quo defensione iusta et procuratoris auxilio fuerant destituti.

Idem. Ea que statuuntur adversus absentes non per contumaciam scilicet denunciationibus nequaquam ex more conventos iudicante rei firmitatem non obtinere certum est. l. bo.

Imperator. Consentaneum iuri fuit temporibus prescriptis ad presentiam partis adverse presidem provincie impleta iuris sollempnitate et adversario tuo trinis litteris vel uno pro omnibus peremptorio edicto ut presentiam sui faceret commonitione facta sin eadem contumacia perseveraret presentis allegationes audire. Quod vel successorem eius facere curabit. A quo ter citatus si contumaciter presentiam sui facere neglexerit non ab re erit vel ad cogendum eum ut se representet vel possessionem bonorum cuius ambigit ad te transferre et adversarium constituere vel auditis defensionibus tuis id quod iuris ratio exegit iudicare.

Idem. Tres denunciationes ad peremptorium edictum iudicare adversus contumacem convalescere salubriter statutum est.

Idem. Cum non voluntatis arbitrio sed necessitate profectus quicquid contra te absentem statutum fuerit cum absentie necessaria causa sit officere tibi iuris ratio non permittit.

Idem. Cum presentibus partibus litem inchoatam proponas si postea cum in contentione absentem pronunciatum est intra prefinitum diem non appellasti latam sententiam rescindi postulanti multe sacre constitutiones refragantur.

De sententiis ex periculo recitandis. Rubrica.

Imperator. Arbitri nulla sententia est quam scriptam edidit litigatoribus si non ipse recitavit. Si igitur inde falsis omissa provocationis mora ex integro iudicium impetrabis a rectore provincie.

Idem. Hac perpetua lege credimus ordinandum ut iudices quos recognoscendi et pronunciandi necessitas tenet non subitas sed deliberatione habita post negotium sententias moderentur sane formarent et emendatas statim in libellum secuta fidelitate conscribant scriptasque ex libello partibus legerent

Sz nec sit eis post hanc copiam corrigendi vel mutandi licentia exceptis tamen viris eminentissimis praefectis praetorio quam aliis illustrem administrationem gerentibus ceterisque illustribus iudicibus quibus licentia conceditur etiam per officium suum et eos qui ministerium suum eis accommodant sententias diffinitivas recitare. Imperator. Tare.

Statutis generalibus iussimus ut omnes iudices quibus recitandi ius in provinciis permissum facultatem cognitionis causae ultimas diffinitiones ex scriptis recitatione proferrent. Provocandi iam scio ut sententia quae dicta fuerit ex scripta non esset nec nomen quidem sententiae habere mereatur: nec ad rescissionem improbatam dictorum appellationis sollemnitas requiratur. Imperator.

De sententiis et interlocutionibus omnium iudicum. R[ubrica].

Non videtur nobis rationem habere sententiam praedecessoris tui qui cum cognovisset inter petitorem et possessorem non possessorem sed ipsam dominam litis condemnavit cuius persona in iudicium non fuit. Potes igitur rem integram de causa cognoscere. Idem. Si arbiter datus a magistratibus cum sententiam diceret in civitate morabatur quamvis postea in futurum depulsus sit sententia ab eo dicta habet rei iudicatae [auctoritatem]. Idem. Aviten.

Praeses provinciae non ignoret diffinitivam sententiam quae condemnatorem vel absolutorem non continet pro iusta non haberi. Idem. Prolatam a praeside sententiam contra sollemnium iudiciorum ordinem auctoritatem rei iudicatae non obtinere certum est. Idem. Cum eorum qui principali fisco tenebantur bona ea lege fideiussoribus procuratores tradi iussissent ut ipsi indemnitatem fisco praestent nec a sententia eius intercessit provocatio consequens est datae formae obtemperari. Idem. Perani.

Cum sententiam praesidis irritam esse dicas quod non publice sed in secreto loco officio eius non praesente suam dixerit sententiam nullum tibi ex his quae ab eo dicta sunt praeiudicium generandum esse constat. Idem. Stat.

Ex stipulatione parata tibi actione pacisci, primus personis suadendo praeses provinciae uxoris obligationem quam contra iure tollitum licet extinguere non potuit nec uxor omnis iudiciis iudicati continet auctoritatem. Cum potestatem sine certis finibus concludi saepe sit constitutum quam ipse sine hac causa cognita secundum iuris ordinem pronuntiatum est uxor pacisci suadentis praesidis actionem tuam provinciae sicut haberi non potuit. Idem. Potuit.

Liberta quidem Theodora quam ex emptionis causa vel in solutum creditorum traditam proponis pronuntiata [sub bona] provocatione in sanxerunt sententia rescindi non potest, sed si mota quaestione praemissa denuntiatione ei qui auctor huius mulieris fuit iudicatum p

In aut. de executoribus. § sancimus. coll. vi.

Et consequenter quod conuentus ab aliquo si iudicium ipsum pulsare uelim statim quidem hoc non licet nisi apud eundem iudicem. Cum uero non expleuerit intra xxx. dies recusari potest aliunque mereretur apud quem iurgius negotium uentiletur.

Alioquin lite contestata ... me mota prius ... timinata tunc de ... mum et ego ad mittar.

cessit quantum tua interest empti sie misti uel ob debitum recti endum sit in solutum data est repetere non prohiberis.

Idem. Post sententiam que sumptibus conducti tam ab eo qui pronunciauit uel eius successore de quone que iam decisa est statuitur rei iudicate non obtinent auctem. Nam nec de possessione pronunciata proprietati ullum praeiudicium afferunt. Nec interlocutiones ullam etiam praeiudicium idem. sed pronunciant.

Nulli qui statuendi non habet facultatem inducere patitur cum quam permittitur.

Idem. Cum iudex in diffinitiua sententia iusiurandum solummodo partem parti praestet non tamen addat quid ex recusatione uel praestatione sacramenti fieri oportet huius sententiam nullam uim obtinere palam est.

Idem. Iudices tam latina quam greca lingua sententias proferre possunt.

Idem. Nemo iudex uel arbiter existimet neque consultationes quas non rite iudicatas esse putauerit sequendum, et multo magis sententias eminentissimorum praefectorum uel aliorum procerum. Non enim si quid non bene diiudicatum est hoc et in aliorum iudicium uitium extendi oportet cum non exemplis sed legibus iudicandum est. nec si cognitionales sunt amplissime praefecture uel alicuius maximi magistratus prolate sententie. sed omnes iudices nostros ueritatem et legum et iusticie sequi uestigia sancimus.

Idem. Cum papinianus summi ingenii uir in quibusdam casibus rite disposuit non solum iudices de absolutione rei iudicare, sed et ipsum actorem si e contrario obnoxius fuerit inuentus condempnare: huiusmodi sententiam non solum roborandam sed etiam augendam esse sancimus, ut liceat iudici uel contra actorem ferre sententiam et aliquid eum daturum uel facturum pronunciare. nulla opponenda ei exceptione quod non competens iudex agentis esse cognoscitur. cuius enim in agendo obseruat arbitrium, eum habere et contra se iudicem in eodem negocio non dedignetur.

Idem. Cum solitum est in sententiis iudicum sic interlocutionem proferri, ut non liceat partibus ante diffinitiuam sententiam ad appellationis uel recusationis uenire auxilium: quidam putabant non licere ante litem contestatam nec iudicem recusare quemadmodum nec ab eo appellare. cum enim simul utrumque uocabulum ponitur, tam appellationis quam recusationis, prouocatio autem ante litem contestatam non potest porrigi, probabant quod nec recusare quidem iudicem eundem conceditur ante litem contestatam, quod minime uetitum esse caueant itaque iudices huiusmodi sermonem simul et sine certa distinctione proferre.

Ide sententia que sine certa ... ferre. Imperator. quantitate prolata est.

Cum iudicem quidam ad pecuniam condempnatorie ...

In aut. ut litigantes. in coll. viii. § i.

Novo iure qui dicit se dedisse vel promisisse alicui et personam declaravit et hoc probavit veniam meretur. Sed qui accepit vel promissionem suscepit, si causa pecuniaria sit, dati triplum, promissi duplum a comite privatarum exigitur, dignitate seu cingulo amisso. Si criminalis, confiscatis bonis omnibus in exilium mittitur. Sed si datum vel promissum litigator probare nequiverit, persona que dicitur suscepisse iuret quod neque per se neque per aliam personam accepit vel promissionem habuit, et sic libera sit. Sed si litigator qui non potuit ostendere, in causa pecuniaria extimationem a comite rerum privatarum exigatur a lite sustinente proprium eventum. In criminali bonis omnibus confiscatis et apud competentes iudices legitime damnandis. Sed et si persona a litigatore nominata manifesta proditionis iusiurandum refutaverit, memoratis subiaceat penis. Si quis litigantium minime non dedisse vel promisisse sacramentum prestiterit, et per x menses post sententiam ostenditur dedisse, memoratis penis et dantes et accipientes subiacebunt.

soluta fuisset, in pendenti usuris legem [.i. Contra] excessisse profiteantur, non secundum formam sententiam prolatam palam est.

Idem. Quamquam pecunie quantitas sententia curatoris rei publice non continetur, sententia tamen eius rata est, cum eandem pecuniam rei publice prestari iussit.

Idem. Hec sententia omnem debiti quantitatem cum usuris competentibus solvi iudicati actionem parere non potest, cum apud iudices ita demum fine certe quantitatis facta condemnatio auctoritate rei iudicate censeatur, si pretio aliquo actorum certa sit quantitas comprehensa.

Idem. Hec sententia que bona fide accepisti solve, cum incertum esset quid accepisses vel quantum ab eo peteretur, presertim cum ipse qui ex ordine iudicabat interlocutus sit dotem datam que repeteretur non liquidam esse, iudicati actione non nititur. Sed is qui postea iudicabat, cum etiam sententiam protulit, neque a statutis provocasti, si petitio tuo facto confirmasti iudicatum.

De sententiis que pro eo quod interest proferuntur. Imp.

Cum pro eo quod interest dubitationes antique in infinitum producte sunt, melius nobis visum est huiusmodi prolixitatem prout possibile est in angustum coartare. Sancimus itaque in omnibus casibus qui certam habent quantitatem vel naturam, veluti in venditionibus et locationibus et omnibus contractibus, hoc quod interest dupli quantitatem minime excedere. In aliis autem casibus qui incerti esse videntur, iudices qui causas dirimendas suscipiunt per suam subtilitatem requirere, ut quod revera inducitur damnum hoc reddatur, et non ex quibusdam machinationibus et immodicis perversionibus in circuitus inextricabiles redigatur, ne dum in infinitum computatio reducitur, pro sua impossibilitate cadat. Cum sciamus esse nature congruum eas tantummodo penas exigi que cum competenti moderamine proferuntur vel a legibus certo fine conclusae statuuntur. Et hoc non solum in damno sed etiam in lucro nostra amplectitur constitutio, quia ex eo veteres quod interest statuerunt. Et sit omnibus secundum quod dictum est finis antique prolixitatis huius constitutionis recitatio.

Si a non competente iudice iudicatum esse dicatur. Imperator. reca.

Iudex ad certam rem datus si de aliis pronunciavit quam quod ad eam rem pertinet nihil egit.

Idem. Si militaris iudex super ea causa de qua civilibus actionibus disceptandum fuit non datus a quo dari potuit cognovit, remota appellatione id quod ab eo statutum est firmitatem non habet iudicati.

Idem. Si de proprietate datus iudex adversus te nihil super hac statuit, rector aditus pro

...nuntie causam hanc cognoscere, suaque decidere sententia curabit; et siquid de possessione per minutatum proferetur, hoc causae proprietatis minime noceat.

Idem. Et in privatorum causis hec forma servetur: nec enim quemquam litigatorum sententia non a suo iudice data constringat.

De pena iudicis qui male iudicavit vel eius qui iudicem vel adversarium corrumpere [curavit].

Constitit in causis quacumque causa sive privata sive publica vel civili quod data fuerit pecunia vel iudici vel adversario, amittat actionem is qui diffidentia iuste sue in pecunie corruptelas spem negotii reposuit.

Idem. Decernimus precio depravatis aut gratia iudicaverint, perpetua ei vindicta quem lesit non solum existimationis dispendio, sed etiam litis discrimine [...] prebeatur.

Sententiam rescindi non posse. Imperator.

Sed neque suam neque predecessoris sui sententiam quemquam posse revocare in dubium non venit, nec necesse est alterius sedis decreto interpositione provocationis explorati iuris est.

Idem. Peremptorias exceptiones omissas in initio antequam sententia feratur opponere posse perpetuum edictum manifeste declarat. Quod si aliter actum fuerit, in integrum restitutio permittitur. Nam iudicatum est etiam maiores annis xxv non opposite exceptionis vel alio auxilio citra remedium appellationis rescindi non potest.

Idem. Impetrata rescripta non placet admitti, si decisa semel causa fuerit iudiciali sententia, quam provocatio nulla suspenderit, sed eos qui talia rescripta meruerint etiam limine iudiciorum expelli.

De fructibus et litis expensis. Imperator. Sis. Resc.

Hoc fructuum nomine continetur quod iustis sumptibus deductis superest.

Idem. Litigator victus qui post conventionem rei incumbit aliene non in sola rei redibitione teneatur, nec tantum fructuum prestationem eorum quos ipse percepit agnoscat, sed eos quos percipere potuit, sed non quos eum redisse constabat exsolvat ex eo tempore ex quo res in iudicium deducta scientiam male fidei possessionis accepit, ordinis succedentis in iudicium paris vincenda fortuna est.

Idem. Terminato iam sacro negotio post hac nulla actio in ex rescripto super sumptuum petitione prestetur, nisi iudex qui de principali negotio sententiam promulgavit, quem minus probis constitutis in victa provocatione sequitur, victori causae restitutionem debere expensas aut suplendis querelam iure competere. Post absolutionem enim dimissumque iudicium nefas est litem alteram consurgere ex litis prime materia.

Idem. Non ignoret is cuius ex interpellatione aliquis sectin datam formam in longinq̄ fuit ptractus examina q̄d̄ si ei culpa sua fuit cilata cognitō ul' minime accōmis sue affuerit ul' delata non pbauit p calumpnia quidem penam sol uat legib; constitutam. pro uo pecuniaria cā post dispendia post sumptus considerata q̄ntitate postulatorum ul' medij temporis interuallo condepnatōem p estimatōne iudicis sustinebit.

Idem. Cum quidam p leges sacras q; constitutōnes alij spāles largitates s; p̄stitas priuilia p̄tendunt tam sup sportulis p conuentōnib; usq; ad c̄tam q̄ntitatem tam p̄bendis q̄m sup expensis litium ul' minuendis ul' penitus non agnoscendis. p hanc legem decinim ut quicumq; h; h; priuilegio munitus ē ul' postea talem p̄rogatiuam quolibet modo meruerit. sciat et siquos ipse uel potentes obnoxios s; p q̄cumq; criminali ul' ciuili cā constitutos in accusatōem deduxerit hos nichominus hijsdem priuilegijs potituros. q̄m non est ferendum eos qui p̄stitas p̄rogatiuas ut ante latum ē p̄tendunt aliquid plus ab aduersarijs suis q̄rere concedi q̄m ipi ab alijs pulsati facere patiantur. ita s. ut hec for modis omnib; obseruetur. sup priuilegijs p libalitates ul' generalit' quibusdam officijs aut scolis seu dignitatibus ul' spāalit' certis psonis p̄stitis ul' postea p̄bendis siue hoc ipm expressum principalib; dispōnib; ul' affatib; inserturn sine p̄termissum sit ul' fuit.

De re iudicata. Rubrica.

Imperator. Rebus quidem iudicatis standum ē s; si pbare potis eum cui condempnatus es id q furto amisisse uidebatur recepisse actiūsus iudicati agentem doli exceptōne opposita tuen te.

Idem. Et potis.

Res iudicate si sub p̄textu computatōnis instaurentur nullus erit litium finis.

Idem. Si pecuniam q̄m mala rōne uos intercepisse appa ruit iussi fitis inferre cum pena. et compto p̄cepto p̄sidis non puocauitis uniusam q̄ntitatem debetis inferre.

Idem. Sub spē nouorum instrumentorum postea repertorum res iudicatas restaurari exemplo graue est.

Idem. Et graue est

Ad solutōem cilatōem petentem acquieuisse sine manifeste pbatur sicut eum qui quolibet modo sine acquieuit sfle ce: instaurari finita rerum iudicatarum patitur auctas.

Idem. Gesta que translata sunt in publica monumenta habere uolumus p̄petuam firmitatem. neq; enim morte cognitoris perire d; publica fides.

De exceptione rei iudicate. Rubrica.

Imperator. Rubrica.

Hominis p̄se iudex pign ora marcelle capi ac dis

tiam iussit ante rem iudicatam. prius ergo ut fuerat ordine actionem adversus eam dirigas et cognita summa atque

Idem. (?) prias.

Si etiam iudicati non novationem iudicatam preses provincie etiam pignoribus captis ac distractis ad emolumentum perduci iubebit. quod si novata causa est ex stipulatu tibi actio competit. et accepto iudice secundum iuris formam expedietur.

Idem. Ordo rei geste moram solutionis que intercessit constans desiderat remedium. sin itaque preses provincie qui rem iudicatam exequi debet animadverterit allegationes res soli que pignori capte sunt diu subhastatas et ex compacto sive ambitione diverse partis emptorem non invenire posse. in possessionem earum te mittet. ut vel hoc remedio res tam diu protracta ad effectum perducatur.

Idem. Stipendia retineri propterea quod condempnatus es non patietur preses provincie. cum rem iudicatam possit aliis rationibus exequi.

Idem. Etiam nomen debitoris in causam iudicati capi posse ignotum non est.

Idem. Si ut proponis rerum iudicatarum executor datus partes suas iudicis vendicavit contra ea que pridem a partibus tuis fuerunt statuta aliquid pronunciandum putavit. sententia ab eo data vim rei iudicate obtinere nequaquam potest.

Idem. Si longis apud sequestrum iustitiatonibus partis adverse restitutio remorata est etiam fructus rebus humanis exemptus a fructuario extimatio eorum restituenda est omnia que cum fetu tibi interesse preses presidis representabuntur.

Idem. Eos quos debitores tuos esse contendis apud rectorem provincie convenire. qui sive confessi debitum sive infitiantes et convicti fuerint condempnati nec intra statutum spacium solutionis satisfecerint. tum late sine pignoribus etiam captis ac distractis secundum ea que sepe constituta sunt iniuerint executionem iuris formam tibi custodiet.

Idem. Executorem eum solum esse manifestum fit qui post summam inter partes auditionem et discussa lite prolatam iudicate rei vigorem ad effectum videtur adducere.

De usuris rei iudicate. Rubrica.

Imperator.

Si qui bona secundum iudicem summam persequuntur. eas quoque rationes habituri sunt ut qui post legitimum tempus placitis non obtemperaverit usuram centesimam temporis quod postea fluxit solvat.

Idem. Eos qui condempnati solutionem pecuniarum quas dependere iussi sunt ultra quatuor menses a die condempnationis vel si provocatio fuit ob

[illegible gloss]

lata a die confirmationis sen
tentie distulit communiter a
dos centesimas usuras exigi
pro primis sine predictis legibus
que duas centesimas infere
bant nec in actione que dimi
diam centesime statuit locum
in eorum personam habentibus.

Idem. Sancimus ut si quis con
dempnatus fuerit post datas
a nobis quadrimestres induci
as centesimas quidem usuras
secundum naturam iudicati eum
compelli solvere sortis tantummodo sor
tis et non usurarum que ex ip
sius nocte in condempnatio
nem deducte sunt cum enim
iam constituimus usurarum
usuras penitus esse delendas
nullum casum relinquimus
ex quo huiusmodi machinatio possit
introduci. Set enim sine emen
datione relinqui aliquid ab
surdum atque inelegans ne
cesse est evenire cum multis ex
certis descendentes plerique
minores centesime ex via le
gis sunt et nec in minoribus
usuris graviores supponi sibi et
ex iudicati actione centesime
omni modo current usure ex
certis autem hoc raro contin
git in capitis lege iam tantummodo
exceptis huiusmodi iniquitatem ip
sa necessitas rerum introducebat
pro remedio eam corrigentes i
scimus sortis tantummodo usur
as usque ad centesimam curre
ntes ex iudicati actione persolvi
et non autem usurarum us
uras quod iam eam sollempniter
novatur iudicati actione per

certis necesse est usurarum quidem
que antiquioris certis sunt cur
sum post finem inhiberi. ali
as autem usuras ex iudica
ti actione tantummodo sortis pre
stare et non ideo quod forsitan con
summata est quantitas sortis et
usurarum totius summe u
suras postea colligi sed sortis
tantummodo. Et cum antiqui
tas pessimo exemplo reis quidem
condempnatis spatium duo
rum mensium prestabat fidei
iussores autem eorum eodem uti
beneficio non concedebat uti
licet victoribus relictis ipse lege
condempnatis personis a fide
iussoribus eorum vel mandat
oribus statim pecunias vel res
in condempnatione positas i
exigere huiusmodi acerbitatem reseca
re sancimus quadrimestres in
ducias quas dedimus condemp
natis etiam ad fideiussores eo
rum et mandatores exten
di ne legi fiat et rogatum sicut
non inveniatur solvere compe
llatur ipse reum cohercebat i
invitum solutionem nullum
condempnatis habebat misse
sum humanitatis quia per
medium fideiussorem statim
pecunias persolvere compellebatur.

Idem. Si plures una sententia condempnati sunt.

Si non singuli in solidum
se gerant sed tamen collega
tiuis una et eadem quantita
te condempnati esse nec ad
ditum est ut quod ab altero fieri non
possit alter suppleret effectus sine i
p[illegible] portionibus dissectus

[illegible gloss]

e. ideoque tu parentes patria potestate ob cessationem actionis ex causa iudicati conveniri non potest.

Idem. Quotiens a tutoribus singulis pupillo tutoribus datis in sequitur in omnium personam condemnatio, periculum sententie videtur esse divisum, ideo quod ab uno fieri non potest, ita ceteris exigi non posse explorati iuris est.

Quibus res iudicata non nocet. Rubrica.

Si neque mandasti fratri tuo defensionem tue rei nec quod gestum erat ratum habuisti, prescriptio rei iudicate tibi non obest, ideo non prohibens causam tuam agere sine preiudicio rerum iudicatarum.

Idem. Res inter alios acta iudicate neque emolumentum afferre hiis qui iudicio non interfuerunt neque preiudicium solent irrogare. Ideoque nepti tue preiudicare non potest quod adversus coheredem eius iudicatum est, si in eadem causa ipsam statutum est.

Idem. Iuris manifestissimi est et inter cetera hominibus cum ignorans si iudicio non fuerit officii non posse siquid forte preiudicium iudicatur oblatum.

Idem. Ne inter alios negotium res iudicatas alios actas absenti preiudicare sepe constitutum est.

Comminationes programmata epistolas subscriptiones auctoritatem rei iudicate non habere.

Nec iam simplonis obtinere potest comminatio iu-

dictas qui certas usuras post statutos eos dixit cui mutuum eidem debitum non exsolvisset.

Idem. Rei iudicate effectum non habet quod preter legem rector provincie sortem nos pecuniam rei publice iussit.

Idem. Ea que cum cognita statuuntur sub scriptionibus revocari non posse sepe rescriptum est.

Idem. In locum compendii apud acta signata nisi solucionem debiti is qui convenitur obsequium prestitit duplum seu quadruplum fieri a voluntas potius comminantis quam sententia iudicantis secundum placitum eiusmodi rei iudicate auctoritatem obtineat iuris ratio declaret.

Idem. Iudex qui disceptationi locum dederat partium allegationes audire et examinare debuit quam subscriptionem ad libellum datam legem talem que certam partem in possessionem fundi mitteret vicem rei iudicate non obtinere non ambigitur.

Idem. Programma siquidem in adversarium positum est vicem rei iudicate obtinere nec quem potest nec comminationem vim rei iudicate continere manifestum est.

Idem. Quod cum magno conflictu sententia dicendum solet id paucis verbis temere ascriptis dissimulare fas non est.

Si ex falsis instrumentis vel testimoniis iudicatum est.

Si tabula testamenti que secutus proconsul vir clarissimus dixit sententiam falsas dicere vis probe-

bit notionem suam non obst-
ante praescriptione rei iudicatae. Q[uod]
[I]non dum de falso quaesitum est.

Idem. Et qui non prouocauerit
si instrumentis falsis se uictos esse
probare possunt cum de crimine
[I]docuerint ex integro de causa audiuntur.

Idem. Falsam quidem asseri
actionem quae diuisa pars in iudicio
actum fuisse usa est ut proponis so-
lito more argui non prohibis
sed causa iudicati in irritum non
reuocatur nisi probare potueris
eum qui iudicauit secutum
eius instrumenti fidem. quod si me esse
[I]constiterit actum fuisse te pronunciasse.

Idem. Iudicati executio solet
suspendi et soluta dari repetitio
si falsis instrumentis circumuentam
esse religionem iudicantis cri-
mine postea subillato manif-
[I]estis probationibus fuerit ostensum.

De confessis. Rubrica.
Imperator.

Confessos in iure pro
iudicatis haberi placet
quare sine causa desidas
recedi a confessione tua cum
[I]et soluere cogeris.

Res inter alios acta uel iudi-
Impr. cata aliis non nocet.

[I]nter alios res gestas
aliis non posse facere praeiu-
dicium saepe constitutum
est. Unde licet quosdam de he-
redibus eius quem debitorem
tuum esse significas soluisse
commemores tamen ceteri non
aliad solutionem urgentur in
si debitum probatum fuerit.

Idem. Inter alios factam transactio-
nem absenti posse non facere p[raeiudicium]
iudicium nouissimum uiuis est.
Si pacto proside pronunciauit an[cillam]
tuam mancipium tibi donas-
se probasti hoc iure ad te pertinere
prospexit restitui prouidebit. neque
enim si te absente cuiusnam
[I]eius fecit aliquid uim tuo dero-
gare potuit.

Idem. Si cum fratre tuo minor fuisse
fisti frater pro portione tua cum
debitoribus hereditariis paciscen-
do uel agendo non ex tua uolun-
tate pro hereditaria parte tibi que
[I]situm obligationem extinguere non
potuit.

De relationibus.
Imperator. Rubrica.

Si quis iudicium dixe-
rit esse referendum inchoa-
tis partes pronunciet. Sed
magis super quo haesitandum
putauerit mansuetudinem consulat scia-
que si tulerit sententiam minime post
eam ne a se prouocetur relatione p[ro]
missa terreat litigantes. sciens
quod si hoc fecerit inchoamus
iure appellationem res appellabi-
lis. Sed nec ad nos mittatur aliquid
[I]quod plena instructione indige-
at. Quotiens autem ad no-
stram scientiam iudex se polliceatur
relaturum consultationis ex-
emplum litigatoribus illico e-
dat apud acta ut si cui uideatur
forte relatio minus plena uel
contraria uideatur refutatorias p[re]-
ces similiter apud acta sine ali-
qua frustratoria dilatione offerat.

Idem. Super delictis prouincia-
lium nunquam rectores prouin-
ciarum ad scientiam principum
putent esse referendum nisi edi-
derint prius consultationis ex-

emplum. Quippe tum demum relationibus plena veritas est, cum vel allegationibus repelluntur vel probantur assensu.

Idem. Si quando ratio aut necessitas est in negociis ita iudicia reguirendi, exspectandi quoque rescriptionis omnino causas relationis series comprehendatur, ut recitata consultatione que ita est dirigenda, preter modum actorum retentione opus non sit, actis etiam necessario sociandis.

De appellationibus et reparationibus appellationum. Rubrica.

Imperator. Sententia dum servata in persona matris prisci. Idem ... Pomponio Tanto et ceteris senatoribus. Dixit ... prius de possessione pronunciare, ita crimen violentie executive preses pronuntiare debuit. Quod cum non fecit, iuste provocatum est.

Idem. Novum id quod postulas non est, quod et si rescripti mei auctoritas intercessit, provocandi tamen facultas non est denegata.

Idem. Appellatione interposita licet a iudice repudiata sit, in preiudicium reparationis nichil fieri debet et in eo statu omnia esse quo tempore pronunciationis fuerunt, sepe constitutum est.

Idem. Si ad scriba tum nominatus non provocasti, convelli constituta non possunt.

Idem. Preses provincie ad quem appellasti, sine vitio neglegentie vestre tempus quod ad reddendos apostolos prescriptum est exemptum esse animadvertet, sed et fatalis ea

necessitate diem functo eo qui eos preferebat id accidisse cognoverit, iuxta perpetuam iuris formam desiderio vestro medebitur.

Idem. Eos qui de appellationibus cognoscent et iudicabunt, ita iudicium suum probe convenit, et ut intelligant quod cum appellatio post decisam sententia litem interposita fuerit, non ex occasione aliqua remittere negocium ad iudicem suum fas sit, sed omnem causam propria sententia determinare conveniat, cum salubritas legis constitute ad id spectare videatur, ut post sententiam ab eo qui de appellatione cognoscit recursus fieri non possit ad iudicem a quo fuit provocatum, quo per mittendi litigatores ad provincias remotam occasionem atque exclusam penitus intelligatur, cum super omni causa interpositam provocationem vel iniustam tantum liceat pronunciare vel iustam. Si quid autem in agendo negotio minus se allegasse litigator crediderit, quod in iudicio acto fuerit omissum, apud eum qui de appellatione cognoscit persequatur, cum notum gerentibus nobis aliud nichil et in iudiciis quam iustitiam locum habere, necessaria res forte tamen similiter non excludenda videatur. Si quis autem post interpositam appellationem necessarias putaverit esse personas presentes apud iudicem qui super appellatione cognoscet, veritatem possit ostendere quam existimavit occultam, et hoc quod iudex fieri presenserit, sumptus eisdem ad faciendam itineris expeditionem prebere debebit. Cum

In aut. de app. & intra q. t. m. coll. iiii.

Hodie cuilibet tribuitur spacium .x. dierum a tempore recitate sententie numerandum.

[illegible]

id iusticia ipsa persuadeat. ab eo per recognosci qui evocandi personas sua interesse credidit. Si supplices vero qui in capitalibus causis constituti appellaverint quos tamen et ipsos vel qui pro his provocabunt non nisi audita omni causa atque discussa post sententiam dictam appellare conveniet. id observandum esse sancimus ut inopia fideiussionis idonei retentis in custodia reis opiniones suas iudices et exempla appellatoriis edicta ac refutatores eorum ad scrinia que remiserint transmittant quibus gestarum rerum fides manifesta oratione pandatur. ut nimius eorum consideratis per fortuna singulorum sententia proferatur. Ne teme autem ac passim omnibus provocandi facultas preberetur arbitramur eum qui malam litem fuerit persecutus mediocriter penam a non competenti iudice sustinere. Si autem in iudicio penam eam qui is fuerit persecutus atque superatus noluerit provocare. eodem die alteri libellos appellatorios offerre debebit. si vero qui negocium tuetur [illegible] etiam tercio provocabit. autem post interpositam provocationem et non retenta appellatore sine aliqua dilatione iudicem dare [illegible] cautione inde licet de extendenda provocatione [illegible]

In posterum minime pretanda

Idem. Qui ad civilia munia vel decurionatum vel honores devocantur. licet vacationem a principibus acceperint si appellationis auxilio non utantur [illegible] sensu suo nominatorem confirmant. Cum quis ad munus vocatus appellaverit apud presidem provincie iuste se appellasse ostendere.

Idem. Si ne maiorem xxv. annis sententia lata provocationis secute tempore prefinito causas non esse presentatas appellatione pendente transactione finitum negocium rector animadvertit res iudicatas exequi curabit.

Idem. Si actor a curatore ordinatus actorem calculum reportavit. tam ipse quam curator ad provocationis auxilium possint [illegible] curator non solus provocationis item [illegible] si minores autem [illegible] adolescens veniam etatis impetraverint vel ad legitimam etatem pervenerint post suo nomine appellationem exercere.

Idem. Cives et incole manifestas excusationes etiam habentes suo iure [illegible] nominatore si non appellaverint ad rationem earum non admittuntur.

Impp. Minime fas est ut in alieno negocio libellis appellatorum oblatis aut cartis [illegible] aut cuiuslibet iniurie generis [illegible] seu formula vel etiam contumelias per sententia appellatorum [illegible] bus criminalibus causis in omnibus etiam si possunt provocare cum tamen statum debent obtinere ut post provocationem in custodia si fideiussionis idonei copiam non habeat perseveret.

[illegible]

Idem. Ex illo tempore quo in ambiguis eventus que inter privatos moventur consultationum vel relationum interesse premissis sententiis vel appellationis arte imposite sollempnia completa fuerint in quo post hac tibi quorum spectat ac requisitum vel quibusque modis favoris gratia preferens audiendi cunctis obsurando ut vix priora statuta sollempnitatis more expleto gesta ad comitatum omnia dirigantur.

Idem. Litigatoribus copia est etiam non scriptis libellis illico appellare voce cum res poposcerit iudicata tam in civilibus quam in criminalibus causis.

Idem. Ne causas que in minorem nemini etiam rursus transferri ad iudicia necesse sit instructiones necessarias plene actis inseri precipimus. nam cognitur et impendia sumptuaria temperari quam venientibus ex legibus in cognito negotio terminatur adempta copia conquerendi. quare per eorum minuetur iudex notis scilicet cuncta que litigatores instructionis et probationis causa recitaverint indita actis vel subiecta non potuerint inveniri.

Idem. Etiam eos qui ex magnificentia principalis disceptationis accipiunt appellationum adminicula necesse est accipere.

Idem. Dominus litis causam appellationis quam procurator suus litigando interposuit etiam absente procuratore exequi potest.

Idem. Si apud utrumque prefectorum cum quo ventilatur ab aliqua parte auxilium provocationis fuerit obiectum prefecture urbis iudicium factum appellator observet.

Idem. Quoniam nonnulli fisci debitores cum iussi fuerint debitam summam exsolvere interposito provocationis auxilio vim executionis eludunt, factiam opinionis exemplum necessitatorias preces curant petere et offerre placuit ut infra dies sollempnitatibus prestitutos et ad faciendam hec appellatoris cura defuerint, deserta ab eo provocatio extimetur moxque debitum exigatur.

Idem. Proconsulibus et comitibus et his qui vicem prefectorum cognoscunt sive ex appellatione sive ex delegatione sive ex ordine iudicaverint provocari permittimus. ita ut appellanti iudex prebeat opinionis exemplum et acta cum refutatoriis pariter suisque litteris ad nos dirigat. a prefectis autem pretorio provocare non sinimus. quod si victus oblatam nec receptam a iudice appellationem affirmet prefectos adeat ut apud eos de integro litiget tamquam appellatione suscepta. superatus enim si iniuste appellare videbatur vite pelitique notatus ascendat. aut si vicerit contra eum iudicem qui appellationem non recepit ad nos referre necesse est ut digno supplicio puniatur.

Idem. Et in maioribus et in minoribus negotiis appellandi facultas est. nec enim iudicem iniuriam est existimare eo quod

litigator ad provocationis auxilium convolavit.

Idem. Quoniam iudices ordinarii provocationes existimant respuendas, placet ut si quis appellationem suscipere recusaverit, quamvis non contra executionem sed adversus sententiam iurgium que contentionem terminantem fuerit imposita, xxx librarum auri pondo cogatur largitionibus nostris inferre, et xxx alia officio eius. Eidem solutioni insuper pertinaciter restitit atque actis contradixerit quod venire ius constitutum sit ostendit.

Idem. Lata sententia que pertinet ad bona vacantia et ad ea que ab indignis legibus cogentibus auferuntur, si quis putaverit provocandum, vox eius debebit admitti.

Idem. Cum appellatio interposita fuerit per Bythiniam Paphlagoniam Lydiam Hellespontum insulas etiam ac Frigiam salutarem Europam et actimontium prefecture urbis iudicium sacrum appellator observet.

Idem. Iudicibus non solum appellationis suscipiende necessitas videtur esse imposita verum et xxx dierum spacia ex die sententie diffinita sunt intra que gesta una cum relatione litigatoribus convenit preravisa iudice officioque eius si statuta fuerint a nobis parte immutilata multe subiacentibus.

Idem. Et in multis a iudicibus inferendis appellationes iubemus admitti.

Idem. Cum post sententiam discussoris

sororis vel rationalis fuerit provocatum ad sinceritatem tuam negotium transferatur: ut si mediocritas negotii aut longinquitas regionum ad iudicium tuum litigatores venire non patiatur, iudicio rectoris provincie quem tu ipse probaveris negotium deleges.

Imperator. Nominationes libellis vel edictis facere contra consilium et publicum non valere de quibus nec appellare necesse est si sollempnitas deest.

Idem. Si quis libellos appellatorios ingesserint sciat se habere licentiam arbitrium commutandi et suos libellos recuperandi, ne iuste penitudinis locus humanitas aequi a(nimi) prepeditur.

Idem. Addictos supplicio et per criminum immanitate dampnatos nulli per vim atque usurpationem vendicare liceat ac tenere, quibus in causa criminali humanitatis consideratione si tempora suffragantur interponende provocationis copiam non negamus, ut ibi diligentius examinetur ubi esse hominis salutem per errorem vel gratiam vel cognitoris oppressa putatur iustitia, ea conditione ut si proconsules vel comites orientis vel augustales vel vicarii fuerint cognitores non tam ad clementiam meam quam ad amplissimas potestates sciant esse referendum. Eorum enim de hiis plenum volumus esse iudicium, quod si ita res est et crimen exegit rectius possunt punire dampnatos.

VII 32

Idem. Si quis provocatione interposita suspecti iudicis velit prolatam vitare sententiam in hac voce ubi eam habeat potestatem, nec tamen eat continuo etiam iudicio cognitorum, cum etiam ab ipsa iniuria possit facile provocari, maxime cum a solo tantum praefecto praetorio non sine dispendio causae provocare permissum sit. Sciant igitur cuncti sibi ab iniuriis et suspectis iudicibus etiam capitali supplicio ac fortunarum dispendio provocationem esse concessam.

Idem. Si appellationem oblatam is qui vel illustris amplitudinis vel urbanae praefecturae sacrum auditorium postulatur iudex non susceperit vel suscepta appellatione apostolorum copiam denegaverit, ad deponendam super hac iniquitate querimoniam nec non et ad conveniendum adversarium ex sententia prolata victorem anni metas habeat litigator. Vel si ei appellatio suscepta non fuerit in qua inferiorum iudicum sacra desideratur audiencia, ad hec eadem facienda sex menses habeat litigator. Si vero arbiter appellationem susceperit aut delationem dare contempserit, quatuor mensium tempora observentur, ut hiis quae statuimus aequitatis pareat appellator tempora quaeque de appellationibus definita noscuntur.

Idem. Eo casu quo apparitor magisteriae potestatis a decurialium officio cohortali de statu in provincia paciatur controversiam vel ut tributarium vel functiones debens in provincia detinentur, si sententia rectoris provinciae fuerit appellatione suspensa, cum tua sublimitate viro clarissimo magnifico et magistro militum cognoscente causam iubemus inita pondera iurgii. Magister militum rectori provinciae causam delegaverit pora

Idem. Dam

Iubemus si qua suggestio maioris vel minoris iudicis ad nostram deferatur clementiam de negocio quod iudicandum eis tradidimus vel de quo pro sua iurisdictione iudicaverint, petentes a nostro numine sive eiusdem imperii negocio quod ab eo disceptatum est sive auditum sit, eidem suggestioni quod referenti placeat iudicari, dum id partibus per similem recitationem manifestum non fecit, sive nichil huiusmodi adiectum sit sed simpliciter nostrum numinis responsum expectat, non prius eam discuti quam per sacram pragmaticam nostri numinis iussionem duo magnifici viri vel patricii vel consulares vel praefectorii quos pro tempore nos elegimus iubeantur adiungi viro illustri pro tempore quaestori nostri palacii et una cum eo inscriptis relationem decernere, sive praesentibus partibus si hoc prospexerint sive absentibus, et secundum relationem dandum sua sententia manifestare; sit tamen dispositio eius excellentissimorum iudicum omnimodo rata, sit nulla danda licencia provocationem contra eorum ferre sententiam vel aliam quamcumque dubitationem introducere. Eam observationem non solum summus iudex suggestione vel relatione

p consulib. omnes p consules sunt spectabiles ut in aut. de non al. et ff. eo. t. de off. coll. in. augustal. i. p̄fecto egypti quidem augustal. quia a ipso augusto eum prefecit ut j. eo prima c. a. l. comite et iste filii est spectabilis ut s. de off. comitis orientis l. i. vicarius et cor questorem. hic est illustris ut j. in aut. e. et illo. ar. et no. q. duo sunt quid de hac appellatione cognoscit iudicis. q. agitur iniuria principi. a tempe b. si quantitas excedit x. l. auri ... solus sufficit et no excedit ... in auditorio tractaretur ... offerentis ...

usus fuit terre censemus. Sed etiam si duobus vel amplioribus datis iudicibus in unam sententiam minime convenerint sed diversas suas sententias unusquisque pro mansuetudine retulit vel omnes nos consulerint quid discernendum sit.

Idem. Precipimus ex appellatione spectabilium iudicum que per consultationes nostri numinis disceptationem implorant non nostram ultius audiam expectari. ne nimiis occupationibus quibus pro utilitate mundi ac singulorum non numquam negociis avocantur: aliena fraudari commoda videantur. Sed a proconsulibus vel augustali vel comite vel vicariis fuerit appellatum virum illustrem prefectum pretorio qui in nostro est comitatu. virum etiam illustrem questorem nostri palacii sacris iudiciis presidentes disceptationem iubemus arripere eo ordine ea observatione hijs demum temporibus quibus cetere quoque litis fatali die post appellationem in sacris auditoriis terminantur. et hoc licet quidam predictorum spectabilium iudicum iure concesso ut sacri iudices appellationes acceperint.

Quod si a duce fuit appellatum. si idem et preses sit prefectum nostro tamen iure ordinario iudicantur in sacro auditorio. Sin ijs autem omnibus iudiciis que consultationum introduximus loco vel apud eos vel ex ea que apud eum gesta sunt scimus sententiam dictam vel appellatum suscipere ab appellatoribus et cognitiones inducere apud viros illustres prelectos iudices et ea que geruntur excipere scribere scripta quoque litigatoribus edere mos exemplares precipimus officialis videlicet eorum cum quibus vir illustris questor iudicaverit et exsequentibus iudicata. Hoc etiam si appellatio fuerit oblata iudicii qui non ex delegatione cognoscentes eorum sententiis appellatione suspensis qui ex delegatione cognoscerent. necesse est eos estimare iuste nec ne fuit appellatum qui causas delegaverunt iudicandas.

Hinc salubrrime legi videtur consultissime censuimus inferendum ut si privato non illustrium personis veluti assolet nostra serenitas audita delegaverit causas eorum vel clarissimo cognitionis fuerit appellatione suspensa vir quidem magnificus prefectus pretorio qui in nostro est comitatu cum viro illustre questore temporali videlicet nostri vero libellenses que apud arbitros gesta sunt suscipiant cognitionales iudicant et ea que geruntur excipiant scribant scripta quoque edant litigatoribus. Sin etiam apud arbitros licet illustres sit ex delegatione nostra cognoscentes exceperunt si in sacratissimo nostri numinis comitatu causae dicantur: scimus si illustrium ac magnificorum iudicum sine fuerint appellatione suspense eorum videlicet quorum sententias licet appellatione suspendi per consultationem nostram volumus

ut princeps de appellatione cognoscat ut subiicit a. c. sed sub di. nam quorundam non licet ut p. fecit. ut. s. e. a proconsulibus. litteranea. ar. c. ff. de min. l. ij. § scio. et de con. et de fal. si. cum ff. sile et ff. de arbit. l. nam magistratus ac cotem mutat ad hic casum. arbit. privatis ...

de ap. e. si a iudice tali ac temporali videlicet dici. in die quo se commodum tunc sui temporis ... non sunt et q. . appella. a spectabili. ff. s. e. a proconsulibus. s. ut ubi ... s. de episcopali ... l. ut in aut. de iudicib. ... ac arbitros et delegatos principis moveant coram predictis duobus excipiant ... in scriptis dicant qui s. libellenses et mutat casum s. qui delegat illust.

delegatur vel non illustri qui tamen postea ante ... decoratus est dignitate de causa appellationis ab eo ... illustri delegaverit ... cognoscentium iudicia eplares et libellenses apud et gesta ap iudices priores ab appellantibus ... plant cognitiones ap preter viros illustres moventi et que geruntur excipienti scripta litigatoribus ... sententiam ... tradent temporibus fatalium dierum appellationis

33

audientiam exspectant, nec sanctae memoriae praeposito sacri cubiculi non illustri viro, sed spectabili, litem nobis delegatam, prius postea tempore defunctus (dignitate repe)... [eadem leg.] audientiam exspectantes, nec sanctae memoriae praeposito ... non illustri ...

audiam exspectantes nec sanctae memoriae praeposito hominum, vel non illustri lite a nobis delegata prius postea tempore defunctus comitis illustri decoratus dignitate repenatur. eodem autem observando, ut si alter ei coniunctus sit arbiter, qui non illustrem meruit dignitatem. Quod autem hac lege specialiter non videtur expressum, id veterum legum constitutionum quae regulis omnes relictum intelligant.

Idem. In offensis provocationibus, in quibus consultationum more negotium unum sacri palatium introduci solebat, hoc attendendum esse censemus, ut siquidem non excedat litis aestimatio decem librarum auri quantitatem, ex ipsa summa iudicis discernendam non duobus, sicut antea magnificis iudicibus, sed uni tantummodo disceptatio negotii deputetur. Si vero memoratam excedens quantitatem, viginti libris auri tantummodo tenetur, duobus tradatur magnificis iudicibus, uno magnificis et devotis et psalmis cognitionem alia excipientibus, ita tamen ut si dissentirent, virum illustrem pro tempore quaestorem adhibeant, ut eo dubietatem dirimente finiatur negotium. Cum vero his videlicet litibus quarum aestimatio viginti librarum auri quantitatem excedet, in commune auditorium florentissimorum sacri nostri palatii procerum introducendi, ut tamen eam secundum statuta licet quidem non solum iudicio

sed etiam iniectori consultationem ad unum vel duos iudices mittendam intra biennium tempus eis vel ei intimandae post excessum memorati temporis huius licentiam amputamus; quae vero fiunt ab eo vel eis dicta nulla provocatione suspendantur. Non solum etiam actiones a privatis ad eundem vel eosdem iudices ad exemplo consultationis ad sacrum nostrum palatium introducendae permittimus.

Idem. Si quando civili vel militari iudicio appellatio fuerit oblata, sive ab ipsa qualitate iudicis sive ex nova delegatione viro spectabili cuiquam destinata fuerit, sive inter spectabiles idem dux communiter sive illustri dignitate decoratus, sive etiam maiorem, cum magisteriae potestatis homines necnon consulares saepe utilitate publica poscentes ad huiusmodi curam pervenerint, nullo discrimine habito non dignitatem, sed ducatus magistratum spectari et appellationem ex quocumque ipso duce pervenientem non ut antea erat dispositum, sed apud virum sublimissimum magistrum officiorum necnon virum excellentissimum nostri palatii quaestorem nostri auditorii positum sacro auditorio more consultationum viris devotis et psalmis excipientibus, necessitatem nulla veteris legis in hac causa observatione custodienda, sed apud eosdem tantummodo excellentissimos iudices causa terminanda.

Idem. Ampliorem prudentia

uicum occurrere ... sima

In aut. de hys qui ingre. ad ap. §. i. coll. v.

Si qui appellat imputatur annus intra quem sectim se conte ue litem exequatur aut si iusta causa intercessit alius annus indulgetur quo transacto lite non completa rata manet sima. **In aut. de app. § ad h. coll. iiij.**

Set lis que spectatur in consistorium principis inferri absque dampno more manet intacta donec ipse faciat eam introduci et a proceribus sum more dirimi.

In aut. coll. iiij. § si quis aduersus

Appellatore cessante cum unius mensis superest ex biennio licet uictori ingredi ut reus queratur quo siue inuento siue non suas affat allegationes et uel confirmetur uel resandatur sima omni casu absente in expensis condempnando.

qui duo sunt qui coemi bunt cam contra tertium ac iusta causa quare non possit exequi ~~litera~~ lite indulgetur. al. egre. i. sic non est opus testonem. quo. s. so. anno et sic sunt duo fatalia. solum pla licet de breuiora. ut h. ti. l. ij. et fi. manet sima. ac si no fuisset appellatum. ut q. e. l. fi. e. fi. et in lx. l. tepora. in fi. et s. ti. i. l. si cc. ma sth casu accom ... datur a sima prima lata. licet qui so sima re cessit. alium ... quosdam. ut no. ff. de bus qui no. in fa. furti. e. i. fz quod si iusta causa in so ano fuit impeditus. s. da restitu cum ex clausula generali. ut ff. ex quib. ca. ma. l. fi. in fi. et in cor. e. i. ibi ei. quod age opor tebat. et ita primus tertius annus datur a lege tertius et alii p testor et sic uel biennii exten ditur sicut et aliis casibus quos hemus stati in aliis. aut. si tunc ... aut. filis. et in aut. item appellone de. ac. Sz cum scimus. promulga tam. s. e. in offerendo exercere. puta in iniusta lite petic hr. et fam. hr. impone. ex eadem parte. uel forte i ex alia causa nam et alti lic petere cinendacom. ut in p. hi. l. ac. tonis. al. tonis in dicte ex. l. ma. in offerendo et al. narra conis. s. se. l. ino ... l. in sti. de act. e. si minus colligit quidam q. si po pecij. x. i eodem iud. i possum adde i pete alia r. q. n placet. h ditur in petic hr. uel sub iud. ut dixi in v. iunisi. ac.

De temporibus et c. qui aliqualr fiat appllo dixit. iutz. i. que tempore exercet.

Si quis per absenciam om ittemo absen tiam aliqd. preter tutelam uel cum ut dixi s. s. t. i. l. si quo scilicet et fatit. l. hu qui. ac in tponende. uel spo tertium spale. uel ueruis. i. in tpoite. i. xx. dies. ut s. ti. aut. bac est certe. causa appellonis. i. duos menses. et in hoc e. spale quia al. alia tempora statuuntur. ut i. l. petant. ei qui. pa est. de l. e. ff. qui ap. sit. l. i. e. q. in sim s. ac computando. i. adextenda ap. hic accipe per absencia. monstrauerit. q. est coipo quod certum no pbatur. i. esse in ostab. ut ff. de pba. ueruis. et sic latebat p singul. xx. miliarib. una diem. ut ff. de v. sig. l. inimici et sic plus ht q ille qui psens est et ad h. s. quo. et qui iuter ab

am subiectis consentes. quaz forsitan ipsi uigilantes inuenerint antiquam obseruacionem emendamus. Cum in appellatione in auditoriis solis possit sinam iudicis emendacionem inuenerit qui ad prouocacionis conuolasset auxilium. alteram partem que hoc non fecisset sinam sequi qualicumque fuisset compellendam. Scimus igitur cum fiat appellator semel in iudicium uenerit et causas appellationis suas proposuerit licenciam et aduersarium eius si quid iudicatis opponere maluerit si presto fuerit hoc facere et iudiciale meren presidium. Si autem absens fuerit nichilominus iudicem per suum uigorem eius partes adimplere. Cum in refutatoriis autem libellis qui solent maxime in sacro auditorio prudentissimorum uirorum perierum recitari caueant tam litigatores quam libellorum dictatores ubi possibile est uti assercionibus et ea que iam incorporata sunt iterum resuscitare. Set hec sola ei scribere que compendiosa narratione causas prouocationis possunt explanare uel aliquid noui continent. Illa autem quid derelictum est scientium quod si hoc fuerit pretermissum non deerit aduersus libellorum conditores amplissimi iudicii competens indignacio. Quam sufficiant gestorum uolumina introducte et uirorum spectabilium magistrorum sermonum breues omnia aptissime ostendere. Sz cum scimus legem nostram esse promulgatam

per quam more consultacionum in causis que usque ad x. libras auri extenduntur unum iudicem scimus supponimus et ante duos sublimissimos iudices. Sz cum prima quidem facie uidebatur non tantam summam excedere in diffinitiua autem sima apparebat iudici uel iudicibus etiam maiorem quantitatem debere imponere non erat eis possibile formam quam erant inclusi excedere. Sz nos diffinimus et omnem eis damus facultatem si hoc ita fuerit fuerit subsecutum licere eis et ampliorem summam prefata quantitate in qua dati sunt iudices excedere et non ad modum suerationis sed ad ueritatis indaginem ferre sinam ne tanti iudices quasi uinculis impediti non possunt legum ueritati et iudiciali uigore per omnia satisfacere.

De temporibus et reparationibus appellationum. Imperator.

Si quis per absenciam in nominatus uel ad diuinum iussionem uel ad honorum insulas et mimus aliquod euocatus ad prouocationis auxilium uenerit ex eo die in quo ponende appellationis duorum mensium spacia ei computanda sunt fuerit ex quo certe celebratam nominationem didicisse monstrauerit. Nam presentis qui scientiam nominationem cognouerit et appellare uoluerit statim ex eorum debent duorum mensium spacia computari.

Item. Tempora fatalium die

et hec quaque scimus. x. coll. tales dies dicuntur quia fatum. i. finem causa imponitur. ut s. d. ... e. h. c. neo.

Tempora fatalium. fa iudic. ad uocati. et s. de iudic. ffetati ... urgentissima causa ac amputantes que deneganti dederunti n urgentissima causa postulet. ut. s. de dila. c. l. i. sz cum dicitur fatalis ... accepit. ... quia merito uiri causa in fatum et sensit. et finem accepit. tempora alie adhuc dentur dilaciones. Constitutus temporalem dies fatales. reparationi qui a cum causa accepit fatum petitur a

co. et c. spale iste casu ut cito sen. officiales reip. consulat inet exlnc. l. potest poni casus in ...

In aut. de app. coll. ...

Item immedio cause apud iudice appellonis more uel non more alias ... arbitr. ... biennii ... ut ... appello ... iudici ... in ... ... arbitri ... dp. ...

Item si appellacio secuta innouissima in diciay die aut ... aut ... qui appellacio ... occurrerit et sua presencia manifestauerit iudici futuro appellacionis examinandi negociu aut ... aut ... et ... iudex diffinitiuis diebus ... differat nullum ... aut ... ... fieri nolumus ... examinari ... appellaciones et legitima sima terminari

nimium pro sacri nostri beatitudine credimus esse emendanda, ubique appellatorum machinas amputantes. Primum quidem fatalis diei tempora post appellationem sive a viro clarissimo rectore provinciae sive a spectabili iudice fuerit appellatum sex mensium esse iubemus.

Quod si primo fatali die lapsus est appellator, tricesimum primum diem alterius voluimus esse fatalem. Et si eo quoque appellator exciderit, tertium diem similiter totidem diebus intermissis fatalem diem observari decernimus.

Quod si et huius quoque lapsus fuerit fatalis, quartum et fatalem post tricesimum primum diem similiter observari decernimus. Et si forte contigerit ut quatuor fatalibus diebus qui appellavit excederet, tamen intra trium mensium spatium a nostro numine reparationem peti praecipimus. Quam petitionem nec adversarium decernimus admonere, nec temporalem diem ad petitionem reparationis numerari, sed trium mensium spatio ex quarto fatali numerando et eam intra praecipimus. Licet autem unum diem reparatio fuerit impetrata, nec allegata in iudicio virorum illustrium praefectorum non fuerit, nec hoc parti nocebit et adversae, cum non dubium sit non tunc omnibus dies fatalis apparere. Hoc si adversus virum clarissimum rectoris provinciae vel spectabilium iudicum sententias fuerit appellatum.

Quod si ab arbitrio in provincia ex delegatione sacra disceptante appellatio subsecuta est: post priorem fatalem lapsum tres alii tamen fatales dies similiter ut supra dictum est servabuntur. Nulla reparatione a nostro numine postulanda, ita ut nonaginta tribus diebus elapsis iudicata congrue executioni mandentur. Et si autem ex sententia praetorianae praefecturae vel magistri officiorum vel alio illustri dignitate decorati arbiter in hac sacratissima civitate fuerit delegatus et appellatio contra diffinitionem et sententiam eius subsecuta fuerit, primus quidem fatalis dies duorum mensium, alii vero tres ad similitudinem superiorum fatalium numerentur.

Cum vero delegatum vel a spectabili iudice seu praeside provinciae arbitrum appellaverint, primum quidem fatalem diem duorum mensium, tres vero alios ad similitudinem praedictorum fatalium habeat. Illud etiam circa observationem fatalium dierum custodiri decernimus, ut si forte temporales inficiatos quocumque modo inciderint, praecedentes eos dies ut temporales a litigatoribus observentur.

Quod si quis secus quam vitia praecepit lapsus die fuerit temporali, et hoc primo loco vel a praesente adversario vel etiam a iudice si solus litigator appellator fuerit oppositum probatumque, pro eo habebitur appellator ac si sententia quocumque modo non coactus susceperit.

Idem. Nemo arbitretur licentiam in posterum futuram consultationibus ultra statuti temporis inveniendi spacia neque p

pertinebat ad me iure dicitur dominium eius de lege falcidia asserto nunc proposui meo vel prescriptionem vel ex legato stati... dicunt novum capitulum quod novam intentionem vel exceptionem... | quod est contra... corrigit... quia eadem est... alibi dicit quod post aperturam tamen in principali causa...

oblationem precum neque per sacrum rescriptum seu reparationem temporum indulgendum neque sub pretextu quodam alterius sed omnibus incumbendum esse vigilanti diligentia quo provocationes eorum infra statutum tempus introducantur ita ut in iudicio gesta esse que provocatum est non post finem temporum edantur sermo sacrarum epistolarum ne expectatur per astutias fatales retinemus. Sed cum statim post sententiam appellatum sit aut non minus quam ante dimidiam partem temporis prebeantur sermo. neque per angustias contingit temporum tardius appellatione suo dispendio restitutur.

Item. Per hanc divinam sanctionem decernimus ut licentia quidem pateat in exercendis consultationibus tam appellatori quam adverse parti novis etiam assertionibus utendi vel exceptionibus que non ad novum capitulum pertinent sed ex illis oriuntur et illis coniuncte sunt que apud anteriorem iudicem noscuntur proposite. Sed et si quæ dicta quidem allegatione non stat vel instrumentum prolatum aliquod probationes tamen illo quidem deficiunt tempore verum apud sacros cognitores sine procrastinatione probari potuerint id quoque eos admittere suo excitatis negotiis pleniore subveniat iuventutis lumine.

Item. Cum anterioribus legibus ex omni provincia ad hunc inclitum sacratissimum comitatum sibi cursus ad appellationes exercendas improtractus est necessarium nobis visum est brevis spacii statutum imponere moratorium. Sancimus itaque si quis ab Egyptiaco vel orientali tractu usque ad utrasque Cilicias numerando vel Armeniis gentibus et omni Illyrico causam fuerit more appellationum transmissurus primum semestre spacium maneat quod diffinitione permanente in eis penitus neque diminuto neque accessione aut exaltatione in imperpetuum. provinciis vero sive Asiane sive Pontice sive Tracie diocesis eius provocatione suspensa in hanc regiam urbem pervenerit pro semestre spacium trium tantummodo mensium spacium eis indulgemus ita ut trium mensium spacium id est nonaginta tribus diebus simul cum sequentibus sive semestre tempus sive priores tres menses secundum locorum diffinitionem quam significavimus et aliis tribus mensibus qui ex reparatione ex aula concedi solent in suo robore duraturis. et prioribus accedentibus ut per totum annale tempus etiam per novem mensium spacium consequantur. Cum antea in fine cuiusque temporis in fatalis dies ex antiquis legibus constitutus est et sepe venerabilibus at cum inclite sint occasiones mortales appellationum vel egritudine vel spacii prolixitate vel paratas casus nec dies nec enim humanam facile fit eundem diem fatalem non observare et litem

...principali sufficienti appellationi probatis sed ut dico opposuit non ... in eodem statu ut s. de appell. l. de ap. ... sunt ... quod producentur alii ut in auth. de testi. ... | ... computata reparatione in fine ... appellationis ... fatales ... quibus debebat exercere causam appellationis ...

expirare, et his luctuosis infelicitatibus modo primo nomina hominum titubare. Propter hoc fortune relevantes insidias scimus non in unum diem fatalem standum esse in posterum. Sed si ante exitum diem fatalis biennii sive primum fatalem sive post v. dies ex quo ortus fatalis effluxit appellator venerit et litem instituendam curaverit et eam in competens iudicium deduxerit, legi videri satisfactum, nec ingemiscat mortue cause dispendium, sed in eo gaudeat beneficio. Cum nobis cognitum sit etiam ex errore calculi dierum quem officium huiusmodi sepe esse causas perditas, quod in posterum non fiet remedio legis presentis spectantium esse eodem beneficio et in aliis omnibus fatalibus, quibus apud alios iudices vel ab aliis quos leges suis sanctionibus enumeraverunt custodiendo seu observando, ut x fatales pro uno utique instituantur. ¶ Cum his autem casibus in quibus biennium constitutum est, etenim in ore consulta omnium in regia urbe suo communi audientia florentissimorum nostri palacii precum veniebantur, biennii metas unius anni termino cohartamus, ut infra eum et gesta colligere et a civilis devotis epistolis tradere et refutatorios libellos si voluerint offerre, litem in nostrum sacrum consistorium introducere cogantur, nulla licentia deneganda in e tua parte si voluerit finem quod iam constitutum est et premature eam inducere, neque annali spacio expectato sicuti in sacro nostro consistorio his exordium cepit, et si non fuerit in eodem die completa, tamen perpetuari eam concedimus. Cum in causis sit propter occupationes florentissimi ordinis qui causa nostre pietatis ministeria habere noscuntur causas hominum deperire. ¶ Illud etiam addendum huic legi censemus, ut si quis fatali die apud appellationis iudicem sit introductus sive ex una parte sive cognitionali appellationis cause imponat exordium, deinde relicta ea discedat et in desidia reliquum tempus permaneat, et annale tempus incohatam litem preterierit iudicem neque finem ad effectum perducere volente, propter litem iam incohatam neque iam in infinitum accipere venientem appellatoris absencia eam finem non facile concedit. Huius iniquitatem amputantes, cum adversarius potest et minime presente appellatore litem exercere, quia hoc speciale privilegium eius est quia appellationi examinande presidet posse ex una parte causam dirimere, iubemus eundem appellatorem nisi observaverit iudicium et causam usque ad finem peregit, sed per eum steterit quo minus omnia litis certamina impleantur, appellatione defraudari et sententiam latam in suo robore durare et ad effectum perduci, tamen quam si ab initio minime fuerit provocatum, nisi ipse appellator

eminentissimis proceribus possit ostendere. siquidem summa ope voluisse iustam litem exercere provocatorem autem stetisse vel aliam inexorabilem causam subsecutam, per quam hoc facere minime valuit. Tunc enim aliud ei annale tempus indulgemus, quo effluente et lite minime finem accipiente cadere eum de appellatorio iudicio penitus disponimus. cum sit ei aptissime facultas et nostram adire maiestatem et tarditatem iudicis in querelam deducere et nostro beneficio potiri. Cuius consentaneum est ut et in sententiis omnium amplissimorum praefectorum praetorio et ex divino oraculo retractandis eadem observatio quae supra dicta est post egressum utriusque partis tam praesentiam personarum quam ipsa statuta tempora teneat. Si autem partes inter se scriptura interveniente paciscendum esse crediderint neminem penitus licere ad provocationis auxilium pervenire vel ullum fatalem observare, eorum pactionem firmam esse censemus et legum tenorem auctoritatem nostram cum volumus pactis litigantium mitigari.

Quando provocare non est necesse. Rubrica.

Imperator.

Dictam sententiam dicatis quam ideo vires non habere contenditis quod contra res praeiudicatas a quibus provocatum non est lata sit, cuius rei probationem si promptam habetis et citra provocationis adminiculum

quod ita pronunciatum est sine auc-

Item non obtinebit.

Idem. Cum magistratus datos iudices tu unum ex his pronunciasse proponis, non videtur appellandi necessitas fuisse, cum sententia iure non teneat.

Idem. Certa ratione et fine multare praesides possunt. quod si aliter quam legem statutum modum provinciae praeses multam vobis irrogavit, dubium non est id quod contra ius gestum videtur firmitatem non tenere et sine appellatione posse rescindi.

Idem. Cum non ex eo die quo praeses provinciae praecepit iudex ab eodem datus pronunciavit sed lucti diebus ac he more tempore sententiam dedisse proponatur: ne ambages frustra interpositae provocationis ulterius negotium protrahant, praeses provinciae suspitionis causa appellatione submota ex integro inter vos cognoscet.

Idem. Cognoscet.

Venales sententias quae in mercedem a corruptis iudicibus proferuntur etiam citra interpositae provocationis auxilium iam pridem a divis principibus infirmas esse decretum est.

Idem. Si cum inter te et avunculum defuncti quod de successione esset et iudex datus a praeside provinciae pronunciavit potuisse defunctum etiam minorem xiiii annis testamentum facere ac per hoc avunculum potiorem esse, sententiam eius contra tam manifesti iuris formam datam nullas habere vires palam est. et ideo in hac specie nec provocationis auxilium necessarium fuit quod sicut de etate quaeritur implesse

defunctum .xiiij. annum et p
hoc iure suum testamentum pnũ
ciavit: nec provocasti: aut post i
appellationem impletam causam deser
tuisti rem iudicatam retractare
Idem. non debes.

Sui propositis suspensa apud
amplissimos iudices cogni
tione provocationis quam te ob id
interposuisse dicis quod decurio no
minatus esses ad diuum iuratus
vocatus es manifestum est p
iudicium future nominationi
memoratorum iudicum fir
Idem. non potuisse.

Si pater tuus cum decurio i
crearetur non consensit et xv. an
nos etatis agis. aditus preses
provincie inhabilem te ad eun
dem decurionatus honorem
esse perspexit. cum hoc etati etiam p
termissa appellatione subveniatur
tamquam nominationem removeri
Imp. ebit.

Veteranis qui in legione vel in
vexillatione militantes post in
cessimum stipendium honest
am vel causalem missionem con
secuti sunt. honorum et mune
rum personalium vacationem con
cessimus. His autem indulgen
cie in iure tenore renuntiantes. q
bus ad eam devocationem municipum
munerum etiam provocandi ne
cessitatem remisimus.
Idem. Omnem honorem sal
vum iudicibus reservantes. si
quando una pars qui lesa per cuiusvis sententiam
eorum sententiam provocatione usa
fuit. in iudicium si alteri parti que
vicit pro hoc tantummodo quod nichil
capere sumptibus litis vel detri
mentis vel minus quam oportue
rat iussa est provocationem offerre
cum ipse decisionem litis recte
factam esse confiteatur. Iudicibus
sive florentissimis precibus
sacri nostri palacii sive his qui
bus per minorem litium estima
tionem consultationes delegantur
si perspexerint adiuvandum esse
victorem super sumptuum pre
ceptione etiam sine provocatione
eius hec statuentibus et iustam
eorundem sumptuum quanti
tatem definientibus. Sed nec oc
casione consultationis introdu
cende victori provocare concedi
mus cum et priscis legibus li
ceat ei et sine provocationis auxi
lio eandem consultationem dif
ferente suo adversario introducere
et nos ei nichilominus hoc per
mittimus similiter ex sup
vacua provocatione iudicibus
fieri prohibentes.

Quorum appellationes non recipiuntur.

Imperator.

Eius qui per contuma
ciam absens cum in
ad agendam causam in
vocatus esset condempnatus est
negocio prius summatim per
scrutato appellatio recipi non pot.
Idem. Observare curabis ne quis
homicidarum veneficorum
maleficorum adulterorum. item
que eorum qui manifestam vi
olenciam commiserunt argu
mentis convictus. testibus supera
tus voce etiam propria vicium
scelusque confessus audiatur
appellans. Sicut enim hec
ita observari disposuimus. ita

equum est testibus productis instrumentis prolatis aliisque argumentis prestitis si sententia contra eum lata sit. et ipse qui condempnatus est aut minime voce sua confessus sit aut formidine tormentorum territus contra se aliquid dixerit provocandi licentiam non denegamus.

Idem. Nulli officialium a sententia preposit(orum) iudicis provocatio tribuatur. sin autem in eo tamen negocio quod ratione civili super pecunia forte apud preposit(um) iudicem inchoavit. sicut in eo tamen negocio sententia eius cui paret iudicia quisquis velit officialis appellet. et quod per procuratorem persequi iure tribuitur.

Idem. Abstinendum prorsus ab appellatione scimus quotiens fiscalis calculi satisfactio postulatur. aut tributarie functionis sollempne munus exposcitur. aut et publici vel etiam privati dumtaxat modo evidentis atque convicti recti debiti flagitatur. necnon in contumacem rigor iudiciarius exercetur.

Imperator. Ab executore appellari non posse satis iuris et constitutionibus est cautum. nisi forte executor fine modum iudicationis excedat. Eo quo si fuerit appellatum executione suspensa decernendum putamus. ut si res mobilis est ad quem restituenda executoris opera fuit inducta appellatione suscepta possessio rei eiusdem detineatur. et loco ydoneo collocetur. reddenda ei pro quo sacer cognitor iudicaverit. Usque si de possessione vel de fundis executio cessaverit aut eam suspenderit provocatio fructus omnes qui tempore interposite provocationis capti vel postea nati erunt in deposito collocentur. vive fundi penes eum cui appellatum est constituto. Sciant autem procuratores vel ab executione appellantes vel ab articulo si eos propriam intentionem cognitoris suspendisse claruerit. librarum argenti annua (?) adiectione mulctandos.

Idem. Quisquis ne voluntas defuncti testamento scripta reseretur vel ne his testamento scriptos quos ... patiuntur heredes in possessionem mittantur ausus fuerit provocare interpositam quam appellationem is cuius de ea renovatio erit recipienda esse credidit xx librarum auri mulcta et litigatorem quantum importune appellavit iudicem qui tam ignavie conniventiam adhibuit involvat.

Idem. Ante finem temporis et ordinem eventus neque a disceptatore neque a rationali appellare liceat.

Idem. Et publicarum necnon et privatarum depositis utilitas ne commoda que domui nostre debentur illicitis debitorum artibus differantur. quicumque ob rem eorum earum appellatione reiecta qui aperte manifesteque convicti sunt hoc observari precepit. hac auctoritate censemus ut ei quem constiterit esse publicum debitorem appellationis beneficium denegetur.

Si pendente appellatione egetur (?) ne mors intervenerit. Rubrica

Arte sine diffinicionem et ordinem et pro. i. a dici. ordinarium euentum et ordinem i. sententiam ordine iur. plata. ad discussiorem. quoniam iudicium sunt et idem in alio quo licet sic non ad interlocutoria non appellari sed demum lata diffinitiua ... s. de fi. l. fi. ff. de lib. causa. l. libis infi. et s. de ...

Vicatum in ... quod requisito ... ff. de requir. reis. l. a. ... appellauit a sententia ad uocationem quosdam sunt et idem si non appellasset uel decessisset i. anni ... optulisset uel decessisset i. anni ... ff. de requir. reis. l. i. ... appellatum esse a sententia lata ... principali causa qua redut ille ... reddere causas appellationis ... placet quod ... bona ... appellatum a sententia ... conis ut ... heredes ...

Imperator.

Etiam post mortem eius qui appellavit, ... est heredibus eius recte tam provocationis vel statutis acquiescere.

Idem. Eius qui requirendus adnotatus appellavit et ante actam causam mortuus est, bona ad successorem pertinere parentibus meis placuit.

Idem. Si is qui ademptis bonis in exilium datus appellaverit ac pendente provocatione defunctus est, quamvis crimen in persona eius evanuit, tamen causam bonorum agi oportet. Nam interest multum utrum capitalis pena irrogata bona quoque reo adimat, quo casu morte rei extincto crimine nulla quo superesse potest questio, non ex dampnatione capitis sed speciali preceptis sententia bona auferantur; tunc enim subducto reo sola causa capitis perimitur, bonorum remanente questione.

Idem. Si pater tuus ad decurionatum devocatus appellationem interposuit eaque pendente concessit in fatum, hominis eius questio morte finita est.

Idem. Quoniam tuus ancilla decurionis domino susceptabatur et a rectore provincie curie eius dicatum fuit in fatum concessit, tamen cum appellatio super ea interposita fuisset et in tuum cognitionum pende[t] personas ... provocatio suo ordine pro peculium ancille audiri debet.

Idem. Si tu viribus ex litigatori- ... heres adhuc pendente appellatione defunctus sit, non residuum tamen temporis heredes eius habent, sed etiam alios ... sessi[o]nem autem ad deliberacionem hereditatis cum tempus indulgetur post elapsum eiusdem temporis iii. mensium tempus numerabitur, ne ignorantes negotium vel etiam super adeunda hereditate dubitantes prius quam aliquod commodum sentiant in dampnis affici compellantur.

De his qui propter metum iudicis non appellaverunt. Rubrica.

Imperator. Sententie iure pronuntiati et nec appellationis imploratum auxilium est, intelligis acquiescere te statutis oportere; in facto enim commissum tuo timere nichil potuisti.

Idem. Hiis qui tempore competenti non appellant redintegrandi de auctoritate facultas denegetur. Omnes quicumque prefectos urbis magistros officiorum vel magistros militum seu proconsules seu comites orientis seu vicarios seu prefectos augustales vel alium iudicem sub specie formidinis provocationem non arbitrentur interponendam a revocanda lite repellantur. Cum vero iam fuerit inventum contestatione publice posita inter dies videlicet legitimos quibus appellare licet causas appellationis evidenti affirmatione distinguant, sit hoc factore tanquam interposita appellatione beneficium equitatis amminiculata munientur. ... clo.

... s. de ap. l. quoniam non lli. sed ubi solum. Si pendente ... quia ab initio non fuit admittenda appellatio ... extinguitur. Si in quibuslibet causis ... Etiam uel statuti ... l. si uero ... eis qui dicitur appellante in causa appellationis ... s. de app. hii qui ... capitali crimine non dampnatis sed ... Eius qui absens ... na eius describuntur ut copia ... ii. anni ueniens reciperet res suas post annum ... non ueniens purget innocentiam suam quamuis ... si bona non recipiat ut ff. de requir. reis. l. i. in primo ... s. de requir. reis l. i. adnotatus. quidem est qui reus absens et delat bonis eius obsignatis ... pretio ... deponendo si post annum in fisci ... rogantur adnotatio ... fit ...

... insui ad ap. extendam ... ad deliberandum. De his qui per metum. s. dix. quia ap. facta non examinabitur quia non facta ap. ... examinata. Ut debuisti ... in facto ... appellari potuisti ... hiis qui per ... appellari pot. ut s. de app. l. ... quia non fuit iustus metus ut s. l. p. sustinuit ... quo minus appellaretur ... contestacione debet ... x. dies publice ... appellare ... de op. no. nu. l. de pupillo. Si quis ipsi pretori ... de ap. ... Siuius ... appellati non potest appellationem ... appellanti et appellante ... ap. ... tres erant tutores ... quia male gessisset aut quia nemo eorum gessisset officium ... l. ex

Si unus ex pluribus appellaverint. Imperator. Rubrica.

Si iudicio probatum fuerit unam eandemque condemnationem eorum quorum appellatio iusta pronunciata est fuisse, nec diversitatem factorum separationem accipere, emolumentum victorie secundum ea que constituta sunt ad te quoque pertinere non ignorabit.

Idem. Si in una eademque causa unus appellaverit eiusque iusta appellatio pronunciata est, ei quoque prodest qui non appellavit. Quod si etatis auxilio unus contra sententiam restitutionem impetravit, maiori qui suo iure non appellavit hoc rescriptum non prodest.

Si de momentaria possessione fuerit appellatum. Imperator. Rubrica.

Cum de possessione et eius momento causa dicatur, et si appellatio interposita fuerit, tamen lata sententia sortiatur effectum. Ita tamen possessionis reformationem, si oportet, ut integra omnis proprietatis causa servetur.

Ne liceat in una eademque causa tertio provocare vel post duas sententias iudicum quas diffinitio prefectorum roboraverit eas retractare. Imperator. Rubrica.

Si quis in quacumque lite iterum provocaverit, non liceat ei tertio in eadem lite super hisdem capitulis provocatione uti, vel sententias excellentissimorum prefectorum pretorio retractare. Licentia danda litigatoribus arbitrio dato ipsius audientiam qui eum dedit tamen litis contestationem invocare. Fine huius peticionem provocationis [illegible] eum obtinente.

Qui bonis cedere possunt. Imperator. Rubrica.

Qui bonis cesserint, nisi solidum creditor receperit, non sunt liberati. In eo enim tantum hoc beneficium eis prodest ne iudicati detrudantur in carcerem.

Idem. Si quantitatem quam liceat rei publice condemnatus debebas inferre paratus es, frustra vereris ne ubi bonorum cessionis temere a te placitum privare te nec dum districtis facultatibus iuris interpretationibus possit.

Idem. Si pater tuus bonis cessit, per onera civilia ipsius facultates oportet inquieti, non patrimonium quod tibi emancipato quesitum dicas inquietari. Quod ut fiat implorare equitatem presidis debes.

Idem. Legis Iulie de bonis cedendis beneficium constitutionibus divorum nostrorum parentum ad provincias porrectum esse, ut cessio bonorum admittatur, notum est. Non tamen creditoribus sua auctoritate dividere hec bona et iure dominii detinere, sed venditionis remedio quatenus substantia patitur indempnitati sue consulere permissum est. Cum igitur contra iuris rationem res iure dominii teneas eius qui bonis cessit, te creditorem dicens, longi temporis prescriptione petitorem submoveri non posse manifestum est.

ea quod si non bonis eum cessisse, sed res suas in solutum tradidisse monstretur: preses provincie potius de proprietatibus tibi accommodare notionem.

Idem. Propter honorem imperialem vel munus bonis cedentium invidiosam admitti cessionem minime convenit: sed his obnoxios pro modo substantie fungi apud acta.

Idem. In omni cessione bonorum ex qualibet causa facienda scrupulositate priorum legum explosa professio sola querenda est. Idem dicit in omnium cessionem sufficiat voluntatis sola professio.

Idem. Cum et filii familias possint habere res que patribus acquiri vetite sunt, nec non peculium castrense vel quod prevalente possident: quare cessio bonorum eius deneganda sit? Cum si inde vel in suo censu hi qui in potestate sunt pertinentia habent, ne patiantur iniuriam debet bonorum cessio admitti. Si enim et pater familias admittendus est propter [illegible] timorem ad cessionis flebile veniens adiutorium, quare filiis familias tutius quod secus hoc ius denegamus? Cum aptissimum iuris est etiam et prestandum et in alieno iuri subiectos si quid peccati [?] eis pinguius accessit, hoc tamen usque ad modum debiti possea creditoribus legitimo modo avertit.

Idem. Cum solito more a nostra maiestate petitur ut ad miserabilis cessionis bonorum homines veniant auxilium, et electio detur creditoribus vel quinquennale spacium eis indulgere vel bonorum accipere cessionem, salva eorum videlicet estimatione et omni corporali cruciatu remoto, cotidie dubitabatur si quidam ex creditoribus voluerint quinquennales dare inducias, alii autem iam cessionem accipere velint, qui audiendi sunt. In tali itaque dubitatione neminem putamus esse ambiguum quod sentimus et quod humaniorem sententiam pre ceteris elegimus. Et ut vel ex cumulo debiti ex numero creditorum causa iudicetur: et si quidem unius creditor aliis omnibus longior in summa debiti inveniatur, ut omnibus in unum coadunatis et debitis eorum computatis ipse alios antecellat, ipsius sententia obtineat sive indulgentiam temporis sive cessionem accipere desiderat. Et si duo vel plures quidem sint creditores exclusis autem in quantitatibus, et nunc amplior debiti cumulus minoris summe preferatur, sive par sive dispar numerus creditorum, cum non ex frequentissimo ordine feneratorum, sed ex quantitate debiti causa trutinatur. Pari autem quantitate debiti inventa, dispari vero creditorum numero, tunc amplior pars creditorum obtineat, ut quod pluribus placeat hoc statuatur. Sin vero undique equalitas emergat tam debiti quam numeri creditorum, tunc eos anteponi qui ad humaniorem declinant sententiam, non cessionem exige[re]

In aut. de exiben. et intro. § si uero. coll. v.

Et qui iurat se uenturum ad iudicem si se subtrahit iudex ipse si administrator sit. uel is qui iudicem dedit iubeat eum exiberi. Si omnino absit examinet iudex ubi fit inducijs datis ut questio non occultatur. sin unam partem examinato negotio mittet actorem in possessionem rerum eius usque ad mensuram declarati debiti. Quod si reditum quem persequitur eam resarciet actori omne dampnum prestabit per fideiussorem actori. sin aliquas res recipiet.

res sed iuditiales. Nulla quidem dicta uidetur ypothecario et aliis creditores quantum ad hanc declarationem obseruandam in rebus ac offitio iudicis partiendis suum singulis creditoribus hereditariis quod eis legum prestabitur regula. Nullo preiudicio creditorum causa quam ex quinquennij dilatione certa temporalem prescriptionem gen

de bonis auctoritate iudicis. ando. possidendis seu uenundandis

impr. dis et de separationibus

[In] bonis mortui possessorem ex causa legatorum qui eum utpote heredem conuenire potuerunt quam eorum quibus ipse legauit manifestum est cum prius legatum in quo es alienum exigitur legataria a mortuo relictum post debiti restitutionem indicatur.

Idem. Est iurisdictionis tenor perpetuissimus in dempnitatem quo remedium edicto pretoris creditoribus hereditarijs demonstratum ut quotiens separationem bonorum postulant causa cognita impetrent. pro portionibus quod conuenient desideriij tui fructum ita te non heredum fidem secutum sed ex necessitate eos ad iudicium prouocare demonstrauis.

Idem. Ex contractu qui cessionem rerum antecessit debitorem conuentionem conueniens cum eum equitatis auxilio exceptionis munitas ac tunc demum interitam in possis desiderare conuentionem etiam tamen postea quesiuit quod per fidem ad eius rei licentiam debeat promouere.

Pro multo minus si ypothecarijs etc. sic ff. de car. bo. [...]

Si bona uacare morte debitoris agnoscantur [...] tenetur fiscus ut l. ad l. iul. de ui. l. iij. ff. [...] prohibito bona ut sua sint postulatur ut l. de iure [...] ti. l. leg. alio ergo remedio opus est. s. uenda[...]

Idem. In ea uice ergo quod postulas ut unus ex cirographarijs creditoribus debitoris bona compellatur suscipere ceteris creditoribus satisfacturus.

Idem. Si bona debitoris tui uacare constet et ha fisco non agnoscantur in possessionem mitti te a competenti iudice recte postulabis.

Pro debito creditores alienas bona sui debitoris non iure postulant. Unde siquidem debitoris tui ceteri creditores pignori res acceperunt potiores eos quam te cirographarium creditorem haberi non ambigitur. Quod si specialiter uel generaliter nemini probentur obligate ac sine successore communis debitor uel heres eius decessit non dominium rerum uenditione sed possessione bonorum itemque uenditionem equa portione pro rata debiti quantitate omnibus creditoribus consuli potest.

Idem. Si uxor tua pertinente patruo suo heres extitit nec ab eo aliquam exigere prohibita est debitum ac heredibus pro uelle petere non prohibetur cum ultra eam portionem qua successit actio non confundatur. Si nam autem coheredes non sint soluendo separatione postulata nullum ei dampnum fieri patiatur.

Idem. In possessione rei suae ande uxor defuncti uel alij creditores missi ex hac causa tenentes adipisci minime possunt.

Idem. Cum proponas eum cui quem supplicas ex administ[...]

[illegible marginal gloss]

[illegible]

tione tibi negotiorum obligatum. hunc filium vinis rationem acto praeside provinciae potes convenire. nam si ad curam nem tui vinis latitat nec defendatur: et eum tuum debitorem esse constat ad exemplum edicti bonorum eius possessionem potes impetrare. tempore autem transacto etiam venditionem eorum a competenti iudice postulare non prohiberis.

Idem. Cum apud veteres quaestionem invenimus super creditoribus pro quibus hypothecae non sunt constitutae, res ad debitorem pertinentes cum is scilicet creditores formidans sese celaverit: et illi de rebus ad eum pertinentibus competentia ingredientes iudicia postulaverint in possessionem earum rerum sese transmitti: si et alii creditores quibus obnoxius esse videtur possint quandam habere communionem in rerum possessionem. huiusmodi dubitationem amputantes censemus per praesentem generalem divinam constitutionem, ut si non omnes hi debita praetendentes, sed ab his certi ab iudiciali sententia in possessionem rerum mittantur: non solum hi sed etiam alii omnes talia debita praetendentes eadem commoditate potiantur: et post eam cum prioribus rerum detentatoribus communionem habere in rebus de quibus sicut superius declaratur, prolata fuit sententia. quid enim iniustius est quam omnes qui ad rem debitoris mitti debent esse participes huius commoditatis.

Sed autem non in perpetuum aliorum neglegentia vel qui pro suis debitis alacriores creditoribus aliis ostenduntur fuisse praegravantur: recte nobis esse videtur tunc communionem habere possessionem rerum alios creditores qui non hoc peregisse noscuntur, cum praesentes quidem in una eademque degentes provincia, intra etiam possessores rerum commorantur, intra duorum annorum spatia, absentes autem intra quadriennium creditoribus possessionem antelato modo detinentibus suum debitum cum faciant et expensas suorum debitorum quantitates persolvant eis qui sententiam consecuti sunt pro faciendum manifestandas eorum qui eas ad ipsum custodiendae gratia possessionis earum rerum sustinuerunt, quia et suum debitum satis eis si exploratum iuris est.

Post completum autem memoratum tempus nullam eis esse licentiam eos qui possessionem adepti sunt molestare vel quibusdam damnis afficere. actiones autem quas ex legibus se competere putaverint contra suos exercere debitores.

Sin autem hi qui detinent possessiones vel ex sententia iudicis res vendiderint vel alio quocumque modo legitimo omne ius quod in eisdem rebus habere noscuntur in alias personas post definitum a nobis tempus transtulerint et certas pecunias acceperint, quidquid superfluum inventum

[illegible]

fuit vel amplius quam eis debetur, his modis omnibus necesse est eos presentibus tabulariis signare et in cimiliarcho sacrosancte ecclesie illius civitatis in qua huiusmodi contractus celebratur deponere, sub attestatione videlicet prius per memoratos tabularios conscribenda, presente etiam eo qui res vendidit vel in alias personas transtulit, ut per eum manifestaretur tam quantitas pecuniarum que pro venditione rerum vel translatione persolute sunt, quam earum que superflue post solutum debitum inveniantur: ut si quis postea creditor apparuerit et debiti cautionem ostendere possit, ex his sibi satisfaciat, prius scilicet rectore provincie sine aliquo dampno vel causa faciente examinationem et non concedente nec viros reverentissimos yconomos vel cimiliarchas sacre ecclesie in qua pecunie deponuntur aliquod detrimentum vel dispendium sustinere, per suam autem interlocutionem creditorem percipientem secundum modum debiti ex depositis pecuniis suum accipere debitum. Quod autem non liceat creditori in venditione vel translatione rerum dolum vel aliquam machinationem vel circumscriptionem facere, iubemus attestationem super hoc celebrandam apud defensorem locorum gestis monumentis insinuari, sive tamen ex pretio quantum debetur sive plus sive minus colligitur, et presentibus non tantum, sicut dictum est, tabulariis, sed etiam viro reverentissimo cimiliarcho apud quem si ita esse contigit superflue pecunie et signate deponende sunt, iusiurandum sacrosanctis evangeliis propositis venditorem vel translatorem rerum prestare quod neque per gratiam emptoris vel eius ad quem res eius iure cessionis transferuntur nec dolo aliquo minuentem in minorem iusto rerum pretio quantitatem recepit, sed etiam quam rei veritas cum omni studio poterat invenire.

De privilegio fisci. Rubrica.

Imperator. Bona mariti tui si ob reliqua administrationis principaliter a fisco occupata sunt, res quas tuas esse liquido probaveris ab aliis separate tibi restituentur.

Idem. Quamvis ex causa dotis vir quondam tuus tibi sit condempnatus, tamen si prius quam res eius tibi obligarentur cum fisco contraxit, ius fisci causam tuam prevenit. Quod si post bonorum eius obligationem rationibus meis cepit esse obligatus, in eius bona cessat privilegium fisci.

Idem. Sicut pecuniam pro marito solvens neque ius fisci in te transferre impetrasti neque pignoris causa domum vel aliud quod ab eo accepisti, habes personalem actionem, nec potes presentem fisci rationibus a quo dicis ei vectigal de novo locatum esse, cum eo pacto universa que habet habuit ve eo tempore quo ad conductionem accessit pignoris iure fisco teneri. Salva igitur indempnitate fisci debitorem tuum pro pecunia quam

p(ro) eo fisco soluisti more solito co(n)uenire non p(ro)hibens.

Idem. Si debitor tuus ciuis fu|dum fuisse et ipse co(n)fitens p(ri)us eum distraxit q(ua)m fisco aliquid debuit. inquietandum te non e(ss)e p(ro)curator meus cognoscet. na(m) si postea debitor extitit. non ideo tam(en) ea que de dominio eius ex|cesserunt pignoris iure fisco po|tuerunt obligari.

Idem. Pecunia(m) q(ua)m c(re)ditor a debitore suo recepit si postea ex iusta ca(usa) fisco restituenda erit. si(ne) usuris debetur: quia non fenus exercuit. s(ed) suum recuperatum ext(ra) ordinario iure aufertur.

Idem. Cum p(re)diorum tuorum fiscale(m) debitorem fuisse demonstres (et) eum q(ui) iubenti tibi poss(essi)onem dedisse alleges. p(ro)curatorem iuris fisci exeq(ue)ntem ea(m) iure pigno|ris reuocare potuisse intelligis.

Idem. Si in te ius fisci cum reb(us) q(ue) debitoris p(ro) quo satisfaciebas tibi competens uidere asscripsit. t(ame)n transtulit ab hys c(re)ditorib(us) quib(us) fiscus pocior h(ab)etur: res quas eo nomine tenes non possunt in|quietari.

De priuilegio dotis. Rubrica.

Imperator.

Scire debes priuilegi|um dotis quo mulieres utuntur in act(i)one de dote ad heredem non t(ra)nsire.

De reuocandis hys que i(n) fraudem alienata s(un)t.

Imp(erator). Si heres qui post aditam hereditatem ad eum cu(m) res cessit corpora heredit|aria transtulit. c(re)ditorib(us) p(er)mansit obligatus. s(ed) si in fraudem tua(m) id fecit bonis eius excussis. usi|tatis act(i)onib(us) si tibi neg(otium) in fu|erit gestum. eaque in fraudem alienata p(ro)babuntur reuocabu(n)tur.

Idem. Si successione p(at)ris absten|ta fuisti ob ea que in dotem data sunt conuenire te c(re)ditores nequ|eunt quib(us) pignora in dotem (con)data non docentur: nisi bonis de|functi non sufficientib(us) in frau|dem c(re)ditorum dotem constitu|tam esse p(ro)babitur.

Idem. Si p(ate)rna hereditate abstin|uisti nec quicq(ua)m in fraudem cre|ditorum ex bonis eius in te do|nationis iure t(ra)nsc(ri)ptum e(st) a p(ri)|uatis c(re)ditorib(us) p(re)ses p(ro)uincie co(n)|ueniri te non pacietur.

Idem. Filios debitoris et succe|dentes uelud in c(re)ditorum frau|de alienatorum facultatem re|uocandi non h(ab)ere notissimum iu|ris est.

Idem. Ignoti iuris non e(st) adu(er)s(us) eum qui sine condemp(na)tus i(n)|tra statutum temp(us) satis no(n) fe|cit. nec defenditur bonis possess|is. item q(uod) cautu(m) e(st) p(er) act(i)onem i(n) f(ac)tum (contra) emptorem qui sciens in fraudem comparauit. (et) eum q(ui) ex lucratiuo titulo possidet scie(n)tie me(n)|tione detracta c(re)ditorib(us) suis esse co(n)|sultum.

Idem. Si actu sollempni prece|dentem oblig(ati)onem peremisti p(er)|spicis aduersus fraudatorem in|tra annum in q(ua)ntum face(re) pot(est) u(e)l dolo malo fecit quominus face(re) possit edicto p(er)petuo t(antu)m act(i)o(n)em permitti.

D(omi)n(u)m Iustinianum sacratissimum p(ri)ncipis p(er)petui augusti ex

Explicit l. vii. Incipit liber octavus de interdictis.

Imperator Gordianus Aug. Proculo.

Cum proponas radicibus arborum in vicina area positis crescentibus fundamentis domus tuae periculum afferri, praeses ad exemplum interdictorum que in albo proposita habet: si arbor in alienas aedes impendebit; item si arbor in alienum agrum impendebit; quibus ostenditur nec per radices quidem arborum vicino nocere oportere, rem ad suam aequitatem rediget.

Idem. Praeses provinciae in eum qui eiusdem provinciae non est, neque interdicto recognoscere [illegible].

Idem. Incerti iuris non est orationis interpretatione possessionem tradi o[illegible] prius quam possessionis competentibus actionibus ostensis [illegible] hoc ordine sic de dominio [illegible] disceptationes [illegible] de possessione victus est exigantur.

Interdicta autem licet in extraordinariis iudiciis proprie locum non habent, tamen ad exemplum eorum [illegible].

Idem. Res agitur [illegible].

Idem. Si quis quodlibet interdictum exflagitavit ruptis veteris iuris ambagibus in ipsa cognitione nem auspicata rationem exprimere [illegible] actis suas allegationes [illegible].

Quorum bonorum.

Imperator. Hereditatem eius quem patrem tuum fuisse dicis petituris iudicium quod super ea re cognitum erit de fide intentionis allegationibus [illegible] enim bonorum possessionem [illegible] prius agnovisti, tamen interdicto quorum bonorum non aliter possessor constitui poteris quam si te defuncti filium esse ad hereditatem vel bonorum possessionem [illegible] admissum probaveris.

Idem. Si ex edicto bonorum patris intestati sine liberis defuncti recte petita bonorum possessione quesitam successionem ac negotium integrum esse quod cum interdicto quorum bonorum [illegible] possessorem ab his qui pro herede vel pro possessore possident vel dolo malo fecerint quo magis desierint possidere, tibi rector provinciae restitui efficiet.

Idem. Constat virum a bonis intestate uxoris superstitibus [illegible] sanguinis [illegible] prudentum omnia sensa [illegible] lege natura successores [illegible] faciat [illegible] iubemus ut omnibus frustrationibus amputatis per interdictum quorum [illegible] mortem corpora [illegible] [illegible] actio [illegible].

Quorum legatorum. Imperator. Rubrica.

Etsi rescripto satis est donec lege Falcidia exhausta legatis successio praestetur per quantitatis retentionem prospectum esse, unde si legatarius vel fideicommissarius non consenciente herede vel eius qui testatori successisse et bonorum possessionem accepisse relicta sibi legata vel fideicommissa detinuit, sed in summam interdicti quod adversus legatarios scriptis heredibus propositum est oblata satisdatione, eum prius oportet in possessione constitui, ut ita retentione competentis quantitatis expediri potest.

Unde vi. Rubrica. Imperator.

Recte possidenti ad defendendam possessionem quam sine vitio tenebat, inculpatae tutelae moderatione illatam vim propulsare licet.

Idem. Vi pulsos restituendos interdicti exemplo, si necdum annus excessit, cum summa iuris est, heredes teneri in tantum quantum ad eos pervenit.

Idem. Auctorem vobis rescripti tenendae possessionis quam vos per violentiam adeptam profitemini commodare nimis improbe postulatis.

Idem. Si de possessione vi deiectus es, eum legis Iuliae de vi privata reum postulare et ad instar interdicti unde vi convenire potes, quo reum etiam convenire praestare in qua fructus etiam quos vetus possessor percipere potuit, non tantum quos per eum percepit, venire non ambigitur.

Idem. Invasor locorum poena teneatur legitima, si tamen eum loca eadem invasisse constitit. Cum si per errorem aut incuriam domini loca ab aliis possessa sunt, sine poena possessio restitui debet.

Idem. Meminerint cuncti sibi vulgato rescripto mansuetudinis nostrae sine summa civilis iudicii non utantur: in eas convenientes dominos locorum etiam si forte desunt actores eorum ad insinuandas summas peritatores esse querendos, ne inde immunitatem nascatur accounita nascantur. Quod si praecepta nostra implere neglexerint, omni negotio de quo litigare coeperant privabuntur. Cum autem hi, a quibus collusio curatores vel tutores minorum his rem debitam ea occasione invadant ut pupillis vel adultis litigandi copia et fructus adimatur, his eatenus subvenimus ut eosdem non attrahat damno culpa temeritatis alienae: sed in eo quidem possessio ei a quo est ablata reddatur, curatores autem vel tutores etiam deportatione puniantur bonorum eorum publicatio persequatur.

Idem. Si quis in tantam furoris pervenit audaciam ut possessionem rerum apud fiscum vel apud homines quoslibet constitutarum ante eventum iudicialis arbitrii violenter invaserit, dominus quidem

constitutus possessionem quam abstulit restituat possessori et dominium eiusdem rei amittat. Sin vero alienarum rerum possessionem invasit, non solum eam possidentibus reddat, verum etiam estimationem earundem rerum restituere compellatur.

Idem. Momentanee possessionis interdictum quod non semper ad vim publicam pertinet vel privatam, mox audiri interdum etiam sine inscriptione meretur.

Idem. Si quando vis in iudicio fuerit patefacta, deinde super rebus abreptis vel invasis vel damno tempore impetus questio proponatur, si non potuerit qui vim sustinuit que perdidit singula comprobare, taxatione a iudice facta pro personarum atque negotii qualitate, sacramento extimationem rerum quas perdidit manifestet, nec ei liceat ultra taxationem a iudice factam iurare. Et quod huiusmodi iureiurando dato fuerit declaratum, iudicem condempnare oportet.

Idem. Non ab re est quemadmodum possessionis aliene invasores tam vetus quam presens sacra constitutio censuit esse puniendos, ita nec conductoribus et possessionis aliene detentatoribus impune procedere fluctuationibus forte vel possessionem rerum suarum quam apud alios precario modo esse concesserint recuperare secundum leges volentibus, cum nulla sibi iure cognita legibus allegatio competeret, duxerint resistendum, et non protinus, id est non exspectato iudiciorum ordine, alienam possessionem recte eam recuperantibus cedere patiantur. Eos namque iubemus pro tanta sue iniquitatis impudentia, si cognitionis iudicialis eventu fuerint condempnati, rei cuius possessionem sponte restituere usque ad diffinitivam sententiam minime passi sunt, estimationem victrici parti una cum ipsa re prebere compelli.

Idem. Cum querebatur inter illicitam an advocationem quod fieri oportet propter eos qui vacuam possessionem absentium sine iudiciali sententia detinuerunt, quia veteres leges nec unde vi interdictum nec quod vi aut clam vel aliam quandam actionem ad recipiendam talem possessionem diffiniebant, violentia in ablatam possessionem minime precedente, nisi domino tantummodo in rem actionem exercere permittentes: nos non concedentes aliquem alienas res vel possessiones per suam auctoritatem usurpare, sancimus talem possessorem ut predonem intelligi et generali interdictione teneri, que pro restituenda possessione contra huiusmodi personas veteribus declaratum est legibus; sed ridiculum enim est dicere vel audire quod per ignorantiam alienam rem aliquis quasi propriam occupavit. Omnes autem scire deb

Sed quod non furtum est ad alios modos omnibus pertinere, talis dispositio in furti actione iudicium veteribus legibus distinctum est dicentibus: etiamsi absentem actus suis dominum voluntatem attingent furti actione teneatur. sive videlicet que super recipienda possessione a nobis disposita sunt locum habentibus si non ex die ex quo possessio detenta est xxx annorum excesserint cu[rricula].

Si per vim vel alio modo absentis perturbata sit possessio

Imperator.

Iudices absentium qui cuiuslibet possessione privati sunt suscipiant in iure personas et auctoritatis sue formidabile ministerium obiciant. atque ita tueantur absentes ut id solum diligenter inquirant, an eius qui quolibet modo peregrinatur possessio ablata est, cum propinquus vel parens vel proximus vel amicus vel colonus vel libertus seu servus quolibet titulo retinebat. nec eos qui deiecti sunt absentium nomine possidentes, quia minime ipsis possessor decessio cum mandati sit ab expulsis unda re secludant nec silentium eorum relicant immune personas civilia lege conditionis omnibus causas orare suis non sinentes post elapsa que spatia recuperande possessionis legibus prestituta. itaque in servientibus largiri convenit ut eos momentarie prius de possessionis sine ulla cunctatione restituant, ac si reversus dominus litigasset, cum tamen quolibet tempore reversus actionem recuperande possessionis in-dulgemus. quia fieri potest ut restitutio per servos vel inquilinos vel negligentes propinquos vel parentes vel proximos vel amicos vel colonos vel libertos in[…] absentibus enim […] non datur tempus eum sui quod recuperande possessionis legibus prestitutum est. generaliter reformatori statui qui per invasionem sublatus est omnia que supersunt ad disceptationem litigii immutilata permaneant iudicio futuro vel titulis legitimis personis cum valde sufficiat possessionem tenentibus absentium nomine et presentium violentiam sustinentium.

Item. Nec imperiale rescriptum quod supplicatio litigatoris obtinebit nec interlocutio cognitoris ex quacumque parte innovare possessionis statum eo qui rem tenet absente permittitur: quia negociorum integrita partium assertione pandi[tur].

Uti possidetis

Imperator. Rubrica.

Uti possidetis fundum de quo agitur cum ab altero nec vi nec clam nec precario possidetis, rector provincie vim fieri prohibebit. Cetera satisdationis vel transferende possessionis edicti perpetui forma sublata de proprietate cognoscet.

De tabulis exhibendis

Imperator. Rubrica.

Si in potestate patris fuerunt impubes filii et quos eis estis substituti atque ita ad vos intra pubertatem illis decedentibus cepit hereditas pertinere, de exhibendis testi ta[bulis] […]

bulis interdicto uti potestis

De liberis exibendis seu de ducendis et de homine libero exibendo. Rubrica

Imperator. Si ut proponis cum tue potestatis esse supre(?) bo matris obstinuisti potestis eos qui tibi condempnati sunt conuenire. Quod si exti(?) terit qui te filium et in sua potestate esse contendit: interdicto in eam rem proposito de fide interdo-(?) nis eius queretur.

Idem. Adi presidem prouincie presidem ac postula filios tuos exiberi.

Idem. Si ad instar interdicti de exibenda filia per Philippi eius conuenientium putabis adi(?) itus rector prouincie suam uobis accommodabit notionem.

De precario et saluiano interdicto. Rubrica

Imperator. Si te non remittente pignus debitor tuus ea que tibi obnoxia fuit uendedit: integrum tibi est ea persequi non interdicto saluiano (id enim tantummodo aduersus conductorem debitorem ne competit) sed seruiana actione uel que ad exemplum eius instituitur utilis aduersus emptorem exercendam.

Idem. Habitantes precario heredes ad restituendum habitationem teneri ex eo interdicto proposito manifeste declaratur.

De edificiis priuatis. Rubrica

Imperator. Et balneum ut desideras extruere et edificium tuum superponere potes obseruata tamen forma que ceteris super balnea edificare permittitur, id est ut cameratis supra instruas et ipsum concameres nec modum immensitatum altitudinis excedas.

Imperator. Negociandi causa edificia demoliri et marmora detrahere edicto diui Vespasiani et senatus consulto uetitum est. Ceterum de alia domo in aliam transferre quedam licere exceptum est, sed nec dominis ita transferre licet ut integris edificiis depositis publicus deformetur aspectus.

Idem. An in totum ex ruina domus liceat non eandem faciem in ciuitatem restituere sed in ortum conuertere, et an hoc consensum tunc magistratuum uel prohibentium item uicinorum factum sit: preses prouincie probatis his que in oppido frequenter in eodem genere controuersiarum seruata sunt statuet causa cognita.

Idem. Si ut proponis socius edificii ad refectionem eius sumptus conferre detrectet non necessario ex ordinem tibi subueniri desideras, quoniam si solus edificaueris nec intra quatuor mensium tempora cum centesimis usuris nummi pro portione socii erogatus est restitutus fuerit uel quominus id fieret non per ipsum id stetisse constiterit ius dominii pro solido uendicare uel obtinere uetus placitum antiquitus potens.

Idem. Si eius quem preses fundis sciens prudens que soli partem ad te pertinere non quesisti socius uel collega communis operis sol...

VIII

habitudine solidam balneorum extructionem eam inire ut si unquam pretius pro portione tua recipere aggressus est et si forte occasus loci dominium usurpare et collapsum balneorum refabricare intra se fecerit in edificia que alieno loco imponuntur solo cedant in impensis is qui improbe id fecerit restitui debeant antiquato dudum adnam edicto preses provincie memor utriusque publica iudicii in ineunda disceptatione legum placita custodiet.

Idem. Si quis post hanc legem civitate spoliata ornatum hoc est marmora vel columpnas ad rura transtulerit privetur ea possessione que ita ornata fuerit. Si quis autem ex alia in aliam civitatem habens parietes marmora vel columpnas de propriis domibus in proprias transferre voluerit quem et utrobique hec esse publicum decus est licenter hoc faciat concessa similiter facultate etiam de possessione ornamentum hec ad possessionem alienam transferendi quamvis per municipios vel etiam per civitatem eam per mediam transferre necesse sit ut ea solummodo que illata fuerint civitatibus exportentur.

Idem. Nemini columpnas vel statuas cuiuscumque materie ex alia eademque provincia vel auferre liceat vel movere.

Idem. Singularum urbium curiales etiam municipii reparare intra civitates quas soli habuerunt domus vel ex novo edificare cogantur ut sicut semp minus insultum et auctor p(ro)priarum frequentia civitatum. Possessores vero qui non erunt curiales in urbibus in quibus domus possident domosque dirruptas neglectas que reparant vicinas ad consuetam cum hoc preceptum auctore retinendi.

Idem. Si intra loci proprietatis edificandi iuxta publicas edes animum intenderit quindecim pedum spatio interiecto inter publica et privata edificia ita noverit esse fabricandum ut ei tali intervallo publice edes sequestrentur. Privatus edificator vel iam per eum fabricato loco destructionis eciamque future non tantum timeat detrimentum.

Idem. Per provincias mesopotamiam, osrhoenem, eufratensem, syriam secundam, feniceam libanensem, ciliciam secundam, utramque capadociam, pontum polemoniacum atque elenopontum, ubi magis hoc desideratur, cunctisque provinciis cunctis volentibus permittatur murali ambitu fundos proprios seu loca sui dominii constituta vallare.

Item. Meniana que grece exosta appellant sive olim constructa sive in posterum in provinciis construenda nisi spacium inter se per decem pedes libri aeris habuerint modis omnibus detruncentur. In his vero locis in quibus edificia privatorum horreis publicis inveniuntur obiecta obstructione menianorum quindecim pedum intervalla

fuerint: quem uero contra pedum modum edificantis quod supra posuimus, ita ut siquis intra definitum spacium, id est decem pedum mensuram edificare uel intra quindecim pedum memoratas possidere temptauerit, sciat non solum fabricam demoliendam, sed etiam ipsam domum fisco nostro ascribendam.

Idem. Cum dubitabatur utrum constitutionis Zenonis diue memorie ad Amantium prefectum urbi scripta que de seruitutibus loquitur localis est et huic florentissime urbi dedicata, et debentibus quidam iura in hac obseruari, antiqua uero que communia sunt locum habere in prouinciis, indignum esse nostro tempore putantes aliud in hac regia ciuitate de his obseruari, aliud apud nostros esse prouinciales, sancimus eandem constitutionem in omnibus urbibus romani imperii obtinere et secundum eiusdem diffinitionem omnia procedere, et siquid ius ex ea lege innouatum est auctoris diuisione et hoc in prouinciis a presidibus earum obseruari, ceteris uidelicet omnibus que non per Zenonianam legem innouata sunt, sed ueteribus legibus complexa in sua firmitate in omni loco manentibus.

Idem. De operis noui nunciatione quondam antiquis ortam fuisse dubitationem nostra cognouit tranquillitas, dicentibus si quis denunciationem ad inhibendum opus miserit non posse eum post annum elapsum ex quo denunciatio missa est iterum edificationem prohibere. quod dupliciter iniquum nobis esse uidetur. siue enim non recte opus prohibuit, decet non per totum annum hoc impediri, siue recte denunciationem emiserit, etiam post annum lineam huic edificationem prohibere. talem igitur iniquitatem inhibentes sancimus, siquis denunciationem emiserit, in hac quidem regia urbe prefecti urbis festinare, in prouincia uero rectorem eius intra trium mensium spacium causam dirimere. si in nouo aliquid fuerit quocumque modo ad decisionem ambiguitatis impedimentum, licentiam esse huic qui edificationem deprecatur opus de quo agitur efficere, prius fideiussorem ab eo dato officio urbicane prefecture uel prouincialis, ut si non recte edificauerit, omne opus quod post denunciationem fecit suis sumptibus destruet. sic enim et opera non imperfecta remanent, denunciationes prohibebuntur et recte denunciationibus consuletur.

De operibus publicis.

Imperator. Rubrica.

Plurimum immunitates operum publicorum concessionem iudicum adepti sunt, ideo iubemus in posterum inuitatis immunitates nullius esse momenti.

Idem. Que operibus publicis sunt expensa constituent accepto fieri.

Idem. Oportere.

Pretoria iam iudicum et domos publicas ob publico usui semper uendicari.

Idem. Inter urbem romanam
veterem et novam nullus vi
cinum novum operibus formet
quotiens serenitatis nostre arbi
tria cessabunt. Nisi eius pecu
niis his vel his operibus construere
voluit. Etiam tamen instaurandi quo
niam deformibus ruinis inter
cidisse dicuntur universis licentiam
damus.

Idem. Prescriptio temporis iuri
publico non debet obsistere. Sed nec
rescripta quidem antiqua. Ideo di
ruenda sunt omnia que per diver
sas urbes vel in foro vel in quocum
que publico loco contra ornatum et
commodum aut decorum flo
rentis civitatis extructa noscuntur.

Idem. Ad portus et aque ductus
et murorum instaurationem si
ve extructionem omnes certatim
facta operarum collatione insta
re debent. neque aliquis ab his
honoris dignitatis privilegiis
excusari.

Idem. Omnes quibus vel cura
mandata fuit operum publi
corum vel pecunia ad extruc
tionem solito more credita usque
ad annos XV. etiam ab opere
perfecto cum suis heredibus tene
antur obnoxii. ita ut si quid
vitii in edificatione intra pre
stitutum tempus pervenerit de eo
rum patrimonio exceptis tamen
his casibus qui sunt fortuiti re
formetur.

Idem. Si quando concessa a nobis
licentia fuit extruendi id sub
limis magnificentia tua sciat
esse servandum. ut nulla domus
inchoande publice fabrice gra

tia diruatur nisi usque ad quinquaginta li
bras argenti pretii estimatione
taxabitur. De edificiis non ma
ioris pretii ad nostram scientiam refe
ratur. ut ubi amplior poscatur
quantitas imperialis extet auc
Impator ⁊ toritas.

Si quis iudices perfecto pub
licis pecuniis opere suum no
men sine nostri numinis men
tione inscripserit maiestatis
obnoxii teneantur.

Idem. Ne splendidissime ur
bes vel oppida vetustate laban
tur. de reditibus fundorum iu
ris rei publice tertiam partem rep
arationi publicorum menium
et thermarum substitutioni deputamus.

Idem. Omnes provinciarum rec
tores litteris moneantur. ut sci
ant ordines atque incolas ur
bium singularum muros vel
novos debere facere vel veteres fir
mius renovare. scilicet hoc pacto
impendiis ordinandis. ut ascri
ptio civitatis primum possessoribus singulo
rum deinde ascribantur pro ex
timatione futuri operis territoria
civium ne plus poscant ad quod
necessitas impetraverit. neve mi
nus ne instans impediatur ef
fectus operis. Nam quod per singula non
sterilia iuga certa quo distri
buit. ut par cunctis prebendorum
sumptuum necessitas imponatur
nemini excusatione vel alia pre
sumptione ab huius immunitate
prebenda.

Idem. Nemo iudicum in mo
derantiis erumpat ut inconsulta
pietate nostra novum aliquod
opus existimet inchoandum

uel ex diuersis operibus ornamenta aut marmora uel quicunque speciem que fuisse in usu ornatu probabitur ciuitatis eripere uel alio transferre sine iussu tue sublimitatis audeat. Etenim si quis contra fecerit sex libris auri multabitur. Simul etiam condempnatio inordinatos ciuitatum manebit, non ornamentum genitali patrie decori suo auctore defenderint. Horreorum autem uel stabulorum fabricationes arbitrio proprio pronunciatum iudices studio laudande in deuocationis arripiant.

Idem. Edificia que uulgo parapanensia nuncupantur uel si qua alia opera menibus ciuitatis et publicis operibus sociata coherent, ut ex his incendium uel insidias uicinitas reformidet, aut angustentur platearum spacia uel minuantur porticibus latitudinem diruit.

Iac preterea precipimus.

Idem. Si quando omnes exigant quia a nostra clementia opus publicum sibi fieri postulauerint, non nisi dirupta penitusque destructa et que parum sint in usu ciuitatum percipiant intimandis prius preceptis iudicio tue sedis.

Idem. Si quando usus exegit uel porticus uel quaslibet edes ciuitatis senio seu fortuitis concussas casibus reparare, eas liceat etiam inconsulta nostra clementia cum reuerentia sui ymaginem deponere uel nostram uel retro principum reportatam quod post refecta edificia loco proprio denuo collocare.

Idem. Quicumque locus in palatio huius urbis priuatis edificiis incommode occupatus est, is namque primum subruptis omnibus que in eo sunt edificiis palacio reformetur, quod priuatorum non est parietibus artandum. Nam in amplo magna ab uniuersis secreta debentur. Sit hic tamen locus hinc hitandi quos legitimus maiestatis nostre usus et eius disciplina delegat, in futurum quoque etiam uniuersis ab huius usurpatione prohibendis.

Idem. Turres noui muri qui ad munitionem splendidissime urbis extructi sunt completo opere precipimus eorum usui deputari per quorum terras idem murus studio et prouisione tue magnitudinis ex nostre serenitatis arbitrio celebratur, eadem lege et conditione in perpetuum seruanda ut annis singulis hi uel ad quorum iura terrule deuenerint proprio sumptu eorum instaurationem sibimet intelligant procurandam, eorumque usu publico beneficio potientes curam reparationis ac sollicitudinem ad se pertinere non ambigant. Sic itaque et splendor operis et ciuitatis municio cum priuatorum usu et utilitate seruabitur.

Imperator. Quia plurime domus cum officinis suis in porticibus celeberrimi esse memorantur, recte horum memoratorum locorum pro quantitate que placuit ad pen-

da luminaria et edificia acte
ta recipa[n]da regie urbis sine
aliqua iubem[us]
exceptione conferri.

Idem. Qui sine auctoritate n[ost]ra
excepti ad iudicium tue sedis
destinandi angi portus in
tegros uel p[ar]tes suis domib[us]
incluserint seu porticus usur
pauerint procul dubio una p[ro]st[i]
na sacratissime recte civitati
iubemus multa auri l. librarum
non defutura si quis post hac
in similem audaciam p[ro]rum[pere]
temptauerit.

Idem. Basilicam mauratam
et marmoribus decoratam
iubemus in p[er]petuum man[ere]
neque alicuius ymaginu[m]
picturam cuiuslibet honoris
tabularum ab umbraculo ful[cari]
iubemus neque in parte aliqua
eiusdem basilice tabulato q[ui]c
quid ope[ris] stac[i]ones ergasteria
ne construi sancimus. Illud q[uo]q[ue]
p[re]cipimus ut neque asinos uel
boues siue equos alicui liceat
intromittere uel nuptias celebrari.

Idem. Neminem iudicantium in hac
inclita urbe imp[er]ii n[ost]ri nou
a op[er]a inchoare priusq[ua]m ea
que cepta inuenerit a p[re]deces
sore uel p[re]decessoribus suis uet[us]
tate diruta aut desiderata de
relicta diligenti studio in
stancia que compleuerit ut cum
ex hoc plurimum laudis acqui
rat sicut cuncta p[er]fecta reddide
rit que uetusta sunt et instau
racionem restituerit que q[uo]q[ue] ab aliis
inchoata et imp[er]fecta residunt.

De raciociniis operum publicorum

Inium? de pactis civitatum

Imperator Rca.

Iubemus prouinciarum
quidem rectores et singu
le dyoceseos uiros exspe[cta]
biles iudices id est p[re]fectum
augustalem et comitem
orientalem et utrosque p[ro]
consules et uicarios una
cum suis apparitorib[us]
p[ro] tenore generalium ma
gnifice tue sedis disp[osi]c[i]o[n]um
discuciendis publicis ope
rib[us] uel aquaeductib[us] qui ex
ciuilib[us] reditib[us] uel a quo
libet spontanea munificen
cia facta sunt uel modis omnib[us]
abstinere nec aliquid quolibet
modo quolibet tempore in di[s]
cuciendo ciuiles reditus uel
facta opera uel que fieri assolet u
nam siliquam sibi ex singulis
erogandis solidis uendica[n]
do aut quecumque lucrum cap
tando cum iuris reb[us] hec com
munia utpote patrib[us] ciuitatu[m]
et cure eorum deputatis. Si qui
uero op[us] aliquod p[ro] sua liberalita
te se facturos promiserint licet cum
sit eos sola pollicitac[i]one ad im
plendum sue munificencie
op[us] necessitate iuris teneri nullum
tamen eos uel heredes eorum super
facto ope[re] racio[ci]nium uel discussi
onem aut aliquam utpote non
integrum p[ro]missa q[uan]titate
in id temp[us] erogatam uel in
utilibus facto ope[re] uel aliqua circumuen
tione quocumque modo quoc[um]
que tempore inquietudinem
sustinere concedimus ut siue
clarissimus prouincie moderator

uel eius officium reditus publicos uel opera publica cum uetitum discussiendo uel unam siliquam aut quodlibet ex hijsdem reditibus uel operibus uindicandum sacratissime nostre legis precepta contempserint, quinque quidem officij primates exilio dampnati pretio bona ciuitati cuius leserunt non dubitent uindicanda. Rector uero prouincie librarum auri feretur dispendio. Hec eadem pena spectabilibus quoque iudicibus licet illustri dignitate fuerint decorati et eorum officijs sicut supius dictum est imminendam.

De pignoribus & ca.

Imperator.

Debitor qui pignoribus profitetur se creditoribus cedere nichilo magis liberabitur.

Idem. Quamuis constet specialiter quedam et uniuersa bona generaliter aduersarium tuum pignori accepisse et equale ius in omnibus habere, iurisdictio tamen temperanda est. Ideoque si certum est posse eum ex hijs que nominatim ei pignori obligata sunt uniuersum redigere debitum, ea que postea ex hijsdem bonis pignori accepisti interim non auferri preses iubebit.

Idem. Creditores qui non reddita sibi pecunia conuentionis legem ingressi possessionem exercent, uim quidem facere non uidentur, attamen auctoritate presidis possessionem acquirere debent.

Idem. Cum te pecuniam accepisse et agros tuos obligasse fateris, non habes rationem cur que...

...ris uel coactum pignori dares, igitur recipere uis rem tuam, solue creditori pecuniam debitam.

Idem. Preses prouincie uir clarissimus ius pignoris tibi exequentem te audiet. Nec tibi oberit si nec aduersus debitorem tuum dicta fuerit in collusione cum aduersario suo aut ut dicis non causa cognita sed prescriptione superatum esse constiterit.

Idem. In summa debiti computabitur etiam id quod propter possessionem pignori datam ad collationem uiarum muniendarum uel quid aliud necessarium obsequium prestitisse creditorem constiterit.

Idem. Usucapio pignoris conuentionem non extinguit.

Idem. Quamuis personali actione expertus aduersus reum uel fideiussores seu mandatores eius feceris condemnationem, pignorum tamen adhuc habes persecutionem.

Idem. Si dominium eius possessionis que cum pignori data esset a debitrice domina ad te translatum est eamque postea creditor uel eius heredes detinere ceperunt, uenditionem eam preside prouincie curante ut fructuum deducta ratione residuo quod a te oblato si fuerit satisfactum, ea possessio tibi reddatur.

Idem. Debitores presentes prius denunciationibus conueniendi sunt, ut si conuenti debito satis non fecerint, persecutionem pignora seu ypothecas quas instrumento specialiter comprehensas esse dicis competentibus actionibus rector prouincie auctis sue auxi...

In aut. de litig. coll. viii.

Hoc si debitor satis non faciat precio rei uendite. quod ut fiat ei permittitur uendere.

In aut. de fideius. § iii. in coll. i.

Hoc si debitor possideat. alio uero possidente mouebitur ypothecaria donec personaliter actum sit cum reo et intercessore. Si nec ex ypothecis debitoris satisfiat. tunc demum intercessoris ypothece sic sunt petantur.

Quod obtinet etsi ad hoc nuntiaint ut inibeat emetur. aliquin filii aut uxor defuncti omnibus promittuntur. sed si nullius potiores fuerint hoc aliis creditoribus damnis.

VIII

absoluti a personali quia non tollitur pignus. ut ff. quibus modis pig. uel ypo. sol. si deficiente. ac persecutionem. hic ei ypothecariam suas conteret. ut non aliter tollatur nisi sit satisfactum. ut ff. e. gregem. § etiam. de pig. act. solutionem in princip.

Illum imperitie non dubitabit.

Idem. Nominatori pignorum tempore sine persicus auctoritates non immutari non licet.

Idem. Si uxor tua pro pecunia quam accepit mutuo res proprias obligauit pignori ei quoque tu successisti. licet in instrumento eius sui testimonium collatum non sit. soluto debito creditorem de hiis tibi reddendis sollempniter conuenire.

Idem. Cum dominam non minorem .xxv. annis ea que obligauerat tibi iure dominii possidere permisisse et in solutum dedisse uerbis significes. dominii ne actus et uoluntas ad firmitatem tibi sufficere.

Idem. Distractis a debitore pignoribus creditorem in potestatem heredum ne personali obligatos sed an pignora possidentes in rem actione conuenire uelint non est incertum iuris.

Idem. Debitorem neque uendentem neque donantem neque legantem uel fideicommissum relinquentem posse deteriorem facere creditoris condicionem certissimum est. unde si tibi obligatam rem probare posse confidis pignora persequi debes.

Idem. Et si frater tuus non suam sed ad te pertinentem pecuniam mutuam suo nomine dedit ac pignus accepit tamen tibi pignoris obligationem querere non potuit.

Idem. Quamuis ex ea pecunia quam ante mutuo frater tuus accepit comparauit predium tamen nisi specialiter uel generaliter hoc obligauit tue pecunie nominatione in causam pignoris non deducitur. sane personali actione debitum apud presidem petere non prohibens.

Idem. Pignoris ypothece persecutio in rem est.

Idem. Si uicium maiorem pignorum creditor preterea non habet ita dolum et culpam et custodiam exhibere cogitur.

Idem. Creditor ad petitionem iure minime potest. Sicuti pro eo quod uos heredibus eius ociam debere confiditis oblato si nolunt accipere consignato atque deposito de reddendo pignore hos per presidem prouincie conuenite.

Idem. Res obligatas exoneratis debito soluto liberando datum petere non earum dominium adipisci potest.

Idem. Secundus creditor offerendo priori debitum confirmat sibi pignus et a debitore sortem eius quoque tamen usuras que suissent prestande non etiam usurarum usuras accipiat.

Idem. Maior annis .xxv. pignoris conuentione remissa hoc solum pactum usurarum colloco secundum ipsius uoluntatem tueatur. persequi non potest.

Idem. Persecutione pignoris omissa debitores actione personali conuenire creditor urgeri non potest.

Idem. Si tibi notorum suum pignoris titulo debitor tuus obligauit eum a quo mancipium

pium ab exceptum in pomis apud

Irectorem provintie convenien.

Idem. Servo qui fuiat pignori obligatus defuncto debiti permanet integra petitio.

Idem. Super ypothecis quas argentarii distractores uel metaxarii uel alii quicumque speciem negociatores pecunias credentibus dare solent. hoc specialiter super amputanda omni machinatione sancimus ut si post huius constitutionem uobis suis uel alio modo cognatis quicumque militiam hidem negociatores acquisierint. ea tamen que uendi uel ad heredes sub certa diffinitione transmitti potest liceat creditoribus eorum et non probantibus ex pecuniis eorundem negociatorum liberos eorum uel cognatos militiasse. dum tamen creditum non probatur alios de suo patrimonio dedisse pecunias. creditum ab his qui militarent exigere uel tamen eos efflagitare quominus uendi eadem militia possit quod ita obtinere sancimus et si exceris quibusdam hidem negociatores de suis pecuniis huius militiam acquisisse probentur. sit quod generaliter in ipsis debitoribus militantibus talem militiam que uendi uel ad heredes transmitti potest primum esset liceat creditoribus et adhuc uiuentium debitorum ypothecarum uindicatione in hac nisi eis satisfiat et post mortem eorum exigere quod pro isdem militiis pretia nominis militantium placiti uel diuine iussionis tale prestam

tis heredibus dari solet. hoc in negociatorum personis licet ipsi militantes minime debito obnoxii sint integrum creditoribus eorum fuerit quod scilicet in futuris militiis non etiam in hiis quas ubi uel cognati eorundem negociatorum uel exinde pecuniis eorum meruerint tenere sancimus.

In quibus causis pignus tacite contrahitur. Rubrica. Imperator

Et quia bona eorum qui censentur uice pignorum tributis tacite obligata sunt.

Idem. Ceterum est eius qui cum fisco contrahit bona ueluti pignoris titulo obligari quamuis specialiter id non exprimatur.

Pars ex rescripto alex. Quamuis fructus pignori datorum prediorum et si id aperte non sit expressum et ipsi pignori tacite tacita pactione esse predia tamen que emuntur ex fructuum pretio ad eandem causam uenire nulli prudentium placuit.

Idem. Satis notum est eadem constitutione bona eorum in dote data que nupte sunt his qui primipili sarcina subierunt obnoxia necessitati et tenere uerum eo ordine ut scilicet tunc demum ad hec mulieris patrimonium respiciat si minus fisco sum ac nominatorum facultatibus exhaustis inde residuum inueniatur.

Idem. Si nondum inducta illata in fundum quem pignoris teneri causa placuiat mancipia fuissent nec hec specialiter

obligata monstrentur, rector provincie ea restitui iubebit. Nec enim pretextu debite pensionis retentionem eorum morari potest, cum si quid sibi debitum fuerit, domina fundi ex pensionibus vel quarum ratione probare possit his solutis sollempniter si convenerit.

Idem. Si mater liberorum tutela suscepta legittima ad secundas contra sacramentum prestitum aspiraverit nuptias ante quam eis tutorem alium fecit ordinare, eis quod debetur ex ratione tutele persolverit, mariti quoque eius pro tutele ratiociniis bona iure pignoris tenebuntur obnoxia.

Idem. Sancimus de invectis a conductore rebus et illatis que domino pro pensionibus tacite obligantur, non solum in urbe Roma et territorio earum hoc ius locum habere, sed in nostris provinciis taliter enim iusta presumptione etiam omnes in provinciales potiri desideramus.

Si aliena res pignori data sit. Rubrica.

Imperator. Procurator contra domini voluntatem domus eius pignori frustra dedit. Si tamen pecuniam creditoris in rem domini versam constiterit, inutilis erit exceptio, dummodo ut quod mutuatum est exsolvi desideraverit.

Idem. Si probavit perfidia procuratoris de quibus agebatur tuos esse in litigio obligari eos creditori ab alio non potuisse, si non sciens hoc agi in fraudem creditoris ignorantis dissimulasti.

Idem. Curator adulti vel tutor pupilli propriam rem mobilem eius cuius negotia tuetur pignoris iure obligare non potuit, nisi in rem eius pecuniam mutuam accipiat.

Idem. Nec si maior annis XXV fuisset filius tuus qui in potestate tua erat, re mutuo rem tuam obligare potuerit.

Idem. Cum res que necdum in bonis debitoris est pignori data ab eo postea in bonis esse incipiat, ordinariam actionem super pignore non competere manifestum est, sed tamen equitatem facere ut facile utilis persecutio exemplo pignoratitie daretur.

Idem. Que prediorum in filios a se titulo donationis translatum creditori suo dat pignori, se magis certo pignoratitio obligavit iudicio, quam quicquam dominis noceat. Sed enim Fulviana etiam actio declarant evidenter iure pignoris retineri non posse, nisi que in obligantis in bonis fuerint, et palam rem alienam invito domino pignori obligari non posse certissimum est.

Idem. Si in rem suam accepta pecunia tutor mancipium tuum pignori dederit, nec tu post perfectam etatem consensum accommodasti, pignori res obligare non potest.

Idem. Nec enim non facit prediorum nisi persona que iure potuit obligare per suum aut procuratorem colonum vel actorem seu conductorem vel tum prediorum possessionis ...

In quibus causis pignus vel hypotheca tacite contrahitur.

...vel invito domino imponi non posse et iure et legum auctoritatibus declaratur.

Que res pignori obligari possunt vel non, vel qualiter pignus contrahatur.

Imperator. Cum p[…]os tuos et ceteras res quas nemini cedibile est pignori specialiter datum iri fuisse generali pacti conventione que de bonis tuis facta est, inicua pignoris nomine fuisse rationis est.

Idem. Cum constet pignus consensu contrahi, non dubitamus eum qui emptiones agrorum suorum pignori posuit de ipsis agris obligandis cogitasse.

Idem. Si monumento corpus fuerit inlatum, religiosum id fecisti, quo facto obligari a quoquam prohibente iuris religione non posse in dubium non venit.

Idem. Nomen quoque debitoris pignorari et generaliter et specialiter posse pridem placuit. Quare si debitor is satis non fecit, cui tu credidisti, ille cuius nomen tibi pignori datum est, nisi ei cui debuit solvit, nondum certioratus de obligatione facta, utilibus actionibus satisfacere usque ad id quod tibi deberi a creditore eius probatum fuerit compelletur, quatinus tamen ipse debet.

Idem. Spem eorum premiorum que pro coronis athletis pensitanda sunt privata pactione pignorare minime admittendum est, et ideo nec si generale pactum de bonis omnibus pignori obligandis intervenerit teneatur.

Idem. Qui filios vestros vel liberos homines pro pecunia quam vobis debebat pignoris titulo accepit, dissimulatione iuris se circumvenit, cum sit manifestum obligationem pignoris non consistere nisi in his que quis de bonis suis facit obnoxia.

Idem. Executores a quocumque iudice dati ad exigenda debita ea que civiliter poscuntur servos aratores aut instrumentum aratorium pignoris causa de possessionibus non abstrahant, ex quo tributorum illatio retardatur. Si quis igitur intercessor aut creditor vel prefectus pagi vel vici vel decurio in hac re fuerit detectus, extremo ab iudice supplicio subiugetur.

Idem. Pignorum gratia aliquid quod ad culturam agri pertinet auferri non convenit.

Idem. Si quis in cuiuscumque contractus instrumento ea verba posuerit: fide et periculo rerum ad me pertinentium, vel per earum exactionem permitto tibi satisfieri, sufficere ea verba ad rerum tam earum quas in presenti debitor habet quam etiam futurarum hypothecam sancimus, nec ex posterioribus sanctionibus minus hec specialis hypothece memoria videri, cum sit iustum voluntates contrahentium magis quam verborum conceptionem inspicere. Super quo generali hypotheca illud quod ad conservandam contrahentium voluntatem sancimus, ut si res suas supponere debitor dixerit non adiecto tam presentes quam futuras, tamen ius generalis hypothece etiam ad futuras res per-

In aut. de trien. et semis. §. illud quoque. coll. iij.

Item possessor negans rem eius cuius actor eam esse asseverat, si probata intentione imitatur rem retinere dicens ex ypotheca vel alia causa in eadem persona relata se proximiorem esse quam qui monet causam prius possessionem transferat quam iussu iudicis supponat.

In aut. ut exact. dot. statute. coll. vj.

Siquidem ex rebus ipsius dotis appareat mulieri cui in rem actio competit sine filiis eius fuerit. Alioquin sine absentes supersint sine defecerint sine alta duntaxat prior omnimo seu quelibet soboles eius superior habetur quod nova lege factum est.

In aut. de equali. dot. §. hys quoque. coll. vij.

Quo iure utimur adversus eos qui personali nunc muntur...

...ducatur.

Qui potiores in pignore habeantur. Rubrica.

Qui pignus secundo loco accepit ita ius suum confirmare potest si priori creditori debitam pecuniam solverit aut cum obtulisset isque accipere noluisset eam obsignavit et deposuit nec in usus suos convertit.

Idem. Si decreto pretoris quum de fideicommisso ius dixit in possessionem fundi hereditarii fideicommissi conditionalis conservandi gratia prius inducti estis quam adversarius vester in causam iudicati fundi eiusdem pignus occupavit iussu eius qui iure suo tunc exequebatur tempore potiores estis. Nam cum de pignore utraque pars contendat prevalet qui prevenit tempore.

Idem. Cum rem publicam e[t] Neapolitanorum pro emolumentis suis in rerum tam hereditatis quam hereditariarum possessionem te missam esse proponas intelligis quod ius prestitus cum sociatio cetra... tamen si personali actione eum habuit obligatum propriam rem pro iure pignoris quam executi ei qui iure potuit fruendi iudicati causa occupavit.

Idem. Si fundum pignori accepisti antequam rei publice obligaretur sicut prior es tempore ita potior iure.

Idem. Prior quidem creditor compelli non potest tibi qui potiore loco pignus accepisti debitum offerre; sed si tu illi omne quod debebatur solveris pignoris tui causa confirmabitur.

Idem. Si generaliter bona sunt obligata et postea res alii specialiter pignori dentur quam ex generali obligatione potior habetur creditor qui ante contraxit si ab illo primo comparasti non oportet te ab eo qui postea contraxit inquietari.

Idem. Licet hisdem pignoribus multis creditoribus diversis temporibus datis potiores habeantur priores tamen eum cuius pecunia predium comparatum probatur quod eius pignori esse specialiter obligatum statim convenit omnibus anteponi iuris auctoritate declaratur.

Idem. Diversis temporibus eadem re duobus iure pignoris obligata eum qui prior mutua pecunia data pignus accepit potiorem haberi etiam ac manifesti iuris esse et eas actiones secundum creditorem distrahendi potestatem huiusmodi pignoris consequi nisi priori creditori debita soluta quantitas fuerit.

Idem. Eos qui acceperunt pignora cum in rem habeant actionem privilegiis omnibus que personalibus actionibus competunt preferri constitit.

Idem. Cum tibi pro dote quam accepat res maritus obligavit eo mortuo his quibus eadem pignora dedat non offerentes debitum nulla possunt persequi ratione nam chyrographarios creditores nec in rem nec in personam eos qui debitori non probantur successisse ulla ratione posse con[venire].

Cum tibi acceperat [illegible]

Iubemus manifestum est.

Idem. Assiduis aditionibus
mulierum inquietati sumus
per quas suas dotes deperditas esse
lugebant et ab antiquioribus
creditoribus substantias maritorum
detentas. Nos itaque ad an
tiquas leges prospeximus in perso
nalibus actionibus rei uxorie actionem
quam in presenti ex stipulatu fecimus in
agnam prerogativam prestan
tes ut contra omnes pene persona
les actiones habeat privilegia et
creditores alios antecedant licet
fuerant antiquiores. Sed hoc cum in
personalibus statuissent actionibus
in hypothecaria respiciebant
iuris vigorem iustitie rationem ab
ante et senioribus hypothecis no
vas mulieris hypothecas et
habebant actiones expellebant et
nec ad fragilitatem mulierbrem
respicientes neque quod et corpore
et substantia sua marito
fungitur cum pene mulieris
tota substantia in dotem constituta
est. Oportebat enim dispositionem
antiquos creditoribus suis ex sua
substantia satisfacere non dotem mul
ierem quam ad suos victus su
aspia alimentis mulier possi
det vel a semet ipsa datam vel
prestitam ab alio. Ad hec omnia resp
icientes et ... scientes quod et
alias duas constitutiones fecimus
pro dotibus mulieribus subvenien
tes et omnia in unum colligen
tes sancimus ex stipulatu actionem
quam mulieribus pro dote instituen
da dedimus, cum qua etiam dona
vimus tacitam in rebus hypothe
cam potiora iura contra omnes ha

bere mariti creditores licet antio
res sint temporis privilegio
vallati. Cum enim in personali
bus actionibus secundum quod et curiam
tali privilegio utebatur rei
uxoria, quare non et in hypotheca
hoc mulieri indulgemus ben
ficium, licet res dotales vel ex
alio compatre non extent, sed
quoquo modo vel dissipate vel
consumpte fuerint ...
pia mariti ... quis ei
non misereatur ... sequi
que mariti ... pro ... p
iculum et ipsam uxorum pere
actionem per quam multa nostris legibus
inventa sunt privilegia, ideo
quod antiquitas dare incepit
ad effectum autem non perdu
xit. Nos pleno legis articulo con
summavimus et sive liberos
habeat mulier sive ab initio non
habuit sive progenitos amisit ei
hoc privilegium indulgemus.
Exceptis videlicet antiquioribus an
terioris ... quibus pro do
te mariti sue iam dedimus hypo
thecas et primas res vel eius credi
tores. In presenti autem similem
prerogativam servamus ne quod
postiori uxori datum est hoc an
tiori denegetur, sed sic maneat
eis ius incorruptum. Quando ...
vivente marito eorum duabus
enim dotibus ab eadem substantia deb
itis ex tempore prerogativam
manere volumus. Hoc enim ad
dotem tantum non ad antenuptias
donationem sancimus quam suo te
pore fuerit dispositum ...
in creditores suo temporis or
dine. Non enim plurimo fo

…invenimus mulieres, et ne dampnum patiantur suisque rebus defraudentur cavemus, quam legem ex presenti tempore locum habere sancimus et non retro similiter referimus.

Idem. Scripturas que sepe assolent a quibusdam secrete fieri intervenientibus amicis nec ne transigendi vel paciscendi seu fenerandi vel societatis coeunde gratia seu de aliis quibuscumque causis vel contractibus confici, que idiocheira grece appellantur, sive tota series earum manu contrahentium vel notarii aut alterius cuiuslibet scripta fuerit, ipsorum contrahentium tamen habeant subscriptiones, sive testibus adhibitis sive non, licet condicionales sint quos vulgo tabularios appellant, sive non, quasi publice subscriptas, si personalis actio exerceatur, suum robur habere decernimus. Sin autem ius pignoris vel ypothece ex his instrumentis vindicare quis contenderit, eum qui instrumentis publice confectis nititur preponi decernimus, etiam si posterior is contineatur, nisi forte probate atque integre opinionis trium vel amplius virorum subscriptionem eisdem idiochiris contineantur: tunc enim quasi publice confecta accipiuntur.

De his qui in priorum creditorum locum succedunt.

Idem. Non omnium modo succedunt in locum ypothecarii creditoris hi quorum pecunia ad creditorem transit. Hoc enim tunc observatur, cum is qui pecuniam postea dat sub hoc pacto credat ut idem pignus ei obligetur et in locum eius succedat. Quod cum in tua persona factum non sit (iudicatum enim est te pignora non accepisse), frustra putas tibi auxilio opus esse constitutionis nostre ad eam rem pertinentis.

Idem. Cum pro patre in cuius potestate non eras pecuniam fisco intulens et iure privilegio eius successisti, et eius loco pecuniam numerasti consecutus es, nec hii creditores patris tui qui personalem habuerint actionem vel cum eo postea sub pignoribus contraxerunt pignora tua te ignorante distrahendo iure tuo aliquid derogaverunt. Unde intelligis quod si quid tuo nomine te absente ab actoribus tuis solutum est, ut indebitum numeratum repetitum pignora que tenent a persequi te posse.

Idem. Si potiores creditores pecunia tua dimissi sunt quibus obligata fuit possessio quam emisse te dicis, ita ut pretium perveniret ad eosdem priores creditores, in ius eorum successisti, et contra eos qui inferiores illis fuerunt iusta defensione te tueri potes.

Idem. Si prior res publica contraxit fundusque ei est obligatus tibi secundo creditori offerenti pecuniam potestas est ut succedas etiam in ius rei publice.

Si antiquior creditor pignus vendiderit. Rubrica.

Si vendiderit quidam creditor quia ante pignus acceperat, posteriori tibi ypothecaria superesse non potest. Cum autem debitor ipse priori creditori eadem pignora in solutum dedit, vel vendidit, non magis tibi posteriori adempta est, quam si alii easdem res debitor vendidisset. Sed ita posterioris res obligatas audiens, si quod eidem possessori precedentis creditoris ante tem debitum est optulerit.

Idem. Obligata pignoris iure creditore recte distrahente, post debitor emptori precium offerens vel creditori quod debuit evincere non potest.

Idem. Quominus creditor qui antea pignus accepit distrahat, non offerendo secundus priori debitum impellare non potest.

Si communis res pignorata sit. Rubrica.

Frater vester vobis sic invitis portionem competentem obligare non potuit, ita suam dando obligandam creditori quesitum fuit. Unde intelligis nullum preiudicium dominio vestro creditum eius facere.

De prætorio pignore et posse ut in actionibus etiam debitorum, promissio prætorii pignoris excedat. Rubrica.

Si prætorium pignus quicumque iudices dant, non solum alicui prefectere, nunc non solum super rebus mobilibus et immobilibus et semoventibus, sed etiam super actionibus que debitori competunt, prætorius hoc eis licere decernit.

Idem. Veteris iuris dubitacionem decidentes, ad duplex genus ypothecarum respeximus: unum quidem quod ex conventionibus et pactis hominum nascitur, aliud quod a iudicibus datur et prætorium nuncupatur. Et cum invenimus in conventionalibus pignoribus vel ypothecis non solum tenentem creditorem adiuvari, sed etiam si ab ea possessione cadat, sive sua culpa sive non, sive fortuito casu, humanius esse perspeximus et in prætorio pignore dare recuperacionem creditori quocumque modo possessionem amittat, sive culpa sua sive non, sive fortuito casu. Licet enim debuerat incuria de suo pignore neaquaquam paciatur iacturam, tamen ne quid amarum in creditoribus consequatur, benignius eam inprestamus et ei recuperacionem damus.

Si in causa iudicati pignus captum sit. Rubrica.

Res ob causam iudicati eius iussu cuius iurisdicendi fuit pignoris iure teneri ac distrahi posse, se perceptum est, nam invicem iuste obligationis succedit ex causa contractus auctoritas iubentis.

Idem. Cum in causa iudicati aliqua res pignori capitur, possessionem eius qui ita decreverit vendi non solet, non peremptorie qui iudicatum si postulabit et si alio emptore non existente, vel existente quidem, sed non digni...

[illegible marginal gloss]

ex sola conventione citra ex quasi ... missio ... Et dicemus ... facto legato ... litto... ut in da[m]p[n]o ... sub condicione ... in diez ... precessit sententia aliqui ... iudiciale vel

[illegible interlinear gloss]

pretium offerente. Tu si eius iudicatus sat non fecit ad licitationem secundum constituta fuerit admissus cuius sub altius
luce ex officio emere debet.

Idem. In causa iudicati pignora ex auctoritate presidis capta potius distrahi quam iure dominii possideri consueverunt. Si tamen pro quantitate condempnati emptor inveniri non potest, tunc auctoritate principis dominium creditori attribui solet.

Si pignus datum sit pignori. Rubrica.

Imperator. Etiam id quod pignori obligatum est a creditore pignori obstringi posse iam dudum placuit. Scilicet ut sequenti creditori utilis actio detur, et tamdiu quod eum qui iuris rei prioris tueatur, quamdiu causa pignoris manet eius qui dedit. Si vos tamen usumfructum possessionis pignori dedistis et is qui accepit alii eam possessionem cuius usumfructum nexum habebat sine vestra voluntate pignoravit, creditor eius in id quod in fra pignoris vinculum non constitit detinens domino vos privare nequivit. Quod si non fuit vestro creditori ususfructus sed ipsa possessio pignorata et ante exsolutam a domino pecuniam creditor secundus pignus acceptum vendidit, non posse venditionem post solutam pecuniam rescindi duorum principum placitis continetur.

Idem. Si creditor possessionem quam a parentibus tuis pignoris iure ... fuit obligata non vendidit, sed alii creditori pignori dedit, ex animata fide venire potuisset eam et soluto eo quod ex hac causa creditori debetur in intercessu presidis provincie recuperare.

De partu pignoris et omni causa. Rubrica.

Imperator. Partus pignoratarum ancille in pari causa qua matres esse olim placuit.

Idem. Cum pignoris titulo mancipia vos obligasse pro mutua quam accepistis pecunia proponatis, eorum mancipiorum operis quas creditor accepit vel eas quas percipere potuit in usuras computatis, et post in sortem extenuato debito residuum offerentibus vel si non accipiat consignatum deponentibus, mancipia vobis preses provincie restitui iubebit.

De remissione pignoris. Rubrica.

Imperator. Si te manumissum in libertate moratum sciente ea cui pignori nomine obligatus dicens, presidi probaveris ex consensu creditricis remissam pignoris obligationem apparebit, pro hoc iure te manumissum nec ab herede creditricis in servitutem peti posse certum est.

Idem. Si probaveris te fundum [comparatum] inculcatum possessionemque eius tibi traditam sciente et consentiente ea que se eum a venditore obligatum dicit, exceptione eam removebis. Si autem obligatio pignoris consensu debiti et dissolvitur.

Idem. Si ignorante vel invito te debitor tuus qui universa bo...

na sua ob pecuniam debitam tibi obligauit, et si cum re publica postea contraxit ius tuum non lesit.

Idem. Cum tea debitore meo eatum proponas eam rem que alii pignorata erat, si sciente creditore ac pignus suum remittente eam mercatus es, cum eius consensu nexus pignoris seu obligatio euanuerit, si non noua uoluntas intercessit que denuo obligationem pignoris constituit, et eas res ut uelut obligatas non potest inuendicare.

Idem. Debitum cuius mentionem fecisti quod per pacti conuentionem minime remisisti etiam nunc petere non uetaris, et usitato more pignora uendicare.

Idem. Si eo tempore quo predium distrahebatur programmate admoniti creditores cum presentes essent ius suum executi non sunt, possunt uideri obligationem pignoris amisisse.

Idem. Creditricem patruum tuum sub obligatione fundi qui per cyrographum nexus pignori fuerat iubentem eam cautionem reddi, pignoris etiam ius remisisse uideri manifestum est.

Idem. Si ypothecis fisco distrahente creditores silentio tradiderunt neque palam eam actionem remisisse eos quam in rem habebant, fiscalis haste fides facile conuelli non debet.

Idem. Cum ex causa mandati pro socero tuo te feneratricem pecuniam exsoluisse proponas, cum arbitrium presides prouincie in restituenda pecunia quam pro eo exsoluisti nec non etiam usuris eius indempnitati tue prospiciet. Nam si accepta a creditore mancipia que pignori fuerant data hac in re socero tuo tradidisti ut pignoris uinculum tuum dissoluatur, obligatio semel extincta instaurari non potest.

Idem. Res pignoris ypothece ue iure creditoribus obnoxias citra consensum eorum debitores alienantes precedentem non dissoluunt obligationem.

Idem. Solita prudentia uitam etiam de pignoribus uel ypothecis rerum que quibusdam creditoribus supposite postea a debitoribus uenduntur uel alio modo transferuntur creditore suum consensum accommodante et quodam legittimo postea modo res ad priorem dominum reuertuntur. In hoc enim casu diuisse sine legum prudentibus uisum fuerit, quibusdam dicentibus ius pignoris creditori renouari per uerbum futurarum rerum quod in generalibus ypothecis ponitur, solutum esse aliis penitus extingui. Nobis autem uisum est eum qui semel consensit alienationi ypothece uel alio modo suum ius respuit, indignum esse eandem rem uel postea ab initio suppositam uendicare uel tenentem inquietare.

Etiam ob cyrographariam pecuniam pignus teneri posse. Imp.

Pignus intercidit non te... si nouatione facta malum

ius obligationis transtulisti nec ut ea res pignoris nomine teneretur cautum est. Quod si pactum inter te eumque qui postea dominus fundi constitutus novam obligationem suscepit intercessit ut idem fundus pignoris nomine teneatur quamvis personali actione ex personis condempnationem pignoris tamen heres persecutionem facti in possessione fuisse constitutus nisi ea quoque pecunia tibi a debitore reddatur vel offeratur que sine pignore debetur eam restituere per exceptionem doli mali non cogeris. Iure enim contendis debitores eam solam pecuniam cuius nomine pignora obligaverunt offerentes audiri non oportere nisi pro illa etiam satisfecerint quam mutuam simpliciter acceperunt. Quod in secundo creditore locum non habet nec enim necessitas imponitur ei chirographarium etiam debitum priori creditori offerre.

De distractione pignorum. Rubrica.

Imperator. Fundum pignori obligatum sicuti ex fructibus debitum persecutus es cum ipso iure pignus obligatione liberatum sit distrahere minime potes.

Idem. Creditor qui ypothece seu pignori rem sibi nexam vendidit rem litigiosam non videtur vendere quia petitio debitor possidet.

Idem. Ypothecis vel pignoribus a creditore venundatis in id quod deest adversus reum vel fideiussorem actio competit.

Idem. Creditor ypothecas sive pignus cum proscribit notum debitori facere et bona fide rem gerere quamvis testatio ne deest. Si quid itaque per fraudem in pignore vile venditum commissum probare potes ut inferatur actio que eo nomine competit adi eum cuius de ea re notio est.

Idem. Si residuum debiti paratus es solvere presens provincie dabit arbitrum apud quem quantum sit quod superest ex debito examinabitur sive ad iudicem venire cunctatus processerit sine oblato superfluo ad venditionem prosiluit, improba alienatio proprietatis tue ius non aufert.

Idem. Quamdiu non est integra pecunia creditori numerata etsi pro parte maiore eam consecutus sit distrahendi obligatam rem non amittit facultatem.

Idem. Si cessante solutione creditor non reluctante lege contractus ea que sibi pignori nexa erant distraxit revocari factam venditionem iniquum est. Cum si quid e contra fraudulenter fecit non emptor ante sed creditor conveniendus sit.

Idem. Si priusquam distraherentur pignorata possessio pecuniam creditori optulisti eoque non accipiente contestatione facta eam deposuisti et hodie in eadem causa permanet pignoris distractio non valet. Quod si usquam offerentes legem venditionis excutit quod iure subsistit

Iure revocare non debes.

Idem. Que specialiter vobis obligata sunt debitoribus detrectantibus solutionem bona fide debetis et sollempniter vendere. ita enim apparebit an ex pretio pignoris debito satisfieri possit. quod si quid deerit non prohibemini etiam cetera iure bona more conventionis consequi.

Idem. Et qui sub ymagine alterius persone quam supposuerat vigiliter tenet. cum enim neque ingenerata alienasse non videtur. iure enim pignoris obligatum predium neque si super subiectam personam creditor comparavit neque si adversus debitori auferri preiudicium. sed in eadem causa permanet in qua fuit ante huiusmodi collusionem. Sane si debitore distrahente comparavit consensu emptionem perfectam sine quo dolus adversarii neque metus causa gesta arguentur. revocari exemplo quereris. Igitur potius evidentibus probationibus monstrare creditorem per suppositam ymaginariam emptoris personam se per possessionem retinuisse. nec venditam bona fide predia postea sincere comparasse potius oblata pecunia cum usuris ad restitutionem creditorem compellere.

Idem. Mulier licet res specialiter pignori dedit. pacto creditore eam distrahendi non habet facultatem nisi si dissimulatione marito obligante velut per ignoranciam creditoris ignoranciam causam specifice.

Idem. Si debitor rem iure pignoris obligatam te non consentiente distraxit dominium iam suum causa transtulit ad emptorem.

Idem. Qui predium obligatum a creditore comparavit si in vacuam possessionem inductus non est in nullam in rem actionem habet.

Idem. Sin hoc quod iure debetur creditori satisfactum non fuit et debitoribus res obligatas tenentibus adversus possessores persecutio et distrahendi ius debitores si facultatem

Idem. Obligatis pignoribus in annua pensione a creditore distractis ac traditis si post debitor quondam hoc sollicitavit non debitori sed emptori et possidentem in rem competit actio.

Idem. Unus ex multis debitoribus qui pignora tradiderat heredibus cedo ab eo persona actione peti potuit. solvendo res obligatas distrahendi creditori facultatem non adimit.

Idem. Rei creditor obligate generali sine speciali conventione per creditorem alium non fuerat nexa vel mandata non admittit persecutionem.

Idem. Qui a creditore fundum pignori obligatum iure emit de proprietate litigari non potest.

Idem. Si maritus tuus mutuam licet tuam pecuniam dedit eorum que pignoris titulo accepit heres non successisti distrahendi nomine tuo nullam habes facultatem.

Idem. Secundum placitum fidem si initio convenit specialiter pignoribus a creditore maiore quam ei debebatur pretio distractis licet ex eo fundus comparatus sit non sup-

hoc in rem sed in personam id est pigneraticia de superfluo competit actio.

Debitorem pignorum venditionem non posse impedire. Imperator.

Si sunt qui mere procurator obligata velint non impediuntur si septima testamenti quae complexus est debitor a se nulla persona venundari et precium adicit ut fusa fient si necem minime potuisse eum hac lege ius creditoris facere deterius manifestum est.

Idem. Debitoris denuntiatio qui creditori suo ne rem sibi pignori obligatam distrahat vel his qui ab eo volunt comparare denuntiat ita demum efficax est si summam universam tam sortis quam usurarum offerat debitam creditori eo quod non accipiente deponat fide probis ita ut omne debitum ostendat nam sive modicum de sorte vel usuris in debito perseveret distractio rei obligatae non potest impediri neque ea ratione emptor tamen et si sciat interpositam a debitore creditori denuntiationem malae fidei sit possessor.

Si vendito pignore agatur. Imperator. Rubrica.

Praeses provinciae aditus si probatum fuerit tuum creditorem cum ius distrahendi pignora fuit dolo malo fundum vendidisse quanti tua interest restitui tibi eundem creditorem iubebit. Quod si de bonis creditoris condempnati solvi pecuniam non potuit et probatum fuerit emptorem mala fide emisse offerente pecuniam cum usuris quanti fundus venit restituere tibi fundum cum fructibus malae fidei emptorem iubebit.

Idem. Servos quos nullo iure a creditore venisse dicis pretium vel tu si hereditas eius ad te pertinet a possessoribus petere potes quod si usucapti sunt petat pretium eorum a creditore qui non iure hos suos vendidit.

Idem. Si uxor tua pro fide probaverit cum aureos xxx deberet suos fundos amplioris pretii pro quantitate aureorum xx creditorem vendidisse eumque solvendo non fuisse iubebit emptores recepto pretio restituere cum operibus suos.

Idem. Cum contra bonam fidem venditionem obligatae possessionis a creditore factam alleges non observatis quae in distrahendis pignoribus celebrari consueverunt adito praeside provinciae experire actione competenti non tantum adversus creditorem verum etiam adversus possessorem si fraudem eum participasse cum creditore potius doceas ut revocentur quae mala fide gesta constiterit et fructuum ratio et dampni quod irrogatum apparuit haberi possit.

Idem. Si creditore priusquam ei satisfieret pignus distrahente non pro solutione emptor comparavit successor eius de superfluo non emptoris heres qui rem possidet conveniendus est.

De luitione pignoris. Imperator. Rubrica.

Cum pro parte heres extitit nisi totum debitum exsolvat suam portionem ex pignoribus recipere non potest.

Idem. Intellige certus uincula pignoris durare personali actione submota.

Idem. Si reliqua debita quantitate uel rebus in solutum datis siue custitis compensatione probatis ei contra quem supplicas satis factum esse, aditus praeses prouinciae probaueris, uel si quod residuum debetur obtuleris, ac si non acceperit deposueris consignatum, restitui tibi res pacto pignoris obligatas prouidebit, cum etiam edicto perpetuo actione proposita pecunia soluta creditori uel si per eum factum sit quominus solueretur, ad reddenda ea que pignoris accepit inuitum satis euidenter urgeri manifestum est.

Si unus ex pluribus heredibus creditoris uel debitoris partem debiti soluerit uel acceperit. Rubrica.

Imperator. Manifesti et indubitati iuris est defuncto creditore multis relictis heredibus actionem quidem personalem inter eos ex lege xii tabularum diuidi, pignus uero in solidum unumquemque tenere.

Idem. Actio quidem personalis inter heredes pro singulis portionibus quesita scinditur. Pignoris autem iure multis obligatis rebus quas diuersi possident, cum eius uendicatio non personam obliget sed rem sequatur, qui possident tenentes non pro modo singularum rerum substantie conueniuntur, sed in solidum, ut uel totum debitum reddant uel eo quod detinent cedant.

Si pignoris conuentionem numeratio pecunie secuta non sit. Rubrica.

Imperator. Si pecuniam asseris non esse numeratam atque ideo frustra cautionem emissam et pignus datum probaturus es, etenim expediri potest: nam intentio dati pignoris neque reddite pecunie non aliter tenebit quam si de fide debiti constiterit. Eadem ratione siue tu actor fueris siue possidente pignus aduersarius tuus agere ceperit.

Idem. Sicut nunc asseueras, nil creditor numerauit uxori tue que pignus dedit, sed manente creditore sit cautionem mendacii, scriptura contra fidem ueritatis obligari non potest.

De iure dominii impetrando. Rubrica.

Imperator. Dominii iure pignora possidere desiderans et nomina debitorum quos in solutione cessare dicis exprimere et an sollempnia peregisti significare debuisti, cum non ignores omnia bona debitoris que pignori dedit ut in uniuersa dominio tuo generaliter addicantur te impetrare non posse.

Idem. Si creditor pignus iure dominii a nostra serenitate possidere petierit et post formam rescripti aliquo anno usuras a uobis acceperit, beneficio impetrato recessisse uidetur.

Idem. Vetustissimam obseruationem que nullatenus in ipsis rerum claruit documentis penitus esse decreuimus amputan-

dam nimis magis creditoribus remedium corrigendam esse censemus. In pignoribus quae iure dominii possidere antiquitas creditoribus concedebat, scriptio publica et annus luctuosus antiquus introductus fuerat; pignus autem publice proscribi neque luctuosus neque infinitum modo ex verborum recitatione audivimus. Sancimus itaque, si quidem creditor suo pignori ... si quidem in pactione cautum est quemadmodum debeat pignus distrahi, sive in tempore sive in aliis conventionibus, ea observari pro quibus inter debitorem et creditorem conventum est. Cum autem nulla pactio intercesserit, licentia dabitur feneratori ex denuntiatione vel sententia iudiciali post biennium ex quo attestatio missa vel sententia prolata est numerandum eam vendere. Cum vero nemo est qui comparare eam maluerit, et necessarium fuerit creditori saltem eam iure dominii possidere, in hoc casu hanc esse observandam censemus, ut sive sit praesens debitor, denuntiatio ei scilicet post biennium mittatur, sive ... abfuerit, tribunal praesidale creditor petat et iudicem festinet certiorare, quatenus ille eum requirens certo tempore super hoc ab eo statuendo fiat debitori manifestum per apparitionem iudicis quod a creditore petitum est, et certum tempus statuatur, intra quod si fuerit inventus debitor qui pecunias debitas creditas accepit, debet debitum offerre et pignus recuperare. Sin autem nullatenus fuerit inventus vel ... tempus diffinitum, licentia ei dabitur se manifestare et offerre pecunias, et pignus a pigneraticia liberare. Sin autem in tempore statuto vel minime fuerit inventus vel creditam pecuniam totam offerre noluerit, tunc creditor adeat culmen principale et precibus porrectis iure dominii habere eandem rem petat, habeatque ex divino oraculo eam in suo dominio. Et postquam hoc fuerit subsecutum, pietatis intuitu habeat debitor intra biennium tempus in suam rem humanum regressum ex die sacri oraculi numerandum, et liceat ei creditori qui iam dominus factus est offerre debitum cum usuris et damnis quae creditori illatis; quorum tamen quantitatem creditor debet suo iuramento manifestare, et suum pignus recuperare. Sin autem biennium fuerit elapsum, plenissime habeat rem creditor, idemque dominus iam irrevocabilem factam. Sed si quidem minus in pignore, plus in debito inveniatur, in hoc quod noscitur abundare sit creditori omnis ratio integra. Sin autem ex contrario parte quantitas equa inveniatur, sine omni dubitatione totam rem ante pigneratam retineat. Sin autem minus quidem in debito, amplius autem fiat in pignore, tunc in hoc quod debitum excedit debitori omnia iura nostra lege integra servabuntur, creditoribus quidem feneratoris non suppositum, aliis autem

De exceptionibus sive praescriptionibus. Rubrica.

Debitores ...

[illegible]

debitoris creditoribus vel ipsi debitori servatum, et ne ex hoc difficultas aliqua fiat, licentia datur creditori seu domino existimationem superflui debiti creditori debitoris tantum competenti cautela in eum exponenda offerre. Sin vero creditor per quem dominium hoc possideat vendere hoc maluerit, liceat hoc ei quidem facere. Si quid autem superfluum sit, debitori servare. Cum autem dubitatio exorta fuerit pro venditione utpote viliori pretio facta, sacramenti religione creditor praestare compellatur, quod nulla machinatione nullaque circumscriptione usus est, sed tanti vendidit rem quanti potuit venire, et hoc tantummodo reddi quod ex iureiurando superfluum fuerit visum. Sin autem ex iureiurando minus habuisse creditor inveniatur, in residuo habeat integram actionem. Existimatione autem pignoris donec apud creditorem eius eiusque dominium permaneat, sive amplioris sive minoris quantum ad debitum quantitatis est, iudicialis esse volumus disceptationis, ut quod videtur super hoc statuat. Hoc in existimatione pignoris obtineat.

De pactis pignorum et de commissoria lege in pignoribus rescindenda.

Imperator. Cum pactus es ut si intra certum tempus pecuniam quam mutuo accepit solvisset, cessurus sit creditoribus hypothecae venditionem non exercet, sed id comprehendit quod iure suo creditor in adipiscendo pignore habiturus erat communi. Itaque iure creditor hypothecam vendere.

Idem. Si fundum non minus quam vendidisti emptori ab alio mota proprietatis quaestione alterum fundum per eius evictionem et pignoris hypothecae vel titulo emptionis instrumentis ea lege dedistis, ut quem secundo loco tradidisti suis, quem vendidisti evictus non fuerit, obtineas. De hoc contra eum qui moverat quaestionem lata sententia emptori parata securitate, contra eum quod obligaverat restituendum conventionis fidem implere sine negotio integrum esse praeses iubebit.

Idem. Quoniam inter alias captiones praecipue commissoriae pignorum legis crescit asperitas, placet infirmari eam et in posterum omnem eius memoriam aboleri. Si quis igitur tali contractu laborat, hac sanctione respiret, quae cum praeteritis praesentia quoque depellit et futura prohibet. Creditores enim re amissa iubemus recuperare quod dederunt.

De exceptionibus seu praescriptionibus. R[ubrica].

Imperator. Debitores quidem hereditarii iure civili pro portione hereditaria antiqua lege obligati sunt, sed si heres creditoribus omnem pecuniam exsolvisti, quibus nomine praestitum testator in divisione adscripserat, doli mali exceptione adversus alios agentes tueri te potes.

[illegible]

Si quidem [illegible]

Idem. Pro portione dubitans a qua dominium ad te pertinere dicis si iudicatum non est, accedens dirigere potes. nam exceptio rei iudicate ei demum obstat, qui eius vel successoribus eius inter quos egit iudicium super ea pronuntiatum est.

Idem. Adversus fratrem tuum qui dum tutorem legitimum tutele iudicio si expertus non es, proposita actione consistere nec timens exceptione pacti si eo fraudem dolumque admissum probare potes. nam replicatio doli opposita huic bone fidei iudicium facit et communem fraudem repellit.

Idem. Cum non dum sententiam finalem sed delatam allegatis, non est dubium omnes integras defensiones esse vobis.

Idem. Licet unde vi interdictum intra annum locum habeat, tamen exceptione perpetua ei subvenitur qui per vim expulsus post tempus possessionem auctoris eius manifestatur.

Idem. Si pactum intercessit, exceptione sine temporis prefinitione de dolo replicare potes.

Idem. Si ex maiore debiti quantitate minorem tibi solutam esse nec liberationem debitori tuo prestitisti, petere quod non probatur redditum, exceptionem pacti replicationem tuam adiuvans intentionem minime prohibens.

Idem. Prescriptionem peremptoriam quam ante litem contestatam sufficit opposuisse, in prius quam sententia proferatur, opponi licet.

Idem. Si quidem intentionem actoris per bone fidei conscientie nulla tibi defensio necessaria est. Sin vero de hac confitendo exceptione te munitum asseveres, de hac tibi agi convenit. Nam si etiam de intentione dubitas, hinc contestatione exceptionis tunc demum cum suam intentionem secundum asseverationem suam petitor probaverit, huic esse locum monstrari convenit.

Idem. Non exceptionibus actorem quibus reis auxilium tribuitur, sed ex causis replicationibus suam intentionem si quam habent muniunt.

Idem. Defensiones sive exceptiones ad intercessores extendi, quibus reus principalis integro manente statu munitus est, constat.

Idem. Si quis advocatus in exordio litis pretermissam dilatoriam exceptionem postea noluerit excipere, ad hoc opitulationem summotus in eo per severat, atque post steriter defensioni institit, unius libre auri condemnatione multetur.

Idem. Prescriptiones fori in principio a litigatoribus opponende esse legum decrevit auctoritas.

De litigiosis. Rubrica.

Imperator. Cum creditor pignus vendidit, non potest litigiose rei emptio fieri a creditori hoc debito iudicat ne venditio perficiatur.

Idem. Lite pendente actiones quem iudicium deducte sunt vel res pro quibus actor a reo detentis intendit in coniunctam

[illegible]

Non. Defensiones [illegible]

In aut. e. t. in coll. vij. § et hoc.

Litigiosa res est de cuius dominio causa movetur inter petitorem et possessorem iudiciaria conventione vel sacro principi oblatis et iudici insinuatis ac petitum fuisse reo cognitis. In aut. e. t. § et hoc.

Nunc si heres in litem victor extiterit rem ipsam cuius dominus esse apparet legatario praestet qui nichil consequetur si victus fuerit heres cum litis eventus videatur ei [illegible]

personam vel ex ea in aliam donationibus vel emptionibus vel quibuslibet aliis contractibus minime transferri ab eo actore liceat tamquam si in fraudem fuerit lite inchoata committitur peragenda.

Idem. Quicumque rem litigiosam vel ambiguum cyrographum quodlibet denique mobile vel immobile fisco nostro vel potentiori sive aliis personis mutuo tamen sive tacito sive collusione legaverit vel fidei vel commiserit aut pro hereditate reliquerit: nullam fiscus noster vel alia persona licentiam habeat iurgiorum. nec iudicium subeat. sed estimatio litis inferatur praestanda his quibus actiones vel res litigiose relicte sunt. eisdem litem ipsi heredes peragant suarum actionum periculo ea que litigiosa relicta fuerint vendicantes quod et de cyrographis placet ut heredes relictorum fisco vel aliis personis presentem pecuniam numerent et in iudicio eos quos obnoxios existimant persequantur.

Idem. Censemus ut si quis lite pendente vel actiones vel res quas possidet ad alium transtulit sive scientem sive ignorantem vitio litigiosi contractus subiaceat districtione quadam inter contrahentes observanda. ut si quidem sciens vel ad donationis vel ad venditionis seu alios contractus accesserit cognoscat se compellendum non tantum rem reddere sed etiam pretio eius privari. non ut lucrum cedat ei qui rem alienavit. sed ut etiam alia tanta quantitas ab eo fisci viribus inferatur. Si autem ignorans rem litigiosam emit vel per aliam speciem contractus eam accepit. tunc irrita rei alienatione facta pretium cum alia tertia parte recipiat. iustum est enim propter dolosam mentem et absconditam machinationem cum non emptori manifestaverit rem in iudicium deductam fuisse tertia parte pretii sicut iam disposuimus eum puniri. talis videlicet pena non solum in aliis contractibus sed verum etiam in donationibus porrigenda. ut vera estimatione facta cum pretii datio non est rem ad alium transferendam mulcetur. omnibus in istis que super hoc constituuntur nullam vim obtinentibus. Exceptis videlicet huiusmodi scilicet dispositionibus his qui nomine dotis vel ante nuptias donationis transactionum aut divisionis rerum hereditariarum fiunt vel pro legati vel pro fideicommissi causa tales res vel actiones declinaverit.

De contrahenda et committenda stipulatione.

Imperator. acceperunt. Licet epistulam quam libello inseruisti actitum non sit stipulatum esse cum caveatur tamen si res inter presentes gesta est credendum est precedentem stipulationem acceptam vocem spondentis secutam esse.

Idem. Si filie tue quam in potestate habebas pecuniam dari stipulatus es patiam obligationem excedere non prohiberis.

VII.

Nuda pollicitatio.

Item. Si cum tuam pecuniam
crederes, accommodato nomine
tuam stipulo in personam eius
absentis directa est cum indubi
sit actum, ex verborum concepti
one intelligis superfuisset rei
et obligationem, ac per ea si pecu
niam a debitore tuo Julianus
exegit, eam quoque solutionem rat
am habuisti, habes actionem ex eum
negotiorum gestorum actionem.

Idem. Secundum sensum domini
Ulpiani prefecti annone iuris
consulti amici mei ea que sti
pulata est cum moretur partem
dimidiam dotis cuiuslibet rel
inquere rectius est cum morere
tur eam partem dotis stipula
ta videtur.

Idem. Nuda pollicitatione et
ea que sepe constituta sunt
ad prandia que promissa fuerint ur
geri quamquam non semper iura
permittunt. Unum quoniam postea si tecum
pactum fecit quando ea res esset
dari stipulanti ad usuarum
tuarum promisisse personas hus
etiam obligationis post mort
am item extitisse condicionem
eius summe quem hac quoque sti
pulatione continetur peticionem
locum sanum convenit.

Idem. Scire debuisti que sub
transactione dari placita sunt cum
nec ista stipulatione subsecuta peti
posse.

Idem. Neque tutoris neque cur
atoris absencia quicquam stip
ulationi nocet cum et feminam
in minorem. xxv. annis absente
curatore stipulari posse non
ambigitur.

Idem. Non mortuum pra
refuum in possibilibus promiss
io est, post mortem autem eius
stipulatus recte solutionem
postulat.

Idem. Siquidem genere mortis stip
ulanti mortis vel cruciatus et
corporis et sinistris timore spop
ondisti, adversus expertem ex
cepcione proposita defendi potes.

Si vero nil tale perpetua acta actio
nis instituere vel futuri pretex
tu non ob turpem sed probabilem
causam huiusmodi stipulatione promissio
non infirmatur. Cum autem
ob non instituendam accusatio
nem criminis pecunia promis
sa sit, cum de huiusmodi causis pacisci non
liceat peticio denegatur.

Idem. Omnes stipulationes et si
non sollempnibus vel directis
sed quibuscumque verbis consensu
contrahentium composite legibus
cognite fuerint habent firmitatem.

Idem. Scrupulosam inquisic
ionem utrum post mortem
an cum morietur vel pridie quam
morietur stipulatus sit aliquis
vel in testamento legati vel fidei
commissi nomine aliquid de
relinquerit penitus amputan
tes omnia que vel in quocum
que contractu stipulati vel pacti sunt
contrahentes vel testator in suo tes
tamento disposuit etiam si post
mortem vel pridie quam morie
tur scripta esse noscuntur ind
omnibus per tenorem contractus vel tes
tamenti valere precipimus.

Idem. Magnam legum vete
rum obscuritatem que per ta
bendarum litium maxime et

occasionem usque adhuc praebebat amputantes, sancimus ut si quis certo tempore facturum vel daturum se aliquid stipuletur vel quod stipulator voluit promiserit et addiderit quod si statuto tempore minime haec perfecta fuerint certam poenam dabit, sciat se minime posse ad evitandam poenam adicere quod nullus eum admonuit, sed etiam citra ullam admonitionem eidem poenae pro tenore stipulationis fiet obnoxius, cum ea quae promisit ipse in memoria sua servare non ab aliis sibi manifestari poscere debeat.

Idem. Veteris iuris altercationem decidentes, sancimus generaliter omnem stipulationem sive in dando sive in faciendo sive mixta ex dando et faciendo inveniatur et ad heredes et contra heredes transmitti, sive specialis heredum fiat mentio sive non. Cur enim quod in principalibus personis iustum est non ad heredes et adversus eos transmittatur? Et sic excutiantur huiusmodi stipulationes quae tantummodo in dando fuerant conceptae, cum et omnimodo heredes factum possint adimplere, subtili et supervacua scrupulositate explosa per quam putabant non esse possibile factum ab alio compleri quod alii impositum est, cum et paene similis omnium natura est, et facti omnes vel plus vel minus adimplere possunt, ne huiusmodi subtilitate cadat omnium voluntas.

Idem. Optimam rationem etenim frequenter in iudiciis versatam

satis humanum est saltem in praesenti dirimere, ne diutius rem nostram publicam molestare concedatur. In multis enim contractibus et maxime in feneraticiis cautionibus solitum est ascribi stipulationes per certos servos celebrari, sed quidam in devotione tenti ex hoc materiam altercationis acceperunt, et alii quidem non esse servum et adhibitum contendebant, alii vero non esse eius servum ad quem pertinere scriptura protestatur; et si non per servum sed inter praesentes celebratam esse fuerit scriptum, et hoc nimium dubitabatur, debere ostendi partes esse praesentes. Sancimus itaque satis esse utile in contractibus et servos adhiberi et praesentes esse personas dignitate excelsa vel mulieres quas naturalis pudor non in omnibus propria se manifestare concedit.

Censemus tales scripturas omnimodo sanam esse credendam, et sive ascriptus fuerat servus et ad quandam personam dicatur pertinere, credi omnimodo et servum adesse et fecisse stipulationem et eam esse scripto domino acquisitam, et non dubitari si servus praedicto fuerit vel eius domini fuerit pro quo scriptus est fecisse stipulationem, et si fuerint praesentes partes res acta esse dicatur, et hoc esse credendum, si tamen in eadem civitate utraque persona in eodem die manet in quo huiusmodi instrumentum scriptum est, nisi is qui dicit sese vel adversarium suum abesse liquidis ac manifestissimis probationibus et melius quod

VII. Ex stipulatione in pupillus si habet tu obligari eius non potest sine eo ... extraneo civiliter ... [illegible] ... naturaliter tamen ut ff. de nova. l. ... [illegible]

[illegible]

... sive per scripturam vel saltem per testes idoneos quinque dominos eius ex adverso minores ostenderit se vel actuarium suum eodem die civitate abfuisse, huiusmodi scripturas propter utilitatem contrahentium esse credendas.

Idem. Si quis spoponderit insulam cum moriebatur edificare stipulatori, impossibilis veteribus videbatur huiusmodi stipulatio. Sed nobis sensum contrahentium discutientibus iusta huiusmodi esse videtur, ut hoc videantur eos egisse, ut in capite quidem eum moriente obligatio immineat, aut heredibus eius donec ad effectum perducatur. Nemo enim ita stultus invenitur, ut tali animo faceret stipulationem, ut putaret posse tam edificium in uno hore momento extollere, vel eum qui moritur talem habere sensum quod ipse sufficiat ad huiusmodi operis complementum. Censemus itaque si quid tale evenerit heredes teneri ut faciant quod mortis tempore facere repromisit, hoc heredes eius adimpleant, cum spirans heredis mentione habita licet minime fuerit expressum. Quemadmodum enim si in dando fuit concepta stipulatio et ad heredes tamen transmittebatur, ita et in faciendo licet in mortis tempus colligatur, attamen ad similitudinem in dando concepte stipulationis et heredes obligantur ut non discrepet, sed in actiones suas fit lex nostra per omnia consecuta, nec aliquid in legatis similimodo relictis observare censemus.

De inutilibus stipulationibus. Rubrica.

Ex stipulatione in qua impubes sine tutore auctore spopondisti non es obligatus.

Idem. Licet antiquitus placuerit dotalia pacta ne liceret dotem non valere et stipulationes quibus pene irrogarentur ei qui divortium fecisset rata non haberi constat.

Idem. Ut inter absentes verborum obligatio contrahi non potest, ita alteri cuius iuri subiectus non est aliquid dari vel restitui nisi sua intersit nemo stipulari potest. Cum igitur defuncta in matrimonio filia tua superstitis filii nomine partem dimidiam dotis a marito dari, alteram vero partem nepoti tuo vel si in rebus humanis non esset Iuliano restitui per pactum convenisse proponas, pervenit autem morte nepote etiam stipulationem ad Iulianum factam ob absentiam non valuisse significes, ac propterea ex persona ac stipulatione tua, quod restitui cuncta iuxta pactorum tenorem providens rectius tu desideres super stipulatu tuo adire presidem provincie, ut examinatis ipsum allegationibus quantum constitit inter te tua iuxta placiti fidem dotis portionem Iuliano restitutam fuisse, omnimodo actionis effectum concludat contemplatione exacte equitatis.

Idem. Ex eo instrumento nullas vos habere actiones, quod contra bonos mores de successione futura interposita fuit stipulatio manifestum ...

[illegible]

... moriebatur promis ... Si quis insulam ... [illegible]

ut ... ff. de ob. l. stipulatio ista ... [illegible]

In auth. e. t. § si quis. t. coll. vj.

Hoc ita si pactum fuit specialiter unumquemque teneri in solidum et alter sit inops in solidum vel in partem vel ut id saltem ab alio petatur vel absens. Cum enim ambo adsunt per iudicem producuntur negocium quod commune examinatur in summa communiter instruitur quod fiet per administratorem si iudex sit delegatus. Certe si id non convenerit specialiter ex equo sustinebunt honus. Certe et si convenerint si tamen presentes ambo sint et ydonei simul cogendi sunt ad solucionem.

[illegible]

... eorum omnia que contra bonos mores vel in pacto vel in stipulatione deducuntur nullius momenti sunt.

Idem. Dolo vel metu adhibito actio quidem nascitur si subdita stipulatio sit per doli tamen vel metus exceptionem submoveri petitio debet.

Idem. Si avia vestra sibi et Eustochio quondam mutuam dedit pecuniam dari fuit stipulata nec ei actionis utilis subiecta non fuit inquieti potuit plane si ipse quod ei soli placeat in stipulationem suo nomine deduxit obligationem in eius etiam personam constitisse non ambigitur.

De duobus reis stipulandi vel promittendi

Imperator. Creditor prohiberi non potest exigere debitum cum sint duo rei promittendi eiusdem pecunie a quo velit et ideo si probaveris te conventum in solidum exsolvisse rector provincie iuvare te adversus eum cum quo communiter pecuniam mutuam accepisti non cunctabitur.

Idem. Ex pacto [illegible] debitas tuus pro dimidia neminem partem an in solidum singuli vos obligaveritis actio duo rei promittendi extitistis cum siquidem ab initio unusquisque pro parte sit obligatus egredi actus fidem non possit. Si vero in solidum electo suscepto actum non debeat.

Idem. Propter mutuam unam datam pecuniam alios reis promittendi factis ob non numeratam enim pecuniam obligationem remitti defectio postulas [illegible]

... iura refragantur.

Idem. Cum quidam rei stipulandi certos haberent reos promittendi vel unus forte creditor duos vel plures debitores haberet vel e contrario multi creditores unum debitorem et alii ex reis promittendi ad certos creditores debitum agnoverunt et persolutionem vel per alios modos quos in antiquioribus sanctionibus invenimus positos et nos ampliavimus vel forte ad unum creditorem quidam ex debitoribus devotionem ostenderunt vel cum plures essent creditores debitor qui solus existeret ad unum ex his vel quosdam debitum agnovit et querebatur si eis vel ei datur lima ad usus alios in devotionem suam exercere et quasi tempore emenso exactionem suam recusare vel quibusdam ex debitoribus debitum agnoscentibus vel in iudicio pulsari debent et alii ab omni contestatione repelluntur ob pietate suggerente videtur esse humanum semel in uno eodemque contractu qualicumque interruptione vel agnitione adita omnes simul compelli ad debitum persolvendum sive unus sive plures creditores sive non amplius quam unus. Sancimus quod in omnibus casibus quos noster sermo complexus est aliorum devotionem vel agnitionem vel ex libello admonitionem alios debitoribus preiudicare et alios prodesse creditoribus sic etiam quod devotio generalis et nemini liceat alienam in devotionem sequi [illegible]

Presente tamen utroque non permittitur intercessorem convenire priusquam reus inventus est minus ydoneus in totum sive in partem; absente autem reo presens intercessor iure quidem convenitur. Ipso tamen desiderante iudex diffiniat tempus intra quod debeat reum primo convenienduum si ipso in subsidium reservando; nam tamen sacro tempore compellitur fideiussor satisfacere cessis sibi actionibus a creditore, absque distinctione contractus et sine intercessione.

Non in casu v. ff. mandati e. si vero non oret e. si post creditam sac. constitutor tamen sequitur ut ff. de constituta pecunia l. i. et in constitutionem [illegible] accursius.

ex una stirpe unoque fonte unus effluxit contractus vel debiti causa ex eadem re apparuit actione.

De fideiussoribus et mandatoribus. Rubrica.

Imperator. Usuras ademptas propter bonorum [illegible] fisus est non enim propter debitorum quam retinuit creditoribus obligatus est, cum qui pro eo fidem suam astrinxerint iure pristino conveniri possunt.

Idem. Creditor qui pro eodem debito et pignora et fideiussorem accepit, licet si mallet fideiussorem convenire in eam pecuniam in qua se obligavit, quod et facit, deinde ius pignorum in eum transferre. Sed cum in aliam quantitatem eadem pignora vel ypothecas habet obligatas, non prius compellendus est transferre pignora quam omne debitum exsolvatur.

Idem. Non recte procuratores nostri fisci allegationes tue fides ab eis audire te noluerunt ex bonis fideiussoris que ad fiscum pervenerunt pecuniam repetentem, sed reum principalem convenire iusserunt, cum electio potius permittatur creditori. Sed cum tu duos fideiussores acceperis ydoneos et bonos, si alter ydoneus esse intelligis, te dividi actionem a quantitate partem competentem a procuratore petere debere, et actionum alium fideiussorem experiri. Nam licet significes adiectum in obligatione ut singuli in solidum teneantur, tamen nichil hoc rescriptum mutat condicionem iuris et constitutionem. Nam et cum hoc non adiciatur, singuli tamen in solidum tenentur, sed ubi non omnes sunt ydonei, in portione obligationis conveniuntur.

Idem. Novatione legitime perfecta debiti in alium translata personis, contractus fideiussores vel mandatores liberatos esse non ambigitur, si modo in sequenti se non obligaverunt.

Idem. Iure nostro est potestas creditori relicto reo eligendi fideiussores, nisi inter contrahentes aliud placitum doceatur.

Idem. Si pater tuus pro Cornelio cum pecuniam mutuam acciperet se non obligavit, frustra ex eo quod tabulas obligationis ut testis signavit conveniris.

Idem. Si creditor condicionem mandato adscriptam cum pecuniam in mutuum daret in accipiendis ypothecis non paruit, frustra te iudicio mandati convenit, cum non aliter te obligasse mihi significas quam si pignoribus contineretur obligatio.

Idem. Filius familias qui pro precio minus in venditione fundi fideiussit tenetur.

Idem. Etiam fideiussore obligationis pignoris actum fuerit, fideiussoribus hac actio non stringitur.

Idem. Si fideiussor seu mandator in usuras quoque obligatus est, iustam causam recusandi solutionem eas non habet. Et autem is qui cum alio fideiussit non solus conveniatur, sed dividatur actio inter eos qui solvendo sunt ante condempnationem ex or-

itidem postulari solet.

Idem. Cum alter ex fideiussoribus in solidum debito satisfaciat, actio ei adversus eum qui una fideiussit non competit. Potuisti sane cum fisco solveres desiderare ut ius pignoris quod fiscus habuit in te transferretur: et si hoc ita factum est, cessis actionibus uti poteris. Quod in privatis debitis observandum est.

Idem. Blanditus tibi est qui in tempore persuasit quod cum patro intervenientes hypothecae dixisti et hys vobis obligationem vobis creditori iam pridem receptum me

Pars rescripti Gordiani. Si Barsatonam latronem insignitas deductio inventurum se spopondisset aut exhibere compellendus est aut ad praefectum praetorio vel ad praesidem provinciae transmittendus est.

Idem. Mandati actio personalis est, quae sive nomine fideiussoris vel adversus debitorem seu heredes eius competit, praeses provinciae quae deberi competere perspexerit iubebit. Pignora enim quae stipulanti reo interea fuerint, ita demum ad vos transeunt, si sub nomine suo redemptione solutio celebrata est, vobisque mandatae sunt actiones. Quod si factum est, ita eas quoque vobis prosequentibus adversus possessores ex ordinaria iurisdictione idem vir clarissimus impertiet.

Idem. Liberum fuit antequam adversus omnes fideiussores lis contestaretur unum eorum eligere creditori, si modo ceteros minus idoneos existimaret et ac nunc post litis contestationem divisa

petitionem redintegrari iuris ratio non patitur.

Idem. Si indebitam pecuniam quasi ex causa fideiussionis obstrictus in cautionem per errorem deduxisti, tam doli mali exceptione uti quam condicere ut obligatio tibi accepto feratur potes. Non est autem dubium fideiussorem rei principaliter debitoris ad fiscum devotis fidem fiscus ob debitum restituendum fuit conveniri et solventi ...

Idem. Omissis quoque pignoribus fideiussorem a creditoribus utiliter conveniri, nisi in id quod ex hypothecis refici non potuit acceptum sit, explorati iuris est.

Idem. Si vitio pignus ob debitum obligatum non iusto pretio vendidisti, residuam quantitatem quam ex pretio eiusdem obtinere potuisses refundi tibi a fideiussore non iure reposcis.

Idem. Si alienam reo principaliter constituto obligationem suscepisti vel fideiussorio vel mandatorio vel quocumque alio nomine pro debitore intercessisti, non posse urgeri creditorem eum qui mutuam pecuniam accepit magis quam te convenire scire debueras, cum si hoc in contractu specialiter non placuit habet liberam electionem.

Idem. Sententia bonorum omnium ademptionem continente et rei damnati principalis intercessores eligendi creditori potestas non adimitur.

Idem. Sicut eligendi fideiussores creditor habet potestatem, ita

intercessorem postulantem cedi hypothece sive pignori obligata iure non prius ad solutionem nisi mandata super hac re fuerit persecutione conveniri urgentur.

Idem. Si ultra hoc quod accepit ea pecunia te mandatorem nomine intercessisse commemoras, datur te scripsisti presumptione ex hoc quod ultra mandatum tuum nummatum ea te nichil exigi patietur.

Idem. Reos principales vel mandatores simpliciter acceptos eligere vel pro parte convenire vel eum satis non facientem contra quem egeras primum post alium reum, cum nullus de his electione liberetur.

Idem. Fideiussoris quidem heres exemplo rei principalis tenetur, sed fidem utrisque succedat intercessionis obligatione finita velut principalis tantummodo debitoris heres conveniri potest.

Idem. Pignoribus datis a reo principali distractis nec per longi temporis intervallum nec residuum a fideiussore creditor petere prohibetur.

Idem. Sancimus si quis pro alio sponponderit quatenus eum intra certum tempus tradat vel certam quantitatem pecuniariam pro eo inferret et tempore statuto iam effluente non potuerit eum representare, non statim pecunias pro stipulatas inferre, sed competere quidem post temporis lapsum omnimodo penalem actionem, non autem statim summam pro qua fideiussor ... missus est persolvere, sed siquidem usque ad sex mensium spacium tempus statutum sit, aliud tamen ei indulgeri sancimus intra quod si possit personam exhibere et eam tradere, de pena sit liberatus. Sin autem amplius quam in sex mensium tempus ab initio constitutum est, tunc quantacumque temporis curricula data sunt, post tamen lapsum eorum semestres tamen has indutias, intra quas sit ei licencia personam et non pecunias reddere. Sin autem et secunda adiectio temporis excedat, tunc omnimodo penam pecuniariam persolvat.

Sed siquidem post statutum ab initio tempus completum invenerit reum pro quo convenitur, defendere liceat ei hoc facere, nisi pacti tenor ad hoc reclamaverit, si forsitan sine defensione facienda pro eo fideiussit. Sed si defensionem subierit, eam usque ad finem adimplere, nulla ei licencia concedenda in medio personam tradere et pecuniariam dacionem effugere.

Sin autem secundum effluxerit, nullo ei medio licencia concedatur nec ad defensionis venire presidium, sed omnimodo penam consequatur, nisi intra primum tempus quod statutum est reus principalis ab hac luce fuerit subtractus. Tunc enim penitus ab exactione pene liberum eum custodiri oportet. Quod si secundo tempore instante mortuus fuerit, nichilominus pena iam commissa a fideiussore exigatur.

Omnibus quam in fideiussores antiqua pena fuerunt obligati statuimus et in heredes pro utilitate eorum ...

obtinentibus.

Idem. Si fideiussor nullam cautionem faciat ostendens se fideiussorem exstitisse, presentibus autem tabulariis hoc confessus est quod in fide sua eum suscepit, dubitabatur a palestina advocatione utrum ne post duos menses liberetur quasi sine scriptis fideiussione facta secundum generalem edictalem subiunctionem pretoriane sedis, an utpote scriptura interveniente teneatur, et divisio alia introducebatur fideiussionis esse debere tam in publicis causis quam in privatis. Sancimus itaque nisi confessio talis exposita a fideiussoribus ex representatione personarum, licet attestatio super hoc processit, attamen adhuc sine scriptis esse fideiussionem videri, et in causis privatis estimari, et duobus mensibus effluentibus ab huius nexu fideiussores liberari, nisi inter certum tempus data est fideiussio: tunc enim in tantum ea extendi in quantum etiam attestatio fuerit expressa. Sin autem in publicis causis intervenerit, tunc omnimodo attestationem pro scriptura haberi, multis rerum privilegiis propter publicas necessitates publico iuri prestitis non abrogatis, et nos huius prerogativam ei condonare.

Idem. Generaliter sancimus quemadmodum in mandatoribus statutum est ut contestatione contra unum ex his facta alter non liberetur, ita et in fideiussoribus observari. Invenimus enim et in fideiussorum cautionibus plerumque ex pacto huius causam esse prospectum, et ideo generali lege sancimus nullo modo electione unius ex fideiussoribus vel ipsius rei alterum liberari vel ipsum reum fideiussoribus vel uno ex his electo liberationem mereri, nisi satisfactum fiat creditori, sed manere ius integrum donec in solidum ei pecunie persolvantur vel alio modo ei satisfiat. Idemque in duobus reis promittendi statuimus, ex unius rei electione preiudicium creditori adversus alium non concedentes, sed remanere et ipsi creditori actiones integras et personales et ypothecarias donec per omnia ei satisfiat. Si enim pactis conventis hoc fieri conceditur, et in usu cottidiano semper hoc versari aspicimus, quare non ipsa legis auctoritate permittatur, ut nec simplicitas supplicantium decipiatur, ex qua iam quippe posset ius creditoris minui?

De novationibus et delegationibus

Imperator. Delegatio debiti nisi consentiente et stipulanti promittente debitore iure perfici non potest. Nominis autem venditio et ignorante vel invito eo adversus quem actiones mandantur contrahi solet.

Idem. Ex certa pecunie credite actio inefficax dirigitur si delegatione persone rite facta iure novationis vetustior creditus evanuit.

Idem. Si delegatio non est interposita debitoris tui, ac propterea actiones apud te remanserunt, quamvis creditori tuo adversus eum solutionis causa mandaveris actiones

...nes. Tamen antequam lis contestetur vel aliquid ex debito accipiat vel debitori tuo denunciaverit, exigere a debitore tuo debitam quantitatem non vetaris, et eo modo tui creditoris exactionem contra eum inhibere.

C. Sed si delegatione facta iure novationis tu liberatus es, frustra vereris ne eo quod quasi cliente suo non faciat actionem ad te periculum redundet, cum per verborum obligationem voluntate novationis interposita debito liberatus sis.

Idem. Non abstulit tibi procurator tuus actionem suam, ei mandasses ad exactionem pecuniae quam hi tibi debebant contra quos supplicas, parte accepta de reliquo eos liberavit, cum neque contra voluntatem tuam novationem facere neque in eo quod non solvebatur eos liberare potuit.

Idem. Si pater tuus, cui te successisse proponis, creditori Alexandro suscepto nomine etiam pecuniam dari postulanti spopondit, licet per improbitatem Alexandri satis ei non fecit, tamen summe repromisse minus improbe solutio denegatur.

Idem. Nec creditoris creditori quisquam invitus delegari potest.

Idem. Si solvere tibi pecuniam delegatus Eucarpus dare spopondit vel debitum constituit, tuo nomine convenire potes; alioquin adversus eum experiri per chirographarium debitorem tuum et frustra conaris.

Idem. Novationum nocentia corrigentes volumina et veteris iuris ambiguitates resecantes sancimus: si quis vel aliam personam adhibuerit vel mutaverit vel pignus vel quantitatem augendam vel minuendam esse crediderit vel condicionem vel tempus addiderit vel detraxerit vel cautionem minorem acceperit vel aliquid fecerit ex quo veteris iuris conditores introducebant novationes, nihil penitus prioris cautelae innovari, sed anteriora stare et posteriora incrementum eis accedere, nisi ipsi specialiter remiserint quidem priorem obligationem et hoc expresserint, quod secundam magis pro anterioribus elegerint. Et generaliter diffinimus voluntate solum esse, non lege novandum, et si non verbis exprimatur, ut sine novatione, quod solito vocabulo anovatheτos dicunt, causa procedat: hoc enim naturalibus inesse rebus volumus et non verbis extrinsecus supervenire.

De solutionibus et liberationibus. R[ubrica].

Imperator. In potestate eius fuit qui ex pluribus contractibus pecuniam debet tempore solutionis exprimere in quam causam dedit (al. reddit).

C. Sed si debitor id non fecit, id convertitur electio ad eum qui accepit.

C. Si neutrius voluntatem specialiter expressit, prius in usuras id quod solvit, deinde in sortem accepto feretur.

Idem. Liberari fideiussores quotiens fiscus tam creditori quam debitori vel ex diversis stationibus succedit, certum est, quod in tua persona procuratores mei custodiant.

Idem. Si cum filius vobis in peculii administrationem haberet in uitiam pecuniam ab eo accepisti, eique eandem pecuniam ante peculium vel pretium quam ademptum cognosceres solvisti, ea solutione liberatus es.

Idem. Nichil interest utrum tu creditori pecuniam mutuam solvas, an eius voluntate fuerit numerata. Fiat enim ex eo quod creditor in statum cessit per talem ... vita redderetur: evacuate obligationis iure separatur quiete.

Idem. Nulla tibi actio sub creditorem alienum nec actio superest eo quod debitam quantitatem ei offerens vos obligationis iure exsolvi desideras cum ab eo te nomen comparasse non suggeras. Licet solutione ab alio nomine debitoris facta evanescere soleat obligatio.

Idem. Si in te preter tuum eos quos debitores esse dicebas, non de dubia lite transactio facta est, sed pretio non recuperata universum se recepisse cavit, nec de superfluo eos quos tibi obligavit per acceptilationem liberavit, nec donationis causa id factum est, exuberantis debiti integra ei repeticio competit.

Idem. Eius quantitatis cuius petitionem racio compensacionis excludit usuras non posse repeti manifestum est.

Idem. Usuras que quotannis in urbe numerande sunt, promittere alio loco dependi, nisi ex iusta causa exemplo, minime sunt.

Idem. Obsignacione totius pecunie debite sollemniter facta liberacionem contingere manifestum est. Sed ita demum oblacio debiti liberacionem parit, si eo loco quo debetur solucio fuerit celebrata.

Idem. Successores eius qui maior xxv annis in solutionem pro debito iure mancipia dedit, habere revocare non posse constat.

Idem. Cum maritum tuum creditoribus tuis minor xxv annis constituta velut ex causa debiti aliquas accepisse quantitates, nec tamen te consensum prebere modo asse significes, nullum tibi potuit preiudicium fieri, nisi factam solutionem post maiorem etatem ratam feceris.

Idem. Invito vel ignorante creditore qui solvit alium non se liberat obligatione. Quod si hoc vel mandante vel ratum habente eo fecerit, non minus liberationem consequetur quam si eidem creditori solvisset.

Idem. Si obligatum ex causa mandati non per stipulationem factam novacione per acceptilacionem liberasti, eo tamen receptam ex eadem causa debitam quantitatem falso scripsisti, figmento veritatis extingui non potuit obligacio.

Idem. Pecunie solute professio collata instrumento maiorem rei geste probationem continet quam si cyrographum accepte mutue pecunie fuerit redditum.

Idem. Quod debitori tuo cyrographum redditum contra voluntatem tuam asseveras, michi deinde tuo ... argumentum ...

In aut. de fideius. § quod autem coll. i.

Hoc si debitor in pecunia vel alia re mobili solvere nequeat, tunc enim res immobiles meliores quas debitor habet solvi potest facta per iudicem subtili eius rei examinatione, ut rem probatam et debitori solvere et creditori liceat petere praestanda creditori cautela que debitori sit possibilis, quod est in dicta actione. Ac si creditor paratus sit emptorem rei praestare, contra debitorem cautela arbitrio iudicis praestita rem distrahere ut satisfaciat creditori.

...tis iure perditis hanc obligationem tibi probanti eum pro his fideiussoris actionem minime consecutus iudex absolutionem iure debiti compellet.

Idem. Cum actio sumptis ... a mutuam pecuniam in solutum nolentem suscipere nomen debitoris tui compelli iuris ratio non permittit.

Idem. Manifesti iuris est tam alio pro debitore solvente quam rebus pro numerata pecunia consentiente creditore datis tolli praestatam obligationem.

Idem. Inquisitio veritatis tolli non potuit, quod chirographa que fecit procurator tuus recepta vel que restituta ab ipsius herede proponas cum subscriptione procuratoris significante quod mihi creditoribus debeatur, cum mihi probaveris creditoribus satisfactum et non iure pecunie ex ipsius contingentium negotium mandavit, ac proposuisse solutionem.

Idem. Si actore suo tam in mutuis dandis pecuniis quam debitis recipiendis preposito mihi quod suscepas eiusdem domino pro eo fecisti satis, instrumentum manente solutione celebrata nihil tibi nocere potest. alioquin enim solventem suo de actione dominum liberare se minime possunt.

Idem. Si, ut proponis, certa fuit pro pecunia sumpta creditoris sui indebitum compensare placuit, hoc secundum conventionis fidem praestitis de mancipio restituendo pacti tenor servandus.

Idem. Interest multum utrum ne spe future numerationis suscepisse te quam in instrumento continetur scripsisti, an acceptam minore quantitate tantum quantum leccio probat in scriptura conferri placuit. nam superiori quidem casu residui petitio debiti manet integra, posteriori vero consensu tuo transactionis firmitas stare convenit.

Idem. Incinctum, id est cancellatum, necne sit chirographum, veram solutionem semel debiti factam ei qui exigendi potestatem habet probatum nihil interest.

Idem. Si litterarum a Xenone missarum contemplatione quas ad Aristonem de numeranda tibi pecunia dederat recepisse scripsisti debitum ab Aristone mandato non impleto, cum petitio debiti maneat integra, nihil exactionem legitimam impedire potest.

Idem. Cum pro pecunia quam accepas secundum placitum Evandro te fundum dedisse profitearis, eius industriam vel eventum meliorem non ipsi proderit, nummum non postulatum sine minoris non distraxisti non iuste petis.

Idem. Solutionem asseveranti probationis onus incumbit. quo facto chirographum condere potest.

De acceptilationibus.

Imperator. Rubrica.

Nam tibi rescripsi posse apud iudicem queri an sollemnibus verbis tutoris auctoritate interveniente soror tua acceptilatione debitorem suum liberavit, quia etsi in repetenda pecunia quam exsolvit dum...

[illegible]

sa pars persecutionis ut ei uteris defensionibus competentibus.

Idem. Si donationis gratia novatione facta per acceptilationem praestitis liberationem omnis agendi via perempta est.

Idem. Per acquilianam stipulationem pacto subditam obligatione praecedente sublata et acceptilatione quae fuit inducta, perempta ei qui ex nulla causa tenetur postea omnis agendi via praecluditur.

De evictionibus. Rubrica.

Imperator.

Emptor hereditatis rerum a possessoribus sumptu ac periculo suo persequi debet. Evictio quoque non praestatur in rebus singulis cum hereditatem iure venisse constet, nisi aliud nominatim inter contrahentes convenit.

Idem. Quoniam si avus tuus cum filia donavit, de evictione eorum cavit, te posse adversus coheredes tuos ex causa stipulationis consistere ob evictionem pro portione sua hereditaria. Si nudo autem pacto interveniente minime donatorem hac actione teneri constat.

Idem. Qui rem emit et post possidet quamdiu evicta non est actorem suum propterea quod aliena vel obligata res dicatur convenire non potest.

Idem. Si praedium tibi pro soluto datum aliis creditoribus fuerat obligatum causa pignoris non est mutata. Igitur si hac ratione fuerit evictum utilis tibi actio contra debitorem competit. Nam huiusmodi contractus vicem venditionis obtinet.

Idem. Ex praediis quae mercatus es si aliqua a venditore obligata et necdum tibi tradita sunt ex empto actione consequeris ut ea a creditore liberentur. Id enim fiet si ad eum suis creditorem ex vendito actione pretium petentem doli exceptionem opposueris.

Idem. Non dubitatur et si speciali venditor evictionem non promisit re evicta ex empto competere actionem.

Idem. Auctore laudato si evicta est res fideiussorem et si agi causam ignoraverit conveniri posse evictionis nomine non ambigitur.

Idem. Emptor fundi nisi auctori aut heredi eius denuntiaverit evicto praedio neque ex stipulatu neque ex dupla neque ex empto actionem contra venditorem vel fideiussorem eius habet.

Cum si iudicio emptor non affuit aut praesens per iniuriam iudicis victus absente auctore vel fideiussore ad eius ex non habet regressum.

Idem. Si contra dominationem tibi possessionis quam bona fide emisse te allegas ab alieno movetur auctor heresve eius denuntiatione si quidem obtinueris heredis ad emissionem autem evictionem enim a venditore successoreve eius consequens est tua interest si in quo continentur praediorum eorum quae in rem emptam a te ut melior fieret erogata sunt.

[illegible]

Idem. Si fines agri venditor demonstravit et legem dixit ut eos neminem ingressurum, siquidem inde evincatur periculo sit actoris. quod si finibus suis quos demonstravit intra agrum vendidit lis finalis ad venditorem non pertinet.

Idem. Exceptione doli mali recte submovebis eum qui emptorem ab actore tuo fideiussorem acceperit si eius nomine controversiam refert qui proauctorem suam antequam tu emeres comparavit qui venditioni adeo consensum dedit ut se etiam pro evictione obligaverit.

Idem. Si in libertate evictus es fuus quem mercatus es sive cum comparares convenit ut si quod eius nomine relatum esset et si nec cum evictus esset praestares, partes presidis provincie quod tibi prestandum animadvertent restitui iubebit.

Idem. Si ob causam iudicati pignora capta sunt ex his auctoritate percipiendum ius fuit eaque de quibus complectimur mercatus es frustra ab ea que condemnata est vel que in eius locum successit eorum restitutionem quod eum quidem et si evictio eorum ab alio subsecuta fuisset adversus eos debuisse dari actionem precii solutione sufficiat proficiat meritissime rescriptum est.

Idem. Si vice possessoris venditori fuit filius eius idemque heres patris frustra quem movet fundi non patris sed suum eius possessor fuit ut de quo iure hereditario actori laudari potest controversiam movere non potest.

Idem. Si non iniuria iudicantis sed iuris ratione superatus es et pignus ob evictionem acceptum sollempniter persequi potes.

Idem. Super empti agri questione disceptabit preses provincie et si portionem alienam esse probatis et recognoverit expensas ad meliorandam rem vos erogasse constiterit habita fructuum ratione restitui vobis iubebit. nam super pro evictione portionis non eum qui dominium evicerit sed venditricem conveniri consequens est.

Idem. Si tantum quod tibi super eum quem comparasti movetur auctorem tuum certum fecisti nec aliam iudicis disceptationem eum quem emeras tradidisti, preses provincie in dampnum quod te tolerasse meministi medelam iuris adhibebit.

Idem. Si status super homine tibi venundato mota quod est sollempnibus que iuris admittit ratio impositis secundum libertatem fuit lata sententia potes de evictione eius si nesciens condicionem eius comparasti sine aliqua dubitatione auctorem vel eius fideiussorem heredes ve eorum convenire. quod si fuisse liberum sententia declaravit intelligis adversus venditorem evicti non posse.

Idem. Si obligata pignora vendidisti et longi temporis prescriptione solutum emptores tueri se possunt evictionis periculum timere non potes.

Idem. Si parentes vestri man

cipia, quae vendiderunt, quod dominium mota emptoribus adesse ac defendere eam non prohibemini. quod si eis hanc evictas instauratione litis ex persona vestra stipulationem non interposuistis, eius defendatur: empti sane iudicio pro evictione si conveniri ceperitis, nec vobis ut defendatis neque quam pro denunciatum proderit, intelligitis quatenus vosmet ipsos tueri debeatis.

Idem. Empti actio longi temporis praescriptione non submovetur, licet post multa spacia rem evictam emptori fuerit comprobatum. Si vis itaque quem te comparasse commemoras nunc in libertatem proclamat, interpellare venditorem sive successores eius debes ut tibi assistant, causamque instruant: quem si liberum esse fuerit pronunciatum, nec te conventionem remisisse periculum evictionis fuerit comprobatum, praeses provinciae si res integra est quanti tua interest restitui tibi providebit.

Idem. Cum tibi vim fundum venumdatum ab actore tuo proponas, si ex antecedenti obligatione quod debebatur iure solvisti stipulationem, quoniam subiectam emptionem de indemnitate propositae ipsius stipulationis conceptio esse commissa manifeste declarat.

Idem. Cum successores etiam venditoris pro evictione teneri possint, si velut obligata rei publicae Thesalicensium pignoris instituat iure pignoris quae comparasti ab auctoris heredibus quocumque gradu constitutis assistere negotio denunciatione sive praesentibus heredibus functus quae emisti fuerit evictus sive absentibus quanti tua interest rem evictam non esse tenentem non quantum pretii nomine dedisti, si aliud non placuit publice notum est.

Idem. Si post perfectam venditionem ante numeratum pretium rei venumdatae mota fuerit quaestio vel mancipia vendita proclament in libertatem, cum ipso litis tenetus immineat evictio, emptorem si satis ei non offeratur ad totius vel residui pretii solutionem non compelli iuris auctoritate monstratur. Unde cum pro parte pretii numerata domus quam emisti tibi velut pignoris iure obligatae, ne ad emptorem accederes denunciatum ab aliquo proponas, videtur tibi quae ex emptione veniunt praeses provinciae providebit.

Idem. Si tibi liberam sciens conditionem eius ignorans distraxit, ac nunc eam defecit in libertatem ac libera pronunciatur, adversus venditorem vel ex stipulatione duplae quantum in hanc deductum est, vel empti actione quanti interest convenire potes.

Idem. Si quis filium tuum vendidit postquam in rebus humanis exemptus est, cum evictionis periculum furtum sit ad te convenire non potest.

Idem. Si fundum sciens alienum vel obligatum comparavit Athenocles nec quicquam de evictione convenit, quod eo nomine dedit contra iuris repetit rationem. Nam si ignorans

deficio tuo iuris forma negligentis hoc rectum refingatur.

Idem. Emptori etiam uenditoris uim pacti non ambigitur, siquidem uobis pro rei proprietatem mota fuerit quod tamen prius quam uenditoris defensionibus uti potueris.

Idem. Si permutationis gratia per curatores quondam fratris tui mater tua dedit his que in eorum uicem accepit, postea quam ad defensionem fuerat denunciatum, uel tamen eorum non habet facultatem euictis questi insteteris eos conuenire posse ratio nis est.

Idem. Non ex eo quod duplo quia amne etiam mancipium comparauit euictionis nomine stipulatus est aliene rei scientia conuincitur, sine eo primo eius ex hoc lecturus ut male fidei emptor estimetur. Aliis itaque iudiciis si uis probare debes.

Idem. Heredem fideiussoris rerum pro quibus defunctus apud emptorem intercesserat pro uenditore scientem eius cui successit ex sua persona dominium uendicare non impedit. s. e

Iurisdictionis causa durante actione

Creditorem euictionem imperator non debere. R.

Cum iure creditori pignus sibi debitum producit obligatum, procurator eius uendidit, euictio non debetur, quia et priuato creditori eodem iure utitur nisi nominatim hoc repromiserit. a priuato fuit creditores si tamen fiscus in ius alterius creditoris successit et emptori non iusta fisci nomine mouetur controuersia, siue quia potior fuit cum uenundedit, siue quia infirmior, quam utique hoc pretaredem qui pignus iure uendit procurem secretis esse creditoribus.

Idem. Si a creditrice iure pignoris fundos obligatos pretium comparauit, euictis praediis ita demum petitionem aduersus creditricem iure habere potes, siue cum uendidit de euictione rei promisit, uel etiam dolo malo cum sciens prudensque esset res sine eius non esse eam patri tuo cui successisti uenumdedit. Nam sicut generis hoc creditus in solum creditorem uinculo euictionis non astringit, ita eum qui fraudem admisit uel decepit non excusat.

De patria potestate. R. ca. imperator

Si filium tuum in potestate tua esse dicis preses prouincie existimabit an audire te debeat. Cum diu passus sis ut pater familias res eius agi per eos qui testamento matris tutores nominati fuerint.

Idem. Eius quod in potestate patris agens hi uis ti dominium ad patrem tuum pertinuit ex ea que non acquiruntur.

Idem. Si filius tuus in potestate tua est res acquisitas tibi alienare non potuit, quem si pietatem patri debitam non agnoscit castigare iure patrie potestatis non prohiberis acriore remedio usurus si in pari contumaci

a preseuerauit eum neque presidi pro
uincie oblaturus dicturo sen
tenciam quam tu quoque dicta uolu
eris.

Idem. Congruencius quidem
uidetur intra domum inter
te ac filios tuos si que contro
uersie oriuntur terminari. Sed si
ita res fuit ut iniuriis eorum
ad iuris experimentum et ad iu
dicium prouocaueris, aditus preses pro
uincie sub disceptacione modo quo
pecuniariis consuetum exce
rnuit debebit ordinem iuris. Reu
erenciam autem debitam exhib
ere tibi filios coget. Si ita puer
tam ad inclemenciores iniu
rias improbitatem deprehende
rit lesam pietatem seuerius
uindicabit.

Idem. Filia tua non solum
reuerenciam, set et subsidium
uite ut exhibeat tibi rectoris pro
uincie auctoritate compellatur.

Idem. Abdicacio que greco mo
re ad alienandos liberos u
surpabatur et apokeryxis di
cebatur romanis legibus non
comprobatur.

Idem. Si maritus tuus licet
militans in patria potestate con
stitutus filium legitimis
suscepit nuptiis, eum in po
testate aui perseuerasse non ambigitur.

Idem. Liberos exemplo ing
enuorum filios suos post lib
ertatem ex legittimis nuptiis
natos in potestate habere non est
prohibitum.

Idem. Nec filium cuiquam neg
are ce[...] senatus consultum de partu
agnoscendo ac denunciat[...]

na. Item publicum edicto pre
torio propositum et remedium al
imentorum ad presidem maiori
tuenimo petendi non minore eius
monstratum iura manifeste
declarant.

Idem. Libertati a maioribus tantum i
pensum est ut patribus quibus ius
uite in liberos necisque potestas o
lim erat permissa eripere libertatem non licere.

De adopcionibus. Rubrica.

Imperator.

Hii qui in aliena sunt po
testate, uel is cum eo non
[...] nisi apud eum apud quem
plena legis actio est adoptari
possunt.

Idem. Impuberem quem ad ui
cem naturalis sobolis arroga
re desideras, suis qui sanguinis
necessitudine ei iunguntur
idem expedire apud presidem pro
uincie confirmauerint filium
habebis. Ita ut bonorum tuorum
quarta pars tam in postremo iu
dicio tuo quam si a te emancipatus
fuerit ei prestetur et super patrimonio
eius ydoneis fideiussoribus da
tis suo publico caueatur. Ne sub
copulande adopcionis optentu
in facultates eius que ei d[...]
enti permissione fuerant destin[...]
ruas. Et arrogacio ex in
dulgencia principis facta pro[...]
ualeat apud pretorem uel presidem
intimata ac si per ipsum uiteant
si quo facta esset.

Idem. Cum eum quem arro
gaueris habitum tantum e prestite
ris nec ullam ydoneam cautionem
prius indicis. i. quod non liberos

bes intelligis iuris auctem de iudicio tuo refragari.

Item. Adoptio non tabulis uel per tabellionem conficiendis sollemnium iuris ordine apud presidem solet copulari.

Item. Mulierem quidem que nec suos filios habet in potestate arrogare non posse certum est. Sed quoniam in solacium amissorum tuorum filiorum eorum privilegium tuum mulierem legitime eo iure obtinere animus uolis tuis sollemniter ea que annotamus et eum perinde atque si ex te progenitum ad fidem naturalis legitimi quod filii habere permittimus.

Item. Arrogationes eorum qui sui iuris sunt nec in regia urbe nec in provinciis nisi ex rescripto principali fieri possunt.

Item. In adoptionem quidem a bene emancipatis recte dato aditur non mutatur patria ac per hoc ius originis in honorum ac munerum obsequio pro adoptionem non minus prospicis.

Item. Adoptatum uice exheredatio modo emancipatione sollempni separare familia pater adoptiuus minime prohibetur.

Item. In adoptionem per emancipationem potestate filiam libere dante minus proximus adoptare non prohibetur. Nam sui iuris arrogatio feminae nisi ex nostro rescripto nunquam procedit.

Item. Cum in adoptiuis filios qui filii familias constituti a patre naturali dantur antiquo sapientie incidit quedam dubitatio si oportet talem filium si patris a naturali preferatur ... testamentum de inofficioso accommodare. Papinianus quidem negat, Paulus autem sine effectu delinquit, Marcianus uero distinguit, ne ex hac causa utriusque parentis perderet successionem naturalis quidem uoluntate ei cum uenitis adoptiui propter egestatem quam forte habebat ... aliud uicium erat exceptum si enim post patris naturalis obitum pater adoptiuus per emancipationis modum intra adoptionis tempus dissoluit nulla spes ei remanebat neque ex patris uoluntatem quia mortis eius tempore in aliena familia fuit constitutus, neque ex adoptiuum patrem quia per emancipationem eius familie exemptus est. Hoc talem dubitationem decidentes et tale uicium sentimus per adoptionem quidem ad extraneam personam factam iura naturalis patris minime dissolui sed ita eum permanere quasi non fuisset in alienam familiam translatus. Sed enim tanta fragilitas est adoptionis ut possit in ipso die et filius fieri et extraneus per emancipationem inueniri quis patiatur iura patris naturalis nexu diuino copulata ludibrio defraudari, cum in hoc casu et ... filio ex iure ueteri datur ... cia ... in alienam familiam non cogitur ...

quod iam disposuimus. cum ad extraneam personam filius per adoptionem transfertur, maneant integra iura sive ad inofficiosi querelam sive ad omnes alias successiones sive ab intestato sive ex testamento, que tibi defuncte ut et ipse possit petere patri naturali et ab eo naturalia debita percipere.

Sin vero pater naturalis avo materno filii sui vel si ipse fuerit emancipatus et avo paterno vel proavo simili modo paterno vel materno filium suum dederit in adoptionem, in hoc casu quia in unam personam concurrunt et naturalia et adoptiva iura, maneat stabile ius patris adoptivi et naturali vinculo copulatum et legitimo adoptionis modo constrictum, et ad eum solum respiciat filius cui eum et natura aggregavit et lex per adoptionem assignavit, et paternam suam in hac specie procedat, et ad eum tantummodo filius adoptivus spes totas extendat et non patris naturalis successione molestare concedatur, sed tantum ita per avita tantummodo successione protegatur, eique acquirat que possunt acquiri et per eum ei soli patri intelligatur quem lex fecit et natura non reliquid. neque enim [illegible] civilis (?) locum esse in hoc casu invenimus, ubi nullus deminutionis suspicio potest aliquam sibi vendicare licentiam, sancita et paterna affectione hec omnia resecantes, sed hec maneant integra nisi av[us]

[ado]ptivus emancipatum fecerint filium adoptivum. sic enim necesse est tantum ad patrem naturalem eum redire, cum emancipationis interveniente adoptio in quacumque persona facta solvatur.

Sed ne articulum adoptionis in extraneam personam facte sine lege relinquamus, sancimus tantum adoptivo, id est extraneo, si voluerit nichil ex testamento suo relinquere, sed quicquid ei relinquentis hoc liberalitatis sit non legittimo vinculo astrictus. Cum enim post omnia nature sue filium aggregavimus, manifestissimum est quod et acquisitiones omnium rerum que ad filium familias pervenerint secundum leges nostras non adoptivo extraneo patri sed naturali usque ad modum ususfructus pervenient et remaneant in sacris patris naturalis. cui per imaginariam quandam ei nova affectio acquisita non pristine cognationis diminutione introducta est, siquidem rem remaneat in talia adoptione nulla interveniente emancipatione in his tantummodo per eum volumus adoptionem ut non successione ab intestato patris extranei adoptivi defraudetur, sed habeat accessionem fortune ex patris naturalis vel voluntate acquisitam. neque enim ex veteri iure cognationis nexus naturalis patris filio per adoptionem dissolvebatur, sed accedebant iura adoptiva ceteris reliquis ex iure naturali remanentibus sicut legittimus

erat familie adoptive, is naturalis fuerat cognatus. Quod enim natura iura possit abolere? cum videbatur ex antiquo iure patrem quidem habere adoptivum, matrem autem eam quam natura cognoscit. et ideo sancimus, et si habet huiusmodi filius iura integra nature, attamen iure status pater extraneus adoptivus decesserit intestato, habere eum etiam sui heredis ius in eius tantummodo successionem; unde etiam legitima iura ad familiam extranei patris adoptivi habeat, nec ipsa ad eum condicionem aliquam habeat, quam extraneus ita ad suam familiam invenitur.

Cum autem per emancipationem iura adoptiva fuerint dissoluta, tunc nullus ei penitus regressus ad adoptivum extraneum patrem, et si moriatur intestatus relinquatur, sed maneat tantummodo patrem naturalem cognoscens, tanquam non fuisset ab initio in adoptionem translatus. Que autem de adoptivis diximus, hec sancimus etiam de his qui ex Sabiniano senatus consulto ex tribus maribus fuerant ab extraneo adoptivi: nulla penitus in contrarium adoptivos et eos introducenda. Que in filio diximus in adoptionem a patre dato, hec et in filia et in nepote et in nepte et deinceps personis utriusque sexus in sacris constitutis extendimus, si tamen tempore mortis avi sui parentes eos vel eas non antecedant: si enim patres eos antecedant, nec imponitur necessitas avo aliquid nepoti vel nepti relinquere, manente omnia iura adoptiva eis intacta. Hec enim omnia et sicut de filio et filia et nepote et nepte et deinceps personis in sacris constitutis introducta sunt, ubi dubitabatur quid statuendum esset, cum duobus patribus, et uno ex natura, altero ex lege impositis. Ubi autem homo sui iuris constitutus per arrogationem ex augusta liberalitate sese dedit in adoptionem, tunc omnia iura patris adoptivi habeat intacta, cum ei nullum inter patres inducatur discrimen: sic suus heres adoptivus patri arrogatori familie eius aggregetur, et omnia que patri arrogatori ad filium arrogatum veteres legum latores induxerunt, intacta illibataque in eorum personis reserventur.

Item. Veteres circuitus in adoptionibus, que per tres emancipationes et duas manumissiones in filios aut per unam emancipationem in ceteris liberis fieri solebant, corrigentes sive tollentes, censemus licere parenti qui liberos in potestate sua constitutos in adoptionem dare desiderat, sine vetere observatione emancipationum et manumissionum hoc ipsum actis intervenientibus apud competentem iudicem manifestare, presente eo qui adoptatur et non contradicente, nec non eo qui eum adoptat.

De emancipationibus

Imperator. Rubrica.

Si lex municipii in quo ... pater emancipavit po...

litatem dedit cuivis iuris ut et alieni generis liberos suos emancipare possint. id quod a praefectum est suam obtinet firmitatem.

Idem. In emancipationibus liberorum necnon in donationibus non tam scriptura quam veritas considerari solet.

Idem. Non nudo consensu patria liberi potestate sed actu sollempni vel casu liberantur. nec causae quibus motus pater emancipavit filium sed actus sollempnitas queritur.

Idem. Nec avus neptem suam liberare a potestate cogitur: nec in cuiusquam iniuriam beneficia tribuere moris est enim.

Idem. Iubemus licere parentibus id est patri avo proavo seu proavo ceterisque ulterius per masculum sexum personas continua generis serie coniunctis filios vel filias quos habent in potestate propria id est filium filiam nepotem neptem vel ex filio pronepotem seu proneptem ceterosque itidem per masculum sexus personas continua generis linea sibi coniunctos per emancipationem vel absentes et peregre degentes vel in hisdem locis seu regionibus et civitatibus commorantes in iudicio vero non praesentes iuris sui constitui maluerint supplicationibus porrectis mereri super hoc divinum oraculum. hocque apud competentem iudicem ad cuius iurisdictionem actus emancipationis pertinet insinuare. super quae precibus a semet oblatis apud eum deponere ut hoc secuto et auctoritate precedente principali plenissimum robur emancipatio sortiatur. et persone in quas talis liberalitas collata est de aliena potestate quasi a parentibus ex emancipatione manumissi liberentur: ita tamen ut ipse indubitanter sub gestorum testificatione vel apud eundem iudicem vel apud alium quemlibet propositum parentum suam et voluntatem consonare vel ante preces oblatas et sacros apices promulgatos vel postea deposuerint. nisi infantes sint. qui et sine consensu etiam hoc modo sui iuris efficiuntur.

Idem. Cum inspexerimus in emancipationibus vanam observationem custodiri et venditiones in liberas personas figuratas et circumductiones inextricabiles et iniuriosa rapisinata quorum nullus rationabilis invenitur exitus: iubemus huiusmodi circuitu in posterum quiescente licentiam esse ei qui emancipare vult vel ex lege Anastasiana hoc facere vel sine sacro rescripto intrare competentis iudicis tribunal vel eos adire magistratus quibus hoc facere vel ex legibus vel ex longa consuetudine permissum est et filios suos vel filias vel nepotes vel neptes vel deinceps vel progeniem in potestate sua constitutam a sua manu dimittere et legitima iura omnimodo habere et si non specialiter hoc sibi servaverint et peculium donare vel alias res liberalitatis titulo in eos transferre et eas res quas acquirunt indignantur per usum

fructum sui iuris constitutionis modum detinere et omnia salva tantummodo quod damnum est observatione sublata.

De ingratis liberis. Rubrica.

Imperator. Filios et filias ceterosque liberos contumaces qui parentes vel acerbitate convicii vel cuiuscumque atrocis iniurie dolore pulsassent leges emancipatione rescissa damno libertatis immerite multare voluerunt.

De postliminio reversis et ab hostibus redemptis.

Imperator. Ex duobus captivis Sarmatiana nata patris originem ita secuta videbitur: si ambo parentes in civitatem nostram redissent. Quoniam enim iure proprio postliminium habere non possit que capta non est, tamen parentum restitutio reddet patri filiam. Quod si cum ab hostibus infectus fuerit, matris duntaxat condicionem que secum filiam duxit videtur necessario secuta. Nam fictio legis Cornelie que legittimos apud hostes defuncto constituit heredes ad eam que illic suscepta est non pertinet, cum eo tempore quo captus est civem fuisse probavisse existimatur.

Idem. Ab hostibus redempti quoad exsolvatur pretium magis in causa pignoris constituti quam in servilem condicionem videntur esse detrusi. Et ideo si nummi eo nomine expensi donatio intercedat, pristine condicioni eos redintegrari manifestum est. Proinde si ab hostibus redemptam post dissolutum veluti naturalis pignoris vinculum in matrimonium habere cepisti, manifestum est quod de statu eius seu liberorum communium debeas pertimescere.

Idem. Cum cognatos tuos necdum postliminio regressos affirmes, sed adhuc in rebus esse humanis, et bona eorum fraudibus diversis dissipari, interpellatus rector provincie providebit, cum sub observatione constitutionis qua stipulante servo publico satisdationem dederint.

Idem. Nec prohibet vos hereditatem eius quamvis incognitum erat ab hostibus interfectam an captam esse a filio adiri non potuisse, quoniam eorum bona qui in hostium potestate rediguntur eo demum tempore successionis iure acquiri possunt, cum captos apud hostes mortuos esse cognoscitur. Nec super facultatibus eius cuius incerta vita ac fortuna fuerit tamen fingi vel iudicium potuit. Et unde postea quam apud hostes matrem vestram fati munus implesse innotuit, tunc ei licentia permittitur agnoscendi bonorum possessionem successionis, non officientibus enim que perperam gesta sunt si priorem gradum obtinentis successionis compendium ad vos pertinet.

Idem. Cum non redemptum ab hostibus filium suum sed nullo precio ereptum a barbaris prefecto legionis dicas, postliminii ius locum habet et illico

e. si. ra. l. eo cor. ad multa capitula porrigitur quorum primum est an possit institui captus ab hostibus dum est captus. ut ff. de her. insti. illa institutio. et i. e. de h. erat questio nulla a. l. ista.

Ab hostibus capti in potestate hostium constituti an eis manet civis nec sit servus. ut ff. e. postliminium recipiunt. ut insti. quibus mo. ius pa. po. solvitur. et si quis captus ...

ingenuitati fuere reddita, cum praeses provinciae iubebit.

Idem. Cum et postliminii iure et communis utilitatis ratio exigat, ut si qui capti ab hostibus redemerunt, accepto pretio redemptos suae ingenuitati restituant, et proponas quod redemptorem tuum nomine esse oblatum pretium ante ullum ab alio recipere, praeses provinciae efficaci instantia compellet eum legibus obtemperare, et recepto eo quod pretii nomine dependitur, status securitate non inquietare.

Idem. Foedissimae mulieris negotia promovemur: cum igitur filiam tuam ab hostibus captam ac prostitutam ab ea quae eam redemerat ob retinendae pudicitiae cultum ac tuendam natalium honestatem ad te confugisse proponas, praeses provinciae, si filiae tuae adductam invitam ab ea quae sciebat ingenuam esse infectam cognoverit, cum huius persona indigna sit pretium recipere propter odium detestabilis quaestus, etiam si pretium compensatum non est, ex necessitate inexorabilis custodita ingenuitate natae tuae adversus flagitiosae mulieris turpitudinem tuam ea defensam esse praestabit.

Idem. Praeses provinciae ne ulterius in servitutis iugo detinearis curabit, qui pro sollertia sua parum ignorat magis suorum statum tueri, quos postea quam redemptores eorum pecuniam te esse significas, cum eos qui post redemptionem nascuntur nec pignoris quidem vinculo ob pretium quod pro eis datum non est teneri nullis auctoribus iustum est.

Idem. Captum ab hostibus filium praemortuo medio tempore lex Cornelia reversum simul postliminii tempore pristinis tempore quo capiebatur fuit suum facit heredem. unde si vice ex testamento ad te sive ab intestato successionem pristini patrimonii capto praesidem provinciae probaveris, restitui tibi res hereditarias iubebit, si non tamen postquam in eius es tempus effluxit quod tutum intentionem tuam temporis prolixitate conquiescere facit.

Idem. Sicut liberis captis ab hostibus et postliminio reversis status pristinus restituitur, sic servus domino. unde si haec cum in eius ministeriis ancilla pristinum fuit, nec commercio redempta est, reversa dominum vel eius successorem sequitur, qui per captivitatem hanc amiserit.

Idem. Si ubi in captum te ab hostibus commercio redemit Gabinus et eum vinculum pignoris superstitem remisisse probetur, non libertus effectus sed ingenuitati quam amiseras restitutus nullum filiis eius obsequium debes.

Idem. Ab hostibus capti et non commercio redempti sed virtute militum nostrorum liberati illico statum quem captivitatis casu amiserant recipiunt. Filii autem dominis suis restituentur. receptos enim eos non captos iudicare debemus, et militem ... enim defensorem eorum decet.

enim redimit precio auditur de precium offerendo sic igno ... intentis ... ut ff. e. in bello. et si quis servum. filius ... pro parte agi ... de lib. hoie. ex. l. ut ff. de lib. ho. ex. hi. l. ...

Si liberum nullum liber ... de lib. ... acc. sius ...

ut s. e. l. ij. sed intelligetur tunc demum sustibatur ... sino fuisset obligatus ... ut s. e. fodi dissimen l. sui ... statum pristinum per omnia ... eius cum ... gatur ut pretium reddere ut ff. de lib. ho. ex. l. ... lib ut dicta excusetur. s. filius non ... prefuit eum

tonasse nisi contrarium fuerit protestata. ut ff. de neg. g. ... g. nescimus. i. s. de neg. g. alimenta. concesso. in qn̄ti facere potest. ut ff. so. ma. l. et filios. accursius ...

se dedit hostibus. ut ff. de postliminio. si tibi boni viles fuit an ea soli affirmatio ei creditur. alioquin non. ut ff. de re mi. l. non omnis. § a barbaris. accursius.

Item non communicatur.

Idem. Si is qui ingenuam ab hostibus captam commercio redemerit eam matrimonio coniunxerit, dignitate nuptiarum et voto futurae iustae sobolis videtur pignoris titulo remisso reductos et natales pristinos naturales esse.

Idem. Ius postliminii filiam rebus humanis exemptam in aetate dum a servitutis necessitate per captivitatis casum fuit, eventu purgato rigore ad eius legitimam invitam hereditatem nisi tibi medii temporis fortuna quominus res maternas successione quesitas persequi possis iu|nam persequi patimur.

Idem. Si quis liber constitutus captus ab hostibus commercio redimitur, antequam restituatur, pro data pecunia successionis iure vendicare favore ingenuitatis potuit et ex ea possit pretium pro se datum exsolvere.

Idem. Commercio redemptae feminae filios licet ex suo medio susceptos tempore originem ingenuitatis iuxta ea quae benigne placuerunt recti pervenit.

Idem. Liber captus ab hostibus et commercio redemptus tunc demum cum pretium solverit vel hoc ei quicumque remittatur iudicio statum pristinum recipit. Quo genere munere futurum redimente, cum hoc actus non dei mercedes et iustitia repudianda cogitatur: voti recipiendi futurum cogitatio cum optabili condicione futurum illico muneratur restituit ita ut et cum libertis obsequium mutuum pro casu praestitum non excusetur, si pretii ratio itaque ratione ab hostibus redempto filio fieri repente ac de pretio quicquam tractare non convenit, dotem tamen ab eo debitam iure concesso recte postulas.

Idem. Ab hostibus captis et postliminio reversis pro his casu amissa quae in eadem causa quidem durant omnino directa, quae vero per usucapionem vel liberationem ex bonis subtracta vel finita actione non utendo esse videntur, intra annum utilem experientibus actione rescissoria restituuntur.

Idem. Si quos forte necessitas captivitatis abduxit, sciant, si non transierunt sponte, sed hostilis incursionis necessitate traducti sunt, ad proprias terras festinare debere, recepturos iure postliminii et ea quae in agris vel mancipiis seu aliis rebus ante tenuerunt, sive a fisco nostro possideantur, nec timeat quisquam alicuius accusationis moram, cum hoc solum requirendum sit, utrum aliquis cum barbaris voluntate fuerit forsitan an coactus.

Idem. Diversarum homines provinciarum cuiuslibet sexus condicionis aetatis, quos barbarica feritas captiva necessitate transduxerat, invitos nemo retineat, sed ad propria redire cupientibus libera sit facultas. Quibus si quicquam in usum vestium vel alimoniae impensum est, humanitati sit praestitum, nec maneat victualis sumptus repetitio, exceptis his quos bar...

a. di. r. i. l. si. in ff. ad de cri. l. iij. § ibidem. ac. solum. immo et aliud. ... advenerit tempus indutiarum quo casu non habet postliminium. ut ff. de postliminio. § indutiae. et l. non dubito. ... voluntate quia transfuge ut dixi non datur postliminium. ut dicta l. postliminium. § transfuge nec ei qui victus dedit.

in his quae ab eo adimi non possunt. ut arg. ff. de ret. ... restituetur. sic ergo indistincte redeuntur bo. fi. possessori sic dicta lex ff. de rei vend. ... et sequentibus ubi dicit sine repetitione expensas factas ... habuerat operas eius quod poterant et aliquid bene potuit hoc

bans vendentibus emptores esse docebuntur a quibus status sui pretium pro utilitate publica emptoribus equum est reddi. Neque enim damni consideratio in tali necessitate positis negari faciat emptionem. Decet redemptos aut datum pro se pretium emptoribus restituere aut labore obsequio vel opera quinquennii vicem referre beneficii, habituros incolumem si in ea nati sunt libertatem. Reddantur igitur ex his preiudiciis sub modo rationis nec fi... sumus quibus ut re postliminii etiam veterum responsis in quo cuncta servanda sunt. Si quis itaque huic precepto fuerit contumax obstitisse, auctor conductor procurator quidam se metallis cum pena deportationis non ambigat. Si vero possessionis dominus rem suam fisco noverit vendicandam, seque deportandum. Et ut facilis persecutio pervenire ad christianos proximorum locorum volumus his rei sollicitudinem gerere, curiales quoque proximarum civitatum placuit admoneri ut emergentibus talibus causis sciant legis nostre auxilium defendendum, ita ut moneant rectores unius si decem libras auri a se et tantundem a suis apparitoribus exigendas si preceptum neglexerint.

De infantibus expositis liberis et servis et de his qui sanguinolentos vel nutriendos acceperunt.

Imperator. Si invito vel ignorante te partus ancille vel adscriptitie tue expositus ... eripere eum non prohibens, sed restitutio eius non a fure vendicatis. Ita fiet ut si qua alendo eo vel forte ad discendum artificium iuste consumpta sunt restituas.

Idem. Unusquisque sobolem suam nutriat. Quod si exponendam putaverit, animadversioni que constituta est subiacebit. Sed nec dominus vel patronus repetendi aditum relinquimus, si ab ipsis expositos quodammodo ad mortem voluntas misericordie amica collegit. Non enim dicere suum poterit quem pereuntem contempsit.

Idem. Sancimus neminem licere sive ab ingenuis genitoribus puer parvulus procreatus sive libertina progenie sive servili conditione maculatus expositus sit eum puerum in suum dominium vendicare sive nomine dominii sive adscriptitie sive colonarie conditionis, sed neque his qui eos nutriendos sustulerunt licentiam concedi penitus cum quadam distinctione eos tollere et educationem eos privare sive masculi sunt sive femine ut eos vel loco libertorum aut colonorum aut adscriptitiorum habeant. Sed nullo discrimine habito hi qui ab huiusmodi hominibus educati sunt liberi et ingenui appareant et acquirant et in posteritatem suam vel extraneos heredes omnia que habuerint quomodo voluerint transmittant nulla macula vel servitutis vel adscriptitie

aut colonariae condicionis in urbe nec qui pro natis sua in rebus eorum hiis qui eos susceperunt vel susceperint pretendere cedendis. sed in omnem tam que romane iurisdictioni supposita sunt obtinere. neque enim eos qui ab initio infantes abiecerunt et mortis forte spem circa eos habuerunt victos constitutos. si qui eos susceperint hos ab se revocare conari et servili necessitati subiugare. neque hiis qui eos pietatis ratione suadente sustulerunt ferendi sunt denuo suam mutantes sententiam in servitutem eos retrahentes hiis ab initio hi cogitationem habentes ad hoc pervenerunt ne videantur quasi mercede certo ita pietatis officium gerere. hoc observantibus tam viris clarissimis presidibus provinciarum quam viris religiosissimis episcopis nec non officiis presidalibus et patribus et defensoribus civitatum et omni civili auxilio.

Quae sit longa consuetudo. Rubrica.

Imperator. Preses provinciae probatis hiis que in oppido frequenter in eodem genere controversiarum servata sunt causa cognita statuet. nam et consuetudo precedens et ratio que consuetudinem suasit tenenda est. et ne quid contra longam consuetudinem fiet ad sollicitudinem suam revocabit preses provinciae.

Idem. Consuetudinis ususque longevi non vilis auctoritas est. verum non usque adeo sui valitura momento ut aut rationem vincat aut legem.

Idem. Leges quoque ipsas antiquitus probata et servata consuetudo imitatur et retinet. et quod officiis curiis civitatibus vel collegiis perpetuum fuisse cognoscitur perpetue legis vicem obtinere.

De donationibus. Imperator. Rubrica.

Emptionis mancipiorum instrumentis donationis et traditionis et possessionem mancipiorum traditionem factam intelliges. et ideo potes adversus donatorem in rem actionem exercere.

Idem. Si nominis persecutionem in te mandatam procuratoris titulo donationis titulus fructus pretenditur qui debitori tuo hoc si exstitit consensum fuisse debitoris nactum. cum satis fiat actiones eo nomine tibi mandatas fuisse.

Idem. Spem future actionis plena intercedente donatoris voluntate posse transferri non immerito placuit.

Idem. Stipulationes per eum cui donata res non erat vel ab actoribus ipsius nomine celebratae minime tibi obesse non potuit.

Idem. Si donatio per epistulam facta non apparet. ubi tamen testamenti quoque liberalitas testatricis confirmata et fidei commissi continetur non ambigitur.

Idem. Nec ambigi oportet donationes etiam inter absentes maxime si eorum voluntate domino comprobationes hiis quibus donatum est nancisciantur validas esse.

[illegible]

Idem. Censualis quidem professio dominio preiudicare non solet, sed si in censum velut sua mancipia deferenti preiungi non tuo consensisti, donationem etiam in eum contulisse videris.

Idem. Si presides provincie non donandi voluntatem filiorum tuorum nomine predia in censum detulisse te manifestis probationibus cognoverit, quod fides veri suggerit statuet.

Idem. Legem quam rebus tuis donando dixisti sive stipulatione tibi prospexisti ex stipulatu actione, sive non, incerti iudicio, id est prescriptis verbis, apud presidem provincie debes agere ut hanc impleri provideat.

Idem. Nec ignorans nec invitus quisque donat. Unde si de hoc fundo non cogitasti cuius velut donationem consensisse continetur instrumento, maiores veritate rei quam scriptura vires obtinente intelligis de quo non cogitasti nec specialiter subscripsisti, nichil te perdidisse.

Idem. Cum de bonis tuis partem quidem penes te retinuisse, partem vero in eum quem in potestate habes donationis titulo contulisse commemores, non est incerti iuris in eum quam in sacris familie tue remanet destinationem magis prone voluntatis factam quam perfectam donationem pervenisse. Delegationes autem nominum me mancipatum tollare perfecta donatione actionem perficiunt.

Idem. Si filius tuus res ad te pertinentes sponse sue te non consenciente donavit, ad eam quod habibuit transferre non potuit.

Idem. Post rem propriam rebus necessariis divisis nemo prohibetur titulo donationis in alium transferre.

Idem. Si aliquid per epistolam donatum tibi probetur, brevitas scripture donationi, si hec recte facta probetur, nichil quicquam derogat.

Idem. Senectus ad donationem faciendam sola non est impedimento.

Idem. Eris alieni quod ex hereditaria causa venit non eius cuius donationis titulo possidet, sed tocius iuris successionis onus esse, cum neminem obligata predia per donationem consecuta es, supervacuam geris sollicitudinem, ne vel heredes donatricis vel eius creditores te vexare posse conveniret.

Idem. Sive emancipatis filiis res donasti sive in potestate constitutis et post sui iuris effecti ac tenentibus non ademisti, tamen blanditum non debes velut tres donatas ex penitencia licencat auferre. Sane si ea que in tua positis potestate donaveras post emancipationem contra tuam tenuerunt voluntatem, horum penes te dominium durare manifestum est, quidem nec tempore quo voluisti proprietatis potestatis sed quicquam queretur nec post invito te debet rebus tuis potuerunt.

Idem. Si avia vestra proprias res quamque per rationem factas titulo liberalitatis in eum contra quem preses fuisti contulit, quominus hec rata maneat quod ex origine patris vel avia vestri descenderunt

[illegible]

VII

Imperatores predicti.

Idem. Si donationis causa fundi actionem tibi remissam perpetuae

In supradictam gens sollicitudine.

Idem. Vice donatricis alio voluntate eius scribente in re sua donatio non habetur inutilis.

Idem. Constante matrimonio tuo dotem penes maritum tuum constitutam, aviae tuae tibi donare non potuit.

Idem. Cum res filio emancipato ea condicione ut creditoribus tuis solveret te donasse proponas, sive stipulatione vel in continenti habito pacto huic rei prospexisti, creditoribus quidem non esse eum ex placito nostro adversus te competit actio. Cum autem cuius certa lege donasti praedicta inducta cum hac actione ad placitorum obsequium urgeri secundum legem donationibus dictam convenit.

Idem. Si ea quae donaveras postea non placito quia acceperat donator [?] reducit, donationis antecedentis instrumentis actis sequentibus inductis obesse potest.

Idem. Si patri tuo heres non extitisti, ex facta ab eo liberalitate titulo donationis non posse inutilia lecti manifestissimi iuris est.

Idem. Donatio sive directa sit sive mortis causa instituta sive condicione faciendi ac non faciendi suspensa sive ab aliquo notato tempore promissa, sive ea donantium accipientiumve sententiis quantum ius sinit cognomina sub hac scilicet observatione ut quas leges indulgent actiones pactiones condicionesque contineat. Et si quis penitus [?] recipiantur si complacite sint vel revocantur si sint molestae. Cum conscribendis autem donationibus nomina donatoris ius actorum notariorum [?] occulte aut privatim [?] aut tabula aut quodcumque [?] materie tempus dabitur ut ab ipso vel ab eo quem fors miserit perscribatur, actis etiam intervenientibus annectendis quae apud iudicem vel magistratus conficienda sunt ubi hoc leges expostulant.

Idem. Si quis in emancipati patrimonium privati iuris fieri possit aut brevi rei quae donatur affectum fundum dedit conferendum, omne ius compleat instrumentis ante praemissis, quod ius per eum suum quem ydoneum esse constituit contingi placuit, ut per eum infantia acquiratur.

Idem. Data iam pridem lege statuimus ut donationes interveniente actorum testificatione conficiantur, quod vel maxime inter necessarias coniunctissimasque personas placuit custodiri. Siquidem clandestinis ac domesticis fraudibus facile quidvis pro negotii opportunitate confingi potest vel id quod gestum est aboleri. Cum igitur nec liberos eiusdem ac parentes lex nostra ab actorum confectione secernat, id quod in ceteris donationibus apud acta conficiendis iampridem statuimus universos teneat. Gesta autem confici super rebus alibi collatis ubicumque sufficit.

vel .l. in donationibus infi. .l. non summam excederet attulit quimale agit oditlucem. sic .i. s. de contrahen. emp. .l. cum ipse tabulle. al tabula. et al tabulle sicut prescribatur que est. aut in alia materia subaudi. que quia in qua materia dabit tempus vel tempo ris qualitas ut carta vel membrana. ab eo. nam et papiri scribi potest. dum tamen contrahe tes subscribant

tristit ergo hac causa dominium. sed non statim ei est. quo volunt esse fructuarius voluit alium possidere cum vel et sic possessorem fecit eum suo nomine ut .s. de acquir. pos. .l. que meo. et de rei uen. .l. que etiam et sic per consequentiam transfero domi tractere .l. rem. accursius.

Idem. Quisquis rem aliquam donando vel in dotem dando vel vendendo usumfructum eius retinuit etiam si stipulatus non fuit eam continuo tradidisse creditur. nec quid amplius requiratur quo magis videatur facta traditio. sed omnimodo idem sit in his causis usumfructum retinere quod tradere.

Idem. In extraneos vel personas ignotas donationem collatam valere receptum est. etsi sine scriptis donatum quid fuit adhibitis aliis legitimis documentis hoc quod geritur comprobetur.

Idem. In hac sacratissima urbe conscripte donationes ubicumque positarum rerum apud magistrum census insinuentur. in aliis vero civitatibus sive absens sive presens rector provincie sit. sive eadem civitas habeat magistratus sive non habeat. et defensor tamen modo sit donator habeat liberam facultatem donationes rerum ubicumque positarum sive apud moderatorem cuiuslibet provincie sive apud magistratum sive apud defensorem cuiuslibet civitatis prout maluerit publicare. atque ut ipsa donatio sit tantum in voluntate donantis ita ei liceat donationem suam apud quemcumque ex memoratis voluerit intimare. et hee donationes que in cunctis provinciis et civitatibus apud quemlibet ex predictis fuerint publicate obtineant inconcussam et perpetuam firmitatem.

Idem. In donationibus que actis insinuantur non esse necessarium iudicamus vicinos vel alios testes adhibere. nam superfluum est privatum testimonium cum publica monumenta sufficiant. fuerint et illas donationes que gestis non est necessarium alligari. si forte per tabellionem vel alium scribantur. et sine testium subnotatione valere precipimus. ita tamen si per eam donator vel alius voluntate eius secundum solitam observationem subscripserit. donationibus que sine scriptis conficiuntur suam firmitatem habentibus secundum constitutionem theodosii et valentiniani ad hyerium prefectum pretorio promulgatam.

Idem. Secundum divi leonis constitutionem donationes apud virum clarissimum magistrum census tantummodo insinuari precipimus hoc forma nullis instrumentis observanda que in hac regia urbe confecta seu celebrata fuerint nec concedi quemquam apud defensores seu magistratus aliarum civitatum vel in aliis quibuslibet locis preter memoratum iudicium insinuare. scientibus tam his qui ad huiusmodi insinuationem pervenerint quam his qui eam susceperint. nec non tabellionibus qui eque testimonium suum non in competenti ut dictum est loco vel iudicio prebuerint in centum librarum auri multa. et alia gravissima indignatione feriendis.

Idem. Illam subtilem observationem amputamus per quam donationis titulo cessione[m]

rescis te. xcvi. di. et inne. c. xxiij. q. iiij. l. quibus i. s. de inoffi. t. si ratio sufficit. ut. ar. s. de contrahen. emp. l. ii. et ii. c. l. iij. hac in pri. ac. | cum per fecta
Quisquis stipulatus .s. donatarius se sibi tradi. est donatio vel ergo stipulatione vel traditione vel aliter hac hac sitta perficiebatur. alias poterat revocari. et hodie olim hodie et pacto nudo perficiatur. ut in c. ij. e. si quis ar. s. sed si quidem alij ut azo dicunt stipulatur .s. sufficit sibi dari vel retinere licet quod non placet. creditur. cum ergo hac causa dominium sine possessione

gatos. ad certum debent. sic .c. s. qui pot. in pig. ha. scripturis ut dici nullo modo aliquem vocentur nec cum scribantur cum inutile est quod semper sit ibi multitudo hominum. ut ar. s. de sta. l. omni. sic ar. s. qui. li. prin. e. l. i. et dic quod ibi fiebat insinuatio quia excedebat summam limam idem fierat l. sed tamen sponte fiet ut sibi ti vel et cetera alligari. quia non sunt ultra limam summam scribantur. quia hic fuit actum ut inde fieret scriptura. alias frustra exigeret

[illegible]

VIII

In aut. ut non fiant pig. §. ult. coll. v.

Igitur a privatis in principem actis etiam cessantibus post donatio celebrari.

[illegible]

actionibus accipientes non adversus eas suas tantummodo heredibus poterant nisi litem ex his contestati essent ulterius contestationis diuturno tempore minuissent. nam sicut venditionis titulo cessas actiones etiam ante litis contestationem et ad heredes transmitti placuit, simili modo et donatas ad eos transferri volumus licet nulla contestatio facta vel petitio fuerit. quod et in procuratore constituendo ad movendas easdem cessas actiones similiter observandum erit, ut minime quis impediatur procuratorem cessarum per donationem actionum dare licet nulla litis contestatio facta vel petita fuerit. quem in his tamen personis locum habere censemus que susceptis per donationem cessionibus adhuc superesse noscuntur. nam iam mortuis his personis veta iura super his cessionibus imposita servari concedimus.

Idem. Sancimus omnem donationem sive communem sive ante nuptias factam usque ad trecentos solidos cumulatam non indigere monumentis, sed communem formam habere, ut non usque ad ducentorum solidorum summam teneat, sed in his observatione similes sint tam communes quam ante nuptias donationes. Si quid autem super legitimam definitionem fuerit donatum, hoc quod superfluum est tantummodo non valere, reliquam autem quantitatem que intra legis terminos constituta est in suo robore perdurare, quasi nullo penitus alio

adiecto, sed hoc non prescripto vel intellecto. exceptis his donationibus tam imperialibus quam his que in eas personas procedunt. quarum imperiales quidem donationes minime indigent sub observatione monumentorum, sive tam a retro principibus quam a nobis factum est, sed firmam habere propriam maiestatem. alias vero que ad pietatem respiciunt usque ad quingentorum solidorum summam et sine monumentis servandas censemus. Si his supra ante nuptias donationes que in adultas minores sunt minis constitutas cuiuscumque summe procedunt, sed veterum legum scita et insinuationibus intervenientibus corroborate, et suam retinentibus firmitatem. Sin autem non auro res donationis fuerint date, sed per res mobiles vel immobiles vel se moventes quantitatem earum estimari: et siquidem usque ad legitimam solidorum summam erogatur, validam eam et sine monumentis conservari. Sin autem amplioris fuerit inveniatur et minime actis comprobata est superfluum irritum vacuari. Ne autem ex ratione inducta donatori et qui in habilitatem suscepit aliqua oriatur intentio, electionem damus ei qui ampliorem summam iure donata habuit, reliquam estimationis quantitatem offerre ei qui minorem tamen habuit et totum possidere. Sin autem

[illegible]

qd ibi dicere est uis generale ut dixi pau. s. eo tit. sum eod. ti. a.
Sin autem non in auro id est in bon. uel qualibet alia moneta cuiusque eam estimentur: ut ff. de fideicom. l. si ita fideicommissorie. set g
si cum aurum i spe esse ut. item q. malia sp. ut ff. de le. i. l. plane. §
ii. coronee que
inponitur ex
eo. q. p. q. e ult.
timum mod.
remanet penes
donantem. alia
transit i dona
torium sic q.
res effit. iure
contencio. q. m
solet excitare
sicut ff. de le. ii.
cum p. e. dul
cissimis. i. o. a.
pliori. q. d. id
ne maiori s p
tis quis maior
em. c. sequitur
potatem sic ff.
de pat. l. maio
rem. z ff. de sta. ho.
l. qz h. m. o. si
ii. ui. i. o. me cat.
l. ii. z de hys qui
sec. z ar. q. ha
quib. q. ta p. s.
l. ii. in pr. m. c. z
quo si equales
hant porciones
nec quia res ua
leat sex centum
aureos dic for
te. occupantis
meliorem esse ad
icom. licet aliq
dicant ne uti
c. li. g. p. f. ff. de
pec. l. s. ff. o. c. est.
h. spale ut i re z
minuii sic fiat
aut. c. ut. ff. si
di. l. sabi. z s. si
di. l. p. l. qui iu
noris. n. q. q. d. ci
bus e in mora
qui h. elecc. om
ci ff. s. e. l. eleccio
ia d. u. s. a. iuuiii
sic ff. de le. ii. cu q. ai
itai si. z te solue
l. ii. te. ar. p. r. ii. le
gato relicto ig.
ne. ut ar. c. c. ff. de
op. s. l. i. l. mat. p. i. o. r.
ac. ¶ Siquis a
deu centur. q. d
c. e non debet ut ar.
ff. de re du. l. q. c.
s. pl. es i itelligat
i. p. x. c. si quis.
cesso. hic p. lib. z

hec minime facere maluit: tunc
omni modo res diuidi secundum
quantitates utrique persone compet
entes si res diuidi sine suo pe
riculo possibilis est. Sin autem
hys casibus in quibus utiliter par
ticio celebrari minime potest
amplioris summe dominus
noluit estimacionem offerre: tunc
licebit etiam ei qui minoris
summe habet quantitatem offerre
precium et totum sibi uendicare.
¶ Siquis autem per diuersa tempo
ra in eandem personam multas
faciat liberalitates: quarum sing
ule quidem legittimam quan
titatem non excedunt: in unum
autem composite et predicto modo
exaggerare redundare uide
tur: et maioris esse quantitatis non
iudicantur: eas oportere in unum
coadunare et introducere modum
os per quos non ualeant et in
irritum deuocentur: set eccontra
et plures intelligantur: et singu
le secundum suam naturam obtineant
et monumentorum obseruacione
non indigeant. Cum enim a
ueteribus super hac re uariatum esset
alys multas alys unam eam
dicentibus. nobis causa placuit
humanior: ut et multe intel
ligantur: et omnes ualide. et
hii qui liberalitates acceperunt
sciant nos non fuisse do
natores. ¶ Siquis autem
talem recepit donationem in
qua stipulatus fuit annuam
quandam prestare quantitatem
tante summe que non exce
dat legittimum donationis
modum. uariabatur utrum
tam ex particulari donatio
nes multas fecisse existim
andum: et eas actis non in
digere: an et tocius stipulationis
fundamento et fonte eius ex
quo annue donationes profluxe
runt: et unam esse eam dona
tionem putandam: et procul
dubio monumentorum obser
uacionem uallandam. quod ue
teres quidem satis habunde
 quo uariauerunt. ¶ Nos autem
certa diuisione concludimus:
ut siquis quidem fuit donac
io ut in uitam personarum
steterit: uel dantis uel accipien
tis multe intelligantur do
nationes: et ubi monumentorum
obseruationes: incertus autem for
tune exitus. hoc nobis sugges
sit: ut possibile sit unius anni
tantummodo uel breuioris uel et
amplioris temporis metas
supimminere uel donatorem uel
eum qui donationem accepit
et ex hoc inueniri totam sum
mam donationis non exce
dere legittimam quantitatem. ¶
Sin autem etiam hucdum ex
utraque parte fuit mencio uel adici
atur tempus uite uel donatoris
uel qui donationem accepit: et
tunc quasi perpetuata donatione
et continuacione eius magnam
et opulenciorem eam efficien
te et una intelligatur: et quasi den
sioribus donationibus cumula
ta excedere legittimum modum
et omnino actis reposcere et ali
minime conualescere.
¶ Idem. ¶ Siquis argentum do
nauit cuiusque pondus no

¶ Siquis aut. prestar.
quantitatem
puta. c. aur. ac
uel tantis. t. m.
dantis uel acci
pientis tm. u
...

temporibus liberalitatem suam pluris tanto excauit i semel
tunc licet soli conpendiositatem temporum facere uoluit: ...tez
adid q d non ...ingunt fat. ff. d. uiri. c. au. si idem et ff. q. n. u. at.
l. i. in fine ff. ar. cont. ff. de appell. siquis separati. c. i. i. fet non.

¶ ... q. aliud esset in legatis. sicut relicta singularia ultra dodra
antem plura intelligentur non de talem recta fal. de hys q.
porrecta singularia ultra dodrantem non excedunt. s.
de post delictis q. falsum e. ac.

al siuui ctal si ue ire a. si cc. z subaudi tm. q. al. decessit. h.
dum. l. in te finite. si quid de so tm dixit. z re item q e ad esse
re p missioni in usco tu l. tiori si z licet. n. ualeat in infinit
an ualeat uel ad tium modum. sic puta. c. singli c. anis.

sicq3 elapso triennio non ualebit ul' tēp tempora fiet solu
cio nō statim ab initio tempus inte. hic eius cē esse qō ꝑ prie
dicti a. non ant. tē. s3 dic hic tertium tēx. s. an. c. ut. s. ō sa. f. cc
l. fi. ibi iter tius ul' distinguē an ex utraq3 parte sit ut. s. dan

V Vnus quō recipere tenetur. s3 quidam dicunt q. ante tempore
pignora. ar. ff. de alh. l. lucius. Sibi testator. si nolueriat q.
darent tu a limitari o. s alij dicunt q. hic promisit dare possiones
tantum redditum in fine ualentes licet lītā uideatur dicere

minauit: non autem ali' uel
gēnalit' ul' spālit' expssit ne
cessitatem ei inpōni omni
modo pstatium pondus argē
ti dare. siue in uasis quibꝰ uo
luit non tam peiorībꝰ estima
tōne massium in ipa estima
tōne que massa rudi multis
locis frequentatae. ¶ Si uero red
ditum ctum ex possōnibus
donauit: non tam nomina
possōnum edixit: nēce hrede
sua s3 ha fundos tradenci um
reddituum in fein ualentes
qūtum in donatōem posuit
in talibꝰ tam agris quo nec
omnibꝰ quos ht in possōne
antepōnuntur: nec deteriores
omnibꝰ sint. s3 status medi
ocris inueniat. ¶ Simili quo
modo siquis ctum numium
suorum donauit: non tamē
et h nominatim suos scpse
rit: et h mediocris figure suos
trade: et neqꝫ tales quos n hre
magis qm hre pdest: nec itm
eos quos omnem suorum fa
miliam donatoris antecellūt
s3 et h mediocritas expectetꝰ
¶ Si autem donator neqꝫ arg
entum neqꝫ suos h̄ns ul' insi
tin qūtum donauit fecit eor
donatōnem estimacōem in
hys celebran pe eo qō deest ita
tam ut argenti quidem fmi
qō pdiximus estimacō detur
in suis autem non amplius
et minus .xv. solidorum qūti
tas p singulis reddetur. in red
bꝰ autem in .xv. annos estiā
tōnem pstet ¶ Sed in hys om
nibꝰ siquidem intr legittimā

summam: donacō fiat: nulla
monumenta requirantur. si u̇ sm
autem amplioris summe. tūc
ad acta publica decurratur: ita
ut in hys que amplioris sunt
estimatōnis scdm nrās leges
non totum s3 solum supfluum
euanescat. ¶ Sed et siquis im
ūsitatis faciat donacōem siue
bessis siue dimidie ptis siue sbe
siue tertie siue qrte siue quinte
cum qꝫ ul' etiam tocius si non
de inofficiosis donatōnibꝰ racio
ad h reclamant coartari donato
rem legis nre aūcte. et tm qūtū
donauit pstare s3 obsuacōne in h
monumentorum scdm qō iam
scimus omni modo requiren
da. ¶ Si siquidem in omnibꝰ
supdictis caibꝰ usufructus fu
erit a donatore retentus: et tti
tōnem iure intelligi fi. s3 si manit
nro nomine donator hoc expre
sit: siquidem stiplō donationi
insta sit. ex eius aūcte tcitu de3
compelli fi. s3 si u̇ero et hoc pret
missum sit: et usumfructum m
inime detinuit. inch omnibꝰ
ex lege nra nēcitatem ei inpōni
et tdere hoc qō donare existim
auit. ut non ex hoc inutilis sit
donacō qd res non tdite sint: n̄
confirmetur ex tdicōe donacō
s3 h ha ualitatem plenam et scdm
legem nram pfectissimam cō
stitutam. necius tdicōnis ef
fectus sequitur et nēcitatem ha
beat donator omni modo res
ul' ptem sbe que nominauit. ul' to
tam sbam trade. cum enim
arbitrio cuiusqꝫ sit hoc face q
instituit oportet eum ul' inm

ff. si certum petat. l. cū quid. n̄ sic se hāt. consuetudo ut bon' p
aliquo est dā lex. cū quid ff. de reg. iur. l. semp. i stipulo
nibꝰ. redditum. puta .x. corbes frumenti ānis singulis
ac fundos tradere. s3 quō 2pelli alū d soluere. et donata

que constat a. i. uita finiri. ut. ff. de tū sac. a. l. hij. c. constet si
quo ad uiueret donatarius que q a. i. uita finitur. ut. i. sit.
de. v. ob. c. si ita. al' nō finiret morte. ut. ff. de. v. o. c. si ita. c. al'
sicta al' nō finiretur morte. ut. ff. de. v. ob. l. si stichū. c. i. si

... sive ad hoc prosiluit vitium ad inveniendum properavit non quibusdam excogitatis artibus sive perpositis defraudare tantummodo in devotione quibusdam quae legitimum vel avitis praedecessores, tantoque magis haec firma esse si piis actibus vel religiosis personis donatio deputata sit monumentorum observatione secundum quod specialiter a nobis in his casibus ex quibusdam machinationibus non solum in devotis sed etiam in piis donator intelligatur poenasque non solum legitimas sed etiam caelestes exspectet resque donatas in omnibus supradictis casibus non solum eos dum superstites sint sed etiam eorum successores reddere compelli his in quos donatio facta est vel eorum heredibus.

Idem. Si quis pro redemptione captivorum pecunias dederit sive per cautionem dare promiserit cuiuscumque quantitatis cognoscat se neque repetitionem habere neque exactionem cautionis posse declinare utpote gestis sicut in donationibus non subsecutis super insinuatione eiusdem quantitatis sed videlicet qui pecunias accepit vel praenumeratione vel post cautionem necessitatem habentem piissimam administrationem adimplere, nulla ei molestia vel inquietudine inferenda vel ab eo qui pecunias praebuit vel ab aliis ex legum auctoritate promissis hoc requirentibus sed tantummodo sacramentum praestare quod revera omnem quantitatem sine dolo vel aliqua diminutione ad redemptionem dedit captivorum. Eam similiter etiam modo gestorum absolvimus ordinatione donationes rerum mobilium seu se moventium quas vir gloriosissimus magister militum fortissimis praestant militibus vel ex sua substantia quam ex spoliis hostium sive in ipsa bellorum occupatione sive in quibuscumque locis degere noscuntur. Eandem liberalitatem nostrae legis indulgemus etiam his quorum incendio vel ruina domus ruptae sunt quibusdam forte pecunias cuiuscumque quantitatis praebentibus vel cautionem confitentibus ut etiam ipsi nec repetitionem timeant nec etiam exactionem pecuniarum confessionis instarum facere possint licet non gesta fuerint subsecuta, nulla eis licentia danda pecunias ad alias causas nisi ad perfectionem domorum erogare; quia si aliqua dubitatio orta fuerit utrum tota quantitas an pars eius in aedificiis expensa est, hoc dominum domus sacramento dirimetur. Ceteris etiam donationibus quae gestis intervenientibus minime sunt insinuatae sine aliqua distinctione quingentos usque ad solidos valituris. Hoc enim tantummodo ad augendas his donationes addendum esse ex praesenti lege decernimus, anteriore tempore nostra lege praecedente in dando quae usque ad ccc solidos factae donationes et sine insinuatione firmitatem obtinere

[gloss illegible]

Iussisse sunt.

Idem. Verba superflua que in donationibus poni solebant, i. sestercii nummi unius assium quatuor penitus esse reicienda censemus. quid enim verbis opus est querere cum effectus nullus sequitur? Sancimus itaque nullo modo eorum verborum mentionem vel in imperialibus donationibus vel in omnibus aliis de cetero fieri. sed et si quis quamvis per vanitatem aliquid tale inscripserit sive remiserit nulla sit differentia.

De donationibus que sub modo vel sub conditione ex certo tempore constituuntur.

Si doceas ut affirmas nepti tue ea lege a te esse donatum ut certa alimenta preberet, vindicationem in hoc casu utilem eo quod legi illa obtemperare noluit impetrare potes. i. actione qua dominium pristinum restituatur. nam nec solum quidem conditionem hoc casu i. in personam actio iure proditur, item vindicationem quoque divi principes in hoc casu dandam esse sanxerunt.

Idem. Prediorum proprietatem dono dedisti ita ut post mortem eius qui accepit ad te rediret. donatio valet cum etiam ad tempus certum vel incertum ea fieri potest. lege scilicet que ei imposita est conservanda.

Idem. Quotiens donatio ita conficitur ut post tempus id quod donatum est aliis restituatur, veteris iuris auctoritate rescriptum est eius in quem liberalitatis compendium conferebatur stipulatus non sit, placiti fide non impleta ei qui liberalitatis auctor fuit vel heredibus eius condictitie actionis persecutionem competere. sed cum postea benigna iuris interpretatione divi principes ei qui stipulatus non sit utilem actionem iuxta donatoris voluntatem competere admiserint, actio que sorori tue si in rebus humanis ageret competebat tibi accommodabitur.

Idem. Perfecta donatio conditiones postea non capit. quare cum perfectis donatione facta et quasdam post aliquantum temporis fecisse conditiones proberis [?], officere his nepotibus eius filiis tui filiis minime posse non dubium est.

Idem. Siquidem mater filie tue in potestate patris constitute sub hac conditione si fuit intra biennium emancipata donavit, hec hac matris voluntate sui iuris effecta non tenuit, tamen prius marito defuncto et sui iuris quocumque modo effecta ad similitudinem legati ita relictam rem donatam firmiter habere vel vendicare potest.

In aut. de nupt. § nunc cum. Hec quoque revocantur tribus ex causis: si vite eorum insidiatus sit, si manus intulit, si totius substantie molitus est iactum.

Perfecta non capit [gloss illegible]

De revocandis donationibus. Rubrica.

Et si perfectis donationibus in possessionem inducti sunt quolibet tempore ea que donata sunt pleno iure ut dominus possederint, tamen si ingratus sit omnis donatio mutata priori voluntate revocanda sit, quod ob suam [?] et ita ea que ne ubi donatori [?]

[gloss illegible]

Si a patronis in ui nam et liquet pri actu re revocari. fatit s. de l. in prin. c. et c. ci l. quamuis. ac. si constante. act. Possum potuit fatit s. de don. in tu. tux. Cum proficia pris. intelligis. unde non audiuntur turpitudine tua mal

tum ob id. fitotas. que est caso. ubi specialle est. qui libertatis est donatum. secus si autem non totum dat. aut si hic eum extraneo nam idem dicam sicut extraneo donauit

legando. ut. s. de. gan. sa. c. l. cursu actio. finita. et de necessitat. his qui in fraude creditorum. l. filio ac. Si donaconem oportet non ante tunc et data non ualent. et pta que ius alter tollunt ut. s. de rei. ue. l. i. ... necauus ... ingratitudine ... hic eo die fatit. s. a de xib. ...

nomine pecunia a tam pro patronorum et beneficio compensata fuit. nam qui obsequiis suis liberalitatem patronorum prouocaverunt non sunt digni quod eam retineant cum ceperint obsequia negligere cum magis in eos collata liberalitas ad obsequium inclinare debeat quam ad insolentiam erigere. hoc tamen ius stabit inter personas tantum quibus liberalitatem dederint. ceterum neque filii eorum neque successores ad hoc beneficium pertinebunt. neque enim fas est ullo modo inquietari donationes quas is qui donauerat in die uite sue non retractauit.

Idem. Si apud presidem provincie probaueris filium tuum qui in prima ductam subtilitatem instrumenta donationum igni exussisse constiterit, ueteri de non obstante eo quod iure uires accepit ex possessione possit in dubium reuocari.

Idem. Possessionem quam in uos emancipatos pro donatione mater contulit ex persona sola alienare non potuit.

Idem. Cum confitearis in fratrem te alterius donasse professionem in honestam conditionem tangis. itaque si donationes perfecisti eam reuocare non potes ex memorata allegatione subi obtentu penitentie.

Idem. Si donationem rite fecisti hanc auctoritate rescripti nostri rescindi non oportet.

Idem. Velles nec ne filio tuo predia item que mancipia donare fuit in dubium et liberum. de fine itaque postulare ut donatio quam perfectam reuocaretur sub pretextu nati liberorum absencie cum ius firmitas in priorum presencia non infligetur.

Idem. Hiis solis matribus que non nisi semel nupserint sed uniuersis tamen uiuis sunt reuocandarum donationum quas in filios fecerint ita dedimus facultatem si eos ingratos esse ostenderint. quicquid igitur qui a munere pietatis arguitur ex titulo donationis tenet eo die quo controuersie questio cum principium iussu iudicantis datur. nisi cogatur recte. cetera que ante adhuc maneant pacifica re perfecta sunt. tamen inchoatum ceptumque iurgium uendita donata permutata in dotem data ceterisque causis legitime alienata minime reuocamus. accionem uero nimis ita personalem esse uolumus. ut uendicationis tamen habeat effectum. nec heredem detur. nec tribuatur heredi.

Ceteris autem que post uentiuose uiduitatis abiecteque pudicicie sunt satis ita caute cautum putamus. quis enim qui hiis arbitretur aliquid tribuendum esse cum in illis que iure sordas tamen censerunt nuptias in ch. ex hiis priuilegiis tributum esse uolumus.

Idem. Si unquam liberis patronus filios non habens bona omnia uel partem aliquam facultatum fuerit donatione largitus et postea susceperit liberos totum quicquid largitus fuerit reuertatur in eius donatoris arbitrio ac

sei. in e. et tio mo et uiuit ac uolum. nec ei amplius de et hic castitate luxuria ... tribuit a ... quod ... sit pro ... donatio ... fiat. ... ...

Si ... uo totum quicquid ... imo uitet donator sub sua ... ut. s. de

i. insi. a. l. ius sol. ... l. oimo. ... testi. ... quia pro ... sunt argumenta quod ... auferre filio per feloniam patris. s. quasi ... te remissa felonia patri ... ac. ...

Quod ... ut ... ex ... Idem ... sam ... Quente ... ut ... ut. s. de testis

scimus. et quia non sit facile probare sponsam in uxorem mutare et sic uxor permanet. ut in cor. De mortis causa donationibus si et si donatione causa mortis facta ut sic faciat ad ti sic it vivos donaretur. item esset ut daretur a certo. ut s.

prima opinio approbatur per l. ff. de dote prelegata. ac prouisi sit de [I]ntestata con dam. non quod dicat condam. quia tractabitur ergo falcidia. de donat. causa mortis. ut s. ad l. fal. et ad ult. l. in donacionibus ... ad l. fal. l. a. item sicuta. so. illud euenit ...

Itione mansurum.

Idem. Donationes quas circa filium filiam ve nepotem vel neptem pronepotem vel proneptem emancipatos celebratas pater seu avus vel proavus revocare non potuerit nisi ex his manifestissimis causis quibus eam personam in quam collata donatio est circa ipsam venire pietatem et ex causis que legibus continentur fuisse constabit ingratam.

Idem. Generaliter sancimus omnes donationes lege confectas firmas illibatasque manere si non donationis acceptor ingratus circa donatorem inveniatur ita ut iniurias atroces in eum effundat vel manus impias inferat vel iacture molem ex insidiis suis ingerat que non levem sensum substantie donatoris imponit vel vite periculum aliquod intulerit vel quasdam conventiones sive in scriptis donationi impositas sive sine scriptis habitas quas donationis acceptor spopondit minime implere voluerit. ex his enim tantummodo causis si fuerint in iudicium dilucidis argumentis cognitionaliter approbate etiam donationes in eos factas everti concedimus ne sit cuidam licentia et alienas res rapere et frugalitatem donatoris deridere et iterum ipsum donatorem suas res perdere et prefatis malis ab ingrato donationis acceptore affici. Hoc tamen usque ad primas personas tantummodo stare censemus nulla licentia concedenda donatori successoribus huius querimoniarum primordium instituere. etenim si ipse qui hoc passus est tacuerit silentium eius maneat semper et non a posteritate suscitare concedatur vel adversus ipsum qui ingratus esse dicitur vel eius successorem.

Imperator.

De donationibus causa mortis. IX

Si donatione continebatur ut altero defuncto ad alium portio eorum que donabantur pertineret existente condicione si mortis causa donatio perficiebatur fideicommissi actio competit.

Idem. Intestata mortua quondam nuru tua nepotis tua qui ex ea filioque tuo quesita est quia potest ad eius venire successionem. nec tamen ea que post mortem filii ex quo quesierat filiam alii nupti se collocando dotem dans prohibeatur quominus vellet condicionem eidem doti adicere si mortis causa donationem in fratrem suum vel in fratres in casum mortis fuerit eam dotem eundem fratrem stipulari suum passa est cum divi Severi constitutione etiam in mortis causa donationibus fideicommisso pro testamento quantum in falcidia iubet heres non habet prohibitum fit is qui minus tue heres extitit eius constitutionis beneficium non prohibet postulare.

Imperator. Nec fratris sui mortis causa recte factam donationem sorori rescindere licet.

Idem. Cum de mortis causa donationis titulo dubitabatur

stitutis ut. i. l. per t. ff. de le. ii. l. cum heredibus et ff. e. quicquid. nam donatio simpliciter non valet in absentes nisi in nunciat nuncius ex epistola. ut ff. de donat. l. ii. s. de don. l. etiam l. si donatio et l. si aliquid. Sed ad hanc posset dici participie batur. s. per ipsi et ad illos. de le. ii. quod si fuerit erat ibi non simpliciter donatio causa mortis et ad illam. isti. e. e. fure. al. fure. s.

Olim non potuit causa mortis donatio post hic iste titulus pertinet ... ui non liberi et sub annue et ibi de te mereatur. nam alia causa ... t ut quia non est capax orbus i. orbatus uxore vel filiis ... omnibus s. filiis eius actus ... ut et certa eius que relinquebat. ... alter ... unum statuit lex papia anno uxori decima daretur sic ... so sine cent liberi ex eo mio quod hic corrigitur alia puta faladia

[illegible gloss]

batur: et alii quidem int' ultimas uoluntates eam posuerunt et legatis aggregandum ee censuerunt alii aut' int' donacones que int' uiuos consistunt earum posuerunt. dubietate eorum explosa sancimus omnes mortis cā donacões siue in extre' morte facientis fuerunt celebrate siue alio g'io recogitacōe mortis subsecute sint actis minime indigē neq' expectare publicarum psonarum psenciam et ea que sup his monumentis solent adhibens. ita res pcedat ut si quinq' testibus psentibus uel in scriptis uel sine uti garum suppone aliquis uoluit mortis cā donacōnem facē sine monumentorum accessione res gesta maneat firmitate ualla ta et nullam calumpniam accipiat. neq' p hoc qui gesta non accesserunt ineffic ac atq' inutilis uideatur et omnes effectus sorciantur in quo ultime sunt substancia ua' tes nec ex q'cumq' pte ab similius rei intelligatur.

De infirmandis penis celibatus et orbitatis et decimariis sublatis. Rubrica.

Imperator.

Ut iure ueteri celebes habantur immunentibus legum terroribus uentur atq' ita uiuant ac si numero maritorum matrimonium facē fulcirentur sitq' omnibus equa condicio compescendi qđ quisq' mere

atur: nec uo siquis cqm orbus batur: posita q' huic nomini dampna non nocentia q'rem et eca feminas existimamus earumq' ceruicibus imposita uinis impiabilis ut qđ am iuga soluimus promis cue omnibus.

Idem. Int' uirum et uxorem rōne cessare et lege papia de amarum a q'imus non in tueman tibi ex suis qs eos solidum cape testamentis nisi forte alia lex minuit de relicta decimimus. Cum igit' post hec maritus uel uxor s' inuicem delinquent q'int supstitis amor exegerit.

Idem. Nemo post hoc a nobis ius liberorum querat q' hac lege simul omnibus modis concedimus.

Idem. Illam iniuriam q' ccinisem defuncti uel defuncte ptitis fiebat temporibus p iusticie rōne amputamus et legittima uita que ex tulliano s. c. to ei pstantur: omni modo eam habere sancimus licet tres liberos ingenua uel libertina q'tuor non nunc me peperit.

Codicis domini iustiniani sacratissimi principis perpetui augusti iuris enucleati explicit liber octauus. Incipit liber nonus. De his qui accusare non possunt. Rubrica.

[illegible gloss]

IX

Prius ut crimen
quod est que tibi ut genero ab
uxore tuo obicitur excus
atque ita tunc demum respondeas
fiunt ex eventu eius iudex ex
istimabit an tibi puniendo
sit eundem accusare. tamen si p
or inscriptionem deposuisti.

Idem. Si curationes quibus
secundum omnibus solutam inge
nuo pecuniam probare se dicunt
tutores vel curatores tui suspectos
aut filias habent propono
minime eum non liceat a reo
non prohibentur in crimine
filii subscribere. Nec enim facile
tutores vel curatores qui
officio ex periculo suo res pu
pillorum vel adolescentium
administrant sine nota, nisi
evidens eorum calump
nia iudicanti apparebit.

Idem. Qui enim publicum i
udicium exercent non aliud h

admittantur nisi prius inscrip
tionum pagina processerit et
fideiussor de exercenda lite adhibi
tus fuerit. secundum non post satisda
tionem presentes non fuerint
edicto admonendi sunt ut ve
niant ad causam agendam et si
non affuerint non solum ex
ordinem puniendi sed sup
tus quos in eam rem et causa ip
sum etiam ad litem vocati fecerint
dependere cogentur.

Idem. Uxor tua si consobrini
sui necem vindicandam exi
stimat adeat presidem provincie.

Idem. Senatus consulto p
missum non est mulieri legis
cornelie crimine reum facere
nisi ad eam pertineat. cum igitur
filii tui tutores et curatores h
abent. ipsi deliberare debent an i
strumenta ex quibus accusatio
filiorum tuorum obtinuis
se dicis, filii esse accusare debeant.

Idem. Accusationem a qua discessisti
de te prescriptis eos repetere non debes

Idem. Si ea quidem cum intendit
cognitionem moratur. causa pre
tendite accusationis tempora com
petens iudex prestetur quesi
agere si agere supersedent remunia
tionem iustam eligitur.

Idem. Non prohibentur mili
tes accusationem que iudicii pu
blici instar obtinent intende
re si iniurias suorum quis minuas
exequantur. ideoque consobrini
tui necem defendere tibi per
mittimus.

Idem. Non ignorat compe
tens iudex eam que uitricum
et mortem sui prosequi allegat

Si crimen astringe. licet sit miles ut ex subscriptione leg. appet

sed tamen quibus remittitur. ut diximus. s. e. l. qui crimen. accu.

Data potestas. si dolo fiunt fem. ut ff. ad l. cor. de sic. l. i. in prin.

vel ad aquil. al. et uarie imponuntur pene per incendijs. ut ff.

de inc. c. l. qui edes et l. si. et si. et ff. de penis. l. capitalium. et non inuenim.

et et. et s. cum incendior.

Desci l. puniendum per aliquod publicum iudicium quem mlta sunt. ut ff. de public. iud. l. i. non permittitur. ut ij. de adult. l. i. nec appellari. ac. agere ut ff. de pplaribus acc. l. min. ac. persequitur. et in iul. iul. de annona. ut ff. ad l. iul. de anona. l. fi. in fi. et in crimine lese ma. ut iulia mulier con iurationem catheline detexit. ut ff. ad l. iul. ma. l. in quibus. et in suspecti. ut insti. de suspec. tu. et consequens. ac. antiqui duobus modis expone. primo quia tantum accusat sine inscriptione mulier uire antiquo et posse dr. quod accusatio fieri possit sine inscriptione quo casus no. s. e. l. qui crimen. secundo in his casibus. sol. ubi mulieri permittitur accusare. et hic ubicumque mulier accusat sine inscriptione accusabit aliud inmulieter. ut s. e. l. qui crim. uel dicitur co quo accusat mulier sine inscriptione in illis casibus in quibus specialiter ei accusare permittitur. ut in l. cor. testamentaria. ut ut ff. de accusac. l. ij. et ij. iul. ma. ut tota l. i quod ibi. non ubi generaliter ei permittitur cum suam uel suorum iniuriam persequitur. ut in princ. hi. l. alij dixerunt quod quidam casus erat iniurie ei ci. que non legimus quibus specialiter mulier potuit sine inscriptione accusare. prima placet et s. eam expone. tam. dic ergo s. antiqua. set tamen non exacta inscriptione tantum nulli casibus. subaudi in quibus specialiter est eis. s. mulieribus et minoribus concessum. s. accusare sine inscriptione. ut no. s. e. l. qui crimen. ac. prohibetur. ut quia persequitur suam uel suorum iniuriam uel sit ei specialiter concessum et sic queritur an sit de illis casibus que instituunt sine inscriptione.

non temere ad accusationem est ad mittenda nisi prius sententiam probauit.

Idem. Si crimen ad tuam tuorumque iniuriam pertinens exsequeris sollemnibus te inscriptionibus astringe ut prosides prouincie hoc iudicem possis.

Idem. Data opera partis aduersa res uestras incendio exustas esse asseuerantes crimen legis cornelie de sicariis exequi potestis.

Idem. De crimine quod publicorum fuit iudiciorum mulieri accusare non permittitur nisi ex certis causis idest si suam suorumque iniuriam exequitur secundum antiqui iuris statuta. tam de quibus specialiter ei concessum est non exacta sub scriptione. unde aditus presides prouincie in primis examinabit an tale sit crimen cuius accusationem mulier subire non prohibetur. *hic loquitur qui non prosequitur*

Idem. Si magnum et capitale crimen ac non leue sit quod filium tuum instituunt non solum audiendus non es sed etiam exilij pena plectendus.

Idem. Propter insidias quas tue uite paratas contendis accusationem apud presidem prouincie contra filium tuum si pietas et ratio naturalis animum tuum non reuocat instituere potes.

Idem. Criminis accusationem instituere cum periculo calumnie si tibi estimacio integra est minime prohibens.

Idem. Cum rationibus uestris congruit desiderium postulantis accusationem tuam ei qui duos reos delatos habet non permitti et legis prescripta nisi suas suorumque iniurias quis prosequatur.

Pars sine eorundem. Imperator quia longe a beatitudine sententia nostra esse credimus ut thaumaxius accusandi eum habeat facultatem in cuius domo eum licet ingenuum a prima tamen etate fuisse constabit quare ex nomine thaumasij mentio sup constituto criminali thimacho conquiescat. sic quoniam sane ciuitem peticionem idem thaumasius sibi competere confidit. iudicio presidali potest experiri.

Idem. Si uxorem tuam lenociniorum commissorum ream facis accusationem non prohibens exercere in iudicio presidali. quo temeritate commissa congrua ultione plectantur. *pena*

Idem. Neganda est accusatis qui non suas suorumque iniurias exequuntur licentia criminandi in parem uel minorem crimine nisi prius se crimine quo premuntur exuerint. secundum statuta ueterum iuris conditorum ita tamen ut per inscriptionem accusatos etiam pendente accusatione deponere possint.

Idem. Si quis ex familiaribus uel ex suis cuiuscumque domus cuiuscumque criminis delator atque accusator emerserit eius existimacionem caput atque fortunas petiturus contra familiaritati uel domino inheserit ante exhibitionem te...

adit familiares eos innumeras s. patris q. abede. contra l. presbi. s. sane adop. et eos innumeras. s. de uib. signi. l. fiya. et eos innumeras. 4 s. ded. edi. adit. s. ediles s. familiaris. et de pin pliri. s. familia. s. familiaris.

accusac. leuia. quo perit. ac. tunc non permittitur ei si si.

Neganda. suorumque. sed si ponas primos accusatores persequi suam uel suorum iniuriam. ne priori denegetur quod posteriori conceditur. hec enim esse non debent. ut s. qui pot. in pig. l. assiduis et ubi habet suam suorumque. et non sunt late interpretanda. ut in decretum. q. fi. ei. uel ac. uel minori. in maiori. ut s. e. l. a. nec est contra. hinc c. l. j. de calump. l. a. ubi de pari permittit. quia ibi non immodo accusac. sed ex officio sic ff. de bonis li. qui cum maior est filibus. item nec est contra ff. de adult. l. a. et si publice. ubi de pari uel a minori in reo permitti accusare et quia non immodum accusac. sed excepte. obiciebatur crimen lenocinij. ut j. de adult. l. ita putor. post summam an lata distinguitur an sit absolutoria et tunc omnes accusat aut condempnatoria et tunc aut admittat ciuitatem uel libertatem aut non ut hes plene ff. de public. iudic. l. si qui. et de iure si deferre. et l. ac. mam. cap. i. statim q.

Si quis existimacionem. i. famam. in tribus constat. ut ff. de ca. di. l. si fortunas. i. subas sic ponitur. j. de colis l. ciues et fatit. j. de accusac. l. fi. et in quibus ca. colom censia cum. l. xij. l. ij. in fi. exordio. permittitur ergo licet non presit et sic fuit contra ar. ff. de bonis lib. l. qui ci maior est accusasse. et l. in sextum titulum. e. ij. et s. de his quibus ut indi. alia. acs. tibi. sed non fiunt. ne et extrane orum. ar. s. de inius uoc. l. ij. supplico. exordinario ut

Si magnum et capitale secus si leue. ut j. e. si sororem. sed dic capitale cuius pena est mors uel exilium. ut ff. de pub. iud. l. ij. item excipe nisi inter sue fuit insidiatus. nam si tunc mater contra filium audiuntur. ut j. l. prox. et pater contra filium. ut ff. ad l. cor. de sic. l. ij. multo magis frater contra fratrem. ac. contendis. omnia ut patet ex subscriptione leg.

Propter insidi. intencionem. non sic. s. de pa. po. l. ij. in fi. et j. de abo liberi. l. ij. in fi. accursius. presumitur eo ipso quod non probat quod intendo.

Criminis calumpnie. q. it. ut dig. s. e. l. ij. non quod de calump. se sepe debeat contempnari sed pot. nisi aliqua iusta causa impulit eum ad accusandum ut j. de calump. l. qui non probasse. et ff. ad turpill. l. i. et ij. existimacio. i. fama. ut ff. de uar. cog. l. cognitionum. et existimacio infamis ergo non accusat. ut hic et ff. de accusac. l. qui accusare nisi persequatur suam iniuriam uel suor. ut ff. de acca. hic titulum in crimine lese ma. ut ff. ad l. iul. ma. l. famosi. ac. questionum uita

Cum rationibus uestris. nam uis net hoc iuuat post tempus nouum. ut ff. de accusac. l. qui accusare. tuum. i. tui postulatio et. delatos. i. accusatos. tuam. sed uel g. nec duos ut ff. de accac. l. hoc accusac. et lege que est cesso. non est esse sibi prohibet duos quia per consequens tres. si non placet. sed dic duos. non pot eodem libello ut ibi. sed diuersis sic ut hic et totum l. accusare tres aut non potest in diuisis libellis sic ut placet lata iudicat coram eodem non potest. duos sed coram diuisis. sic quia unus inter non possit utrumque insistere. et alij quod una inscriptione non potest. sed diuisis pot duos sed non tres. item ee ad idem j. ti. l. l. qui de crimine.

fo. ibi duo prohibent. unum hic. eos unus pot duos et ibi plene distingue. item ad idem e. c. l. de adult. l. reos. et ff. de adult. l. nich. et cum alt. et l. uim passam. et duos q. bus dr. et duos adulterium marem. s. et feminam. non posse simul accusari sed specialiter in adulterio. secus est in incestu. ut in ca. de l. uim passam et duos et cestu. et l. qui pupillam. e. in l. bo. eius. item ad id q. prohibet de tr. ibi est e. c. j. siue uel ac. mortu laso. ut ibi et eodem modo est ff. ad l. iul. de adult. l. it. et si. ubi permittitur ei qui duos reos habet delatos tamen iure mariti de adulterio accusare. so. ibi persequebatur suam l. suor. iniuriam et hic lex permittit delatori. acc usatos accu.

Sequitur constabit colligit eum ingenuum. nichominus tamen est ingenuus ut hic et s. de infantibus. l. si cum si macho. i. cum simachum in hoc casu dicam. repetere expensas quamquam pietatis causa fecerit. ar. s. de nup. l. prem. exper. in. si et j. ad l. cor. de fal. l. v. et ff. de accusa. l. hoc qui. e. ij.

Si uxorem. lenocinium se eius si grauiorum. ut s. e. l. si magnum et fratis. s. e. l. pp. et j. ad l. cor. de fal. l. i. falsi. et ff. de a

l. dicito ad quod maior accusatus qui minor maiorem accusare. ne hoc ibi excepta. et hic de omnibus prohibetis accusare i de suo prohibetis. non possit in casu ipso peniteri. s. de aposter. l. efferre.

tum ante examinationem iudicii in ipsa dispositione exposite criminum atque accusationis exordio ultore gladio feriatur. Succedere enim funestam interdicti oportet potius quam audiri maiestatis aut crimen excipimus.

Idem. Liberti si accusatores maiorum suorum vel patronorum extiterint eodem quo et in supplicio tenebuntur, ut ante poenas ante praeire dilationis exordium.

De accusationibus et inscriptionibus. Rubrica.

Imperator. Eos qui tirannos ef fecerint et ordinariam poena seu animadversione coercere debet praeses provinciae non ignorabit.

Idem. Si cuiusdam criminis obnoxius servus postulatus dominus eum defendere potest in iudicio sisteque accusatoris intentionibus responsurus. Postquam autem criminis non ipse dominus sed servus pro suo delicto condempnationem sustineat, ideo enim servum suum domino defendere permissum est ut per eo possit competentes allegationes afferre.

Idem. Reos capitalium criminum absentes etiam per procuratores defendi leges publicorum iudiciorum permittunt.

Imperator. Si accusatoribus absentibus et non per contumaciam adesse iudicio cessantibus ex una postulatione aditus praeses provinciae non causa cognita sententiam dixit, quam eum de quo querimoniam detulisti liberandum existimavit criminatione et nunc perseverante, quae contumacia vel cessatione accusatoris non iure emendari autem non potuit, causam intentati criminis apud eundem vel eius successorem more iudiciorum tractabitur.

Idem. Non ideo minus criminis seu atrocium iniuriarum iudicio tenetur is qui iniustam accusationem incidit, quod dicit alium se huius rei mandatorem habuisse. Cum quo hoc casu preter principalem reum mandatorem quoque ex sua persona conveniri posse ignotum non est.

Idem. Absentem capitali crimine accusari non posse, sed requirendum tantummodo annotari solere, si deest, vetustius est. Ideo cum absente te ignorante te cum numquam ullum crimen denunciatum esset per iniuriam a praeside provinciae in metallum dampnatum dicas, quo magis in presenti te agente ut asseveras iam nunc fides veri possit illuminari, prefectos pretorio adire cura, qui quod novo more et contra formam constitutionis gestum deprehenderit pro sua iusticia reformabit.

Idem. Ea quidem que per officialium presidibus nunciantur et citra sollempnia accusationum posse perpendi incognitum non est, cum si falsis notoriis nec ...

simulatus .i. accusatus sit ipso iudicio discipi debet.

Exemplo sacrarum litterarum.

Siquis se iniuriam ab aliquo passum putaverit et querelam deferre voluerit: non ad stationarios decurrat, sed praesidalem adeat potestatem, aut libellos offerens, aut querelam suam apud acta deponens.

Item. Qui de crimine publico in accusationem deductus est ab alio super eodem crimine deferri non potest. Sitamen in eodem facto plura crimina nascuntur, et de uno crimine in accusationem fuerit deductus, de alio non prohibetur ab alio deferri. Iudex autem super utroque crimine audiam accommodabit: nec enim licebit ei separatim de uno crimine sententiam proferre priusquam plenissima examinatio super alio quoque crimine fiat.

Item. Qui exhibendi negocii spem cuius spe finis iudicis potestate ac motu situs est pollicetur, non minus ob uictam sponsionem crimen debet, quam qui ad huius promissionis commercium esse elusa plumam publicam aspirat.

Item. Siquis homicidii crimen detestimat praesecundum finiuris publica formam deferret eum qui in primordio homicidii postulavit reum, neque probaverit, ideoque reus absolutus est: praevaricationis arguere. Id enim salubriter statutis principum paren

tum nostrorum iurisque forma praeceptum est. Quaestionem putavit agendum ad sequens crimen .i. pastorum latrocinii descendere eum cogens atque id exequi iudicio tuo. Cum siquidem ab incusato id appareat esse commissum, ob utilitatem publicam obnoxius legibus fiat.

Item. Factum sponte se praecipitantis innocentis crimini periculum afferre non potest.

Item. Siquis suos clientes accusandos non prius ad corporum tormenta venerantur, quam se vinculo subscriptionis astrinxerint.

Item. Singuli universique iudices cognoscant in publicis criminibus non oportere eum dicatis suffragiis doctorum aut relationibus a publicis personis destinandis credere, sed veritatem requirere.

Item. Tunc convenit potestores viros adesse iudicio, cum eorum praesentiam in criminibus publicis per inscriptionem causa deposcat: licet in pecuniariis causis per procuratores litem suscipiant.

Item. Lingius criminabiliter dignum est inscriptiones proponantur, quae magnitudinem videntur criminis. Ideoque designent vitalem partem indigna legum deesse possit ultus. Quod statutum fuerit forte contemptum, hi qui officio ingrediuntur forte secretarium, librarum

Iam condempnacioe fiant. Iurem. Accusationis ordinem iamdudum legibus institutum servari iubemus, ut quicumque discrimen capitis accersitur, non statim reus qui accusari potuit estimetur, ne subiectam innocenciam faciamus, sed quisquis ille est qui crimen intendit in iudicium veniat, nomen rei indicet, vinculum inscriptionis arripiat, custodie similitudinem habita tamen dignitatis estimacione patiatur, nec impunitam fore noverit licenciam menciendi, cum calumpniantes ad vindictam poscat similitudo supplicii. Nemo tamen sibi blandiatur obiectu curiosi criminis, de se in questione confessus vel manifestis per flagicia adiuncti vel consorcio criminis cum persone superioris optans aut minima supplicio in ipsa suspicione morum suorum sorte sociandus sit, eripi se posse confidens aut studio aut privilegio nominatus; veteris iuris auctas de se confessos nec interrogari quidem de aliorum conscientia sinat, (eo) quod de proprio crimine confitentibus non creditur aliena conscientia.

De exhibendis et introducendis reis. Rubrica.

Imperator. Nullus in carcerem priusquam convincatur omnino coniciatur. Ex longinquo si quis sit accipiendus, non prius in simulant .i. accusatori committetur, quam is solemni lege se vinxerit. Ei vero qui reducendus est ad disponendas res suas componendosque mestos suos penates spacium XXX dierum loci iudice aut etiam magistratibus sufficientium dierum minimus tamen triginta attribuatur. Nulla remanente apud eum qui ad exhibendum missus est copia vinciendi, (absentis) postea quam ad iudicem venerit adhibita advocacione in ius debebit explorare que sit crimen actum, dum pari cum accusatore fortuna retinentur, ac nec repente cognicio celebrata discrimine.

Idem. Si miles in provincia privatus crimen publicum commisit, eum rector provincie sub custodia constitutum et statim ita ut commissum ut persone qualitatem ad magistrum militum referat.

Idem. Neminem in iudicio exhibendum esse sancimus nisi decernens exhibicione iudex per.

De custodia reorum. Rubrica.

Imperator. Quicumque causa reo exhibito, sive accusator existat sive eum publice sollicitudinis cura perduxerit, statim debet questio fieri, ut noxius puniatur, innocens absolvatur. Quod si accusator ad tempus aut sociorum presencia necessaria videtur, id quidem fieri debet celeriter, et interim sive ea vero exhibito reo non ferreas manicas

Novo iure nulla mulier neque in causa civili neque in criminali in carcerem mittatur aut viris tradatur ne castitati iniurietur sed fideiussione cautionis accipiatur vel in monasterium vel asisterium mittatur aut mulieribus tradatur a quibus custodiatur donec causa manifestetur:

P[illegible]

...tinentes ossibus nutriorum. sed (am)pliciores catenas sicut nimis qualitas etiam catenarum acerbitatem postulaverit ut et cruciatio desit et permaneat fida custodia. nec vero sechis intimae tenebras pati debebit inclusus. sed usurpata luce vegetari. et sublevari ubi nox geminaverit custodiam vestibulis carcerum et salubribus locis recipiatur. ad primum solis ortum illico ad publicum lumen reduci ne poenis carceris perimatur. quod innocentibus miserum noxiis non satis severum esse dignoscitur.

Illud eque etiam observabitur ut neque hiis qui stratorum funguntur officio neque ministris eorum liceat crudelitatem suam accusatoribus vendere innocentes intra carcerum septa leto dare aut subtractos audientiem longa tabe consumere. Non enim existimationis tantum sed etiam periculi metus iudicii imminebit si aliquem ultra debitum tempus inedia aut quocumque modo aliquis stratorum exemerit. et non statim eum penes quem officium custodie est atque eius ministros capitali pena subiecerit.

Idem. Siquis in ea culpa vel crimine fuit deprehensus quod dignus castris carceris et custodie est quia (?) videatur audientis apud acta cum de admisso confitetur penam carceris sustineat atque ita postmodum attractus apud acta audiatur. Sitaei (?)

...cum sub publico testimonio commemoratio admissi criminis fiet ut iudicibus immoderate sevientibus frenum quidem terrens adhibita videatur.

Idem. Quoniam unum carceris conclave permixtos secum criminosos includit. hac lege sancimus ut etiam si pene equalitas permixtione iniungenda est sexu tamen dispares diversa claustrorum tuitione habeantur.

Idem. Ad commentariensem receptarum personarum custodia observatioque pertineat. nec putent hominem abiectum atque vilem obiciendum esse iudicia si reus modo aliquo fuerit elapsus. nam ipsum volumus eiusmodi pena consumi qua obnoxius docebitur fuisse qui fugit.

Cetera (?) non commentariensis necessitate aliquam procul ab officio egit adiutorem eius parem iubemus singulare cura eadem statuimus legis severitate constringi.

Idem. De hiis quos tenet carcer inclusos id apta diffinitione sancimus. ut aut convictos velox pena subducat aut liberandum custodia diuturna non maceret. Iubemus autem ut intra tricesimum diem semper commentariensis ingerat numerum personarum varietatem delictorum. claustrorum ordinem. etatemque vinctorum. Quod si hoc praemiserit officium .xx. libras auri ex(solvat)...

Glossa:

ut infra l. proxima carcerem ad custodiendum non ad puniendum inductus est. ut hic et ff. de pe. ... solent et infra de er. ... libitorum ... l. ii. et x. usurpata luce i. corrupta ... tata ... geminaverit non nocte geminari custodiam ... vestibulis locus ante ianuam carceris ut porticus ... tum ... ibi salutabant antiqui ... ut et ff. co. di. l. ... in vestibulo. et infra de ... officia ... ergo etiam an(te) vestibulum et dominum stare debent. salubribus ... ad eum salvandum noxiis l. nocentibus ... stratorum quidam erant qui captos custodiebant et lectos sternebant ... accipiendo aliquid ab accusatoribus ... faciant quod sequitur ... sub tractos a violencia ... nullius audiant ut quia non referant de eo iudici ut de causis ... cs tuma consumi. i. fame exhausit. l. intermentur ut occiderent sibi iacent. ut ff. c. l. carceri. et fatetur infra de penis. l. plt. et an(te) plt. ac(...)

Siquis deprehensus per confessionem eius non statim credi(tur) ... ut deprehensus sumatur quod in idem recidit et iudicatur quod fideiussores non habet vel delictum est enorme ut ff. c. l. i. et l. divus. constit. l. de admissi accusatione quod sit admittenda. nec enim per sententiam diffinitivam quis in carcerem dampnandus est ut ff. de penis aut de ap. et solent ... fideli dic constitit non pene plene sed semiplene puta per confessionem eius non statim nisi perseveret ut ff. de questi. l. i. et divus severus et e. qui ... siquis ... nam si plene et sollempniter ...

... constaret non est differenda pena ut infra de penis. l. cum reis que est ... nisi in causa ut infra l. si vincti causa quia si fideiussores non habet vel delictum est enorme ut ff. c. l. i. et l. divus. ita et l. cosepinis a(...) audito ... sue innocencie sepissime allegatis. sic ... de penis. l. qui ... Quoniam. conclave i. camera. i. includit i. simul sunt. permixtione (...) te impunitate criminis. dispares. sic et ... sequitur ... in novo iure que est in aut. ut nulli iudicum. § necessarium ac ... Si ... sit summarium ... aut ut nulli iudicum ... necessitatem quia sit enorme et plene ... Ad commentariensem. i. principem carceris qui ponit ... custodes sibi ... pene a(...) punitur eadem pena ... quam custodiebat ... commentarium qui fugit ...

pena cui statuitur ut ff. c. l. milites. et l. si ... idem si mulier puniatur ... si ille qui fugit tenebatur. l. cor. ... eadem. l. per suam negligenciam ... negligencia. si dolus ut ff. ad l. cor. de sic. ... dicant hoc specialiter dic quod non eadem l. punitur ... sionibus ut constitutionibus eadem tamen pena ... calumpniator punitur ... pena ... forte l. ... de adult. accusaret ut ff. ad ... lupinaria toribus item facit ad l. ff. c. carc. et s. de ...

[illegible]

rario nostro iubemus inferre iudicem, si de hac re suppre[s]ma ceruice tantum titulum gerentem, extorrem impetrata fortuna decem libras auri multandum esse censemus.

De privatis carceribus inhibendis. Rubrica.

Imperator. Iubemus neminem penitus licere per Alexandrinam splendidissimam civitatem vel Egyptiacam diocesim aut in quibuslibet imperii nostri provinciis vel in agris suis aut ubicumque domi privati carceris exercere custodiam. Viro spectabili pro tempore praefecto augustali et viris clarissimis omnium provinciarum rectoribus daturis operam, spemque futuris in speculis, ut sepedicta nefandorum hominum arrogancia modis omnibus opprimatur. Etiam post hanc saluberrimam constitutionem et vir spectabilis praefectus augustalis et quicumque provinciae moderator maiestatis crimen procul dubio incursus est, qui cognito huiusmodi scelere lesam non vindicaverit maiestatem. Primatibus insuper officiorum eiusdem criminis laqueis constringendis, qui simul atque noverint intellectum facinus moratim in quocumque loco committi, priores iudices de opprimendo nefandissimo scelere non primus curaverint instruendos. Etenim illud perspicuum est eos qui hoc criminum genus commiserint, pro vetitum etiam legum et constitutionum tenore tamquam ipsius maiestatis violatores ultimo subiungendos esse supplicio.

Si reus vel accusator mortuus fuerit. Rubrica.

Imperator. Et si Marcellus qui crimine falsi postulabatur vita functus est, ac per hoc crimen in persona eius sit extinctum, accusatio tamen non est abolita, cum tam uxorem eius quam te eodem crimine postulatos proponas.

Idem. Si is quem homicidii seu cuiuslibet criminis postulasti reum vita functus est, frustra ob penam defuncti accusationis convenimus, cum morte eius crimen cum pena sit extinctum, ac per hoc tibi adempta est necessitas accusationis.

Idem. Si ut proponis causa pecuniaria ad emolumentum tuum spectat, licet Armanius cum falsi crimen auctor tuus intenderet vita functus sit, non prohibeberis siquidem adversus te instrumento quod in dubium revocatur uti cepit accusationem instituere. Quamvis enim in persona principalis rei morte subducta iam substitui non possit, tamen si quis illo uti voluerit, intelligit se periculo criminis esse subiectum.

Idem. Defunctis reis publicorum criminum sive ipsi per se ea commiserint sive alii

mandaverunt pendente accusatione prius quam sententiam mortem consciverint bona successoribus eorum non denegari notissimi iuris est.

Idem. Si quis cum capitali pena vel deportatione dampnatus esset appellatione interposita et in suspenso constituta fati diem functus est crimen morte finitum esse idem observatur et si accusator pendente appellationis tempore ultimum diem obisset. Sin autem relegationis penam sustinuit et in parte bonorum dampnatus appellatione usus est et post mortem eius inchoate appellationis ratio examinabatur cum desideretur utrum valeat nec ne particularis publica

Si quis imperatori maledixerit. Rubrica.

Imperator. Si quis modestie nescius et pudoris ignarus improbo petulantique maledicto nomina nostra crediderit lacessenda ac temulentia turbulentus obtrectator temporum nostrorum fuerit, eum pene nolumus subiugari neque durum aliquid nec asperum volumus sustinere, quoniam si id ex levitate processerit contempnendum est, si ex insania miseratione dignissimum, si ab iniuria remittendum. Unde integris omnibus hoc ad nostram scientiam referatur, ut ex personis hominum dicta pensemus et utrum pretermitti an exequi debeat censeamus.

Ad legem Iuliam maiestatis.

Imperator. Etiam ex aliis causis maiestatis crimina cessant in eo scilicet etiam admittam te paratum accusare iudicem per ea crimina maiestatis quod eum cognitionem eius dicis pronunciasse.

Idem. Alienam secte mee sollicitudinem concepisti qui crimen maiestatis sustineres si fisco tuo natus esse non perseveres quod semper te facturum inconsulte iuraveris.

Idem. Si quis alicui maiestatis crimen intenderit cum huiusmodi reo convictus minime quem privilegio dignitatis a strictiore inquisitione defendatur sciat se quoque tormentis esse subdendum si aliis manifestis indiciis accusationem suam non potuerit comprobare. Cum eoque huius esse temeritatis reus deprehenditur illum etiam tormentis subdi oportet cuius consilio atque instinctu ad accusationem accessisse videbitur ut ab omnibus commissi consciis instituta vindicta possit reportari.

Idem. Nullus omnino cui inconsultis ac nobis nescientibus fidicularum tormenta offeruntur militie vel generis vel dignitatis defensione prohibeatur, excepta tamen maiestatis causa in qua sola omnibus equa condicio est.

Idem. Quisquis cum militibus vel privatis barbaris etiam scelestam inierit factionem aut factionis ipsius inierit

ct. s. de epis. et cle. si quis q[ui]m. ... sibi et factio[n]em. i. conspi[ratione]m. ... Quisquis barbaris. ... ra[tione] co[ns]ilio ... cont[r]a pri[n]cipem ... et princeps sit caput ... z. de p[ro]b. ... qui a ... q[uo]d apparet ... ante emancipatio[n]em ... bona ... tul[er]int que non auferantur ut ... de bonis proscript.

[illegible marginal gloss]

sacramentum dederit de nece etiam uirorum illustrium qui consiliis et consistorio nostro intersunt senatorum etiam nam et ipsi pars corporis nostri sunt uel cuiuslibet postremo qui nobis militat cogitauerit. eandem enim seueritate uoluntatem sceleris qua effectum puniri iura uoluerunt. ipse quidem utpote maiestatis reus gladio feriatur. bonis eius omnibus fisco nostro adiectis. Filii uero eius quibus uitam imperatoria specialiter lenitate concedimus. paterno enim deberent perire supplicio in quibus paterni hoc est hereditarii criminis exempla metuuntur. A materna uel auita omnium proximorum hereditate ac successione habeantur alieni. Testamentis extraneorum nichil capiant. sint perpetuo egentes et pauperes. infamia eos semper paterna comitetur. Ad nullos umquam honores nulla prorsus sacramenta perueniant. Sint postremo tales ut his perpetua egestate sordentibus sit et mors solacium et uita supplicium. Denique iubemus etiam notabiles esse sine uenia qui pro talibus umquam apud nos interuenire temptauerint. Ad filias sane eorum quotquot numero fuerint falcidiam tantum ex bonis matris siue testata siue intestata decesserit uolumus peruenire ut habeant mediocrem potius filie alimoniam quam integrum emolumentum ac nomen heredis. Mitior enim circa eas debet esse sententia quas pro infirmitate sexus minus ausuras esse confidimus. Emancipatio quoque a predictis siue in filios post legem dumtaxat a latam siue in filias fuerit collata non ualeat. Dotes et donationes quolibet titulo postremo rerum alienationes que ex eo tempore quo primum memorati de ineunda factione ac societate cogitauerint nullius statuimus esse momenti. Uxores sane predictorum recepta dote si in ea condicione fuerint ut que a uiris titulo donationis acceperint filiis debeant reseruare tempore quo ususfructus absumitur omnia fisco nostro se relictas esse cognoscant que iuxta legem filiis debebantur. falcidia etiam ex his rebus filiabus tantum non etiam filiis deputata. Id quod de predictis eorumque filiis cauimus etiam de satellitibus consciis ac ministris filiisque eorum simili seueritate censemus. Sane si quis ex his in exordio inite factionis studio uere laudis accensus ipse prodiderit factionem et premio a nobis et honore donabitur. Is uero qui usus fuerit factione si uel sero incognita tamen adhuc consiliorum archana patefecerit absolutione tantum ac uenia dignus habebitur.

Paulus de publicis iudiciis.

Meminisse oportebit si quid esse maiestatem imperatoris com...

[illegible]

... ius patris nocet filii ... ut j. de penis. l. crimen. ... illud pater non portabit iniquitatem filii ... sacramenta ... militaria ... ad filias minus ... ab eo tempore quo in eandem factionem cogitauerint ...

s. ... principatum ... rem publicam ... ... ut j. de penis l. ... donac. l. donationes ... post ... ut i. ... alienationes ... obseruantur donec ... ...

[illegible]

Set novo iure post hanc accusationem ostendatur tunc repudium mittet si ... illatam adulterii accusationem maritus non praestabit illis subdatur ... licius que esset passura mulier si accusatio comprobata fuisset.

Vi solummodo qui ut tortus in ipse non alias deterior accusatio ab aliquo est emendanda. item an totum dampnum accusator reo absoluto dat. dicunt quidam dimidiam et aliam sibi computat quia ipse eo est tortus ut ar. s. de rebus cre. l. generaliter. quidem ... distinguit aut ...

Ad legem iuliam de adulteriis per ordinem maiora persequitur crimina ... adulterium ... [illegible gloss]

missum dicatur. etiam post mortem rei id crimen instaurari solet. postea quam divus Marcus Archus decuriam utpote senatoris qui Cassiam furoris socius fuit bona post mortem fisco vendicari iussit. et in ore temporis multis heredibus ablata sunt. Cum hoc autem crimine quod ad lesam maiestatem imprimis pertinet etiam in caput dominorum servi retorquetur.

Marcianus. Post divi Marci constitutionem hoc iure uti cepimus ut etiam post mortem nocentium hoc crimen inchoari possit ut convicto mortuo memoria eius dampnetur et bona eius successori eius eripiantur. nam ex quo sceleratissimum quisque consilium cepit exinde quodammodo sua mente punitus est. Et sicut divus Severus et Antoninus constituerunt ex quo quis tale crimen commisit neque alienare neque manumittere eum posse. nec etiam solvi iure debitoris Magnus Antoninus rescripsit in hac causa in caput domini sui torquentur. Et si decesserit quis pendente iudicio in istam personam successoris bona successoris publicantur si non earum maiestatis fuisse mortuum arguatur. et Severus et Antoninus ad rationales in missis rescripserunt.

Ad legem iuliam de adulterio et stupro

Publico iudicio non habere mulierem adulterii accusationem quamvis de matrimonio suo violato queri velit lex iulia declarat. que cum masculis iure mariti accusandi facultatem detulisset non idem feminis privilegium detulit.

Idem. Crimen lenocinii contrahunt qui deprehensam in adulterio uxorem in matrimonio detinuerunt. non qui suspectam adulteram habuerunt.

Idem. Verba legis iulie de adulteriis coercendis sunt etiam si ad quem eorum sive suorum filiarum crimen admissum probari volentis ad eamdem personarum suos eum exhibendos pertinet de quibus specialiter deprehenditur mulier sed ipsi dumtaxat quos intra sexagesimum diem ex divortio iniuria numerandum manumitti vel distrahi prohibet. et quorum domini si caveri pupillo si defuncti fuerint in questione vel fuit deteriores secuta absolutione.

Idem. Gracchus quem Numerius in adulterio noctu deprehensum interfecit si eius condicionis fuit ut per legem iuliam occidi potuit impune quod legitime factum est nullam penam meretur. idemque filii eius qui patri paruerunt prestandum est. Cessat si legum auctoritate cessante ex inconsulto dolore adulterum interemerit quamvis homicidium perpetratum est tamen quia et nox et dolor iustus factum eius relevat. potest in exilium dari.

Idem. Adulter post quinquennium cum commissum adul...

[illegible]

In aut. ut nulli iudi. § si quis vero comprehensorum. coll. ix.

Si vero criminis commissi occasione latitat aut provinciam illam reliquerit in qua deliquit. iubemus legitimum edictis a iudice evocari eum et si non audiat illa in eo procedere que nostris legibus sunt diffinita. § Si vero cognoscatur quod in alia provincia degit. iubemus provincie illius iudicem in qua crimen commissum est epistola publica uti ad provincie illius iudicem in qua degit delinquens. § Ille vero qui publicas litteras susceperit periculo suo et officii sui comprehendit eum et ad iudicem provincie transmittet. in qua peccavit suppliciis legitimis subiciendum. § Si vero qui publicam epistolam suscepit neglexerit hoc facere aut officium eius tradere aut impetita neglexerit. tunc et ipsum iudicem tres auri libras et ipsius officium alias tres pro pena inferre iubemus. § Si autem iudex aut aliquis officialium eius pro lucrum eum non comprehenderit aut comprehensum non transmiserit et hoc fecisse convincatur: spoliatus cingulo exilio tradatur.

tium dicitur quod continuatur nunciatur: accusari non potest quod prescriptionis legibus reis data auferri non oportet.

Idem. Iure mariti adulterii accusare volenti sexaginta dies utiles computantur quibus in publico eius facultas fuit apud quem reus vel rea postulari potest. cum preterierint dies isti utiles maritus quoque iure extranei agere potest qui confidit accusationem calumpnie notam et tunc non debet. nam ad probationem sceleris dum parentes in questionem de mancipiis eodem modo habere permiserunt qui iure mariti habetur agetur.

Idem. Propter violatam virginem qui postea maritus cepit esse accusator iustus non est et ideo iure mariti crimen exercere non potest nisi puella violata sponsa eius fuerit. sed si ipsa minus annis suas assistentibus curatoribus per quos etiam negocia eius gerenda sunt persequitur: preses pro iniurie debita tanto delicto si probetur severitate examinabit.

Idem. Reos adulterii duos simul marem et feminam ex eadem causa fieri lex iulia de pudicitia vetat. sed ordine peragi utrumque licet.

Idem. Castitati temporum meorum convenit lege iulia de pudicitia damnatam in penis legitimis perseverare. cum autem adulterii damnatam si quocumque modo penam capitalem evaserit sciens duxerit uxorem vel reduxerit eadem lege lenocinii punietur.

Idem. De crimine adulterii pacisci non licet et par delictum est accusatoris prevaricatoris et refugientis veritatis inquisitionem. Qui autem pretium pro comparato stupro accepit pena legis iulie de adulteriis tenetur.

Idem. Crimen adulterii maritum retenta in matrimonio uxore inferre non posse nemini dubium est.

Idem. Si vivo in tuo matrimonio uxor tua esset se adulterio polluit in ea provincia in qua id factum est adulterium more solito persequi debes. nec enim ab ea que iam nupta est adulterium passa exordium accusationis sumi potest si denunciatio criminis nuptias non precessit.

Idem. Et si crimine adulterii damnatus restitutus non esset ut proponis. si tamen soror tua cum qua adulterium commissum dicebatur non est accusata. nec pene nec infamie subici potuit. et multo magis cum et accusatorem vita esse functum proponas.

Idem. Quamvis indubitati iuris sit quociens adulterii crimen intenditur presentiam.

Idem. Adulteram si postea quam contra eam crimen inchoatum est provinciam excessit etiam absentem inter reos recipi posse explorati iuris est.

Idem. Siquidem uxor tua antequam crimine adulterii accusaretur: provinciam excessit neque absens accusari potest neque in eam provinciam in qua

stipendium facis tu similiter
uire depositurus. sane cum p(ro)p(ter)
occupationem militarem non
ualuit accusare eam sollempni
ter potius. nec enim tempus
quo muniis militaribus oc
cupatis ad uindictam tibi quam
maritali dolore percussus rep
ositis dz auferri.

Idem. Abolitionem adulterii cri
minis postulans presidem i
... officio accusatio fuit in
stituta adire debes. ceterum
etiam tu maritum existimaveris
etiam si simpliciter id est sine abol
itione destitisses senatus co(n)
sulto in persona tua futurum
locum non fuisse. divisum ei
dum principes sepe sanxerunt
cum hoc amplius scias nul
lam tibi fuisse ultius potes
tatem restituendi hoc accu
sationem. quia et decreto pat
rum et lege patria et quam iure
uiri delatum adulterium nō
peregit numquam postea hoc e
iusdem deferre permittitur.

Idem. Si metu legis iulie de
adulteriis coercendis revocare
uxorem in matrimonium potes. cum
nichil amplius quam libellos a
accusationis obtulisti. quia po(st)
ea compisse te affirmes quod
uana indignatione ad accu
sationem incitatus fuisses. ei
committit in penam quam
lex certo capite denunciat
qui vel publice adulterio dap
natam hēt ul adulterum sciēs
ut ignorationem simulare nō
possit retinet uxorem.

Idem. Eum qui duas simul
habuit uxores comitatur infa
mia. in ea namque re non iuris
effectus quo cives nostri matrimonia
contrahere plura prohibentur sed animi
destinatio cogitatur. sin tamen
ei qui te ficto celibatu cum ancil
lis tuis in familias in provincias
reliquisset sollicitavit ad nupti
as et cum etiam stupri ... a quo
tu remota es quod uxorem te esse
credebas ab accusatore legitimo
sollempniter inferetur. sic res
tuas omnes quas ab eo intercep
tas minime simulatione deplo
ras restitui tibi omni exaction(e)
insistancia impetrabis a rec
tore provincie. nam ea quidem
que sunt ut sponse datu(m) ... p(er)
misit quomodo cum effectu re
cipere potes qui sponsa.

Idem. Quamuis indubitati iu
ris sit quotiens adulterii crimen
intenditur presentiam accusato
ris procedere oportere. tamen quoniam exci
tatis tuis cognovimus ma
tutina propositi viatoris uxorem
bitis quondam cum iuliano
quondam adulterium commis
isse detentam sub ipsa porcione
sine viatoris ipsius presentiam
postulasse non putavimus
confecto pene in iudicio facin
ore et tam agitata questione con
iuncto proposito ab excubiis
limitis revocandum.

Idem. Fedissimam earum
nequitiam que pudorem suum
alienis libidinibus prosternunt
non etiam earum que per vim
stupro comprehense sunt iure
plexa voluntate leges ulci
scuntur quando etiam inviolate

XI

cristianam actionis esse nec nuptiarum alii initium meritorum placuit.

Idem. Ob commissa adulteria atque accendas uxores certa tempora que utiliter computantur solent prescripta sunt, pro accusationes publicas accusatores instituere non potuisti. nec quam creditum tibi munus prescripta tempora cum facta sunt proceptum sollicitudinem quam detinens integram accusationem potestatem habebis. sed quam eam in vacue cepis reputare debebis, nec infrenatam licentiam ad terrendam adversariam futurae accusationis spem pretendas.

Idem. Si ea que stupro tibi cognita passim venalem formam exhibuit ac prostituta meretricio more vulgo se praebuit, adulterii crimen in ea cessat.

Idem. Servi ob violatum contubernium adulterii crimine accusare non possunt. Eos autem qui post dissociatum matrimonium uxorem licito iure duxit obiecti intentatione actionis ac potentia procerum metuum ei qui accusationem instituat argentum dedit ad recipiendum ad ulciscendam quod turpis lucri cupiditatem adulterii pro fide inde potes qui examinatis probationibus et allegationibus inquisita fide veritatis si quidem id quod ab eo qui innocens est ob illati criminis timorem datum esse cognoveritis in actionem simplam formam redeat ex evidentibus iuris placitis instruetur. Cum non constitit corrupti nimirum velut etiam recedendam ad captandam impunitatem solutam esse precio, mam eum etiam quia adulterii senatus consulti censuram iam eam fedissime accepit punitum debebit.

Idem. Si tu filie tue uirtem pater cupiditatis et auctoritate eam exarsisse te cognitum est cum ancillas comprehendisset non libas stupra se detectum sit et hiis suis iguatam potius opinionem tuam quam infamiam afficiet iam esse manifestum est.

Idem. Quoniam alexander qui in crimen vocatur etiam prescriptionem et postulatum eo nomine quod accusator uxorem propter complexum adulterium penes se habuisse videatur et de statu suo agere velle nunc perspeximus, ita ordo cognitionis dirimendus videtur ut in primis quidem de statu alexandri queratur ita ut fieri liberum esse adhibita audientia a deprehendenti prescriptionis ei obiciende facias potestatem. Si uero eundem servum esse cognoveris remotis prescriptionibus tunc demum in adulterium crimen primus debetis inquirere ac si eum detectum in eo flagitio esse prospexeritis poenam decernite quam in adulterii crimen legum sanctio statuit.

Idem. Commissum antea adulterium cum eo cum se postea nuptiis sociaverit velamento matrimonii non extinguitur.

In aut. ut nulli iudicum. § mōastia. et § adulta. coll. viij.

Set hodie adulta u̾bata in mōastium mittitur. q̄m int̄ biennium viro recipe liceat. biennio t̄n sacto ul uiro p̄riusq̄m reducet mortuo adulta tonsa monastico hitu suscepto ibi dum uiuit p̄maneat. duabꝰ p̄tibꝰ sue sbe libis si hat applicandis. tcia mōastio. ¶ Sz si liberos non hat p̄entibꝰ existentibꝰ hi iniquitati non consencientibus tcia ps applicatur: due mōastio. ¶ quibꝰ p̄dcis non extantibꝰ ois eius sba mōastio queratur. ¶ pactis dotalium instrōrum in omni cāu uiro conseruandis.

In aut. ut liceat mri et auie. § hiis

Siquis ei quem q̄s. coll. viij. suspectum de sua uxore ht. ter in sc̄ptis denunciauit. sub p̄sencia testium fidedignorum et post inueñit eum conuenientem sue uxori in domo sua aut ipius

[illegible]

Idem. Ita nobis p̄udor cordi e. ut remoueamus p̄scat uris ambages constituamus in adultiij q̄ne aboli tis de medio cetis p̄scp̄cōibꝰ. p̄ter q̄uinq̄mmij temporis. ¶ Et lenocinij q̄d marito obicitur excepcōem. ¶ Et p̄tulla etiam que post solutum p̄us m̄rim ante denunciacōem nupte competit. fidem enim ius noscis indignum eē imz ut ulcōem pudoris p̄stigia iusiti uris excludant.

Idem. Que adultium commisit. utrum domina caupone administria fuit requiri debebit. ita obsequio famulata fuit. ut plinqꝫ ipam temparie uina p̄buit. non sit anbulis uris excepta. si uo potantibꝰ ministerium p̄buit. p uilitate eius que in reatum deducitur. accacōne exclusa liberi. qui accantur. abscedant. cum ab hiis feminis pudicicie rō requiratur. que uris nexibꝰ detinetur. et inusfamine nom obtinet. hee autem immunes a iudiciaria seuitate et stupri. et adulterij p̄stentur: quas uilitas iuite dignas legum obseruacione non credidit.

Idem. Omnis adultij cime ut publica refcitur iudicia. quorum delacō in cōe omnibꝰ sine aliqua legis interpretatione conceditur. tamen ne uolentibꝰ teme liceat fedare connubia: p̄cimus ncitisq p̄ personis solummodo placet de

[illegible]

Viroris aut adulti. aut in popina aut in suburbanis sine piculo eum intimatis si alibi inuenat tibꝰ testibꝰ conuocatis tradat eum iudici. qui nulla alia rōne quesita hat p̄uniendi licenciam. ¶ Certu sac oraculo loqui inueniat. post tres ut dcin e denunciacōes lz marito utrisqꝫ p̄sent defensori ecce trade ul aliis dicis ut ad eorum piculum dum si isti fuerit do nec iudex hoc cognoscens imitat ad epm ciuitatis q̄tim ei isti tdantur ut debeant sustine tormenta p leges.

[illegible]

fem copiam accandi. hoc est p̄ri. fri. nec non patruo et auunculo quos uerus dolor ad accacōem impellit. sz et hiis personis legem imponimus. ut crimen abolitōne si uoluīt compescant. ¶ In primis maritum genitalis thori uindicem oꝫ eē. cui quidem ex suspitōne ream coniugem facē lz et ul etiam sit in suspicatur penes se detine non p̄hibent. nec inscp̄cōis uinculo contineri. cum iure mariti accare ueteres retro principes annuerunt. ¶ Extraneos autem p̄cul arceri ab accacōne censemus. nam et si omne genus accacōis neccitas inscripcōis astringat. non nulli tn̄ ptue do faciunt et falsis contumeliis inimia deformant. ¶ Sacrilegos autem nupciarum gladio puniri oportet.

Idem. Cum uir nubit infeminam uires porrecturam quid cupiat. ubi sexus perdit locum. ubi scelus ē id q̄d non p̄ficit scire. ubi uenus mutatur in altam formam. ubi amor queritur. nec uidetur. iubemus insurge leges. armari iura gladio ultore. ut exquisitis subdantur infames qui sunt ul qui futuri sunt rei.

Idem. In adultij q̄ne aboli familia non solum mariti s etiam uxoris que tamen tunc temporis dom fuit. quo ad ultium dicatur admissum querendum ē sine defensione

¶ Quamuis resa[illegible]

[illegible]

Ianuarius quam.

Idem. Adulterii accusatione proposita persecutiones civiles quibus aut dos repeti fingitur aut ex re aliqua debitum flagitatur, eaque occurrere atque prosilire ex animi consueverunt, iussimus sequestrari, nec eorum obiectu aliquid negotii tarditatis afferri, sed accusatione fundata locum constitit quo uxori vel mariti vel extranei quo vel tempore accusatio fuerit intromissa discuciatur crimen, sed qualitas publicetur, scilicet iurgia que magnitudine superantur, et civilis accusatio criminali iure preponatur. Idem tamen cum competere ceperit habitura momenti, dummodo non obsit examini.

Idem. Siqui adulterii fuerint accusati, obtentu proximitatis intentata depulerint per commemoratam necessitudinis fidem criminis derogando diu existimatur non debere credi quod allegatur vel non potuisse committi, hii si postmodum in nuptias suas consortium quod convenerint, certius liquet in quo fuerint accusati manifesta fide atque indiciis evidentibus publicabuntur. Unde siqui eiusmodi reperti fuerint, iussimus in eosdem severissime vindicari et velut convictum facinus confessumque puniri.

Idem. Si mulier repudii oblatione sine ulla legittima causa a se dati discesserit, nec viduitatem stupri procacitate commaculet, accusationem repudiato marito iure deferimus.

Idem. Libertatem eorum qui ad dominium pertinent uxoris vel mariti vel parentum eorum, repudio misso propter suspicionem criminis adulterii legum conditores intra duorum mensium spacium post missionem repudii numerandum suspendi diffiniunt propter tormentorum questionem si opus exegerit eis imponendam. Sed cum vero uxor matrimonio dissoluto sub prefato modo rebus humanis exempta fuerit medio de tempore quousque servos eos propter memoratam permanere deceat adiciunt. Sed non ob vero necessarium esse videtur certum tempus etiam in hoc casu statuere propter dotis questionem utrum in lucro marito cedat vel heredibus mulieris restituatur. Sancimus itaque etiam duos menses post mortem mulieris suam ut intra eos antedicti servi permaneant et facultatem maritus habeat per questiones adulterii probare per eos. Transacto vero memorato tempore licenciam habere heredem mulieris libertatem eis imponere, nisi per culpam eius maritus prohibitus fuerit causam adulterii ipse videlicet imminens exercere.

Si quis corrupit eam cuius tutor fuit. Rubrica.

Imperator. Si tutor pupillam quondam suam violata castitate stupraverit, deportationi subiungetur atque universe facultates eius fisci viribus vendicentur, quamvis ...

(Aut.) Novo iure solus vir licet fugerit, a quolibet iudice comprehensus post tormenta ultimo supplicio subdatur, nulla ei excusatione audita. Sed mulier castigata ... in monasterium mittatur, ubi si voluerit vivere usque ad finem ... aliud autem sub hoc eodem ... periculo ... communi ... quia iudicis loci

[illegible]

eam penam debiut sustinere quam raptori leges imponunt.

De mulieribus que se propter raptus suos immiscuerint

Imp. Si qua cum suo fuo accedente rem hanc detegitur capitali sine sub iugetur: tradendo igmibus liberis uestit. quod omnibus facultas crimen publicum arguendi. Est officio copia nunciandi. sit etiam suo licencia deferendi. cui probato crimine libertas dabitur. filii etiam quos ex hac commixtione habuerit exuti omnibus dignitatis insignibus in mea maneant libertate neque per se neque per interpositam personam quolibet titulo uoluntatis accepturi aliquid ex facultatibus mulieris. Successio autem mulieris ab intestato uel filiis fuerint legitimi uel proximis cognatis deferatur uel ei cum quem ratio iuris admittat. Ita autem quod ille contempnat esse et quod ex eo suscepti filii quolibet casu in sua uideantur huiusmodi mulieris dominio sociatam a memoratis successoribus uendicentur.

Ad legem Iuliam de ui priuata seu publica

Imp. De debitum uini uel auulse munus rei sui ex ... qui pignori capiunt ui ... tenere uidentur.

Idem. Tutoris tui lege Iulia de ui priuata dampnati si tercia pars bonorum fisco uendita est tutele actionem per ea porcione aduersus fiscum dirige. non si mala per secreto locum habet. sua ...

Imp. Successio omnibus porcionibus fuerit detrahenda. Idem. Si confictis sponsam filii tui raptam esse uel filium tuum inclusum. instituere sollempniter more legis iulie de ui accusacionem apud presidem prouincie non prohiberis.

Idem. Si crimines accusacionem super res a suo raptas intenta dam putauis. non est dubium eum cuiusmodi facinus commisisse probabis. hanc instituere debes. sed quam afficiam illo etiam liberis te afflictum asseueras si hominibus coactis hoc fecerit de hoc etiam si legis iulie de ui priuata reum defendum putauis. apud presidem prouincie age. non ignarum quemadmodum criminibus probatis res iudicari debeat.

Idem. In possessionem fundi licitatores priuum ingrediuntur legis iulie iuris priuate reus esse non potest.

Idem. Quoniam multa facinora sub uno uiolencie nomine continentur: cum aliis uim inferre certantibus. aliis cum indignacione resistentibus. uerberaque cedesque crebro deteguntur admississe placuit si forte quis ex possidentis parte uel eius qui possessionem temeranter temptauit interemptus sit in eum supplicium exerceri qui uim facere temptauit et alterius partis causam maiorum probauit non iam relegatione aut deportacione insule plectetur. sed supplicium capitale excipiat. sed nec interposita prouocatione sentenciam que in eum fuerit dicta suspendat.

[illegible]

Idem. Si quis ad se fundum vel quodcumque aliud asserit pertinere ac restitutionem eo competere possessionis putat, aut civiliter super possidendo agat aut impleta sollemnitate iuris crimen violencie opponat: non ignarus eam sententiam subiturum, si crimen obiectum non potuerit comprobare, quam reus debet excipere. Quod si omissa interpellatione [iudiciali] vim possidenti intulerit, ante omnia violencie causam examinari precipimus, et tunc requiri quis ad quem venit possidentem, ut ei quem constitit expulsum amisse possessionis iura reparentur [al. recuperentur]: eademque postmodum instituta criminali questione agitetur: violentus pene minime destinatus, in tocius litis tinnitum cuffiatur (?): ut agitato negocio principali, si contra eum fuerit iudicatum, in insulam deportetur bonis omnibus abrogatis.

Idem. Servos qui fecisse violenciam confessionibus testium aut propriis docebuntur, si inscio domino commiserint, post ultimo supplicio deditos luere perpetrata censemus. Quod si illi metu atque exortatione dominorum violenciam admiserint, palam est secundum legem Iuliam dominum infamem pronunciatum loca aut originis proprie dignitate non uti: servos vero quos furoribus talibus paruisse constiterit metallis post sententiam dedi. Viles aut infames que persone fuerint, hii quibus aut sepius violenciam perpetrasse convincentur, constitutionum civalium pena teneantur. Si iudicem vero nosse eorum quod gravi infamia sit notandus, si violencie crimen apud se probatum distulerit vel omiserit, vel impunitati donaverit, aut molliorem quam posset statutum protulit penam.

Idem. Crimen non dissimile est rapere ei qui rapuerit raptam sciente delictum infuare.

Idem. Omnibus per civitates et agros habendi bucellarios et ysauros armatosque servos licenciam volumus esse preclusam. Quod si quis contra hec que nostra mansuetudo salubriter ordinavit, armata mancipia seu bucellarios aut ysauros in suis prediis aut iuxta se habere temptaverit, post exactam centum librarum auri condempnationem vindictam in eos severissimam proferri sancimus. Sciant quoque clarissimi provinciarum rectores in speculis esse debebunt, ne quis audeat hec statuta nostre mansuetudinis in aliquo violare; scientes quod existimatione dignitatis et administrationis cingulo privabuntur, et post centum librarum auri multam sanctionis utriusque sue periculum sustinebunt: principatibus videlicet apparitionis sue persone, preter amissionem personarum suarum, capitali quoque supplicio feriendis.

De raptu virginum vel viduarum vel sanctimonialium. R[ubrica]

priuata qui cetu. §. quin uacantem. non pot. etiam actio secundum aug. licet omnia deo sunt possibilia. ut. xxxii. q. v. c. si paulus. sed illud aliter ibi exponitur etiam actio potest restitui. non ab homine ut hic. Ademento uacui. eum

primo quod italibus rapimus hominiadia preterentur conuenti interficiat. hoc ipso inuenientur flagrante crimine et facit. ff. de titi. nupt. l. palam. §. que in adulterio. sed an item si cognatus pacia tur rapinam. parentis cognati possint resistere. Resp. sicut no. ff. de vi. et vi ar. l. ii. ac quibus raptoribus. sponsam si te e contra si sponsus aut mulier rapiat hominem licet hoc raro contingat. Resp. si bi hinc contra. xxxvi. q. i. c. ii. et q. ii. c. si quis uirginem. xxvii. q. ii. c. raptus. Sine fori prescriptione. aut. nam et hinc eo ne deluti fori hic ut. §. hoc agi oportet. l. i. t. §. ubi se. l. i. nullam. sic §. t. i. l. qui et §. quorum app. no de l. ii. et de fal. mo. l. a. nullam omni uicom. spe ciale hic et se quenti casu ut nichil appli cemus fisco. et hic. §. omnium que se. §. p. l. i. araut const at. quod publi cantur omnia. ut aliqua per scriptura. ut. i. de bonis. damp. l. si. ac tunc fer antur. que omnia amit tit si raptoris eligat consorcium ut in aut. de rap. mulier. exposite ut in aut. de raptu. mu. §. ec. xxxvi. q. ii. placuit tria. et. xxvii. q. ii. platinit. oportet. i. docet sic insti. de ius. tur. ar. t. i. de bonis. l. i. in princ. et. §. de cap. et post. li. re. l. si conuocati. sic i. de ui. agentib. l. i. uolentib. sic. i. de fal. mo. mi. pri. l. ii. §. ar. ec. ff. de iur. l. i. §. eius. ipsum uelle. sic ff. de lib. exhi. l. iii. §. si quis nolente remiserit gratis. ut ff. ad l. iul. de vi. l. qui cetu. §. quin uacantem. no tum sig.

[De raptu virginum]

Raptores uirginum honestarum uel ingenuarum siue iam desponsate fuerint siue non uel quarumlibet uiduarum feminarum licet libertine uel serue alienae sint pessima criminum peccantes capitis supplicio plectendos decernimus. et maxime si deo fuerint uirgines uel uidue dedicate. quod non solum ad iniuriam hominum. sed ad ipsius dei omnipotentis irreuerenciam committitur. maxime cum uirginitas uel castitas corrupta restitui non posset. merito mortis damnatur supplicio. cum nec ab homicidii crimine huiusmodi raptores sint uacui. Sic ergo sine uindicta talis crescat infamia. Sancimus per hanc legem generalem constitutionem ut hii qui huiusmodi crimen commiserint et qui eis auxilium inuasionis tempore prebuerint ubi inuenti fuerint in ipsa rapina et adhuc flagrante crimine comprehensi a parentibus uirginum uel uiduarum uel quarumlibet feminarum uel ingenuarum aut earum consanguineis aut tutoribus uel curatoribus uel patronis uel dominis conuicti interficiantur. Quid enim magis contra eos obtinere sancimus qui nuptas mulieres ausi sunt rapere. quia duplici pena tenentur tam adulterii quam rapine et oportet acerbius adulterii crimen ex hac adiectione puniri. Quibus connumeramus et eum qui saltem sponsam suam per uim rapere ausus fuerit. Sin autem post commissum tam detestabile crimen aut potentia raptor se defendere aut fuga euadere potuerit. in hac quidem regia urbe tam uiri excelsi prefecti pretorio quam uir gloriosissimus prefectus urbis. in prouinciis autem tam uiri eminentissimi prefecti pretorio per illiricum et africam. quam magistri militum per diuersas nostri orbis regiones. nec non uir spectabilis prefectus egypti. uel comes orientis et uicarii et proconsules et nichilominus omnes uiri spectabiles duces et uiri clarissimi rectores prouinciarum. nec non alii cuiuslibet ordinis iudices qui in illis locis inuenti fuerint similes facinorosos cum magna sollicitudine adhibeant. ut eos possint comprehendere et comprehensos in tali crimine post legitimam et iuris cognitionem probatos sine fori prescriptione clarissimis personis afficiant et mortis condempnent supplicio. Quibus nec appellare uolentibus nullam damus licenciam contestantibus humane legis diffinitionem.

Et siquidem ancille abstinere sint que rapinam passe fuerint raptores tantummodo supradicta pena plectentur substantiis eorum nullam diminucionem passuris. Cum autem in ingenuam personam tale facinus perpetretur. etiam omnes res mobiles uel immobiles et se mouentes tam raptorum quam

De emendacione seruorum. dixit de illicita. nunc sequitur de licita.

Sunt signis. i. frenis. aflexerit. ai causa sunt enim dandi. et sine causa. ff. jo. de pul. sa. qua die. afflixerit. uel quotdi ebus. nam etiam ipse tuum pot. uel an fuit mortuus. i. tiduum et an post. surrexit. et super baculum suum ambulauit. hec enim lege mosa yca distinguebatur. sustineat modice. ergo cum causa. et sine causa licet. secundum Jo. ut hic. et ff. de iu. suffi. l. e. loc. §. ex eo. et ff. so. ma. l. etiam. §. eius. sed p. dicebat cum causa licere modice. ut emendando et sic hic intelligebat. immo dico non licet. ut hic sibi et nec non est. et subsequenter ut ff. de his qui sui sui iuris. nel al. l. i. §. fi. insti. de his qui sui sui iuris. uel al. in. §. sed hec tempore m. fi. insti. ci. ut ff. de v. ob. l. qui sinum tecli. i. quo ergo. §. i. tia. i. pessima. a iutus. uen eius species.

de spe de raptore de ancilla mo uia. c. [...] ac fami ei putredine seuicia a sic cautelis ut de barbarico fieret et faciat. ff. de iniur. item ap. §. ad ictum ut. i. de male. tra. a. l. si excepta. De emenda cione pxim.

Sit moribus in corrigendis patrio. nota reuerenda senectus que potius in pietate quam in atrocitate consistit. ut ff. de parricidiis. l. diuus. et Atrocitas. l. si grauiter. sic debet intelligi quod non sufficit ad penam correctio propinquorum quos puniunt inter uiuos.

qua permittit placari quo casu dicitur sufficit dignum quod ante et cum ea placatione sufficiat sola suspicio ne fuga [...] casu habetur pro deprehenso [...] sola fuga [...] leges [...] allegata et dicta l. locorum [...] expressum non [...] alia prius allegata [...]

quererem bene ex sola fuga [...] sit damp[...] post [...] tinas placatio [...] non debet [...] argumentum fortissimum [...] iure. ff. de [...] si [...] l. i. [...] ff. de sus. tuto. l. in pubertate [...] aliam sponse fuga [...] casu habetur pro deprehenso [...] l. [...] ff. de re [...] sponte ei fug.

[illegible marginal notes]

eorum etiam sodalium vel sequacium vel comitum eorum qui eis auxilium prebuerint ad dominium raptarum mulierum liberarum transferantur. prudentia videlicet et cura parentum earum vel maritorum vel tutorum seu curatorum. Et si non nupte mulieres alii cuiquam preter raptorem legittime coniungentur: in dotem mulierum liberarum easdem res vel quantitates ex his volumus procedere. sive maritum volentes accipere in sua pudicicia remanere voluerint: pleno dominio eis sancimus applicari. nemine iudice vel alia quacumque persona hoc audente contempnere. Nec sit facultas rapte virgini vel vidue vel cuilibet mulieri raptorem suum sibi maritum exposcere. sed cui parentes voluerint excepto reo legittimo copulentur. Quoniam nullo modo nullo tempore datur a nostra serenitate licencia eis consentire qui hostili more in nostra re publica matrimonia student sibi coniungere. Oportet enim ut quicumque uxorem ducere voluerit sive ingenuam sive libertinam secundum nostras leges et antiquam consuetudinem parentes vel alios quos decet petat et cum eorum voluntate fiat legittimum coniugium. Penas autem quas prediximus id est mortis et amissionis bonorum non tantum adversus raptores sed etiam contra eos qui comitati in ipsa invasione et in rapina fuerint constituimus. Ceteros autem omnes qui conscii vel ministri huius criminis reperti et convicti fuerint vel eos qui susceperint vel quamcumque opem eis intulerint sive masculi sive femine sint cuiuscumque condicionis vel gradus vel dignitatis pene tantummodo capitali subiciamus. Et ut huic pene omnes subiaceant sive volentibus virginibus seu aliis mulieribus tale facinus fuerit perpetratum. Si enim raptores metu atrocitate pene ab huiusmodi facinore se temperaverint nulli mulieri sive volenti sive nolenti peccandi locus relinquetur: quia hoc ipsum velle mulierum ab insidiis nequissimi hominis qui meditatur rapinam inducitur. nisi etenim eam sollicitaverit nisi odiosis artibus circumvenerit non faciet eam velle in tantum dedecus sese prodere. Sed parentibus quorum maxime ex vindicta interat si pacientiam prebuerint ac dolorem remiserint et deportatione plectendis. Sed si quis inter hec ministeria servilis condicionis fuerit deprehensus citra sexus discrepationem eum concremari iubemus. cum hoc etiam Constantiniana lege recte fuerat prospectum. Omnibus legis ... capitulis de raptu virginum vel viduarum vel sanctimonialium sive antiquis legum libris sive in sacris constitutionibus posita sunt de cetero abolitis: ut hec tantummodo lex in hoc capitulo pro omnibus sufficiat. Quam de sanctimonialibus et virginibus et viduis locum

ab imperatore noluit venire postea venit et probavit se non esse homicidam et transferavit. azo. sed qualiter ... habere scimus.

De emendatione servorum. Imperator. iiiim. Rubrica.

Si virgis aut loris servum dominus afflixerit aut custodie causa in vincula coniecerit, dierum distinctione sive interpretatione depulsa nullum criminis metum mortuo servo sustineat. Nec vero immoderate suo iure utatur, sed tunc reus homicidii sit, si voluntate eum ictu fustis aut lapidibus occiderit, vel certe telo usus letale vulnus inflixerit aut suspendi laqueo preceperit, vel iussione tetra precipitandum esse mandaverit aut veneni virus infuderit vel dilaniaverit penis publicis corpus, ferarum unguibus latera persecando vel exurendo oblatis ignibus membra, aut tabescentes artus atro sanguine permixta sanie defluentes prope in ipsis adegerit cruciatibus vitam relinquere sevitia immanium barbarorum.

De emendatione propinquorum. Imperator. Rubrica.

In corrigendis minoribus pro qualitate delicti senioribus propinquis tribuimus potestatem, ut quos ad vite decora domestice laudis exempla non provocant, saltem correctionis medicina compellat. Neque nos in puniendis morum vitiis potestatem in immensum extendi volumus, sed iure patrio auctoritas corrigat propinqui iuvenis erratum et privata animadversione compescat. Quod si atrocitas facti ius domestice emendationis excedit, placet enormis delicti reos dedi iudicum notioni.

Si quis pa. aut omnino affectione affectate persone eius qui parricidii etc. quales sunt

Ad legem Corneliam de sicariis. Imperator. Rubrica.

Frater vester rectius fecerit, si se presidi provincie obtulerit. Qui si probaverit non occidendi animo hominem a se percussum esse, remissa homicidii pena secundum disciplinam militarem sententiam proferet. Crimen enim contrahitur, si et voluntas nocendi intercedat. Ceterum ea que ex improviso casu potius quam fraude accidunt, fato plerumque, non noxe imputantur.

Idem. Is qui aggressorem vel quemcumque alium in dubio vite discrimine constitutus occiderit, nullam ob id factum calumpniam metuere debet.

Idem. Si ut allegas latronem interemisti, dubium non est eum qui inferende cedis voluntatem precesserat iure cesum videri.

Idem. Eum qui asseverat homicidium se non voluntate, sed casu fortuito fecisse, cum calcis ictu mortis occasio prebita videatur, si hoc ita est neque super hoc ambigi poterit, omni metu ac suspicione quam ex admisse rei discrimine sustinet, secundum quod adnotatione comprehensum est, volumus liberari.

... ubi specialis est servos torqueri ... quibus parentes ... occiderunt ... de speciali ... credo dicit

...gnare cum serpente sicut dicit gallinaceo quia gallinas amat ut uni uxoribus qui feias diligit ut movis

oraculi ac in amphitheatrum. si neutrum est. subiacatur.
bestiis. ut ff. e. l. post elementorum. si non eueniatur.

Nemo ariolum .i. aris in altaribus et serviuntis
demonum deseruientem accusat. accursius.

Idem. Si quis te reum cornelie legis de sicariis fecerit innocentia purgari crimen non ad uilitate etatis defendi queunt.

Idem. Is qui cum telo ambulauit hominis necandi causa sicut is qui hominem occidit. uel cuius dolo malo factum erit commissum. legis cornelie de sicariis pena coercetur.

Idem. Si quis necandi infantis piaculum aggressus aggressaue sit. sciat se capitali supplicio esse puniendum.

Idem. Si forte mihi et manu mortis parasse insidias. uel quolibet alio genere uoluntatem occidendi habuisse inueniatur. uel forte maritus eo modo insectetur uxorem. in eadem questione ab omni familia non solum mariti sed etiam uxoris que tunc temporis domi fuit querendum sine cuiquam defensione.

De his qui parentes occiderunt aut liberos. R.

Imperator. Si quis parentis aut filii aut omnino affectionis eius que nuncupatione parricidii continetur fata properauerit siue clam siue palam id fuerit enisus pena parricidii punietur. et neque gladio neque ignibus neque alii sollempni pena subiugetur. sed insutus culeo cum cane et gallo gallinaceo et uipera et simia et intea ferales angustias comprehensus serpentium contuberniis misceatur. et ut regionis qualitas tulerit uel in uicinum mare uel in amnem proiciatur. ut omnium elementorum usu uiuus carere incipiat et ei celum superstiti terra mortuo auferatur.

De mathematicis et maleficis et similibus. R.

Imperator. Plus est hominem ueneno extinguere quam occidere gladio.

Idem. Artem geometrie discere atque exerceri publice interest. ars autem mathematica dampnabilis et interdicta est omnibus.

Idem. Nullus aruspex uel sacerdos nullus eorum qui huic ritui assolet ministrare limen alterius accedat nec ob alteram causam. sed huiusmodi hominum amicicia quamuis uetus repellatur. concremando illo aruspice qui ad domum alienam accesserit. et illo in insulam deportando post ademptionem bonorum qui eum euocauerit suasionibus uel premiis. accusatorem autem huius criminis non delatorem esse sed dignum magis premio arbitramur.

Idem. Eorum est scientia punienda et seuerissimis merito legibus uindicanda. qui magicis accincti artibus aut contra salutem hominum moliti. aut pudicos animos ad libidinem deflexisse detegentur. nullis uero criminationibus implicanda sunt remedia humanis quesita corporibus. aut in agrestibus locis innocenter adhibita suffragia. ne maturis uindemiis metuerentur imbres. aut ue...

...accursius. si ceterum de penis si quis aliquid. et qui pudicos. aborcionis ac ceteri a contra. ac t... culpa. sic ergo est pena. ut e. si ... tibus testibus. accursius.
de penis etc. si quem quis. sed contra. s. de his .l. ...

De sepulcro violato. rubrica.

tis genere diversis que lapidacione conterentur. quibus non cuiusquam salus aut estimatio lederetur. sed quorum proficerent actus ne diutina munera laboresque hominum sternilerentur.

Idem. Nemo aruspicem consulat aut mathematicum. nemo ariolum. augurum et vatum prava confessio conticescat. Caldei ac magi et ceteri quos maleficos ob facinorum magnitudinem vulgus appellat. nec ad hanc partem aliquid moliantur. sileat omnibus perpetuo divinandi curiositas. etenim supplicium capitis feret gladio ultore prostratus quicumque iussis nostris obsequium denegaverit.

Idem. Multi magicis artibus ausi elementa turbare vitam insontium labefactare non dubitant et manibus accitis audeant ventilare ut quisque suos conficiat malis artibus inimicos. hos quoniam nature peregrini sunt feralis pestis absumat.

Idem. Et si excepta tormentis sunt corpora honoribus predito rum per illa videlicet crimina que legibus demonstrantur. et si omnes magi in quacumque sint parte terrarum humani generis inimici credendi sunt. tamen quoniam qui in comitatu nostro sunt ipsam pulsant prope modum maiestatem. si quis magus vel magicis contaminibus assuetus qui maleficus vulgi consuetudine nuncupatur aut aruspex aut ariolus aut certe augur vel etiam mathematicus aut narrandis somniis occultans artem aliquam divinandi aut certe aliquid horum simile exercens in comitatu meo vel cesaris fuerit deprehensus presidio dignitatis cruciatus et tormenta non fugiat. si convictus ad proprium facinus detegentibus repugnaverit negando sit eculeo deditus ungulisque sulcantibus latera perferat penas proprio dignas facinore.

Idem. Culpa similis est tam prohibita discere quam docere.

Idem. Quicumque maleficorum labe pollutum audierit deprehenderit occupaverit illico ad publicum pertrahat et iudiciorum oculis communis hostem salutis ostendat. quod si quis ex agitatoribus seu ex quolibet alio genere hominum contra hoc interdictum venire temptaverit aut clandestinis supplicijs etiam manifestum reum malefice artis oppresserit ultimum supplicium non evadat gemine suspicioni obnoxius. quod aut publicum reum ne facinoris noxios publicaret severitati legum et debite subtraxerit animadversioni: quod non aut proprium fortassis inimicum sub huius vindicte nomine consilio atrocitate confecerit.

De sepulcro violato. rubrica.

Imperator.

Res religioni destinatas quin immo iam religi

est .x. pondo non minus etc. | illud sepulcra cor. domus cor.
Qui sepulcra. domus .vii. | in ceterum destruendo sepu

Q[u]erum. fa
bricando .i. fa
ciendo alibi
fabricari de
materia in
supra. ul' dic
artifices quo
rd' uident do
mini sepelir
ad reedifi
candum .x.
pondo. ee. s. l.
pr. so. ut ubi
quicumque
cum is. adq
ea res pertin
ea gerere nol
let. ut. ff. e. l.
iii. accursi
officium. al'
officio. al' of
ficium. ut q
sit notorium.
ut. s. de acc.
l. ea quidem
videtur impo
situm q. s'm
diuisitatem
psonarum
et factor ipoit
ut. ff. e. l. iii. s.
adiusus et. l.
si. et l. sepul
cro. pecunia
ria quoque in
ponitur quia
e qui que. ee. au.
ut. diui. s. e.
l. i. s. qualis
pena. hinc l.
ut illa. c. au.
imponitur.
si ponas eum
deportari uel
decapitari e
omnia eius
bona publi
cantur. ar. ca
no publica
ri. sic s. d.
mulieribus
que ser. s.
ipsius se. l. i. a.
s. de iap. vii.
ut al'. sic con
ueniant cum
liter subit
hanc penam
que sucedo
in locum illius
que olim er
at statuta
tacite sicum
mali tam sibi
it. eam que

omis effectas. scientes qui co
tingerunt. et emere et distrahere
non dubitauerunt. tam et si uen
dicationis non subsistit le
ge tamen religionis incrimen i
ciderunt.

Idem. Si fuius in demolien
dis sepulcris fuerit apprehensus
si non domino sciente faciat me
tallo addicetur. si uero domini
auctoritate ul' iussione urgetur re
legatione plectetur. et si forte de
tectum aliquid de sepulcris ad
domum eius uillam que pro
uectum reperiatur. uilla siue do
mus aut edificium quodcumque
erit fisci iuribus uendicetur.

Idem. Si quis sepulcrum lesu
rus attigerit. locorum iudices si
hoc uindicare neglexerint non
minus quam .xx. librarum auri
ut sepulcrorum uiolatores sta
tuta pena mulctentur. ut eorum
largitionibus nostris inferre cogantur.

Idem. Qui sepulcra uiolant
domus ut ita dixerim defunc
torum geminum (.i. duplex) uidentur
facinus perpetrare. nam et sepul
tos spoliant destruendo et ui
uos polluunt fabricando. si
quis igitur de sepulcro abstulerit
saxa uel marmora uel colum
nas aliamue quamcumque m
ateriam fabricandi gratia. siue id
facit uenditurus. .x. pondo
cogantur fisco inferre auri. si
ue quis propria sepulcra defen
dens hanc in iudicium que
relam detulerit. siue quicumque
tum accusauerit. ul' officio nunci
auerit que pena (.i. antiqua) prisce seueritatis
accedit. sine dispendio enim derogata

e illi supplicio quod sepulcra ui
olantibus uidetur impositum.
huic autem pene subiacebit
et qui corpora sepulta. aut re
liquias contrectauerint.

Idem. Tergit (.i. ...) audacia abus
ta defunctorum et aggeres
consectos. et cum lapide hinc
mouere etiam euertere et cespitem
euellere. proximum sacrilegio m
aiores semper habuerunt. sed et
ornamenta quedam tricliniis
atque porticibus auferre de se
pulcris. quibus primo consu
lentes ne in piaculum incedat
contaminata religio defunc
torum. hoc fieri prohibemus pena
sacrilegii cohibentes.

Idem. Cum indignum sit
et nostris alienum temporibus
iniuriam fieri reliquiis defunc
torum. ab his qui debitores
esse mortuum dicendo. debi
tumque exigendo sepulturam
eius impediunt. ne in posterum
eadem iniuria procedat cogen
dis his ad quos funus mor
tui pertinet sua uitam probare. ea quod
que mortuo posito ante sepulturam
eius facta fuerint ul' exigendo quod
debitum esse dicatur: ul' confess
iones aliquas aut fideiussores
aut pignora capiendo penitus
amputamus. precipimus. s[ed] redditis
tis uero pignoribus ul' pecuniis
que solute sunt. ul' absolutis
fideiussoribus. et generaliter omnibus
sine ulla innouatione in pristi
num statum deducendis. et
principale negotium ex inte
gro disceptationem uero qui i
bi fuit deprehensus flagitio .i.

.i. prista. corpora et in cinerem redacta. quia cinis marcula.
aliqua reponebatur et idem si ad sepulcrum hodie eatur:
agges .i. ualla
que causa mu
nitionis sepul
cri. fiebant. et
sepulcra circu
dabant. cum.
proquamuis.
habuerunt s[ed]
quo cum sacri
legio imponat
pena capitis.
ut subiciatur
bestiis aut de
portatur aut
in metallum
datur secundum quali
tatem persone
et delicti. ut ff.
de cri. sacri. l. sa
crilegii penam.
capite. hic aut
relegantur. ut
deportantur. .i.
quando ciuique ossa
mouentur. ut
e. l. fi. ibi non dic
dicat eandem
penam. s[ed] quando
ut in deporta
tione et hic dic
primum. tu solu
s. subaudi p
et ornamen
tis sepulcri d.
si autem uest
tem mortui.
auferat. si quod
ui armata in
capite. s[ed] sine
armis metal
lo punitur. ut
ff. e. l. iii. s. aduer
sus. de sepulc.
supple proximum
sacrilegio ha
buerunt maio
res. quibus fac
ul' rebus piac
ulum. qualit
incidit in pia
culum .i. in crim
sanguine pian
dum. cum tantum
in eam imponat
pena sanguis
ut. ff. e. l. fi. ideo.
ideo dicit quod per
hec possit puniri
adeo quod esset sa
nguine pian
dum. ul' dic
piando ad pie
tatem mouere.

Cum si per
dere quia

statuitur. ut. ff. e. l. fi. ut illa pena corporalis hoc l. cum i
casu speciali s. quando corpus ipsum sit motum. accursius.
P Si igitur audacia .i. pergunt audaces et sic ponitur quantitas pro qualitate. uel contentum pro continenti. busta.

ne impedirent. sepe indebitam pecuniam soluebat. quod for
te postea recuperare non posset. uel sua ura a dic. s. hereditaria
quia ipsi impediti quominus sepelirent. non sepeliendo
hereditatem peterent. ac confessiones. puta cyrographum

In aut. ut cum de ap. cog. iudi. t. in coll. viii.

Set nec ante nouem dies ab obitu inuitandos nulla prius fiat molestia aduersus quemlibet ex persona defuncti. si qua enim cautio siquid simile fiat inutile erit. In aut. ut defuncti seu funa. defic. in coll. v. e.

Item qui domum morbundi ascendit ipsum a[...] scimus. hos uel qui eius sunt molestatis aut rebus eius non seruato legali officio signacula imponit actione illius cadat et altum tantum exigatur ab heredibus iniuriati. publicanda tertia parte bonorum ipso quod infamia notato eisdem penis subiacet. qui eo moriente circa funus peccat. quod exequias prohibeas.

In aut. ut cum de appellatione cognoscitur.

[...]ouas autem dependere uel sumitur p[er]doneus ad eam persoluendam sit suo corpore sub competenti iudice penas luere.

Ad legem Fauiam de plagiariis. Rubrica.

Imperator.

Seruum tuum adversus eum a quo sollicitatam ancillam plagio crimine ex portatam queritur apud suum iudicem ciuiliter in rem actionem institutam consistit. Cum si maior annum quod tenuit etiam legis fauie crimen persequi potest. Cum per uiolentiam mancipium abreptum est actionem tuis non prohibetur intendere.

Idem. Si a laboratio seruum tuum susceptum et aliquem occultatum moxque eo suadente fuge datum probare potes. legis fauie crimen parte uel actionem ad exhibendum propositum et seruum corrupti per procuratorem tuum persequi potes.

Idem. Ut legis fauie pena debeatur. initium subsequens [...] accusatio et stima necessaria est.

Idem. Non ualet procurator[...] stima si uicem presidis non tueatur. cum legi fauie locum esse pronunciauit. cum eius legis disceptatio ad presidis prouinciam pertineat notionem.

Idem. Si seruum tuum adversus [...] suppremo legis fauie aditio preside prouincie etiam debes postulare.

Idem. In fuga seruum constitutum neque uendere neque donare licet. unde intelligis te in legem incidisse que super his delictis etiam penam fisco inferenda statuit exceptis coheredibus et sociis quando in diuisione communium rerum licitacionem de fugitiuo suo inuicem facere permissum est. ita uero liceat fugitiuum seruum uendere. ut tunc uendicio ualeat quando ab emptore requisitus fuerit uel deprehensus.

Idem. Quoniam suos a plagiariis alienari ex urbe significas atque ita urbicum ingenuos homines asportare solere prescribis. uoluntatem delictorum licentie maiore seueritate ac pena siquem in huiusmodi facinore deprehenderis capite eum plecti non dubitat ut pene genere deterreri ceteri possint quo minus huiusmodi audacia uel suos uel liberos ab urbe distrahere atque alienare audeant.

Idem. Preses prouincie discreto patrus uire dominij inter [...]gatum audiendum. sicut crimen plagii nec ne [...] propter ea tua mancipium esse constituto. cessit sicut crimen [...] expressa dominum luce manifestari. si uero seruum alienum esse constituto post disceptationem proprietatis quidem et criminis causam ante audiet.

Idem. Eum qui mancipium alienum celat. legis fauie crimine teneri non est incerti iuris.

Idem. Comparantem ab eo qui abduxit plagio mancipia sciente socius non habetur. nullo crimine teneri conuenit.

Idem. A defuncti plagio serua [...]

dictio status non mutatur. Hic enim persone sollicitatione crimen committitur, non condicione preiudicatur.

Idem. Si quis servum fugitivum sciens cum rebus furtivis susceperit, eum harum nomine furti actione teneatur: licet ibi rector provincie eum solita pena restitui efficiet. Set si crimen plagii accusationem instituis, tibi audiam pro re non dubitabis.

Idem. Plagii criminis accusatio publici sit iudicii.

Idem. Plagii criminis accusatio cessat, si suos filios vel liberos asseverent hii qui supprimisse dicantur. Non commissi velandi, et hac opinione iusta duci ratione.

Idem. Liberum sciens condicionem eius mutari venundando plagii criminis pena teneatur.

Idem. Plagiarii qui viventium filiorum miserandas infligunt parentibus orbitates, metalli penam cum ceteris ante cognitis suppliciis tenebantur. Si quis tamen eiusmodi reus fuerit oblatus, posteaquam super crimine dampnatus fuerit, servus quidem vel libertate donatus bestiis subiciatur; ingenuus autem gladio consumatur.

Ad legem Iuliam miscellam. Rubrica.

Ex miscellia libere condicionis homines prosequuntur, sicut ea que ingenuorum sunt etiam honores et dignitates ausi fuerint attentare vel decurionatum aut per ius anulorum aureorum impetrato a principe sustineatur. Tunc enim quoad vivunt ymaginem non statutum ingenuitatis obtinet et sine periculo ingenuorum etiam officia peragunt publica. Qui autem libertinus se dicit ingenuum tam de operis civilibus quam etiam lege miscellia damnati potiuntur ingenui. Iniuria autem se in misso dampno quidem cum infamia afficiatur. Omnibus vero personalibus in patri ac patronum que congruunt eius in ceteris omnibus hominibus singulos per universis attributos esse non est dubium.

Ad legem Corneliam de falsis. Imperator. Rubrica.

Si subiecti partus crimen defuncte patri obiectis capitalis in tempus pubertatis pueri differri non debuit, sicut iam pridem divo Severo patri meo placuit. Neque enim ius simul et causa que arguitur non ex fide causam suam defensurum cum periculum capitis subeat.

Idem. Si acta a patre duorum parentum meorum reputis declarantium non esse cum morande solutionis gratia a debitore fisci crimen obicitur, nichilominus salva executione criminis debitorem ad solutionem compelli oportere.

Idem. Licet ex tabulis quas sub nomine patris tui ipo...

mo. l. debitoribus. et s. si ex fal. instru. l. ult. et de reg. iur. l. ij. criminis. si quod est falsum qui calumpniari presumitur ut ff. de accusat. l. ali... pro. ve. non est presumpto ... cum steterit omnino. et facit ff. de ... si quis liber. Explane

[illegible]

cuius. l. novercam tuam subre-
pto testamento falso scriptum esse all-
egas. cum tamen admissum
ignores legatum ascriptum tibi con-
secutus sis non impediens ac-
cusationem eum impletis sol-
lempnibus instituere.

Idem. Maiorem severitatem ex-
igit ut inter eorum qui falsum
scriptionibus utuntur digna et
pena coerceantur. Cum quis de-
ceptus est palam suam inno-
centiam probat reum a quo ac-
cepit exhibet se probat.

Idem. Falsi quidem crimen
vel aliud capitale movere vo-
biam(?) vestre secta non pa-
titur. sed ea res pecuniarum
compendium non aufert.
Si enim de fide scripture inde
eadem tantum vi fideicommissi
si vendicat dubitatio est quin
fides veritatis etiam sine me-
tu criminis potest.

Idem. Qui falsas tabulas dixe-
rit nec obtinuit ad defunc-
ti iudicium aspirare non potest.

Idem. Ipse significas cum primo
mo adversarii instrumenta pro-
tulerunt fidem eorum te ha-
buisse suspectam set tamen accusatione
difficile est ut is qui pronuncia-
re gitur(?) velut falsum cum semel ac-
quievisti accusare permittatur.

Idem. Si falsos codicillos ab
his quos supplicas factos
esse contendis. non ideo accusa-
tionem evadere possunt quod se eis
negent uti. Damnatur
post quod instrumenti usu abs-
tinere qui non ipsi machinato-
res falsi esse dicuntur et quos pe-
nitendo solus usus astringit.
Qui autem compositis per sce-
lus codicillis in severitatem
legis Cornelie inciderunt non
possunt eius defensione se re-
cusando crimen evitare.

Idem. Si doceris apud presidem
provincie ab intestato de hereditate
eius extitisse ei qui codicillos
scripsit ordinarium est ut in
hereditatis possessione constitutus
fideicommissa petentes que iu-
re relicta sunt non consultum est
codicillos falsos arguere crimi-
nali ceptum intuentu in-
dulgencie sopitum est restituen-
dam indagacionem et potes
de fide scripture queri.

Idem. Cum supposita prius
eum patrui tui uxorem mo-
veas apud rectorem provincie in-
stituta accusatione id proba.

Idem. Si litis pecuniaria apud
pedaneos iudices remissa
est etiam de fide instrumenti co-
gnitio apud eos iuxta sensum vi-
ri prudentissimi Pauli req-
uiretur.

Idem. Querimonia falsi tem-
poralibus prescriptionibus non ex-
cluditur nisi viginti anno-
rum exceptione sicut cetera quoque fe-
re crimina.

Idem. Qui velut presentem te
recepisse suas cum absens esset
conscripsit non ignoranti quod
quam aufert sed se criminis ob-
ligat periculo.

Idem. Eum qui celavit vel
amovit testamentum com-
mittere crimen falsi publice notum est.

Idem. Si creditor colludens cum

[illegible]

Qui falsas tabulas testi. dixit. l. accusando. nec tenuerit ...
Ipse suspectam fecens ut. s. de fide instru. ...
Si falsos ...
Cum suppositi ...
Si litis remissa ...
Querela ... quatuor modis ex fal ...

[illegible]

debitore suo tibi p(ro)latum ue
num dedit falsum commis
it et tibi michi offitiat. si se mag

Criminis accu(sati)onem fecit ob nox

imp(er)ator. C. uim.

De fide testamenti q(uo)d uenti du
plex uia litigandi tributa e(st).
(con)s(ti)t(u)imus itaq(ue) p(ro)curatorem i(n)
accu(sati)onem p(ro)sequi non potes.
disceptacio(n)e t(ame)n p(ri)uata de eius
fide queri non p(ro)hibens scium
reus ita conuentus non t(ame)n
ab aliquo iuste et etiam ab
eo qui uiulit egit sollempnit(er)
accusari possit.

Idem. Sicut falsi testamenti
uel codicillorum sc(ri)ptura tem
poris interuallo firmari n(on) pot(est)
ita non que uere subsit non
euanescit. si itaq(ue) de fide dicti
ul accu(sati)onem ul p(er) p(ri)uati
iudicium queriens rector p(ro)
uincie tunc demum eos ex
ben de quibus interrogacio fieri
potest iubebit si prius de certe
ris iudiciis sint commotis.

Idem. Ex inicio falsi co(m)mis
si iusta posso non patitur sum
ere eos quos de dominio fun
di tecum contende. p(ro)m(iss)a ac
cusacionem instituere potes.

Idem. Et si ad te negocium
p(er)tinuit et atq(ue) tecum deliba
re debueras ne impedam in
stitue agere accu(sati)onem hoc instru
mentum falsum in quo subsc(ri)p
seras argue contendens a te
mulieribus in aliena ca(usa) fil(ium) no(n)
sit p(er)missum accusare tu aut(em)
hec eadem p(er)sona te prius alii
donasse p(ro)ponas si tibi faculta
tem accusandi contra iuris

Postulas formam

Idem. Nec exemplum p(re)cib(us)
testi(m)o(n)is alt(er) p(er) errorem sc(ri)p
tum cum non nisi dolo fiat
committens crimini subiu
getur. cog(nitio)nem dati iudici
is moratur.

Idem. Si quis decurio testa
mentum ul codicillos aut ali
q(uo)d deficientis sc(ri)pserit uolu
ntatem ul conscribendis pu
blicis ul priuatis q(ue) instr(umen)tis
p(ro)uult offitium si fil(ius) q(uo)d moueat(ur)
decurionatus honore se posi
to q(uo)d(d)am si ita poposcerit ca(usa) sc(ilicet)
dabitur sed non statim desin
it esse decurio qui in h(oc) f(a)c(t)o fuit
q(ua)ntum enim ad municipal
es p(er)tinet necessitas decurio per
manet. q(ua)ntum ad rem gesta
m ueritatem restituandam. uti de
curionatus honore no(n) potit.
nec u(er)o is qui ante fuit tabell
io ad eludendam q(uesti)o(n)em super
his que ante consc(ri)psit. fruis
decurio defendi hac potit dig
nitate. q(uia) in sc(ri)pture u(er)itas respo

posuit p(ro) ip(s)m d(ebe)t p(ro)bari actore

Idem. Ubi fil(ius) examen incide
rit tunc acerrima fiat inda
go argumentis testib(us) sc(ri)ptur
arum collac(i)o(n)e aliisq(ue) uesti
giis u(er)itatis. Nec accu(sati)on
t(ame)n q(uo)d incumbat nec p(ro)bati(o)ne
ei tota necessitas inducat(ur). Sed
int(er) utrinq(ue) p(er)so(n)am sit iudex
medius nec ulla interlocuc(i)o(n)e
diuulget que senciat sed tanq(uam)
ad imitac(i)o(n)em relac(i)onis que
solum audiendi mandat of
ficium p(re)beat noc(i)onem. post
ma s(ente)n(t)ia quid s(ibi) liqueat p(ro)di

psonaliter alie acc(i)o(n)es...

Quindi... Quod p(ro)posuisti ap(u)d te ...

[illegible]

tunis, ultimum autem fi-
nis strepitus criminalis com-
pendioso spacio limitamus.
quem litigantem disceptati-
o que satis non sit excedere sancimus, et
exordium misceatur auspicio
testate accusationis apud iudicem
competentem, capitali post
probationem supplicio, si id exigat
magnitudo commissi, deportatione
ei qui falsum commisit
imminentem.

Idem. Damus licentiam liti-
gantibus si apud iudicem proferatur
scriptura de qua aliqua oritur
disputatio, utrum de falso criminaliter
statuat an, qui dubitet de
instrumenti fide exprimat, an civi-
liter quod si expetens iudicium, ci-
vilem falsi crimen intenderit,
tunc questione civili per sententiam ter-
minata criminis fiat indago,
ut si quis tabulas testamen-
ti, chirographa, testationesque, nec non
etiam rationes privatas vel pu-
blicas, pacta et epistulas vel ultimas
voluntates, donationes sive
si quid prolatum aliud institu-
ere habeat accusandi facultatem.
Civilis autem inquisitionis
intentatis per partes confligen-
tium, levior examinatio pro-
cedat cum iudex qui perceperit
quid intentiones actoris flagitent
et convicta crimina eorum
ex legibus penis competenti-
bus possit ulcisci.

Idem. Prebemus licentiam
ut sive civiliter sive criminali-
ter actor elegit super prolatis co-
dicillis vel aliis instrumentis requi-
ratur et incumbat probatio fidei
instrumenti ei primitus qui
scripturam obtulit, deinde eiusque
instructa instantia falsum instru-
mentum arguentium patuerit.

De his qui sibi ascribunt in testamento. Rubrica.

Quamquam in ita interpretentur iuris periti ut
etiam legem Corneliam videatur se scribere heredem si filius
emancipatus patre dictante testi-
cum et si testamentum non esset
scriptum in suis successor futurus
est accepta bonorum possessione.
filius patris proinde habitur atque
si sua manu patruus heredem
dem scripsisset functus civili
officio.

Idem. Si testator codicillis
quos scripsisti legatum quod
seu fideicommissum reliquisset
tibi sua manu ascripsit non
videri incidisse in penas se-
natus consulti. Quod
si testator testamentum dictans
se codicillis fingitur legato quod
vel fideicommisso abstinere
debes spe a vero falsi tibi princip-
ali beneficio remittetur.

Idem. Senatus consulto et
edicto divi Claudii prohibitum est
eos qui ad scribenda testamen-
ta adhibentur quamvis dictan-
te testatore aliquod emolumen-
tum ipsius futurum scribere
pena legis Cornelie facienti
irrogata, et cuius veniam de-
precantibus ob ignorantiam et
professionibus a relicto discedere
amplissimus ordo vel divi
principes veniam dederunt.

Idem. Que in testamento ux

[illegible]

oris maritus sua manu legata sibi asscripsit, pro non scripto habentur: et legis Cornelie pena si uenia impetrata non est locum habet.

Idem. Quod adhibitus ad testamentum commilitonis scribendum iussu eius fundum tibi asscripsisti, pro non scripto habetur, et ideo id legatum petere non potes. sed secutus tenorem indulgencie mee pena legis Cornelie tibi remittitur: in quo credo te magis errore quam malicia incidisse.

Idem. Si libertatem tibi manu tua imperante domino asscripsisti, cum proponas dominum non subscripsisse et suis litteris tuam libertatem expressim agnouisse, ad impetrandam libertatem senatus consulti auctoritas tibi obest, tamen pena senatus consulti tibi remittetur: quoniam non potuerat id contra domini uoluntatem uenire.

De falsa moneta. Rescriptum imperatoris.

Quoniam non nulli monetarii adulterinam monetam clandestinis sceleribus exercent, cuncti cognoscant necessitatem sibi incumbere huiusmodi homines inquirendi, ut inuestigati tradantur iudicio, facti conscios per tormenta illico proditurum, ac sic dignis suppliciis subiciendi. accusatoribus quidem eorum immunitatem promittimus. cuius modi quem diximus premium a nobis per singulos statuitur. si quis autem inuitum habitatorem possessionem suscepta de custodia excire fecerit, capite puniatur, appellandi etiam priuato licencia denegatur. Si uero miles aut promotus in gradu huiusmodi crimen incurrerit, super nomine ad nos perentes petentes iudice referatur. Domus uero uel fundus in quo hec perpetrata sunt, si dominus in proximo constitutus sit, cuius iniuria uel negligencia puniendus est, si ignorauerit, fisco uendicetur: nisi dominus ante ignorans ut primum repperit scelus prodiderit perpetratum. tunc enim possessio uel domus ipsius proscriptionis iniuriae minime subiacebit. Sed si uero longissime ab ea domo uel possessione abfuerit, nullum sustineat detrimentum in actore uidelicet fundi uel eius uel incolis uel colonis qui hoc crimen sua fouerunt, cum eo qui fecit iudicio capitali plectendis. Viduas autem uel pupillos speciali dignas indulgencia credidimus, ut uidue nec in proximo constitute domui sua uel possessione careant, et nulla apud ipsas tamen huius conscientie resideat noxia. Impuberes uero etiam si conscii fuerint nullum sustineant detrimentum, quia etas eorum quid uideat ignorat, tutores tamen eorum si in proximo fuerint quoniam ignorare eos quod uiuere pupilli gitur non oportet, hanc penam expectabit ut de rebus eorum si ydonei fuerint tantum fisco inferatur quantum pupillo fuerat inferendum.

Idem. Si quis nummum falsa fusione formaverit, universas eius facultates fisco nostro addici praecipimus. In monetis tantum nostris cudendae pecuniae studium frequentari volumus. Cuius obnoxii maiestatis crimen committunt. Et praemio accusatoribus proposito quicumque solidorum adulter poterit reperiri, illa quoque domus in qua fuerit publicatus illico omni dilatione submota flammarum accensionibus immancipetur.

Idem. Si quis super cudendo aere vel rescripto aliquo vel etiam adnotatione nostra se [illegible] facultatem, non solum fructum propriae petitionis amittat, verum etiam poenam quam meretur accipiat.

De mutatione nominis. Imperator. Rubrica.

Sicut initio nominis cognominis praenominis recognoscendi singulos impositio privato libera est, ita horum mutatio innocentibus periculosa non est. Mutare itaque nomen vel praenomen sine aliqua fraude licito iure, si liber es, secundum ea quae statuta sunt minime prohiberis, nullo ex hoc praeiudicio futuro.

Ad legem Iuliam de ambitu. Imperator. Rubrica.

Nullus omnino principatum vel primiceratum seu commentariensis gradum vel certa officia repetere audeat, cum publice disciplinae semel gesta sufficiant. Ac si quispiam per motorum denuo ad munus per sacras litteras irrepserit quod ante docebitur gessisse, cassatis per hunc modum impetratis ad solutionem debiti primitus urgetur, et qui decesserit poenam deportationis ad instar legis Iuliae ambitus excipiant.

Ad legem Iuliam repetundarum. Imperator. Datum. Rubrica.

Ut unius poena possit esse metus multorum, iudicem qui male egit ad provinciam quam nudaverat cum custodia competenti remitti praecipimus, ut non solum quod eius non dicam domesticus vel manipularius et minister accepit, verum et quod ipse a provincialibus nostris rapuit et sustulit in quadruplum exsolvat.

Idem. [illegible]tus. Sciant iudices super admissis propriis aut a se aut ab heredibus poenam esse repetendam.

Idem. Omnes cognitores et iudices a pecuniis atque patrimoniis manus abstineant, neque alienum iurgium putent suam praedam. Etenim privatarum quoque litium cognitor idemque mercator statutis legibus cogetur subire iacturam.

Idem. Iubemus et hortamur si quis forte honoratorum decurionum possessorum postremo etiam colonorum et cuiuslibet ordinis a iudice fuerit aliqua ratione concussus, si quis scit venalem de iure fuisse

[illegible]

firmam. Siquis penam vel pro remissam vel vicio cupiditatis ingestam. Siquis postremo quamcumque decem unum probum iudicem potuit approbare. Is vel administratione eo per administrationem depositam in publicum prodeat crimen de furto delatum appetet. cum probaverit et victoriam reportaverit ius et gloriam.

Idem. Unusquisque procurator, propositus, gynecio, stabularius, susceptor, colonus, vel quicunque se a comite domorum inaluit esse concussum, cum ipse eius pecuniam numeravit, administratione decesserit intra anni spacium ad iudicium spectabilitatis tue quicquid dedit repetiturus occurrat, ut possit pensionibus quicquid ille dedit sibi vindicare. ex tempore deposite administrationis prestituti temporis curricula transfluxerint nulla vox advocationis eum gravat. sed ipsos procuratores, propositos, colonos, tabularios obnoxios suspectos ad solutionem volumus cohartari.

Imperator. Scimus eiusmodi viros ad provincias regendas accedere qui ad honoris insignia non ambitione vel precio, sed probate vite et amplitudinis tue solent testimonio provenire. ita sane ut quibus hii honores per sedis tue vel magis fuit electionem commissi vita iter gesta deprimant se pro administrationibus sortiendis quod neque dedisse quispiam neque daturos umquam postmodum fore sive per se sive per interpositam personam in fraudem legis sacramentique aut donationis vel venditionis vel titulo aut alio velamento cuiusque contractus et ob hoc exceptis salariis nihil penitus tam in administratione positos quam post depositum officium pro aliquo beneficio tempore administrationis consecuto meruerint accepturos. Licet neminem divini timoris contemplatione vel iurando arbitremur immemorem ut saluti propriae nullum commodum anteponat, tamen ut ad salutis timorem et necessitatem periculi subiugetur. Siquis ausus fuerit prohibita vel accepta negligere non modo adversus accipientem sed etiam adversus dantem accusandi tamquam crimen publicum cunctis concedimus facultatem, et quadrupli pena eo qui convictus fuerit modis omnibus feriendo.

De crimine peculatus.

Imperator. xxra.

Iudices qui tempore administrationis publicas pecunias subtraxerunt lege Iulia peculatus obnoxii sunt et capitali animadversione eos subdi iubemus. His quoque nichilominus qui ministerium eis ad hoc adhibuerit vel qui subtractas ab his scienter susceperint eadem pena percellendis.

De crimine sacrilegii. rx.

[illegible]

Qui diuine legis sanctitatem aut nesciendo omittunt uel negligendo uiolant et offendunt sacrilegium committunt.

Idem. Disputari de principali iudicio non oportet. sacrilegium enim instar est dubitare an is dignus sit quem elegerit imperator.

Idem. Nequis sine sacrilegii crimine desiderandum intelligat gerende ac suscipiende administrationis officium in eam prouinciam in qua prouincialis et ciuis habetur: nisi hoc cuidam ultronea liberalitate per diuinos affatus imperator indulgeat.

De seditiosis et hys qui plebem audentur contra publicam quietem colligere. Rubrica.

Imperator. Si quis contra euidentissimam iussionem nostram suscipere plebem et ad uersus publicam disciplinam defendere fortasse temptauerit penam grauissimam sustinebit.

Idem. In multis locis atque ciuitatibus tumultuosis clamoribus cuiusquam interpellacio contumeliosa procedat nec ad solam cuiusquam iniuriam petulancia uerba iactentur. Statuimus hys qui huiuscemodi uoces emiserunt mouerintque tumultus. sequidem fructum ex hys que postulant nullatenus habituros. subdendos autem penis hys quas de sedicionum et tumultuum auctoribus uetustissima decreta sanxerunt.

Quando ciuilis actio criminali preiudicet et an utraque in eodem tempore exerceri potest. Rubrica.

Deinceps prudencium generaliter diffinitum est quociens de re familiari et ciuilis et criminalis competit utraque licere experiri siue prius criminalis siue ciuilis actio moueatur: nec si ciuiliter fuit actum criminalem posse consumi et similiter e contrario. Sic denique et si per uim possessione eiectus sit de ea recuperanda interdicto unde ui erit usus non prohibetur tamen etiam lege iulia de ui publico iudicio instituere accusationem. Et suppresso testamento cum ex interdicto de tabulis exhibendis fuerit actum nichilominus ex lege cornelia testamentaria crimen poterit inferri. Et cum libertus se dicit ingenuum tam de operis ciuiliter quam etiam lege iuscellia criminaliter poterit purgari. Quo in genere habetur furti actio. Et legis fauie constitutio et plurima alia sunt que numerari non possunt ut sicut alia prius actio intentata sit per alteram que superest iudicatum liceat retractari. Quare iuris diffinitione non ambigitur etiam fiscum crimen de quo ciuiliter actum est criminaliter esse repetendum.

De crimine expilate hereditatis. Rubrica.

Imperator. Expilate quidem hereditatis crimen intentari non potest quam communis

vel si septimum intelligas dices secundum eum de furto de quo oportet publica accusatio vel ut testi non alterius iusti vt. ff. a ad l. cor. de fal. l. paulus. non possunt commode. sed de ex. in delictis ordi. et extraordi. in quibus civiliter actione inferri et criminaliter agitur. ut. s.

qui non prius una via quam alia. sed ambe si licet (?) tenetur ut. s. de ordi. iud. l. iii. sed ibi modo excepta opponebat crimen. Et crimine stellionatus expilate hereditatis extra ordinem est. ut. ff. e. l. i. accusatoris...

arce rebus inspectis claves signatas coheredi [p]rofiteatur (?), sed cum de his exhibendis ad iudicem quereretur: rationem compensationis iudici non oportuit [haberi]; exhibitis enim que desiderantur finis iudicibus directi quo relinquenda est.

Idem. Expilate hereditatis crimine adversus victricum adito preside provincie persequi non prohibens.

Idem. Si iam tibi hereditatem adisti expilate quidem hereditatis crimine adversus novercam quondam tuam experiri non prohibens.

Idem. Adversus uxorem que socia rei humane atque divine domus suscipitur mariti diem suum functi successores expilate hereditatis crimen intendere non possunt. et ideo res quas per eandem abesse querens competenti in rem actione vel si dolo malo fecerit quominus res mobiles possideant ad exhibendum persequens. fructus autem rerum quas mala fide tenuit licet expilate hereditatis non teneatur crimine suos non facit. sed extantes quidem vendicari, consumptos vero condici posse procul dubio est.

Idem. Obtentu expilate hereditatis emolumentum legatorum suspensa cognitione legatariis hisdem qui liberis defuncti auferri non oportet.

Idem. Expilate hereditatis crimen loco deficientis actionis intendi consuevisse non est iuris ambigui.

De vi bonorum raptorum. Rubrica.

Vi bonorum raptorum actionem que cum pena sua restitutoria (?) potius ad mobilia moventiaque quam ad fundos per iniuriam occupationis spectare explorati iuris est.

Idem. Si res mobiles quarum ante fuerat dominium perfecta donatione translatum violenter donatoris heredes arripuerunt, vi bonorum raptorum actionem intra annum quidem in quo experiundi potestas fuerit in quadruplum, post annum in simplum intendere non vetaris.

Idem. Obligatas res creditorem vi rapientem non rem licitam facere sed crimen committere convenit eum quoque etiam vi bonorum raptorum intra annum utilem in quadruplum, post simplici actione conveniri posse non ambigitur.

Idem. De eo quem servum alienum nesciente domino tuo rapuisse dicis intra annum in quadruplum vi bonorum raptorum et post in simplum dominum eius noxali actione apud competentem iudicem convenire potes.

Idem. Sive negotiorum gestorum contra novercam tuam sive actione vi bonorum raptorum quem in quadruplum intra annum utilem, post in simplum [...]

expectavit accusari. quod est in publico licet. ut. ff. ad l. iul. de adult. l. si adulterium. § idem pollicitatur. de crimine stell. l. i. quod privatim est delictum ut e. t. l. iii. Item pro eo. ff. de condic. ob. c. l. pl. sed ibi non agitur criminaliter. quia fecit servum eius qui duxit cum in periculo tantum pro facto vigilium. Item pro eo. ff. de iiii vir. pretor. et l. i. sed speciale in crimine in uxorem utique modo agitur ad vindictam. Item pro eo. ff. de fur. interdum. qui furem. sed ibi non fuit accusatus. sed civiliter modo ductus. fuit. non in ordinario iudicio. de iud. l. x. in privatis criminibus quod de public. et pro nobis ff. lex. vbi dicat quo in genere etc. l. p. p. se. ibi expo natum et notatum. Item pro nobis. s. de condic. ob c. c. preventandi ultimo op.

tate cum uxor sint agitur. ar. secus. ut. s. l. pr. et facit. s. de furt. quamvis et. ff. e. uxor. et. ff. de neg. ges. heres viri l. ff. de eo ramo. l. i. iii. actum. procul dubio. infra et. s. de condic. ex l. l. in alesitu (?) l. ac[...] cognitione criminis expilate hereditatis

Obtentu expilate ab alio non a legatario licet alii dicant. s. legatorum non oportet. ut. ff. de fideicomm. l. fidei commissaria in prima e posset etiam dici secundum quosdam a legatario expilate et tamen esset contra. s. de leg. non dubium sed ibi rem ipsam legatam subtraxit. hic alia vt ibi post apprehensionem. h. an. sed primo placet.

Expilate actionis furti secundum quosdam que non competit. ut. ff. e. l. sancti. vel dic actionis i. accusationis. nam actio in rem et ad exhibendum competit heredi. bene competunt cum hic accusatio ut. ff. e. l. divus. Item s. p. no. quod pro isto crimine non potest agi civiliter quod pro alio crimen invenit satis

[...] constituta est putaverit agendum, notione praesidali poteris experiri.

De crimine stellionatus. Rubrica.

Imperator. Improbum quidem et criminosum fateris easdem res pluribus pignorasse dissimulando in posteriore obligatione quod non eedem aliis pignori tenerentur; verum securitati tue consules si oblato omnibus debito criminis instituendi causam perimens.

Idem. Si pater tuus mutue quantitatem contulit et cum emancipatus esses creditoribus dominium corporum unde tibi transtulit, postea quam creditorem sortitus est quasdam earum rerum sine tua voluntate tamquam proprias suas obstrinxit, vestitum non lesit nec tamen iniuria stellionatus crimine peteretur, cum sciens alienam rem te non consentiente velut propriam suo nexuit debitori.

Idem. Stellionatus accusatio inter crimina publica non est.

Idem. Ignorantia creditoris cum res pridem apud alios obligate pignoris seu ypothece iure obligantur non sine periculo capi consuevit. Verum fraudes eiusmodi ad extraordinariam criminis executionem exspectare ac stellionatus crimen commissum severissime esse vindicandum sepe rescriptum est. Proinde sive ignorantiam tuam debitor circumveniente temptavit seu obligatione rite perfecta participato fraudis consilio per subiectam quantiorem personam dispendium ad occultandum compendium suum tibi habere temptavit, adire suum iudicem potes intuentem vim ac debite religionem sententiam relaturus.

De iniuriis. Rubrica.

Imperator. Nec servus quidem habens licet facere iniuriam.

Idem. Iniuriarum actio tibi duplici ex causa competit, cum et maritus in uxoris pudore et pater in existimatione filiarum propriam iniuriam pati intelliguntur.

Idem. Si non es nunciator, vereri non debes ne propterea quod minime faciendum est gratia quidam te veluti delatorem esse dixerunt opinio tua maculata sit, quin immo adversus eos quos minuendum opinionis tue causa aliquid confecisse comperientur more solito iniuriarum iudicio experiri potes.

Idem. [illegible] tes.

Atrocem sine dubio iniuriam esse factam manifestum est, si tibi illata est cum esses in sacerdotio et dignitatis habitum et ornamenta preferres, et ideo eo nomine exequi iniuriam potes.

Idem. Si non convicii consilio te aliquid iniuriosum dixisse probare potes, fides veri a calumpnia te defendit.

Si vero in rixa inconsulto calo[re] [...]

re p lapsus homicidii con
uictum obiecisti. et ex eo die
annus excessit iniuriarum
accio annuo tempore p̄scp
ta sit ob iniuriam admissum
conueniri non potes.

Idem. Cum nec p̄ ronobi
lium facere libertatis uiris
equitas permittat, p̄ persona sep
p̄one heredes eum qui liber
tate defunctam acceperat
iniuriis afficere curabit pre
ses prouincie contumeliam
eorum compescere.

Idem. Iniuriarum cā non
publici iudicii sed priuati
continet querelam.

Idem. Dominum patro
ni iniuria qm̄ filius eius pas
sus est edicti perpetui accōne p̄po
sita q̄ dampni etiam heredi ra
tōem uobis euidenter exprimi
turam agere posse conuenit.

Idem. Quibus uos infamari
di gratia dixerunt filios ini
uriarum actōne conueniri
posse non ambigitur.

Idem. Siquidem auiam
tuam infamandi cā rei p.
ciuitatis comanensium t
dixerit zenodorus hac re
cessit iniuriarum accōne et
statim conueniri pot. nam
si p̄seueret in eādem uoluntatem t
bonis agendi sup hac defi
querelam actione demum si nō
eēt sua fuit pronunciata po
stulari conuenit.

Idem. Si quidem iniuriarum ac
cio qm̄ int̄ priuata delicta
uetus iuris auctores cōnu
merant a quibuslibet illustri
bus uiris militantibus seu
sine cingulo constitutis l
uxoribus eorum ul liberis
masculini sexus ul filiabus
superstitibus uidelicet patribus
aut maritis illustribus. uel
si aduersus aliquem hīus p̄sonas
criminaliter forte mouetur
ipsos quidem qui sup iniu
ria queruntur inscribere al
ia q̄ omnia que in hīus cā
de more procedunt sollemp
niter obseruare decernimus. liceat
autem illustri accusatori ul reo
uxori uel liberis masculini t
sexus filie eidem illustris
superstitis cām iniuriarum
in quocumque iudicio com
petenti p procuratorem crimi
naliter suscipe ul mouere sinā
iudice eo eum qui procuratorē
dedit et suscipe non adeēt iudi
ciis nec cām p procuratorem
ducēt legibus placituro. ita tā
ut nullus alius idem sau
deat uendicare. ul a mō nu
mine postulare. sed in ceteris
mox iudiciorum qui hac
tenus obtinuit et in poste
rum fuerit intactus.

De famosis libellis. Rx Imperator.

Si quis famosum libel
lum siue domi siue
in publico ul in quo
cumque loco ignorans repe
rit aut corrumpat prius
qm̄ alter inueniat aut nu
lli confiteatur inuentum. Si u
ero non statim easdem car
tas ul corrupit ul igni con
sumpserit. sed uim earum ma

nifestaverit sciat se etiam aucto
rem huius delicti capitali sententia
subiugandum. Sane si quis
devotionis sue ac salutis et
publice custodiam gerentium
nomina sua professus fuerit et eam
que per famosum perscriptionem
putaverit ore proprio edicat et
ut absque ulla trepidatione acc
edat, sciens quod si assertionibus
veri fides fuerit, opitulaverit et
laudem maximam et premium
a nostra clementia conse
quetur. Sin vero minime hec
vera ostenderit capitali pena
plectetur. Huius autem libellus
alterius opinionem non ledat.

De abigeis. Rubrica.

Imperator.

Non acti animalis ac
cusatio non solum
cum inscriptione debet
etiam sine ea observatione pro

De nili aggeribus non rumpendis. Rubrica.

Imperator.

Si quis post hac egyp
tium intra duodecim
cubitum flumi
nis nili valla fluentis depre
hensus ac vetustis in suis partibus
prefatos morem antiqua
tis usurpaverit flammis eo
loco consumatur in quo vet
tatis reverentie ut proprie modum
ipsius imperii appetierit secu
ritatem. Consciis et consortibus
eius deportatione constrin
gendis. Ita ut nunquam
supplicanti eis vel recipien
di civitatem vel dignitates
vel substantiam licentia tribuatur.

De his qui latrones vel aliis criminibus reos occultaverint. Rubrica.

Imperator.

Eos qui secum alie
ni criminis reos oc
cultando eorum cum ve
sociaverint par ipsos et reos pe
na expectet. Latrones quicum
quis sciens susceperit vel offer
re iudiciis supersederit suppli
cio corporali aut dispendio
facultatum pro qualitate persone
Idem. Iudicis extimatione plec
tetur.

Si qui latrones seu aliis
criminibus obnoxii degant
in possessione seu lateant. Dominis
possessionis si presto est aut procura
tores si dominus abest seu
primates possessionis ultro eos
offerant aut si scientes hos spon
te non fecerint conveniantur
a civili officio ut tradant pu
niali iudicio eos qui requi
runtur prout iuris est sub exam
ine iudicis arguendos et pe
nas post documenta congrua
subituros. Si vero exhibere eos do
mini procuratores aut prim
ates possessionis distulerint tunc
ad detinendos eos a rectore
provincie omnia civilia din
gantur auxilia. Sin autem propter
multitudinem forte eorum qui
in predio sunt civilem manum
civium sufficere non posse con
stiterit et memorati audaces
executoribus obiecerint manus
vel apparere distulerint tunc
iudex provincie memor peri
culi sui a viro devoto tribu
no seu primatibus militum
qui in locis sunt auxilium

postulaverit ut per militarem ma
num correcti accusati sine dam
no atque lesione eius si liberi
legibus obsecrantur convicti
penas subeant competentem
non ignaro iudice quod si actu
sus innocentem et vel ob ali
am causam pretextu latronum vel al
iorum nocentium investi
gationem militare auxilium
postulaverit aut dispendiis
affici provinciales concesserit
communi omnium sententia prout
ut tua celsitudo iudicaverit
feriet ultionem. Iubemus etiam seu
primates numerorum qui
in locis sunt admoniti per
litteras iudicis statim indi
militare probe voluerint aut si ab
ipsis militibus damna pro
vincialibus inflicta fuerint da
mpna et lesiones restituant
et acerrima condempnacione
per arbitrio virorum illustrium
magistrorum militum ferien
tur. Dominium etiam predictorum
seu procuratores vel primates
possessionum impunes non re
manebunt si presentes et scien
tes ultro non obtulerint no
centes vel admoniti exhibere di
stulerint. Nam dominus qui
dem possessionis dominio pri
vabitur. Procuratores seu pri
mates perpetuo exilio subia
cebunt. Si ipsi quoque procuratores vel
domino primatibus possessionis
si se ad comprimendam mul
titudinem rusticorum suffi
cere non posse firmaverint et
in provincia iudicio palam
fecerit militare auxilium rec
tori provincie et tribuno vel pri
matibus numeri faciet dan si
cuiusque sufficere non posse pro
fuerint. Si vero post exhibicionem
eorum qui accusantur innocen
tes eos esse in iudicio crimina al
mississe patuerit accusatores pe
ne in calumpniatores exer
cenda est subire cogentur. Exem
plo autem generale est sic latronum
item requiritur ut innocentibus

De requi[rendis reis]

prescriptum fiat.

Imperator

Cum absenti reo gra
via crimina intenta
tur sine festinari non
solet. Sed annotari ut requira
tur non utique ad penam sed ut
potestas ei sit purgandi se si
potuerit. Postea vero requiren
dus fuerit intra annum rediens
si se crimine purgaverit res ar
bitrio iudicis signatas reci
piat. Si vero intra id tempus re
versus post intimacionem suam
fuerit defunctus et si nec dum
se purgaverit ad heredes proprios
res suas transmittat.

Idem. Quicumque ex eo die
quo reus fuit in iudicio peti
tus intra anni spacium no
luerit adesse iudicio res eius fis
co vendicentur. Si postea de
prehensus nocens fuerit deportan
dus. Si vero sine subiugetur
sed si argumentis evidentibus et
probationibus dilucida innocentiam su
am purgare suffecerit inchoat
facultates eius penes fiscum
remaneant.

Idem. In pecuniariis causis e
dictum et latentem proposito

in aliis nullo modo torqueri. sed hic de facto fuerit torti. sufficient tamen ad hoc ut probatum eum... licet dominus dicat non debuisse torqueri. et bene dicit. non tamen per hoc absolvitur cum aliter sit plene probatum. et sic summum dominum de cui pronunciatio est. cum et servorum deinde sit nullum. [illegible]

ff. e. l. i. et impuberi. § servus. et ff. de testi. l. lege iulia. in capitalibus. nisi in casibus. s. e. l. i. et fiat. s. e. viii. § servus. et sic ubi servus non dicit testimonium nec torquetur.

Servos nec offerente non torqueri contra dominum ut s. e. de test. l. servos. et l. parentes. et ff. e. l. unius. § servus. tamen abest. i. multo magis...

[illegible] ... existimatione eius non ledat. cum in aliis vero pergrammaticis tenor hanc tamen ferat de iure censuram ut inter reos accusati non tam patrimonium debeat transferre sed fame existimationem ledere.

De questionibus. Rubrica. Imperator.

Questionem de servis contra dominos haberi non oportet. exceptis adulterii criminibus. item fraudati census accusationibus et crimine maiestatis quod ad salutem principis pertinet. In ceteris autem questionem eam que fuerit contra dominum dicat iudicatum in sententiam formidare non debeant. tamen si aliis quoque probationibus fides veritatis investigetur per se persecutionis invidia evanescit. In pecuniariis vero causis nec inopia probationum servo contra dominos interrogari posse manifestum est.

Idem. Et in solutum et gravi exemplo audiri servos adversus tutores vel curatorem dominorum suorum in tutele agat.

Idem. Cum cognitionaliter audiatis civitate primum servi aliorum interrogabuntur. si presentia fuerint ex tanto scelere argumenta ut videantur excedere ad verisimilia causae crimina ipsa quod mulier torquebitur. neque ei egre feret si torqueatur cum veneni cuius viscera hominis extinxerit.

Pars ex rescripto imperatoris Antonini.

Sicuti convictis confessis

quod ad societatem sceleris ... vocantibus eos a quibus comprehensi custodiuntur sunt fiscales tamen non oportet. ita si evidentibus rationibus post commissum communiter facinus ad evitandam desertionem id fecisse fuerint probati publice vindicte non sunt subtrahendi.

Idem. Nec si mortis testatoris vindicanda est quoniam in discrete subiciuntur hi qui libertatem supremo iudicio acceperunt.

Idem. Placuit a prudentiis domesticarum suorum seu libertorum propriorum vel maritorum interrogatione in causis ad dominos vel patronos pertinentibus abstinendum esse ut neque plus sunt adversus eos in capitalibus vel pecuniariis quominus veritatis viam obtinere possit. quod in confessionem ab eis fuerit deductum.

Idem. Servos qui pro integri dubitate iuris tui probabuntur ad interrogationem nec offerente te produci sine serenius tamen abest ut in mutata te contra dominam voce rumpere cogantur.

Idem. Milites neque tormentis neque plebeiorum penis in causis criminum subiungi concedimus etiam si non emeritis stipendiis videantur esse dimissi. exceptis videlicet hiis qui ignominiose sunt soluti. quod et in filiis militum et veteranorum servabitur. Oportet autem iudices nec in hiis criminibus que publicorum iudiciorum

Nec si mors vindicatur. i. an distincte. nam de minore. xxv. annis. quod non vindicatur. ut ff. e. l. de minore. Item nec de eo qui non fuit sub eodem tecto. ut ff. ad sill. l. i. § hoc autem. Item nec de statu liberto nisi particeps sceleris fuit. ut ff. ad sill. l. i. § sed nec eo in eo casu tunc. ut lib. ut ff. e. l. statu lib. Item attendendum sint iudicia. ut non ut no. s. e. l. i. Item et an fuit presens vel non. ut ff. ad sill. l. i. § si quis in villa. Item an fuit in ea vicinitudine ut dominum iuvare potuit vel non. ut ff. ad sill. Item domestica non qui sunt domesti. ut s. omnibus. C. l. ii. quia ad eam confu. l. fi. et ff. de penis. l. respiciendum. § furta. ut neque probus ergo quod favore eius. inducitur in eius lesione ... torqueatur et sic est contra. s. de l. de. l. q. favore. sed ... non ... contra eum admittitur ... quia non pro eo. sed quia ut testis pro utraque parte eum dicere oportet. ut i. s. de epis. et aut. sed iudex. et ad l. s. de testi. fundo.

Super statu. ubi cum sit quod caute debet fieri. ut ff. e. de minore. § plurimum maxime ubi quis negetur ingenuus vel filius et sic dicatur non debere succedere. sed alios vel e contra dicatur esse liber. vel filius qui non est. ne sordida stirps subrogetur. ut hic et ff. e. extraneo. § de quo. et l. minus. et iudex. Item in ipsa libertatis. ut s. de liberali causa. l. ca. l. sed non in perpetate libertatis et servitutis. ut ff. e. de minore. § fi. Item si de libertinitate tractetur. ar. illa l. ingenuitatis. de supposito partu. per compositam. a. fallacem vel fictam. alii dicunt quoniam a querendo. quia per fallaciem querit hereditatem quibus non debet accari. ... ta. et hic dicit. dubii. quia

Cum testem ponas. o accusator per tormenta

[Left margin gloss:] ff. e. l. i. et item si senatus... si servi. et i. e. servus. et ff. de probati. l. cum probatio. manifestum est. hoc fallit. i. e. l. interrogari. et l. hoc quod placet. et l. quesiti. s. fi. ... [illegible] ... Vel solutione. ad versus tutores. qui... [illegible] ... Cum cognitionaliter. ... [illegible] ... Si cum eos deprehendit ... l. fi. de liberali causa. si filius. et de testibus qui... dixisse. probati. quia eos deprehenderunt.

[Right margin gloss:] ut s. s. de test. l. servos. et l. parentes. et ff. e. l. unius. § servus. tamen abest. i. multo magis... [illegible] ... Milites tormentis. ... [illegible] ... quia non sit in dignitate vel militia et alterius condicionis accusatus ... [illegible]

sunt in investigatione veritatis a tormentis vindicandi sunt et argumentis primum verisimilibus probabilibusque uti, et si his veluti certis indiciis ducti investigande veritatis gratia ducti ad tormenta putaverint esse veniendum, tunc id demum facere debebunt, si personarum condicio pateretur. Hac enim ratione etiam iure si provinciales in fructum ingenuitate nobis benivolentie consequentur.

Idem. Super statu ingenuitatis per omnia interrogationum et questionum vestigia decurrendum est, ne alienum forte sordide stirpis splendidis et ingenuis natalibus audeant subrogari vel propria ac debita per compositam questionem quibus competit successio denegetur.

Idem. Cum testamentum falsum esse per personas ad illuminandam veritatem suos hereditarios et subiectas eis ab eo qui se heredem esse affirmat prestita esse per tormenta interrogari constitutionibus principum est permissum.

Idem. Divo Marcho placuit eminentissimorum quidem necnon etiam perfectissimorum virorum usque ad pronepotes et liberos plebeiorum penis vel questionibus non subici, si tamen proprioris gradus liberos per quos ad privilegium adulteriorem gradum transgrediuntur nulla violati pudoris macula aspergit. Cum de curionibus et filiis eorum hoc observari iure prudentissimus dominus Ulpianus in publicarum disputationum libris ad perhennem scientie memoriam refert.

Idem. Quotiens de dominio mancipiorum tractatur, si aliis probationibus veritas illuminari non possit, de se ipsa esse ad tormentis interrogatum viri auctores probant.

Idem. Hoc quod placet, si de hereditate queratur, hereditarios servos interrogari, ubi opitulari non potest, ibi enim duntaxat de dominio inceptum est ad quem ex hereditate pertineat, non interrogationem hereditariorum fiunt ad veritatis indaginem perveniatur. Tu autem asseverando servum communem esse non dubitas portionem ad eum pertinere quem eum interrogari cupis. Queres quo dominio ab eo heredi non permittitur, cum nec communis servus adversus dominum qui non occidisse socium suum dicatur interrogari possit.

Idem. Servos non solum pro dominis sub quorum dominio sunt constituti, sed nec pro his quorum antea fuerunt interrogari posse constat.

Idem. Interrogari posse servos de facto suo non solum in criminali causa, sed etiam in pecuniaria veluti qui per eum depositi vel commodati nomine vel in aliis causis legibus cognitis res alii prestite sunt posse non ambigitur.

Idem. Decuriones sive ob alienum sive ob suum debitum exortes omnino earum

uolumus esse penarum questi ficiculae et tormenta constituunt. Sed quidem capitale iudicium erit si in contumeliam ordinis utrumque temptetur: maiestatis tantum reos et que nefanda dicta sunt conscios aut molientes ex ordine municipali maneat tam cruenta condicio.

Idem. Nichil sed deflentes a iusticia indignacione cognitorum nichil uenalis exigendi tior in eas que aut innocencie securae aut principali sunt honore munite intelligant, nec personas ad inferendas iniurias corporales hic hanc inuenire laboris multorum testacionis commendata decurionatus quis deposuit nam ipse per postumam dignitatem questionem non patitur.

Idem. Defunctis heredita norum suorum scimus et nullo discrimine secundum antiquiores leges et constitutiones interposito siue de iure hereditatis aliquam moueat, in heredes quod sit de corporibus tantum hereditariis interrogari et nec eos suos tantummodo qui res querendas detinent siue in seruitutem relicti sunt siue in libertatem adepti sunt per ultimam testatoris uoluntatem precepti sunt in questione rerum hereditariarum deduci et ex hiis ea que occulta sunt reuelari post sacramento super hiis a nobis statuto prestando.

De abolitionibus. Rubrica.

Imperator. Preses prouincie si perspexerit abolitionem eorum ad omnia crimina que mota sunt pertinentem a se impetratam ne semel firmata instaurentur, intercessione auctoris sue perspiciet. Supplicatione uero porrecta iudici et principali prefata abolitione sopitum crimen ab eadem persona reuocari potest.

Idem. Abolicio presentibus partibus causa cognita non a principe, sed a competenti iudice postulanda est: id est si per errorem seu temeritatem seu calorem ad accusacionem prosiluerint. Hoc enim accusator explanans abolicioni locum faciet. Sin autem per decepcionem uel pecuniam a reo corruptus ad postulandam abolicionem uenit, reddita inscriptionis uox in ima mea admittatur: sed aduersus nocentem reum inquisitione facta pena competens exercetur. Hii autem qui suas suorumque iniurias defendent et qui cognatos suos in accusacionem deduxerunt omni modo abolicionem petere non prohibentur.

Idem. Fallacibus accusantibus accusacionis abolicio non dabitur: sin autem sincera mente accusacionem instituunt et reus aliquid inmune inscriptionis illate tolerauit, id est si uel carcerem sustinuit uel tormenta uel uerbera uel catenas, abolicio non petetur: nisi forte ille qui hoc passus est suum consensum

ad petendam abolitoem ac
commodabit. qui aut̄ reus
inde tale passus ē p̄xim fu
erit officii custodie tr̄ditus
& int̄ dies .xxx. accam petenti
et inuito reo dari p̄mittitꝰ
Post hoc ū° temp̄ꝰ nisi reus
consenciat censemus non ēē
tribuendam. Cet si ingen
uorum licꝫ plebeiorum qui
consciꝫ & p̄ticipes criminum
non erant. testimonii grā i
corpora fuāint lacessita uerbe
ribꝰ tormētisq; uexata aboli
tōem etiam duarum p̄cium
consensu petitam iubemus
uigore iudicis denegari & c̄
men p̄positum eiusdem exami
tormentis iam cepat agitari.
Sin aut̄ testibꝰ tormēta inim
ime sunt illata. & sic abolicio
non dabit̄ in illis criminibꝰ
ut inuiolata maiestate. aut i
p̄ria obpugnata ul' p̄dita e
aut peculatus admisso aut sa
crilegis defus omnia que cq̄
sum ueti continentur. in qbꝰ
iudex non minus accatorem
ad docenda que detulit q̄m re
um ad purganda que negat.

De generali Idem. **Idem. urgent** impatorꝫ. **abolitione. R.**

Publi potentatis si
ius aliorum qꝰ cim
inum reum fecit. sit
post abolitoem ex forma sol
ita reorum f̄ca & edicta p̄posi
ta intra diem statutum repe
te supsedit. p̄sequi crimina
uolens non ē audiendus.
Idem. Cum eo tempore q̄i
indulgencia mīa crimina ex

tinxit accuato ante instituta
non fuit publice abolicōis
p̄secucio cessat.
Idem. Indulgencia p̄res co
scripti quos libat notat. nec
infamiam criminis tollit
sꝫ pene gr̄am facit.

Ut intra certum tempus criminalis constitucō ite impatorꝫ. **rum ēē possit. R.**

Quisquis accator
reum in iudicō sb
inscripcōne detulerit
si int̄ certum temp̄ꝰ accatōē
ceptam p̄sequi supsedeit
ul' qd̄ ē contumacius ultio
die adēē neglexit quarta
bonorum omnium p̄te i
multatus aculeo consul
tissime legis incurrat salꝫ
manente infamia quam
ueteres iusserant sciones.
Idem. Nouimus iudicesque cu
iuslibet culminis honori ue p̄
sidentes necessarijs utriq; p̄ti
si petatur dilatōnibꝰ non i
negatis p̄cedentibꝰ salꝫ et
inscripcōnibꝰ intra certum tē
pus criminales cās limitā
das. quo emerso subeat ac
cator qui destitit penam leg
ibꝰ constitutam & p̄sona i
una fuīt cum dampnum fa
me non sit iniuria penam
paciatur exilij. nisi forte in
tra statuti temporis metas
consensus p̄cium abolicōne
poposcerit in iudicium autē
dꝫ ēē diligencia ut si nulla rō
nabilis a reo ul' accatore di
lacō postuletur urgeat taliū
cārum nocōem non exspectari

Litis moris.

Idem. Criminales omnium causas intra duos annos a contestatione litis communiri dos fini censemus nec ulla alia occasione ad ampliora producta tempora. Sed post biennii excessum minime ultimi lite durante accusatum absolui scientibus iudicibus eorumque officiis quod si litigatoribus admonentibus ipsi litis initio ductionem uel examinationem distulerint pena uicenarium librarum auri ferientur.

Ad senatus consultum Turpillianum. Rubrica.

Imperator.

Quidem in senatus consultum incidisse uidetur qui crimen publici iudicii detulit et causa ordinata id est inscriptionibus depositis et fideiussore de exercenda lite prestito eoque qui accusatur in sub custodia officii facto non impetrata abolitione ab executione criminis destitit.

Idem. Si ipse eo qui in crimen subscripsit fidem tuam astrinxeris usque destitit et commissa stipulatione non ultra quantitatem quam spopondisti obligatus es eo qui destitit infamia in criminibus notando et extraordinem secundum iudicialem motum puniendo.

Idem. Quamuis eum ordinem scripture contineant ut prima abolitio criminis poscetur tamen de omnibus placitis obtemperetur non obseruantibus tamen aduersariis o

pactorum fidem instaurare accusationem minime potes a qua ipse destitisti.

Idem. Si ius de quo supplicas et parentes tuos destam uidicias accusationem cepit persequi persecutio illi in iudicio perfectis destitute rei potiti oppoi.

Idem. Si femina suam suorumque iniuriam persequitur cum ipsa pacto et uetitum exegisse profiteatur in senatus consultum Turpillianum penam eam incidisse certi iuris est.

Idem. In executionibus criminum obtinuisse uidetur illos destitisse qui animum accusationis implende prius deseruerunt cum igitur alijs ex causis uel simplicitatis ratione necdum te ad finem iudicii peruenisse preces tue testentur potius postposita formidine impedimenti super aliquantulo silentio institutam accusationem secundum legem persequens quam probabis et debitam uindictam reportare.

De calumpniatoribus.

Imperator. Rubrica.

Calumpnia eo tempore cohiberi solet quo de causa presente accusatore iudicatur. Ideoque postea quam de causa iudicatum est ex consuetudinem calumpniam accusatoris puniri desideras.

Idem. Mariti inter eas personas sunt que sine calumpnie timore necessariarum suarum iniuriam uindicare possunt. Idque bene senatus consulti et in aliis publicis iudiciis firmatum est et ex eneus hr

qui suspicionem quam de morte
sua habuisse defunctus cauit
et exequitur hoc nomine a
calumpnia excusatus est.
Cum autem uoluntariam in
accusationem et officii necessitate
heredis multum interest.
Idem. Qui non probasse cri-
men quod intendit pronunci-
atur: si calumpnie non damp-
netur: detrimentum existima-
tionis non patitur. Non
enim si reus absolutus est
ex eo solo accusator qui post-
ulatam habuisse uenienda
ad cuiusdam rationem calumpni-
ator credendus est.
Idem. Calumpnie pena in
prene mortis accusationes cessat.
Idem. Qui calumpniatorem
pronunciauerunt in publicorum
dumtaxat iudiciorum quo-
nibus non etiam in liberalibus
causis que priuatas discepta-
tiones continent pro dictam so-
lent.
Idem. Omnibus suorum per
accusatoris calumpniam tor-
torum actibus eum pena
dupli lege iulia pundetur.
Idem. Non prius quam cum
sinceritas tua ad tue sedis ex-
amen iubebit attrahi quam sol-
lempnibus satisfecerit qui mittit
fidem doloris asserere cum iux-
ta formam iuris antiqui ei qui ce-
pit urgere aut inscriptione proposi-
ta sint finem detulit aut sup-
plicium si fefellerit.
Idem. Nostris et parentum
nostrorum constitutionibus compre-
hensum est eos qui accusationem
alienis nominibus presumpse-
rint delatorum numero esse
ducendos. Ideo calumpniosis-
simum capitis et personam iudi-
tio uitiare delationis infamie
iudicium sequitur que post hec
singuli unusquisque cognoscant
non licere in eo quod non possit
ostendi iudicantium animos
commouere.
Idem. Fallacit accusantibus
maxime post exhibitionem accusati nullius iuris color uelud
deuiata excusatione proficit non
publica abolitio non priuata
talibus proficiat subueniat atque
personis non specialis indulgen-
tie ne beneficium quidem eos ge-
nerando subducat.
Idem. Quisquis enim intendit non impunitam fore li-
centiam mentiendi cum ca-
lumpniantes ad uindictam
poscat similitudo supplicii.

De penis. Rubrica.

Imperator.
Etiam in opus perpetu-
um dampnati non
dissimilis conditionis
sunt ab hiis qui deportantur
in insulam.
Idem. Procurator meus qui
tunc presidis non fungebatur
exilii penam tibi non potuit
irrogare ac propterea frustra uere-
ris sententiam que nulla iuris
ratione subnixa est.
Idem. Decuriones in opus
publicum dari non oportere
manifestum est.
Idem. Si ante conceptus est
puer de quo libellos dedisti

[illegible]

quam mater eius in metallum daretur natus eius condicionis est cuius ante conceptionem mater eius fuit.

Idem. Honor veteranis etiam in eo habitus est ut liberi eorum usque ad primum dumtaxat gradum pena metalli vel operis publici non afficiantur: sed in insulam relegentur.

Idem. Incredibile est quod allegatur liberum hominem ut vinculis perpetuis contineretur esse damnatum. hoc enim vix in servili condicione procedere potest.

Idem. Impunitas delicti propter etatem non datur si modo in ea quis sit in quam crimen quod intenditur cadere potest.

Idem. Deportatorum in insulam ab eo cui id faciendi ius erat bona fisco vendicantur: relegatorum autem non nisi sententia specialiter adempta fuerint.

Idem. Si virum decurionem suum fuisse probatum fuerit apparebit eum non oportuisse ministerium metalli reorum nec in opus metalli da

Idem. Servus sub pena vinculorum sine temporis prefinitione domino redditus iussus sententia presidis provincie perpetuo vinctus esse debet.

Idem. Metalli supplicium tam ad personas liberas quam etiam ad serviles pertinet condicionem.

Idem. Decurionum filii non debent bestiis subici. cumque a populo exclamatum est iterum dixerunt vane voces populi non sunt audiende. nec enim vocibus eorum credi oportet quando aut obnoxium crimine absolvi aut innocentem condempnari desideraverint.

Idem. Servo ex sententia dampnato si quo modo ex sententia proprietatis ius amputatum non sit domino suo obsequi eum par est.

Idem. Si operis publici temporalis pene sententia prefinitus nondum excessit dies hunc expectari convenit cum non remitti penam facile publice intersit ne ad maleficia temere quisquam prosiliat.

Idem. Penam suam damnati sententia presidis provincie revocare non licet.

Idem. Qui sententiam laturus est temperamentum hoc teneat ut non prius capitalem in quempiam promat sententiam quam in adulterii vel homicidii vel malefici crimen aut sua confessione aut certe omnium qui tormentis vel interrogationibus fuerint dediti in unum conspirantes concordantesque rei fine convictus sit et sic in obiecto flagitio deprehensus ut vix etiam ipse ea que commiserit negare sufficiat.

Idem. Si quis in metallum fuerit pro criminum deprehensorum qualitate dampnatus minime in eius scribatur facie cum et in manibus et suris possit penam dampnationis una scriptione comprehendi quo facies que ad similitudinem pulcritudinis celestis est figurata mi

[illegible]

[I]nimine maculetur.

Idem. Dum reus manifesta probatione conuictus penam ante sententiam iudicis datur facultas supplicandi quibusdam malignis artibus tam presidium quam officiorum penas euitandi criminosissimis patet. cum in homicidii crimine et maleficiis detectis quorumlibet causis ultio differenda non sit. Ergo detento uix criminis quantitatem differendam legem obseruari et in sceleros(os) proferri nox(ios) iuris sententiam.

Idem. Ne quis pro obseruatione custodie uel pistoribus uel cuicumque alii corpori cum altius sit corporis addicatur. sed unusquisque pro crimine in quo fuit deprehensus motum congrue seueritatis excipiat.

Idem. Si uiuncticam maliquos seruus contra nostram consuetudinem pro communi intuitu uinctum nolumus statim eos aut subire penam aut excipere sententiam. sed dies .xxx. super statu eorum sors et fortuna suspensa sit. et reos sane accipiat uinculat custodia et ciuibus sollicitudinibus uigilantibus obseruet.

Idem. Nec (q)uia apparitorum prauitas ad modum uenalisque perfidia in publica impune commoda deseuiret. censemus etiam in absentes eos pre competenti ultione debere consurgi.

Idem. Sancimus ibi esse penam ubi et noxa est. propinquos natos familiares procul a calumpniis submouemus. quos reos sceleris non facit. nec enim affinitas uel amicicia nefarium crimen admittunt. peccata igitur suos teneant auctores. nec ulterius progrediatur metus quam reperietur delictum. hoc singulis quibusque iudicibus intimetur.

Idem. Omnes quos dampnationis condicio diuersis exiliis destinatos metas temporis prestituti in carceris inplesse custodia deprehenderit solutos penis uinculisque laxatos custodia liberari precipimus. nec formidare iam penas ullas exilii. sit satis immensorum cruciatuum semel luisse supplicia. ne qui diu priuati sunt aure communis haustu et lucis aspectu intra breue spacium catenarum ponderibus pregrauati et exilii penam sustinere iterum compellantur.

Idem. Rectores prouinciarum conuenimus precipimus ut hii qui pro suo crimine penam exilii sub certo temporis spacio subire decreti sunt. exacto prefinito tempore nec claustris carceralibus nec in locis quibus exules uersati sunt teneantur.

Idem. Hiis qui conficiendi naues incognitam ante peritiam barbaris tradiderint capitale supplicium proponi decernimus.

Ne sine iussu principis certis iudicibus liceat imperator atque fiscare.

Nulli iudicum liceat exceptis hiis qui in summa administrationis sunt positi potestate p-

... scriptionis tempestate totius substantie aliquem pellere impiae ad nostras aures hoc ipsum refertur.

De bonis proscriptorum et damnatorum.

Imperator. **S**eruorum capitis sententia damnatorum peculia domini non auferri notum est. **S**ed quod suum dominus habuisse probauerit recipiet peculium quod rerum siqua ex eo distracte sunt.

Eius quod presentie potestas ei dabitur quo ad rationes pecuniae administrate reddantur ac disponantur. Sed meminisse dominum oportebit instare ut id uelociter fiat uti pene sue rectius.

Idem. **D**eportati ... possit. nec earum quidem rerum que post penam irrogatam habuerunt heredes habere posse sed hec publicantur.

Idem. **S**i filius tuus cum esset in tua potestate in insulam deportari meruit peculium eius nec quod in castris acquisiuit uel quod ei militaturo donatum auferri tibi non debet.

Idem. **I**n metallum damnatus pene seruus efficitur et ideo eiusmodi sententiam passi bona uendicantur rationibus fisci. quare si quid reum habuit is quem postea indulgentia liberatum esse proponis ad ius fisci potius quam ad ipsius dominium pertinet.

Idem. **S**i ut proponis bona eius qui tutelam tuam administrauit sententiam passi ad fiscum sunt deuoluta, periculorum tuorum nec ad te cura. qui si quid iure posci a minima dubitatione non negabit.

Idem. **D**e bonis matris deportate filiis modicum deberi uirum absolutissimum est.

Idem. **S**i quis intra prouinciam pro qualitate delicti stilum proscriptionis incurrerit per ordinarii officii sollicitudinem bonorum eius indago diligentissime celebretur. ne quid rei priuate commodis per gratiam atque colludium fraudis subducatur: et plena discriptio comprehendat quod spacium et quod sit iuris ingenui quid aut cultum sit aut colatur: quid in uineis. oliuis. aratoriis pascuis. siluis fuerit inuentum. que et gratia queue amenitas sit locorum. quis edificiis ac possessionibus ornatus. quod ue mancipiis in prediis occupatis uel urbana uel rustica uel quarum artium generibus imbuta teneantur. quod sint censarii uel coloni. quot horum exercitiis tirarum atque uomentibus instruendarum. quot pecorum et armentorum greges in quanta diuersitate numerati sint. quantum auri et argenti uestium ac mobilium in specie uel in pondere in quibus speciebus dite quid in ambiguo fit receptum. tunc demum omnia que uellemus perspicuis inquisitione constructa rationalis rei priuate tradat officio aut palatinis super hac causa missis nostro nectenda

primo nomo. uox uo ad nos sub littis publicis iudicis sigulatim de omnibus nomatim quos refatur procul dubio neglia multanda. nam siquid post fram a pdco offitio inuestigatorem ronal rei priuate cui inquisicio scdo 7 mandata e amplius fortassis inuenit offin fraudulentum ea condempnacone feriet ut aliud tin qntum 7 fuat subtractum ex ppris facultatibus inferatur.

Idem. Si deportatus suos 7 emancipatos filios hit psque ex bonis eius libis concessa e ad eos tin qui in potestate erant tinsfratur. si emancipati ea que osecuti erant emancipatois tpre dampna exstimant conferenda. 7 sin autem confusionem bonorum 7 donatois elegit omnia que fiscus libis dampnati concedit eque cum fi oms ptibs sortiantur. que regula 7 in dotem filie uel neptis ex filio deportati conferenda custodienda erit.

Idem. Si quis post hacsilium qd absit pscpcoms excepit. uxor res pprias ex qcumqs titulo qquesitas ue luti manu iniecta mox uendicet. aut cte quoquo modo occupatas statim recipiat.

Nos enim non que aliquo tiens dotalium instrorum tenore conscribitur. s3 quas se corporalit tdidisse docuit repsentetetur. tam 7 que ab innoxio adhuc marito an nuptias titulo donacois accepit ul durante mrimo largicone uiri eadem ante pscrpcoem pueniunt apd eam firmit pmaneant.

Si quid 7 in emancipatos liberos ante tempus criminis ac reatus prem contulisse clamauit integrum hisdem citra inquisitorem resuetur.

Quod uo nec uxor nec emancipati liberi potuint uendicare capti ma publicis psoms ita ad me referri spalit ce seo ut illud qs attlatur. utr filios hat qui dampnatus e simil qs adiciatur. utrum idem a pd se ex ca donacois aliqd uendicauit.

S3 in hys qui fiscalibs actibs nexi sunt 7 p reciniis pscribuntur et odepnantur. placuit siquid 7 prius uxor hut ul a marito datum ante inicium actus ex quo o rigo fraudis ac iuen in iudicium deducta e. siquid deinu in emancipatos filios donatone collatum e anqm crime oriatur. intemeratum apud accipientium iura psiste. nec quicqm in fisco mqz ca teneatur obnoxium. nisi qd in domini pprio cum obligan ortus est huit ul qd agens tam suo qz uxoris ul filiorum ul cuius qs pta nomine comparauit 7 exceptis dumtaxat cesianis. i. catholicianis qui ab omnis bnficio excluduntur. nisi pbata a ne purgata qs ratocinia fuint ut qd in ora

In auth. ut nulli iudicum. coll. viij. §. ult.

Bona dampnatorum seu proscriptorum non fiunt iudicum vel iudicibus aut eorum officiis. neque secundum veteres leges fisco applicantur. hoc ascendentibus et descendentibus usque ad tertium gradum si superstites sint. uxores vero eorum dotem et ante nuptialem donationem accipiant. ¶ Si vero sine dote fuit de substantia viri accipiant partem a legibus diffinitam. sive filios habent sive non habent. Si vero neminem predictorum habent qui delinquunt eorum bona fisco sociantur. ¶ In maiestatis vero crimine condempnatis veteres leges servari iubemus.

... habuerint copiam habent transmittendi.

Idem. Quisquis quolibet crimine dampnatus capitalem penam vel deportationem sustinet, siquidem sine liberis mortuus sit, bona eius ad fiscum pervenient. Sin vero filii vel nepotes ex defunctis filiis relicti erunt, dimidia parte erario vendicata alia eis servatur. Idem erit si postumos dereliquerit. ¶ Decurionum vero qui ex hoc inciderit si liberos non habeat succedat curia, bona que immissa detineat, aut ipsa per se aut suo ordinatura periculo munere subituri. ¶ Si autem erit soboles curialis et necdum peracta est, integris patris fortunis fulciatur. si filii vel filie fuerint, per dimidia ad eas deveniat facultatibus per se ad curiam. ¶ Sin mare curiales fuerint intimati, dimidia pars eius nomine defendatur: et aliam quam in ceteris omnibus tribuit indulgentia principalis plurimum tribuant portione, excepta sola maiestatis questione. quam siquis sacrilego animo assumpserit, vite penam ad suos etiam posteros mittit.

De bonis mortem sibi conscientium. Rubrica.

Imperator. Eorum demum bona fisco vendicantur qui conscientia delati admissique criminis metu future sententie manus sibi intulerint. Proinde fratrem vel patrem tuum si nullo delato crimine dolore aliquo corporis aut tedio vite aut furore vel insania aut aliquo casu suspendio vitam finisse constiterit, bona eorum tam ex testamento quam ab intestato ad successores pertinebunt.

Idem. Eorum qui in reatu decesserunt sui functi sunt si non perduellionis causa sustinuerunt nec ob metum criminis mortem sibi consciverunt, bona ad successorem transmittuntur.

De sententiam passis et restitutis. Rubrica.

Imperator. Cum salutatus esset ab Hedaciano Atheneo et Oppelio Macrino prefectis pretorio clarissimis viris item amicis et principalibus officiorum et utriusque ordinis viris et processisset, oblatus est Iulianus Licinnianus ab Helio Ulpiano tunc legato in insulam deportatus. Antoninus Augustus dixit: restituo te in integrum provincie tue. et adiecit: ut autem scias quid sit in integrum, honoribus et ordini tuo et omnibus ceteris.

Idem. Cum patrem tuum in metallum dampnatum fuisse proponas eiusque bona merito a fisco occupata sunt, non ideo quod ex indulgentia mea pena tantummodo metalli liberatus est, bonorum restitutionem impetravit nisi specialiter beneficium super hoc fuit impetratum.

Idem. Si debitor penam sine passus est quam bonorum adeptio ...

secuta est, quinimus postea civi
tati romane restitutus non
totam substantiam, sed aliquid ex
indulgentia principis ut ha
beret impetraveris, tamen alie
no ex precedente tempore pericu
lo liberatus est. Sin vero partem bonorum
accepit, pro rata porcione eius
tenetur. Quod si ob pecuniam
debitam fisco bona eius oc
cupata sunt, mansit una cum
fideiussoribus prioribus creditor
ibus obligatus.

Idem. Tutor filiorum quorum
te bonorum possessionem acce
pisse dicis, in metallum dap
natus et postea ex indulgen
cia principali regressus, quia
quam locupletior sit, actione tu
tele administrate tibi non te
netur, si non gratia sine fca spa
lit statum pristinum cum
bonis recuperavit.

Idem. Si ademptis bonis in
insulam datus sit, quamvis ex
indulgencia comitis reditus, actio
nes tamen quecumque huiusmodi rema
nent in cetera bonorum pub
licorum, nec ex ordine eque pe
tis ut ex heredes tutorum actio
nes tibi prestentur.

Idem. In insulam filio depor
tato, hac ex ratione vinculo pa
trie potestatis exempto, si pater
ex indulgencia dum alexan
dri ut cum bonis restitutus in pa
trium solum precedentisque dig
nitas restituta sit, potestas tamen in
pristina repetita non videtur.

Idem. Generalis indulgencia
nostra reditum exulibus seu dep
ortatis tribuit, non et locum in
...ficie pridem adempta concessit,
neque integram atque illibatam
existimacionem reservavit.

Idem. Frustra adhuc filium
tetum iuris existimas qui in
metallum datus, pena eius
postea liberatus est, probis enim
indulgencie eorundem integri
dominium prius non pla
cuit. Sin vero tamen impune
teum presens, puniendi munos
um esse non patietur, sed si quid
rerum tuarum tenet, provin
cie vobis videxerint. Fisci enim
cepit esse mancipium.

Idem. Si pater vester in insulam
deportatus generali indulg
encia restitutus est, nec ut lib
eros in potestate reciperet specialiter i
petivit, in dubium non venit
hereditatis commodum per vos
ei acquiri, quos sine cetera com
plata prestita effectum nequa
quam potuisse.

Idem. Cum indulgencia i
nostra intuemeritis reversi
ad lares tuos, frustra vereri
ne ex ammotacione prefecturis quam
oblatam calumpnia paciaris.

Idem. Casus eius qui fundi
moveat, quoniam ex benignita
te nostra secta cum bonis restituta sta
tum pristinum eamque statum non
immutavit.

Idem. Si deportationis sine
veniam indulgencia nostra con
secutus recepit substantiam, sed pre
terite sceleris pena creditores quo
minus iure debitum solvat
impedire conatur.

Idem. Inquietare testamentum quod de
portati filius remeante pre

Explicit apparatus codicis

VI

fecisse remotis ulpiani atque
pauli notis pa. primam pla
cet ualere sententiam ut in potestate sit
filius potestate cum dignitas et
bona restituta sunt. ita tamen
ut gesta per filium cuius con
dicio legittima etas formave
erat rata sint. eodem in potest
ate patria redeunte nec eorum
rescissio efficiat quod est maxime et
absurdum eodem tempore nec in
patris nec in sua quamvis quam fuisse
se potestate. minores enim eta
te iure quicquam agere prohiben
tur. Quibus si damnato pa
tre tutor datus est necesse est ut ab
officio suo recedat. regresso eo
qui non solum nomine recture
set officium suum nulla prau
tate corruptum ubis probe or-
net eorum bona tueatur et au
geat. nam si patria potestate ad
eorum impendia atque effunden
da patrimonii sententiam abutentibus
ut furioso ac dementi. item pro
digo libidinum omniumque
uitiorum suo non eorum pec
cunia committenda ab ad
ministratione fugiat. neque tut
or esse desinat. omnia minorum
dispendia suis ipse dampnis
pret. Sententia uero deportationis
nullo praeter principis iudicio dimi
nuat quem si compta integri
tas ut natura ita officio liberis
restituit ei gubernacula rerum
tradenda sunt cuius administ
trationem publicas unius custo
dia pulsa est quem nisi bonis pa
tribus detur luctuosior erit re
ditus quam discessus. Ideoque
tum ad restitutionem indulgentia

ualeat quantum ad correctionem
sententia ualuit. utque deportatio
nis ipsum per se nomen rerum om
nium spoliatio est. ita indulgen
cie restitutio bonorum ac dignit
atis uno nomine amissorum
omnium sit recuperatio. et filii
emancipationem a patribus offi
cio petant uti libertatem non
dampnationis set lenitatis i
patrie testem habeant.

EXPLICIT

Probacionibus
Testibus
Fide instrumentorum et amissione eorum
Plus valere quod agitur quam quod simulate concipitur
Comodato
Pigneraticia actione
Institoria et exercitoria actione
Quando cum eo qui in aliena potestate est
Per quas personas nobis acquiritur
Ad senatusconsultum Macedonianum
Ad senatusconsultum Velleyanum
Nō matri pecunia
Compensacionibus
Usuris
Nautico fenore
Depositi
Mandati
Si servus extero se emi mandaverit
Pro socio
Contrahenda emptione et vendicione
Hereditate vel actione vendita
Que res vendi non possunt
Que res exportari non debeant
Eunuchis
Patribus qui filios distraxerunt
Rescindenda emptione et vendicione
Quando liceat ab emptione discedere
Si propter publicas pensitaciones vendicio
Sine censu vel reliquis fundum comparari
Periculo et comodo rei vendite
Actionibus empti et venditi
Si quis alteri vel sibi sub alterius nomine
Rebus alienis alienandis
Communi rerum alienacione
Rem alienam gerentibus non interdici
Pactis inter emptorem et venditorem
Si servus exportandus veneat
Si mancipium ita venierit ut
Si mancipium ita fuerit alienatum
Edilicijs actionibus
Monopolijs et de conventu negociatorum illicito
Nundinis
Vectigalibus et commissis
Nova vectigalia instituti non posse
Comercijs et mercatoribus
Rerum permutacione
Prescriptis verbis
Locati et conducti
Iure emphiteotico

Ex li [illegible] Rubrice

De Sponsalibus et arris
Si rector provincie spō. duxerit
Donacionibus ante nuptias
Nuptijs
Incestis et inutilibus nuptijs
Interdicto matrimonio
Si quacumque preditus potestate
Si nuptie ex rescripto petuntur
Secundis nuptijs
Si secundo nupserit mulier
Dotis promissione nuda et liba
Iure dotium
Rei uxorie actione
Pactis conventis tam super dote
Donacionibus inter virum et uxorem
Repudijs et iudicio de moribus
Soluto matrimonio quemadmodum dos
Si dos constante matrimonio soluta sit
Ne fideiussores sive mandatores
Rerum amotarum
Ne pro dote mulieris bona
Fundo dotali
Divorcio facto apud quem liberi
Alendis liberis vel parentibus
Concubinis
Naturalibus liberis vel matribus eorum
Testamentaria tutela
Confirmando tutore
Legittima tutela
Qui petant tutores vel curatores
Ubi tutores vel curatores petantur
Tutoribus et curatoribus illustrium vel clarissimarum
Qui dari tutores possunt
Quando mulier officio tutele
In quibus causis tutores
Administracione tutorum
Periculo tutorum vel curatorum
Quando ex facto tutoris
Si pluribus tutoribus
Ne tutor vel curator vectigalia
Tutor vel curator qui satis non dedit

De suspectis tutoribus
In litem dando tutore
Eo quod pro tutore negotia gessit
Si mater indempnitatem promisit
Si contra matris voluntatem tutor
Ut cause post pubertatem assit tutor
Ubi pupilli educantur
Alimentis pupillo prestandis
Arbitrium tutele
Dividenda tutela
In litem iurando
Heredibus tutorum
Si tutor non gessit
De omnibus pupillaribus
Fideiussoribus tutorum vel curatorum
Contrario iudicio
Auctoritate prestanda
Quando tutores vel curatores esse
Auctoritate tutorum ...
Excusationibus et temporibus eorum
Si ex falsis allegationibus excusatus sit
Si tutor causa rei publice abierit
Excusatione veteranorum
Qui numero liberorum se excusant
Qui in morbo
Qui in etate
Qui numero tutelarum
Curatore furiosi vel prodigi
Prediis et aliis rebus minorum non
Quando decreto opus non est
Si quis ignorans rem minoris esse
Si maior factus sine decreto
Magistratibus conveniendis

Liber Sextus

De servis fugitivis
Furtis et servo corrupto
Operis libertorum
Bonis libertorum et iure patronatus
Si in fraudem patroni
Obsequiis patronis prestandis
Libertis et eorum liberis
Iure aureorum anulorum
Qui admitti ad bonorum possessionem possunt
Quando petentur possessiones petitibus
Bonorum possessione contra tabulas quam pretor
Bonorum possessione secundum tabulas liberti
Unde liberi

Unde legitimi et unde cognati
Successorio edicto
Carbonianeo edicto
Unde vir et uxor
Repudianda bonorum hereditatem et possessione
Collationibus
Testamento militis
Qui testamenta facere possunt vel non
Testamentis et quemadmodum testamenta ordinentur
Heredibus instituendis
Institutionibus et substitutionibus
Impuberum et aliis substitutionibus
Necessariis servis heredibus instituendis
Liberis preteritis vel exheredatis
Postumis heredibus instituendis vel
Iure deliberandi
Repudianda vel abstinenda hereditate
Quemadmodum testamenta aperiantur
Edicto divi Adriani
Si quis aliquem testari prohibuerit
His quibus ut indignis auferuntur hereditates
Codicillis
Legatis
Verborum et rerum significatione
Si omissa sit causa testamenti
Indicta viduitate tollenda
His que pene nomine in testamento relinquuntur
Fideicommissoribus
Communia de legatis et fideicommissis
Falsa causa adiecta legato
His que sub modo legata
Conditionibus insertis tam in legatis
Usuris et fructibus legatorum
Ad senatusconsultum Trebellianum
Ad legem Falcidiam
Caducis tollendis
His quorum aut a quibus tabulas hereditatis
Quando dies legati vel fideicommissi cedit
Ut in possessionem legatorum
Suis et legitimis liberis
Ad senatusconsultum Tertullianum
Ad senatusconsultum Orfitianum
Legitimis heredibus
Bonis paternis vel maternis ...
Bonis que liberis in potestate constitutis
Communia de successionibus
Hereditate decurionum

C. li. Septimus

De vindicta libertate et apud consilium
Testamentaria manumissione
Lege Fufia Caninia tollenda
Fideicommissariis libertatibus
Dediticia libertate tollenda
Latina libertate tollenda
Communi servo manumisso
Servis reipublice manumittendis
His qui a non domino manumissi sunt
Qui manumittere non possunt
Qui non possunt ad libertatem pervenire
Quibus ex causis servi pro premio libertatem accipiunt
Ingenuis manumissis
Communia de manumissionibus
Liberali causa
Assertione tollenda
Quibus ad libertatem proclamare non licet
Ordine cognitionum
Collusione detegenda
Ne de statu defunctorum post quinquennium
Longi temporis prescriptione
Senatusconsulto Claudiano tollendo
Nudo iure quiritum tollendo
Usucapione pro emptore vel transactione
Usucapione pro donato
Usucapione pro dote
Usucapione pro herede
Communia de usucapionibus
Usucapione transformanda
Acquirenda et retinenda possessione
Prescriptione longi temporis x vel xx
In quibus causis cessat longi temporis prescriptio
Quibus non obicitur longi temporis prescriptio
Si adversus creditorem
Quadriennii prescriptione
Ne rei dominice vel templorum vindicatio
Prescriptionibus xxx vel xl annorum
Annali exceptione
Alluvionibus et paludibus et pascuis
Sententiis prefectorum pretorio
Quando et quo iudex sententiam proferre debet
Sententiis ex periculo recitandis
Sententiis et interlocutionibus omnium iudicum
Sententia que sine certa quantitate prolata est
Sententiis que pro eo quod interest proferuntur
Si a non competenti iudice
Pena iudicis qui male iudicavit
Sententiam rescindi non posse
Fructibus et litis expensis

Re iudicata
Executione rei iudicate
Usuris rei iudicate
Si plures una sententia condempnati sunt
Quibus res iudicata non nocet
Comminationes epistolas programmata subscriptiones
Si ex falsis instrumentis vel testimoniis iudicatum est
Confessis
Res inter alios acta vel iudicata aliis non nocet
Relationibus
Appellationibus et consultationibus
Temporibus et reparationibus appellationum
Quando provocare non est necesse
Quorum appellationes non recipiuntur
Si pendente appellatione mors intervenerit
His qui propter metum non appellaverunt
Si de momentanea possessione fuerit appellatum
Ne liceat in una eademque causa tertio provocare
Qui bonis cedere possunt
Bonis auctoritate iudicis possidendis
Privilegio fisci
Privilegio dotis
Revocandis his que in fraudem creditorum alienata sunt

C. li. Octavus

De interdictis
Quorum bonorum
Quorum legatorum
Unde vi
Si per vim vel alio modo absentis perturbata sit possessio
Uti possidetis
Tabulis exhibendis
Liberis exhibendis seu deducendis
Precario et Salviano interdicto
Edificiis privatis
Operibus publicis
Ratiociniis operum publicorum
Pignoribus
In quibus causis pignus tacite contrahitur
Si aliena res pignori data sit
Que res pignori obligari possunt
Qui potiores in pignore habeantur

VII